

TESAURU
DE
MONUMENTE ISTORICE
PENTRU
ROMANIA

ATÂTU DIN VECHIU TIPARITE CÂTU SI MANUSCRIPTE

CEA MAI MARE PARTE STRAINE

ADUNATE PUBLICATE CU PREFATIUNI SI NOTE ILLUSTRATE

DE
A. PAPIU ILARIANU

TOMU III

BUCURESCI

TIPOGRAFIA NATIONALE A LUI STEFANU RASIDESCU

1864

TESAURU

DE

MONUMENTE ISTORICE

PROFESORELUI
A. TREB. LAURIANU
CONDUCETORELUI PRINCIPALE ALU ROMANILORU DACIEI SUPERIORE
IN ANII CEI GREI 1848 1849
AUTORELUI TENTAMELUI CRITICU IN LIMBA ROMANA
ALU MAGAZINULUI ISTORICU PENTRU DACIA
EC. EC. EC.
BARBATULUI NEOSTENITU IN LUCRARI
INCARUNTITU IN VIRTUTE SCINTIA SI PATRIOTISMU
INCHINA ACESTU TOMU
AUTORELE

DOCUMENTE

DIN ARCHIVULU SECRETU DIN BERLINU*)

În arhivul secret al Statului, în Berlin, se află mai multe acte relative la Români; între altele, un tratat secret încheiat în contra Turcilor la 1542, între Petru Rareșu Domnul Moldaviei, și Ioachim Electorul de Brandenburg, tratat care până acum a zăcut în masa actelor acelui arhiv, necunoscut de cine-va. Dându-l la lumină, astăzi pentru întâia dată, aceste documente, socotim că fac o mică plăcere Românilor, mai ales celor ce se ocupă cu dreptul internațional al principatelor noastre.

Petru Rareșu este unul din acei mari domni ai Românilor, cari, atât prin puterea brațului, cât și prin înțelegerea politicii lor, știu să facă de odată, pre Poloni și Unguri, și pre Nemți și Turci, să respecte suveranitatea țărilor noastre.

«De osul lui Ștefan vodă cel Bun», dice Cronicarul Ureche despre Petru, «se-mână bine a-i fire fecior, că la războie îl mergea cu noroc, țiera și moșia ca un părinte o socothia. Judecata cu dreptate o făcea. La stat om cuvioș, la toate lucrurile îndrăseti, la cuvânt gata a dare răspuns, de-l cunoștea tot că-i harnic să domnească țiera.»

Puterea armelor lui o arată resbelele ce purta cu Nemții, cu Ungurii, cu Polonii. Înimă avea mai tare de cât ursita, precum mărturisesc contemporanii Jovi, așa în cât după ce se retrase de înaintea ostirilor lui Șoliman, nu se îndoi a trece Carpații la Unguri pre cari de atâte ori și atât de aspru îl pedepsise, fără să cuteze Ungurii a se atinge vreodată de persoana lui ori a familiei lui: *atâta grăză le dedese Petru*, dice cronică. După aceea nu se îndoi a merge la Constantinopol, în cât lumea nu se putea mira de ajuns de atâta cutezare, pentru că singur în persoană să-și apere cauza înaintea sultanului, și se apără cu atâta elocință, în cât, după ce nară sultanului și vizirului cauzele resbelor sale și suferințele ce petrecu, tot Turcii, învinsi, nu atât prin aurul cât prin afabilitatea sa, diseră că pe nedrept sörtea persecută un bărbat atât de viteț și strălucit prin atâtea fatalități¹⁾.

Ce se ține de politica și credința lui către puterile vecine, aceeași eră chiar cum se cădea a fi politica unui principe Român al cărui scop eră, mântuirea Românilor de inimi asi de mult, atât de perfid, atât de cumplit²⁾.

*) Acest articol a fost publicat în *Foia pentru minte inimă și literatură*, în *Instrucțiunea publică*, în *Revista Carpaților*, *Nationalul*, *Șteoa Dunărci*, în *Uricariu*, etc.

1) . . . adeo luculenter causam dixit ut indigne multatus a fortuna videretur. Erat enim eius viri excellens bello virtus . . . militaribus Turcarum animis ad admirationem spectata, grataque usque adeo, ut purpurati vel nulla largitione corrupti virum fortem tantis illustrem casibus neque impotenti fortunae animum concedentem, omnino defensuri crederentur. *Jovius, hist. sui temp. Libro XL.*

2) . . . cum finitimis belli pacisque studium nequaquam stabili fide, sed in diem occasione et commodis metitur, suaque pariter arma nemini unquam certus hostis sed improvisus semper exercet. *Idem l. c.*

Astfeliu eră Petru Raresiū. Domni 16 ani, in două rânduri. Si domni cu severitate ca toti domni nostri cei buni, cei nemuritori; amatu de poporu ca Alexandru celū Bunū; eroū ca Stefanū celū Mare; vastū in planuri ca Michaiū Vitezulū. Aseminea acestuia, elū nu pōte, nu deve să rămāi vre odată uitatū de Ardeleni. De diece ori visitā Ardélulū, spre a pedepsi, acumū pre Secui si Unguri, acumū pre Sasi si Nemti, si spre a aduce aminte Romānilorū, că acēstā tiērā nu e nici ungurescā nici nemtiēscā, ci tiērā Romānēscā.

Innainte de a presintā lectorilorū, aceste documente din arhivulū din Berlinū, voiū să plinescū o datorintiā de multiāmitā cātrā acei bărbați eruditi si generosi, cari, după puçina cunoscintiā ce avui fericirea de a face cu dēnsii, de vr'unū anū de cândū mă aruncā sōrtea in acēstā capitalā dela Nordū, nu lasā a trece nici o ocasiune fără a-mi tinde mână de ajutoriū la studiile mele.

Prē-invētiatulū D. Profesorū Zinkeisen, dede la luminā in anulū trecutū, alū VI-lea volume alū renumitei sale Istoriī Osmanice ¹⁾. Acestū volume căruia preste puçinū are să-i urmeze alū VII-lea si celū din urmă, tractēzā istoria imperiulū otomanū, dela pacea de Cuciucū-Cainargi (1774) până la pacea cu Francia (1802).

Epocā fatalā pentru Romāni! Indată la inceputulū ei, Romāniū perdū Bucovina. Imprejurările tradării acesteī provincie romāne si ale mortii principelū Ghica, sunt puçinū cunoscute Romānilorū. D. Zinkeisen, folosinduse, nu numai de biblioteca, ci si de arhivulū secretu de aici, avū ocasiune de a rēversā mai multā luminā asupra acestorū evenimente.

Studiāndū eū istoria d-sale, mă incredintiai că arhivulū statulū de aici posedē o mulțime de documente, care cunoscute si studiate fiindū, arū luminā mai multū istoria politicā a Romānilorū. Rugai deci pre D. Zinkeisen, ca, precumū 'mī asternū calea la pretiōsele manuscripte ale bibliotecēi de aici, de asemenea să bine-voiēscā a-mi stā intru ajutoriū la guvernū intru a-mi căstigi voiā si la tesaurele arhivulū secretū alū statulū. Astfeliū innaintāndumī cererea la principele de Hohenzollern, de abiā trecurā trei dile, si cu o nobile liberalitate, demnā de unū guvernū atātū de luminatū, mi se acordā voiā deplinā de a studiā in arhivulū secretū.

Intrāndū in arhivū, d. consiliariū secretū Dr. Friedlaender, innainte de a-mi infăçisiā actele de pre la an. 1773 incōce, despre care anume sciam de câtā importantiā sunt pentru Romāni, 'mī făcū o adevēratā suprinde, chiāmāndumī luarea aminte asupra unorū vechi acte Moldavo-Prusiane de pre la anulū 1542.

Si intre aceste acte aflaī tractatulū intre Petru si Ioachimū.

I

Acestū actū 'lū copiai eū insumi din originalulū scrisū pre chârthie pergamenā, formatū mare, in formā patente. Sigilulū pendinte, inpresū in cērā rosiā, acumū e sfărmatū de totū. Pre la 1576 cândū sigilulū eră intregū, unū Notariū publicū 'lū fac-similā, si chârthiā pre care stā acestū fac-simile se păstrează la arhivū. Sigilulū, ca tōte sigilele Moldaviei, represintā capulū de bourū cu stelutie, dar fără semi-lună, si deasupra cōnelorū. următorele patru litere majuscule: P. W. H. M. care negresitū vorū fi insemnāndū: *Petrus Woiv. Hospod. Moldav.*

Chârthiele date lui Petru din partea Electoriulū, sunt următorele trei:

Una datatā din Viena, 24 Iuniū 1542.

Alta datatā din Viena, 29 Iuniū 1542.

A treia datatā din castrele dela Dunāre, 6 Iuliū 1542.

Cea d'ântāiū este o curatā obligatiune in care Ioachimū spune cumcā Petru «din deosebitā bunā-vointiā cātrā elū, Electoriulū, si din frātiēscā si crestinēscā caritate» l'a imprumutatū cu suma de 200 mīi fiorini unguresci, si anume, una sutā mīi in bani gata, ērā ceea-laltā una sutā mīi, in vite cornute. Nimicū nu este mai interesantū de câtū chipulū si modulū prin care se lēgā Electoriulū a rēspunde la terminū acēstā datorii, că-cl, la intēmplare că Electoriulū n'ar rēspunde datorii la terminū, i se dā voiā lui Petru a dispune, ca

1) *Geschichte des Osmanischen Reiches. Sechster Theil. Gotha. 1859.*

de proprietate a sa, de tóte bunurile si castrele Electoriului verí-unde aflátórie, până si de persóna supusilorú seí, s. a. s. a. fără să se pótă folosi Electoriulú de vreo esceptiune ce ar fi iscoditú vreodată mintea omenescă, chiarú si dacă aceeaşi ar stă in dreptulú împărătescú seú pontificiú.» Intr'unú raportú oficialú câtră Electoriulú se díce despre acéstă chărthiá: «es ist wol eine ausführliche verschreibung darin nichts vergessen.»

In a dóua chărthiá Ioachimú «in urmarea órecăróru pacte si negótie secrete ce a incheiatú cu Petru» se obligă câtră acesta a-í răspunde, la trei luní după ce va plini Petru din parte-sí obligatiunile stipulate in acele pacte secrete, 300 mîi galbim ungurescí.

In a treia, totú in urmarea acelorú pacte secrete, Ioachimú se obligă lui Petru, si se obligă intr'adevărú infricosiatú, a-í răspunde 500 mîi galbini ungurescí.

Cine nu vede si din acestú tractatú mintea cea vastă a lui Petru care nu perdeà nici o ocasiune de a legă amicitia si cu cele mai depărtate staturí!

II

Si aci nu strică a insemná ceva despre raporturile cele vechi ale Moldavilorú cu Prusianii.

Aceleaşi sunt prè-puşinú seú nici-de-cumú cunoscute.

Totú ce scimú până astădi din analele române, si mai alesú polóne, se reducú la urmátóriele:

Incă pre la anulú 1325, adecă pre timpulú cândú nici nu scimú cine domnià in Moldavia, pre cândú se contestă chiarú esistintia Statulú Moldavianú, Românii acestei tieri mergú intr'ajutoriú lui Vladislau regele Poloniei, asupra Marcei de Brandenburgú unde domnià Valdemarú¹⁾.

Pre la 1423, Alesandru celú Bunú trimite ajutoriú Polonilorú in contra cavalerilorú nemtiescí. Românii câstigă o invingere cu acéstă ocasiune²⁾

Stefanú celú mare e provocatú, ba se obligă chiarú intocmai ca Petru Aronú, a trămite ajutorie Polonilorú in resbelulú lorú cu Cruciatii. Nu erà insă datina lui Stefanú de a promite Polonilorú astfeliú de lucruri spre a le si implini. Ce interesú aveà Stefanú si Moldavia de a se bate cu Cruciatii? din contra, aveà interesú de a unfli sumetia cea nesuferită a Poloniloru in unire cu Cruciatii.

La 1542, tractatulú de faşia.

Alte relatiuni cu Prusianii, din timpurile mai vechi, cù unulú nu cunoscú. N'am insă nici cea mai mică indointiă că, după câtú erà de mǎiestri principii români intru a incurcă trebile vecinilorú celorú ambitiosi, nu o dată se vorú fi pusú in intielegere cu Cavalerii asupra Polonilorú; n'am indointiă că archivele Prusiei, si mai alesú celú de Koenigsberga, vorú fi coprindiendú mai multe asemeni acte, care multú intunecă arú răspinge din istoria Românilorú.

1) . . . (Vladislaus) contractis magnis suarum gentium copiis, auxiliis etiam vicinorum populorum, videlicet Ruthenorum, *Valachorum*, et Lithuanorum stipatus Marcam Brandenburgensem citra et ultra Odram sitam, post festum S. Io. Baptistae ingreditur, et a Brandenburg usque ad Frankfordiam, quanto latius fieri poterat, populationem iussit extendi. *Dlugossii Hist. Pol. edit. Frft. l. IX, p. 989, ad a. 1325.* Acestú pasagiú atâtú de important pentru inceputurile istoriei nóstre, 'lú trecură cu vederca Sincai si Engel si următorii lorú. Si ecă istoria Moldaviei mai vechiă cu câte-va dieci de ani. Istoricii Poloni in generalú sunt cei mai bine informati scriitorii ai timpului, pentrucă mai toti ocupă cele mai inalte posturi ale republicei, si archivele le erà deschise. Mai insemnănu că Dlugos si toti Polonii, insasi cancelaria polónă, cândú dicú *Valachi* intielegú pe Moldoveni, érá pre Munteni 'i chiamă *Multani*.

2) Forte quadringenti Valachi expediti sub Mariebnrgo praedas agebant. In eos crucigeri magno numero ex arce effusi, impetum fecerunt. Valachi venientim contra se hostium multitudine animadversa, in proximam sylvam se recipiunt, ex equis desiliunt, non insveto genere pugnandi pedestres inter condensas arbores se se defensuri. Descendunt et Germani ut latitantes quemadmodum opinabantur, e latebris extraherent. Sed mox denso sagittarum imbre obruti, caesis captivis primis, fugam capessunt. In fuga quoque a persequentibus non parvam cladem accipere. Victores Valachi cum praeda et captivis in castra reversi sunt. *Cromerus, de orig. et reb. gest. Pol. edit. Col. l. XIX. 290.*

Aceea ce am mai vădită în arhivul de aici, sunt raporturile ce făcură soli lui Michai Vitezul, despre bătaia cu Andrei Batori, și ocuparea Transilvaniei; raportul despre alungarea lui Irimia și a Polonilor din Moldavia, și ocuparea acestei țări. Am mai vădită corespondință între principi Georgiu Ștefan, Gregoriu Ghica, Ipsilante, Sutu s.a., cu electorii și regi de aici. De mare importanță sunt rapoartele consulatului prusian din Iași despre la anul 1785 încôce, și alte nemănumerate din timpurile mai nouă.

III.

Să ne iutărcească la tratatul lui Petru.

Acelasi înainte de toate ne dă o nouă probă de dreptul țărilor noastre de a încheia tratate cu puterile străine, dreptul despre care departe să fi avut vre-o umbră de îndoielă Electoriul de Brandenburg, dar nu-l contestă nici Imperatul din Viena înainte căruia se încheiasă acel tratat secret; ba-l recunoștea formal, chiar Poloni, perpetui inimi ai suveranității române: Dogiel, între altele mai multe tratate ale Polonilor cu Români, aduce și unul încheiat la an. 1527, între însuși Petru și între Sigismund regele Poloniei, tratat în care nu e vorbă de omagiu ci de amiciție egală¹⁾.

Acastă importanță a documentului nostru anume voi a o releva asupra acelora cari, parte din puțină cunoscință a istoriei noastre, parte din alte motive mai puțin curate, vor să se mai îndoiască și astăzi de acest drept internațional al Românilor, respectat și în tratatele cu Pôrta, care nici odată nu s'a ridicat, și care nici odată nu deve să se ridice.

Ce se ține de meritul documentului nostru, însemnăm că chiar la an. 1542 încep de nou războiul în Ungaria între Turci și Nemți. Soliman se puse singur în fruntea oștirilor sale. Comandantele trupelor imperiale eră Ioachim electoriul de Brandenburg.

Petru Raresi în anul trecut (1541) se asiezasă de al doilea pe tronul Moldaviei.

Ferdinand, ca tot vecin, cunoștea pre-bine vitejia Domnului Moldovian: o cunoștea dela an. 1529, când Petru sfărâmă oștea împărătească din Transilvania, și pentru învingerea cu atât să-i fiă mai mare și mai strălucită, o despoia de toate tunurile, de vro 48 tunuri cu însemnele gentilite ale Împăratului Ferdinand²⁾; o cunoștea chiar din anul trecut 1541, când Petru prinse pre Mailat, amic al Nemților, și-l trimise la Turci. Se interesă deci nu puțin, a avea în partea sa un atare bărbat.

Condițiile tratatului, și mai ales ale obligațiilor date din partea lui Ioachim, atât sunt de favorabile pentru Raresi, încât par a fi dictate numai de dânsul. Pre mine mă frapă mai mult legătura ce face de a da pre Soliman decât ar putea pune mâna pre dânsul, viu și mort, în mâinile electoriului. În această legătură ai totă înălțimea caracterului acestui erou înainte căruia nici un lucru mare nu pare a fi cu neputință. Cine nu vede și intru acesta, asemănarea cea mare de caracter intru Petru și Michai? Cine nu-si aduce aminte de promisiunile ce făcea Michai cel Mare către Împăratul Rudolf, de a curăți creștinătatea în cel mai scurt timp și cu un pre-mic ajutor, de tot păgân, începând dela Viena și până la Mare! Nici nu se putea îndoi cine-va că Michai nu eră omul de a executa asemenea planuri, decât cabinetul din Viena nu află cu cale de a se mântui de acest om extraordinar.

IV

Acum să vedem cum s'a implinit acest tratat, atât din partea lui Petru Raresi cât și din partea lui Ioachim și a următorilor lui.

Nu incăpe îndoielă că scopul lui Petru eră, ca prin încheierea acestui tratat să se asigure despre Nemți decât din întâmplare le-ar succede acestora a bate pre Turci în Ungaria. Totu de odată însă eră departe de a se strica cu Turcii, pentru că învingerea acestora eră totu atât și încă mai mult probabilă. O învingere decisivă cu atât mai pu-

1) Vezi tratatul de pace, *Dogiel Codex dipl. Pol. et Lith. I. 613.*

2) *Iovius, l. c.*

cinu nu putea Petru să dorească Nemtilorū, cu câtu întărirea acestora in tiéra ungurască ba chiaru in Transilvania, era unu nou periclu, pre lângă Turci si Poloni, pentru independintia tierilorū române. Si acestu periclu prè-bine 'lū cunoscea Petru!).

Avèndu inaintea ochilorū aceste vederi politice ale lui Petru, prè-usiorū vomū intielege purtarea lui sub cursulū resbelului, in urmare a celui tractatū.

Engel, precumū alte părți ale istoriei române, asià nu pricepe de locū nici istoria lui Petru. Că-cī altminterea, pre lângă tōtă ura ce pōrtă cātră Romāni si pre lângă tōtă lingusirea cātră Nemți si Unguri, nu putea califica intrările si resbelele lui Petru in Transilvania, numai de escursiuni de pradă fără de nici unū motivū politicū mai innaltū.

Intr'adevèrū, cātră finitulū an. 1542, găsimū pre Petru érāsi in Transilvania. Călugărulū G. Martinusiū, nici Turcilorū nu răspundeā tributulū cuvenitū, nici Nemtilorū nu vrea a promite vreunū ajutorū. Petru putea să arete Turcilorū că elu prin incursiunea sa constringe pre Transilvani la tributū, că-i impedeā d'a merge intr'ajutorilū lui Ferdinandū, că 'i pedepsece că-cī nu trāmitū Turcilorū ajutōre. Putea totū odată să incredintieze si pre Ferdinandū si pre Ioachimū că, de n'ar fi elū, Martinusiū sēu ōstea lui s'ar găsi in castrele lui Solimanū. Intr'adevèrū, Simigianū²⁾ ne spune că Martinusiū asià se si escusā inaintea lui Solimanū, că adevcā Petru este cauza de nu se pōte miscā din Transilvania. Nici Ferdinandū nu putea să aibā probā mai invederatā de credintia lui Petru, decātū plāngerea Turcului că Impēratulū nemtiescū 'i atitiā la nesupunere supusiī din Transilvania si Moldavia³⁾. Moldavianulū insā usiorū se putea justifica inaintea Sultanului, cāndū in Iuniū 1543, Transilvaniī, in urmare a incursiunei lui, rēspunserā tributulū⁴⁾.

Atātū dela Turci câtū si dela Nemți, pretindeā Petru, dreptū recunoscintia, pentru acelasi servitiū, restituirea cetātilorū transilvane, Bistritia, Ciceulū, Cetatea-de-baltā. Si intr'adevèrū scopulū principale alū lui Petru era asiedierea sa in Transilvania, ori cā ar invinge Turculū ori Nēmtiulū. Pentru aceea vedemū că nu incetēzā de a solicitā, de o parte, la Sultanulū, estradarea acestorū cetāti, ér de altā parte, stipulatiunea principale in tractatulū de aliantia cu Ioachimū este, restituirea acelorasi cetāti.

Asià de minunatū sciū să aplice si să implinēscā Petru tractatulū incheiatū cu Nēmtiulū, fără a intēritā pre Solimanū, fără a se aruncā in braēiele lui Ferdinandū, fără a periclitā cātusi de puținū interesele tieriī in impregiurāri atātū de critice! Cu arma in mână cāndū numai in arme era mântuire, prin intielepciune cāndū armele se putea crutiā, folosinduse de discordiele perfidilorū vecini, pedepsinduī cu chiarū astutia si perfidia lorū: étā cumū sustinea domniī cei mari ai Romānilorū independintia tierilorū nōstre; că-cī ce era mai multū datorī, Polonilorū sēu Ungurilorū, Turcilorū sēu Nemtilorū, cariī toti pre intrecute cercā care de care mai āntāiū să sugrume, si prin ori-ce mijlōce, libertatea tierilorū.

Asià se intielege politica lui Petru cātră Turcū si Nēmtiū! asià se intielege si stāruintia lui de a fi priimitū intre membriī Imperiulū Romanū (germanū), lucru la care elū intru adevèrū tocmai asià nu cugetā, precumū n'a cugetatū vre odatā Michaiū Vitezulū, care, spre ajungerea planurilorū sale celorū mari, nu se indoiā a face curtiī nemtiescī promisiuni încă si mai esagerate decātū ale lui Petru Raresiū, promisiuni de care apoi tocmai asià se tineā, precumū se tineā si aceia cu cari tractā, de promisiunile ce făcea ei Romānilorū. Cu arme egali se bate inamiculū: cu sabia sēu chiarū si cu necredintia sa.

Acumū să vedemū cumū plini Ioachimū si urmātorīi lui obligatiunile stipulate prin tractatū.

Unū seclu si jumētate avurā Electoriī de Brandenburgū necazuri nespuse cu multiumirea posesorilorū celorū trei obligatiuni ce dede Ioachimū la 1542 in mānile lui Petru.

Cātū fū Petru in viētiā, nu se vede a fi pretinsū sumele stipulate. Dupā mōrtea lui

1) Ferdinandum quoque Germaniæ copii et Caroli fratris opibus fretum longe maximum sibi que obiter metuendum Pannoniæ regem futurum existimabat. Jovius l. c. Ecā unulū din motivele politice din care bātū Petru ōstea nemtiescā la an. 1523, si tineā cu Zapolia. Acestū motivū la 1542 avea încă mai multā valōre.

2) Simigianus, edit. Benign. l. II. c. 2. p. 51.

3) Hammer. III. 247. — Zinkeisen II. 848.

4) Engel.

însă, se ivesc pretensiunile asupra lui Ioachim și a următorilor lui. Pre la ani 1564, 1595, 1599, 1605, până către 1689, curtea de Berlin e în procese necurmate, acum cu eredi lui Petru, acum cu magnatii unguri, poloni, nemți, acum cu Judani, în mânele cărora ajunseseră obligatiunile. Când scapă de o obligatiune, se presintă ceea-laltă. Se pare că Electorii răscumpără cu incetul toate aceste obligatiuni.

Actele proceselor sunt mai multe volumi. Si cu toate că cauza e mai mult de dreptul privat decât de vreo importanță istorică; între acte însă se găsesc mai multe documente istorice. Cu deosebire, *Genealogia lui Petru Raresii*; intrigele unor nepoti ai lui pre la an. 1595, de a se sui pe tronul Moldaviei; legăturile acestor pretendinți cu mai mulți potentati ai Europei, cu Împăratul și cu principii Germaniei, cu republica Venetiei, cu Jacob regele Englierei. Din scrisorile și pasiile lor se vedă, nu numai cultura și creșterea lor, ci și impregiurările de atunci ale țierilor române.

Unele din documentele acestea infățișează fapte istorice care au rămas neînsemnate de cronicari. Noi le vom comunica*), de vom trăi, cu altă ocaziune, până atunci fi sănătos și bine-voitoriile lectorii!

Berlin, Mai 1860.

A. Papiu Ilarianu.

*) Eita că împlinim acum, ceea ce promiteam în primăvara anului 1860.

PETRU RARESIU. TRACTATULU SI OBLIGATIUNILE.

I

Nos Petrus Woyfode Dei Gratia Hospodaris Moldaffskoye, fatemur et recognoscimus per praesentes nostras litteras pro nobis, et haeredibus nostris caeterisque quibuscunque quod nos cum Illustrissimo Principe et Domino Domino Ioachimo Marchione Brandenburgensi, Sacri Rhomani Imperii Archi Camerario, et Principe electore, Stettinensium, Pomeranorum, Cassuborum, et Slavorum, atque in Schlesia Crosnensium Duce, Burgrauio Nurenbergen: et Rugiac Principe Nec non Sacri Rhomani Imperij Supremo Capitaneo Principe nostro gratioso. secreta quaedam negotia et pacta fecimus et concordavimus ita et tali modo. Quia Turcarum tyrannus Imperator Solymannus hostili manu et maximo exercitu praeteritis annis dominia nostra invasit, Et nos Vincitos usque in Constantinopolim secum duxit et carceribus mancipavit, nonnullisque bonis castris et possessionibus nos priuauit et spoliauit, Et quod magis dolemus, nos et subditos nostros sectae suae Mahometicae subiecit, quod non sine animi dolore referimus et Conscientiam nostram plurimum inde laesam agnoscimus. Et iam praefatus Illustriss: Princeps Ioachimus Elector a Caesarea Rhomanor. atque Regia Maiestatibus et reliquis statibus totius Imperij Rhomani supremus Capitaneus et Belli Dux deputatus et nominatus sit, qui et maximo Christianorum exercitu et apparatu bellico cum peditum tum equitum ad recuperandum Hungariae regnum atque hosti Turcar. tyranno resistendum profectus et in itinere sit, quod Deus optimus Maximus secundet, Et ut nos nostrique haeredes ex

I

Noi Petru voevodă, din gratia lui Dumnezeu domnă ală Moldaviei, mărturisim și recunoșcem prin această de față a noastră carte, pentru noi și urmașii nostri și pentru verii-cine alții, cumcă noi am încheiat, în împreună înțelegere, cu pre-luminatulă principe și domnă Ioachimă, marchione de Brandenburg, archi-camerariu și principe-electore ală Sacrului Imperiū Romană, duce ală Stetinesiloră, Pomeraniloră, Casubiloră și Slaviloră, și ală Crosnesiloră în Silesia, presidele castrului Nurenbergesiloră, și principe ală Rugiei, precum și Căpitaniū Supremă ală Sacrului Imperiū Romană, gratiosulă nostru principe, ôreacă negocie secrete și pacte, asiă precumă urmază. Considerândă cumă tiranulă turcescă împăratulă Solimană a năvălită ca ună inimică în anii trecuți în țările noastre cu putere și cu ôste mare, și pre noi legândune ne luă cu sine la Constantinopoli și ne puse la închisoriă, și ne despoia și ne lipsi de ôreacă bunuri, castre și posesiuni ale noastre, și, aceea ce și mai multă ne dore, pre noi și supușii nostri ne supuse sectei sale maomedane, lucru care nu fără durere de inimă 'lă spunem, și pentru care ne simțimă pre-vătămă în conștiința noastră; de altă parte, vedindă cumcă pre-luminatulă principe Ioachimă electorele, s'a alesă și s'a numită de cătră maiestatea sa împărătescă a Romaniloră și regescă, și decătră cele-lalte staturi, Căpitaniū Supremă și beliduce a totă Imperiulă Romană, care a și plecată deă și se află în drumă cu mare ôste de creștină, pedestri și călări, și cu totă aparatulă de resbelă, spre a recăstiga țiera ungurască și a se opune tiranului turcesc; și în fine, pentruca noi și urmașii nostri să putemă scăpa din această servitute turcescă, și să nu fimă constrinși a ne lupta contra sân-

ista servitute Turcica liberari atque contra Christianum sanguinem auxilio esse non compellemur et ad arces nostras atque possessiones restitui, atque in fide Catholica conservari, Sacroque Rhomano Imperio annecti Vniri et incorporari in perpetuum possemus. Nos pro nobis et haeredibus nostris bona fide et sub Iuramento nostro atque conscientia nostra subque spe salutis nostrae pollicemur et obligamus nos, Quod durante bello isto Contra Turcam nos fideles et bonos aliquos exploratores ad certa loca et omni tempore constituemus atque procurabimus, qui egressum Turcae ex Constantinopolj, apparatus eius bellicum et ordinem. aciem, et Vires eius omnes explorabunt. Et quidquid in hac re scrutari poterimus id omni tempore ad manus proprias praefati Illustriss: Principis Marchionis tanquam supremi Capitanei transscribimus et transmittimus quo tandem Illustrissima sua gratia hostis Vires et acies totiusque belli ordinem scire et intelligere poterit, Cum Iacula praevisa minus feriant, atque aciem suam ita ordinare valeat ut hostem superare ac inde triumphum et Victoriam reportare poterit. Et si Turcarum Imperator in propria persona adueniret. Et nos cum subditis nostris et nonnullis alijs, quos in partem nostram allicere poterimus in Inimicum Turcarum adesse contingat et tempus oportunum nobis videbitur. Tunc nos Vna cum subditis nostris et reliquis nobis adhaerentib: Vires nostras et potentiam convertemus atque Christianorum exercitui adermus, et auxilia illis praestabimus et quantum possibile ipsum Turcarum Imperatorem suae Illustriss: dominationi ut supremo belli Capitaneo vel viuum vel mortuum personaliter praesentabimus. Et cum haec ita expedita fuerint et ad finem deducta, Tunc sua Illustrissima gratia in recompensam foederis et Vnionis Jure Jurando pro se et suis haeredibus sese inscripsit atque sub fide Principi digna se obligavit Vnam notabilem aureorum hungaricalium Summam in auro iusti et boni ponderis uel in grossis talensibus post huius causae expeditionem infra tempus determinatum et in diem atque locum deputatum exoluere et ad manus nostras seu illorum qui ad haec mandata habuerint integraliter numerari faciet prout litterae d. s. Illustrissimae quae apud nos reconditae sunt, Et manu propria con-

gelui crestinescu, si pentruca sa putemu capeta inderetu cetatile si posesiunile nostre, si a ne pasta credintia catolica, si ca sa putemu fi legati uniti si intrupati de a pururea cu Sacralu Imperiu Romanu: Noi promitemu si ne obligamu, in numele nostru si alu urmasiloru nostri, in buna credintia si sub juramantul nostru, si in conscientia si sperantia mantuirei nostre, cumca noi, sub totu cursulu acestui resbelu, vomu pune si vomu tine de a pururea si in anumite locuri exploratori buni si credinciosi, cari voru pandi si voru observa plecarea Turcului din Constantinopoli, gatierea lui de resbelu, ordinea, ostea si tota puterea lui; si ver-ce amu pute descoperi vomu scrie si vomu tramine de a pururea in manile proprie ale mai susu numitului pre-luminatu principe si marchione, ca Capitanu Supremu, pentruca astfeliu gratia sa pre-luminata sa pota afla si intielege puterile si ostea inimicului si totu planulu resbelului, fiindu-ca lovirile prevedute sunt mai pucinu stricaciose, si pentruca sa-si pota apoi ordina ostea astfeliu, incatu sa intreca pre inimicu si sa castige triumfu si invingere. Si decă impèratulu Turciloru ar veni elu singuru in persona, si noi cu supusi nostri si cu alti cativa pre cari i vomu pute trage in partea noastra, se va intempla sa fimu cu Turcii, si timpulu ni se va pare a fi oportunu, atunci noi impreuna cu supusi nostri, precumu si cu ceilalti ce voru fi cu noi, vomu intorce tote puterile si ostea noastra, si vomu trece in partea ostei crestine, si-i vomu da ajutoru, si de va fi numai prin putintia, pre insusi impèratulu Turciloru in persona, seu viu ori mortu, lu vomu da in manile pre-luminatei domnei sale ca Capitanu Supremu alu resbelului. Si dupa ce tote acestea se voru face astfeliu, si se voru pune in lucrare, atunci gratia sa pre-luminata s'a obligatu in scrisu, cu juramentu, si in credintia sa de principe, in numele seu si alu urmasiloru sei, ca, in recompensa acesteia federatiuni si uniri, ne va raspunde, dupa terminarea acesteia cauze, intr'unu timpu determinatu, si la di si locu anumitu, o suma insemnata de galbini unguresci, in auru de greutate buna si justa, ori in grosi talensi, si va face a ni se numera suma intraga in manile nostre seu ale acelorui ce voru ave mandatulu la acesta, asi precumu mai pre largu se coprinde in car-

signatae atque annulo Secreto sigillatae plenius in se continent. Operabiturque s. Illustrissima d. atque efficiet apud Caesaream Rhomanorum Maiestatem caeterosque status Sacri Imperij ut nos atque dominia nostra perpetuis temporibus Sacro Rhomano Imperio Vniantur, annectantur, et incorporentur, atque in fide Catholica conseruentur, et defendantur. Et cum nos atque nostri haeredes onera Sacri Imperij una cum alijs statibus pendemus. Tunc Statum et sessionem in Imperio Rhomano statui nostro dignam obtinebimus et obtinebunt. Volumus etiam atque pollicemur pro sustentatione exercitus Christianorum triginta milia boum ex nostris dominijs iusto et aequo pretio per Regnum Poloniae ad loca exercitus adduci debeant. Et cum adhuc nonnullae differentiae et discordiae inter Regnum Poloniae nos atque dominia nostra indecisae et nondum pacatae existant, Promisit Illustriss: pfatus Princeps-Elector se se ut arbitrum et amicabilem compositorem intromittere, et omnia aduersa parare et in perpetuam redigere atque stabilire pacem et concordiam. Promittimus itaque pro nobis et haeredibus nostris bona fide et Jure Jurando omnia quae per praedictum Electorem Principem ita decreta, statuta, et pacata, atque concordata fuerint perpetuis temporibus servaturos. Ita tamen quod nos et dominia nostra Sacro Rhomano Imperio Vnita et incorporata permanebunt, In quorum omnium fidem et Testimonium praesentes litteras manibus nostris proprijs signauimus, Secretoque Sigillo nostro roborauimus. Datae Soschauiae prima die Martij A^o 1542.

PETRUS WOIWIDA.

manus pp.

dies sol meyn gnedigster her der
Churfürst haben.

tea prè-luminatei domnfei sale ce se află in păstrarea noastră, si este însemnată cu mâna sa propriă, si sigilată cu inelulă seă secretă. Afară de acésta, va lucră prè-luminata sa domnie si va face la maiestatea sa împăratéscă a Romaniloră, si la cele-lalte staturi ale Sacrului Imperiū, ca noi si tierile noastre să fiă unite legate si intrupate pentru totdeauna cu Sacrulă Imperiū Romanū, si conservate si apărate in credintia catolică. Si după ce noi si urmasii nostri vomă purtă sarcinele Imperiului Sacru alătura cu cele-lalte staturi, vomă câstigă si voră câstigă stată si scaună in Imperiulă Romanū, demnă de conditiunea noastră. Vremă, mai incolo, si promitemă, că se voră aduce, pentru intretinerea ôstei crestine, trei-dieci mii capete de vite din tierile noastre prin Polonia la loculă unde se va află ôstea, cu pretiū dreptu si cuuinciosă. Si fiindă-că intre regatulă Poloniei si intre noi si tierile noastre mai sunt ôrecare diferintie si neintielegeri nedecise încă si neimpăcate: mai susă numitulă prè-luminată principe-electore a promisă că, se va intrepune ca arbitru si împăcătoră amicabile, si va împacă tôte neintielegerile, si va asiediă si va stabili o pace perpetuă. Promitemă deci, in bună credintia si cu jurămentă, in numele nostru si ală urmasiloră nostri, că vomă observă de a pururea tôte câte astfeliă se voră decide, asiediă, împacă si inuoi prin mai susă numitulă principe-electore. Asiă însă că noi si tierile noastre voră rămânē unite si intrupate cu Sacrulă Imperiū Romanū. In a căroră tôte, credintia si mărturiă, amă însemnată acéstă de faciă carte cu mânilă noastre proprie, si oamă întărită cu sigilulă nostru secretă. Dată in Suciava, prima di de Martiū, anulă 1542.

PETRU VOEVODU

măna propriă.

Acésta se cuvine Principelui Electore
prè-gratiosului meuă domnă.

NOTA. Acestă fac-simile, luată mai întâi prin fotografie și acum litografiată, reprezintă numai un fragment din originalul actului precedent, așa în câtă nici rândurile, cele lungi, ale originalului nu sunt facsimilate întregi; prin urmare, să se citească adăugându-se cuvintele refacsimilate care noi le punem în parentese, în următorul mod: Tunc nos una cum su (bdiis nostris et reliquis nobis adhaerentibus: Vires nostras et potentiam convertemus atque Christiano) rum exercitui aderimus et auxilia illis praestabimus et quantum (possibile ipsum Turcarum Imperatorem suae Illustriss: dominationi ut supremo belli Capitaneo) vel vivum vel mortuum personaliter praesentabimus, si Asia mai incolo.

tunc nos una cum su
rum exercitui aderimus & auxilia illis praestabimus & Christiano
vel vivum vel mortuum personaliter praesentabimus. Et una cum
rum Graeci in expeditione fuerint & ad finem deducti, tunc sua
se in scriptis usque sub fide principi digna se obligamus. Unam
fides post huiusmodi expeditionem infra tempus determinationem
fuerint iniquiter inuocari faciet prout litterae d. p. Illi
plenius in se continent. Operabimur p. Illi d. ay efficit
perpetuo imperio sacro Romano Imperio unum, amemus
sua omni Imperij una cum alijs partibus pendimus. tunc omni
mus etiam usque pollinemus pro suspensione exercitus Christianorum
adduci debent. Et non adfuit nonnulla differentia. & disordi
nata: primo princeps elector suae et arbitrium & amabilem con
& concordiam. Promittimus usque pro nobis & fidei nostris

petrus Wonnida
maris pp

II

IOACHIMUS Dei Gratia Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani Imperij Archi Camera
rius et Princeps Elector Stetinsium, Pomeranorum, Cassuborum, Sclavorum atque Cros-

II

IOACHIMU, din gratia lui Dumnedieŭ marchione de Brandenburg, archi-camerariu si prin
cipe-electoru alŭ Sacrulŭ Imperiŭ Romanŭ, duce alŭ Stetinesilorŭ, Pomeranilorŭ, Casubilorŭ,

nensium Dux, Nurenbergensium et Castri præses et Rugiæ Princeps, Recognoscimus et attestatur, profiteamur et notum facimus, per præsentem omnibus et singulis easdem lecturis, audituris, Visuris Vel inspecturis, qualiter illustri principi ac Domino, Petro Wojwodo Vero Domino ac heredi Moldaviæ et Walachiæ, summam Ducentena millia florenorum Vngariensium continentem certi, indubitati et liquidi debiti tenemur et obligati sumus, quam ille precibus nostris adductus, pro singulari in nos benevolentia, et fraterna christianaque charitate centum millibus florenis Ungariensibus nobis adnumeravit, pro reliquis autem centum millibus florenis Vngariensibus boues, pro istis satis facientes nobis dedit, quos Ierisloviæ in Polonia per famulum nostrum vendentes, pecuniam accepimus, Nosque eam statim in rem et vtilitatem nostram nostrorumque heredum contulimus. Quittamus igitur benenominatum principem ac Dominum Petrum Woiwodo eiusque heredes ac successores, omnesque alios, quorum interest, aut quomodolibet interesse poterit, nomine prælibatæ perceptæ summæ eosque plaue huius rei gratia liberatos esse fatemur, et pronunciamus, Deinde Nos obstringentes pro nobis nostrisque heredibus seu successoribus sancte, religiose, et firmiter promittimus, sub ea fide et integritate, qua par est, qualisque pro statu et conditione generis Nos merito decet ad futurum festum Paschatos, Anno minoris numeri a Christo nato, quadragesimo octavo, centum mille florenos, et postea ad proximum sequentem annum, quinquagesimum quartum in feriis paschatos, reliquos centum mille florenos benenominato principi ac Domino Petro Woiwodo, ejusque heredibus vel eorundem consensu et Voluntate cuicunque has præsentem literas habenti, absque omni exceptione, inhibitione impedimento, aut ullo ipsorum impendio, damno vel incommodo in celebri urbe Cracovia vel Lubelia: Vtrobique ipsis placebit, pro illorum libitu certe reddituros et iterum soluturos esse, ita ut tota summa præmemorati debiti intra hosce duos præfinitos terminos integre eis restituatur. Si vero contingeret solutionem præactæ summæ a nobis, nostrisque heredibus in locis et terminis iam dictis, et ad hoc singulariter deputatis et statutis non fieri, aut vlla mora intercederet, quod tamen (Deo volente et auxiliante) esse

Scavilorū si alū Crosnesilorū, presidele castrului Norinbergesilorū, si principe alū Rugiei, recunoscemū si atestāmū, mărturisimū si facemū cunoscutū, prin acēsta de façiă, tuturorū si fiăsi-căruia o va ceti, o va audi, o va vedē sēu o va privi, că suntemū datorī si obligatī luminatului principe si domnū Petru voevodū, adevēratului domnū si erede alū Moldaviei, cu suma de două sute miī florinī unguresci, datorīă certă, indubitată si limpede, care sumă numitulū principe, plecatū la rugăciunea noastră, din deosebită bună-vointiă cătră noi, si din frătiēscă si crestinēscă caritate, ni-a răspunsu-o, si a nume, una sută miī florinī unguresci ni-a numēratu-o in banī gata, ēră pentru restulū de una sută miī florinī unguresci ni-a datū vite cornute, care vëndiēndule in Iaroslavia prin servitorulū nostru, amū priimitū banī. Quitāmū deci prin acēsta pre bine-numitulū principe si domnū Petru voevodū, si pre erediī si sucesoriī sei, si pre verī-cine altiī iar interesă sēu ar putē să-i intereseze in verī-ce modū, si mărturisimū si dicemū că sunt liberatī de mai susū atinsa sumă care o priimirāmū. De altă parte, ne indatorāmū in numele nostru si alū eredilorū sēu următorilorū nostri, si promitemū cu sanitate, cu religiositate si cu tăriă, cumcă vomū întorče de bună sēmă si vomū răspunde acēstă datorīă, cu credintia si integritatea ce se cere si care mai vērtosū si cu dreptū cuvēntū ni se cuvine după starea si conditiunea genului nostru, si anume, una sută miī florinī, la viitoriele serbători ale Pascilorū anulū una mie cinci sute patru-dieci si optū dela nascerea lui Cristū, ēră cei-lalti una sută miī florinī 'i vomū răspunde in anulū una mie cinci sute cinci-dieci si patru ce va urmă, bine-numitului principe si domnū Petru voevodū, si eredilorū sei, ori, după consimtiēmēntulū si vointia lorū, verī-cui va înfăcișă acēstă carte, fără de nici o esceptiune, inibitiune si pedecă, si fără vreo cheltuēlă, damnū sēu supērare a lorū, in faimōsa cetate a Cracoviei sēu Lublinului, verī-unde le va plăcē lorū mai bine, astfeliū încătū in acesti doi terminū să li se întorcă tōtă suma fără scădere. ēră întēmplānduse ca răspunderea mai susū disei sume să nu se facă in disele locuri si terminū, anume determinate pentru acēsta, sēu verī-ce întârdiare urmānduse, aceea ce de altmintrea, cu voia si ajutorulū lui Dumnediei, nici de cumū

nequaquam debet, tunc omni induciarum concessione sublata et inita sine vlla alia interpellatione statim integram summam supratactorum ducentena millia florenorum Ungariensium, simul et semel reddere et solvere tenebimur, perinde atqui si de illo nobis antea sufficiens denunciatio facta esset. Verum in eventum quod deficiente solutione totius summæ, vel sæpeditæ quantitatis debitæ benenominato Principi ac Domino Petro Woiwodo eiusque heredibus non satisfaceret, tunc vigore præsentium pono, Nos omni meliori modo, via ac forma quibus de iure vel consuetudine efficacius fieri potuit aut debuit, constringimus et obligamus. quod liceat benenominato Principi ac Domino Petro Woiwodo eiusque heredibus aut præsentibus literas eorum Voluntate tenenti seu possidenti, pro suo arbitrio non solum res, facultates et fortunas, omniaque bona nostra et nostrorum, tam mobilia quam immobilia, vbicunque sita sed etiam corpora nostrorum arrestandi, retinendi, abducendi, distrahendi, occupandi, et vsurpandi quovis terrarum locique siue intra siue extra fines Romani Imperij et seu terra seu mari deprehendantur, non aliter ac si propria illorum bona essent, aut ex iure manu conser tam haberent. Cæterum si bene nominatus Princeps aut Dominus Petrus Woiwodo vel eius heredes sibi tali casu adhuc minus satisfacerj posse putarent, licebit etiam per Nos eis omnia castra, municipia, arces et alia quæcunque bona nostra, una cum attinentibus suis quotquot erunt, aut quoquo modo appellentur, nullis omnino exceptis ope et auxilio Romanæ Cæsareæ Maiestatis, absque vlla præhabita causæ cognitione et interpositione Decreti ipso facto occupare, detinere, possidere, et in ea se immitti postulare, donec et quousque pro sæpe tacta summa capitalj Ducentena millia florenorum Vngariensium et etiam pro omni Interesse, vel damno eis denique satisfactum fuerit. Et contra hæc omnia nulla jura aut privilegia Nos defendere aut tueri debent, nullisque utemur exceptionibus, quales sunt: Non numeratæ pecuniæ, Acceptilationis, Renovationis, Solutionis, Pacti de non solvendo et aliæ similes, quia non (s ?) istis et omnibus reliquis privilegiis, indultis et beneficiis Pontificii et Cæsarei juris quocunque

nu trebuie să fiă, atunci, înălăturându verî-ce prelungire, si fără de a aşteptă vreo interpela-tiune, vomă fi datorî a întorçe si a răspunde îndată si de o dată întregă suma mai susă diseloră două sute mîi florinî ungurescî, întocmai ca si cândă ni s'ar fi făcută de mai na-inte înştiinţare cuviinciosă. Êr in casă cândă bine-numitulă principe si domnă si suceso-riloră lui nu s'ar răspunde adesă-disa datorîă, atunci in virtutea acesteî de faciă cârtî, ne legămă si ne oblegămă prin tôte modurile căile si formele cele mai eficaci prin care a trebuită sêă amă putută a ne obliga după legî si datinî: ca să aibă voiă bine-numitulă prin-cipe si domnă Petru voevodă, si urmasiî sei, ori ver-cine prin vointia loră va avē sêă va posede acestă de faciă carte, a sequestră, retinē, luă, a vinde, ocupă si întrebuintiă, după bună placulă loră, nu numai lucrurile, facultătile si averile, si tôte bunurile nôstre si aloră no-stri, atătă mobile câtă si imobile, fie ver-unde asediate, ci chiară si trupurile aloră nostri, verî-unde iară apucă, in verî-ce locă, in ori-ce parte a pământului, ori înlăintrulă sêă afară de marginile Imperiului Romană, fie pre uscată fie pre mare, ca si cumă ară fi bunurile loră proprie, sêă ca si cumă leară fi câştigată după dreptă. Mai incolo, decă bine-numitulă prin-cipe si domnă Petru voevodă sêă urmasiî sei, nici cu chipulă acesta n'ară crede că potă fi multiămită, ei voră avē voiă din partea nôstră, cu ajutorulă si spriginulă maiestătilă sale Ce-saree Romane, a ocupă, detinē, a posede si a intră, de faptă si fără vreo cercetare de mai na-inte a causei si fără decretă speciale, in tôte castrele, municipiele, fortăretiele si verî-ce alte bunuri ale nôstre, impreună cu tôte atinentiele loră, ver-câte ară fi si ori-ce numire ară pur-tă, fără de a esceptă nimică, si acestă până cândă in fine voră fi satisfăcută pentru adesă-atinsa sumă capitale de două sute mîi florinî ungurescî, impreună si cu totă interesulă verî damnulă. Si in contra tutoră acestora nu trebuie să ne apere sêă să ne scutescă nici ună dreptă si nici ună privilegiă, si nu ne vomă folosi de nici o esceptiune, precumă sunt: că baniă nu s'ară fi numărată, sêă acceptilatiunea, novatiunea, solutiunea, sêă invoela de a nu răspunde datorîă, si altele asemină, pentrucă noi renunţămă de bună-voiă, si vremă ca să

appellentur nomine, aut a quibus tandem sancita aut excogitata fuerint, et nobis in aliqua parte suffragare, patrocinari, et e diverso benenominato Illustrissimo Principi Petro Woiwodo eiusque heredibus aliquatenus adversari videbuntur, sponte renunciamus, et renunciatum esse volumus, ita vt nihil prorsus sub illorum prætextu conabimur vel attentabimus, sed si quid in contrarium fiat, nullius momenti esse debeat. Si etiam Nos nostrique heredes aut successores longis quoniam intervallis tenemur, benenominato Principi Petro Woiwodo suis heredibus, aut successoribus, dicto tempore constitutis in locis non satisfecerimus, illis per Nos nostrosque heredes aut successores Vi præsentium licebit, has a nobis datas literas Principi, Duci aut alioquovis cuiusque generis aut status ipse fuerit, sive intra sive extra Imperium venumdare. Contra hæc nulla nobis jura quæ ratio humana excogitare posset tueri ac defendere debent. Ingenue insuper profitentes vel promittentes, Nos omnes et singulas præmissas clausulas præsentibus literis comprehensas, procul omni fraude remota, constanti et germana fide infallabiliter ad punctum servaturos esse. In quorum fidem ac testimonium Nos benenominatus Princeps Elector pro nobis nostrisque heredibus sigillum nostrum solitum his appendi fecimus et insuper propria manu subscripsimus. Datæ Viennæ Vigesima Quarta die Iunii Ioannis Baptistæ Anno a nato Christo Millesimo, Quingentesimo, Quadragésimo secundo.

IOACHIMUS Elector
manu propria

III

IOACHIMUS dei gratia Marchio Brandenburgensis Sacri Romani Imperij Archi Camerarius et Princeps Elector, Stettinensium Pomeranorum Cassuborum Sclauorum atque Crosnen-

se socotescă că amă renunțiată acestoră si tuturoră celoră-lalte privilegie, favoră si benefici ale dreptului pontificiă si împărătescă, de ver-ce numire, si de ver-cine ară fi santionate seă iscodite, si care nouă ară pută să ne aducă vreună ajutoriă seă favore, ér bine-numitulă pre-strălucitulă principe Petru voevodă si ereditoră lui, ver-cătă de mică jignire: astfeliă încătă nimică cu desăvîrsire nu vomă face nică vomă incercă sub pretestulă unora ca acestea, ér decă s'ar face ceva dină contra, să fiă fără de nică ună efectă. In fine, decă noi si erediă seă sucesoriă nostri, fiindă-că ne aflămă in mare depărtare de locă, nu amă mulțiamă pre bine-numitulă principe Petru voevodă si pre erediă seă sucesoriă sei la timpulă si loculă determinată, in virtutea acesteă cârtă voră avă voiă din partea noastră si a ereditoră seă sucesoriloră nostri, a vinde acestă carte dată de noi, vreunulă principe, duce, seă ver-siculă de ver-ce stare si conditiune ar fi, fiă din lăintrulă fiă afară de marginile imperiulă. Contra acestora nu trebue să ne apere si să ne scutescă pre noi nică o lege ce ar fi putută iscodi mintea omenescă. Marturisindă încă si promitendă cu sinceritate, că vomă observă până la ună punctă, fără de nică o fraudă, si cu credință constante si frătiescă, tôte si fiecare din clausule de măi susă, cuprinse in acestă de fațiă carte. Intru a căroră credință si mărturiă, Noi bine-numitulă Principe-Electore amă pusă sigilulă nostru si amă si subscrisă cu mână noastră propriă, pentru noi si pentru urmasiă nostri. Dată in Viena la două-deciă si patru Iuniă, dioa lui Ioană Botezătorulă, anulă dela nascerea lui Cristă, una mie cincă sute patru-deciă si doi

IOACHIMU Electore
cu mâna propriă

III

IOACHIMU, din gratia lui Dumnediă, marchione de Brandenburg, archi-camerariă si principe-electoră ală Sacrului Imperiă Romană, duce ală Stetinesiloră, Casubiloră, Sclaviloră si

sium Dux. Norenbergensium Castri praeses, Et Rugiæ Princeps, Recognoscimus et attestamur per præsentes has nostras literas pro nobis et hæredibus nostris Quod nos Illustrissimo principi Domino Petro Woyde atque Hæredi et Vero Domino Moldaviæ et Walachiae ex quadam concordia atque inito pacto nonnulla secreta negotia inter nos et præfatum principem Walachiae Vtrobique conuenientia tercentena milia aureorum Hungaricalium iusti et boni ponderis debitor sumus. Et cum causæ propter quas suæ Illustrissimæ Dominationi sumam istam dare polliciti sumus effectum et finem optatum sumpserint, et expeditæ fuerint, prout literæ suæ Dominationis quas in manibus nostris sigillatas tenemus, et idem princeps nostras e converso habet et tenet, sonant, Tunc negotijs expeditis, infra tres menses eandem sumam tercentena milia aureorum Hungaricalium nos vel Hæredes nostri sub Bona fide, principi digna et fide Christiana, eidem principi vel ipsius Hæredibus Villa Machinatione dolo et fraude remotis, ad manus suæ Illustrissimæ Dominationis exsoluamus, Qua facta solutione has et alias nostras literas quæ de ista confæderatione et sumis exsoluendis mentionem faciunt nobis Vel Hæredibus nostris restituere debet et tenebitur. In quorum fidem et testimonium literas istas sigillo nostro communivimus et manu propria subscripsimus. Date Viennæ ipso die petri et pauli apostolorum quæ erat Vigesima nona mensis Junij. Anno salutis nostræ Milesimo Quingentesimo Quadragesimo secundo.

IOACHIMUS Elector
manu ppria

IV

Nos Ioachimus Dei Gratia. Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani Imperij Archi-Camerarius et princeps Elector. Stetinensium, Pomeranorum, Cassubiæ, et Slauorum, Nec non

Crosnesilorû, presidele castrului Norinbergesilorû, si principe alû Rugiei, recunoscemû si mærturismû prin acestâ de faciã a nôstrã carte pentru noi si pentru urmasii nostri, cumcã noi suntemû datorii prè-luminatului principe Petru voevodû, eredelui si adevêratului domnû alû Moldaviei, trei sute miî galbini unguresci de greutate justã si bunã, in urmarea unei invoeli si pactû incheiatû, atingetorii de ôrecare trebi secrete intre noi si numitulû principe alû Moldaviei. Si dupã ce cauzele pentru care amû promisû prè-luminatei domniei sale acestã sumã, voru avè efectulû doritû, si se vorû esecutã, asiã precumû sunã cartea domniei sale sigilatã care o pãstrãmû in mânile nôstre, precumû si numitulû principe are si pãstrézã pre a nôstrã: atunci, dupã terminarea acelorû trebi, la trei luni de dîle, noi sêu urmasii nostri, vomû răspunde in mânile prè-luminatei domniei sale sêu ale urmasilorû sei, acea sumã de trei sute miî galbini unguresci, cu bunã credintiã, demnã de unu principe si de unû crestinû, si inlăturândû verî-ce machinatiune sêu fraudã. Dupã care răspundere, va fi datorii a innapoia nouê sêu urmasilorû nostri, acestã, precumû si alte ale nôstre cârti ce sunã despre acestã confederatiune si despre răspunderea acestorû sume. Pentru credintiã si mærturiã, întãrirãmû acestã carte cu sigilulû nostru, si o subscriserãmû cu insasi mâna nôstrã. Datã in Viena, in dioa apostolilorû Petru si Paulû, care erã la douê-dieci si nouê ale lunei lui Iuniû, in anulû mântuirei nôstre una mie cinci sute patru-dieci si doi.

IOACHIMU Electore
cu mâna propriã

Originalulû pre pergamenã. Sigilû pendinte.

IV

Noi Ioachimû, din gratia lui Dumnedieû, marchione de Brandenburg, archi-camerariû si principe electore alu Sacrului Imperiû Romanû, duce alû Stetinesilorû, Pomeranilorû, Ca-

in Slesia Crosnesium Dux, Burgravius Nurenbergen. Et Rugiæ princeps. Recognoscimus et fatemur per præsentēs pro nobis et hæredibus nostris ac caeteris quibuscunque. Quod nos ut supremus belli dux et Capitaneus Sacri Romani Imperij, a Cæsarea et Regia Maiestati-bus Romanorum, cæterisque Statibus eiusdem Imperij vnanimi voto electus et designatus, cum illustrissimo principe D. Petro Waifode Dei Gratia hospidaris Moldoffskoye non nulla fædera et pacta secreta quoque negotia per eundem Principem ad finem deducenda iniuimus et concorda-uimus. Inimus, concordamus et confæderamus, prout literæ desuper confectæ et manu propria prædicti principis consignatæ plenius et lucidius in se continent. Ex quibus causis si ad bonum finem deductæ et exequutæ fuerint Romano Imperio, Nationi Germanicæ et totius Christianitatis, non modica salus securitas et pax perpetua speranda foret. Et si præfatus princeps Walachiae causam istam de qua eiusdem chirographum propriis manibus consignatum et sigillatum apud nos est, expediverit, et ad effectum atque finem perduxerit, tunc sæpe dictus princeps et eius heredes et ei adhærentes et causæ isti faventes, infra annum et diem proxime sequentes, quinquies centena milia aureorum Hungaricalium boni et iusti ponderis in loco Reusches Lemberg omni dolo et fraude et aliis cavillationibus, quæ ex iuræ vel extra inveniri possint, exceptis, sub fide nostra principi digna atque sub Iuramento Cæsari nostro præstito exoluemus et ad manus eius seu illorum qui ab eo potestatem et mandatum habebunt, numerari faciemus et procurabimus. Pollicemur quoque nos apud Cæsaream atque Regiam Romanorum Maiestates et alios Status Sacri Romani Imperij sollicitare et procurare atque operarj, ut præfatus princeps Valachiae ipsius Dominia ac subditj suj atque ei adhaerentium. Sacro Romano Imperio vniri, annecti, et in perpetuum incorporari, atque in fide Catholica conservari et defendi debeant. Et cum onera Sacri Rho: Imperij cum alijs ordinibus penderint præfatus princeps eiusdem

subilorū si Slavilorū, precumū si alū Crosnesilorū in Silesia, presidele castrului Nurenbergesilorū, si principe alū Rugiei. Recunósceamū si mărturisimū prin acēsta de faciă, pentru noi si pentru urmasii nostri, si pentru toti si fiesi-care. Cumcă noi, ca beliduce supremū si căpitanū alū Sacrului Imperiū Romanū, alesū si destinatū cu votū unanimū, de cătră maiestatea sa împărătescă si regescă a Romanilorū, si de cătră cele-lalte staturī ale Imperiului, amū incheiatū si amū asediatū cu prè-luminatulū principe Petru voevodū, din gratia lui Dumnedieū domnū alū Moldaviei, o confederatiune si ôre-care pacte atingetorie de trebī secrete ce are să pue in lucrare numitulū principe. Le incheiamū prin acēsta, ne invoimū si ne confederămū, asiă precumū mai pre largū si mai luminatū se coprinde in cartea ce nia datū despre acēsta si oa insemnatū cu mâna sa propriă numitulū principe. Care lucruri decă vorū fi scôse la capetū bunū si se vorū esecutā, nu puçină fericire si securitate, si pace de a pururea, ar fi de a se sperā pentru Imperiulu Romanū, pentru natiunea germană, si pentru tótă crestinătatea. Decī, decă mai susū-numitulū principe alū Moldaviei va esecutā acēstă trebă despre care păstrămū cartea sa insemnată cu mânile sale proprie si sigilatā, si o va aduce la bunū finitū, atunci noi vomū fi obligatī sub credintia noastră de Principe si sub jurămēntulu ce amū făcutu Cesarelui, a răspunde, a numērā, seū a face să se numere, in mânile a-desū-numitului principe si ale urnasiloru s I si celorū ce se tinū de elū si sunt favorabilī acestei cause, indată la anulū si dioa ce va urmā după acēsta, suma de cinc sute miī galbini unguresci de greutate bună si justă, in cetatea Leopolei-Rusesci, fără de nici o fraudă si in-sielatiune si fără vreo altă uneltire ce s'ar putē inventā din legī seū afarā din legī. Promitemū încă că vomū stărui si vomū lucrā la maiestatea sa împărătescă si regescă a Romanilorū, precumū si la cele-lalte staturī ale Sacrului Imperiū Romanū, ca numitulū principe alū Moldaviei impreună cu tierile si supusiī sei si cei ce se tinu de dēnsulū, să se unescă, să se lege si să se intrupeze pentru de a pururea cu Sacrulū Imperiū Romanū, si să se conserve si să se apere in credintia catholică. Si după ce vorū purtā sarcinele Sacrului Impe-

hæredes et alij principes sibi adhaerentes, statum et sessionem illis dignam habere et retinere debent, defensionem etiam ab Imperio Romano contra quoscunque, qui eorundem dominia invadere audent, impensis Sacri Romani Imperij obtinere debeant. Insuper praefati principes volunt et tenentur interim et quousque nos cum exercitu Christianorum in regno Hungariæ esse contingat fideles et bonos exploratores in nonnullis locis servare, qui omnia secreta hostis ex Constantinopoli egressum, expeditiones, vires, aciem belli atque ordinem ad amussim et totaliter explorabunt. Et quidquid in hac re perscrutari poterint, id omne ad manus nostras tamquam supremi Capitanei proprias fideliter et absque mora conscribere et certiores facere non negligant. Quo tandem nos cum Christianorum exercitu avisatj Hostis impetum, ordinem et aciem adversariorum et prævidere poterimus et delere. Et ut causa fœderis et pactus eo citius ad effectum deducj valeat. Præterea praefati principes Walachiae nobis et exercitui nostro ad sustentationem omnium nostrum pollicitj sunt, ut triginta milia bovm per Regnum Poloniae ex dominiis suis adducantur, quos justo et æquo precio in bono auro seu cum panno exoluemus et in solutionem bovm trademus. Caeterum cum nonnullae actiones et discordiae inter Poloniae Regnum et praedictos Walachiae principes nondum pacatae existant. Nos praefatus Ioachim Marchio bona fide pollicemur, cum bellum istud annuente Deo Optimo Maximo finitum fuerit, ut arbitrum et amicabilem Compositorem inter partes utrasque intromitteremus et omnem discordiam ad bonum finem iustis quidem medijs et ad perpetuam pacem concordabimus et stabilimus. Et quidquid per nos ita pacatum, decretum et statutum fuerit. Id praedicti Principes pro se suisque haeredibus, semper servaturos, impleturos, et nunquam contraventuros promiserunt. Haec omnia et singula nos Ioachimus Elector sine omni contradictione, dolo fraude, sub fide principi digna, Et sub Iuramento Caesari praestito, firmiter et inuiolabiliter observare pollicemur. In quorum fidem literas has nostras manu propria subscriptas signauimus, et sigillo nostro seu annulo secreto roborauimus.

rii Romanu alătura cu cele-lalte staturi, numitulū principe si urmasi luī si alti principī ce se tînu de elū, vorū trebuī să aibă in Imperiulū Romanū si să păstreze unū statū si unū locū demnū de ei, încă si apărare vorū trebuī să aibă din partea Imperiului Romanū cu speșele a-cestuia, in contra verī-cuī ar atacă tierile lorū. Mai incolo, numiti principī vorū, si sunt datorī acumū si câtū timpū se va întemplă să fimū cu ôstea creștiniloru in tiēra unguressă, să tînă in ôre-care locuri esploratori buni si credinciosi cari sã cerceteze si să afe cu acuratetiă si deplinētatē, tôte secretele inamicului, plecarea lui din Constantinopoli, espeditiunile, si puterile lui, si planulū bătăii. Si ver ce vorū descoperi, să se grăbescă a ne scrie nouē insine ca căpitanū supremū, incunoscitiāndune cu credintiă si fără întârdiare; pentruca astfelū noi cu ôstea creștinilorū, fiindū avisati, să putemū prevedē si nimici ataculū adversarilorū, si ordinea bătăii lui, si pentruca si cauza acestui tractatū si invoeli cu atâtū mai curēndū să se pôtă realiză. Afară de acēsta, numiti principī ai Moldaviei niaū promisū nouē si ôstei nōstre pentru intretinerea tuturorū a lorū nostri, a ne trāmite din tierile lorū prin Polonia trei-dieci miī capete de vite, pentru care vorū priimi unū pretiū dreptū si cuviinciosū, in aurū bunū, seu in pānură, dreptū plata vitelorū. Dealtmintrea, fiindū-că ôre-care plāngerī si neintielegerī intre regatulū Poloniei si intre numiti principī ai Moldovei încă nu sunt împăcate: Noi, mai susū numitulū Ioachimū marchione, promitemū cu bună credintiă că, indată ce va luă finit, acestū resbelū, cu ajutoriulū prē-bunului si prē-marelui Dumnedieū, ne vomū intrepune ca arbitru si ca împăcatoriū amicabileū intre amēndouē părțile, si vomū împacă si asiediă pentru totdeauna si cu mijlōce drepte tōtă neintielegerea. Si ver-ce vomū stabili, vomū împacă si vomū decide in acestū chipū, numiti principī s'au legatū că vorū observă, vorū implini si nici o dată nu vorū lucră in contra. Tôte acestea si fie-care in parte, noi Ioachimū electorulū, promitemū sub credintia nōstră de Principe si sub jurāmēntulū făcutū Cesarelui, că le vomū observă fără de nici o contradicere, fără fraudă si fără inselăciune, cu tăriă si fără vreo vēmētare. Si pentru credintiă, am datū acēstă a nōstră carte subscrisă cu mână propriă,

Datae ex castris ad Danubium post Vuiennam Pannoniorum positis VI Iulij. Anno Dominicæ Incarnationis M. D. XLIIº.

IOACHIMUS Princeps elector.

Sacri Romani Imperij, et Christiani Exercitus Supremus Capitaneus
manu propria

V

Wir von Gottes Gnaden Joachim Churfürst vnd Marggrav zu Brandenburg in Preussen zu Stettin, Pomern d Cassuben, vnd in Schlesien zu Crossen Hertzogen &c Burggrav zu Nornberg vnd Fürst zu Rügen, hiermit Vrkund vnd bekennen, Nach dem Low Jud von Derenbewelch dess Chinhaal Juden Sohn, weyland Vnser getrewer Diener, an Vns gelangen lassen, dass an ein gelegen Orth vorhanden sey, vnser Verscheibung, vff zweymal hundert tausend Hungarische Goldgulden gegen dem Herrn Peter Waywoden auss der Wallachey Grossfürsten anverschrieben lautend, Welche Verschreibung bemelter Low Jud Vns zu Vnserm besten umb ein Summen Geldes widerumb einzuhandlen vnd zu verschaffen sich erbothen. Darauff wir Vns erclert, solche Verschreibung zu Vns einzulassen, vmb Vierzig Tausend Taler an parem gelt, am Orth vnd Termin laut vnser abrede. Zu Vrkund haben wir Vns mit eigener hand vndschrieben, vnd vnser daumen Secret, vnden auffgetruckt. Geben auff vnsern Schloss Coln an der Spree, Montag nach Peter Pauli Anno Chr. 1564.

(Locus Secreti)

IOACHIM

Churfürst vnd Marggrav zu Brandenburg Vnser eigen hand.

si amă întărituo cu sigilulă seă inelulă nostru secretă. Dată din castrele dela Dunăre asiediate lângă Viena Panoniloră, 6 Iuliă, anulă intrupărei Domnului 1542.

IOACHIMU Principe Electore

ală Sacralui Imperiă Romană, si Căpitană supremă ală ôstei creștine.
cu mâna propriă

V

Noi Ioachimă, din gratia lui Dumnedieș, principe electoră si marchione de Brandenburg, duce ală Stetinesiloră, Pomeraniloră, Casubiloră in Prusia, si ală Crosnesiloă in Silesia, presidele castrului de Norimberg, si principe ală Rugiei, mărturisimă si răcunoscemă prin acăsta: Cumă Evreulă Low din Derenbewelch, fiulă Evreului Chinhaal, odinióră credinciosulă nostru servitoriă, nia adusă la cunoscintiă, cumcă într'ună anume locă se află obligatiunea noastră despre două sute mii florini unguresci cătră Domnulă Petru voevodă mare-principe ală Moldaviei, care obligatiune numitulă Evreă Low s'a indatorată a o răscumpără pre sēma noastră cu o sumă de bani. Pentru care noi amă dechiarată cumcă vomă priimi acăstă obligatiune pentru suma de patru-dieci mii taleri, bani gata, in loculă si terminulă anumită, după intielegerea ce amă avută. Dreptă probă, neamă subscrisă cu propria noastră mână, si amă pusă mai giosă sigilulă nostru secretă. Dată in castelulă nostru Colonia lângă Sprea, Lună după dioa lui Petru si Paulă, anulă lui Cristă 1564.

(Loculă Sigilului)

IOACHIMU

Principe-electore si marchione de Braudenburg cu mâna propriă.

VI

Nos Judex Jurati caeterique cives oppidi Sassin, fatemur et recognoscimus praesentibus nostris literis quod Illustris et Magn. Dominus Wolfgangus Waiwoda filius olim Bogdani Waywodae alias Constantini dicti Junioris filii quondam Petri Senioris Weywodae Moldaviensis qui usque ad extremum vitae halitum in principatu permansit, vitamque suam in eadem dignitate finivit, qui Wolfgangus Waiwoda coram nobis constitutus petens nos debita cum Instantia ut nos sibi literas nostras testimoniales super Genealogia sua dare velimus. Scimus itaque eundem praefatum Wolfgangum Waiwodam filium praefati Bohdani Waywodae esse in oppido nostro Sassin Natum et Baptizatum de bona et honesta familia Matre sua Phrusina Nagywathy procreatum ex legitimo thoro. Quare Universos Illustrissimos Spectabiles Generosos Magnificos Nobiles Egregios Prudentes circumspectos nec non alios cuiuscunque status et honestae conditionis homines in quibuscunque regnis constitutos ad quos videlicet praenominatus Illustris ac Magnificus Dominus Wolfgangus Weywoda cum nostris pervenerit Rogatos volumus ut ipsum verum et legitimum Waywodae Moldaviensis filium immediatum haeredem respectu etiam aequitatis habere velint omnique favore amplecti et ubique prosequi velint tamquam personam idoneam et benemeritam, In cuius rei testimonium et fidem has nostras literas sub sigillo sigilli oppidi eidem dare duximus. Datum in oppido nostro Sassin 20 die mensis Aprilis Anno Dni 1594.

GEORGIUS FAUATUS

m. pr.

VI

Norjudeșinul, juratîi, si ceilaltî cetătianî ai opidului Sasinu, mărturisimul si rēcunoscemul prin acestă de faciă a noastră carte, cumul luminatulul si măritulul domnului Volfgangul voevodul, fiulul rēpăusatului Bogdanul voevodul, numitul si Constantinul, fiulul mai micul alul rēpăusatului Petru celul bētrānul voevodulul Moldaviei carele pān' la mōrte a rēmasul in principatulul si in scaunulul domniei sia terminatul viētia, infăcisiānduse innaintea noastră, ne făcū cuviinciosă rugāminte ca să binevoimul a-l dā o carte testimoniales despre Genealogia sa. Decī, noi scimul cumcā mai susul disulul Volfgangul voevodul, fiulul alul mai susul disulul Bogdanul voevodul, este nāscutul si botezatul in opidulul nostru Sasinul, din cāsătorifā legitimā, maicā-sa fiindul Frusina Nagywathi de bunā si onestā familiā. Dreptul-aceea, rugāmul pre totul luminatîi, spectabilîi, generosîi, măritîi, nobilîi, egregîi, prudentîi si circumspectîi, precumul si pre altî omeni, de ver-ce stare si conditiune onestā, si din ver-ce tiērā, innaintea căroru adecā s'ar presintā cu acēsta, mai susul numitulul luminatulul si măritulul domnului Volfgangul voevodu, ca să binevoiēcā a-lul cunōsce dupā cuviintia, ca pre adevēratulul si legitimulul fiu si erede immediatulul alul voevodulul Moldaviei, si a-lul priimul cu tōtā favōrea ca pre o persōnā demnā si binemeritatā. Spre mărturifā si credintia am gāsitul cu cale a-l dā acestā a noastră carte intăritā cu sigilulul opidului. Datā in opidulul nostru Sasinul, la 20 Aprile, anulul Domnului 1594.

GEORGIU FAUATU

m. pr.

VII

Nos Stephanus Feyerkowicz, Dei et Apostolicae sedis gratia, Episcopus Ecclesiae Nitriensis, locique eiusdem perpetuus Comes, nec non sacratissimi Principis et Dni Dni Rudolphi II. Dei gratia, Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae, Consiliarius, et per Hungariam Locumtenens, memoriae commendamus tenore praesentium significamus quibus expedit universis: Quod Illustris ac Magnus Wollfgangus Weiwoda, filius olim Magnifici Bogdani Weiwodae alias Constantini dicti Iunioris filii quondam Petri senioris Weiwodae Moldaviae, qui Petrus senior Weiwoda Moldavien. usque ad extremum vitae spiritum in principatu permansit, ac in eadem dignitate vitam finivit, sit idem Wollfgangus Weiwoda ex vero et legitimo thoro procreatus filius Bogdani Weiwodae, qui Bogdanus Weiwoda plures filios praeter hunc Wollfgangum Weiwodam non habuit, hic autem Wollfgangus Weiwoda in hoc Inclyto Regno Hungariae Sacri Romanorum Imperator. ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc Regis in oppido Sassin in cottu nostro Nitrien: existenti natus, in servitiis suae Maiestatis educatus est, fidelitatemque summam semper in servitiis exhibuit, ac parens ipsius Bogdanus Weiwoda tempore diui quondam Ferdinandi Imperatoris ex regno Moldaviae in has partes secum tulerat, vitamque hic in regno Hungariae finivit, causa ea et metu ex Muldavia percussus, quod videlicet frater ipsius Stephanus Weiwoda in regno Moldaviae erat trucidatus per infideles, huius autem rei testimonium nos quoque una cum caeteris regni huius proceribus ac Nobilibus sub puritate conscientiae nostrae dare duximus hunc esse verum legitimum ac immediatum Vaivodatus Moldaviae haereditem et successorem. Quare vniuersos Illustrissimos, Spectabiles, Generosos ac Magnificos Egregios et nobiles prudentes et circumspectos nec non alios cuiuscunque status et honestae conditionis homines, in quibuscunque regnis constitutos, ad quos videlicet praenominatus Magnus Wollfgangus Waiwoda pervenerit, rogatos volumus ut ipsum tamquam

VII

Nor Stefanu Feyerkowicz, din gratia lui Dumnedieiu si a scaunului apostolicu, episcopu alu besericei de Nitra, si comite perpetuu alu acestui locu, precumu si consiliariu si locutiitoriu in Ungaria alu maiestatii sale sacratisime, principelui si domnului domnu Rudolfu II, din gratia lui Dumnedieiu impreatului alesu alu Romaniloru pururea augustu, regelui Germaniei, Ungariei, Boemiei ec., archiducelui Austriei, ducelui Burgundiei, intru aducere a minte facemu cunoscutu prin acesta ver-cui se cuvine: Cumca luminatulu si maritulu Volfgangü voevodu este fiu nascutu din adevëratu si legitimu casatoriu, alu maritului repausatului Bogdanu voevodu, numitu si Constantinu, fiului mai micu alu repausatului Petru celu bëtranu, voevodulu Moldaviei, care Petru a rëmasu in principatu pana la mortea sa, si in domnia sia terminatu vietia; si Bogdanu voevodu alti copii afara de Volfgangü voevodu n'a avutu, era acestu Volfgangü voevodu s'a nascutu in opidulu Sasinu, in comitatulu Nitriei, in acestu maritu regatu alu Ungariei ce se tine de maiestatea sa impreatulu Romaniloru, si rege alu Germaniei, Ungariei, Boemiei ec., si a crescutu in serviciile maiestategi sale, arëtându-se de a pururea pre-credinciosu in serviciile sale; era parintele seu Bogdanu voevodu pre timpulu impreatului Ferdinandu a venitü in aceste parti din Moldavia, si a muritu in Ungaria, fugindu din Moldavia din acea cauza si frica ca necredinciosii omorisera in Moldavia pre frate-seu Stefanu voevodu. Marturisimu deci despre acesta. in constiinta curata, si noi impreuna cu toti ceilalti mai mari si nobili ai regatului, cuncä acesta este adevëratulu, legitimulu si immediatulu erede si sucesoriu alu domniei Moldaviei. Dreptu-aceea, rugamu pre toti pre-luminatii, spectabili, generosi si mariti, egregii si nobili, prudentii si circumspectii, precumu si pre alti omeni de ver-ce stare si conditiune onesta si din ver-ce tie-ra, unde adecä se va intëmpla sä ajungä mai susu numitulü maritulü Volfgangü voevodu, ca sä binevoiescä a-lu cunosce ca pre adevëratulu si legitimulu fiu si erede immediatu alu

verum et legitimum Weiwodae Moldaw. filium et immediatum haeredem, respectu et æquitatis, ac amicitia nostra omni genere beneuolentia, auxilio et favore amplecti, et ubique prosequi velint tamquam personam idoneam et benemeritam, bonaque paterna debito et iusto modo quaerentem. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

VIII

Nos Capitulum Ecclesiae Poseniensis memoriae comendamus etc etc. Quod Venerabilis magister Andreas Carol de Castro Ferreo Decanus, frater, socius et Concanonicus noster una cum egregio Nicola Pazterowich, homine S. C. et R. Maiestatis Regio, nostram personaliter venien: in præsentiam, sub debito ipsorum juramento debite et unanimiter retulerunt nobis eo modo. Quomodo ipsi vigesima quarta die praesentis mensis aprilis... mediantibus certis quibusdam literis Reverendissimi Domini Stephani Feyerkowicz praeceptoris, pariter et compulsoriis seu attestatoriis pro parte Wolfgangi, filii Illustriss. et Magnif. quondam Domini Bogdani Waiwodae, sub secreto suæ Rdmae Dominationis sigillo, vigesima secunda die praescripti currentis mensis aprilis, anno Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo quarto praesenti praeterita, patenter confectis et emanatis, nobisque in certa sui parte sonantibus et directis, erga Generosam et Magnificam Dominam Sophiam Merey, relictam viduam Magnifici quondam Pauli Czobor de Czoborzentmihal hîc Posenii in aedibus nobilis Ludovici Schmuigger personaliter repertam accessissent, ibidemque exacto prius ab ipsa firmissimo juramento, ad fidem suam Domino Deo debitam, fidelitatem Sac. praedicti huius Regni Hungariae coronae observan:, qualis sibi de eo utrum praetitulatum Wolfgangum antefati olim Bogdani Waiwodae filium ex legitimo thoro natum, et secundum Sacro Sanctae Ecclesiae Christianae ritum, etiam baptizatum per ipsamque nomen (quod gestat) Wolphgang. sibi inditum esse certo sciat,

voevodului Moldaviei, si atâtă după dreptate câtă si în consideratiunea amicitiei noastre, sa-lu priimască si sa-lă trateze cu totă genulă de bună-voință, ajutoriū si favóre, ca pre o persoană demnă si bine meritată, care 'si caută bunurile părintesci pre cale cuviinciosă si dreptă. Cetinduse acéstă de față carte, să se înapoiescă înfăcisiătorului.

VIII

Noi Capituluă besericei din Poseniū, intru aducere a minte ec. Cumcă venerabilul magistru Carlu de Castro Ferreo, decanū, frate, soçiū si concanonicū alū nostru, împreună cu egregiulū Nicola Pazterowich, omū regiū alū maiestatel sale C. R., înfăcisiându-se în persoană înaintea noastră, sub datoritulū lorū jurământū, după datoriă si în unanimitate niaū arătatū precumū urméză. Cumū dēnsi, în puterea unei cărti, preceptorie si compulsorie seū atestătorie, date în forma patente de reverendisimulū domnū Stefanu Feyerkowicz, sub secretulū domniei sale sigilū, la 22 ale curentei lunī Aprile, 1594, în partea lui Volfgangū, fiulū preluminatului si măritului repăusatului domnū Bogdanū, carte care în ore-care parte a sa sună si este îndreptată si cătră noi, s'au dusū la nobila si mărita dōmnă Sofia Merey, rēmasa vēduvā a măritului repausatului Paulū Czobor de Czoborzentmihal, pre care aflānduo în persoană în casele nobilelui Ludovicū Schmuigger oau supusū mai ântăiū la jurământū tare, aducēndui aminte credintia ce este datōriă Domnului-Dumnediei, si santei corōne a tierii unguresci, după care oau întreatū, ce scie cu adevēratū despre aceea cumcă mai susū titulatulu Volfgangū ar fi fiulū lui Bogdanū voevodū, născutū din căsătorīă legitimă, si botezatū după ritulū santei beserici crestine, si cumcă dēnsa iar fi datū numele ce pōrtă de Volfgangū: dacă scie acestea cu adevēratū ori nu scie? Si mai susū disulu omū regiū alū maiestatel

nec ne? constitisset certitudo veritatis, dictusque homo suae Maiestatis regius antelato testimonio nostro secum praesente, debito modo scivisset, inquisivisset, et expertus fuisset..... Quae quidem domina Sophia Merey iurata et examinata fassa fuisset: quomodo Illustris ac Magn. quondam Bogdanus Waiwoda aliter Constantinus cognominatus Iunior Illustrissimi quondam Petri senioris alias Waiwodae Moldavien: qui scilicet ad extremum usque halitum in suo principatu perstitit. filius metu fraternae caedis quondam Stephani Waiwodae percussus, relicto patrio solo, regnante pro tunc divo quondam Ferdinando Imperatore in hoc regnum Hungariae ceu profugus appulisset, ductaque sibi uxore in oppido Sassin vocato in hoc ipso Regno Hungariae existenti resedisset. Ubi tandem praenominatum Wolphgangum Weywodam filium suum idem quondam Bogdanus Waiwoda aliter Constantinus ex legitima consorte sua domina Frusina Nagyvathy genuisset. Qui quidem tunc infans ubi primum in lucem editus fuisset, tamquam legitimus et immediatus Waiwodatus Moldavien. haeres, illico ad requisitionem parentis, opera et ministerio ipsius dominae testis, per certum et ordinatum Sacerdotem, indito sibi Wolphgangi Waywodae nomine solemniter baptizatus, et ab incunabulis opera praenominatorum suorum parentum in Christiana pietate nutritus et ingenue educatus fuisset, praefatoque olim ipsius genitore Waywoda Bogdano hic in Hungaria medio tempore vita defuncto, ubi tandem idem Wolphgangus Waiwoda adolevisset paterna virtute et stimulante per certorum annorum decursum studia militaria secutus, vitam per omnem aetatem ita duxisse conspectus fuisset, ut non modo a virtute paterna non degener, sed ad praeclara et maxima quævis natus esse videretur. Super qua quidem memoratae do. Sophiae fassione et attestatione rescitaeque veritatis praemissorum serie ad fide dignam antelatorum nostri et Regii hominum relationem praesentes literas nostras, attestatorias sub impendenti sigillo nostro Capitulari et authentico praetitulato Wolphgango Waiwodae pro futura iurium suorum cautela necessarias communi suadente iustitia dandas duximus et concedendas.

sale, in fiintia de façiã si a mai susũ numitulũ marturũ alũ nostru, cercetãndũ in modũ cuviinciosu, aũ descoperitũ si aũ constatatu... Numita dõmnã Sofia Merey, juratã si cercetatã, a marturisitũ: cumũ pre-luminatulũ si mãritulũ rãpausatulũ Bogdanũ voevodũ, numitũ si Costantinũ, fiulũ mai micũ alũ pre-luminatulũ rãpausatulũ Petru celũ bẽtrãnu voevodulũ Moldaviei, care pãna la finitulũ vietii sale a rãmasũ in domnia sa, pre timpulũ impãrãtrei rãpãusatulũ impãratũ Ferdinandũ, ingrozitũ de uciderea frate-seũ rãpausatulũ Stefanũ voevodũ, sia pãrãsitũ patria si s'a retrasũ ca fugariũ in acestũ regatũ alũ Ungariei, si insurãnduse s'a asediatũ in opidulũ numitũ Sasinũ in acestã tierã a Ungariei. Unde in urmã, s'a nãscutũ repãusatulũ Bogdanũ voevodũ, numitũ si Costantinũ, din consõrta sa legitimã, dõmnã Frusina Nagyvathy, mai susũ numitulũ seũ fiũ Volfgangũ voevodũ. Care Volfgangũ, indatã ce se nãscũ, ca erede legitimũ si immediatũ alũ domniei Moldovinesci, fũ botezatũ cu solemnitate, prin unũ preotũ ordĩnatũ, servindũ ca finã, la cererea pãrintelui, insasi dõmnã marturã, si dãnduise in botezũ numele de Volfgangu; si din copilaria fũ nutritu de cãtrã mai susũ numitii sei pãrinti si crescutũ in pietate crestinẽscã; ẽrã dupa mõrtea tãtãne-seũ Bogdanũ voevodũ, care se intẽmplã aici in Ungaria, indatã ce Volfgangũ voevodũ ajunsẽ in ẽtatea juniẽi, stimulatũ de bãrbatia pãrintelui seũ, urmã studiele militare in cursũ de mai multĩ ani, si de a pururea 'si petrecũ vietia astfelu, incãtũ departe de a se abate vre odatã din calea virtutii pãrintesci, se purtã de a pururea ca unũ barbarũ nascutũ pentru ver-ce faptã mare si strãlucitã. Despre care mãrturisire si atestatiune a memoratei dõmnei Sofiei, si adevẽrulũ celorũ mai susũ arẽtate, dupã relatiunea demnã de credinã ce niaũ facutũ mai susũ disĩ, omũ alũ nostru si omulũ regiũ, indemnati de justitia comunẽ gãsirãmũ cu cale a dã mai susũ titulatulũ Volfgangũ voevodũ acestã de façiã a nõstrã carte de mãrturie, intãritã cu sigilulũ nostru atẽrnatũ, capitulariũ si autenticu, spre a-ĩ servi in viitoriũ intru apẽrarea drepturilorũ sale.

Datae feria 4-a proxima post praescriptum festum Beati Georgii Martyris Anno Dni Millesimo Quingentesimo Nonagesimo Quarto superscripto.

IX

Wolfgangus Weywoda an Seine R. K. Mayestät, Rudolf II.

ALLERGNEDIGSTER Herr. Obmasn ich E. Kay. May. ich billich vorschonen solt, iedoch da mich die äusserste nothdurfft vrgirt vnd antreibt, hab ich nicht vmbgehen können E. K. M. mit dieser meiner vnterthenigster Supplication zu molestiren. Demnach durch sondere schickung Gottes des Allmechtigen, das Fürstenthumb Moldau aus des Gewaltigen Christlichen Glaubens Erbfaindt des Türcken henden gerissen, vnd kurz vorweilter zeit von dem schweren Joch der Dinstbarkeit erlediget, vnd E. Röm. K. M. gewalt vnd Gebiet sich vndergeben, Welches nach Absterben meines Herrn Grossvaters Petri Senioris Fürsten in Moldau Seligster gedächtnuss von keinem legitimo hærede et successorẽ sondern geringern Stands Personen, so sich mit gewalt vnd Partheischer weise eingedrungen, vnd dem Türkischen Tyrannen eingesetzt, guberniert worden, Wann dann ausserhalb meiner Person kein rechter natürlicher Erb vnder Sonnen, Welcher das Fürstenthumb Moldau jure divino vel humano besitzen kann zu finden. Dahero gelanget an Ewer Röm. Kay. May. mein Vnterthenigst Anruffen vnd Bitten, die geruhen mir mit gnedigsten Aspect zu begegnen. Die vorstehende lange hoffte Gelegenheit, welche ich in höchster gedult vnd armuth erwartet, behertzigen, vnd meines lieben Herrn Vattern Boghdani Sonsten Constantini Weiwodæ in der Moldau löblichen gedechtnuss Keysern Ferdinando vnd Maximiliano hochlöblichster vnd Christmiltseligster trew geleiste, als Er zu Czakan Oberister gewesen, vnd sein Leben wider den Türcken Ritterlich gelassen,

Data in cea d'ântaiũ Juoĩ dupã serbãtoria fericitulũ martirũ Georgie, anulũ Domnului mai susũ insemnatũ, una mie cincĩ sute nouẽ-diecĩ si patru.

IX

Wolfgangũ voevodũ cãtrã impãratulũ Rudolfũ II.

PRE-INDURATE Dõmne. Desi ar fi mai cuviinciosũ sã crutiũ pre maiestatea ta, dar impinsũ de estrenã necesitate, mia fostũ preste putintiã a nu vẽ supãrã cu acẽstã prẽ-umilitã a mea rugãminte. De õrã-ce cu vointia lui Dumnediẽu atotũ-putintelui, principatulũ Moldaviei s'a smultũ din mânil Turcului, inimicului ereditariũ alũ credintiei crestine, si scãpãndu acumũ de sub jugulũ celũ greũ alũ servitutii, s'a supusũ puterii si impãratiei maiestãtii tale; si fiindũ-cã dupã mórtea bunului meũ, domnului Petru celũ bãtrãnũ, principele Moldaviei de prẽ-fericitã aducere aminte, acẽstã tiẽrã nu s'a mai guvernatũ de cãtrãnici unũ erede si sucesorũ legitimũ, ci de cãtrã persõne de conditiune apusã, care apucarã domnia cu puterea si prin intrigi de partite, seũ se impuserã de tiranulũ turcescũ; si fiindũ-cã, in fine, afarã de persõna mea, nu mai esistã sub sõre nici unũ altũ erede adevãratũ si firescũ care ar putẽ sã ocupe domnia Moldovei dupã dreptulũ divinũ orĩ umanũ: Pentru aceea vinũ cu umilintiã a rugã pre maiestatea ta impãrãtescã, ca sã binevoiesci a intimpinã cu indurare rugãtiunea mea, si considerãndũ cu bunãtate acẽstã de faciã ocasiune care eũ de multũ cu multã rãbdare si in multã sãrãciã oam speratũ si acceptatũ, considerãndũ credincioasele servitii ce a fãcutu iubitulũ meũ pãrinte Bogdanũ numitũ si Costantinũ voevodũ alũ Moldaviei de lãudata memoriã, prẽ-lãudatilorũ si fericitilorũ impãratĩ Ferdinandũ si Maximilianũ, cãndũ s'a luptatũ ca colonelũ la Ciacanũ, si sia lãsatũ viẽtia cu vitejie pre cãmpulũ luptei con-

So wohl auch meiner von Jugent auff erwiesene Dienst ermesen, vnnnd Commendation an Erzhertzogk Maximilian Administratorem Teutschordens E. R. M. geliebten Brudern mitzu- theilen, in Anwesen meiner der Moldawischen Baronen vnd S. D. denn Fürsten in Sieben- bürge zu tractirn, Das Mir mein vonn Rechtswegen zustendig Erbfürstenthumb eingeräumt werde, inn betrachtung, da Ich des Türckischen Sultans Tributarius sein, demselbigen hul- digen, vonn E. R. K. M. vnd dem heiligen Reich abfallen, der gantzen Christenheit ein Præ- judicium zuziehen wöllen, vor lengsten zur Possession kommen können, Aber meines lieben Herrn Vatters Seligen vestigiis bis in mein Gruben zu inhæriren gedencke.

Solches vmb E. Röm. K. M. deroselben Keyserlichen vnd Durchleuchtig. Hauss Oester- reich, das h. Römische Reich vnd allgemeiner Christenheit, mit willigster darsetzung mei- nes Leibs, lebens guts vnd bluts zuverdienem erkenne ich mich schuldig, Dero zu Keyser- lichen miltreichen gnaden mich gchorsambst bevehlendt, vnd gnedigstes bescheidts erwartendt.

E. R. K. May.

vnderthenigster und gehorsambster Diener
WOLFGANGUS
Weywoda et Haeres ppatus Moldaviensis.

3. Junii 1595.

X

Kayser Rudolff an Erzhertzog Maximilian.

HOCHWIRDIGER CC. Nachdem Vns der Hochgeborn Vnser lieber getrewer Diener, Wolff- gang Weywoda auss der Moldau, umb Commendation schreiben an E. D. gehorsambst ge-

tra Turcului, precum si servitiile mele din tineretie pân' acumû: să-mî dai o recomen- datione câtră archiduca Maximilianû administratorul ordinului germanicû, iubitulû maiestătii tale frate, ca să trateze, in fîntia de façiă a boiarilorû meî din Moldavia, cu serenitatea sa principele Transilvaniei, pentruca să fiu asediatû eû in principatulû ereditariû ce mi se cu- vine de dreptû; luândû in privire că, decă asiû fi voitû eû a fi tributariulû sultanului tur- cescû, si m'asiû fi supusû lui, si m'asiû fi ruptû de câtră maiestatea ta si de câtră sacrulû imperiû, cu prejudiciulû crestinëtătii întregi, de multû asiû fi pututû ajunge la domniă; eû însă am de gândû a umblă pân' la mormëntû, pre urmele fericite ale iubitului meû părinte.

Mě voiû crede datoriû a merită acêsta, oferindumî cu plăcere viétia si averea, pentru maiestatea ta si luminata casă a Austriei, pentru sacrulû imperiû romanû, si pentru tótă crestinëtatea. Recomëndândumě cu umilintiă gratiei împărătesci, si asceptândû prè-indura- tă deslegare, sunt

Alû Maiestătii tale I. R.

3 Iuniû 1595.

Prè-umilitû si prè-supusû servitorû
WOLFGANGU
voevodû si erede alû principatulû Moldaviei.

X

Rudolfû împăratû câtră archiduca Maximilianû.

PRE-LUMINATE EC. De oră-ce innaltû-născutulû iubitulû si credinciosulû nostru servitorû, Volfgangû voevodû din Moldavia, ne rugă cu umilintiă, ca să-i dămû o recomandatione câ-

betten, Als haben wir jme solche gnedigst ertheilt, Vndt gesinnen hiemit an E. L. freundlich, Sie wolle gedachten Weywoda was er bey E. L. anzubringen, von vnser wegen, alle gute hülff vnd beförderung erzeigen, Vndt mit S. D. dem Fürsten in Siebenbürgen tractirn, dass er zu seinem Fürstenthumb komen möge. An deme thun vns E. L. angenehmes gefallen, deren wir mit bruderlichen huld wolgenaiget sein. Datum Prag den 21. Augusti Anno 1595.

XI

Wolfgangus Waiwoda ahn Hertzogk Friederich zu Sachsen Vormundt vnd der Chur Sachsen Administratoren.

VNSERN GRUSS, vnd was wir liebes vnd gutes vormegen inderzeit zuvor, Hochgeborner Fürst, freundlicher lieber Herr Oheimb, Demnach wir den 20. iüngst abgeloffen Monats May aus Hungern nach Prag gelanget, vnd bei der R. K. M. vnserm allergnedigsten Herrn, vn-
terthenigst supplicirt, dieweil das vns Jure naturali anererbtes Fürstenthumb Moldau, durch Gottes Gnadt einmals von des Türkischen Tyrannen servitut recuperirt, vns zu desselben Possession allergenedigst zuverhelffen, Das Ihr K. M. vns ahn Ertzhertzogk Maximilian Administratoren Teutsch Ordens diess falls alle gute hülff vnd beförderung zuerzeigen, vnd mit S. D. dem Fürsten in Siebenbürgen darmit wir zue angeregten Fürstenthumb Moldau kommen möchten, zu tractiren recommendirt,

Wann wir dann vff den 29. Octobris zu Cassaw (daselbst den Barones des Fürstenthumb Moldau vnser ankunfft gewärtigk) erscheinen sollen, haben wir, sintemahl E. L. vns hochberühmt wirdt, dieselben zuvor gleichsamb auf der post mit einer Kutschen zu besuchen nicht umbgehen können, freundlich bittend E. L. wolle solche vnversehen Vberfallen

tră iubirea ta, iam dată acésta cu îndurare, si dorim prietenesce dela iubirea ta, ca, din parte-ne, să-î acordatî totu bunul ajutoriū si spriginū în ceea ce va propune iubirei tale, si să tratatî cu luminatulū principe alu Transilvaniei, ca numitulū voevodū să-sî pôta căpătâ domnia. Cu acésta ne vetî face o deosebită plăcere. Rămândū cu frătiéscă afectiune. Data in Praga, 21 August, 1595.

XI

Volfgangū voevodū cătră principele Fridericū Vilelmū administratoarele Sasoniei electorale.

SALUTARE, si totu binele ce putemū. Innaltū-născute principe, iubite unchiule. La 20 ale trecutei luni Maiū, ajungendū din Ungaria la Praga, neamū rugatū cu umilintiă la maiestatea sa împăratéscă, pre-înduratulū nostru domnū, ca, de ôră-ce principatulū nostru ereditariū Moldavia care după dreptulū naturale numai nouē ni se cuvine, a scăpatū acumū prin gratia lui Dumnedieū din servitutea tiranulū turcescū, să binevoiéscă cu îndurare a ne stă intr'ajutoriū spre a putē intrā in domnia acestei tieri; si maiestatea sa împăratéscă nea recomandatū archiducelū Masimilianū, administratoarelū ordinelū germanicū, ca să ne acorde intru acésta totu bunul ajutoriū si spriginū, si să trateze cu serenitatea sa principele Transilvaniei, pentruca să putemū ajunge la domnia disulū principatū alū Moldaviei.

Deci, fiindū-că noi la 29 Octovre caută să fimū façiă in Casovia unde ne aşceptă boiariū Moldaviei, atrasū de innaltele laude ale iubirei tale, n'amū pututū face să nu vē visitāmū mai ântâiū, viindū ca cu posta, numai cu o trăsură, rugândūv frătiesce, să binevoiti a luā in nume de bine acéstă neasceptată visită, considerândū că noi trebue să conferimū cu iubirea

im besten vormercken, in betrachtung dass wir mit E. L. in vnsern obliegenden sachen zu conferirn vnd derselben rath samb bedenckhen, erholen müssen, Solches sein wir vmb E. L. mit vnsern äussersten vormegen zuverdienē geneigt. Datum Mühlberg den 6. Septembris Anno 1595.

WOLFFGANGUS Waiwoda
Haeres Principatus Moldaviensis.

XII

Friederich Wilhelm Hertzogk zu Sachsen an den Fürsten Johann Georg Markgraff zu Brandenburgk.

UNSER freundlich Dienst, vud was wir mehr liebes vndt gutes vermögen zuvor, Hochgeborner Fürst freundlicher lieber Oheimb, Schwager Herr Vater Bruder vnd Gevatter, E. L. mögen wir freundlicher meinungen nicht bergen, dass gestern zu abendt ein Waywoda aus der Moldau des alten Fürsten in der Moldau Sohns Sohn Wolffgangus genannt, an vns geschrieben vnd zu erkennen gegeben, Wie er von der Röm. K. M. vnserers allergnedigsten Herrn Hoff, da er zu sollicitiren gehabt, vmb freundschaftt willen vns besuchen woltt, wie E. L. aus beylage mit No. 1. zuvernehmen, Weil er nun gestern ankommen, haben wir ihme heut durch vnserere Rätthe hören lassen, darauff er anbracht wie das von seinen altfordern her, das Fürstenthumb Moldau jure haereditario Ihme zustendigk, es weren auch sein Grosvater vnd Vater sowohl als er darumb heraus vertrieben worden, das sie wieder den Erbfeind Christliches nahmens vor Ihr Vaterlandt ritterlich gestritten, vnd den Türcken zu tributarien sich nicht machen lassen wollen, Ob auch gleich bishero etzliche viel sich vor Moldauische Fürsten auffwerffen lassen, Ingleichen er bisweilen als vertriebener Moldauische Weywoden sich

ta si să vă consultăm, în órecare cauze ce ne atingă. Dorindă să meritămă acésta prin tóte ce ne va fi în putintia. Dată în Muhlberg, 6 Septemvre, 1595.

VOLFGANGU voevodă,
erede ală principatului Moldaviei.

XII

Fridericū Vilelmū administratorele Sasoniei electorale, către Ioanū Georgiū marchionele de Brandenburg.

SERVITIELE nóstre amicabili si totă binele ce putem. Inualtă-născute principe, scumpe unchiule, cumnate, domnule părinte, frate si cumetre. Datoria amicitiei nu ne ertă a nu aduce la cunoscintia dilectiunei vóstre, că erī séră primirămă o scrisóriă dela unū voevodū din Moldavia, anume Volfgangū, nepotulūbētrānului principe alū Moldaviei, în care ne arētă că vine dela curtea maiestatei sale împērătesci, prē-induratului nostru domnū, si vrē să ne vadiă din amicitia. Sosindū deci erī, l'ascutarām prin consiliariū nostri. Elū spuneă cumcă principatulū Moldaviei se cuvine lui după dreptulū ereditariū; că bunu-seū si tată-seū, precumū si dēnsulū, fură scosī din domniă, pentrucă se luptară cu virtute pentru patria lorū contra inimiculū ereditariū alū numelū crestinū, si pentrucă nu voiră a se face tributari ai Turcului; si cu tóte că sunt uniū cariū pretindū si ei a fi principi moldovenesci, pretin-diendū că arū fi, asemenea lui, voevodi goniti din Moldavia, însă că numai elū singurū ar fi

angegeben, So were er doch allein der einige deme es von Erbgangsrecht gebürete, Inmassen er auch von den Baronen vnd dem Landtvolck, weil sich dasselbe Landt nunmehr von dem Türckischen Joch in seine libertet vindicirt, wieder erfordert würde, mitt ferner anzeige das er derenthalb bey Ihrer May. sollicitirt. auch ahn Ertzhertzogk Maximilian Promotorial erlanget, wie er vns dessen Copien mit No. 2. vnd 3. zugestellet, Darauff were nuhmehr erfolgett, das vff den 29. Octobris ein Zusammenkunfft zu Cascha angestellt, alda der Fürst zu Siebenbürgen, sowohl als er und seine Baronen ankommen, vnd durch Ertzhertzogk Maximilian in diesen sachen güttlich tractirt werden solltt, Darneben vns dann mehr Vrkunden zu beglaubigung seiner Person von ihm zukommen, die E. L. mit No. 4. vnd 5. gleichfals zu befinden, hatt darauff vns ersuchen lassen, Erstlich das wir ihm hierin Rath mittheilen wollten, sonst begert er weder geldt noch guhl, Vors andere das Wir ahn E. L. schreiben wollten, damitt er vmb soviel desto mehr gelegenheit hette seine sachen bey E. L. auch ahnzubringen. So viel nun die gesuchte einrahmung betrifft, haben wir Ihnn dahin heantwordten lassen, das wir seine gute affection gegen der Christenheit vnd der K. M. gerne vernommen, Ihn auch erinnert, das er dieselbe wolt continuiren, So viel aber das Hauptwerck vnd die zu Cascha angestellte handlung belangt, wollten wir nicht zweifeln Ertzhertzogk Maximilians D. würde sich hierinnen aller willfeligkeit auff Ihrer M. Promotorial erzeigen, Vns weren die Sachen nicht bekannt, könnten derwegen dabey wenigk einrahten, hielten aber dafür, do von einem streich der baum gleich nicht fallen würde, er würde die gelegenheit ansehen, vnd nichts moviren welchs der Christenheit Wohlfartt zuentgegen, oder aber Ihrer K. M. zu missfallen gereichen könnte, Vndt weill er vnder anderm berichtet, das Ihme vff drey odder vier Jhar sich zugedulden fürgeschlagen, auch vnderdess eines vnderhaltts gegen Ihme gedacht worden were, So bedechten wir er sollte solchen fürschlagk nicht gantzlich auss henden lassen, vnd vnter dess bey der guten affection gegen der K. M. vnd der Christenheit verbleiben.

principe ereditariu, pentru care l'arü fi si chiämändü éráš boiárii si poporulü acelei tieri, care a scăpatü acumü de sub jugulü turcescü. Mai adăogëndü cá a solicitatü pentru acésta la maiestatea sa, si a si căpétatü o recomandatiune cátră archiducele Masimilianü. Pentru acésta, are să urmeze o întâlnire in Casovia la 29 Octovre, la care vorü fi faciä principele Transilvaniei, precumü si elü cu boiarii sei, si prin mijlocirea archiducelui Masimilianü are să se trateze in acéstă causă. Ne infăcisiä mai multe documente pentru incredintiarea persónei sale, care de aséminea le alăturämü si dilectiunei vóstre. După aceea, ne rugă, ántáiü, ca să-i dămü consiliü intru acésta, dealtmintrea nu cere nici banü nici altă avere; alü doilea, ca să scriemü cátră dilectiunea vóstră, pentruca cu atätü mai usiorü să aibă ocasiune a-si propune cauzele sale innaintea dilectiunei vóstre. Ce se tine de consiliulü cerutü, 'i deterämü răspunsü cá amü aflatü cu plăcere bunele sale plecări pentru crestinătate si pentru maiestatea sa împărătescă, aducëndü aminte totü de odată ca să continue intru acésta; érá intru câtü privesce cauza principale si tratatiunea ce are să urmeze la Casovia, nu voirämü a ne indoi cumcă luminatulü archiduce Masimilianü se va arëtä cu tótă prontitudine gata a urinä scrisóriei promotoriali a maiestätii sale; incätü pentru noi, ca unü ce nu cunóscemü lucrurile, puçinü consiliü amü puté să-i dămü, amü fi totusi de părere ca, de órá ce arborele nu va căde de odată dintr'o singurä loviturä, să considere impregiurările, si să nu misce nimicü ce ar puté să aducä prejudiciü crestinétatii, séu neplăcere maiestatei sale împărătesci, si fiindücä intre altele ne arëtase cá i s'a propusü să fiä cu răbdare vro trei-patru ani, si cá in acestü intervalü iar fi asigurată si subsistintia, părerea nóstră ar fi ca acéstă propunere să nu o pérdiä cu totulü din vedere, rămäindü intr'aceea in bunele sale plecări cátră maiestatea sa împărătescă si cátră crestinătate.

Vff welche Antwort er sich wohl zufrieden gegeben, von vns den abschiedt genommen vndt zu aller correspondenz sich erbotten.

Soviel das schreiben an E. L. belangt, haben wir Ihne die antwortt geben lassen, das zwischen E. L. vndt vns breuchlichen, das wann solche sachen vorfielen, vns vff der gelegten Post mit einander freundliche communication hielten, hettens auch E. L. allbereit zugeschrieben, vnd seine ankunfft allhier zu wissen gethan, Woltens E. L. zur nachrichtung vermelden deren wir angenehme freundliche Dienste zu ertzeigen ieder zeit gantz willig. Datum Torgau am 8. Septembris Anno 1595.

Von Gottes Gnaden Friderich Wilhelm Hertzogk zu Sachsen, Vormundt vndt der Chursachsen Administrator, Landgraff zu Thüringen, vnd Markgraff zu Meissen

E. L. allzeit Dienstwilligk. Oheim

FRIDRICH WILHELM.

XIII

Johann Georg Markgraff an den Hofmarschal, Räthen, zu Cölln an der Spree.

JOHANN Georg von Gottes gnaden Markgraff zu Brandenburg vnd Churfürst, in Preussen Hertzog etc.

USERN Gruss zuvor. Hochgelarte Räthe, liebe, getreue, Beyliegend werdet ihr befinden, was der Chursachsens Administratoris L. wegen Ankunfft eines jungen Fürsten aus der

Cu acestă răspunsă rămase pre-multiămită, si luându-si dioa bună, se oferî pentru ver-ce correspondință.

Încâtă pentru scrisoria către dilectiunea voastră, ȳdeterămă răspunsă, că in asemîni casurî este ună usă între dilectiunea voastră si între noi, de a ne face împărtășiri amicabilî prin postă, că amă si scrisă indată dilectiunei vōstre, si v'amă încunoscintiată sosirea sa aici. Acestea amă voită a le aduce la cunoscintia dilectiunei vōstre, rămăindă gata de a pururea a vă face servitie plăcute si amicabilî. Dată in Torgau, 8 Septemvre 1595.

Din gratia lui Dumnedieș, Fridericū Vilelmū,
duce alū Sasoniei, administratore alū Sasoniei e-
lectorale ec.

Unchiulū dilectiunei vōstre de a pururea gata spre servire

FRIDERICU VILELMU.

XIII

Marchionele Ioanū Georgiū către maresialulū curții si către consiliari, in Colonia lângă Spree.

IOANU Georgiū, diu gratia lui Dumnedieș, marchione de Brandenburg, si principelectore, duce alū Prusiei, ec.

Maî ăntăiū salutarea noastră. Pre-invătiati, iubiti si credinciosi consiliari. Din alăturare veti vedē ce ne scrie iubitulū nostru, administratorulū Sasoniei electorale, despre ună

Moldaw an vns gelanget, Nun ist vnbequem seiner alhier zu gewartten, wie auch die sachen dermassen gewandt, das seiner Persönlichen Anwesenheit nicht nöttige.

Wollest darumb Du unser Marschalck auff sein Ankunfft lassen Achtung geben, vnd ihn dann mit einander hören, auch abwenden, das er anhero komme, Sonsten gleich der Sächsischen Ihme auch General antwort geben, Du vnser Marschalk ihn auch in der Herberge loss sprechen, vnd diese Schreiben neben seiner Abfertigungen wiederherausschicken, Daran beschehe vnser gefellige meinung, Seind auch mit gnaden geneiget, Datum Grenmitz denn 11. Septembris anno 1595.

XIV

Wolffgangus Vainoda an Johann Georg Markgraven.

VNSERN gruss, alles liebs vnd guetts zuvor hochgeborner Fürst, freundlicher lieber Herr Oheimb. Demnach durch sonderbare schickung Gottes allmechtigen vnser Erbfürstenthumb Moldaw, einmals von der grausamen Servitut des Türcken erledigt, vnd vnder der Röm. K. M. gewalt klumben, also dass wir vns nach Prag begeben, vnd bey höchst gemelter Ihr K. M. vns als verum legitimumque hæredem allergenedigst zu bedencken sollicitirt. Dieweil wir aber sein des Herrn Administratorn der Chursachsen L. zu Torgav besucht, haben wir nicht vmbgehen können, den weg vollgend auff E. L. zue zunemen, vnd die mit weilandt E. L. geliebten Herr Vater Markgrav Joachim Churfürsten zu Brandenburg vnd vnseren lieben Herrn Grossvatter Petro seniore Wayvoda Fürsten der Moldaw christlicher vnd löblicher gedechtnuss confirmirte freundschaft widerumb zu renovirn, freundlich bittendt E. L. wölln sollich

tînerîu principe din Moldavia ce are să sosescă la noi. Este însă incomodă a-lu accepta aici, apoi si cauza este de asiă natură, încâtîu venirea sa in persoană aici nu e necesară.

Pentru aceea, tu maresiale alî nostru, vei fi cu ingrigire la sosirea sa, si după aceea 'lî vei ascultă impreună, si-lî vei abate de a veni aicea, dânduî dealtmintrea răspunsurî generale, intocmai ca in Sasonia. Tu, maresialulî nostru, vei luă si dioa bună dela elî in locuintia sa, si aceste scrisorî ni le vei trâmite érási innapoi. Acésta este gratiósa nóstră vointiă si asiă să urmatî, incredintiându've despre gratia nóstră. Dată in Grenmitz, 11 Septemvre 1595.

XIV

Wolfgangü voevodü câtră principele Ioanü Georgiü, marchione de Brandenburg.

MAI ântăiü, salutarea nóstră si tóte cele bune si plăcute. Innaltü-născute principe, amicabile si iubite unchiule. Fiindu-că prin deosebită vointiă a totü-putintelui Dumnediü, principatulü nostru ereditariü alü Moldaviei a scăpatü acumü din servitutea cea crâncenă a Turcului, si a venitü sub puterea maiestatel sale împératesci a Romanilorü, pentru aceea noi ducêndune la Praga, amü solicitatü la maiestatea sa împératească, ca să se indure a ne considera ca adevêratulü si legitimulü erede alü Moldaviei. Si fiindü-că amü fostü de amü vîsitatü in Torgau, prö iubitulü nostru, domnulü administratore alü Sasoniei electorale, amü voitu să venimü si la iubirea vóstră, spre a rennoi amicitia întărită odinióră intre iubitulü părinte alü iubirei vóstre, marchionele Ioachimü principe-electore de Brandenburg, si intre iubitulü meü bunu, Petru voevodu celü bêtrânü principele Moldaviei de lăudată crestinéscă aducere aminte, rugându've să binevoiti a luă in nume de bine acéstă neasceptată visită a

vnser vnversehen vberfallen im besten vormercken. Sollches seind wir vmb dieselben bestes vnser vermögens zuverdienen geneigt. Datum Sarmund den 12 Sept. Anno 1595.

WOLFFGANGUS Vaivoda

Haeres Principatus Moldaviensis.

XV

Die Cammergerichts Rächte an Johann Georg Markgraven.

Durchlauchtigster Hochgeborner Churfürst gnedigster Herr.

NACHDEM E. D. dem Herrn Marschalchen vnd vns bevohlen, denn jungen Fürsten zue Moldau zu hören, vnd gleich I. Cf. D. des Herrn Administratoris der Chursachsen General antwortd zugeben, Können E. D. wir vntherthenigst nicht vorhalten, das hochgemelter Fürst vorgestern gar spätt abends ankommen, wir vns alsofortt des Morgens bey Ihr Fr. G. angeben, vnd vmb Audientz angesucht, Es hat sich aber bis Nachmittagk damit verzogen, Als dann Ih. F. G. wir neben dem Schloss hauptman vns praesentirt, wegen E. Cf. G. gebührliehen I. F. G. salutirt, angenommen vnd empfangen, derselben Gruss vnd Freundschaft vermeldet, vnd E. Cf. G. abwesendt fürnemblichen wegen Itzigen Trauens entschuldiget, vnd seine Werbung anzuhören erbötthigk gewesen.

Darauff Er durch seinen Cantzler gegen E. Cf. G. sich freundlich per generalia bedancket, wegen dess Trawuens einn Christlichs midtleiden gehabt, Vns bey sich niedergezogen, vnd zwar das bey E. Cf. G. er etwas in specie zu suchen sich nicht vernehmen lassen, Sondern berichtet, weill er bey Ihr Kay. M. gewesen vnd vmb sein Fürstenthumb Moldaw sollicitieret, hette er durch diese occasion I. F. G. denn Administratoren der Chursachsen

noastră. Dorindă să meritămă acăsta prin totă ce avemă mai bună si mai scumpă. Dată in Sarmund, 12 Sept. 1595.

VOLFGANGU voevodă,

eredele principatului Moldaviei.

XV

Consiliariă către marchionele Ioană Georgiă

DUPA porunca serenitatei tale dată către domnul maresială si către noi, ca să ascultămă pre ténărulă principe de Moldavia, si sa-î dămu răspunsă generală, asiă precumă ı dete gratia sa domnulă administratore ală Sasoniei electorale, aducemu cu totă supunerea la cunoscintia serenitatei tale, cumca mai susă disulă principe a sosită alaltă erı sėra ferte tărdu, si noi ne insciintiarămu la gratia sa indată diminétia, si cerurămă audiintia, dar asceptarămă multu până după médiă-dı cându ne puturămă presintă impreună cu căpitanulă castelului innaintea gratiei sale principelul, si salutaramă pre gratia sa după cuviintia in numele gratiei tale, priimindulă si incunoscintiandulă despre salutările si amicitia gratiei tale, si escusândă absintia gratiei tale, cu deosebire din cauza doliului de acumă, in fine oferindune a-ı ascultă dorintiele.

După care, dēnsulu, prin cancelariulă seū, multiāmă gratiei tale, amicabile si in termină generală, compătimi crestinesce pentru doliū, ne puse să siedemă lângă dēnsulă, si nu se arētă că ar avē ceva in deosebı de a căută la gratia ta, ci spuse că fiindū elū la maiestatea sa impērătēscă spre a solicită principatulă seū Moldavia, cu acēstă ocasiune a visitatū pre gra-

besuchett vnd seinen wegk allhier zuegenommen, weil sein Grossvatter Petrus senior Woiwoda Moldaviensis bey E. Cf. G. Herrn Vater in gutter Freundschaft gestanden das er auch mit E. Cf. G. inn Freundschaft vndt kenntschaft gerahten mochte, demnach er nichts mehr wünschet vnd begehret, dann das E. Cf. G. er persönlichen sehen, vnd mit derselben sich vnterreden vnd besprechen, freundschaft vnd kundtschaft machen möchte, Er gennete dem Haus Brandenburgk alles gutts, vnd was er auch demselben vndt insonderheit der jungen herrschafft ehr, Liebs vnd guts erzeigen könnte wolte er mit trewen hertzen thuen, Vnd wie weit E. Cf. G. vom Hofflager wehren vleisigk gefragt, vnd do es nicht sehr weit wolte er, vngeachtet er vff den Tagk nach Cascha, da die Handlung mit den Ertzhertzogk Maximiliano, den Siebenbürger, vnd der Landschaft, wegen seines Fürstenthumbs, angestellet da er den 29. Octob. sein musste, zu eilen, sich zu E. Cf. G. Persönlichen verfügen, Vnd hat sonsten allerley von den Polnischen Zustande, vnd Vngerischen Wesen, dabey er zum Theill sonderlich bey Rabe gewesen, discurrirret, Darauff wir vns wegen E. F. G. per generalia bedancket, mit erpittungk solche freundliche zuneigungk vnd affection kegen dem Haus Brandenburg E. Cf. G. zue referiren, vnd I. F. G. zu continuation derselben vormahnet Es solten I. F. G. nicht zweiffeln, das E. Cf. G. vnd das Haus Brandenb. hinwieder guette correspondenz mit Ihr F. G. zu halten, vnd allen freundlichen fordersamen willen, ehr vnd freundschaft zu erzeigen woll geneiget vnnd gelück vnd heyll zu dem bevorstehenden Tagk zue Cascha gewünschett, E. Cf. G. auch aus allerhande vrsachen, das dieselbe Itziger zeit nicht woll anzutreffen, vndt wegen des Travens niemandt viell zue sich liessen, entschuldigett, Vndt mit dem Losament vnd Tractation vorlieb zue nehmen gebeten, Damit wir I. F. G. gebührlichen valediciret, vnd von einander gegangen, Welches E. Cf. G. wir wie es vorlauffen hiemit berichten wollen. etc. Dat. Berlin den 14. Sept. Anno 1595.

Vnterthenigste vnd gehorsambste Cammergerichts Rächte.

tia sa administratorele Sasoniei electorale, si in drumnulă seă a venită aicea, fiindă-că bunulă seă Petru celă bătrănu voevodulă Moldaviei a stată in bună amicitia cu domnulă tatălă gratiei tale, si ar dorî si dănsulă a fi in amicitia si cunosăintia cu gratia ta, si nimicu nu doresce măi multă decâtă a visită in persônă pre gratia ta, a vē vorbî, si a face cunosăintia si amicitia, doriindă din inimă a face pentru casa brandenburgică totă binele ce iar stă prin putintia. Intrebă cu stăruintia care este distantia de aici pân' la gratia ta, si nefiindă prē de parte, ar vol să mērgă in persônă la gratia ta, pre lângă tōtă graba ce are să se ducă la conferintia din Casovia, unde are să trateze despre principatulă seă cu archiducele Masimiliană, cu Transilvanulă si cu boiarilă seă, si unde caută să fiă pre dioa de 29 Octovre. Ne măi spuneă feliurite lucrulă despre cele ce se petrecă in Polonia, si in Ungaria, unde a luată parte si elă la Rab. După care noi, multiămirămă in termini generalî in numele gratiei tale, luândune voiă de a aduce la cunosăintia gratiei tale acēstă amicabile afectiune cătră casa de Brandenburg, si rugândă pre gratia sa ca să fiă si in viitorilă totă cu asemenea afectiune, si să nu aibă indoelă gratia sa, cumcă gratia ta încă esci plecată a stă cu gratia sa in bune relatii si corespondintia, si că doresci a te arētă cu tōtă bună-vointia si amicitia, doriindă sucesă ferice in viitoria conferintia dela Casovia. Escusândă pre gratia ta că, din măi multe cause, precumă si din causa doliului, nu priimită pre nimene, si rugândulă să iea in nume de bine locuintia si tratatiunea. Cu acēsta, salutândă pre gratia sa principele, ne despătirămă. Acēsta amă voită a aduce la cunosăintia gratiei tale, asiă precumă s'au urmată. Dată in Berlină, 14 Sept. 1595.

Prē-umilită si prē-supusă Consiliari.

Postscriptum.

Es ist hochgemelter Fürst noch allhier, vnd wird morgen, wie er vorgiebt, auff seinn, wohin er aber seinen Wegk nehmen wirdt, können wir eigentlich nicht berichten, Gegen vns haben S. f. g. sich vornehmen lassen, das er wieder nach Prage wolle, aldar er seine fraw Mutter gelassen, Sein Gesinde aber hatt, wie vns der Futter marschalch berichtet, sich vornehmen lassen, das Er E. Cf. G. besuchen wolle.

XVI

Wolfgangus Waivoda an Johann Georg Markgraven.

VNSERN Gruess alles lieb vnd gutts iederzeit zuvor. Hochgeborner Churfürst, freundlicher lieber Herr Oheimb vnd Vatther, Von E. L. löblichen Rächten haben wir mitleidentlich vernommen welcher gestalt Gott der Allmechtig, die hochgeborne Fürstin Fraw Dorothea, Hertzogin zu Bravnschwaig vnd Lüneburg, geborne Marggrävin zu Brandenburg deroselben geliebten Fraw Schwester, Christlicher vnd löblicher gedechtnuss, vnlangst aus diesem vergenglichen Leben zu seinen göttlichen henden erfordert, Welcher der Barmhertzige Gott ein fröhlich Auferstehung durch Christum Vnsern Herrn samst allen Christgläubigen geben vnd verleyhen wolle.

Ob wir wol E. L. gern zu Grimnitz besucht haben wollten, jedoch weil wir derselben trawrigen Zustand befinden, haben wir E. L. nicht molestiren wollen, Freundlich bittendt E. L. geruhen solche Trawrigkeit in christlicher geduld zutragen. vnd gedencken das wir menschen der sterblichkeit alle vnterworffen, das von Gott gesetzte Ziel nicht vberschreiten können, vnd sich trösten das deroselben geliebte Fraw Schwester selige, das vergengliche

P. S. pre o deosebită bucată de chârthă.

MAI susû disulû principe se află încă totû aici, si precumû spune, mâne are să plece, dar incotro are să-sî iea drumulû, nu scimû spune. Nôuë nia datû a întielege gratia sa, că are de gândû a se întorçe érasî la Praga unde sia lăsatû pre dómna maică-sa, érá servitorî seî, după cumû ne arată intendentele, dicû că voesce să viziteze pre gratia ta.

XVI

Volfgangû voevodû câtră marchionele Ioanû Georgiû.

MAI ântâiû salutarea nôstră si tôte cele bune si plăcute. Innaltû-născute principe electore, amicabilulû si iubitulû meû domnû uachiû si cumetru. Amû aflatû cu compătîmire dela onorabiliî consiliariî ai iubireî vóstre, in ce chipû Dumnedieû atotû-putintele, acumû de curenđû, a chiămatû din acéstă viétiă trecétóriă în mânile sale cele dumnedieesci, pre innaltû-născuta principesa, dómna Dorothea, ducesa de Braunschweig si Luneburg, născută marchionésă de Brandenburg, scumpa iubireî vóstre suoră, de fericita aducere aminte. Fie ca misericordele Dumnedieû să o reinviie cu fericire prin Christû Domnulû nostru, impreună cu totî cei ce credû intr'ensulû.

Cu tôte că amû fi doritû cu plăcere să vë visitâmû la Grimnitz, insciintiândune insă de trista stare in care vë aflatî, n'amû voitû să vë supărâmû, fratiesce rugându vë ca să purtatî acéstă gele cu patiintă crestinéscă, si să consideratî că noi ômenî totî suntemû supusî ai mórtei, neputendû trece preste terminulû pusû de Dumnedieû, si să vë consolatî cu aceea că scumpa iubireî vóstre suoră, schimbândû cele trecétorie cu cele eterne, se odichnesce in

mit dem vnvergenglichen verwechselt, in der hand Gottes da sie kein quall rürt, vnd niemand heraus reissen kann, ruehet.

Es ist E. L. ynverborgen, wie durch Gottes Gnad das vns jure naturali erblich zustehend Fürstenthumb Moldaw, von des Türck. Tyrannen servitut wiederumb recuperirt, vnd wir bey der R. K. M. vns solches als vero legitimo hæredi vnd successori zu restituiren vnterthenigst angehalten.

Von dan Ihr K. M. an Ertzhertzog Maximilian Administrator Teutschordens vns diefalls alle guette hillff vnd befürderung zuerzeigen, mit S. L. den Fürsten in Siebenbürgen zu tractirn recomendirt, vnd auff den 29. Octobris zu Caschaw daselbsten die Barones auss Moldav vnser erwartten, ankommen sollen.

Als gelangt an E. L. vnser freundliches Bitten die wollen die mit derselben geliebten Herrn Vattern Joachim Churfürsten zu Brandenburg vnd vnsern Herrn Grossvattern Petro seniore Waiwoda Fürsten in der Moldaw Löblicher gedechtnuss, gemachte freundschaft, sowohl auch vnser langgewünschte ietziger zeit glückliche Vorstehende gelegenheit erwegen vnd mit zwei Tausend Taler anleihens in vnsern nöthen aushelfen, welche wir bey unsern fürstlichen würden, Trawen vnd glauben, vff Petri Cathedra künftigen 96. jars, mit danckh in E. L. Cammer erstatten, oder mit Ochsen befrieden wollen, damit wir an unser wolffahrt nicht gehindert werden. Solches sein wir vmb E. L. vnd dero Chur vnd Fürstlich Haus Brandenburg, mit gutt vnd blutt zu verdienen genaigt. Datum Berlin den 14. Sept. 1595.

WOLFFGANGUS VAIUODA

Haeres Principatus Moldaviensis.

fericire in mânilu lui Dumnedieû, unde nici o durere nu o mai atinge, si de unde nimene nu o mai pôte smulge.

Vê este cunoscutû, iubitulû meû, cumû principatulû Moldaviei care este ereditate a nôstră de dreptû naturale, a scăpatû din gratia lui Dumnedieû de sub jugulû servitutii tiranului turcescû, si noi amû solicitatû cu supunere la maiestatea sa împărătescă a Romanilorû, ca acéstă tiéră să se restituia noué ca adevăratului si legitimului erede si sucesore.

Pentru aceea, maiestatea sa împărătescă a recomendatû archiducelui Masimilianû administratorelui ordinului germanicû, ca să ne dea intru acéstă totû bunulû ajutoriû si spriginû, si să trateze cu iubirea sa principele Transilvaniei; pentru care noi, la 29 Octovre trebue să ajungemû la Casovia unde ne ascéptă boiarii din Moldavia.

Dreptû-aceea, prietenesce vê rugâmû, iubitulû nostru, să binevoiti a considera amicitia făcută intre iubitulû vostru părinte Ioachimû principe-electore de Brandenburg, si intre bunulû nostru Petru vodă celû bătrânû principele Moldaviei de fericită memoriă, precumû si de multû dorita fericită ocasiune ce ne ascéptă acumû, si să ne imprumutatû cu două mii taleri in nevoia nôstră, care noi ne obligâmû pre demnitatea increderea si credintia nôstră de principe, că-î vomû restitui cu multiămită camerei iubirei vóstre, pân' la Cathedra Petri a anului vitoriû 1596, seû in banî gata, seû in vite cornute, pentruca să nu fimû impededati in ajungerea scopului nostru. Dorindû să meritâmû acéstă cu sacrificiulû avereî si sângelui nostru pentru iubirea vóstră si pentru tótă casa brandenburgică. Dată in Berlinû 14 Sept. 1595.

VOLFGANGU VOEVODU

eredele principatului Moldaviei.

XVII

PRINTR'o altă scrisóre, datată din Berlinü 17 Sept. 1595, Wolfgangü multiămesce electorelui pentru buna primire; 'i face cunoscutü că posede obligatiunea lui Ioachimü de pre timpulü împăratulü Carlü, adecă obligatiunea cea de 24 Iuniü 1542, si nu are indoelă că preste puçinü are să primescă suma ce i se cuvine.

XVIII

INTR'o altă scrisóriă, datată din Praga 24 Octov. 1595, si adresată principelui-electore Ioachimü Fridericü, Wolfgangü se plânge amarü, cumü cu puçinü innainte de acêsta, principele Ioanü Georgiü, tatălü lui Ioachimü Fridericü, 'i răspinse o mică cerere de imprumutare ce-l făcuse, elü care erä in dreptü a pretinde o datorią atätü de insemnată; că-l pare reü din inimă, vëdiëndü cumü se răspinge in persöna sa amicitia cea mare ce esistase odiniörä intre bunil lorü, Ioachimü si Petru; că elü nu vrë să incerce nimica pentru batjocura suferită, ci lasă totulü in scirea lui Dumnedieü; că obligatiunea o trece cătră altă persöna care prin ajutoriulü împăratului si alte mijlöce 'si va sci căută si aflä dreptatea; si se va incredintiä orî-ce omü cu inimă, decă erä dreptü si cuviinciosü, a fi lipsitü si chiarü răpitü de datorią sa. si încă decătră unü insemnatü principe imperialü si crestinü, elü, unü erede adevëratü, esilatü si gonitü din principatulü seü ereditariü de ininiculü celü perpetuü alü crestinëtätii; 'i spune să-si aducă aminte că e crestinü, ca are copil carü prin vointia si judecata lui Dumnedieü să nu ajungä vreodatä la aseminä nenorocirü. In fine, cere ca pentru o sumä atätü de mare, precumü este aceea ce i se cuvine dupä obligatiune, si pentru interese si altele, să-l facä numai o imprumutare de siése mi talerü, pre unü anü. Promitëndü recunoscintiä in viitöria sa bunä-stare ce-lü ascëptä (in künfftiger vnserer vorsthender wolfahrt).

In fasc. 2 pag. 46 a manuscriptelorü nöstre intitulate: *Ex Archivu Berolinensi*, se aflä acëstä scrisóriä es-trasä si in testulü germanü.

XIX

DURCHLEUCHTIGSTER Hochgeborner Churfürst, E. Churf. Durchl. sein mein Vntertbenigste vnd willigste Dinst, ieder zeit zuvor Gnedigster Herr, dieselbe kann ich vntertbenigst zu behelligen nicht vmbgehen, Demnach Heinrich Claussbruch genant Cramer, Bürger zue Leivzig, das von E. Churf. Durchl. geliebten Herrn Grossvattern weyland Marggrav Joachim Churfürsten zue Brandenburg hochlöblichster Gedechnuss, wegen 200000. hungarischer Gulden herrurendes, vnd Herrn Petro Waywoden Fürsten der Moldau 24. Junii Anno 1542 zugestelltes Originale Obligationis vmb ein geringe Summa an sich erpracticirt, vnd solches in praeiudicium des durchleuchtigsten Chur und Fürst Hauses Brandenburg einem Polnischen Herrn vmb 30000. dukaten zu verrartirn sich vnderstanden. etc. Datum Prag 13 Aug. s antiquo, 1599.

WALDHAUSEN.

XIX

PRE-LUMINATE innaltü-născute principe electore. Mai äntäiü, prë-supusele mele servitie, serenitätii tale. Prë-indurate dömne, Nu potü să nu vë molestezü cu tötä supunerea, cumü Enricü Clauszbruch numitü Cramer, din Lipsia, a tërguitü pentru sine cu o sumä prë-ne-insemnatä originalulü obligatiunei din 24 Iuniü 1542, datä de iubitulü serenitätii vöstre bunü, rëpausatulü marchione Ioachimü principe-electore de Brandenburg de fericitä memoriä, cătră Petru voevodü principele Moldaviei, pentru 200000 florinü ungurescü; si acelü Cramer a cutezatü a trece acëstä obligatiune in prejudiciulü prë-luminatei casei de Brandenburg, cătră unü domnü din Polonia, pentru suma de 30000 galbinü. ec. Datä in Praga, 13 Augustü s. vechiü, 1599.

WALDHAUSEN.

XX

INTR'O altă scrisoară a acestui Waldhausen, se dice că Cramer a vîndut Polonului obligatiunea, pentru 40000 galbină, era dela Polonă o răscumpără Volfgangă voevodă pentru o sumă neînsemnată. La care principele-electore declară ca Waldhausen să facă așa ca voevodul să renunțe pretenșiunilor sale și să quiteze. Cramer însă arestă pe Waldhausen. (Der churfürst erklet sich der Waldhausen möchte die Sache dahin dirigiren, dass der Waywode sich seiner Anspruch vnd forderung begeb vnd quittirt. Cramer hat den Waldhausen arretiren lassen.)

XXI

Nos Capitulum Ecclesiae Posoniensis Memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis, Quod Illustrissimus Princeps Wolfgangus, filius olim Bugdani Vaiuodae, alias Constantini dicti, Iunioris filii quondam Petri Senioris Vaiuodae Moldaviae, ex Generosa ac Magnifica Domina Euphrosina Nagywathy procreatus, coram nobis personaliter constitutus, matura prius et exacta intra se deliberatione praehabita, sponte et libere confessus est, pariter atque retulit in hunc modum. Quod posteaquam Illustrissimus Princeps praefatus quondam Dominus Petrus Auus ipsius Wolfgangi Vaiuodae, haeres et princeps Moldaviae ac Valachiae, Serenissimo principi ac Domino, domino Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Sacri Romani Imperij principi Electori ec: laudatissimae memoriae, ducentena millia florenorum Hungaricorum, centena millia in parata pecunia mutuo dederit, ac numerare curaverit, pro reliquis vero centum millibus in Bobus Hungaricis Ieroslaviae in Polonia satisfecerit, quam Summam Serenissimus Elector ad festum paschatis Anno Millesimo quingentesimo quadagesimo octavo, et annum sequentem quinquagesimum quartum, in feriis paschatis, absque omni exceptione, inhibitione, impedimento, damno vel incommodo, in celebri urbe Cracouia, uel Lubella certo se redditurum, et iterum soluturum obstrinxit, prout in Instrumento super confecto latius continetur, Ob quod Illustrissimus Dominus Wolfgangus Vaiuoda, bene nominati principis Petri Nepos, haeres ac Vaiuoda Moldaviae, coram nobis, ut praemissum est, comparuerit, seque declarauerit, cum Generoso Magnifico Domino Stephano Hoszutothy, a Ho-

XXI

Noi Capitulu bisericeii din Posonă, dăm această carte intru aducerea aminte a tuturor cuî se cuvine. Cumcă pre-luminatul principe Wolfgangă, fiul răpăsatului Bogdană voevodă care s'a chiămată și Costantină, fiu al răpăsatului Petru celă bătrănă voevodă Moldaviei, născută din nobila și mărita dămnă Eufrosina Nagywathy, înfăcșiănduse în persoană înaintea noastră, după ce a delibărată mai întăiu intru sine cu maturitate, a mărturisită liberă și de bună voiă, și a arătată în modulă următoriu. Cumă mai susă numitulă pre-luminatulă principe Domnulă Petru, bunulă acestui Wolfgangă voevodă, erede și principe ală Moldaviei, a fostă dată cu imprumutare serenisimului principe și domnă, domnului Ioachimă, marchione de Brandenburg, principe-electore ală sacrulei imperiū romană, de pre-lăudată memoriă, două sute de mii florinți unguresci, și anume, una sută mii ia numărătă în bană gata, era pentru ceialaltă una sută mii ia dată vite unguresci la Iaroslavia în Polonia; care sumă serenisimulă electore s'a obligată a o innapoi de bună sémă și a o răspunde până la pascile anulă una mie cincă sute patru-diec și optă, și pascile anulă următoriu cincă-diec și patru, fără nici o esceptiune, inibitiune, pedecă, dămnă ver supărare, în celebra urbe a Cracoviei ori a Lublinului, așa precumă mai pre largă se coprinde în cartea ce a făcută despre această. Pentru care, pre-luminatulă domnă Wolfgangă voevodă, nepotă ală bine-numitului principe Petru, erede și voivodă ală Moldaviei, s'a presintată, precumă s'a disă, înaintea noastră, împreună cu nobilulă și măritulă domnă Stefană Hoszutothy de Hoszutoth în Vizolay, consi-

szutoth in Vizsolay, Sacratissimæ Cæsareæ Regiæque Maiestatis Consiliario, non solum certam summam eidem Domino Vaiuodæ soluere teneatur, verum etiam Originale præfati debiti Serenissimi Electoris, quod Illustris parens ipsius, cum propter insidias, quas Turcarum Imperator Solimanus, ut illum e medio tolleret, faciliusque Principatum Moldaviæ adipisceretur, instruxerat, ad Divum Ferdinandum Imperatorem, tanquam ad Sacram Anchoram confugerit, amiserat, et per multos annos etiam si omne inquirendi studium adhibuerit, tamen recuperare non potuerit, ex singulari Dei beneficio, et diligenti indagazione, maximisque sumptibus in Polonia repertum, viginti septem millibus florenis Hungaricis redemptum sit, bene nominatus Dominus Vaiuoda, tanquam Principalis et verus creditor, Domino Hoszutothy, eiusque hæredibus, et posteritatibus Vniversis, ac eorundem consensu et voluntate has præsentis literas habentibus, omnibus melioribus modo via, iure, causa et forma, quibus melius, tutius et efficacius potuit ac debuit, ac potest et debet, ex certa sua scientia, et animo deliberato dictum debitum, ac omne ius, omnemque actionem realem personalem, utilem et directam, seu mixtam prætoriam et civilem quod seu quam benenominatus Dominus Vaiuoda habet seu habere potest, contra et adversus Serenissimum Electorem, eiusque hæredes, ac successores, transtulit ualida, simplici ac irrevocabili cessione remisit, se de dicto Jure et actione devestiendo, et præfatum Dominum Hoszutothy investiendo ita vt omnimoda potestate possit dicta ducentena millia florenorum Hungaricorum in iudicio et extra coram quibuscunque Iudicibus, decet experiri, tanquam de re propria iusto ac legitimo titulo acquisita ad solutionem compelli, una cum damnis, expensis et interesse ac de acceptis, habitis et leuatis quietare, omnia alia ac singula facere, quæ Iuris ordo et facti qualitas postulant ac requirunt. Propterea omni meliori modo, via ac forma, quibus de Jure vel de consuetudine efficacius fieri potuit aut debuit, transtulit et obligavit se coram nobis nullum regressum iudicialiter vel extrajudicialiter habiturum, sed omnibus iuribus privilegijs exceptionibus, quales sunt non numeratæ pecuniæ ac

liariu alu maiestati sale sacratissime cesaree si regie, si a dechiaratū că, pre lângă aceea că domnul Hoszutothy e datoriu domnului voevodu o anumită sumă de bani, apoi bine-numitul domn voevodu, creditorulu principale si adevăratu alu mai susu disei datorii a serenissimului electore, a remisū si a transpusū cu cesiune validă, simplă si nerevocabile, domnului Hoszutothy si ereditoru si tuturorū urmasilorū lui, si cu consimtiemēntulū si vointia acestora, tuturoiu celorū ce-lu voru avē in mām, originalulu acestei datorii, care originalū luminatulu seū parinte lū perduse atunci cându, spre a scapā de insidiele impēratului turcescu Solimanū care voia sa-lu pērdiā cu scopū de a ocupā apoi mai usioru principatulū Moldaviei, scapase la imperatulū Ferdinandu ca la o ancorā s-cra, si după aceea, pre lângă tōte cercetările ce a facutū in cursu de mai multi ani, n'a pututū sa-lū afle. in fine, totū cercetāndū cu staruintiū, din deosebita bunetate a lui Dumnediū si cu mari spese gāsindulū in Polonia, l'a rescumperatu cu dōue-dieci si siepte nūi florini unguresci, si acēsta cesiune o-a facutu cu tōte mijlócele căile si formele legeri cele mai bune prin care s'a pututu si a trebuitū, seū se pote si trebue a se face mai bine, mai sigurū si mai efficace, desbrăcānduse din propria sa sciintia si cu inima deliberata de acēsta datorii, si de totū dreptulū, si de tōtā actiunea reale, personale, utile si directa, seū mista, pretoriā si civile, care seū o are bine-numitulū principe seū pōte sa o aiba, contra si asupra serenissimului electore si a ereditoru si sucesoriloru sei, si investindu cu tōte aceste drepturi si actiuni pre susū numitulū domnū Hoszutothy, astfelū ca acesta sa aiba tōta puterea de a încercā scōtērea acestorū bani, ca unū lucru propriu alu seū, câstigatū cu titlu justū si legitimu, cu judecatā seū afarā din judecata, innaintea ver-carorū judecatori s'ar cădē, impreuna cu tōte damnele, spesele si interesele, a quitā de cele priimite seū luate, si a face in fine, tōte căte se cerū a face dupa ordinea dreptului si dupa natura faptei. Pentru aceea a transpusu acēstā datorii prin tōte modurile căile si formele cele mai bune prin care s'a pututū ori a trebuitū a se face acēsta in modū mai efficace după dreptu seū consvetudine, si s'a obligatū innaintea

ceptilationis, pacti de non petendo restitutionis in integrum, et reliquis indultis beneficiis, Pontificii, Cæsarei et Regii Iuris quocunque appellentur nomine, aut a quibus tandem sanctitæ aut excogitæ fuerint, sponte renunciauit, ita ut nihil prorsus illorum prætextu uti velit, sed si quid in contrarium fiat, nullius momenti esse debeat. Harumstrarum Capitularis et authentici sigilli nostri munimine impendenti roboratarum vigore et Testimonio literarum mediante. Datum feria sexta proxima, post festum beati Matthiæ Apostoli. Anno domini Milesimo sexcentesimo quinto.

XXII

Allerdurchleuchtigster..... Romischer Kayser auch zu Hungern vnd Bohem König.

ALLERGNEDIGSTER Herr..... werden sich allergnedigst zuberichten wissen, welcher gestalt dieselben mir auff mein allervnterthenigstes Suppliciren ratione, der von Herrn Wolfgang Waywoda vnd Erbes der Moldaw, vor einem Löblichen Capitul zu Pressburg, Feria sexta proxima post festum S. Matthiæ Apostoli, instehenden 1605. iahrs cedirten, von weyland Herrn Joachim Marggraven vnd Churfürsten zu Brandenburg..... herrührenden, auff 200000 hungarischen Gulden lautende Geldverschreibung drey vnderschiedliche malch, als den 26. Aprilis, 9. Juli vnd 26. Augusti instehenden 1605 an den durchlauchtigsten... Fürsten Herrn Joachim Friderich..... mich (damit nicht andere schäden vnd nachtheil vervrstet werden) zubefriedigung, sich mit mir entweder gütlich abzufinden vnd vergleichen, oder da ihr Churf. Drlicht ichtes darinnen einzuwenden bedecht, dasselbe ohne langer Verzug E. Kay. gnaden zuverständigen ut n. 1. 2. et 3.

Van denn hochstgedacht ihr Churfürstl. Drlicht in deroselben den 27. jüngst verwie-

noastră, că nu va mai face nici ună regresă nici prin judecată nici afară din judecată, ci a renunțiată de bună voie, la toate drepturile, privilegiile, exceptiunile, precum sunt: numărărea banilor, acceptațiunea, pactul de non petendo, restituțiunea în starea de mai înainte, și alte favoruri și beneficii ale legilor pontificie, imperătesce și regesci, de verice numire, și de ori-cine ar fi întarite sau iscodite, așa încât sub pretestul acestora să nu poată face nimic cu deservire, și dacă ar face ceva, să nu aibă nici o valoare. Toate acestea în virtutea și mărturia acestei cărți a noastre întarite cu sigilul nostru capitular și autentic. Data în cea de întâiu sâmbătă după sărbătoria fericitului apostol Matei, anul una mie și șase sute cinc.

XXII

Prè-luminate împărate ală Romanilor, rege ală Ungariei și ală Boemiei.

PRE-INDURATE Dómne... Vetă binevoi a vă aduce aminte, că v'ati îndurat, la pre-supusa mea cerere, de ati scris în trei rânduri, adică la 26 Aprilie, 9 Iuli și 26 Avgust ală curgătorului an 1605, către pre-luminatul principe și domn Ioachimu Fridericu... în cauza obligatiunei de 200000 florini unguresci, a repausatului intru fericire domn Ioachimu marchionel și principel electore de Brandenburg, obligatiune care domnului Volfangu voevodu și erede ală Moldaviei o trecu către mine prin cesiune făcută înaintea onorabilei capitul din Posoni în cea de întâiu sâmbătă după sărbătoria sântului apostol Matei, anul curgător 1605; ca, spre a nu mi se aduce pagube ulterioare, să mă multimesc, sau prin împăciuire, sau dacă serenitatea sa principele-electore ar crede a pute face vreo exceptiune, să încunoscintieze fără întârziare mai multa despre acesta pre gratia voastră împăratăscă.

Fiind însă că serenitatea sa principele-electore, prin scrisoria sa dela 27 ale trecutei

chenes Monats Maji an E. Kay. gn. ergangenen schreiben sich erclert, in ihr Churf. Drcht Archiwen oder Registraturen nachsuchung thun zu lassen, vnd E. Kay. gn. diesfalls ausführlich zu beantworten Aber nunmehr 5. Monath, in welchem sie wohl auffsuchen, vnd da anderst ichtes vorhanden gewesen, auhero schicken lassen können, verstrichen, Abermals mit meinem Recepisse ut n. 4. mich abweisen. Daraussen dan handgreifflich abzunemen, dass sie nicht allein E. K. M. zu eludiren sondern auch mich armen... vorsetzlicher weiss vmb den weg zu sprengen per litem immortalem zu defatigiren, vnd an Bettelstab ja gentzlich vmb mein liquidirte Gelt zu bringen begern. Inmassen ihr Churfürstl. Drcht Herrn Grossvatter das Originale solcher Geldverschreibung in fraudem creditorum durch Low Juden von derenbevelch vmb 40000 Daler Montag nach Petri vnd Pauli Anno 1564. an sich zu pacticiren vnderstanden ut n. 5.

Hierumben..... bitten..... mir das vor diesem allervnterthenigst gebettene mandatum sine clausula de solvendo wieder ihr Churfürstl. Drcht. zu ertheilen. etc.

STEPHANUS HOSZUTOTHI.

XXIII

Generoso Domino Joanni Christophoro Fuggero, Smæ Cæs. Regiæque Mtis Implis Cancellariæ Latine Amanuensi etc.

Generose Dne et amice observandissime

POSTQUAM statum illum qui inter Illustrem et Magnificum Wolfgangum Vaivodam filium olim Illustrissimi ac Mgei Bogdani Vaivodae alias Constantini unicum et singularem

lunî Maiu cătră gratia vóstră împăratéscă, dechiară că are să pună să cerceteze in archivele si registraturile serenităţii sale, si apoi are să răspundă cu de amăruntulă gratiei vóstre imperiali; de atunci însă până acumă au trecutu acumă cincî lunî in care puteă prè-bine să cerceteze, si dacă află ceva, să trimită incóce; apoi eu rămân éráşî răspinsă cu cererea mea. De unde lămuritu se vede că serenitatea sa electorale, nu numaî pre maiestatea vóstră voesce a vè purtă numaî cu vorba, ci si pre mine seraculu vrè intr'adinsu a mē aruncă in drumă, a mē osteni in procese fără fine, a mē aduce la sapă de lemnă, facendumē să perdiū o datorită limpede; asiă precumu si bunulă serenităţii sale nu se indoise a cercă să tragă la sine prin măiestrie si in fraudă creditoriloru, cu pretiū de 40000 talerî, originalulă acestei obligatiunî, prin mijlocirea Evreului Low din Derenbewelch, lunî după serbătória lui Petru si Paulu, anulă 1564. ¹⁾

Pentru aceea, rogă pre maiestatea vóstră, să vè indurată a-mî eliberă contra serenităţii sale principelui-electore, mandatulă sine clausula de solvendo ce cu supunere am fostū cerutū de mai nainte. ec.

STEFANU HOSZUTOTHI.

¹⁾ Vedî pag. 23.

XXIII

Generosului domnă Ioanu Cristoforū Fugger, secretariului cancelariei latine a maiestăţii sale imperiali si regie.

Generóse domnule si respectabile amice.

DE óră ce domnulu Hoszutothi nu procede bine si conformū intielegerei ce au avutu, in virtutea scrisórei venerabilelui capitulū de Posoniu, cu strălucitulū si maritulū Volfgangū

haeredem Moldaviens: et Generosum item do. Stephanum Hoszutothy, ratione ducentenorum millium Aureorum Illustrissimo quondam bonae memoriae Ioachimo Marchioni Brand: Ppi Electori, partim in pecuniis paratis, partium vero in pecoribus numeratorum, mediantibus literis Venerabilis Capituli Poson. invicem factis tractatus et initus est, non satis bene per dictum do. Hostzutothy procedere videam. Haec DVGenerosae, utpote quae ipsius Serenissimi ppis Electoris Brand: fidelibus Consiliariis, bene nota est, sponte et fraterne communicare volui, fretus ea spe ut Sua Stas mei etiam: (qui causam hanc debiti, modo optimo et citra ullam partium difficultatem, imo potius in summam Suae Stis commoditatem cedentem, ad perpetuam et irrevocabilem eius decisionem et mortificationem primo quoque tempore determinaturus essem) haud obliviscetur. Ego enim ab annis compluribus conversatione et familiaritate dicti do. Waiwodae fruor, planeque animum exploratum eius habeo, nec est, ut mei causa, quicquam detrectet, sic et ego officio pari stimulatus rationibus eiusdem consulere volens, haec D. V. Generosae summo in secreto benevole et sincere significare volui. Posquam enim ipse do. Hoszutothy Fassioni invicem cum do. Waiwoda unico et legitimo debiti istius haerede superstitute in dicto Capitulo Pos. factae, minime steterit, imo potius omne contractum atque compromissum, per quod certa solutio eidem Waiwodae fieri debuisset, violaverit, aliasque conditiones, quas hic brevitatis causa recensendas relinquo, praetergressus fuerit, modus affulget optimus Suae Sti, si quidem eidem visum fuerit, cum eodem do. Waiwoda primo quoque tempore concludendi et plenarie negotium huius debiti mortificandi. Si itaque eadem Sua Stas Suam liberalitatis munificentiam erga me indignum exercere benignissime dignabitur. me huic negotio inter Suam Stem et praelibatum Waiwodam benevole interponam, et efficiam, ut numerata solum ipsi Waiwodae (cuius iure et nomine causam hactenus idem do. Hoszutothy prosecutus est) facili et rationabili summa, ab infestationibus et ulterioribus eiusdem do. Hoszutothy molestiis Sua Sertas confestim liberetur, neque eo nomine idem Hoszutothy Suam Caesaream Mtem... sic suam quoque Stem frequentibus supplicationibus et molestiis compellendi occasionem habeat. Quod si

voevodă, fiulu răpăsatului pre-luminatului și măritului Bogdanu voevodă numitu și Costantin, uniculu și singurul erede alu Moldaviei, în obiectulu acelor două sute mii galbeni numărati pre-luminatului de fericita aducere aminte principelui-electore și marchione de Brandenburg Ioachim, parte în bani gata, și parte în vite; am vrutu frătiesce să vă comunicu aceste, ca unuia ce sunteti bine cunoscutu credinciosilor consiliari ai serenității sale principelui-electore, incredintiatu că serenitatea sa nici pre mine nu mă va da uitării, care asiu pute să terminu și să stingu această causa de datorită într'unu modu nerevocabile pentru totdeauna, în chipulă celu mai bun, și fără nici o dificultate pentru părți, ba încă spre celu mai mare folos alu serenității sale. Că-cî eu, de mai mulți ani me bucuru de cea mai strînsă familiaritate a dîsului domnă voevodă, și cunoscă toate cugetele lui, nici că ar pute fi ceva ce să refuze pentru mine; de asemenea și eu dorindu a-i fi folositoriu în cauzele ce are, am voit să vă incunoscintiez despre această în secret, cu bună-voință și sinceritate. Că-cî, de oră ce domnul Hoszutothy nu s'a ținutu de legătura făcută înaintea dîsului capitulu de Posoniu, cu domnul voevodă, uniculu și legitimulu erede ală acestei datorii, ba încă a violatū invoela, în puterea căreia trebuia să răspundă voevodului o anumită sumă de bani, de asemenea a călcat și alte condițiuni pre care, spre a nu lungi vorbă, nu le mai memorezu; serenitatea sa are cea mai frumoasă ocaziune de a se întielege, dacă va găsi cu cale, câtu mai curîndu, cu dîsul voevodă, și a stinge cu desăvîrsire causa acestei datorii. Deci, dacă serenitatea sa va binevoi a-sî arăta cu îndurare liberalitatea sa către mine nedemnul, asiu fi gata a fi mijlocitor în această causă, între serenitatea sa și numitul voevodă, și asiu face ca, numărîndu numai voevodului însuși (în alu căruî nume a purtat pînă acum causa acelu domnă Hoszutothy) o sumă usioră și cuviincioasă, serenitatea sa să scape de îndată de supărările ce-i aduce acelu domn Hoszutothy, și să nu mai aibă acesta ocaziune de a mai supăra cu neîncetatele sale rugăminți și staruintie, atătu pre maiestatea să împărătescă câtu și pre serenitatea sa. Dreptu-aceea, dacă dînnă-văstră, ca unulu ce vă bucurati de familiari-

itaque hoc tractandi munus (postquam certorum et maximorum virorum ad latus Suae Stis existen: familiaritas Gen. D. Vae intercedit, in gratiam Suae Stis assumere velit, ego dictis et factis praesto sum et efficiam ut..... a nullo mortalium Sua Stas et posteri eiusdem universi amplius ad solutionem istius debiti molestantur..... *(petit hominem cum plenipotentia mitti, item ut omnia sub rosa et alto silentio observare velit)*).

tatea celoru mai distinsi bărbați ce se află pre lângă serenitatea sa, veti binevoi a lua asupra-vă de a trata in această cauză, eu voi fi gata cu vorba si cu fapta, si voi face ca serenitatea sa si toti urmasii sei să nu mai fiă supărați nici odinioară de câtră nici unū muritoriu pentru răspunderea acestei datorii... *(In fine, se roğă ca să se trimită unū omū cu pleniputintă, si ca toate acestea să le păstreze in secretă si in cea mai adencă tăcere)*.

Astă scrisoriă nu pōrtă nici locū nici dată; subscrierea de abiă e legibile; dar din asemnarea cu alte documente, pare a fi scrisă din Praga, cu inceputul lui martiu 1607, de Georgiu Szerdahelyi, servitorulū maiestății sale împărătesci la camera ungurască din Posoniū. *(der kay. May. diener bei der Hungarischen Cammer zu Preszburg)*.

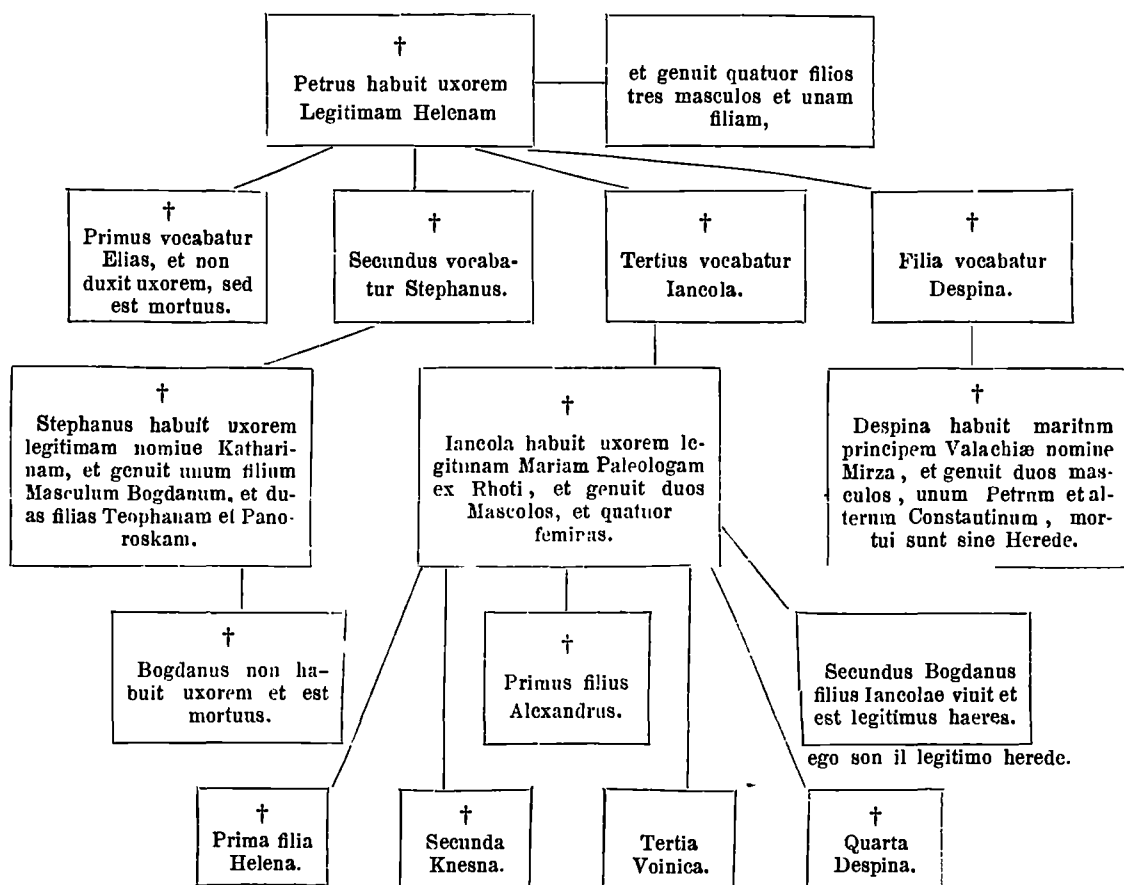
XXIV

ANDREIU Sartoriū scrie principelui-electore din Praga, Joui după *Exaudi* 1607, anunciându-i că voevodulu Bogdanū ar dori să mērgă la Berlinū, dacă acēsta ar fi cu plăcerea electorelui, că Bogdanū este uniculu erede legitimū alu obligatiunei, si că Hoszutothi nu mai are nici unū dreptū asupra acestei obligatiuni. Trimite totū odată principelui, in alăturare, titlulū voevodului, si genealogia lui, care lea priimitū dela insusī voevodulū.

Titlulu este urmatoriulū: *All' Illmo et Eccmo Principe Sgr. Il Sgr. Bogdan Voeuoda Despot Sgr. Collmo. (Prē-luminatului si prē-măritului principe si domnū, domnului Bogdanū voevodū si despotū prē-onoratū)*.

Eră Genealogia este următoria:

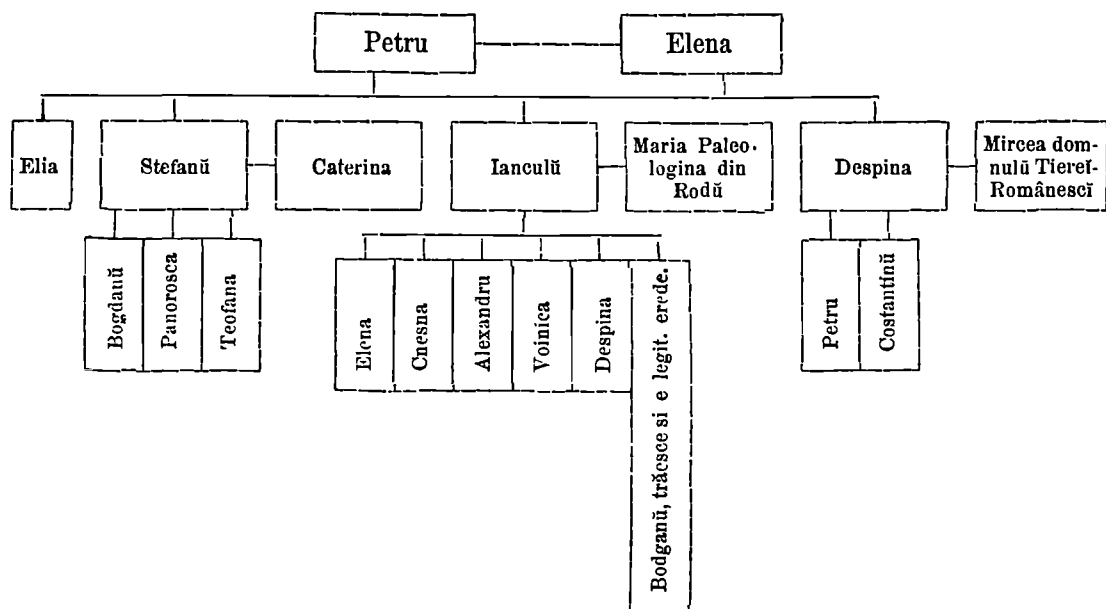
GIENELOGIA ILLUSTRISSIMI
ET ECCELENTISSIMI
PRINCIPIS PETRI MOLDAVIAE

GENEALOGIA PRE-LUMINATULUI

SI PRE-INNALTIATULUI

PRINCIPE PETRU ALU MOLDAVIEI

Ei sunt legitimul erede.

La această pretioasă Genealogie să facem următoarele însemnări.

Volfgangü, după documentul VII (p. 25), și după scrisoarea Polonului, dela 1609, ce mai giosu nrmază, pretindea cumcă Petru a avntu trei feciori: celü mai mare, Stefanü, alü doilea, Iliasü, și celü mai micü, Bogdanü, numitü și Constantinü; cumcă acestü Bogdanü-Constantinü, după uciderea frate-seü Stefanü vodă, și-a scăpatü viettä fugindü in Ungaria sub scutulü împăratului Ferdinandü; și cumcă elü, Volfgangü, este fiulü acestui Bogdanü-Constantinü.

Erä Bogdanü vovodü, in Genealogia de mai susü, dice cumcă Petru vodă a avntü trei feciori și o fatä din dömnä Elena: și anume, celü de äntäiü, Iliasü, alü doilea, Stefanü, alü treilea, Ianculü, erä fata se chiämä Despina, măritatä după Mircea domnulü Terei-Românescei; și cumcă elü, Bogdanü, este fiulü lui Ianculü vodă.

Aceste döue arätări nu se potrivesc, äntäiü, pentrucă, după Volfgangü, Stefanü ar fi fostü mai mare decâtü Iliasü, și alü doilea, Volfgangü nu memorează nici pre Ianculü nici pre Despina; erä, de altä parte, Bogdanü vodă nu cunösc pre Bogdanü-Constantinü.

Petru Raresiü a avntü döue mueri: cea de äntäiü, Maria, muri la anulü 1529 (*Archiva Românescä*, edit. 2, tom. 2, pag. 308); a döua, Elena, pre care o însemnă și Genealogia nösträ.

Pre la 1861, afländumä in Iasi ca Jurisconsultü alü Statului, mi s'a întemplatü sä am in mänü unü chrisovü originalü dela Petru vovodü, din anulü 7036 (1523) mart. 22, scrisü pre pergamenü in limba slavönä. Originalulü, dacä nu më insielü, erä alü domnului I. Negrä. Atunci îndatä 'mi făcusem o copiä in traducere românä, care se aflä in volumele meü Ms. intitulatü: *Miscellanea, praecipue ex temporibus Michaelis, scripta a. 1861*, pag. 86. Prin acestü chrisovü, Petru vodä dä si intäresce lui 'Bogdanü medelnicerilü döue sate pre apa Polovetiü, anume Päscaii și Neglupescii «ce leaü fostü cumpäratü» (dice chrisovulü) «pärintele domniei mele Stefanü W., dela «Gligä și fratii lui, Lazarü și Petre, fii lui Toma Mitutelü; și asemenea leam datü si am intäritü dania ce aü avntü dela nepotulü nostru de frate Stefanü vovodü, alü treilea satü, totü pre apa Polovetiü, anume Picenii și cu «mănăstire, care satü si mănăstire leaü fostü cumpäratü tatälü domniei mele, Stefanü vovodü, dela aceiași Gligä Petre și Lazarü. Credintia domniei mele Petru W. si a pre iubitulü mieü fiü Bogdanü, si credintia boiari-lorü nostri, Hreanü vornicü, si Negrilä, si Grincovici, si Tälaba, si Scripcä, apoi credintia lui Vladü și Mihulü, «pärcälabilü dela Hotinü, si Cärjä cu Huru, pärcälabilü dela Némtiü, si Groze cu Danciu, pärcälabilü dela Romanü, și Barbovski portariulü Sucevei, si Dragsianü spätärü, si Dumsia vistiernicü, si Liciu postelnicü, si Nefela pä-

«charnicū, si Zborea stolnicu, si Iuonū comisū, si credintia tuturorū boiarilorū nostri moldoveni mari si mici. — Tóderū logofetlū e poronciū de a serie si a aninā peceeta noastră. Scris'au Grigorie Bogza in Vasluiū. a. 7036, «martie 22.» Sigiliū pendinte mare, pre matasā rosia, cu iuscriptiunea: ПЧАТЪ ІВ ПЕТРА БОІВОДЪ РО-ПОДАРЪ ЗЕМЛІ МОЛАДАВСКОІ †. bourū cu cruce intre córne, si semilună. Pre noi documentulū de faciā, la acestū locū, numai intru atāta ne interesēzā, cā diutr'ensulū resultā cumcā Petru Raresiū, din căsătorія cu Ma-ria, mórta, precumū vēdiurāmu, la 1529, a avutū unū fiulū, anume Bogdanū. In dilele acestea, vēdiurāmū si la D. Hăjdău unū chrisovū dela Petru W., 1530 (7038) mart. 3, copiatū din archivulū statulni, in care de asemina se dice: *credintia fiului meu Bogdanū voevodū.*

In tóte documentele posterióre, câte cunoscēmū dela Petru Raresiu, se memorezā numai fiilū lui din Elena: Iliasū, Stefanū si Costantinū; érā Bogdanu alū Mariei nu se mai memorezā.

Cronica încă nu memorezā pre Bogdanū, nici pre Despina, ci numai pre Iliasū, Stefanū, Constantinū, si pre Ruxanda.

Stefanū vodā, fiululū lui Petru Raresiū, intr'unū documentū dela 1552 (7060) aprile 29, (in archivulū statulni), dice: *credintia fratelui meu Constantinū, si a fiului meu Petru.*

Despre Constantinū, fiululū lui Petru Raresiū, étā ce ne spune episcopulū Veranciū, solulū împēratulū Ferdinandū la Constantinopoli, intr'o epistola cătia împēratulū, scrisā din Constantinopoli, 30 martiū 1551, (in *Monumenta Hungariae Historica, második osztály, Irok*, vol. IV, pag. 226): cumcā acestu Constantinū, in etate de 13 ani, cădiuse in mânăle Turcului, prin perfidia si réutatea Românilor carii au deprinderea de a perde pe principii sei, si murindū la acestū anū, inveninatā, precumū se diceā, prin mijlocirca voevodulū de atuncē (Alexandru Lapusneanu), pre cându 'lū petreceā la mormēntū o mare multinē de Greci, étā cā alergā ómenii pasiei, smulgū pre mortū din mânăle crestinilorū, 'lū ducū indérctu a casā, strigândū cā turcesce se cuvine a fi inmormēntatu, de orā ce, fiindū elū in viētiā, juruise cā aveā de gândū sā se facā Turcū, indatā ce ar fi ajunsu la anilū maturitātii cându puteā sā si alegā religiunea: cā ei potū sā probeze acēsta prin marturi; deci, inca in acea di tăiāndū impregniurū cadaverulū copilulni, si făcēndū rugătiuni turcesci in besereca lorū, 'lu ingropārā cu Turcii afārā de zidurile cetātii, petrecutū cu pompā de vro patru mii Turci, alungāndū pe Greci; multū se simtirā batjocoritū Crestinii si asupritū in inima lorū, dar fārā sā cuteze a grāi unū cuvēntu. [*At subijiciemus adhuc de Petri Moldavorum quondam vajvodae filio, nomine Constantino, qui annos natus XIII serv abatur apud Turcam insanie, si bene conijicimus, Valachorum, qui principibus suis manus inferre usitatum habent. Nuper repentina morte sublatus, modernū, ut ajunt, vajvodae per venenum procurata, cum Christiano ritu ultima sacramenta sumpsisset, et efferretur infuita Graecorum turba ad sepulturam comitalis, accurrere passae satellites, ereptoque Christianis mortuo, in domum retulere, inclamantes, turcico eum more humari oportere, quia dum viveret, Turcum se facturum promississet, ubi primum ad aetatem pervenisset, quae posset de religione statuere, nec deesse rei testimonio. Eo itaque die circumciso pueri cadavere, populariterque habitis pro eo in templo orationibus, postero extra muros IIII circiter millium Turcarum pompa, Graecis summois, elatus est, et cum Turcis tumulatus, pathyolath sepulturae appositus; multo ludibrio res a nostris habita nationibus sed intra sinum.*]

Ce se tine de Ianculū vodā numitu Sasulu, tatālu lui Stefanū Bogdanū voevodū, nu erā Sasu, precumu dicū cronicile noastre, ci fiulū alū lui Petru Raresiu, făcutū, afārā diu căsatoria, cu o Sasca din Brasiovu, precumū ne incredintēzā Sasī contimporani din Brasiovū, demni de tótā credintia, in *Chronicon Fuchsio-Lupino Oltardinum, Coronae, 1847. Pars I, pag. 71.* După acestū cronicē, Ianculū crescū in Brasiovu, si invetiā dela pretinsulū seū tatā, curelariulū Weiss Iörg, si arta curelăriei. Ér dupa ce se faciū mai mare, observāndū óre-care semne pe trupulū seū, mumā-sa Caterina 'i spuse cā elū este fiulū de Domnu; atunci Ianculū, incredintiatu despre acēsta, renun-ciā ereditātii părintescei, plăca la Constantinopoli, si arata semnele, convinge pre veziri, si prin stăuinitia acestora căstigā domnia Moldovei. [*Iankola a prima aetate educatus in urbe Coronensi, a patre, ut putabatur, Veis Iörg, Corrigiario, alii Mysen Thyssen Hannes fuisse volunt, cujus etiam artificium addidicerat. Is cum ad adultam aetatem pervenisset, vestigia quaedam in corpore deprachendens, a matre Catharina nomine, edocetur, cujusdam Vajvodae se esse filium, quare etiam ab haereditate paterna se excludi passus est: Matre semper ipsum de semel dictis confirmante. Concepta tandem hac opinione perveasus plane et Constantinopolim profectus, signa ostentat, quibus se purpuratis nonnullis insinuat, illorumque studiis tandem ad principatum Moldaviae eveetus est.*] Se dice cā arū fi esistāndu chrisóve dela Ianculū vodā, in care se numesce pre sine fiulū alu lui Petru voda; noi n'amū vēdiutu încă asviniū chrisóve. In *Archiva Romānescā*, tom. I, pag. 90, se afla unū chrisovū dela Ioanu Ianculū W. scrisu in anulū 7090 (1582), decemvr. 20, in care stā: *si credintia pre-ibitilorū Domniei nostre fiū, Alexandru si Bogdanū Voevodi.* Prin urmare, nu mai incupe indoélā cā Stefanu Bogdanu erā fiululū lui Ianculu vodā, si cā frate-scu se chiamā Alexandru, asiā precumu 'lu numesce si Genealogia făcutā de dēnsulu si pre-sintatā curtii din Berlinu.

In fine, in cīti prentu Despina, muiera lui Mircea vodā, acēsta este faimósa Kijna, de orā ce Despina si Kijna sunt sinonime in limba slavónā; si Genealogia noastră ne descopere unu factu necunoscutu până acumū, ca ea erā fiica lui Petru vodā, caruia 'i si semēnā pre multu. (vedi frumosulū romantiū istoricu, intitulatū *Dónna Kijna*, de D. Odobescū)

Din tóte aceste documente, resulta:

Cā Petru vodā Raresiu, fiululū, născutū afārā din căsatoria, alu lui Stefanū celū Mare, a avutū dóue mu-erī: Maria, mórta la 1529, si Elena;

Cā din Maria, a avutū pre Bogdanū despre care nu scimū nimicū;

Cā din Elena, a avutū pre Iliasu si Stefanu despre carii scimū cā au domuit; pre Constantinu despre care Veranciū ne spune ca a muritu la Constantinopoli in etate de 13 ani, si fū inmormēntatu turcesce; pre Ruxanda, bine cunoscuta cronicariloru pre Despina seū Kijna, muiera lui Mircea voda, cunoscutā, ca fiica a

lui Petru din Elena, din Genealogia lui Bogdană voevodă; eră afară din căsătoria, pre Ianculă vodă, numitū Sasulū, născutū dintr'o Sască dela Brasiiovă;

Că Bogdană voevodă, cunoscutū in istoria noastră (*Tesaurū*, I, 68), eră fiulū lui Ianculă vodă.

Aceste rezultate istorice sunt positive.

Dar care eră acelu Bogdană numitū si Constantină, fiu alū lui Petru Raresiū, si tată alū lui Vofgangū, după cum arată acesta? Eră elū Bogdană fiulū lui Petru din Maria? Inșă Vofgangū dice că tată-sei, Bogdană-Constantinū, eră fiulū mai micu alū lui Petru, in timpū ce Bogdană alū Mariei trebuia a fi fostū mai mare de câtū fii cei născuti din Elena; afară de acesta, Vofgangū dice că tată-sei Bogdană-Constantinū, fratele lui Stefanū vodă, ingrozitū de mórtea acestuia, si-a scăpatū vietia in Ungaria: inșă, Stefanū vodă, precnū se vede din chrisovulū sei, citatū mai sus, dela 29 aprile 1552, aveā pre lângă sine pre frate-sei Constantinū, care negresitū eră acelu Constantinū, fiu mai micu alū lui Petru, despre care ne spune Veranciū că muri la Constantino-poli in etate de 13 ani. Deci dară, ori că acestū Constantinū a scăpatū in Ungaria după uciderea lui Stefanū vodă, si Veranciū fū pōte mistificatū cândū crise că Constantinū ar fi fostū acela care murindū in etate de 13 ani fū ingropatū turcesce; ori că Vofgangū nu spuneā adevērū, pretindiendū a fi fiulū lui Constantinū. Insemnāmū aci că n'ar fi unū lucru de totū cu neputintiā ca Veranciū să fiā fostū amăgitū intr'unū modū ore-care, mai cu sēmā daca ne adncemū aminte de maestria prin care scăpā de mórte in Constantinopoli insusī Stefanū-Bogdanū, autorulū Genealogiei nōstre. (Vedi *Walther*, in *Tesaurū*, I, 21.) Destulū că asupra acestui punctū, documentele câte avemū până acumū nu ne lāmurescū de ajunsū.

XXV

JACOBUS Dei Gratia Magnae Britanniae Franciae et Hiberniae Rex fidei defensor etc. Illustrissimo atque Excellentissimo Principi ac Domino Joachimo Frederico Sac. Rom. Imperii Archicamerario et Electori Marchioni Brandenburgensi, Duci Borussiae etc. Consanguineo affini et amico nostro charissimo, salutem. Stephanum Bogdanum Principem Moldaviae, eiusque infelicissimam conditionem Celsitudini Vae arbitramur iam diu innotuisse. Is cum apud nos esset, declaravit nobis (inter caetera quae sperabat adversae atque afflictae suae fortunae adiumenta et solatia) avum Cel: Vae Joachimum felicis et illustris memoriae, ab illius avo Petro, Moldaviae Principe ducenta millia aureorum Hungaricorum mutuo accepisse; eamque pecuniam hactenus non solutam, iure haereditario ad se pertinere. Quae res, tametsi neutiquam ad nos spectat; ob eamque causam minus fortasse consentaneum videbitur ut alieno negotio (istius praesertim generis) nosmet quoquomodo interponamus; nec dubium est quin Cel: Vae exploratum sit, quid aequitatis, iustitiae, atque honori hac in re conveniat; tamen animum nostrum haud improbandum putamus, si illius rogatu, et humanitatis ac pietatis causa plusculum in nos suscipimus, quam alioqui sponte nostra faceremus; fortunamque il-

XXV

IACOBU, din gratia lui Dumnedieū, rege alū Marei-Britanie, ali Franciei si alū Iberniei, apărătorulū credintiei ec. Prē-luminatulū si prē-măritulū principe si domnū, Ioachimu Fredericū, archicamerariulū Sacrulū Imperiu Romanū, si marchionelū-electore de Brandenburg, ducelū Boriesei ec. consăngenuilū cumnatulū si amiculū nostru prē-iubitū, salutē. Credemū că innăltimea vōstră atī aflatu dejă de Stefanū Bogdanu principele Moldaviei, si cunōsceti starea cea nenorocită in care se află. Fiindū elū la noi, ne spuse, intre altele ce sperā că iarū putē veni in ajutoriulū si mângăierea sōrtei sale cei nenorocite, cumu bunulū innăltimei vōstre, Ioachimū, de fericită si strălucită aducere aminte, a fostu luatū cu imprumutare dela bunulū sei, Petru, principele Moldaviei, o sumă de două sute miū galbinī unguresci, si cumcă acesti bani ce aū rēmasū nerēspunsi pân' acumū, se cuvinū acumū lui cu dreptū de ereditate. Care lucru, de-si pre noi nu ne privesce intru nimicu, si se va părē pōte cam puçinū cuviinciosū a ne amestecā in ver-ce chipū intr'o afacere străină, mai alesu de o asemine natură, nici că pōte fi indoeālă cumcă innăltimea vōstră cunōsceti prē-bine datorīa cuviintiei, dreptăti si a onōrei in asemine causă; cu tōte acestea, credemū că cugetulū nostru nu se va luā in nume de reū, dacă, indemnati de rugăciunea acestui voevodū, indrăsnimu ceva si mai multū de câtū amū fi

lius labefactatam ac prope eversam, illa pecunia sublevandam Cel: Vae commendamus. Nam cum omnes homines lege naturae et communi societatis vinculo tenentur, vt (quantum in ipsis est) alii aliis, in calamitate aliqua opem ferant tum illud principum inter ipsos est officium, ne dignitatem illam qua caeteris hominibus antecellunt, adversis fortunae ictibus et calamitatibus prosterni et deformari sinant. Quae nos ratio commovit (praeter virtutes nonnullas quas in illo perspeximus) vt ad eam quam diximus, gratiam a Cel: Va impetrandam, hisce literis illi suffragemur; et siquid porro nosmet ipsi fecimus quod nostram erga illum benevolentiam testetur, id rectius ab ipso quam a nobis commemorabitur. Quid quid autem Cel: Va rogatu nostro illi concesserit, illud non modo ipse animo gratissimo agnoscat (qui solutionem illam pecuniae, non aliter quam vestrae conscientiae iudicio aequissimo censi cupit) sed nos etiam pro non vulgari vestrae erga nos optimae voluntatis argumento accipiemus. Dat' e Regia nostra Hamptoniae die xv mensis octobris Anno Domini 1607.

Cel. V. consanguineus et amicus
JACOBUS Rex.

XXVI

Noi Stephano Bogdan per Dio gratia legitimo Principe et herede di Moldavia. havendo venuto in avla del Excellentissimo Principe Elettore di Brandenburg, essendo nostri aui felici memoria amici intrinseci habbiamo anco noi di confermar la detta amicitia et per cognoscer la presenza di Sua Eccellenza et essendo stato fatto un scritto per la felice memoria principe Joachimo auo di Sua Alteza con nostro auo principe Petro, si che il scritto l'andato di mano in mano cadendo nelle manu di persone inconveniente, havaremo comparso

facutū almintrea numai de noi însine, rugându pre înălțimea vastră, ca să veniti cu acea sumă in ajutoriul stării sale cei slăbite si mai de totu ruinate, că-ci dacă toti omeni sunt indatorati prin legea naturei si prin legătura comune a societății, de a se ajutara după putinția unii pre alții la casu de nenorocire, cu câtu mai vartosu principii au această datorință, ca să nu lase a se călca in picioare si a se pângări prin loviri cele crude ale norocului si prin alte calamități, acea demnitate prin care sunt mai pre susu de ceilalti omeni. Pre lângă ore-care virtuti ce amu observatu într'ensulă, aceste consideratiuni neau indemnati să facem această scrisoriă, spre a câstigă dela înălțimea vastră gratia de care vorbirăm. Si dacă vomu fi facutū si noi însine ceva pentru dănsul, dreptū probă de bună-vointia noastră cătră elū, această mai bine o va sci spune dănsul decâtū noi. Ță înălțimea vastră ver-ce Ți veti acorda la rugămintea noastră, nu numai dănsul are să priimască cu inima cea mai recunoscutoriă (că-ci elū răspunderea acelorū bani nu-Ți cere altmintrea decâtū numai după judecata cea dreptă a conștiinței vostre), dar si noi vomu privi această ca cea mai frumoasă probă a bine-vointei vostre cătră noi. Dată in resiedintia noastră regescă Hamptonia, la 15 Octovre, anulū domnului 1607.

Consăngenulū si amiculū înălțimei vostre
IACOBUS, Rege.

XXVI

Noi Stefanū Bogdanū, din gratia lui Dumnedieū, principe legitimū si erede alū Moldaviei. Fiindū venitū la curtea pre-înălțiatului principelui-electore de Brandenburg, pentruca, la exemplul bunilor nostri de fericită memoriă, cari eră amici intimi, să întărim si noi acea amicitia, si pentruca să cunoșcem in persoană pre înălțimea sa; fiindu deci că principele Ioachimū, de fericită memoriă, bunulu înălțimei sale, a fostū subscrisū o obligatiune, cătră bunulū nostru principele Petru, care obligatiune trecendū din mână in mână a cădiutū in

per dar sodisfattione al Sua Alteza per sua gloria et honore, che non si parla piu di questo debito et io come legitimo herede del principe Petro di Moldavia darò un scritto, a Sua Alteza sottoscritto et sigillato, che nissuno possa dimandare il supradetto debito perche oggidi non c'è legitimo herede del Principe Petro di Moldavia, si non in quanto poi al resto di questi chi dicono di esser heredi come Wolfgango et altri sono et si può provar con testimoni dei Patriarchi et dei Rè che non sono veraci. si sua Alteza ha qualche corrispon- denza in Venetia io prometto come principe christiano et come ubidiente alla sacra corona della Gran Brittagna, di mandar al Sua Altezza il primo scritto del Joachimo principe Elettore, si non fusse il tempo breve della mia partenza io l'haverei consignato nella man propria di Sua Alteza (*Excellenza*) per tanto rimetto tutto alla humanità et coscienza di Sua Altezza, il che mentre che sarà huomo, sarà memoria di questi beneficii che spero di rece- jare (*ricever*) dell' Alteza Vostra et mentre che sarò vivo sarò amico fidele et obediente alla Sua Altezza si come ancora al Serenissimo Rè della Gran Bertangna. Data in Berlin 12 Decem. anno 1607.

mânile unoră persône necuviinciose, amă venită aici ca să facemă lucru multiămitoriū innăl- tîmei sale pentru gloria si onôrea sa, ca să nu fiă mai multă vorbă despre acestă datorîă; si eă ca erede legitimă ală principelui Petru din Moldavia, voiă dă innăltimei sale o carte, subscrisă si sigilată, pentruca nimene să nu mai pôta pretinde datorîa mai susă atinsă, că-cî astădî nu se mai află altă erede legitimă ală principelui Petru din Moldavia; eră in ceea ce privesce pre acestia cariî pretindă a fi eredi, precumă sunt Volfgangă si altiî, se pôte probă cu mărturiile patriariloră si ale impăratiloră, că nu sunt adevăratî eredi. Dacă innăltimea sa are vreo corespondință in Venetia, eă promită ca principe crestină, si supusă ascultă- toriū santei corône a Marei-Britanie, că voiă trimite innăltimei sale cartea principelui-ele- ctore Ioachimă cea de ântăiă, si dacă nu eră prè-scurtă timpulă plecărei mele, eram să o a- ducu si să o daă eă insumă in mânile proprie ale innăltimei sale. Intr'aceea lasă totulă la buna-vointă si consciință innăltimei sale. Si intru cătă timpă va esistă vreună muritoriū pre pămēntă, nu se va dă uităriî acestă binefacere, si cătă voiă fi eă in vietiă, voiă fi amicū fidelū si ascultătoriū innăltimei sale, precumă si prè-luminatulă rege ală Marei-Britanie. Dată in Berlină, 12 Decemvre 1607.

Vedî despre acestă Bogdană, precumă si despre Volfgangă, *Tesauru*, I, 68—72.

XXVII

Totu in aceste dîle, adecă la 13 Decemvre 1607. pre cîndă Bogdană se află in Ber- lină, Volfgangă voevodu, *haeres Moldaviensis*. trimite principelui-electore, din Viena, o e- pistolă fôrte lungă, de trei côle, scrisă in limba germană. In acestă scrisoriă, Volfgangă, du- pă ce spune cumă Petru vodă a fostu imprumutată pre electorele Ioachimă cu 200 mîl gal- bină, apoi arată că astădî, afară de dēnsulu, nu se mai află nici ună altă erede legitimă, de nume si familiă de voevodă; că tată-seu a fostu fiiulă adevărată ală lui Petru, eră dēnsulă, ne- potulă, se află încă in vietiă; că elă, pentru acestă sumă considerabile, încă la anulă 1595, se presintase, ca erede, la curtea din Berlină¹⁾, si atunci s'a multiămită a fi espedită cu vor- be frumôse, si ca să fiă cu asceptare, fiindă-că pre acelu timpă nu se află in asiă mare ne- voiă ca acumă, si astfeliū s'a despărtitū prietenesce de gratia sa principele-electore. Dar de atunci încôce a suferitū multe calamitătî, si marî nevoi, si in trei rînduri a cădiutū in cap- tivitatie cu periculă vietiei, a cădiutū si la bôle grele, din care cauze ia fostū cu neputin-

¹⁾ *Tesauru*, III, 34.

tiă ca să mai stăruiească la casa de Brandenburg, pentru mai susă disa sumă de bani; si astfel în timpulă acesta, fiindu fostu nevoitu a se răscumpără si din captivitatea cea grea, si-a pierdut, si in parte i s'a prădatu, totă starea si averea, asiă încâtă acumă a ajunsu la lipsa si sărăcia cea mai de pre urmă.²⁾ Din tôte aceste cauze s'a vëdiutu constrinsu a vinde obligatiunea, lui Hoszutothi, la 1605; Hoszutothi însă nici pân' astăzi n'a indeplinitu conditiunile contractului ce incheiase cu dënsul; ér obligatiunea o a vëndutu, fără scirea sa, unui anume Szebenick. Si fiindu-că a intielesu cumcă electorele ar fi oferitu acestui Szebenick o sumă considerabile de bani, cu tôte că drepturile obligatiunei aũ trecutũ tôte la sine, de óră-ce Hoszutothi nu s'a tinutu de contractũ; pentru aceea rógă pre electorele ca să nu plătescă cumva nimëruĩ nimicũ in socotéla obligatiunei, fără a-lũ insciintia mai innainte; in casulũ contrariũ, elũ protestă. In fine, rógă pre electorele ca să trãmită pre cineva la Viena, ca să iea odată finitũ acéstă causă in folosulũ casei de Brandenburg; la întẽmplare cândũ dënsulũ ar lipsi, are in Viena pre Georgiũ Köppen cu deplină putere de a trată.

XXVIII

Din scrisoria unui Polonũ, către Hubner, dată din Petricovia, 23 Fevr. 1609.

PETRUS Voevoda tres filios, Stephanum, Eliam et Bogdanum reliquit. Stephanus major natu instinctu Solimani Imperatoris a proprio cubiculario necatus, alterum filium Eliam Constantino-polim aerumnose abduxit vitæque priuauit. Tertius filius Bogdanus minor natu sub patrocinium Christianissimi Imperatoris confugiendo infelicissimum periculum vitæ evitavit de hoc instrumento in tanta praeda et tumultu bellico nequidem cogitando ad quem sit ereptum. Ille Bogdanus fortuna iuribus recuperatis Gomorine (? *de abiã se pôte descifrã*) praefecturam laudabiliter acquisivit. Postea cum Euphrosina connubium celebravit ex quo Wolfgangus filius.

XXVIII

PETRU vodă a lăsatũ trei feciori, Stefanũ, Iliă si Bogdanũ. Stefanũ celũ mai mare dintr'ënsiũ, fũ omorîtũ de către cubiculariulũ seũ propriũ, indemnatu de împëratulũ Solimanũ; pre alũ doilea, Iliă, 'lũ aduse Solimanũ la Constantinopoli, si-lũ ucise; alũ treilea si celũ mai micũ, Bogdanũ, si-a scăpatũ viétia, fugindũ sub scutulũ împëratulũ creştinescũ, fără să mai cugete măcar, cine i-a răpitũ acestũ in scrisũ (*e vorba de obligatiune*) in mijloculũ prădilorũ si alũ resbelului. Acestũ Bogdanũ recăstigândusi averea si drepturile, a dobânditũ cu laudă prefectura Gomorinei (?). După aceea luă de nevastă pre Eufrosina care i-a născutũ pre fiu-seũ Volfgangũ.

XXIX

DELA 1599 încóce, n'am mai găsitũ in archivũ documinte de óre-care importantia, relative la obligatiunile lui Petru Raresiũ, până la anulũ 1687. Éră la acestũ anũ am estrasũ vro 14 documinte alũ cărorũ cuprinsũ este urmãtorilũ.

La 25 iuniũ 1687, unũ anume Wildvogel, consiliariũ consistoriale, scrie către unũ consiliariũ secretũ din Halle, că, fiindũ in Sasonia, a vëdiutu din întẽmplare la óre-cineva ade-vëratulũ originalũ alũ unei obligatiuni date de unũ principe-electore, si că originalulũ acesta s'ar putè căpëtă fără multă ostenelă.

²⁾... Von derselben zeith anhero aber Ich durch viel erlittene Trübsal, angst grosse noth, auch zum drittemal ausgestandener gefehrlichen in leibs undt lebensgefahr gefengknussen, vnd grossen kranckheiten halber, ich derentwegen bey mehr hoch eruenten Haus Brandenburg, mich ferner umb mehr ermelte Summã Geldes nicht mehr hab anmelden können, vnd also vnter der zeith vmb all mein hab undt gñeter kommen, verlohren, vnd gar beraubt worden bin, also dass ich anitzo in der alleräussersten grösten noth steck, auch dass ich mich aus der schweren gefengknuss lösen müssen, ganz und gar erarmet, vndt also in das äusserste Verderben gerathen vndt kommen bin...

Află de acésta principele-electore Fridericū Vilelmū, si la 12 iuliū, trimite lui Wildvogel o poroncă aspră si amerintiătoria, ca, numai de câtū să dea pre faciă numele celui ce posede obligatiunea. Wildvogel răspunde principelui-electore, din Halle 20 iuliū, asigurându-l pre consciința sa, că elū nu cunósce persóna ce posede obligatiunea; că elū numai atâtū a pututū să afle dela cumnatu-seū care i-a arătātū originalulū obligatiunei, cumcă acea persóna, prin mijlocirea sa, a cumnatulū, ar fi gata a depune obligatiunea in mânia principelui, pre lângă o gratiă óre-care pentru amēdoī, din partea principelui; că in fine, elū are să plece la Dresda, spre a află de numele acelei persóne.

La 24 iuliū 1687, Fridericū Vilelmū scrie cătră Wildvogel, că ascéptă să i se trimitiă câtū mai curēndū originalulū obligatiunei, că atunci, nu numai de spesele călătoriei are să-lū despăgubescă, ci are să fiă si cu recunoscintiă îndurată cătră persóna prin a cărei mijlocire va căpēta obligatiunea. Eri in casū că s'ar face vreo dificultate intru acésta, atunci elū, principele-electore, va sci întrebuintiă astfelū de mijlóce, încātū si fără de nici o recunoscintiă (recognitiune) să fiă constrinsū a-i dā disa obligatiune.

Wildvogel, Halle 30 iuliū 1687, cere banī de drumū dela principele, si-i anunčiă că, cu ajutoriulū cumnatu-seū Dr. Aleman, obligatiunea moldovenescă se va putē avē érăsi, fără greutate; 'i spune totū odată că, dacă acea persóna ar află că serenitatea sa principele umblă cu atātă stărnintiă după obligatiune, s'ar putē să-i ridice pretiulū mai susū; că cumnatu-seū intr'adinsū nu i-a arētatū a fi lucrulū de o importantiă atâtū de mare.

La 9 avgustū 1687, Egidiū Aleman scrie din Dresda cătră Wildvogel, că elū e opritū prin jurāmētū de a putē dā pre faciă numele posesorului obligatiunei, până in momentulū ce elu singurū va depune cu supunere acea obligatiune in mânia serenității sale; dar că 'si va dā tótă silintia ca să pótā dā obligatiunea in mânia principelui; până atunci crede că principele nu va mai amerintiă pre cumnatulū pentru acésta, si speră o *gratiă proportionabile* dela principele pentru ostenēla si mijlocirea sa.

La 10 avgustū 1687, Wildvogel scrie din Lipsia, principelui-electore: că cu multe persvasiuni a induplecatū pre cumnatu-seū Dr. Aleman in Dresda, ca preste vro 12 dīle să vină impreună cu dēnsulū la Berlinū, si să aducă cu sine si obligatiunea moldovenescă.

La 12 avgustū 1687, Wildvogel scrie din Dresda cătră principele, că s'a întēlnitū cu cumnatu-seū, si că acesta are să vēdiă numai de câtū pre posesorulū obligatiunei, apoi adagă: «mie mi se pare, ca si cumū posesorul ar fi, o persóna ai cărei străbuni, innainte de acésta cu multū timpū, s'au retrasū din Ungaria in părțile aceastea, din cauza persecutiuniloru religiunarie, si pōte că vreunulū din ei a fostū consiliariū alū voevodului, si autorizatū a solicitā răspunderea acestorū banī.»

La 15 avgustū 1687, principele Fridericū Vilelmū scrie cătră Ioan Mayr, că din scrisorile ce a priimitū dela Cristianū Wildvogel, si dela cumnatulū lui, Egidiū Aleman, in cauza obligatiunei moldovenesci, resultă că, acea obligatiune moldovenescă nu se mai află in mânia creditorului, că prin urmare este a se considerā ca nulă si părăsită; afară de aceea că obligatiunea e facutā pre o anumitā conditiune care nici odatā nu s'a executatū, si care in sine insasi nu suferē esecutiune; asia-dar 'i poroncesce ca mai susū mentionatele scrisori să le inregistreze si să le păstreze bine in archivū.¹⁾

La 30 Sept. 1687, Fridericu Vilelmū scrie electorelui de Sasonia: «Amū aflatū cumcă vasalulū serenității vóstre, Adamū Fridericū de Dolaw, ar fi avēndū in mână originalulū unei obligatiuni de 300 miī galbini, date de Ioachimū..... cătră unū voevodu de Moldavia. Deci, cu tóte că o asemine obligatiune pre noi nu ne pōte legā, de órā ce conditiunile ce se cuprindū intr'ēnsa, nici odatā nu s'au adu ū la indeplinire decātră voevodulū moldovianu, timpulū pre-scriptiunei încă a trecutū si de cincī ori; si apoi chiarū si daca acéstā datoriā ar fi limpede, nu noi, ci intregū imperiulū romanu, si mai cu sēmā maiestatea sa impērātescā, ar trebui să răspundiā acéstā datoriā, de órā ce in acelu timpū mai susū disulū principe ele-

1) Pre scrisória lui Wildvogel din 10 avgustū, încă stă următoria resolutiune: «Die moldauische Obligation pro derelicta et inidonea aestimanda cum penes alium quam creditorem absque cessione sit, uti et ad certam conditionem concepta.

•ctore Ioachimū eră căpitanū supremū alū armatei imperiali încontra Turcilorū: pre lângă
 •tôte acestea, noi amă oferitū lui Dolaw prin Wildvogel, o catenă de aurū cu o medaliă,
 •Dar fiindū-că ni s'a făcutū cunoscutū cumcă Dolaw nu vrē să dea obligatiunea in ori-
 •ginalū, cu tôte că o posedē fără de titlu si fără vreo *causa debendi*: vē rugămū să-lū inda-
 •toratī ca să dea afară acea obligatiune.¹⁾

La 15 nouemvre 1687, Wildvogel incunoscintiează din Dresda, pe principele, că Dolaw a sositū erī in Dresda, si că e gata a dă obligatiunea, pentru suma de 500 talerī.

La 2 decemvre 1687, Wildvogel anunciă principelui, din Dresda, cumcă Dolaw po-
 sede si originalulū actului din 1 martiū 1542, câtră principele-electore; si că lui ū vine
 a crede că la anulū 1542 s'ar fi trimisū la Moldova vreunū ministru alū casei de Brande-
 burg cu obligatiunea principelui-electore, incredintânduise si actulū moldovenescū, că acelū
 ministru ar fi muritū pre drumū, si cu chipulū acesta amēndouē inscisele arū fi ajunsū in
 mânile unorū ómenī străini si interesatī... că datorīa e conditionale, si conditiunile nici o-
 datā nu s'au indeplinitū. Apoi, acestū Petru, după cumū spune Leunclaviū²⁾, precumū si
 frate-seū, cari se trăgeā dela tiranulū Dracula (*sic*), aū muritū fără descendintī, si astādī
 in acestū principatū domnesce pôte unū alū diecele sucesoare (*numai alū diecelea?*) de o fa-
 miliā cu totulū diversă. (*vnd jtzo dieses Fürstenthumb, wohl in des 10ten successoris, stem-
 matis plane diversi, händen...*).

La 30 decemvre 1687, Wildvogel aduce la cunoscintia principelui-electore, că Dolaw
 cere 3000. talerī.

La 17 Fevruariū 1688, Dolaw se induplecă a estradā inscisele, si trimite copie după
 actulū din 1 martiū, si obligatiunea din 29 iuniū 1542.³⁾

In fine, se vede că principele-electore răscumpără originalile cu o sumă usiōra.

Vedī extractele nemtiesci in manuscriptele mele intitulate *Ex Archivo Berolinensi*, fasc. 1, p. 33—39.

1) *Friedrich Wilhelm an Chur-Sachsen, Cōln, 30. Sept. 1687.* Wir sind in Erfahrung kommen, was massen
 E. D. Vasall, Adam Friedrich von Dolaw ein original obligation auff 300 tausend ducaten vom.... Ioachimo...
 an einen Hospodar in der Walachey ausgestellt in henden haben solle. Ob nun wohl solche Obligation Vns nicht
 binden kann, weil die darinnen paciscirten conditiones von dem moldanischen Hospodar niemals zum effect ge-
 bracht, auch das tempus praescriptionis wohl fünffach seithero verlaufen, auch wann das debitum gleich liquid
 were, nicht wir sondern das gantze Römische Reich und vornemlich die Kayserliche Mayestet, weil damals höchst-
 gedachter churfürst Ioachim die Reichsarmee wider die Türcken geführt, solche Schuld bezahlen müsste. So
 haben wir dennoch dem von Dolaw durch Wildvogel eine güldene kette sampt einer medaille offeriren lassen,
 Weil wir vernehmen dass derselbe die Obligation in Originali zu extradiren sich weigert, da er doch solche oh-
 ne titulo und ohne einige causa debendi besitzt, so ersuchen wir, Sie wollen denselben dahin anzuhalten, dass
 er solche extradiren müsse.

2) E interesantū a observā că, pre acestū timpū, Prusianiī se simtiā obligatī a studiā istoria Moldaviei, din
 Leunclaviū si pôte si altī istorici. Leunclaviū pre care ū citēză Wildvogel, a publicatū analele turcesci in lim-
 ba latină pre la finele secului XVI (*Annales Sultanorum Othmanidarum. Editio altera.* Francofurti, M. D. XCVI.
 in folio.) Acēstā vechiā carte e fōrte rară. Noi posedemū două esemplarie. Pre cândū D. Laurianū eră bibliote-
 cariū, procurasemū unū esemplariū si pentru Biblioteca Nationale.

3) Vedī documentele de sub No. I si IV.

DOCUMENTE RELATIVE LA ISTORIA LUI MICHAU V.

I

Relation des General Obristen vnd Gross Cantzlers in Polen Johann Samoiskhi von seiner Wallachischen Expedition an den König in Polen. 1596.

ALLERGNEDIGSTER Khönig vnd Herr. Der Tartern Khaiser oder Czar Zachmet ist mit einem Beegen Czendiak General alhier ankommen, in meinung, E. K. Mt. Kriegsvolckh mit seinem hauffen zu vberfallen, vnd zu bemechtigen, damit Er den Thürkischen Bassa zum Herrn vber die Wallachey vngehendert einsetzen möchte, vnd hat auff dieselbe starckhe hoffnung, der Zendiack an mich als ein vermeinter Wallachischer Bassa geschrieben, vnd mir angezeigt, dass er mit dem Tartarischen Khaiser zu einnehmung der Wallachischen Herrschafft khommen were, vnd weil sie in nechst verlaufenen Jahren gar khein verehrung wie gebreuchlich von E. Khön. Mt. bekommen, so wolle er nun gar in Polen vnd die gewöhnliche verehrung selbst einnemen, vnd zugleich das Winter leger daselbst halten, der Prococher Czar ist mit seinen Tartern sicher vber den Nester khommen, der Czendiack mit den Thürcken hat auch sein besondere Strasse von Zechin auf Bich gehalten, vnd hernach seind sie baide nicht weit vom selben Ort da wir gelegen, zusammen khommen, vnd haben den 10. Octobris einen von den vnsern Zarosci genant, aufgefangen, vnd als sie von Ime vernommen, das man balt im An-

I

Relatiunea capitanului generale si marelui cancelariu alu Poloniei, Ioane Zamoiski, către regele, despre espeditiunea sa in Moldavia, la anulul 1596.

PRE-INDURATE rege si dómne Çiarulü Tătarilorü aü venitü aici cu unü sangiacü-begü, cu scopü de a atacä si a supune cu horda sa óstea maiestatel tale regesci, pentruca apoi sä pôtä asiediä pre pasia turcescü, fără pedecä, de domnü alü Moldaviei. Intemeiatü pre acéstä firmä sperantiä, sangiaculü 'mî scrise in calitate de pasiä moldovenescü, si-mî anuncia că elü aü venitü cu çiarulü tătärescü ca sä ocupe domniä Moldaviei, si sä erneze apoi in Polonia, si sä-sî primescä donativele usitate care de vro câtî-va anî nu lea priimitü dupä obiceiü dela meiestatea ta regescä. Çiarulü de Precopü a trecutü de bunä semä Nistrulü cu Tătaril sei, sangiaculü cu Turciî încă tinü drunulü seü dela Tighina spre Bicü, si apoi se intrunirä nu departe de loculü unde ne asiediarämu noi, si la 10 octovre aü prinsü pre unulü din ai nostri, anume Zarosci, si afländü dela dënsulü, cumcă noi nu avemü sä ne lăsämü indatä la inceputü la o bătăliä formale cu ei, ci mai äntäiü vomü incepe cu óre-care micî atacuri, pentruca sä-mî potü face ideä de puterea hordei lorü, si totü odatä sä incercü si i-

fang kheine Velt schlacht mit ime halten würde, sondern vorher etwas scharmitzln, darmit ich hinzwischen Iren hauffen vberschlagen, vnd zugleich die gemüthler der Vnserigen versuechen, vnnd mit was vorthail der kleine hauff, wider so vil zu brauchen were, mich vorher besinnen möchte, Also seint die feindt, alle sambtlich den 19. Octobris früe mit angehendem Tage zu vnd für den Leger khommen, da dan ihrer ein theil, zum scharmitzln vrsach vnd anlass gegeben, die Vnsern waren auch fertig, vnd willen darzu haben also zimbllich aufeinander zu vnd eingesetzt, da dan Gott Lob die Vnsern den Preiss erhalten, vielseint auff der Tartern vnd Türcken seiten verwundet, vnd geschossen, darvnter der fürnembste hof Reuter blieben, Endlich ist Ferrat Gorrei, mit 2. Fahnen auf vns vnd gar starkh vnd geschwind zugeeilet, dem seindt aber etliche Rotten der Vnsern entgegen gercnnet, in dem, wie der Czar solches vermerckht, har er auf der andern seiten, einen zimbllichen hauffen anführen lassen, damit sie vnser Kriegsvolckh das da dem Gulta entgegen zogen war, zur seiten inhalten vnd vberfallen möchten, demnach habe ich auch etliche Rotten zur hindern Pforten ausgelassen, die auf die vmbeschleiffenden gewartet, der Tarterische hauffe aber hat nit weiter fort wollen, vnd ist bestehen blieben, der Gulta ist auch zurückgewichen, also das es dem Feindt auf beiden seiten gefehlet, wie ich nun das spil, also bis auf den Abendt verzogen, schreibet endlich der Zendiack an mich, nicht mer aber wie bevor, als ein Wallachischer Bassa, sondern schlecht setzt seinen Namen, vnd begeret sprach zu halten, weil es aber gar spat auf die Nacht, hab ich gar khein Antwort darauf geben.

Des volfenden Morgens den 20. Octobris gar früe, hat sich der Czar neben dem Zendiack, vber vnser Lager auf ein hoch gebürg mit geschütz gelegert, vnd zum Ernst sich geschickt vorher aber von mir auf beschehene Anmuthung eines Colloquii die Antwort fordern lassen, weil dan solchen bevelch von E. K. M. vnd derselben damals anwesenden Rathen bekkommen, dazu ich in allem verhütten solle, damit nicht der Türkische Krieg auf Polen sich erstrecken möchte, Also hab ich Ihen das Colloquium nicht abschlagen khünnen, Bin also an bestimbtan Ort, mit dem Zendiack, vnd dem Achmet Aga des Thürkischen Khai-

nimile ómenilorú meí, ca sã sciú cu ce folosú asiú puté intrebuintiã mica mea ostire contra multímei lorú cei mari: astfeliú inimicú in faptulu dílei de 19 octovre de diminétiã se scularã cu totií si venirã pãnã de naintea castreilorú nóstre, atunci o parte dintr'énsií dãndú causã si ocasiune de atacú, aí nostri furã furã gata si voiosi, si se încãierarã uní cu altií, si multiãmitã lui Dumnedieú, aí nostri furã invingétori, multí cãdiurã mortí si vulneratí din partea Tãtarilorú si a Turcilorú, intre caríi rãmase si celú mai de frunte cãlãretiú de curte. In fine, se repedí cu multã tãrîã asupra nóstrã Ferat Gherei cu dóuë stéguri, i se opuserã dintr'aí nostri câteva companii; çiarulú observãndú acésta, trimise pre de altã parte o hordã destulú de insemnatã, pentruca sã atace pre din derétú óstea nóstrã ce plecase contra lui Galga; atunci eú detei drumulú pre pórtã din derétú cãtorú-va companii, care asceptã pre incungiurãtorí, dar hórda Tãtarilorú se opri, Galga încã se retrase; astfeliú inimiculú o gresi de ambe pãrtile. Decí, prelungindú eú astfeliú joculú pãnã sub sãra, in fine priimescú scrisóriã dela sangiaculú; acumú in sa nu-mí mai scrieã, ca mai nainte, ca pasiã moldovenescú, ci-sí subscrise numele simplu, si cereã o convorbire cu mine; dar fiindú târdíú nópteã, nu iam datú nici unú rãspunsú.

In diminétiã urmãtoriã, 20 octovre, pãnã in dioã, çiarulú impreunã cu sangiaculú se asiediarã cu artileria pre unú delú innaltú in dreptulú nostru, si se gathiã seriosú; mai ântãiu in sã poftirã rãspunsú la cererea ce fãcuserã pentru o convorbire. Decí eu, conformãndu-mé mandatuluí ce priimisem dela maiestatea ta si dela consiliarii de faciã aí maestãtii tale, si ca sã me ferescú intru tóte, de a nu intinde cumva resbelulú asupra Polonieí, nu le putuí refusã convorbirea cerutã. Si astfeliú me intruní la loculú determinatú, cu sangiaculú, si cu Achmet-aga, consiliariú de frunte alú împãratuluí turcescú. Ací eú, in absentia domnuluí Zolizki si a domnuluí referendariú, am propusú, cã intre noi si ei pace numai asiã s'ar puté face, decã vorú lãsã pre voevodulú de acumú Irimiã Movilã sã rãmãiã si sã guverne in pace, decã de aci innainte nq se vorú mai atinge de corónã Polonieí, si decã se vorú depãr-

sers fürnembsten Rathe zum gesprech khommen, da ich dan in abwesen des Herrn Zolizki vnd des H. Referendarii vorgeschlagen, dass der Friedt zwischen vns vnd inen dergestalt nicht könnte gemacht werden, sie liessen dann den yetzigen Weywoda Jeremiam Mogila bey ruhigen regierung sein vnd bleiben, zu demselben sich der Cron Polen hinfort enthalten, vnd innerhalb 3. tagen, aus der Wallachey hinweckh machen, vnd dieselbige reumen, darauff antwort balt des Türkischen Keysers fürnemer Rath, so vil die Wallachey belangt, das hat gueten weg, darinn khönten vnd wollen sie ohne bedenckhen wol willigen, (wie aber, sagt ich weiter) was meinen Herrn anbelangt, dass sie zu drey vnderschiedlichen malen vber die gränitzen herein gefallen, vnd E. Khön. Mt. gar grossen schaden gethan, warmit in dan zu solcher offension vrsach gegeben worden, der Thürkische sagt, das es die Kösaggen nicht viel besser gemacht, vnd darmit solt es gegen einander vergleichen vnd aufgehoben sein, Dargegen hab ich jhnen den bericht gethan, dass die Cosaggen von E. K. Mt. keinen bevelch gehabt, vnd dieselben E. K. Mt. selbst eigenen Vnderthanen, allerley schaden vnd beschwer zugefueget, Darumb dan auch E. K. Mt. bedacht were sie zuverziehen, Da hat er eädlich sich schuldig erkennet vnd gebetten, dass E. K. Mt. dass vorige wolten fahren lassen, vnd nuhmehr gueten Friden mit ihnen halten, Nachdem er aber vom Türkischen Keyser be-mechtiget wehre, einen Hospodar oder Weywoda vber die Wallachey zusetzen, so hat er zwar seinen Schwager den Zendiack der sich bey dem Türck. Keiser wohl verdient hereingefurt, damit Er aber E. Khön. Mt. genade vnd gunst gewinne, also wollen sich dessen begeben, vnd den Jeremiam frey lassen, mit angehengten Zusage, vnd vor anlassung das solche seine bewilligung auch vom Türck. Kayser solle ratificirt vnd nicht vmbgestossen werden, inmassen er dann solches also fort dem Sinan Bassa wolle khundt thun Den Ausszug belangend, wolle er nit allein ohne schaden der einwohner aus der Wallachey innerhalb der angesetzten 3. tagen frist reumen, doch wolle er mer nicht als die victualia oder notturfftige zerung im vorbehalten haben Vber solcher Resolution hat sich in mir dass herz geruret, vnd den ganzen Leib bewogen, dann ich nimmer gehofft, dass sie sobald von Irem fürnemen abstehen,

tă din Moldavia în terminu de trei zile. La acesta asiă răspunse consiliariul împăratului turcesc, că, în câtu privesce Moldavia, e usioru de făcutu, la acesta potu si voru a se învoi fără dificultate. Dar în ceea ce privesce pre Domnulu meu, disei eu mai departe, ale căru margini le-ati călcatu în trei deosebite rânduri, aducându mari damne maiestății tale regesci, prin ce s'a datu causă la o asemine asuprire? Turculu răspunse, că nici Cozaci nu se purtară mai bine, si pentru aceea să fiă una pentru alta. Eu din contră le observai, că Cozaci n'au avutu nici o poroncă dela maiestatea ta regescă, si că aceiasi până si supusilor proprii ai maiestății tale regesci făcură totu feliulu de pagube si supărări, pentru care maiestatea ta si ai de gându a-i pedepsi. În fine, si-au recunoscutu vina si s'au rugatu ca maiestatea ta să dai uitărei cele trecute, si de aci innainte să păstrezi bună pace cu dănsii; fiindu însă că elu are însărcinare dela împăratulu turcesc, ca să asiedie vevodu în Moldavia, desi elu adusesse pre cumnatu-seu, sangiaculu, care are multe merite la împăratulu turcesc, totusi, spre a câstiga gratia si favorea maiestății tale regesci, nu voru mai urmări acestu planu, ci voru lăsa în pace pre Irimia, cu acea rezervă însă că această învoire va fi ratificată si de împăratulu turcesc; de aseminea va incunoscintiă despre acesta si pre Sinan-pasia. Ce se tine de esirea din Moldavia, acesta e gata a o face fără vreo su-părare a locuitorilor țierei în terminulu fipsatu de trei zile, totusi cu reserva numai a celor mai necesarie vptuale pentru ôste. La această învoire a lor, inima si totu corpulu meu s'a miscatu, pentru că nici odinioară n'asiu fi speratu că ei se voru abate atâtu de curându dela propusulu lor, si se voru învoi intru tôte atâtu de usioru. Priimii deci învoirea, si în câtu pentru ceruta gratiă regescă, 'i indreptai la maiestatea ta. În urmarea acestora, elu trimite acumî solulu seu la maiestatea ta regescă, si a treia di a si plecatu cu tôte ôstea sa. Eu ce e dreptu asiu fi doritu, pre-induratuulu meu rege, ca altfeliu să fiu pututu sili si înfrânge pre Tătarî. Dar eră multe consideratiuni si pedeci Mai ântăiu mica noastră ostire, de vro 5000 călăretî si puçini pedestri, faciă cu o multime atâtu de mare, că-ci nu eră mai puçini de

vnd in allem so leicht verwilligen würden, habe also die verwilligung angenommen, vnd sie der begerten khönigl. gnaden halber an E. K. Mt. verwiesen, dem zu folge schickht ernuhn seinen Abgesandten an E. K. Mt. selbst, ist auch den dritten tag mit allem volckh abgezogen. Wünschen wolte ich zwar Allergnedigster Khönig dass ich die Tattern andergestalt zwingen vnd gar erlegen mögen, Es ist aber auch allerley bedenckhen vnd ver hinderungen fürgefallen. Erstlich vnser kleiner hauff, etwa von 5000. zu Ross vnd wenig zu Fuss, ist wol zu wenig wider so vil gewesen, weniger seit Irer nicht als 40000. gewesen, vnd gar nahe bey samen, also dass ein hauffe den andern wol sehen vnd einen vberschlag machen khönen, Indem seit auch gar vnder sie khommen, die ich zu dem Zar ab vnd zugeschickt, vnd durch den hauffen beglaitet worden, vnder welchen der herr herborth auch einer gewesen, den ich hiemit an E. K. Mt. vberschickhe, vnd gleich wie der Zar sich wol vorgesehn, vnd vermerckht dass er nicht leichtlich wider vns die schlacht erhalten würde, Also ist es im auch in dem braiten vnd weiten Felde frey gestanden, seinem willen vnd gefallen nach, für sich vnd hinder sich zuweichen, so hetten wir dargegen nichts anders ohne allein für dem Leger mit ihnen ein treffen halten können, so haben wir auch vns der Thürcken halber besorgen müssen, die dieser orten gar mehr seindt, zu Berloroe vnd vmb auf der andern seite hetten haben khönnen, darzu wegen der Abgelegenheit der polnischen grenicz Schösser vnd Munition da man auf alle fal hetten einen receptum haben mögen, Insonderlich vnd fürnenlich aber, hat vnns auf E. K. Mt. verpot zum besondern kriege dem Türckhen Vrsach zu geben nicht gebüren wollen, Bevoraus weil man noch nit weiss wie weit man sich auf andere dissfals zu verlassen, vnd E. K. Mt. in jetzigen schreiben auch melden, dass auss der Lyga nichts würde, So hetten wir schwerlich auch abziehen khönnen, oder dörffen, ehe dan in der Wallachey richtigkait gemacht, weil vnns an der Podolien vnd gantz Reusslandt, vnser wohlfahrt henget, So würde auch der Thürkh anforderungen gethan haben, wegen Pokutia darüber Ir K. Mt. vorfahren, mit den Wallachischen grossen streit gehabt, vnd wehre also bis an die Reussische Lemberg vorführet, vnd gantz verlohren worden.

40000, si asià de aprópe unii de altii, încâtú o glótá puteà bine să privescă pre ceealaltă, si să se unescă la atacuri; si cu tóte acéstea, ómeii pre cariî î trimateam la çiarulú, si cariî fură condui prin mijloculú glóteloru, intre cariî a fostu si domnulu Herburt pre care îlu trimitú acumú la maiestatea ta, aú prevédiutu bine si aú observatu intocmai ca si çiarulú, că nu usiorú eră să tină lupta in contra nóstă. De altă parte, in sa çiarulu aveà tótă libertatea, a innaintă si a se retrace după bunú placulu seu, in totu lungulu si latulú câmpiei; cându noi, din contră, nu puteamú sustině o lovire cu ei, decâtu numai de innaintea castrelorú. De altă parte, trebuianu a ne ingrija si din partea Turcilorú, cari si aici sunt in numărú mai mare, si puteà să mai vina si dela Brăila si de ceea parte; eră noi eramu depărtati până si de cetătile si întăriturile nóstre de la margine unde ne amu fi pututu retrace la casă de necesitate. Dar cu deosebire, nu ni se cuviniă nouă. in contra mandatulu maiestății tale regesci, a dà Turcului causă de unú resbelú deosebitú, mai cu sémă cândú nu se scie încă până la ce punctú ne amú putě răzimi pre altii, si cândú maiestatea ta in scrisória de acumú ne in sciintieză că din Ligă n'are să se alégă nimicu. Apoi, resbelulu odată inceputú, ne-ar fi fostú cu greú, a esí, innainte de a fi pusú la cale trebile Moldaviei, pentrucă de aci depinde si salutea Podoliei si a tótă Rusia; nu mai puçinú si Turculú ar fi facutu pretinsiuñi pentru Pocutia pentru care predecesorú maiestății tale regesci avură mari certe cu Moldovenii, si astfelú intindiënduse, noi amú fi perdutu totulu până la Leopolea rusescă.

Vedí curiósă corespondință cu çiarulú si cu sangiaculu, la care face alusiune Zamoiski in acéstă relatiune, la Reussner *Epistolarum Turcicarum, Francofurti ad Maenum 1598—1600*. Libr. XIV, pag. 159, seq. Astă espeditiune de mare importantă, a lui Zamoiski, e descrișă bine de contemporanulú istoricu, Heidenstein, carele se vede a fi cunoscutú din arhivulú polonú si acéstă relatiune a lui Zamoiski. *Heidensteinii, Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti, Libri XII, Francofurti M. MC. LXXII*, fol. pag. 319 seq; de asemenea *Heidensteinii, Vita Ioannis Zamoiscii*, pag. 122—123, manuscriptú ce, contele Dzialynski, la anulú 1861, fiindú încă in viață, se apucase a-lú publică, oferindu mi si mie unú esemplariú, din care însă lipsece titlulú si prefatiunea ce nu era încă tipărite. Cu altă ocaziune ne vomú întorce la Reussner, Heidenstein, precumú si la alte mai multe scrieri contemporane publicate si manuscripte.

II

Kaiser Rudolff an Marggrafen Joachim Friederich.

RUDOLFF der ander von Gottes gnaden Erwölter Römischer Kaiser, zu allen zeiten Mehrer des Reichs.

Hochgeborner Lieber Oheimb vnd Churfürst, Wir halten dafür, Ir L. werde vor disem etvas bericht vnd nachrichtung In dem, dass der Michael Weyda auss der Wallachey mit einer anzahl seines bey sich habenden Khriegsvolckhs vnlangst gegen Siebenbürgen gerukht, Endtlichen auch mit dem Cardinal Bathory der Enden ein starkhes Treffen gethan, vnd die Victoriam erhalten habe, anderwerts ein vnd fürkhumben sein.

Dieweil dan nunmehr dasselbe bey vns allerdings confirmirt, vnd zwar auch eben desshalber von gedachtem Weyda sondere Gesandte mit Relation dess Verlauffs an Vnsern Khaiserlichen Hof geferttigt worden, So haben wir nicht vmbgehen wollen, Ir L. hie nebens von solcher auss sonderer schickhung des Allmechtigen (deme auch gebürliches lob drumben zu geben ist.) ervolgten herrlichn Victoria, dardurch dan vns, vnd ganzer Christenheit zum bösten, dem Erbfeindt aber zu sonderm nachtl vnd verhinderung die siebenbürgischen Landt vnd Provintzen in Vnsere gewalt khumben, die mehrer vnd eigentliche Particularitet wohlmainendt auch zu communicirn, Vnd sein wir derselben mit Khaiserlichen genaden vnd freundschaft wohlgenaigt. Geben in Vnsrer Statt Pilsen, den andern Tag Monats Decembris. Anno im Neun vnd Neunzigisten. Vnsrer Reiche, des Römischen Im fünf vnd zwanzigisten,

II

Impăratulă Rudolffă, cătră marchionele Ioachimă Friderică.

RUDOLFU II, din gratia lui Dumnezeu, Impăratu alesă ală Romaniloră, pururea Augustă.

Innaltă-născute iubite unchiule si principe-electore. Noi credemă că veti fi priimită si din altă parte ôre-care sciintă, cumă Michaiă vodă din Tiéra-Românescă, cu ună numără de ôste ce aveă pre lângă sine, intră in Transilvania, si in fine, după o crunta bătaia cu cardinarulă Bathory, câstigă invingere.

Fiindu, deci, că acestă scire s'a confirmatu intru adevără, trimitiendă numitulă voevodă la împărătesca noastră curte si anume solă, cu relatiune despre totu cursulu acestei întemplări: nu lipsimă a vă comunica pre lângă acestă, cu totă bună-vointia, mai multe particularități din disa relatiune, pentru ca să cunosceti mai cu de a măruntulă acestă stralucită invingere, urmată din deosebita vointia atotă putintelui Dumnezeu, (caruia i se si cuvine pentru acestă totă landa), prin care invingere tierile si provinciile transilvanice au venită sub puterea noastră, spre mai mare binele nostru si ală creștinătății, si spre mai mare reulă si împedecarea inamicului ereditariă. Incredintiânduve despre împărătesca noastră gratia si amicitia. Dată in cetatea noastră Pilsen, la a două di de decemvre, anuiă una mie cinci sute nouă-dieci si nouă, in ală două-dieci si cincile ană ală domnirii noastre ca împărată ală Ro-

dess Hungerischen Im Acht vnd zwanzigisten, Vnd des Böhaimbischen auch im fünf vnd zwanzigisten.

(Ex originali).

RUDOLFF

Ad Mandatum Sacrae Caesareae Maiestatis
proprium

B. PEZZEN.

KLEINSRATLL.

III

Khurtze Verzeichniss auss der Walachischen Abgesandten Relation, wie der Michael Weyda sein Kriegesvolckh in der Wallachey zusammen gebracht, in Siebenbürgen gefallen, vnd den 28. Octobris mit dem Cardinal Bathory, bei der Herman Statt getroffen, denselben in die flucht geschlagen, vnd die Schlacht sambt dem Landt, der Khais. Mt. erhalten.

ERSTLICH, als der Michael Weyda aller Ortten, gewissen bericht empfangen, das der Cardinal Bathory, vnangesehen Er gegen Irer Khay. Mt. vnd gegen Ine Weyda sich aines andern erclärt, sich mit den Türggen allerdings verglich. Wie dan solches die intercipirten des Cardinals Schreiben, vnd sein aigene handschrift, so bey Ir Khay. M. handen, genugsam ausweisen, Vnd dahin getrachtet, wie der Michael Weyda ainerseits von den Türggen, anders thails von Moldauern vnd Tarttern, vnd von Ime Cardinal vmbringet, vnd den Türggen in Ir gewalt gebracht werden mochte, hat er Weyda vnder dem schein, als wan Er vber die Thonaw in die Turkhen Landt fallen wolte, aller orthen sein Volkh auf Bukharesth, alda er in der Wallachey ordinarie residirt zusammen gebracht, den 16. Octobris fort gerukht,

manilorü, alü düüē-dieci si optulea ca rege alü Ungariei, si düüē-dieci si cincilea ca rege alü Boemie.

RUDOLFU m. pr.

La mandatul propriu alü maiestätii
sale sacre imperiali

B. PEZZEN.

KLAINSTRATLL.

Fără indoelă, acésta este cartea împăratăscă (*litterae ac libelli Augustales*) la care face alusiune Bisseliü, cândü dice că împăratul prin aceste cărti «a celebratü intr'unü modü magnificü faptele Duceiui Românü că ră Septemvirii si Mai-marii Imperiului Românü». *Tesaurü*, I, 136.

III

Scurtä insemnare din Relatiunea solilorü románü, cumü Michaiü voevodü sî-adună óstea in Tiéra-Românăscă, si intră in Transilvania, si la 28 octovre se bätü cu cardinalulü Bathory, lângă Săbiüü, si-lü puse in fugă, si câstigă bătăia, impreună si tiéra, pentru maiestatea împăratăscă.

INDATA ce Michaiü voevodü se insciintă cu siguranțiă din tóte pârtile, cumü cardinalulü Bathory, neconsiderându asigurările ce făcuse cătră maiestatea sa împăratăscă si cătră elü voevodulü, s'a împăcatü cu Turcii, precumü acésta evidentü resultă din corespondintiele cele prinse ale cardinalului, scrise de mâna lui propriă, si care acumü se află in mânile maiestătii sale împăratăscă; si cumü a cercatü ca Michaiü vodă, incungiuratü, de o parte de Turci, de alta de Moldoveni si de Tătari, si de elü cardinalulü, să fiă trădatü in mânile Turcilorü: Michaiü, sub pretestü că ar voi să facă o excursiune preste Dunăre in tierile turcesci, 'si a-dună óste din tóte pârtile la Bucuresci unde este resiedintia lui ordinariă in Tiéra-Română

vnd den 17. in Siebenbürgen in ainen Marckht, Plösth genant, aukhumben, Alda Ime viell Volchs, sonderlich von Zäggln, mit denen Er Correspondenz gehabt, zuegezogen. Vnd also von dorten auss sain Volkh in drei Thail aussgethailt, Die Cron Statt sich alsbald ergeben, Gleichsals, wo er gezogen, menigeliich sich Ime vnterworfen, Vnd als dem Cardinal diese Zeitung zukhumben, Er solche gar nit glauben wollen, von dem Michael Weyda verächtlich geredt, vnd an deme gestanden, das die Ienigen so die zeittung gebracht als aussgiesser falscher nahet vnmöglicher zeittungen vmb das Leben gestrafft werden sollten, Als aber der Michael Weyda fortgezogen, Vnd den 26. Octobris mit seinen dreyn hauffen, welche sehr starck gewest, bey der Herman Statt zusamben khumben, vnd sich daselbst auf der Tromischer Haiden, Zwo meil wegs von der Statt gelegert, hat der Cardinal Bathory den Nuncium Apostolicum Malaspina, sambt zweyen hauptleutten, als Seggel Moyses, vnd Bogathy als gesandte zu dem Michael Weyda geschickht, mit anzeigen, Als sollte der Kay. Mt. ernster bevelch sein, das der Weyda sich wiederumb zurück begeben, vnd das Landt Siebenbürgen allerdings vnmolestirt lassen solte, zu welchem Ende der Nuncius Apostolicus alle Mittel vnd Wege gesucht, solches bei dem ermlten Weyda zu erhalten, Als aber Er Weyda den Khayserlichen Bevelch zusehen begehrt, vnd der Nuncius sambt den zwaiien Gesandten Vermeldet, Solcher Bevelch wäre nit in Iren sondern des Cardinals henden. Soll er Weyda darauff geantwortt haben, Er hette von der Khay. Mt. einen andern bevelch im Buesen, dem wolte er nachkhumben, vnd der Khay. Mt. seine trewe Dienst erzaigen, Darauff der Nuncius Apostolicus den Weyda aufs höchst vnd vmb Gottes willen gebetten, denselbigen Tag, als den 27. Octobris: ainen stillstandt zu halten, mit vertröstung, das der Cardinal Bathory sich aines bössern bedenckhen damit das Christliche Bluetvergiessen verhüett werden mochte. Als aber entzwischen von dem Cardinal im wenigsten die erzaigung geschehen, das Er sich der Khay. Mt. getreu erzaigen, vnd von seinem fürhaben weichen wolte. Der Nuncius Apostolicus auch des andern Tages als den 28. vnverrichter sachen, nur mit villen wortten widerumb zum Weyda khumben, vnd nochmals tentirt. den Michael Weyda

nescă; la 16 octovre miscă innainte, si la 17 ajunse la Ploesci in Transilvania (*sic*). Aci se adunară mare multime de ômenî impregiuru-î, mai cu sémă Secui, cu cariî stëtuse in intielegere de mai nainte. De aci 'sî împărîi ôstea in trei părîi. Brasiovlû se supuse in curëndu. De aseminea i se supunea totî pretutinde pre unde ajungea. Aflându cardinalul de acêsta, nu voia sã crêdiã, grăindû de despretiû de Michaiû vodã, si stãruindû ca sã se pedepsescã cu môrte acei ce rêspondescû aseminî sciri false si mai cu neputintiã; dar dupã ce Michaiû vodã innaintã, si la 26 octovre se unirã lângã Sãbiu cele trei divisiuni ale sale care erã fôrte tari, si se asiediarã in castre pre câmpulû Tãlmaciuluî, in distantiã de dêuë miluri dela cetate, cardinalulû Bathory trimise la Michaiû voevodû pre nunciulû apostolicû Malaspina, impreună cu alti doi solî, anume Moise Szekei si Bogathy, spuindû cã ar fi poroncã seriôsã dela maiestatea împêrătescã, ca voevodulû sã se întorcã îndêrêtu, si sã lase Transilvania in pace. Nunciulû apostolicû nu lãsã nici unî midî-locû neincercatû, spre a induplecã la acêsta pre voevodulû. Dar dupã ce voevodulû a cerutû sã vèdiã si elû acea poroncã împêrătescã, êr nunciulû si cei doi solî 'i dîserã cã poronca nu o arû avè la dènsiî, ci cã ar fi in mânil care cardinalulu: atunci voevodulû lear fi rêsponsû, cã elû ar avè in sinu-î o altã poroncã dela maiestatea împêrătescã, care o va si urmã, si va face prin acêsta servitie credinciosë maiestãtiî sale. La acêsta, nunciulû incepû sã-lû rôge cu totû de a dînsulû si pentru numele lui Dumnedieû, ca in acea dî, adecã 27 octovre, sã inceteze armele, măgulindulû cã cardinalulû Bathory are sã se gândescã mai biue, ca sã nu se verse sânge crestinescû. Dar dupã ce vèdiû cã cardinalulû nu-î trimite rêsponsû cã va fi credinciosû maiestãtiî împêrãtescî si cã se va lãsã de planurile sale; si cã nunciulû apostolicû se întorce si a dêuã dî, adecã la 28 octovre, fãrã de nici o ispravã, si numaî cu vorbe multe, si cã se încercã a-lû tinè numaî pre locû in nelucrare: Michaiû 'lû trimise in partea de îndêrêtu a castrelorû sale unde aveã pre fiu-seu, ca sã stea acolo pânã la altã deslegare, dicëndui cã, se va vedè indatã, cine este credinciosû maiestãtiî împêrãtescî si crestinetãtiî intregî. Dupã acêsta, invocândû de trei ori

lenger auffzuhalten, hat Ine der Weyda zue dem hintern hauffen, alda Er seinen Sohn gehabt, zuruegk geschickt, vnd daselbst biss auff weittern bescheidt mit dem Vermelden auffhalten lassen. Es werde sich gar balde erzaigen vnd sehen lassen, Wer der Khay. Mt. vnd der gantzen Christenheit getrev sey. Darauff dem Cardinal der nur auff ain Viertel meil wegs mit seinem Volkh gelegen, zuegezogen. Den Namen Jesus dreymal angeruffen, vnd fruhe von 9. Vhr an bis 4. Nachmittag zusamben getroffen. Der Cardinal vngefehrlich ain halbe stundt fuess gehalten, hernach die flucht genumben, vnd also der Weyda die Schlacht vnd das Velde erhalten. Der Cardinal sol auch zimlich starck gewest sein, doch maistes thaill Landvolckh in der eil zusammen gebracht. Auff der Wallstatt sein 2927. Siebenbürgischen Todter Körper gezelt worden, der Lebendigen vber die 1000. gefangen, darvnder Cornis Caspar vnd Rauasdj. Georg, auch ain Vath, den der Weyda alsbalden niederhauen lassen, gewesen, der verwunden anzaal weiss man noch nicht, Vnd wären der Siebenbürger viel mehr geblieben, wan sie sich nit alsbalden nach des Cardinals flucht auf gnaden ergeben hetten, Auff des Wallachen seiten sollen vber 200. nit geblieben, vnd vngefehrlich so viel beschädigt sein worden. Nach erhaltener Schlacht hat der Wallach der Siebenbürger Leger Preiss gegeben, Alda 45. Stuckh, gross vnd khlain. vil guetter Khlaiden, Ross, Zelth, vnd nit wenig Par geltt gefunden worden.

Nach diesem ist der Weyda auf Weissenburg gezogen, vnd ehe Er dorthin gelangt, Ist Ime die Spanschafft, vnd Inwohner der Statt entgegen gezogen, mit verehrungen empfangen, vnd mit grosser Reverenz in Weissenburg gefuhrt. Alda, wie in allen Sachsischen Stetten viel freudenschüsse geschehen, vnd dem Michael Weyda gleichsals von allen ansehnliche verehrungen gethan worden.

Dem Cardinal hat der Weyda auff alle Strassen mit viel Tausendt Mann nachsetzen lassen, vnd wie die khundschaften einkumben, der Cardinal von den Wallachischen Pavrn in den Gebürgen, gegen die Moldav erschlagen, vnd dessen Haupt sambt seiner seiten wehr gehn Weissenburg gebracht worden sein sollen.

numele lui Isus, se puse in miscare asupra cardinalului care se asiediaze cu óstea sa in distanþia numai de unú pátrariú de milú, si se băturá dela 9 ore diminétia până la 4 ore după médiá-dí. Cardinalulú se tinú ca la vro jumétate de orá, si apoi prinse fuga, érá voevodulú cástigá bátaia si totú câmpulú luptei. Cardinalulú incá aveá óste destulú de numé-rósá, dar cea mai mare parte ómeni dela tierá strinsi in pripá. 2927 trupuri de transilvani morti se numéarâ pre câmpulú de luptá, 1000 furá prinsí vii, intre carií Casparú Cornis si Georgiú Ravasdi, si unú Vath ¹⁾ pre care voevodulú dete ordine ca sá-lú taie indatá, numé-rulú celorú vulneratí nu se scie incá; si erá sá cadiá mai multí transilvani dacá nu se su-puneá indatá după fuga cardinalului, ceréndú ertare. Din partea Românului n'au cadiutú preste 200 insí, si cam totú atátí ránití. Românulú, după cástigarea bátáii, a luatú pradá castelele Transilvaniloru, aici gasirá 45 tunuri, mari si micí, caí, corturi, si nu puçiní ba-ní gata.

Dupá aceea voevodulú plecá la Alba-Iulia, si inainte de a ajunge acolo, 'í venirá in-tru intimpinare magistratulú si cetátianií, si-lu priimirá cu daruri, si cu mare pompá 'lu pe-trecurá in cetate. Ací, precumu si in tóte cetátile sásescí, urmará multe salve de bucuriá, si mari daruri se oferirá lui Michaiú vodá de cátrá totí.

Voevodulú trimise mai multe mií de ómeni ca sá urmáresca pre cardinalulú pre tóte drumurile; si după sciintiele de până acumu, se crede cá tieranií româní 'laru fi ucisú intrá muntií despre Moldavia, si iaru fi adusú capulu impreună si sabia la Alba-Iulia.

¹⁾ Nu putemú sci, ce séu cine este acestú Vath: dacá nu cumva e totu numele lui Ravasdi, reú scrisú, cá-cí contimporanulú Simigianu spune cá Michaiú vodá se vedíu nevoitu a dá pre acestú Ravasdi pre mánile Secuilorú cari 'lu ceréa cu mari rugátiauí, pentru ca sá-sí resbune asuprá-i pentru uciderile ce fácese intr'en-sii, la poronca lui Sigismundú, cu puçinú mai nainte. Secuii 'lu si fáiará bucátí. Vedi *Simigiani Historia*, edít. Benigni. pag. 197.

Die Statt Clausenburg hat sich anfangs etwas vngehorsamb erzaigt. Gleichsals das Schloss Samos Vywar, Kywar. vnd Husst, als aber der Michael Weyda auf Clausenburg vnd Vywar ains thails seines Volckhs geschickht, vnd durch Ir Khay. Mt. Obristen zu Saggmar, Kywar belegern lassen, haben sich diese Ortter, vnd fürnembe Vöstungen alle in Irer May. gewalt, wie zugleich des Cardinals Bruder Steffan Bathory, den 17. Novembris sambt Weib vnd Kindt, Vnd das Schloss Somlio sich Irer Khay. Mt. ergeben, Also das das gantze Landt Siebenbürgen, vnd was aussere Siebenbürgen in Hungern vor diesem von der Cron Hungern abgeschnitten, auss sonderlichen wegen Gottes widerumb zur Cron Hungern vnd der Khay. Mt. erobert worden.

IV

Antworth an die Röm. Kay. Mayst. Von Cammer gericht.

ALLERGNEDIGSTER Herr, E. Röm Kay. M. gnedigstes schreiben, am dato Pilsen, des andern Itzo noch einstehendes Monats, ist mir neben eingeschlossenen Particular zeittungen, von des Michael Weyden, im Sibenbürgen vndt der enden, durch göttlichen gnedigen beystandt, abermahn E. R. Kay. M. erlangter Victorj, vndt im dero Kayserlichen gewaltt erobeter Siebenbürgischer Lande, auff meinem Ratthause alhier, wohl eingeliefert worden.

Thue mich, vor allergnedigste Communication, gantz vnterthenigst bedancken, vndt wie mir liebers nichts zuerfahren, dan E. K. Mt. glückhaffter Successes wieder dero vndt der Christenheit feinde, vnd dehrselben gewaltsame Einbruche, nur zum offtern berichtet zu werden, Also bin ich hiedurch vmb so viel höher erfrewet, dieweil hiemit die gewissheit confirmirt wirdt, danke auch vor mich darfür den Lieben getreuen Gott, mit herzlichem Inniglichen Wunsch, dass er E. K. Mt., zu deren ewigen Ruhm, auch seiner bedrangeten ganzen Christenheit sondern Trost, weiter sieghaff erhalten, allen wiederwertigen anschlegen krefftigklich steuern, auch E. K. Mt. bey glückhafften gesunden Wohlergehen langwirig väter-

Clusiulă se arătă la începută cu ôre-care nesupunere. De asemenea si Gherla, Cetatea-de-pătră si Hustulă. Dar după ce Michaiă vodă trimise la Clusiă si Gherla o parte a ôstei sale, ăra Cetatea-de-pătră o incungiură prin comandantele maiestăti sale dela Satmară, tôte aceste locuri si cele mai de frunte întărituri se supuseră maiestăti sale; de asemenea se supuse maiestăti sale împărătesci si fratele cardinarului, Stefană Bathory, la 17 novembre, cu femeie si cu copii cu totă, împreună si castelulă Simleului. Astfelă, totă pământulă Transilvaniei, si afară din Transilvania, in Ungaria, părțile ce innainte de acăsta s'au fostă ruptă de cătră corôna ungurască, din deosebită vointiă a lui Dumnedieu s'au coprinsă ărași pentru corôna Ungariei si pentru maiestatea sa împărătescă.

IV

Răspunsă la maiestatea împărătescă a Romaniloră.

PRĚ-INDURATE dônne. S'a priimită in Consiliulă meă prĚ-gratiôsă epistolă a maiestăti vôtrec împărătesci, dată din Pilsen, la două ale curentei luni, împreună cu alăturatele sciintie particulare, despre victoria ce a câstigată, cu ajutorulu lui Dumnedieă, pentru maiestatea ta împărătescă, Michaiă voevodă, in Transilvania, coprindiendă provinciele transilvanice pentru maiestatea vôtrecă.

Multiămesă cu tătă supunerea pentru acăstă prĚ-gratiôsă împărtăsire; si precumă nimică nu-mă pôte fi mai plăcută decâtă a află cătă mai adese-ori despre fericitele isbândi ale maiestăti vôtrec inconsta inimiciloră vostri si ai crestinătăti si inconsta violenteloră incursiuni ale loră: bucuriă mea a fostă si mai mare, vċdiendă că printr'acăsta, certitudinea se confirmă si mai multă. Multiămesă si din partemă bunulu Dumnedieu, si vċ ureză din adċnculu inimei ca să vċ tină invingċtoriă si de aci innainte, si să vċ ajute spre a intimpină cu tăriă tôte planurile inimiciloră, spre gloria vôtrecă sempiternă si spre mângăiarea crestină-

lich wolle ferner zu fristen geruhen, Deroselben mich hieneben zu vnderthenigsten steten getreuen Diensten, vnd E. Mt. keyserlichen Gnaden, allervnderthenigst recommendirendt vndt befelendt. Datum Letzlingen, den 11. December Anno 1599. JOHANN FRIDERICH Churfürst.

V

Herr Oberrath zu Königsberg in Preussen vberschicken dem Churf. Georg Friedrich, von des Michael W. einfall in die Walachei zeitung.

DURCHLAUCHTIGSTER Hochgeborner Fürst E. Drlicht seindt vnser vnterthenigste vnd gehorsambste dienste Iederzeit zuvor, Gnedigster Fürst vnd Herr. Es wirdt mehr dan auss einem Orh vor gewiss geschrieben, wie E. Drlicht aus der beylage gnedigst zu vernehmen, das Michael Weyda aus der Moldau vor kurzer zeit den Palat num Wallachiae Jeremias genant (welcher vom Gross Türcken als auch dem Könige zu Pohlen die Fahnen vber die Wallachey erlangt) vnterzogen hat, deme die Wallachen vnd Pohlen, wie sie in der eyl zusammengestossen, dem Weyda aus der Moldau entgegen kommen, miteinander ein treffen gethan, in welchem Michael Weyda den Wallachen sampt den Polnischen Praesidien in die Flucht geschlagen, vnd soll der Wallacher Palatinus zu Kochin, oder wie etliche meinen, zu Kamenitz flüchtig ankommen sein, Michae. Weyda aber setze vort, vndt lasse sich etwas gefehrlich ansehen, zu mehrer bestettigung dieses seindt vor wenig tagen etliche von der Königl. M. zu Pohlen hier durch E. F. Drlicht Herzogthumb gezogen, So an den Obersten Fahresbecken in Liefllandt bevelh bringen sollen das Kriegsvolk, welches etwa gegen Schweden angenommen, diessorts zuwenden.

Wir haben auch die nachrichtung dass die Gesandte aus Pohlen in die Moscau fortziehen, umb Frieden zu tractiren (was kaum zu hoffen, die Muscowiter sind in Ausrüstung, man weiss nicht wo es damit hinaus will. Die Polen wollen Reichstag etc.) darumb bey dieser gelegenheit vnd Zustand..... wohl in acht zu haben. Datum Königsberg den letzten Maii 1600.

CHRISTOFF RAPP.

tății întregi, și să binevoască ca ună părinte a vē păstră indelungată, in fericire si sănătoșu Recommendându cu adencă supunere gratiei vōstre împărătesci, prē-umilitele constanțele si credincioșele mele servitii. Dată in Letzling, 11 decemvre 1599. IOANE FRIDERICU

principe-electore.

V

D. Consiliariū superiorū din Konigsberga in Prusia, trimite principelui-electore Georgiū Fridericū, nuelă despre incursiunea lui Michaiū voevodū in Moldavia.

PRE-LUMINATE innaltū-născute principe. Mai întâiū, prē-umilitele si prē-supusele nōstre servitii, multū indurate principe si dōmne. Se scrie ca sigurū din mai multe părți, precumu cu indurare veti află din alăturări, cumū Michaiū vodă din Tiēra-Romānescă a nēvălitū asupra lui Irimia, domnulū Moldaviei, care eră pusū de Turculu precumu si de regele Poloniei. Moldovenii si Polonii ce se putură adunā in pripă, esiră innaintea voevodului românū, si se loviră, dar Michaiū vodă batū si fugari pre Moldovianū impreună cu presidiile polōne. Se dice că Moldovianulū ar fi scăpatū cu fuga la Hotinū, sēu, precumū dicū altii, la Camenitia. Eră Michaiū merge innainte, răspândindū spaimă. Spre mai multă probă despre tōte acestea, innainte cu puține zile trecură pre aici prin ducatulū serenității tale, niscari ōmenii trimisi de maiestatea sa regele Poloniei, cari arū fi purtāndu cu sine poruncă cătră comandantele supremū Fahrensbeck in Livonia, ca să espedescă incōce ōstea ce eră comandată asupra Svediei.

Priimirāmū si scirea, că plēcă solī din Polonia in Moscovia, ca sa trateze paçe, (insă cu pučină speranțiā, Moscovitiī se pregătescū, si nu se scie la ce capetū aū să esă tōte acestea. Polonii vorū dietă, ec.). Pentru aceea se cuvina a fi cu multă luare a minte in aceste impregiurări. Dată in Konigsberga, dioa din urmă a lui maiu 1600. CRISTOF. RAPP.

VI

Aus des Reussischen Woiwoden an den Starosten zu Slialsky gethanen schreiben sub dato 18 May 1600

TRAURIGE zeitung verkündige ich dem Herrn, der Michal hat die vnserigen greulichen in die flucht geschlagen vnd zerstreuet, also das der Hospodar selbst nach Choczima geflohen vnd das Schloss versperren musste, die Vnserigen seindt auch bereit vber den Niepr, vnd nicht eine geringe anzahl deren heute nach Kaminez innerhalb 22 Stunden kommen gelauffen, mit vnauffhörlichen schrecken, Einen ehrlichen Mann vnd tapffern Kriegs heldt den H. Giczinsken hat man erschrecklichen zerhauen, ins Schloss nach Choczima gefueret, vnd werdt vileicht der H. Gorsky mit dem Hospodar da geblieben sein, der H. Golsky, H. Iordanowsky, H. Koszowsky vnd vnser H. Ludhiczky werden ohne Zweifel auch zu Camienetz sein, die gefangenen haben sich vernehmen haben lassen, das der Michal nicht so vff des Hospodaren, als wol vff Konig Polen seine scherffe gewetzet haben solle, do deme nun so were, thete von nöthen das man ihme frue vor tage begegnete, dieses machet alles die zerrüttung des Reichstages, wo man dadurch (da doch Gott vor sey) dem feinde nicht thuer vnd thor in der Cron offnete zum einfall, dadurch wurd so viel vornehm volck der orter an grentzen verloren vnd verraten, Gott gebe das die tieffen der helle vorsinken vnd verbrennen möchten so solche vnd dergleichen Practiken in die Cron Polen eingefucret, Wehre vns Gott die vhralte Polnische ehr, redlichkeit vnd tugent, die enge der zeit helt mich vor diessmal von weitläuffigerm schreiben ab. Datum Kamienetz 18 May 1600.

HERBORT von FULSTIN

Reussischer Waiwoda.

VI

Din scrisória voevodului rusescă către starostelc din Slialski. 18 maiă 1600.

TRISTA nuvelă anunțu domniei tale. Michaiu a bătutu infricosiatu pre ai nostri, puindu in fugă si risipindu, asiă incătu Irimia-vodă insusi a fugitu la Hotinu, si s'a inchisu in cetate; ai nostri încă au trecutū Niprulū, si nu unū micū numărū ajunse astăzi după o fugă de 22 ore la Camenitia, cu nespūsă spaimă. Pre unū bărbatu vitēzū si de onōre, domnulū Giczinsky, lū tăiară infricosiatū, si-lū aduseră la Hotinu; domnulū Gorsky se vede că a rămasū acolo cu Irimia-vodă; domniū, Golsky, Iordanowsky, Kossowsky, si domnulū Ludhiecki alū nostru, încă vorū fi fără indoelă la Camenitia. Spunū cei prinsi, că Michaiū. nu atātu asupra lui Irimia-vodă, cătu asupra regelui Poloniei, si-ar fi ascutitū sabia. Dacă acēsta ar fi asiă, atunci cu o di mai innainte ar trebui să-lū intimpine. Tōte acestea vinū dela neunirea dietei, prin care (Dumnediū să ferescă) s'ar putē deschide inimiculū drumulū liberū in Polonia; prin acēsta se perdū si se trădă atăta ōste alēsă la margini. Dea Dumnediū, ca să se adēncescă afundurile iadului, si să ardiă in focū cei ce au adusū asupra corōnei polōne aceste si alte acestorū aseminī intrigi. Dumnediū să ne păstreze străvechia onōre, omenīa si virtute polōnă. Scurtimea timpului nu mē lasă să vē scriū mai multe. Dată in Camenitia, 18 maiū 1600.

HERBURT de FULSTIN

voevodulū rusescă.

VII

IN dies schreiben ist ein Zedelchen eingelegt gewesen, der H. Ludzicky hat vermeldet, als solle der Moldawer 2000. Pferde bereits vff diess seit des Nieprs haben vbersetzen lassen, Schicke diesen Brieff derwegen vff Dalinen zu, das ihr mit dem schleunigsten, ob es schon böse Zeitungen sein, solchs an ihr Kön. May. bringet.

In diesem Jahr am Freytag den 29. May, haben die Kriegsleute, welche aussen Lager zu dem H. Kamenickischen Starosten kommen, inn Schloss Kameniecz mit betrübniß aussagesagt vnd bekandt, wie dan auch vnder andern vielen der H. Zahorowsky des Hospodaren Rittmeister vnd andere sich sehr vber den H. Golsky ihren Feldthaubtman erclaget, das er sie balden anfangs verlaufen, vnd dass vielleicht seine Kosacken sie solten berauben, wie auch in der Walachei die Pauern daselbst, ist ein angelegter Karren gewesen,

Von vnser seiten hat man auch ausgesprenget, als solten bey dem Hospodaren verretterliche Brieffe der Cron Polen gefunden sein, vnd sei der H. Taranowski damit verdacht worden, welcher auch darumb ins Schloss geflogen, vnd das von Ihmē soll einen Rathschlag gehalten haben.

Der Trzaska ist zu Szocaw im Schloss mit 220 Fussvolck blieben, der Michal hat etliche Tausend man do gelassen, denen er sich biss vff diese Stunde Manlichen widersetzet, Nachmals seindt sie von Szochawen vff vnser Lager nach Choczim werts gefallen, vnd am Donnerstag den 18. May in der Mittags mahlzeitstunde die vnsrigen gantz vngewarnter vngeschickter massen vberrascht vnd geschlagen, vnd haben nur 4. Rotten von den Vnsrigen getroffen, vnd soll ihr Feldobristern vornemblich vnd voraus sein abtrünnig vnd flüchtig worden, der Hospodar auch nicht zu rechter zeit mit seinem Volck angetreten sein, wie der Starost von Kamenicz solches schreibt, das sie sich vnder Choczim gar wohl hetten schützen vnd weren können.

VII

IN acéstă scrisóriă se află închisă ună biletă D. Ludzicki insciintiează cumcă Munténulă a trecutū dejă 2000 călăretî preste Nistru. Acéstă scrisóriă o trămită prin Daline, pentruca să o ducetî cătă mai curêndū maiestătîi sale regie, cu tôte că nuvelele sunt atătū de rele.

Vinerî la 29 maiū anulū curinte, şoldatiî ce sosiră la Camenitia la domnulū staroste, afară din castre, spuneă cu amărėtiune si mărturisiă, precumū intre altî multi, si domnulū Zahorowsky, căpitanulū lui Irimia-vodă, se plângeă forte asupra domnului Golsky comandanteluî, că îndată la începutū 'î părăsi, in fugă, pôte pentruca să-î prădeze Cozacîi sei, in timpū ce tieraniî moldovenî încă le stă pēdecă in cale.

Din partea nōstră încă se răspândî vorbă, că s'arū fi găsitū la Irimia-vodă cărtî proditorie asupra corōnei Poloniei, si că prepusulū ar fi cădiêndū pre domnulū Taranowski, care din acéstă causă a fugitū in cetate, si că se tîne consiliū asupra-î.

Trzaska a rēmasū in cetatea Suciavei cu 200 ómeni pedestri. Michaiū a lăsatū acolo câteva miî de ai sei, cărora Trzaska până in momentulū de façiă se opune cu bărbătiă. După aceea, dela Suciava năvăliră asupra castreloru nōstre dela Hotinū, si juoi la 18 maiū pre la óra de médiă-dî loviră pre ai nostri intr'unu modū de totū necuviinciosū si fără a-î insciintia măcaru de mai nainte, si-î batură. Din ai nostri numaî patru companiî se loviră, si comandantele fū celu de ântăiu care părăsi pre ai sei si fugi, Irimia încă nu ajunsē la timpū cu ómeniî sei; precumu scrie starostele de Camenitia, sub Hotinū puteă ai nostri prē-bine să se tînă si să se apere.

Bey dem Hospodaren sein Polnische Rotten diese gewesen:

Der H. Chansky..... mit 200 Pferden)	} Diese Rotten haben allein getroffen.
» » Gidzinsky... » » »	
» » Pozarowsky » » »	
» » Zachorowsky » » »	
» » Annibal..... » » »	
» » Loboczky.... » » »	
» » Taranowsky » » »	

» » Golsky Feldhauptman mit 300. pferden.

Es seindt andere Rotten mehr da gewesen, allein wegen trennung vnd turbirung der andern, haben sich dieselben nicht ansagen lassen, Aus diesem Treffen vnd Niederlage hat man balden den H. Gidzinsken Rittmeistern vnd H. Annibalem von der wallstatt nurt ein wenig noch lebend weggefuert, sonst seindt bey die Tausendt Mann an Fussvolck erlegt worden; Bey dem Hospodar seindt in die 400 Mann gewesen, aber die seindt nicht beschediget worden, Bevorab sol ein Buchsenmeister von den Vnsrigen 100. Mann des H. Annibals Przemisslischen Starosten volck durchs geschutz von dieser seit beschediget haben, Bey dem Hospodaren ist das Polnische Fussvolck vffe Schloss zu Choczima geblieben, zugleich der H. Polanowsky H. Pozarowsky, vnd vielleicht auch der H. Kunczky, wie auch der H. Rittmeister vbers Fussvolck Stoluczky, Miszewsky, Taranowsky; Iedoch man hat keine gewisse nachrichtung noch von denen so bey dem Hospodaren geblieben, Der Kozak Szosci hat bey dem vbersetzen vff dieser seiten mit etzlich hundert Mann die vnsrigen tapfer helfen schützen, an welche auch des andern tages hernach der Stroitz gestossen, Der Wallachische Capitan Dimitraszko hatte auch guten Vorsatz, des Hospodaren Gemahl ist am Donnerstag nach Kamieniec gekommen, Bey der ersten schlacht ist (sol) der Michal selbst nicht persönlich gewesen sein, den seine 5000. Sabaken, welche die vnsrigen, als sie von Szochawen gezogen, in die flucht geschlagen, vns die erste schlacht geliefert, auch als, dass sieden Vnsri-

Pre lângă Irimia-vodă au fost următoriele companie polone :

D. Chansky cu 200 călăreți)	} Aceste companie se bătură.
» Gidzinsky » » »	
» Pozarowsky » » »	
» Zachorowsky » » »	
» Anibal » » »	
» Loboczky » » »	
» Taranowsky » » »	

» Golsky comandantele cu 300 călăreți.

Erà acolo si alte mai multe companie, dar din cauza desfacerei si a turburării in care cădiură celelalte, nu se mai arătară. Din această nenorocită bătăia aduseră in curëndu din câmpul luptei pre domnul Gidzinsky căpitanul si pre domnul Anibal, apröpe dându-si sufletul; dealtmintea cădiură morti vro mie insi pedestri. Cu Irimia era vro 400, dar acestia rămaseră neatinsi. Se dice că intru inceputu, unu tunariu de al nostri ar fi lovit cu tunul vro o 100 insi din ómenii domnului Anibal, starostelui de Premisia. Pedestrima polónă a rămasu in cetate in Hotinu pre lângă Irimia-voevodu, impreună si domnul Polanowsky, domnul Pozarowsky, precum se pare si domnul Kunczky, de asemenea si domnul căpitanu al pedestrilor, Stoluczky, Miszewsky, Taranowsky; cu tóte acestea nu se scie încă nimic siguru despre cei ce au rămasu la voevodul. Cozacul Szosci cu câteva sute ómeni spriginu cu bravură trecerea a lor nostri de această parte, cu cari după aceea, in dioa următoră, se unu si Stroici. Căpitanul moldovenescu Dumitrașcu încă se postase innainte cu bun ostasi. Dómna lui Irimia a sositu juoi la Camenitia. La ántăia lovire Michai nu fu de față elu insusi, ci numai 5000 Sabaci (?) al sei, cari, plecându din Suciava, bătură pre al nostri si-i puseră in fugă, nlăsându nicu măcaru timpul de a se întorce. După vreo patru ore ajunse si Mi-

gen nicht so viel zeit liessen, das sie sich vmbkehrten. hernacher aber nach 4. stunden soll er selbstn persönlich mit zehen tausend Mann alles mit Kopien angelanget sein, neben etlich hundert Wallanen, etzliche sagten mit 2000. Er macht eine schlachtordnung mit den Copien, vnd eine besondere schlachtordnung von Muscetirern, deren Schwartzes fehnlein die vnserigen am meisten gedempfet, Man sagt Wunder vnd viel von tugenten vnd geschicklichkeiten seines Volkes.

Der Michal sol volgender gestalt seinen Aufzug gehabt haben, Vor ilme seindt 2000. Moldawer gängen, Nachmaln 2000. Sabaken, nach denen 5000. Rachen. Serben vnd Copyrenner, folgendts sein hofflager vnd das fussvolck, Am Fussvolck sol er haben 8000. Mann Hinder ihm 20000. Sekler Copyrenner. Er sol auch Pohlen haben bey die 600, wie auch sein eigen Volck von denen gesaget.

Man hat auch gesagt, als sollen vnserm Hospodaren bey die 14000. Mann zu hülff kommen von Tartaren, Allein der Wallach H. Bichko hat von denen nichts gemeldet, Man hat auch sollen dem Michallen das weisse Fenlein weggenommen haben, welches der Hospodar hette sollen auss hengen lassen vffe Schloss Choczim, der Pulkownik, welchen der H. Skrzetosky aus des H. Jordanowsky Rotte soll haben gefangen genommen, sol haben neben andern Gefangenen vff der Tortur bekandt vnd beschworen, dass der Michal sobaldes willens sey in die Cron Polen mit seinem Kriegsheer zuziehen. Dieses haben die arinen Leute wie aus schmerzen vnd forcht also gesagt, aber man hat es nicht vor gewiss halten können, das deme eben so sein solle.

Der Michal soll seinem Kriegsvolck stille zu halten bevolhen haben, vnd die Pohlen, die vnter ilme gewesen, mitten vnder sein Herr gestellet vnd sie gefragt, ob sie in die Cron Polen fallen wollen oder nicht, Da sollen die Pohlen einen Rath mit einander gehalten vnd dies Antwort von sich gegeben haben, das sie wider ihr Vaterlandt nicht wolten streiten, het sich der Michal allein erkundigen wollen, welche so halsstarrig darauff geharret, die er stracks enthaubten lassen, die vbrigen aber hat er beediget genommen.

chaiu în persoană cu diece mii călăreți, toți cu sulitie; si câteva sute de Valoni, unii dicea, 2000. Elu asedia pre lăncieri într'o liniă de bătaie, si într'o altă deosebită liniă pre muschetari, alu căroru stegu negru cu deosebire ameti pre al nostri. Se spunu minuni de virtutile si vitejiile omeniloru sei.

Michaiu se dice ca si-ar fi ordinaru ostea in urmatorelul modu. Inaintea sa mergea 2000 Munteni, apoi 2000 Sabaci (?), dupa carii 5000 Serbi si calareti, cu sulitie; urma apoi curtenii sei si pedestrima, pedestri ar fi avendu la 8000; indretulu sei venia 20000 Secui calareti cu sulitie. Se dice ca are si Poloni vro 600; si ostea sa proprie de care s'a disu.

Se mai vorbia ca voeodulu nostru avea sa-i sosesca ajutoriu tatarescu de vro 14000; dar moldavianulu, domnulu Buciocu, despre acesta nu spuse nimic. Se mai dice ca aru fi luat delu Michaiu stegulu celu albu care apoi Irimia l'ar fi atarnat pre zidurile cetatii Hotinu. Polcovniculu ce s'ar fi prinsu de catre domnulu Skrzetusky din compania domnulu Iordanowsky, de aseminea si alti captivi, in urmarea torturiloru la care au fostu supusi, aru fi marturisitu si juratu ca, Michaiu ar fi determinatu de a intra indatu cu ostea sa in Polonia. Acesta o spunea bietii omeni de durere si de frica, dar nu se putea crede de siguru ca are sa fia tocmal asi.

Michaiu ar fi datu ordine ostei sale ca sa stea in linisce si cu luare aminte, si asiedindu pre Poloni ce servia suptu densulu, in midi-loculu ostei, 'i intrebă, dacă voru sa intre si ei in Polonia ori nu. Atunci Poloni aru fi tinutu consiliu intre sine, si aru fi raspunsu, ca ei nu voru sa se bata contra patriei loru. Intrebandu si Michaiu singuru, pre cati persistara intru acesta cu pertinacia, ordina ca numai de catu sa le taie capulu, er pre ceilalti 'i priimi sub juramentu.

Unele cuvinte si chiaru frase intregi din acestă scrisorie ni se parura forte obscure si greu de tradusu.

Dealtmintrea, aceste interesante detale ale expeditiunei lui Michaiu in Moldavia, nu le gasimu la alti scriitori contemporani.

VIII

Copey König. May. zu Pohlen schreibens an F. drlcht zu Amspach.

SIGISMUNDUS Dei Gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lituaniae Russiae Prussiae Masoviae Samogitiae Livoniaeque etc. nec non Suecorum Gotthorum Vandalorumque haereditarius Rex.

Illustris Princeps amice et cognate charissime, Pro nostra necessitudine scripsimus e praeteritis Regni nostri comitiis ad Ill^{tem} V^{am} de ijs quae in transsylvania accidissent quoque modo illa provincia Regno nostro vicina, ac homine peregrino occupata fuisset, Quae vero eundem ulterius conatum, et ex coniecturis et indiciis non obscuris opinabamur ea iam in apertum prodierunt, Etenim his diebus, aucto exercitu suo, tum transsylvanis tum iis etiam qui in Vngaria publica Imperii stipendia merent; exteris militibus, in Moldaviam nostro regno vetusto iure obnoxiam et a palatino a nobis constituto possessam invasit, Pulsisque Palatini numero multo inferioribus copiis, ad ipsos Regni nostri fines exercitum promouit. Quod quidem tanto gravius nobis accidit, quod praeter ordinarium militem nulla nova praesidia, adversus eiusmodi casus, impredientibus iis q. eventuros minime putabant praeteritis comitiis constitui potuerint. Nunc per conventus nobilitatis id sedulo curamus, ut communi ope et auxilio communibus periculis obviam eatur ac undequaque celeriter auxilia congerimus. Quapropter diligenter etiam ab Illustriate Vestra requirimus ut subditis quoque suis Ducatus Prussiae qui communione eiusdem Reipublicae continentur mandet, qui ipsi quoque in communi periculo pro officio in nos regnumque hoc suo, nobis necessario tempore non desint. Qua in re uti de regno hoc bene merebitur, ita omnibus vicissim in rebus nostram benevolentiam, ac animi erga se nostri summam propensionem experietur. Quam diu felicissime valere cupimus. Datae Varsaviae die ultima Mensis May Anno.

VIII

Copia scrisoriei maiestății sale regelui Poloniei către serenitatea sa principele din Amsbach.

SIGISMUNDU, din gratia lui Dumnedieș rege ală Poloniei, mare-duce ală Litvaniei, Rusiei, Prusiei, Masoviei, Samogitiei și Livoniei ec., precum și rege ereditariu ală Svediloră, Gotiloră și Vandaliloră.

Luminate principe, pre-scumpe amice și cumnate. V'am fostă scrisă, ca ună amicū, dela adunarea trecută a tieriei, despre cele ce s'aū întemplatū in Transilvania, cumă acestă provinciă, vecină regatului nostru, s'a ocupatū de cătră unū omū străinū. Țră cele ce aveă elū de gândū să facă mai de parte, și care le prevedeam după semne destulū de invederate, acumū se deteră pre fațiă. Pentrucă in dilele acestea, omulū acela, immultindusī ōstea, atătū cu transilvanī, cātū și cu de acei ce priimescū in Ungaria stipendie publice ale imperiulū, și cu altī ostasi străini, irupse in Moldavia care din vechiū se ține de acestū regatū și are voevodū asediatū de noi, și alungândū trupele voevodului ce se află in numărū cu multū mai micū, innaintă cu ōstea sa până la incesi marginile regatului nostru. Care lucru cu atătū mai cu greū nia cădiutū, că, afară de ōstea ordinariă, nu s'a pututū orânduī, cu ocasiunea celei din urmă adunări a tierii, alte nouē presidie contra unorū asemini întemplări, din cauza acelorū ce nu-sī puteă aduce a minte de asemini casuri. Acumū ne dāmū tōtă ostenela prin adunările nobilimeī, ca cu puteri unite să infruntāmū periclele comune, și adunāmū ajutōrie din tōte părțile. Pentru care, ne grăbinū a rugă și pre luminarea vōstră, ca să dati ordine supusilorū vostri din ducatulū Prusiei, cariī sunt uniti cu noi prin comunele legături ale aceluiași Statū, ca, in acestū periclu comunū cāndu mai multū se simte nevoia, să nu lipsescă dela datorīa ce aū cătră noi și cătră acestū regatū. Tiēra vē va rămānē datōriă pentru a-cēsta, și noi intru tōte vē vomū arētă bună-vointia și multiāmīta nōstră. Dată in Varsavia, dioa din urmă a luneī maiū (1600).

IX

Copia h. Obermarschals letzten schreibens. 15 Junii.

Illustrissime Princeps.

NIHIL aliud heic occurrit, quod C. V. significem, praeter quod Michael palatinus Moldaviae, solita perfidia sua minime sperantem oppressit Valachiam, exercitumque illius Palatini fugavit, attamen duo adhuc propugnacula illius vi cedere nolunt. Idem sane molitur nostras regiones vastare, suane an aliorum adiutus potentia facile intellectu, nondum n. Domus Austriaca in acquirendo Regno Poloniae technas suas deponere cupit, quamvis sub fictae specie amicitiae, aureos promittant montes, qua occupata facile profecto minorum principum potentiam convellere possint, veramque religionem Christi ex Germania et Polonia Libicas pellere in oras. Quod ut Deus avertat orandum, nobis a. quorum res agitur, armis forsan conandum tantos insidiosos insultus improborum hominum avertere etc. Vale Illustrissime Princeps et frater mihi semper benevolentissime.

Illustrissimae Cel. Vestrae Fidelis frater et servus quoad vixero
C. M. manu ppria.

X

Avisa aus Warschau den 18 May A° 1600 antiquo.

DER Michal Wayda hat die Polen in der Walachia geschlagen, nach der Victoria daselbige landt eingenommen, vnd setzet sich nuhn vber dass Wasser gegen Polen, wie mahn auch sagt, dass ehr all vber das Wasser ist, mit seinem gantzen exercitu, Ihre May. ist darüber nicht wohl zufrieden, derselbige Michal hadt bey sich auserlesenes Volck 50. Tausendt, darvnter 12 tausendt deutscher sein, der Maximilianus lieget auch mit einem grossen hauffen nit weit von Krakaw, was der ihm sinne hadt dass magk Godtt wissen, wie man saget muss

IX

Pre-luminate Principe.

Nu am altă sciință a trămite innălțimei vostre, afară că Michaiu domnulă Tierel-Românescu cu obicinuita sa perfidiă a călcată Moldavia pre cândă nici a minte nu-si aduceă, si a fugărită ôstea voevodului ei, dar două cetăți nu voră încă a i se supune. Acelasî, dieu, are de gândă să devasteze si tierile năstre, din propria sa putere orî ajutată de puterea altora, e usioră de intielesă, pentrucă casa austriacă nu s'a părăsită încă de technele sale spre a câstiga regatulă Poloniei, pre lângă tătă amicitia ce simulază si muntiă de aură ce promite, pentruca avëndă ocupată Polonia, să pôtă apoi sfărma cu usiurintiă puterea celorălăți principî mai micî, si să stingă adevărata lege a lui Cristă din Germania si Polonia. De care Dumnedieū să ne păzescă, érá noi, a căroră causă e in periclu, să ne adoperămă a respinge, pôte si cu arma, aceste batjocuri insidiöse ale celoră rel. ec. Fiă sănătösă pre-luminate principe si de a pururea binevoitoriulă meū frate.

15 iuniū 1600.

Ală Innălțimei vostre credinciosū frate si servū câtă voiū fi in vietiă.

Nu stă cine nici de unde serie.

C. M. m. pr.

X

Sciri din Varsavia' 18 maiă 1600, s. v.

MICHAIU-VODA a bătută pre Poloni in Moldavia, după invingere a cuprinsă țiera, si acumă trece apa asupra Poloniei; după cumă se dice, o-a si trecută cu tătă ôstea. Maiestătea sa nu e pre-multiămitu. Michaiu are cu sine 50 miă ôste alésă, intre cari 12 miă Nemți. Masimilianu încă nu stă departe de Cracovia, cu ună corpă numerosă. Ce are de gândă, acēsta numă Dumnedieū o pôte sci. Se dice că preste puçină este să se chiane adunarea

mahn in kurtzen einen Reichstagk halten, itzt aber in wenigk tagen wirdtt allhie sein eine Convocation, was sich da haben wirdt, will ich hernacher zu wissen thuen. Vor zween tagen ist auch ankommen eine Post von Churfürstl. gnaden zu brandenburgk, ahn ihre Königl. May. das schreiben habe ich selber vberantwortett, vnd warte nuhn das responsum.

XI

Aus Warschau den 19 May antiquo A° 1600.

ITZT kommet abermaln nitt viel guttes ahn, als solte Michal Weyda die brucke machen lassen vber den Boristhenen oder Niper, die Wallachia hadtt er eingenommen, den Sigismundum Bathorem, neben dem Ieremia Palatino Wallachiae, beleger in Choczin, zwo meilen von den polnischen grentzen, hadtt viell volcks bey sich, den jungen Zamoscium (?) hadt er auff einen Staken stecken lassen, will nach Polen, der Königk bevehlett mahn soll auffziehen, nemo habet aures: godtt magk wissen wass sich haben wirdtt, wolte wohl meher schreiben aber itzt mus mans papier schonen; Was aber vor dritthalbe woche geschehen, schicke ich hieneben: itzt warten wir teglich mehr. Maximilianus lieget auch nit weitt mit etlichem volck, mirabilia tempora.

Heudtt werden die conventus generales allhie gehalten, was aussgerichtet wirtt werden, scribam per occasionem et de aliis.

Es kommet immer böser zeitung, das auch ihre May: selber in eigener Person will auffziehen, gödt magk vns helfen.

tiereî; érá acumû preste câteva dîle are să fiă aici o convocatiune. Am să vë insciintiezû in urmă despre aceea ce are să fiă. Innainte cu două dîle, a priimitu maiestatea sa regéscă dela gratia sa principele-electore de Brandenburg o scrisóriă prin postă, care eû singurû o-am datû in mânilé maiestătîi sale; acumû asceptû răspunsulû.

XI

Din Varsavia 19 maiû s. v. 1600.

ÉRASI ne vinû scirî nu prè-bune. Se dice că Michaiû-vodă a aruncatû unû podû preste Nipru. Moldavia o-a coprinsû. Pre Sigismundû Bathory, impreună cu Irimia-vodă, 'i tine incungiuratî in Hotinû, două mile dela marginile polóne; are multă ôste cu sine; pre ténérulû Zamoiski (?) l'au pusû in çépă; vrë să trecă in Polonia; regele dă ordinî să se scóle asupra lui, si nimene nu are urechî de auditû: număi Dumnedieû pôte să sciă ce are să urmeze din tóte acestea. Asiû dorî să vë scriû mai multe, dar acumû trebue crutiată chârthîa. Cele întéplate de vr'o două săptămâni si jumătate, étă vi le trimitû pre lângă acéstă; acumû asceptâmû pre tótă diua mai multe. Masimilianû încă nu e de parte cu unu numêrû de ôste: minunate timpuri.

Astădi se celebră aici conventele generalî, ceea ce vorû face am să vë scriû la timpulû seû.

Totû scirî rele ne vinû. Maiestatea sa vrë să mérgă insusî in persónă la ôste. Dumnedieû să ne fiă intr'ajutorî.

La documentulû No. III pag. 60, să însemnâmû că si in archivulû din Bruxela in Belgiû se află o scurtă relatiune a solilorû lui Michaiû-vodă despre bătaia de lângă Săbiû. Relatiunea din Bruxela este aceea ce o făcură soli cãtră archiducele Mathia in Viena, la 15 nouemvre 1599. Astă relatiune se trãmise in copia, spre sciintîă, archiducelûi Albertû, guvernatorelûi din Belgiu, de cãtră S. Westernach, secretariulû intimû alû archiducelûi Mathia, alăturată impreună cu alte asemîni documente pre lângă o scrisóriă cãtră Albertû dată din Pilsen dioa din nrmă a lui nouemvre 1599. Tóte aceste documinte din Bruxela, la care vomû reveni cu altă ocaziune, se află publicate in *Monumenta Hungariae Historica* [Első Osztály: Okmánytárak. tom. III, pag. 133 – 139]. Inså, între relatiunea făcută cãtră archiducele Mathia, ce se află in Bruxela, si între aceea făcută cãtră Rudolfû împêratû, ce se află in Berlinû, asiă precumû o vëdinramû mai susû la pag. 60, sunt ôre-care deosebiri. Si fiindû-că din ne-luare a minte nu facurămû acéstă notă in giosulû documentulûi dela pag. 60, sa însemnâmû la acestû locû, in romănesce, număi acele puncte din relatiunea din Bruxela, in care se deosebesce de cea diu Berlinu, ér după aceea să reproducemû in testulû originalû si relatiunea din Bruxela intrégă.

În relațiunea din Bruxela făcută către Mathia se dăre mai întâi, că Michaiū adună la Têrgovisce totū felul de soldați, călăreți și pedestri, în numărū de 60000; că de aci pleacă cu oștea sa de tiără și cu cei luați în soldū, cariū totū împreună faceă vro 100000, și ajunse la Ploesci, unde 'și împărți armata în trei părți: spre Săbiū trāmise 18000, calareți și pedestri; spre Brasiū 8000 haiduci și 2000 călăreți; ăr cu cea-laltă parte a armatei și cu 80 tunuri, mari și mici, trase spre Iuzeu; la 26 octovre se întâlneă tôte trei corpurile pre câmpul Talmaciului. — Unde vine a vorbi despre prima solă a nunciului apostolicū, spune că Michaiū ăr fi disū nunciului, între altele, ca cardinarul Bathory precnū și elū nunciulū să-si caufe de beserică, și să lase Transilvania în pace. — Despre oștea cardinalului dăce că ără în numărū de 25000 soldați aleși. — Captivulū celū omorîtū din ordinea lui Michaiū, după acēstă relațiune este Ravasdi, ăr nu Vath. — Dregătorii și locuitorii de Alba-Iulia esiră întrū intimpinarea lui Michaiū cale de unū milū. — În urmărirea cardinalului, Michaiū trāmise 12000 omeni. — Clusiulū se supuse la 1 nouemvre, lāsându pre banulū Michalcea să între în cetate cu 100 persoane; 3000 omeni se trāmiseseră asupra Clusiului. — Se dăce mai incolo în acēstă relațiune, că, în armata lui Michaiū se află 3000 Turci și Tataři, cariū totū se facură creștini, și de bună voia lorū se asiediară cu femeī cu copii cu totū în Tiēra Romānescă. În fine, pe o deosebită bucată de chărthiă se află însemnatū următorulū titlu alū lui Michaiū-vodă:

Michael Transalpinæ Valachiae Veuoda. Sacrae Caes. Regiaque Majestatis Consiliarius, per Transylvaniam Locumtenens et eiusdem cis Transylvaniam et partium subiectarum fines exercitus generalis Capitaneus [Despre titlulū lui Michaiū-vodă, veđ *Tesaurū* I, 182].

Ėtă acumū și în testulū originalū, relațiunea făcută către Mathia, reproducă după mai susū citatele Monumente istorice ale Ungariei:

Kurtze relation, wie der Herr Michael Weyda in der Walachey sein Kriegsvolckh zusammengebracht, vnd hernach der Cardinal Bathori Balhasar die Schlacht bei Hermenstatt in Sibenburg abgewonnen, vnd Ihn aufs haubt geschlagen, so seine des Weyda gesandten zu Ihr Kays. Mt. als dieselbst mit vnd bey gewesen zu Wien Ihr Fürst. Dhl. Mathias gethan den 15. novembris A^o 1599.

Erstlich bei Tergowitsch, da obbmeltes Weyda Residentz, sein zu Ihme allerlei besoldte Soldaten zu Ross vnd Fuess in die 60000 gestossen. Von dannen ist er nechst verschinen Monats octobris sambt seinem Landvolck so mit gemelten besoldten Soldaten in die 100000 starck werden auf Marek Plögst gezogen, aldo hat er sein Kriegsvolck auf 3 theil ausgetheilet. Auf Hermenstat hat er geschickt 18000 zu Ross vnd fuess; auf Brascho 8000 Heyduggen vnd 2000 Pferdt; mit dem vbrigen Kriegsvolck sambt 80 Stuck, gross vnd klain geschütz ist Er auf Buzawaras gezogen. Den 26. gemelten Monats sein alle drey hauffen auf der Tromische heiden, so 2 meil wegs von Hermenstatt liegt, zusammen gestossen; daselbst ist der Nuncius Apostolicus samb 2 Landleuten als Bogathy Menhardt, vnd Seeckel Moyses, als abgesandte zu Ihm, Wayda, kommen, Ihme angezeigt, das gedachte Botschaft von Ihr Kays. Mt. ein ernstlichen beuelh habe, dass der Michael Weyda sich zur Ruhe begeben, vnd aus dem Landt Siebenbürgen hinaussziehen sollte. Darauf Er Weyda Ihr Kays. Mt. allergnedigsten gefertigten beuelch zu sehen begehret, haben sie geandwort, gemelter beuelch sej nit bei Ihren Handen, sonder der Cardinal Bathori habe in bei sich; hat Herr Weyda Ihnen wieder zu andwort geben: habe von Ihr Kays. Mt. ein andern beuelch in seinem buesen, dem wolle Er getreust vnd gehorsambist nachkommen vnd Ihrer Mt. seine treue dienste anzeigen. Darauf der Nuntius Apostolicus gedachtem H. Weyda aufs höchste vnd vmb Gottes willen gebeten, er solle denselben Tag, als den 27. octobr. einen Stilstand mit seinem Kriegsvolck halten; es möchte sich der Cardinal entzwischen etwas bessers bedencken, damit die sachen villeicht zu einem gewünschten Ende kommen möchten. Als Er sich aber vnterdessen nicht erkläret, vnd gedachter Nuntius, mit welchem Er Weyda allerley geschpräch gehalten, als Herr Cardinal vnd Er sollen der Kirchen awarten vnd Ir Mt. gehuldigte Fürstentumben zu Ruhe lassen, gehalten, die aber zu der substantz dieser Relation vnnothig vnd darumb nit einkommen, denselbigen Tag wiederumb zum Cardinal vnverrichter sachen gezogen. Darauf ist er den 28. in festo Simonis et Judae (an welchem Tag frühe der Nuntius widerumb zu Ihm kommen, welchen er bei seinen Sohn verwartet vnd ohn ainige antwort bis auf weitem beschaidt gelassen) mit seiner gantzen macht vnd gewaldt wider den Sibenbürger vnd den Cardinal, so nur ein Viertl Meil von Ihm zu Velde gelegen, gezogen.

Vmb 9 Vhr früe dieses Tags haben Sie zusamen gestossen. Der Scharmitzel oder die Schlacht hat 5 Stand gewehrt; der Cardinal ist biss aufs haubt geschlagen worden.

Er ist in die 25000 ausserlesene Soldaten starck gewesen, darunter auf der Walstat 2700 todte Sibenbürgerische Körper gezelt; lebendig sein über die 1000 gefangen worden, darunter Cornis Caspar einer, der ander Rowasdy Görg, den er strackhs niederhauen lassen. Hernach setu sie in das Sibenbürgerisch Läger, alda man 45 Stuck geschütz vnd viel gieter von Geldt, Kleinotten, Rossen, vnd Zelten bekommen. Alsdan auf Weissenburg gezogen; vnd che Er dorthin gelanget sein Ihnen die Spanschaffteu vnd die Inwohner der Stat Weissenburg mit grosser Verehrung auf ein Meil weges entgegen kommen, vnd Ihn mit grosser Reuerentz auf Weissenburg geföhret, alda vnd in allen Sibenstetten hat mat viel freuden Schuss gethan.

Dem Cardinal hat Ir herr Weyda nach eroberte Schlacht eilends in die 12000 Man auf allen Strassen vnd Wege nachgeschicket vnd ist gewisslicher Hoffnung er sey gefangen worden.

Den 1 diss monats novembris hat sich die Statt Clausenburg, da er, der Weyda, solche auffordern lassen willig ergeben, vnd sein Obristen, ein Baan Michaltscha mit 100 Personen hinein gelassen. Vnter diese Stat sein in die 3000 man geschickt worden. Von dannen sein Sie auf Samosch Winar gezogen. Ob sich nun solches Schloss ergeben ist vnwissend.

Die vbrige gantz Landschafft sich gantz vnd gahr in der Kays. Mt. als dero Sy vor diesem gelobet vnd geschworen, guetwillig ergeben. Das übrige bringet die Zeit mit sich.

Vnter seinem Kriegsvolck befinden sich in die 3000 Türggen vnd Tarttern; die sein alle Christen worden, vnd haben guetwillig Weib vnd Kindt in die Wallachey bracht.

ION GEORGIE STEFANU VOEVODU

Georgie Stefanu, din familia Ciauuru ¹⁾, eră logofetu sub Vasilie Lupulū. La 1653, ridicându-se asupra domnu-seū, cu ajutoriū ardelenescū si muntenescū, ajutatū si de Poloni. Ū luă domnia, si fū recunoscutū atâtū de tiéră câtū si de Pórtă.

Dela inceputulū domniei sale, se puse in cea mai strinsă legătură, atâtū cu Georgie Rakoczi, domnulū Transilvaniei, câtū si cu Costantinū vodă Sierbanū din Tiéra-Românésca.

Pre acelū timpū, Carlū Gustavū, regele Svediei, se sculase cu resbelū asupra lui Ioane Cazimirū, regele Poloniei, care formă pretinsiuni si asupra corónei svedice. Electorele de Brandenburg încă eră incontra Poloniei. Pre Rakoczi, principele Transilvaniei, Carlū lū câstigă, măgulindulū că are să-l stea intr'ajutoriū spre a se face rege alū Poloniei. Rakoczi trase in partea sa si asupra Polonilor, pre Chmielnicki, hatmanulū Cozacilorū, precumū si pre domniū român, Stefanu si Costantinū, cari amândoi cu ajutoriulū lui se asiediaseră in tronū.

La 1657, Rakoczi, fără scirea si incontra ordinei si vointiei sultanului, intreprinse nenorocita sa espeditiune in Polonia. Domniū român, pre lângă tóte amerintiările Turculū si ale Tătarului, încă luară parte la acea espeditiune. Rakoczi fū bătutū reu si constrinsu a incheiă cu Poloni o pace prè-umilitória. Ostile române tramise in ajutoriulū lui Rakoczi se grăbiră a se retrage a casă.

Astă nebunescă espeditiune fū cauza căderii, atâtū a lui Georgie Rakoczi, câtū si a lui Georgie Stefanū si Costantinū Sierbanū. Pórtă, care nu vedeă cu ochi bunī strinsa legatură a acestoru trei domni, si care, pre de altă parte, se vedeă interesată de a sustinē pre Poloni, decise a-l scóte pre toti trei, si eră pre aci să asiedie câte unū pasiă turcescu in tóte trei tierile române. In fine, la 1658, in loculu lui Georgie Stefanū se puse Georgie Ghica, érá in loculu lui Costantinū Sierbanū, Radu Michne.

Stefanū si Costantinū se retraseră la Rakoczi in Transilvania, care se tineă încă in domniă cu mâna armată, si cu alu căruī ajutoriū speră ca-si vorū putē încă recástigă si ei domniă.

Georgie Stefanū si făcū preste puçinu o incercare, irumpendū in Moldavia cu ajutoriu dela Rakoczi, «dela care avēă cârti cu jurămentu [dice cronica] să nu lase unulu pre altulū pâna voru avē o pâne să o impartă»; dar fū batutu la Têrgu-Frumosū, si plecā fuga îndērētū in Transilvania; «si de atunci [dice contimporanulū Mironū Costinū] n'a mai vėdiutu Stefanū-vodă in tótă viétia sa Moldova.»

Dar ce s'a făcutū Stefanū-voda? Éta ce nu ne sciū spune cronicariī nostri, nici Costinū nici Neculcea. Acéstă lacună o indeplinescu frumosū documentele nóstre din Berlinū.

Neculcea dice că «Georgie Stefanū vodă după ce s'a dusū in tiéra unгурéscă umblat'a prin multe părți de locū ca să-l dea óste, pela Nemti, pela Lesi, pela Moscū, pela Svedi, si a dăruitū împēratulū moschicescū o cruce ferecată cu aurū si cu petre scumpe de patru sute de pungi de bani, ca să-l dea óste să vie in Moldova; si totū l'aū purtatū cu voróve si nu iaū mai datū óste, pâna ce i s'aū tēmplatū de aū muritū acolo la Moscū, si pe urmă iaū adusū ósele lui in Moldova in mănăstirea lui la Casinū de l'aū ingropatū.»

¹⁾ Vorniculū Ioan Neculcea.

Asià si atătŭ scie Neculcea. Cronica Bălăcenesca ¹⁾ încă nu scie mai multŭ.

Sa restabilimŭ deci adevărulŭ faptelorŭ, si să le suplinimŭ după fântânile nŭstre:

Georgie Stefanŭ, pre la anulŭ 1660, vĕdiĕndŭ că Rakoczi nici pre sine nu se mai pŏte ajuta, incepŭ să despere de noroculŭ seu, si a se gândi de cele viitorie; părăsindŭ deci Săbiulŭ, trecŭ in Ungaria, si hă in arendă nisce sate dela contele Georgie Hamonai²⁾.

De aci innainte, precumŭ rĕsultă din documentele nŭstre din Berlinŭ ce vorŭ urmă mai giosŭ, lŭ vedemŭ călĕtorindŭ prin multe pârți de locŭ, si anume pre la principii si regii pre cariĭ ajutânduĭ sĭ pierduse tronulŭ, cerșindŭ, ori ajutoriŭ ca să se întorcă érăsi in Moldova, ori celŭ-puĕinŭ mijloce spre a-si putĕ sustinĕ viĕtia. Dintre totii acesti principii, numai unul se vede a nu-lu fi părăsitŭ până la cea mai de pre urmă miserie si pâna in ora mortii. Si acesta este marele-electore de Brandenburg, *der grosse Churfürst*, Fridericŭ Vilelmŭ.

Pre la 1662, Stefanŭ-vodă intreprinse o călĕtorie la Moscovia. La 5 septemvre ale acestui anŭ, trecĕndŭ prin Viena, imprumută dela Evreulu Fränkel 10 miĭ taleri, amanetându pentru acĕstă sumă, scule in valŏre de 60 miĭ taleri. Pre la 23 septemvre, ajunge in staturile electorelui de Brandenburg, cu care pre la 1657 se află in cea mai amicabile corespondinĕtia in cauza expeditiunei asupra Poloniei. Electorele lŭ priimesce cu multă ospitalitate. Preste doi ani, in vara anulŭ 1664, lŭ vedemŭ pre Stefanŭ intorsu din Moscovia fără de nici o ispravă. Elŭ se asiĕdia in Stetinŭ in Pomerania, sub protectiunea regelŭ Svediei, dela care priimiă unŭ ajutoriŭ de câte 2000 taleri pre anŭ. De aici, din Stetinu, corespunde cu electorele care-lŭ mângăia si-lŭ ajută in esiliulŭ seu cu o rara ospitalitate. In anulŭ 1665 călĕtoresce la regele Svediei, pre care lŭ ajutase in resbelulŭ asupra Poloniei. Siese septĕmăni petrece in Stocholma, si se întorce ér la Stetinŭ, cu promisiuni desierte si fără de nici unŭ ajutoriŭ realŭ; amaritŭ in sufletŭ, lipsitŭ de banii si de tŏte mijlocele vieții, desperatŭ de viitorii, părăsitŭ până si de secretarii sei, bolnavŭ de podagra, recurge totŭ la gratia si umanitatea electorelui, care, din parte-ĭ, intrŭ adevĕrŭ, nu lipsesce a-lŭ ajuta cu tŏte cele necesarie pentru sustinerea casei, imprumutându-lŭ si cu banii, si mângaiându-lu de a pururea cu sperantia in viitoriu. Totŭ astfelŭ de viĕtă amărită duce Georgie Stefanŭ vodă in Stetinŭ, luptându-se neincetatŭ cu miseria si bóla, până cu inceputulŭ anulŭ 1668, cându incepe să presimtiă in scrisorile ce trămiteă electorelui apropiarea orei fatale. In fine, la 1 februaru a acestui anŭ, Stefana Michailova, carea se subscrie principesă si veduă a lui Georgie Stefanŭ, insciintieă pre electorele, că pre-iubitulŭ ei bărbatŭ a trecutŭ din acĕstă viĕtă in cea eternă; rugându-lŭ să binevoiescă a-i acordă voiă liberă de a trece prin Staturile sale si a transportă in sigurantiă trupulŭ răpăusatulŭ in patria sa. Electorele ĭ incuviintieă cererea pre lângă o scrisŏriă afectuŏsă, dându-ĭ pasŭ, si ordinându tuturorŭ guvernatorilor si dregĕtorilorŭ sei, ca sa-ĭ dea si să-ĭ inlesnescă fără de nici o resplată tŏte mijlocele de transportŭ si tŏte provisiunile necesarie, pre verŭ-unde va trece prin Staturile sale.

Ėtă in scurtu coprinsulŭ documentelorŭ nŭstre, esiliulŭ si finitulŭ lui Ion Georgie Stefanu voevodu.

Mironŭ Costinu asiă descrie pre Stefanŭ-vodă: «Omŭ deplinŭ, capu intregŭ, fire adĕncă, câtŭ poti dice că nascu si in Moldova ōmenĭ. La invĕtiaturile solilorŭ, a cărtilorŭ la rĕspunsuri, am auditŭ pre multi mărturisindu să hie covârșindŭ pre Vasilie-vodă. Mesele si petrecăniile acesti domni abiă la vreo domnie să se hie prilejitŭ nu fără mare desfrĕnătiunĭ, la lucruri preste mĕsură a curviei. Slugitorii mila si cinstea care au avutŭ la acĕstă domnie, n'au avutŭ nici la o domnie. érá cumŭ iaŭ multiămitŭ lui slugitorii la mazilie. ceti-vei mai giosŭ [dice Mironŭ] la intratulŭ Ghicăi-vodă in tiĕră, si la esitulŭ lui Stefanŭ-vodă den tiĕră spre tiĕra ungurĕscă.»

Fridericu Vilelmŭ, numitu *Marele-Electore*, e unulŭ din cei mai illustrii principii din casa brandenburgică Domni dela 1640 până la 1688. Elŭ puse primele fundamente ale puterei si marinei casei sale. Mai întăiu Svedii, apoi Polonii, ĭ recunoscura suveranitatea asupra Prusiei. Elŭ intemeiă armata stabile; reorganisă finanĕiele; priimi pre Hugenoti; innaintă agricultura, industria si comerĕiulŭ; si cu deosebire, iubiă multŭ artile si sciintiele. Noyers care

¹⁾ Sincai, anulŭ 1658. ²⁾ Szalardi, la Sincai, anulŭ 1660.

insoçi pre regina Poloniei intru o vizită ce făcù principesei si principelui-electore in vara anului 1658, dîce despre electorele, că «acestù principe e anatorù de tôte lucrurile frumóse, •iubesce si cunósce tabelele frumóse, se ocupă si întielege chimia si mecanica; pune ómenî •invétiatî să studieze cutare punctu ce-lù intereséză din jurisprudentia si din matematica, si •apoi chiamânduî la sine le ascultă lucrarea; si acésta regulatù in tôte dílele. Curtea sa e •prè-frumósă, si totî vorbescù limba franceza. Casa sa, una din cele mai frumóse ale Ger-
•maniei, e superbù mobilată. Berlinulù e prè-frumosù, si răspunde altetiei sale, pre tótă luna •câte optù mîi talerî, pentru fortificatiune la care lucréză in tôte dílele patru mîi ómenî¹⁾».

Acumù lăsămù să urmeze corespondintia dintre Georgie Stefanu si Fridericù Vilelmù, documente interesante pentru noi, care mărturisimù că nu le puturămù cetî fără o viiă emo-
tiune, meditândù si plângëndù ursita schimbătóriă si tristă a Domnilorù români.

Bucuresci, 14 decembre 1864.

A. P. I.

¹⁾ *Lettres de Pierre des Noyers Secrétaire de la Reine de Pologne. pag. 418.*

I

Fridericus Wilhelmus Illmo D^{no} Iohanni Georgio Stephano Woiwodae Principi Moldaviensi.

Illustrissime Princeps Domine amice admodum dilecte.

POSTEAQUAM nobis nuntiatum fuit Ill^{mam} D. Van^{am} una cum Celsissimo Transylvaniae Principe Georgio Ragotzy expeditionem in Poloniam meditari, quam etiam susceptam nec absque successu inchoatam nuntii quidam referunt, nolimus omittere quin propterea Ill^{mae} Dⁿⁱ V^{ae} gratularemur. Id unice optantes ut porro omnia ex voto succedant, tandemque alma pax honesta ratione hisce oris reddatur. Ad quam obtinendam dum pro viribus allaboramus, spe certa nitimur Deum Optimum Maximum bonae causae patrocinaturum. armaque pro salute publica capta, prosperis successibus benedicturum esse. Caeterum nihil accedere posset nobis gratius quam occasionem dari qua benevolum nostrum in I. D. V. affectum reipsa declarare possemus. Quam dum expectamus. Exhibitor harum propensum animum nostrum pluribus Illustritati Vestrae exponet. Quam hisce divinae protectioni commendamus. Regiomonti die 2 martii 1657.

(Din conceptul^{ul} original^e*).

I

Fridericū-Vilhelmū către Ion Georgie-Stefanū principele Moldaviei.

Prè-luminate priucipe si dómne, amice prè-iubite.

L'ACENDUNISE cunoscutū cumcă luminarea vóstră aveți de gândū să întreprindeti o expeditiune in Polonia, impreună cu prè-innăltiatulū principe alū Transilvaniei, Georgie Rakoczy, care ni se spune că o-ati si întreprinsū dejă si începutū cu sucesū; amū voitū să gratulămū pentru acésta prè-luminatei domniei vóstre. Urându-vē numai, ca tóte să vē succedă si de aci innainte după dorintia inimei, si ca in fine, să se incheie pacea cea dorită într'unū modu onestū. Intru acésta vomū lucră si noi după puterile nóstre, si nu avemū cea mai mică indoelă că marele Dumnedieū va apēra cauza cea bună, si va binecuvēntă cu succese fericite armele apucate pentru salutea publică. Dealmintrea, nimicū nu ne-ar putē fi mai plăcutū, decătū a ni se dă ocasiunea prin care v'amū putē probă bună-vointia ce vē purtāmū. Care asceptându-o, aducētorulū acesteia va arētă mai pre largū plecarea inimei nóstre pentru luminarea vóstră, pre care vē recomēdāmū prin acésta protectiunei divine. Regiomonte, 2 martie 1657.

Alte două asemīni scrisori se trāniseră, una, lui Ion Costantinū vodă principelui Ungro-Vlachiei, si alta, lui Bogdanu Chmelnicki batmanului Cozacilor: *Illmo Exmo meo dilecto amico Dno Bogdano Chmelnicki Campiductori Zapororiensi.*

* Insemnāmū odată pentru totū-deauna că scrisorile electorelui sunt copiate tóte din conceptele originale, eră alo lui Georgie-Stefanū, diu chiarū originalele, ce se păstrează in archivū.

Marele-electore 'sî implini cu conștiință cuvîntul dat prin acēsta scrisorîă, arētându-se amicū credinciosū si binefăcătorū in nenorocire, lui Georgie-Stefanu voevodū, precumū vomū vedē din documentele de mai giosū.

Spre completarea celorlū atinse in prefatiune, si spre illustrarea istoriei lui Georgie-Stefanū, si chiarū a acestui documentū, ne vomū servi in acēstā notā de corespondintiele publicate in cartea ce pōrtā următorulū titlu: *Lettres de Pierre des Noyers Secrétaire de la Reine de Pologne Marie-Louise de Gonzague princesse de Mantoue et de Nevers, pour servir à l'histoire de Pologne et de Svède de 1655 à 1659. Berlin, Librairie de B. Behr (E. Bock), sous les tilleuls, No. 27, 1859. 8°.*

Intr'o scrisorîă din 5 nouevmre 1656 (pag. 268), Petru de Noyers arată, după sciintie priimate din Constantinopoli, că sultanulū asigura pre regele despre deplina sa amicitîă, că a tramisu ordine cătrā ambii domnū ai tierilorū romāne, de a merge intr'ajutorilū Poloniei indata ce arū priimi ordinea regelui. Asemine ordine a trāmisū si chanululū tătareseū; precumū si lui Chmielnicki, hatmanulū Cozacilorū, arētându că, la cea mai micā miscare ce ar face incontra Polonilorū, are să espedescā ostile sale incontra lni. In fine, a scrisū Pasiei din Buda ca să fiā cu luare aminte la tōtā miscarea principelū din Transilvania.

Cu tōte acestea, Rakoczy dechiarā resbelū prin manifestulū seū din 30 decemvre (pag. 293).

La 4 fevr. 1657, Noyers serie (pag. 295) că ciarulū Tătarilorū aflāndū cumū Cozacii se adunārā la Bar spre a trāmite lui Rakoczy unū ajutoriū de 2000, ar fi amerintiatū pre Chmielnicki, să nu trāmita cumva vre-unu ajutoriū contra regelui Poloniei, ca are să devasteze Ucraina prin sabiā si focū. Astfelii, Chmielnicki s'ar fi escusatū la Transilvanulū; ērā voevodii romāni, aflāndū de acēsta, se inspāimēntārā, si de aseminea arū fi refusatū a trāmite lui Rakoczy ajutorinlū de 20000 ce-i promisēsērā.

Intr'o alta scrisorîă din 16 martiū 1657 (pag. 306) se dice: că Tătariū aū să vinā preste pučinū in ajutoriulū Poloniloru, că ei sunt cei mai buni amicii ce aū Poloniū, că ei, Tătarii, intielegēndu cumū voevodii romāni au trāmisū ajutoriū Transilvanulū, aū prădatū Moldova si Tiēra-Romānescā, si aū chiāmatii pre voevodi inderētū din ordinea Pōrtei.

La 2 aprilie 1657 (pag. 310), serie că, Rakoczy aflānduse in Cracovia, 'i veni unū ciansiū dela sultanulū, cu ordine ca să se retraga; Rakoczy însă nu cugetā a se supune. Totū asemine ordine se dete si domnilorū romāni, cariū si comandara trupelorū lorū de a se retrage. Mai incolo dice că, a primitu sciintie din Constantinopoli, enmū Costantinu-vodā din Tiēra-Romānescā a trāmisū la Pōrtā daruri cu scopū de a o imblāndi pentru ajutoriulū trāmisū incontra Poloniei; ca Pōrta a priimitū darurile, ēr pre aducetōriū 'lu spēnzurā; si ca in loculū lui Costantinū ar fi trāmisu domnū pre Vasilie Lupulū. In fine, adaoga: «Noi [cartea polōna] inca lucrāmū ca «sa scōtemū din scaunu pre Transilvanulū, si in loculū lui sa se asiedie unu frate alu palatinei de Cracovia (Mōhila), cariū sunt copii ai unui domnu de Moldavia, ce domniā innainte de Vasilie». Er intr'o alta scrisorîă din 9 maiū 1657 (pag. 323) dice: «Turculū e fōrte necajitū că Transilvanulū se sculā asupra nōstrā; elu a trāmisu «ordine Pasiloru, de Silistria, de Bosnia si de Buda, ca să intre in Transilvania să scōtiā din scaunu pre Rakoczy, «si in locu-i să asiedie unu Pasiā. Noi stāruimū ca să punā pre unū frate alū femeii palatinului de Cracovia, «care e fiū de domnu de Moldavia, si care tramisu fiindū de copilū la Constantinopoli fū crescutu in legea mōnetanā, dar e fōrte afecionatu pentru Greci. Totu din cauza Poloniei, Turculū vrē să scōtia pre domniū Moldaviei si Tierē-Romānesci, si sa asiedie Pasiū in loculū lorū: aceea ce ar avē urmāri periculose pentru noi, «cu tōte ca pretestulu este de a ne rēsbunā si a ne ajuta.» La acestea numāi atātā insemnānu ca aci e vorba de Bogdanu, fiulu lui Irimia Movila, si fratele Anei, femeii lui Stanislau Potocki, palatinulu de Cracovia. Bogdanu, precumū scimu, la 1616 cāduse impreună cu māmā-sa in māmile lui Skender-Pasia, si transportāndu-se la Constantinopoli, remase si mrii acolo in legea turēcscā. Vedē *Tesaurū*, II, 140, 148.

La pag. 311, a epistolelorū lui Noyers, gāsimū o interesante scrisorîă a chanulū tataresen cătra regele Poloniei. In acēstā scrisorîă, chanulu, după ce aminteesce legatura ce aū incheiatu cu regele, urmēza a dice ca unulū din inimizii lorū este Rakoczy, principele Transilvaniei, care, insocindu-se cu Moldovenii, cu Romānii si cu Cozacii, vrē sa ocupe tronulū Poloniei; că elū, Rakoczy a cerutū dela sultanulu voia de a se ridica asupra Poloniei si a scōte din tronu pre regele, ēra sultanulu asiā 'i respunse: de veī trece numāi unu picioru de ostasiu preste marginile Poloniei, sa scū ca cu singuru am sa te pedepesecu, si am să te sfarmu cu ostile mele pre tine si tōta adnatura ta de oste. Numitulū Unguru, nebagāndu in sēmā amerintiarea impērătēsēcā, a intratu cu oste in Polonia ca să o prādeze, ēra elu, chanulu, a inscintiatu de indata pre imperatulū, care numāi de cătu a si poroncitu Pasiloru, din Silistria, din Buda, si din Rumelia, ca să se ridice cu ostile lorū asupra Transilvaniei, cu cariū are să se unēsca si dēnsulu si ostile sale, si n'are indoela că, cu binecuvēntarea lui Dumnedicu, au să stinga cu desēvirsire pre acēstū inimiū nespupsu casei otomānice, si dusmanu anticiloru ei. Moldoveniloru si Munteniloru inca tramise imperatulū ordine amerintiatōriā in următorulū coprinu: de veī incercā a trāmite lui Rakoczy ajutorlu incontra regelui Poloniei. sa sciti ca peire ve ascēpta din partea ostilorū mele. Ca nici elu, chanulu, n'a lipsitū de a serie Moldoveniloru si Romānilorū: să sciti ca numāi dicee ōmeni sa trimiteti din mijloculu vostru in ajutorulu lui Rakoczy, cu atātā violintia si aprinder avemu sa sburāmu asupra vōstra, ca si cumu n'amu mai avē alti inimizii afra de voi. Si acumū, Moldovenii si Romānii, infricosiatī de acēsta amerintiare, jurā că n'aru fi tramisu ajutoriu lui Rakoczy. Dar chiarū să fia trāmisu, nu e de a partā fricā de puterile lorū. In fine, spune chanulu, ca merge elū in persōnā la resbelu, că a si incalecatu dejā, că ōstea turēcscā, condusa de Pasiū, de Silistria, de Buda, de Rumelia, in numeru de vro sutā mii, inca e gata de plecāre. Ca preste pučinu au sa se vedā, de ōra ce a plecatu la prima di de martiū, si la 15 aprilie are să ajunga la marginile Poloniei.

Eta acutna scrisorîă chanulū si in testulū originale:

Copia Hani Crimensis litterarum ad Serenissimum Regem Poloniarum.

Serenissimo et invictissimo monarchae JOANNI CASIMIRO, regi Poloniarum, magno duci Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Czernikovidaeque, nec non hereditario Svecorum, Gottorum, Vandalorumque regi, fratri et amico nostro: omnis felicitatis prosperitatisque a Deo comprecatio, a me Illmo MEHMET GHERY, chano Crimensi, magnarum hordarum Crimensis, Ocakoviensis, Nahajensis, Precopiensis, Czernihensis, Budziacensis, Dobracensis, Kisiezacensis, Vrambatoliensis, Oracolatensis, Monsoratensis, Mamajolensis nec non Tartarorum et innumerabilis multitudinis.

Comptum, vobis est, quibus ex conditionibus inter nos amicitiam inierimus retroactis annis, ad quam tantò firmitus stabilendam, accessit mutuum utriusque nostrum juramentum, et quidem eà intentione et proposito, ut tam amicitiae nostrae nexus strictus, amicis nostris solatium pariat, hostibus verò adferat exitium; è quorum numero, certò deprehendimus esse RAKOCIUM, principem Transylvaniae, qui arma inferre ditionibus vestris meditatur, et vos dignitate regià exuere, regnaque adimere, adscitis in societatem belli Valachis, Moldavis, et aliqua Cosacorum manu, pecunià collectà, anhelat. Hic idem Rakocius, per litteras ab imperatore Turcarum petiit, daret sibi licentiam inoadendi Poloniam et vos regno spoliandi; cui imperator in eum modum rescripsit: si vel unum pedem in fines regni Poloniae tanquam invasoris intuleris, ipsemet a te poenas repetam, et exercitibus meis te universamque colluam à te collectam opprimam. Idem praenominatus Hungarus interminationem Imperatorum flocci faciens, insert se cum exercitu in ditiones vestras, eas depopulaturus, de quo jam certam accepimus notitiam. Proinde quam primùm misimus internuncium nostrum ad Imperatorem Turcarum, qui referet de ea hostilitate et invasione Rakocii in regna vestra. Confestim Imperator dedit in mandatis Bassis, Silistriensi, Budensi, Rumeliensi, uti vicinioribus Transylvaniae, ut cum suis exercitibus, Rakocium aggrediantur. Quibus cum nos nostrasque copias omnes adjunxerimus, sumus in eà spe, quod Dei benedictione hostem hunc Domui Othomanicae refractarium, et nostris amicis infestum, ad interuicium delehimus. Ad Moldavos quoque et Valachos edictum interminatorium Imperator Turcarum misit, in eum tenorem: si Rakocio contra regem Poloniarum subsidia dare attentaveritis, exterminium vos ab exercitibus meis inmissis expectat. Neque in eo negotio desiderabantur partes nostrae amicitiae; nam et nos ad Valachos et Moldavos misimus, cum eà denunciatione: quod si vel decem viros è medio vestri in subsidium Rakocio submiseritis, contra vos tanquam hostes eo impetu et fervere provocabimus. ac si nullos alios, exceptis vobis, haberemus. Acque hac nostra minaci denunciatione deterriti, jam se non submisisse Rakocio militem, jurant. Verum submiserint sane; nobis eae vires hostium non sunt formidini. Quare Dei nomine invocato, nos in persona nostra in hostem inus, arma sumimus, et jam conscendimus equum; exercitus quoque Turcarum, ductoribus Silistriensi, Budensi, Rumeliensi, Bassis, sunt in proinctu, qui si fuerint recensiti numerum centum millium attingent. Vos vicissim Deo duce exercitibus vestris progredimini nobis in occursum, sine mora et procrastinatione. Siquidem nos jam è ditionibus nostris egressi sumus, et Turcarum exercitus moverunt. Ita enim fiet, ut Deo dante, circumdaturi sinus hostem. Multum tempus efflucit, ex quo nil de vobis et vestris successibus auditimus; sic vobis persuadete, nobis nil carius esse, fratri et amico vestro, quàm ut frequenter de vobis, progressuque belli audiamus, ac proinde, ut frequentem, inter nos, litterarum communicationem habeamus, in ea approximatione necesse est. Duces exercituum et palatinos nostro nomine salutos esse cupio. Deo favente in conspectum mutuum brevi veniemus; quandoquidem profecti è ditionibus nostris prima martii propter facilitorem Danubii trajectum, habemus propositum consistendi in finibus regnorum vestrorum decima quinta aprilis. Quod reliquum est, Dei praesidio munitum, vos bene valere cupio. Dat.

MEHMET GHERY,
Hanus Magnarum Hordarum.

Frater vester benevolentissimus.

O altă asemănare scrisoaria trimite regelui si Subhankazy Aga, *Palatinus Hordarum Bialogrodiensium*.

Noyers intro scrisoaria din 6 ianuariu 1658 (pag. 371), arată motivele de înaltă politică ale Turcului spre a tiné cu Polonii, dicédu: ca Turculu si-a băgat în capu ca peirea sa numai dela Muscali ar puté să i vină, diu cauza amicitiei ce au Grecii pentru țiarulu, carii Greci sunt cu multu mai numerosi decât Turcii în provinciile europene; ca acești nu s'ar puté întemplă fără a sferimă seû subjugă Polonia, fiindu-că elu numai prin Polonia se teme ca ar puté fi atacat. De Poloni nu pórta grijă, din cauza guvernământului lor aristocraticu... Pentru aceea a datu ordine chanului ca să ajute pre Poloni si sa nimicească pre inimicii acestora, mai cu séma, pre Moscoviți, Svedi si Cozacii... Turculu a mai datu ordiue chanului, ca sa gonéasca pre Stefanu-voevodă din Moldavia, si sa asiedie pre neú altulu care sa fiă plăntu regelui Poloniei. Regele a propusu pre Vasilie, care a fostu mai uainte, si care credu că se va si restabili. Stefanu e scos peutruca a ajutat pre Rakoczy incontra Poloniei... Stefanu-voda a scrisu marelui generalu alu Poloniei, ca să obțină dela regele, a fi priimitu în regatū, elu si tesaurii seî, sub protectiunea regéscă; si fiindu-că elu a fostu mare inamicu alu Poloniei, cu tôte ca eră îndatoratu cătră regele pentruca lă ajutase a se sui pre tronulu Moldaviei, sunt multu de parere sa-lă lase sa vină, si apoi să-lă opréscă aci împrenna cu tesaurii seî. [...] le Turc s'est mis en tête que son empire ne pouvait être détruit que par la monarchie de Moscovie, à cause de l'amitié que les Grecs de ses États ont pour le czar, et lesquels sont en bien plus grand nombre que les Turcs dans les provinces de l'Europe; que cela ne pouvait arriver que la Pologne ne fût détruite ou subjuguée, parce que ce n'est que par là qu'il craint d'être attaqué. Il ne craint pas les Polonais, à cause de leur gouvernement aristocratique, qui ne veulent que se maintenir sans se soucier de s'accroître; mais il s'est imaginé que les divers ennemis qui s'attaquaient n'étaient entrés en cette guerre que pour après s'accorder ensemble et l'attaquer, — et pour cela, il a donné l'ordre au khan de donner toutes les assistances dont la Pologne aurait besoin, et de travailler de tout son pouvoir pour la destruction de ses ennemis, et notamment des Moscovites, Suédois, et Cosaques. etc. etc.]

La 15 april 1658 (pag. 400) Noyers scrie din Posnania, ca Rakoczy s'a restabilitu în domniă cu mână armată, confederându-se cu principii Moldaviei si Terei-Romănesci, carii nu voru a se supune Pôrtei. Sultanul

i-a scosă pre totî-trei. Pentru Transilvania a confirmatŭ alegerea lui Reday; in Moldavia a tramisă de domnŭ pre unŭ gentilomŭ grecŭ, crescutŭ in Constantinopoli; in Tiĕra-Romănescă a restabilitŭ pre bătrănulŭ Vasilie (?). Tatarii aŭ priimitŭ ordiĕne de a intră in Moldavia.

In scrisoria din 4 avgustŭ 1668 (pag. 427), Noyers memorēza de incercarea lui Stefanŭ de a se intornă in Moldavia, dar că a fostŭ bătutŭ reŭ de Tătari; si acumŭ aŭ intratŭ Turcŭ in Moldavia, spre a trece in Transilvania, si că sunt iu distanțiă numai de patru lege dela Cameŭtia, aceea ce nu pre place Polonilorŭ.

II

An Seine Churfürstl. Durchl. Friedrich Wilhelm.

...EBEN hat sich ein ansehnlicher Mann mit zween Dienern begleytet, bei mir angegeben, und mir beygehendes Schreiben vom Grossen Truchses, Gouverneuren zu Bresslau überreicht, woraus E. Fürstl. Durchl. gnädigst ersehen werden, wie ein vom Türcken verjagter Fürst aus der Moldaw gen Moskaw zu rheisen willens, sich allhier angeben und die behülffliche handt zur rheise suchen wirdt; Nun ist dieser hier angekommene des Fürsten Secretarius, der, wie Er verstanden, dass E. Fürstl. Durchl. auf der Reise begriffen, Ihr nacheylen will, wie vermuthlich der Fürst, der Seine Gemahlin und Eine Suite von etwa 40 Persohnen bey sich haben soll, gleicher gestalt thun wirdt. Dieses E. Churfürstlichen Durchlt. . . mit der Post zu berichten, habe ich meine unterthänigste Schudigkeit zu sein erachtet, damit vor dessen Ankunft was bey solcher Reise in dero Interessen in Pohlen und Moskaw zu beobachten ist, könne überleget und in Acht genommen auch resolviret werden, was für hülffe oder abschlägliche Antwort Ihme wirdt zu geben seyn; So viel mir Seinetwegen beyfället, ist Er dieser Fürst, dessen da der Fürst Radziul die Tochter von gehabt hatt, Secretarius gewesen, und hatt seinen Herrn verjaget, nach dem Er der Jetzige zum Todte verdammet gewesen, und durch Listigkeit entkommen, wie ich von dem Pohnischen Herrn Gnisky vor diesem vernommen habe, Jetzo soll Er, wie sein Secretarius vorgiebt, als Ragoczky ist geschlagen auch von dem Türcken sein ruinirt worden. Seine Fürst. Gnaden von Anhalt haben nicht rathsam gefunden, dass man Ihn noch logiren noch defrayirn solte, wornach man sich auch allhier achten wirdt. . .

M. Sept. 1662.

Unterthenigster gehors. Knecht

BOLDONA (?) m. pr.

II

Boldona (?) către principele-electore Fridericŭ-Vilelmŭ.

..... CHIARU acumŭ se anunčiă la mine unŭ bărbatŭ respectabilŭ, insoĭtŭ de doi servitorŭ, si-mŭ dete alăturata scrisoria dela marele-comisŭ guvernatorul de Breslavia, din care serenitatea vŭstră vetŭ binevoi a vedē, cumŭ unŭ principe din Moldavia, gonitŭ de Turcŭ, avēndu de gāndŭ să călătorēscă in Moscovia, are să vină aici să cēră ajutoriŭ de călătorie. Acestu secretariu alŭ principelui a si sositŭ aici, si cumŭ intielese că serenitatea vŭstră aveti să mergetŭ in călătorie, dechiară că vrē să mērgă si elŭ in urma serenității vŭstre, precumŭ, cu tŭtă probabilitatea, si principele, care se dice că are cu sine pre dŭmnă-sa si o curte de vro 40 persŭne. Am crediutŭ a fi de pre-supusa mea datorie a aduce acēsta, prin postă, la cunoscintia serenității vŭstre, pentruca să puteti judecă cu luare a minte, si innainte de so-sirca sa. ce este de făcutŭ, la acēstă călătorie a sa, in privirea intereselorŭ serenității vŭstre in Polonia si in Moscovia; si totŭ-odată, ce ajutoriŭ ori ce rēspunsŭ de refusŭ să i se dea. După câte aflasem, innainte de acēsta, dela Polonulŭ Gnisky, mŭ se pare că acesta este principele care fusese logofētu voevodului ce tineă pre fiia principelui Radzivil, si care după aceea alungase pre domnu-seŭ din scaunŭ, in urmă însă fŭ condamnatŭ la mŭrte si scăpă prin insielătune; ér acumŭ, precumŭ arată secretariulŭ seŭ, după bătaia ce a suferitŭ Ragoczky, lŭ ruinară si Turcŭ. Gratia sa principele de Anhalt n'a găsitŭ cu cale de a-lŭ priimi nici a-lŭ dă de cheltuēlă; si acēsta se va observă si aci. pre-supusŭ si pre-umilitŭ servŭ

BOLDONA (?) m. pr.

Să insemnămŭ că Vasilie Lupulă tineă pre fata principelui Radzivil. Dealtmintrea, cele ce se arată in acestu document depre Stefanŭ-voda, după spunerile Polonulŭ Gnisky, sunt cam confuse.

III

Erhardt f. Gross Truchses, an den Churfürsten.

...HOCHGEEHRTER Herr Vetter... geruhen diesem jetzo so bedrangten Fürsten aus der Moldav, welcher durch die Tyranney des Türcken von seinem schönen Lande verstossen, mit dero hoch vermögenden hülffe und Rath an handt zu stehen, womit Er zu seiner vorhabender Moskowitzischen Rheise von E. D. gnade alle beförderung verspüren möge.. Breslau, 23 sept. 1662.

IV

Idem ad eundem de eodem dato.

...DER Fürst aus der Moldaw ist mit ansehnlichen Kayserlichen Allergnädigsten Pass und Recomendationen an hohe Häubter versehen...

V

Georgius Stephanus Friderico Guilielmo Marchioni Brandenburg.

Serenissime ac Potent^{me} Princeps D^{ne} D^{no} Clem^{me}.

TERTIUS jam dies agitur, ex quo Regnum S^{tic} V^{ae} ingressus, sollicitus sum ut aliquem ex meis, tum devotionis meae testandae; tum honoris, ac etiam certorum magni ponderis negotiorum causa, ad V^{am} Ser^{tem} praemitterem. At cum nec multas idoneas, ex famulitio meo personas, quae tanto principi meritum possint deferre honorem, inveniam, nec certo ubinam Ser^{tas} V^a commoretur, constaret, ideo in hunc usque diem, magno cum incommodo meo ac remora, differre coactus sum. Ablegavi itaque ad Ser^{tem} V^{am} secretarium meum, Aulaeque Magistrum,

III

Erhardt marele-comisă către principele-lectore.

PRE-ONORATE domnule vere. Veti binevoi a sprigini cu ajutoriulu si sfatulă serenității vóstre pre asupritulă principe ală Moldaviei, gonitu prin tirania Turciloră din frumoșa sa tîeră. Indurati-vă a-î dă totă spriginulă intru călătorîa ce are de gîndu să facă in Moscovia. Breslavia, 23 septemvr. 1662.

Rangulă de Gross Truchses nu-lu scîurămu traduce mai bine decātu mare-comisă.

IV

Altă scrisória a marelui-comisă totă cu data de asupra.

..... PRINCIPELE de Moldavia are in mîni pasă si recomandatiuni împăratesci către principî.

V

Georgie-Stefană către Fridericu-Vilelmă marchionele de Brandenburg.

Prè-luminate si prêt-putinte principe, dómne prêt-indurate.

SUNT trei dile de cându aflîndumă pre pămîntulă serenității vóstre, voiă să trămită pre cmeva din aî mei la serenitatea vóstră, atătă pentru mărturisirea devotiunei mele, cătă si pentru ôre-care cause de mare greutate. Dar nici nu gădescă persóne de ajunsă împregiurulă meă care să pótă face onórea cuvenita atărui principe, nici eram sigură unde vė aflătă serenitatea vóstră; pentru aceea am fostă nevoitu de a amēnă trămiterea pân' astădă cu marea mea neplăcere si întărdiare. Astfeliu trămită la serenitatea vóstră pre secretariulă meă

Generosum Iacobum Harsanyi ut devotionem meam, erga eandem S^{tem} V^{am} humilime testaretur, ac de rebus magni momenti quae interesse Christianitatis concernere videntur, conferret. Quamobrem supplico V^{ae} Ser^{ti}, ut clementi vultu Eum excipiens, in iis quae meo nomine propositurus est, fidem adhibere dignetur, tantisper dum et ipse in propria persona ad V^{ae} Ser^{ti}s servitia, propediem adesse possim; Cui cum Ser^{ma} Domo, omnigenam felicitatem ac prosperos rerum suarum successus ex animo desidero. Datae Francofurti ad Oderam Anno Domni 1662. die 1^a Octobris.

Ser^{ti}s V^{ae}

Servus devotissimus

GEORGIUS STEPHANUS Princeps Moldaviae,

ΙΩ ΓΕΩΡΓΙΕ ΠΡΕΦΑΝ ΒΡ. *)

VI

Fridericus Guilielmus Georgio Stephano.

Illustrissime Amice plurimum Colende.

REDDITAE nobis hic sunt Ill^{mae} D^{nis}V^{ae} literae, quae quod singularem Ejus in nos affectum, et incolumem in ditiones et provincias nostras adventum nobis significant, gratissimae nobis fuerunt. Optassemus praeterea ut cum Illma D^{nae} V^a coram nobis communicare licuisset, cum vero id ipsum propositi itineris nostri ratio aliaque obstacula haud concedant, Nostris ubique consiliariis iu mandatis dedimus cum Illma Ser^{te} V^a de omnibus negotiis fideliter conferre, consilioque et auxilio Eidem pro viribus adesse, Quod sicuti Illos debita observantia facturos non dubitamus. Ita praeterea Ill^{mae} Dⁱ V^{ae} omnia humanitatis offitia et benevola quae-

si magistrum alū curtiū, pre generosulū domnū Iacobū Harsanyi, ca să mărturisescă cu umilităta despre devotiunea mea către serenitatea v^ostră, si sa v^e vorbescă despre ore-care lucruri de mare importantă ce privesc interesele creștinătății. Pentru care rogu pre serenitatea v^ostră, ca să-lū priimită cu îndurare, si să binevoită a-i dă credință întră câte v^e va propune în numele meu, până ce preste puțină asiū put^e veni si eū la serviciile serenității v^ostre. Dorinduv^e din inimă împreună cu totă pre-luminată v^ostră casă, fericire întră t^ote. Dată în Francfurtū lângă Odera, anulū Domnului 1662, 1 octovre.

Alū serenității v^ostre

pre-supusū servū

ION GEORGIE-SIEFANU voevodu, principele Moldaviei.

Harsanyi este familiă nobile română în Transilvania. Acestū Iacobū Harsanyi servise, mai înainte, principelui Rakoczy. Vedī Sincai la anulū 1659.

Din alăturare cu data de 27 sept. a răspunsului electorelū ce urmăză mai giosū, rezultă că, data de 1 octovre a scrisorii lui Georgie-Stefanū, este după stilulū nou.

VI

Fridericū-Vilelmū către Georgie-Stefanū.

Pre-luminate amice multū onorate.

AMU priimitū scrisoria pre-luminatei domnief v^ostre, si ne-a adusū multă plăcere, v^ediendū dir'ēnsa deosebită bună-voință ce aveți către noi, si că atī ajunsū cu fericire în provinciile n^ostre. Anū fi doritū să ne întâlrimū în persōna cu pre-luminată domnia v^ostră, dar fiindū-că acēsta nu se p^ote din cauza călătoriei ce avemū să facemū, precumū si a altorū pedecī, amū datu pretutinde ordinī consiliarilorū nostri, ca să se întielegă cu serenitatea v^ostră în t^ote causele, si să v^e spriginescă după puterī cu consiliū si ajutoriū. Carī nu ne indoimū că vorū face acēsta cu supunerea cuvenită, de asemenea v^e oferimū si noi t^otă ospitalitatea si

*) Insemuăm odată pentru totū-deanna că, Georgie-Stefanū în t^ote aceste corespondinție se subscrisi si însuși cu mână sa cu litere ciriliane.

que prolixè deferimus. Quod restat benevole Ill^{ma}m D^{nem} V^{am} rogatam volumus velit Secretario Suo Aulaeque Magistro Generoso Iacobo Harsany in omnibus quae Eidem nostro nomine responsi loco referret, plenam adhibere fidem. Eandemque cum Illma coniuge bene valere optamus, Dabantur in civitate et fortalitio nostro Colbergae die 27 Sept. 1662.

VII

Pass für den Moldawischen Fürsten.

Nos Fridericus Wilhelmus Dei Gratia... notum testatumque facimus omnibus et singulis, quod cum Ill^{ma}s Princeps Dominus Georgius Stephanus princeps Moldaviae amicus noster plurimum colendus securum et inviolatum per Electorales aliasque nostras provincias ac ditiones transitum amice a nobis requisiverit Nosque Ill^{mae} Dⁿⁱs Ejus petitioni libenter locum dederimus, Idcirco omnibus nostris Gubernatoribus et tam togae quam sagi Officialibus, nec non in genere omnibus nostris subditis serio injungimus et mandamus ut Ill^{mae} Dⁿⁱ Suae una cum Illma Coniuge omniique reliqua familia, nec non equis et sarcinis libere ac tuto ubique locorum non saltem transire permittant sed omnia Illis etiam humanitatis officia exhibeant In quarum fidem praesentes hasce manu propria subscripsimus Sigilloque nostro maiori confirmari iussimus. Dabantur in urbe et fortalitio nostro Colbergae die 28. Sept. 1662.

VIII

Litterae Georgii Stephani ad Fridericum Wilhelmum.

Ser^{mo} et Pot^{mo} Princeps D^{no} D^{no} Clein^{mo}.

LITERAS V^{ae} Ser^{tis} fid^{uo} reddidit Secretarius meus, ex quibus ac relatione orali, benignum in me affectum V^{ae} Ser^{tis} abunde perspexi quidem; verum realis eiusdem clementia quam

bună-voinția noastră. În urmă, rugăm pre luminarea voastră, ca să binevoiți a da deplină credință secretariului vostru și magistrul alui curții, generosului domn Iacob Harsanyi, intru toate câte vă va spune drept răspuns din partea noastră. Dorindvă sănătate împreună și pre-luminatei voștre consorte. Dată în cetatea și fortăreția noastră Colberga, 27 septembrie 1662.

VII

Pașă pentru principele din Moldavia.

Noi Fridericu-Vilelmă din gratia lui Dumnezeu... facem cunoscută și mărturisim prin această tuturor și fișă-căruia, că, de oră ce pre-luminatul principe, domnului Georgie-Stefan, principele Moldaviei, amiculu nostru pre-multă stimat, a cerut dela noi cu amicitia, trecere liberă și sigură prin toate provinciile și ținuturile noastre, Noi am încuviințiat cu plăcere cererea luminarei sale. Dreptu-care, poruncim serios și ordinăm tuturor guvernatorilor nostri, și deregetorilor atât civili cât și militari, precum și în genere tuturor supușilor nostri, ca nu numai să lase a trece liber și sigur și pretutinde pre pre-luminată domnia să împreună cu pre-luminată consorta sa și cu toată familia sa, de asemenea și caii și sarcinele sale, dar să implinescă totu-cdată către domnia lor și toate datoriele de ospitalitate. Pentru credință am scrisă această cu mâna noastră proprie, și am poruncit a se întări și cu sigiliul nostru celu mare. S'au dat în cetatea noastră Colberga, la 28 sept. 1662.

VIII

Georgie-Stefan către Frideric-Vilelmă.

Pre-luminate și pre-putinte principe domne pre-indurate.

SECRETARIULU meu mi-aduse cu credință scrisoarea serenității voștre, din carea, precum

erga personam resque meas Excell^{mus} D^{nus} Praeses nomine V^{ae} Ser^{tis} exercuit, infallibili experimento benignum illum affectum comprobavit, Cum autem Ser^{tis} V^{ae} fortuna major sit, quam ut remunerandi vicem desideret; nec mea in praesenti rerum statu, quo fortunae indignantis manum jam a longo tempore experior, conditio suppetat restituendi facultatem; saltem (quod meae opis est) immortales Ser^{ti} V^{ae} ago gratias, grataque devotione nomen Ser^{mu} ac favorem Eius quoad vivam venerabor. Caeterum conatus et propositi mei statum Excell^{mo} D^{no} D^{no} Praesidi ac V^{ae} Ser^{tis} Consiliario fidelissimo ordine distincto proposui, ad cuius relationem syncceram, me referens; supplico Ser^{ti} V^{ae} Eidem D^{no} Excell^{mo} fidem adhibeat, meque in gratia sua conservare velit. His omnigenam Ser^{ti} V^{ae} ac Domui Eius omnigenam precor felicitatem. Datum Colbergae die 1^a Octob. A^o 1662.

Serenitatis Vac

servus humillimus

GEORG. STEPHANUS P. Moldaviae.

IX

Der Churfürst dem Fürsten aus der Moldau.

VNSERN freundlichen Dienst (Gruss) und was wir liebes und gutes vermögen zu vor, hochgeborner Fürst, besonders lieber Freund, Ew. liebden schreiben vom 20 July haben wir von dero an uns abgeschickten Obristen wohl empfangen, und so wol aus demselben, als auch aus des Obristen bey der Ihm verstatteten mündlichen Audientz gethanen Anbringen, Ew. Liebden sonderbare Affection und wolgeneigtes gemüt gegen uns gern verspüret, Wir vernehmen aber dabey mit leydwesen, dass Ew. Liebden in der Moscov so wenig ausgerichtet und wünschen, dass der höchste Gott deroelben in kurtzen andere Mittel und Gelegenheit an hand geben möge, wodurch Sie zu dem besitz Ihrer Lande wieder gelangen und denselben in gewünschten

si din relatiunea sa verbale, am intielesu cu indestulare afectiunea cea bine-voitória a serenității vóstre cătră mine; ér bunetatea reale ce a aretatu cătră mine si lucrurile mele escelentia sa domnulu preside in numele serenității vóstre, a probatu intr'unu modu invederatu afectiunea si bună-vointia vóstra. Dar fiindu-ca fericirea serenității vóstre e cu multu mai mare decâtu sa aiba nevoia de a fi remunerata, si de óra ce eú încá nu sunt in putintia de a vè rësplăti, in starea de faciă a lucuriloru in care incercu de atăta timpü mâna sörteí indigne: vè rogu priimuti celu-puçinü (că-cu nu potu mai multu) multiămita mea sempitörnă, si incredintiarea că cătu voiu fi in vietiă nu voiu incetă de a veneră cu recunoscintia si devotamentü numele si favórea serenității vóstre. Dealtmintrea, am arëtatü cu de a mëruntulü, scopulü si propusulu meu, escelentiei sale domnuluí preside si consiliariu alu serenității vóstre, la a căruí relatiune sinceră referindume, rogü pre serenitatea vóstră ca să-i datí crediëmëntü, si să binevoiti a-nu pastră si pentru viitoriu gratia vóstră. Dorinduvé tótă fericirea impreună cu tótă prè-luminata vóstră casă. Data in Colberga, 1 octovre 1662.

Alü Serenității vóstre

prè-umilitu servü

GEORGIE-STEPANU voevodü

IX

Principele-electore cătră principele de Moldavia.

MAI atâtü servitiile (salutarea) nóstre amicabile, si totü binele ce este prin putintia. Innaltü-născute principe, prè-multu iubite amice. Amu priimitu scrisória dilectiunei vóstre dela 20 iuliü prin colonelulü ce atí trămisu la noi; si atātu din acësta cătu si din propunerile cele arëtate verbalü de colonelulu la audiintia ce i-amü acordatü, amü intielesü cu plăcere deosebita plecarea a inimei vóstre cătra noi. Dar totu-odată cu durere amu aflatü, cătă de puçinü atí isprăvitu dilectiunea vóstră, in Moscovia, si dorimü ca Dummedieu să vè ajute prin alte mijlóce si ocaasiunü, să ajungeti érăsi cătu mai curëndu la domnia tieriloru vóstre, si sa le puteti guvernă in pace si fericire. Presentulü trămisü ne-a fostü cu deosebire scumpu

Friede und wolstand fürstehen können, das übergeschickte Praesent ist uns sonderlich lieb und angenehm gewesen, und wünschen dass wir es mit gleich annehmlicher bezeugung zu erwidern vermöchten. Immittelst ersuchen Wir E. Liebden freundlich das Einige was wir zu Contestirung Unseres danckbaren Gemüths und guten willens Ew. Liebden hinwiederumb offeriren lassen, woll auf und anzunehmen, und daneben unserer beständigen Affection und dass wir solche zu allen begebenheiten Ew. Liebden nach Vermögen erweisen werden versichert zu sein... dasjenige was Ew. liebden dero Obrister mündlich wieder referiren wird wollen völlig Glauben beizumessen... Geben Unsere Churfürstl. Residentz zu Colln an der Spree den 26. Iulii 1664.

Infra ponatur titulus Serenissimi.

Ob nicht die Courtoisie in der Cantzeley zu schreiben, und was dem Fürsten zu geben?

Verordnung dass dem Wallach. Fürsten 10 Wspl. roggen aus dem Magazin zu Küstrin, 10 Wspl. gersten aus dem Amte Colbat. Item 2. Ochsen, und 20. Hammel, gereicht werden sollen.

X

G. Stephanus ad Fridericum Wilhelmum.

Serenissime ac Potentissime Princeps Domine Domine mihi Clem^{me}.

Cum potentissimae Ser^{tis} V^{ae} beneficia longe majora sint quam aut calamo exprimere possum, ideo grata mentis meae devotione duntaxat, ea recolo ac immortalis cista recondam. Referre enim nequeo. Celsior siquidem est Ser^{tis} V^{ae} fortuna quam remunerandi vicem desideret, aut mea restituendi suppeditet facultatem saltem quod meae opis est, immortales ago gratias. Eidemque devotae mentis ac obsequii studia, nunquam intermoritura offero et conservo, supplexque rogo ut personam resque meas sub serenissimis suis alis, clementer porro quoque protegere, ac bona cum occasione, apud quos convenit, praecipue apud Sacrat^{mam} Caes^{am} M^{tem}

si plăcută, si amă dori ca să vă putem face și noi din parte-ne totă asemenea plăcere. Într'aceea, rugăm amicalmente pre dilectiunea voastră, ca, puțin ce veți oferi-mă și noi, dreptă probă de recunoscintă și buna-vointă noastră, să acceptați în nume de bine, și să fiți încredințați de afecțiunea constantă ce vomă arăta după putință către dilectiunea voastră în toate impregiurările... Bine-voiți a da deplină credință la toate câte vă va raporta verbală colone-lul dilectiunei vostre... Data în resiedinția noastră Colonia lângă Spree, 26 iuliu 1664.

Ordine, ca să se dea principelui român 10 măsură secară din magazinul din Küstrin; 10 măsură ordiș din domeniul Colbat; precum și doi boi, și două-dieci iedi.

X

Georgie-Stefană către Friderică-Vilhelm.

Prè-luminate și prè-putinte principe, dómne mie prè-indurate.

De oră ce binefacerile vóstre, prè-luminate și prè-putinte dómne, sunt cu multă mai mari de câtă să le potă esprime prin condei, nu-mi rămâne de câtă a le venera în lăintrul meu cu devotiune recunoscetóriă, și a le păstra de a pururea în ascunsul inimei mele; ér a le reintórce, nu sunt în stare, pentrucă cu multă e mai înaltă sórta fericirei serenity vóstre pentruca să doréscă vreo remunerare, și sórta mea cu multă mai cădiută pentruca să potă răsplăti. Aceea ce potă este, să vă facă mutianitele mele sempiterne, și să vă oferă pentru totă viétia mea devotamentul și supunerca mea. Și vă rogă plecatu ca să binevoiți a mă protege și de aci înainte sub aripele serenity vóstre, în persóna și în lucrurile mele, și presintându-se ocașiunea, să mă sprigină la timpul seú înainte

bona cum occasione temporeque opportuno promovere dignetur. Factura Potent^{ma} V^a Ser^{tas}, rem Christianae compassioni congruam, meisque obsequiis humillimis agnoscendam... Datum Stettini die 5 Septemb. A. D. 1664.

G. STEPHANUS P. Mold.

XI

G. Stephanus ad Fridericum Wilhelmum.

Serenissime ac Potentissime Princeps Domine Domine mihi gratios^{me}.

CUM hic res quaedam, vinumque maiori veniunt pretio, praecipue vinum syncerum, temperamentoque meo congruum non inveniatur: ideo praesentium Exhibitorum, in Dominium seu Ditionem Serenissimi Domini Ducis ac Principis Electoris Saxoniae, expediendum volui. ut aliquot vasa vini boni Gubbini, vel alibi, resque ad aulae meae sustentationem, necessarias emat... rogo... ut salvum aliquem passum in communi semel pro semper clementer dare dignetur... Stettini 10 Octobr. 1664.

XII

G. Stephanus ad Fridericum Wilhelmum.

CUM occasio praesens mihi ad St^{em} V^{am} Electoralem suppeditata sit; idcirco devotioni meae ut deesse nolui, ita nec potui. Etenim in toto hoc septennii exilio spatio, nullus eam mihi clementiam (non requisitam) exhibuit, quam apud Ser^{tem} V^{am} Electoralem, citra omne meum meritum, inveni. Ferreus saxeusue sim, ac telluris inutile pondus, ni tantae clementiae memoriam, cista immortalis recondere velim... De quibus Illustris Dominus Baro et Colonellus Alexander Iulius Torquatus, Amicus et Cognatus noster, testimonium prolixum ferre poterit, statumque nostrum Eidem iam cognitum a longo tempore, exponere... Stettini 14 Decemb. 1664.

celorū ce se cuvine, si mai alesū innaintea maiestății sale impărătesci; si vei face prin această, prè-luminate si prè-putinte dōmne, lucru demnū de compătînire crestină, pentru care voiū rămâne de a pururea si cu umilitiă indatoratū... Dată in Stetinū, 5 sept. 1664.

GEORGIE-STEFANU voevodū principele Moldaviei.

XI

Georgie-Stefanu către Fridericu-Vilelmū.

Prè-luminate si prè-putinte principe, dōmne mie prè-indurate.

FIINDU-CA aici, unele lucruri si vinulū se vëndū cu pretiū mai scumpū, si mai alesū vinū curatu si potrivitū temperamentului meu nici că se află, voiū sa trāmitū pre aducetorulū acesteia in tînuturile serenitătii sale ducelui si principelui-electore de Sasonia, ca să cumpere câte-va vase de vinū bunū in Gubinū orī aiurea, precunū si alte lucruri necesarieū pentru intretînerea curtii mele... Vē rogū, decī, să bine-voiti a-i dā pasū odată pentru totdeauna... Stetinū, 10 octovre 1664.

XII

Georgie-Stefanu către Fridericu-Vilelmū.

DANDU-MI-SE această ocasiune către serenitatea vōstră, nu voiū nici potū să lipsescu devotamentului meu. Pentrucă in totū cursulū acestui esiliū de siepte ani, nicăiurea nu găsi atăta bunătate, ca la serenitatea vōstră, si această fără a o cere măcarū si fără a o merită cătusi de puçinū. Ar trebui să fiū cu inima de ferū seū de pētră, si o fiintă nefolositoră a pământului, dacă asiū perde vre o dată in viētia mea memoria atătorū bunătăti... Strălucitulū domnū baronū si colonelu Alesandru Iuliū Torquatū, amiculū si cumnatulū nostru, va putē mărturisi mai pre largū despre tōte acestea, si vē va spune si starea in care ne aflāmu si care dēnsulū o cunōsce mai de demultū... Stetinū, 14 decemvre 1664.

XIII

Des Mold. Abgeordneten Memorialc.

PRIMO. Ad Instantiam Celsissimi principis Moldaviae G. Stephani exarandae atque mittendae sunt Literae ad principem Porcia, nomine Ser^{mi} Electoris, ratione depositi pignoris anno 1662 die 5 Sept., Viennae in vico Iudaeorum apud Iudaeum Iacob. Fränkel, ne scilicet tam preciosum pignus, eius valor 60 mille talerorum, unius anni termini, pro decem millibus distrahatur, sed usque ad a. 1666, conservetur quod nisi intra hunc terminum redimatur, liberum sit praedicto Iudaeo, illud distrahere vendere...

SECUNDO intercessionales ad Magistrum Hambergensem in causa nobilis viri Georgii Brasitzky pro debito quinque mill. talerorum.

ALEX. IULIUS TORQUATUS.

XIII

Memorialulă solului moldovianu.

ANTAII. La cererea pre-înălțatului principe alu Moldaviei Georgie-Stefană, să se scriă în numele serenității sale principelui-electore, o carte către principele Porcia, în obiectul amanetului depus în anul 1662, 5 septembrie, în Viena, la Evreulă Iacovă Fränkel, ca năcunva ună amanetu atât de pretiosă, (valorea sa e de 60 mii taleri), pusă prc terminu de ună anu, să se vândă cu pretiu de 10 mii taleri; ci să se țină până la anul 1666, ăr dacă pân' la acestu terminu nu s'ar răscumpără, atunci numitulă Evreu să fiă liberu a-lu vinde...

ALU DOILEA. Să se scriă o carte intercesionale către magistrul de Hamburg, în cauza nobilelui domnă Georgie Brasitzky, pentru datoria de cinci mii taleri.

ALEX. IULIU TORQUATU.

XIV

LA 26 iuniu 1665, Georgie-Stefană trimite la electorele pre colonelulă Costantină Nacolowitz (Naculă) cu ună prezentă. În cartea ce-l trimite, spune că are de gând să meargă la regele Svediei.

Cu începutulă lunei augustă 1665, Georgie-Stefană se află în Suedia.

Unulu din omenii curții lui Georgie-Stefanu ără și Caspară Hidi. După familiă pare a fi fostă Transilvană.

XV

Nos Stephanida Michalowa, Moldaviae princeps notum facimus omnibus et singulis quorum interest, quod Ser^{mus} princeps et Dominus, Dominus Fridericus Wilhelmus (*tot. tit.*) ad requisitionem et preces nostras mutuo nobis dederit mille octingenta Imperiales, quos hodierno die in proba et secundum S. R. Imp. leges excusa moneta una vice exolutos accepimus et in usum utilitatemque nostram convertimus, sincere optimaque fide promittentes, nos post unius anni lapsum summam hanc Ser^{ti} Suae Electorali absque ulla mora et fraude restituras, sin

XV

Noi Stefana Michailova, principe de Moldavia, facemă cunoscută prin această, tuturoră si fiă-căruia cui se cuvine, cumă-serenitatea sa principele si domnulu Fridericu-Vilelmă (*întregă titlulu*) ni-a dată cu împrumutare, la cererea si rugămintea noastră, una mie optă sute imperiali, care sumă o primirămă în usulă si folosulă nostru, în dioa de astăzi, în numărătoară, suma întreaga si deodată, în monetă bună, bătută conformu legiloru S. Imperiu Ro-

vero ob incidens forte impedimentum solutio post annum statim non fieret, spondemus legitimas et in Rom. Imperio terrisque Serenitatis Suae Electoralis consvetas usuras sortis huius Nos soluturas, et in maiorem insuper Serenitatis suae Electoralis securitatem crucem auream adamantibus, uno grandiori viginti quatuor mediocribus et septuaginta duobus minoribus, uti etiam quatuor smaragdis, ornatum pro vero et reali pignore supposuimus et in manus Serenitatis Suae Electoralis tradidimus, quae crux a nobis nec alio quoquam sub ullo praetextu a Serenitate Sua Electorali ejusque haeredibus alia ratione repetetur quam solutis plenissime et sorte et usuris, si quae tum temporis earum debebuntur. Renunciamus itidem omnibus exceptionibus, privilegiis consvetudinibus, quae nobis in fraudem huius contractus promissique nostri ulla ratione competere possent, iterum atque iterum spondentes, nihil praeter veram et realem sortis et usurarum solutionem a vinculo huius contractus nos liberaturum, absque dolo malo et fraude. In quarum fidem praesentes hasce manu propria subscripsimus Sigilloque nostro firmavimus Dabantur Coloniae ad Spream die 23. Aug. 1665.

XVI

Diese recognition hat der Fürst von Moldau gegen wiederausantwortung des Creutzes zurückgestellt m. Dec. 1666.

Wir Friderich Wilhelm von Gottes Gnaden, Marggraff zu Brandenburg, des heiligen Römischen Reichs Ertz Cämmerer und Churfürst, in Preussen, zu Magdeburg, Jülich, Cleve, Berge, Stettin, Pommern, der Cassuben und Wenden, auch in Schlesien, zu Crossen und Jägerndorff Hertzog, Burggraff zu Nürnberg, Fürst zu Halberstadt, Minden und Cammin, Graff zu der Marck, und Ravenssberg, Herr zu Ravenstein, auch der Lande Lawenburg und Bütow. Uhrkunden und bekenen hiermit für Unss und Unssere Nachkommen, Nachdem Unss die Hochgeborne Fürstinne, Unssere besonders liebe Freundinne, Fraw Stephanida Michalowa, Fürstin zu Moldaw,

mană, promitendă sinceră si in bună credință, că in termină de ună ană vomă întorče serenității sale acastă suma fără întârziare si fără fraudă. Eră decă din cauza vreunei pedeci întâmplătorie n'amă putē răspunde acastă datorică, ne obligămă că vomă răspunde interesele capitalei, legitime si usitate in imperiul romanu si in tierile serenității sale. Si spre si mai mare garantiă a serenității sale, amă depusă si amă dată in mâinile serenității sale, dreptă amanetă adevărată si reale, o cruce de auru, in frumusetiă cu diamante, si a-nume cu ună diamantă mai mare, două-dieci si patru de mijloc, si siepte-dieci si două mai mică, si patru smaragde; care cruce nici noi nici veri-cine altulă nu o va putē cere inapoă sub nici ună pretestă dela serenitatea sa nici dela următorii sei, de câtă numaiă răspundiendu pre deplinu capitalulă si interesele ce se voru cuvină atunci. Mai incolo, ne lepădamă de tôte esceptiunile, privilegiile, consvetudinile ce amă putē invocă in veri-ce chipu in fraudă acestui in scris si legături. Promitendă erăsi din noi, că nimicu alta nu ne pôte deslegă, fără fraudă si inselătione, de legătura acestei tocmei, de câtă numai adevărată si reală răspundere a capitalei si a intereselor. Pentru credință amă subscrisă acastă cu mâna noastră, si amă întărită cu sigilulu nostru. Dată in Colonia lângă Sprea, 23 augustă 1665.

Acastă cruce, dupa o însemnare din archivă, o luă in pastrare principesa, soția electorei.

XVI.

Noi Fridericu-Vilemu, din gratia lui Dumnedieș, marchione de Brandenburg, (*intregă titlulă*) recunoscemă prin acastă si mărturisimă pentru noi si pentru următorii nostri. Cumă inaltă-născuta principesă, prē-iubita noastră amica, dōmna Stefana Michailova, principesa de Moldavia, ne făcū cunoscută că ar dori să puie amanetă o cruce ornată cu ună diamantă mare, cu două-spre-diece mijloci, cu alte două-spre-diece cevasi mai mică, si cu siepte-dieci si două mică diamante, si cu patru smaragde, pentru o sumă de una mie optă sute talerī imperiali, de care sumă ar avē neapărată nevoiă pentru trebuintiele sale, rugându-ne ca sa bine-

zuvornehmen gegeben, wassgestalt Sie gesinnet were ein mit Einem Grossen, Zwölff Mittel-messigen, Zwölff etwas Kleiner: und Zwey und Siebentzig Kleinen Diamanten, wie auch Vier Schmaragden Versetztes Kreütz gegen ein stück geldes von Eintaused Achthundert Reichs-thaler, deren Sie zu Ihren Ausgaben ohnümbgänglich von nöthen hette, zuverpfenden, Mit inständiger bitte, wir geruheten Ihr diesse Summ geldes auf solches Kleinodt fürzuschies-sen, weil Sie dessfalss ein sonderbahres Vertrawen auf Unss gesetzt, und das Kreütz nicht gern in andern als Unsern Händen sehen möchte, Und Wir dan deroselben hierunter gern willfahret und die begehrte Summ der Eintaused Achthundert Rthlr laut Ihrer Unss gege-benen eigenhändigen recognition, aussgezahlet; Alss Versichern Wir besagte Fürstinne in Krafft diesses, dass, wenn Sie hiernegst ietzedachte Summ innerhalb Jahresfrist Unss baar wieder entrichten wird, Wir Ihr hing'gen das Unss Versetzte Creutz trewlich wieder zuhan-deln lieffern, und Ihr solches Keines weges fürenthalten wollen, Solte aber die reluition in-nerhalb Jahrsfrist nicht geschehen, solchen falss ist Sie schuldig von denen furgeschossenen geldern hiernegst die gewöhnliche interessen zuzahlen, nach deren wie auch des Capitals entrichtung Sie iedesmahls des Creützes wieder ermächtigt sein kan. Zu Uhrkund dessen haben Wir diesses eigenhändig unterschrieben, und mit Unserm Cammer Insiegel bedrucken lassen, So geschehen zu Cöln an der Spree, am 23. Augusti Anno 1665.

FRIDERICH WILHELM Churfürst
(L. S.)

XVII

Georg. Stephanus Friderico Wilhelmo.

Serenissime ac Cels^{mo} Princeps Domine ac Fautor nobis colend^{me}.

Quod in referendis gratiis Ser^{mae} Celsⁿⁱ V^{ae} pro innumeris ac ineffabilibus erga me be-neficiis aliquanto tardior exstiterim, infitias quidem ire nequeo, omnis vero culpa in me re-fundenda non est: Stockholmiae sex menses amplius vitam degendo tranduxi frustra; post

voimü a-î imprumutà acéstă sumă pre lângă acestü amanetü, pentrucă in noi ar avè o deo-sebită incredere, si nu bucuosü ar vedè acéstă cruce in mânile altora afară de noi. Deci noi ne invoirămü intru acéstă cu plăcere, si-î numărărămü ceruta sumă de una mie optî sute talerî imperiali, conformü cârtii de recunoscere cene-a datü la mână, subscrisă de mână sa pro-priă. Dreptü-care, asigurămü in puterea acesteia pre numita principesă, că, indată ce va întorçe disa suma in terminu de unü anü, î vomü restitui si noi cu credintiă crucea ama-netată, fără a o mai retinè sub nici unü titlu. Êră in casü de a nu răspunde banî in ter-minü de unu anu, va fi datóriă a răspunde interesele usitate după banîl imprumutatî; si va putè verî-si-cându, după responderca capitalelui si a intereseloru, a-sî luà crucea ér innapoî. Pentru credintiă amü subscrisü acéstă cu mână noastră propriă, si amü întăritü cu sigilulü no-stru. Dată in Colonia lângă Spree, la 23 avgustü 1665.

FRIDERICU-VILELMU principe-elefore.
(L. S.)

XVII

Georgie-Stefanü câtră Fridericü-Vilelmü.

Prè-luminate si præ-înnălțiate principe, dómne si patrône multü onorate.

De-si nu potü negă că am cam întârdiatü intru a vē aduce cuvenita multiămită pen-tru penumeratele si nespusele bincfacerî câtră mine, dar nu tótă culpa zace asupra-mî: in Stocholma am petrecutü indesiertü, mai bine de siése luni; după întorcere, am suferitu de o

reditum vero tam nodosa sum cruciatus podagra, ut medicorum etiam consilia tollere haesitaverint: Et quoniam etiam Secretarii nostri nobis valedixerunt, quippe qui eodem semper temporis puncto, simulac mensis circumacta erat, salaria sua admodum desiderando efflagitabant, cum tamen ego ipsemet vana inanique tantum spe ducar, verbisque mihi tantummodo, haud vero re ipsa salaria mea persolvantur, Serenissimam igitur Cels^{nem} V^{am} obnix nec non submitte rogitō, ne diuturnum id nostrum silentium male interpretetur, neve propter id ipsum nobis succenseat. Caeterum Ser^{mae} Celsitⁿⁱ V^{ae} prolixas condignasque humillime gratias ago sua pro largissima erga nos beneficentia, quam ipsa tori mei sociae, singulari propensoque admodum in nos adfectu, luculenter demonstravit. Attamen inter innumerabilia illa beneficia, quae Ser^{mae} Cels^{do} V^a usque adhuc in nos clementer contulit, minimum sane non est de mutuis scilicet pecuniis, quas Ser^{mae} Cels^{do} V^a tamquam Patronus noster hocce in Exilio nostro omnium benignissimus, largiter exhibuit: Illas tamen adspirante et auxiliante Deo, si aliquo tantum modo eas colligere valeam, quam citissime S^{mae} Cel^{nis} V^{ae} repraesentare officiose allaborabo, id unicum solummodo enixe rogans, ne S. C. V^a nobis indicare dignetur, quonam illas mittere debeamus, ac unde oppignoratam nostram crucem recuperare possimus. Quod si vero vires mihi defuerint, pecunias illas ad destinatum tempus mittere, tunc ita prout se se S. Celⁿⁱ V^{ae} consors nostra literis suis obligando obstrinxit, manebit pignus cum suis usuris. Praeterea vero adamantem possidemus praetiosissimum quem Ser^{mae} Celⁿⁱ V^{ae} dignitati omnino congruum esse ducimus, ideoque si Ser^{mae} Cel^{do} V^a praetiosissimam illam geminam expetit, ipsam S^{mae} Cel^{dnis} V^{ae} usum praesto fore pollicemur. Licet eam multi antea affectarint principes, quam tamen neunquam, nondum scilicet in tam miseranda necessitate impulsus, divendere decrevi; jam vero quia Viennae nostra periclitantur pignora, vendere cogor. Si igitur Ser^{mae} Cel^{do} V^a vult, ut pretiosum illum lapidem ad Eam adportem, utque una S. C. V^{ae} prolixiores praesens gratias agere queam, omnino sum paratissimus. Praeterea vero adhuc S^{mam} Cel^{nem} V^{am} indesinenter oro, ut me servum suum, in bona semper memoria conservare dignetur, ni enim S^{mae} Cel^{nis} V^{ae} clementia superfuisset mihi, qua adhuc bene sum fructus variis in necessi-

podagră atătŭ de nodósă încătŭ medicŭ nu sciă ce să mai dică; si fiindŭ-că ne părăsiră si secretariŭ, cariŭ 'sŭl ceră cu stăruință salariele, regulatŭ la finele fiăsi-cărei lunŭ, pre cândŭ eŭ insumŭ trăsescŭ numai cu sperantia desiértă, promitëndumise numai cu vorba, ér in faptă nerěspundiëndumise salariele mele. Pentru aceea vė rugămŭ cu de a dinsulŭ si cu supunere, ca să nu luatŭ in întielesŭ reŭ indelungata năstră tăcere, si să nu vė supėratŭ pre noi pentru acėsta. Dealtminterea, vė rogŭ cu umilintiă, să priimitŭ cuviinciósă multiămită pentru binefacerea cea mare ce atŭ arėtatŭ cătră soția mea, cu o bună-vointiă atătŭ de invederată si deosebită. Intre nenumėratele binefaceri ale serenitătŭi văstre, de bună sémă nu e cea mai mică, imprumutulŭ ce atŭ binevoitŭ a ne face, prė-luminata văstră innăltŭime, ca celŭ mai binefăcėtoriŭ patronŭ ce avemŭ in acestŭ esiliŭ alŭ nostru. Acestŭ banŭ, de voiu fi numai in stare cu ajutoriulŭ lui Dumnedieŭ, voiŭ cercă după datorŭ a-ŭ întorce cătu mai curėndŭ; rugănduvė numai să binevoitŭ a ne spune, unde să trămitemŭ baniŭ, si de unde putemŭ căpėtă érási indėrėtŭ crucea năstră cea amanetată. Ér decă nu mi-ar fi prin putintiă, a trămite baniŭ pre dioa determinată, atunci, asiă precumŭ s'a obligatŭ soția năstră prin scrisória sa, va rămăne crucea la serenitatea văstră, si vomŭ rėspunde interesele. Afara de acėsta, mai avemŭ unŭ diamantŭ fórte pretiosŭ, si prė-asemėnatŭ demnitătŭi innăltŭimeŭ văstre; dacă doritŭ acėstă prė-scumpă pétă, promitemŭ că va fi la dispositiunea si usulŭ serenitătŭi văstre. Multŭ principi aŭ doritŭ să aibă acėstă pétă, eram însă prė-decisŭ a nu o vinde, că-ci nu eram încă impinsŭ de atăta necesitate si miserie; acumŭ însă, fiindŭ in periclu sculele năstre din Viena, me vėdiŭ constrinsŭ a o vinde. Decŭ, dacă voitŭ serenitatea văstră, eŭ asiŭ fi prė-gata, să vi o aducu să vedetŭ acėstă pretiósă pétă, si totŭ de odată să vė facŭ multiămitelē mele in persónă. Vė mai rogŭ încă fără incetare, ca să binevoitŭ serenitatea văstră a păstră in bună aducere a minte pre servulŭ vostru, că-ci decă numŭ rămăneă gratia serenitătŭi văstre, de care m'am folositŭ destulŭ de bine in deosebitele mele nevoi, miar fi lipsitŭ până si mijlőcele vietiei in aceste părți. Cu dreptŭ cuvėntŭ dar rugămŭ

tatibus meis, omnino hisce in partibus haud sustentationis media habuissem. Merito ergo Deum ter Opt. Max. ardentissimis precamur precibus, ut quae dona largiter usque adhuc Sermae Cel^{dini} V^{ae} exhibuit, servare, tueri et augere dignetur, ipsamque sospitem semper ac incolumem conservans, continuis tropaeis adversus inimicos omnes splendide triumphantem efficiat. Meque sciat quod sim ac perseverem.

Datum Stetini 23 Iunii A° 1666.

Smae Cel^{nis} V^{ae} Obsequentissimus servus
GEORGIUS STEPHANUS Princeps Mold.

XVIII

Fridericus Wilhelmus ad G. Stephanum.

Illustrissime Princeps Amice plurimum colende.

NON est quod Illustrissima Dominatio Vestra de gratiâ, pro qualibuscunque beneficiis nostris ipsi exhibitis, nobis referenda, sit anxia vel sollicita, Dolemus potius vicem Eius, et iniquae sortis injurias, animitus videntes, ut Deus pro immensa bonitate sua omnibus, quibus hucusque conflictatur malis et incommodis, mederi gratiose dignetur.

Reluotionem oppignoratae crucis quod attinet, cum intra trimestre spatium bono cum Deo Berolinum redire constituerimus, poterit illa tunc ibidem commodissime fieri, ubi quoque simulatque adamantem illum, de quo scribit, viderimus, et de pretio certiores facti fuerimus, mentem nostram explicabimus. De caetero Illustrissimam Dominationem Vestram Divinae comendamus protectioni. Dab. Cliviae d. $\frac{4}{14}$ Iulii 1666.

XIX

Serenissime Elector, Domine ac Fautor gratiosissime.

PERGRATAE Serenitatis Vestrae literae praeterlapso sunt mense mihi insinuatae, ex quibus singularem eius erga me affectum pluribus intellexi: Quapropter Serenitati Vestrae perpetuas ago gratias, quod me servum addictissimum hucusque benigno eius favore et patro-

cu ferbintî rugătiuni pre prè-bunulû si marele Dumnedieû, ca bunurile cu care v'a dăruitû până acumû cu mână largă, să binevoiêscă a vi le păstră, apêră si immultî, să vê tină sănătôsû de a pururea si fericitû, strălucitû si invingătoriû totû-deauna asupra tuturorû inimicilorû.

Stetinû 23 iuniû 1666.

Alû serenitatei vòstre prè-supusû servû

GEORGIE-STEFANU voevodû.

XVIII.

Fridericû-Vilelmû câtră Georgie-Stefanû.

Prè-luminate principe, multû onorate amice.

Nu trebue să vê îngrijatî luminarea vòstră, pentru multiămita ce ni s'ar cuveni din cauza micelorû nòstre binefaceri. Ci ne dóre de nedreptatea sòrtei, si vê dorimû din inimă, ca Dumnedieû, după nemêsurata sa bunătate, să binevoiêscă cu îndurare a vindecă tôte relele si neplăcerile cu care vê luptatî.

In câtû pentru răscumpărarea crucei, de ôră ce suntemû decisî a ne întôrce in trei luni la Berlinû, cu ajutoriulû Domnului: acêsta se va putê face acolosî, unde ne vomû esplică apoi totû-odată si in privirea aceluî diamantû despre care ne scrietî, îndată ce-lû vomû vedê si-î vomû află pretiulû. Recomendându-vê protectiunei divine. Clivia $\frac{4}{14}$ iuliû 1666.

XIX.

Prè-luminate electore, dómne si patrône prè-indurate.

In luna trecuta am priimitû prè-scumpa scrisóriă a serenitătii vòstre, din care am intiesû deosebita vòstră bună-vointiă câtră mine. Pentru care vê aducû multiămită perpetuă, că m'atî găsitû demnû până acumû de favórea si patrociniulû vostru, pre mine prè-su-

cinio dignum judicaverit. Caeterum posteaquam fama diuturnum Serenitatis Vestrae adventum sum edoctus, consentaneum duxi hisce humillimis literis meis mea Ipsi praestare obsequia. Praeterea quoque haec de Adamante officiose nunciare volui, quod ipsum quidem Serenitati Vestrae, prae caeteris omnibus, lubentissime divendere velim, prout antea etiam scripsi; verum necessitate admodum urgente, si variis impedimentis negotiisque Serenitatis Vestrae longius retardetur adventus, quod mihi nolenti allaborandum sit de venditione eiusdem in iam imminentiſſibus Sacratissimae Caesaris^{ae} Maiestatis nuptiis: Faxit tamen Deus ter Opt. Max., ut quantocyus praesens Serenitati Vestrae pro innumeris Eiusdem erga me beneficiis condignas habere Gratias queam. Quod mearum rerum attinet statum, fateor me nunquam adhuc vixisse in tam miserando, et adeo a sorte iniqua aggravatō, partim quod de multis heic mihi promissis pauca vel potius nihil obtineam, partim quod infesto affligar morbo. Proinde Serenitatem Vestram, patronum semper mihi benignissimum, supplex oro, ut pro nunc etiam frumento aliquo subvenire mihi dignetur ad sublevationem durissimi exilii mei, quo me decursis jam aliquot annis uberrime impertivit: De me enim actum plane fuisset, eritque, ni innata Serenitatis Vestrae liberalitas erga me effluat. Quod reliquum est, divinum numen animitus oro, quatenus Ipsam quam diutissime incolumem conservet, omniſque felicitate prosperet, perseveraturus

Serenitati Vestrae Servus Obsequentissimus
 GEORGIUS STEPHANUS Princeps Moldaviae.

 XX

Fridericus Wilhelmus G. Stephano.

Illustrissime Princeps, Amice plurimum colende.

Non parum Nos afficit cum morbus, tum iniqua sors aliaque tam diuturna, quibuscum Illustrissima Dominatio Vestra hucusque conflictari cogitur, incommoda: Nos uti, quantum pro ratione temporum licuit, Eidem lubentes subvenimus, ita et post nostrum in Marchiam

pusulū vostru servū. Dar de oră ce am aflatū din faimă că venirea serenității vōstre are să fiă mai târdu, am găsitū de cuviință a vē aduce prin acēsta închinățiunile mele. Afară de acēsta, in cătū pentru diamantu, am vrutū să vē incunoscintiezū, că asiū fi doritū din tōtă inima să-lū vëndū serenității vōstre, mai bucurosū decâtū verī-cuī altuia, asiā precumū vē scrisesem si mai nainte; dar dacă venirea serenității vōstre ar întârdu mai multū din causa deosebitelorū pedeci si trebi, eū, impinsū de necesitate fōrte urginte, voiū fi co-strinsū să incercū vëndiarea lui cu ocașiunea nuntei cei apropiate a maiestatei sale împērătesci. Să dea însă prē-bunulu si marele Dumnedieu, ca cătū mai curēndū să vē potū mul-tiāmī in persōnă după cuviință pentru nenumeratele vōstre binefaceri. Ce se tine de sta-rea lucrurilorū mele, caută să mărturisescu că nīci odată n'am vietuiitū intr'o stare mai demnă de tânguitū, si apēsatu de o sōrtă mai nedrēptă, parte că din cele multe ce mi se promi-seră puçinū seū mai bine nimicū nu obtinū, parte că suferū de o bōlă fōrte grea. Dreptū-care, rogū pre serenitatea vōstră, patronulū meū de a pururea binefăcētoriū, ca să binevoitī a-mī usiurā si acumū greutatea esiliului meū, ajutorāndumē cu puçine bucate, asiā precumū cu mână largă mă împărțēsirāti de sunt acumū căti-va anī trecutī. Că-ci intru adevērū e-ram si asiū fi pierdutū, fără liberalitatea cea innăscută a serenității vōstre. Rēmāne ca să rogū cerulū să vē tină cătū mai îndelungatū intru tōtă fericirea.

Alū serenității vōstre prē-supusū servū GEORGIE-STEFANU voevodū.

XX

Fridericū-Vilelmū cătră Georgie-Stefanū.

Prē-luminate principe, multū onorate amice.

Nu puçinū ne-aū intristatū, atātū bōla cătū si sōrta nedrēptă si alte atātū de îndelun-gate rele cu care vē luptatī încă luminarea vōstră. In cătū pentru noi, asiā precumū până acumū, precātū a fostū prin putință după impregiurări, cu plăcere v'am ajutoratū: de ase-

adventum, propediem bono cum Deo futurum, certam frumenti, quod petiit, quantitatem, Illustrissimae Dominationi Vestrae dari curabimus, liberum interea Eidem permittentes, si Vienne Adamantem divendere voluerit; quam de caetero divinae protectioni commendamus. Dabantur Cliviae die $\frac{2}{12}$ Oct. 1666.

XXI

Herr Oberpraesident Freyherr von Schwerin an den Churfürsten, in Kopeinick.

Durchlauchtigster Churfürst gnädigster herr.

Ew. Churfürst. Durchl. gnädigste meinung, dass der Fürst von der Moldav aufm Schlosse logirt werden solle, habe ich vom Barbier Philippen unterthänigst vernommen. Muss aber darauf E. F. Durchlaucht unterthänigst berichten, dass Sie den gesambten Rächten allezeit in Instructione gegeben, in dero Abwesenheit Niemanden von Fürstlichen Personen, Ja auch keine Reichsfürsten aufm Schlosse zu logiren, Und wird sichs also meines unterthänigsten erachtens nicht woll schicken, diesen Fürsten herauf zu nehmen. Es seind auch noch mehr Ursachen, warumb es nicht woll geschehen könne, die E. Cf. Durchlaucht ich hernach unterthänigst berichten werde. Wenn E. Cf. Durchlaucht mir nicht ferner andern gnädigsten Befehl werden lassen will ich ihn mit dero erlaubniss in der Stadt logiren und tractiren lassen und kan er bey E. Cf. Durchlaucht anwesenheit iedesmahl herauf geholet werden. Stelle alles zu E. Cf. Durchlaucht gnädigsten Belieben. Cöln an der Spree, den 29 Novemb. 1666.

XXII

Berlin, am 4. Decembris 1666.

ANFÄNGLICH bedancketen sich Ihre Fürstliche Gnaden Herr Georg Stephani Fürst zur Moldau gegen S^o Churf. Durchlaucht etc., vor die gnädige Audientz, und bisherige erzeigte wolthaten, welche der Allerhöchste vergelten wolle.

minea vomü purtă de grige, si după ce preste puçinü ne vomü întörce cu ajutoriulü lui Dumnedieü, ca să vi se dea o anumită câtime de bucate ce atî cerutü luminarea vöstră. Dealtminterea, rămâne la luminarea vöstră, să vindetî, dacă voiti, diamantulü in Viena. Recomendânduvă protectiunei divine. Clivia $\frac{2}{12}$ octovre 1666.

XXI

Presiedintele baronü de Schwerin, cătră principele-electore, in Kopeinick.

Prè-luminate principe-electore, prè-indurate dómne.

PRE-INDURATA ordine a serenitătii vöstre, ca principele de Moldavia să fiă priimitü in castelü, cu supunere o-am aflatü dela Filipü Barbier. Caută însă să facü cunoscutü serenitătii vöstre cu tötă supunerea, cumü serenitatea vöstră atî datü totü-deauna instructiune tuturor consiliarilorü, ca, in nefintia vöstră de façiă, nici unü principe, nici măcarü principî imperiali, să nu se priimescă in castelü; prin urmare, după plecata nöstră părere nu s'ar prè potrivî ca pre acestu principe să-lü priimimü aci. Mai sunt apoi si alte multe cuvinte pentru care acësta nu s'ar putë face, care mai in urmă cu tötă supunerea le voiü face cunoscute serenitătii vöstre. Decî, dacă nu-mî vetî trämite altă gratiösă ordine, eü, cu voia serenitătii vöstre, am să-lü asiediü si să-lü tratezü in orasiü, érá după venirea serenitătii vöstre, va putë fi poftitü in susu verî-si-cändü. Rămâne însă totulü la gratiösa vointiä a serenitătii vöstre. Colonia lângă Spree, 29 nouemvre 1666.

XXII

Berlinü, 4 decemvre 1666.

MAI äntäiü, multiämî gratia sa domnulü Georgie-Stefanü, principele Moldaviei, serenitătii sale principelui-electore, pentru gratiösa audiintiä, si pentru binefacerile de pân' acumü, care Dumnedieü să le rësplătescă.

1. Erwehten dabey, dass Sr. Churf. Durchlaucht sonst wissend were, dass Ihre Fürstl. Gnaden zu Wien bey einem Juden, Jacob Fränkell einige Kleynodien; welche vor 10000 Rthlr. versezet, davon auch die Interessen biss verwichenen Septembris abgetragen seyn, stehen haben; Dieselben Kleynodien wolten Ihre Fürstl. Gnaden nunmehr verkauffen, weil sie dieselben nicht länger halten können, Sondern zu Ihrem unterhalt looss schlagen müssen. Weill Sie aber selbst desshalb nicht reisen, auch keinen Schicken können, So bitten Sie demüthig, S^e Churf. Durchlaucht wolten Ihro die gnade erweisen, und Ihrem Residenten zu Wien befehl geben, dass er solche verkauffen wolle, Jedoch dergestalt, alss wan dieselbe Kleynodien Sr. Churf. Durchlaucht von Ihr Fürstl. Gnaden schon längst überlassen weren, und Solche Sr. Churf. Durchlaucht eigenthümlich zugehöreten.

2. Sr. Churf. Durchlaucht were Ihrer Fürstl. Gnaden miserabler Zustand genugsam bekannt, worinnen Sie so lange Zeit, zu Stettin unter der Königl. Mayst. zu Schweden protection gelebet, die Ihro zwar Jährlich 2000 Thlr. zum unterhalt versprochen, auch anfanglich die ersten Jahre erlegen, Numehr aber in zweyen Jahren nichts reichen lassen.

Und hetten Sie Sr. Churf. Durchlaucht hohe gnade zurühen, dass Sie Ihr die hülfliche handt offers gebohten, und nicht trostloss gelassen. Weill nun am frembden orte vor einen bahren pfennig zu leben sehr schwer fällt, Alss haben Sie S^e Churf. Durchlaucht demüthig bitten wollen, Sie geruhen Ihro, in dero Landen alhier ein Amt arendsweise, gleich andern arendatoren, zuüberlassen, damit Sie also bey Ihrem alter und schwacheiten, Ihren unterhalt umb etwas geringer suchen und erlangen mögen. Der König in Schweden, hette zwar versprochen, Ihro ein gutt einzureümen, man hat aber biss izo nichts erlangen können, Ist auch keine hoffnung darzu.

3. So ist auch Sr. Churf. Durchlaucht in gnaden erinnerlich, dass bey deroselben ein Kreytz mit Edelsteinen vor 1800 Thlr versezet ist, Weill sich nun Kauffleüthe finden, die solches Kreytz kauffen wollen, So schlagen Ihre Fürstl. Gnaden vor, dass, wan Sr Churf. Durchlaucht beliebete, wie dan Ihre Fürstl. Gnaden darumb demüthig bitten, einen Demant,

1. Apoi menționă, că, precum știți serenitatea voastră, gratia sa principele are depuse amanetă nisce scule în Viena la un Evreu Iacob Fränkel, pentru 10 mii taleri imperiali, din care amanetă au de a se scote și interesele până la trecuta lună septemvre. Aceste scule gratia sa principele vră acum să le vândă, fiind nevoit să facă acăsta pentru trebuințele subsistintei sale. Dar fiind-că nu pôte să călătorască însuși pentru acăsta, nici nu are pre cine să trimită, pentru aceea vă rogă cu supunere, să-î faceti serenitatea voastră gratia de a dă ordine resiedintelui vostru din Viena, ca să le vândă, asiă însă, ca-si-cumă acele scule gratia sa principele de multă le-ar fi trecut cătră serenitatea voastră, si ca-si-cumă ar fi proprietate a serenității voștre.

2. Că serenitatea voastră cunosceti de ajunsă miserabila stare în care trăesce gratia sa principele de atâtă timp în Stetină sub protecțiunea maiestății sale regelui Svediei, care, de si i-a promis o ajutorință de 2000 taleri pre an, cari la început în anii cei d'ântăii i-a si priimită, ér acum de doi ani nu-î mai priimesce.

Și că nu are decât a se lăuda de gratia serenității voștre, că l'atî ajutat mai ades și nu l'atî lăsată fără mângăiere. Fiind deci că în străinătate vine forte cu greă a trăi numai din banii gata, se rogă cu supunere de serenitatea voastră, să bine-voiti a-î dă aici în țieră un domeniū în arendă, întocmai ca si la alți arendatori, pentruca astfel acum la bătrănciele și slăbiciunile sale, să se pôtă sustine cevași mai usior și să pôtă câștigă ceva. Adevărat că regele Svediei i-ar fi promis de a-î dă o mosă în arendă, dar până acum n'a putut căpeta nimic, nici că este vre o speranță de a mai căpeta.

3. Că, de asemenea, veti binevoi serenitatea voastră a vă aduce aminte, că se află la serenitatea voastră o cruce cu pietre scumpe, amanetată pentru 1800 taleri. Deci, fiind-că acum se află neguțători cari ar dori să cumpere acăstă cruce, gratia sa principele propune ca, dacă ar fi cu plăcerea serenității voștre, pentru care gratia sa principele cu supunere vă rogă, de a cumpără acum un diamant care cumpănesce 11½ carate, și care dealt-

welcher 11 $\frac{1}{2}$ Karat wiegt, und sonst 7000 Rthlr wehrt aestimiret worden, Izo vor 5000 Rthlr an sich zu nehmen, Ihre Fürstl. Gnaden denselben Sr. Churf. Durchlaucht gern überlassen wolten, Davon könnten die Interesse von den vorgeschossenen 1800 Rthlr. einbehalten, auch die Arende von dem verhoffenden Ambte decurtiret werden.

XXIII

Wir Georgius Stephan Fürst zu der Moldaw *etc.*

VHRKUNDEN mit dieser Vnserer Quitans, wie das wir von Ihrer Churfürstlichen Durchlaucht zu Brandenburg, Unser versetztes Creutz, nach Erlegung der achtzehnhundert Rthlr, so wir von Seiner Cf. Durchlaucht zu Vnserm Nutzen angewendet, ohne schaden und vnverletzt empfangen haben. Die Interesse aber von Seiner Cf. Durchlaucht geschenckt bekommen, diese oben bemelte achtzehn hundert Rthlr, haben wir erleget von den vier tausend Rthlr. so wir vor den deamant bekommen haben, haben auch gegen zurückgebung Ihrer Cf. Durchlaucht Versicherung Vnser Obligation wieder zu uns genohmen. Solches zu mehrer Versicherung haben wir selbst subscribiren, und Vnserm Insigel bekräftigen wollen, so geschehen Cöln an der Spree den 7. Decembris Anno 1666.

ГЕОРГІЕ ШТЕФАН РОЕВОД. (L. S.)

XXIV

SEINE Churfürstliche Durchlaucht befahlen hiermit gnädigst, dero Proviant Commissario zu Cüstrin, Jobst Langen, dass er dem Herrn Georg Stephan, Fürsten in der Moldav zwanzig Wiesel Roggen, aus dem Magazin hierauf und gegen hochgedachtes Fürsten Quittung, liefern und abfolgen lassen solle. Signatum Cöln an der Spree, den 7. Decembris Anno 1666.

minterea este pretuită în valoare de 7000 taleri, gratia sa principele bucurosă l'ar trece cătră serenitatea voastră pentru 5000 taleri. Din acești bani s'arū putē opri atâtū interesele pentru cei 1800 taleri împrumutați, câtū si arenda pentru domeniulū ce speră a i se incuviință.

XXIII

Noi Georgie-Stefanū, principe alū Moldaviei *etc.*

ADEVERIMU prin acēstă quitantiă, cumū noi, după ce amū răspunsū serenității sale principelui-electore de Brandeburg, suma de una mie optū sute taleri ce-i împrumutasemū în folosulū nostru dela serenitatea sa, amū priimitū érăsi innapoī crucea noastră cea amanetată, intrégă si nevětēmată. Interesele ni le-a ertatū serenitatea sa. Érá mai susū disa sumă de una mie optū sute taleri o-am răspunsū din acele patru miī taleri ce le-am căpētātū pentru diamantū. Si restituindū cartea asigurătorii a serenității sale, amū priimitū si noi îndērētū obligatiunea noastră. Spre mai multă incredintiare amū subscrisū acēsta noi insine, si o-amū întăritū cu sigilulū nostru. Dată în Colonia lângă Spree, 7 decemvre 1666.

GEORGIE-STEFANU voevodū. (L. S.)

Obligatiunea e tipărită la No XV, ér cartea asigurătorii a electorelū, la N° XVI.

În câtū pentru sigilulū lui Georgie-Stefanū, să însemnāmū că represintă capulū de bourū, cu o stea de o parte a gurei, si o semilună, de cealaltă parte; o altă stea între cōrne; de asupra capulū o corōnă, si de asupra corōnei anulū 16+60; ér în circonferentiă, următōria inscriptiune: GREGORIUS. STEPHAN. PRINCEPS. MOLDAVIE. cu litere majuscule. — Unū altū sigilū mai micū pōrtă următōriile patru litere: G. S. P. M. si nici o circonscriptiune.

XXIV

Serenitatea sa principele-electore, dă prin acēsta, ordine gratiōsă, comisariulū seū de proviantū în Custrinū, Iob Langen, ca să elibere domnulū Georgie-Stefanū, principelū de Moldavia, 20 mēsuri de secară din magazinū, pre lângă quitantiă din partea susū-numitulū principe. Colonia lângă Spree, 7 decemvre 1666.

XXV

Durchlauchtigster... Churfürst...

...WERDEN sich E. Cf. Durchlaucht allergnädigst erinnern, wie wir das Glück gehabt, E. Durchlaucht aufzuwarten, dass wir unterthänigst gebeten, uns ein Amt zu überlassen, vor billige Pension, uns damahls auch ein gnädigst Antwort geworden... haben derohalber uns erkühnt E. Cf. Durchlaucht zu öfterm ersuchen, wie denn jetzo in sonderheit durch unseren Bedienten... demüthigst bittend, Uns doch die drosse Gnad zu erweisen, weilen wir von den beyden Ämtern als Hartzig und Satzig ersehen, da wir unser mühsames Leben und Elend desto gefüglicher und ruhesamer führen können, weilen wir hier nicht haben da wir bleiben können, auch jetzo die zeit herannahet, da man wieder etwas zu dem Frühjahr in das Erdreich bringen könnte, und etwas anfangen mögte. Was nun E. Cf. Durchlaucht aus dehero gnad und gütte uns werden zulassen wollen, wollen wir uns in Unterthänigkeit bequemen, entweder dass wir selber kommen, oder jemandt wegen der Pension zu accordiren, da vor wir dem verbleiben nach unserm Vermögen E. Cf. Durchlaucht jederzeit in allem dem zu gehorsamen, was sie uns befehlen werden, bitten nur nochmahlen Uns ein gut resolution zu ertheilen. Stettin 2. Februarii 1667.

Vnterwillig und Gehorsamster Diener

ГЕОРГИЕ ШЕФАН ВОЕВОДА.

XXVI

Friedrich Wilhelm dem Georg Stephan.

VNSERN etc. E. Ld. Schreiben ist Uns durch dehero anhero gefertigten Bedienten wohl überbracht worden Vnd bedanken wir Uns für die darinnen geschehene Erkündigung unseres zustandes, für welchen wir dem Allerhöchsten annoch zu danken haben. Betreffend dero desiderium wegen der Pension der Ämter Wartzig und Satzig, so seind wir zwar willig Ew. Lbd. in dero Weil wir aber fast nicht mehr gemeinet sein unser Ämter zur Arrende auszuthuen, auch in sonderheit bey den benannten Ämtern Wartzig und Satzig verschie-

XXV

Prè-luminate principe-electore.

...VETI binevoi cu indurare a vă aduce a minte, cumă, cu ocasiunea visitei ce avui norocirea de a vă face, rugasemu cu totă supunerea pre serenitatea voastră, de a ne da ună domeniū in arendă, pre lângă o cuviinciosă pensiune, si că atunci fui norocitū de ună gratiosū răspunsū... Mi-am luatū, decī, voia de a vă rugă mai a dese ori pentru acēsta, si a-nume acumū, prin acestū servitorū alū nōstru, cu supunere vă rugămū, să ne faceti acēstă mare gratiă, că-ci in aceste două domenie, Hartzig si Satzig, amū putē să ducemū cevași mai liniscitū necăjita si misera nōstră viētiă, éră aici n'avemū unde să stāmū, apoi acumū se apropiă si timpulū semēnăturilorū de primăvară cândū amū putē să ne apucāmū si noi de ceva. Aceea ce veti binevoi a decide după gratia si bunēitatea serenitătii vōstre, vomū priimi cu supunere, seū mergēndū noi insine in persōnă, seū trāmitiēndū pre cineva, pentru determinarea pensiunei. Rēmāindū cu de a pururea supunere intru tōte ce ne veti poronci, si repetindune rugāminte pentru o bună resolutiune. Stetinū, 2 fevruariū 1667.

prè-supusū si ascultătoriū servū GEORGIE-STEFANU voevodū.

XXVI

Fridericū-Vilelmū către Georgie-Stefanū.

SALUTAREA nōstră etc. Amū priimitū scrisōria dilectiunei vōstre ce ne-ati trāmisū prin servitorulū vostru, si vă multiāmimū că ne intrebati de starea sănētatiī nōstre, pentru care până acumū, nu putemū decâtū să multiāmimū celui prē-innaltū. In ceea ce privesce dorintia dilectiunei vōstre, de a luā in arendă domeniile Wartzig si Satzig, noi amū avē tōtă buna-vointiă de a implini cererea dilectiunei vōstre; fiindū insă că nu mai avemū de gāndū de a da in arendă domeniile nōstre, si cu deosebire in privirea demeniilor Wartzig si

dene Bedencken vorfallen, sonderlich weil Sie auf den Grentzen liegen und Wildt bahnen sind, Als können wir deroselben ansuchen hierunter für diess mahl nicht willfähen. Gleich wir hoffen E. Lbd. werden dieses in Unguttem nicht aufnehmen, auch dafür halten dass Sie bey Stettin und dort in der Nähe wohl besser und füglichier Gelegenheit zu Ihrem Zweck zu gelangen finden werden. Also verbleiben wir deroselben mit allem freundlichen Willen wohl zugethan. Cöln an der Spree den 8. Februarii 1667.

XXVII

Idem ad eundem.

UNSERN etc. Hochgeborner Fürst, besonders lieber Freundt. Wir haben E. Liebden freundliches Schreiben vom 2 Februarii empfangen, und daraus ersehen was Ihr desiderium wegen der beyden Ämbter Gartzig und Satzig sey, Ob wir nun gerne E. Liebden in Ihrem suchen fügen wolten, so kann jedoch daher nicht sein, Weil das eine Ambt an der Grentze liegt, und das Andere Wir zu Unserm Jagdhouse wegen der daselbst gelegenen Wildbahnen zu gebrauchen pflegen, hoffen also, E Lbd werden es nicht vor ungut aufnehmen, dero wir sonst zu freundlichen Willen zugethan verbleiben. Cöln den 9. Februarii 1667.

XXVIII

Serenissime ac Potentissime Princeps Elector Domine Domine mihi Clementissime.

SINE ullis meis (fateor) meritis, ex innata duntaxat ad clementiam promptitudine, acisam sortem meam, in quam Turcarum me detruxit tyrannis, saepe numero Electoralis V^{ra} Ser^{tas}, clementer juit, mediaque ad vitae sustentationem necessaria, singulis annis intra triennium suppeditari et elargiri jussit, sine quibus statum meum, vel mediocriter tueri, minime potuissem. Quamobrem nisi ignara pudoris necessitas impelleret, et grata clementiae Electoralis Vestrae Serenitatis recordatio animaret, sane, hoc libello supplici, in conspectu ejus

Satzig, mai sunt si alte consideratiuni, fiindu aceleasi la margine: astfeliu de o camdata nu putemu implini cererea dilectiunei vostre. Sperandu insa ca dilectiunea voastra nu veti lua acesta in nume de reu, si crediendu ca la Stetinu si in vecinetaate ati pute gasi oca siune cu multu mai buna spre acestu scopu. Suntemu ai dilectiunei vostre cu amicabile buna-vointia. Colonia langa Sprea, 8 februaru 1667.

XXVII

Fridericu-Vilelmü către Georgie-Stefanü.

Salutarea noastră. Inualtu-născute principe, pre-multu iubite amice. Amu priimitu amicabile scrisoria a dilectiunei vostre dela 2 februaru, si amu vediutu dorintia ce aveti in privirea domeniiloru Wartzig si Satzig. De-si amu ave tota placerea de a face pre voia dilectiunei vostre, acesta insa nu se pote, fiindu acele domenii la margine, si fiindu-ca acolo este locul nostru de venatoria. Speramu ca nu ne veti lua acesta in nume de reu, si remanemu cu amicabile buna-vointia. Colonia, 9 februaru 1667.

Scrisoria de a supra, precumu si acesta, sunt copiate din conceptele originale; se pare insa ca acestu din urma se espedi.

XXVIII

Pre-luminate si pre-putinte principe-electore, domne pre-indurate.

FARA de nici unu meritu din partemi, o marturisescu, ci numai din innascuta voastra bunetaate, m'ati ajutatü a dese ori, de candu me asupresce sorta nedrepta in care me arunca tirania Turciloru, si in cursu de trei ani de dile miati datu mijlocele necesarie spre sustinerea vietiei, fara de care eram de parte de a me pute sustine dupa conditiunea starei mele. Dreptu-care, daca nu m'ar impinge necesitatea care nu scie de rusine, si nu m'ar incuraga memoria bunetati serenitatei vostre, dieu, n'asiu cuteza sa me presintu cu acestu ru-

Serenissimo comparere nequitquam auderem. Sed quia fere, omnia quae habui, vel consumi; vel in pignore sub aere alieno passim latent, quae nisi fortuna rebus meis meliorem induat faciem, vix unquam propriis viribus redimere potero: destitutus itaque et omnibus vivendi subsidiis exhaustus, in hac quam duco vitam satis miseram cogor. Electoralis Vestrae Serenitatis clementiam implorare. Pecuniam non peto, sed ex frugibus, et iis quae ad cibum et potum, Divina benedictio in Electoralis Vestrae Serenitatis Dominiis abunde prospexit, supplico humillime ac servo suo clementer succurrere dignetur. Faciat El. Vestra S^{tas} rem ut Christianae compassioni congruam ita omnigena Dei benedictione remunerandam; Quae ut super Elect. Vestram S^{tem} Ejusque Domum Augustissimam semper floreat, Deum ardentissimis precibus oro. Datum Stetini 8 Sept. A^o. 1667.

E. Vestrae Serenitatis

Servus humillimus

GEORGIUS STEPHANUS Terrarum Moldaviae Princeps.

XXIX

AUF gnädigsten Befehl Seiner Cf. Durchlaucht zu Brandenburg hat der Fürst aus Moldaw, auss hiesigem Magazin empfangen.

Wspl.

20 — — Roggen besage Seiner Cf. Durchlaucht gnädigste ordre sub dato Cöln an der Spree, 26. Juli 1664. und des Fürsten Quittung.

10 — — Gersten vermöge S. Cf. Dricht ordre sub dato Cöln an der Spree, 7. Decembris 1666. und des Fürsten Quittung.

50 — — Cüstrin, am 18. Septembris 1667.

JOBST LANGEN. m. p.

gătiune în fața serenității vostre. Dar fiindu-ca, mai totu ce am avut, parte am consumat, parte am amanetat, asiă încatu, dacă sorta mea nu se va mai înblândi cumu-va, de abiă voi mai rescumpără cându-va amanetele cu propriile mele puteri; lipsitu astfel si storsu de tote ajutoarele de vietuire, în acesta vietia destul de misera ce ducă, mă veditu silitu de a invoca clementia serenității vostre. Banu nu ceru, er din frupte si dintru ale măn-cărei si beuturi cu care a binecuvântat Dumnedieșu tierile serenității vostre, vă rogă pre-umilitu, să veniti cu indurare intru ajutoriul servului vostru. Vetă face serenitatea voastră o faptă de compătimire crestinăscă, si demna de totă binecuvântarea cerului, carea, cu fer-bintă rugătiuni rogu pre Dumnedieșu, să se reverse de a pururea asupra serenității vostre si asupra a totă augusta voastră casă. Stetinu 8 septemvre 1667.

Ală serenității vostre

pre umilitu servu

GEORGIE-STEPANU, voevodă. principele tierilor Moldaviei.

XXIX.

În urmarea pre-gratiosului mandat ală serenității sale principelui-electore, principele de Moldavia a primitu din magazinul de aici:

Măsură

20 — — secară, conformu gratioșei ordini a serenității sale, date din Colonia lângă Sprea, la 26 iuliu 1664, si pre lângă quitantia principelui.

10 — — ordișu, conformu ordinei serenității sale principelui-electore, date din Colonia lângă Sprea, la 7 decemvre 1666, si pre lângă quitantia principelui.

50 — — Custrin, 18 septemvre 1667.

JOB LANGEN. m. pr.

XXX

Frid. Wilhelmus ad Georg. Stephanum.

Illustrissime Princeps Domine Amice plurimum colende.

REDDITAE nobis fuerunt Illustrissimae Dominationis Vestrae literae d. 8 Sept. exaratae, ex quibus eiusdem durantem etiam num sortem, temporisque injuriam merito dolendam illubentes percepimus, Divinum simul implorantes numen, ut pro immensa sua clementia in pristinum statum Illustrissimam Dominationem Vestram restituere quantocyus dignetur. Interea ne Illustrissimae Dominationis Vestrae petito rebusve deesse videamur, dedimus Regimini nostro Neomarchico in mandatis, ut ad Illustrissimae Dominationis Vestrae requisitionem tantundem frumenti siliginis extradi faciat, quantum anno praeterito Eadem accepit nempe modii 480. De caetero Illustrissimam Dominationem Vestram bene valere cupimus, Eidemque meliorem sortem ex animo apprecamur. Dabantur Wolupi d. 21. Sept. 1667.

XXXI

Serenissime Elector Domine ac Fautor benignissime.

QUONIAM afflictissima valetudo mea adeo excrevit, ut etiam haud procul abesse videar a fatali meta omnibus attingenda. Adeoque praesentibus hisce Serenitati Vestrae ultimas pro clementia ac Magnificentia sua, qua me Exulem recepit atque beavit, persolvere grates constitui, submissis precibus Deum animitus venerans, ut ipsam Serenitatis Vestrae in me propensionem largissime remuneretur, ac multiplici foenore clementissime resarciat. Caeterum, quoniam res meae adeo sunt imminutae, ut nec impensae mihi sufficiant in recuperationem sanitatis pro medicis faciendae, ideoque ad Vestram confugere Serenitatem me fatalis adiegit necessitas, legem nesciens. Proinde Serenitatem Vestram supplex oro, ut aliquali subsidio, Serenitati Vestrae non molesto, admodum mihi nunc periclitanti subvenire, meque mortis faucibus eripere dignetur. Quod si vero mihi fato cedendum foret, ut dilectissimam

XXX

Fridericū-Vilelmū către Georgie-Stefanū.

Prè-luminate principe, dómne si amice multū onorate.

PRIMUMAMU scrisória prè-luminatei domnei vóstre dela 8 septemvre, din care amū in-tielesū cu durere sórta vóstră cea demnă de plânsū si indelungată nedreptate a timpuluī, rugândū Cerulū, ca, după nemărginita sa bunetate, să se indure câtū mai curêndū a vè restitui in statulu vostru de mai nainte. Intr'aceea nu lipsimu a implini cererea luminărei vóstre, dândū ordine guvernatorelui nostru din Neomarchia, ca la cererea luminărei vóstre să vè rês-pundiă si acumū atâtea bucate câte vè dedese in anulu trecutū, adecă 20 mësuri. Dealt-mintrea, vè pofitinū sanetate, si vè urâmū din inimă o sórtă mai bună. Wolup. 21 septem-vre 1667.

Se mai darnescū principelui de Moldavia alte 20 mësuri *Wspl.*, care facū 480 *Scheffel*.

XXXI

Prè-luminate electore, dómne si patrône prè-indurate.

FIINDU-CA starea sănătății mele din ce in ce merge mai spre reū, încâtū se pare că nu sunt departe nici de ora fatala ce ne ascéptă pre tot: m'am decisū ca să implinescū prin acésta, cea din urmă datorią de multiămită, pentru gratia si marinimía cu care, serenitatea vóstră, m'atî priimitū si m'atî fericitū in esiliulu meū, rugândū din sufletū cu plecate rugă-tiuni pre Dumnediū, ca să vè remunereze cu mână largă pentru bunătatea ce atî arêtatū, serenitatea vóstră, către mine. Dealtmintrea, fiindū-că starea mea atâtū este de impușinată încâtū nu-mī ajunge nici spre întimpinarea speselorū necesarie pentru medicii ce mă îngri-gescu: necesitatea fatale care-nu cunósce nici o lege, mă impinge să recurgū la serenitatea vóstră si să vè rogū, ca să binevoiti a mă ajutoră cu ceva in pericolulū in care mă aflu, si

conjugem meam, tum relictam viduam, non solum tuendam velit suscipere, sed etiam per ditiones suas libere in patriam transire sinat (quo tutius funus meum illinc deducere queat) aliaque clementiae et hospitalitatis monumenta in ipsam conferre dignetur, est quod submisso atque obnix in hoc ultimo mortis agone a Serenitate Vestra efflagito cum annexo voto: Ut Deus Opt. Max. Serenitatem Vestram quam diutissime sospitet, huncque currentem annum, aliosque innumeros subsequentes quam felicissime decurrere ac perficere, tandemque post longam annorum seriem placide in Christo respirare concedat. Id quod animitus voveo, qui manebo donec vixero.

Serenitatis Vestrae

Dabantur Stetini Die 21 Iannarii. A° 1668.

Humillimus ac devotissimus Servus

GEORGIUS STEPHANUS Princeps Mold.

XXXII

Serenissime Princeps Elector, Domine ac Fautor Clementissime.

QUONIAM singularis providentia divina, omnibus metam exactissimam praescribens, Maritum meum longe dilectissimum ex hoc mundo avocavit, numeroque coelitus junxit, ideoque tristem hunc casum Serenitati Vestrae denunciare decrevi. Voluissem equidem ad Serenitatem Vestram quendam expedire, qui hunc praematurum beatumque mariti mei obitum citius et quidem more debito Ipsi deferret. Verum inopiae luctusque magnitudo qua premor, pio huic conatui obstitit. Proinde Serenitatem Vestram supplex oro, ut propterea mihi ignoscat, mearumque nunc fortunarum miserescat, neque compassione sua, auxilioque et patrocinio dignam judicet. nec non clementiam atque Magnificentiam Suam (qua me meumque pia memoriae charissimum Thalami consortem ditavit) erga me etiam famulam suam additissimam, ab omnibus nunc plane desertam, effulgere sinat. Postremo Vestram quoque Serenitatem humillime rogo, ut per ditiones suas, qua in patriam transire funusque deducere oportet, liberum mihi transitum ab omni incursione latronum tutum praestet, aliaque hospitalitatis ac Christianitatis monumenta in me conferat, neque totam tuendam suscipiat. Quam

a mă scăpă din gura mortii. Ți decă ar fi sa mă despartiū de acéstă lume, cu unilintiă vė rogū, acumu pre patulū mortii, ca sa binevoitū a luā in protectiunea vōstră pre soția mea, acordânduī voiă liberă de a se întorcc in patriă prin Staturile serenității vōstre, si arėtânduve cătră dēnsa cu gratiă si ospitalitate. Dorinduvė fericire indelungată dela prē-bunulū si prē-marele Dumnediēū; anulū de faciă si alți nenumėratī sa-ī petrecetī in deplină fericire, si după unū lungū sīrū de anī sa adormitī cu placere in Domnulū. Acéstă poftescū din inima si rēmānū cātū voiū fi in viētia

Ală serenității vōstre

Stetinu 21 iannariū 1668.

prē-unilitū si prē-obligatū servū

GEORGIE-STEFANU voevodū.

XXXII

Prē-luminate principe electore, dōmne si patrōne prē-indurate.

FINDU-CA provedintia divină a pusū margine anumita tuturorū creaturilorū, chiamă la sine din acéstă lume pre prē-iubitulū meū bărbatū, si-lū asiediă in numerulu celorū ceresci. Am voitū decī să aducū la cunoscintia serenității vōstre acéstă intēmplare. Doritū-asiū fi sa trāmitū pre cineva la serenitatea vōstră, care să incunosciintieze mai curēndu si intr'unū modu cuviinciosū despre acéstă prematură si fericită trecere din viētiă a bărbatulū meū, însă miseria si mărimea gēlei ce mă apasă, mă impedcă intru implinirea acesteī datorī de pietate. Vė rogū, decī, sa mă ertatī, si să mă găsitī demnă de compătimirea ajutoriulū si patrociniulū vostru, lăsāndū să strălucescă gratia si marinimiă vōstră (cu care atī fericitū pre prē-iubitulū meū consorte de pia memoriă) si asupră-mī, serva vōstră prē supusă, acumu de totī părăsită. In fine, rogū cu unilintiă pre serenitatea vōstră, ca, avēndu sa mă intorcū in patriă cu trupulū rēposatulū prin Staturile serenității vōstre, să-mī datī voiă de trecere liberă si sigură de totī facētorī de reū, priimindumē sub protectiunea vōstră si arėtânduve cătră mine cu ospitalitate si cu alte binefacerī crestine. Care binefacere rogū neincetatū pre

benignissimam clementiam ut Deus centuplo foenore resarciat, parem vero luctum a Serenitate Sua, totaque domo sua Illustrissima quam longissime avertat atque propellat, quotidianas preces ad Ipsum fundere non desinam, quae Ipsam protectioni divinae, comprecata omnigena felicitate, animitus commendo, quoad vixero. Dabantur Stettini die 1 Februarii Anno 1668.

Serenitatis Vestrae

Famula devinctissima

STEPHANA MICHELOVA, Celsissimi Mold. Principis relicta vidua ac principissa.

XXXIII

Frid. Wilhelmus ad Stephanam Michelowam.

Illustrissima princeps Domina Amica plurimum colenda.

Ex Dil. Vestrae literis 1. Febr. datis obitum charissimi sui thalami consortis piissimae memoriae condolenti percepimus animo, in quo luctuoso et tristi autem statu inde jam versetur praesertim peregrinis in locis, facile conjectu est. Verum cum supremo vitae necisque nostrae arbitro visum, Dilectionem suam ex aerumnoso hoc ac inquieto mundi exilio ad aeternam evocare tranquillitatem, Christianae patientiae par erit ac conveniens, ut Dilectio Vestra sapienti Ipsius voluntati pie acquiescat et ab eius divina clementia solatium et opem omnem expectet. Qui, ut Dilect: Vestrae duos et adversos exantlatos casus laetioribus imposterum compenset atque iter quod ingredi constituit, prosperet animitus vovemus. Ad cuius commodiorem securioremque per nostras regiones progressum passus hic adjunctus Dil. Vestrae inserviet. Cui amica et benevola officia hisce offerimus. Dabantur Coloniae ad Spream 11 Febr. 1668.

XXXIV

Pass auf Vorspan, Futter und Mahl für die Fürstin von Moldau welche Ihres Herrn Leiche in Ihr Vaterland führet.

DEM NACH Seiner Cf. Durchlaucht zu Brandenburgk in Preussen zu Magdeburg, Jülich,

Dumnedieŭ să vi o răsplătescă apoi insutitŭ, si asemine gele sa o departeze câtŭ mai îndelungŭ dela serenitatea vŏstră si dela tŏtă prè-luminata vŏstră casă. Recomendânduvŭ prote-ctiuneŭ divine, si poftinduvŭ din inimă tŏtă fericirea. Stetinŭ 1 fevruariŭ 1668.

A serenităţii vŏstre

servă prè-obligată

STEFANA MICHAÏLOWA, rămasă vŏduvă si principesă a prè-innăltiat. principe alŭ Mold.

XXXIII

Fridericŭ-Vilclmŭ cătră Stefana-Michailova.

Prè-luminată principe, dŏmnă si amica prè-multŭ onorată

DIN scrisŏria dilectiuneŭ vŏstre dela 1 fevruariu, am aflatŭ cu durere de inima trece-rea din vietiă a prè-iubitului vostru consorte de fericita aducere aminte, si este usiorŭ de întielesŭ trista stare de gele in care vŭ aflaţi acumŭ, mai alesŭ in locuri străine. Dar fiindŭ-că asiă a fostŭ vointia supremului arbitru alŭ vietii si mortii nŏstre, ca să chieame pre iu-birea sa din mijloculŭ necazurilorŭ acestei vietii neliniscite, la pacea cea de a pururea, cu-vine-se ca să fiti iubirea vŏstră, cu răbdare crestinăscă, si să vŭ supuneţi cu pietate prè-in-nalteŭ lui vointie, si tŏta mângăierea si totŭ darulŭ celu bunu să-lu asceptaţi dela dumne-dieesca sa gratiă. Carele dorimŭ din inimă, ca să vŭ compenseze cu fericire pentru grelele suferintie de până acumŭ, si să vŭ petrecă cu bine in călătorie ce aţi întreprinsŭ. Si pentru mai comodă si mai sigură trecere prin Staturile nŏstre vŭ va servi alăturatulŭ Pasŭ. Of-e-rinduvŭ prin această amicabilele si binevoitŏriele nŏstre servitie. Colonia lângă Sprea, 11 fe-vruariŭ 1668.

XXXIV

Pasŭ pentru cai de postă, provisiune, si mâncare, pentru principesa de Moldavia, care pe-trece in patria sa trupulŭ răpăusatulŭ ei dŏmnŭ.

De ŏră ce gratia sa, vŏduva principesă de Moldavia, a făcutŭ cunoscutŭ amicalmenete,

Cleve, Berghs, Stettin Pommern etc Hertzogen etc. Unserem gnädigsten Herrn, Ihre Fürstliche Gnaden die verwittibte Fürstin von Moldau, frl. zu vernemen gegeben, welchergestalt Sie willens nach dem tödtlichen Abgang Ihres Herrn Gemahls hochseligen Gedächtnuss sich wiederumb in Ihr Vatterlandt zu begeben und die Leiche mit sich zu führen, und dannenhero umb einen freyen und sicheren Pass durch dero Chur. und Fürstliche Lande ansuchung gethan; welchem auch hochstgedacht Seine Cf. Durchlaucht deferiret; Als befehlen Sie Allen dero Regierungen hohen und Niederen Kriegs officiren auch gemeinen Soldaten zu Ross und Fuss, Beampten, Magistraten in Städten und Flecken, Schultzen auf den Dörffern und allen dero befehlichs habern so hiermit berühret werden gnädigst und ernstlich hochgedachte Ihre Fürstliche Gnaden nebst dero Comitath und bey sich habenden Sachen nicht allein aller Orten frey sicher und unaufhaltlich Passiren zu lassen, sondern auch nebst reichung frey futter und Mahl, Ihm benöthigter Postfuhr und Vorspann von Orth zu Orth zu Ihrer desto besseren Fortkommung allen befördersamen guten Willen zu erweisen. Signatum Cöln an der Spree am 11. Februarii 1668.

serenitatei sale principelui-electore de Brandenburg, ducelui de Prusia, Magdeburg, Iuliacu, Clivia scl., pre-gratosului nostru domnă, cumă, murindă bărbatulă seă de pre-fericita aducere a minte, voiesce a se inturnă érasă in patria sa, si a luă cu sine si trupulu răpăusatulu, pentru care a făcută cerere, a i se dă pasu liberu si sigură prin tierile serenitatei sale principelui-electore. Care cerere serenitatea sa o-a si incuviintiată. Si a ordinată gratosu cu totă seriozitatea, tuturor guvernatorilor seă, oficiarilor militari superiori si inferiori, soldatilor de rândă, călăreți si pedestri, dregătorilor, magistratilor, dela cetăți si dela orasie, judeților sătesci, si tuturor mai-marilor pre cari i privesce, ca nu numai să lase a trece pre ori-unde liberă, sigură si fără vreo pédeca, pre gratia sa mai susă-numita principesa, impreună si ómeii si lucrurile ce va avé cu sine, ci încă, spre mai indemnatecă căletoria, să-i dea provisiune si mâncare liberă, precumă si trăsuri si cai necesari, din locă in locă, si să i se arete cu totă buna-vointă. Dată in Colonia lângă Sprea, 11 fevruariu 1668.

XXXV

LA 22 fevruariu 1668, Stefana Michailova scrie din Stetină principelui-electore: că, după mórtea principelui Georgie-Stefană, rămăindă singură si văduvă, e nevoită a stă încă aici in străinătate din cauza multelor datorii, si nu scie cumă va puté transportă in patriă trupulu răpăusatulu; că a aflată cumu ună anume Marianowicz are de gândă să sequestreze clenodiile răpăusatulu principe.

XXXVI.

Perillustris et Generose Domine observande,

PRAECLARUM medium ad confirmandam familiaritatem, renovandam amicitiam, ac notitiam reficandam est occasio: Ego saepe numero ad me ex diversis partibus plurimos adventantes de Persona Generosae Dominationis tuae et statu interrogabam: tandem a Serenissimi Brandeburgici Electoris Domino Residente, te esse in servitijs, te esse in Aula, te esse in condigno honore, apud eundem lubens audiui, gratulor laetorque, et majora tuis me-

XXXVI

Prè-strălucite, prêt-nobile si prêt-stimate domnule.

Éta o ocaziune frumósă spre întărirea familiarității, si spre rennoirea cunoștinței si amicitiei. Adese ori întrebam pre mulți ce veniă la mine din deosebite părți, despre domnia-ta si starea in care te afli; in fine audii cu plăcere dela domnia-lui resedintele serenității sale principelui-electore de Brandenburg, cumcă domnia-ta te afli in servitiulă, in curtea electorelui, in onóre demnă de tine. Mă bucură de acésta, si-ti gratuleză, si-ti ureză la mai mare după meritele tale! Dela același domnă resedinte in Viena, precumă si din alte scrisori ce prii-

ritis precor! Ab eodem Domino Residente Viennae, tum per literas mihi missas, Dominum Principem Georgium Stephanum, vitam cum Morte Stetini commutasse summo pro-certo sensu, ac cordis dolore illubens, ob multas rationes percepi. Haec enim Mors tarditatem negotijs meis, non parvam attulit, eram namque itineri proximus Constantinopolim versus, quia res meae ad haereditarium Principatum sunt fere inter utrumque Imperatorem pro me feliciter compositae, eo eundum est, ubi reuocamur ad Dominium tenendum et regendum: Moram facere aliquam cogor, ob praefati Principis mortem, et cum legitima Causa, sed cum ibi nullum talem, qui negotia talia pro me peragere valeat, habeam: Tuam Generosam Dominationem, tum propter antiquam cum quondam meo Parente, et notitiam, et Amicitiam; tum propter prudentiam, ac rerum notitiam, tum etiam propter Characterem, et officium, quo praeest, unice interpello et peramanter rogo, velit hoc onus in mei gratiam suscipere, prudenterque perficere, dabit mihi Deus, cui serui, ut Tuae Generositati in maioribus reseruam.

Notae sunt Dominationi Tuae Generosae Provinciarum Moldaviae et Valachiae leges constitutiones et Consuetudines, ut moriente Principe uno, res quae ad Principem in Aula spectant; uti Clenodia, vel quid simile, non ad fratres, vel propinquos deuolvuntur: sed immediate ad Principes successores, Consanguineos: Notum est item Tuae Dominationi, quod Stephana Michaeloua Vxor vocata Stephani Principis, non sit per leges legitima Vxor, nec per leges potest haeres esse in bonis, et Clenodijs relictis, ergo nullo modo se ingerere debet: Vxor autem vera non est, hic praesens: Notum est quoque quod mea Principissa Maria Turzana Gyka est vera Nepos Dicti Domini Stephani Principis in cujus Aula illa crevit, educata est, et tanquam ejus propria filia mihi in legitimum matrimonium data est: modo Principissa est hic mecum illa legitime intrat et succedit haeres, ad quam Clenodia, quae fuerunt Principum Antecessorum legitime pertinent: Audivit fortassis Tua Generosa Domination, saepe-saepe defunctum Principem, de mea Vxore, et me disserentem, et dicentem, nos habuisse pro filiis: frater ipsius in similibus non audet se ingerere satis est, quod fundum, Villas et similia obtinuerit.

mi, aflai cu mare durere de mórtea domnului principe Georgie-Stefanú: si acésta din mai multe cause: că-cî acésta mórte nu puçină întârziare aduse trebilorú mele. Eú eram să plecú la Constantinopoli, de óra ce ambiú imperatorí sunt aprópe de invoire in privirea domniei mele ereditarie, si acumu, după chiamarea ce ni se face, trebue sa mergemu la domnia a-celeí tieri. Insa, din cauza mortii numitului principe, caută să întârziú puçinú, si nu fără cu-véntú legitimu. Dar fiindú-că acolo nu am pre nimene care să póta indeplini aseminí trebi in oculu meu, te invitú pre domnia-ta si te rogú cu tótá amabilitatea, atátu in temeiulú vechelú cunoscintie si amicitie cu fericitulú meu părinte, câtú si pentru intieleptiunea si cunoscintia de trebi, si pentru caracterulú si oficiulu in care te afli, să binevoesci a priimi pentru mine acéstá sarcină, si a o indeplini cu intieleptiune. Si Dumnedieú căruia servescú, va dà ca să vè potú servi si eú in mai marí.

Domnia-ta cunoscí legile constitutiunile si datinele Moldaviei si Tieri-Románesci, cumú, murindú unú principe, lucrurile principelui ce se tínu de curtea lui, precumú odórá si alte aseminí, nu trecú la frati si alti de aprópe ai sei, ci immediatu la principii sucesori, la consángenií sei. De aseminea cunoscí domnia-ta, cumú Stefana Michailoua, disá soçia a principelui Stefanú, nu-l erá soçia legitimá, prin urmare, după legi nu-l póte fi erede in bunurile si sculele rămase, nici póte a se amestecá la acestea in vreunú chipú óre-care. Érá adevérata soçia nu e aci de façiá. Nu mai puçinú 'ti este cunoscutú, cumcă principesa mea, Maria Sturza Ghica, e adevérată nepótá a numitului domnú principe Stefanú, in a căruí curte crescú si se educá, si in urmă mi se dete mie in căsătoría legitimá ca si o fiá a sa propriá. Principesa este aci cu mine, si după legi ea intrá si succede ca erede, si ei se cuvinú după legi sculele care au fostú ale principilorú antecesori. Domnia-ta vei fi auditú negresitú si prè-adese ori, pre répausatulú principe, vorbindú despre soçia mea, si dicéndú cumú ne aveá pre noi dreptú fi ai sei. Fratele principelui nu cutézá a se amestecá in aseminí lucruri; destulú că a priimitú sate si mosii si alte aseminí.

Nunc itaque ne Domina Stephana Michayloua quae se jactat Vxorem Principis, cum nullo modo potuit esse prima vivente, cujus fuit redemptum Mancipium, relictas res, et Clenodia distraheret, vel alteri per fraudem, et seductionem nuberet, aut alio commigraret, Dominationem Tuam Generosam vehementer rogo, autoritate Serenissimi Electoris, vel alterius magnatis, aut etiam propria, tanquam meus Procurator, quem hac praesenti, instituo: omnino omnia haec inhibere velit, et arrestare; Et, si Dominationi Tuae placuerit in meam gratiam cum facultate Tui Superioris, ad illam Stettinum descendere, omnia obsigillare. Testamenti veram copiam transmittere, et dictam Dominam Stephanam Michaylouam, paterne hortari, et persuadere, quatenus accepto de-mortui funere versus Patriam veniat cum tota familia, et famulatu, et si noluerit Provinciam Moldaviae intrare, permaneat cum honore penes meam Vxorem, et Principissam, quae illam tanquam sororem habebit, et tenebit, et suo tempore egomet Deo dante, ipsa annuente. collocabo optimo, et honesto Matrimonio et partem rerum dabo; Aliter si eadem Domina secuta fuerit suum Caput, suas imaginationes, vel aliorum seductiones, ubicunque fuerit insequar illam, et spero me in tali Casu, ab omnibus Principibus Christianis rectam Iustitiam inventurum et habiturum.

Haec rogo quam primum perficere dignetur, ne cum damno a meo itinere pro Christiano nomine tam proficuo, desisterem: nam post haec occasio Calva. Rogo item Generosam Dominationem Tuam prout notum est tibi, de clenodijs a Domino Principe apud Haebraeum oppignoratis, cum magno damno recipientis ac recuperantis suam multi multa supra illa praetendunt praeter magnam summam Capitaalem, quae ad 22 millia florenorum et ultra ascendunt. Scripserat mihi Dominus Princeps (litteras illas penes me habeo) ut recuperarem, et penes me tenerem, non tamen credebam mortem tam cito intercessuram, modo recuperanda sunt, ne omnino perderentur, sed quia dictus Haebreus prefata Clenodia nullo modo dare intendit absque scheda ab ipso scripta, et Principi Domino data, quae est apud Dominum Residentem Serenissimi Electoris Viennae ad manus missa a Principe Stephano, velit modo Generosa Tua Dominatio informare, dictam Dominam Stephanam Michaylouam,

Deci, pentruca nu cumu-va Stefana Michailova care pretinde a fi soția principelui, (precându nu putea fi nici într'unu chipu intru câtu cea de ântâiu eră încă în vietiă, în a cărei casă se află ca servă, ér în urmă fii rescumpărată) să vëndiă lucrurile rămase si sculele, orî să se mărite dupa altul prin fraudă si amăgire, au să tréca si sa se asiedie în alte părți, rogû cu de-a-dînsulu pre domnia-ta, ca, prin autoritatea serenității sale electorelui, verî altul magnate, sên prin chiaru autoritatea ta propria, ca procuratore alu meû, pre care te si instituescu prin acéstă de façiă a mea carte, ca să binevoesci a opri numai decătû si a sequestră tôte aceste lucruri, si dacă domnia-ta mi-ai face plăcerea de a merge, cu voia măimarelui teu, la dênşa la Stetinu, sa le sigilezi tôte, si să-mi trāmiti copiă adeverată după testamentu; érá pre disa dómna Stefana Michailova, făcêndu-i părintesci luări a minte, să o îndupleci ca, luându cu sine trupulû repăusatului, să se întórca în patriă cu tótă familia si servitoriî; si dacă nu ar voi să intre în Moldavia, să rămână cu onóre pre lângă soçiă mea principesa care o va avè si o va tinè ca pre o soră, si la timpulu seû, eu insumi, cu voia lui Dumnedieû, si cu invoirea ei, am să o asiediû în căsătorîă bună si onestă, si-i voiû dà si parte din lucruri. Altmintrea, dacă acea dómna se va luă după capulû si inchipuirile sale, orî după amăgirile altora, să sciă că am să o urmărescû verî-unde va fi, si, în asemenea casû, speru că voiû află si voiû căpêta dreptate la totî principîi crestinî.

Acestea te rogû să binevoesci a le face câtû mai curêndû, ca să nu fii impededatû în calêtoria mea, întreprinsă în folosulû crestinêtătiî; că-ci mai în urmă asiû perde ocasiunea. De asemenea te rogû, si în privirea sculelorû amanetate de domnulu principe, la Evreulû, si care, precumû sciî, staû la acesta cu mare damnu pentru rescumpătoriû, de óră ce multî multe pretinsiuni forméză asupra acelorû scule, afară de suma capitale, care sue la 22 mii florinî si mai bine. Mî scrisese domnulu principe (si-i păstrezû scrisória) ca să le rescumpêru si să le tinû la mine, dar nu-mî aduceam a minte că are să-i vină mórtea atātu de curêndû. Acumû trebuie rescumpêrate, ca să nu se pérdă cu totulû. Fiindu însă că numitulû

ut scribat praefato Domino Residenti, daret ad manus meas scedam illam ab Haebreo conscriptam, quatenus Ego tanquam legitimus Haeres possim a Domino Haebreo oppignorata Clenodia recuperare et rehabere, si res erunt tanti valoris, et possibilitas media suppeditaverit.

Serenissimo Electori nostro, devota mea obsequia, servitia, vicinitatem, et amicitiam, tam hic, quam alibi (Deo sic iubente) voveo, et dedico, et humiliter saluto: Qvis enim scit ne vel ego, vel mei filij, Serenissimo, vel ipsius filijs inservire poterimus. His me Dominationi Tuae Generosae commendo, et fausta quacque apprecor. Vale et felix vive. Datum Vienne 12 Aprilis 1668.

Gener. Domin. Tuae Addictus Amicus JOANNES GREGORIUS GYKA utrius Valachiae Princeps m. p.
(*Ex vera Copia*).

Evreii nu vră să le dea nici de cumă, fără cartea scrisă de dănsul și dată în mâinile domnului principe, care carte se află la domnul resedinte alți serenității sale electorelui în Viena, fiindu-i fostu trimisă de principele Ștefan; domnia-ta să binevoescă a o informa despre aceasta și a pofti pre dăsa domna Ștefana Michailova, ca să scrie domnului resedinte să-mi dea în mână acea carte scrisă de Evreii, pentru că apoi eu, ca erede legitim, să potu răscumpeți dela domnul Evreii sculele amanetate. Dacă voru fi de atâta volor, și voiu pute ave mijlocele necesare.

Serenității sale principelui-electore oferu și închină supusele mele servitii, bună vecinătate și amicitii, atâtă aci, câtă si aiurea (cu voia lui Dumnezeu-dieu), si-lu salută cu umilință. Căci cine poște să știă dacă seii eu ori copiii mei n'au putu să aducem vreunul servitiu, serenității sale ai copiloru seii. Cu acesta, mă recomandă domniei tale, si-ti ureză toate cele fericite. Fii sănătos și ferică. Viena, 12 aprilie 1668.

Alți domniei tale Amic ION GRIGORIE GHICA principe alți țierelor române n. pr.

Ioan Neculcea la Nr. 29 alu *Cuvintelor* sale, serie: «Georgie-Ștefan vodă, cându eră boiariu, murindu-i Jupăneșă, ai rămasă veduvoiu; și telnindă o Jupăneșă sêraca, frumoșă tănără, anume Șafta, de nêmulu Boesciloru, ai timpinat'o pe drumu mergendă cu rădvanulă la Iasi, si ai poprită rădvanulă cu sila, si s'ai suită fără de voie în rădvanu, si ai futorș rădvanulă innapo la casa lui. Si pre urmă au priimită si ea, si s'ai cununat cu dănsul, care ai ajunsu de ai fostu si domna.» Eră la No. 35, dice; «Eră pre domna lui Georgie-Ștefan vodă, pe Șafta ce o luase cu sila, precum s'ai scrisu mai susu, o uise Georgie Ștefan vodă amblândă prin țier străine, si ai trimis'o în țieră aice până a nu muș elu; si elu si-au fostu luată o slujnică țitôria dintru acele țieri străine. Er domna Șafta ai trăiut aice în țieră, cu multa vreme si după môrtea lui Georgie-Ștefan vodă.» — Intru adevêru domna Șafta trăia inca pre la anul 1687, cându, la martie 4, închină Sântului-Mormântu monastirea Bistritia. Chrisovulu e tipăritu în *Uricariu* [V. 240.], si începe asiă: «Ei, Domna Șafta, Domna a reposatului Georgie-Ștefan vv. ce ai fostu dintru mila lui Dumnezeu Domnă țierei Moldovei.» Nu se arată însă, de unde e acestu chrisov.

Despre Georgie-Ștefan vodă sa mai însemnă că, domnul G. Asachi se servise în procesul școlilor din Iasi si cu unu chrisovu dela G. Ștefan vodă, scosă după o condică vechiă si după aceea tipărită în cartica intitulată: *Reclamatia episcopiei școlilor*; reproduș si în *Uricariu*, III, 279. În acestu chrisovu dice Georgie-Ștefan, că: «Vasilie voevodă vâdiendă marca lipsă de dascăli buni învățatori în țiera noastră, fără de care forte multă pământulu nostru patinesce si se întunece fără învățătura cărtii, dreptu-aceea, numitulă Cătoru socotindă împreună cu totu sfatul țierei, si dorindu a face bine intru pomenirea pământulu seii, ai asediată la monastirea Trei-Erarchi în Iasi prin a sa chemare dascăli buni si rîvnitori la învățături, dela Kiev Pecerski a sfinței Lavre, dela Preosfințitul si de Dumnezeu temetoriulu parintele Petracu Moghila, arhiepiscopulu Kievului, ca să fie spre învățătura si luminarea mintei copiloru pământulu nostru, er pentru acesta le-au lăsată loră trei sate, anume: Răchitenii, Tămășienii, si Iuganii, ca să fie pentru îndestularea si hrana aceloră dascăli buni învățatori. — Er apoi nu de multă acum, nici nău folosă bună nu s'ai făcută după aceli asclădiamentă, căci după aceea dascăli aceia s'au izgonit dela monastire, si în locul loră s'ai adusă din țiera grecescă. Dreptu-aceea noi cu sfatul nostru cercetându, cătu de bună au fostu acei dascăli dela Kiev în învățături, ce fusese la acea Sf. Monastire, si multă lucru si mare folosă rămăindă dela dănsii pământulu nostru din a loră învățături, si fiindă-că acumă calugării greci nici unu folosă de învățătură ca aceea pământulu nostru nu aducă; pentru aceea domnia mea cercetându si vâdiendă netocmala si lipsa loră, i-am miluită pre dănsii cu cele mai susu scrise trei sate.» — Subscrisă Georgie-Ștefan W. si boiariu, la 7164 (1656) aprilă 2.

Archivulu Statulu încă posedă două documente dela G. Ștefan vodă, unul datat din Viena, 1660, aprilă 11; altulu, din Ștefin, 1667, decemvrie 24; publicate amândouă în *Arhiva Istorică a României*, la No. 151 si 153.

În fine, să mai însemnă că posedem si unu portretu contemporanu, tăiatu în aramă, în 4', pre care lău vomă comunica în *Tesauru*. Pre acestu portretu stă tipăritu: ȘTEFANO GIORGIZZA PRINCIPE DI MOLDAVIA. A. Bloem del: Il Bianchi scul:

PRINCIPELE RADU CANTACUZINU

În septemăna rusaliloră anului 1716, în dioa de 7 iuniū, di de duminică, la patru ore din nôpte, fū sugrumatu, din ordinea sultanului, în închisória Bostangi-basiī, principele Stefanū Cantacuzinū, celū din urmă domnu românū innainte de a apucā Fanariotīl scaunulu domnfeī române. De asemenea se sugrumā si tatā-seū bētrānulū, contele Costantinū Cantacuzinu. Dómna Păuna, cu fiī seī. Radu si Costantinu, schimbāndu-sī hainele si ascundiēndu-se în Costantinopoli cu ajutoriulu unorū crestini, scăpā de furia păgānilorū; si după ce ajunse să cersiēcā în piatiele Costantinopoliī, fū ferice să fugā puindu-se, prin ingrigirea ambasadorelui olandesu, contelui Collier, pre o naie, alū careī căpitanu, după o navigatiune periculósă de patru septemāni, o conduse cu norocire la Mesina. Ajunsă în tierī crestine, împreună cu fiī seī, dómna Păuna, trecū la Neapoli, de aci la Roma, apoi la Florentia, apoi prin Bologna si Ferrara, ajunse la Venetia, unde fū priimitā bine si servitā în casa lui propriā de Nicolae Caragiani, si după cincī dile, plecā spre Viena, de aci la Sābiu, si în fine, la Petroburgū, unde se si asediā sub protectiunea ȋiarului.

În tierā, asiediāndu-se domnū Nicolae Mavrocordatu, celū de atâtai si celu mai barbarū dintre Fanariotī, începū să persecute într'unū modu infricosiatu pre boiarīl românī, si trece deosebire, familia Cantacuzinilorū. Contesa Maria, feneea lui Toma Cantacuzinu, care trecuse la Rusī pre timpulu principelui Brāncoveanu, travestinduse în haine de tierancā, împreună cu uniculū seu copilasiu, sciū să amāgēcā pre plāiasī, si scăpā în Transilvania la Nemti, cari o priimirā bine si-ī steterā într'ajutoriu ca să se pótā duce la bărbatu-seu în Ucraina. Precumu făcuse cu puȋinū mai innainte, Stefanu Cantacuzinū cu Brāncoveniī, asiā acumū Fanariotulū Mavrocordatū, suflētū uritū si reu, si dusmanu de mórte alū Romānilorū, cercā să stingā, nu numai pre Cantacuzinī, ci, dacā puteā, pre toti Romāniī. Li se cereā si li se storceā sume enorme; inchisorile si bātāile, erā cele mai micī pedepse; a fi Cantacuzinū erā o crimā de mórte; li se luarā satele si mosiele, si se împārtirā Grecilor adusi din Costantinopoli; muna principelui Stefanū, după ce-sī perduse bărbatulū si fiulu, la atāta miserie ajunsese, încātu nu aveā ce să mānānce: eram de faciā eu insumī, dice Del Chiaro, si servī de interprete, cândū sēraca dómnā trimise să róge pre unulu din aceī Grecī ce-ī ocupase mosiele proprie, ca să aibā milā să-ī trimitā puȋinticā fāinā. «Grecīl totū de a una furā fatalī pentru Romānia» adaoge Del Chiaro.

În cātu pentru principele Radu, pre la anulū 1736 'lū vedemū colonelu de husarī în armata austriacă; érā pre la anulū 1741, venindū la neintielegere cu ducele de Lotaringia, cercā, dar în desiertu, sa intre în servitiulu lui Fridericū celu Mare, precumū se vede din documintele nôstre din Berlinū, ce urmēzā mai giosū. Érā contele Dadich, scrie cumcā în urmă, Radu ar fi fostu gonitū din Viena, si că acumū umblā rātēcindū în lumea largā; ér Costantinu, fratele seu mai micū, fū condamnatu, în urmarea cererei Rusiei, la închisóriā pre viētiā într'o cetate austriacă, sórta ce ar fi meritātū pentru o crimā grea ce ar fi comisū. În fine, dómna Păuna, după mai multe fatalitāti, muri în Transilvania într'o stare miserabile.

Vedī, *Del Chiaro, Istoria delle moderne Rivoluzioni della Valachia. Venezia, MDCCXVIII.* — *Cronica Bălăcenescă, la Sincai.* — *Δημητρίου Καντεμύρη ηγεμόνος της Μολδαβίας συμβεβηκότα των ἐν τῇ Βλαχίᾳ Καντακουζηνῶν καὶ Βραγκοβάνων, μεταγλωττισθέντα μὲν ἐκ τῆς γερμανικῆς γλώσσης εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ λογιστάτου κυρίου Γεωργίου Ἰωάννου Ζαβίρα τοῦ ἐκ Σιατίστης. 1795. in 24°. 58 pag.; publicatā în *Archiva Romānescă, II, 207, în traducerea făcutā la 1811 de banulū Vasile Vārnāvū.* — *Denkwürdigkeiten von Constantinopel vom J. 1710. bis 1751. geschrieben durch den Grafen Franz Dadich, vormals Secretair eines Griechischen Fürsten, hernach privatisirenden Gelehrten in Venedig, in 16 Hr. Gatterer's allgem. historischer Bibliothek, Halle, bei Gebauer. 8. Band IX — XV. 1769. folg. zerstückelt und unvollendet. in Engel. pag. 98.* — *Apoī, Sincai, Engel, Laurianu.**

Bucuresci 16 ianuariū 1865.

A. P. I.

I

Wir Carl

BEKENNEN öffentlich und thun kund jedermänniglich dass Wir des Durchlauchtig hochgebornen, Unsers lieben Oheimb und Fürstens Rudolphs Fürstens Cantacuzenus von Wallachey Liebden in Ansehung deren Uns und Unserm Durchlauchtigsten Ertzhauss von Deroselben Fürstlichen Familia so wohl, alss ihme Selbsten geleisten und ferneres anhoffenden treu, eyffrig und ersprieslichen Diensten, in militaribus besitzenden stattlichen Erfahrnüs, und andern angebohrnen fürstlich sehr rühmlichen Aigenschafften, dann aus dem in dero Persohn setzenden Vertrauen, das Illyrische Hussaren Regiment gnädigst verliehen, und dieselbe darüber für Unsern würcklichen Kaysserlichen Obristen bestellt haben: Befehlen hierauff Unsern Obrist Lieutenanten, Obrist Wachtmeistern, Rittmeistern, Lieutenanten, Cornetten, und allen Officiren, wie auch gemeinen Hussaren, die sich unter gedachten Regiment befinden, oder künftig einlassen werden, hiermit gnädigst und ernstlich, dass ihr ermeldtes Fürstens Cantacuzenus Liebden für Unserm euch vorgesetzten Obristen erkennen, ehren, und respectiren, nicht weniger in allen, was Dieselbe zu Fortsetzung Unserer Kriegsdienste von einer Zeit zur andern anbefehlen, und verordnen werden, gebührlichen und schuldigen Ge-

I

Noi Carlu

MARTURISIMU prin această, si facemă cunoscută tuturor, cumcă noi, considerându credincioșele zelóșele si folositóriele servitie, facute nouă si prè-luminatei nóstre case archiducale, atâtă de câtră familia domnescă a iubirei sale, luminatului, innaltu-născutului, scumpului nostru unchiă, principelui Radu Cantacuzenă din Tiéra-Românescă, câtă si de câtră iubirea sa insuși; nu mai puțină, serviciile ce sperămă si in viitoriă dela iubirea sa; de asemenea, si insemnatele sale cunoscintie militare, si alte innascute si fôrte laudate insuși domnesei, si in fine, increderea ce avemă in persóna sa: amu conferită cu induiare iubirei sale regimentulu iliricū de husari, si l'amă numitū colonelū alū nostru actualu împăratescū in acestū regimentū. Dreptū-care, poroncimă gratiosū prin această si seriosū, locotenentilorū nostri coloneli, majorilorū, căpitanilorū, locotenentiloru, sublocotenentiloru, si tuturorū ofițerilorū precumă si husarilorū de rândū, ce se afla in disulū regimentū, séu cari vorū intră de aci innainte, ca să recunóscetă să onorată si să respectată pre iubirea sa numitulū principe Cantacuzenă de colonelū alū vostru pusū de câtră noi, si să-ı dată tótă cuviincioă si datorita ascultare, intru tóte câte vă va poronci si ordină după timpū si impregiurări, spre continu-

horsam leisten sollet, allermassen Euch vermög alten Kriegs-Gebrauch und Herkommens zu thun gebühret, auch ehrlichen Kriegs Leuthen wohl anstehet, und Wir Uns keines andern gegen Euch versehen, und Ihr vollziehet hierinnen Unsern gnädigst auch endlichen Befehl, Willen und Meynung. Geben in Unserer Kaysserl. Residenz Stadt Wien den 20 Monaths Tag Septembris m 1736. Unserer Reiche des Römischen im 25. Derer Hispanischen im 33. Derer Hungarisch und Boheim. aber im 25 Jahre

CARL (L. S.)

Ilg zu Königseeg
Ad Mand. Sac. Caes. Reg. Cath. Mtis proprium
Aug. Thom. Ph. v. Wöber.

II

Wir Carl etc.

ENTBIETHEN N. allen und jeden Unseren General-Lieutenanten, Feld-Marschallen, Generaln von der Cavallerie, Obrist-Feldzeug-Meistern, Feld-Marschall-Lieutenanten, Obrist-Feld-Wachtmeistern, Obristen, Obrist-Lieutenanten, Obrist-Wachtmeistern, Rittmeistern, Hauptleuthen, Lieutenanten, Fähnrichen, und insgemein allen Kriegs-Leuthen zu Ross und zu Fuss, was Nation Würden Standes, oder Wessens die seynd, Unsere Kaysserl. Gnade, und alles gutes, und geben Euch hiermit gnädigst zu vernehmen, das Wir des Durchlauchtig hochgebornen Unsers Lieben Oheimb und Fürstens Rudolph Fürstens Cantacuzenus von Wallachey Liebden, in Ansehung deren Uns- und Unserm Durchlauchtigsten Ertz-Hauss von Seiner Fürstl. Familia so wohl alls ihme Selbsten geleisten, und ferner anhoffenden Treu, eyffrig, und ersprieslichen Diensten, in militariibus besitzenden guten Erfarnus, und andern Deroselben beywohnenden Fürstlichen Eigenschaff-

area servitiului nostru ostasiescū. Si de óra ce acésta sunteti datori a face in virtutea vechiului usū si datinī militare, si ca ostasi de onóre se si cuvine a urmā astfeliū, nici că ne asceptāmu la altū ceva din partea vóstrā. Prin acésta veti indeplinī gratiósa nóstrā ordine si vointiā. Datā in resiedintia nóstrā imperătéscă, Viena, la 20 ale lui septemvre, 1736, in anulū 25 alū domnirei nóstre ca impératū alū Romanilorū, 33 ca rege alu Ispanielorū, 25 ca rege alu Ungariei si Boemiei.

CARLU (L. S.)

La mandatulū propriū
alū maestătii sale Ces. Reg. si Catholice
Aug. Tom Barone de Wöber.

II

Noi Carlu ec.

VOUE tuturorū si fiāsi-căruia, generalilorū locotenentī, maresialilorū de câmpū, generalilorū de cavaleriā, generalilorū de artileria, locotenentilorū maresiali de câmpū, coloneliloru majori, colonelilorū, locotenentilorū coloneli, majoriloru, căpitanilorū de cavaleriā, căpitanilorū, locotenentilorū, sublocotenentilorū, si preste totū, tuturorū ostasilorū nostri, calăretī si pedestri, de ver-si-ce natiune, demnitate si stare, gratia nóstrā impératéscă si totū binele. Gratiósū vē facemū cunoscutu prin acésta, cuncă noi, considerāndū credinciósele zelósele si folositóriele servitie, facute nóue si prē-luminatei nóstre case archiducale, atātū de cătrā domnésca familiā a iubirei sale, luminatului, innaltū-nāscutului, iubitului nostru unchiū si principelui Radu Cantacuzenū din Tiéra-Romānescă, cătu si de cătrā iubirea sa insusi; nu mai pučinū servitiile ce si de aci innainte sperāmu dela iubirea sa, si frumósele sale cunoscintie militare, cumū si alte ale sale innāscute insusiri domnesce: l'amū nu-

ten, zu Unsern würcklichen Kaysserlichen Obristen zu Pferd, gnädigst ernennet und declariret haben; Befehlen dannenhero Euch obbemeldten allen und jeden Unseren hohen und Niederen Kriegs Officiern und gemeinen Soldaten zu Ross und Fuss, dass Ihr ermeldten Fürstens von Cantacuzenus Liebden hinführo für Unsern würcklichen Kayserl. Obristen erkennen, und zu aller Begebenheit also respectiven, und ehren, auch Deroselben allen guten befördersamben Willen, Vorschub, und Assistenz erweisen lassen sollet, hieran vollziehet Ihr Unsern gnädigsten Befehl, Willen und Meynung. Geben in Unserer Kaysserl. Residenz Stadt Wien den 20 Monaths tag Septembris im 1736. Unserer Reiche des Römischen im 25. Derer Hispanischen im 33. Derer Hungarisch und Böhmischen aber im 25. Jahre.

CARL (L. S.)

Ilg zu Königsegg
Ad Mand. Sa. Caes. Reg. Cath. Mttis proprium
Aug. Thom. Fh. v. Wöber.

III

Wir Carl

ENTBIETHEN N. allen und jeden Unseren General-Lieutenanten, Feldt-Marschallen, Generalen der Cavallerie, Obrist-Feldt-Zeug-Meistern, Feld-Marschall-Lieutenanten, Obrist-Feldt-Wacht-Meistern, Obristen, Obrist-Lieutenanten, Obrist-Wacht-Meistern, Rittmeistern, Hauptleuthen, Lieutenanten, Fähnrichen und insgemein allen Kriegs-Leuthen zu Ross- und zu Fuss, was Nation, Würden, Standes oder Wessens die seynd, Unsere Kaysserl. Gnade, und alles gutes, und geben Euch hiermit gnädigst zu vernehmen, das Wir des Durchlauchtig hochgebohrnen Unsers lieben Oheimb, und Fürstens Rudolph Fürstens Cantacuzenus von Wallachey Liebden in Ansehung deren Uns- und Unseren Durchlauchtigsten Ertz-Hauss von sei-

mitü graciosü si l'amü declaratü de colonelü actualü alü nostru impërätescü de cavaleriä. Dreptu-care, poroncimü vouë tuturorü si fiasî-căruia, oficerilorü nostri militari superiori si inferiori, si soldatilorü de rândü, calăretü si pedestri, ca de aci innainte să recunösceti pre iubirea sa numitulü principe Cantacuzenü de colonelü adevëratü alü nostru impërätescü, si să-lü respectati si onorati ca atare in tote impregiurările, si să-l arëtatü tötă buna-vointiä si asistintiä. Intru acësta veti implini prë-gratiösa nösträ ordine si vointiä. Datä in resiedintia nösträ impëratëscä, Viena, la 20 septemvre 1736, in alü 25-lea anü alü domnirei nöstre ca impëratü alü Romanilorü, 33 ca rege alü Ispanielorü, 25 ca rege alü Ungariei si Boemie.

CARLU (L. S.)

La mandatulü propriü
alü maiest. sale Ces. Reg. Cat.
Aug. Tom. barone de Wöber.

III

Noi Carlu

VOUE tuturorü si fiasî-căruia, generalilorü locotenenti, maresialilorü de câmpü, generalilorü de cavaleriä, generaliloru de artileriä, maresialilorü locotenenti de câmpü, colonelilorü majori, colonelilorü, locotenentilorü coloneli, majorilorü, căpitanilorü de cavaleriä, căpitanilorü, locotenentilorü, sublocotenentilorü, si preste totü, tuturorü ostasilorü nostri calăretü si pedestri, de ver-si-ce natiune demnitate si stare, gratia nösträ impëratëscä si totü binele. Prin acësta vë facem cunoscutü cu indurare, cumcă noi, considerändü credinciösele zelösele si folositöriele servitie, făcute nouë si prë-luminatei nöstre case archiduale, atātu de cătră domnésca familiä a iubirei sale, luminatulu, innaltu-născutulu, iubitulü nostru unchiü, principelu Radu Cantacuzenü din Tiëra-Romänëscä, câtü si decătră iubirea sa insus; nu mai puçinü, servitiile ce si de aci innainte

ner Fürstl. Familia so wohl alss ihme selbstn geleseten und ferners anhoffenden treu-eyffrig- und ersprieslichen Diensten, in militaribus besitzenden guten Erfahruns, und andern Deroselben beywohnenden Fürstlichen Aigenschafften, zu Unsern würcklichen Kaysserl. Obrist Feldt-Wachtmeistern gnädigst ernennet, und declariret haben; Befehlen Derohalben Euch obbemeldten allen und jeden Unseren hohen und Niederen Kriegs Officieren, und gemeinen Soldaten zu Ross und Fuss, dass Ihr ermelten Fürstens von Cantacuzenus Liebden hinführo für Unsern Würckl. Kaysserl. Obrist-Feldt-Wachtmeistern erkennen, und zu aller Begebenheit also respectiren und ehren, auch Deroselben allen guten befördersamben Willen, Vorschub und Assistenz erweisen lassen wollet; hieran vollziehet Ihr Unsern gnädigsten Befehl, Willen und Meynung. Geben in Unserer Kaysserl. Residenz Stadt Wien den 16 Monaths tags Julij im 1737. Unserer Reiche des Römischen im 26. Derer hispannischen im 34. Derer Hungarisch und Böhmisschen aber im 26. Jahr.

CARL (L. S.)

Ilg zu Königsegg
Ad Mand. Sac. Caes. Reg. Cath. Mttis proprium
Aug. Thom. Ph. v. Wöber.

IV

Von Seiner Königl. Mayestät in Hungarn und Boheimb auch Ertzhertzogin in Oesterreich etc. Unserer allergnädigsten Frauen, werden alle und jede Geistliche und Weltliche Obrigkeiten, Landsassen, Unterthanen und getreue, wie auch alle hohe und niedere Befehlich und Kriegsleuthe zu Ross und zu Fuss, was Nation, Würden, Standes oder Wesens die seynd hiermit erinnert, dass Vorweisser dieses Dero Röm. Kayserl. und Königl. Cathol. Majestät hinterlassener General-Feldt-Wachtmeister und würcklicher Obrister über ein Husaren redncirtes Regiment p. Tit. Ihro Fürstl. Durchl. Herr Rudolph Fürst Cantacuzenus von

sperâmă dela iubirea sa; precum și bunele sale cunoscintie militare, si alte ale sale innăscute insusiri domnesci: l'amă numitū gratiosū si l'am declaratu colonelū majorū actualū alū nostru impēratescū. Dreptū-care, poroncimū vouē tuturorū si fiāsī-căruia, oficerilorū nostri militari superiorī si inferiorī, si soldatilorū de rându călăreți si pedestri, ca sa recunoscetī de aci innainte pre iubirea sa numitulū principe Cantacuzenū de adeveratū colonelū majorū alū nostru impēratescū, si să-lū respectatī si să-lū onoratī la tōtă impregiurarea, si să-lū intimpinatī cu tōtă buna vointiā si asistintiā. Intru acēsta veti implini prē-gratiōsa nōstrā ordine si vointiā. Datā in imperătēasca nōstrā resiedintiā, Viena, la 16 dile ale lui iuliu 1737, in anulū 26 alū domnirēi nōstre ca impēratū alū Romanilorū, 34 ca rege alū Ispanielorū, 26 ca rege alū Ungariei si Boemieī.

CARLU (L. S.)

La mandatulū propriū
alu Maiestatei sale Ces. Reg. Cat.
Aug. Tom. bar. de Wol er.

IV

Din partea maiestatei sale, reginei Ungariei si a Boemieī, archiducesei Austriei, prē-induratei nōstre dōmne, se face prin acēsta cunoscutū tuturorū autoritatilorū bisericesci si civilī, si tuturorū credinciosilorū supusi, precumū si tuturorū oficerilorū militari, superiorī si inferiorī, si ostasilorū, călăreți si pedestri, de ver-si-ce natiune demnitate si stare, cumcā infăcisiătorulu acesteia, generalu majorū alū maiestătii sale cesaree regie catholice, si actualū colonelū asupra unui regimentū redusū de husari, luminarea sa principele Radu Cantacuzenu din Tiēra-Romānescă, cugetă să călătorēscă de aici prin Dresda la Petroburgū. Dreptū-care, totī mări susu numitii si fiāsī-care, sunt pofiti amicalmente, ēr celoru ce sunt supusi onorabilelui consiliū belicū de curte, li se ordină seriosū prin acēsta in numele maie-

der Wallachey von hier nach Sanct Petersburg über Dressden zu reysen gedencket; Demnach an obbemeldte alle und jede freundlich gesinnen denen andern aber dem löblichen Königl. Hoff-Kriegs-Rath untergebenen in höchstgemeldter Königl. Majestät Nahmen ernstlich befohlen, dass sie gedachten (Tit) Herrn Fürsten von Wallachey samt beyhabenden Bedienten und Sachen, nicht allein aller Orthen zu Wasser und Land gantz sicher, ungehindert, unaufgehalten, durchkommen und passiren zu lassen, eine Verhinderung Beschwerde oder Widersatz nicht zu fügen, weniger von andern solches zu beschehen verstatten, sondern vielmehr zu solcher seiner Reyse allen guten geneigt und befördersamen Willen Vorschub und Assistenz erzeigen und beweissen lassen wollen und sollen. An deme wird mehr höchstgedachter Königl. Mayst gnädigster Befehl Willen und Meynung vollzogen. Krafft dessen Dero Königl. Secret Innsiegel hierunter gestellet worden. Actum Wien den zwölfften Monathstag Juny Anno 1741.

(L. S.)

Ex consilio Bellico die et anno ut supra
Ig v. Koch.

V

Madame

LA bonté naturelle que j'ai expérimenté dans toutes les occasions de V. M. me donne le courage de presenter à V. M. mes instances, et tres humbles suppliques, et en meme tems de lui remettre les copies des Patents que S. M. Imp. et Cht. m'a honoré, comme aussi la copie du Passe port, que le supreme Conseil de Guerre m'a donné à mon depart de Vienne. Je n'en doute point Madame que V. M. en sera pleinement informé du grand changement de la cour de Vienne, d'abord après la moit de l'Empereur, que Dieu ait pitié de Son ame, c'est pour quoi que je recoure presentement à la souveraine Protection de V. M. en lui representant, que ne pouvant plus souffrir les nouvautés journalles de la cour, et pour me

stății sale regesci, ca nu numai să lase a trece, pretutindenea. pre uscată si apă, liberă, sigură si neimpedecatu, pre numitulă domnu principe de Tiăra-Romănescă, impreună cu servitorii si lucrurile ce va avè cu sine, si sa nu-1 facă nici o pedecă, greutate seu improtivire, nici să suferia a i se face de cătra altii, ci mai vèrtosă sa-lu intimpine cu tătă buna-vointia si asistintia in acéstă a sa călătorie. Intru acéstă se va implini prè-gratiōsa ordine si vointia a maiestății sale regie. Pentru care, s'a pusu sigilulu secretă ală maiestății sale. S'a dată in Viena, la 12 dîle ale lunei iuniă, anulă 1741.

(L. S.)

Din consiliulă belică
dioa si anulă de mai susă. Koch.

V

Maiestate

Bunătatea cea firască ce am incercatū totū de a una din partea maiestății vōstre, 'mă dă curagiulă de a vè presintă prè-umilita mea rugămintē, si a vè trāmite totū de o dată copiele patentelorū cu care m'a onoratū maiestatea sa imperiale si catolică, precumă si copia pasaportulă ce-mi dete consiliulu supremă de resbelū la plecarea mea din Viena. N'am cea mai mică indoelă cumcă maiestatea vōstră sunteti informată despre marea schimbare ce a urmată la curtea de Viena după mórtea împēratulă, Dumnedieu sa aibă misericordiă de sufletulă seū. Eăta pentru ce recurgu acumă la prè-innalta protectiune a maiestății vōstre, arētându-vē, că ne mai putēndu suferi preschimbările de tôte dîlele ale curtii, si spre a scă-

tirer aussi de la perplexité dans laquelle j'ai été réduit par le changement du nouveau gouvernement; J'ai pris la résolution de demander la permission du Supreme Conseil de Guerre pour aller à la cour de Russie joindre mon frere determiner les interesses de ma maison, et par cette invention j'ai obtenu pour Six mois l'agrement de partir; et c'est aujourd'hui Six jours, que Je me trouve à Dresde; comme mon intention seroit de ne retourner plus à Vienne, je souhaiterai de pouvoir m'établir en Prusse et entrer au Service de Sa Majesté le Roy pour etre avancé, n'ayant pas peu persuader S. A. R. le Duc de Lorraine à m'accorder l'avancement dans la promotion passée de plusieurs Generaux aussi je supplie tres humblement V. M. de vouloir me procurer l'honneur d'etre selon mon desir employé au Service du Roy, et Je me contenterai avec l'equivalent de ce que j'ai jusqu'ici à Vienne, quand il ne plairoit pas à Sa Majesté de m'en donner d'avantage et plutôt je sois content de servir S. M. avec les mêmes conditions que j'ai servit l'Empereur, que de retourner à Vienne ou de chercher service dans quelqu'autre cour, Je me flatte que V. M. m'honorera de Sa Grace Royale en consideration de tants de calamités et de travaux que j'ai souffert avec la perte de mon Pere et de ma Patrie pour le bien et Service de la chretienté pour l'Empire et pour la maison d'Autriche J'ose me flatter ainsi donc de trouver dans la clemence de V. M. ma veritable consolation, c'est pourquoi que j'attendrai la gracieuse reponse de V. M. pour savoir prendre mes mesures. J'ai l'honneur d'etre avec un profond respect et soumission à Jamais.

Madame

Dresde le 3 Juillet 1741
a la Reine Mere de Prusse

de votre Sacrée Majesté Royale
le tres humble et tres obeissant Serviteur
le Prince de Vallachie.

pà din perplesitatea in care mă vëdiu cadiutù prin schimbarea noului guvernământù, mă decisei a cere permisiunea consiliului supremu de resbelu, spre a călători la curtea Rusiei, cu scopù de a mă întâlni cu frate-mieu mai micù, si a regulà interesele casei mele; si cu acestù chipu obtinui invoirea de a plecà pre timpù de siese luni. Astădi e a siesea di de cândù mă aflu in Dresda. Si fiindu-că cugetulù meu este de a nu mă mai întorçe la Viena, asiu dori să mă asiediù in Prusia, intrându in servitiulù maiestăti sale regelui, spre a putè innaintà, de ôră ce altetia sa regésca ducele de Lotaringia, nu voi să-mi acôrde innaintarea cuvenită cu ocasiunea promotiunei de curëndù a mai multorù generari. Pentru aceea, rogù cu umilintià pre maiestatea vòstră, să binevoiti a-mi procurà onórea de a fi priimitu in servitiulù regelui după dorintia ce am, si eù m'asiu multiamì totù cu gradulù ce avui până acumù in Viena, decà maiestatea sa n'ar avè plăcerea de a-mi acordà unù gradù mai mare, pentrucă eù sunt mai multiamitù de a servi pre maiestatea sa totù in conditiunile in care am servitù pre imperatulù, de câtu sa me mai intorcù la Viena, au să cercù servitiù la vreo alta curte. Mi place a mă măguli că maiestatea vòstră me veti onorà cu gratia vòstră regéscă, considerându multe calamitătì si suferintie prin care am trecutù, perdiëndù pre tatămeù si patria mea, pentru binele si servitiulù crestinëtati, pentru imperiù si pentru casa de Austria. Cutezù, decì, a me măguli că voiù aflà in gratia maiestăti vòstre adevèrata mea mângăiare; pentru care voiù si asceptà gratiosulu respunsù alu maiestăti vòstre, pentruca sa sciu ce am de facutù. Am onórea de a fi cu celù mai profundù respectù si supunere de a pururea

Dresda 3 iuliu 1741
Cătră regina-mumă din Prusia.

Alù maiestăti vòstre regesci
prè-umilitu si pré-ascultatoriu servitorù
Principele din Tiéra-Românescă.

VI

Sire

Je ne doute point que Votre Majesté sera informé des malheurs que j'ai souffert apres la mort de mon Pere, du sacrifice de ma maison et de la perte du Domaine, que pour le seul service de l'empereur et de l'Empire, et par consequent pour le bien de la chretien-
 neté, suivant qu'il est averé dans toute l'Europe et aux infideles même, qui nous ont fait
 tomber victime à leur rage et à leur cruauté; et quoique Sire, depuis l'année 1716, nous a-
 vons eu le sort, ma mere et mon frere cadet de jouir de l'auguste Protection de S. M. Imp^{le}
 et Cath., etant de notre devoir de chercher l'asile aupres de l'Empereur nous etant devoué
 a sa Cour durant l'espace de vingt cinq ans; cependant ni la reflexion d'avoir tout perdu
 pour le service Imp^{le} ni la consideration des merites de mes ancetres qui dans les Siecles
 reculés etoient les Souverains absolus de l'empire d'orient et du S. R. Empire, ni le sou-
 venir d'une maison qui avant vingt ans n'a pas été l'inferieure parmi les plus illustres de
 l'Europe et qui durant le tems da sa gloire et souveraineté n'a rien épargné pour le
 bien universel de la chretiennté, n'ont pu produire apres le deces de l'Empereur de glo-
 rieuse memoire, la pitié du Duc de Lorraine, desorte que par le subide changement du sis-
 tème de la Cour de Vienne et par les journalles nouveautés du gouvernement present, et
 après avoir été preteré dans la derniere Promotion des Generaux, sans obtenir de S. A. R.
 de Lorraine l'avancement qui de justice me devoit convenir, il m'etoit fort aisé a concevoir
 qu'il n'y avoit rien à esperer en ma faveur, mes sollicitations ayant été toute fois infructu-
 euses. j'ai jugé à propos de m'eloigner sans bruit de cette Cour, alleguant d'aller en Russie,

VI

Maiestate

Nu mă indoescă cumcă maiestatea voastră sunteti informată, despre nenorocirile ce am
 suferit eu după mórtea părintelui meu, despre sacrificiul casei mele si perderea domniei,
 toate acestea, numai pentru servitiul facut împăratului si imperiului, si prin urmare, pentru
 binele crestinătății, precum o știe această Europa totă, si necredinciosii insisi, cari au fă-
 cut să cădemă vîrtimă răbiei si crudimei lor. De-si noi, mămă-mea si frate-meu mai mică,
 avurăm fericirea, dela 1716 încôce, de a ne bucura de augusta protectiune a maiestății sale
 imperiali si catolice, fiind de datoră noastră de a caută asilă la împăratul, ca unii ce ne
 devotaserăm curții sale in cursu de 25 ani; cu toate acestea, nici consideratiunea că am
 perdut totă pentru servitiul împăresc, nici aceea a meritelor mai marilor mei cari
 in seculi trecuti eră suverani absoluti ai imperiului de răsărit si ai sacralui imperiū romană,
 nici memoria unei case care innainte cu 20 ani nu eră mai pre giosă intre cele mai illustre
 ale Europei, si care in totă timpulu gloriei si suveranității sale n'a crutiati nimic pentru
 binele universal al crestinătății: toate acestea, după mórtea împăratului de glorioasă aducere
 a minte, n'au putut să stôrcă compătimirea ducelui de Lotaringia. Astfeli, prin schimbarea cea
 neasceptată a sistemului curții de Viena, si prin novitățile de totă dioa ale guvernămentului
 presinte, si după ce fui trecut cu vederea cu ocaziunea celei din urmă promotiuni a gene-
 rarilor, fără a obtine dela altetia sa regescă de Lotaringia innaintarea ce după dreptate mi se
 cuvină, mă fii pre-usioră a întielege că nu mai eră nimic de sperat in favoarea mea, ră-
 mîndu fără efect totă de a una toate stăruintele mele. Pentru care am găsit de cuviință
 a mă depărta fără șgomot dela această curte, sub cuvînt că asiă avă să merg in Ru-

joindre mon frere cadet, à terminer avec lui les interets privés de ma famille; a cet effet Sire, j'ai obtenu du supreme Conseil de Guerre la permission pour six mois. Comme cependant mou intention est de ne retourner plus à Vienne et de chercher ma fortune et l'établissement de ma famille ailleurs, étant arrivé à Dresde, je nai pas manqué immédiatement de recourir a Sa Majesté la Reine mere de Votre Majesté, et par mes treshumbles suppliques j'ai imploré de Sa Clemence Royale qu'Elle daigne m'appuyer et me recommander à Votre Majesté, dans l'esperance de n'être pas destitué des effets de sa magnanime generosité qui étant naturelle a Son coeur Royal et bienfaisant, est averée par tous ceux qui ont l'honneur de l'approcher. J'ose me flater Sire que la Reine Mere de Votre Majesté l'aura prevenue en ma faveur, lui ayant remis par ma lettre les Copies des Patentes Imp^{les} que j'avois dans l'actuel services de ces troupes, et j'ai lieu de croire que Votre Majesté ne voudra pas me nier l'honneur de Sa Royale Protection. en m'employant dans Son service. je me contente Sire de servir à Votre Majesté avec les mêmes conditions que j'ai servi S. M. l'emp^r. en attendant que Votre Majesté pourra me donner dans un autre tems le moyen de m'établir avec ma famille sous ses Augustes auspices, mon inclination me portant de servir Votre Majesté, plutôt que de chercher Emploi ailleurs avec plus d'avantage, ayant eu le bonheur Sire, de recevoir beaucoup de graces et de politesse de S. Majesté la Reine et de toute l'auguste famille Royale de Votre Majesté, pendant mon séjour à Berlin quand je partis pour la Moscovie. Si Votre Majesté me jugera digne de Sa grace et de Sa Protection, Elle n'a qu'à disposer de ma personne par les gracieux ordres moyennant les quels j'attens ma destinée je quitterai alors le service de la Cour de Vienne et faisant sortir ma famille des Etats d'Autriche, je courrai aux pieds de Votre Majesté, ou il lui plaira m'imposer les loix de Ses Royales commendemens. j'espere Sire, que Votre Majesté m'honorera d'une gracieuse prompte reponse categorique pour ne perdre point mon tems inutilement en Saxe. et de prendre mes mesures avant que la saison m'empêche de procurer mon etablissement.

sia, cu scopu de a mă inteli cu frate-meu mai micu spre a pune la cale interesele private ale familiei. Spre acestu scopu, maiestate, obtinu delă consiliulu supremu de resbelu permi-siunea pre siese luni. Fiindu însă că intentiunea mea e de a nu mă mai inturna la Viena, si de a cercă noroculu si asediarea familiei mele aiurea, sosindu la Dresda, nu lipsi de a recurge indată la maiestatea sa regina maica maiestăti vōstre, cerendū prin prē-umilitele mele suplici delă clementia sa regale, ca să mă spriginescă si să mă recomende maiestăti vōstre, in sperantiă că nu voi fi lipsitu de urmările mărinimōsei sale generosităti, care fiindu innăscută inimei sale cei regale, e cercată de toti acei ce au onōrea de a se apropiă de maiestatea sa. Cutezu a mă măguli, maiestate, ca regina maica maiestăti vōstre vē va fi prevenitu in favōre-mi, avendu-i eu communicate prin scrisoria mea copiele patentelorū ce posedeam in servitiulu actuale alū trupelorū imperătesci, si speru ca maiestatea vōstră nu-mi veti negă onōrea regalei vōstre protectiuni, priimindu-mē in servitiulu vōstru. Eu sunt multiămitu, maiestate, de a vē servi totu in conditiunile in care servi maiestăti sale impēratului, aseptandū că maiestatea vōstră 'mi veti dă la timpulū seū mijlocu de a mă asediă cu familia mea sub augu-stele vōstre auspiciu, fiindu eu plecatu mai bine de a servi maiestăti vōstre, decâtu să cercu a mă stabili aiurea fie si cu mai multu folosu, de oră ce am avutu fericirea, maiestate, de a mă împărtesi de multu gratiă si politetiă din partea maiestăti sale reginei si a tōta augusta familiă regale a ma-iestăti vōstre, pre cându mă aflam in Berlinu cu ocasiunea plecării mele in Moscovia. Dacă maiestatea vōstră mă veti judecă demnu de gratia si protectiunea vōstră, n'aveti decâtu să dispuneti de persōna mea prin gratiōsele vōstre ordini, delă care 'mi asceptu sōrta. Atunci eu voi părăsi servitiulu curti de Viena, si chiamādu-mi familia din Staturile Austriei, voi alergă la picioarele maiestăti vōstre, spre a mă supune ordinilorū ce veti binevoi a-mi dă. Eu speru, maiestate, că mă veti onoră cu unu răspunsu gratiosu promptu si categoricu, pen-truca să nu-mi perdū timpulū in Sasonia fără de nici unu folosu, si pentruca să sciū de

j'ai l'honneur d'être avec le plus soumis et le plus respectueux dévouement pendant toute ma vie
Sire de Votre Majesté

le tres humble et tres obeissant serviteur
RUDOLPHE Prince CANTACUZENE
de Vallachie.

VII

An camp de Strehlen ce 8 Iuillet 1741

J'AI bien reçu votre lettre par la quelle vous avez voulu m'informer de vos longs desastres et de ceux de votre maison en me marquant l'Envie que vous avez d'entrer dans mon service, sur le pied ou vous avez etez a Vienne. Comme j'ai été touché de ce temoignage de votre affection et confidence, je suis fâché de ce que n'ayant a cet heure aucun Regiment vacant, je ne saurois vous accommoder selon votre merite mais en cas que vous puissiez trouver les moyens de lever pour moi un Regmt de Huzards a des conditions raisonnables je vous le confererois avec plaisir en travaillant d'ailleurs à vos avantages. Je vous prie de m'en dire vos Sentimens et d'être persuadé de la parfaite estime et consideration avec la quelle je suis *etc.*

Au Prince Cantacuzene de Wallachie.

VIII

Madame

C'EST avec tout le profond respect, que j'ai reçu l'honneur, qu'il a plu à Votre Majesté me faire par la gracieuse lettre en date du 8. du courant, et suivant Ses Royales

bună oră a-mi lua măsurile necesarie pentru asediarea mea. Am onórea de a fi cu celú mai supusú si mai respectuosú devotamentú pentru tótá viétia mea

Alú maiestăti vóstre

celú mai umilitú si mai ascultătoriú servitorú
RADU CANTACUZENU
principe de Tiéra Românescă.

VII

Castrele dela Strehlen, 8 iuliú 1741.

Am priimitú scrisória vóstrá prin care ati voitú a mă informá despre indelungatele desastre ale vóstre si ale casei vóstre, arătându-mi dorintia ce aveti de a intrá in servitiulu meu, in conditiunile in care vė aflatí la Viena. Am rémasú miscatú de acéstá probá a afectiunei si confidentiei vóstre, dar 'mí pare reu cá in acestú momentú nu am nici unú regimentú vacantú, si nu v'asiú puté asediá dupá meritulú vostru. Cu tóte acestea, dacá ati puté gasi midí-lóce de a ridicá unú regimentu de husari pre séma mea, in conditiuni cuvinčiose, eú vi l'asiú conferi cu placere, lucrându dealtmintrea in interesele vóstre. Vė rogú să-mí arėtati părerea vóstrá intru acésta, si să fiti incredintiatú despre deplina mea stimá si consideratiune cu care sunt *ec.*

Principelui Cantacuzenú din Tiéra-Románescă.

VIII

Maiestate

Cu profundú respectú am priimitú onórea ce ati binevoitú a-mí face maiestatea vóstrá prin gratiósa scrisóriá dela 8 ale curenteí, si dupá regescile vóstre instructiuni si

instructions et ordres je me donne l'honneur d'écrire à Sa Majesté le Roy. Cependant comme j'ai des egards à ménager par rapport à ma famille à Vienne, n'ayant pas encore quitté le service de S. M. la Reine d'Hongrie, il est bien nécessaire, que Je supplie Votre Majesté d'appuyer mes instances auprès de S. M. le Roy, afin que pour ma precaution cela ne vienne à transpirer, avant que j'aye obtenu la grace que j'ai imploré de Sa Majesté ne pouvant quitter le service ni retirer ma famille d'Autriche, à moins d'être assuré d'être employé. Je me flatte que Votre Majesté par sa bonté naturelle remettra au Roy les copies que j'ai eu l'honneur de lui presenter par ma precedente et en me recommandant tres humblement dans Sa bonté Royale, je la supplie pour la continuation etant avec la plus parfaite soumission

Dresde ce 13-me Juillet 1741
à la Reine Mere de Prusse.

Madame de Votre Majesté
le plus humble et tres obbeissant Serviteur
RUDOLPHE Prince CANTACUZENE
de Vallachie

IX

Dresde le 4 Aout 1741

P. S. 2 ad No. 44.

Aussi Sire !

J'AI reçu avec un très profond respect la lettre de Cachét que Vôte Majesté m'a fait la grace de m'écrire le 28 du mois passé.

Je n'ai pas manqué de rémètre l'incluse au Prince Cantacuzène de Vallachie, et j'ai l'honneur d'envoyer la réponse à Vôte Majesté: je joins aussi une lèttre que le Général d'Infanterie de Diemar m'a remis pour Vôte Majesté, et j'ai l'honneur d'être

ut in humill. Rel. AMMON.

ordini, 'mî facû onórea de a scrie maiestătiî sale regelui. Asià însă precumû eû am de a luà in consideratiune impregiurările familieî mele din Viena, de óră ce eu n'am esitû încă din servitiulû maiestătiî sale reginei Ungariei, este neapêratu ca să rogû pre maiestatea vóstră, să binevoitî a-mî spriginî rugamintea pre lângă maiestatea sa regele, ca să nu transpire ceva, innainte de a fi obținutû gratia ce am cerut dela maiestatea sa, neputêndu parâsi servitiulû nici a-mî retrage familia din Austria, până a nu fi asiguratû că voiû fi priimitû. Mě măgulescû că maiestatea vóstră, după firésca vóstră bunêt. te, veti comunică regelui copiele ce am avutû onórea de a vè presintă prin scrisória mea precedinte, si recomêndându-mě cu umilintia bunêtătiî vóstre regale, vè rogû să binevoitî a mă protege si de aci innainte, fiindû cu cea mai deplină supunere

Dresda 13 iuliû 1741

Regineî-mume din Prusia.

Alû maiestătiî vóstre

prê-umilitû si prê-ascultătoriû servitorû

RADU CANTACUZENU

principe din Tiêra-Românescă.

IX

Dresda 4 augustû 1741

P. S. 2. la Nr. 44

Maiestate

AM priimitû cu profundû respectû scrisória secretă ce atî binevoitu a-mî scrie la 28 ale trecutei.

N'am lipsitû a remite cea alaturată principelui Cantacuzenû din Tiêra-Românescă, si am onórea de a vè trămite răspunsulû câtră maiestatea vóstră. De asemenea vè alături o scrisóriă ce-mî remise pentru maiestatea vóstră generarulû de infanteriă de Diemar, si am onórea de a fi

AMMON.

X

Sire

LES gracieuses expressions dont il a plû à Votre Majesté m'honorer en date du 28 passé, m'ont tellement touché que je puis dire sincerement à Votre Majesté que je n'ai pas une goutte de sang dans mon corps que ne soit pret, pour la sacrifier aux avantages et fideles services de Votre Majesté, Ainsi selon Ses ordres et Royales commandements, je me donne l'honneur de Lui représenter mes sentimens dans la suivante explication de mes pensées. Il plaira donc à Votre Majesté d'en decider selon qu'Elle jugera à propos, vû qu'il n'y a aucune voye d'interet, mais la seule ambition et la Gloire qui m'anime, de servir à un si digne Monarque. C'est ce qui m'engage à Lui presenter ce projet pour tenir en bride et mettre un frein aux hussars et Bandors, qui ne cessent de harceler et de piller, et qui ne laissent pas par les suites d'incommoder extremement une armée; C'est pourquoi Sire, connaissant le fort et le foible de cette troupe, joint à ses brigandages, j'ose promettre à Votre Majesté d'en areter le Cours, pourvû qu'Elle daigne m'accorder un Regiment des Husars sur le pié que j'aurai l'honneur d'expliquer a Votre Majesté.

Premierement, comme j'ai été à la teste d'un Regiment, qui sans blâmer autres a été le plus brave, dans toutes les actions, et qui ne cedit en rien aux Hongrois, quoique j'en eusse fort peu dans mon Regiment, qui étoit composé de Vallacs, de Moldaviens et de Dalmatiens, ayant beaucoup de pouvoir dans le pais, je me flatte, que si Votre Majesté peut obtenir de la Republique de Pologne le passage, je parviendrai à Lui lever un Regiment qui repondra en tout à son attente, et mettrai par ce moyen à la raison tout hussar Ennemi, pourvû que Votre Majesté daigne m'accorder les Brevets en blanc, afin de les distribuer à des officiers qui ont servi dans le Regiment, que j'ai eû l'honneur de commander, comme aussi une place dans la Prusse Polonoise pour y pouvoir faire l'arboration du dit Regiment qui sera composé de douze Compagnies, et un Etendart par Escadron, cent hommes par Com-

X

Maiestate

GRATIOSELE cuvinte prin care ati binevoitu maiestatea voastră a mă onoră, la 28 ale trecutei, m'au miscatu astfeliu încatu potu să dîcu in sinceritate maiestătiî vîstre, că nu e o picătură de sânge in trupulū meu care să nu fiu gata a o sacrifică pentru interesele si in credincioşele servitie ale maiestătiî vîstre. Astfeliu, după regalele vîstre ordinî si comande, am onórea de a vă presintă părerile si ideile mele in următoriele. Maiestatea voastră veti binevoi apoi a decide asiă precumū veti judecă de cuviintă, considerăndū că eū nu am vre-unū altū interesū, ci singurā ambiţiunea si gloria care mă insufletiesce de a servi unū monarcū atātu de demnu. Êtă ce me îndemnă să vă presintū acestū proieptu, cu scopū de a tîne in frēnū pre husari si pre panduri cariî nu incetěză cu hărtiurile si jacurile lorū, a incomodă armata. Pentru care, maiestate, cunoscēndū eū tărîa si slabitiunea acesteî trupe, si modulū brigandagiilorū ei, cutezū a promite maiestătiî vîstre, de a-i sci.pune un ū frēu, numai dacă maiestatea voastră veti binevoi a-mî acordă unū regimentū de husari pre piciorulū pre care voiū avē onórea de a arētă maiestătiî vîstre.

Maî ântăiū, fiindū fostū eū in capulū unū regimentū care, fără să defaimū pre altî, eră celū maî bravū in tôte faptele sale, si care nu cedeă intru nimicū Ungurilorū, cu tôte că Unguri eră prè-pucini in regimentulū meū, care eră compusū de Români, Moldoveni si Dalmatiani; avēndū eū mare influinţiă in tiēră, mă măgulescū că, dacă maiestatea voastră ati putē obtinē dela republica Poloniei trecere liberă, asiū isbuti a vé ridică unū regimentū care va răspunde intru tôte asceptăriî vîstre, si cu chipulū acesta asiū mărgini pre totî husariî inimiçi, numai dacă maiestatea voastră veti binevoi a-mî acordă brevete albe, spre a le distribui oficerilorū cariî au servitū in regimentulū ce avui onórea de a comandă, precumū si unu anume postū in Prusia polonă, pentru recrutarea acestui regimentū, care va fi compusū de două-spre-diece companie, si unū stindardū de escadronū, o sută ómenî de companiă, so-

pagnie, comptant le fourier trompette, et Marechal, et un Chariot par Compagnie, pour conduire les malades et blessés dans l'occasion, chaque Compagnie aura Capitaine, Lieutenant, Cornette, deux marechaux de Logis, quatre Corporaux, douze Carabiniers par Compagnie. L'état major sera formé d'un Colonel, un Lieutenant Colonel, un Major, deux aides Majors, un Oberauditeur, un quartier maitre, un Aumonier, un Chirurgien et un Prevot. Au cas que Votre Majesté daigne m'accorder la capitulation suivante, afin que les officiers étrangers s'engagent à venir avec plus d'ardeur au service de Votre Majesté, je suis persuadé que chacun se piquera d'honneur pour faire eclater son amour et son zele en cette occasion.

Que si dans l'espace de dix ans Votre Majesté vienne à reformer le Regiment, les chefs, et tous les officiers du Corps ne perdent aucune prerogative, ni dans leur rang, ni dans leur paye, le commun soldat puisse s'en aller ou bon lui semblera avec un honorable congé et ceux qui ne voudront point sortir des états, soient incorporés dans d'autres Regiment de Cavallerie au Service de Votre Majesté. Or comme il s'agit Sire de tout abandonner et perdre pour jamais à Vienne, et qu'indispensablement, je dois faire sortir sans delai ma famille, je supplie Votre Majesté, d'y reflechir, vù qu'Elle n'ignore point, qu'apres une telle resolution je ne suis pas en etat de subsister sans Son assistance, convenablement à ma naissance, et à la charge de ma famille. C'est pourquoi j'ose attendre de la Clemence de Votre Majesté qu'Elle daignera en cette consideration me gratifier d'une pension pour me soutenir dans le monde. La troupe que je me propose de lever pour le service de Votre Majesté viendra à couter, de cent, dix Ecus par homme, moulé, armé et habillé, et en tout cas, que Votre Majesté en voulût faire la depense Soimême, Elle aura la bonté de me donner un Commissaire qui en prendra le soin, et de mon coté, je ne negligerais rien de ce qui pourra concerner les interets de Votre Majesté. Les officiers seront en obligation de se monter et de faire leur uniforme. L'habillement de soldat, sera deux chemises, une Culotte, des sauvegardes, Camisolles, Pelisse, bonnet, manteau, Cravate noire, botte avec les eperons. L'armement du soldat, sera un sabre, une Carabine, deux bons pistolets, une Cartonche avec 24 coups à tirer, une Bandoliere pour la Carabine

cotindă si ună furieră, ună trâmbitariă, si ună maistru de cuartire, si ună cară, de fie-care companiă, pentru transportul bolnavilor si vulneratilor. Fie-care companiă va ave, ună căpitană, ună locoteninte, ună sublocoteninte, doi maistri de cuartire, patru corporali, doispre-diece carabinieri de companiă. Statul-majoru va fi compusă, de un colonelă, ună locotenentă-colonelă, ună majoră, doi majori-adjutanti, ună auditoră-generală, ună maistru de cuartire, ună preotă, ună chirurgă si ună prevostă. Dacă maiestatea văstră ată binevoi a incuviintă capitulatiunea ce urmază, pentruca oficerii străini să se indemne a veni cu mai multă căldură in serviciulă maiestății văstre, eu sunt incredintiată că fie-care si-ar tină de onore arătându-si totă zelulă intru acăsta.

Dacă in cursă de diece ani, maiestatea văstră ată reformă regimentulă, capi si toti oficerii corpului nu voră perde nici una din prerogativele loră, nici rangulă nici lăfa loră, soldatili de rândă să potă merge unde le va plăce cu ună concediă onorabilă, ér acei ce n'ară voi să se ducă, să fie incorporati in alte regimente de cavaleriă in serviciulă maiestății văstre. Acumă, in cătă pentru mine, de óră ce eu asiă ave să părăsescă si să perdă totulă la Viena pentru totă-deauna, si că neapărată ar trebui să aducă fără întârdiare si familia mea, rogă pre maiestatea văstră să luati acăsta in consideratiune, de timpă ce cunăsceti că eu, după o asemine resolutiune, n'asiă mai fi in stare de a subsiste, fără asistintia maiestății văstre, potrivită nascerii si greutății familiei mele. Pentru aceea eu acceptă dela clementia maiestății văstre, că, in acăstă consideratiune, veti binevoi a mă gratifică cu o pensiune spre a mă pută sustină in lume. Trupa ce-mi propuiă a ridică pentru serviciulă maiestății văstre, va costă una sută diece taleri de omă, formată, armată, îmbrăcată; si in totă casulă, dacă maiestatea văstră ată voi a purtă singură spesele, veti ave bunătatea de a-mi dă ună comisariă care va ingrigi de acăsta, ér eu din parte-mi, nu voiă neglege nimică intru ceea ce privesce interesele maiestății văstre. Oficerii voră fi datoră a se uniformă ei singuri. Imbrăcămintea soldatului va fi, două cămesi, o părechă pantalonă, peptariă, jococă, căciulă,

avec une giberne pour le sabre, le Cheval sera leger et bon, il faut qu'il ne soit, ni trop jeune ni trop vieux, car le bon cheval fait le bon Hussar. il lui faut une selle avec les fontes, une sangle, un surfaix, un poitrail, une Croupiere, bride et bridon fort leger, et une housse, L'habillement sera de la Couleur qu'il plaira à Votre Majesté l'assurant qu'aussitôt que l'on saura que j'ai levé un Regiment de Vallacs et de Hongrois pour le service de Votre Majesté l'on verra beaucoup de deserteurs qui ne manqueront pas de venir à Son service. C'est pourquoi j'espere que Votre Majesté daignera regarder d'un oeil de commiseration un Prince infortuné qui n'au (*sic*) d'autre ambition que de vivre et de mourir au service du plus grand Roi de notre Siecle. Votre Majesté daignera gracieusement m'honorer d'une lettre de recommandation à Sa Majesté le Roi de Pologne par rapport à la confirmation de l'indigenat de Pologne qui m'est dû comme Piasta, suivant que l'empereur en deux occasion de la Diete à recommandé mes interets tres fortement au Roi defunt qu'a la Republique dont j'ai présenté les Copies au Roi. Avec cette ocasion Sire et sur tels pretextes, je puis encore demeurer ici quelque peu de tems, sans donner lieu d'aucun soubçon. Jespere que Votre Majesté ordonnera aussi à Son Ministre, afin qu'avec chaleur il recommande mes interets au nom de Votre Majesté au Comte de Brühl comme encore au Grand et Vice chancelier de la Couronne les derniers ayant outre cela beaucoup de bonté pour moi, et à l'egard de Votre Majesté je suis assuré d'obtenir au plutô la consolation que je demande, apres quoi je suis tout pret d'obeir aux gracieux ordres et commandements de Votre Majesté. Cependant au cas que mes affaires ne fussent pas agréées, Elle ne permettra du moins qu'elles soient divulguées, pour ne pas causer mon entiere ruine. je me soucris avec le plus profond respect et tres fidele attachement

Sire de Votre Majesté
Dresde ce 4 d'Aoust 1741.

le tres humble devoué et tres fidel serviteur
RODOLPHE Prince CANTACUZENE
de Vallachie m. p.

mantelū, cravată neagră, ciobote cu pinteni. Armatura soldatului va fi, o sabiă, o carabină, două pistole bune, o cartusieră pentru 24 focuri, o curea pentru carabină, o tēcă pentru sabiă, calul va fi usiorū si bunū, nici prē-june nici prē-bētrānū, calul bunū face husariulū bunū; o siea cu tocuri pentru pistole, o chingă, o impregiurătōriă, o presură, poŃilū, frēū si căpēstru fōrte usiorū, si o copertă de siea. Imbrăcămintea va fi de colōrea ce va plăcē maiestătii vōstre. Asigurāndu-vē că, indată ce se va află că am ridicatū unū regimentū de Romāni si Unguri pentru servitiulu maiestătii vōstre, multi se vorū vedē desertāndū spre a alergā in servitiulu vostru. Pentru care sperū că maiestatea vōstră veti privi cu ochiū de compătimire pre unū principe nenorocitū care nu are altă ambitiune de câtū a trăi si a muri in servitiulū celui mai mare rege alū acestui seclu. Maiestatea vōstră veti binevoi gratosū a mē onorā cu o scrisōriă de recomandatiune cătră maiestatea sa regele Poloniei, pentru confirmarea indigenatului mēu in Polonia, ce mi se cuvine ca Piasta, asiă precumū impēratulū, cu ocasiunea a două diete, a recomēdatū fōrte multū rēpausatului rege si republicei, interesele mele, trimitiēndū si eū copiele regelui. Cu acēstă ocasiune, maiestate, si sub asemiri preteste, eū potū incă stă aici câtū-va timpū, fără a desceptā vreunū prepusū. Eū sperū, maiestate, cumcă veti ordinā ministrului vostru, ca să-mi recomēde in numele maiestătii vōstre, interesele, cu căldură, contelui Brühl, precumū si marelui si vice-cancelariului corōnei, carii acēsti din urmă si altmintrea se arată cu multă bună-vointiă cătră mine, éră in consideratiunea maiestătii vōstre, sunt incredintiati că voiū obtinē indată mângăierea cerută, după care eū sunt gata ascultătorii la gratiōsele ordini si comande ale maiestătii vōstre. Éră in casū că propunerile mele n'arū fi incuviintiate, maiestatea vōstră celū puçinū nu veti permite a se divulgă, pentru a nu-mi causă ruina cea mai din urmă. Mē subscrisū cu celū mai profundū respectū si cea mai credinciosă alipire

Alū maiestătii vōstre
Dresda 4 Augustū 1741.

Prē-umilitū devotatū si prē-credinciosū servitorū RADU CANTACUZENU
principe din Tiēra-Romānescă.

le 13 Aout 1741

XI

Monsieur le Prince

J'AI vû par votre lettre du 4 de ce mois les bons sentimens que vous continuez d'avoir pour mes intérêts, et l'envie d'entrer dans mes services, moiennant une pension et les fraix necessaires pour la levée d'un regiment de Huzards. La maniere dont vous pensez y reussir ne sauroit que me plaire. Mais pourvu que vous voudriez bien reflechir un peu, sur la presente situation des affaires vous trouverez vous memes que ce projet est encore sujet à bien des difficultés, qui me paroissent en partie presque insurmontable. C'est aussi en cette consideration que je ne voudrois pas exposer vos propres intérêts et vous faire risquer un etablisement certain contre des avantages qui dependent d'une essuie incertaine des conjonctures. Au reste vous serez bien persuade d'un juste retour des sentimens sinceres pour tout ce quil vous regarde, et dont je me ferai plaisir de vous donner des preuves dans les occasions qui se presenteront pour cela etant *etc.*

13 augustü 1741.

XI

Principe

DIN scrisória vóstră dela 4 ale acesteï lunî, am vëdiutü bunele simtieminte ce continuati a păstră pentru interesele mele, si dorintia ce aveti de a intră in servitiulü meü, pre lângă o pensiune si pre lângă spesele necesarie pentru ridicarea unui regimentü de husari. Modulü si chipulü prin care cugetati a isbuti n'ar putë să nu-mi placă. Insä, dacă veti binevoi a luà in cea mai mică consideratiune starea de façiă a lucrurilorü, usiorü vë veti incredintiä insivë, la câte dificultäti e supusü asemine proieptu, dificultäti care mi se parü apröpe neinvinse. Acësta e consideratiunea pentru care n'asiü voi a vë espune interesele vöstre proprie, si a face să vë puneti in periclu o positiune sigură, pentru nisce avantaje ce depindü dela atâte impregiurări incerte. Dealtmintrea, fiti bine incredintiatü despre siucerele mele simtieminte intru totü ce vë privesce, si-mi voiü face o plăcere dänduvë probe despre acësta in ocașiunile ce mi s'arü presintă.

NOTA. Alte documente scöse din archivulü din Berlinü vorü urmä in Tom. IV alü *Tesaurului* nostru.

GIORGIU de REICHERSDORF

Sasü din Transilvania, erä omü insemnatü pre timpulü seü, invätiatü in legile bisericescî si impërätescî. Pre la 1522—4 erä notariü alü magistratului din Săbiü; pre la 1525, secretariü alü Mariei reginei Ungariei; ér după mórtea regelui Ludovicü, trecü in servitiulü lui Ferdinandü, ca secretariü regescü, si in fine, ca tesarariü in Transilvania.

E sciütü ce parte insemnată luä Petru Raresiü domnulü Moldaviei la luptele si evenimintele cele mari ce se petreceä pre acelü timpü in Ungaria si Transilvania intre pretindintii Ioane Zapolia si Ferdinandü. Petru trimiteä dese solfi la curtile acestorü doi rivali, si acestia la Petru. Asiä, pre la 1527 maiü 20, unü ambasadorü alü lui Petru se aflä in Pressel in Silesia, si, precumü se vede dintr'o scrisöriä a agintelui diplomaticü englesü, Iohn Wallop, câtră cardinariulü Wolsey, propuneä regelui Boemiei ver-ce servitie si indatoriri din töte puterile sale.¹⁾ Pre la 1536 septemvre 6, se aflä trimisü la curtea regelui Ioane in Urbeamare, tesarariulü lui Petru voevodü; despre acestü solü alü lui Petru, spune Ioane episcopulü de Lund, ambasadorulü impëratalui Carlü V la curtea Ungariei, cumü veniä de-lü visitä adese-orî in secretü, si stäruia de a nu se incheiä pacea cu Zapolia; elü promiteä, că, la ver-cerere a ambasadorelui imperiale, domnu-seü Petru voevodü va veni cu 30 séü 40 mi ostasi alesî, si va supune Transilvania sub ascultarea regelui Ferdinandü; ér decä impëratalü Carlü va întreprinde ceva pre uscatü in contra Turcilorü, domnulü seü se va presintä la servitiulü impëratalui cu 60 pân' la 80 mi ostasi din cei mai bine deprinsi la arme. Ambasadorulü imperiale adaogä că, s'a datü in mare amicitia cu acestü solü românü, dicëndü că erä in

1) Please yowr Grace moreover to understand, that here is an Embassadour from the Waywda of Muldavia, whiche contrey lieth betwene Pole and Turkye. And, as he hym self tolde me by an interpreter, his lorde offerith the King of Beeme all service and pleasure to the uttermoste of his power. *Monumenta Hungariae Historica. Elsö osztály: Okmánytárak.* V, 304.

adevăr, un bărbat foarte modest, foarte uman, și cu deosebire, întiept, și atât de ager în trebi precum nici că se află altul asemenea lui în Ungaria, și că preocupat numai de cele mai susu dișe, puțin Ți păsă de misiunea pentru care venise, în cauza unui castru ce i-lă luase unul din supușii lui Ioane²⁾. De asemenea și acești regi și împărați onoră pre Petru prin ambasadorii ce-Ți trimiteă.

Unul din cei mai însemnați din acești ambasadori, trimis de Ferdinand, fu secretariul și consiliariul său, Sasul Giorgiu de Reichersdorf. Acesta în două rânduri fu trimis sol în Moldavia.³⁾

Cu această ocaziune, însoțind pre Petru voevodă, vizită totă Moldavia, și, însărcinat de regele Ferdinand, făcu o descriere a țerei, care o publică în Viena la 1541 în limba latină, sub titlul: *Moldaviae, quae olim Daciae pars, Chorographia*.

Acăsta e cea mai vechiă chorografiă a Moldaviei, ce cunoșcem până acum.

Cărtica, în această primă edițiune dela 1541, e numai de diece foi nepaginate, în 4°, și e atât de rară în cât, afară de exemplariul ce posedem noi, numai celebrul Corniles mai aveă, după cât se scie, un exemplariu care astăzi, este al bibliotecii din Pesta, împreună cu totă colecțiunea de rarități a lui Cornides.⁴⁾

La 1550, Reichersdorf publicând și Chorografia Transilvaniei, edită a două ore Cho-

2) ...Praeterea hic adest thesaurarius Vaywodae Moldaviae principis certe potentissimi, qui dominium suum habet inter Transilvaniam et Confinia Turcarum Imperatori subjecta. Hic idem thesaurarius secreto me saepius convenit et rogat, ne pacem cum isto Ioanne vaywoda concludam. Dominum suum ad quaecumque meam requisitionem enturum cum triginta aut quadraginta millibus militum optimorum et Transilvaniam dabit in manus Romanorum regis, et quando Maiestas vestra contra Turcarum terrestri itinere aliquid incipere velit, obtulit dominum suum Maiestati vestrae inseruiturum cum sexaginta aut octoginta milibus militum optime instructorum. Contraxi cum homine isto magnam amicitiam, et dedi ordipem ut unus alteri continuo scribere possit. Est in veritate homo modestissimus, optimus, praeterea prudens et satis circumspectus in rebus gerendis, ita ut sibi similem in hic regno non invenerim. Nichil studet, quam ut hinc bastiae expediatur; jdeo quod venerit, siue non, illi indifferens est; venerat enim pro recuperatione cujusdam Castrj, quod unus ex subditis istius vaywodae hijs diebus proximis a domino suo interceperat. Moldaviae dominus praefectus christianus est, sed fidei graecae, siue sancti Paulli. *Monumenta Hungariae Historica. Első osztály: Okmánytárak. I, 367—8.*

3)

Regia, Legati perfunctus munere, iussa,
Bis per Moldaviae barbara regna tuli.
Perque Getas vexi patriae mandata Dacosque,
Qui modo de sylvae nomine nomen habent.

Reichersdorf, Chorographia Transsylvaniae.

4) Clarissimi Danielis Cornides in Regia Universitate Hungarica quondam Diplomaticae et Heraldicae Professoris ac Bibliothecae Custodis Bibliotheca Hungarica. sive Catalogus Scriptorum de Rebus omnis generis Hungariae adnexarum Provinciarum, Gentiumque finitimarum tam Typis publice editorum, quam Manu exaratorum. Pestini 1792. pag. 201.

rografia Moldaviei, îndreptată și adaosă, alăturându și charta țierei,⁵⁾ cea mai vechiă din câte cunoștem până acum.⁶⁾

La 1595, Reichersdorf se publică a treia oară, împreună cu charta, după edițiunea dela 1550, cu operele lui Possevinu ieseuitulu, în oficina Birckmaniană.⁷⁾ Deasemenea se publică, însă fără chartă, și în colecțiunea Bongarsiană a scriitorilor ungurești, la 1600.) Se află în prescurtare, și în *Repubblica Hungariae Elzeviriana*. Tote aceste edițiuni sunt foarte rare. În fine, se află tipărită, împreună cu charta, și în colecțiunea lui Schwandtner (MDCCXLVI). totu după edițiunea dela 1550.

Cu toate aceste edițiuni din seclii trecuți, atât de rare pentru noi, edițiunea-*principe* dela 1541 nu și-a pierdut valoarea. Astă edițiune difere de cele făcute în urmă, fiindu-ca în acestea lipsesce, figura lui Harpocrate; dedicațiunea autorelui către episcopulu Nicolau de Gerend, dedicațiune care în edițiunea dela 1550 se puse în fruntea Chorografiei Transilvaniei, îndreptată către arhiepiscopulu Nic. Olah; lipsesce, mai încolo, poesia lui Giorgiu Logu Silesianulu; și în fine, stema lui Reichersdorf. De altă parte, edițiunea dela 1550 și celelalte făcute după acesta, au ore-care îndreptări și adaose.

Noi vom lua de base edițiunea primă dela 1541, și o vom reproduce întocmai, însă, împreună și cu adaosele din edițiunile posterioare, care, spre deosebire, se voru tipări cu *italice*. De asemenea dăm și charta Moldaviei dela 1541, după edițiunea dela 1595. Astfelu,

5) După Catalogulu Bibliotecii Szechenyiane (tom. II, part. II.) edițiunea dela 1550 poartă următorulu titlu: *Georgii Reychersdorff Saxonis Transylv. Chorographia Transylvaniae, quae Dacia olim appellata, aliarumque Provinciarum et Regionum succincta descriptio et explicatio, cum icon. Viennae 1550.* — *Georgii Reychersdorff, Chorographia Moldaviae, quae olim Daciae pars, nunc denuo renovata, ac nonnullis necessariis adnotationibus in priori descriptione omissis, feliciter adaucta. Viennae 1550.* — Chorografia Transilvaniei are 27, a Moldaviei 12 foi în 4°. — Astă edițiune e mai totu atât de rară ca și edițiunea dela 1541; noi nu o avem, dar ni se pare a fi vândut la onorabilulu nostru amic D. Dim. Sturza din Mielăusani.

6) În atlantele lui Lelewel: *Géographie du moyen age. Atlas composé de cinquante planches gravées par l'auteur. contenant 145 figures et cartes générales ou spéciales de 88 géographes arabes et latins de différentes époques. Breslau, 1851.*, la nr. 102, se află o chartă dela 1513, intitulată: *Tabula moderna Sarmatiae sive Hungariae Poloniae Russiae, Prussiae et Valachiae.* (e supplemento *Geographiae Ptolemaei* ab Ubelino et Esslero 1513 *Argentinae vulgato*); însă această chartă e mai multu o curiositate de cătu unu lucru de ore-care valoare, de abia are câte-va locuri nepotrivitu însemnate, precum: *Moncastro, Istropolis, Chelia, Stapenei, Braila, nemyegz* (Némțiu), *Trigoforum* (Târgoviște). — În *Rastawiecki, Mappografia Dawney Polski, Warszawa 1846.* se memoréază, după unu privilegiu alu regelui Sigismundu, o chartă dela 1526, com să de istoricul Wapowski, și editată de librarulu Florianu Ungler, calcografu din Cracovia: *Tabula particularis nonnulla loca regni Poloniae et etiam Hungariae, ac Valachiae continens.* Însă, nici noi, nici chiar istoricii poloni nu putură descoperi această chartă. Atlantele lui Lelewel, și cărtica polonă a lui Rastawiecki, le vândurăm la D. Hâjdău.

7) Antonii Possevinii Societatis Iesu, Moscovia, et alia opera. Quibus nunc recens, propter materiae similitudinem, et regionum, quarum historias explicat, vicinitatem, adiuncta sunt, Martini Broniovii de Biezdzedea, bis în Tartariam nomine Stephani Primi Poloniae Regis Legati, Tartariae Descriptio, antehac nunquam în lucem edita, cum tabula geographica eiusdem Chersonesus Tauricae: Transsylvaniae, ac Moldaviae, aliarumque vicinarum regionum succincta descriptio Georgii a Reichersdorff Transylvani, cum tabulis geographicis tam Moldaviae, quam Transsylvaniae. Item Georgii Werneri de admirandis Hungariae aquis hypomnemation, addita tabella lacus mirabilis ad Cirknitz. În oficina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylij. Anno CIO.IJ.XCV. fol. — Broniovii împreună cu Reichersdorf și Werner, totu în această edițiune, se află și în deosebi de operele lui Possevinu.

8) *Rerum Hungaricarum Scriptores varii.* Ex veteribus plerique, sed iam fugientibus editionibus renovati: Quidam nunc primum editi. Francofurti apud heredes Andreae Wecheli M.DC. fol.

editiunea noastră, sperăm că va fi cea mai deplină, din care numai figura lui Harpocrate și stema lui Reichersdorf vor lipsi, ne având acestea vreun interes pentru noi.

În lipsa în care ne aflăm de asemenea descrieri contempurane, vede oricine de câtă importanță este această scurtă chorografiă a lui Reichersdorf, pentru cunoscința Moldaviei și a vechielor ei datine. În curând vom avea ocaziune de a o alătura cu descrierea ce totuși pre acel timp făcând Veranciul asupra Moldaviei.

Dealtmădrea, am cercat să dăm o traducere câtu s'a putut mai adevărată din latinésca cea cam confusă a lui Reichersdorf.

Despre Reichersdorf au scris mai întâi Horányi în *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum. Posonii, 1777.*; dar cu multu mai esactu și mai deplinu, Seivert în *Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften. Pressburg, 1785.*

București 24 ianuariu 1865.

A. P. I.

MOLDAVIAE
QUAE OLIM DACIAE PARS CHOROGRAPHIA

GEORGIO A REICHERSTORF

TRANSYLVANO ETC. AUTORE,

CHOROGRAFIA
MOLDAVIEI PARTE A DACIEI VECHI

DE GIORGIU DE REICHERSTÖRF

DIN TRANSYLVANIA.

EXCUSUM

VIENNAE PANNONIAE PER IOANNEM SINGRENIUM

M.D.XLI.

TIPARITA

IN VIENA PANONIEI PRIN IOANE SINGRENIU

M.D.XLI

INCLYTISIMO ET POTENTISIMO PRINCIPI ET DOMINO DOMINO FERDINANDO,
ROMANORUM PANNONLÆ, BOHÆMLÆQUE REGI ETC.
DOMINO SUO CLEMENTISIMO.

MAIESTAS et eas quidem longinquas legationes, Quas FERDINANDE Cæsar Inuictissime Rex potentissime, Sacra Maiestas tua mihi iniunxit, prompto alacrique animo suscepi, et pro mea virili strenue ac sedulo peregi. Quarum proxima fuit, qua sacræ Maiestatis tuæ iussu, Moldauiam perlustraui, atque ipsis oculis, quibus maior fidei auctoritas esse solet. Eius terræ, Montes, Flumina, Syluas, Vrbes, Oppida, Pagos, quam diligentissime solertissimeque consideraui, vt veraci, minimeque dubio animo, ad omnia sacræ Maiestatis tuæ interrogata respondere paratus, instructusque redirem. Cum itaque annis superioribus Lyncij ad sacram Maiestatem tuam de rebus omnibus in Regno Moldauiae visis gestisque, retulissem, memoria teneo, Maiestatem tuam mihi negotium dedisse, ut terræ illius Moldauiae situm descriptionemque, quantum iudicio meo assequi possem, litteris mandarem. Quod equidem pro debito officio, quo magis imperio legationis meæ satisfacerem, executus. Ne autem haec nobilissima Moldauiae Regio, Maiestati tuæ, a situ et locorum suorum amaenitate, diuersarumque gentium et nationum ritu et consuetudine, diutius incognita esse videretur, cum nemo veterum scriptorum ac ne recentium quidem eam fortasse prouintiam, calamo, antea sit prosecutus,

PRE-LUMINATULUI SI PRE-PUTINTELUI PRINCIPE SI DOMNU, FERDINANDU,
REGE ALU ROMANILORU, ALU PANONIEI SI BOEMIEI EC.
DOMNULUI SEU PRE-INDURATU.

MULTELE si depărtatele solii cu care mă însărcinași maiestatea ta, neinvinse cesare Ferdinand, pre-putinte rege, le primii cu bucuriă, si le indeplinii cu credință. Acumă mai de curând, călătorii în Moldavia, din ordinea maiestății tale, si studiai din propria-mi vedere în fața locului, si cu cea mai mare luare a minți, muntii, riurile, pădurile, cetățile si orașele si satele, acelui pământ, pentruca, la întorcerea mea, să știu da răspunsuri adevărate si sigure, la ver-ce întrebare a maiestății tale. Astfelii, cându mai în anii trecuți, în Linçiu, raportasem maiestății tale despre toate cele vădite si întemplate în țiera Moldaviei, mi-aducă aminte, cumă maiestatea ta mă însărcinaseși ca să însemneză în scris, asiă precumă asiă ști eu mai bine, pozițiunea si descrierea acelui pământ alu Moldaviei. Acesta si făcu după dator, spre a indeplinii si mai bine sarcina soliei mele. Si pentruca acestă pre-nobile țieră a Moldaviei, să nu mai rămână necunoscută maiestății tale, în privintia situațiunei si a frumusetiei locurilor sale, si în privintia datinelor si obiceielor diverselor ei popore; de oră ce nici unul din scriitorii cei vechi, ba nici cei moderni, nu neau dat până acumă o descriere a acelei țieri: n'am vrut să lipsesc de a da la lumină această mică lucrare, în

intermittere non potui, Quin tandem in publicum emitterem pluribus exemplaribus excusum opusculum, maiore a me fide quam elegantia conscriptum. Quod sacrae Maiestati tuæ denuo offerendum ac dedicandum duxi, vt admonerem Moldauiam minime contemnendam Regni Hungariæ quasi Ramum non infimum, Insidijs callidissimi atrocissimique Tyranni nuper a totius Christianae Reipu. et regni veluti corpore auulsam, omnibus viribus conatibusque esse vindicandam, terram sane omnium rerum copia affluentem, vt inde aditus sit hosti industrio et aliena appetentissimo, expeditissimus ad reliqua Christiani nominis regna inuadenda occupandaque, ardet sane nobis nimium vicinus, vel noster potius paries ardet. Nisi vnanimi consensu concordēs Christiani Principes confestim accurrerint ad restinguendum tam atrox incendium, Vereor ne longe lateque grassata flamma, Quod dij procul prae foribus nostris auertant, simul omnium opes hauriat Quod meum quamuis tenue officium, ab optimo tamen deditissimoque animo profectum. Sacra Maiestas tua boni vt consulat, supplex rogo, meque humillimum clientulum suum commendatum habeat.

E. Sacrae Maiestatis tuæ.

Humillimus servitor
GEORGIUS REICHERSTORFFER
 Secretarius indignus.

mai multe esemplarie, scrisă cu mai multă credință decât eleganță. Acestă lucrare găsit de cuviință a o închină maiestății tale, pentru că să vă aducă aminte, cumcă trebuie lucrat din toate puterile spre a recâștiga Moldavia, care nu e nici de cum cel mai din urmă ram al regatului unguresc, și care acum de curând o smulse prin inselătuire viclenul și cumplitul tiran, din corpul creștinătății și al regatului. Acest pământ e avu cu prisosință de toate lucrurile. De aici inamicul neadormit și răvniitor de ale străinului, are cea mai comodă intrare, spre a ataca și ocupa celelalte țări ale creștinilor. Arde casa vecinului, sau mai bine zicând, arde chiar casa noastră, și de nu voru alerga îndată și în unire toți principii creștini, spre a stinge un foc atât de înfricos, mă tem nu cumva, lăcându-se flacăra în toate părțile, care Dumnezeu să o depărteze de vetrele noastre, în urmă să ne înghită pre toți și toate ale noastre. Acestă împlinire de datorie din parte-mi, fiă ver-cât de mică, ea însă vine din cea mai sinceră și mai devotată inimă; pentru care, rog cu supunere pre maiestatea ta, să o iei în nume de bine; recomandându-mă cu umilință în serviciul vostru.

Ală maiestatei tale

cel mai umil servitor
GIORGHIU REICHERSTORFFER
 nedemnul vostru secretariu.

REVERENDISSIMO DOMINO DOMINO NICOLAO DE GEREND, TRANSILVANEN. EPISCOPO
 SACRÆ ROMANORUM, HUNGARIÆ ET BOHÆMIÆ. ETC. REGIÆ MAIESTATIS.
 INTIMO CONSILIARIO, DOMINO ET PATRONO PRIMARIO, ET OBSERUAN-
 TISSIMO ETC. GEORGIUS REICHERSTORFFER EIUSDEM
 MAIESTATIS REGIÆ, SECRETARIUS, ET CONSILIA-
 RIUS, FÆLICITATEM OMNEM PRECATUR.

INDIGNUM detestabileque apud omnes nationes facinus est, Antistes Reuerendissime erranti, palantique viam non ostendere, maiore tamen ille errantem deuinxerit beneficio, qui compendiosam, rectaque eo quo cupit deferentem demonstrauerit. Quamobrem magno mihi in honore pretioque habendi esse censentur hij qui perlustrata, cognitaque tota ista mundi Machina, et compage in breuissimo quasi chartae spatio tot regna, regiones, gentes, nationes, varia diuersaque populorum instituta, ac mores, quasi primis lineis coloribusque deliniarunt. Maiore tamen illi videntur laude esse digni, qui rudem hanc materiam copiosiore deinde stilo, veluti suis viuisque coloribus illustrarunt. Nam licet illi *καθολον* per vniuersum totius mundi ambitum, suis quasi cancellis circumscripsissent omuibz coeli regionibus, suas nationes, suaque subiecissent domicilia. Nihilominus tamen multum illis, aut præsenti cognitione, ex-

PRE-ONORATULUI DOMNU, DOMNULUI NICOLAU DE GRINDU, EPISCOPULU TRANSIL-
 VANIEL, CONSILIARIU INTIMU ALU MAIESTATEI SALE REGELUI ROMANILORU,
 ALU UNGARIEI SI BOEMIEI EC. CELUI MAI DE FRUNTE SI MAI RESPEC-
 TABILU ALU SEU DOMNU SI PATRONU EC. GIORGIU REICHERS-
 TORFFER, SECRETARIU SI CONSILIARIU ALU MAIESTATEI
 SALE REGESCI, I UREZA MULTA FERICIRE

Elucru nedemnũ si urgisitũ la tôte popórele, prè-sântíte părinte, a nu arètã drumulũ si a nu indreptã pre celũ ce rãtêcesce, dar incã si mãi multũ 'lũ va indatorã acela care-ĩ va arètã in scurtu calea ce duce dreptũ la loculũ unde çintesce. Pentru aceea, mi se parũ demnĩ de multã onóre acei ce, cercetãndũ si cunoscẽdu totũ coprinsulũ acestei lumĩ, au deliniatu pre unũ micũ spatiũ de chartã, asiã dicẽdũ cu primele liniĩ si colorĩ, atãte tierĩ si regiuni, atãte gintĩ si natiuni, si deosebitele loru institute si datini. Dar incã si mãi de laudã parũ a fi acei ce illustrarã apoi acestã crudã materie cu o descriere mãi pre largũ, ca cu adevãratele si viiele sale colorĩ. Pentrucã, de-si cei de ântãiu ne infãcisiarã preste totũ in marginile sale intregũ coprinsulũ lumei, arètãndũ cerulũ si loculũ asediãrii fiã-cãrei natiuni; cu tôte acestea multe leaũ lipsitũ in privirea descrierei locurilor si datinelorũ particulare, sêu pentru-

perientiaque contentis, aut alia tanquam exilia aspernantibus ad particularium locorum situs, moresque describendos defuit. Quod etiam inde apparet multa Erathosteni, Straboni, Ptolæmeo, atque adeo ipsi Vesputio incognita fuisse, quæ nostra memoria e tenebris in lucem prodeunt. Ita sane etiam de Moldavia dici potest, quæ hactenus non aliter, quam solo nomine cognita fuit, et fortasse si eius regionis situm, fortitudinem, et quasi reipub. Christianæ propugnaculum scriptores relata dignissima in literas retulissent, maiore cum Christianorum Principum utilitate, minoreque iactura, ac quasi vt ita dicam ignominia non ita impurissimis religionis nostræ hostibus prædæ nuper cesisset. Quam ob rem cum superioribus annis iussu potentissimi serenissimi Romanorum etc. Regis sane durissimam legationis prouintiam ad Moldaviæ Dynastam, quem ipsi Waywodam appellant, obirem, capta occasione ex varia totius istius prouinciæ assiduæque dum Principem illum assectabamur, perlustratione, decreui non incommodum nostris hominibus, huiusque ætatis memoria, atque adeo R. D. T. cognitione dignum fore, si omnem tractum sane munitissimum, omnique rerum copia vbertim affluentem, quam breuiter et veluti in tabella exhiberem. Hoc autem de me citra inuidiam ingenue fateri possum, me nihil æque, ac veritatem, quæ historiæ quam ab inspectione dictam volunt. Caput ac fundamentum est spectare voluisse, orationis enim florem, ac exoticum decus non minus a vera rerum narratione abesse decet, quam ab honestæ matronæ facie cerussam, ac purpurismum, atque id genus fucos. Proinde recte prudenterque mihi Tragicus ille Philosophus dixisse videtur, veritatis orationem simplicem esse, neque multis Rhetoricis exornamentis, ac phaleris, Quæ Lectorem magis delectatum demittunt. quam cognitione implent. Debet vero hoc maxime nostram hanc foeturam, vel opellam commendare. Quod omnium earum rerum quas memoriæ prodimus ipsinet spectatores, non tam interfuimus, quam nomine Serenissimi domini Principis nostri interdum præfuerimus. Quid enim ad prodendam rei veritatem præstabilius? Quid ad omnem posteritatis memoriam illustrius? quam res a se perspectas cognitasque, Si non admodum magnifica dicendi ratione, saltem mediocri stilo perscribere, tardius enim irritant animos dimissa per aures, quam quæ sunt oculis commissa fidelibus. Proinde

că se multiâmira cu cunoscintia de faşia, séu pentrucă celelalte le despretiuiară ca lucruri de mai puşina insenmetate. Astfelu rămaseră necunoscute lui Eratostene, lui Strabone, lui Ptolemeu, si lui insusî Vespuşiu, o multîme de lucruri care de abiă astădi esu dela intunerecû la lumină. Totu astfelu se pôte dice si despre Moldavia, care până acumû numai de nume a fostu cunoscută, si pôte că, dacă scriitorii aru fi descriu poziţiunea si ţăria acestei ţieri care se puteă considera ca-si unu muru alu crestinătăţii, pôte că, mai deunădi n'ar fi cădiutu cu atâtû damnu, ca să nu diă, cu atâtă rusine, a principiloru creştini, pradă inimicilorû celoru necurati ai religiunei nôstre. Dreptu-aceea, iusarcinatu mai in anii trecutî, din ordinea pre-ptintelui si pre-luminatului rege alû Romaniloru, cu o solă destulu de grea la domnulu Moldaviei, cu acestă ocasiune, insoşindû pre acestû principe, am visitatu totă ţiéra, si m'am decisû să descriu câtû de inscurtû, acea ţiéră, atâtû de intarită dela natură, si atâtû de avuta in tôte lucrurile, crediëndû că asiû face prin acésta, unû lucru plăcutû ômenilorû nostri, si demnû de cunoscintia pre-sântiei tale. Aceea potû să mărturisescû despre mine, sincerû si fără de nici o temere, că nimicu altû nu am avutû atâtă in vedere, ca adevêrulû, care este temeiulû istoriei; pentrucă flôrea cuvântarei si tótă podôba din afară, totu asiă de bine pôte să lipsescă dela adevêrata naratiune a lucrurilorû, ca si dresulû de pre faşia matrônei oneste. Deci, bine si intielectiesce mi se pare a fi dişu filosofulû, că, cuvântulu adevêrulû e simplû, nici că are nevoia de multe infromsetiări ritorice, care mai multû desfetěză de câtû invatiă pre lectori. Dar mai cu sémă aceea trebue să recomandê lucrarea nôstră, că amu fostu marturi a tôte câte memorâmû intr'ensă, si încă nu numai luândû parte, dar câte odată chiarû conducëndû lucrurile in numele pre-luminatului nostru domnû si principe. Si ce pôte fi mai folositoriu pentru arêtarea adevêrulû? aû mai luminatû, pentru memoria posteritătii? de câtû a descrie, dacă nu într'o limbă mai pompôsă, măcarû într'unû stilu mediocru, cele vèdiute si cunoscute prin sine insusî; că-cî cele vèdiute totû-deauna mai bine se intipărescû in inima omulû, de câtû cele audite; de aceea si cei vechi, mai cu sémă pre acei istorici

etiam veteres maxime eos historicos laude et cognitione dignos esse censuerunt, qui earum rerum quas scripsissent ipsimet inspectores, et ut ipsi appellant αὐτοπται fuissent. Quorum in numero quanti fiat Thucydides, Polybiusque, tua Reuerendissima D. quae tam Graecorum, quam Latinorum monimenta plurima percurrisse, diuersasque regiones et prouintias perlustrasse, perspectissimum est, haud ignorat. Nulla igitur laudis spe aut ea expectatio- ne, quam affectare in tam paruo opusculo ineptum et penitus absurdum foret, adductus. Sed solo vtilitatis publicae studio quam in minima etiam re uelle promouere, viri boni est officium Hoc sane subinde consilio fretus et quasi animosior factus, hanc nostram perfun- toriam descriptionem in publicum edere constitui. Arbitratus in eo cuius peregrinanti. Si modo a vera istius terrae Moldaviae descriptione prorsus non aberrarim, haud ingratum me praestaturum obsequium. Itaque Reuerendissima D. tua, hunc meum laborem et studium ae- quo iudicio metiri, meque (ut solet) pristino amore complecti non cesset. Quam Deus Opt. Max. ad annos Nestoreos foelicissime conseruet. Datum Posonij. Calen. Febru. Anno post Christum natum supra Millesimum Quingentesimum. Quadragesimo primo.

'i judecà demnî de a fi lăudați si cunoscuți, cariî vëdînră ei insisî lucrurile ce descriseră. In alû cărorû numërû, de câtă valóre e Tucidide si Polibiû, cin' s'o pôtă scî mai bine decâtû prè-sântia ta, care ai percursu mai tôte monumintele Grecilorû si Latinilorû, si ai călëtoritû prin atâte tieri si impërătîi. Asiadar, nu miscatû de sperantia vreunei laude, nici de vreo altă asemine asceptare, la care a nêzuî printr'o lucrare atâtû de mică ar fi lucru nesocotitû si de totû absurdû; ci impinsû numai de dorintia binelui publicû care e de datorîa celorû bunî a-lû innaintă si prin celû mai micû lucru: cu asemine indemnû si incredintiare, mi-am luatû voia si m'am decisû a scôte la lumină acéstă descriere; crediëndû că, dacă nu voiû fi ră- tăcitû cumva de totû in adevërata descriere a acestei tieri, nu voiû fi făcëndu unû servitiû neplăcutû ver-căruî călëtoriû. Priimesce, deci, prè-sântia ta, in nume de bine si cu indul- gintiă acéstă lucrare a mea, si nu incetă de a mă îmbrăcisiă cu iubirea ta de până acumû. Ddieû să te tină la multî anî fericitî. Posoniû, 1 februarîû, anulû dela Cristû una mie cincî sute patru-diecî si unulû.

CUM plerique diuersarum terrarum nationum, gentium et prouintiarum situm, ac regiones, ipsaque adeo clymata absque vera et integra perspectaque locorum cognitione suo saltem priuato studio aut opinione potius quo caeteris etiam longe peritioribus sese illa sua minus indagata descriptione, ingenio tamen, praestare, cupiunt describere soleant, atque inde citra veram ipsorum experientiam, non parui quandoque errores committantur, quae non mediocria proficiscentibus viarum discrimina adferunt, adeo vt alias multarum rerum sane peritis, in eiusmodi exactissimis annotationibus fides certa non multum adhibeatur. Ego igitur cum superioribus annis, in regno Moldaviae diuersis et arduis sacrae Maiestatis regiae legationibus versatus et perfunctus sim, totamque hanc regionem satis diligenter et vsque ad vltimos eius prouintiae terminos perlustrauerim. Constitui quantum vel per ingenij mei tenuitatem aut temporis angustiam liceat (nisi me mea fallat opinio) terrae illius situm et ambitum breui quodam compendio recta Geographicaque methodo ita depingere et conscribere, vt nihil prorsus ab integra, et exquisita cum locorum, tum fluminum omnium cognitione et descriptione, intermissum fuisse videatur. Quo tandem quiuis eiusmodi itinera suscipiens ampliore sane iudicio, certioreque cum ratione istius regionis Moldaviae situm et ambitum, nec non circumiacentia regna videquaue magis perspecta et cognita habere, hancque meam vel minus bene politam, aut non satis omnibus approbatam descriptionem cognoscere et iudicare queat facilius.

SUNT mulți cariî se apucă să descriă, situațiunea, ținutele, și însași clima, deosebitelorū provincie și tierî, natiuni și popóre, fără a fi vizitatū intru adevărū ei însași locurile descrise, ci numaî dupa cunoscintiele și studiele lorū private, seū mai bine, după inchipuirile lorū, voindū cu acēsta să intrēcă și pre altii cu multū mai iscusiti, dacā nu prin descrierile lorū cele puçinū accurate, celū-puçinu prin talentulū lorū; și cu chipulū acesta, lipsiti cumu sunt de adevērata cunoscintia a locurilor, comita a desū erori destulu de însemnate, care aducu în rătēcire pre călători; astfelu în cātū apoi, altă dată, nu se mai dă crediemētū deplinū nici descrierilorū celorū mai esacte făcute de adevērați cunoscători. Dreptu-aceea, eū, însărcinatū mai anii trecuți de cătră maiestatea sa regēsca cu mai multe și grele solfi în tiēra Moldaviei, și călătorindu cu acēsta ocașiune prin tōtă tiēra, și cercetāndu-o cu tōtă luarea a minte pān' la marginile ei extreme: am decisū, să însemnezū și să descriū, în scurtū și după adevēratulu methodū geograficū, după cātū mintea și timpulū mē ertarā, situațiunea și coprinsulū aceluî pāmētū, astfelu incātū, dacā nu mē insielū cumya, să nu lipsescă nimicu dela deplina și acurata descriere și cunoscintia, a tōte locurile și riurile; pen-truca, în fine, ver-ce călătoriū să pōtă cunósce mai bine positiunea și coprinsulū acelei tierî, precumū și a tierilorū vecine, și să pōtă judecā cu dreptate și acēstā lucrare a mea, care pōte să nu fiā destulū de politā, nici că o voru aprobā pōte totū.

PNRIMIS igitur exordiando a confinibus regni Poloniae, dum scilicet ex eadem satis vasta regione, iter versus Moldauiam spectat, plana est terra atque rebus vsui, et uictui necessarijs accommodatissima, Montibus et Alpibus minime impedita, donec per Russiam propemodum desertam, vsque ciuitatem Leopolim, Russiae Metropolim insignem, quae quinquaginta miliaribus ab vrbe Cracouia, distat, ad propiores Moldauiae metas acceditur, Subinde non ita procul duo sunt flumina haud absimili latitudine et nauigabilia, et profundissima, quae quidem totam hanc regionem naturali suo fluxu ingentibus vndequaque ambiunt anfractibus, vtpote Nester, qui Boristhenes amnis dicitur, et Moldauus, a quo regnum istud primaeuum nomen accipit, illic ab eius Boristhenes fluminis portu Arx quaedam sita est, Chotijna dicta, qui quidem fluius primo statim in Moldauiam trajeciur aditu, atque in Mare album prope arcem Nester Feijerwar munitissimam continuo suo cursu influit. Tandemque non multo itineris interuallo quoddam oppidum Snatijna vocatum, quod videlicet Moldauos terminos a finitimis Russiae metis prope seiungit, attingitur, Isthic Moldauiae limites prima fronte apparent. Inde recto tramite, totius regni Moldauiae ambitus in longitudine certo milliarium spatio ad calculum reuocato vsque ad alpes Transsylvanos, vbi illius terrae Moldauiae extrema meta est, ad sexaginta et quatuor milliaria satis longa protenditur, et terminatur, hinc per praedictas alpes, et asperam admodum et saxosam angustamque viam, qua vix commode currus vnicus progredi potest, per vnum et alterum diem non multo negotio ad ciuitatem Brassouiensem per Ciculiae metas finitimas in terram Bartza deflectitur. Quae quidem ciuitas Brassouiensis circumquaque contiguis cincta est montibus, atque satis firmata moenijs praedictis alpibus a Transsylvana regione, proxima Moldauosque seiungens vicinos terminos, peruenitur in Transsylvaniam. Huic regioni vera Septentrionali plaga ipsa Valachia, quae alio nomie Transalpina dicitur, et Bulgaria Ponto contermina sunt, inter Istrum et Thyram flumina.

PLECANDU, deci, dela marginile Poloniei, tiéra destulu de intinsă, spre tiéra Moldaviei, locul e siesu potrivitū pentru toate cele necesare vietiei, fără muntī si alpi, până ce, trecendū prin desierturile Rusiei, până la Leopoli, capitala Rusiei, in distantiă de cinci-dieci miliarie de Cracovia, te apropii de marginile Moldaviei. De aci nu departe, sunt două riuri, de aceeași lărgime, si foarte adenci, amëndoure navigabili, care incingū totă tiéra, si in cursul lorū forméză mari cotituri; acestea sunt, Nistrulu, si Moldova dela care 'si imprumută tiéra vechiulu seu nume. Lângă Nistru e situată cetatea Hotinului; indată ce treci riulū, esci pre pământulū Moldaviei; érá Nistrulū continuându-si cursulū, aprópe de Cetatea-Albă se varsă in Marea-Albă. Preste pučinu ajungi la Sniatinu care desparte in marginile moldovenesci de cele rusesci. Aci se ivescū mai ántăiu marginile Moldaviei. De aci, in liniă drépta, până la alpi Transilvaniei, Moldavia se întinde in lungime de siese-dieci si patru miliarie. Trecendū apoi prin acesti alpi, cari forméză marginea estemă a Moldaviei, pre o cale foarte aspră, stâncosă, si atâtū de îngustă incătū de abiă póte să trecă unū carū, si dândū pre la marginile secuinei, intr'o di două ajungi fără multă greutate la Brasiovū in tiéra Bărsiei. Brasiovulū este o cetate incungiurată de muntī si întărită cu muri; cea mai aprópe in Transilvania după ce treci alpi ce despartū acéstă tiéra de Moldavia. Transilvania zace chiarū la partea de médiă-nópte a Tieriei-Românesci si a Bulgariei ce se mărginescu cu Marea-Négrū intre Istru si Nistru.

VALACHIA autem longe lateque diffusa, et patens regio a ripis Danubij Thurcis finitima. Quae olim Hungariae regibus obnoxia fuerat, et tributaria. Nunc vero (proch dolor) simul cum Moldavia Thurcarum Tyrannidi magna cum Christianorum iactura subiecta est.

Fuit et olim Waywoda Moldauus, Hungariae Regibus, iuramento astrictus. Eius enim Prouintia quasi regno Hungariae addicta, ingruentibus bellis contra hostes publicos, in defensionem et conseruationem illius praesidia a Regibus Hungariae obtinuit necessaria.

IPSA autem Valachia Transalpini nominis originem ex re sortita alpihus enim et montibus continuis, et his quidem altissimis ab Hungaria et eius potissima Transsylvaniae parte, nemorosis passim amoenisque interuenientibus syluis diuiditur, et conterminatur.

PRÆTEREA Valachia appellatur a Flaccis quiritum gente, Romani enim Gethis superatis et deletis. Flacci cuiusdam ductu eos Coloniam traduxere, vnde primum Flaccia, deinde corrupta voce Valachia dicta, adstipulatur huic opinioni Romanus sermo, qui adhuc in ea gente durat, verum adeo ex omni parte corruptus, vt vix ab homine Romano intelligatur. Igitur Valachi Italicum genus a veteribus (vt aiunt) Romanis deriuatum, praeter quod historijs traditur, in Coloniam Dacicam a Traiano Imperatore, deductos esse, qui plane in Getharum mores abierunt, atque nihil antiquae originis, suique monimenti retinent, praeter nativam linguam quae admodum barbara et corrupta est.

DE RITIBUS ET MORIBUS MOLDAUIAE GENTIS.

POPULUS itaque Moldauicus conformi fere vestitu maiorum veterum more et instituto incedens, non dissimilibus Hungarorum armis utitur, vtpote hastis militaribus et Clypeis, tamen illis parum succinctioribus, et his quoque modo ensibus ac frameis ad vsum belli deservientibus, non multum discrepantes. Quique ad militarem industriam satis apti sunt et expeditissimi.

ERA Tiéra-Românescă este o tiéră deschisă si intinsă in lungă si in lată; la Dunăre se mărginesce cu Turciî. Odinióră Tiéra-Românescă eră supusă si tributariă regiloră Ungariei. Eră acumă, durere, cădiu, impreună cu Moldavia, sub jugulă tiranului turcescă, spre mai mare stricăciunea crestinilor.

Si domnulă Moldaviei încă eră odinióră legatū prin jurământū de credintiă câtră regii Ungariei, si din cauza deseloră resbele, acestă tiéră, ca parte a Ungariei, priimiă dela regii unguresci osti necesarie spre conservarea si apărarea sa in contra inamiciloră publici.

TIERA-ROMANESCA pörtă si numele de Transalpină, fiindă-că se desparte de Ungaria, si de Transilvania, care este partea cea mai insemnată a Ungariei, prin unū siră de alpi si munti, acoperiti cu dese si frumoase păduri.

SE mai chiamă si Valachia, dela Flaci, ginte romană, pentrucă Romanii, după ce au invinsă si stinsu pre Geti, aduseră aci coloni sub conducerea unui Flacu, de unde mai atâtău se numi Flaccia, după aceea corumpându-se cuvântulă, se diise Valachia. Acestă opinie se confirmă prin limba romană ce vorbesce încă acestă natiune, însă asiă de stricată in câtă unū Romană de abiă o-ar intielege. Asiadar, Românii sunt semintiă italiană, si se tragă, precumă dică, din Romanii cei vechi, adusi in Dacia, după cumă arată si istoria, de Traiană împărată, dar cu timpulă adoptară datinele Getiloră, si astădi nu le mai rămase altă monumentă de vechia loră origine, afara de limba nationale care este foarte barbară si coruptă.

DESPRE RITURILE SI DATINELE MOLDOVENILORU.

MOLDOVENII pörtă inbrăcămintea mai-mariloră sei; armele loră sunt ca si ale Unguriloră, adecă lănci militare care sunt cevaşi mai scurte, si scuturi, si săbiî de resbelă care încă nu se deosebescu multă de ale Unguriloră. Ei sunt destulă de iscusiti si foarte ageri in trebile militare.

Praeterea gens ista Moldauica ferox est, et admodum barbara rebus tamen militaribus et bellicis, vt praedictum est, suo more eximie instructa. Christum et diuos Apostolos agnoscit, ac S. Pauli, vt ipsi volunt religionem hactenus iam inde ab initio non sine summa veneratione, et pietate coluit, istic diuersæ sectæ, et diuersa quoque religionum et nationum genera habentur, vtpote Ruthenorum, Sarmatarum, Rascianorum, Armeniorum, Bulgerorum et Tartharorum, non minor denique pars Saxonum Transsylvanorum, hanc terram passim inhabitantes, Imperio Moldaui wayuodæ obnoxia varietate tamen ceremoniarum et dogmatum sine contentione vtuntur, et quaelibet secta, siue natio solitis suis ritibus et legibus pro suo fruitur libitu. Eodem quoque modo et ordine, Monachi Christianam religionem illic profitentes, sacris suis ceremonijs, et officijs iuxta monasterij et ordinis sui consuetudinem siue regulam vtuntur. Postquam autem de Ruthenis supra mentionem fecimus, eos Moldaviae confines constituentes, par est, et alios finitimos ipsis populos, paucis culamo perstringere.

TARTHARI vero eam regionem incolentes, quingentas (quas vocant) sessiones proprias habent, ij pariter Waywodæ ipsi sua fide astricti, atque in expeditione bellica, contra externos quoque Tartharos, a quibus ista prouincia non raras sentit incursiones, suis instructis copijs proficisci coguntur. Gens admodum effera, quæ carnibus equinis quotidiano vescuntur cibo, reliqua obsonia etiam delicatissima minime curantes.

RUTHENI olim prouintiæ Narbonensis populi finitimi erant Auernis et Sanctonibus, vnde Caesar in commen. Et post eum Plinius lib. 3. cap. 4. Galliae populos esse tradidit. Idem lib. 4. cap. 19. Aquitanis eos adnumerauit, modo inter Moldauios. Polonos, Tartharos, et Carpathiorum montium accolae habitant, eorum regio Russia vocatur, quam Sylua Hercinia mediam fere diuidit, rari apud eos Christiani sunt, Pauli sectam profitentes, sermonem a Polonico parum discrepantem proferunt.

PRUTHENI vero vltimi Germaniae populi, quos Mela Herniones appellat, vltra Pomeraniam illis occidentem incolunt, ad Septentrionem littore maris Oceani, partim ad orientem Lithuania, partim vero Lithuania clauduntur. Meridianos locos Masonitae ac Poloni tenent, eius

Moldovenii sunt unu poporu feroce si forte barbaru, er in trebile militarie si ale resbelulu, precumu se dise, sunt forte bine deprinsi. Recnoscu pre Cristu si ddieescii apostoli, si, precumu pretindu densii, dintru inceputu pana acumu urmeza cu multa pietate si veneratiune religiunea lui S. Paulu. In acesta tiera locuescu impreuna sub ascultarea voevodulu, popore de diverse nationalitati si religium, precumu: Ruteni, Poloni, Serbi, Armeni, Bulgari si Tataari, si in fine, multi Sasi din Transilvania, fara ca in acesta varietate de rituri si dogme sa se certe intre sine. Fiecare secta seu natiune 'si urmeza ritulu si legea dupa buna placerea sa. De aseminea, si calugarii catolici ce se afla aici, urmeza santele loro cerimonie conformu regulei manastirei seu ordinului de care se tinu. Dar de ora ce vorbiramu mai susu despre Rutenii din acele margini ale Moldaviei, cuvine-se ca sa insemnamu puține si despre alte popore vecine.

TATARI locuitori in Moldavia posedu cinci sute sesiuni; ei sunt supusi cu juramentu domnului tierei, si obligati a lua parte cu ostile loro la espeditiunile belice intreprinse chiaru si incontra Tataariloru dinafara, de ale caroru incurse a dese ori suferu acesta tiera; sunt o natiune forte selbateca; mancarea loro de tote dilele este carnea de calu, despretiuindu alte mancari ori-catu de delicate.

RUTENI odiniora locuitori ai provinciei narbonese, vecini cu Auerii si Sanctonii, de unde Cesar, si dupa acesta, Pliniu, 'i numesce poporu alu Galiei, si-i numera intre Aquitani, astadi sunt asediati intre Moldoveni, Poloni, Tataari, si intre locuitori Carpatiloru; tiera loro se chiama Rusia, pre care o taiu in doue padurea Ercinia; ei se tinu de secta lui Paulu, si catolici sunt pre-pucini la densii; vorbescu o limba pucinu deosebita de a Poloniloru.

PRUSII sunt la partea estrema a Germaniei. Mela 'i numesce Ernioni; ei locuescu din colo de Pomerania care remane la apusul loro, la media-nopte vine Oceanulu, la resaritu

regionis Metropolis, Dantiscum Littoralis ciuitas Emporio, ac mercibus extraneis clara, et insignis fistula eam alluit, moxque Oceano absorbetur.

SARMATIA Europae extrema regio, hanc Mela Germaniae partem esse tradidit, recentiores contra, nam ille fistulam hij Oderam Germaniae terminum esse scripserunt, quae Poloniam a Silesijs determinat. Iul. capitol. in Proculo, centum ex Sarmatia virgines coepit. Ptol. lib. 3. Duas esse Sarmatias tradit, alteram in Europa, quam nostra aetas Poloniam appellat, haec a septentrione Oceano, ab occasu Germania, a meridie Iazigibus, Methanastis, ac Carpathijs montibus terminatur, in ea sunt olim Olijba, modo Russia et Tartharia, altera vero Sarmatia Schijticae Asiae pars est, vltra Tanaim, in qua et Caucasi montes prominent. Hinc Sarmatae populi modo Poloni, olim Herniones, vt Plinius, et Mela, vel Omeones, vt Ptol. Tacitus Germanis annumerat. vtpote qui contra Sueuos, Vannio Sueuorum Rege ab eis expulso opem tulissent. Nos aliter sentimus. Nam Sarmatae quondam, quemadmodum et hodie carne equina more Tartharorum vescuntur. Inde Mar. Venit et epoto Sarmata pastus equo. Claudia. Tua Sarmata discors sacramenta petit. Tranquil. in Domician. Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario, vnam in Sarmatas legionem, cum Legato simul Caesar. Cæterum auri, argentique maximarum rerum ignari, vice rerum commercia exercent, vide reliqua apud Mel. lib. 2. Graeci Sauromatas vocant. Ideo quod Lacertis consimiles oculos habeant. Plin. lib. 4. Sauromatas gentes Schytarum graeci appellant, quas Sarmatas Romani dicunt.

INSIGNIORA autem aliquot loca. Arces nempe et oppida nominatim quoque perstringere libet, Ea sunt, Swczowa, Chotijna, Nempczs, Romaniwijwar, Bahloijazwar, Wazlo, Zorwca, et Orhe, Item Hwztwaras Tartharos, Barlat, ac Romanwasar, et pleraque alia oppida et castella quae breuitatis studio, non ex ordine recensere aut describere volumus.

PRINCEPS vero istius regionis, quem Waywodam Moldauum appellant pro Aulae suae splendore, tria millia equitum, quotidiano suo alit stipendio. Qui quidem in armis semper præsto, et parati sunt, Eundemque Waywodam cum instructis copijs suis comitantur vndique. Poterit autem ipse Waywoda, dum belli necessitas ita postulauerit, non magno negotio, et labore

Livonia si Litvania. Partea de médiã-dî o tinû Masonitiî si Poloniî. Capitala lorû este Dantiscû, cetate litoralê, lângă Vistula si Oceanu, renumită prin piatia si comerciulû seu din afară.

SARMATIA este la marginea estremă a Europei. Mela o numesce parte a Germaniei, ér scriitorii recentiori sunt de altă părere, din causă că Mela tine că Vistula, ér acestia că Odera face marginea Germaniei. Ptolomeu dice că sunt două Sarmatie, una in Europa, care astădi se chiamă Polonia, acésta se mărginesce la médiã-nópte cu marea, la apusû cu Germania, la médiã-dî cu Iazigiî, Metanastiî si locuitoriî Carpatiloru, aici eră Oliba celoru vechi, astădi Rusia si Tataria; cealaltă Sarmatiă, este parte a Asiei scytice, din colo de Tanai, unde se innaltiă muntii caucasiani. De unde Sarmatiî, astădi Poloniî, se numescu Ernioni de Pliniû si Mela, séu Omeoni, de Ptolomeû; Tacitû î numără intre Germani, ca uniî ce deteră ajutoriu contra Svevilorû cari goniseră pre Vanii regele lorû. Noi sntemu de altă părere, fiindû-ca Sarmatii mână carne de calû, ca si Tătarii de astădi, precumû arată Mart; vedî si Claudianû si Tranquilu. De altmintrea, Sarmatiî in locû de aurû si argintû se serviă cu alte lucruri in comerciulu loru. Vedî celelalte la Mela. Grecii î numiă Sauromati, pentrucă aveă ochi ca de siopirlă; ér Romaniî, Sarmati.

ACUMU să insemnâmû si anume câteva cetăti si orasie mai alese. Acestea sunt: Suciava, Hotinulû, Némtiulû, Romanu-noû, Têrgu-Iasi lângă Bachluiû, Vasluiû, Soroca, si Orheiû; apoi Husiî, Trotusiulû, Bârladulû, si Têrgulû-Romanû, si alte mai multe opide si castele, care, spre a fi scurti, nu le insirâmû nici le descriemû tôte de a rândulû.

DOMNULU séu Voevodulû acesteî tieri, pentru splendórea curtei sale tine trei miî călăretî cu léfă dela sine pre tótă dioa. Acestia in totû-deauna sunt gata in arme, si insoçescû

in regno suo generali habito delectu ad sexaginta millia equitum et peditum exercitum conscribere.

EADEM quoque regio Moldauica, alit insignes equos Thurcicos, Valachicos, item asturcones optimos, aliosque in magna copia, Illos tamen raro ob Waywodae edictum ex ea regione, nec nisi nuntiis et Oratoribus publicis educere libere permittitur.

Eius generis equos nobilissimos et strenuissimos numero quingentos et deinde trecentos quoque insignes Falcones ipse Moldauus praeses. *nec non ingentem Ducatorum summam.* Thurcarum Caesari, quo ab illius inuasionem, sua sit pacatior prouincia, quottannis in tributum pendere solet. Et quoniam hystoria non debet non esse verissima, licebit et illud adijcere, quod legitimi simul et illegitimi indiscriminatim regno succedunt. Verum quamprimum illius terrae haeres aut Princeps nascitur, eius corpori stygma quoddam ignito imprimitur ferro. Vt de vero demum stemmate natus princeps, ad virilem euectus aetatem certo dinoscatur intersignio.

ASSUEUIT namque haec propago ob imperandi libidinem et futurum capessendum imperium, alter alteri necem machinari praematuram, omnesque mortis struere insidias. Ideo plerumque inter fratres, obtinendi imperij causa, suboriuntur bella quam perniciosissima. *Quod itidem in Transalpina prouincia fieri solet, et contingit frequentius.*

In hac prouincia nullae sunt naues, quibus flumina traiciuntur, praeter rates, quae ex compactis trabibus et applicatis asseribus extractae sunt, quas nostrates nautae Germanica lingua *Pruckschiff* appellant; quibus eo potissimum consilio vtuntur, ne vel hostes eam prouinciam celeri motu aut impetu obruere aut inuadere queant. Sed interdum etiam in traiciendis illis fluminibus, dum aliunde Principum Oratores aut nuntij ad Waywodam veniunt, quibusdam paruulis utuntur nauiculis, ne vel a portu fluminis aliquandiu remorari videantur, quibus satis commode una cum equis simul et curribus traiciuntur quam celerrime.

Praeterea Moldauiensis simul et Transalpinenses Waywodae, vires Turcarum Caesaris non semel magno suo malo experti, suoque imperio et regno depulsi sunt. Quemadmodum

pretutindene pre voevodulü cu östea. Dealtmintrea voevodulü, in casü de necesitate, pôte fără greutate să alégă in tiéra sa si să stringă o öste pâñ' la siese-dieci miľ de călăreți si pedestri.

MOLDAVIA nutresce in sinulü seu căi fôrte distinsi, turcesci si românesci, precumü si căi de Asturia fôrte bunï, si altï, in mare numerü. Inșă din ordinea lui vodă, numaï soliï si ambasadoriï aũ voiă de a scöte din tiéră căi turcesci si românesci; altü-cineva a rare ori se bucură de asemenea voiă.

SPRE a-si scăpă tiéră de invasiunile Turcilorü, domnulü Moldaviei trămite sultanulü pre totü anulu, unü numërü de cinci sute căi din cei mai nobili si mai ageri, si trei sute sioimi din cei mai alesï, precumü si o mare suma de galbini. Si fiindu-că asiă se cuvine ca istoria să arete totu adevêrulü, cantă să adaugemü si acêsta că, fiï, legiuiti aũ nelegiuiti, urméză in domniă fără vre o deosebire. Dar indată ce se nasce principele-eredită alü tierei, i se imprime pre corpü un semnü cu feru arsü, pentruca, ajungëndü la etatea bărbătescă, să se sciă după acestü semnü, fără vreo indoelă, cumcă este adevêratü fiü de domn.

PENTRUCA, atătu este de nemêsurată pofta de domniă a acesteï semintï de principï, încătü nuse indoeskü a cercă pururea tôte chipurile si măestricile de a se perde si a se ucide unï pre altï pentru domniă. De aci se nascü dese si perniciose resbele intre frati pentru domniă. Totü asiă se face si in Tiéra-Românescă, și încă mai adesü.

In acêstă tiéră nu sunt corăbie pentru a trece riurile, ci numaï poduri trecătorie, compuse din bărne si scânduri, si acêsta cu scopü ca nu cumva inimiculü prin o répede miscare să invadă si să calce tiéră. Inșă, cândü vini la voevodulü soli dela altï domnitori, le stai spre dispositiune öre-care vase mici pentru trecerea riurilor, pentruca să nu pară a întâr-diă soli câtü de puçinü la malü, trecëndü pre aceste vase destulü de comodü si fôrte répede impreună cu cai si trăsurile sale.

Mai incolo, domni Moldaviei si ai Tierei-Românesci, nu o dată cercară, spre mare reulü lorü, puterea împêratulü turcescü, fiindü scosi din domniă si din tiéră; precumü se

quondam Petro Waywodae Moldauo, Bogdano cognomine, paucos ante annos obtigit, quem Caesar Turcarum suo priuauerat dominio, et ablato eius thesauro in diram captiuitatem Constantinopolim abduxerat, ubi ad plures menses vinculis retentus, tandemque impetrata Caesaris gratia, pristinae libertati restitutus est. Post cuius obitum filius eiusdem Elias Bogdanus, patris imperio successit, foeliciterque ac summa cum prudentia et moderatione atque benignitate subditos suos omnes gubernare, et cum Transylvanis bonam amicitiam et vicinitatem seruare dicitur: nilominus tamen Caesaris Turcarum imperio substrictus, quibusvis annis solitum tributum pendere solet. In Transalpina autem prouincia quidam Mircza qui (vt aiunt) pluribus annis in aula Caesaris Turcarum versatus, et tandem non multis ante annis, priori illius terrae Waywoda Wlad nominato, e medio iam sublato, auctoritate Turcarum Caesaris, in dominium istius prouinciae restitutus est, quem sua credulitate et tyrannide praedecessores Waywodas eiusdem prouinciae multo superare ferunt: hic si quidem initio regiminis sui, potiores seniores, Barones, et Nobiles istius prouinciae, nulla legitima occasione habita, partim miserabili nece affici, ac nonnullos in diram captiuitatem redigi iussit: Vnde plures alij formidine ducti, ne in manus illius inciderent, relictis omnibus opibus, sese clam in fugam subduxere, et in Transylvaniam, quo tutiores essent, contulere. De cuius Waywodae Mircza tyrannide, rebusque tam seueriter et crudeliter gestis quispiam otiosior longam posset edere historiam, quae singula breuitatis gratia, cum videbantur non adeo esse necessaria, potius praetermittenda fore duximus.

DE SEVERITE MOLDAVIENSIVM WAYWODARUM.

Est et haec regio, ob id praecipue commendabilis, multisque ferenda laudibus. Etenim Princeps ipse in facinorosos, summa animaduertit seueritate, atque adeo vt varijs scelerum generibus, varia itidem inferuntur supplicia. ob leuissima quandoque commissa, quo magis illorum pertinaces animos obsequentiores reddunt. Cuius rei specimen videre est, in tanta coe-

intemplă inainte de acésta cu câtă-va ani, lui Petru-Bogdană voevodulă Moldaviei, pre care împăratulă turcescă lă scôse din domniă, si luându-i tesauri lă duse cu sine la Constantinopoli, si-lă puse la aspră închisoriă; aci stete legatū mă multe luni; până ce in urmă căscigă gratia împăratulă si libertatea sa de mă nainte. După mórtea aceslă, urmă in domniă fiu-să Eliă-Bogdană. Acesta se dice că cu multă întieptiune si cumpătă, si cu bunetate si fericire guveră pre totă supusă se, păstrândă bună amicitia si vecinatate cu Transilvania; dar cu tôte acestea, supusă imperatului turcesc, i răspunde pre totă anulă obicinuțulu tribută. Éra in Tiera-Romănescă, ună anume Mircea, care petrecuse mă multă timpă in curtea imperatului turcesc, in urmă, nu multă ani inainte de acésta, scotându-se Vladă vodă, fă asediată in scaunulă domniei cu puterea si autoritatea împăratului turcesc. Despre acestă Mircea vodă se spune că intreze fără asemănare in crudimă si tirănie pre totă predecesori se: de oră ce îndată la începutulă domniei sale, parte omori intr'ună modă miserabilă si fără nici o causă legitimă, parte puse la cele mă aspre închisori, pre cei mă de frunte boiari si nobili ai țierii; multă, impinsi de spaimă, să nu cadia cumva in mânăle lui, părăsindu-să totă avutulă, scăpară cu fuga intr'ascunsă, si veniră in Transilvania, ca să fă mă siguri. Despre ale căru Mircea voevodă tirăni si crudimă, avându cineva timpă ar pută să scriă lungă istoria, éra noi, pen-truca să fimă scurți, si negasindu-le atâtă fle necesarie, crediurămă a le trece mă bine cu vederea.

DESPRE SEVERITATEA DOMNILORU MOLDOVENI.

Nu se pôte lăudă de ajunsă acéstă țieră, mă cu sémă pentru aceea că, principele pedepsece fôrte aspru pre făcatori de reu, si încă cu pedepse diverse dupa varietatea crime-lor; totă asiă de aspru pedepsece adese ori si cele mă mici abateri, pen-truca cu atâtă mă bine să pôtă imblândi cerbicosia loră. De aci se întielege ceta cea mare de ómeni orbi,

corum catherua, qui ob patrata exoculantur facinora, *aut suis mutilantur membris*, quique in dies eleemosinae ac victus gratia, suis iam orbat luminibus, Principis sectantur curiam, Quos etsi flagitia designarint, nihilominus Waywoda ipse, pro sua liberalitate et pietate, fouet benigneque sua in curia sustentat. *Ac extraneis omnibus tam sacrilegis quam adulteris et id genus perditissimis nebulonibus ad se fugientibus tutissimum praebet asylum.*

PER totam hinc regionem vetere saltem moneta Hungarica, item asperis argenteis, et florenis tam Hungaricis, quam Thurcicis vtuntur, neque aliam quamcunque monetam ipsis incognitam admittunt.

IPSI autem Principes illius terrae Moldaviae, quadam Tyrannide in suos subditos, magna cum seueritate et crudelitate continuo exercere, illosque pro minimo etiam delicto, vt paulo ante praedictum est, quam acriter punire solent. Indiesque in publico omnium conspectu quo magis in eos suam foerocitatem ostendant, extremis afficiuntur supplicijs. Hinc summa in Principem subditorum et obseruantia et obedientia.

RARISSIME vero hij Waywodae *utriusque provinciae tam scilicet Moldaviae quam Transalpinae*, ob eorundem subditorum occultas plærunque conspirationes, et insidias, quibus ut plurimum suos Principes adeo seueros, et ferocientes clam insectantur, diuturno imperio perfrui possunt. Nec dum etiam ab incursione hostium, tam scilicet Tartharorum quam Thurcarum, a quibus admodum frequenter infestantur, in regno suo satis tuti sunt, nisi cum illis quandoque confoederationem, et inducias suscipiant.

PRÆTEREA cum ex Moldauica illa regione per Russiam inferiorem, quae proximis regni Poloniae metis, et finibus iungitur, a Podolia, iter ad Hungariam versus Marnarusium, Munkacz, et Beregh sumitur, passim amoeni, ac spaciosi sunt campi, nullo amne nauigabili intersepti, tantum fluuio Brwth vocato, qui Moldaviae Poloniaeque fines dirimit, qui etiam humidis quandoque temporibus traijcitur. Ilinc tandem continuis et quidem altissimis montibus, et albis per arctissimam ac multo difficillimam viam, qua haud satis commode equus vnicus lento quidem passu progredi queat, ad praescripta loca peruenitur in Hungariam.

cărora li se scóseră ochiî sêu li se tăiară membrele pentru faptele ce aũ comisũ, si carîi, lipsitĩ acumũ de lumina ochilorũ, vinu de cerũ milã si pâne in curtea principelui. Si cu tóte cã sunt insenmatĩ prin fãrãdelegile lorũ, principele, dupã liberalitatea si pietatea sa, 'ĩ priimesce cu bunãvointã si-ĩ sustine in curtea sa. ba si sacrilegiĩ si adulteriĩ strãinĩ si altĩ asemĩnĩ omeni perduti si de nimica ce scapã la dẽnsulu gãsescũ acĩ celu mãi siguru asilũ.

IN tóta tiéra numãĩ moneta vechiã unгурescã are cursũ, precumũ si aspriĩ de argintũ si aurũ, atãtũ ungurescĩ cãtũ si turcescĩ, érã orĩ-ce altã monetã necunoscutã loru nu se priimesce.

PRINCIPU Moldaviei se pórtã cu tirãniã si cu multã seueritate si crudime, cãtrã supusĩ sei, pedepsindu-ĩ, precunũ se dise mãi susu, fórtẽ aspru si pentru cea mãi micã vinã, si mãi pre tótã diua se aplicã pedepsele extreme in façia a tótã lumea, pentruca cu atãtũ mãi vèrtosũ sã-sĩ arete seueritatea. De acĩ vine ascultarea si supunerea cea mare cãtrã principele.

DAR a rare orĩ se intẽmpla ca acestĩ domnĩ, atãtũ ai Moldaviei cãtũ si aĩ Tierẽ-Romãnescĩ, sã stea multu in domniã, mãi cu sémã din cauza ascunselorũ conspiratiunĩ si insidie prin care supusĩ urnãrescũ pre domnii sei cei seuerĩ si feroci. Desele incurse ale Turcilorũ si Tãtariloru incã nu-ĩ lasã in pace, fãrã a se confederã si a se impãcã pre unũ timpũ cu dẽnsiĩ.

PLECANDU din tiéra Moldaviei, prin Rusia inferióre ce se mãrginesce in apropiare cu Polonia, dela Podolia spre tiéra unгурescã, cãtrã Maramuresiũ, Muncaciũ si Beregũ, sunt cãmpe intinse si plãcute, fãrã riurĩ navigabili, afarã de riulu ce se chiamã Prutu, care desparte Moldavia de Polonia, si care si pre timpũ de ploĩ si ape incã se póte trece. Êr de acĩ inainte trecĩ prin alpi si muntĩ intinsi si innalti, si pre o cale fórtẽ strimtã si dificile pre care de abiã unũ calũ póte sã trecã si incã incetũ, ajungĩ in Ungaria la locurile mãi susu dise.

Est autem illa prouintia Moldauica satis amoena tam planitiæ quam vallibus, oppidis etiam et varijs possessionibus vndecunque refertissima, nullis tamen arcibus aut ciuitatibus industria, aut arte munitis, excepta *sola* arce Nempezs, quae in altissimo monte sita, cincta est moenijs alias solum fluminibus, quasi a natura adhibitjs, munita praesidijs.

Svnt et praeterea duae Arces Validis exstructaemuris utpote. Romaniwijwar, quam planicies quaedam ad flumen Zered, quod in danubium flectitur sustinet. Alteri vero Romaniwasar nomen est, haec ut vtrinque duo occupant latera, Sic vtrasque danubius ipse secat atque interfuit bifaria vtrinque dominia discernens, Altera etenim Moldauiam, Altera Transalpinam suis contuentur prospectibus, habet et is Danubij decursus duo vtrinque a portu fluminis sita oppida, videlicet Barilla et Galaczs quae pari ipsius Danubij interluuio, amoeno quodam naturae beneficio, elegantique seiungit ordine.

In qua quidem regione nil deesse comperitur quod vsui humano conferre possit. Ad haec diues, auri, argentique ac salium fodinis. Item agrorum, vinearum, pecorum, Piscinarumque et stagnorum ac selectorum *et variorum* piscium genere, longe omnium locupletissima, adeo ut rerum omnium copia vbertim affluat, alioqui etiam aeris clementia victus commoditate, ipsaque politia sane quam nobilis *et spectatissima*.

HACTENVS, REX SERENISSIME viuis veluti coloribus Moldauiam regionem longe omnium praestantissimam, quantum attinet non tantum ad insigniora loca, Flumina, Oppida, montesque, verumetiam minimos Pagos Castellaque perstrinximus, gratum quidem Maiestati tuae, (nisi nos concepta spes fallat) in eo praestaturi officium. Multum igitur tuam Maiestatem, caeterosque Christianos Principes, breuissima haec Moldaviae descriptio admonere debet, quantum hac amissa regione periculi omnium Christianorum ceruicibus immineat, siquidem humanum vitium est, accepto iam malo tum primum consilia velle capessere.

ΤΕΛΟΣ.

DEALTMINTREA Moldavia este o tiără destulă de plăcută, cu siesuri si văi, plină de orasie si sate; numai cetăți întărite nu are, afară de cetatea Némțiulă care întemeiată pre ună munte înaltă este încungiurată cu ziduri; altele sunt întărite dela natura, apărute numai prin riuri.

MAI sunt două cetăți foarte bine întărite: Romanu-noi, cetate asediată pre ună siesă lângă Seretu care se varsă in Dunăre. Cealaltă cetate se chiamă Têrgu-Romană. Aceste două cetăți ocupă ambe laturile riului, care trece printre ele, si înainte de a se vîrșă in Dunăre, desparte Moldavia de Tiăra-Românescă. Mai sunt pre malurile Dunărei două orasie, Brăila si Galati; riulu ce curge printre ele, le desparte frumos, unul după altul, in ore-care distanțiă.

NIMICU din cele necesarie vietiei omenesci nu lipsesce in această tiără. Afară de acea, e avută in aură argintu si sare; plină de locuri arătorie, de vii si vite, si de lacuri de pesci ales si deosebit: cu ună cuvîntu, de toate se află aici cu prisos. In fine, aeră blîndă si traiul vietii comodă, si chiaru curatienă distngu această nobile si lăudata tiăra.

ETA, PRE-LUMINATE REGE, tiăra Moldaviei cea lăudată dintre toate, descrisă in scurtă si in viie colori, nu numai in privirea riurilor si opidelor mai însemnate, dar până si a celorlă mai mici sate si castele; crediîndu (de nu ne insielămă cumva) că implinimă prin această o plăcută datoriă cătră maiestatea ta. Astă pre-scurtă descriere a Moldaviei multă va desceptă pre maiestatea ta si pre ceilalti principii crestini, ce periclu mare spînzură acumă prin perderea acestei tieri asupra capeteloră tuturoră crestiniloră, de oră-ce e ună vitiu omenescă, ca onulă, după ce a pătitu reulă, apoi să începă a cugetă si a se consultă.

FINE.

AD LECTOREM.

*Cum velis fortuna fauet prouecta secundis,
 Laetaque tranquillae tempora pacis habes:
 Dormitas vtranque nimis securus in aurem,
 Sunt tibi, sunt alio fata cauenda modo.
 Expende afflicti tristissima tempora belli,
 Et quae sint capiti tela parata tuo.
 Forte tibi rerum series adversa malarum,
 Qua minime credis, parte futura venit.*

*Inque tuis inimica volat fortuna capillis,
 Cum tua laurigera tempora fronde tegis.
 Credo equidem, nec vana fides, foelicia nunquam,
 Quae non sint multis obuia fata malis.
 Quare si quid habent vatum praesagia veri,
 In nostrum venient barbara tela caput.
 Sic Scythicis perijt nimium secunda cateruis
 Moldavia, et rigido Flaccia pressa iugo.*

CATRA LECTORE.

*Cându noroculă 'tă zimbesce, cându te légenă limiscitū in plăcerile păcii: atunci te puni
 si dormi pre amândouă urechile în totă siguranță. Însă, altmintrea se cade a preintimpină
 ursita cea rea. Cugetă asupra nenorociriloră resbelului, gândesce-te la săgetile ce se găsesc
 asupra capuluiă teu. Póte că sirulă releloră 'tă vine chiară din partea de unde mai puțină
 credea; póte că sórta înimică atunci chiară sbóră asupra capuluiă teú, cându fruntea-tă cu
 lauri e încinsă. Că-ă eă credū, ničă mī-e desiértă credința, că sórta cea mai ferică e espusă
 la cele mai multe pericle. Asiă-dar, dacă predicerile profetiloră coprindū vreunū adevrū:
 arme barbare vorū să vină asupra capuluiă nostru. Astfelu Moldavia, prè-multū incrediută,
 perî prin turmele scytice, si Tiéra-Romănescă cădiu sub apăsarea jugulu barbaru.*

NOTE

Pag. 136. unde se dice că, *Moldoveniș pōrtă inbrăcăminteā māi-marilorū seș*, să se intielégă *străbunilorū seș*.

Pag. 139. Reichersdorf memoréază despre vechia datină a familiei domnesci din Moldavia, că, îndată ce se născăa principele-ereditate alii țierei, i se imprimeă în corpul unu senu cu fieru arsū, pentruca să se sciă la timpul sen că e fiul de domn. Asiă se vede a fi fostu însemnatu Iancu-Sasulū, fiulū naturalū alū lui Petru-Raresiū, precumū ne incredintiāmu din Croniculū contimpuranū *Fuchsio-Lupino-Ottardinum*, citatū la pag. 48 a *Te-sauruluī* nostru. Atari semne s'arū parē a fi fostu în usū si la familia regescă a Bulgaro-Romānūlorū, de oră ce Zonara (la *Stritter*. Tom. II, pag. 653, în *Notă*) vorbindū despre Alusianu, alū douile fiilū alū lui Aronū, memoréază despre semnul ascunsū ce aveā Alusianū la māna drēptă, semnu nesupusū îndoclii, prin care se probă că elū erā de vitia regescă, fiulū alū lui Aronū; dacă nucumva acestū scinnū era firescu ēr nu făcutū.

Pag. 142. unde Reichersdorf vorbește despre cele două cetăți, Romanu-noū (*Romanioviioar*), si Tērgu-Romanū (*Romanioasar*), testulū originalū atātū e de confusū, încātū cautū să mărturisimū că fără ajutorulū unu vechiū si cruditū istoricū alu nostru, n'amū fi fostu în stare de a dā o traducere orecare. Anevoe credemū că ar putē cineva să traducă acelu pasū, mai nemeritu si la intielesū, decumū făcurāmū noi acumū. Arētarea lui Reichersdorf despre două cetăți *Romanu*, si traducerea noastră, parē a se confirmā afară de totā indoela, prin cele ce aflāmū în *Descrierea Moldaviei* de Cantemirū, unde vorbindū despre Tērgu-Romanū dice: «multī dicū că pāmēnteniī nostri la întōrcerea lorū din Transilvania, aici s'arū fi asediatu mai āntāiu; dar nu toti sunt de acēstā părere, pentrucă nu departe de Romanū se vede unū altū locū pre malulū rēsaritēnu alu Siretului, care a-stādī se numesce de locuitori *Smedorova*, si se dice că acolo ar fi fostū intemeiafă cea de āntāiu si cea mai mare cetate. Cu adevēratū este că, cu multū mai încōbre, s'a innoitū acēstā cetate de Stefanū voevodū celū Mare, si a fostū pusă ērā în starea ei cea de mai innainte. ērā apoi după multī ani, nu sciū din ce causă Petru-Raresiū ērāsī aū risipit'o si a poruncitū locuitorilorū ca sa se mute în Romanū.» Etā dar cele două cetăți *Romanū* despre care vorbește Reichersdorf chiarū pre timpulū lui Petru-Raresiū. — Sa însemnāmū că reū se dice în traducerea romānă a lui Cantemir, făcută în Iasi la 1851, *Smirodova*, în locū de *Smedorova* precumū stā în editiunea germană (vedī *Büsching*, *Magazin*, III 552; si editiunea separată de *Frankfurt und Leipzig*, 1771. pag. 54.) ēr din *Smedorova*, dacă se omite terminatiunea slavōna, si dacă cīvntulū se va pronunțā romānesce, vomū avē *Sămedru*, adecū *Sân-Demetriū*.

ANTONIU VERANCIU

Dalmatianu de origine, născut în Sebenicū la 1504, și mort în Ungaria la 1573, omu foarte însemnatu pre acelu timp prin sciintia elocintia și intieptiunea sa politică, a fostu arhiepiscopu de Strigonu, și locu-tiu, toriu regescu în Ungaria. Servindū mai întâiu lui Ioane Zapolia, apoi lui Ferdinandu, fu trimisū adese ori solū la mai multī principī, și cu deosebire la Pōrta Otomană. Lăsă mai multe serii istorice, de multă importanțiă și pentru Români. Manuscriptele lui originali se află astăzi în Museulū Nationale din Pesta. Ele se publicară în *Monumenta Hungariae Historica: Scriptores*. Noi reproducem de o cam dată două tratate, unul intitulatū : *De apparatu Joannis regis contra Solimanum caesarem in Transsylvaniam invadentem (1536—1538)*; altulū : *De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae*. Amândouē se află în citatele *Monumenta*, tom. II, pag. 50—151. Multe pasuri însă vom lăsa afară, ca mai puțin importante pentru noi, altele le vom da în presecutare și numai romănesce. Amândouē aceste tratate le publicase și Kovachich la 1798, în *Scriptores rerum hungar. minores*, însă nu asiă de esactū și deplinū, ca Szalay în *Monumenta* la 1857. Titlulū celui d'întâiu tratatū nu e prē-potrivitu; Veranciu singurū la începutulū celui de alu doilea tratatū, intitulēza pre celū d'întâiu : *Despre espeditiunea lui Solimanu împēratulū Turcilorū în Moldavia și Transilvania asupra lui Petru și Ioane*. Și acestū titlu ne place a-lu pune și noi.

DESPRE ESPEDITIUNEA LUI SOLIMANU IMPERATULU TURCILORU IN MOLDAVIA SI TRANSILVANIA ASUPRA LUI PETRU SI IOANE.

PARTEA I.

V OINDU a descrie espeditiunea lui Solimanu, împēratulū Turcilorū, asupra Moldaviei și Transilvaniei, prin care scōse din domniā țierei pre Petru-Bogdanu, principele Moldaviei; găsī de cuviintiā a incepe descrierea mai de departe, pentruca, cunoscēndū cauzele și motivele acelei espeditiuni, să putemū ajunge mai usioru la naratiunea propusă, și lucrulū încă să-lu intielegemū mai bine.)*

După nenorocita bătăliă dela Mohaciū (1526), în care cădiu și insusī regele Ludovicū și flōrea nobilimei și prelatilorū unguresci, se escă unū resbelū fatale, pentru corōna țierei, între Ferdinandu Austriaculū, și Ioane Zapolia. Resbelulū continuă de mai multī ani, fără să căscige nici o parte nici alta. Ioane chiāmându pre Turcū intr'ajutoru, pre tōtă diua totu mai multū ajungea a fi servulū lui, ēră Turculu puindu piciorū în Ungaria, nu mai puțin amērintiā și pre Ferdinandu : folosindu-se de luptele acestoru doi rivali, pre totū anulū puneā mână pre câte o parte a țierei la margini. Ungaria se ruină și se perdeā de totū, și periclu amērintiā pre totī creștini. Atunci, Sigismundu regele Poloniei, și unī principī din Germania, cercară adesū să-ī impace, dar indesiertu, pentrucă nici unulū nici altulū nu vreā să cēdă nimicū, Ferdinandu incrediēndu-se în frate-seū Carlū ; și Ioane spriginitū și incuragiatū de Turcū și de Francezū.

*) Solimani Turcarum caesaris expeditionem in Moldaviam et Transsylvaniam memoraturus, qua Petrum cognomento Bogdanum, Moldaviae principem, genti suae vaivodam appellatum, patria dominatione exegit, altius aliquanto mihi repetendum esse duxi, ut...

Intr'aceea, Aloisiu Gritti Venetianulă, care ajungându a se face si guvernatore ală Ungariei, la atăta putere apucase in curtea regelui Ioane, încâtă părea a fi, nu supusul ci sochiulă acestuia, aflându-se pre acelă timp în Costantinopoli in calitate de ambasadore ală lui Ioane, luă asupra-si sarcina, de a merge elă insusă, cu voia lui Solimană, să se întâlnească cu Ferdinandă să inchee in fine o pace adevărată. Elă scrieă regelui că, in fine, Solimană i-a dată voia să mērgă la Ferdinandă; că Ferdinandă încă i-a dată deplină putere in tōtă purtarea causei sale la Turculă si la Ibrahimă-pasia; că asiă se cuvine să facă si Ioane, dacă voesce a incheiă odată pacea.

De altă parte însă, Ioane aflate, cumă Gritti l'ar fi denunciată la Pōrtă, că voesce a incheiă pace cu Ferdinandă cu ver-ce pretiū, spre stricătiunea Turciloră; si că din acestă motivă Turculă i-ar fi dată putere ca mai bine elă Gritti să midă-locēscă acēstă pace, intru folosulă Pōrtei.

Aceste sciintie, mari prepusuri desceptară in inima regelui Ioane asupra lui Gritti, pen-trucă cunosceă de mai nainte ambițioșele planuri ce coceă acestă neastēmpērată Venetiană.

Intr'aceea, pre cāndă Ioane se află coprinsă de asemină grigă, etă Gritti intorcēduse din Turciă, fū omorită in Transilvania.

Ioane scăpase dar la timpă de acestă noă rivală, dar prin acēstă provocă asupra-si mânia Turcului care nu puteă să erte omorul unui bărbată atăt de celebru, cu care impreună periseră atătă ianiciari, si se prădară atâte averi, atâte petre si alte lucruri scumpe, atâte haine pretioșe, câte avuse Gritti cu sine.

Solimană aprinsă de mânia, inscintia indata pre Ioane, că preste pučină are să vină elă insusă să cerceteze acēstă injuriă. Totă de odată 'i ordină cu severitate, ca, dacă nu vrē să pērdiă si ver-ce sperantiă de gratiă, să innapoēscă fără întârziare tōte lucrurile prădate dela Gritti.

Incredintându-se Ioane de mânia si vointia lui Solimană, nu se mai indoī ună momentă de a cercă tōte midă-locele de împăcare cu Ferdinandă. Cufundată in aceste grigă, nu trece multă timpă, si etă vine scirea despre uciderea lui Ibrahimă-pasia, ca complice ală lui Gritti. Eram de fațiă in consiliulă dela Oradea-mare, cāndă veni la Ioane solululă turcescū, si salu-tāndulă cu nume de frate si amicū, 'lă invită in numele sultanului, ca să dea uitări solia de mai nainte, că Solimană s'a incredintiată că Gritti pre dreptă a fostă ucisă, ca ună perfidă si ingrată care in unire cu Ibrahimă-pasia lucră atătă in contra sultanului câtă si in contra lui Ioane. Cu tōte acestea, cereă si acumă, dar cu multă modestiă, innapoirea averi lui Gritti, pentru mulțămirea creditoriloră acestuia, cari nu incetēză de a-si soliciță cu lacrimi datoriele.

Ioane de-si se linisci pučină, dar deplină crediēmētă nu puteă să dea Turciloră, a că-roră perfidiă si măestrilă prē-bine le cunosceă. Pentru aceea, indemnătă si de consiliari si, si mai cu sēmă de ruina estremă a țierei, care pre dēnsulă ca Ungură 'lă atingeă mai de aprōpe decâtă pre străinulă Ferdinandă, nu incetă de a lucră pentru o pace cu condițiunī oneste, sperādu multă in liberalitate impēratulă Carlă, fratele lui Ferdinandă, si crediēndă că o condițiune mediocre dar sigură, e de preferită si celei mai innalte stări, cāndă acēstă e impreunată cu atâte spese, temeri si grigă.

In fine, la propunerea lui Ioane, se invoieă amēdoī, Ioane si Ferdinandă, ca să se referă la dreptatea impēratulă Carlă ca elă să-i impace.

Dreptă-care, Ioane si trāmise solă la Carlă care se află atuncă in Neapoli. Dar Carlă, intielegēndă de acēstă solă, 'si inchipui că acumă e timpulă de a pune mânia si pre corōna unгурēscă. Elă credeă că Ioane, lipsitū de ver-ce ajutoră, amerintiată de Turcū din cauza lui Gritti si altele, redusă la cele din urmă, nu-i mai rēmase altă scăpare decâtă a recurge la arbitriulă seū, nică vā cuteză a se opune la ver-si-ce propunerī ale sale. Deci, priimindă pre solă cu multă onōre, 'i espedi încărcată de daruri si promisiunī, trimitiēndă impreună si din parte-si, in calitate de legatū, pre Ioane arhiepiscopulă de Lund, pen-truca acesta să trateze in numele seū la amēdoī regī. Audinduse in Ungaria de venirea solulă impērătescū, totă se implură de bucuriă, incredintiată că aduce cu sine o pace sigură. Solulă fū priimită intre aplausele poporului ungurescū cu mare pompă. Dar de abiă trecură trei dile, si fiindă ascultată de regele Ioane, se vēdiū cu mirare că, departe de a fi adusă pacea dorită, elă

propunea lucruri de care până atunci nici Ioane nu aflase. Ioane simulându-măchuirea diferi încheierea păcii, acceptându totuși dela impregiurări. Într'aceea, fericitele succese ale lui Carlă, atât în Africa asupra Turcului, cât și în Italia și Galia asupra lui Franciscu, implură de speranție pre partizanii lui Ferdinandu, că marile învingeri ale lui Carlă, voru întâri și norocirea frate-seu Ferdinandu asupra lui Ioane. Ioane măchuitu, vâdiendu că nu i se propunea nici o condiție onestă, de o parte ținea cu vorba pre solă, de alta, acceptă totuși dela cursușu eveniminteloră. Nici se insielă în speranțiile sale: nu trecu multu timp, și se lăți faima despre perderile lui Carlă și despre retragerea sa din Galia. De altă parte, Casovia, cetate însemnată a Ungariei superioare, se supuse lui Ioane. Tote acestea descuragiară preste totă măsura factiunea lui Ferdinandu, care, după promisiunile ce i se făcuse, credea că Carlă, supuindu Galia, are să se apropie în curându cu neînvinsele sale osti de marginile Panoniei, și făcendu resbelu Asiei întregi, are să asigure libertatea și pacea lumii. Dar de oră ce lucrurile urmară cu totuși altminte, se întâmplă că inimile mai tuturor Ungurilor se înstrăinară de cătră ambii frați, și începură să urască pre Ferdinandu, vâdiendu-lă despoiatu de ajutoarele sperate ale frate-seu, immultindu-se forte pre totă diua partizanii lui Ioane. Insuși Moldavianu se plecă în partea lui. Acesta, atitiatu de al lui Ferdinandu, și informatu cu de a măruntulu despre tote, se pregătise cu mare resbelu asupra Transilvaniei. Aflându însă de succesele lui Ioane în Ungaria, se lăsă de asemenea planu, și trimise soli la Oradea-mare, ca să se escuse. Regele de-si cunoscea pre-bine cugetele Romanulu, priimi însă escusarea în nume de bine, ca să nu dea ocașiune la nouă turburări ce se ivia atunci de tote părțile. Priimi dar soli români și-i dimise cu vorbe amicabile. Dar ceea ce merită Moldavianu se espiă cu mărtea lui Franciscu Lazar, pentru că acestu omu, cel mai de frunte între Seculi, se unise cu Romanulu, și voia să-i deschidă calea în Transilvania.*)

Astfelu mergendu lucrurile, Ioane începă a se purta totu mai cu inimă și mai preteniosu în fața adversariulu seu. Solulu împărătescu încă, vâdiendu cumu Ioane se întârise preste totă acceptarea, și că lucrurile urmară cu totuși altminte de cumu se sperase, astfelu încatu condițiile ce adusesese cu sine eră departe de a se mai potrivi cu pozițiunea norocită în care se afla acum Ioane, ne mai avendu speranția de a pute încheia asemenea pace, ceru voia de a se întorče a casă. Ioane 'lu dimise cu multă onore.

Tote acestea se întâmplară în anul 1536.

În anul următoru, Ferdinandu perdă bătaia memorabilă dela Esecu cu Turci. Într'aceea Turci acoperise cu vasele lor de resbelu marea Ionică și Sicilică, devastaseră prin foc și sabie Corcira insula Venetianilor, prădară Dalmatia, după aceea călcără Italia, ardiendu, prădându, omorindu și robindu. Grôza se întinse pân' la Roma, și se inspăimântă totă creștinătatea.

La 1538, prin intervenirea Papii și altor creștini, se încheia o pace de 10 ani între Carlă și Franciscu.

Acum începură a se luă în considerație și succesele lui Ioane, și se găsi a fi în interesul creștinătății de a se împacă și cu dănsulu în condiții mai tolerabile.

Astfelu se trimise erăși la dănsulu arhiepiscopulu de Lund.

Multe dificultăți se ridicară și de o parte și de alta, și îndelungu se desbătă asupra condițiilor păcii. În fine se încheia tratatul secretu,**) numai în preșinția a șapte persoane,

*) Accessit pondus et a Moldavo regulo Joannis rebus. Is enim adversae partis hominum stimulis exagitatus, plerumque vero etiam tunc validius, quum nova aliqua vim in eum calamitas intendisset, quare ea quoque tempestate affabre de his omnibus instructus machinis, bellum magno conatu in Transylvanos edixerat. Verum accepto nuncio de Joannis in Hungaria successibus, destitit ab inceptis, et ultro misit ad Joannem oratores, qui se excusarent, et animum ejus erga se mitigandum curarent. Levitati hominis facile indultum, quod graviora negotia suadebant. Francisci tantum Lazari nece expiatum, quicquid Moldavus meruerat, quocum ille, homo inter Seculos auctoritate facile princeps, et inimico in Joannem ab adversariis, quod creditum est, imbutus spiritu, consilium junxerat, et aditum Valaccho in Transylvaniam praebere voluerat. — Michail Veranciu încă memorează de acesta, dicendu: Eodem anno 1536 nonnihil trepidatum est in Transylvania: vaivoda enim Moldavus nunciabatur cum magnis copiis et ingenti numero Tartarorum, Transylvaniam velle invadere, fretus etiam quorundam prodicionibus..... *Monumenta Hungariae* p. 43.

**) În acestu tratat se dicea, ca Ioane cu titulu de rege să țină Transilvania și oro-cari comitate vecine ale Ungariei până la mărtea, er după mărtea lui tote aceste țeri să vină sub potestatea regelui Ferdinandu.

legate prin tare jurământ, ca nu cumva Turculă să afe ceva de acestă împăcătune, inna-
inte de a fi asigurată sôrta lui Ioane si a tierei unguresci, nici că se indoiă despre acesta,
incredintiată precumă eră, că espeditiunea ce se proieptă pre' acelă timpă in contra Turciloră,
eră să aibă ună sucesă mai fericitu.

Acumă să trecemă la descrierea espeditiunei lui Solimană asupra Moldaviei si Tran-
silvaniei.

Quum de Solimani caesaris expeditione circiter nonas Julias anni 1538. allatus esset
ad Joannem regem nuncius, affirmareturque Transsylvaniam primum, dein Moldaviam occu-
patum venire, non parum trapidatum est, multumque ac diu, quanam causa ipsum impel-
leret, sollicite agitatum. Alii iratum Joanni regi, quod cum Ferdinando Romanorum rege pa-
cem fecisse diceretur, existimabant, venturumque, ut eum regno privaret, affirmabant, ve-
ritum, ne christiani principes ipsius opera atque ductu expeditiorem contra se aditum ha-
berent. Alii, quod in gratiam Sigismundi Poloniae regis Petrum vaivodam, qui illum assiduo
et iniquo bello vexabat, inhibendum, puniendumque in animo statuisset. Plures, quod Aloysii
Gritti, ac duorum ejus filiorum Antonii et Perini interitum ulturus, bonaque ipsius tunc tem-
poris direpta repetiturus esset, opinabantur, idque quum a Transsylvanis, tum vel maxime ab
ipso Moldavo, qui et necandi Aloysii Gritti Transsylvanorum animos accenderat, quem su-
spectum appetiti regni Hungariae, et Moldaviae habuerat, et liberos ejus innoxios ad se per
suos adductos necari jussisset. Tandem adveniente jam caesare, et omissa Transsylvania ac
Transalpina, recta in Moldaviam pergente, liquido constitit tum hoc ejus itinere, tum lega-
torum Transalpiensium testimonio, et multorum exploratorum relatu, neque interfecti Aloy-
sii Gritti causa inductum venire, quem sciebat cum Ibraino olim primario passa multas res
novas molitum, et potius, ex sententia sua esse occisum, quod haud ita multo post Ibraini
mors confirmavit; neque Poloniae regis vocatu, cum princeps ille ea sit integritate, ea pru-
dentia, ea modestia, atque in rempublicam, et fidem christianam amore, ut nunquam armis
infidelium contra suum christianum hostem, quamvis infensum, atque adeo cervicibus immi-
nentem, uteretur: verum sola Joannis et Ferdinandi regum concordia, quae licet nondum e-
rat publicata, vehementer tamen ea angi ferebatur, quam suspectam habuerat propter Caroli
imperatoris oratorem, qui superiore anno bis pro ea componenda ad Joannem regem in Hun-

Cândă se aduse lui Ioane scirea despre acestă espeditiune a lui Solimană, cam pre la 7
Iuliă, si se diceă că vine să ocupe mai ântăiă Transilvania, si apoi Moldavia, multă se in-
groziră cu toti, si se intrebă, ce causă a putut să-lă indemne la acesta. Ună credeă că s'a
măniată pre regele Ioane, din causa păcii incheiate cu Ferdinandă, si diceă că vine să-lă
scotă din tiără, pentruca nu principi crestină să se folosescă de ajutornulă si conducerea lui
in contra sa. Altă diceă că vine in gratia lui Sigismundă regele Poloniei, cu gândă să in-
frêneze si să pedepsescă pre Petru vodă care nu mai lăsă in pace pre acestă rege cu ne-
incetatele si nedreptele resbele ce-l făceă. Altă erăsi, si acestia eră mai multă, eră in părere
că, va să răsbune mórtea lui Gritti si a fiiloră lui, Antoniă si Perină, si să pretindă resti-
tuirea averiloră lui celoră prădate, si acesta, atătă dela Transilvani, câtă si mai vërtosă dela
Moldovianulă care acesta atătiasă si pre Transilvani ca să omóriă pre Gritti, avëndu-lă in pre-
pusă că aspiră la corónă Ungariei si Moldaviei, si totă elă luase cu sine si pre fiilă lui Gritti
si-l omorî. In fine venindă împëratulă, si lăsândă la o parte Transilvania si Tiăra-Romă-
născă, mergëndă dreptă in Moldavia, se invederă, atătă din drumulă ce apucă câtă si din
mărturiă soliloră din Tiăra-Romănescă si din relatiunile mai multoră esploratori, că nu ve-
niă, nici ca să răsbune mórtea lui Gritti despre ale căruă aspiratiuni si uneltiri cu Ibraimă-
pasia, eră bine informată, si ală căruă omoră eră mai multă după vointia sa, probă mórtea
lui Ibraimă ce urmă preste pucină; nici veniă la chiamarea regelă Poloniei, principe cu multă
mai integră si mai intieptă si cu mai multă amóre cătră crestinetate, pentruca să se fo-
losescă vre odată cu armele necredinciosiloră chiară si asupra celui mai neimpăcată si mai
periculosă inimică crestină: ci veniă din causa păcii intre Ioane si Ferdinandă, care de-si
nu eră încă publicată, lă impleă de grigi si o prepuneă din causa oratorelui împëratulă

gariam venerat, — et odio Petri vaivodae, quo jam inde in illum a multis annis contracto ardentissime deflagrabat; nonnihil etiam sua ipsius causa, ac potissimum, quemadmodum pro comperto affirmatum est, bojarorum, ita enim Moldavi procures nuncupantur, petitione assidua. Nam ut plura praeteream, pauca dumtaxat, re ita poscente, quod haud libens facio, ne potius maledicta serere, quam historiam texere videar, de ejus non adeo sinceris moribus ac vitae institutis attingam, quae ipsum pessumdederunt et irae Solimani caesaris obnoxium fecere. Quippe adeo mobili varioque ingenio extitit, ut nulla res magis in eo desideraretur, quam integritas; illudque commode in ipsum torqueri potest: quod alia stantis, alia sedentis erat sententia. Duplexque et obliquus in omni re ferebatur, ne in amicos quidem rectus. Fidei vero candorem tam frequenter labefecerat, ut nulli jam vicini, nulli socii principes juramentis ejus crederent, tumque magis ab eo cavebatur, quum majus praebatur jusjurandum, quod vel ex foederibus Sigismundi Poloniae regis, quae saepius infregit, et his belli temporibus, quae inter Joannem regem et Ferdinandum viguerunt, cognovimus. Iis enim ambobus se se fide, more majorum, quum Moldavia in ditione regum Hungariae censeatur, obstrinxerat, ac modo Joanni, modo Ferdinando, pro cujusque prosperioris fortunae momentis, alterutro tamen, quod ipse putabat, ignorante, studium, favorem atque operam pollicebatur. Legatos apud utrumque continuos habebat, et utrique arbitrabatur verba se daturum posse. Sed magis ad Ferdinandum inclinabat. Joannem etiam maledictis proscidit, et apud Turcum saepe detulit. Quod vel in Aloysio Gritto, verum fuisse, egregie demonstravit. Is enim quum proximis annis ex Turcia in Transsylvaniam per Transalpinos infaustis fatis veniret, metueretque tum a Transsylvanis tum ab ipso Moldavo, a quo dudum tendi sibi insidias, ob causam, quam superius memoravimus, perceperat, amicitiam ejus, puto arguente conscientia, quod multa, ut vulgo ferebatur, perniosa mente agitabat, poposcerat. Qui visa potiundi voti sui occasione, haud cunctatus, nullam fidei partem, nullum jusjurandum, nullum sanctorum numen, apposita evangelio dextera, praetermisit, quo se illi in omnem amicitiam obnoxium non fecerit, ad securitatem eum non animaverit, et non solum non nociturum, verum etiam omnibus rebus suis auxilia praestaturum, affuturumque

Carlū, despre care sciă că anulu trecutū in două rânduri venise la regele Ioane spre a o incheiă; si din ura ce de mai multī ani ferbeă in peptulū seū asupra lui Petru vodă; in fine, invitatū cu neincetare si de cătră boiarii moldoveni. Că-ci, tăcendū altele mai multe, pen-truca să nu parū a tiese mai multū injurături decătū istoriă, caută totuși să atingă cătū de puținū despre purtările lui Petru cele pučinu sincere care-lū perdură si-lū supuseră mâneii lui Solimanū. Dreptū-aceea, atătū eră de usiorū si de schimbătoriū la minte, incătū nimicū nu-i lipsiă mai multū decătū sinceritatea, despre elū cu adevărū se puteă dice: că una diceă stândū si alta siediendū, duplice si strâmbū intru tôte, nici cătră amicii seī nu eră adevăratū. Credintia de atâte ori si-o călcase, incătū nici unulū din principii vecini si soți nu mai puteă crede jurămintelorū lui; si atunci se feriă mai multū de dēnsulū cādū făcea jurămintē mai mari, lucru despre care ne incredintiarămū si din legăturile ce făcea cu Sigismundū regele Poloniei, legături care de atâte ori le infrānsese, precumū si din purtarea lui către regele Ioane si Ferdinandū, in cursulū acestorū timpuri de resbelū. Pentrucă, conformū datinei strâ-bunilorū seī, pre cādū Moldavia se tineă de Ungaria, cătră amēdoi regii se legase cu credin-tiă, si după cumū mergeă mai bine noroculū unuia seū altuia, acumū promiteă ajutoriū si favóre lui Ioane, acumū lui Ferdinandū, crediendū elū că unulū nu sciă de pur-tarea sa cătră celū-laltū. Tineă soh de a pururea la amēdoi, si credeă că pôte pro-mite totulū si unuia si altuia. Cu tôte acestea, inclină mai multū in partea lui Fer-dinandū. Pre Ioane 'lū si injură si-lū denunșiă Turculū mai de multe ori. Cătū eră de du-plice si de pučinū sincerū, se vediū mai cu sēmă cādū cu Aloisiū Gritti. Intru adevărū, pre cādū acesta, mai in ani trecuti, veniă din Turcia prin Tiēra-Romānescă, purtatu de ursita sa cea rea, si se temeă atātu de Transilvani, precumū si de Moldovianulū insuși despre care sciă că mai de demultū 'i tindeă curse, din-causa ce mai susū o atinserămū; atunci Gritti, indemnătū, credū, de muștrările cugetului, pentrucă multe rele frēmēntă in capulū seū, ce-ruse ai icitia lui Petru, carele, vēdiendū acēsta, fără să se indoiēcă unū momentū, puindū

etiam praesentia sua pollicitus est. Atqui postea, quum ob interemptum Emericum Cibacchum, episcopum Varadiensem ac tum temporis Transsylvaniae locumtenentem et oratorem publicum, qui ad excipiendum illum honorifice regio nomine tam longe profectus fuerat, virum certe clarum et militare, affines ejus atque amicos, tum opibus tum autoritate in eo regno praevalidos, contra se ad arma concitasset, vimque ipsorum in campo non sustinens, in opidum Meggies sese recepisset, ac inde post acrem magis quam longam occupationem, accepto oppido, in agmen Moldavi, quod muris suberat, praelato erecta manu fidei chirographo, Grittum se esse vociferans, et salutem implorans profugisset: ille omnium sacramentorum oblitus, divis spretis, ac religione posthabita, fefellit infelicem. Quandoquidem nec ipse, ut promiserat, in persona venerat, et mox a suis militibus, quibus id flagitii praeceperat, fuit comprehensus, spoliatus, ac in vincla ignominiose conjectus. Exactis dein haud multis diebus, quum Joannem regem, cujus interim crebris literis et mandatis de conservando a morte non paruerat, per se Buda, liberandi ejus gratia in Transsylvaniam maximis itineribus festinare intellexerat, quam citissime fieri potuit, necandum tradi imperavit.

Porro et Petrus Moldaviae vaivoda tanta audacia atque arrogantia sumpta, jamque et vicinis principibus et caesare Turcarum spreto, in suos quoque crudelius desaevire, quam pro domini sui magnitudine incepit. Consiliariis enim ac bojaronibus honor debitus non habebatur, sententiae ipsorum non admittebantur, immitibus imperiis regebantur, gravissimis exactionibus premebantur, et in bella assidua contra vicinos non necessitate, sed superbia, aut lucri gratia, dum provinciales conferre cogit, excitata, cogeantur. Multos praeterea regno, plures officio ac dignitate summovit. Quosdam etiam, non illorum vitiis infensus, neque capitali crimine offensus, sed natura sua mala corruptus, interfecit. Omnibus denique primoribus juxta ac plebeis dominatione erat injurius, congressu difficilis, elatus, inexorabilis, pronusque in gravissimas illorum poenas etiam pro levissimis commissis. Proinde et consanguineorum marium vitae tum dolo tum aperto satellite insidiatus est; neque a fraterno sanguine manus abstinuit, quo securus ab aemulo solus dominaretur. Nam duo, caeteris adeptis,

drépta pre evangeliū, nu e credințiă nîcî sântŭ in cerurŭ, pre care să nu fiă juratŭ, promitiendu-ŭ tótă amicitia, si asigurându-lŭ că necumŭ să-ŭ facă vreunŭ reŭ, dar si in persónă are să vină spre a-ŭ dă totŭ ajutoriulŭ. Êr după aceea, cândŭ Gritti, din cauza uciderii lui Emericŭ Cibacŭ, (episcopulŭ Oradiei si locŭ-tiitorulŭ Transilvaniei, care-ŭ mersese innainte intru intimpinare spre a-lu priimi cu tótă onórea), provocase asupra-si pre consăngeniŭ si amiciŭ acestuia, si neputendu stă cu dēnsii la luptă in câmpŭ, se retrăsese la Mediasiu, si după ocuparea Mediasiuului, fugise in óstea Moldoveniloru, care se atla sub zidurile cetătiŭ, tiindŭ in susŭ cartea de credințiă a lui Petru, cereă si strigă scăpare in gura mare: atuncŭ Petru, uitându tóte jurămintele, despretiindŭ credinția si cele sante, insielă pre nenorocitulŭ; de óră ce, necumŭ să fiă venitu in persónă, precumŭ promisese, spre a-lŭ scăpă, ci încă soldatiŭ sei, cărora poroncise acéstă crimă, 'lŭ prinseră, 'lŭ despoiară, si-lŭ puseră in fere cu rusine. Si preste puține dile, intielegendu că Ioane viniă cu pasŭ iutŭ spre a-lu scăpă de mórte, neascultându de scrisorile si ordinile ce-ŭ trămiteă ca să-ŭ păstreze viétia, poronci ca să-lŭ ucidă câtŭ mai curēndŭ.

Petru voevodu făcēdu-se atătŭ de cutezătoriŭ si arogante, despretiindŭ si pre vecinŭ si pre insusŭ imperatulŭ furcescŭ, cu supusiŭ sei încă incepuse a se purtă fórte crudŭ. Boiarilorŭ nu dă onórea cuvenită, consiliile lorŭ nu se consideră, toti se guvernă intr'unŭ modŭ fórte aspru, si se stórcea prin dările cele mai grele, si prin resbele de a pururea in contra vecinilorŭ, fără vre o necesitate, ci numai din sumetiă seŭ poftă de căscigŭ. Multa esilă din tieră, altŭ si mai multi ŭ despoia de dregătoriŭ si demnitătile lorŭ. Pre multi ŭ dete mortii, nu pentru vreo crimă, ci numai din reutatea sa propriă. Cu unŭ cuvēntŭ, eră nedreptŭ cătră toti, boiarŭ aŭ tieranŭ, fără deosebire, eră neapropiatŭ, sumetiŭ, neinduplecatŭ, si gata a pedepsŭ si cele mai mici gresielŭ cu cele mai grele pedepse. Până si asupra vietii consăngenilorŭ sei încă tinse curse, atătŭ intr'ascunsŭ câtŭ si pre faciă, nu se sfiă a vēră si sângele fratilorŭ sei, pentruca rămăindŭ singurŭ cu atătŭ să fiă mai sigurŭ in domniă. Doi din frati,

in Turcia latebant, quorum alterum blande ac specie fraternae pietatis evocatum, tamquam inopiae illius misertus, daturusque esset locum conditionis ejus honestandae dignum, et vitae sustentandae modum, naso prius mutilari, dein strato tapeti impositum honorifice magna astante procerum corona, luctumque ac moestitiam prae se ferens, et poculo pro felici ejus ad superos itinere propinato, fecit jugulari; postea gloriose facinus efferens, neminem ad illud temporis ex familia sua diem solennius obiisse jactatus est. Quod certe scelus sicut est plus quam barbaricum, et ab ipsis etiam brutis alienum, ita hujus gentis Moldavae ac Transalpinae proprium est, et usu jam non improbatum. Id ipsum etiam a multis Turcarum caesaribus factitalum accepimus, quemadmodum de Selimo et aliis prioribus historiae prodiderunt. Alterum vero, commisso per fraudem hoc flagitio, perinde atque admonitum, ut caveret, nunquam decipere potuit, et semper suspectum habuit. Isque est ille, quem nunc caesar ei substituit.

Quapropter, dum sic saevire non cessat, indiesque magis ac magis insolescit, et regno, cui, ut bonus princeps, pace, quiete, lenitate, justitia ac reliquis ejusmodi commodis prospicere debebat, ut spolio abutitur, bojarorum paulatim ab se tum studia tum amorem avertit. Et quamquam agrestes homines sint ac barbari, faciliusque serviunt, quam caeterae nationes, quae politice vivunt: in odium tamen et metum commutato amore, quum alioqui et ipsi libertate sua gaudeant, ac suis certis quibusdam legibus continentur, nec penitus ordine ac decoro honestoque, potius a natura quam a scientia demonstrato, careant, coeptum est secreto prius inter paucos eosque potiores, mox inter plures agitari, quonam pacto ipsius tantam tyrannidem opprimerent, seque a servitute vindicarent. Dehinc super haec longa ac varia consultatione habita, nullum opportuniorem modum, quo id consequerentur, excogitare potuerunt, quam si cum caesare Turcarum de his ageretur; quippe cui sicut stipendia quotannis penderent, ita quoque sub imperio et in potestate ipsius se se esse non ignorarent, neque dubitarent, hanc illum liberandi se curam facile suscepturum, praesertim quum et ipse male atque hostiliter apud eum audiret.

Itaque quum a multis jam retroactis annis saepius de his caesarem clam certio-

pre ceilaltî Ț stinsese, stă ascunsî in Turcia. Pre unulú din acestia 'lú amăgi cu vorbe blânde să se întorcă a casă, să nu ducă lipse in străinătate, că are să-lú asieze într'unú modú demnú de condițiunea sa. Frate-seú intorcendu-se, elu 'î tăia mai ântăiú nasulú, după aceea culcându-lú giosú cu totă onórea pre unu tapetú intinsú, in fația unui mare numerú de boiari, si prefăcându-se că-lú plânge cu lacrimi, închină cu păcharulu pentru fericita-Ț căletoriă la cei ceresci, si poronci să-lú omóriă; lăudându-se cu acéstă faptă si dicendu că nimine încă până aci din familia sa nu murise cu atăta solemnitate. Fărădelege care ver-cătú este de barbară, dar la Moldoveni si Munteni e in usú si nu e reprobată. Totú asiă făcea si uniú din împărațiú turcesci, precumú Selimú si alti. Êr pre celú-laltú frate care audise de acéstă fărădelege si sciă să se ferescă, nu-lú mai putú amăgi la sine, si pururea 'lú avú in prepusú. Si acesta este prin care 'lú inlocui acumú împăratulú.

Deci, continuându Petru in crudimile sale, si tratându tiéra ca o pradă, in locú să o guverne in pace si dreptate, instrăină cu incetulú inimele boiailoru, cari de-si sunt ómeni fără cultură si barbari, si suferé jugulú mai usiorú decâtú alte uatiuni civilizate, cu tóte acestea uríndu-lú totú mai multú si temédu-se de dénsulú, si fiindu-că se bucură si ei de óre-care libertăti si legi, nici sunt lipsiti cu totulú de regulele cuviintiei si ale civilitatii, si acésta mai multu dela natură decâtú prin sciintă, incepură a se consultă intre sine in secretú, la începutú mai puçini, apoi totú mai multi, dintre cei mai de frunte ai tieiei, in ce chipú aru puté să pună odată capetú acestei tirăni si acestei servituti. Deci, după lungă desbatere, altú modú mai oportunú nu găsiră, decâtú a se indreptă la împăratulú Turcilorú, ca la unulú căruia Ț răspundeă tributú pre totú anulú si sub a căruí putere stă, nici se indoia că împăratulú are să-Ț scape, mai vértosú pentrucă si dénsulú privia pre Petru ca pre unú inimiză alú seú.

Astfelíú, de mai multi ani dejă incunoscintiându într'ascunsú pre împăratulú despre

fecissent, immo quotidie pene de omnibus etiam minimis, quae vel contra se crudelius egisset, vel in ipsum elatius fuisset obloquutus, admonuissent, petiissentque supplices, ut illum a tanta saevitia cohiberet, neve pateretur, sic eos pro libidine sua, quoquo modo collibuisse, affligeret, et simul cogeret, ut unum quemque pro conditione ac libertate sua more majorum haberet, seque mitius ac benignius erga illos gereret; nihil magis indecorum esse asserentes, nihil quod minus deceat hominem principem, quam crudelitas: caesar ipse tametsi initio his non mediocriter offenderetur, cognita tamen vesania mentis ejus et procacitate linguae, quodque magis animi morbo laboraret, quam judicio duceretur, non magni faciebat, quaecumque ab eo in se dicta intellexisset. Nihilominus tyrannidem, qua erat in populos, graviter et iniquo ferebat animo, ac interea temporis, medio legatorum suorum frequenter illum monuit, petiit, rogavit, vellet suis lenius praesse, tam acerbe in subditos non animadverteret, crudelitate non exstingueret, justitia regeret, in amore et officio contineret, sciretque vitam mortalium beneficiis, amore atque concordia constare, labefactari dissensione, odio ac terrore, nihilque perniciosius esse principibus, quam a suis populis non amari.

Id ubi caesar semper frustra fecisset, et nil aliud legati soliti essent referre quam verba, Petrus vero ab instituto suo non discederet, iratiore tandem animo hominem aggressus: bello etiam persequitur se, ni furere desisteret, minatus est. Jamque, ut accepi, dudum hanc fortunam tentavisset, vel solius Transsylvaniae gratia, quam omnes Turcarum caesares propter soli foecunditatem, ac auri, argenti, ferri, plumbi et salis uberrimarum fodinarum copiam plurimum inhiaverunt. Sed veritus Solimanus ne, quum aut Transsylvaniam, aut Transalpinam, aut Moldaviam occupare niteretur, omnia haec regna in unum coirent, seque partim insidias, partim, quod itidem haud dubie credendum, per vim opprimerent. Quandoquidem asperrimis montibus, impeditissimis sylvis, maximis rupibus, rapidis fluminibus ac dubii vadi torrentibus, viisque ac semitis angustissimis munitissima sint, habeantque equitatum prope ad admirationem numerosum, et gentem rusticam ad affligendum hostem in ejusmodi locorum difficultatibus adeo expertam, adeo strenuam, ut qui non videre, difficile ad

acestea, ba mai pre totă diua aducându-î la cunoscință tôte si cele mai amênunte, câte făcea mai cu asprime încontra loră, sêu vorbiă cu sumetiă încontra împăratului, rugându-lă cu supunere, ca să-lă mărginescă în crudimile sale, si să nu-lă mai suferiă a-î maltrată după capriciele sale, ci să-lă constringă a respectă obiceiiele străbuniloră, a consideră pre fiă-care după starea si libertatea sa, si a-î trată mai cu blândetie, că-cî nimică nu este mai urită pentru ună principe si mai necuviinciosă, ca crudelitatea: audindă acestea împăratulă, nu pușinu se măchniă, dar cu tôte acestea, cunoscându-î nebuniă minti si rēutatea limbei, si că nu atătă lucrăză din judecată câtă din nebuniă, nu multu băgă în sēmă ori-câte află ca bocia în contra sa; dar 'lă superă fôrte multă tiraniă cu care se purtă câtră supusi, pentru aceea adese ori 'lă admoni, 'lă invită, 'lă rugă, prin solii sei, ca să domnescă mai cu blândetie, să nu fiă atătă de aspru cu supusi, să nu-î stingă prin crudime, să-î guverne cu dreptate si amôre, să-si aducă aminte că vietiă omenescă stă numaî în binefacere, în amôre si concordiă, si că slăbesce prin neintielegere, prin ură si terôre, si că nimică nu e mai periculosă pentru principi, ca a nu fi amati de supusi loră.

Vēdiendă împăratulă că tôte acestea eră numaî în desiertu, si că solii nu-î aduceă altă decătă vorbe, ér Petru nu-si schimbă purtarea de locă, împăratulă se mânia si-lu amerintiă si cu resbelă, de nu va încetă cu crudimile lui. Si precumă am aflată, eră să si facă acēsta, chiară si din cauza Transilvaniei care Petru nu o lăsă în pace, si care toti împăratii turcesci o-au rîvnită pentru fecunditatea pămēntului, si pentru multimea aurului, argintului, plumbului si sârei. Dar Solimană se temeă, nucumva, voidă a ocupă sēu Transilvania sēu Tiēra-Românescă sēu Moldavia, să se unescă tôte trei tierile, si să-lă sfărme, parte prin insidiele, parte si prin puterea loru, lucru ce fără indoielă se si puteă crede. Că-cî aceste tieri sunt cele mai tari, prin munti loră cei innalti, prin pădurile loră cele dese, prin stâncile cele mari, prin riurile cele repedi si fără vaduri sigure, prin căile si cărările cele înguste; numărul călărimel loră te pune la mirare, si tieraniă atătă sunt de deprinsi de a înfestă ini-

credendum induci possint. Vestiti enim panno quodam fusco, vili ac supra modum villosa, galeroque ejusdem generis in formam metae acuminato tecti, et perone calceati, vultibus veronigri propter barbam crinemque promissiorem et impexum, soloque armati sparo et falce sudi alligata, incredibili agilitate per cos saltus ac montes late magno numero discurrunt, et hostium primis, mediis ac ultimis agminibus juxta passim inferuntur, noctes etiam totas, quibus impensius tum furtis, tum parvis praeliis lacesunt, vigiliis cogunt exigere. Neque praeteribat eum, quae et quanta ex Hungaria, quam nondum totam deleverat, et ex Germania, ab aliisque vicinis nationibus auxilia venire potuissent, quidque efficerent, si iis unitis, ipsi quoque adjungerentur. Quare in hunc modum haec secum expendens, nunquam aggrediendi hanc expeditionem satis habuit animi, maluitque honeste sub praetextu amicitiae Joannis regis, Transsylvania carere, et ejus ac Moldavi muneribus dumtaxat frui, Transalpini vero quotannis tributa legere, quam intempestive, non observata occasione apta et segura, eas provincias penitus subjugandas attentare. Verumeninvero, permotis bojaronibus contra Petrum vaivodam ultimo odio, ira ac dolore, quod adeo ipsius superba imperia diutius perpeti nequirent, aggressi sunt rem, quaecunque fortuna succederet, serio agere, tandemque placuit ad Solimanum caesarem occultos legatos mitti, idque saepius, qui edocerent, eos non jam instare, ut Petri scelera ac perversum vitae institutum monitis aut minis imposterum compescere et errata emendare laboraret, quandoquidem frustra id conaretur, utpote qui in hoc detestabili genere morum jam pridem occaluisse, sed supplices orare, petere, implorare, totis viribus contendere, ut si opis auxiliivae, seu beneficii apud eum quid consequi possint, neque velit illos aut sedibus suis emigrare, et alii nationi eas tradere, aut externum principem quaerere, qui se ab intolerabili hominis hujus dominatione vindicet: veniret in persona, et non tantum eos libertati restitueret, sed suas quoque ipsius injurias ulcisceretur. Caeterum sciret eum indies belli vires comparare, nec in alium quam in Ottomanum genus

miculă in acele locuri dificile, încâtă celă ce n'a vedită, cu anevoe ar pute să crediă asemine lucru. Ei pörtă imbrăcăminte de o pănură pröstă, intunecată si fôrte përosă, acoperită cu o căciulă in formă conică totu de asemine materie, încălciată cu opinci, negri la fa-
 ția, cu përu si barbă lungă si nepeptenată, armați numai cu arcă si cöse; astfeliu alêrgă in mare numără si cu o necredită îndemănare dealungulă si latulă aceloră pădură si muntă, si isbescu de odată din tôte pârtile, in fruntea, midă-loculă si cōdă ôstei inimice, si mai cu sēmă noctile nu lasă de loc in pace pre inimică prin neîncetatele loră nêvâlă si prădă. Bine sciă mai incolo Solimană, ce ajutōrie puteă să le vină din Ungaria care încă nu o nimicise tōtă, si din Germania, si dela alte natiună vecine, si ce ară pute să facă in unire cu totă acestia. Considerândă decă acestea intru sine, ničă odată nu se încumetase a întreprinde asemine espeditiune, ci a preferitu, mai bine a se lipsi de Transylvania intr'ună modă onorabilă sub pretestulu amicitiei regelui Ioane, a se folosi numai de presentele acestuia si ale Moldovianului, a stringe pre totă anulă tributulă Tierel-Românesci, decātu a încercă fără timpă si fără ocasiune oportună si sigură, subjugarea deplină a acestoră provincie. Intr'aceea însă, boiară moldovenă, miscată de o estremă ură, mână si durere asupra lui Petru, încâtă nu puteă să rabde mai multă sumetia lui domnire, se apucară seriosă de lucru, oră-ce ar aduce sōrta asupra capulu loră. Trămiteă solă ascunsă si desă la Solimană, ca să-l spună, că acumă, uu vinu să-lă rōge ca să mai admonescă aă să amerintie pre Petru pentru fărădelegile si perversitătile vietă si indreptarea guvernărei lui, pentrucă acēta ar fi indesiertă, de ôră ce omulă e înrētătătă fără sperantiă de indreptare; ci-lă rōgă cu tōtă supunerea si cu totă de a dinsulă, ca, daca potă să accepte dela dēnsulă vreună ajutoriă seă binefacere, dacă nu vrē să se ridice cu totă din tieră si să facă locă vreunul altă poporă, aă să rōge vreună altă principe din afară care să-l scape de nesuferita domniă a acestui omă: să vină insusă Solimană, in persōnă, si nu numai să-l restituiă in libertatea avută, dar să-să rēs-bune si insusă, de injuriile suferite; de altmîntea să sciă, că Petru adună ôste pre tōtă diva, si se

illas insumpturum passim jactari. Se vero in ipso praecipuam spem habere, ejus clementiae constanter fidere, polliceri se duces itineris futuros, illumque in regnum summa fide, unapimi consensu, omnium studiis ac votis recepturos. Nullas insidias, nulla cujuspiam arma formidaret, Transsylvanos inparatos esse, et hujus negotii penitus ignaros. Ad illum se universos venturos, et imperata ejus facturos, atque in ipsius potestatem omnia oppida, arces, munitiones, demum arma, militem et totam Moldaviam daturus. Ab eo haec tantum cupere: Petrum pro hoste haberet, dominio pelleret, alium vaivodam, gentis suae virum illis praeficeret, a caede abstineret, fortunas non diriperet, regnum pro se non occuparet, uxores ac liberi essent inviolati, et a captivitate tuti, suisque juribus, legibus ac fide uti sineret; tributa vero et dona pactis majorum suorum sancita acciperet, hisque contentus esset.

Solimanus, quamvis sub illud tempus cura omnium maxima occuparetur, quum ab una parte armis regis Persarum, quem Zophy nostra aetas appellavit, distineretur, contra quem filium natu maximum cum ingenti milite dimisisset, angeretur; ex alia, expectatione belli omnium Christianorum, qui, cognita eo anno inter Carolum Romanorum imperatorem et Franciscum Galliarum regem pace, in quibus summa rerum christianae unitatis constabat, erectissimis animis, propensissimoque voluntatum ac desideriorum consensu in mutuum foedus atque amicitiam Paulo III. pontifice maximo auctore concesserant, expeditionemque universalem adversus Turcas conceperant, et magna celebritate edixerant, jamque numerosam in Graeciam classem habebant; illi vero delectioribus ac non parvis praesidiis esset Constantinopolis firmanda, classis apparanda, et terrestres copiae instruendae, quae omnia uno tempore perficere, magni certe negotii res esse videbatur. Multa tamen etiam illum hortabantur, quare quae ultro a fortuna offerebantur, non segniter suscipienda sibi putaret, et in eam curam tota cogitatione incumberet: imprimis injuriae, quas a Petro vaivoda acceperat, deinde bojarorum tanta contra ipsum odia, in se tam propensa studia, et adventus ejus tam ingens desiderium. Considerato postea partim bellandi usu ac ratione, intellectoque, quod

laudă că, nu asupra altui cuiva ci asupra Otomanilor se inarmeză; că numai într'ensulă mai au speranță, numai în gratia lui se incredinteză, si-i promitu că au să-i fiă călăuzi si au să-lă conducă în țieră si să-lă priimască cu totă credință, în unanimitate cu totii. Să nu se té-mă de cursele nici de armele cuiva. Transilvanii sunt nepregatiti, nici că știu ceva despre acésta. Cu totii au să vină intru intimpinarea lui, si au să-i implinască tóte ordinile, si au să-i inchine tóte orasiile, cetățile, întăriturile, în fine, armele óstea si tótă Moldavia au să i-o supună. Nici nu ceru altă, decât: pre Petru să-lă aibă de inimicu, să-lă scótiă din domniă, să asiedie altu voevodu în locu-l din midî-loculă pământenilor, să nu facă omorū, să nu răpescă averi, să nu ocupe tiéra pentru sine, să nu se atingă de femeii si copii, să nu robescă, si în fine, să-i lase în usulă drepturilor legilor si credintei lor; dar de altă parte, să priimască tributul si darurile după vechile legături, si să se multiămască cu atăta.

Solimanu, cu tóte că pre acelu timpu eră coprinsu de fórté marî grigi, pentrucă de o parte aveă resbelu cu Persii asupra căroru trimisese pre fiu-seu cu óste fără număr; de altă parte eră amerintiatu de resbelulă tuturor crestinilor cari, aflându de pacea incheiată între Carlū si Franciscu, dela cari depindea tótă unirea crestină, se insuțetiră cu totii, si la stăruință marelui pontefice Paulu III, toti se arătară gata a se uni si confederă, si a întreprinde o espeditiune universale încontra Turcilor; flota loră pluthiă dejă putinte pre apele Greciei; érá Solimanu aveă trebuință de óste alésă si nu puțină pentru întărirea Constantinopolii, aveă să gătescă vase de resbelu, să stringă osti de uscatu, care a le face tóte de odată, nu eră lucru puțin. Dar cu tóte acestea, multe 'lă indemnă ca să nu respingă cu nepăsare aceea ce-i oferă norocul dela sine; deci, considerându injuriile ce-i făcuse Petru, si ura boiarilor încontra lui, de altă parte plecarea ce-i manifestă acesti boiari si dorința de a-lă vedé în midî-loculă lor; considerându apoi si modul si practica purtării resbelor, si întielegându că în cursulă acestui an crestinii n'au să pótă face altu decât pregătirile necesare si póte óre-care micl începuturi ale resbelului ce aveă să întreprindă;

instanti anno praeter apparatus ac praeludia quaedam dumtaxat futuri belli essent processura; partim quum regna sua fortiora, tutioraque fore arbitrabatur, si occasionem complecteretur, — praesertim Christianis res novas tunc temporis molientibus, — ac si ita, quod diu optavit, et Transsylvaniam propius aliquot gradus accederet, et undique in eam patentem aditum haberet, sicut et in Transalpinam et in fines totius inferioris Hungariae habebat, Moldaviam vero, quemadmodum hactenus altero pede, nunc utroque pressam atque adeo pugno correptam teneret; ratus itaque id totum e re sua; et a consiliis ac votis suis haud esse alienum, illudque Christianorum latus prorsus infirmum, et armis ipsius semper apertum ac opportunum fore: bojaronum petitionibus acquievit, et benigno atque optato responso confirmatis omnium animis, et se venturum, ac Petri vaivodae tyrannidi finem facturum pollicitus, si adhuc semel revocandum a pertinacia tentaverit, legatos dimisit, iussitque in patriam celeriter contendere, neu operi ac fidei promissae desint, et quam maturime, ubi id consilii placuit, facto, quum ad rem ventum erit, exequantur, sedulo commonuit. (*acî lipsescă trei foi din originală*)... magno Hectore aut Hercule digna, neque christiano principi adversus Turcum indecora, sed ipsi impar, calamitosa, exitialis. Nam sub haec legatorum alter, prolatis e sinu literis, conversusque ad bojarones, quoniam inter eos principem post vaivodam locum et auctoritatem obtineret, percontatur. Cui Theodorus Logoffeth, sic enim Moldavi supremum cancellarium appellant, qui primae apud eos auctoritatis censetur, respondit, se illum esse. Et is: sume, inquit, has literas; caeterum Solimanus caesar potentissimus imperat, ut mox cum reliquis iis bojaronibus, tecum hic assistentibus Petrum vaivodam comprehendatis, et vinctum ad illum perducendum curetis. Nihil vitae, regno, libertati ac fortunis vestris metuentes, quandoquidem sciretis, sublato hujus dumtaxat capite, Petrum ostendens digito, vobis per caesarem universa caetera integra ac salva fore. Secus si faciundi est animus, vos quoque nam cum ipso luetis poenas.

Ad haec bojarones, et pro principis praesentia honeste, prudenterque, ne quid insidiarum, quas struxerant, incaute detegerent, et pro iracundia caesaris satis venerabundi ac paucis responderunt. Hostili se animo erga caesarem non esse, paratosque et nunc et im-

luându in fine a minte, cu câtă tierile împărăției sale voră să fiă mai tară si mai sigure, dacă, folosindu-se de ocaziune, acumă mai alesă pre cândă creștinii sunt preocupați de noulă resbelă ce medită, s'ar apropiă de Transilvania la care de atăta timpă oftă, si si-ar deschide printr'ensă drumulă in tôte părțile, asiă precumă aveă drumă liberă in Tiéra-Romănescă si la marginile a tătă Ungaria inferiōre, ăă Moldavia care si până acumă o aveă mai supusă, si o-ar supune deplină; vėdiendă, decă, că tôte impregiurările sunt in favōrea si după plăcerea si dorintia sa, si că acestă lată ală creștinătății va să fiă slabă de totă, si de a pururea deschisă armeloră sale; priimi cererea boiariilor, si dându-le răspunsă binevoitoriă si dorită, incuragiendă pre totă, si promitendă-le că are să vină, si, după ce va mai face o singură încercare cu Petru, are să pună capetă tirăniei lui, dimise pre solă, poroncindu-le, a se întorče curendă in patriă, a rămâne credincioși precumă se legară cu totă, si de őră ce asiă le-au plăcută si au cerută să fiă, ăi invită cu stăruintă ca la timpulă seă să se grăbescă a se arătă si cu fapta. (*acî lipsescă trei foi*)... Intr'aceea, unulu din solă, scotiendă din sină o scrisoriă, si intorcendă-se cătră boiari, ăi intrébă, care din ei ocupă atâtăiulă locă si rangă după principele. Răspunse Teodoră logofetulă, că dănsulă este acela. ăă solulă, ătă, dăse, acestă carte, primesce-o: porunca prăputintelă împărăti Solimană este, ca, împreună cu cei-laltă boiari ce se află acă cu tine, să punetă mână pre Petru voevodă, si să-lă trimitetă legată la dănsulă. Să nu ducetă nici o frică de viétă, nici de tiéra, libertatea si averile vōstre, de őră ce scită că, ridicandă numai capulă acestuia, arătandă cu degetulă pre Petru, tôte cele-lalte ale vōstre voră rămâne neatinse din partea împăratulă. ăă altmintrea făcendă, vetă fi pedepsită si vōi împreună cu dănsulă.

La acestea boiarii răspunseră in scurtă, si cu cuviintă pentru principele ce ăă de făciă, cu intieleptiune in privirea insidiilor ce pregătiseră, precumă si cu respectă in privirea mănăi împăratulă: Că ei n'au cugete ostilă cătră împăratulă, si sunt gata si acumă si

sterum facere ipsius imperata, ac si delicto quopiam illum offendissent, pro venia supplices, tamquam apud clementissimum principem instare. Verum capere et vincere Petrum principem suum legitimum, nulla illis ratione per fidem, per honorem ac jus gentium licere, nisi in perpetuo ludibrio et abominabili dedecore vitam, quae superest, velint agere, posteritati-que suae nationis sempiternam notam relinquere, quod alioqui credunt tam prudentem ac benignum caesarem ab eis non optare, in cujus manu tam ipsi, quam eorum princeps semper existant, neque se arma ipsius effugere posse.

Dimissis legatis, Petrus ubi cognovisset caesarem infestum sibi adesse, vitam suam in extremo sitam discrimine, fortunas item ac statum periclitari, eoque processum esse, ut regnum aut per ignaviam relinquat, aut strenue armis retineat: ratus, christiano principi nihil antiquius, nihil laudabilius esse debere, quam pro fide pugnare, et fortuna volente etiam cadere, copias quas dudum ad primos rumores paraverat, in unum cogit, et caesarem Solimanum arcere ab ingressu Moldaviae omnino decernit, ac etiam, si contingeret, impigre se cum illo pugnaturum profitetur. Quod alioqui necessario quoque faciundum erat, quem sciebat jam nec precibus nec muneribus placari posse, tantam illum in se iram atque indignationem concepisse, intellexerat.

Mature itaque pro re ac natura locorum omnes vias ac semitarum angustias, quibus hostis transitum in regnum arbitrabatur habere posse, quandoquidem Moldavia summis et asperissimis montibus undique circumvallatur, intercisis arboribus per longissima spatia et latissimos tractus complet ac praecludit. Annonam praeterea ex agris subducit. Reliquum quod tempus non sinebat, comburit. Pecora, armenta atque equitia, quorum ingentem habet Moldavia copiam, in deserta loca abigit, et vicos omnes disturbat. Ipse delecto sibi aequo, et ad expectandum hostem opportuno loco, cum instructiore milite consedit, reliquam turbam, quae non mediocris erat, pecori agendo quam colendis belli artibus aptiorem, per montium ac vallium anfractus, aliaque impedita ac saltuosa dispersit; jubetque, ut ingredienti hosti nullibi non desint, dentque operam, quo eum crebris ejusmodi transversis invasionibus passim diducant ac divexent, et quantum possint,

in viitoriū a implinī poruncile lui, si dacă l'au supăratū cumva prin vre o vină, cu supunere se rōgă de ertare ca la principele celū măi induratū. Țr să prindă si să lege pre Petru, principele lorū legitimu, acēsta nu li-o ertă crēdintia nici onórea si dreptulū gintilorū, dacă nu voru a petrece de a pururea in desonóre viétia ce le mai rămâne, si a lăsă o pată sempiternă posterității si natunei lorū; si credū cumcă unū impăratū atâtū de intieptu si binevoitoriū in a căruī putere se află ori-si-cândū atâtū dēnsii câtū si principele loru, nici că le va cere asemine lucru.

Cu acestea soliī fură dimisī, Țr Petru aflândū că impăratulū se apropiă ca inamicū, că avereă, tiēra si viétia sa e in periclu, si că lucrurile ajunseseră acolo, incătū nu-ī măi rămâneă altă decâtū, seū a părăsi tiēra cu lasitate seū a si-o apără cu tăriă; considerândū că nimicū nu e măi de laudă pentru unu principe crestinū, ca a se luptă pentru credintiă, si a căde chiaru, dacă asiă i-ar fi sōrtă; stringe indată la unu locū ostile ce pregătise la cele d'ântăiu sciri, si se decide seriosū a opri pre Solimanū de a intră in Moldavia, si la casu de necesitate, a se luptă bărbătesce cu dēnsulu. Aceea ce si căută să facă, bine sciindu cumū nu-lū măi puteă imblândi prin rugătuniile nici prin darurile sale, de atăta mânia si măchnire eră coprinsū.

Deci, de bună oră pune de imple si inchide tōte căile si strimtorile pre o mare intindere de locū, cu arbori tăiați din muntii si pădurile cele mari ce apără Moldavia de tōte părțile, crediēndū că va putē impedeacă cu acēsta, trecerea inamiculuī in tiēră. Stringe apoi bucatele de pre câmpī, si arde câte nu putū să stringa, adună din tōte părțile turmele de vite si cai, cari in Moldavia sunt fāra numeru, si ruinează tōte satele. Țră dēnsulū, cu par-tea cea măi bună a ôstei sale, se asiēză la unū locu potrivitū, asceptândū aci pre inamicū; celalete cete, destulū de numeroșe, dar ômeni deprinsi măi multu la vite decâtū la resbelu, le imparte prin muntī si păduri, să privighieze pre inamicū, să-lū infesteze neincetată si de

caedant; fore, ut minus ipse negotii acciperet, si cum integro exercitu non congregaretur, secumque etsi non virtute, militum numero, parique apparatu bollico certare nequeat, dolo saltem et adversis locis contendat; vel, si fieri possit, ita obstet, distineat ac remoretur, ut in hyemem, quae jam appetebat, praelium differret, sperans illum tum frigore et nivibus, tum incongruo ad bellandum tempore, locorumque difficultatibus adactum, infecta re reversurum. Interim autem pene quotidianis nunciis Ioannem regem, in quem plurimum spei collocaverat, quod fortunae socius erat, — nam et illi Solimanum caesarem iratum ob pacem cum Romanorum rege Ferdinando, ut diximus, factam, affirmabant, consilium petebat: quidnam esset acturus, et, ut etiam auxilio esset, orabat, quandoquidem omnino magnitudine tanti hostis terrebatur.

Ille, ut erat princeps animo christianissimo, ingenio magno, prudentia singulari, et rei bellicae experientia summa, caesari facultatem praelii nequaquam faceret, suadebat ex eo, quod per se illi non sufficeret, quem certis authoribus acceperat amplius centum quinquaginta millia Turcarum habere in castris, Tartarorum parem ferme numerum, ac non mediocrem Transalpinorum manum, quos uti tributarios, et quos in potestate jam pridem habuerat, in bellum coegerat, bombardas vero CCXXV.; quoniam ipse Petrus vix LXX. millia hominum conscripsisset, et illos hebetes, rudes, male vel saltem sagittis aut solo gladio armatos, et thloracatos admodum paucos, reque militari Turcis equiparandos minime, bombardas autem nullas. Sed bojaronum ac militum uxoribus, liberis caeteroque populo, inutili bello ac praedae apto, in loca tuta transmissis, quorum copiam in finibus Transsylvaniae liberaliter faciebat, uxori etiam ipsius ac filiis Bistriciam civitatem egregiam et reliquarum in Transsylvania prope munitissimam offerens, dupliciter consulebat. Imprimis ut aut cum toto milite suo in Transsylvaniam mox, appropinquante jam caesare, veniret; aut si id minus deceret, ne regnum deseruisse accusaretur, parvo intervallo antecedendo illum, fugienti similis, capessentique agenda rei opportunitatem, praelio nequaquam concesso, sed velut pugnaturus, quamdiu fieri possit, fatiget post se, et ubi demum hoc stratagema procedere desierit, dimisso eo

tóte pârtile, si la ocasiune să-lă taie; crediëndă că va fi mai bine a opune inimicului fraudă si adversitatea locurilor, decâtă a se incinge la luptă cu tótă óstea care, nici în virtute nici în numără nici în gătirile belice, nu se puteă asemănă cu inimiculu; astfelă speră că-lă va tině pre locă, si va putě aměná bataia până în timpulă ernel ce se apropiă, cândă, invinsă si de frigă si de omětă si de dificultătile locurilor, împăratulu se va vedě coastrinsu a se întorče fără ispravă. Într'aceea, înspăiměntătă de mărimea inimicului, pre tótă diua trimiteă soli de consultă pre Ioane, ce ar fi de făcută, cerěndu-i si ajutoriu, de óră ce Ioane încă eră amerintiătă de asemine sőtă, purtându-i mână Solimană, din cauza păcii, se diceă, ce incheiasă cu Ferdinandă regele Romanilor.

Ioane, principe cu sufletu de crestinu, cu minte si întieptiune mare, si cu multă esperiintă în trebile resbelulu, vėdiëndă că Petru n'aveă să pótă stă făciă cu Solimană, despre care aflase de sigură că aveă cu sine mai bine de 150 mii Turci, mai totă atătă Tătari, si nu mică numără de Români pre cari ca tributari 'i luase la resbelă, ér tunuri, 225; cândă Petru de abiă strinsese 70 mii ómenă, si acestia încă prosti si neinvětati, armati reă, numai cu săgeti sėu săbiă, loricati (imbrăcati în ză) pre-pučină, si cari în artea resbelulu nu eră de aseměnată cu Turci, ér tunuri nu aveă de locă; pentru aceea 'lă sfătuiă ca, trimiteëndă la locuri sigure femeile boiariloru si ale ostasiloră si copii loră, si multimea nefolositoră în resbelă, si bună numai pentru gónă si pradă; gata fiindă si dėsulu a primi cu liberalitate pre cei retrasi în Transilvania, oferindu-i pentru dómna si copii, Bistricia, cetate a Transilvaniei fórte însemnată si aprópe cea mai bine întărită; elă, Petru, sėu să se retragă si elă în Transilvania cu tótă óstea, indată la apropiarea împăratulu; sėu dacă acěsta nu i-ar conveni spre a nu fi acusată că si-a părăsită tiěra, să se retragă pučină câte pučină de înaintea inimiculu, ca-si-cumu ar căută ocasiune si locă mai potrivită, fără însă a primi cumva bătaia, dar ca-si-cumă ar vrě să se bată, si cu chipulă acesta, pre câtă ar fi prin putintă, să-lă osteněscă după sine, ér în fine, ne mai putěndu urmă acěstă stratagemă, să

quanto iniquiore loco possit, maturet nihilominus ad se in Transsylvaniam, ac ibi conjunctis armis ac viribus operiantur, fore, ut hoc intellecto, vel revertatur, pugnare non ausus, vel si progredi et invadere illos vellet, securius animoque potiore ipsum exciperent, quum etiam Transalpinorum vaivoda id facturum sese, per legatos suos receperat, cui juxta ac illis periculum imminere constabat. Quod si Moldaviam ita nudam et homine spoliata occuparet, neque ea decederet, promittebat se illa ipsa vi atque animo in Moldaviam caesari obviam iturum, quo in Transsylvania expectasset, et ipsum Petrum Deo juvante in patriam reducturum, ac in pristino dominio collocaturum, fretus vel hoc, quod et reliqui principes christiani in mutuam concordiam tunc temporis venerant, ac ineunte vere negotium Turcae facessere cogitarent.

Ipse Petrus, licet consilium placuisset, et facturum sese, quae consuleret Ioannes rex, recepisset, tamen seu temeritate ac superbia, qua erat, barbarica, agitatus, quum assidue vires Solimani caesaris ex quadam consuetudine per contumeliam deprimebat, seu Transsylvanis non confusus, quod eos saepe alias multiplici bello vexaverat, quamplures ex potioribus sustulerat, injuriis totam nobilitatem adeo enormibus, quamdiu in dominio fuit, semper affecerat, ut enumerare difficile esset; Bistriciae vero ac Brassoviae fines omneque Siculorum solum, utpote Moldaviae contiguum, ferro flammaque non semel vastaverat; Cibinium autem, urbem Transsylvaniae caeterarum facile praecipuam, dum Ioanni regi pertinacius resistit, magnis pollicitationibus, quo tempore is in Polonia erat exul, sollicitatam occupare conatus fuerat: neutrum fecit.

Sed quemadmodum frequenter usu venit, ut male moratis insit comes imperitia, ita et consilia illorum plerumque in deterius cedunt, neque pro re nata, quid agendum sit, valeant opportune statuere. Etenim tum fortuna tum fato suo ita volente, jam Solimauus caesar a fronte occurrebat, a tergo Sigismundus Poloniae rex instabat, ab utroque latere hinc urgebant Trans-

lase pre inimičû in celû mai reû locû ce s'ar putè, si sã grãbescã la dënsulû in Transilvania, si acî sã se intãrëscã si sã se apere cu arme si puterî unite; atuncî, inimiculû, intielegëndû de acësta, sëu se va intôrce acasã, necutezãndû a se luptã, sëu voinďû a innaintã si a-î atacã, 'lû vorû putè priimi mai cu sigurantîã si mai cu inimã, de ôrã ce priimise sciintîã cã totû astfeliû aveã sã facã si domnulû Tierei-Romãnesci, fiindû amerintiãtû si acesta totû de asemine pericu. Êr dacã sultanul ar ocupã Moldavia, desiartatã astfeliû de ôste si ômenî, si n'ar voi sã esã dintr'ënsa, 'î promiteã cã are sã mërgã asuprã-î cu tûtã puterea si inima cu care 'lû acceptã in Transilvania, si va luã cu sine si pre Petru, si-lû va asiedîã érãsi in domnã cu ajutoriulû lui Ddieû; incrediëndu-se multû si in aceea cã, pre acelû timpû se uniserã intre sine principiî crestini, si de cu varã cugetã sã dea Turcului de lucru.

Placû lui Petru consiliulû, si diceã cã va sã urmeze intocmai precumû 'lû sfãtuia Ioane; dar in urmã, nu fãcû nimicû din cãte i se propuserã, sëu din cutezarea si sumetîã barbarã de care erã miscatû, deprinsû ôre-cumû a despretiui puterile lui Solimanû si a le defãimã fãrã incetare; orî din neincredere cãtrã Transilvanî, pentrucã multû 'î supërãse altã datã prin resbelele sale, multî din cei mai de frunte omorise, si cãtû stëtû in domnã atãte injuriî fãcuse la tûtã nobilimea Transilvaniei, incãtû n'ar fi lucru usiorû a le numërã tôte; érã marginile Bistritiei si ale Brasiovului si totû pãmëntulû Secuilorû in mai multe rãnduri le devastase prin focû si sabiã; Sãbiulû, din cele mai de frunte cetãti ale Transilvaniei, pre cãndû se opuneã lui Ioane, aflãndu-se acesta pre atuncî refugitû in Polonia, Petru cercase a-lû ocupã pentru sine prin mari promisiuni.

Decî, precumû adese orî se intëmplã ca, intãrdiarea sã fiã insoçitã cu nesciintia, asiã consiliile unorû ôminî ca acestia mergû din reû in mai reû, si la casû de nevoiã nu sciû de unde sã apuce lucrulû dupã impregiurãrile ce se ivescû. Sôrta voise cã Petru, aveã dejã in fãciã pre Solimanû, la spate 'lû intetia Sigismundû regele Poloniei, de ambe laturile 'lû

alpini, illinc premebant Tartari, et in quem prius arma proferret, dubia deliberatione conflictabatur; tandemque contra Sigismundum regem prodire decrevit, eo potissimum, ut ferunt, consilio, quo secum sine dimicet, et bello, quod minime, ut ajunt, justum, et pro quibusdam exiguae frugis finibus, adversus illum diu gesserat, ultima victoria aut clade, seu pace perpetua finem faciat. Quod equidem magis affirmarim, quia Ioanees rex, tum quod amicus pacis semper extitit, tum ut Petrus vaivoda, pacatis cum Polono rebus suis, contra Turcam valentior efficiatur, legatum suum Emericum Bebek, virum eximium et nobilem ad Poloniae regem pro ea componenda dimiserat, quam si Petrus obtinere potuisset, nihilque a Polonis formidaret, sciebat se majore conjunctioreque milite in Turcas posse converti. Verumenimvero, obtenta ea ex animi sententia citra omnem controversiam, secus quam cogitaverat, accidit. Nam rex Poloniae quod nulli dubium est, omnino ab illo abstinuisset, quamdiu rem cum Turca transegisset; sed hoc interim, dum ille male consultus et ignarus bojarorum fraudis, intempestive circa haec dies magis necessario operi impendendos terit, cognitis caesar, quae legati a Petro retulerant, illico movit castra, et prius lacu quodam e ramo Danubii effecto, deinde amne Pruth ponte conjunctis, et pertransitis, spe omnium, praesertim Petri vaivodae, celerius, ad arcem Zuchvam, caput Moldaviae ac vaivodarum sedem, in ulteriore ripa fluvii Zereth positam, nec natura, nec opere, nec viris munitam pervenit, et mature in ordines acie exornata, nihilque quod ad praelium ineundum opportunum videbatur, praetermisso, dilata arcis oppugnatione, misit exploratum, an aliquis hostis reperiretur, essetne quispiam facturus pugnandi copiam? Verum ubi nullum et ne unum quidem armatum invenisse cognovit, positis castris et communitis, circum Zuchvam consedit, et ibi promissorum, quae bojarones ei fecerant, visum est finem expectare. Interim vero qua Turcae qua Tartari, ut fert mos militaris et victorum jus, principio passim discurrere, abaria ac pabulum quaerere, loca discere, postea omnia obvia igne consumere, omnia vastare, replere caede, praedam agere, nulli rei integrae parcere. Perlatis tamen his ad caesarem, tanta integritate illum esse dicunt, tametsi

amerintiă, de o parte Muntenii, de alta Tătarii, încâtă nu scia asupra cui să prindia arma mai întâi. In fine se determină să ăasă mai întâi asupra regelui Sigismundu, cu acelă cugetă, precum se dice, ca, invingându ori perdiându, să puie odată capetă acelui resbelă, puçinu justă, precumu se spune, purtată de atâtă timpă pentru nisce locuri de nimica dela margine, si să incheie o pace perpetuă. Si intru adevără această pare a fi fostă causa, mai alesă ca Ioane, si ca amicū ce eră ală păcii, câtă si cu scopū ca Petru, împăcându-se cu Polonulă, sa pôtă fi mai tare asupra Turcului, si trimisese din parte-si la regele Poloniei, solă pre Emericū Bebecū, pentru a midă-loci pacea, care obtinându-o Petru si ne mai avându a purtă frică din partea Poloniloră, puteă să se întorcă cu puteri mai mari si unite asupra Turciloră. Insa, câscigându această după dorintia inimei si fără vre o dificultate, lucrurile se întemplă totusi altmintrea decumă cugetase. Pentrucă regele Poloniei, nu incipe indoelă că l'ar fi lăsată in pace până ce ar fi terminatū cu Turculă; dar pre cândū elă, Petru, in necunoscintia de insielătionea boiariloră, âmbă de-si perdeă timpulă cu aceste trebă, in locă să se ocupe cu alte-le mai necesarie, étă împăratulă aflându cele ce-l aduseră soli dela Petru, aruncă podă preste ună lacū formată dintr'ună ramă ală Dunării, si preste Prută, trece cu tôte ostirile, si preste asceptarea tuturoră si mai cu sémă a lui Petru, si ajunge d'innaintea cetăti Suciava, capitala Moldaviei si scaunulă domniei, intemeiată pre malul Siretului, dar nică dela natură nică prin arte nică ômenă întărită; aci asiéză tótă ôstea in ordine de bătaia, si amênându baterea cetăti, trimite de cercetéză, dacă este vreună inimicū care să cugete a i se opune? Incredintiâtă că nu se află nică macarū ună singură omă armatū, se întăresce in castre impregiurulă Suciavei, asceptându aci pre boiară să vină să-si implinescă cuvântulă datū. Intr'aceea, Turci si Tătară, după datina militare si dreptulă invingătoriloră, incepură mai întâi a divagă in tôte părtilă, spre a căută provisiuni, spre a invetiă positiunea locuriloră, după aceea a dă focū la totă ce le stă in cale, a devastă totă, a ucide, a prădă, a nu lăsa nimicū intregū. Aducându-se acestea la cunoscintia împăratului, se spune că, de-si e păgânū,

paganus sit, ut revocato in memoriam, quod a depopulando regno et vastitate edenda, temperaturum se recepisset, extemplo acerrimis edictis prohibuit eos a damnis inferendis, iussitque omnes intra munitiones sese continere, donec quid facto vellet, ediceret

Atqui, ut facilius reliqua prosequamur, pauca sunt hic inserenda de Valacchorum matrimoniiis, quam scilicet parvi ducunt tum eorum, tum caeterarum necessitudinum consanguinitatumque vincula. Licet enim eis omnibus communiter et duas et tres uxores habere, nobilibus ac potioribus etiam plures; vaivodis vero quot volunt, liberum est. Quare quum ii unam habeant, quam et individuum sociam appellent, et tum dominationis titulo, tum auctoritate dignitateque sua, ac praecipuo honore ante alias dignent, eodemque contubernio servant, tamen illarum quoque liberi, nihil obstante, quod concubinarum speciem prae se ferant, aequae chari sunt atque hujus, et omnes pro legitimis habentur, successionesque dominationis sortiuntur. Verum omne horum vaivodarum genus, praesertim Transalpinensium, perpetuo in sanguine crudelitatemque versatur. Nam ubi quis eorum in eum apicem evaserit, caeteri, qui esto, quod fraterno aut quovis alio affinitatis gradu ipsos contingant, parentes dumtaxat soli filiis, filii parentibus parant, ad unum, nisi velint mori, in alienas terras dilabuntur. Qui vero intercipi possunt, aut necantur per hunc, aut si pietas forte parricidio abstinere suadet, naso saltem mutilantur, qua nota insigniti, paterni dominii successione privantur.

Ea autem tempestate erat in aula Solimani caesaris Stephanus quidam nomine, filius Stephani olim Moldavorum vaivodae, magni et strenui inter Valacchos viri, qui Matthiae Hungariae regis temporibus egregia contra Turcas facinora ediderat, Petri vero hujus ex patre germanus frater, diversa matre genitus, quem dum is, percitus libidine dominandi, neu suos de occupando regno suspectos habeat, ad necem quaereret, Constantinopolim adegerat. Quandoquidem haec duo utriusque Valacchiae dominia ea barbarie, ea feritate sunt, ut et fratribus, quemadmodum diximus, a fratribus et reliquis necessariis omnibus, aliis ab aliis plurimum est metuendum, ne aut perditorum hominum ductu, aut cujuspian vicini hostis suasu seu auxilio freti, vitae ipsorum insidientur, et scelere hujusmodi viam ad dominium occupent.

atâtû de omenosû se aretâ, încâtû, aducându-sî aminte cumû promisese că nu va prădă tiéra, poronci indată cu tóta asprimea, ca să inceteze ver-ce pradă si să stea cu totîl înlăintrulû castrelorû, pân' ce le va ordină ce este de făcutû.

Dar, pentru mai bună întielegere, sa însemnâmû aci puçine despre căsătoriele Românilorû, câtû de puçinû adecă sunt socotite la dânsîl aseminî legăturî. Pentrucă sunt liberi a avè si dâue si trei muerî, cei nobili si avutî, încă si mai multe; ér voevodîl, câte voru. Pentru aceea, si cândû aû una care le e sociă nedespărtită, pre care o găsescû demnă dintre tôte a purtă titlulû domniei si a se bucură de o autoritate si onóre mai distinsă, cu tôte acestea copîiî celorû-lalte concubine, sunt totû atâtû de iubitî ca si ai celei d'ântâiû, si totî se consideră de legitimi, si succedu in domnia. Dar semintia acestorû voevodî, mai cu sémă a celorû din Tiéra-Românescă, petrece numaî in crudîmî si vërsări de sânge. Pentrucă indată ce apucă vreunulû a se face domnû, cei-laltî, de-î si sunt fratî aû in altû gradû de afinitate, totî caută să fugă din tiëră dacă nu vorû să móră; numaî părintîl értă pre fi, si fiîl pre părintî; ér cei ce potû fi prinsî, au se ucidû, orî, câte odată, din pietate, li se taiă celû-puçinû nasulû, si prin acésta devinû incapabili de domniă.

Se află pre acelu timpû in curtea imperatului Solimanû, unû anume Stefanû, fiû alû lui Stefanû voevodû, aceluî mare si vitezû Românû care pre timpulû regelû Mathia se distinsese prin fapte atâtû de stralucite in contra Turciloru, si frate bunû lui Petru după tată, dar nascutû din altă mumă. Acestû Stefanu fugise la Constantinopoli, pentruca să scape de Petru care, spre a fi mai sigurû in domniă si spre a nu fi nevoitu de a avè pururea in prepusû pre ai sei, cercă să-lû omóriă. Pentrucă atâtû sunt de barbare si ferôse domniele acestoru dâue tierî române, încâtû si fratîl trebue să pôrte frică de fratî si de alti mai de aprôpe ai lorû, ca nu cumva, seû condusi de ôre-carî ômenî perdutî, orî indemnati aû ajutatî de vre-unû dusmanû vecinû, să le tindă curse vietiei, si prin asemine crimă să-sî des-

Quod, ut alios Turcarum caesares praeteream, Bajazetto quoque ejus nominis secundo accidis, memoriae proditum est, quem Selimus filius, janizariorum studiis ac favore elatus, imperio depulerat et veneno extinguendum curarat. Quare hunc Stephanum Solimanus caesar vaivodam creat, vel, quod esset a Moldavis expetitus, quod non constat, quum ubinam gentium ageret, ignoraretur, vel quod res suas firmitates, ac provinciam illam semper in ejus manu fore existimavit, si postquam ipsi Turcam, ob datam fidem, non licebat praeficere, eum saltem hominem praeficeret, quem plane sciret memorem gratitudinis fore propter acceptum beneficium, et omnia juxta voluntatem ipsius facturum, atque a quo non magnopere vereretur, quod in turcos ritus ac mores degenerasset, dominari non didicisset, ambire nesciret, neque christianorum principum amicitias sibi paravisset.

E vestigio itaque ad omnes ordines missis nunciis, legitimum se illis vaivodam designasse, significat, cui ut universi, Petro vel extincto vel derelicto, adhaereant, ad propria redeant, arma deponat, jubet, et ut nihil timeant, fidem facit. Ad haec vitam et impunitatem omnibus, si qui hostiliter contra se quacpiam egissent, condonat. Libertatem insuper, jura, fidem, patriam ac fortunas, uti prius habuere, salva atque integra fore promittit, affirmans se solius puniendi Petri vaivodae gratia venisse, cujus superbiam, caeteraque flagitia ulterius ferre nequisset; et simul perquirendum summa cum diligentia quam plurimis provinciam injungit, quique occisi caput attulisset, magna praemia, qui vivum adduxisset, maxima pollicitus. Ac cum haec ita per hostem geruntur, Petrus horum omnium penitus ignarus, ratusque caesarem adhuc apud Danubium sedere, lentius quam periculum postulabat, rei suae prospiciebat, et a Polono regredienti mox passim nuncii alii post alios occurrere incipiunt, omnia luctuosa, funesta omnia, Turcas in visceribus Moldaviae esse, Zuchvam obsessam, novum vaivodam designatum, solum Petrum ad mortem quaeri, Solimani gratiam atque edictum narrant. Nec prius ille inops animi ad credendum induci potuit, quam Turcas huc illuc populabundos circumcursare, miseros colonos vagos ac palatos, quo dabatur in re tam trepida diffugere,

chidă drumulă la domniă. Ceca ce se întemplantă si lui Bajazet II, (ca să tacă de alți împărați turcești) pre care fiu-seu Selimu, înălțatu prin favorea ianiciarilor, 'lu scosese din tronă si în urmă 'lu ucise prin venin. Deci, pre acestu Ștefan 'lă făcă Solimanu, domnu, se'u pentrucă 'lu cerură Moldoveni, ce însă nu e pozitiv, de oră ce în Moldova nici că se sciă unde putea să se afle Ștefan; se'u pentrucă cugetă că, după legăturile făcute, neputându pune unu Turcu în fruntea Moldaviei, astă țieră numai asiă va rămâne mai sigură a sa, dacă 'l va pune încă unu domnu. de a carui recunoscintia pentru binefacerea priimită să pōta fi sigură, care tōte să le facă după vointia sa, si de care cu atâtă mai puțin n'avea să se tēmă, pentrucă adoptase în totulu, ritulă si datinele turcești, care a domni nu învățase, ambitiuni nu avea, nici amicitia si legatură cu principii creștini.

Asia-dar, înștiințea îndată pre totă de tōte stările, că le-a numit domnu legitimu, căruia să se supună cu totii, părăsindă se'u omorindă pre Petru. Să se întorcă deci fiesi-care la ale sale, si să depuna armele, încredințându-i că de nimicu n'au de a se teme. Agrațiează pre totii căți încercaseră ceva încontra sa. Afară de acēsta, promite a respecta drepturile si credintia țierei, si averea tuturor, în tōta întregimea precum le avură mai înainte, dicendă, că elu venise numai spre a pedepsi pre Petru, ne mai putendă suferi sumetia si răutățile lui. Totu de o dată pune omeni în tōte părțile, să-lă caute si să-lă urmărească pretutinde, promitendă mari premie celui ce i-ar aduce capul, si mai mari, dacă i l'ar aduce viu. Pre cându inamiculu lucră astfel, Petru, în deplină necunoscintia de tōte acestea, crediendă că împăratul se află încă stându la Dunăre, îngrigă de ale sale mai incetă decumă ertă mărimea pericolului; cându întorcendă-se din Polonia, étă 'l vină sciri de tōte părțile, una după alta, în ce stare trista si funesta se află tōte, i se arată că Turculu e în sinul Moldaviei, că Suciava e incongiurata, că s'a numit nou domnu, că pre elu Petru 'lă caută la mōrte, i se spune de gratia si edictulu lui Solimanu. Si omulu lipsit nu vrea totusi să crediă, pân' ce nu vėdiu cu ochii, pre Turci alergandă si prădandă, pre bietii locuitori rătėcindu si

se ab suis, audita caesaris gratia, paulatim deseri, ac dissipari copias vidit, omnesque etiam reliquos nescio quid tale, abjecta solita alacritate, tacitos vultibus significare animadvertit. Circumventus itaque tot difficultatibus, ac pavore percussus, quum et pedem referre periculosum esset, et progredi contra hostem, qui jam omnia compleverat, praecipue sic diminuto exercitu, bojaronibus etiam ad defectionem nutantibus, secure nequiret: tunc demum proditum se esse, cognovit, et convocatis ad se potioribus, nulla hujus suspicionis mentione habita, verebatur enim, ne si ipsorum hoc flagitium scire se detexisset, pudore adducti interitum ejus accelerassent, sed astu communem calamitatem adesse, quoque modo propulsaretur, memorans, haec ad eos verba fecit.

Quo nunc, inquit, res nostrae sint loco, juxta vos atque ego, cernitis. Casus ne, an consilium, an divina voluntas in has angustias nos perduxit, non satis scio. Illud certe non ambigo, me una vobiscum in extremo rerum communium limite a fortuna esse collocatum. Verum, quum virtus humana in rebus arduis plerumque magis enitescit, et consilium dubiis casibus opportune adhibitum saepe salutem parere, ignavia etiam securis perniciem afferre consuevit: agite, consulite, quid agendum sit, prospicite, communis res agitur; milites qui exercitum deserunt, continete, spe meliore omnes erigite, promissis majoribus confirmate, et, si ita videtur, paulum pedem referamus. En hic mecum thesaurus est. Non parcamus rei, etiam si non utemur, periturae. Augeamus militibus stipendia, novos et plures conscribamus. Multa adhuc restant, quae nos his malis eripere poterunt. Deus imprimis, et virtus vestra; deinde hyems, nives, frigora, locorum iniquitas et annonae inopia, quam ex industria corrupimus, quo hostes facilius frangantur, et quidem frangentur, si diutius, non habito praelio, in hac terra nostra perseverabunt. Quid vero auxilii nobis ex Transsylvania sperandum sit, neminem vestrum latet. Legati nostri attulerunt, quantum Joannes rex ex Slavonia, ex Croatia, ex Hungaria, ex Germania, ex Hispaniis, ex Slesia et Moravia, ut Bohemos ac Polonos praeteream, jam apud

fugindă,  r pre  i sei, dup  ce audir  de gratia imperatului, părăsindu-lu unulu c te unulu, si  stea risipindu-se, si pre toti c ti mai remasera, coprinsi de o tacuta intristare si descuragiare. In mid -locul  at tor  difficult ti, si lovit  de spain , de  ra ce nici a se int rce nu pute  fără periclu, nici a innaint  cu sigurantia, mai alesu cu  stea at tu de scadiut  si cu boiar i gata a-l  p rasi, contra unui inimicu care coprinsese totu: atunci in fine se incredint  ca  r  tr dat . Chiam nd , dec , la sine pre cei mai de frunte, fără sa dea a intielege prepusulu seu, pentruc  se teme  nu cumva descoperindu-le f r delegea, de rusine sa se gr besc  a-l  ucide, se prefacă a dice ca calamitatea e comune si in ce chipu sa o respinga, si le tin  urm tor a cuv ntare.

In ce stare au ajunsu acum  lucrurile n stre, dise, vedeti si voi intocmai ca si mine. Dacă int mplarea,  u precugetarea, s u vointia divin  ne aduse la ac sta strimtorare. nu pot  să sciu. De unu lucru nu me indoescă, că s rta pre mine impreună cu voi ne arunc  la marginea peirei. In , precumu virtutea omenesc  a dese ori atunci stralucesce mai frumosu c nd  periclele sunt mai grele de invins , si de multe ori unu consili  bună la timpul  sei scapă din peire si cele mai desperate lucruri,  r descuragiarea arunc  in periclu si cele mai sigure: să ne apuc m  de lucru, sa ne consult m  cu toti ce este de f cut ; cauza e comune pentru noi toti. Tineti pre loc  soldat i ce par sescu  stea, inimati-  pre toti, int rti-  prin promisiun i mai mari, si daca vi se pare, să ne retragem  pu in .  t  aci tesaurul  me . Să nu cruti m  nimicu; de nu le vomu intrebuint  bine. tot   u să p r  t te lucrurile n stre. Să m rimu lefile soldatilor , să adun m  si alti mai multi. Multe mid -l ce ne mai r m n  spre a sc p  din aceste rele. Cu deosebire, Dumnedie  si virtutea v str ; apoi  rna, nóua, gerul , difficultatea locurilor , si lipsa bucatelorŭ care intr dins  le stric ram , ca cu at tu mai usioru să p r  dusmanulu, si va per  de va st  in t r  mai indelung  si f r  b tai . Ap i cun sceti cu toti  ajutóriele ce sper m  din Transilvania. Sol i nostri ne incunoscintie , c t   ste are regele Ioane impregiurul  se , adun t  din Slavonia, din Cro-

se militem habeat. Et quid nobis salubrius esse aut consultius potest, quam ejus uti consilio: ne scilicet cum caesare Solimano conflictum habeamus, utpote ipsi impares, sed astu tantum circumducamus, fatigemus mora et spe pugnae, ac locorum asperitate distineamus, fore, ut aut opinione sua deceptus recedat, aut pacis, iudiciarumve conditiones nobiscum nobis haud incommodas ineat.

Haec et similia in hunc modum postquam disseruit, bojarones responderunt: Nimis sero id jam esse, nec posse fieri, quum omnes milites dilapsi essent; quod nulli novi, quamvis majora stipendia adderentur, essent venturi, qui una cum reliquis populis jam novo vavodae, tum metu tum gratia caesaris adducti, adhaesissent, se vero solos dumtaxat secum esse et pariter periclitari, ac una seu in fuga seu in caesaris misericordia salutem reliquam habere, malleque in patria vel mediocrem fortunam tolerare, et suae gentis domino subesse, quam in externis regnis novam et eam dubiam quaerere, alienisque principibus, tum lingua ignoti, tum ingrati moribus, servire. — Petrus ubi ex hac oratione bojarorum rem suam in angusto esse clarius percepit, fixumque esse in ipsorum animis, nullis aliis remediis huic periculo velle occurrere, quam positis armis sese dedere, et novum vavodam communibus studiis complecti; jamque instanter ab eo veniam, si quid in illum commisissent, rogarent, discedendi commeatum peterent, ipsi quocumque ire, servandi sui gratia, placeret, liberum esse, se vitae, liberis, domibus ac fortunis consulturos dicerent: in majorem sollicitudinem atque etiam in dubium vitae venit, veritusque, ne se novo vavodae ad supplicium, quale ipse de aliis consanguineis suis sumpserat, gratificaturi tum ipsi vavodae tum caesari Solimano, traderent, ad genua prolabitur, et flebili voce, habituque subjectissimo ac demississimo unumquemque nominatim appellando, ita loquutum ferunt:

Vos, inquiens, bojarones, numquam me offendistis, neque nunc patrio regno vos me depellit, sed fatum meum, sed fortuna iniquior, immo et mores mei, quod equidem peraeagre refero,

atia, din Ungaria, din Germania, Spania, Silesia si Moravia, pentruca sa nu dicu nimicū de Boemi si Poloni. Si ce pôte fi pentru noi mai salutarū si mai consultū, de câtū a urmā consiliulu lui: ca sa nu incepemu adecă lupta cu imperatulū Solimanu, nefindū egalī in puteri, ci să-lu purtāmū cu insielatiune, să-lū oțenimū cu întârziarea, diversiunea si sperantia luptei, si cu asprimea locurilor; astfelū 'lu vomū vedē, ori inturnādu-se amăgitū preste tōta asceptarea sa, sēu împăcādu-se cu conditiuni mai folositorie nōue.

După ce dise acestea si altele asemenea, răspuseră boiarii: Tōte acestea sunt prē-tār-die, nici se mai potū, pentruca ostasi s'au risipitu totū, alti nomi n'au să vină, ver-cătū de mari lefi li s'au promite, pentrucă totū poporul se supuse dejā noului domnu, indemnatu parte de gratia parte de fiica imperatului; ca numai dēnsi mai remascră impregiuru-l, amerrintiati de acelasi periclu, nici le rămāne altā scapare decătū sēu fuga ori misericordia imperatului, si cā preferu a rămāne in patriā intr'o stare mai de suferitū, suptū unū domnū, pāmētēnū ca si dēnsi, decătū a-si căutā noroculū prin tieri straine, si a servi la principi straini, ei, ōmeni de altā limba, si de alte datine neplacute celorū din afară. — Petru, îndatā ce întielese mai bine din aceste cuvinte ale boiariloru, in ce strimtorare se află, si cā ei erā prē-decisi de a nu mai cercā nici unū altu midu-locu de a infruntā pericululū, afară de a se supune, depuindu armele si recunoscēndū cu toti impreună pre noulū principe; vēdiēndu cumu 'lu rugā să-i erte dacā i-au gresitū intia ceva, si să le dea voia să plece; încātu pentru dēnsulū, dicea, liberū este sa-si caute scāparea incotro 'i va plăcē, ér ei 'si vorū păzi vi-étia, copii, casa si averea ce au: atuncī Petru cădiū la mari grigi chiarū si in privirea vi-etiū sale; temēndu-se deci, nu cunva boiarii, spre a face plăcere atātu noului voevodū câtū si imperatului Solimanu, să-lū prindă si să-lū dea pre mână aces-tora, sa-lu omōriā precumu omorise si dēnsulū pre alti consāngeni ai sei, se dice cā, cădiēndū in genuchi, si cu vōce plāngēndā si cu multā umilintiā chiāmādu pre fiă-care pre numele seu, astfelū să le fiă vorbitū:

Voī, dise, boiarilorū, nici odata nu mi-ati făcutū vreunū reu, acumu încă nu voi mă goniti din tiēra strămosiēcā, ci sōrta mea cea nedrēptā, si chiaru purtarea mea, care, cautā să

minus laudabiles et magis vobis infesti. Utcunque tamen successit, quum cum surgente fortuna affluunt homini opes, honores, favor, amici, laus, famulitium, gratia, authoritas, cum cadente seu abeunte, etiam quae privato aderant, dilabuntur, miserique pro derelictis semper haberi solent: video jam vos novo vaivodae adhaesuros, me vivum ne, an extinctum malitis, vestri juris et in vestra potestate esse. Sed oro atque obsecro, consulite honori vestro, consulite et fidei, qua me hactenus sedulo observastis. Haec enim sola est, quae servata, laudem et gloriam hominibus immortalem, violata, dedecus sempiternum affert. Equidem haud nego, iracundum me nimis, nimis durum, saepe inexorabilem, plus quam decuit, imperiosum, vobis multorum laborum, bellorumque authorem extitisse, publiceque ac privatim multos offendisse; sed id, quaeso, non arbitremini aliam ob causam, quam quod, ut ego putavi, majus emolumentum ex severitate principum populi caperent, quam ex nimia lenitate et clementia, propter quam tum apud subditos, tum apud hostes fieri contemptibiles, nemini dubium est. Nam maxima regna, latissima imperia, florentissimae civitates, potentissimae respublicae, ubi primum remissius, quam pro mole ac magnitudine sua, et non ea fortitudine neque severitate gubernari, regique incepere, qua institutae atque auctae fuerunt, crebras certe, inconstantes ac iniquas vicissitudines subierunt, nonnunquam etiam a stirpe interiere. Si itaque consilium bonum male et in perniciem mihi cessit, vos pii ac prudentes viri, postquam fortunam meam cum animis vestris reputabitis, cujus nequitia nunc rerum humanarum spectaculum, mihi profecto funestissimum exhibeo, postquam aerumnarum mearum deformitatem ac miseriarum voraginem, in quam ex tanta felicitate sorditatus, exul, inopsque cum uxore ac liberis meis charissimis abjicior, peto, boni consulite et misero ignoscite, meque vivum saltem abire sinite, postquam infelicem deseritis. Vobis ego commeatum nec dare jam, nec auferre valeo. Caeterum ex hoc thesauro, qui mecum est, quantum cuique vestrum placeat, sumat, parte aliqua, si libebit, mihi relicta, ne penitus alienas opes apud alienos egenus expectem.

mărturisescă cu durere, a fostă puçinu lăudată si mai alesă câtră voi destulu de aspră. Orîcumă a fostă însă, de oră ce cândă omulă se innaltă favorită de norocă, ăi curgă averă, onoră, favore, amici, laudă, servitoră, gratiă, autoritate, ăr apuindu-ăi noroculă, se risipesce până si ceea ce eră propriu ală seă, si cei miseră totă-deauna sunt părăsiți de totă: vėdiă că voi aveți să vė supuneți noulă voevodă, si acumă este in dreptulă si puterea văstră de a mă lăsă viă seă mortă. Dar vė rogă cu stăruință, să cugetati la onorea văstră, precumă si la credința cu care mi-atăi urmată până acumă. Acăsta este singură care, observăndu-o, aduce laudă si gloriă nemuritoră, ăr violăndu-o, rusine sempiternă. Adevărată este, nu negă, multă eram pornită la mână, prè-aspru eram, si a dese neindurată mai multă de cătu se cădeă, fost'am poruncitoriu, cu multe lucruri v'am ostenită si in multe resbele v'am purtată, supărări v'am făcută multe, publice si private; dar tôte acestea, credeti, rogu-vė, le-am făcutu, nu din altă causă, ci numai pentrucă credeam că severitatea Domniloră mai multu folosesce poporului, decâtă prè-multa indulgentiă si indurare, prin care, este cunoscută cumă ună Domnă cade in despretiulă atătă ală supusiloră cătu si ală dusmaniloră seă. Că-că, intru adevără, cele mai mari domni, cele mai intinse împărătăi, mai infloritorie cetăți, mai putintă republică, indată ce incepură a fi guvernate cevasă mai liberă decumă ertă intinderea si mărima loră, si nu cu acea tăriă si severitate cu care fuseră instituite si adause, incercară de indată cele mai dese mai inconstante si mai nedrepte prefaceră si vicisitudină, si a dese oră cădiură din temelă. Deci, dacă cugetulă meă celă bună se întorse spre reulă si peirea mea, voi, bărbati buni si întieptă, vetă consideră in inimile văstre sôrtă prin a cărei nedreptate am ajunsă acumă de a fi tristulă spectaclu ală omenirei, vetă luă a minte uriciunea nenorociriloră si grôpa miseriei in care mă vėdiu aruncată cu rusine din culmea fericirei, rătécindă, si lipsită de tôte, impreună cu muierea si copii mei prè-iubiti; vė rogă dar, sa fiti buni si să ertati si voi mie miserului, si, după ce m'ati părăsită in nenorocire, lăsați-mă a mă despărți de voi celă-puçinu viu. Dealtmintrea, étă tesaurulă meă: luată care cătu vė place, lăsăndu-mă, dacă voiti, si mie o mică parte, pentruca in străinătate, sêracu lipsit de tôte, să nu ajungă de totă a cersi dela străini.

Facile his ex sententia impetratis, praebita omnibus remanendi secum, qui vellent, facultate, a singulis manus porrectae, et vicissim dato vale atque accepto, illinc ab utrisque digreditur, ac ii Mihule tunc temporis Moldavi exercitus praecipuo duce ad caesarem Solimanum discedunt. Ille comitatus centum circiter et quinquaginta equitibus, qui pene domestici servi ac omnes adolescentes, fide cogniti et domini casum miserantes, fuerant illum prosequuti ad arcem usque Hothyn, in finibus Russiae, quam Podoliam vocant, ac in ipsa ripa fluminis Nester collocatam, a qua non multum is locus, in quo haec transacta sunt, aberat, se se recepit, eo quidem inductus animo, ut ex ea, si urgeretur a caesare, tutum ac breve perfugium in Poloniam, fretus pace, recens cum illo rege facta, habere posset. Nam uxorem et liberos jam pridem in Cyczo Transsylvaniae arce conservaverat; ipse, forsitan tum quod longe erat constitutus, et omnia jam circum hostilibus armis infecta fervebant, tum quod etiam nonnihil metuebat a Transsylvanis, quos sciebat antiquarum injuriarum meminisse, eo se conferre animi non satis habuit. Nam et bojarones, ut pro re certa affirmari percepi, subito clam armatos dimiserant, qui omnes vias ad Hotym ducentes obsiderent, et illum per insidias interficerent. Vide insigne scelus, egregiam proditionem, dolum supra quam excogitari possit, artificiosum. Et honorem suum salvum esse volebant, et dominum, quem odio prosequiebantur, regno pellebant. Verum ipse non ignarus gentis suae morum, ac omnia mente, ut solent, qui cum ultimis difficultatibus confligunt, quid obesse, quid prodesse, quid evitare possit, animo expendens, exacta luce ac declinatis viis publicis, noctu per in via, secretis callibus ad praefatam arcem inoffensus evasit, et evocato praefecto, Petrum se vaivodam esse dicere, intromitti petere, ac vehementer, ut portas patefaceret, instare. Ille sedulo negare, et non solum nolle eum se in arcem admittere, verum etiam maximis probbris, calumniis, irrisionibusque afficiendo, nisi illinc propere vellet abscedere, capturum se aut propulsurum magno cum suomalo, acerrime minari. Quare hinc etiam sic ignominiose repulsam passus, ubi paulo ante imperabat, flexit iter ad manum dexteram, secundum flumen Tyram, ut ab tergo circuitis

Usioru se invoira boiarii la acestea. Atunci Petru, dandu veri-si-cui voia de a-lu insoi, tindiendu mana fiasi-caruia, 'si luara dioa buna si se despirtira uni de alti. Boiarii plecara spre Solimanu, trimitiendu innainte pre Michulu. celu mai de frunte capitanu alu ostei moldovene. Er Petru, insoitu de vr'o sută cinci-dieci calareti, mai toti servitori ai sei si copii din casa cunoscuti prin credintia si compatimitori sortei domnului loru, plecă spre cetatea Hotinului, la marginile Podoliei, intemeiată pre malul Nistrului, nu departe de locul unde se petrecură acestea. Mergea acolo cu scopu ca, la casu de a fi urmarit de imperatul, sa pota scapa mai usioru si mai siguru in Polonia, incrediendu-se in pacea ce acumu facuse cu regele. Muierea si copiii, inca de mai nainte se afla deja la Ciceu in Transilvania; era densulu nu avea curagiulu de a merge acolo, si din cauza departarii pote, si pentrucă tote locurile impregiuru era coprinse de inamicu, dar mai vertosu pentrucă se temeă multu de Transilvanianu, despre cari sciă că nu usioru putea sa dea uitarii injuriile ce le facuse. Pana si boiarii, precumu am aflatu cu incredintiare, trimisera indată intr'ascunsu omeni armati in urma lu, ca sa tina tote caile ce ducu la Hotinu, si sa-lu omoria. Eta faradelege ne mai audită, trădare fara esemplu, insielatiune maestrita mai pre susu de tota cugetarea. De o parte voia sa-si scape onorea, de alta gonia din tiara pre domnulu ce-lu uria, si voia sa-lu uida. Dar Petru, celu ce cunoscea pre-bine natura ginte sale, si ca toti cei ce se lupta cu cele din urma, considera intru sine tote cu tota luarea a minte, de unde ce bine ce reu putea sa ascepte, si ce trebuia sa facă si ce sa incongiure, si asceptandu apunerea sorelui, si incongiurandu drumurile si caile publice, merse noptea pre locuri neumbrate, si pre cai ascunse, si astfel ajunse nevethematu la disa cetate, unde, chiamandu pre parcălabulu, incepu sa-i spuă că elu este Petru voda, cerendu-i cu staruintia sa deschida portile si sa-lu lase in cetate. Er parcălabulu nu numai ca-i negă acesta favore, nevrindu a-lu lasa sa intre in cetate, ci-lu incarca si cu cele mai mari injuraturi, calumnie si batjocuri, amerintandu-lu ca asprime, că de nu se va departa indată, are sa-lu prindia au sa-lu gonosca spre mai mare realu lu. Res-

hostibus minime opinantibus, magnoque nihil moratus ambitu, obliquo progressu, si se forte insequerentur, falleret, ad Prutum rediit, in Transsylvaniam, postquam sors ita cogebat, sese proriperet.

Et adhuc ea ipsa nocte, major pars eorum, qui illum sequebantur, sublata parte pecuniae, quam ferebat, deserunt. Insequenti die, dum non internisso itinere eadem via pergit, in sylva quadam rustici et montani homines illum adoruntur, ac suffosso equo, quem insidebat, non mediocriter affligunt, ibi etiam non exigua parte pecuniae, a qua nusquam abesse volebat, direpta, sociisque aliis occisis, aliis fugatis, vix cum XXV. adolescentibus, diu habito certamine, ad claustrum quoddam Karachon kew appellatum effugit. Ubi quum proximam noctem esset habiturus, diffidens jam etiam iis paucis, qui scum perseveraverant, voluit ipsis quoque carere, et in omnem eventum sese solitudini committere. Raptim itaque excitato circa mediam noctem tumultu, omnes expergisci, consurgere, et ad fugam sese accingere jubet, quandoquidem permultos, qui se persequerentur, jam jam adesse inclamaret. Illi dicto audientes, quia aequae metuebant sibi ipsis, quod eum fideliter fuerant prosequuti, cuncta momento temporis fugae expediunt. Ipse vero selecti duobus equis, caeterorum, quos habebat, praestantissimos, alterum, quem Aloysii Gritti fuisse tradunt ad Meggyes oppidum, ipsius clade notissimum, in quo ad Valacchos profugerat, conscendit, alterum, ut vocant, desultorium, oneratum pretiosioribus rebus, quae ex tot naufragiis superfuierant, per manum accepit, eo usurus, si prior fessus de via fugae non suffecisset. Pueris deinde consilium dat, ut illi alia via omnes una seorsum eant, ne si secum reperirentur secum una interirent. Aliam ipse ingreditur, et simul locum assignat, in quo convenire debebunt. Monet praeterea obnixe, ut, si a satellibus consequerentur, dicerent illum proxima adhuc superiore nocte ipsis dormientibus sese subtraxisse, et ubinam locorum esset, aut quibus latebris abditus delitesceret, penitus se ignorare; quodque ad novum vaivodam, ne ejus indignationem incurrerent, properarent. Nam a persequendo cessaturos, aut non reperturos se existimabat. Iis

pinu asfelu cu batjocură si de aci, unde cu puçinu măi nainte dă ordin, apucă drumulu în drépta, de a lungulu Nistrulu, incongiuându pre inimiculă dela spate fără să-lu observe, si dupa ună micu incongiuru, se întorse la Prutu, pentruca să trecă în Transilvania, de ora ce nu aveă ce altu sa faca.

Încă în acea nopte, o mare parte din ómenii ce-lu insoçiă, luându-i o parte din banii ce aveă cu sine, 'lu parasiră. În dioa urmatóriă mergendu lară răpaosă totu pre acea cale, într'o pădure étă 'lu ataca nisce tierană ómenă de munte, si omorîndu-i calul pre care siedeă, 'lu batu destulu de reu, 'l rapescu o mare parte din banii ce pururea 'l aveă la sine, ucidu o parte din ómenii sei, pre cei-lalt 'l fugarescú, încātu remăîndu de abiă cu 25 copii, după o lungă luptă, scapă la o mănăstire la Pétra. Nópcea urmatória avédu s'o petrecă aci, si ne măi incrediéndu-se nici în acei puçini ce-i rămaseseră credinciosi, voi sa se lipsésca si de acestia, si să remănă singur pentru tóta întemplanrea. Deci, făcendu de o dată sgomotu pre la mediulu noptii, descépta pre toti, 'l scóla si-i invită sa fuga care incatrău, strigându ca persecutori si sunt în număr pre-mare. Audindă acésta copii, si teméndu-si si ei viétia pentruca 'lu urnaseră cu atăta credintia, se si gatescu caresi de fugă. Êr Petru alegéndu-si două cai din cei măi buni, din cari unul cel-lebru, pentruca fusese alu lui Gritti, pre care se află incalcatu, cându la Mediasiu cercase sa scape în castrele Moldovenilor, pre acesta incalecă si Petru, ér pre celu-laltu încărcându lucrurile pretiose ce-i măi rămaseseră din atâte naufragie, 'lu luă de căpêstru, voindu a se folosi de acéstă alu douile calu, daca celu d'ântăiu ostenitu de drumu n'ar măi putè sa tina fuga. După aceea dice copiiloru, ca ei să apuce o altă cale, si dènsul alta, spre a ajunge apoi cu toti la același locu anumitu, si acésta, pentruca nu găsindu-i cumva pre o cale cu dènsulu, să péra cu toti impreună. Măi incolo, 'l face luatori aminte, ca, dacă i-ar ajunge cei-lalti, să le spuna ca elu, Petru, inca din nóptea din urma se furisiă, pre cându ei dormiă, si nu sciu de locu unde póte sa se afle acumu, orî unde sta ascunsu, si sa se grăbésca la noulu voevodu, pentruca să nu-lu interite asupra loră. În câtu pentru sine, Petru credeă ca

itaque hac arte summotis, solus quoque per deserta abstrusis semitis in Transsylvaniam versus arcem Chycho iter intendit, ac sic emenso magno angulo Moldaviae, Prwth etiam ac Zereh fluminibus eo loco, quo ipse caesar illa trajecerat, miro modo ac magna audacia pertransitis, in diversos saltus et alpium solitudines devenit, ita ut jam ubi esset, minime ipsi constaret. Qua quidem dum ferarum magis jam, quam hostium timore percussus nocte intempesta, vorando, ut dicunt, viam properantius fertur, et nec satis occurrentia discernens, tum propter coeli obscuritatem, tum ob oculorum gravedinem, quum jam tertiam noctem insomnem ageret, arbori cuidam impingit, ramus vittam auream, quam apud Moldavos soli procures deferunt, capiti detrahit, et frenum equi desultorii, quem ducebat, circa illius truncum se se convolvit, ac pugno ipsius elabitur, equusque hoc strepitu pavefactus, ut erat impiger ac recens, resilit, et in sylvam penitus abiens, capiundi sui facultatem non praebeuit. Intentus conservandae vitae magis, quam equi insequendi, aut quaerendae vittae, seu rerum amissarum, quibus onustus erat equus, cura retardatus, fugae nullam intermissionem facere, cursui celeritatem addere, omnia demum, quae Deo placuissent, intra se boni consulere. Dein haud multum progressus, quoniam tam continenti labore vis corporis ac naturae deficere videbatur subducit sese paulum a via, et somno, ut quod itineris restabat recentior postea conficeret, indulget. Verumenimvero fortuna, quae in illum tota conspiraverat, volens in unum cumulum omnia, quae amittere poterat, comportare, et ultima jactura universarum rerum suarum, ea demum nocte afficere, is quoque equus vel pabuli gratia, vel quod vitii esset ejusmodi, freno sensim capite subtracto, recedit ab eo, et quidem longius evagatur. Ille expectatus, ubi et hunc, qui caeteris rebus omnibus superfuerat, ereptum a fortuna vidit, surgit consternatus, et pedester. nec enim secus poterat, et alioqui maturanda erat fuga, ulterius prodire coepit, magisque huc iluc oberrabat, quam quo intendebat, progrediebatur, quandoquidem in tam vastis alpiibus rectum iter tenere nesciebat.

aŭ să inceteze de a-lu mai urnări seŭ nu-lŭ vorŭ gasi. Desfacându-se de ômenii sei cu acésta măestria, plecă singurŭ spre Transilvania la Ciceu, pre locuri neumblate, pre poteci ascuuse. Mesurându astfelu marele unghiu alu Moldaviei, trecându apele Prutulu si Seretulu. cu mare cutezare si ca prin minune, chiaru pre unde le trecuse si imperatulu, ajunsse in codri intunecati si in singurătătile alpiiloru, încātu nu mai sciă de locu unde se află. In mediulŭ noptii, coprinsu acunŭ mai i ultu d- frica ferelorlu selbatice de câtu de armele dusmaniloru. mergeă repede, măn cându, precumu se dice, pământulu, si ne mai putându distinge lucrurile din cauza intunecimei noptii, precumu si a slabiciunei ochiloru, pentruca eră a treia nôpte de cându nu-i inclisese, éta se lovesce de unu arbore, cerculŭ de auru (ce pórta in Moldavia numaî boiarii) i se acatiă de unu ramu si i se smulge din capu, fiêulu calulu ce trageă dupa sine se învêrte impregiurulu trunchiulŭ si-i scapă din mâna, calulu inspaimântatu de sgomotu. sare, si alérgea in padure, fâra sa-lu mai póta prinde. Ingrijatŭ mai multu de viétia, lasa si calu, si cercu. si tóte lucrurile ce eră pre calu, si fâra sa se opréscă unu momentu pentru a le mai căută, 'si urnéză fuga si cu mai multa celeritate, lasându-se cu totulu in sperantia si voia lui Ddieu. Mergându puçinŭ innainte, si simtindu-se prè-truditŭ de drumu si storsu de osteneală, se abate puçinŭ din cale si se lasă somnulu, pentruca cu atâtu mai bine să-si póta urnă apoi drumulu. Dar sórta cea rea care conspirase cu totulu in contra lui, voi sa-i răpéscă si să-lu despóie in acéstă nôpte si de cele din urna lucruri ce-i mai rămăsese: éta si alu doile calŭ, orŭ pentruca să póta pasce seŭ pentruca asiă eră dedatu, s-aruncă cu incetulŭ frêulu din capu, si se depărtéză in midu-loculu muntiloru. Desceptându-se Petru, si vediendŭ că i-a scapatu si acestu din urmă calu cu totu restulu lucruriloru ce aveă pre dânsulŭ, se scólă cu intristare, si se vede nevoitŭ a-si urnă căletoria si pedestru. si inca cu pasi câtu se puteă mai iutŭ; dar mai multu râteciă într'o parte si alta, de câtu se apropiă de loculŭ unde çinthiă, de óra ce nu sciă să tîna drumulu dreptŭ in acele vaste singuretăti ale alpiiloru.

Forte sub his Stephanus Maylad vaivoda Transsylvanus, vir acer et bellicosus, ex mandato Joannis regis cum milite Transsylvano aditum quendam Oythoz nominatum, de quo suo loco dicemus, propter caesaris Solimani ingressum, observabat. Is itaque factus certior per exploratores, quos passim per totam Moldaviam habebat, quod Petrus vaivoda in hunc modum fuisset regno pulsus, erraretque ibidem non longe a castris ejus, confestim in omnes partes alpium dimissis hominibus, qui earum notitiam probe callerent, perquirendum, vivumque, ac inoffensum ad se adduci jubet, voluntatem regis esse dicens, ut a morte conservetur, tutusque in regno suo, cujus fidei sese sive casu, sive consilio agat, credidisset. Nec regium esse in infelices ac fractos malis saevire. Satisque poenarum esse misero, quas fortuna irrogasset. Illi profecti. haud multo post unus eorum, qui natione Siculus erat, reperit hominem, nulla ratione gradientem, solum, pavidum, sine decore, nudo capite, laceris calceis, et prope exanimem, ac pedibus titubantem, quod jam quatrimum esse diceret, quo nec cibum humanum degustasset, neque corpori quietem, aut somnum oculis permisisset. Reducto itaque in viam: Stephanus, inquit, Maylad, cognito, quod hic ita a fortuna afflictus errares vagus, misertus tui, plures misit ex suis qui te perquirerent, et inventum ad se deducerent. Ille, quoniam memoria tenebat, saepe alias Maylad vaivodam conatibus suis obstitisse, atque ab irruptione Transsylvanica prohibuisse, laccessitum etiam ab se injuriis, multasque ob id simultates inter se mutuo aluissent, veritus ne ulcisci de se per hanc opportunitatem vellet, evasisque tot casibus ac periculis in ipso limine perfugii interiret: Siculum blande, ac supplex aggressus, rogavit obnix, ut ad Maylad potissimum non duceretur; tantumque apud eum tum precibus, tum promissis egit, ut illum quibusdam aliis Siculis prope eum locum commorantibus tradiderit, qui postea, ut non exigua suspicio circumferebatur, acceptis donis et magna pecunia ad arcem Chycho. ad quam deduci optaverat, quod ipsius esset, et in qua uxorem jam cum liberis habebat, inoffensum perduxerunt. Bojarones vero interea temporis profecti ad caesarem, pro libertate imprimis restituta, ac dato novo vaivoda, gratias egerunt; facta deinde potestate arcis Zuchwae, et reliquarum omnium ultro oblata, quemad-

Din întemplantare, chiaru pre atunci se află trimisă Stefanu Mailatu voevodulu Transilvaniei, din ordinea regelui Ioane, cu oștea transilvanica, ca să observe și să păzescă pasulu Oituzulu. Încredințându-se acești din înștiințările exploratorilor că aveă prin totă Moldavia, cumu Petru voda fu gonitu din țiera și că se află rătecindă prin munti și păduri departe de castru lu, trimise îndată omeni cunoscători în toate părțile alpiilor, cu poruncă ca sa-lu caute și să i-lu aduca viu și nevetematu, dicându ca acești este vointia regelui ca să fie păstrata viața omului care se du din întemplantare ori într'adinsă vine și se îndreptă pre sine în mâinile noastre, nici este fapta demnă de un rege a lovii pre cei nenorociți și înfrânți, și că-i este de ajunsă pedepșa sorței lui. Plecându trimisi, nu trece multă, și etă unul din ei, de națiune Secui, întelnesce un om, singuru, spăriat, cu capul gol, cu încălțăminte rupte, care de abia mai putea respira, picioarele-i tremură și nu mai putea merge, dicându ca, de patru zile mănca n'a gustat, trupulu odihnă n'a priimitu, ochii de loc n'a închis. Atunci omul lui Mailatu i dise: Stefanu Mailatu aflându, cumu tu, asupritu de sorți, unbl rătecindu prin acești munti, compătîmîndu-te, trimise mai multă din ai se, ca sa te caute, și găsîndu-te sa te ducă la dînsul. Er Petru aducându-si la minte, de câte ori Mailatu se opusese tendințelor sale, și-lu oprise de a irumpe în Transilvania, precum și de injurii ce-i făcuse, și de alte mai multe dîmănii ce avusera între sine, temîndu-se nu cumva să-si răsbune cu acești ocaziune, și să peră chiaru acum, după ce trecîndu prin atâte pericle eră aproape să scape: se îndreptă cu blîndetie și rugă frumosu pre Secui, ca numai la Mailatu să nu-lu ducă; și prin rugățiunile și promisiunile ce-i făcu, 'lu induplecă în fine, ca să-lu îndreptieze unor Secui ce nu siede departe de acolo, cari apoi, după cumu se spune cu îndreptare, priimîndu mari daruri și multă bani, 'lu conduseră la cetatea Ciceu, unde doriă, pentru că eră cetatea sa și acolo se află miera cu copii se. Într'aceea boiarii mergîndu la imperatul, 'i mulțămîră pentru că le restitu libertățile și le dete un nou voevod. După aceea i închină de bună voie Suciava și toate celelalte ce-

modum polliciti fuerant, fidelitatem illi iuramentis obstrinxere, proque voto caeteris rebus omnibus impetratis et compositis, Stephano vaivodae, recens per caesarem creato, adhaeserunt. Petro autem tam foede ac misere patria dominatione exacto, rebusque omnibus suis complo-ratis, fortuna quantum in humano iudicio est, eum, qui et exiguus et imbecillis comparatione tanti caesaris erat, cognitione tamen, ac vana sui fiducia omnia summa, maioraque, quam ferre poterat, complectebatur, voluit hoc malorum experimento, quantulus esset edocere, et in sui notitiam adducere. Quandoquidem tunc demum mortales sese agnoscere incipiunt, quum ad-versam experiuntur. Quantoque satius sit in ingenti felicitate modicum ac temperatum esse, quam in omne nefas cupiditatesque ferri licentia, declaravit; quippe quae saepe numero gra-vioribus malis servat illos, quibus nihil unquam extorsit, neque aliquando difficilis apparuit.

tâți, asiă precumă se legaseră, si-î jurară credință; asiezându astfelii si întocmindu toate după dorință, se supuseră cu toții lui Ștefanu vodă pre care 'lă numise împă-ratulă. Țr lui Petru, care eră atâtă de micu si atâtă de imbecilă in compartiu cu unu împărată atâtă de mare, si care totuși intru desiertăciunea sa credeă că puteă să aspire la lu-cruă mai mari decumu i se cădeă; fiindă acumă scosă cu atâtă rusine din domnia părin-tescă, si despoiată de toate ale sale: se vede, pre câtă putemu judecă cu mintea noastră cea ominescă, că sôrta a vrută să-î arete, prin atâtă rele ce-î trimise, câtă elă eră de mică si neputinciosă, si să-lă aducă la cunoscintia de sine, de ôră ce muritoriă atunci mai ântăiă incepă a se cunôsce, cândă încercă adversitățile sôrtei; invetiându-lu totu de odată, cu câtă e mai bine, a fi cu cumpetă si in cea mai mare fericire, decâtă a se aruncă in licen-tia fărădelegiloră, pentrucă adese ori sôrta cele mai mari rele le păstrează chiară pentru a-ceia pre cariă nici o dată intru nimică nu-î supărase, nici li se aretase vre o dată dificile intru ceva.

CARTEA II.

PRE cându acestea se petrecea astfeliu in Moldavia, se lătise faima in tótă Transilvania si Ungaria, că indată ce Solimanu va fi ocupatū Moldavia, are să invadă si Transilvania si tiéra unгурéscă. Din norocire, regele Ioane chiaru pre atunci venise să vadiă Transilvania. Curêndu trimise solî la sultanulū, poroncindu-le să-lū afe in Costantinopoli innainte de plecare, si să-î dică: că Ioane nu a datū uitării multe binefaceri ce a priimitū dela dênsulū, pentru care elū si toti următorii lui pururea aū să-î rămână recunoscători; si că multū se miră, ce causă a pututū să-lū indemne de a se inarmă in contra lui, că elū nu scie in ce a pututū să-î gresiéscă. După acestia altî si altî solî 'î mai trimise, ca să-lū intêlnéscă in cale si să-î tină totū asemină cuvinte, că doră 'lū vorū putè abate dela propusulu seū. Dar numaî vorbe frumóse putea să-î aducă solîi dreptū răspunsū. De altă parte, spuneă, cumū eră intrebati cu stăruintiă de câtră Paşî si de câtră toti căti intêlniă, cumū de Ioane se împacă cu Ferdinandū, si ce insemnă acele gătiri belice cu care se ocupă? aū doră in contra lui Solimanū se pregătesce? Ér speculatoriî pre totū momentulū nu-î mai aduceă altă scire, decâtū că toti Turciî cu o gură arū fi dicêndū, că împêratulū va să ocupe Transilvania, si că in fruntea ei va să asieze pre unulū din fii sei care totū de o dată are să guverne de aci si Moldavia si Tiéra-Românéscă; ér Ungaria are s'o devaste prin neincetate excursiuni până ce seū o va supune ori o va stinge prin focū si sabiă.

Ioane incredintiatū prin tóte acestea că Solimanū nu va să-si schimbe cugetulū, se decise a muri mai bine in resbelū pentru patriă, decâtū a mai solicită indoiósa amicitia a acestui tiranū nesăturatū. Si aveă bună sperantiă de isbândă, pentrucă-lū incredintiaseră amêndoui domniî tierilorū române, că aū să vină să se unéscă si ei cu dênsulū in Transilvania, ca cu puteri unite să se apere; ér ajutóriele din Ispania si Germania se asceptă să soséscă pre totū momentulū. Incă până a nu trece Solimanū Dunărea, se inarmă in contra lui tótă Ungaria si Transilvania. Insufletirea eră generale.

Intr'aceea, Ioane ocupă si întăresce tóte intrările si strimtorile tieriei, de care putea să se foloséscă inimiculū. Cu deosebire, ocupă pasulū Oituzului, la marginile Transilvaniei si ale Moldaviei, singurulū pasū prin care putea să intre Solimanū din Moldavia. Lungimea acestui pasū este cale de o di, ér in lărgime de abiă potū merge alătura doui călăretî, intre stânci repedî si innalte, acoperite cu arbori desî si mari, ér la gura strimtoriî se deschide unū siesū intinsū, care póte să coprindă o óste câtū de numérosă. Aici trimise să se asieze, pre Stefanū Mailatū voevodulū Transilvaniei, cu toti Secuii, veciniî Moldovenilorū, si cu o mare parte de Transilvani, ca să apere strimtória, si să observe totū ce se petrece in Moldavia. De aseminea întăresce si alte locuri si fortăretie despre Moldavia; si cu deosebire, Săbiulū si Brasiovulū, amêndoué la marginile despre Tiéra-Românéscă, nucumva inimiculū puindū mâna pre aceste cetăti, să se asieze intr'ênsele ca intr'unū cuibū, de unde să amêrintie apoi tiéra fără incetare. Corpulū principalū alū óstei unguresci si ardelenesci 'lū asiézá la locū oportunū in midî-loculū tieriei, de unde usiorū să pótă alergă intr'ajutoriū verunde trebuintia ar cere. Ér elū rămase in Clusiū, asceptândū ajutóriele ispane si germane. Multimea tieranilorū si orășianilorū ce incă se inarmase in numărū fórte mare, o lasă să se

intôrcă la ale sale, ca să-si stringă bucatele de pre câmpî, dar cu ordine, ca vercândū arū fi chiămatî, să fiă gata a sări cu totîi la arme.

Intr'aceea ȝi veniă sciintiele una intr'alta, că Moldavia e ocupată, voevodulū gonitū, că in locu-l se asieză altulū nou, si tôte cele-lalte pre rândū, precumū le arētarāmū noi mai susū; că, in fine, Solimanū fără cea mai mică indoelă e gata să intre si să ocupe si Transilvania.

Pre cândū Ioane se prepară cu atâta zelū, cumū să priimēscă pre Solimanū; étă unū amicū turcū, barbatū de frunte, si consiliariū intimū alū sultanulū, in sciintieză pre Ioane, că in estū anū, n'ar fi lucru greū de a face pre Solimanū să lase Transilvania in pace, dacă i-ar trāmite unū presentu mai insemnatū, lucru ce s'ar putē pune la cale printr'ensulū. Nu se scie ce a pututū fi causa acesteî repede schimbārî a impēratulū, mai alesū, după supunerea Moldaviei, in cursulū invingerei: pofta de aurū, aū frica? Pentrucă nu mai incupe indoelă că Turciî usiorū se cumpēră, numai cumpēratoriū să fiă. Ér altîi dicea, că din causa apropiarei ernei vreă să se retragă; altîi, că de frica preparativelorū principilorū crestinî, despre a cărorū flotă aflase că eră dejă in Poloponesū si aveă să erneze acolo; si in fine, multi sustinea că-lū spāriaseră chiarū al sei din Ungaria, cu aceea, că mai tōtă Germania, tōtă Italia si Ispania aveă să vină in ajutoriulū lū Ioane, (cu tōte că de abiă veniă puține ajutoirie din partea lū Ferdinandū); si să nu uite impēratulū, că intrândū in Transilvania, lasă in urmă-si atātia crestinî, cariî, de-si sunt tributariî unîi, din dreptulū resbelulū, altîi amici din necesitate, ei insă sunt crestinî, inimizii naturali ai Moametaniilorū. Dar ori-care să fiă fostū causa, Ioane nu vrū să pērdă acēstă oca siune neasceptată, mai cu sēmă vēdiēndū cumū Moldoveniî, parte prin ticălosia lū Petru, parte prin perfidia si vointia lorū, supuinđu-se lū Solimanū, nu veniră in Transilvania, precumū fusese intielesulū de mai nainte; că Munteniî de asemenea, urmāndū impēratulū, nu se tīnură de cuvēntū; Ispaniî si Germaniî incă intār-diă; ér inimizilū asiă eră de aprōpe incātū de abiă aveă să se oprēscă in dōuē locuri pān' in Transilvania; considerāndū tōte acestea, află că e mai consultu, a nu rēspinge oca siunea ce i se infaçisî, si a nu se aruncă cu usiurintiă in eventualitātile unū resbelu nesigurū, ci mai bine a-si păstră puterile pentru espeditiunea cea mare a crestinilorū ce aveă să se facă in anulu urmatoriū. Astfeliū, cu inpreună-intielegerea tuturorū mai-marilorū tieiei, intocmî in scurtū totu lucrulū, prin acelu amicū turcū despre care vorbirāmū, si trimitiēndū impēratulū mari daruri si multe promisiuni făcēndu-l, cu o rară iscusintă lū abātū dela Transilvania.

Qui caesar recepto ingenti thesauro ac pecunia, quam, ut accepimus, Petrus vaivoda vinariis aliquot capacissimis doliis in imo arcis Zuchvae defoderat, ac numerosa lanea, sericea, atque auroclavata veste, quam ibidem reppererat, illatisque toti Moldaviae maximis damnis, hisque non tam a Turcis, quos adhuc caesar initio prohibuerat, quam a Tartaris, qui nati ad res humanas delendas, in ipso ingressu validissimos ignes passim excitabant, et edebant caedem: tamen et ii, quoad ejus fieri potuit, fuere prohibiti. Postea occupata ea parte Moldaviae, quae ab amne Pruth usque ad fluvium Neztzer sese extendit, et arcu ejus nominis Albae Neztzer attributa, quod et pecore multo abundaret, et ut ad cervicem illius provinciae semper manum haberet, recepit se Constantinopolim.

Dreptū-care, Solimanū luāndū cu sine tōtă acea nemēsurată vistieră care Petru si-o inropase, precumū audirāmū, in fundulū cetātîi Suciava, in câteva butî de vinū fōrte mari, precumū si numēroșele vestminte de lână si mătasă, tōte incārcate cu aurū, ce gāsi acolo; după atâte damne aduse Moldaviei intregi, nu atātū din partea Turcilorū pre cariî totū ȝi mai infrēnă impēratulū, cātū din partea Tātarilorū, cariî parū a fi nāscutî spre a stinge tōte lucrurile omenesci, si cariî intraseră in tiēră aprindiēndū si omorīndū, pān' ce ȝi mai putū dumeri incātū-va impēratulū; după ce in fine, ocupă pre sēma sa, partea Moldaviei ce se intinde dela Prutū pānă la Nistru, alăturāndu-o cātră Cetatea-Albă, atātū pentru multimea vitelorū ce are, cātū si mai vērtosū pentruca de aci mai cu inlesnire să pōtă tīnē in frēū pre Moldoveni; avēndū indeplinite, dicemū, tōte acestea, impēratulū plecā îndērētū spre Constantinopoli.

Joannes rex solutis castris, sociis atque amicis, qui a longe auxilio venerant, actis gratiis, omnes donis oneratos dimisit. Nec quispiam credat, Joannem regem expeditionem hanc suam aut studio suscitasse, aut ex industria dissolvere; nam illud necessitate factum, hoc casu evenisse, constanter, quoniam interfuimus, testamur, neque ullus defectus, in compositionem illum cum Turca adducere, nec vis a pugnando secum abducere potuisset, si uterque Valacchus, qui hominum copia plurimum pollent, in sententia perstitissent. Verum non Transalpino, sed Moldavo id sceleris ac perfidiae adscribitur. Qui quum jusjurandum suum lefellisset, neque, uti inter eos et Joannem regem decretum erat, in Transsylvaniam sese illic juncturus venisset, ipse quoque Transalpinus fuit coactus mutare consilium, moxque per legatos apud regem et improbitatem Moldavi damnavit, et se ut excusatum haberet, petiit. Caeterum erant in Transsylvania duae arces, Chycho et Kykellew, illa circa fines Moldaviae, non longe ab amne Zamoso, haec in media ferme Transsylvania, in ripa minoris Kykellew fluminis posita, a quo etiam nomen accepit. Eas rex Matthias olim vaivodis illius provinciae dederat hac de causa: Pacta quaedam inter eum et Mahomettum Turcarum caesarem de induciis intercesserant, et a quibus tam in finibus Hungariae, quam Moldaviae existentibus, utrique esset abstinendum, fides etiam mutua accesserat. Cum autem Petrus quidam Strigoniensis archiepiscopus, summus per illud tempus cancellarius, nomen arcis Albae Nezer, a flumine, juxta quod sita est, sic appellata, et Chiliae, quae solo Istro a Moldavia est discreta, vicina huic, et Moldavae ditionis utraque habita, in literis induciarum una cum caeteris per errorem non adscripsisset, caesar Mahomettus, animadversa potiundarum hujusmodi arcium occasione, mox occupavit, ut exclusas ab induciis. Moldavi hoc aegre ferentes, a Mathia rege de industria profectum suspicari, et tamquam de injuria illata acerrime passim queri, ausi etiam prorsus defecturos se ad Turcam, neque posthac solita illi tributa duros, nisi aut ablatas arces reddi curasset, aut aliis damnum hoc pensasset, denunciare. Quare

Ioane încă-sî desfăcû castrele, si multiămindû soşilorû si amicilorû ce din depărtare 'î veniseră într'ajutorîu, încărcatî cu daruri 'î trămise acasă pre totî. Nicî să crêdiă cineva că aceste mari preparative ale lui Ioane, aû fostû făcute cu usiurintîă, aû desfăcute într'adinsû: pregătirea urmă din necesitate, desfăcerea din întemplantare: mărturisimû acêsta cu costantiă, ca unî ce amû fostû faciă si amû luatû parte la tôte. Nicî că l'ar fi pututû ceva abate dela luptă si a-lû aduce la împăcarea cu Turculû, dacă se tinea de cuvêntu amêndouî Româniî, ca cei ce se bucură de unu numărû de ômeni atâtû de mare. Si nu atâtû Munteanulû câtû Moldovianulû e de a se ascrie acêstă crimă si perfidiă, carele călcându-sî jurămintulû, si neveniudû in Transilvania cu trupele sale, asiă precumû se legasera amendouî cătră regele Ioane, Munteanulû încă se vèdiu nevoitû a-sî schimbă cugetulû, si trămise îndată solî la regele, condemnândû perfidia Moldovianulû, si escusându-se pre sine. Eră însă in Transilvania două cetăţi: Ciceulû, spre marginile Moldaviei, nu departe de apa Someşulû, si Cetatea-de-Baltă, mai in midi-loculû Transilvaniei, situată pre malulû Târnăvei-mici. Aste cetăţi regele Mathia le dedese domnilorû Moldaviei din următoria causă: se incheiasse o încetare de arme între Mathia si Moametû împêratulû Turciloru, prin care cu jurămintû se determinaseră a-nume locurile atâtû dela marginile Ungariei câtû si ale Moldaviei, care să remănă neatînse si de o parte si de alta. Fiindû însă că Petru, archiepiscopu de Strigonû si pre acelu timpû cancelariu supremû alû terei, lăsase din eróre netrecute in cartea de pace, Cetatea-Albă de lângă Nistru, si Chilia de lângă Dunăre, amêndouă ale Moldaviei: imperatulu Moametû observândû acêsta, se folosi de ocaziune, si le ocupă îndată, sub pretextû că nu se coprîndă in acea tocmelă. Moldoveniî se măchniră fôrte, si se plîngeă cu amarû, prepuindû că într'adinsû Mathia le făcuse acêstă nedreptate, ba mergeă cu cutezarea pân' acolo, de amerintîă că aû să trecă la Turculû, nicî aû să mai răspundiă coronei unguresci tributulû de pân' acumû, dacă Mathia nu va face a li se întorçe acele cetăţi, aû dacă nu-î va despăgubi într'altû chipû. Atuncî Mathia, ca să scape de acêstă infamiă, si să arete că din eróre, ér nu într'adinsû se

Matthias, ut ab hac infamia tutus esset, et quod errore, non consilio id accidisset, demonstraret, neve tanta provincia. privaretur, haud moratus, illico mancipato Petro cancellario sempiterno carceri, damnum Moldavorum his duabus arcibus, Chycho scilicet et Kikellew, rependit, et a rebellione convertit. Nunc Joannes rex data recuperandarum earum commoda opportunitate, et qua ne a Deo quidem immortalis melior optari potuisset, extemplo Georgium Utissenium, de quo superius dictum est, cum aulicis et mercenariis copiis ad Petrum vaivodam, qui erat in Chycho, jussit contendere, datque mandata, ut eum admoneat, de reliquis quoque malis, deque ultimo ejus vitae periculo, quod ipsi prope jam imminebat, si in vaivodae novi potestatem veniret, dicatque omnino, illum alia ratione minime evasurum, nisi et se protectioni ejus committeret, et de his arcibus potestatem illi faceret; alioqui si id negare pergeret, oppugnare eas vi quanta maxima possit, imperavit. Timebat enim vehementer, ne Turcarum caesar, utpote victor jam Moldaviae, et qui arma in Transsylvaniam ac furorem suum intendebat, eas a novo vaivoda petuisset; sibiique antevertendum esse existimavit, quod per hostem accidere facile poterat. Ille itaque cernens se non esse tantarum virium, ut Joanni regi refragari posset, quia et suis nihil jam fidebat, et, quod perderet, nihil fortuna reliqui fecerat, citra negotium voluntati illius annuens, arcem Chycho dedit, et se quoque in ipsius gratiam fiducialiter contulit. Postea vero et Kykellew intra paucos dies in deditionem fuit accepta. Ac nisi Joannes rex id attentare maturavisset, pulcherrimam hanc occasionem amisisset. Quandoquidem et Petrus a praefecto arcis illa ipsa die, qua obsidione cincta est, procul dubio, quod postea ab ipso intelleximus, in gratiam novi vaivodae necabatur, aut vivus ad eum cum uxore ac liberis in captivitatem abducebatur, et arces ipsas aut nunquam aut maximo cum labore imposterum obtinuisset. Ferunt, quod quum haberet colloquium cum Georgio Utissenio, dixissetque Georgius, inter primos censi se, qui apud regem suum summo loco essent, ac praecipua autoritate fungerentur, quo fidem majorem ipsi ad securitatem faceret, et ad arcis deditionem facilius adduceret, sic respondisse: Et ego in Moldavia primus et maximus paulo ante eram. Sed scito, omnes, qui ab alio dominium ac summam rerum

făcuse, spre a nu perde cumva o provincă atâtă de însemnată, fără întârziare puse pre Petru cancelariulă la închisoriă perpetuă,  r pre Moldoveni  i impăc  cu aceste două cet ti, Ciceulu si Cetatea-de-Balta, in locul  celor i ocupate de Turc . Acum  deci, Ioane, d ndu-i-se acest  minunat  ocasiune de a le rec scig , dec t  care mai bună pute  să dor sc  dela Ddie , trimise indat  pre Giorgiu Utiseni , cu trupe de curten  si mercenari , asupra lui Petru care se află in Cice , cu ordine, ca să-i aducă a minte de t te relele ce-l  ascept , si de chiar  pericolul  vietiei ce-l  amerintiă, de va c d  pre m nile noului voevod , si că de t te aceste rele nu ave  alt  chip  de scăpare, afară numai incredintiându-se protectiunei sale si ced ndu-i aceste cet ti;  r daca s'ar opune, Giorgiu ave  ordine să bată cet tile din t te puterile. Pentrucă se tem  f rte Ioane, nucumva imp ratul , ca inving toriu al  Moldaviei, si care cuget  să-si t rc  armele si asupra Transilvaniei, să cer  pentru sine aceste cet ti dela noul  voevod ; asi -dar cuget  să preven  aceea ce dusmanul  usior  pute  să facă.  r Petru v di nd  că nu ave  puteri de ajuns  spre a se put  opune lui Ioane, pentruc  nici intr'îl lui nu se mai increde  de loc  si s rta inc  nu-i mai lăsase nimic  alt  de perdut , se inoi fără vreo dificultate, inchin nd  Ciceul , si incredintiându-se si pre sine insus  in gratia regelui. Preste c te-va zile de asemenea se supuse si Cetatea-de-Baltă. Si de nu gr bi  Ioane, er  pre aci să p rd  acest  pre-frum s  ocasiune; de  r  ce, precum  a-flar n  mai in urmă dela insus  Petru, chiar  in dioa incongiur rei cet ti , p rc labulu, fără cea mai mică indoelă, s u er  să-l  om ri  in gratia noului voevod , ori să-l  trimit  legat  impreună cu muierea si copii ;  r cet tile s u nici c nd  ori numai cu mare greutate le mai pute  c scig  Ioane vre odată. Se dice că, pre c nd  vorbe  Petru cu Giorgiu Utiseni , spunu-i acest  cumu el  este dintre cei mai de frunte  meni ce ocupă locul   nt i  pre lângă regele, pentruca să-i inspire mai multă incredere si ca mai usior  să-l  induplece a inchina cetatea; Petru astfelu s -i fi  r spuns : Si  u inc , cu pu inu mai innainte, eram celu d' nt i  si cel  mai mare in Moldavia. Dar afl  c , tot  c ti priimesc  si tin  domnia din m n  str -

accipiunt ac tenent, si insolescant et efferantur, in idem dedecus atque infortunium casuros, in quo me quoque nunc projectum cernis. Vera confessio, sed ut Phrygum, nimis sera.

At Joannes rex Solimano caesare a ditione sua procul amoto, parta Transsylvaniae quiete, recuperata arce Chycho et Kykellew, Petrum vaivodam ex summo apice fidelitatis in ultimam rerum humanarum conditionem a fortuna deturbatum, immemor prorsus omnium injuriarum suarum, quum longe majores etiam a suis fortiter ac prudenter sustinuerat, quo eos e malis bonos, e bonis M. Antonini imp. exemplo redderet optimos, ac Hungariae regnum, quod jam vix lacertos movebat, pristinae integritati restitueret, benigne suorum clientum numero adjunxit. Omnibus postea civitatibus et locis insignioribus Transsylvaniae perlustratis, rebusque universis ex sententia in eo regno bene ordinatis, ac forma novorum propugnaculorum et fossarum demonstrata, imperatoque, quibus Cibinium ac Brassovia, civitates inter caeteras primae, quae Solimano caesari, si per Transalpinam veniret, fierent obviae, mox remissione facta hyeme ad omnem vim Turcarum perferendam potissimum communirentur, Turrim etiam quae Ruhea dicitur, per Turcas olim vitio temporum, vel, ut fatear, nostratium incuria disturbata, et X. millia passuum longe a Cibinio, in angustissimo alpium aditu, quo Alutas fluvius e Transylvania in Transalpinam prorumpit, sita, jussit denuo firmiorem ac validiorem instaurari. Haec enim semper alias idonea fuit, quae Turcis ex eo regno in Transsylvaniam transitum praecluderet. Erogata itaque ad haec commode, matureque perficienda, sufficienti pecunia, Budam circiter calendas Januarias est profectus 1539, ibique Sigismundi Poloniae regis filiam Isabellam, omnibus animi ac naturae dotibus adornatam, felicissimis auspiciis ac Dei Opt. Max. nutu in uxorem accipiens, operam nuptiis dedit. Misso nihilominus per eos dies Joanne Statilio ad Romanorum regem, dein ad Romanum pontificem et Galliarum regem legato, ne etiam in genialibus atque adeo in praecipuis ejusmodi celebratibus suis curam conservandi regni Hungariae intermitteret. Haec sunt quae praesens annus M. D. XXXVIII. jam exiens, in Moldaviam et Transsylvaniam secum attulerat, coep-taque et transacta sunt Julio, Augusto ac Septembre mensibus. Ineunte vere, quae inse-quens afferet, puto magna et multa fore. Sed ea tempestate in confoederatione papae Pauli III., imp. Caroli ejus nominis quinti, Francisci Francorum regis, et senatus Veneti omnes suas spes, animos, victorias Christiani collocaverant.

FINIS.

ină, dacă se mândrescū si sumetiescū, aū să patiă totū acea rusine si nenorocire in care mă vedî astadî cădiutu pre mine. Mărturisire adeverata dar pre-târdîă.

Ioane, dupa ce depărtă pre Solimanu, si linisci Transilvania, si recascigă Ciceulū si Cetatea-de-Balta, dândū uitări tôte strâmbătătile ce-î facuse Petru, aruncatū acumū prin mâna sôrtei din culnea fericirei in cea mai de pre urma conditiune a lucrurilor ominescî, 'lū priimi cu bună-vointia in numărulū clientilorū sei. Visitându după aceea tôte cetătile si locurile mai insemnate ale Transilvaniei, le intări din nou, cu deosebire dete ordine cumū sa intarésca zidurile si siantiurile Sabiiului si Brasiovului, cele d'ântăiū cetăti ce arū stă in calea lui Solimanu venindu din Tiéra-Românésca. Turnulū-Rosiu, in depărtare de diece miļ pasî de Sabiiū, in cea mai îngustă strîmtóriă a alpilorū, ruinatū, de Turci, de timpū, si mai multū prin neingrigirea noastră, de asemenea poronci să-lu intarésca mai bine. Pentruca a-cestū pasū alta dată totu-d'auna puteă să impedece intrarea Turcilorū din Tiéra-Românescă in Transilvania. Lăsându cele necesarie pentru a indeplini tôte acestea, cu inceputulū anului 1539 plecă la Buda, unde se insură cu Isabela fia lui Sigismundū regele Poloniei; trimitiendu intr'acestea pre Statiliu solū la regele Romaniloru, la Ponteficele si la regele Galiei. Éta totu ce aduse cu sine anulū presinte 1538 care acumū este spre finitu, asupra Moldaviei si Transilvaniei; si se petrecură acestea in cursulū lunilorū Iuliu Augustă si Septemvre. Cele ce va aduce primavara anului viitoriū credū că vorū fi mai si multe; dar pre a-celu timpu crestinătatea intrégă 'si intemeiase tótă sperantia si isbânda, in confederatiunea Papii Paulu III, împăratului Carlū V, regelui Franciscū, si senatului venetianū.

FINE.

NOTE

Nimen nu se va mira, vëdiëndu pre Veranciu vorbindu atätu de nefavorabilu despre Petru: elu erä consiliariulu si solulu regelui Ioane, si acesta, ginerele regelui Sigismundu, si nu puteä decâtu sä innaltia pre acesti doi regi, si sä defaime pre Petru care atäte rele făcuse la amëndou regi. Pre Sigismundu pre-multu 'lu escusă, lui Ioane 'l dä pre-multă importantă, ori că frica Ardeleniloru erä pre-mare, cându dice, aū se preface a crede, că Solimanu, nu atätu venise asupra lui Petru inimiculü seü declarätü, câtu asupra lui Ioane, care impreună cu Sigismundu acasase pre Petru la Solimanu si-lu provocase incontră-i, si care nu perdeä nici o ocaziune de a-i simulă tötă supunerea. Dealtmintea e mare pagubă că lipsescü trei foi, chiaru la loculü unde se vorbiä despre solia lui Solimanu cătră Petru, si despre răspunsulu ce-i dete Petru, răspunsu despre care Veranciu dice: că erä demnu de marele Ectore si Hercule, si care faceä onöre unui principe crestinu asupra Turcului, dar care pentru Petru erä nepotrivitu, periculosu, si aducetoriu de peire. [*magno Hectore aut Hercule digna, neque christiano principi adversus Turcum indecora, sed ipsi impar, calamitosa, exitialis.*]

Despre Petru si anume despre acestă expeditiune scrisera intre altii, si episcopulu Ioviu, din care vomü estrage cu altă ocaziune, si Hammer după istoricii turcesci.

La Hammer [*Geschichte des osman. Reiches, Pest, 1828. III, 698.*] se găsesc si *Diariulu expeditiunei lui Solimanu asupra Moldaviei in anulü 945 (1538)*. Sa estragemu aci câte-va date din acestu diariu: «La 9 iuliu, Padisiachulu plecă cu fericire din Constantinopoli, si tăbări la *Halkali binar*. — La 6 augustü, nu erä departe de apa Duna. La 7, popasu; divanu; solü voevodulu Petru vinu de sărută mână; Sinan-celebi se espedescu cu curieri, «ca să poftescă pre Petru vodă la sărutarea mâniloru. La 17, Sinan-celebi care fusese trimisü să chiamo pre Domnulu Moldaviei aduce sciintiä că Petru nu vrë să asculte. La 21, la *Isakdschi Iskelesi* (schela Isacei), se aruncă podu preste Dunăre, si se trece in Moldaviä. La 22, popasu. Iahiapasiaglu din Semendria sosescu la öste. La 23, «divanu. Begü de Rumelia vinu de sărută mână. Vezirulu Mohamed pasia priimescu ordine ca pânu la sosirea lui Rustem-pasia, beglerbegulu de Anatolia, sa iea elu comandulu supremu alü armatei; ér Haider celebi Isacci-dede, fü însărcinätü cu priveghierea podulu de preste Dunăre. La 24, trupele anatoliene trecü Dunărea. La 25, se pornescu cortulu împărescu. La 26, imperatulu trece pre podu. La 27, marti, popasu. La 28, *Meh-webaschi*. La 29, *Kisilgöl*. La 30, popasu. La 31, tăbarescu la Fălcii preste Prutu. — La 1 septemore, la Prutu. La 2 si 3, popasu. La 4, la satulu *Sepan*. La 5, la *Degirmenli Köji*. La 6, *Budan göli*. La 7, *Kurdschi*. La 8, podulu dela *Wise*. La 9, in Iasi. Sosescu chanulu tatărescu. La 10, *Woiwoda binari*. La 11, *Fermus baghi*. La 12, *Chirmenur köi*. La 13, la o mănăstire vechiä. La 14, la *Oroschen*. La 15, in Suciava, capitala Moldaviei. La 16—27, popasu. Divanu; domnia Moldaviei se dä fiului lui Petru. Ordine de «retragere. La 22, plcă din Suciava, si tabarescu la *Jandoscha*.» La 23, *Agoschan*. La 24, *Ispin*. (Aci se termină diariulu, si fiindu-ca Solimanu ajunse in Constantinopole cu inceputulu lui aprilu 1539, lipsescü siese lni întregi, dice Hammer). Din Hammer mai insemnămu, că atunci si Iasiloru se dete focu; palatulü domnescu reînțemeiatu de Petru Raresiu se prefacu in cenusiu, impreuna cu tôte beserecile. Tătarii si călăretii sangiaculu de Semendria priimiră ordine să urmarescă si sa prindă pre Petru care fugise. La Suciava, impreună cu tötă vistieria lui Petru, cădiură in mânilu lui Solimanu, si cruci si evanghelie ferecate cu aurü.

La *Magyar történelmi tár*, III, publicatu de academia ungarescă, cetimü nisce memorie contimpurane, scöse din manuscrisitele bibliotecei San-Marco din Venetia, relative la vietiä si mörtea lui Gritti. In aceste memorie încă se coprindü öcări insemuări interesante despre Petru, cumü si despre starea de atunci a tieriloru nöstre, precumü vomü vedé altă data.

Despre Ciceu si Bistritia, cetimü unu interesantü articlu in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Sechster Band, 1 Heft. Kronstadt, 1863, pag. 63—106*, sub titlu: *Geschichtliche Vorbedingungen zur moldauischen Lehnsherrschaft an der Bistritz, von W. Wenrich, k. k. Hauptmann in Pension.*

In *Uricariu* (IV,422) încă stă unu chisovü alü lui Petru Raresiu dela 1546 (scosü de pe condica mănăst. Bistritia) in care se dice: «am datu si am miluitü si am intaritu sfânta rugă mănăstirei Bistritiei cu unu «satü anume Mojesciu... i-am miluitü cându puçinu se poruise mânia lui Dumnedieu asupra mea si pre tiära nöstră a Moldovei, împăratulu Țiarigradulu Solimanu Sultanu s'au pornitu ca să viie cu tötă puterea sa in pământulu nostru, pentru păcatele nöstre, ér mai vortosu ale mele. Atuncea am vëdiutu că nu voiu puté să le stău impropriu, si lăsându ostile mele am fugitu, si am ajunsu la mănăstirea Bistritiei, si intrându in sfânta biserică am cădiutu la pământu inaintea sfintelorü icöne, si multu am plânsu, asijderea si Egumenulu si totü Soborulu plängeä impreună cu mine cu ferbintü lacrimi, si am datü fagăduintia lui Ddieu si pre-curatei lui maice că, de më voiu întörce érași la scaunulu meu cu bine si biruitorfü, atuncea din temelie voiu innoi sf. mănăstire a Adormirei Pre-curatei Feciorei, ér pärintii încă aü immullitu ruga cătră Ddieu dându multe laude, făcëndu denie pentru mine, si dându-le sărutare am disu: pärinti sfinti, rugati pre Ddieu si më ertati, si m'am despärtitu de cënsii, si m'am dusu prin locuri pusthi; Si am esitu la Iasi si cu mila lui Ddieu... biruindü am luatü érași scaunulu meu, si mi-am adusü aminte de fagăduintia mea, si indatä trimitëndu am innoitu din temelie sf. mănăstire.....

ANTONIU VERANCIU DALMATIANU DIN SEBENICU DESPRE STAREA TRANSILVANIEI MOLDAVIEI SI TIEREI-ROMANESCI.

VENDU descrișă in cele două de mai sus cârti, espeditiunea lui Solimanu împăratulu Turciloru in Moldavia si Transilvania asupra lui Petru si Ioane; găsi de cuviință să arătă acum in această carte si starea acestor țierî, precum si a Tierei-Românesci: adecă raporturile in care se află ele intre sine, datinele si legile acestor natiuni, orasiile si riurile, si alte aseminî. *)

Care lucrare, de va părè cuiva de pușuă importantă, si in parte chiară temerară, intru câtu e unele lucruri le arătă cu ore-care deosebire de cei ce scriseră mai nainte: 'lă rog să nu se prè-supere pre mine; de oră ce e, petrecendă mai multă timp in Transilvania, multe lucruri scriu din propria mea vedere, ér altele mai multe, aflându-le din lungă petrecere si relatiune ce avu cu indigenii. Scriitorii vechi si moderni încă nu-mi voră luă in nume de reu, dacă nu mă voiă putè unu intru tôte cu dăsi, pentrucă cunoscendă e si limba ungurêscă care o invetia in urmă, si cea ilirică care 'ni e maternă, si dela care multe imprumutără atâtă Ungurii câtă si Români; usioru se întemplă ca ore-cară lucruri să le cunoscă mai de aprôpe de câtă aceia ce nu se bucură de aseminî cunoscintie. Nică voiă imită pre aceia carî preferu a scrie mai bine lucruri străine, in locu să insemne cu laudă pentru posteritate cele ce știu despre ale loru proprie.

Scriș'au despre aceste țierî mai multă autori, vechi si noui, precumu Strabone si Pliniū, dintre cei vechi; Enea Silviū, Sabelicu, Volateranu, precumu si alți, dintre cei moderni. Eū voiă insemnă, in scurtă, numă cele mai memorabile lucruri, mai cu sémă cu acea intențiune, ca vedindă apunerea creștinilor, desbinat pre tótă diua si agităt prin nouē seditiuni, să facă luatori a minte pre aceia dela carî spenzură cauza si mântuirea creștinetătii, la periculu extremă ce amerintiă Europa intrăga perderea acestor provincie, si să-i rogă, să priveghieze si să se adopere din tôte puterile, ca celū-pușu Transilvania să nu cadă cumva si dănsa in mânil Turcului, de oia-ce cu Tiera-Românesca si Moldavia de multă stă lucrul reu de totu. Că-că de se va întemplă si una ca acēta, ce Ddieū să ferêscă, atunci, precumu cuiulu se priude in lemnū, asiă Turculū prindiendă rădecină in Transilvania, va avè cea mai comodă intrare încătrău 'i va placè in țierile vecine ale creștinilor, si innaintăndă pre Dnăre in susu in Germania, 'si va intinde imperiulu mai departe: atâtă de bine ar prinde Tur-

*) *Antonius Wrancius Sibenicensis Dalmata de situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpinæ. — . . . quum expeditionem Solimani Turcarum caesaris anni XXXVIII. supra M. D. in Moldaviam et Transsylvaniam contra Petrum vaivodam et Joannem regem superioribus duobus libris fuisset complexus, situm quoque earum provinciarum, adjecta his necessario Transalpina, de quibus mihi passim dicendum fuit: quo scilicet pacto habeant sese invicem, qui mores gentibus, qui ritus, quæ urbes, quæ flumina, et id genus reliqua, quemadmodum res postulare videbatur, volui hoc tertio libro explicare. . .*

cului această Transilvaniă. Pentru că, nu numai în lăuntru o întări natura cu muntii și riuri și căi dificile, dar și în afară e apărută prin cei mai înalți muntii ca și prin cele mai tari ziduri; și care, cutezând a dice, că singură prin sine ar fi în stare să întretină în mare parte ostirile turcesci, atâtă este de avută în bucate și în vinu și în vite, și plină de diverse me-tale și sare. Și apoi Turcii ar să lucreze mai bine și să tragă mai multe folose din si-nul unui pământ ca acesta, decâtă ai noștri, cari sunt storsă acum mai de tot, și de ômeni și de bani și în fine de totă puterea, prin atâte resbele din afară și seditiuni din lăuntru.

Dacia celor vechi astăzi se împarte în trei țări deosebite: Transilvania, Țiéra-Româ-nescă și Moldavia. Și astă divisiune pare a se trage încă de pre timpurile Getiloru și Da-ciloru.

Apusenii dau Moldoveniloru și numirea de Dani, ér Munteniloru, aceea de Draguli, nu-miri necunoscute Românilor, cari pre sine se chiamă Romani; ba nici veciniloru nu sunt usitate aceste numiri, ci le audă și ei, adevărat nu alții ci numai literatii lor, dela apusenii.*) Ér aceste numiri se crede că venira prin Turci după numele unor principii ai acestor țări, cari ilustrându-se și în lăuntru prin administratiunea țerei și în afară prin mari fapte de resbelu, și resumându în sine gloria tutulor antecesoriloru sei, numele lor încă se întinse asupra natiunii întregi; și astfel mai întâiu Turcii începură a chiamă pre Români Dra-guli, de la Dragulu, acelu principe pre-viteză. Dela Turci numele trecu la Italiani, cari priimindu-lu în scrierile lor, 'lu priimira și cele-lalte natiuni, necunoscându altu nume. Totu asiă se întem-plă și cu Moldovenii, pre cari Turcii 'i numira Bogdani dela Bogdanu voevodu, principe totu atât de mare în resbelele cu Turcii, ca și Dragulu vodă.

Însă e bine a ști că amândouă aceste nume sunt de origine ilirică, aceea ce se întem-plă și cu alte mai multe cuvinte ale limbei ungurești și românești. Asia-dar, nu Dani ci Bogdani s'ar căde a numi pre Moldovenii, de la Bog, Ddieu, și Dan, dată, adevărat, de-Dum-nedieș-dată. Asiă și Dragulu, este diminutivul măgulitoriu de la Drag, cuvânt iliric.

Transilvania o voi descrie din vedere, ér Moldavia și Țiéra-Românescă, numai din au-dite. Aflu dar, că aceste din urmă două țări nu sunt mici, dar unii tină că Moldavia [*a Molda flumine, quasi molae Davorum*] e mai mică, alții érăși, că e mai mare decât Țiéra-Rom., și că până la Prutu e mai ocupată de muntii și păduri, ér de aci înainte, până la mare și gurile Dunării, cu cari se mărginesce, e numai câmpie, plină de vite și păstori; vitele se adapă la fântâni care încă sunt rare. Riurile Moldaviei. Țiéra-Românescă e pla-nă Aeru sănătosu în ambe țările, pământu fecund, vinu, bucate, vite și cai mult. Ol-tul navigabil.

Locuitorii acestor țări sunt Români, cari se trag din Romanii cei vechi.

Scriu mult că numele de Vlacu s'ar trage dela unu ôre-care Flacu, duce Romanu, sub a căru conducere s'ar fi asediatu colonia Romanilor în Dacia. (*Autorul arată aci pre largă cătu de desiértă e această opiniune.*) Sestă Rufu arată, cum Traianu împăratu învinse pre Daci, și prefăcu Dacia în provincia romană, întemeiându cetăți și aducându coloni latine. Pentru ce dar dela Flacu care nici nu e cunoscutu istoricilor vechi, și nu mai vartosu dela Traianu, întemeiătorul Daciei romane, să-si fă imprumutat Români numele? — Dacia rămase a Romanilor până pre timpul imperatului Aurelianu, care părăsindu Dacia, trecu coloniile romane în Mesia, făcându două Dacie, ripense și mediterană. Descindintii acestor colonie trecute în Mesia, se arată până astăzi prin totu Iliricul, începându din

*) Moldavos Danos, Transalpinos Dragulas omnes pene occidentales vocant, quippe quibus nec ipsi Valacchi utuntur, qui se Romanos nominant, nec vicinis ea sunt satis trita, sed audita tantum, omnino alia, quam iis, qui literas legunt.

Macedonia, prin Panonia inferioare, până la Istru, si pân' la litoralul dalmatic, locuindă mai cu seamă la muntă si păduri, sub numirea de Vlahi si Vlasî. De acestia se tină Martolosii, pre cariî Turcii îi numesc astfelii din cauza violenței si agerimei loră la prădi; prin latrociniile acestora a crescută, fără indoală, împărăția turcescă in Europa si s'a lătită. Pentru aceea ei si sunt scutiti prin diplomă împărătescă de ver-ce dare cătră împărăția.

Cumcă Românii intru adevăr se tragă din Romani, voiă aduce numai două argumente. Ântăi: lăsândă la o parte nenumăratele vorbe ce le au Românii intocmai ca-si in limba latină si italiana de astăzi; cândă intrăbă ei pre cineva dacă cunósce limba loră, nu dică dacă scie limba valacă, ci dacă scie românesce? nici, dacă e Valacu, ci dacă e Romană? Cu tóte acestea, au si multe cuvinte unguresci si slavonesci; dar acesta vine din multele amestecături si schimbări de domni, si din vecinătatea cu Rutenii si Polonii, si cu Bulgarii si Sărbii. Ală douilea: tóte natiunile slavice, precumă Dalmatianii, Croatii, Sclavi, Bosnianii, Sărbii, Bulgarii, Stirianii, Carintianii, Rutenii, chiară si Polonii si Boemii, numescă pre Italiani, Vlahi sėu Vlasî, ca si pre Romani. Ungurii încă dela Slavi imprumutără numele de Olasz pentru Italiani, si Olah pentru Romani. *)

Urbes in illis nullae, nulla politia, nulla eximii operis aedificia. In Moldavia dumtaxat tres arces sunt lapideae: Zwchwa, imprimis, principum sedes in ripa fluminis Zereth, dein Hothyn et Nemuz, haec in finibus Siculiae, illa in Poloniae posita. Vicus ut pastoricae casae hinc inde sparsus, et oppida nullis sepibus communita, domos vero agrestes modice humo evectas, materia sylvestri compactas, limo illitas, et culmo sive paleis tectas inhabitant.

In Transalpina Tergovistum unicum insigne oppidum est, satis ingens, et caput provinciae, ac duae arces lapideae non tales, ut nominentur. (Bukorest.... castellum prope Dombowissa, Joynar (*sic*) prope Argias fl.) Reliqua omnia pene ut in Moldavia. Nec alioqui licet apud eos, veterum atque adeo jam et Turcarum imperatorum decretis, fortalitia aut arces condere, neque civitates munitionibus et propugnaculis cingere, solam regni fortitudinem in militum numero ac robore ponentes.

In Moldavia si Tiăra-Romănescă nu sunt urbi, nici edificie elegante lucrate cu măeștriă. Moldavia are numai trei cetăți de pėtră: Suciava mai cu sėma, pre malulu Seretului, scaunulă Domnului; Hotinulă la marginile Poloniei, si Nėmtiulă in vecinătatea Secuimei. Satele compuse din colibe păstorești sunt rėșipite, si orasiele fără ingradituri; ăr casele tierănesci, pușinu ridicate dela pământă, facute din lemnă de pădure, lipite cu lută, si acoperite cu paie sėu trestie.

In Tiăra-Romănescă, Tėrgoviscea e uniculă opidu insemnată, destulă de mare, capitala țerei; si două fortăretie de pėtră ce nu merită a fi numite. (Bucurescii... castelu lângă Dėmbovitia, Poenari aprópe de Argesii.) Cele-lalte tóte ca in Moldavia. Dealtmintea, in puterea decreteloră împărătiloră vechi, precumu si ale împărătiloră turcesci de acum, n'au voiă de a intemeiă cetăți au fortăretie, nici a-si incongiură orasiele cu ziduri si intăriri, tótă puterea țerei stăndă numai in numărulă si vėrtutea ostasiloră.

*) ...interrogantes quempiam, an sciret Valacchice: scisne, inquiunt Romane? et an Valacchus esset: num Romanus sit? quaerunt... apud omnes nationes Illyrico sermone utentes, Itali appellantur Wlahy seu Wlasy, qui quidem et Romanis et Hungaris, longe creduntur esse vetustissimi. Nam quo tempore Hunni ex Scythia venerant, legimus in Hungarorum chronicis, quod Pannoniam variae gentes, illectae ejus soli fertilitate, Longobardi potissimum, et Itali Matrino quodam viro bellicoso, tetrarcha, Romanorum praefecto incolebant, qui similiter utrique Mysiae, Achajae, Thraciae, Macedoniae ac Dalmatiae Romanorum praeerat autoritate. Quare pulsus ex ea Italia, et, quemadmodum eadem chronicae testantur, permissi ab Hunnis libere Hadriatico mari in Apuliam trajicere, sponteque Valacchis, qui eorum erant pastores, ibidem remanentibus, Hungari in regnum succedentes, ab Illyriis Wlazorum sive Wlahorum nomen, quos ita vocari invenerant, accipere, eosque Olazak appellantur. Exinde postea mitescentes in dies a Scythica feritate, retinentesque usum Romanarum literarum apud se, ad latinam terminationem, et vocem leniorem Valacchos, quasi Wlahos vocaverunt.

(In Moldavia tamen ecclesiae multae, amplae, et magnifico aedificio, impensisque maximis, opere generoso aedificatae sunt. Pudna, locus in quo sepeliunt.)

Sermo utrique nationi idem est, et fides christiana, Graeci tamen sacrorum ritus, puto ex eo, quod secundum Strabonem, Graecis erant notiores, quibuscum potissimum conversationem habebant. Mores etiam inculti sunt, et vestis haud par. Nam Transalpini in Turcarum tum mores, tum vestiendi modos penitus degenerarunt, Moldavi vestes mordicus observant, quique apud eos seu Turcicam, seu alterius nationis vel vestem, vel gladium, et id genus quippiam assumpserit, capite punitur.

Principes eorum vaivodae, hoc est, militiae ductores a Voy, seu Voyniza, quod Illyrice militia, et Vody, quod ducere est, appellantur. Unde et Voynici milites, et Voievati militare dicunt. In dominia legitimi haeredes juxta ac illegitimi succedunt. Causa est: quod impune plura matrimonia contrahunt, unum tantum legitimum, quod alioqui, si minus placuerit, etiam susceptis ex eo liberis, dato repudii libello, et pecunia quadam admodum modica, in signum dissolutae desponsationis uxori reddita, dirimere nullum est nefas.

Olim autem per Hungaros reges confirmabantur, aliquando etiam dabantur alii, vel expulsi reducebantur, — Joannes rex reduxerat Radulem et Wladum, — eisque fidelitatem jure jurando solemniter obstringebant, et quotannis pendebant census, aut, ut subditi multorum veterum regum armis Hungaricae ditioni adjuncti, vel restituti potius, parebant. Nam saepe numero antiquae adhuc potentiae spiritus nonnullos in se sentientes, cupientesque pristinum imperium statuere, ad rebellionem recidebant. Cui et Caroli, et Ludovici, et Sigismundi regum temporibus, maxime Transalpini studuerunt, quod Hungarorum imperium supra quam dici possit exosum habebant. Nam ii male Graecorum principum imitati exemplum, Turcas imperante Amurate II. contra Sigismundum in auxilium sibi evocarunt, cum

Cu toate acestea, in Moldavia sunt multe besereci, zidiri măretie si frumoase, ridicate cu multă arte si mari spese. Putna este locul unde se immormânteză Domni.

Moldovenii si Muntenii vorbescu aceeași limbă, si sunt creștini de ritul grecesc, pôte din cauză că, precum arată Strabone, cu Grecii aveă mai multă cunoscință. In datinele lor încă sunt necivilizati, si nu pörtă aceeași imbrăcăminte: pentrucă Muntenii se turciră de totă atătu in datinele cătu si in modul imbrăcăminte lor, ér Moldovenii tină morții la straiile lor, si cu mörte se pedepsece la ei ver-cine ar adoptă ori imbrăcăminte ori sabiă seu ver-ce altă aseminea, dela Turci seu alta natiune.

Principii lor se chiamă voevodi, adecă conducători de ôste, dela Voy seu Voyniza, care in limba ilirică va să dică ôste, si Vody, a conduce. De unde, militarii se chiamă Voinici, si Voievati insemnă a milită. In domnia urmăză copii nelegiuiti intocmai ca-si cei legiuiti. Causa e: că potă să incheie fără pedepsă mai multe căsătorie, însă numai una legitimă, care dealtmintrea, dacă nu le place, potă s'o desfacă fără comite vreo fărădelege, chiar si avându copii dintr'ênsa, dându in mânil soției carte de despărțire, cum si o prēmica sumă de bani, in semn de desfacerea căsătoriei.

Mai de demultă acesti principii se confirmă de către regii Ungariei; câte odată regii puneă chiar alți principii, seu reasieză pre cei goniti, astfelu făcuse regele Ioane cu Radulu si Vladu. Ei jură credința regilor, si le raspundeă tribută pre totă anulă, seu cel-pușin ca unii ce prin armele mai multor regi din vechime, fuseră alipiti, seu mai bine dicându, restituiti terei unguresci, se indatoră cu supunere si ascultare; pentrucă fôrte adesă, reinviându intr'ênsu spiritulu antice lor mărini, in dorința de a-si restabili împărăția de mai nainte, cădeă in rebeliune. Cercară să facă acēsta si pre timpurile regilor, Carlă, si Ludovică, si Sigismundă, cu deosebire Muntenii, că nu se pôte spune cătu le eră de urită domnia ungurescă. Din care cauză, imitându cu reutate esemplul Grecilor, chiamaseră intr'ajutoriu asu-

quibus congregiendi Sigismundus ad oppidum Nicopolim, et victoriam de eis reportavit, et oppido fuit potitus. Alias quoque saepe idem fecere, postremo vero simul et Moldavi et Transalpini conspirantes, solitaeque rebellionis intenti studiis, prorsus Amuratis adhaesere amicitii, sed per Joannem Hwnyadem, virum ea tempestate celeberrimum, revocati ad fidem, regi Ladislao parere, et consuetos census pendere fuere coacti.

Postea invalescens Mahomettus Turcarum imperator, abjecta Transalpinensium amicitia, quos malebat servos habere, quam amicos, facile occasione inventa, quarum barbaris ac tyrannis principibus ingens est semper copia, eos primum, dein Moldavos vi occupat, tributaeque, quae Hungariae regibus persolvebantur, caeteris omnibus condonatis, Turcarum caesaribus deinceps coegit pendere, adeo, ut nostra aetate reges Hungariae, sola fidelitate et obedientia quadam recognoscunt, idque si timeant, quod in Petro hoc, nunc per Solimanum expulso, licuit plane conjicere. In contrahendis vero, observandisque matrimoniis omnibus est idem mos, eadem lex, sed ignobilioribus largior licentia. Virgines enim, quas ii in thori consortium habere exoptaverint, frequentius rapiunt, quam datas accipiunt, existimantes id esse honestius, foreque inter sponsores firmiorem necessitudinem, quam si sponte, aut ad primas petitiones a parentibus exhiberentur, qui deinde, confecta jam re, dolere sese dissimulantes, haud aegre per amicos et utrorumque consanguineos reconciliantur. Caeterum mortales sunt minime hospitales, nulli cultui dediti, hominem interimere nihili ducunt, pecuniae avidissimi, ad furta nati, nec statura corporum, nec facierum venustate conspicui, colore fusco, criniti, barbatique, et aspectu plurimum rigidi, ad omnes labores ac rerum penuriam maxime patientes. Equestres plerumque militant, pedestrium copiarum nullus usus, nisi ad lacessendum hostem in montanis, hasque vagas et sine ordine habent.

pra lui Sigismundu pre Turci, împărătîndu atunci Amurate II, cu care dăndu resbelu Sigismundă la Nicopoli, căscigă invingere, si coprinse si Nicopolea. Aseminea făcură si altă dată mai adesă; pân' ce mai in urma, conspirăndu si Moldovenii si Muntenii, si rebelăndu din nou după datina loră, legară definitivu amicitia cu Amurate, dar fura întorsă erăsi la credință prin Ioane Huniadi, bărbatu celeberimă pre acele timpuri, si costrinsi de a se supune regelui Ioane, si a respunde tributele de mai nainte.

Dupa aceea, imputerindu-se Moametă împăratulu Turciloră, nu-i mai trebuî amicitia Munteniloră, voindu a-i avē mai bine servi de cătū amici, si găsindu usioră ocaziune si pretestu, care nici odată nu lipsesce principiloră barbari si tirani, supuse mai întâiu pre Muntenii, apoi pre Moldovenii, si ertându-le tôte cele-lalte, i costrinse de a respunde Turciloră tributele ce mai nainte dă Unguriloră, asiă in cătū astadi de abiă mai recunoscă pre regiă Ungariei prin o specie de credință si ascultare, si acēsta încă numai dacă se temă, precumă se vėdiu cu acestu Petru pre care 'lu gonî acumu Solimană. In facerea si observarea căsătorieloră totu urmēză intr'unulu si acelasi chipă; tieraniă însă, cu mai multă licență. Pentru că verginile ce dorescă a le avē de soăii, mai multu le rapescă decătū le priimescu, cre-diēndă că asiă este mai cuviinciosu, si că cu chipulă acesta si legătura intre soăi încă va fi mai tare, decatu avēndu-le dela părinti de bună voia sēu la prima petire; ēr lucrulă odată ispravitu, se prefacu că le pare reu, si se impacă fără greutate prin mudi-locirea amiciloră si rudeloră de ambe părțile. De altmintrea ômenii sunt departe de a fi ospitali, nu se deprindu cu nici o cultură, au intru nimică a face mōrte de omă, sunt iubitori de argintă, născuti pentru furte, la faciă nu sunt frumoși, negriciosi, pērosi, bărbosi, si de o căutătură înfiptă, fōrte răbdători la lucru, suferă ver-ce lipse. La resbelu se luptă mai multă călări, cetele pedestre, nedisciplinate, nu le întrebuintiēză de cătū spre a infestă inamiculu din muntii.

Arma Moldavis clypeus, lancea, gladius, sagittae, ut Tartaris praecipua, nemini armatura solida, paucis, et iis potioribus, lorica hamata dumtaxat, et galea chalybea, verum omnibus sagi quidam linei, repleti xilino trium vel quatuor digitorum crassitudine, ea praesertim parte, qua humeri adusque cubitos, quemadmodum in antiquissimis auleis est videre, induuntur, qui crebris liciis, sesqui digiti inter se distantia consuti, pro armatura habentur, nulli gladio pervia. (Hic addas, de equis parvis: — laboris et inediae patientes, neque curantes nimiam culturam, praesertim si humecti fuerint.) Vestitus et ornatus bojaronibus, quia apud utramque nationem procures sic appellantur, proprius, et ad praescriptum est. Ornantur autem annulis pluribus, serica veste et aurea, variis coloribus distincta, praeterea torquibus et armillis, aliisque id genus ornamentis, quae simul ab sinistro humero, sub dextro brachio ad femur usque, per transversum pectus, deinittuntur. [Cum marsupio panni... cum aliquot aureis.]

Transalpini, nullis de re vestitaria, aut militari legibus obnoxii, omnia cum Turcis habent promiscua, propter mutuam consuetudinem. Ii ferme omnes principes suos, innata quadam insania agitati, consueverunt seu clam, seu aperte occidere, et omnia bona ejus diripere: (Moldavi servant successori ad obulum,) quique ad tertium saltem annum in dominio superfuerint, vel morte naturali in lecto decesserint, maximo miraculo est. Aliquando intra biennium duos et tres absumpsere, nec ullus ex eorum progenie est, qui nesciat se ad manifestam mortem ire, quum vaivoda creatur. Sed ea opinione sunt persuasi, ut si mille una die ad id dignitatis eveherentur, eademque necarentur, mox alii mille interriti succederent, existimantes bene ac beate cum his actum, si vel semel in parentis solio assedissent. Tanta gloriae cupiditas insit etiam genti barbarae.

[Moldavi sunt bellicosiores, quam Transalpini, qui etiam cedunt eis, et Transalpini sunt Moldavis hospitaliores.]

Armele principalî ale Moldovenilorû, sunt: scutulû, lancea, săgéta, ca la Tătari; armatură solida nu are nimenea, puçinî din cei mai avuți au ză si coifû de oçelû; dar in locû de armatură imbracă fiă-care o haină de inû, implută cu bumbacû in grosime de trei-patru degete, mai alesû, in partea umerilorû si pâ'n' la côte precumû se pôte, vedè pre tapetele celorû vechi; si cu cuseturî in içie dese, totû in distanțiă de unû degetû si jumătate: sabia nu pëtrunde acestă haină. Să memorămû si caii lorû cei mici, cariî rabdă lucru si fômea făr să cëră multă ingrigire, mai alesû pre timpû umedu. Boiariî au imbrăcămintea si ornamentele lorû proprie si prescise; se impodobescû cu inele multe, cu haine de mătăsă, auriate, si distinse cu colori diverse, apoi cu catene de gătû si cu alte asemenea ornamente care tôte se lasă in giosû dela umërulû stângû preste peptû sub braçulû dreptû până la cõpse; cu o pungă de pănură... cu câti-va galbinî într'ënsa.

Munteniî n'au nici o regulă propriă in privirea uniformeî sêu altorû lucruri militare, imitându intru tôte pre Turci cu cariî petrecû impreună. Ei, ca-si-cumû arû fi coprinși si agitatî dn unû felu de nebuniă, 'si omoru mai totî Domniî, cândû intr'ascunsû cândû pre façiă, si impartû intre sine totû ce a rămasû dela Domnulû omorîtû, (Moldoveniî păstréză cu rigóre averea domnăscă pentru succesoriî), si e mare minune cândû cineva ajunge să domnăscă celu puçinû trei ani, ori să móră in scaunû mórte firăscă. Câte odată in cursû de duoi ani stinseră si câte duoi si trei Domni, nici este vreunulû care să nu sciă de mai nainte că, făcându-se Domnu, merge la o mórte sigură. Si cu tôte acestea, dacă s'arû face o miie de Domni intr'o singură di, si dacă s'arû omori toti totû intru acea di, indată le-arû succede alti o miie, crediëndû cu totiî fericiti pre celû ce apucă scaunulû domniel fiă măcarû pre unû singurû momentû. Atâta poftă de gloriă si la o ginte barbară.

Moldoveniî sunt mai belicosi decâtû Munteniî cariî si cedû Moldovenilorû, ér Munteniî sunt mai ospitali decâtû Moldoveniî.

Moldavi mitiores, nec ita in principes saeviunt, quum enim semel evexere, suscepere-que aliquem in dominum, summa fide colunt, et amore prosequuntur, nisi in tyrannidem lapsus fuerit, et se ab eo contemni cognoverint. Hunc sine dubio tollendi e medio operam intendunt, aut pellunt dominio, ut hac nostra aetate Petrum vaivodam Solimano Turcarum caesare depulerunt.

Moldovenii sunt, mai asiezatii la minte, si nu asià crudii asupra principiloru seii, pre cari innaaltiandu-i odata in scaunulu domniei, ii onora si le urmeza cu credintia si amore; afara numai candu se facu tiranii, si pre sine se vedu despretiuiti, ca pre unii ca acestia negresitu ca cerca a-i perde, seu a-i scote din domnia, precum scoseră pre Petru voda prin Solimanu impăratulu Turciloru.

Cele ce urmeza acumu despre Transilvania mai pre largu, sa se vadia la autorulu, in citatile monumente ale Ungariei.

Nota. Despre casatoriile Moldoveniloru toti astfelii dice si Sommer in *Vieta lui Despotu voda*, precumu vomu vede la timpul seii.

PH. AVRIL

Iesuitii francezi si misionarii, intreprinse la 1685, din ordinea superiorilor si, o calatorie spre a descoperi o noua cale la China, pe uscat, mai sigura decat cea de pan' acum pe mare si prin Indie.

El pleca din Livorno cu inceputul anului 1685, insotit si de un alt misionar.

Dupa vro doi ani de calatorie si petrecere in Oriente, trecu la Moscova, pentru ca apoi de aci sa-si urmeze drumul inainte spre China, prin Moscova, Siberia, si prin Tartaria mare. Cabinetul de Moscova insa, plin de prepusi asupra scopurilor ascunse ce putea sa aiba acesti iesuiti francezi, nu le dadea voie de a trece prin Statutele moscovite.

Asta era deja pe la finele anului 1688, si inceputul anului 1689.

In primavara acestui an, 1689, misionarii se intoarsera dela Moscova la Varsovia. Ei se adreasa catre solul imperiului Jerowski, ce se afla atunci in Varsovia, cerandu pasaporte pentru Viena, de unde apoi sa treaca la Buda, si de aci la cea mai de aproape cetate turceasca. Austriacul insa 'i trata de spioni, si le refuza cererea. Atunci eirecursera la Jablonowski, belidncele suprem al Poloniei. Acesta 'i primi cu o nemarginita buna-vointa, 'i lu cu sine la Leopoli, si in fine, dupa o petrecere de dou luni de zile, 'i espedi, provediti cu tote cele necesare, prin Moldavia la Constantinopoli.

Avril trecu prin Moldavia in vara anului 1689, precum rezult din datele calatoriei sale prin Moscova, Varsovia, Leopoli etc. El era insotit de un alt iesuit francez, Beauvillier; celualt soiu de misine, Barnabé, cu doi ani mai nainte, 1687, 'si pierduse viata printr'un nanfragiu. In Iasi petrecu 8 zile. De aci plecara la Constantinopoli, si in finele anului 1689, ajunsera in Franta, fara sa fi avut norocirea de a vedea China.

Cu inceputul anului 1692, Avril 'si publica calatoria intr'o carte intitulata: *Voyage en divers Etats d'Europe et d'Asie, entrepris pour découvrir un nouveau chemin à la Chine. Contenant plusieurs remarques curieuses, de Physique, de Géographie, d'Hydrographie et d'Histoire. Avec une Description de la grande Tartarie, et des differens Peuples qui l'habitent. A Paris, M. DC. XCII.* 406 pagini in 4°; cu portretul lui Jablonowski caruia este dedicata; cu charte si desene; impartita in cinci carti, (*Voyage d'Orient. Voyage de Tartarie. Voyage de la Chine. Voyage de Moscovie. Voyage de Moldavie.*) Pre noi ne intereseaza numai cartea a cincea: *Voyage de Moldavie.* (p. 323 — 382).

Cartea lui Avril ramase necunoscuta scriitorilor nostri. Noi inca numai de vro cinci ani o cunoseam. Vom strage tot ce contine despre Moldavia.

Iesuitulă Avril, ca totî Iesuitîi, eră omŭ, nu numai invĕtiatŭ, dar si fôrte agerŭ intru a descoperi secrete de Statŭ. Intr'unŭ intervalŭ scrtŭ de optŭ zile ce petrecŭ in Iasi, elŭ descoperi unŭ tratatŭ secretŭ incheiatŭ intre Cantemirŭ vodă si Leopoldŭ împĕratŭ in contra Poloniei, tratatŭ despre care nici cronicarii contimpurani nici scriitorii posteriori nu sciŭ nimicŭ. Moscovitii si Austriacii pnteă dar să aibă cuvinte, de a răpinge din tierile lorŭ pre acesti Iesuiti si misionari francezi.

Spre a intielege mai bine cele ce spune Avril despre Moldavia, si anume despre tratatŭ, despre nesiguranŭa drumurilor tierii scl., să se consulte cronicile contimpurane ale Moldaviei; cu deosebire, să ne aducemŭ aminte, de planulŭ ce aveă Poloni pre atunci, să ocupe tierile române si să le intrupeze cu Polonia, pentru care si intraseră in negociatiuni cu Austria; precumŭ si de invasiunile si prădile ce făcură in Moldavia. De asemenea se scie din cronicari, ce bande de tĕlharî se formaseră de cutrieră totă tiĕra in acele nenorocite timpuri; Miron Costinŭ, despre care Avril înseamnă cătŭ eră de devotatŭ intereselorŭ Poloniei, se însărcinase cu stîrpirea acestorŭ tĕlharî.

Ėtă acumŭ cartea a cincea din călĕtoria lui Avril.

Bucurescŭ 15 fevr. 1865.

A. P. I.

LIVRE CINQUIEME.
VOYAGE DE MOLDAVIE.

Autorulū, după ce spune cumū, însoțitū de Beauvollier, ajunseră la Leopoli, resiedintia ordinariă a Inī Jablonowski, astfelū continuă :

Nous n'y fûmes pas plutôt arrivez, qu'il dépêcha deux Courriers l'un au Hospodar de Moldavie, et l'autre au Bacha de Kaminiec, qui pouvoient le plus favoriser nôtre passage, dans un tēms aussi dangereux que celui où nous étions alors.

Les deux Courriers que nous attendions depuis long-tēms étant arrivez avec les réponses les plus favorables que nous pouvions espérer, le Grand Général jugea à propos de nous faire prendre la route de Moldavie plutôt que celle de Kaminiec, soit qu'il la crût moins dangereuse que celle-cy, soit qu'il comptât moins sur la fidélité du Bacha qu'il ne connoissoit guère, que sur celle du Hospodar, qu'il regardoit comme son Ami particulier.

Nous connûmes bien dans la suite, que cette détermination étoit un effet très particulier de la Providence de Dieu sur nous : Car quelques jours après nôtre arrivée à Yasse,

CARTEA A CINEA.
CALETORIA DE MOLDAVIA.

Indată ce ajunserămū la Leopoli, căpitanulu-generalu Jablonowski, trimise două curieri, unulū la domnulū Moldaviei, și altulu la Pasia din Camenitia, cari puteă să ne înlesnască mai multu călătoría, în impregiurări atâtū de periculose ca acelea în care ne aflamu noi atunci.

După o lungă asceptare, curierii fiindū reintorsī amēndouī, cu cele mai favorabilī răspunsuri ce puteamū speră, căpitanulū-generalū găsī de cuviințiā ca, mai bine să trecemū prin Moldavia decâtū prin Camenitia, seū pentrucă acēstā cale i se părū mai puținū periculōsă, ori pentrucă aveā mai puțină încredere în Pasia pre care nu-lū cunosceā, decâtū în voevodulū pre care-lū tineā de amicū alū seū intimū.

În urmă ne încredințiarămū că acēstā determinatiune fū pentru noi o îngrijire speciale a providenției dumnedieesci: că-cī indată la câte-va zile după sosirea noastră la Iasi, capitala

qui est la capitale de la Moldavie, nous apprîmes que quelques Arméniens, qui n'avoient pû se joindre à nous, pour passer de Pologne à Constantinople, avoient mal-heureusement rencontré auprès de Kaminiec, un parti des Tartares, qui après leur avoir enlevé tout ce qu'ils avoient, les chargerent de coups, et les laisserent à demi-morts sur la place.

Outre ces sages précautions, qui marquent assez le zèle de nôtre incomparable Bienfaiteur pour le succès de nôtre voyage, il nous donna d'autres preuves encore plus sensibles de la bonté de son coeur avant nôtre départ. Il ne se contenta pas de nous équiper, et de nous fournir tout ce qui pouvoit nous être nécessaire pour les frais de nôtre voyage; mais il nous obligea encore, de prendre un de ses domestiques pour nous servir de Conducteur et d'Interprete jusqu'à Constantinople, et une escorte de trente Cavaliers Moldaves, à qui il ordonna de ne nous point abandonner qu'il ne nous eussent mis entre les mains du Hospodar. Il écrivit à ce Prince et aux autres personnes, qui pouvoient nous faciliter le passage, en des termes si forts, que nous avons été reçûs partout, comme ses propres enfans.

Mais quelque considérables que fussent toutes ces faveurs, nous en fûmes moins touchés que de l'air affectueux et tendre, dont il nous congédia: Nous en fûmes si pénétrés, qu'il nous fut impossible de lui témoigner la reconnaissance que nous lui devions pour toutes les marques de bonté qu'ils nous avoit données, que par nos soupirs et nos larmes, auxquelles cet aimable Seigneur nous fit assez connoître, sans nous parler, qu'il n'étoit pas insensible.

Ainsi chargez des libéralitez du grand Palatin de Russie, et accompagnez de plusieurs de ses Domestiques, nous traversâmes une partie de la *Podolie* et de la *Pocutie*, et arrivâmes enfin au Château de *Jablonow*, qui a donné le nom à l'illustre famille de *Jablonowski*. Ce fut là que nous prîmes l'escorte, qui nous accompagna jusqu'à une petite Ville de la Moldavie, nommée *Compolongo*, dont le grand Général s'est saisi depuis le commencement de la guerre que font les Polonois aux Turcs, pour tenir en bride les Moldaves, et les empêcher de faire des incursions sur ses terres.

Moldaviei, afarămă, cumu niscari Armeni carii nu putuseră a se însoçi cu noi spre a călători împreună din Polonia la Costantinopoli, deteră din nenorocire, aprôpe de Camenitia, preste o cêtă de Tătari, carii, după ce-î despoiară de totă ce aveă cu sine, 'i bătură cumplitu ti-î lăsară pre jumătate morți la pământu.

Afară de aceste întiepte precautium care arată indetulă zelulu neasemnatulău nostru binefăcăturiu pentru sucesulă călătoriei noastre, elă înainte de plecarea noastră, ne dete si alte probe si mai simtite, de bunătatea inimei sale. Că-cî, nu se multiăm de a ne dă numai cai si tôte cele necesarie pentru călătoria noastră; ci ne indatoră încă si mai multu, dându-ne ună omă ală seă care să ne servescă de călăuză si interprete pân' la Costantinopoli, si o escortă de trei-dieci călăreți moldoveni, poroncindu-le sa nu se despartă de noi până ce nu ne voră incredintă în mânilă voevodulă. Êr voevodulă, precumă si altoră persône ce puteăsă ne înlesnescă călătoria, le scrisă în termeni atâtă de tari, încătă pretutinde furănu priimiti ca nisce copii ai seă proprii.

Dar ori-cătă de considerabili eră tôte aceste favori, pre noi ne miscă mai multă afectiunea si tineretia cu care se despărți de noi: acêta ne pëtrunse în asiă măsură, încātu ne fû preste putintă de a-î arêtă altmintrea recunoscintia ce-î datoriamă pentru atâtă bunătati ce ne faci, decătă prin suspinele si lacrimelă noastre, la care vëdiurăm de ajunsă că nu rămase nesimțitoră acestă domnă demnă de tötă iubirea.

Astfelă, încarcati de liberălitătile marelu palatină ală Rusiei, si însoțiti de mai multi servitori ai lui, trecurămă o parte a Podoliei si a Pocutiei, si ajunsemă în fină, la castelulu Jablonow, dela care se trage numele illustrei familie a Iablonowsciloră. De aci priimirămă escorta, care ne însoçi pân' la ună orăsielu ală Moldaviei, numită Câmpu-lungă, ocupată de căpitanulu-generală încă dela începutulă resbelulu ce pörtă Poloni cu Turcii, pentru a tină în frêu pre Moldoveni, si a impededă incursiunile loră în palatinatulă Rusiei.

Nous fîmes obliger avant que d'y arriver de nous engager dans la fameuse Forêt des *Boukovines*, qui a plus de quarante lieues d'étendue, et qui est devenue célèbre par les grandes Victoires qu'y remporta il y a quelques années, le Grand Général de Pologne sur les Turcs et les Tartares, qui venoient avec des Troupes fort nombreuses, commandées par le Sultan Galga, dans le dessein de faire une irruption dans la Pologne.

Le passage de cette Forêt est extrêmement difficile, les chemins y sont fort rudes et fort serrez, et la terre y est partout inbibée d'une eau sale et marécageuse, qui les rend quasi impraticables: Nous fîmes pourtant obliger de passer par là, et de suivre ces routes obliques et désagréables, dont je crus que nous ne verrions jamais la fin. Mais l'incommodité des chemins n'étoit pas ce qui nous faisoit le plus de peine; la surprise des voleurs nous allarmoit incomparablement d'avantage: en effet quand nous fîmes un peu enfoncé dans cette affreuse solitude, nous en découvrîmes plusieurs bandes séparées; mais comme ceux qui nous escortoient ne leur étoient pas inconnus, ils ne se furent pas plutôt présentés à leurs Compagnons, qu'il les eurent bientôt dissipés.

De cette sorte nous sortîmes sains et saufs des Boukovines, et entrâmes dans les plaines de la Moldavie, où nous marchâmes quelque-temps avec plus de plaisir, que nous n'avions fait dans ces épaisses Forêts que nous venions de quitter.

La Moldavie est une des plus belles et des plus agréables Provinces de l'Europe. On y voit de grandes Campagnes, qui sont arrosées de diverses rivières, dont la principale est la Moldava, qui serpente à-peu-près comme la Seine, et qui semble par tous ces détours vouloir porter l'abondance partout. Toutes ses eaux rendroient en effet les Campagnes très-fertiles, et contribueroient assurément à faire de cette Province, une des meilleures et des plus riches de l'Europe, si elle étoit moins exposée qu'elle n'est aux insultes des Turcs et des Tartares; mais les Troupes que les uns et les autres y font passer incessamment pour défendre Kaminiéc, l'ont si fort désolée, qu'elle demeure en friche en bien des endroits, parce qu'il n'y reste pas d'Habitans pour la cultiver, et surtout dans la Partie Orientale, qui con-

Pân' să ajungem în la Câmpu-lungă, furăm nevoiți a trece prin faimosul codru alu Bucovinei, de o întindere mai bine de patru-dieci lege, care deveni celebru prin marile invingeri ce câștigă acolo, de sunt acum câți-va ani, căpitanul-generall alu Poloniei asupra Turcilor și Tatarilor, veniți în număr foarte mare sub comandul sultanului Galga, cu scopu de a irumpe în Polonia.

Trecerea acestui codru nu se pôte spune cât e dificilă, căile sunt foarte strâmte și grele, și de apăsător și mizeros și este locul, e ca și impracticabil; cu toate acestea, furăm nevoiți a trece pre acolo, urmând pre acele căi atât de strâmte și urite, încât credem că n'aveam să mai esim de acolo nici odată. Dar unu incomoditatea drumului ne adărea cea mai mare superare: tema noastră cea mare era să nu dea hotii preste noi. Într'un dă după ce ne afundărăm puțin în acea fiorosă solitudine, îndată și vedurăm mai multe baid despărțite, dar fiindu-ca cei ce ne escortă pre noi le era pre-bine cunoscuți, de abiă dă făcî țelharii cu conșoții lor, și îndată se și risipiă.

Astfelu scăparăm din Bucovina întregi și sănătoși, și intrărăm în siesurile Moldaviei, și ne urmarăm drumulu câtu-va timp mai cu placere decum ne fusese trecerea prin cele întincoșe păduri ce le lăsarăm în urmă-ne.

Moldavia este una din cele mai frumoșe și mai plăcute țări ale Europei. Aici vedi câmpie întinse, adăpate de diverse riuri, între care e mai însemnatu riu u Moldova, care sierpuesce aproape ca Sena, încatu se pare că prin aceste cotituri ale sale ar voi să pörte abondantia în toate părțile. Toate aceste ape au face câmpiile Moldaviei cele mai fertile, și aru contribuî de bună sîma, a face din această țieră, una din cele mai binecuvîntate și mai avute țări ale Europei, dacă ar fi mai puțin espusă decum este insultelor Turcilor și ale Tatarilor; dar trupele ce trimitu cându unu cându altu, de trecu de a lungul țierei, la apărarea Cameniției, au desolat-o în asiă măsură, încatu în multe părți stă necultivată, pentrucă nu rămân locuitori cari să o cultive, mai ales în partea orientale ce se mărginesce cu Tar-

fine à la Tartarie, où les Paisans et tous ceux qui ne demeurent pas dans quelques Villes de défense, sont contraints de se faire des loges sous terre, pour éviter la fureur de ces ennemis implacables du nom Chrétien.

Après avoir passé ces plaines sans aucune fâcheuse aventure, nous arrivâmes à Compolongo, où nous prîmes une nouvelle escorte, qui nous conduisit avec autant de bonheur et de fidélité que la première, jusqu'à la Capitale de la Moldavie. Quand nous en fûmes proches, nous fîmes prendre les devans à notre Interprète, selon les ordres que nous en avions reçus du Grand Général de Pologne, pour aller assurer par avance le Hospodar de nos respects, en attendant que nous fussions en état de le faire nous-mêmes.

Nous espérions à la vérité beaucoup de la recommandation du Grand Général de Pologne, et des Lettres qu'il nous avoit données pour ce Prince; mais si nous eussions pu prévoir l'effet qu'elles devoient produire, nous n'eussions pas manqué de prier ce Palatin, de se modérer davantage, et de nous épargner un peu plus. Le Hospodar qui avoit plus d'égard aux Lettres pressantes du Grand Général, qu'à notre Etat de Religieux, excéda de beaucoup, dans les honneurs qu'il nous fit, et je ne sçai s'il eût pu en faire davantage aux Ambassadeurs du plus Grand Prince du monde.

A peine fut-il averti de notre arrivée, qu'il nous assigna une maison cominode pour nous loger, et il nous envoya dès le même jour un de ses Secrétaires, pour nous marquer la joye qu'il avoit de notre arrivée, et l'impatience où il étoit de nous voir au plutôt. En effet dès le lendemain matin, il nous envoya son Carrosse escorté de cinquante soldats, avec le Fils du Grand Chancelier pour nous servir d'Interprete. Nous fûmes conduits de cette manière jusqu'au Palais, où le Hospodar nous attendoit. Toute la milice sous les armes, étoit rangée en haye en fort bel ordre jusqu'à l'entrée de la Cour, où nous descendîmes. Nous trouvâmes là deux Gentils-hommes qui nous attendoient pour nous conduire à l'Audiance. Aussi tôt que nous eûmes mis pied à terre, ils nous prirent sous les bras pour nous aider à monter un degré d'environ trente marches, au haut duquel nous rencontrâmes la grande

taria, unde tieraniî si toţi cei ce nu locuescû in ôre-carî orasie întărite, sunt nevoiţi a-sî face colibe pre sub pământu, spre a scăpa de furia acestorû inimiçi neimpăcatî aî numelui crestinu.

După ce trecurămû cu norocire si aceste siesurî, ajunsemû la Câmpu-lungû, de unde luarămû o alta escortă, care ne conduse totû cu asemine norocire si credinţiă ca si cea d'ântăiû pân la capitala Moldaviei. Apropiându-ne de capitală, asemenea instructiuniloru priimite dela căpitanulû-generalû alu Poloniei, trimiserămû innainte la voevodulû pre interpretele nostru, ca, si până ce i-amû face in persună inchinatiunile nôstre, să-lû asigure de respectele ce-î purtămû.

Noi, ce e dreptû, asceptămû multu dela recomandatiunea căpitanulû-generalû alû Poloniei si dela scrisorile ce ne dedese pentru acestû principe; dar daca prevedeamû noi cfeptulu ce eră să produca acele scrisorî, negresitû ca nu lipsiamû de a-lû rugă, să fiă puçinû mai moderatû, si să nu ne dea o importantia chiarû asiă de mare. Voevodulû care căută mai multû la recomandatiunile cele staruitorie ale marelui-căpitanû, decâtû la statulû nostru preotiescû, trecû tôte marginile in onorile ce ne făcû, nici nu sciû dacâ putea elû să facă mai multû pentru ambasadori celû mai mare principe din lume.

De indata ce fû insciintiatu de venirea nôstră, ne dote o casă de locuintiă, si încă in acea di trimise la noi pre unulû din secretariî sei, ca sa ne arete bucuria ce aveă de sositrea nôstră, si impatiintiă in care eră de a ne vedè câtû mai curîndû. In adevêrû, a dóna di diminiétia, si trimise după noi carêta domnescă, escortată de cinci-dieci soldatî, cu fiinlû marelui logofetû spre a ne servî de interprete. Astfelû furămû condusi până la palatû unde ne asceptă Domnulû. Tótă militia eră in arme, insîrată in cea mai frumósă ordine până la intrarea palatului, unde descinserămû. Acî ne intimpinară douî boiari cari ne asceptă să ne conducă la audiinţiă. Indată ce ne deterămû josû, ei ne luară la braçiû spre a ne inlesni urcarea scărei care aveă vro trei-dieci graduri, si ducă in sala cea mare unde se adună

Salle où s'assemblent ordinairement les Barons de l'Etat. Ils y étoient alors en assez grand nombre; nous les saluâmes en passant, et allâmes ensuite jusqu'au Cabinet du Prince, à la porte duquel nous trouvâmes le Maître des cérémonies qui nous y introduisit.

Nous n'eûmes pas plutôt paru, que le Hospodar se levant de son Trône, vint au devant de nous, pour nous recevoir, et pour nous faire les caresses dont il nous combla dans la suite, durant plus de deux heures d'entretien que nous eûmes avec lui.

Nous lui fîmes notre compliment, auquel il répondit de la manière du monde la plus honnête, après quoy nous ayant ordonné de nous asséoir, il nous jeta sur les Conquêtes du Roy, dont nous lui fîmes le détail avec bien du plaisir, et dont il parut lui-même extrêmement touché: ce qu'il nous fit assez convoître par les paroles obligeantes qu'il nous dit avant que de nous congédier: Car pour lors semblant avoir tout-à-fait oublié son rang et sa dignité, «Mes chers Peres, nous dit-il, puisque le Roy à qui vous avez l'honneur d'appartenir, et sous les auspices duquel vous allez prêcher l'Evangile jusqu'aux extrémités du monde, est un Monarque si accompli, qu'il fait lui seul l'admiration de toute la terre, je vous demande par grace votre amitié, pour me donner la consolation de compter désormais parmi mes autres Amis, deux Sujets, et deux Mathématiciens du plus grand Monarque de l'Univers.»

Nous ne nous attendions pas à recevoir tant d'honneur à la Cour de ce Prince; mais il nous eût été impossible, quand nous eussions prévu tout ce qu'il vouloit faire, de l'obliger à en faire moins après les fortes recommandations du Grand Général de Pologne, qui lui avoit écrit aussi-bien, qu'à tous les Officiers de sa connoissance, de nous considérer comme ses propres enfans, et de nous conserver, comme la prunelle de ses yeux.

Il étoit même de l'intérêt du Hospodar d'en user ainsi, pour couvrir par là la conjuration qu'il tramait alors contre la Pologne, et que nous découvrîmes d'abord après notre arrivée, malgré toutes les précautions qu'on avoit prises pour la tenir cachée. Voici en peu

boiarii tiererei. Mare parte din ei se află atunci acolo; trecându pre lângă densii îi salutarăm, si merserăm înainte pân' la cabinetul principalu, unde la usă ne întimpină magistrul de ceremonie care ne introduce.

Cum intrăm, Domnul sculându-se de pe tron, veni intru întimpinarea noastră, spre a ne primi, începându cu amabilități cu care nu mai încetă apoi în cursu de două ore si mai bine câtu tinu conversatiunea noastră cu densul.

Noi îi făcurăm complimentul nostru, la care elu ne respunse în modul cel mai frumosu ce se pôte. Poroncindu-ne apoi să sîdem, aduse vorba asupra cuceririlor Regelu, despre care noi cu plăcere îi nararămu cu de a mîruntul, ér elu ascultându păreă a fi foarte miscat: ceca ce puteam să cunoșcemu după cuvintele îndatoritorie cu care ne congediă, că-cu în acelui momentu, părăndu a-si fi uitat cu totul rangulu si demnitatea sa, ne dîse: «Iubi părinti, de ôră ce Regele al căru supus aveți onôrea de a fi, si sub ale căru auspicii mergeti să predicati Evangeliulu pân' la marginile lumii, e unu monarcu atât de perfectu încât totu pămîntul se minunează de densul, vî rog dati mi plăcerea amicitiei vîstre pentruca să am mîngăierea de a număra de acum înainte între cei-lalti amici ai mei, două supusi, si două matematici ai celui mai mare monarcu alu universulu.»

Noi nu ne așteptam a primi atîta onôre la curtea acestui principe; dar chiaru si de am fi prevăditu toate câte făcu, ne-ar fi fostu preste putință de a-lu obliga să facă mai puțin; atîtu de tare ne recomandase căpitanul generalu alu Poloniei, care îi scrisese, lui cum si la toti cunoscuti, ca să ne considere ca pre nîse copii ai sei proprii, si să ne păzescă ca lumina ochiulu.

Dealtmintrea, cră în interesul Domnului de a ne trată astfelu, spre a acoperi prin această, o conjuratiune ce tiesea elu atunci în contra Poloniei, conjuratiune care noi o descoperirăm îndută după sosirea noastră, cu toate precauțiunile luate spre a o tinere ascunsă. Eă

de mots la vérité de cette intrigue, dont l'Envoyé Jerowski avoit voulu nous dérober la connoissance, en nous empêchant de passer par la Moldavie.

Constantin Cantemir Hospodar de Moldavie, après le chagrin qu'il fit il y à quatre ou cinq ans au Roi de Pologne, craignoit avec sujet, que si ses Etats étoient soumis à cette Couronne, le Roi ne se vangeât de l'infidélité qu'il committ pendant la campagne du Budziac: Il avoit promis au Roi qui s'étoit avancé jusqu'à Yasse, capitale de ses Etats, de lui prêter le serment de fidélité, de reconnoître solennellement sa dépendance de la Pologne, et de fournir à son Armée toutes les provisions nécessaires: Mais tandis qu'il amusoit le Prince à un lieu de la Ville par les Députés qu'il lui envoyoit coup sur coup, il s'enfuit d'un autre côté avec tous les habitans, qui emportèrent tout ce qu'ils purent avec eux. Le Roi entra ensuite dans cette Ville avec son armée, qui y fit beaucoup de dégâts, et la mit dans l'état pitoyable où nous l'avons veu nous même.

Cette violence des Soldats Polonois, quelque juste qu'elle fut, n'a pas peu contribué à animer les Moldaves contre la Pologne, et particulièrement un grand nombre de Grecs, qui sont les principaux Boyars de cette petite Cour. Ils écoutèrent volontiers les propositions que leur vint faire de la part de l'Empereur, un Député qui y fut envoyé exprès, et ils promirent un secret inviolable, qu'ils jurèrent sur les Saints Evangiles. Le Hospodar obligea aux mêmes sermens l'illustre Miron Grand Chancelier de l'Etat, lequel avec toute sa famille, et le Grand Général de Moldavie son parent, paroissoit extrêmement attaché aux intérêts de la Pologne; mais il ne pût l'obliger à signer ce Traité qu'après l'avoir menacé bien des fois de lui faire trancher la tête, et d'exterminer toute sa famille, qui est la plus considérable de cette Province.

Ce Traité qu'on venoit de conclure, et qu'on avoit déjà fait signer à tous les Boyars, consistoit en cinq Articles.

Le premier portoit, que la Moldavie seroit sous la protection et de la dépendance de l'Empereur, en vertu de quoy le Hospodar seroit obligé de lui payer cinquante mille écus de tribut.

in scurtă, adevărul acestei intrige care, solulu Jerowski voise a o ascunde de innaintea noastră, cercându a ne împedecă trecerea prin Moldavia.

Costantinul Cantemir Domnulul Moldaviei, in urma supărării ce făcuse, sunt acumu patru cinci ani, regelui Poloniei, aveă cuvântu de a se teme, nu cumva, supuinđu-se țiera, aceste corone, regele să-si răsbune de necredinția cu care i se arătase in campania de Bujacu: atunci Domnulu promisese regelui, care innaintase până la Iasi, capitala țierei, de a i face jurământu de credință, de a recunósce cu solemnitate dependinția sa de Polonia, si a inlesni armatei polone toate provisiunile necesarie; dar de altă parte, pre cându tineă pre regele cu vorba, prin soli ce-i trimiteă pre totu momentulu, in distanția de o lega dela orasiu, fugi împreună cu toti locuitorii, cari luaseră cu sine totu ce putură. Regele intră apoi in Iasi cu totă armata, care mari stricatiuni făcă orasiulu, aducându lu la miserabila stare in care lu vediumu si noi insine.

Asta violinția a soldatiloru poloni, fiă fostu ver-cātu de justa, nu puțin contribuî spre a interită pre Moldoveni in contra Poloniei, si mai alesu pre numerosii Greci cari sunt boiarii principali la această mică curte. Ei ascultara cu plăcere propunerile ce veni sa le faca din partea împăratulu, unu solu trimisă innadinsu pentru această, si se legară cu jurământu pre santele evagelie că voru tině secretulu neviolatu. Domnulu stórse atare jurământu si dela strălucitul Miron marele logofetu alu Statulu, carele, impreună cu totă familia si cu frate-scu căpitanulu-generalu alu Moldaviei, păcă a fi pre de totu datu intereselorū Poloniei; si-lu costrinse a subserie si tratatulū, dar numai după ce-lu ameninția in mai multe rânduri, că-i va tăia capulu de nu va subserie, si-i va stinge totă familia; cea mai de frunte in totă țiera.

Acestu tratatū, incheiatu astfelu, si subsemnatu dejă de toti boiarii, coprindă cinci articli.

Întăiu, Moldavia să stea sub protectiunea împăratulu, si să depindă dela elu; dreptu-care Domnulu să respundia cinci-dieci mii galbini tributū.

Le second, que l'Empereur lui fourniroit des Troupes suffisantes pour chasser les Polonois de Compolongo, et des autres Places de la Moldavie, où ils tiennent garnison, et qu'il lui enverroit du secours toutes les fois qu'il seroit en guerre avec la Pologne.

Le troisième, que le même Empereur, dans le Traité de paix qu'il feroit avec la Porte, feroit rendre au Hospodar son fils aimé, que le Grand Seigneur tient en Otage à Constantinople.

Le quatrième, que la Principauté de Moldavie seroit héréditaire aux Descendans du Hospodar.

Le cinquième enfin, que l'Empereur laisseroit aux Schismatiques le libre exercice de leur Religion, et qu'il ne presseroit jamais les Moldaves, de se réunir avec l'Eglise Romaine.

C'est là ce qu'on venoit de conclure, lorsque nous arrivâmes à Yasse, où l'Agent qui étoit venu pour conclure le Traité, fut bien embarrassé de nous voir, dans la crainte où il étoit, que nous ne desabusassions la Cour de tous les faux bruits qu'il avoit fait courir contre la France, pour venir plus aisément à ses fins. C'est aussi ce que nous ne manquâmes pas de faire avant même que d'avoir rien appris du Traité, en faisant voir le ridicule de la nouvelle qu'il avoit débitée d'une défaite entière des François auprès du Danube, pour donner, à cequ'il croyoit, plus d'idée de la puissance de l'Empereur.

Nous eûmes même le plaisir de voir entièrement revenir cette Cour à l'égard de la France, durant le peu de têmes que nous y demeurâmes, et prendre des sentimens bien différens de ceux où l'on y étoit avant nôtre arrivée. C'est sans doute pour cela que le Hospodar nous fit à nôtre Audiance de congé, encore plus d'honneur et de caresses, qu'il n'avoit fait à la première. Il est à croire que les démarches qu'il fit alors l'embarassent maintenant beaucoup: mais le mal est fait, et je ne sçay s'il tardera long-têmes d'en porter la peine, et si les Polonois ou les Turcs, pour le punir du dessein qu'il a eu de se soustraire de leur domination, n'acheveront point de ruiner cette malheureuse Principauté, qui, sans avoir eu guerre avec personne, se trouve maintenant la plus desolée de toutes les Provinces de l'Europe.

Ală douile, împăratulă să dea trupe de ajunsă spre a scôte pre Poloni din Câmpulungu si din alte cetăți ale Moldaviei, si să trimită ajutoriū de câte ori Domnulu ar fi in resbelu cu Poloni.

Alu treile, prin tratatulă de pace ce va incheiă imperatulu cu Pôrta, să o iudatoreze ca să întorcă Domnulu pre fiulu seu mai mare, pre care sultanulu 'lu tine dreptă ostatică in Constantinopoli.

Ală patrulă, domnia Moldaviei să fiă ereditariă in familia Domnulu.

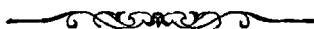
Alu cincile, in fine, împăratulu să lase pre schismatici in liberulă exercitiū ală religiunei loră, nici să costringă vre odată pre Moldoveni de a se uni cu besereca Romei.

Etă tratatulă ce eră incheiată dejă in momentulă sosirei nostre la Iasi, unde agentulu venit pentru a incheiă acestă tratat, eră fôrte necăjitu vėdiendu-ne pre noi, temėndu-se nu cumva să desamăgimă noi curtea asupra tuturoră sciriloră false ce lătise asupra Franței, spre a ajunge mai usioră la scopulă seū. Ceea ce noi nu lipsirămu de a face, încă până a nu fi aflatu ceva de tratat, arėtându cătu de ridicolă eră nuvela ce răspândise acelă agentă despre o perdere totale a Franceziloră la Dunăre, spre a dă o idee mai mare, precumă speră elu, despre puterea împăratulu.

Noi avurămă plăcerea, de a vedé pre acéstă curte, in scurtulă intervală ală petreceri nostre acolo, schimbându-si cu totulă ideile ce aveă pân' aci in privirea Franței. Si fără indoelă acéstă eră cauza pentru care Domnulu, la audiintia noastră de despărțire, ne făcū încă mai multă onóre si complimente, ca la cea d'ântăi. E de crediut că ceea ce făcū atunci, acumă 'lu incurcă fôrte: dar reulă se făcū, si nu sciū dacă pedepsa va întârdiă multă, si dacă Poloniă aū Turci, spre a-lu pedepsi pentru incercarea de a se subtrage de sub domnatiunea loră, nu voră ruina acéstă nenorocită țieră, care, fără să aibă resbelu cu cineva, astăzi e cea mai desolată intre tôte tierile Europei.

Il y avoit huit jours que le Hospodar nous retenoit à Yasse, pour nous faire expédier les Lettres et les Passe-ports, dont nous avions besoin pour nous rendre auprès du Seraskier, qui étoit campé sur le Danube dans les confins de la Moldavie. Elles furent enfin scellées, et on nous les remit entre les mains à la sortie de l'Audiance de congé que le Hospodar voulut nous donner avec les mêmes cérémonies que nous avions été reçus à la première.

La consolation que nous causèrent les généreuses assurances que nous donnoit le grand Général de Pologne, de la continuation de son amitié, nous soutint durant le reste du Voyage. Nous partîmes d'Yasse avec l'escorte que nous donna le Hospodar; et après quatre jours de marche, nous arrivâmes à *Galatz*, qui est une petite Ville située sur le Danube, où nous trouvâmes une Barque toute prête, qui nous conduisit heureusement au Camp des Turcs, qui n'en étoit éloigné que de cinq heures de chemin.

Eră a optua di de cândă ne tineă Domnulă in Iasi, pentru a ne espedi scrisorile si pasa-pórtelē de care aveamă nevoiă spre a merge la Seraschierulă, care eră in castre lângă Dunăre la marginile Moldaviei. In fine, fură sigilate, si ni se deteră in mână la esirea noastră dela audiintia de despărtire ce ni-o acordă Domnulă cu acelesi cerimonie .cu care fusesemă priimită si la cea d'ântăiă.

Plecarămu din Iasi cu escorta ce ne dete Domnulă, si după o căletoriă de patru dile ajunsemu la Galati, orasiu micu, asediată pre malulă Dunărei, unde găsirămu o barcă gata a ne priimi, care ne conduse cu norocire in castrele turcesci, cale de cincă ore de acolo.

ANAFORA DESPRE ȚIGANI MDCCLXVI.

Comunicată de Pr. Al. Cantacuzinu, în originală, chârthiă pergamenă, colă mare, formă patente, scrisorîă rumosă și legibile, litere ciriliane; noi o reproducem cu litere latine.

Astă anaforă dela 1766 de sub Gr. Al. Ghica W., a servit de base anaforalei dela 1785, întarită la 10 nov. ale acestui an de Alexandru Ioan Mavrocordat W., și publicată în *Uricariu*, I, 161—169. În această din urma anaforă se dice, că eră făcută ună chrisovă, în cauza Țiganilor, sub Grigorie Ghica vodă bătrânul, ér după aceea «mai pre largă și mai cu de a dinsul s'a făcută hotărîre prin 10 ponturi, în domnia I în Moldavia a lui Grigorie Alexandru Ghica W.» adecă aceste 10 ponturi care le publicăm noi acuma. Se mai dice apoi în anaforaoa dela 1785, că hotărîrile dela 1766 «n'arū fi fostă deplină întocmire și potrivire, rămăindu de nu s'au urmată pân' acumă deplină după numitele hotărîri, și pentru aceea se găsi cu cale de a face deplină îndreptare aceluor 10 ponturi.» Cea mai esențială îndreptare (dacă acesta se pôte numi îndreptare) ce se face prin anaforaoa dela 1785, este că, copiii născuți din căsătoria vreunei țigance cu vreun moldovan, seū a vreunei moldovence cu vreun țigan, să rămăie totî în partea țigănească; cândă prin anaforaoa de supă Ghica W. (pont. IX.) se leginise ca, parte să rămăie în partea moldovenei, parte să-i potă rescumpără partea moldovenească.

Ion Grigorie Alexandru Ghica Woevoda Boj. milst. Gspdar. Zemli Moldavskoî.

 E vreme ce la împărțirile de țigani, se făcea multe amestecături cu nedreptate, și despărțirea copiilor de părinții lor, cu alegirea ce s'au facutu cu soboru la sfânta mitropolie de către preo sfîntia sa părintele mitropolitulu țierei, și alți archierei, și episcopi și egumeni, și de către totî boeri, și cu priimirea a tuturor de obscie s'au socotitu, și s'au asediată cu diece ponturi ce suntă scrise intru această anaforă, aretându-se la fiesce-care pricină în ce chipă să se urmeze. Care socotindu-se cu amăruntul și de către domnie mea, am aflată a fi cu cale și cu dreptate, și după această sobornicească alegire, hotarîmu și domnia mea ca să se urmeze la tôte pre deplină, și nestrămutată după cumu arata în anaforaoa această fiesce-care pricină la pontul seū. Ér cătu pentru cei ce suntă corciti cu parte moldovenească, adecă unî moldovan de a fi luată țigancă, sau țiganu moldovancă, cari după urmare obiceiulu pămîntulu ce au fostu întărită cu chrisove domnesci eră robi ca și alți țigani. Pentru unî ca acestia hotărîmu domnie mea, să se urmeze într'ăcestu chipă. Adecă parte moldovenească să nu fie supărată cu slujba intru nimica ce să fie sloboda, ér parte țigănească să se numască slobodă, însă supusi la tóta slujba stăpâniloru seî în tóta viétia loră ca și țiganii, și de s'arū și strămută să fie volnici stăpâni a-i trage la slujba loră, și a-i lua orî de unde arū fi, și cu această slujbă a loră voră căsciga rescumpărate și soblodne copiilor loră, adecă cătu din copiii acestora voră fi în vîrsta copilarască pân' la siepte ani, și cătu se voră nasce de acumă înaintă voră fi de totu slobodă ca fiesce-care din moldoveni, și volnici a merge unde-i va fi voia. Ér cătu din copiii acestora voră fi în vîrsta dela siepte

anî in susû, să fie supuşî in tótă viétia lorû la slujba stăpânilorû lorû, Asemene după cumû s'aû dîsû pentru parintiî lorû, si acestia să fie popritî a nu se cunună cu némû ȝigănescû, după cumû se arata la pontulû alû optule pentru moldovenî, si copiiî acestora voru fi slobodî ca fie-care din moldovenî, si volnicî a merge unde le va fi voia. Si aceste pricinî ale acelorû corciti se voru cercetă numaî de pe tată, si de pe mamă, ér după mosî si mósie, hotărîmu domnie mea să nu se socotéscă, nici să se caute, si întărîmû anaforaoa acésta, si cu a nóstră domnéscă, iscălitură si pecete.

ION GRIGORIE GHICA W.

(L. P.)

1766 Genarie 25.

*Lasc: Cost: procit : flor. logofetû.**Prè-innăltiate Dómne.*

Dintru a innăltîmeî tale poroncă prin iscălită ȝedulă amû fostû rânduittî, ca să ne adunămu la sfânta mitropolie cu totiî, si să socotimû pentru împărtîrile de ȝiganî, care hotărîrî a judecătîloru de ȝiganî ce se făceă pân acmu, neavêndu alte chipurî de indreptări remăneă de a pururea, numaî la murturîle giudîloru. Carî cu puĝinû ôresce dare marturisiă după pofta, si voia fiesce-căruia, si atātu cei ce aveă să iea, câtu si cei ce aveă să dea, prin giurămênturi si cârtî de blestemu, cu punere de suflete vreă ca să se indrepteze. Care la acésta unu adeveratû crestinu după dreptate s'ar cadè si viétia lui să o cumpănéscă spre pierdiare, si giurămêntu la o pricina ca acésta de mai susû arêtată să nu facă. Că-ci că unû crestinû ca să iea unu sufletu robû să se indemne a giură făr de cale lucru eră, si in locû de unu pecatu ce dobândiă celu ce giură se mai adăogiă si altulu, că precumû celu ce giură făr nici unu adevêru asiă si giudecătîrîlû se împărtîniă fiindu că rânduia la giurămêntu, nefiindu la midi-locu altu chipu de indreptare sau de dovada. Si fiindû că cei ce aveă ȝiganî cu chrisóve de moscenire, cu rânduieîla împărtîrîi ce urmă pân acmu remăneă numaî cu chrisóvele, si ȝiganîi acei de moscenire rêmăneă suptu stăpânirea streinilorû, si cei cu chrisóvele érási cu ȝiganîi altora, si unu lucru necuviosu ca acesta fiindu o urita faptă, si lui Dumnedieû, si firî omenescî, care nu se pricinuiă dintr'alta făr numaî din partea muerésca. (adecă) din ȝiganca unûi stăpănu ce o luă unû ȝiganu streinu, si nu numaî că stăpănulû ȝiganĝii se păgubiă de slujba ei, ce încă trebuia să ascepte pân se vorû face copiiî de vêrstă si apoi să se împartă. Cunoscêndu-se acésta mai amaru si mai cumplitu si decâtû robia streinilorû vrăjmasî, despărtîndu-se pîrînte de ficioru, si frate de frate, că de se numescu ei ȝiganî dar a lui Dumnedieû zidire suntû, fiindu unû lucru fórte făr de cale a se împarti ei ca nisce dobitoce. Decî innăltîmea ta vrêndû ca să se taie acéstă faptă necuviosă, si cu totulû făr dreptate, poroncindu-ne ca sa luămu sama cu amêruntulu si in frica lui Dumnedieû, si să hotărîmu cu ce chipu si dreptate a fi ca să nu se mai facă împărtiélă de ȝiganî de aicea innainte. Care după a mării tale luminată poroncă adunându-ne la sfânta mitropolie, după cea cu amêruntulu cercetare ce amû făcutû, si după cumu aû dată a fiesce-căruia canoscintiă la acésta, asiă amu socotitu, ca de astădi innainte împărtiélă de copii de ȝiganî să nu mai fie ce să se urmeze intr'acestasi chipu.

1. Țiganu domnescu, ori boerescu, sau ori a cui va luă ȝigancă domnéscă, boeréscă, sau ori a cui a fi să fie datorû ântăiû stăpănu ȝiganului a dă altă ȝigancă in locû, ér cându stăpănu ȝiganului nu va avè ȝigancă, ca să dea in loculû ȝiganĝii ce au luat'o ȝiganulu lui, să fie volnicû stăpănu ȝiganĝii să dea ȝiganu pentru ȝiganû, si cându nu va avè nici acelu cu ȝiganulu sa dea altă ȝigancă, cumû si aceli cu ȝiganca să dea altû ȝiganû, atuncea să fie volnicû stăpănu ȝiganului să dea 30 lei pretiulû ȝiganĝii, ér de nu va vrè celu cu ȝiganulu să dea acei 30 lei pretiulû ȝiganĝii să fie volnicû stăpănu ȝiganĝii să dea pentru ȝiganû 40 lei, si ori la ce parte va rêmâne vëndiarea sau schimbulû să se dea si zapisu incredintiatu la mâna cumpêrătîrîlû.

2. De se va întemplă ori ȝiganulû, ori ȝiganca cu vrunû mestersugû si stăpăniî lorû nu se vorû putè invoî pentru pricina mestersugului, atuncea la ce parte va rêmâne sâlasiulû

să mîergă innaintea giudecătii, si giudecata după cumă va socoti va hotări pretiulă mestersiu-gului (afar din pretiulă ce s'au socotitū pentru sufletū) si va plăti acela la care va rămâne sălasiulă mestersiu-gulă cei-lalte părți.

3. Căndu se va întemplă vreunū ȝiganū să ia vreo ȝigancă, a cuiva nesciută, cumū si ȝiganca să ia ȝiganulū cuiva nesciutū, si trecēdu anī la midī-locū, de se va află cu do-vadă stăpānulū ȝiganulū, sau a ȝigancii, si de vorū fi apucatu a face si copī, sa fie vol-nicū āntāiū stăpānulū ȝiganulū să dea banī pretiulū ȝigancii la stăpānulū ȝigancii, după cumū arată mai susū adecă 30 lei si pentru copī cāti se voru veni in partea ȝigancii, dela 16 anī in giosū să se dea banī pe giurmētate, adecă, pe ficiorū 20 lei si pe fată 15 ēr cāti se vorū află dela 16 anī in susū pretiulū ȝiganulū să fie 40 lei si a ȝigancii 30, si de nu va vrē stăpānulū ȝiganulū să intōrcă pretiulū ȝigancii, să intōrcă stăpānulū ȝigancii după hotărīrea mai susu arētātă.

4. Țiganī domnescī, orī boerescī, sau a altora orī a cui arū fi să nu fie volnicī a luā ȝigance mănăstirescī, cumū si ȝiganī mănăstirescī să nu fie volnicī a luā ȝigance domnescī, boere-scī, sau a altora, ēr de s'ar întemplă cumva cu vrūnū chipū de mestersiu-gu, sau viclesiugū fār scirea stăpānilorū să se facă inpotrivire hotărīrii, atuncea să aibă a dā stăpānulū ȝiganulū, ȝigancă, pen-tru ȝigancă, orī despre ce parte s'ar întemplă ȝiganulū, dar invoēla cu banī nicī de cumū să nu se facă, ēr de s'a si face vre unū lucru ca acesta de vre unu igumenū, să nu se tie in samă si acelū ce va apucā de va dā banī să fie ca căndu n'au datu rămāindu pāgubasiū, si mănăstirea să aibă a-sī luā ȝiganca, după cumū s'au hotărītū mai susū, si pentru ca să nu se întemple la acēsta vreo gresiēlă să se dea poroncă preotilorū, ca nicī de cumū să nu-ī cu-nune, ēr piste poroncă acelū preotū ce va cunună să dea pretiulū ȝigancii la mănăstire ca o glōbă.

5. Țiganī domnescī, sau boerescī, carī suntu obicinuitī a ānblā cusietre prin tiēră, si suntu obicinuitī a furā fete de ȝiganī, sau ȝigance, si le tiēnū fār de cununie, dicēdu că suntu cununatī cu dēsele, pentru acēsta să se dea tare poroncă la giudi de acmu innainte, nicī de cumū unile ca aceste să nu se facă, ēr dovedindu-se c'au urmatu inpotrivă, si nu va avē pecetluitulū protopopulū de cununie, āntāiū giudele si cu ȝiganulū acela să se pedepsēcă cu mare pedepsă, ēr ȝiganca cu totī copīi ei se va dā la stăpānulū ei.

6. Stăpānulū vre unui ȝiganu de va indemnā pre ȝiganulū seu să fure vreo ȝigancă din casă boerēcă, mazilēcă, negutiātorēcă, sau orī a cui, fiindu ca a se despărți nu slo-bōde pravila, si stăpānulū ȝigancii a se pāgubi de slujba ei nu este cu dreptate fiindu invē-tiată la slujba casii, s'au socotitū căndu se va dovedī cumcā stăpānulū ȝiganulū au făcutu unū lucru ca acesta cu indemnare spre pāgubirea cei-lalte părți, de slujba ȝigancii, să rămāe ȝiganulū suptu stăpānirea stăpānulū ȝigancii, dāndu-i-se si carte domnēsca de stăpānire, ēr căndu ȝiganulū va face unu lucru ca acesta fār scire stăpānulū seu, să se socotēcă cu di-vanulū domnescu pedepsa ȝiganulū, si pierdiarea slujbei a stăpānulū ȝigancii.

7. Unu ȝiganū ce de copilū micū 'lu va luā stăpānulū seu in casa lui si va slujī cu credintiā, si cu dreptate pān va veni la vērstă ca aceea, si apoi stăpānulū lui pentru cea cu credintiā, si cu dreptate slujbă, ce au avutū dela dēnsulū intru atātia anī, se va milostivi a-supra lui si-lū va ertā de robīe, dāndu-ī si carte la mână, iscālītă de dēnsulū cumcā l'au ertātū, unulū ca acela să fie slobodu de robīe in tōtă viētia lui, si nicī domnēia, nici ficiorī stăpānulū seu, nicī altă rudenie să nu fie volnicī a-lu trage la robīe, nici pe dēnsulū nicī pe ficiorī, nici pe nepotī, nicī pe strānepotīi lui, ce cu totulū să fie slobodi. Asemene să se ur-meze si la parte femeēcă.

8. Unū moldovanu de va vrē să ia ȝigancă, sau unū ȝiganū să ia moldovancă, pre-cumū pără acmu reū si fār de lege, se obicnuise a se luā, dintru care multe si marī pricinī se nāscēa, fiindū-că copīi lorū rămāneā robī, la care se cunosceā o mare strāmbētate la co-pīi acestia, de vreme că nicī pravila bisericēcă, nicī cea politicēcă, pe ficiorī nu-ī pedepse-sce pentru gresiēla pārintilorū, precumū si pe parintī pentru gresiēla ficiorilorū, si fiindu a-cesta unū lucru fār de lege, si fār de cale si mai vērtoșū in potri-va pravililoru, amū soco-titū de astādī innainte, nicī decumū moldovanu ȝigancă să nu ia, nicī ȝiganulū moldovancă, si la o pricină ca acēsta s'au socotitū atātū preotī a eparchiei mitropoliei, cātū si a epar-

chiiloră episcopiloră să nu aibă voe ca aceea ca să cunune pe unii ca acestia ce să fie argosi, Daru de s'a întemplă cumva vreună preotă, sau să calce poronca archierescă, sau cu vreo insielaciune, ca să cunune pe unii ca acestia, fiindu că preotulă acela este argosă ca să nu cunune fără de lege să se socotescă cununfa aceea si să se despartă, si preotulă carele va fi cununată ca unu călcătoru de legile dumnedieesci, si pricinuitoră de scandală, să se catherisescă de vrednicia prootiei, si să se facă birnică visteriei domnesci.

9. Cândă s'a întemplă vre unu preotă pre nesciintia si cu amăgelă ca să cunune vre ună moldovanu cu țiganka, sau pe țiganu cu moldovancă, si voră trece ană la midă-locă, de voră fi făcutu ei si copii, totu să se despartă fiindă cunună poprită si copii si rămăe în parte moldoveniei, si sa fie volnică partea moldovenescă, să răscumpere parte țigănescă, (adecă) unu moldovanu ce au făcutu 4 copii, două se cuvînă în parte moldovanului, si două în parte țigancii, pe acei două ce se voru veni în parte țigancii se voră răscumperă cu pretiulă a-cesta. (adeca) partea barbatescă ce va fi în vîrstă de slujbă, 80 lei, ăr de va fi parte femeescă în vîrstă de slujbă 60 lei, dar de voră fi copii mai giosă de 15 ană pretiulă pe giunătate, ăr cându nu voru avă cu ce să se răscumpere părintele parte moldovenescă să slujescă pentru răscumpărarea copiiloru lui pe stapănu țigancii, sau a țiganului, si cu copii împreună ce voră fi de vîrstă, socotindu-se slujbă fiesce-căruia, câte 12 lei pe ană simbră, pân cândă se va împlini pretiulu răscumperării, oră să dea zapisă cu chezasie bună, si cu vadă pân într'ună ană că va dă ban si sa fiă slobodu.

10. Inșă pentru moldovenii, cei ce voră fi luată țigance, si țiganii moldovence, pân acmu la acăsta hotărîre, de vreme că au fostu chrisove domnesci, că ună moldovană de va priimi să iea țigancă, sau moldovanca de va priimi să iea țigană să rămăe robă ca nisce țigani, si acăsta de vreme ca dintru'ncepută si pân acmu asiă s'au urmată, si poprire n'au fostu a nu luă moldovanulu țigancă, si țiganulă a nu luă moldovancă se va urmă, si se va pazi după cumu au fostu obiceiulu si după chrisovele domnesci. Si la tôte aceste câte s'au arătatu mai susu, de astadi innainte atătă pentru țigance, câtă si pentru țiganii, si cei ce se voru ertă de robie, cumă si pentru moldovenii ce voră luă țigance, si țiganii ce voră luă moldovence să se urmeze si sa se pazescă neclintit si nestrămutat de a pururea, si în tătă vreme întru acestu chipă. Atătă număi pentru împărțirile țiganiloră, cariă au apucată de s'au lătu pân acmu la aceia se va urmă totu după orănduie la obiceiulă celă dintăiă care au fostu și pân acmu. Pră innaltiate Dómne după cumă au luminat sfântulă Dumnedieă la acăsta asiediare de țigani cugetulă nostru ce cu sfat de obscie, si cu soboră s'au socotit de cătra noi totă asiă amu socotit ca este cu cale si cu dreptate a se tină si a se pazi de cătra totă, care fiindu cu invoiela si cu priimirea si pentru odichna tuturoră de obscie să rămăe ca unu capu de pravilă, statornică, nestrămutat, si neclintit, ăr cea de sevirsitu hotărîre rămăe la innalta si lesne cunoscetore întiepleciunea mării tale:

Vlet. 1766 Ianuarie. 22.

Ai innăltimei tale cătră Dumnedieă fierbinti rugători:

Gavriil mitropolită Mold. Ionichie episc. Romanului. Dositheu episcopă Rădăutiului. Inochentie episc Husi. *(mai urmăză subscrierile a vro patru-cinci egumeni, ce nu se potă descifra).*

Plecate slugă a mării tale
(urmăză subscrierile a vro 13 boiari, ce nu se potă descifra).

Scrisu-s'au Anaforaoa acăsta de
Iordache ală douile Logofetă.

CETATEA TROESMIS

ÎN anii trecuți s'au descoperit lângă Dunăre la satul Iglitia, între Macin și Chârșiova, ruinele vechii cetăți *Troesmis*, de către un Francesu (domnul More) care deschise în acele locuri o mineră de granit, și între ruine s'au aflat mai multe obiecte antice, vase, cărămidă, monete, și șapte petre cu inscripțiuni latine. De pe aceste inscripțiuni s'au trimis copii la diversele guverne străine, și cu modulu acesta au pvenit în mâinile învățatilor. Numai guvernul nostru care era mai de aproape interesat la asemenea documente istorice, n'a primit nici o copie. Însă un amic al nostru, domnul Friedländer, cancelarul consulatului prusian, a avut particularia bunăvoinții, a ne comunica *privatim* aceste copii interesante.

Noi properăm a le face cunoscute publicului român.

(a)

1. IMP. CAESARI. M.
2. AVRELIO. TO
3. O. PIO FEL. AVG.
4. DIVI SEVERI
5. DIVI ANTONINI DE
6. CANTE. T. FL. NOVIO RVFO
7. LEG. AVG. PR. PR. M. VLP ANTIPATER
8. SACERD. PROVIN. ET BISDV
9. VMVIRAL. OB. HON. PONTIF.)*

Noi o cetim:

Imperatori Caesari Marco Aurelio Antonino Pio Felici Augusto, divi Severi Maximi filio, divi Antonini nepoti, dedicante Tito Flavio Novio Rufo Legato Augusti Propraetore, Marcus Ulpus Antipater Sacerdos provinciae et bis duumviralis ob honorem Pontificatus.

Românesce:

Imperatorul Cesare Marcu Aureliu Antonin Pi Ferice Augustu, fiul divului Severu Massimu, nepotul divului Antonin, dedicându Titu Flaviu Noviu Rufu locu-titorul Imperatorului în calitate de Propretore (a pus acestu monumentu) Marcu Ulpiu Antipatru, sacerdotul provinciei, și de două ori duumviru, pentru onorea pontificatului (ce i s'a conferit).

*) Locurile punctate sunt rase, unele litere transparu suptu răsături. În linia 4-a în *Severi* VE e contrasă; în linia 5-a în *Antonini* NT e contrasă; asemenea în *dedi* e contrasă DE; în linia 6-a în *cante* e contrasă ANTE; în linia 7-a în *pr. pr.* e contrasă alu doilea PR; apoi în *Ulp.* e contrasă VL, în *Antipater* ANT și ATE; în linia 8-a în *Sacerd* e contrasă ER; în linia 9-a în *Viral* AL, și în *Pontif* NT, precum nu se află litere în tipografu spre a le reproduce.

Aici e vorba de Antoninŭ Caracalla fiulŭ lui Severŭ, care a domnitŭ de la anulŭ Chr. 211—217. Prin urmare, intre acestŭ anŭ s'a pusŭ acestŭ monumentŭ de cãtrã Marcu Ulpiu Antipatru, ẽrã dedicatiunea s'a fãcutŭ prin Titu Flaviŭ Noviŭ Rufu guvernatoriulŭ provinciei Moesiei. Marcu Ulpiu Antipatru ẽrã sacerdotele provinciei si duumvirŭ (Primariŭ) alŭ coloniei Troesmis, si acumŭ se înãltia se la demnitatea pontificalã, cu probabilitate a provinciei, nu numai a coloniei.

(b)

1. L. ANTONIO
2. L. FIL. ARNENSI
3. FELICI. KARTHA
4. GINE. >. LEG. III.
5. AVG. >. LEG. X. GEM
6. LEG. I. ITAL. VIXIT
7. ANNIS. LVIII. DIDIA
8. MARCELLINA. CoN
9. IVNX. CVM ANTONIS
10. MARCELINA. ET. DI
11. DIANO. FILIS. ET
12. HER. B M. FACERE
13. CVRAVERVNT. *)

Noi o cetimŭ:

Lucio Antonio Lucii filio Arnensi Felici Karthagine centurioni Legionis III Augustae, centurioni Legionis X Geminae, centurioni Legionis I Italicae, vixit annis LVIII, Didia Marcellina conjunx cum Antoniis Marcellina et Didiano filiis et heredibus bene merenti facere curaverunt.

Romãnesce:

Lui Luciŭ Antoniŭ fiulŭ lui Luciŭ Arnense Felice, nãscutŭ la Cartagine, centurionele Legiunii III Auguste, centurionele Legiunii X Gemine, centurionele Legiunii I Italice, care a trãitŭ 59 ani, aŭ procuratŭ a-i face (acestŭ mormẽntŭ) Didia Marcellina soŭia cu Antonia Marcellina si Antoniŭ Didianu fii si eredi binemeritatului.

Sermanulŭ Antoniŭ Felice nãscutŭ la Cartagine dupã ce a servitu in patria sa in Legiunea III, apoi in Panonia in Legiunea X, si in fine in Moesia in Legiunea I Italicã, totŭ in calitate de centurione, a muritŭ la Dunãre in etate aprõpe de 60 ani

Numele romãnŭ *Dediŭ* se vede figurãndŭ incã de pre timpulŭ Romanilorŭ.

(c)

1. TIB. VETVRIO
2. TIB. FIL. AEMILIA
3. MAVRETANO. FN
4. DIS. PRAEFECTO
5. CASTRORVM
6. LEG. V. MAC
7. ORDO
8. TRoESMeNSIVM. †)

Noi o cetimŭ:

Tiberio Veturio Tiberii filio (tribu) Aemilia Mauretano (nato) Fundis, Praefecto castrorum Legionis V Macedonicae ordo Troesmensium.

*) In linia 3-a in KARTHA literele TH sunt contrase. In linia 10-a *Marcelina* e numai cu unŭ L. Contrase mai sunt *Antonis* si *filiis*, insã asemenea contractiuni se vãdŭ dese si in manuscripte.

†) In linia a 3-a in *Fun* literele VN sunt contrase; in linia 8 in *Troesmensium* literele VM sunt contrase.

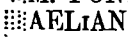

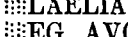
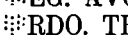

Românesce :

Lui Tiberiū Veturiū Mauretanu, fiulū lui Tiberiū din tribulū Emilia, născutū la Fundi, Prefectulū castrelorū Legiunii V Macedonice, (aū pusū acestū monumentū) ordinea (senatulū) Troesmensilorū

Pe o cărămidă aflată totū in acelū locū se citește LEG. V. MAC.

Din inscripțiunile Daciei scimū că Legiunea V Macedonică staționă in Dacia. Vine acumū întrebarea, cândū s'a pusū acestă inscripțiune. Inainte de Traianū cândū Legiunea V Macedonică se află in Moesia, saū mai pe urmă după ce Legiunea V Mac. se strămută érăși din Dacia? Si cândū se făcū acestă strămutare?

(d)

1. M. PONTIO
2. AELIANO
3. V. PATRI PON
4. LAELIANI
5. EG. AVG. PRPR
6. RDO. TROESM.

Noi o cetimū:

Marco Pontio Laeliano clarissimo viro, patri Pontii Laeliani Leg. Augusti Propraetore ordo Troesmensium.

Românesce:

Lui Marcu Pontiū Laelianu bărbatū clarissimū, părintele lui Pontiū Laelianu, locū-tiitorulū imperatoriulū in calitate de Propretore (a pusū acestū monumentū) ordinea (senatulū) Troesmensilorū.

Titlulū de *vir clarissimus* pre timpulū inainte de Constantinū se dă consularilorū. Pentru ce se adauge că M. Pontiū Laelianu este părintele lui Pontiū Laelianu? Si care din acești două a fostū Propretore in Moesia? Se pare că fiulū, éră monumentulū s'a pusū in onórea părintelū care aveă o demnitate mai înaltă, éră *vir clarissimus*.

(e)

1. P. VIGELLIO. RA
2. IOPLARIO. SA
3. TVRNINO. ATILIO
4. BRADVANO. CAV
5. CIDIO. TERTVL
6. LO. LEG. AVG.
7. ORDO. TROESMEN
8. EX DECRETO. SVO.*)

Noi o cetimū:

Publio Vigellio Ratoplario Saturnino Atilio Braduano C. Aucidio Tertullo, Legato Augusti, ordo Troesmensium ex decreto suo.

Românesce:

Lui Publiū Vigelliū Ratoplariū Saturninū Atiliū Braduanu C. Aucidiū Tertullū locū-tiitorulū imperatoriulū (a pusū acestū monumentū) ordinea Troesmensilorū din decretulū seū.

Acumularea numelorū lui Publiū Vigelliū este unū esemplu rarū. Se pare că acestea sunt nume imprumutate dela familiile cu carī elū stă in legătură, spre a dă importanțiă nu-

*) In linia 2-a in IOPLARIO nu se pôte distinge dacă litera dintâiū este I saū T; in linia 3-a litera dintâiū T e jumătate ruptă, in Atilio literele TI sunt contrase ca o cruce; in linia 4-a in CAV nu se pôte distinge dacă după C a fostū unū punctū, AV este contrasū, apoi urmăză ruptură; in linia 7-a in Troesmen, literele ME sunt contrase.

mei se (Vigellii) care era fără însemnătate. — Din familia Atilia Bradua fu Marcu Atiliu Bradua consule suptu Traianu la an. Chr. 108; altulu Appiu Atiliu Bradua suptu Antoninu Piu la an. Chr. 160; altulu M. Atiliu Metiliu Bradua suptu Commodu in doue randuri la an. 185 si 195; Vigelliu Saturninu faimosulu proconsule alu Africe care persecuta mai antaiu pre crestini e cunoscutu din operele lui Tertullianu: *Vigellius Saturninus, qui primus gladium in nos egit, lumen amisit*. Poate ca elu este identicu cu alu nostru, si poate ca din Moesia a fostu trimisu in Africa pre la anul 200.

(f)

1. L. IVLIO. FAV
2. TINIANO. LE
3. AVG. PR.
4. ORDO. M.
5. NICIPI. TI
6. ESM.

Noi o cetim:

Lucio Julio Faustiniano Legato Augusti Propraetore Ordo Municipii Troesmensium.
Românesce:

Lu Luciu Juliu Faustinianu locu-tiitoriulu imperatoriulu in calitate de Propretore (a pusu acestu monumentu) ordinea (senatul) Municipiulu Troesmensiloru.

Din acesta inscriptiune vedem ca cetatea Troesmis se bucura de dreptulu de municipiu pe timpul candu Faustinianu guvernă Moesia. Din monetele dela Marcianopoli se vede ca Faustinianu figura in calitate de guvernatoriu (*Legatus Augusti*) pe timpul lui Severu si Caracalla.

(g)

1. IB. CL. POM
2. EIANO. C. V.
3. IS CONSVLI
4. VAL. FIRMVS
5. LEG. I. ITAL.

Noi o cetim:

Tiberio Claudio Pompeiano clarissimo viro, bis consuli, Valerius Firmus Legionis I. Italicae.

Românesce:

Lu Tiberiu Claudiu Pompeianu barbatu clarissimu (a pusu acestu monumentu) Valeriu Firmu din Legiunea I Italică.

In fastii consulari vedem pre Tib Claudiu Pompeianu figurandu intre consuli la anul 173 suptu imperatoriulu Marcu Aureliu. Se pare ca monumentulu se puse scurtu timp dupa acesta epocha. — Numele lui Firmu ne aduce a minte de Corneliu Firmu care figureza pe petra aflată la Gergina, ce se pastreaza in cabinetulu dela Iasi, si suna asi:

(h)

1. ET. VICTORIA
2. ET. CONCORDI
3. A. M. AVRELI
4. ANTONINI. ET
5. T. AVR. VERI. I
6. IMP. CORNELI
7. VS. FIRMVS
8. LEG. I. ITAL. ARAM
9. POSVIT.

Noi o cetim:

Et victoria et concordia Marci Aurelii Antonini et Titi Aurelii Veri Imperatorum Cornelius Firmus centurio Legionis I Italicae aram posuit.

Pétra e mutilată în partea superioară, și nu putem coniectura ce a fost scris în frunte, de aceea ne permitem a o traduce ca și cândă întâiele substantive legibile ar fi în dativ:

Victoriei și Concordiei lui Marcu Aureliu și a lui Titu Aureliu Veru imperatorilor a pus (acest) altariu Corneliu Firmu centurionele Legiunii I Italice.

Cu această ocaziune nu lipsim a aduce la cunoștința publicului inscripțiunea de pe pétra cea de curând aflată la Celei și depusă la Academia națională în București.

(i)

1. D. M.
2. AEL. VALE
3. RIANO. VET
4. EXDVPLI
5. VIXIT. AN. LX
6. ET. AEL. TITI
7. ANO. VET
8. VIXIT. AN. LXX
9. ET. AEL. VALER. F
10. VIXIT. AN. L.
11. AEL. CANDIDINs
12. TES. LEG XIII G
13. ET. AEL. VETERA
14. FIL. P.*)

Noi o cetim:

Diis Manibus. Aelio Valeriano Veterano eduplicario, vixit annis LX, et Aelio Titiano Veterano, vixit annis LXX, et Aelio Valeriano filio, vixit annis L, Aelius Candidianus tesserarius Legionis XIII geminae, et Aelius Veteranus filii posuerunt.

Românesce:

Sântelor Umbre lui Aeliu Valerianu Veteranu fostu duplicariu (cu salariu îndoit), care a trăit 60 ani, și lui Aeliu Titianu Veteranu, care a trăit 70 ani, și lui Aeliu Valerianu fiului, care a trăit 50 ani, au pus acestu mormântu Aeliu Candidianu tesarariu Le-giunei XIII gemine și Aeliu Veteranu fili.

Numele cetății *Troesmis* care se documentează prin monumentele de mai sus, e foarte vechi, și figurează încă înainte de venirea Romanilor. În geografia lui Ptolemeu se află scris *TROIΣMIS*, pe tabla Peutingeriană *TROESMIS*, în Itinerariul lui Antonin *TROS-MIS*, și totu asemenea în epistola lui Ovidiu *de Ponto lib. IV. 9.* cea adresată lui Caiu Pomponiu Graecinu, fratelui lui Pomponiu Flaccu, care comăndase presediele romane în Moesia, și reluate cetatea din mâinile barbarilor veniți de peste Dunăre, (adecă din partea noastră).

Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus; et illo

Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.

Hic tenuit Mysas gentes in pace fidei,

Hic arcu fissos terruit ense Getas,

Hic captam TROSMIN celeri virtute recepit,

Infecitque fero sanguine Danubium.†)

*) În linia 8-a în LXX cele două X din urmă sunt contrase și se pare a mai fi un i mic lângă dên-sele; în linia 9-a în AEL sunt toate trei literele contrase într-una; în linia 11-a nu se pot bine distinge con-tracțiunile în CANDIDINs, poate că fă-care N coprinde pe A în sine.

†) Mai amu mai deșeptat luarea a minte asupra acestei epistole în articolul ce amu publicat asupra lui Ovidiu în *Instructiunea publică Septembrie 1860.*

Caiū Pomponiū Graecinū, felicitatū de Ovidiū pentru alegerea sa la consulatū, figurază ca consule suffectū suptū Tiberiū la anulū Chr. 16. Epistola lui Ovidiū debe să fiă din anulū Chr. 15. Luciū Pomponiū Flaccū fratele lui Graecinū fū consule ordinariū la anulū Chr. 17. Dară înainte de acēsta comândase trupele trāmise in adjutoriulū lui Rescuporide regelui Traciei, soçiului si amicului poporului romanū. Si apoi după acēstă epochă se trāmise de către Tiberiū in calitate de guvernatoriū alū Moesiei si sucesoriū lui Latiniū Pandu. Ambitosulū Rescuporide prinsese pre fratele si colegulū seū Cotue si-lū aruncase in carcere. Elū se escusă printr'o epistolă către Tiberiū, dicēndū că a făcutū acēsta numai ca să prevină pre frate-seū care 'i pusese curse. Tiberiū răspunse printr'o scrisore din partea sea in terminī fōrte blāndī, invitāndu-lū să vină la Roma si să se desculpe inaintea senatului. Latiniū Pandu propretoriulū Moesiei fū însărcinatū cu comunicarea scrisorii imperiale. Intre acestea Rescuporide ucide pre frate-seū Cotue, si respāndesce vorba că s'ar fi ucisū elū insusī de bună voia sa. *Nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit; sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arcta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum et scelera sua reputantem, pepulit, ut praesidia romana intraret. Circumdata hinc regi, specie honoris, valida manus; tribuni que et centuriones, monendo, suadendo, et quanto longius abscedebatur apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque non dum adultis Trebellienus Rufus, praetura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores Marcum Lepidum, Ptolemaei liberis tutorem, in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. (Tacitus Annalium lib. II, 64—67.)*

De la acēstū Flaccū derivă Enea Silviū (Piū II) numele de Vlachu, derivatiune fortiată si de multū desaprobată de etimologi si istorici. Noi amū crediutū de cuviintiă a ne intinde mai departe spre a respāndi cătu se pōte mai multă lumină asupra impregiurārilor cari aū atinsū mai multū saū mai puçinū cetatea Troesmis.

A. TREB. LAURIANU.

GORECIU SI LASICIU

Frumosă istoriă presintămu lectorilor nostri: istoria lui Ion vodă, Domnul Moldaviei, pre care după ce-lă omorîră Turcii cu atăta perfidiă si barbariă, ôsele lui le împartiă între sine, cu sângele lui încă caldă 'si ungeă armele, si-lă dă cailor să bea, rugându pre Moa-metă, să-l scape de dusmană atăt de infricosiată, si să le dea si loră inima si vitejia lui Ion vodă.

Istoria resbelului ce purtă acestă Domnă Română cu Turcii, mai ântăiu o scrise si o publică in limba polonă Bart. Paprocki, in Cracovia, 1575.¹⁾ Dar astă vechiă cârticică polonă astădi nică Poloniă nu o mai găsescă.

Indată la anulă, 1576, scrierea lui Paprocki se traduse si se tipări in limba nemtiască (in 4°, 20 foi nepaginate). Traducerea nemtiască încă e fôrte rară. Posede ună esemplariu biblioteca Szechenyiană din Pesta; de aseminea si biblioteca regescă din Berlină; după esemplariul bibliotecă din Berlină ne scôserămu si noi o copiă. In lipsa originalului polonă, vomă publică acestă pretiôsă si rară scriere, si in editiunea nemtiască.

Leonardă Goreciă, sêu mai bine Gorecki, prelucră scrierea lui Paprocki in limba latină, amplificându-o, si o publică, impreună cu Istoria lui Lasiciă (Lasicki) *despre expeditiunea Poloniloră in Moldavia cu Bogdană*, in Francofurtă la 1578. Acestă e prima si cea mai frumôsă editiune a lui Gorecki si Lasicki (156 pagine in 8°). Avemă si noi ună esemplariu prè-bine păstrată, din acestă editiune-principe²⁾.

Totă in acestă ană, 1578, Gorecki, impreună cu Lasicki, se traduse si in limba germană de Nicolaă Höniger³⁾. Astă traducere e inchinată junelui nobilă Giorgiă Filipă de Hattstatt, •pentruca să-l fiă spre invetiătură si urmare, minunatele planuri si măestrîe de resbelă ce •a intrebuintiată in contra Turciloră, cutezătorulă erolă Iuonă⁴⁾. La pag. 4 si 5, traducetoriulă ne dă si o pretinsă chartă a Moldaviei si a tieriloră invecinate⁵⁾. Titlulă promite multă,

1) Engel, *Literatur der Walach. und Mold. Geschichte*. p. 40, după Nisiecki *Korona Polska*. I, p. 132.

2) In esemplariulă nostru se află legată impreună si o altă scriere a lui Lasicki, intitulată: *Clades Dantiscanorum anno Domini MDLXXVII etc. Accessit Satyra Ioachimi Bielscii, in quendam maledicum Dantiscanum. Francofurti MDLXXVIII*. (48 pagine).

3) Walachischen Kriegs oder Geschichten warhafft Beschreibung, so Juonia der Landtuogt oder Vaywoden, vber die Walachey, vom Türcken dahin gesetzt, vnuersehens im Jar M.D.LXXIII. wider den Türckischen Keyser Selym, damit er die Jochbaren Christen auss seiner Tyranny erlediget, von anfang glücklich geführt, nachmals aber durch sein vertrauwten Mitgesellen Jeremiam Czarnawieczky schandtlich verrathen, vnnnd von den Türcken jämmerlich getödtet. Dessgleichen, Von der Polen Zug in die Walachey, als sie den Bogdan, des Iuonie Vorfahr, widerumb vnderstun einzusetzen, vnnnd von der Türcken Niederlag, so sie in diesem Zug von Polen erlitten. Erstlich, durch die Edlen Herrn Leonbarten Gorecium, vnnnd Johann Lasicium in Latinischer Spraach beschrieben, jetz aber mit höchstem fleiss Teutscher Nation zu nutz, in das Tentsch gebracht: Durch, Nicolaum Höniger von Tauber Königshofen. Mit Röm. Key. Mayestat Gnad vnnnd Freyheit. Getruckt zu Basel, Durch Sebastian Henricpetri. M.D.LXXVIII. [4°, 216 pagine.]

4) Souil aber zum Beschluss diese History anbelangt, seind fürwar viel herrliche Rahtschläg vnd Kriegspractick darauss zu lehren, die der Küne Held Iuonia wider die Türcken gebrauchet, vnd offermals wider sie gestieget. Darauss danu E. V. viel nutzliche Kriegslust vnnnd Geschwindigkeit wirt mögen erlernen.

5) Landtaffel oder Beschreibung der Walachey nach aller jhrer gelegenheit, an Landtschafften, Wässern, Bergen, Stätten und Plätzen.

ér charta nu e de nimicü. De abiã are însemnate, dintre riuri, Nistrulü si Prutulü, si dintre cetãti, Suciava in Moldavia, si Têrgoviscea si Brãila in Tiêra-Romãnescã. Mai interesantã e la pag. 15—23, descrierea intercalatã a resbelului dela Obertinü, care nu se aflã in Gorecki.

Gorecki cu Lasicki e reproduș si in vechia colectiune a lui Pistoriü¹⁾. De asemenea si in colectiunea lui Guagnini²⁾.

Scrierea lui Gorecki pare a fi fostü cunoscutã istoricului Thuanü.

La 1672, Ioane Haubold Kirchbach făcü o disertatiune publicã in Wittenberga, sub presidiulü lui C. S. Schurzfleisch, asupra lui Iuon, care o vomü publicã mai in urmã si noi.

Ureche se folosì in istoria lui Ion vodã de Poloniü Pascovski si Bielski; Nicolae Costin, de Guagnini, adecã totü de Gorecki³⁾.

Gorecki si Lasicki se aflã tradusì si in limba polonã acumü mai de curëndü.

Descrieri atãtü de vechi si rare, meritã a fi cunoscute si nouë mai de apröpe, si traduse si in limba nöstrã.

Pre Iuon vodã cronicariü 'lũ numescu bine Ion si Ioan. Gorecki si Lasicki cercãndü a latinizã numele, scriü *Iuonia* si *Ivonía*, adecã *Iuon*, ér nu *Ivon* si *Ivonía* precumü cetesce pãnã si Sincai alü nostru, pentrucã dupã ortografia latinã de atunci, adesü se puneã *v* in locü de *u*, si din contra. De altmintrea, este sciutü cã Slavii si Unguriü pãn astãdi in aseminã casuri, între vocale, pronunçiã *v* in locü de *u* alü Romãnilorü. Pentrü aceea noi amü tradusü *Ion* si *Iuon*.

Sã însemnãmü cumcã Gorecki dice adesü *Poloni* in locü sã dicã *Cãzacü*, precumü prèbine observã si Sincai. Pre Ruteni 'i numesce Rusi, si Galitia, Rusia. Pre Ieremia pãrcãlbulü 'lũ numesce *Czarnawieczius*; Höniger traduce *Czarnawieczsky*; Engel, *Tscharnjetzki*, si *Tscharnewitsch*⁴⁾; Cronicariü 'i dicü simplu, *Ieremia*; Sincai ni se pare a fi tradusü mai bine, *Ieremia Cernăutianulü*; asiã 'lu vomü numi si noi⁵⁾. In fine, Gorecki, ca totü Poloniü, confundã adesü numele *Valachia* si *Moldavia*.

Banulü de aramã litografiatü pre fôia titulariã a editiunei nöstre, la Gorecki nu se aflã; ci-lü puserãmü noi, cu voia domnului Cesar Boliacü, care posede unü esemplariü de acestü banü, si avü bunavointiã de a ne lãsã sã-lü publicãmü. Acestü banü alü lui Ion vodã erã cunoscutü lui Miron Costinü⁶⁾. Rëpausatulü profesorü Sãulescu incã aveã unü esemplariü. — Daniel Cornides⁷⁾ scrieã la 1779, din Sãbiü, cã a vëdiutü unü banü, cu anulü 1572, cu chipulü Prè-curatei Mariei cu Isus in braçië, cu inscriptiunea *Patronus Moldavie*; ér de cealaltã parte, *Iohannes Vavoda*, cu însemnele Ungariei si cu corbü cu inelü in gurã. Engel, crede cã banulü vëdiutü de Cornides erã falsü⁸⁾.

Bucuresci, 25 Martiü 1865.

A. P. I.

1) Polonicae Historiae Corpus. Basileae, 1582. fol.

2) Rerum Polonicarum tomi tres...III. Res singulariter a Polonis in Valachia gestas... habet. Alexandro Gvagnino, equite Avrato peditumque praefecto auctore. 1584. Francofvrti. 8°.

3) Letopisitie. I. pag. 190; si Apend. p. 83.

4) Engel, *Geschichte der Moldau*. p. 224. Idem, *Geschichte der Ukraine und der Cosaken*. p. 74.

5) Paprocki, editiunea nemtiescã dela 1576, p. 15, 'i dice: *Ieremias Burkalab Czarnowietzki*.

6) Letopis. I, 25.

7) La Schoenvisner, *Notitia hungaricae rei numariae, Budae 1801*. p. 245.

8) Engel, *Geschichte der Mold.* p. 156. — Incãtü pentru banulü dela 1503, intocmai ca celü de susü, insã cu inscriptiunea *Patrona n. Patronus Mold.*, comentatü si publicatü de Schoenvisner; 'lũ are si D. Boliacü si-lü publicã in *Daco-Romanele sale*, impreunã cu alti patru, mai totü de aceeași formã, insã cu anulü 1563, adecã dela Despotü vodã, despre care se scie întru adevëru cã luase cu solemnitate numele de *Ioan*. (Vedü Elegia lui Sommer in *Tesauru*, I, 57.)

LEONHARDI GORECH

EQUITIS POLONI

DESCRIPTIO BELLI

IUONIAE VOIUODAE VALACHIAE QUOD

ANNO MDLXXIIII

CUM SELYMO II TURCARUM IMPERATORE GESSIT.

HUIC ACCESSIT

IO. LASICIUS HISTORIA DE INGRESSU POLONORUM IN VALACHIAM, CUM BOGDANO, ET CAEDE
TURCARUM.

LEONARDU GORECIU

NOBILE POLONU

DESCRIEREA RESBELULUI

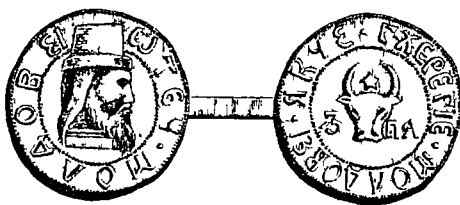
CE A PURTATU ION DOMNULU MOLDAVIEI

LA ANULU MDLXXIIII

CU SELINU II IMPERATULU TURCILORU.

LA ACESTA SE ADAOSE

ISTORIA LUI IOANE LASICIU, DESPRE ESPEDITIUNEA POLONILORU IN MOLDAVIA CU BOGDANU, SI TAIAREA
TURCILORU.

FRANCOFVRTI

APUD ANDREAM WECHELUM

A. MDLXXVIII.

FRANCOFURTU

LA ANDREIU WECHEL

A. MDLXXVIII.

ILLVSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DN. ANDREAE, COMITI GORCANO, CASTELLANO
MIEDIRECENSI, CAPITANEO GNESNENSI VALCENSIQUE, LEONHARDUS GORECIUS,
EQUES POLONUS, ET SE ET OFFICIA SUA COMMENDAT, PATRONO
AC MAECENATI CLEMENTISS.

TTVLIT mihi, magnifice Comes, Crassouius, puer fratris Rochi, a te ex castris literas: quibus mihi et gratias agis pro oratione ad te missa, qua Gedanenses ad deponenda arma, contra principem suum insolenter suscepta, hortatus sum: et ad maiora scribenda me excitas, eaque in parte operam mihi tuam polliceris. Agnosco, illustris Comes, praestantem ac eximiam voluntatem tuam, ad iuuandos viros doctos promptam et alacrem: qui personam patris tui, olim in Republ. nostra florentissimi, et opibus, auctoritate, acumine, iudicio facile principis, non solum nomine, sed re ipsa repraesentas. Quare, vt me gratum esse tuae huius beneuolentiae declararem: hanc meam historiam Valachicam, in qua scribenda Barthol. Paprociū sequutus sum, ad te mitto. quam non dubito quin sis eodem animo quo tibi offertur, accepturus: mihiq̃ue commentaria rerum gestarum, non solum de hoc Gedanensi bello, sed et quaecunque de rebus maiorum nostrorum habes, suppeditaturus. Quibus ego habitis, et istud Gedanense bellum absoluam, et historiam meam ad haec tempora in quibus versamur, pertraham: vbi se mihi praeclarus locus mentionem honorificam Stephani, regis nostri potentiss. faciendi offeret: qui mihi et omni conformatione membrorum, et magnitudine rerum gestarum, illos priscos Reges Poloniae, Boleslaos et Casimiros, repraesentare videtur, qui non solum Prussos cum vrbe Gedanensi, sed et vicinas gentes perdomuerunt. Singulare certe beneficium diuinum in nos Polonos extitit, quod post occasum Sigismundi Augusti, talem regem habeamus, qualem hoc regnum hac in perturbatione rerum omnium, poscebat flagitabatque. Cuius quae et quantae virtutes sint, initium regni demonstrauit, exitus post declaraturus est: qui de se viuētibz materiam praeclaram scribendi relinquet, et apud Deum immortalem aeternum praemium consequetur. Quid enim hac in vita prodest alios laudare, eos ad summa sidera euehere, si diuinum iudicium non accesserit? Sed ego regem Stephanum vtrumque habiturum et spero et confido: quem et consensus totius populi laudabit, (quod iam nunc faciunt principum Germaniae ad eum missi legati) et praeclaris eximiisque virtutibus suis, habita in Christum fide, aeternam immortalitatem consequetur. Caeterum Christiani monarchae cogitent quam longe lateque virus acerbitalis suae Mahometes propagarit ob haec intestina eorum dissidia: quae vtinam inter eos conquiescant, omnesque simul nunctis armis, eadem huic teterrimo hosti nominis Christiani inferant. quibus vt Deus successus det, ex animo precor. Sed iam lege, si placet, hanc historiam. ex qua et cognosces non

tam validas esse Turcarum vires, vt consensu Christianorum ac concordia debellari non possint: et praeclaras virtutes Polonicorum equitum recognoscas, quorum opera Iuonia vsus Turcas ad internecionem persecutus est. a quibus minime degenerasse tui quoque tunc visi, cum pauci cum multis ad Dantiscum 12 Augusti dimicarent, Sdrowsciusque tuus insignem quendam Hesium cepisset, ex quo permulta rebellium contra regem suum consilia cognita sunt. at vero id 17 Aprilis maxime apparuit, cum duo millia nostrum Hungarorumque, duodecim Gedanensium millia ita profligarunt, vt quater mille et quingenti hostes in acie ceciderint, mille viui capti fuerint, e nostris solum duodesexaginta caesis: quam historiam Lasicius noster, vt vere, ita breuiter, historico stylo descripsit. Vale, Illustris Comes, Gorecij tui memor. E Samiki, 15 Octobr. a. 1577.

CASPAR LINDENERVS,

Medicus et philosophus Posnaniensis.

Historiam vitae ceteres dixere magistram:

Historiae quando multa docemur ope.

Tam bene quis Romam, doctas quis nosset Athenas,

Liuius aeternum ni fabricasset opus?

Non multi legerent Valachum, vel gesta Polonum,

Nobile Gorecij si latuisset opus.

Hinc potes effectus bellorum, et discere causas,

Et quam Turcarum sit male tuta fides.

**LEONHARDI GORECII, EQUITIS POLONI, DESCRIPTIO BELLI IUONLÆ, PALATINI
VALACHIAE, QUOD IS CUM SELYMO, TURCARUM IMPERATORE, MAGNO CUM
SUCCESSU GESSIT AB INITIO, DEMUM A IEREMIA CZARNAWIECZIO
VALACHO PRODITUS, ET A TURCIS CONTRA FIDEM DATAM AC
SACRAMENTO CONFIRMATAM OCCISUS.**

BELLVM scripturus, quod ab initio magno cum successu Iuonia regulus Valachiae, cum Selymo Turcarum Caesare gessit, operae precium me facturum puto, vt de situ Valachiae, incrementis gentis, feracitate soli, moribus, et de aliis ad eam rem pertinentibus, ex secunda decade historiae gentis nostrae Polonicae, quam viginti libris, vsque ad exitum Sigismundi primi, regis Poloniae, persecuti sumus, dicam. Valachia, quae olim Mysia (Situs Valachiae. et Dacia dicta fuit, habet ab ortu Euxinum,

a meridie Istrum, seu Danubium: ab occasu Transyluaniae, ad Boream Russiae, seu Roxolanis, contermina. Tota regio in partes duas diuiditur, in Valachiam Transalpinam, ac Moldauiam. Transalpina quidem, ab oriente habet piscosum lacum, quem Hirassus amnis, ab accolis Pruthes vocatus, efficit, suis denique aquis adauctum ac late stagnantem relinquens, in Istrum euoluitur: ad meridiem vergit terminata Danubio, atque item ab occasu Transyluaniae fines attingens, ad oppidum Seuerinum, vbi

**DESCRIEREA RESBELULUI CE A PURTATU IUON, DOMNULU MOLDAVIEI, CU SELIMU
IMPERATULU TURCILORU, LA INCEPUTU CU MARE SUCESE, ER IN URMA,
TRADATU DE IEREMIA CERNAUTIANULU, MOLDOVIANU, FU OMORITU DE
TURCI INCONTRA CREDINTIEI DATE SI INTARITE PRIN JURAMENTU.
DE LEONARDU GORECIU, NOBILE POLONU.**

VOINDU a descrie resbelulū ce a purtatū Iuon, Domnulū Moldaviei, cu Selimū impēratulū Turcilorū, cu atātū de mare succesū la inceputū: gāsī de cuviintiā ca să arētū in scurtū, positiunea tierei, inceputulu si crescerea natiunei, feracitatea pământului, dativele si alte asemenea, scōse din a două decade a istoriei Polonilorū, care o am prelucrată, in două-dieci de cārti, pân la mōrtea lui Sigismundū I, regele Poloniei. Tiēra romānescă, care odiniōră se chiāmă Mysia si

Dacia, la rēsăritū se mărginesce cu Marea-Nēgră, la médiă-dī cu Istrulū, la apusū cu Transilvania, la médiă-nōpte cu Rusia seu Ruteniū. Tōtă regiunea acēsta se imparte in două: in Tiēra-Muntenescă si Moldavia. Tiēra-Muntenescă se mărginesce la rēsăritū cu unu lacū pescosū care se formēză din apele Prutulū, intr'o mare intindere, ēr Prutulū se varsă in Dunăre; la médiă-dī se mărginesce cu Dunărea; la apusū, atinge marginile Transilvaniei, la Severinū, unde se vēdū încă

Traiani pontis admirabiles pilae triginta quatuor, nequaquam totas obruente Danubio, videntur. Ad Septentrionem autem finitur Hoina, ignobili flumine, et directis terrestribus terminis ad Istrum, curuata admodum regionis fronte contra Paucem insulam, spargente sese primo in ingentes ramos profluente Istro, antiquis scriptoribus notam, quam hodie Baril-

Danubij descrip-
tio. (lanam dicunt. Oritur autem Danu-

bis in iugis Arbonae montis Germaniae, ex aduerso Rotwilae oppidi Sueviae, in Nigra sylua apud pagum Donessing. Vbi primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta annibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in pontum vastis sex fluminibus, enoluitur. Altera pars Valachiae, agrorum et pastionum multitudo maior, armentisque et militaribus equis opulentior, ab amne Moldaua, qui mediam intersecat, Moldauia dicitur. Is ortum habet paulo infra Hirassi fontes e Transyluaniae montibus, quibus antiqua Dacia ad ingentis theatri similitudinem, obuersa in occasum scena praecingitur, delapsusque Soczauiam, quod oppidum est sedes Palatinorum, praeterfluit. Atque inde violentus Hoinam, Dobenisam, Argiamque, paruos, sed perennes

amnes secum trahens in Oltam effunditur. Oltam vero, qui antiquitus Allutus fuit, non Transyluaniae modo, cuius partem ab aduersis montibus descendens rigat, sed Moldauiae et Transalpiniae minora flumina, in orientem reflexus, ad Nicopolim in Danubium rapit. Omnium vero amplissimus Tyaras, qui ab incolis vocatur Nester, ad Aquilonem Moldauiam terminat. Ortus enim a Carpatho monte Sarmatiae, et recta in Euxinum contendens, Russiae et Podoliae fines tandem attingit. Qui primi loca Valachiae tenebant, nihil potest certi ex tanta vetustate scriptorum erui, quam variae gentes, ut Vngariam, obtinebant. Hodiernae gentis Valachiae originem quidam referunt ad quem stirpem suam referunt. ad Flaccum praesidem Romanum, a quo nomine leniter deflexo et ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tempore quo Flaccus cum imperio Mysiae siue Daciae praefuit, quae ultra Istrum ad Scythicam gentem extenditur, Flacciam appellari constat: quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abiisse perspicimus. Apud Valachos enim non modo Romanae disciplinae mores certi, legesque vigent: sed ipsa quoque Latinae linguae vocabula permulta seruantur. Vnde Wlocho-

cu mirare cei trei-dieci si patru pilastri ai podului lui Traianu, pre carii Dunărea nu-i acopere de totu; la media-nopte se termină cu Hoina (*Putna?*), riu neînsemnatu, si cu mobile de pământu, dreptu pân la Dunăre, făcendu o mare cotitură către insula Peuce, precum o numă cei vechi, astă-di numită a Brăilei, care apele Dunărei o împartu în mai multe ramuri. Era Dunărea se nasce în muntele Germaniei, Arbona, în fația opidului Rotvila în Suevia, în Pădurea-Negriă, la satulu Donessing. Ajungendu la marginile Iliricului, iea numirea de Istru, si priimindu în sinu-i alte siei-dieci de riuri, din care aprupe jumătate sunt plutitorie, se varsă în mare pre siese guri largi. Moldavia, dela riul Moldova ce trece prin mîdi-loculă ci, e mai înlinsă în agri si în locuri de păsiune, si mai avuta în turme si cai militari. Riul Moldova se nasce, cvasi mai giosu de sorgintile Prutului, în muntii Transilvaniei, cari incingu Dacia cea vechia în asemănarea unui teatru măretiu cu scena spre apus, trece apoi prin Suciava, scaunul domniei; de aci înainte curge totu mai repede, si priimindu în sine Foina, Dâmbovitia, si Aigesiulă, riuri mici dar nesecate, se varsă

în Oltu (*sic*). Era Oltulă descindindu din munt si traversandu o parte a Transilvaniei, după ce inghite mai multe riuri, nu numai ale Transilvaniei, dar si ale Moldaviei si Terei-Muntenești, făcendu o cotitură în partea resărităna, se varsă în Dunăre la Nicopoli. Celu mai mare din tote riurile Moldaviei este Nistrulă, care o mărginesce despre media-nopte: se nasce din Carpatii Sarmatiei, si plecându dreptu spre Marea-Negriă, atinge marginile Rusiei si ale Podoliei. Cine au fostu primii locuitori ai terei romănesci, nu se pôte afla cu certitudine din autori cei vechi, pentru că aci ca si în Ungaria au locuitu deosebite ginti. Incătu pentru originea Romănilor de astădi, unii tinu ca originea lor se trage dela Flacu presidele romanu, dela alu căru nume pare a se trage si numele Valachia. Pentru ca nu incăpe indoelă că, depre atunci cându Flacu se află în fruntea Mysiei seui Daciei, acestă tieră începă a se chiamă Flacia, si în urmă, prin schimbarea cuvântului, Valachia. De altmintea, nu numai unele datine si legi ale Romănilor sunt Romane, dar si limba lor păstrează pre-multe cuvinte latine. De unde, după părerea unora, numele

rum et Valachorum nomen idem quidam esse volunt, quos Wlochos, id est, Italos, etiam Germani lingua sua Welschen vocant. vtraque gens Itala: ideo commune nomen. Qua ratione autem eam regionem Flaccus occupavit, Æneas Syluius, qui post Romanus pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani Imperatoris, Daci, seu Gothi, detrectantes Romani iugum imperii, missus est eo Flaccus cum triginta millibus hominum, quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, comectum Romano exercitui, qui ibidem semper in armis contra Scythas ac Sarmatas fuit, praeberent. Vnde post interiecto tempore pulsus Gothi, illa tota regio, quæ Valachia a Flacco est appellata, Romanis cessit. cuius sententiæ haud pœnitet me esse. Sed diuersum alios scripsisse videmus, qui Syluium, in laudem suorum propensum, falsa tradidisse affirmant. Post quem qui scripsere historiam, eadem quidem de gentis origine, sed diuersa ratione scribunt. qui hodiernorum Valachorum stirpem ad Romanos quidem referunt, sed ad exules, qui eo relegati erant. Quorum cum tantus numerus fuisset, vt non tantum contra incolas potentes fuerint, sed et Gothi

inde eiectis, fidelem operam popularibus suis nauandam rati: ponte Danubio imposito, eadem loca obtinere. qui in partes duas diuisi, vti a nobis dictum est, Valachos Transalpinos ac Moldauos. vtraque pars regulos suos habuit. Nam Transalpina Valachia, quæ a Turcis Carabogdana minor, eo quod nigrum frumentum ferat, vocatur, præcipuam ciuitatem Tarnouizam habet: quæ est regia regulorum Transalpinae Valachiae, qui continuo parendi obsequio, Turcarum amicitiam tuerent, amicumque unumquemque myriadem. tributum nomine quotannis pendunt: eaque vel indecora pace pertrunantur, quod impune fidem mutare nequeant, cum in opposita Danubij ripa, Seruiae Bulgariaeque praesidia in antiquis Tribalorum sedibus spectentur. Illa quoque pars Valachiae, quam Nester a Podolia disiungit, a Turcis duce Mahomete Caesare, qui Constantinopoli, olim Byzantium dictam, ceperrat, subacta, eisdem tributum pendebat. sed superiori anno, Iuonia a Turcis per fraudem capto, ac crudeliter occiso, vtraque Valachia Turcarum ditionis facta est. Modicum tum ab initio tributum Turcicis imperatoribus Palatini Moldaviae pendebant: eo quod Casimirus, pa-

de Vlochi si Valachi, este unulă si acelasă, si pre Vlochi adecă Italiani, Germani încă și numescă Welschen in limba loră: si unii si altii sunt ginte italiană: de aci si numele loră comune. Era Flacu in ce modă ocupă acestă țieră, Enea Sylviu, care dupa aceea se făcu pontefice romană, astfel arată. Pre timpul împăratului Traiană, Daciă seu Goti, nevrândă să primescă jugulă imperiulă romană, se trimise asupra loră Flacu cu trei-dieci mii omeni, pre cari și asediă in colonie, ca să lucreze pământulă, si să dea provisiuniă ôstei romane, care de a pururea se află acoloși in arme contra Scitiloră si Sarmatiloră. In fine, după trecere de cătă-va timpă, Goti fiindă alungati, totă țiera se supuse Romaniloră, si dela Flacu se nuni Flacia. Noi încă, bucuosă primimă acestă opiniune. Er altii sunt de altă părere, crediendă că Enea Sylviu, plecată spre lauda celoră de ună sânge cu sine, ar fi arătată lucruri false. Cei ce scriseră după densusulă, totă acestă dică despre originea ginte, însă într'altă chipă: sustinendă că, de-si Romanii de astădi se tragă diu Romani, însă din Romanii ce fură esilati acolo, ală căroră numeră crescuse intră atăta încătă apucară

la puterea asupra indigeniloră, si in fine alungândă pre Goti, spre a-si arăta credință cătră conationalii loră, aruncară podă pre Dunăre, si ocupară acele locuri. Si împărțiti, precumă se dise, in două părți, in Munteni si Moldoveni, si unii si altii aveă domni sei. Țiera-Muntenescă pre care Turci o chiama Carabogdania-mică, fiindă-că produce grăă negru, are de capitală Tergoviscea, resiedinția Domniloră munteni, cari stau sub ascultarea Turciloră, si răspundă pre fiă-care ană ună tribută de diece mii de galbini, coastrinsi a păzi acestă pace ver-cătă de urită, făr să-si potă călca credință, de frica Turciloră de preste Dunăre, asediati in Bulgaria si Serbia, vechiele scaune ale Tribaliloră. De asemenea si cea-laltă parte a țierei romănescă, adecă Moldavia, pre care o desparte Nistrulă de Podolia, fi supusă de împăratulă Moametă care ocupă Constantinopolea, si raspundeă tribută Turciloră; er in anulă trecută, cădiendă Iuon prin fraudă in mânilă Turciloră, si fiindă omoritu cu crudime, ambe țierile romăne ca-diură in puterea Turciloră. La incepntă, Domni Moldaviei răspundeă puțină tribută împăratiloră turcesci, din cauză că Casimiră, tatălă

ter Sigismundi primi regis Poloniæ, occupatus bello cruciferio, Petrum iuuare contra Mahometem non potuit: cui Mahometes nomine tributî, solum duo millia nummûm aureûm, anno a Christi regis ortu, supra millesimum quadringentesimum quinquagesimo quinto, imposuit. Demum interiecto tempore, imperatoribus Turcicis Asiatico, Persico, Ismaëlitico, Ægypticis Vngaris, Valachia Vngaris, Polonisque subiecta, tim imperio Vngarico, partim Polonico subiecti fuere. Qui post in tantas vires creuere, vt nostris exercitibus aliquoties deletis, Vngarorum iugo excusso, demum ad imperium Turcarum pertracti sint. Iurabant et in verba regum Poloniæ, se cum eis pacem habituros: quibus semper vectigales fuere. Ac si maior vigilantia demortui Augusti regis fuisset, etiamnum Valachia vectigalis Polonorum esset: cuius oppido Chocimo Albertus Lascius, vir consilio manuque promptus, aliquandiu obtento, regem Augustum obtestabatur vt sibi daret auxilia. nam se Valachiam totam facile eius adiecturum imperio. per eumque Iacobus Despotes, Lascius Despotam in Valachiam restituit.

nomine appellatos referebat) superioribus annis in Valachiam restitutus fuit. Electoque Alexandro, tanti motus bellorum in Valachia excitati fuere, vt a Valachis Despota crudeliter occiso, ac Visnieuicio insigni bellatore capto, et in Turciam misso, (de quo ibidem supplicium sumptum est) Lascius Chocimum nonnullo temporis spatio retentum, post Alexandro restitutuere coactus fuerit. Alexandro filius Bogdanus successit, Bogdano Iuonia, (Iohannem ea vox significat) de quo hic historiam scribendam sumpsimus. Is armis Turcicis adiutus, exercitu Bogdani profigato, aliquandiu Valachis præfuit. Habuit Valachia insignes ac bello egregios ante hæc tempora regulos: in primis vero illum Stephanum, qui sæpissime tot exercitibus Moschorum et Scytharum deletis, ex eis præclarissimas victorias reportauit, omnibusque terrori ac formidini fuit, præcipue autem Turcis, quorum numerosos exercitus profigauit, ad internecionemque dedit: deinde Draculam, quem vt Matthias rex Vngarorum in officio retineret, pro amisso Moncastro ad Turcas Czizouiam et Cechillum oppida, dono ei dedit. Ea sunt in extrema Transyluanie parte, qua

lui Sigismundü I regele Poloniei, ocupatü in resbelulü cu cruciatil, nu putü sä ajute pre Petru in contra lui Moametü; astfeliü Moametü i impuse unü tributü numaï de două mil galbinî, la anulü una miie patru sute cincîdieci si cincî. După aceea, in curgerea timpului, distrasî fiindü impëratil turcesci in resbelele, asiaticü, persicü, ismaeliticü, egiptianü, Românî se supuserä parte Ungurilorü parte Polonilorü. Si la atäta putere apucaserä, incätü in vreo câte-va rânduri nimicirä de totü ostile nöstre, scuturarä jugulü Ungurilorü, si in fine trecurä éräsî la Turci. Ei jurä credintiä si regilorü Poloniei, că voru rămänë in pace cu dënsil, ca cei ce totü-deauna le fuserä tributari. Si dacä erä mai mare priveghierea repäusatului rege Augustü, pân astädî Moldavia ar fi tributariä a Polonilorü. Pentrucă Albertü Laski, bärbatü intieptü si vitezü, avëndü ocupatä cätü-va timpü cetatea Hotinului, rugä pre regele Augustü, ca sä-i dea ajutoriü, asigurându-lü că usiorü are sä-i supunä tötä Moldavia. Printr'ensulü se asiediä mai in anil trecuti, Iacobü Despotü in domniä Moldaviei, si prin Lasocki si Filipovü si altiil. Acestü Iacobü Despotü diceä că se trage din vechil Domni

ai Românilorü cu acestü nume. După aceea, scotiëndu-se din scaunü Alexandru, marî miscări de resbele se escarä in Moldavia: pre Despotü 'lă uciserä intr'unü modü crudelü; Visnieviecki, insemnatü omü de resbelü, fû prinsü si trimisü in Turcia (care apoi fû omoritü acolo). Érä Laski mai tinëndu-se cätü-va timpü in Hotinü, in fine se vedü nevoitü a întörce cetatea lui Alexandru. Lui Alexandru urmä fiuseü Bogdanü, ér după acesta Iuon séu Ioan, a căruil istoriä vomü s'o descriemü aci. Acesta cu ajutoriü turcescü sfërmändü östea lui Bogdanü, domni cätü-va timpü asupra Moldovenilorü. Românil inainte de acësta avurä domnitori faimosi si insemnati in resbelü, cu deosebire pre acelü Stefanü, care, de atäte orî stinse atäte ostil muscălesci si tătăresci, căscigändü invingeri strălucite asupra lorü, incätü totü i sciä de grözä si frică, dar mai cu sëmă Turciil, pentrucă numërose ostil ale acestora sfërmase si nimicise de totü. Totü asiä de insemnatü fû Dracula, căruia Mathia regele Ungurilorü, spre a-lü tinë in frëu, i dăruil, pentru Cetatea-Albă ocupatä de Turci, două cetätî la marginile Transilvaniei despre Moldavia, Ciceulü si Cetatea-de-Baltä. Petru

persaltum Moldauiae iungitur. Qui-^{Petrus.} bus virtute bellica ille Petrus haud inferior fuit, violento indomitoque ingenio praeditus, ob idque Selymano Turcarum imperatori minus carus: ex quo Sigismundus memorabilem victoriam, autore Ioanne Tarnouio, viro omnibus imperatoriis virtutibus instructo, ad Obertinum reportauit. Mores, religio, sacra^{Mores Valachorum.} Valachorum, ad Graecas Arme-^{rum.} niacasque ecclesias accedunt: apud quos sacerdotes vxores ducunt. Gens equitatu pollet. Nam quiuis, vel egentissimus, domi equum alit, quo praedatur ac militat. Scuto, hasta, galea, quemadmodum Vngari vti solent: nonnunquam lancea missili atque arcubus rem gerunt. Equi eorum pectorosi robustique, non pernicitate quidem in cursu, sed perseuerantia et viribus maxime probantur. Proinde mos est, tenellis, cum castrantur, nares praescindere, ne angusta respiratione fatigentur, quando nec mediocris equi laus sit triduo, vel per aestiuos soles, bellicae agitationis laborem pertulisse. Tanta perfidia gentis est,^{Perfidia Valachorum.} inconstantiaque in regulos suos, vt facta in eosdem conspiratione, leui de causa

eos interimant, nullaue claritudinis et stirpis ratione habita, pecuarios, vel sordidissimos quosque in locum regularum asciscant. Regio adeo ferax, tantaque multitudo boum in illa est, vt et in Russiam, post in Germaniam quoque, ij adducantur qui inter alios maximi sunt. Habet copiam vini et hordei, nec tritici indiga. Malmaticum vinum ex Turcia, et id genus alia in Poloniam Armenij per Valachiam aduehunt: piper item, crocum, preciosa aromata, peristromata, quae sunt instrumenta luxuriae. Atque haec obiter de Valachia: nos ad institutam historiam reuerta-^{Inchoat historiam.} mur. Bogdanus igitur, Valachia post mortem Alexandri obtenta, adeo Turcarum imperium aspernari visus est, vt cum Augusto rege Poloniae, anno MDLXXII mortuo, foedere perpetuo percusso, legatis missis impetrauerit, vt sibi ex Valachia in Russiam, quando vellet, commeare, domos magnatum vetustae stirpis inuisere liceret, vt cuius virgo sibi pudore, formaque praestans placeret, eam vxorem duceret, ac vt ex foedere belli tempore Augusto regi viginti quatuor millia equorum armis virisque instructa mitteret. Omnium de eo vul-

incă nu eră mai pre giosu de acestia in virtutea belică, bărbatu de o natură violentă si neimblândită, elu eră puçinu iubitu lui Solimanu împăratulu Turciloru; asupra acestui Petru căscigase Sigismundu invingerea cea memorabile dela Obertinu, prin Ioane Tarnovski, bărbatu inzestratu cu tote virtutile unui comandante de resbelu. Datinele, religiunea si ritulu Româniloru, se asemănă cu ale besericeii grecesci si armenesci. Preotii loru sunt insurati. Au călărime bună. Veri-care, fiă cătu de lipsitu, tine a casă unu calu cu care merge la pradă si ôste. Au scutu, sulitiă, coifu, ca-si Ungurii: căte odată se luptă cu lance si arcuri. Caii loru sunt peptosi si tari, si sunt laudati nu atatu de iutimea alergarii cătu de răbdarea si puterea loru. Ei au datină de a creștă nările cailoru cându i jugănescu, ca să nu se ostenescă prin greutatea resuflării, că-ci nu e vreo laudă nici pentru unu calu de midî-locu, de a fi purtat oste-nela resbelului in cursu de trei dile, fiă măcaru in midî-loculu călduriloru de vară. Acastă ginte atatu e de perfidă, si atatu de neconstantă cătră domni se, încatu, conspirându asupra loru, i ucidu adesu din cea mai mică

causă, si apoi, făr a consideră strălucirea nascerei si a familiei, ieau pre veri-cine si din cea mai apusă stare, si dela vite, de-lu inal-tiă in scaunulu domniei. Tiăra e fôrte producătoriă, si atăta multime de vite are, încatu se aducă si in Răsia si in Germania si se numără intre cele mai bune si mai mari. Are vinu multu si ordiu, si grău nu puçinu. Vinulu de Malvasia, si altele asemeni, Armenii le aducă in Polonia din Turcia prin Moldavia; de asemenea, piperiu, sofranu, aromate, si covore pretioșe, si alte obiecte de lusu. Si atăta in scurtu despre tiăra românească. Acumu să ne întorcem la istoria ce ne propusem. Asiadar Bogdanu, căscigându Moldavia după mórtea lui Alexandru, cu atatu despretiu se arătă cătră Turci, încatu incheiă pace perpetuă cu Augustu regele Poloniei, mortu la 1572, si prin solii sei căscigă voiă, de a putē trece din Moldavia in Rusia, veri-cându i-ar plăcē, si a visită casele celoru mai de frunte magnati, pentrucă să-si pôtă alege de nevastă o vergine care i-ar mai plăcē prin purtarea si frumusetia ei. Er prin pacea incheiată se indatorase a trimite regelui Augustu, la timpū de resbelu, două-dieci mi cālăreti bine inarmati. Toti

gator fama fuit, eum bona sibi in Russia emere voluisse, ac Valachica gente perfidissima, si quis ita casus tulisset, vel si a suis pelleretur, relicta, in Russia mansurum fuisse. Augustus Turcicam fidem suspectam habens, (quorum Turcarum si non instinctu, at saltem coniuvente Selymano, patre Selymi, Scythae, gens bello inuicta, illam partem Russiae quae Nestrum attingit, saepe ingenti clade belli affecerunt, oppida, villas, vicos exusserunt, maximam multitudinem pecorum, pariter cum hominibus, abduxerunt) vt Bogdano in fide retento, si quando bellum contra Turcas suscipiendum foret, habita Valachia foederata, (quae inter ditionem regum Poloniae, ac Turcicum imperium, tamquam firmissimus murus, propugnaculumque quoddam. est interposita) omnem barbarorum impetum facilius sustinere posset: adhaec, non ignorans, maiores suos saepe cum Valachis religiosissime foedus conseruasse, quibus saepe periculosissimis ac difficillimis temporibus contra vim Turcarum auxilio fuere: id facile Bogdano concedit. Bogdanus igitur, hac tali amicitia tanti regis fretus, saepius in Russiam venit, summorum domos obit, eos muneribus explet. Quae cum ad aures

Selymi Turcarum imperatoris, qui iam Selymano patri in imperio successerat, perlata fuissent: in primis vero illa re offensus, quod

Consilium Selymi de abdicando imperio Valachiae Bogdano.

tantum equitatum Augusto exferre in subsidium belli dare debuit: tacitis consiliis agitatur, vt abdicato imperio Valachiae Bogdano, illud ad quempiam alium deferret, cogitans, si quando sibi cum Polonis, gente ad arma nata, belligerandum foret, eis Bogdani arma, ac totius Valachiae, maximo adiumento fore. Iamque Bogdanus ingenti inuidia apud suos populares flagrabat, eo quod non solum totum se ad amicitiam Polonorum contulerat, sed eisdem militari stipendio constituto, eos apud se liberaliter fouebat, Sborouique Christophoro, fratri Petri, Palatini Craconiensis, sororem se suam in matrimonium daturum pollicetur, quo-

Aduentus Sborouij in Valachiam. niam ante Casparo Panieui Russo alteram dederat. Sborouius ea ex re laetus, quoniam ingens aes alienum contraxerat, vt ex eodem sese euolueret, ad Bogdanum magno comitatu, pulcherrimo habitu exornato, in Valachiam venit. a quo post elusus, vindictam animo spirans, re infecta in Russiam, vbi amplas possessiones habebat, re-

credea ca cugetulă lui eră, de a-si cumpără bunuri in Rusia, si părăsindu pre Moldovenii cei perfidii, seă, după impregiurări, gonitū fiindu pôte de densesi, să se asiedie in Rusia. Regele Augustū usiorū se inuoi la acēsta. Pentruca in Turci nu se putea increde, de Gră ce, Tătarii, ginte neinvinsă in resbelū, dacă nu la indemnulu, dar celū-pușin cu incuviintiarea lui Solimanu, tatalu lui Selimū, prădară infricosiatu adese ori, partea Rusiei de pre lângă Nistru, aprinseră orasie si sate, luară cu sine nemărginita multime de vite, precumu si de omeni; asiadar credea Augustu că la casă de resbelū cu Turcii, avendu pre Bogdanu credinciosu si Moldavia federata (care ca-si unu zidu tare este asediata intre Polonia si Turcia) mai usiorū va putē sustine totă năvalirea barbariloru; afara de acēsta, bine sciă, cu căta religiune observara adese ori predecesorii sei legăturile incheiate cu Românii, pre cari de multe ori i ajutorară in contra puterei turcesci in timpurile cele mai periculose si mai dificile. Dreptū-aceea, Bogdanu, incredintū in amicitia atărui rege, veniă adese ori in Rusia de cercetă casele celoru mai de frunte, si-i implea de daruri. Venindū acestea la audiulū

lui Selimū imperatulū turcescū, care urmase in tronu in loculū tătane-seu Solimanu, se măchăni forțe, cu deosebire pentrucă, după legătura de pace, Bogdanū se îndatoră a trimite regelui la timpu de resbelu atăta călărime, si incepū a se sfātu intr'ascunsu, ca să scotiă pre Bogdanu, si să dea altuia domnia terei, considerându că daca ar avē vreodata resbelu cu Polonii, ginte născută pentru arme, armele lui Bogdanu si a totă Moldavia le-aru fi de mare ajutorii. Intr'aceea Bogdanū cadiuse in mare ura la ai sci, pentrucă se deduse cu totul in amicitia Poloniloru, le făcuse stipendie militare, si-i tineă la sine cu multa liberalitate; lui Christoforū Sborovski, fratele lui Petru palatinulu Cracoviei, i promisese in căsatoriă pre soru-sa; altă soră, de mai înainte o maritase cu Casparū Panievski Rutenulu. Sborovski, imbucuratu de acēsta, fiindū-că eră plinū de datorii, de care speră să scape cu chipulū acesta, venise la Bogdanū in Moldavia. insoțitu de multi inși, cu mare pompa si înbrăcatu in pretioase haine; Bogdanu inși i refusă sora, si Sborovski se întorșe cu rusine a casă in Rusia, unde aveă posesiunū intinse, jurându rēsbunare asupra lui Bog-

dit: ac si quando occasio daretur vt Bogdanum vlcisci posset, animo intentus erat. Bogdanus igitur adornata profectione ^{(Aduentus Bogdani in Russiam ad Ioannem Tarlonem, ni in Russiam.} cuius filiam, virginem specie ac pudicitia insignem, in matrimonium ducere statuit, transmisso Nostro in cisiis, quoniam tum glacie obduratus erat, vno atque altero ministro comitatus, longeque a suorum agmine seiunctus, in Sborouij puerum, quem ille cum literis per egre miserat, incidit. qui a Bogdano cuius esset percunctatus, dolenter lamentatur se literas cum sarcinula amisisse, quas herus suis sibi perferendas commiserit. Quare subditis equo calcaribus, ad herum redit: vbi Bogdanum nullo comitatu septum viderit, narrat. Ibi Sborouius cum aliquot ministris, conscensis pernibus equis, ad Bogdanum aduolat: cui a Secigneiuo, non impigro iuvene, secundum aurem vulnus infligitur. dehinc eum Sborouius secum abducit, et in custodiam dat: nec aliter dimittere vult, quam sibi satisfaciat pro impensis et damnis, quae subierat cum ab ipso in Valachiam venire iussus esset. ^{(Bogdanus se Sborouio redemit.} Bogdanus tamen inopinato periculo circumuentus, sex millia nummum aureum Sbo-

rouio dat: reliquam pecuniam se ad certum tempus dissoluturum pollicetur: pro quo Panieuius fidem interponit. Constat id factum Sborouij Augustum regem iniquo animo tulisse. Valachi igitur, siue fidem Bogdani suspectam habentes, siue eum in Polonia interis- se rati, Selymum sollicitabant vt ipsis alium, in locum Bogdani, daret. Erat Iuonia (quem quidam Polonum fuisse, in) ^{Origo Iuoniae stirpis.} Masouia natum, dicunt) stirpis Valachicae, qui se antiquis prognatum regulis Valachiae aiebat, vir proceræ staturæ, facie decora, oculis gracilibus, quodammodoque minacibus, toto corpore lacertosus, viribus polens. Is igitur post mortem Alexandri, viuo adhuc Selymano, Palarinus Valachiae fieri voluit: cui ille Bogdanum, filium Alexandri, prætulit. Aliquandiu post hæc in Russia ac Turcia vna cum Ieremia Czarnieuieczio Valacho, cuius in eum hoc in bello insignis perfidia extitit, versatus: vt sibi animos Turcarum magis atque magis conciliaret, suscepta circumcissione ac religione Mahometana, animum ad amplam copiosamque mercaturam exercendam adiecit. Cuius magnitudine ac splendore, non solum in purpuratorum, qui Bassæ (id est capita)

ilani. După aceea Bogdanu, plecându în Rusia la Ioan Tarlon, a căru fiia, vergine lăudată prin frumusetia si purtarea sa, se determina a o lua de soția, si trecându Nistrul cu sania, fiindu-că era înghiațat, însoțit numai de vro două servitori, si fiindu depărtatu foarte de cei-laltă ai sei curi rămăseseră în urma, éta întelnesce unu servitoriu al lui Sborovski, pre care acesta 'lă trimisese de a casă cu scrisori. Intrebatu de Bogdanu alu cu este, servitorulu răspunse plângendu-se cu durere, că ar fi perdutū saculū cu scrisorile ce-i incredintiasse domnu-seu pentru insusī Bogdanu. Dându deci pintenī calulu, alergă înderētu la Sborovski, si-i spune cumu a vdiutū pre Bogdanu singurū fără de nici o pază. Sborovski luându cu sine căti-va servitori, incalecă fără întârziare, si alergă la Bogdanu, pre care ajungendu-lū, unū tēnerū bravū, anume Secigneievski, 'i defe o lovitură cu sabia si-i făcū o rană lângă urechiă. Sborovski 'lū luă cu sine, si-lū puse sub pază; nicī 'i defe drumulū mai înainte de a-lū satisface de tôte speșele si dăminele avute, atunci cândū Bogdanu 'lū poftise sa vină în Moldavia. În asemenea periclu neasceptatū, Bogdanu se vdiu nevoitū de a nu-

mēră lui Sborovski siese mī galbini; obligându-se de a-i răspunde si restulū la unū timpū determinatu, pentru care stete garante Panievski. Se scie cu cătă măchnire află de acēstă faptă regele Augustū. Într'aceea, Moldovenii, seū pentrucă nu mai aveā incredere în Bogdanu, orī pentruca credeā ca a peritu în Polonia, stăruia la Selimū, ca să le dea altū Domnu în loculū lui Bogdanu. Eră pre atunci Iuon (despre care dicu unī sa fiă fostū Polonu născutu în Masovia,) Românū de vitiă, care diceā că se trage din Domni cei vechi ai Moldaviei, bărbatū înaltū de statū, frumosu la față, cu ochi mici si anerintiători, vertosu în trupu si plinu de puteri. Acesta, după mórtea lui Alexandru, trăindū încă Solimanu, cercase a se face Domnu alū Moldaviei; Solimanu însă preferi atunci pre Bogdanu, fiulū lui Alexandru. După aceea Iuon petrecu pân la unū timpū în Rusia si Turcia, împreună cu Ieremia Cernăutianulū, Românū, carele 'lū trădă apoi în acestū resbelu. Spre a câștigă mai multū favórea Turcilorū, Iuon priimi legea mohametană si se dete la o negutiatoriă mare si întinsă. Cu chipulū acesta ajunse a se face cunoscutu nu numai Pasilorū ci si insusī în-

vocantur, notitiam peruenit, sed et ipsius Selymi. Is igitur ex purpuratis ^{Iuonia sollicitat} ^{purpuratos.} Ignito consilio Selymi de imperio Valachiae alteri demandando, eos largitionibus corrumpit, oratque auctoritatem suam apud Selymum ita interponant, ut ipsum Voiuodam Valachiae renunciet. Ostendit fidem Bogdani esse suspectam, qui se totum ad amicitiam regis Poloniae contulerit: fieri posse ut Polonorum auxilio adiutus, post Turcarum imperium excutiat abiiciatque. Selymus, propensa purpuratorum voluntate cognita, nactus absentiam Bogdani, qui in Russia degens ex vulneribus nondum conualuerat, Palatinatum (id ^{Selymus Valachiam ad Iuoniam} ^{defert.} est, dominatum) Valachiae ad Iuoniam defert, eumque per speciem mercaturae exercendae, in Valachiam, addito ei numero equitatu, ut omnes in verba ipsius, iussu Selymi, iurent, mittit. Dicitur ea de re Augustus rex cum Selymo expostulasse. At ille respondit Iuoniam in Valachiam causa mercaturae exercendae profectum esse. Iuonia in Valachiam veniens, facile ab omnibus iuramentum accipit. Est arx in Valachia Chocimum, natura loci munita, quam firmo praesidio Bogdanus firmauerat. hanc praesidiarij

milites Turcis dedere nolunt, sed eam contra vim ipsorum strenue defendunt. Bogdanus de rebus domesticis turbulentis certior factus, ut se contra vim Turcarum tueretur ac defenderet, auxilium sibi ex foedere ab Augusto dari ^{Augustus iuvat} ^{Bogdanum.} postulat: cui quatuor millia equorum, plus minus, dantur, ductore Nicolao Mieliecio, Palatino Podoliae vigilantissimo sapientissimoque, ut ipsum in Valachiam reduceret. sed incassum. Nam adeo vires Turcarum in Valachia inualuerant, ut ille totus exercitus, cum Bogdano in Valachiam missus, collocato Chocimi Bogdano, in Russiam incolumis regressus sit, non tamen sine caede Turcarum. qua in expeditione, praeclara virtus cum aliorum, tum vero Nicolai Herburti, nobilis ac egregij viri, belloque clari, enituit: qui vndique ab equitatu Turcico septus, eorum acie perfracta, multis occisis, ad suos nullo lethifero vulnere accepto, saluus rediit. Bogdanus vero, aliquandiu Chocimae moratus, eam arcem, quam firmissimo praesidio potest, munit: qua Dobrosolouio, stirpis Polonicae viro egregio, commissa, ipsemet in Moscouiam fugit, illicque degere dicitur. At Dobrosolouius, nonnullo temporis spatio Cho-

përatalui Selimü. Afiändü deci dela Pasî despre cugetulü lui Selimü de a schimbä pre Domnulü Moldaviei, 'i corumpe prin daruri, si-i rôgä de a se întrepune cu auctoritatea lorü pre lângä Selimü, ca sä-lü numescä pre densulü Domnü alü Moldaviei; aretându-le, că in Bogdanü nu se mai potü increde, de öră ce acesta s'a datü cu totulü in amicitia regelü Poloniei, si se pôte întemplä ca, ajutatü de Poloni, sä se desfacä de Turci. Selimü, vëdiëndü dorintia Pasilorü, si întielegëndü de absintia lui Bogdanu, care se aflä totü in Russia, că nu se vindecase încă de rana primitä, dä lui Iuon domniä Moldaviei, si sub chipu de negutiatorä, 'lă trimite in Moldavia cu unü bunu numëru de cälăretü, ca sä i se supună cu totiü, din ordinea imperatului. Se dice că regele Augustu avü espicatiunü cu Selimü asupra acesteï cause. Èr Selimü 'i rëspunse că Iuon plecä in Moldavia in trebî negutiatoresci. Ajungëndü Iuon in Moldavia, usiorü i se supuserä si-i jurarä credintiä cu totiü. Este in Moldavia o cetate, Hotinü, întăritä dela naturä: Bogdanü asiediasse aci bunä öste de apërare, care nu numai nu se supuse dar apärä cu täriä cetatea in contra Turcilorü. In-

tielegëndü Bogdanü despre turburările de a casä; spre a se putë apërä in contra Turcilorü, cerü dela Augustü ajutoriü in puterea legăturilorü incheiate. Augustü 'i dete vro patru miü de cälăretü, sub conducerea lui Nicolaü Mieliecki. palatinulü Podoliei, bărbatü agerü si întieptü, ca sä-lü ducä îndërëtü in Moldavia. Insä indesiertü. Pentrucä Turcii asiä se întäriserä in Moldavia, încätü tötä östea aceea trimisä cu Bogdanü in Moldavia, aducëndü pre Bogdanu la Hotinü, se întörse éräsi in Russia, intrögä si nevëtëmatä, după ce insä täiä multü Turci si le făcü multe damne. Multü se distinserä prin virtutile lorü in acöstä espeditiune, cu deosebire Nicolaü Herburtü, bărbatu nobilu, si strălucitü in resbelü, care incongiuratü de tôte părtille de cälărima turcescä, 'si făcü locü prin şirurile lorü, täiändü si o morindü o multime, si se întörse la ai sei fără de nici o ranä mortală. Èrä Bogdanü, ständü in Hotinü pân la unü timpü, după ce întări cetatea cu öste mai multä, o incredintiä lui Dobrosolovski, nobilü Polonü, érä densulü fugü in Moscovia unde se dice că petrece pân astädî. Dobrosolovski insä, apërändü cetatea cätü-va timpü, in fine fü nevoitü a o supune

cimensi arce retenta, eam post^{Iuoniae Chocf-}
Iuoniae tradere, ita iubente Iaslo-^{num traditur.}
uicio, magistro equitum campestri, cum id
Augustum velle (cuius tum mors nondum di-
uulgata erat) dictaret, coactus fuit. Iam Iuo-
nia omni turbulento statu Valachiae compo-
sito, eum pacate obtinebat, tributum solitum
Selymo pendens. ex his quoque supplicium,
quos sibi aduersari videt, sumit: praesertim
ex propinquis Bogdani, summo loco ortos, o-
pibusque florentes, crudeliter contrucidat, for-
tunae suae impendentis immemor, paulo in-
solentius victoriam exercet. Erat Palatinus
Transalpinæ Valachiae, quem non^{Consillum Pala-}
mediocriter fortuna Petri fratris^{tini Valachiae}
sollicitabat. Quare de eo anxius, Selymi pur-
puratos in regia prensabat, vt, quemadmodum
Bogdanum Iuonia, fultus auxilio Selymi, ex Va-
lachia eiecerat: sic Petrus adiutus auxilio eius-
dem, posset Iuoniam eiicere. Quare eadem
via purpuratos, qua olim Iuonia, aggreditur.
et si Palatinatum Valachiae apud Selymum
fratri Petro impetret, se duplo maius tribu-
tum, hoc est, centum viginti millia nummum
aureum, daturum pollicetur. Iuoniae fidem esse
suspectam, qui religione Mahometana spreta,

iterum Christianam susceperit, ideoque Chri-
stianis apprimere faueat: foreque breui vt Bog-
danum secutus, post ad amicitiam Polonorum
se conferat, quorum auxilio adiutus, Turcicum
imperium abiiciat. Purpurati, ma-^{Purpurati assen-}
gnitudine tributi pellecti, ac his-^{tiuntur Selymo.}
ce verbis moti, Selymo suadent vt missa le-
gatione ad Iuoniam, ipsummet ad se venire
iubeat, illique quem eo mitteret, Valachia ce-
dere. Quod si dicto ipsius minus pareat, id
se armis consecuturum. Selymus, qui ingenti
cupiditate pecuniae flagrabat, post profusum
aerarium in classem quae in Ionio mari a
Venetis, post captam ab ipso Cy-^{1571.}
prum, in alto depressa fuit, ad id se facile per-
trahi patitur. Quare legatum ad Iuoniam mit-
tit. quem sic verba fecisse, quae dies erat
vigesima prima Februarij, cum Henrico Gallo
a nostris Cracouiae diadema imponeretur, ac-
cepimus: Selymus, Turcarum Cae-^{Oratio legati Se-}
sar, Iuonia, Palatine Valachiae, me^{lymi ad Iuoni-}
ad te tributarium suum, cum hisce mandatis,
quibus te quam primum, nulla mora interpo-
sita, satisfacere vult, mittit, vt sibi tributum,
non quale olim, sed duplo maius, nimirum cen-
tum viginti millium nummum aureum, mittas.

lui Iuon, din ordinea lui Iasloviecki, căpitanu
de călăreți, care dicea că acesta ar fi vointia
lui Augustu (a căru morțe nu era încă cu-
noscută). După ce Iuon asedia starea cea tur-
burată a Moldaviei, începuse să domnescă ne-
supăratu de cineva, răspundindu lui Selimu
tributulă usitată. Elu pedepsiu cu crudime
pre câtă si-i credea adversari, cu deosebire
ucidea in moduri crâncene pre consăngenii lui
Bogdanu, omeni străluciti prin nascerea si a-
verea loră; astfelu, neaducându-si aminte de
sorta ce i se apropiu, se folosi intr'unu modu
cam insolentu de invingerea ce căscigase. In-
tr'aceea, Domnulu Tieret-Muntescu, se in-
grija multu de sorta fratelui seu Petru. Dreptu-
aceea, stăruia pre lângă Pasiu lui Selimu, ca,
precumu Iuon scosese pre Bogdanu cu ajuto-
riulu lui Selimu, de aseminea să scotă si Petru
cu ajutoriu impărătescu, pre Iuon din scaunulu
domnei. Decă totu cu chipulu prin care ajunsese
Iuon la domnia, Muntenułu promitea că, dacă
Selimu va dà domnia Moldaviei lui Petru, ace-
sta are să-i răspundă tributū induoitū, adecă
una sută două-dieci mii galbini; că Iuon pă-
răsiindu legea lui Moametu si făcându-se érăsi

crestinu, tine cu crestini, si nu mai este
credinciosu, si in curându, urmându esem-
plulu lui Bogdanu, are să se lege cu Poloni,
spre a se desface de Turci. Pasiu turcescu, a-
demeniti de mărimea tributulu, si miscati de
aceste cuvinte, propunu lui Selimu, ca să tri-
mită solă la Iuon, cu ordine să-lu aducă la
Costantinopoli, si Moldavia să o lase aceluia
pre care-lu va trimite in locu-i, că-cl, dacă nu
se va supune ordinei, va să-lu costringă prin
arme. Selimu, care după luarea Ciprulu, si
cheltuise totă visteria cu flota cea cofundată
de Venetiani in marea ionică, usioru priimi a-
cestu consiliu. Decă si trimite solă la Iuon,
care, in dioa chiaru de două-dieci si una fe-
bruariu, pre cându ai nostri incoronă pre En-
ricu Francezulu, astfelu se dice a-i fi grăitu:
Iuone, voevodule alu Moldaviei. Selimu, im-
peratulū Turciloru, mă trimite la tine tribu-
tariulu seu, cu aceste mandate, căroru vră ca
să te supu indată fără cea mai mică întâr-
diare, ca de astăzi inainte să-i trimiti tribu-
tulū, nu ca pân acumu, ci indouitu, adecă, in
sumă de una sută două-dieci mii galbini. De
nu vei face acestă, să scii că este altulu care

Ni feceris, est alius qui idem se tributum ipsi sua cum posteritate daturum pollicetur. Sed Selymus, memor constantiae, virtutis, fidei tuae, non vult tibi in imperio Valachiae molestus, si id tributum quamprimum mittes, esse. Quod si id detrectas, cede alteri, ac e vestigio simul mecum ipsemet, ad dicendam causam, Constantinopolim proficiscere. Si tibi id molestum est facere, Selymus me tibi denuntiari iussit, se cum firmissimo equitatu, alium ad occupandam Valachiam missurum. cuius voluntati si tu aduersaberis, te ad extrema quaeque adducet: tibi que non solum de regno, sed de vita periclitandum erit. Haec legati verba

Perturbatio Ioannis. in animum Iuoniae, altius quam quisquam existimare potuit, ascenderunt. Quare dissimulata animi aegritudine, legatum suos in hospitium deducere iubet. rem esse maioris deliberationis, quam ut eadem die legato possit responderi. ac, cum ad totum Senatam pertineat, eum se extemplo conuocaturum dicit, ac ea de re, tam ardua et difficili, consulturum, quidque omnes animi habeant, se ei statim dicturum. Deducto legato

Consultatio Ioannis. in hospitium, omnia postulata Selymi animo pensat: gentem vniuersam Turcicam esse perfidissimam, quae Christianis regibus fidem iuramento confirmatam (quamvis ipsemet Christiana fide abiurata, nescio quo pacto iterum Christianus fuerit) non seruet, sed captata occasione eos in fraudem inductus fallat, decipiatque. Si id tributum, tam amplum, in tanta inopia regni, quod ciuilibus bellis exhaustum sit, concedat, eo Selymum minime contentum fore, sed illud insequenti anno aucturum esse, taleque demum exacturum, quale cum vniuersa gente non possit dissoluere: nec se iam tutum fore, exorto alio qui haec imperata sit facturum. Quare vniuerso Senatu ad se conuocato, in hunc modum ad eum verba fecit. Si vnquam de re ardua ac difficili vobis consulendum, Oratio Iuoniae ad Senatam. deliberandumque fuit, hoc certe tempore est. Nam Selymus incredibili auaritia aestuans, nescio cuius instinctu, non contentus eo tributo quod ei pendere soliti sumus, duplo maius a nobis extorquet. Si concesseritis, mea nihil refert: vtpote cum non mihi, domino, sed

promite a-î răspunde acestu tributû impreună cu totă posteritatea lui. Selimû însă, aducându-si aminte de costantia, virtutea si credintia ta, nu vrè să te supere in domnia Moldaviei, dacă-î vei trimite acestu tributû indată. Er dacă refusi, cede altuia, si numai decâtu să vii impreună cu mine la Costantinopoli, spre a te justifica. Si dacă nici acêsta nu vei face, Selimû mi-a poroncitû să-ti spunû, că are să trimită in locu-ti pre altulû, cu ajutoriû de multă ôste călărimè, ca să ocupe Moldavia; si dacă te vei opune vointei sale, are să te strimtoze până la cele din urmă, si-ti va fi in periclu nu numai domnia dar si viétia. Aceste cuvinte ale solului nu se pôte spune câtu de adencu pëtrunseră inima lui Iuon. Asiadar disimulându-si măchnirea inimei, poroncesce la ai sei, să petrecă pre solû la sălasiu, pentru-că lucrul cere o deliberatiune cu multă mai matură decâtu să i se pôtă dà răspunsû încă in acea di; si fiindû-că acêsta privesce pre întregû senatulû tierei, are să-lû convôce indată, si consultându-se cu totiî asupra acestei cause atâtu de grave si dificile, are să-i spună fără întârziare cugetulû tuturor. După ce trimise solulû la sălasiulû seû, cugetă

intru sine asupra tuturorû cererilorû lui Selimu: câtu este de perfidă totă semintia turcescă, care iea intru nimica jurămintele de credintia făcute regilorû crestinî (cu tôte că si dënsulû se lăpëdase de legea crestină, si apoi nu sciû in ce chipû se făcuse érasi crestinû), si nu ascëptă decâtu ocaziunea spre a-î amăgi si insielă; că de se va inuola acestu tributû, atâtû de mare, mai cu sëmă in acêstă grea nevoia in care se află tiéra, stórsă prin resbelele civile, Selimû nici cu atâta n'are să fiă multiămitû, ci la anulû viitorû are să mai adaoge tributulû si să pretindia atâtû câtû n'ar putè să răspundia impreună cu totă tiéră; că nici dënsulû nu va mai fi sigurû, din momentulû ce s'a ivitû unulû care va să implinescă aceste ordini. Dreptu-aceea, strîgëndû senatulû (pre boiari) astfelû le vorbi. Nici odată n'atî avutû de a vē consultă si deliberă despre trebî mai grele si mai dificile. Selimû, coprinsû de o neînchipuită lăcomia, nu sciû la alû. cui indemnû, nemultiămitû cu tributulû ce-î răspundeamû pân acumû, vrè să ni-lû stórcă indouitû. Dacă 'î vetî implini cererea, puçinû 'mî pasă: că-cl nu eû, Domnulû, ci voi si copiiî vostri

vobis liberisque vestris pendendum sit. Quod si id negamus, extemplo vim, bellum, direptionem oppidorum, incendia, rapinas denun-
 tiam. In hac igitur inopia regni nostri, quod est vniuersum ciuilibus bellis exhaustum, quomodo ei illud dissoluere poterimus? Proinde quid omnes animi habeatis, exponite. Ego quidem illud animo prouideo, si tam amplum ac immensum tributum Selymo iam concesseritis, minime eum fore contentum, sed singulis annis maius exacturum, donec opes nostrae plane exauriantur. Praestat igitur vitam pariter cum vxoribus paruisque natis amittere, quam tantum dedecus pati. Nec fortuna mea adeo angor: cum sciam illud vobis esse pendendum, non mihi. Quare si hanc indecoram flagitiosamque seruitutem non vultis pati, omnes absque vlla cunctatione dicite. Ego certe diligenter prouidebo atque curabo, vt huic Ethnico cani, non solum hoc nouum, tamque amplum tributum dem, sed ne vllum plane deinceps pendam, dummodo vos mihi non defueritis. Scio, collegae carissimi, quid ego vobis debeam, quid Reipubl. vestrae: pro quorum salute ac incolumitate vitam meam profundere paratus sum. Haec vbi dixit, tacitus moeror, ac insolitum

silentium, vniuersum Senatum ce-
 pit: tandem tanquam graui somno} Maeror Senatus
 experefacti, fremunt. Seruitutem sibi a Tur-
 cis imperatoribus multiplicari. Iuoniam non
 tam luculenter quam vere de tributo loqui.
 Mori se malle, quam tantum dedecus, summa
 cum turpitudine coniunctum, pati. Proinde v-
 xores, liberos, ac quicquid preciosioris sup-
 plectilis habeant, in arcem Chocimensensem,
 cuius munitioni fidant, se importaturos, ac
 ibi omnia se collocaturos, pollicentur, seque
 Iuoniae propriis sumptibus militaturos, hosti-
 que ad Danubium, qua parte ad se delendos
 veniat, vna cum illo occursuros, cum eoque ad
 vltimam dimicationem congressuros. quae om-
 nia se iureiurando facturos confirmant. Iuonia,
 omnium constanti voluntate cognita, paucisque
 verbis collaudata, fidem ac iusiurandum om-
 nes inter se dare iubet, vt simul secum iun-
 ctis armis, Turcas ad internecionem perse-
 quantur. se vero etiam atque etiam diligenter
 curaturum, vt non solum influentes copias Tur-
 carum, a ceruicibus Valachiae reiiciat: sed
 longe lateque eorum regno euastato, hone-
 stam pacem ac quietem vna cum eis sibi com-
 paret. Accepto ab omnibus iuramento, legatum

aŭ să-lŭ plătescă; dacă veti refușă, elŭ ne
 amerintă cu putere și resbelŭ, cu focŭ și sa-
 biă, cu prădarea orasielorŭ și averilorŭ nō-
 stre. In acestă nevoiă si lipsă a tierel, care
 e stōrsă de totŭ priu resbelele civile, cumŭ i
 vomŭ putē răspunde acestŭ tributŭ? Spuneti,
 care e cugetulŭ vostru, ce e de făcutŭ? In-
 cătŭ pentru mine, n'am indoelă, că dacă i
 vomŭ dă si acestŭ tributŭ nemăsuratŭ, Selimŭ
 nici cu atăta n'are să rămână multiămitŭ, ci
 la totŭ anulŭ totŭ mai multŭ are să pretindă,
 pân ce ne va stōrce de totŭ de tōtă avere.
 Pentru aceea, e cu multŭ mai bine a ne per-
 de viétia si femeile si copilasii nostri, decâtŭ
 să suferimŭ asemenea batjocură. Si nu sōrta
 mea este aceea ce mă pune la îngrijare, de
 oră ce știu că, nu eŭ am să plătescŭ, ci voi.
 Asiadar, dacă nu vreti acestă sierbitute rusi-
 nōsă si fără de lege, spuneti fiă-care fără întâr-
 diare. Ce se tine de mine, voiți îngriji. ca ace-
 stŭ căne păgânŭ, departe de a căpētă noulŭ
 tributŭ ce pretinde, de aci inainte să nu mai
 capete dela mine chiarŭ nimicŭ, numai voi să
 nu mă părăsiți. Știu, prē-iubiti colegi, care-
 mi este datoră cātră voi si cātră tieră, pen-
 tru a cărorŭ mântuire si fericire sunt gata

a-mi pune viétia. Acestea dise, o intristare tă-
 cută, si o adencă tăcere coprinse intregŭ se-
 natulŭ; in fine, ca deceptatŭ dintr'unŭ greŭ
 somnŭ, trăsaru cu totii dicendŭ, că Turcii pre-
 dice ce merge i cufundă totŭ in mai grea
 sierbitute; că Iuon a vorbitŭ adevêrulŭ in pri-
 virea tributulŭ; că sunt mai bucurosi a mu-
 ri, decâtŭ a suferi asemenea batjocură si ru-
 sine. Asiadar, promitu a-si trimite si asiediă
 femeile, copiii, si totŭ ce aŭ mai pretiosŭ, la
 Hotinŭ. cetate in care se incredŭ; érá densii
 vorŭ să mērgă la ôste impreună cu Iuon cu
 speșele lorŭ proprie, să intimpine inamiculŭ
 la Dunăre, pre undă vine asupra-le ca să-i
 nimicēscă, si aŭ să se lupte pre viétia seŭ
 mōrte. Si la tōte acestea se légă prin jură-
 mēntu. Iuon vēdiēdu seriōsa vointiă a to-
 turorŭ, si lăudându-i in puține cuvinte pen-
 tru acestă, i pune pre totii să jure intre si-
 ne unulŭ altuia, că-si vorŭ uni armele cu to-
 tiŭ impreună, si vorŭ persecută pre Turci pân
 la cele din urmă; ér elŭ, Iuon, se va adoperă
 din tōte puterile, nu numai să respingă din
 tieră aceste osti turcesci, dar impreună cu
 densii, să devaste împērătia turcescă in lungŭ
 si in latŭ, si să căștige in fine, o pace one-

ad se Selymī accire iubet: cui tale responsum
Iuonia legato re- spondet. Iudiente Senatu dat. Equidem pro
 veteri fide mea, quam datam Selymo domino meo conservare solitus sum, de dando tributo libenter parerem, ni voluntatem meorum ab eo abhorrere scirem: qui quaeque acerbissima ac durissima ferre malint, quam eam indecoram servitutem, nulla ratione ferendam. Quare, cum id a meis nullo pacto extorquere queam, Selymum me, ne in malam partem accipiat, vehementer precari: cuius amicitiam mihi ornamento et praesidio, non detrimento esse velim. ideoque mea spe Palatinatum Valachiae ab illo et petiisse, et ob meam singularem fidem in ipsum, obtinuisse. Quae spes ne me fallat, etiam atque etiam oro.
Iuonia legatum ex Valachia excedere iubet. Hisce dictis legatum, nulla mora interposita, e finibus Valachiae excedere, eumque nullis muneribus, vti alios legatos solitus erat, ornatum, equites Valachicos ad ripam Danubij deducere iubet. Quae res ipsi haud mediocrem suspicionem attulit, Iuoniae animum esse a Selymo alienum. Iuonia,
Iuonia exercitum comparat. responso dato legato, ad comparandum exercitum continuo animum adiecit. vbi illico omnes pedites stipen-

dio militari inautorati: quique equo stipendia merere soliti erant, ad Iuoniam conveniunt. qui iuramento se iterum atque iterum obstringunt, se contra Selymum, tam crudelem dominum, ad internecionem, supremamque dimicationem, pugnatuos, omniaque potius, patriam, vitam, vxores, carissima pignora liberos, amissuros, quam Palatinum suum deserturos. Tributnm autem se statim exacturos, in idque collaturos, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tum maxima opinio virtutis esset, militari stipendio inautoratis, expedita opera eorum in bello contra Selymum vtatur. Quo consilio Iuonia auide arrepto, credidit illos fideles erga se fore. Ita
Legatio Iuoniae ad Henricum regem Poloniae. que legatum suum Cracoviam ad Henricum et vniuersum Senatum, eum de statu rerum Valachicarum certiore faciens, mittit, in quo periculo constitutae sint demonstrans, auxiliumque ab ipso petens. sibi enim cum Selymo acerrimum bellum fore. Reges Poloniae cum Palatinis Valachiae semper foedus religiosissime conseruasae, ac eos contra Turcos imperatores defendisse, semperque hos regum Poloniae clientes fuisse: ob eamque causam tanto temporis spatio regnum Poloniae saluum ac incolume stetisse. alioquin,

stă, si linisce pentru totî. După ce priimi jurământulă toturoră, poronci să vină solulă împărătescū, căruia, în fația senatului, acestū răspunsū Ți dete. După vechia mea credință prin care sunt legatū cătră Selimū domaulă meū, si care sunt deprinsū a o păzi, bucurosū m'asiū supune în ceea ce se atinge de răspunderea tributului, dacă n'asiū scî cătū sunt al mei de determinatî, de a suferi mai bine si cele mai mari rele, decătū o sierbitute atătū de rusinôsă. Dreptū-aceea, de oră ce nu potū să-Ți induplecū la acestū lucru cu nicî unū pretiū, rogū multū pre Selimū, să nu-mî iea acēsta în nume de reū: amicitia lui asiū dorî să-mî fiă spre onóre si tăriă, ér nu spre stricătione; cu acēstă sperantiă Ți cerusem domnia Moldaviei, si o căscigaȚ pentru deosebita mea credință cătră dēnsulū. 'Lū rogū deci cu totū de a dinsulū, să nu fiū insielatū în acēstă sperantiă. Acestea dîse, poftî pre solū, ca fără cea mai mică întârdiare să părăsēcă tiēra Moldaviei; si fără să-Ți presinte vreunū darū, precum aveā datinā de a face cu altî solî, poronci unorū călăretî moldovenî, ca să-lū petrēcă pân la malulū Dunărei. Tôte acestea de abiā mai lăsa-

ră vreo indoielă solulū, că inima lui Iuon s'a instrăinatū decătă Selimū. Iuon, după ce espedî astfel pre solū, se apucă cu totū de a dinsulū de a stringe ôste. Deci, a si strînsū indată multime de pedestri cu lēfă, ér călăretî se adunară împregiurulū lui, si din noū se legară prin jurământū, că aū să se lupte pre mórte încontra tiranulū Selimū, si că mai bine 'sî vorū perde tôte, patriă, viētiă, femeî si scumpiî lorū copî, decătū să părăsēcă pre Domnulū lorū. Ér tributulū 'lū vorū scôte indată si-lū vorū dă lui Iuon, ca să adune călăretî polonî cu lēfă, cari pre atuoci se bucură de mare opiniune, si să se folosēcă cu ei în acestū resbelū încontra lui Selimū. Se bucură Iuon de acestū consiliū, si credea că-Ți vorū rămânē fidelî. Asiadar trimite solū la Cracovia la Enricū si la întregū senatulū, încunoscintiându-lū despre starea lucrurilor, arētându-Ți în ce periclu se află Moldavia, si cerēndu-Ți ajutoriulū, pentrucă mare resbelū are să aibă cu Selimū; că regilū Poloniei totū-deauna păstrară cu religiune legăturile făcute cu Domniū Moldaviei, apērându-Ți încontra împēratilorū turcesci, si totū-deauna Domniū Moldaviei atū fostū clientî regilorū Poloniei, si

Valachia armis Turcicis occupata, statim regnum Poloniae in summo discrimine futurum. Nunc se regem maximopere orare, non vt aliquo conductio milite se iuuat, sed vt Cameneciae, Leopoli, passimque in reliquis oppidis, per praeconem proclamare iubeat, quicumque in Valachiam ad accipiendum stipendium militare proficisci velit, Palatinum tantum ei stipendium numeraturum, quantum ipse poscat. plus enim apud se omnium incolumitatem, quam impensas valere. Hisce Henricus Palatinus auditis, se Iuoniam nullo auxilio posse iuuare respondet, nec cuiquam, vt ad promerendum stipendium in Valachiam proficiscatur, permissurum. idque ideo quod supra centum annos antiqua foedera regibus Poloniae cum Turcicis imperatoribus sint. Iuonia tristi nuntio ab Henrico de denegatis auxiliis perturbatus, fit a suis certior, leuem armaturam equitum Polonicorum, qui ad Borysthenem et Ponti ostia, causa praedae acquirendae degunt, esse: gentem tot bellis induratum, vt eis ad vincendum nihil ardui sit. iam eos domum nulla praeda consecuta regredi velle. ad eos igitur subito internuntios mit-

tendos censent, vt ad ipsum in Valachiam veniant, qui eis paratum stipendium, quantum velint, dissoluturus sit, modo opera eorum contra Turcas, quos ipsi etiam oderint, vtatur. vim totam belli in eo equitatu sitam esse. Iuonia consilio suorum arrepto, subito vnum atque alterum internuntium ad illos ipsos equites (qui velites optimo iure nominari possent, eo quod nusquam in loco certo consistunt, solum ab acta hostili praeda, huc illuc per loca hostium auia, abdita, occulta, vastamque eorum regionem uagantur) mittit, vt ad se quamprimum veniant: esse quod cum eis de rebus eorum loqui velit. Quod si quas occultas insidias pertimescant, eis aperte denuntiare iubet, Palatino graue bellum cum Selymo Turcarum imperatore imminere. quod cum gerendum susceperit, si stipendio militari inautorari velint, Palatinum velle eis, non solum in vnam partem anni, aut semestre, sed et singulis diebus tantum constituere quantum ipsi poscant. Quae cum ad aures Cosacorum (sic enim ij) ^{Velites in Valachiam proficiscuntur.} velites a nostris vocantur) ab internuntiis perlata fuissent, nihil de Henrico rege cogitantes, id iter suum in Valachiam

din acéstă causă Polonia rămase întrégă si neatinsă in curgere de atătă timp; că, de altminterea, cădiendă Moldavia in mânilor Turcilor, Polonia va să fiă in celă mai mare periclu; dreptă-aceea, rógă cu totă de a din-sulă pre regele, nu pentruca să-lă ajute cu vreună numără de ôste, ci numai să dea ordină să se facă publicatiuni in Camenitia, Leopoli, si alte opide, ca ver-cine ar voi să vină in Moldavia să intre la ôste, Domnulă atăta lăfă are să le numere cătă voră cere ei insisă, pentrucă mai multă tine la mântuirea tuturor, decătă la spesele ce ar pută să facă. Ascultândă acestea Enrică, răspunse că nu pôte să ajute pre Iuon cu nimică, nici pôte să permită cui-va să mērgă in Moldavia la ôste, si acéstă, pentrucă nu-lă értă vechile legături de pace ce aū regii Poloniei cu imperati turcesci de mai bine de o sută de ani. Multă se intristă Iuon aflândă cumă regele Enrică 7 refusă ver-ce ajutoriă. Intră-aceea află dela ai sei, cumcă Căzaci, călărime armată usioră, ce petrecă la gurile Nistrului si ale Mărei-Negre, si trăescă din pradă, ômeni crescuti in resbele, incătă nimică nu-î impedeacă in invingerile loră, se intorceă a casă făr să

fi căscigată vreo pradă; să trimită deci la dēnsii si să-î chame să vină la sine in Moldavia, dicēdu-le că are să le dea atăta lăfă cătă voră pofi, numai să se pótă folosi de ajutoriulă loră in contra Turciloră, pre carii si dēnsii de aseminea 7 urescū; că tótă puterea resbelului razimă in acea călărime. Plăcū lui Iuon consiliulă, si pre dată trimite la dēnsii solă, unulă intrăutulă, chiāmându-î să vină la dēnsulă cătă mai curēndă, avēndă să le vorbēscă despre trebile loră. (ei sunt călări armati usioră, nici odată nu staū la ună locă, ci luândă cu sine prada ce facă, alērgă in susă si in giosă pre locuri ascunse si neāmblate si in tôte părțile tierel inimice.) asigurându-î să nu se témă de vro cursă ascunsă, si spuin-du-le pre faciă, că Domnulă e amerintiată de ună mare resbelă cu Selimă imperatulă Turciloră, care avēndă să-lă pórte, dacă voră si dēnsii să intre la ôste cu lăfă, Domnulă are să le dea cătă voră cere dēnsii, si are să li o răspundă, nu pre semestre, ci, dacă voră, si pre fiă-care di. Audindă acestea Căzaci dela solii lui Iuon, făr să mai gândēscă la regele Enrică, că acéstă mergere a loră in Moldavia e contra vointiei sale, si plăcă

voluntati ipsius aduersari, ex illis ipsis patentibus campis ad Palatinum in Valachiam proficiscuntur. qui de more, gloriae ac praedae tam sibi quam heris suis acquirendae causa, in illos vastissimos campos, permissu suorum herorum excurrunt, vt aliquo numero Scytharum vel Turcarum comprehenso, quid in solo eorum agatur, vel quae consilia hostium sint, scire possint. Nam quamuis Turcae ac Scythae pacem cum regibus Poloniae seruare videntur, eiusdemque volunt cupidi videri: tamen ingenti manu suorum coadunata, solum Podolicum ac Russicum effuse depopulari, magnaue damna inferre solent, ni subito velites eis occurrant, ac nonnulla manu suorum subnixi, numerosas eorum copias fugent. Erant ^{Ductores exercitus Kosacorum.} autem ij praecipui ductores velites. Suierceuius habuit sub signis ducentos equites, vir omnibus artibus, pariter militaribus, instructus, viribusque pollens. Barsanus ducentos duxit. Braslauenius quoque erant ducenti. Hi sese omnes Suierceuij imperio commiserere, nec sine ipsius voluntate cum hoste congredi ausi. Coslouius quoque ducentos duxit: Stusenius itidem: Iancius centum, Socolouius totidem. Qui omnes in Vala-

chiam simul ad Palatinum omni metu deposito, profecti fuere. Postquam igitur velites fines Valachiae attigere, de his Iuonia edoctus, extemplo, qui eos honorifice nomine suo, ac liberaliter exciperent, commeatumque ac rerum omnium copiam, quaeque ad victum necessaria essent, liberaliter suppeditarent, mittit. Cum Iuonia ad velites proficiscitur. Iuoniae velites cum ductoribus Valachicis abessent, de eis Iuonia certior factus, ipsemet cum pulcherrimo equitatu, adiunctis sibi aliquot ex Senatu, obuiam eis proficiscitur: vt se exhibito, animique sui in eos voluntate declarata, illos post obsequentiores haberet, ac ad quaeuis pericula adeunda alacriores. vbi in conspectum eorum venit, prae nimio gaudio, paucis verbis salutato, singultus vi lacrymarum impediens, ne verbum quidem proloqui potuit, sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari iubet: vt militari conuiuio exceptis, post cum eis de periculis imminentibus suis, de belloque sibi Selymi ingruente, liberius loqui possit, reliquis se sequi iussis. Vbi in castra ventum est, bombardarum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet, sic vt coelum sonitu resonare, terra

indată din midî-loculă aceloră câmpuri deschise la Domnulă Moldaviei. Ei aŭ datină de a face excursiuni de a pururea, cu permisiunea mai-mariloră loră, în acele întinse câmpuri, spre a câscigă gloriă si pradă pentru sine si conducătorii sei, si prindiendă câte ună numără de Tătari si Turci, află ce face inimiculă si ce planuri are; că-cl, de-si Turcii si Tătarii pară a păzi pacea cu regiă Poloniei, si se arată că o dorescū: cu tôte acestea, adese ori adunându-se în mare numără, vină de prădeză pământulă podoliană si rusescū (ruteni) si facū mari damne, dacă nu le staă în cale Căzaciă, cariă, ajutați de pușini ai sei, fugărescū cetele loră cele numeroșe. Cei mai de frunte conducătorii Căzaciloră eră: Svierceviski, bărbatū putinte, si iscusitū intru tôte, precumū si în artea militară, aveă două sute călări. Barsani încă eră două sute. Braslaviană érăsi două sute. Toti acestia stă sub comandulă lui Svierceviski. Coslovski conduceă două sute. Stusenski totă atăția. Ianci o sută. Socolovski asijderea o sută. Cariă totă impreună plecară în Moldavia la Domnulă, înlăturându veri-ce tēmă. Ajungendū Căzaciă la marginile Molda-

viei, Iuon, indată ce fū insciintiată, trimise ca să-i priimescă în numele sei cu tōtă onōrea si cuviintia, si să le dea cu liberalitate provisiuni si de veri-ce ară avē nevoiă. Cândă ajunseră în apropiare de două mile dela caștele lui Iuon, acesta, insciintiată, plecă intru intimpinarea loră, însoțitū de cea mai frumōșă călărime si de vro căți-va boiari de frunte, pentruca arētându-le astfeliū tōtă bunăvointia si plecarea inimei sale, cu atătū să si-i facă mai ascultători si mai voiosi de a se espune la veri-ce pericole. Indată ce ajunse în fașia loră, salutându-i în pușine cuvinte, de multă bucuriă lă năpădiră lacrimile, încătū nici ună cuvētū nu putū să mai grăescă, ci luândū cu sine pre conducătorii loră, i pofti să-lū însoțescă la tabără, pentruca, ospētându-i mai atâtăi milităresce, să se pōtă întielege apoi cu dēnsii mai cu de a mēruntulă asupra periclelor apropiate si asupra resbelului cu Selimū. Cei-laltă încă veniă mai în urmă. Ajungendū în caștre, din ordinea lui Iuon începură să dea, în semnū de bucuriă, din tunurile cele mari, cu atăta putere, încătū rēsună ceriulă si se cutremură pământulă. După

strepere visa fuerit. Postquam satis concentui datum fuit, tot pedites e numero suorum, quot equites velitum erant, egredi iubet, vt singulorum equis acceptis, quod satis pabuli esset, darent, eosque curarent. Hisce ita imperatis Kosacos non certe militari prandio, sed magifico ac copioso conuiuio exci-^{Iuonia velites tractat.} pit. Ductores illorum suosque pro-^{Iuonia ad se Kosacos accit.} ceres, secum in tabernaculum, quod in patenti campo erectum erat, ducit, eosque secum epulari, vbi et Senatus erat, cogit. Reliquos Kosacos in alia tabernacula ductos simili ratione tractare iubet. Postquam epulae remotae fuere, iubet aliquot argenteas patinas nummis aureis onustas afferri, ac ex eis tantum ductoribus Kosacorum, eorumque ministris apponi, quantum satis esset: dictitans, id eis eo nomine se largiri, vt longinquitate itineris fatigati, in balneis lauent corporaque curent. Illi pariter pudore ac quadam admiratione defixi, se accepturos negant. Sed vi coacti, ac precibus non solum Iuoniae, sed et procerum Valachicorum fracti, acceperere, gratiisque actis pro tanta in se munificentia Iuoniae, omnes assurgentes, in conspectu eius steterere. Ille dextra eis ad laeuam partem castrorum suo-

rum, quae in proximo erant, vt ibi stationem haberent, innuit. Deinde mittit eis sex grandia vasa vini generosissimi, sexcentosque taleros, vt illud in memoriam nominis sui exhauriant. Nam alioquin illi militi aqua solum in illis vastis solitudinibus perpetuus potus est. Ad haec parochos iisdem, ne quid omnino tam ipsis quam ipsorum iumentis de-^{Iuonia ad se Kosacos accit.} sit, addit. Appropinquante luce, ip-^{Oratio Iuoniae ad Kosacos.} semet ad ductores velitum venit: quos, vt in tabernaculum suum veniant vna cum comitatu suo, orat. esse quod ad eos de summa rei referat, et quid eos facere velit, omnibus exponat. Qui vbi alacres venere, talem orationem ad eos lingua Polonica habuisse dicitur. Si de vestra fide, virtute, constan-^{Oratio Iuoniae ad Kosacos.} tia, fortissimi equites, certo mihi non persuasissem, nunquam hoc difficili ac periculoso tempore, vos procul e patria vestra euocassem. Sed cum haec omnium constanti ore celebrata fuisset, vos huc euocaui, vt mihi operam vestram et industriam, in hoc bello gerendo contra Selymum, infensissimum hostem, praebeatis. pro qua nauata si vobis certum stipendium militare constituere velim: non mediocriter pertimesco ne meritis vestris

ce se veseliră de ajunsă, Iuon trimise la Căzaci totă atătu pedestri de al sei pre căti eră si Căzaci, pentruca luându caii fiăsi-căruia, să le dea nutretiu de ajunsu si să-i ingrigescă. După aceea, priimi pre Căzaci nu cu ună prândiū militariū ci cu ună ospētiū magnificū. Pre căpitan si cei mai de frunte al lorū i luă cu sine in cortulū ce eră ridicatū in midilocolulū câmpului, si-i puse la masă impreună cu sine si cu boiari. Pre cei-laltī Căzaci i duseră in alte corturi si fură tratatī totū asiă de bine. După ce mănăcările fură ridicate de pre masă, poronci să aducă câte-va tipsii de argintū încărcate cu aurū, si să le pună pre masă dinaintea căpitanilorū căzaci si a omenilorū lorū, ca să iea fiăsi-care cu indetulare, dicēdu că pentru aceea le imparte acesti bani, pentruca, fiindu ostenitū de unū drumū atătu de lungū, să pōtă merge la baiă să se scalde si să-si restabilēscă puterile trupesci. Eră Căzaci, minunându-se de atăta liberalitate, le eră rusine să priimēscă. Dar in fine, costrinsi si invinsi, atătu prin stăruintiele lui Iuon cătū si ale boiariilorū, priimiră, si multiāmindu-i pentru o munificentia atătu de mare, se sculară in picioare cu toti si

steteră dinaintea lui. Er elū le arētă cu drép-ta, partea stângă a castrorū sale ce eră in apropiare, pentruca să se asiedie acolo. După aceea le trimise, pre lângă siese sute de taleri, siese buti mari, de celū mai alesū vinū, pentruca să-lū bea in memoria numelū seū. Pentrucă si de altmintea Căzaci in pustietătile lorū cele intinse nu aū altă beutură afară de apă. Pre lângă acestea, le dete ingrigitori cari să pōrte grige de tōte cele necesarie lorū si calorū lorū. In dioa următōriă diminētia, merse elū insusī la căpitanii Căzacilorū, si i pofti să vină in cortulū seū, avēndū să se intielēgă cu dēnsii despre tōte, si să le spună ce are să facă fiăsi-care. După ce sosiră voiosi, Iuon astfelū le vorbi in limba polōnă. Dacă nu eram deplinū convinsū de credintia, virtutea, si costantia vōstră, viteji cavaleri, nici odată nu v'asiū fi chiāmatū asiă departe de patria vōstră, in timpuri atătu de grele si periculose. Dar de oră ce tōtă lumea eră plină de laudele vōstre, v'am chiāmatū, ca să-mi datī ajutoriulū vostru in purtarea acestui resbelū in contra lui Selimū, dusmanulū nostru neimpăcatū. Pentru care ajutoriū, vrēndū să vē determinū o anumită

minus dignum praemium detur. sed, quicunque successus nostri contra hunc teterrimum hostem erunt, omnia vobis, milites, a me large suppeditabuntur, commeatus, pecunia, equis pabulum, ac id genus alia ad eam rem pertinentia. Ego vos, pristinae virtutis memores, ita vos gesturos esse hoc in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio est, ac eam in animo meo excitastis. Vobis autem summas perpetuasque gratias et ago et habeo, quod ad me, hominem Christianum, ipsi etiam Christiani veneritis. quorum voluntatis erga me, semper gratum ac memorem me fore polliceor. Qui etsi pro magnitudine periculi mei pauci estis: tamen non minus mihi gratus est conspectus vester, quam si duodecim millia mihi in auxilium aliunde missa fuissent. Quare, quaecunque stipendium volueritis, id me vobis dissoluturum recipio. Nec vos vires Turcarum ita animo pensare velim, quasi a nobis vinci non possint. Fateor eos hactenus miro successu vsos fuisse, qui a sordidissimo initio orti, in tantam amplitudinem peruenere: sed quae ab eorum perfidia, non virtute, profecta, summo cum scelere coniuncta sit. Fateor item Deum immortalem consuesse, quo grauius ho-

mines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci velit, his secundoires interdum res et diuturniorem impunitatem concedere. Sic Turcae si hactenus felici successu vsi sunt, id ita volente ac permittente Deo factum est, vt quanto altius ascenderunt, tanto grauius corruant. Plura loqui me vis lacrymarum non patitur. Qui sit animus erga vos meus optime et perspicere et intelligere posse video. Quemcunque casum fortuna inuexerit, hunc vobiscum communem ducam. Haec prolo-

Suierceuius pro omnibus Iuoniae respondit. | quanto Suierceuius pauca pro omnibus Iuoniae | bus militari ac rudi sermone sic respondisse dicitur: Non stipendium tuum, Iuonia, vt ad te veniremus, nos pellexit: quod nos semper pro minimo duximus: sed potius virtus nostra singularis, vt contra hunc foedissimum ac acerrimum Christianorum hostem pro incolumitate tua dimicemus. Stipendium non curamus. qualis tandem fortuna nostra futura est, exitus belli declarabit. satis a te remunerati videbimur, si hoste tuo intra fines regni hisce nostris dextris represso, honestam pacem cum eo habueris. Tu vero quid postea nobis praestare debebis, fortuna nostra id te docebit. Nec vires Turcarum horremus:

lăfă, multă mă temă să nu fiă nepotrivită meriteloră văstre. Dar veri-care ară fi succesele năstre in contra inamiculă, voi, ostasă, vetă priimi tôte cu indestulare, provisiuni, bană, nutretii pentru caă, si in fine, tôte cele necesarie. N'am indoelă că, aducându-vă aminte de vechia văstră virtute, vă vetă purtă in acestă resbelă cu vitejiă de care sunteti cunoscută in lume, si care o desceptarătă si in inima mea. Vă multiănescă din totă sufletulă, si de a pururea vă voiă rămâne recunoscetoriă că, ômenă crestină, nu întârdiaătă de a alergă in ajutoriulă meă, crestină ca si voi. De-si sunteti puçină la numără după mări-mea periculuă, privirea văstră mi e măi plăcută decâtă ună ajutoriă de două-spre-diece miă, ce asiă fi priimită de aiurea. Pentru aceea, cătă lăfă poftiti, atăta mă indatoreză a vă răspunde. Nică să nu vă inchipuiti că Turciă ară fi asiă de tară ca să nu-i putemă invinge. Este adevără, cumă ei din cea măi apusă stare se ridicară la cea măi mare înăltime, însă, nu prin virtute, ci prin perfidiă si fărădelege. Nu măi puçină e adevărată, că adese ori nemuritoriulă Dumnedieă lasă pre cei reă, măi fericiti, si nepedepsiti măi inde-

lungă, pentruca in cele de apoi cu atătă să simtiă măi durerosă schimbarea sôrtei si răsbunarea dumnediească. Astfelă Turciă dacă se bucurară pân' acumă de atâte succese fericite, acêsta se făcă cu vointia si permisivnea lui Dumnedieă, pentruca, cu cătă s'au înălțiată măi susă, cu atătă să cadia măi greă. Puterea lacremeloră nu mă ertă a vă grăi măi multe. Sunt incredintiată că cunosceti si intieletă, cu ce inimă sunt cătră voi. Verice întemplană să vină asupra năstră, sôrta mea cu a văstră va fi comună. După ce dise acestea Iuon, Svierceviski astfeliă se spune a-i fi răspunsă in numele tuturoră, in limbă militariă si aspră: Nu lăfa ta Iuone, este aceea ce ne indemnă să venimă la tine: acêsta totă-deauna puçină o băgarămă in sémă; ci măi vârtosă venirămă, indemnati de virtutea năstră, ca să ne luptămă pentru tine contra acestui uriti si neimpăcată inimică ală crestiniloră. Nu lăfa ne ingrigesce pre noi; ceea ce ne va aduce noroculă, se va vedă la finitulă resbelului, si vomă fi răsplătită noi de ajunsă, numaă să răspingemă inimiculă dintră marginile tierei cu aceste braçie ale năstre, si tu să câscigă o pace onorabilă. Cumă ne

STEFANO GIORGIZZA PRINCIPE DI MOLDAVIA.

A Bloem del.

Il Bianchi scul.

COSTANTINO SERBANO PRINCIPE DI VALACCHIA & 7
A. Blouem deli; *Il Bianchi fec*

quorum successus quales tandem adhuc erunt, eos diuinae prouidentiae iam committendos censemus. nos in hostem intenti erimus, vt eum a iugulis tuorum auertere possimus. Oratione Suierceuij Iuonia confirmatus, ductores Kosacorum secum prandere iubet, quibus epulum dat: alteram mensam Logafetus, Veremias magister equitum, cum reliquis Senatoribus occupat. Haec acta sunt vigesima die Martij. Caeterum Selymus audito responso Iuoniae, simul ira indignationeque accen-
 sus, (quam legatus amarulentis <sup>Indignatio Sely-
mi in Iuoniam.</sup> verbis, eo quod nulla munera a Iuonia acceperat, auxit) sine mora Palatino Transalpinæ Valachiae triginta millia Turcarum, duo Vngarorum mittit, vt coadunata suorum manu, Iuoniam capiat, eoque ad se misso, ipse totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum, fratrem suum, Palatinum constituat. <sup>Exercitus Palati-
ni Transalpinæ
Valachiae contra
Iuoniam.</sup> Is mandato Selymi alacriter suscepto, suisque ad arma conuocatis, simul cum Turcis ac Vngaris flumen Moldauam tranat. Erant fere omnium centum duo millia fortissimorum virorum. Qui non solum Iuoniam e Valachia eiicere poterant, sed et

quemque fortissimum regem bello lacessere ac vincere. Hinc nocturno diurnoque itinere fatigati, vt tam sua quam equorum corpora reficerent, nil de Iuoniae inopinato aduentu suspicati, in loca herbida, quae supra flumen late patent, equos effuse euagari patiuntur. Interea speculatores ad Iuoniam <sup>Iuonia fit de ho-
stibus certior.</sup> prandentem veniunt: flumen Moldauam maximam vim hostium tranasse, quibus Turci simul cum Vngaris intermixti sint: nec eorum certum numerum sciri posse, sed supra centum millia esse suspicari. nunc omnes equis in pascua laeta missis, se quieti dedisse. Quos si Iuonia cum parata suorum manu aggrediatur, facile ad vnum deleri vinctique posse. Haec tanta alacritate animi a Iuonia audita fuere, vt Suierceuium cum suis confestim praecurrere, datis ei sex millibus Valachorum, qui linguae Turcicae gnari, omnia certius cognoscerent, iusserit: ipsemet vero cum suis, quoniam paulo onustiores armis erant, subsequitur. Suierceuius omnes orat, vt si laeta ex hoste victoria potiri velint, quanto silentio possint, ad hostium castra nullo clamore dissono aut tumultu edito perueniant.

vei răsplăti apoi atunci, noroculū nostru te va invētiā. Nicī puterea turcēscă nu ne înspăimēntă. Veri-care aū fostū sucele lorū de pân acumū : acestea le lăsămū in grija lui Dumnedieū; éră noi vomū purtă grija inimiculuī, si ne vomū luptă ca să-lū alungămū de pre capetele vōstre. Cuvintele lui Sviercevi si întări inima lui Iuon. Elū pofti la prândiū pre căpitaniū căzacī, 7 puse impregiurulū mesei sale si-i ospetă; ér logofetulū celū mare, si Ieremia hatmanulū, se asiediară la altă masă impreună cu cei-laltī boiarī. Acestea eră la două-dieci si una martiū. Intr'aceea, Selimū, ascultândū răspunsulū lui Iuon, se aprinse de mânia si măchne, fiindū atitiatū si mai multū prin vorbele cele amare ale soluluī, care eră năcajitū fōrte că nu primise dela Iuon nicī unū darū; si fără cea mai mică întârziare trimite Domnulū muntenescū trei-dieci mi de Turci si două mi de Unguri, pentruca, adunândū si pre ai sei, să mērgă să prindă pre Iuon si să i-lū trimită la Constantinopoli, să ocupe tōtă Moldavia si să asiedie intr'ēnsa Domnū pre frate-seū Petru. Primindū cu bucuriă mandatulū lui Selimū, si stringēndū sub arme pre ai sei, Muntēnulū plēcă impreună

cu Turci si Unguri si trece riulū Seretuluī. Eră de toti vro sută două mi de ostasi viteji, cu cari si numai pre Iuon putea să-lū scotiă din Moldavia, dar eră in stare să bată si să invingă si pre celū mai putinte rege. Osteniti de drumū, că veniseră di si nopte fără repaosū, si neaducēndu-si a minte de apropiarea lui Iuon, lăsară caii liberi la erbă verde, pre câmpia ce se intinde din sus de riū, pentruca să răsufe atātū dēnsi cātū si caii lorū. Intr'aceea, pre cāndū Iuon se află prândiendū, etă vinū speculatori si-i spunū, cumū unū mare numărū de inimi ci trecuse riulū Seretuluī, fiindū impreună si Turci si Unguri amestecati; numărulū lorū nu se scie bine, dar se dă cu socotēlă a fi preste una sută de mi; că lăsāndu-si acumū caii liberi la păsiune, ei se puseră cu toti la odichnă; că, in fine, Iuon, dāndū pre neasceptate asupra lorū, usiorū i-ar putē invinge si ucide pre toti pân la unulū. Cu mare bucuriă ascultă acestea Iuon, si dete numai de cātū ordine lui Svierceviski, ca să alerge innainte cu ai sei, dāndu-i si siese mi de Romāni, cunoscători de limba turcēscă, ca să afle tōte mai cu de amēruntulū; éră dēnsulū cu ai sei, cari eră armati mai greū, veniā

Hisce ita inter se compositis, in speculatores Moldauorum, qui supra castra suorum stationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebant, incidit. Erant vero hi quadringenti: qui omnes a Kosacis circumuenti capiuntur. Quos ^{Capiuntur speculatores.} primo benigne, demum minaciter alloquuntur, quid consilij hostes habeant, vbi sint, quid agant: si indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi suppliciter et ingenue, praesentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Transalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari sint, non tam longinquitate ac difficultate itineris fatigatos, quieti se dedisse, ac corpora curare, quam vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediantur. Quos si iam securos ac omni cura dissolutos inuadat, eum facile compotem victoriae futurum. Valachorum Transalpinorum non esse amplius septuaginta millia, Turcarum ^{Iuonia de statu hostium cognoscit.} triginta, Vngarorum tria. Hisce Kosaci cognitis, subito ad Ioannem nuntios mittunt, in quo statu res hostium sint, eum certiore faciant: vt cum suis mature (in manu enim victoriam esse) appropere. Ipsi vero non procul ab hostium castris, duabus

horis stationes vigiliasque taciti agunt, ne vsquam hostis commoueatur, aut quicquam incipiat. Quae vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuissent, statim ipsemet adest, Suierceuiumque suos disponere, ac quamprimum cum hoste configere iubet. Ipse vero, quoniam multitudine abundabat, sua acie in longitudinem ex- ^{Stratagema Iuoniae.} tensa, tribus ex partibus hostium castra, omni praesidio nudata, aggreditur. Suierceuius parte ab altera cum suis citatissime ad hostem, antequam Iuonia accessisset, peruenit: ibique sublato clamore, castra hostium inuadit. Hostes, ignoto et horribili sonitu repente exciti, neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere aut providere quidquam poterant. Ita cunctos strepitu, clamore, et nullo subueniente, Kosacis instantibus, tumultu, terrore, formidine, quasi vecordia ceperat. Ecce tibi in tanta strage hostium su- ^{Primacaedes hostium.} bito Iuonia cum suis adest: qui et ipse stratos ac perturbatos egregie caedit. Fugae nnsquam locus est. Nam Moldani procul equos a se in pascua abegerant, nec quomodo fugerent habebant. omnes nudi inermesque hosti, ad primos successus

mai in urmă. Svierceviski invită pre totî, ca, dacă vorû să se bucure de învingere, să înainteze spre inamicû in tótă tăcerea, fără strigăte si fără tumultû. Intielegându-se astfel, étă daû preste veghia Muntenilorû ce se asiediasse din susû de castrele lorû, ca să-i păzescă să nu fiă atacatî cumva si turburatî in odichna lorû. Veghia eră in numărû de patru sute; Căzacii 'i incungiură îndată si-i prindû pre totî. 'I intrébă mai ântâiû cu binele, apoi cu amerintiârî, care e planulû inimicilorû, unde se află, ce facû; si-i costringû să spună totû, dacă nu vorû să pătîescă mai reû. Érá ei, coprinsî de frică, mărturisiră cu umilintiă si sinceritate, că Românii munteni, impreună cu Turcii si Ungurii ce se află cu dânsil, ostenitî de drumulû celû lungû si greû, se puseră la odichnă, pentruca atâtû mai cu tărie să lovescă pre Iuon fără de veste; că crediându-se ei acumû siguri si fără de nici o grijă, Iuon usiorû i-ar putè învinge; Munteniî nu sunt mai multî de siepte-diecî miî, Turcii trei-diecî, Ungurii trei. Afiându Căzacii acestea, trimittû îndată la Ion si-lû incunoscintiéză in ce stare se află inamiculû, ca să vină fără întârziare, că învingerea 'lû a-

scéptă. Érá dânsii asiediându-se in depărtare numai de două ore de castrele inimice, veghiă in tăcere, ca să nu simtiă inamiculû si să se scôle cumva asupra-le. Iuon, insciintiatiû, si veni îndată, si invită pre Svierceviski ca să puiă in ordine pre ai sei, si să începă numai decâtû bătaia. Érá elû, Iuon, avându ôste mai multă, o insiră in distantie mai mari, si de trei părţi atacă castrele inimice, lipsite de veghiă si de ver-ce apărare. De altă parte, Svierceviski, innaintându cu pasî repedî, se apropiă de inamicû innainte de sosirea lui Iuon, si dete năvală in castre cu mare sgomotû. Inimiculû, desceptatû fără de veste prin strigătele cele necunoscute si înflorătorie, astfel se inspăimântă, încâtû nici putea să fugă, nici să apuce armele, nici scia ce e de făcutû: totî 'si pierduseră mintile de frica si grôza ce băgă într'insii sgomotulû si strigătele Căzacilorû ce intraseră in castre si-i tăia. Intr'aceea, étă sosesse si Iuon cu ai sei, si măcelăriă infricosiatû pre inimicii ametitî si turburatî. Nu eră chipû de scăpare. Pentrucă Munteniî 'si lăsa-seră caii la păsiune in depărtare, si nu putea să fugă, nici le rămâne aaltă, de câtû, despoiati si desarmati cumû eră, ase dă spre junghi-

victoriae exultanti, iugulum praebent. Fit totis castris planctus gemitusque. Ex tanto numero hostium nemo, praeter Pa-^{Enga Palatini cum fratre Petro.} latinum Transalpinæ Valachiae, vna cum Petro fratre, quem in Valachiam fretus tantis copiis deducebat, fugit. Hi igitur, consensu equis, qui in tanto periculo vix eis oblatis erant, perniciosus, per lacum qui ex Danubio oritur, tranant, peruenereque ad arcem Brailouiensem ad praefectum Selymi: reliqui omnes ad vnum caesi, alitibusque obiecti. Tum spectaculum fuit horribile, in campis patentibus omnes viri afflicti: ac multi vulneribus acceptis, neque fugere posse, neque quietem pati, niti modo, et statim concidere. Postremo, omnia qua visus erat, constrata telis, armis, cadaueribus: et humus infecta sanguine. In castris multum opulentiae reperi-^{Castra capiuntur.} tum fuit: quae Iuoniae omnis censis. quam ille militibus, in primis vero Kosacis dat, qua plurimum ditati fuere. Iuonia in iisdem castris quatrimum moratus, ut suorum corpora caede hostium defatigata, viribusque exhausta reficeret, cadauer Palatini ac fratris Petri summa cura requirit. Quo haud reperto, recta exercitum in regionem Palatini

Valachiae Transalpinæ inducit: Iuonia Palatini castella oppidaque et natura et^{ditionem vastat.} viris parum munita, adgreditur: quosque obuios nulla foeminei sexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas et vicus pariter cum oppidis igne succendere imperat. Triste ac miserum ibi spectaculum fuit, cum illam partem Valachiae Transalpinæ omnes fumantem ac flamma relucens aspiciant. Trahebantur senes ad caedem, rapiebantur parui pueri ad necem, matronae pariter cum virginibus stuprabantur: quaeque crudelissima et acerbissima perpetrabantur. Iuonia vniuersos laudat, atque agit gratias: hortatur ad caetera quae leuia sunt, parem animum pro victoria gerant. satis iam pugnatum: reliquos labores pro praeda fore. Hac tali populatione victor exercitus ad Transylvaniam, sine Sedmigro-densem regionem, peruenit: visaque Brasouien-si arce, iter ad inferiorem Danubij ripam deflexit. Ibi cognoscit Palatinum Transalpi-nae Valachiae vna cum Petro fratre esse in arce: itaque protinus aduersum illud oppidum suos ducit. Est ciuitas Brasouiensis (*sic*) supra Danubium sita: quae arcem percommendam habet, et natura loci et firmo praesidio bene muni-

are in mânilé invingătoruluî. Resună castrele de plânsete si gemete. Din atâtea numărû de ôste numaî Domnulû muntenescû putû să scape, împreună cu frate-seû Petru, pre care 'lû aducea cu tótă increderea să-lû asiedie in domnia Moldaviei cu ajutoriulû acelei numărôse osti. El, găsindû de abia două cai iuti, încălecară amândouă, si trecendû laculû ce curge din Dunăre, ajunseră in fugă la cetatea Brăilei la Pasia de acolo. Cei-laltî, Români, Turci si Unguri, fură ucisi toti pân la unulû si aruncati corbilorû. Eră unû spectaclu infricosiatû: pre tótă intinderea câmpuluî cadavre de ômeni morti; multî, trăgându de mörte, acoperiti de rane, nici putea să fugă, nici să stea pre unû locû, de abia cercă să se ridice, si cădea érási la pământû. In fine, orî încătrău priviaî, totulû eră acoperitû de arme si cadavre, si pământulû adăpatû cu sânge. Multă avutiă se găsi in castre, care tótă cădiu in mânilé lui Iuon, ér elû o împărţi soldatilorû si cu deosebire Căzacilorû cari se inavutiră fôrte. Rămăindû Iuon patru dile in castre pentruca ostasiî să-si restaure puterile ostenite si stôrse prin măcelulû inamicilorû, cercă cu de a măruntulû cadavruî Domnu-

lû muntenescû si alû frate-seû Petru, care negăsindu-lû, întră cu tótă ôstea in Tiéra-Românescă, atacândû cetătile si orasielé, care nici dela natură nici de vreo ôste nu eră apérate, tăiândû si uci-di-ndû in totû drumulû pre toti fără alegere de sexû si etate, si dândû focû satelorû ca si orasielorû. Eră tristû si de plânsû a privi acea parte a tieréi acoperită tótă de fumû si flacări. Se omoriă bêtrâniî si copiiî, se rusină matrônele si verginele, si se comiteă crudimi de totû genulû. Iuon 'î lăudă pre toti, le multiămiă, si-î iuvită ca totû cu asemine bărbătiă să se pôrte si de aci innainte; că de o cam dată destulû se luptară, acumû potû să prădeze pre sêma lorû. Totû astfeliû prădândû ajunse ôstea invingătoriă pân la marginile Transilvaniei in apropiarea Brasiovuluî. De aci se întôrse in giosû spre Dunăre, si intielegendû că Domnulû muntenescû împreună cu frate-seû Petru se află in cetatea Brăilei, si plecă îndată cu ôstea asupra cetătiî. Brăila este lângă Dunăre, cu o fortăreţiă tare si prin positiunea loculuî si prin zidurile sale si ôstea apărătoriă ce se află într'insa. Iuon se asiediase cu ôstea nu departe de orasiû si fortăreţiă, la unû locû bine potrivitû, încâtû tunurile cetă;

Castra Iuoniae ad Brailouiam. } tam. Ibi Iuonia non procul ab oppido Brailouia arceque, nactus locum percommodum communiendis castris, sic vt ex arce tormentis muralibus nulla ratione infestari posset, aberat. Hinc scribit literas ad praefectum arcis, easque duobus captiuis Moldauis perferendas committit: quibus illum orat vt Palatinum Transalpinæ Valachiae, perennem hostem suum, vna cum Petro fratre, qui ob nullum ipsius maleficium bellum ipsi intulerint, ac post infelicitè tentatum praelium ad eum ex acie fugerint, extemplo sibi tradat: alioquin se exercitum ab oppido non remoturum, donec vi adactus eos dedat. Ad has literas sic praefectus arcis, per quatuor Turcici sanguinis, (quorum duo oppidani erant, duo ex arce domestici) respondet, ac simul Responsum praefecti arcis. } Iuoniae decem globos grandes tormentarios, totidem minores cum duabus sagittis mittit. Audio te (inquit) ministrum esse Selymi: ideo rationem tui habeo. eos minime apud me esse, quos petis, nego. sed cum ad aures meas perlatum fuisset, te ingentem multitudinem exercitus Caesaris cecidisse, qui mandatis ipsius parentes, in Valachiam Petrum fratrem Palatini Transalpinæ

Valachiae deducebant: edico tibi, nisi hinc obidionem quamprimum solueris, huiusmodi ferculis cum tuis pascere: quibus vna cum exercitu tuo satiat, post ructabis. Hoc tale re- Iuoniae indignatio in internuntios. } sponsum tantam Iuoniae indignationem mouit, vt illis ipsis internuntiis quatuor comprehensis, naribusque eorum simul cum labiis ac auribus praecisis, pedes singulorum sursum versos longissimae trabi ferreis clauis affigere iusserit, eosque Novum genus crudelitatis. } terram capitibus attingentes ante oppidum sclopetarios ferre abiicereque imperarit. Horrendum id omnibus spectaculum fuit: quo Iuonia praefecto arcis demonstrare voluit, eum similem exitum vna cum profugis manere. Hoc tali tristi exemplo edito, nulla mora interposita, pedites scalis in eum vsum paratis, admotis, moenia vrbs clamore sublato conscendere iubet. Nec consili- Celeritas peditem. } lium euentus moratus est. Nam pedites tanta celeritate sese sub moenia oppidi insinuauere, vt priusquam oppidani sese ad resistendum opponerent, euaderent in murum. quo diruto, totus exercitus Capitur oppidum, ac caedes ingens. } in oppidum irrupit. Ibi ingens caedes Turcarum facta fuit, ne-

tiŭ nu-lŭ supërà nicŭ de cumŭ. De aci trimise Pasiŭ din cetate o scrisóriã prin douŭ Muntenŭ ce-ŭ aveã prinsŭ, rugându-lŭ sã-ŭ dea numãŭ decãtŭ in mãni pre Domnulŭ muntenescŭ impreunã cu frate-seŭ Petru, cariŭ, fãrã a le fi fãcutŭ vreunŭ reŭ, se ridicarã cu resbelŭ asuprã-ŭ, si dupã acestã nenorocitã încercare, fugirã la dënsulŭ; altmintrea, nu se va depãrtã dela cetate, pãn ce nu o va supune si va pune mãna pre totŭ. Pasia ʹŭ trimise rëspunsŭ prin patru Turci, din cariŭ douŭ erã din orasiŭ, douŭ din fortãrëtiã, trimittiëndu-ŭ totŭ deodatã si diece ghiulele mari de tunuri, si alte diece mãŭ mici, impreunã si douë sãgetŭ, dŭcëndŭ: Aflu cã escŭ unulŭ din supusiŭ impëratulŭ, pentru aceea tinŭ socotëlã de tine. Nu negŭ: aceia pre cariŭ ʹŭ cerŭ se aflã la mine; dar de órã ce am intielesŭ, cãtã multime de ôste impërãtëscã al prëpëditŭ, care, supusã mandatelorŭ impërãtescŭ, duceã in Moldavia pre Petru, fratele Domnului muntenescŭ, te inscintiezŭ, cã, de nu te vei ridicã de aci indatã, cu ast-felŭ de bucate am sã te ospetezŭ pre tine si ôstea ta, incãtŭ sã avetiŭ

apoŭ ce vomŭ cu totiŭ. Acestŭ rëspunsŭ implŭ de mãniã pre Iuon; decŭ legã indatã pre totŭ patru soliŭ, le tãiã urechile, nãrile si buzele, si porunci apoŭ sã-ŭ batã cu cuie de ferŭ pre o bãrnã innaltã, cu piciórele in susŭ si cu capulŭ la pãmëntŭ; astfeliŭ ʹŭ luarã soldatiŭ si-ŭ aruncãrã la portile Brãileŭ. Prin acestŭ spectaclu infricosiatŭ, Iuon voi sã arete lui Pasia, cã totŭ asemine sôrtã ʹlŭ ascëptã si pre dënsulŭ impreunã cu fugariŭ. Dupã acestŭ tristŭ esemplu, dete numãŭ decãtŭ ordine, ca pedestriŭ sã se suiã pre zidurile cetãtiŭ, pre scãri anume gãtite pentru acësta. Nu trecŭ multŭ, si planulŭ se indeplini, pentrucã pedestriŭ lui Iuon cu atãta energiã si repediune se apucarã de lucru, incãtŭ, pãnã a nu observã incã orãsianiŭ spre a se putë opune, el erã pre zidŭ, care sfërmându-lŭ, tótã ôstea irrupse in orasiŭ. Infricosiatŭ mãcelŭ se fãcŭ asupra Turcilorŭ, nimëruŭ nu se dà ertare, curgeã përeŭ in Dunãre sângele din cadavrele celorŭ omoriti, copiiŭ se rãpiã din sinulŭ maicelorŭ, si intre vaiete se omoriã. Patru dile tinŭ mãcelulŭ, se cãutã ômeniŭ prin locuri ascunse,

mini parsum: vbi ex caesorum cadaueribus sanguis instar riui in Danubium profluxit: parui pueri ab vberibus matrum abrepti, vagientes occisi. Quatriduum ibi in caedibus perseueratum est: in locis abditis ac occultis latitantes homines quaesiti, ex latebrisque ad caedem tracti: tota vrbs direpta, ac per iram incensa, nullo hominum, ac ne canum quidem inter incendia ruinasque relicto Plurimum ibi auri, argenti, pecuniae signatae, vnionum, margaritarum, repertum est: quae omnia prae-
dae militum cessere. Erat ea ciuitas in illis locis omnium opulentissima, eo quod post occupatam a Turcis Graeciam, multum diuque in pace vixit: qua parta, nullo motu belli conquassata, supremam tum cladem adiit. Nam a victore hoste ne vna quidem do-
mus integra relicta fuit: omnia
euersa ac solo adaequata fuere, praeter arcem, quae omni praesidio vrbs nudata, sola relicta fuit. Ad quam capiendam Iuonia suos admo-
uere voluit, ni a praesidio, quo arx valide firmata fuit, clades poenitenda subeunda foret. Interea Iuoniae in direptione vrbs occupato, speculatores adsunt, qui ipsum certiore faciant, quindecim millia Turcarum magnis itineribus in subsidium arcis Brailouiensi venire. Quibus ille cognitis, ac nihil tanta multitudine

hostium territus, confestim Suierceuium cum Kosacis, additis ei octo millibus equitum Valachicorum, contra illos mittit. Ad quos vbi is praepropere aduolasset, nullo illis spatio ad recolligendas vires dato, cum eis alacriter praelium init. Omnes occisi ac perem-
pti, praeter mille equites, quos
fuga subtraxit. Quibus Suierceuius insecutis, multos pallat et caedit. Qui caedi supererant, fuga ad arcem Teinensem, quae ditionis Turcarum erat, delati sunt. Erant in proximo, non procul ab illa ipsa arce, Tur-
carum copiae, quibus agmina Scy-
tharum intermixta erant. Subito Suierceuius ad Iuoniam cum laeto victoriae nuntio mittit, certissimam ex hoste victoriam pollicens, modo omissa oppugnatione arcis Brailouiensis, cum omnibus copiis absque mora
adsit. Ille, tam laeto nuntio ac-
cepto, arce Brailouiensi neglecta, cuius expugnationem et sibi difficilem, et periculosam esse sciebat, ad Suierceuium celeriter venit. Quocum consiliis communicatis, simul illas ipsas copias aggressi delent, et ad internecionem dant. Hinc ad oppidum Teimense exercitus admotus. Quo facile, sine villo oppugnationis labore et expugnato et
capto, omnes oppidanos, pariter

Victoria Suierceuij.

Aliae copiae Turcarum.

Iuonia ad Suierceuium venit.

Oppidum a Iuonia capitur.

si din ascundiătóriele lorű se scotea si se omoria, se pradă totű orasiulű si i se dete focű, necumű fiintia de omű dar nici unű câne măcarű nu scăpă viű in midű-loculű flacărilorű si alű ruinelorű. Multű aurű se găsi aci si argintű, si banű bătutű, nestimate si mărgăritarie, care tóte cădiură pradă soldatilorű. Orasiulű Brăilei eră celű mai avutű in acele părți, că-ci, după ce Turcii ocupară Grecia, rămăsese in pace timpű indelungatű, făr să fi fostű atinsű de vro nenorocire de resbelű, până acumű ce fű nimicitű de totű, pentrucă nici măcar o singură casă nu lăsă invingetorulű intrégă, totű si tóte fură răsturnate si asemenate pământului, afară numai de cetate, care rămase lipsită de tótă apărarea orasiului. Iuon aveă de cugetű să iea si cetatea dacă nu se temeă că va suferi prè-mari perderi din partea celorű dinlăintru carii eră destulű de tari. Intr'aceea, fiindű Iuon ocupatű cu prădarea Brăilei, priimesce scire că cinci-spredece miű Turci venia cu pasű iuti intru apărarea cetătii. Insciintiatű de acesta, făr să se inspăimēnte de multimea inamicilorű, tri-

mite indată asupra lorű pre Sviercevski cu Căzaci si cu optű miű călăreți români. Sviercevski alergă indată inainte-le, si intilnindu-i, i si lovű de o dată făr să le lase unű momentű de reculegere. Toti fură ucisi, afară de o miie călăreți cari scăpară cu fuga, si pre cari Sviercevski luându-i la gónă parte i risipi parte i ucise. Căti scăpară de mórte, fugiră la cetatea Tighinei care eră a Turcilorű. Nu de parte de astă cetate se află unű corpű de óste turcescă, cu care se impreunaseră si cetele Tătarilorű. Sviercevski insciintiandű pre Iuon despre invingerea căscigată, i-anuncia că o altă sigură invingere lű ascéptă, numai să lase asediulű Brăilei, si să alerge acolo fără întârdiare cu tóte ostile sale. Iuon, priimindű o scire atătű de imbucurătórie, bine sciindű cătű eră de grea si periculósă luarea Brăilei, o părăsesce si alergă la Sviercevski. Cu care intielegēndu-se, se repedű cu puteri unite asupra acelorű osti inimice si le sfarmă de totű. De aci plēcă cu óstea la Tighina. Acesta o bate si iea fără vreo ostenelă; ucide pre toti orășianii cu mueri cu totű, nelăsandű nici

cum foeminis, crudeliter, ne vno quidem ex tanta multitudine relicto, necat. Hosce Iuoniae successus Suierceuius cum suis Kosacis adiuuabat. Nam primus semper cum Turcis hastatis praelium inibat: in prima fronte equites cum tormentis manuariis locabat: quorum horrendo sonitu, crebrisque ictibus globorum, semper Turcarum aciem non mediocriter turbabat. A dextro cornu eis sagittarios opponebat: qui grandine sagittarum immissa Turcicas acies vulnerabant. A laeua parte erant locati, qui erectis breuioribus lanceis, in omnem occasionem intenti, Turcas eis confodiebant. Quos

Stratagema Sui- { Suierceuius ab his conturbatos,
erceuij. } caedi Valachorum obiiciebat. Interea sexcenti Kosaci oppidum Bialogroden-

Iuonia exercitum { tum ea ditatus fuit. Iuonia vero
quiete refecit. } caede Turcarum fatigatus, laeta quiete, non procul ab arce Teinicensi, quam nudam in patentibus campis reliquerat, per octiduum suos reficiebat. Vbi iterum repente fit certior, Turcarum simul cum Scythis aliquot agmina, ab oppido Bialogrodensi profi-

cisci, qui in proximo Iuoniam cum exercitu adesse ignorantes, dispalati huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul Kosaci conspicati, orant Iuoniam vt ipsis potestatem illos inuadendi pallandique det. Ad quos sic Iuoniam verba fecisse, vt autor est Bartholomaeus Pa-

Iuoniae oratio ad { procius, intelleximus. Vestra incre-
Kosacos. } dibilis, Poloni fortissimi, virtus facit, hicque ardor pugnandi, ij vestri successus, vt vobis nolim quicquam a me denegatum esse. Ite Deo comite, proficiscimini felices: hostiumque exercitus, vt vsu edocti estis, caedite. Tibi autem, Suierceui, hic totus exercitus curae sit: quos ita contra hostem instrues, prout occasio rerum gerendarum postulabit. Haec vbi dixit, Suiercenio tria millia Valachorum, vt eorum opera contra

Suierceuius Iuoniae respondet. { hostem vtatur, addit. Quibus ille acceptis, ei gratias agit, quod de se tantam opinionem habeat: quam ne fallat, se etiam atque etiam diligenter curaturum. Acceptos igitur Valachos cum Kosacis non miscet, sed ab agmine suorum remotos, ex eis nouam aciem quandam post terga Kosacorum instruit. Suos vero illos ducentos mille Kosacos, in tria agmina disponit. Quadringentos in prima fronte scutis rotundis tectos locat, ac hastatis Turcis obiicit. Ipsemet sibi dextrum cornu cum

unulă viu din atăta multime. In aceste isbândi Iuon fu ajutată de Svierceviski si Căzaciî seî. Dealtmintrea Iuon de a pururea eră in frunte in tôte luptele cu Turciî. Elă asiediă in frunte călăretii cu tunurile, ală căroră sunetu infricosiată, si deseale lovituri ale glontieloră, turbură multă strurile Turciloră. La aripa drăptă puneă pre săgetari, cariî prin grindina săgetiloră vulneră pre Turci. La aripa stângă eră asediată lănciariî, cariî eră gata la tătă ocasiunea a turbură si a tăiă pre inimici, pre cariî, in fine, Svierceviski 7 omoriă cu Româniî, Intr'aceea, o cătă de siese sute de Căzaci se repedi asupra Cetătiî-Albe, care prădându-o si dându-i focă, mă bine de jumătate o prefăcură in cenușă. Multă pradă găsiră si aci, si nu pușină se inavutiră soldatii. Iuon cu ai seî, ostenit de măcelulă Turciloră, se puseră de odichniră optă dile, nu departe de cetatea Tighinei; unde priimi é-răsi scire despre câteva cete de Turci si Tătară, cariî, in nesciintiă că Iuon cu ôstea sa se află in apropiare, alergă in susă si in giosă, si gășindă ună vadă, 'lă tre cură. Ér Că-

zaciî observându-i din depărtare, rugară pre Iuon să le dea voiă de a-i risipi. Căroră Iuon ast-feliu le răspunse, după cumă ne incredintieză Vartolomeu Paprocki. Virtutea vostí cee neasemenată, viteji soldatî, astă a vostí ardore de luptă, si tôte suceșele vostí, mă faciă să nu vă potă denegă nimicu. Mergeti fericiti cu scirea lui Dumnedieș, si tăiată pre dusmană după datina vostí. Tie, Svierceviski, incredintieză acéstă ôste, pre care o veî conduce asupra inimiculă asiă precumă veî găsi a fi măi cu cale după impregiurări. Dicendă aceștea, dete lui Svierceviski si trei mi de Români, cu ală căroră ajutoriă să se servescă incontra inimiculă. Pre cariî priimindu-i Svierceviski, 7 multiămi de buna opiniune ce are despre dănsulă, si că-si va dă tătă silintia să nu rămână insielată intru acéstă. Pre Români nu-i amestecă cu Căzaciî, ci-i asiediă in deosebită ordine la spatele Căzaciloră. Ér pre cei una miie două sute Căzaci ai seî 7 împarti in trei cete. Patru sute, acoperiti cu scuturi rotunde, 7 asiediă in prima liniă asupra Turciloră armati cu sulitie, Dănsulă

sagittariis quadringentis sumit. In laeuo totidem cum lanceis missilibus locat. Turci eorum paucitatem conspicati, eamque prae se contemnentes, praelio sese expediunt. Qua visa re Suierceuius equites, quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos displodere iubet. Quibus turbatis nimbo sagittarum, in eorum agema suis immissis ex laeuo la- (Committitur pugna tere, eos hastis vrgere iubet. Sic illi ancipiti praelio distenti, (nam in vnicum tantum agmen coadunati erant) egregie a Kosacis caduntur: quibus, qua vi possunt, Turcae simul conglobati resistunt. Ab initio fere horam anceps praelium stetit: donec Valachi, post velites a Suierceuiio dispositi, intenti in pugnam, vegetes animo ac corporibus, haud secus quam diu retentae ferae concitati, cum ingenti clamore ad velites aduolant: qui maxima vi in agema Turcarum turbatum incur- (Victoria vellunt. runt, eosque omnibus ex partibus, quibus pedites intermixti erant, aggrediuntur. Pedites nunc equis crura succidunt, nunc ilia suffodiunt: qui in fugam dissipati, omnes ferme terga vertunt, a velitibusque caeduntur. Ex quibus solum tres desiderati, ex Valachicis centum. sic Polonis paruo tum insignis victo-

ria stetit. Iuonia ex longinquo tam inclytae victoriae spectator fuit. Hostium castra cum impedimentis et capta et direpta fuere. plurimum ibi praedae inuentum: quae viritim militi distributa. Capti erant hostium ducenti: qui omnes ad Iuoniam tanquam pecudes adducti fuere. Quos is inter pedites scolopetarios pellere iubet: qui omnes ad vnum, falcibus maioribus, quibus foenum secari solet, in frusta conciduntur. Dux illius victi exercitus, in potestatem Polonorum venit: homo } Opulentia
ducis. tantae opulentiae, vt sexies se librari atque redimere, modo ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera statera posito, ter argento, semel margaritis. Fuit egregiae ac procerae staturae, ad promerendamque gratiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam Iuoniae dederant, valuit. Nam ante ex tot spoliis Turcarum, auro et argento satiati, omnes pollicitationes eius flocci pendentes, eum viuum in potestatem Iuoniae tradunt. Quocum ille per aliquot dies colloquium de rebus Turcicis habuit: posthac eum peditibus membratim dissecandum obicit. Hinc ad Vssam oppidum suum copias mouit: vbi tot praeliis fracti exercitus vires refocillauit.

se puse la aripa dréptă cu patru sute săgetari. De a stânga stă alți patru sute lăncieri. Turcii vëdiëndu-î puçinî si despretiuindu-î, se gătără de bătaia. Vëdiëndu această Svierceviski, poroncesce călăretilorü asiediatî in frunte, să dea din tunuri asupra Turcilorü, pre cariî turburându-î apoi cu plöia săgetilorü din aripa dréptă, in fine se repedî asupra-le aripa stânga cu lăncile. Ast-feliü Turcii, distrasî (pentrucă ei formă o singură cëtă), fură tăiatî de cătră Căzacî, resiständu si dënsîl pre câtü putură. La începutü, in cursü mai de o oră, lupta eră la indoelă. In fine, chiămăti fiindü la luptă si Românî, pre cariî Svierceviski ı asiediasse indërêtulü Căzacilorü, a ceia, ömenî plinî de vigóre in trupü si in sufletü, intërtatî intocmai ca ferele indelungü retinute, alergară intre strigăte infricosiate in ajutoriulü Căzacilorü. Atuncî, călăretî si pedestri, totî cu mare putere se repediră din tôte părțile in glöta turcëscă si o desfacură. Turcii întörserä dosulü, dar pedestriî Românî ständule in cale tăia picioarele si străpungeä pantecele cailorü turcesci; de altă parte Căzacî luänduse după Turci ı culcă la pământü. Căzacî numai trei lipsiră, Românî una sută. Atätü de pu-

çinü costă acëstä insemnată si strălucită invingere, carea Iuon o priviä din depărtare cu multă bucuriä. Căstrele inimice si aparatele belice fură ocupate si prădate. Multă pradă gäsiră, care se împärtî intre soldatî, priimindü fiă-care de o potrivă. Döue sute Turci fură prinsî, cariî totî fură adusî, mënati ca vitele, innaintea lui Iuon. Iuon poronci să-ı dea pre mănile pedestrilorü, cariî ı tăiară in bucăti pre totî pân la unukü, cu cösele lorü cu care cosescü fënulü. Ducele östei turcesci încă cădiuse in mănile Căzacilorü: atätü eră acesta de avutü, in câtü cereä să-lü cântărescă de siese orî, si să se rëscumpere puindü in bilançiä de döue orî aurü, de trei orî argintü, si o dată nestimate, numai să nu-lü dea in mănile lui Iuon. Eră bărbatü innaltü de statü si frumosü, si aveä maniera de a se sci face plăcutü la ver-cine. Dar pentru Căzacî era mai scumpă credintia dată lui Iuon; ei aveä aurü si argintü de ajunsü din prädile cele multe ce făcuserä, si luändü intru nimicü tôte promisiunile Turcului, ı-lü deteră viü in mănile lui Iuon, care vorbi cu dënsulü câte-va dile despre lucrurile turcesci, si apoi ı-lü dete pedestrilorü ca să-lü taie in bucăti.

Selymi terror.) Interea Selymus, Constantinopoli tot Iuoniae victoriis perturbatus, ac territus ne plane Valachia exueretur, ac e Graecia (quod

illi, opinor, contigisset, ni defectio Czarnieui-
ecij ad Turcas obstitisset) pelleretur: cum suis
Deo more suo supplicat.*)

De aci plecâ cu ôstea la Husî, opidû alû seû, pentruca să-sî mai restaure puterile infrânte prin atâte resbele. Intr'aceea, Selimû, audindû în Costantinopoli de invingerile lui Iuon, se turburâ forte, si temându-se nucumva să perdâ

Moldavia si să fiă gonitû si din Grecia (lucru ce erâ să i se întemple, crediû, dacă nu erâ trădarea Cernăutianului), se rugă cu aî seî lui Dumnediû după datina si legea turcescă*).

Nam Turcae peculiarem religionem, a Mu-
amede, seu Mahomete, hinc ab anno Christi mil-
lesimo supra vigesimum, quam Mahometes Sa-
racenis anno Christi sexcentesimo vigesimo ter-

Proponit se de
origine Sarace-
norum ac Turca-
rum dicturum. } tio obtruserat, acceptam habent. Ne
vero quis Saracenos et Turcas eius-
dem stirpis aut originis esse existi-
met, nonnulla mihi de origine vtriusque gentis
esse dicenda videntur. Saraceni longe sunt ve-
tustiores Turcis. Ij sedes suas, regnante tum
Lechone apud Polonos, in ea parte Arabiae quae
Petraea dicitur, habuere, vocabanturque ab
incolatu loci Arabes: stipendiumque sub He-
raclio, tum bellum cum Costrea rege Persa-
rum gerente, merebant. A quo stipendio mi-
litari exautorati, vt ignominiam nomini suo
inustam vlciscerentur, Mahometo se adiungunt.
qui Meccae, in vrbe opulenta, in tanto dissid-
io Christianorum de religione, adiutus a Ser-
gio, monacho factionis Nestorianae, a Chri-

Opinio Arabum
de sua stirpe. } stianis diuersa docere coepit. Ara-
bes enim vana opinione ducti, se
vnicos mortalium esse a Sara, vxore Abrahae,
genitos, regnique caelestis legitimos haeredes,
opinati sunt. quorum opinioni Muamedes as-
sentiendo, eos ad se pellexit. Vtque militarem
disciplinam inter eos constitueret, multitudini
decem duces, ex nobilioribus, potentioribus,
ac sibi affinitate iunctis, praefecit, eamque in
cohortes ac centurias distribuit. cuius viribus
adiutus, Meccam, vrbem in Arabia opulentam,
dum aliquot oppida capit, ditionisque suae
facit. Hinc facile tota Arabia potitus, vene-
rabilem se tot populis praestitit. Post cuius
Potentia Sarace-
norum. } mortem, apud Saracenos, ponti-

fices ad Caliphum, seu Mustacenum
in Perside potentes fuere. Hinc Africa potiti,
pariter cum magna parte Hispaniae, saepe
Siciliam, quondam populi Romani, victoris tot
gentium, prouinciam, Italiam, Galliam, infe-

starunt. Quorum audaciam Carolus Magnus ar-
mis vix repressit. Post, anno Christi nongen-
tesimo supra octogesimum primum, vel paulo
plus minusve, Scytharum multitudo, qui prae
caeteris ad orientem vergunt, circaque Tanaim
sedes suas habent, domo profecta, sine duce,
sine legibus, vagi dispalatique, ex raptu prae-
daque aliquandiu vixerunt: donec Persas, qui
tum Saracenis subiecti erant, bello adorti, e-
orum vrbem magnam et opulentam, Turcem
nominatam, occuparunt: a qua se post eodem
nomine Turcas, seu Turcos, dici voluerunt.
De Turcarum origine alios diuersa tradidisse
video: quos aiunt ex Caucasi portis egressos,

Asia a Turcis oc-
cupatur anno
Christi 844. } primum finitimas gentes, et in his
Armenios, inuasisse: inde mino-
rem Asiam, abhinc anno Christi 844. ab eis
occupatam fuisse. Quaeque ipsi de se memo-
rant, non omnino diuersa a superioribus esse
videntur. quorum haec sententia est. Gentis
autores suae, ex Caspiis montibus ac finiti-
mis pulsos, in Persidem et minorem Asiam
descendisse: nec prius apud eos regiam fa-
miliam coepisse, quam sint e Scythia profecti,
cum antea sine duce, sine legibus viuerent.
Inde (vt sunt humanarum rerum vices) ex cu-
iusdam Othomani successu, celebrari vnam fa-
miliam contigisse: ex qua reges, demum Cae-
sares creare consueuerint, et hodie creent
idque ita accidisse memorant, vt tres numero
fratres, in ampla et regia fortuna a patre re-
lictis, cum vicissim imperitare coepissent, siue
pudore impediante, siue metu, quum parum
tutum esset non cedere aetati: duo minores
nati, Aleus et Othomanus, regno maiori fra-
tri relicto, domo vterque cum manu sua pro-
fecti, hic Cappadociam, Galatiam et Bithyni-
am occuparunt: ille Caramaniam, Lycaoniam, et
eas terras quae Tauro adiacent. Et haec Turci
de se memorant: quibus perbelle se Scythas

*) Cele ce arméză despre originea Saracenilor şi Turcilor, le lăsarăm netraduse.

esse fatentur. Caelius Curio, qui <sup>Sententia Curio-
nis de origine
Turcarum.</sup> Saracenica historiam scripsit, de origine gentis, eorumque regibus prorsus diuersa tradit. qui vult Turcas originem stirpis ab Hunnis sumere, nec apud eos tum primum Othomanum regnasse, sed longe ante, ante Trangolipicem Mucaletum. <sup>Trangolipix, pri-
mus rex Turca-
rum.</sup> Etenim Saraceni, in aliquot factio-
nes principum, qui tum totam Persidem pa-
riter cum Africa obtinebant, diuisi, inter se domestica bella gerebant, seseque ciuili ferro confodiebant. orto igitur bello inter Muhumetum, qui tum in Perside regnabat, et Babylonium Calyfam, Muhumetes ad se Trangolipicem, qui e Caucasi montis angustiis cum Turcica multitudine egressus, circa fines Persarum vagabundus degebat, accersit. A quo adiutus, Calyfam facile vincit superatque. Turcae igitur, ex Perside cum duce suo regredi volentes, transitumque sibi tutum per pontem qui Araxi flumini impositus erat, concedi a Muhumeto postulantes, (quos ille apud se retinere cupiuit, vt opera eorum contra Indos vteretur) id se facturum detrectat. Illi, simul ira indignationeque accensi, (quorum solum tria millia erant) veritique grauius periculum, in Curbantidem solitudinem sese subtrahunt, indeque crebris excursionibus agros Saracenorum depopulantur. Quorum ferociam Muhumetes reprimendam ratus, triginta millia Saracenorum cum certis ducibus ad eos delendos mittit. Sed Turcae, audito aduentu eorum ad se, in densiores solitudines sese subducunt, vt captata occasione Saracenos opprimere possint. Nec consilium euentus moratus est. Nam exercitus Muhumetis, Turcas metu cecidisse ratus, nullis stationibus habitis, ab eis per insidias contrucidatur. Hac tam insigni clade suorum Muhumetes irritatus, comparata ingenti manu suorum, ipsemet contra Turcas, quorum iam exercitus ex colluie tot gentium creuerat, proficiscitur. Quibuscum non meliori euentu collatis signis acriter dimicat. Nam Turcae, assueti Saracenos vincere, Muhumeto occiso, qui equo lapso ceruices, cum suis ad acriter praelium ineundum adhortaretur, fregerat, ex Saracenis facile victoria potiuntur. Cuius admiratione Saraceni defixi, illum ipsum ducem Turcarum, Trangolipicem, regem apud se creant. qui, accepta pariter cum suis religione Mahometana, vna cum Saracenis in vnum corpus Reipubl. coaluit. Trangolipix igitur a Saracenis in Perside rex factus, omnes ma-

gistratus dignitatesque a Persis in suos transfert, indigenisque Persis, quorum reliquiae adhuc supererant, oppressis, inter suos ac Saracenos vniuersam Persidem diui- <sup>Origo nominis
Sultani.</sup> dit. Quoque finitimis terribior esset, a suis nouo nomine Sultanus (quod nomen lingua Latina summum imperatorem sonat) appellatur. Qui post per manus posteritati suae regnum tradidit. Ac ne qua inter Saracenos ac suos discordia esset, omnes Turcas, a ciuitate quae in Perside diues opum fuit, appellat. Turcae, tanta potentia aucti, illos ipsos Saracenos qui in Africa potentes erant, adorti, cum eis societatem ineunt, simulque armis iunctis, Constantinopolitanis imperatoribus, reliquoque Romano imperio, terrori formidinique, quod ad Germanos translatum fuit, fuere. Durauit potentia Sult- <sup>Turcae a Scythiis
in Perside deleti,
anno Christi 1240.</sup> tanorum Turcarum vsque ad bellum Scythicum, seu Tartaricum, quod Scythae Turcis illis qui Persidem obtinebant, anno Christi 1240. intulerunt. Quibus deletis, (quo etiam tempore vniuersa Polonia, viuo rege Pudico, ab iisdem Scythiis magnam cladem acceperat) vix ex tam numerosa multitudine pauci eorum relictis fuere: qui infima plebe sibi ascita, nil secum praeter arcum ac pharetram gestantes, latrocinari coeperunt, nec villo rege vsi sunt. Nihilominus nomen Sultanorum mansit penes illos Saracenos qui in Africa erant: qui se antiquo nomine Saracenico quam Turcico appellare maluerunt. Turcae <sup>Turcae vires re-
gunt.</sup> igitur latrocinariis assueti, angusti-
as montium insident, ex eisque finitimos agros, et Romani imperij vrbes crebris incursionibus vexant. Non tamen viribus Scytharum, quibus finitimi erant, pares esse poterant: quos illi ad finitima Graeciae pellebant. et quam infirmi contra Scythas erant, tam fortes contra Graecos existebant: adeo vt tandem etiam cum Graecis Caesaribus ad aperta bella deuenirent. quorum copiis saepe deletis, Romanas provincias depopulabantur, ad Sangariumque amnem vsque populatione peruenerunt. Hinc a mari Pontico atque a Galatia ad Lycium atque Carium mare, et Eurymedontem fluuium, omnia ditionis suae fecere: veterisque nominis sui memores, quod fortassis in gente non aboluitum fuit, Turcas se appellant. Quoniam vero se commode sine ducibus viuere <sup>Turcae inter suos
duces imperium
partiuunt.</sup> non posse vident, sex potissimum
e numero suo legunt: inter quos omnes prouincias, quas breui temporis spatio consecuti

sunt, partiuntur, eorumque imperio se subii-
Caramani re- } ciunt. Caramanum Alisurium: cui
gnum. } Phrygiam mediterraneam, Phila-
 delphiam vsque et prope Antiochiam ad Maeandrum fluuium sitam, (a cuius nomine post illa tota regio Caramania appellata est) concedunt.

Saracenis. } Saraconem: cui quicquid est Smyrnam vsque ad interiorem Ioniae oram, dant.

Sasani. } Sasanum: cui Magnesiam, Prienen,

Calani. } Ephesum largiuntur. Calanum,

eiusque filium Cerasum: cui Lydiam, Aetoliam, Mysiam quae est ad Hellespontum sita, im-

Armorij filiorum } pertiuntur. Armarij filios: quibus eas terras quae a flumine Sangario ad Paphlagoniam vsque extenduntur, fruendas permit-

Othomani. } tunt Atmanum, seu Othomanum: quem omnibus regionibus quae circa Olympum

Othomanus regnare caepit an. Christi 1301. } sunt, praeficiunt. A quo Otho-

mano hodierni Turcici Caesares } hinc ab Christi regis ortu 1301. originem sumunt: a quo tam Italici quam Germanici scrip-

tores historiam suam inchoant. Atque haec quidem origo Turcarum, eorumque regum successus mihi verior, vt Caelius tradit, esse videtur, quam quod primo ad Othomanum referatur: siquidem illi longe ante Turcicis Sultanis, quemadmodum ex superioribus liquere puto, hinc fere a sexcentesimo anno, vsi sunt.

Othomani imperium ac felicitas. } Othomanus igitur prae illis reli-

quis, inter quos Turcicum imperium diuisum fuit, longe gloria rerum gestarum superior fuit: quibus non multo post bello illato, eisdem iugum imposuit. Nec hic successus ipsius solum contra Turcicos imperatores fuit, sed et contra Christianos: inter quos cum discordia glisceret, Bithyniam et omnes circa Pontum prouincias, decem annorum spatium (tandiu enim rex fuit) ditionis suae fecit.

Orchanes Othomano succedit. } Filius huius Orchanes, paternae

virtutis aemulus, bellum per manus acceptum strenue est executus: miraque felicitate Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam subegit: armaeque sua in Hellespontum vsque ad Euxini littora promouit. Post hunc alij qui regnarunt, celeri cursu victoriae, vsi

Baiazethes a Tamberlano capto anno Christi 1393. } mira felicitate, tot populos vsque

ad Baiazethem subegerunt: cuius

Tamberlanes, Scytharum rex obscuro loco ortus, imperium adeo labefactauerat, vt eodem capto, caueaeque incluso, eum in ludibrium per totam Asiam secum duceret: cui si quando equus conscendendus erat, tergo

Amurathes. } ipsius pro scabello vsus fuit. Post

Amurathes exercitum in Europam deportauit. Mahometes secundus. Mahometes vero secundus, Constantinopolim, toties armis Saracenorum opugnata, (quae olim Byzantium dicta fuit) occupato regno Trapezuntis, nomineque Caesaris occidentalis assumpto, Graeciam omnem, Thraciam et Mysiam, seu Valachiam, cum Illyrici parte, et ad Istrum late omnia per Pontum occu-

Mahometes Constantinopolim cepit anno Christi 1453. } pavit. Tam insolenter Mahometes

ac crudeliter, capta Constantinopoli, victoriam exercuit, vt omnibus

Christianis gladio dissectis, Constantinum eius urbis Caesarem interfecerit, eiusque caput ludibrij causa pilo affixum in castris circumferri iusserit. Post saeuitia sua in nobilitatem conuersa, omnes inter conuiuia per ludibrium contrucidauit. Magna iam tum potentia, post imperium occidentis a Turcis occupatum, Caesarum Turcarum fuit: quam duo potentis-

Duo reges potentiam Turcarum infringunt. } simi reges non mediocriter infrin-

gebant. quorum alter Asimbaeus, quem Vsancassanum, quasi heroea magnum,

Asimbaeus Turcarum hostis. } Persae appellabant, fuit qui in

Parthia et Perside regnabat. cuius regnum ibidem initium a Mutare sumpsit: quem Iozedus, filius Muabiae, qui post Maho-

Initium regni Asimbai. } metem Saracenis praefuit, prae-

fecit. Sed Mutaris regnum in Perside apud Saracenos. propemodum extinctum

Sophi Origo. } fuit: quod post longam seriem annorum a quodam Sopho, qui in Perside Ardenolim oppidum tenuit, ab anno Christi 1480,

Sophianorum regnum in Perside an. Christi 1480. } qui Mahometanae religionis erat, renouatum fuit. De Sophi pietate ac sanctitate, tanta opinio apud vulgum fuit, vt magno numero mortalium ad se pertracto, ab eo tempore in Perside reges qui Sophini appellantur, regnent. Ibique stirps Saracenic

quae a Turcis extincta erat, renouata fuit: acerrimaque bella vsque hactenus cum Turcicis imperatoribus gerunt: quorum vires non mediocriter, si quando bella eis hic in Europa cum Christianis gerenda sint, distinentur. Al-

Secundus rex Sultanus Turcarum hostis. } ter, Sultanus in Aegypto. quorum

Sultanorum nomen ab illis Turcarum regibus, qui idem nomen a primo rege Trangoliplice sumpserunt, desumptum est. Ob-

tinebant nonnullo tempore Aegyptum Hieroso-

Saladians regnum Aegypti occupauit anno Christi 1105. } lynmitani reges: quae eis a Saladi-

dino hinc ab anno Christi 1105,

qui stirpis Turcicae fuit, erepta erat. Qui, incolarum mollietiem pertaesus, Calyfae (fuit id nomen pontificis summi apud

Saracenos) vna cum vniuersa stirpe deleta, siue a nepote ipsius, nouum genus militiae ibidem instituit. Nam cum populos, qui magis ad septentrionem vergunt, australibus ad belli vsum aptiores esse videret, subito cum populis quibusdam circa Maeotim et Pontum sedes habentibus, qui a veteribus Zigi, a nostris Circassi appellantur, foedus init. a quibus emptis pueris, adolescentulis, eos in Ægyptum perducit. quos ab ineunte aetate in militari disciplina erudit. armorumque vsum edocti, adeo hic in Ægypto ordo creuit, vt penes eos solos armorum vsus, ac belli potestas, omniumque dignitatum, fuerit: qui Mamaluchi, id est serui, sunt appellati. Post, Saladini stirpe in Ægypto, anno a nato Iesu Christo 1400, extincta, ad eos Mamaluchos regnum Ægypti translatum est. qui e numero suo rege creato, terribiles ac formidolosi Turcicis imperatoribus fuere. Atque eo tempore in oriente tria regna solum potentissima, certis limitibus terminata fuere: Sophianorum, qui in Perside, Media, Mesopotamia atque Assyria regnabant: Sultanorum Ægypti, qui a Cyrenaeis Africae, per oram maritimam Issicum sinum, qui Ciliciam a Syria disiungit, et introrsus hinc ad Euphratem et desertae Arabiae terminos, illinc aduerso vsque ad arenarum solitudines, laeua dextraque per Arabicum sinum ad Erythraeos angustias extendebatur. Turcarum Caesarum, quicquid Euphrate, et Amanum monte, Cilicioque mari ac Euxino continetur, erat. hisce adde Graeciam omnem, Thraciam et Mysiam, quae Valachia vocatur, cum Illyrici parte, et ad Istrum late omnia per Pontum, vsque ad Theodosiam, Thraciae Chersonesi emporium. Sique ea concordia Christianorum regum fuisset, vt omnibus ex partibus Turcas aggressi essent, facile eos non solum e Graecia, sed et ex Asia vltra Caucasum montem, vnde primo egressi fuerant, pellere potuissent. cum et Scanderbegus, Epirotarum regulus, contra eos feliciter belligerabat: quorum tum supra trecenta millia ad internecionem dedit, ipseque Amurathes sub moenibus Croiae Turcarum imperator expirare coactus fuit. Sed illi successus Scanderbechi contra Mahometem non profuerunt. Post cuius mortem, ab eo capta Epiro, exercituque Persarum regum deleta, Turcicae vires a Sultanis Æ-

gyptiacis haud sustineri poterant. Nam Selymus, Baiazethis filius, gloriae et imperij auidus, bello Campsoni Sultano Ægypti illato, eum interemit. Post cuius interitum Tomumbeium a Mamaluchis constitutum, non solum regno, sed et vita, omnibus Mamaluchis deletis, spoliavit. Hinc ferro in promiscuam multitudinem conuerso, vniuersum nomen Sultanorum funditus sustulit, vniuersa Ægypto potitus, illaque parte Mesopotamiae in qua Hierosolyma fuit, quae tum deserta incultaque erat, nec a Iudaeis, veteribus incolis, qui tum toto orbe extorres, in admissi sceleris poenam, nec sedem nec patriam habebant, habitabatur. Huius filius Selymanus, memor virtutis paternae, Rhodum imperio suo memoria patrum adiunxit: Vngariaeque bello illato, cum ante Vladislaus, patruus Sigismundi, qui tum et rex Vngariae et Poloniae fuit, ab Amurathe, omni exercitu ipsius profligato, interemptus fuerit, cum Ludouico, nepote Sigismundi primi, regis Poloniae, collatis signis, fortiter dimicauit. in qua pugna tristi, Ludouicus, omnium cum acerbo desiderio, interiit, suique in animis omnium triste desiderium reliquit. Hinc per speciem ferendi opem Isabellae, ac Ioanni filiolo, in cunis vagienti, contra Ferdinandum tum regem Vngariae, Budam cum adiacentibus locis occupauit, Selymoque filio amplum ac florens imperium, Caroli Caesaris in Africa saepius classe in alto, Venetorumque depressa, reliquit. Qui Venetis erepta Cypro, supremam cladem Iuoniae, perfidia Czarnieuiacij adiutus, attulit. Vnde quibus facile iudicare potest, impiam Turcicam gentem, a tenui principio ortam, ad tantam amplitudinem imperij nulla alia re, solum per scelus ac per fraudem, Christianorum discordia subnixam, occupato regno Ægypti, omnibusque prouinciis quae Sultanorum erant, peruenisse: quod Alexandri Magni Romanorumque potentiae comparari potest, ne dicam anteferri. Quod non tam facile vnus gentis viribus infringi potest, solum consensu omnium Christianorum: qui in tanta eorum discordia nunquam opinor, futurus est. imo inter eos magis discordiam gliscere videmus, quae eos ad civile ferrum, domesticumque sanguinem effundendum adducit. Sed nos coepit tam historiam continuemus, ad Iuoniamque, vnde digressi sumus, reuertamur.

Iuonia post tot ex Turcis partas victorias, ad se Ieremiam Czarnauietium Barcabalum, praefectum arcis Chocimensis (eo enim nomine praefecti arcium lingua Valachica ap-

Oratio Iuoniae
ad Czarnauietium.

pellantur) accersit, sicque verba fecisse in conspectu omnium dicitur: Cum optatis nostris fortuna, Czarnauietii, successibusque, quibus contra Turcas, crudelissimos hostes, hactenus vni sumus, respondeat: est quod gratis animis id prosequamur, ipsique Deo opt. max. perpetuas ac sempergratas gratias et agamus et habeamus, quod res nostras contra hosce teterrimos hostes secundat, nobisque ex eis tot tantarumque victoriarum autor est. Nunc quid aliud restat, nisi ut exercitum tot laboribus fatigatum domum remittam, proficisci patiar, ut, cum ad nostras aures de aduentu Turcarum pervenerit, illico ad primum signum, quod classico dabitur, recreati adsint. Tu vero, cuius fides erga me constans fuit, hunc exercitum a me (erant autem Valachorum tredecim milia, armis virisque instructa, qui cuique validissimo hosti opponi poterant) cape. quocum ad Danubij ripam proficiscere, transituque, si eum Turcae tentare velint, arce. Est ibi in

proximo ex altera parte super Danubium, oppidum Oblaciense, Turcarum ditionis: in quod tu intentus eris, (ne alibi vado Turcae reperto Danubium traiciant) neque de eorum aduentu quamprimum certiore facies. Postquam

Omnium lacrymae
praeunantiae
fraudis Czarnauietii.

haec Iuonia dixit, multis tum haec verba lacrymas excusserunt. Deum osculo Czarnauietium excipit, ut eum maiore obsequio sibi devinciret, obsequentiore redderet. Ille poplite flexo, fidem operamque ei suam pollicetur. Iuonia commisso exercitu Czarnauietio, aliis nonnullo temporis spatio vacationem militiae concedit, eosque domos reuiscere iubet, ut refectis corporibus labore fatigatis, et obsoniis acceptis, quamprimum signum daretur, omnes equis armisque instructi, ad persequendum hostem convenirent. Czarnauietius, accepto exercitu, ita ut iussus erat, Danubium versus proficiscitur, stationes intentissime agit, ne quis Turcarum Danubium traiciat. Aduit eorum infinitus numerus, qui non ausi Danubi-

Bassae Czarnauietium ad defectionem sollicitant.

um tranare erant. Quo viso, Bassae certos internuntios ad Czarnauietium mittunt: eisque triginta milia nummorum aureorum Vngaricorum dant, ut

După atâte invingeri căscigate asupra Turcilor, Iuon chiamă la sine pre Ieremia Cernăutianul, părcălabul de Hotin, si astelii se dice a-î fi grăit în fața tuturor. De oră ce s-orta ne favori pân acum după dorința intru tôte întreprinderile noastre asupra Turcilor, să multiăm din suflet prebunului Dumnedie, că ne-a sustinut cauza asupra acestui inamic crudel, si ne-a dat atâte invingeri asupra lui. Acum nu ne rămâne altă, decât, fiind ostasii osteniti de atâte lupte, să le dau voia să meargă pre a casă să se odihnescă, si când vom aud că Turcii se apropiă, să se întorcă erăsi cu n-ouă puteri, la cel de întâi semn ce li se va da. Eră tu, Ieremia, care de a pururea mi-ai fost cu credința, priimesce această oște (eră trei-spre-diece mii de Moldoveni, bine înarmați, cari putea stă față cu un inamic ver-cătu de putinte), pleacă la Dunăre, si cercându Turcii să trecă de această parte, opresce-î cu putere. Acolo aproape de Dunăre este orasiul Oblusitia, care se tine de Turci: aci să-ti fiă

totă luarea a minte; er găsind ei cumva vreun altă vadă să trecă Dunărea, pre mine să mă insciinteză indată despre venirea lor. Dicendă acestea, mulți incepură să lăcrezeze. În fine, Iuon imbrăcișă pre Cernăutianul, pentru ca atătu mai supus și ascultătoriu să si-lă facă. Er acesta plecându genuchii, și promise totă supunerea si credința. Iuon, incredințându oște a lui Cernăutianul, pre cei-laltii osteni și dimise să-si vadiă pușin de case si familie, să odihnescă si să se provediă cu cele necesare, pentru ca, de indată ce voru priimi ordine, să grăbescă a veni erăsi, gătiti cu arme si ca, asupra inamicului. Cernăutianul, asemănatu ordinei, pleacă cu oște a spre Dunăre, si păziă trecătoria cu totă luarea a minte. Turcii eră în număr mare, dar nu cuteză să trecă Dunărea. Vădiendă această Pasii, trimitu soli la Cernăutianul, cu o sumă de trei-dieci mii galbini unguresci, pentru ca să-lă ispitescă în totu chipul, si să-lă invite să vină în secret la densi spre a se întielege. Elu, amăgitu de mărimea su-

quoquo modo animo Czarnieueicij tentato, ad ipsos colloquendi gratia occultus veniat. Ille, magnitudine pecuniae illectus, fidem dat se venturum, pecuniamque missam accipit. Hinc occulte, suis insciis, in colloquium cum Petro Palatiniade Valachiae Transalpinae, qui trans Danubium cum magnis Turcarum copiis erat, venit. Coram quo Petrus, in quo ^{Colloquium Petri cum Czarnieueicio.} et quanto periculo Iuoniae res constitutae sint, commemorat. Ostendit quam in eum Selymus animo offenso exacerbatoque sit, quod ipsius tributarius tantos exercitus deleuerit. eum Selymo aliter non posse satisfacere, solum poena capitis: nec amplius dominatum Valachiae obtinere posse: se certo certius genti illi imperaturum. Proinde, inquit, si sapis, cum adhuc integrae res sunt, animum Selymi nouo ac recenti aliquo beneficio tibi concilia. Omne bellum sumi facile, caeterum aegerrime desinere. non in eiusdem potestate initium eius ac finem esse: incipere cuius, etiam ignauo, licere: non deponi nisi cum victores velint. Habere illum magnam opportunitatem et copiam societatis atque amicitiae secum coniungendae, quae bello potior sit. Et quamuis Iuoniae opibus confideret, ta-

men non debere incerta pro certis ponere. Nunc accepisti triginta millia nummum aureum: post plura accipies. Proinde si tibi consulere vis, ne florentes res tuas cum Iuoniae perditis misceas: verum libere Turcas omnes per Danubium transire permittas. Se enim cum ingenti exercitu ad occupandam Valachiam a Selymo, capiendumque Iuoniam mitti. Vbi, consecuto Palatinatu Valachiae, tu quaeque summa adepturus vna cum tuis es. Opus igitur esse vt aduentum Turcarum coram Iuonia tantisper occultet, et a Danubio abscedat, dum per ipsum vniuerso exercitu traiecto post Iuoniam facile capere, ipsiusque vniuersum exercitum opprimere, cladesque acceptas superiores vna hora vlcisci possint. His tot talibusque precibus et blanditiis, lacrymas addit, (*Lacrimae Petri.* oratque Czarnieueicum, vt quamprimum agmine suorum a Danubio remoto, tuto cum Turcis flumen vorticosum transire possit. Czarnieueicius, Petri promissis inescatus ac infatuatus, accipit conditionem, quamque iureiurando fidem confirmatam Iuoniae dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubij vbi stationes diligenter suorum agebat, agmine seducto, liberum per flumen transitum Turcis permittit.

mei, priimesce bani si promite că va merge. Decî, nesciîndu ai sei nimicu, merse într'ascunsu de se întielese cu Petru, fratele Domnului muntenescu. Petru i-aduce a minte in ce mare periclu se află Iuon; i-arată cătă de amărită este asupră-îinima lui Selimă, că Iuon, tributariu ală lui, 'i stinse atâte osti: nici că se va stêmpără Selimă, pân ce nu-î va vedă capulă tăiată; Domniă tieiei de bună-semă n'are s'o mai aibă, ci Domnă, fără vreo indoelă, are să fiă dînsulă, Petru. Pentru aceea dîse, fiî cu minte, si până cândă e încă timpă, căscigă-tî gratia lui Selimă prin vreo altă bine-facere. E prè-usioră a începe resbelă, greă este a-lă termină: nu verî-cine pôte să si începă, să si finescă cu fericire: de începută pôte să începă si celă mai ticălosă, ér a continuă resbelulă, áceta depinde dela vointia invingetorului. Cugetă decî bine, Cernăutian, acum ai cea mai frumósă ocasiune de a te insoçi cu noi si a legă amicitia, care 'ti va fi mai folositoră decâtă resbelulă. In starea si puterea lui Iuon să nu te prè-incredî: nu riscă cele certe pentru cele necerte. Acumă priimesci trei-diecî miî galbini; preste puçină

vei primi mai multă. Dacă-ti vei, decî, binele, nu-ti pune la ună locă sôrtă ce-ti arde cu cauza cea pierdută a lui Iuon: cilasă pre Turci să trecă Dunărea liberă. Pentrucă eă sunt trimisă de împêratulă Selimă cu ôste infricosiată, să ocupă Moldavia si să prindă pre Ion vodă. Êră tu, impreună cu ai tei, după ce mă voiă asiediă în domniă, veti căscigă totă ce veti dori. Acumă se cere să ascundă de o camdată de innaintea lui Iuon venirea Turcilor; sê te ridică cu tabăra de lângă Dunăre, până cândă va trece ôstea, spre a pută apoi prinde pre Iuon, si a-î sfărma tótă ôstea, si a ne resbună într'o singură oră pentru tôte perderile de mai nainte. In fine, după tôte aceste rugăminti si lingusiri, începă să si lăcrêmeze, rugându-lă cu stăruintă ca să depărteze cătă mai curêndă ôstea dela Dunăre, să trecă Turci în sigurantiă de ceea parte. Cernăutianulă, ademenit si încântat de promisiunile lui Petru, priimesce conditiunea si frânge jurămintulă de credintă ce făcuse lui Ion vodă. Ridicândă decî castrele dela Dunăre, lasă Turciloră trecetoria liberă. Êră atunci Turci în numără de

Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum tormentis muralibus omnique apparatu oppugnandarum arcium, Danubium tranauere. Transmisso Danubio, iubent vt Czarnieuičius Iuoniam ea de re certiorē faciat. Hic celeriter Dolus Czarnieuičius. } ad Iuoniam veniens, narrat quae } ratione Turcae multitudine suorum subnixi, Danubium transierint, quibus ille nulla ratione obsistere potuerit. quare Iuonia bene rebus suis consuleret, si quamprimum cum exercitu adesset, eorumque conatibus primis obuiam iret, suasque infirmas copias iuaret. Non sine laetitia haec Iuonia audiuit. Quare plenus bonae spei, Czarnieuičius quis et quantus hostium numerus sit, percunctatur. Sunt, inquit, decem, nec amplius duodecem millia. Sed antequam tu cum copiis aderis, in horas numerus eorum augebitur, et ad quindecim millia excrescet. Erat Iuonia vna cum suis Kosacis ad arcem Teinicensem, quam expugnare voluit. Demum conuocato Senatu, qui tum cogi potuit, omnes, quid sibi faciendum esset, consulit, an arcem prius expugnare deberet, vel hosti tot cruentis praeliis irritato occurrere, eiusque copias in fugam conuertere. Ibi omnium vna ac ea-

dem sententiā erat, vt prius hostilem exercitum dispalaret deleretque: quo deletō, post arces expugnaret. Quorum consiliū ille secutus, habita peditum ratione, quarta demum die, ad castra hostium, quae a suis duodecem miliaribus aberant, cum cantu cornicinum tubicinumque peruenit. Nona die Iunij, eiusdem anni, castra ab hoste ad tertium lapidem Iuonia ponit. ibi velites simul conueniunt, de Consultatio Kosacorum. } summa rei consultaturi. Se quidem paratis animis contra acerrimum hostem, tot praeliis irritatum, proficisci: verum se neminem habere qui linguae hostium gnarus esset. Iuoniam nescio quo consilio fretum, totam rationem belli certis hominibus credidisse, imprimis vero Czarnieuičius, cui nos omnino fidere nolimus. Quare in tam rebus nostris dubiis ac plenis periculi, vt ipsimet cum Iuonia colloquamur, necesse est. Igitur ad eum citato gressu veniunt, factaque potestate dicendi, sic Suierceuius pro omnibus verba fecisse dicitur. Illustris Palatine, nos hactenus fidem tuam secuti, tecum contra hunc crudelissimum hostem, socia arma iunximus. in quibus ferendis quae et quanta opera nostra extitit, optime nosti. Huc iterum

două sute mii, cariî trecuă Dunărea împreună cu tunurile lor şi toate aparatele de resbelu. Avându Dunărea trecută, Turcii invitară pre Cernăutianulă, ca să înştiinţeze despre această pre Iuon. Cernăutianulă şi alărgă la Iuon, şi-i spune cumă au venit Turcii în numărul forte mare, şi au trecut Dunărea, fără să-i fi putută opri cu mica putere ce aveă, şi că ar face bine Iuon, dacă cu o oră mai înainte ar esă cu oştea sa întru întimpinarea Turciloră acumă îndată la începută. Iuon ascultă propunerea cu plăcere, şi plină de bună speranţiă, întrebă pre Cernăutianulă, în ce numără se află inamiculă. Acesta răspunse: potă să fiă diece, multă două-spre-diece mii; numărulă loră însă se adauge pre totă momentulă, şi până la sosire-tă, pôte să crească până la cinci-spre-diece mii. Iuon se află atunci cu Cazaci sub cetatea Tighinei ce voia să o copindă. Convocându deci senatulă, pre cătă se puteă atunci, consultă pre fiă-care, ce ar fi de făcută: să bată mai întâiă cetatea, au să esă înaintea inamiculă întertat prin atâte resbele sângerose, şi a-i pune ostile în fugă. Totă fură de părere, ca, mai întâiă să răspingă şi să fugărescă ostile inimice, şi apoi să bată

cetatea. Iuon priimindă consiliulă, adună oştea, revede pedestri, şi în fine a patra di ajunge la castrele inimice, în distanţiă de două-spre-diece miliarie, cântându din trâmbitie şi cornuri. La două ale lui iuniu aceluiaşi ană, tăbăresce în depărtare de trei mile dela inimică. Sosiră aci şi Căzaci, şi începură a se consultă ce e de făcută, că densă din totă inima sunt gata a merge asupra acestui dusmană cumplită, întertat prin atâte lupte, dar că n'au pre nimene care să cunoscă limba inamiculă, că ei nu întielegă cumă Iuon a putută să încredinţeze purtarea resbelului unoră omeni, precumă este cu deosebire Cernăutianulă, căruia noi, diceă, nici de cumă nu ne putemă încrede. În atâră impregiurări critice şi pline de periculă, este neaparată a ne întielege noi însine cu Iuon vodă. Deci şi alărgă la densulă, şi dându-li-se voia de a vorbi, Svierceviski astfelu se dice a-i fi grăită în numele tuturoră. Pre-luminate Dămine, urmându-tă până acumă cu credinţiă, împreună ne luptară în contra dusmanulă, şi scii pre-bine cu ce zelă şi sucesă. Adusă şi aci în contra lui, de asemenea suntemă gata a ne luptă până la cele din urmă, nici că-să va pută elă face

a te contra eum educti, ad internecionem cum eo dimicare parati sumus. nec illi iter in Valachiam patet, solum per stragem cadaverum nostrum: solum nobis necessario providendum ac cogitandum est, ne temere in praelium ruentes, nullo consilio hostium cognito, quantus eorum numerus sit, quis castrorum tractus, in insidias praecipitati, ab eis instar belluarum mactemur. Quare quod tibi consilium belligerandi cum eis sit, effare, proloquereque. Iuonia oratione Suierceuij commotus, alta suspiria ex intimis praecordiis ducens, paucis ac breuibus respondet. Et virtus mihi vestra, equites fortissimi-
 { Responsum Iuoniae.
 mi, vita mea mihi cariores, nota }
 perspectaque est, (cuius spectator fui) et totius belli omnia consilia nota. Non igitur obiectos vos temere caedi hostium velim, sed consiliis eorum prius exploratis, nos cum eis dimicare velim. In proximo Czarnieuičius cum exercitu meo est: qui in hostem intentus, omnia consilia eorum cognita habet. Nec ego tantam rem cuius commisi, sed huic, cuius mihi fides semper in dubiis ac difficillimis rebus perspecta est: quem comitem tot peregrinationum mearum, propemodumque exilij habui.

Ipsemet modo ad me retulit, Turcarum non esse amplius quam quindecim millia. Qui etiamsi triginta essent, eos nos diuino auxilio freti ad satietatem caedemus. Haec ubi respondit, ut in eo loco sese cum vniuerso exercitu contineret, Iuoniam Suierceuius orat. se cum suis aduersum hostem profecturum, ut aliquem ex castris ipsorum capere possit, certioraque de consilio hostium explorare cognoscereque. Iuonia prompto a-
 { Iuonia Suierceuium contra hostes mittit.
 lacrique animo concedit: cui Veroniam cum sex millibus Valachorum, magistrum equitum adiungit. Qui simul profecti, in speculatores Turcicos, quorum agnens sex millium fortissimorum equitum erat, incidunt. Subito cum eis praelio inito, eos pallant, in fugamque conuertunt. e quorum numero vnum capiunt: qui tot tantisque vulneribus affectus, cum sese subito moriturum praesentit, simulanter narrat paucos Turcas esse in armis. Sed velites, ficta eum narrare animaduertentes, nec contemnendum numerum esse hostium conicietes, qui in tantam multitudinem speculatorum inciderint: subito de hisce Iuoniam certiore faciant, ut rebus suis consulat, quidque fidendum Czarnieuičio sit, etiam atque

altmintrea drumă in Moldavia, afară numai preste trupurile vóstre. Noi însă caută să ne ingrimim și să ne gândim, ca nu care cumva aruncându-ne în bătaia fără socotință, fără a cunoște de loc planul inamicului nici numărul lui, nici modul cum și-a întărit castelele, să ne aruncăm singuri în cursă și să mergem la junghiare ca vitele. Pentru aceea te rugăm să ne spui în ce chip și mod cugeti a purta resbelul cu dânsul. Iuon, miscat de cuvintele lui Svierceviski, suspinându din adâncul inimei sale, astfel răspunde în scurt. Virtutea voastră, vitejii și scumpii mei cavaleri, mai scumpi decât viața mea, pre-bine mi e cunoscută, pentru că am avut ocaziune de a o privi; și consiliile voastre le-am considerat de a pururea în tot cursul acestui resbel. Nu voi eu să vă duc la moarte fără socotință, nici să ne aruncăm în bătaia cu inamicul fără a cunoște mai întâi planul și cugetul lui. Etă în apropiere se află Cernăuțianul care observă cu luare a minți și cunoște toate miscarile inamicului. Nici am incredintat eu asemenea lucru orî și cui, ci aceștia care mi dete probe de credință în cele mai critice și mai grele impregiu-

rări, și care mi-a fost soț nedeșpartit în toate peregrinațiunile și exilul meu. Elu deci, mă incunoscintieză că Turcii nu sunt mai mult de cinci-spre-diece mii. Dar fiă chiar și trei-deci mii, noi îi vom sci înfrânge cu ajutorul lui Dumnezeu. Dicându aceste Iuon, Svierceviski lă rugă să se oprască aci cu totă oștea, că dânsul ar vre să se repedă cu al sei asupra Turcilor, ca să puia mână pre vreunul din tabăra lor, să afle și să cunoască mai de aproape cugetul lor. Iuon îi dete voia cu totă plăcerea, alăturându-i și pre Veronie hatmanul, cu siese mii călăreți români. Plecându deci împreună, etă întănesc vechia turcăscă, o cetă de siese mii de călăreți turci. Se repedă îndată asupra-le, și spargu și fugăresc. Pun mână pre unul dintr-insi, care, acoperit de rane și presimtindu că puțin are să mai trăiască, cercă să-i amăgască spunându-le că Turcii sunt puțin la număr. Dar Căzaci observându că spune neadeveru, și că nu putea să fiă neînsemnat numărul inamicului care trimitea înainte o vechiă atăt de numerosă, insciintiară îndată pre Iuon, rugându-lu cu de a dânsul, să fiă cu luare a minți, să vadă și să cugete pîn în căt se

Inoniae responsum. } etiam cogitet, videatque. Qui nil
 aliud respondisse dicitur, solum
 illud. Iam non est vt perturbemur, aut horrescamus. Ego scio cui fidam: breui numerum hostium ipsi cognoscemus. Ego enim eo animo huc processi, vt patriam meam contra hanc crudelitatem hostium, ad vltimum exitum vitae tuear defendamque. Atque ita communis castris suorum ad lacum qui ex Danubio profluit, vt opportunam aquationem haberet, iubet equos recentes adducere, vt velites eis cum Valachis consensu, qui superiore nocte Turcas pallauerant, omnes simul contra hostem proficiscantur. Erat prope hostium castra collis arduus ac sublimis. quo consensu cum sociis, Inonia hostium castra contemplatur. } Inonia hostium castra contemplatur. } plari voluit. Sed ea nulla ratione conspicari potuit, eo quod in declui loco posita erant, nec a quoquam e longinquo loco conspici, nisi quis ad ea prope accederet, poterant. solum in diuersis locis quatuor inter se disiunctis, speculatores hostium animaduertit: qui, conspectum Valachorum declinantes, sese in quendam tumulum per diuersos trames, qui non procul a suorum castris erant,

abund. Inonia, prope hostem adesse suspicatus, totum exercitum suum, (erat autem triginta millium) quoniam multitudine abundabat, in triginta turmas, per interualla disponit. Ante singulas turmas tormenta muralia Stratum Inonia. } mirae magnitudinis collocat. Erant autem octoginta, quae ex sese globos igniferos euomebant. Pedites simili ratione ab equitibus semotos, quorum magnus numerus erat, disponit: qui Inoniam apud se retentum, ad equites haud patiuntur progredi, non mediocriter de vita ipsius, ne a primoribus deceptus, viuus in potestatem Turcarum veniret, pertimescentes: solum ad Kosacos Polonos eum interdum commeari patiuntur. Nam pedites, gens rustica, singulari fide Peditum singularis in Inoniam fides. } ac animo in Inoniam fuere: quorum arma, falces, arcus, gladij reflexi, Turcicorum similes, ac fustes erant. Instructa acie, firmissimisque subsidiis firmata, Inonia, antequam signa canerentur, iterum collem arduum, vt ex proximo loco castra hostium contemplaretur, conscendit. quorum multitudine praeter spem ac opinionem visa, congnoscit, se esse a Czarnieuiocio in fraudem inductum. quare eum

póte increde Cernăutianului. Se dăce că Inon nimică altă nu răspunse, decât, că, nu acum e timpul să ne turburăm aș să ne infirmăm; știu eu cui să mă incred: preste puțină vomă vedea noi însine numărul inimicilor; eu pentru aceea am venit aici, ca să-mi apăr patria până la moarte încontra dumanului. Astfel dară, întărindu-si castele lângă lacul ce curge din Dunăre, pentru că să nu suferă lipsă de apă, si porocind să aducă altă ca, pre cari să incalce Căzaci si Românii cari alungaseră pre Turci în noptea trecută, plăcă împreună cu toți asupra inimicului. Turcii si-asediaseră castele după un deal. Inon însoțit de câți-va ai sei, se su în piscul acelu deal, ca să potă observa castele inimice. Ci nimic n'a putut vedea, fiindcă oștea eră tăbărită pre vâi adânc, si nu se putea vedea din depărtare, afară numai decă se apropiă cineva de densa; numai veghiele le vedură, despărțite si acestea în vreo patru locuri, care observându pre Români, se retraseră îndată, pre deosebite cărări, după o movilă, nu de parte de castele lor. Inon pricepându că inimicul nu eră de parte, împărți totă oștea, care eră în număr de trei-

zeci mii, în trei-zeci de cete deosebite, că aveă omen de ajuns. Înaintea fiă-cărei cete asiedia tunuri de o mărime extraordinară. Aveă tunuri de acestea opt-zeci. De asemenea asiedia în ordine de bătaie si multimea pedestrilor, în orecare depărtare de călăreți. Pedestrii tineă pre Inon vodă în mîd-locul lor, si nu-lă lăsă să trecă la călăreți, fiindu foarte îngrijati de vietiă lui, si temându-se năcumva să-lă iniește boiarii si să-lă dea de viu pre mînile Turcilor. Numai la Căzaci lă lăsă să mērgă câte odată. Pentru că pedestrii, toti tierani, aveă o deosebită credință si iubire pentru Inon vodă. Ei eră înarmati cu cōse, arce, sabii strimbe ca ale Turcilor, si mēciuci. Ordinându-si astfel oștea si întărindu-o, Inon, înainte de a incepe resbelul, erăsi se sui pre deal să privescă mai de a prope castele inimice. Atunci vediu, preste totă speranția si inchipuirea sa, cătă de mult eră Turcii, si se incredință cum Cernăutianul l'a inselat. Chiămă deci Inon vodă pre Ieremia la sine, ér acesta se apără dicēd că nu póte să vină, avēd să incēpă îndată lupta pentru binele lui. Aveă Cernăutianul trei-spre-zece mii călăreți viteji, foarte bine înarmati. Deci, îndată ce

ad se accire iubet. qui respondet, sibi iam facultatem ad ipsum veniendi non dari: se statim cum Turcis certamen pro incolumitate ipsius initurum. Habuit autem Czarnieuičius fortissimorum equitum, quibus praefuit, tredecim millia, optime armis instructa. Cum igitur signa canerentur, Turcaeque acie suorum optime disposita, praelio sese expedirent, ibi proditor Czarnieuičius, primus praelium init. Cumque illi dimicandum congre-
 diendumque cum hoste esset, vti ^{Iuoniae pugna cum Turcis.} cum Turcis constituerat, iubet suos vexillum demittere, et pileos hastis ensibusque impositos, eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcae, animaduersa voluntaria deditione, in sublime hastis suis erectis, eos ad se transire iubent. Hac tali defectione Czarnieuičij, exercitus Iuoniae consternatus, omnes retrocedentes, propere ad Iuoniam accurrunt: rem esse perditam narrant. Quorum ille vocibus minime consternatus, (vt erat in rebus dubiis ^{Magnitudo animi Iuoniae.} subitisque intrepido animo) eos id pro nihilo ducere, ac contra Turcas sese expedire iubet. Sed Turcae, postquam turmas Valachicas trepidare vident, agema suorum contra eos mouent: ante se illos ipsos Vala-

chos propellunt, ac tergiuersantes caedunt. Quibus Iuonia visis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sic ^{Exitus proditorum.} illi partim a suis, partim a Turcis in medio caesi fuere. Turcae vero proditorum terga secuti, eisque tecti, per stragem cadauerum ad exercitum Iuoniae, sanguine eis iter, qui instar riui ex caesis Valachis fluebat, intercludente, peruenere. Quos Kosaci, more solito, a lateribus aggressi dissipant, non mediocriterque turbant. Adsunt alij Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis, Turcis longe superiores. qui sibi aditu patefacto, Turcas egregie caedunt. Hinc clamor permixtus hortatione, laetitia, gemitu oritur. item strepitus armorum ad caelum ferri, sagittae vtrinque volare coeperunt. Non sustinuerunt vim Valachicam Turcae: subito terga, seu timore perculsi, seu data opera, dant. ac quingentos passus, vt Valachos ad locum insidiarum pertraherent, vbi vim tormentorum in abditis locis condiderant, retrocedunt. Sensit eum dolun Suierceuius hostium. Quare sublato clamore, monet turmas tam Polonicas quam Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminenti se periculo ma-

se dete semnalulū de resbelū, si Turci, asiedati in cea mai bună ordine de bătaia, stă gata de luptă, trădătorul Cernăutianul, elu celū de ântăiu, a purcesu asupra Turcilorū. Dar de abiă se apropiă de inamicū, si in locū să incépă bătaia, elū, asiă precumū eră in tielesū cu Turci, a poroncitu stegariulu de a lăsatū stégulū in giosū, si si-aū luatū pëlăriele cu totii, ridicându-le in susū in sulitie si in sâbi, si plecându-si capetele la Turci. Vădiendū Turci acestă inchinare de bună voia, si-aruncă sulitiile in susū, pofindu-i să trecă la sine. Eră ôstea lui Iuon vodă, inspăimântată de acestă faptă a Cernăutianulu, se retrase, alergându cu totii la Iuon si spuindu-i că totulū e pierdutū. Iuon însă, ca omū cu inimă mare ce eră, de locū nu se turbură, ci-i invită pre totii să nu-si pėrdă inima pentru Ieremia, ci să plece îndată cu totii asupra Turcilorū. Eră Turci, vădiendū turburarea ceterorū române, miscară asupra lorū, puindū in frunte pre insus Cernăutianulū cu ai sei, mênându-i dennapo ca pre nisce vite, asupra ostii Domnulu lorū, bătendu-i si uciđindu-i.

Pre cari vėdiendu-i Iuon vodă, coprinsū de mânia, poronci să descarge tunurile intr'ensi. Astfeliū periră trădătorii, si căti n'au peritū de foculu lui Iuon vodă, 'i uciđeă Turci den urmă, de nu puteă acumū străbate la ôstea lui Iuon vodă, de trupurile lorū cădiute si de rifulu de sânge ce curgeă dintr'insii. Intr'aceea Căzaci, după datina lorū, lovindū pre Turci din cōste, 'i turburără fōrte; de altă parte, veniră Romăni, cari intrecū pre Turci fără asemenea in trupū si in inimă, in arme si in vigōre, si făcendu-si drumū prin Turci, 'i tăia cu mare putere. Atunci se escă unū sgomotū infricosiatū de gemete si de strigăte de bucuriă; rēsunetulū armelorū se innăltiă la ceruri, săgetile sbură de tōte părțile. Turci rēbiti nu mai putură stă in fața Romănilorū, ci deteră dosulū, orī că le eră frică, orī intr'adinsū, retrăgendu-se la vro cinci sute pasi, cu scopū de a amăgi pre Romăni la loculū unde 'si aveă asiediate tunurile. Sviercevisi simti îndată fraudă, si incepū să strige atătū pre Căzaci cătū si pre Romăni ca să se întōrcă inderētū. Astfeliū se întōrseră si scăpară cu

Pugna Valachorum cum Turcis. } nu armata subtrahunt. In hos Turcae recentes impetum faciunt: sed Valachi eos egregie sustinent, nullaue memorabili clade accepta, ad castra suorum incolumes reuertuntur. Iuonia ex suorum successu laetus, tam Valachorum quam Polonorum, iuxta tormenta aciem disponit: vbi singuli impletis pharetris pluribus sagittis, lan-

Stratagema Iuoniae. } ceis aliis acceptis, intenti in hostem erant. Turcae recentibus viribus feroces facti, subito in Valachos irruunt. Quibuscum fortiter congressi, nullius imminentis periculi ratione habita, displosis tormentis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademque prope modum par. Cadebant praecipites tam Turcae quam Valachi ex equis. iam vires viris, iam ferro sua vis deerat. Tantus puluis e tormentis, e quibus crebri violentique globi emittebantur, excitatus fuit, vt ipsius densitas solem obscurauerit. nec vlla vox hominum in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quisquam a quoquam videri: nec magistri tormentorum, in quam partem eis globi emittendi essent, scire. Nec in tam

aspero negotio Iuonia territus, suisque succurrendum ratus, sublata voce proclamat vt retro post tormenta cedant, vexillaue sequantur. Turcae quoque retro cessere. Oppidani Oblacienses, tantam atrocitatem pugnae ex oppido spectantes, cernentesque copias Turcarum a Valachis praeagruari, fugam parant. Est id oppidum trans Danubium, ditionis Turcarum: ex quo effusa multitudo, in remotiora Turciae fugit. Postquam quasi ex composito, ab vtraque parte ab armis discessum fuit, re-

Vis imbris.) pente ingentibus procellis fusus imber: quo vniuersa agmina tam Valachorum quam Turcarum perfusa fuere: illeque totus puluis, ingenti boatu tormentorum, et pedibus dimicantium excitatus, in terram delapsus, discussus fuit. sed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quae eis magno adiumento contra omnem vim Turcicam fuere. Nam ea caelesti aqua perfusa, globos emittere nequibant. Hodiernorum tam muralium, tam eorum quibus tam equites quam pedes vtuntur, apud veteres nullus vsus fuit. Non ita pridem haec sunt, circiter annum millesimum trecentimum supra septuagesimum sextum, inuenta. Quae accepta pri-

Tormentorum
vsus coepit an.
Christi 1378.

arma in mână de acéstă eursă. Turcii vëdiëndu-l că se retragă, Ți luară in gónă, ér Românii se apërară cu bărbăția, si, făr să suferiă vreo perdre insemnată, se întórseră cu fericire la castele loră. Iuon, plină de bucuriă de sucesulă Româniloră si Căzaciloră, asiediă óstea lângă tunură, si provëdiëndu-se fiă-care, cu săgeti, si alti cu lănci nouë, asceptă inimiculă cu bucuriă. Éră Turcii priimindă nouë ajutórie, năvălră in Români cu mare putere, si indreptândă foculă tunuriloră asupra loră, nu puçină le turburară ordinea in care eră asiediati; dar Românii se reculeseră indată, si repedindu-se cu putere asupra loră, se escă o luptă fórté sângerósă. Pică de pre cai Turci si Români de o potrivă. Se intunecase sórele de pulberea si fumulă tunuriloră; nici se audiă nici se mai vedeă unii pre alti; nici tunarii nu mai sciă in cine 'si indreptă tunurile. In asemine periclu, Iuon neturburându-se cătusă de puçină, strigândă pre ai sei cu vóce innaltă, le poronci să

se retragă de napoia tunuriloră si să urmeze stéguriloră. Deaseminea se retraseră si Turcii. Locuitorii din Oblusitia, privindă din orasiă atrocitatea luptei, si vëdiëndă cumă Românii rësbiă pre Turci, se gătiră de fugă, si o mare multime fugi in părțile mai depărtate ale Turciei. Astfeliă, osteniti de luptă, si Turcii si Românii, incetară puçină din arme, ca si cumă s'ară fi intielesă intre sine, cândă de o dată incepū să verse o plóia mare si repede, care implū de apă si pre unii si pre alti, si muiă tótă pulberea tunuriloră si pusciloră române. Mare reū se făcū prin acéstă Româniloră. Pentrucă puterea loră incontra multimei Turciloră stă cu deosebire in tunuri, cari acumă nu le mai puteă servi. Tunurile si puscile de astădi nu eră cunoscute celoră vechi. Nu de multă se descoperiră acestea, cam pre la anulă una miie trei sute sieptediec si siese. Venetianii le intrebuintiară mai ântăiū in resbelulă ce purtară cu Genuesii la siantiulă Clodiană. Ér descoperitoriulă celă de

mo Veneti a Germanis, hisce in eo bello vsi sunt quod contra Genuenses ad Clodiam fossam gessere. Primi tormenti inuentor fuit quidam Germanus, cuius nomen a Germanus inuentor primi tormenti. scriptoribus non proditur. cui casu in mentem venit tale quid in pernicio hominum inuenire. Fertur enim seruasse domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinae causa faciendae, illumque texit lapide: ac inde contigisse vt, cum ignem prope ex silice excuteret, scintilla nitro incidit, subitoque flamma concepta, eadem eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Quam ille rem penitus considerans, postea ferrea facta fistula, et puluere confecto, machinam reperit: in quam immisso prius puluere, demum globo, igne admoto, ex eo sonitum terribilem, eundemque violentum edidit. Huius vsus est apud omnes gentes. for- Bombardarum mae sunt variae, ad expugnandas- utilitas. que vrbes altissimae, vt in eis omnis vis peditum, omnis equestris splendor, omnis denique bellica virtus constet. Cum violentia pulueris globus excutitur, quicquid obuium offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit: adeo vt nullus locus sit, quamuis natura munitus,

qui non facile expugnetur. Is igitur machinae huiusmodi repertor, pro mercede (vt opinor) accepit vt nomen eius silentio perpetuo premeretur, ne omni tempore a cunctis mortalibus diris deuoueretur: dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrasset: (Salmoneus enim, Aëoli filius, cum Iouem vellet in fulminibus iaci- Nota de Salmoneo. endis aemulari, ab eo de coelo tactus, detruitur) quando haec fulmini, odore, luce, sonitu, impetu simillima est. Sed nos ad Redit ad histori- institutam historiam reuertamur. am. Irritatis tam Valachicis quam Turcicis animis certamine, etiam acrius concursum est. Nam Turcae, eductis suorum viginti millibus in aciem, in laeuam partem, vbi tormenta Valachica disposita erant, prosiliunt. Ibi Valachi in eos tormenta dispendere nequeunt. Nam iam a coelesti aqua corrupta fuerant. Nihilominus mutuo sese cohortantes, in Pugna Valachorum Turcas magnum impetum faciunt, cum cum Turcis. cum eisque ad vltimam defatigationem dimicant. Subito adsunt Scythae, cum recentibus copiis Turcarum: qui, cum sese nullo a tormentis detrimento affici vident, ex inferiore loco per diuersos tramites in quibus latitabant,

ântăiū fū unū Némțiū, alū căruī nume rămase neinsemnatū de scriitorī, căruia din întemplantare Ți veni in minte să facă asemenea descoperire pentru perderea ómenilorū. Se dice, adecă, că păstrându a casă intr'o pioă pulbere de puciosă, pentru a prepară o medicină óre-care, o acoperi cu o pétă, si întemplantându-se să scapere in apropiare, cădiū o schintea pre salitru, din care aprindiându-se indată, aruncă pétă in susū. Decī, cugetându elū asupra acestuī lucru, făcū o cėvă de ferū si puindū pulbere intr'insa, apoī unū glontiū, Ți dete focū, si scóse unū sunetū infricosiatū si violentū. Astfeliū descoperi tunulū. Astădi e in usū la tóte popórele. Are forme deosebite, si e celū mai aptū midī-locū pentru baterea si luarea cetătilorū. In acéstă machină razimă tótă puterea pedestrimel, tótă splendórea călărimel, cu unū cuvėntū, tótă puterea resbeluluī. Cândū violintia pulberel asvėle glontiulū, sdrosbesce si rėsipescetotū ce-Ți stă in cale: de abia este locū, fiă verī-cătū de intăritū, care să nu se pótă bate usiorū cu acestū midī-locū. Țr numele descoperitoriuluī, dreptū recompensă, crediū eū, rămase acoperitū cu o tăcere perpetuă, spre a scăpă cu chipulū acesta de ble-

stemele neincetate ale tuturorū muritorilorū. Si in adevėrū că merită acelū omū ca elū celū de ântăiū să fi peritū de fulgerū in loculū luī Salmoneū, (fiulū luī Eolū, care voinđu a imitā pre Ioue in tunete si fulgere, fū lovitū insusī de Ioue si aruncatū josū din cerurī) de óră ce tunulū sémėnă prė-multū cu fulgerulū, in odóre, in lumină, in sunetū si repejune. Dar noi să ne întórcemū la istoria nóstră. Atitiându-se prin luptă atătū Romăniū cătū si Turciū, bătaia urmă incă si mai cumplită. Pentru-că Turciū, mai scotiendū la luptă dóuē-dieci miī ostasi, deteră năvală in partea stângă unde eră asiediate tunurile române. Romăniū nu putură slobodī tunurile asupra lorū, fiindū pulberea stricată de plóia: ci, indemnatī unī de altiī, se aruncară cu mare violintia asupra Turcilorū, luptându-se pre mórte. Intr'aceea étă alergându la luptă si Tătariū, cariū, vėdiendū că n'aveă de a se teme de loviturilē tunurilor române, esū din vāile in care șteteă ascunsī, si spriginitī de trupe próspețe de Turci, cu mare sgomotū daū năvală in Romăniū, Ți respingū dela tunurī si-Ți punū in fugă, alungându-Ți pre aceī cāmpī intinsi, si tăianđu-Ți ca pre vite. Acumū de abia mai eră dóuē

egrediuntur. Ibi dissono clamore perterrefaciunt Valachos, et a tormentis remouent, in fugamque conuertunt: qui per Valachicos patientes campos dispalati, instar pecudum a Tur-

Victoria Turcarum.

cis caeduntur. Nec iam plures ad hoc vsque tempus, quam ducenti quinquaginta velites, seu Kosaci, supererant. Sic mutata fortuna belli, vnus perfidia Czarnieueicij: quae non multo post supremam cladem Iuoniae attulit. Nam Iuonia accurrens, ad reliquum peditatum, et illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcae fatigati caede Valachorum, aggredi non ausi erant) conuersa

Verba Iuoniae ad Polonos.

oratione sic dixisse fertur. Video, fortissimi viri, nos vnus Czarnieueicij perfidia in extremum periculum adductos esse. sed vbicumque corpora vestra ferro hostili interfecta iacuerint, ibi et meum inter vestra erit: anima coelum petat. Ad quem ita Suierceuius: Haec praesens mors, Iuonia, vti fortes viros decet, nos minime mouet, modo summa vi innixi, hosce canes, hostes nomini Christiano infensissimos, ad satietatem, antequam nobis intereundum erit, caedamus.

Kosaci sese cum peditibus coniungunt.

Haec effatus, subito velites ex equis descendunt, seseque cum

peditibus coniungunt. quibuscum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtraxere: solus Iuonia vno arrepto, quod vix duodecem equi trahere poterant (tantae vires illi fuere) illud trahit. Quo Poloni viso, illud ipsi ademere, leuiori dato. Hinc compositis peditibus, destribus copiis, quorum adhuc

Iuonia retrocedit.

erant viginti millia, Iuonia retro-

cedit. Quoniam vero tormenta eis maximo impedimento erant, ea abiiciunt: sed ita vt Turcis post nulli vsui fuerint. Nam maxima vi pulueris in ea imposita, cum ea Turcae disploderent, omnia disrupta fuere. Interea Iuonia, qui iam et animo et corpore deficiebat, cum omnibus pedestribus copiis, et nonnullis tormentis, vestigia caesi exercitus sequitur: nec plus vna die, ob ingentem stragem cumulumque cadauerum, quae passim caesa in viis insepulta iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locum

Iuonia castra munit.

vbi ante villa incensa fuerat, quaedamque recentia rudera extabant, cum venisset, castra sua ibi communit, eaque fossa, ne subito a Turcis occupari possint, cingit. Ea in parte (sed fatis obsistere difficile erat) consilium Iuoniae dignum reprehensione

sute cincî-dieci de Căzaci. Astfelîu se schimbase sôrta resbeluluî prin perfidia unuî Cernăutianu, perfidiă care apoi preste puçinû aveă să tragă după sine si infricosiata peire a lui Iuon. Vădiendû asiă Iuon vodă, alergă îndată la pedestrimea ce-î mai rămase si la acei două sute cincî-dieci Căzaci, si astfelîu le grăi: Vădiu, viteji! mei, că din cauza perfidiei unuî Cernăutianu, am ajunsu să ne punem capetele cu toti!; dar acolo unde veti pică voi, lovitî de ferulû inimiculû, va zăce si corpulû meû intre ale vostre: sufletulû să mERGă dieptû la ceruri. Căruia Svierceviski astfelû î răspunse: De môrte, nici se cuvine bărbatilorû de arme, nici că purtămû cea mai puçină grijă; dar innainte de a muri, să dămû din puterî, si să tăiămû încă pre acesti căni, inimici neimpăcati ai numelû crestinu. Dîcendû acestea, Căzaciî descălecară îndată, si puindu-se cu toti! in rândulû pedestrilorû, deteră năvală in Turci cu putere, si siet-dieci tunuri apucară din mânile lorû. Iuon singurû apucă unû tunû care de abiă 'lû puteă trage douî-spre-diece cai, ér elû 'lû trăgeă singurû, atâtû eră de tare; vădiendû această Poloni, i-lû luară din mână, dându-i altulû mai usiorû.

După aceea, puindû in ordine pedestrimea, care eră încă in numărû de două-dieci mi! se retrase. Êră tunurile, fiindu-le numa! de pedecă, le lepedară, după ce însă le încărcară cu atâtă pulbere, încâtû slobodindu-le Turciî se sparseră tôte. Intr'aceea, Iuon, slăbitû in puterî, se trase îndrêtû cu tôte trupele sale si câte-va tunuri, pre urma ôstei ceî infrântă, si intr'o dî intrégă nu putû face mai multû de o miie de pasi, din cauza movilelorû de trupuri môrte ce zăceă pre drumuri neingropate. In fine, ajunse cu tótă pedestrimea la ruinele unuî satû arsû; aci 'si asiediă castrele, întărindu-le cu sian-tiuri impregiurû, ca să nu-î pótă cuprinde Turciî de odată. Astă dată Iuon făcû o mare gresiélă, (de si eră greu a se opune ursitei) asiediându-se la unû locû fără de apă. Pentrucă muriă ômenii de sete, si preste puçinû apoi se vădiură nevoiti a se supune Turcilorû. Totû intr'a cea dî de diece ale lui iuniû, pre la apusulû sôrelui, Turciî, intorcându-se dela góna Românilorû, incungiurară îndată de tôte părtile castrele lui Iuon. Êră Turciî in numărû atâtû de mare, încâtû multimea lorû nu se puteă vedè cu ochi. Incungiurândû astfelû Turciî pre Români, nu lăsă

fuit, quod ibi suos vallo cinxisset, vbi nulla commoda aquatio fuit. Nam siti homines e-necti moriebantur, seseque Turcis non multo post dedidere. Sole iamiam occidente, eadem die decima mensis Iunij, Turcae }^{11 Iunij dies ex-}
a fuga Valachorum, quos perse- }^{trema Iuoniae}
quebantur, reuersi, subito castra Iuoniae cir- }^{fuit.}
cumdant, atque coarctant. quorum tanta mul-
tudo fuisse dicitur, vt oculis terminari ne-
quirit. Quibus circumdatis, neminem ex exer-
citu Iuoniae egredi patiuntur: vtque spem om-
nem ei commeatus praeciderent, villas castris
Iuoniae proximas, in quibus ampla praedia e-
rant, tota nocte incendio graui cosumunt: id-
que ideo, ne quis obsessorum effugeret: neve
extra vallum obscura nocte egressi, ipsos in-
uaderent. Appropinquante luce, }
(quae fuit vndecima Iunij) Tur- }^{Turcae castra}
cae in castra Iuoniae multitudinem globorum }^{Iuoniae infestant.}
e machinis muralibus emittunt: sed illa nullo
detrimento affecta fuere, eo quod alto aggere
obvallata erant, vnde sese Valachi, pariter cum
Polonis, contra Turcas egregie defendebant,
in eis ingentem stragem toto triduo faci-
ebant. Turcae, difficilem expugnationem cas-
trorum Iuoniae animo cernentes, per inter-

nuntios cum eo colloquia serunt, vt ille omni
cunctatione omissa sese dedat. }
spem ei maiorem debere esse in }^{Colloquium Tur-}
misericordia Turcarum, quam in suis vllis vi- }^{carum cum Iuo-}
ribus: praesertim cum omni ope auxilioque }^{nia.}
destitutus, post se dedere cogatur. Quare spon-
tanea hac deditione praecoecuparet animos ip-
sorum, nec in tam anceps periculum et suas
copias et Turcicas iniiceret. Ad ea sic respon-
det Iuonia. Video ac animo cer- }
no, in quam aduersam necessi- }^{Iuoniae respon-}
tatem adductus sim: sed, cum penes me fir- }^{sum.}
missimas copias pedestres habeam, possim cer-
te non sine vestra clade cadere. Quare, cum
fortunae hoc tempore cedendum ac necessi-
tati arbitrer, non renuo deditionem: solum
ductores vestri me a vobis conseruatum iri,
ac quascunque vobis condiciones proposuero,
vos eas integras conseruatueros iurent: nec id
semel, sed quiuis septies. Hisce dictis, inter-
nuntios extra munimenta castrorum excedere
iubet: quibus se quamprimum responsum da-
turum pollicetur. Hisce ita compositis, omnes
ad se Polonos, pariterque Vala- }
chos conuocat: ad quos sic verba }^{Oratio Iuoniae ad}
fecisse memoratur. Hodierna dies haec tris- }^{suos.}

pre nimene din ôstea lui Iuon să   s   afar   din
castre; si spre a le t  i   t  t   sperantia de pro-
visiuni, t  t   n  ptea deteră foc   satelor   si buca-
telor   de impregiurul   castrelor  , pentruca să
nu aibă unde sc  p   asediati  , ori să   s   cumva
din siantiur   cu ajutoriul   noptii spre a-   atac  .
In dioa urm  t  ri  , 11 iuni  , dedi-dedimin  ti  ,
Turcii incepur   să dea din tunur   cu t  t   pu-
terea asupra castrelor   lui Iuon, dar nimic  
nu le stricară, pentruc  , acoperit   de un  
sianti   innalt   si tare, Rom  ni   si Poloni   se a-
p  r   cu b  rb  ti  , si in curs   de trei zile o-
mor  r   o mare multime de Turci. Observ  nd  
Turcii c  t   are să fi   de gre   a ocup   castrele
lui Iuon, incepur   să intre cu d  nsul   in vorb  ,
trimiti  ndu-   soli si invit  ndu-l   să se inchi-
ne fără int  rdiare, că mai multă speranti  
p  te să aibă in misericordia Turcilor   dec  t  
in puterea sa cea mică, mai ales   că in urmă,
lipsit   cum   de de ver-ce ajutori  , are să se
ved  i   constrins   a se supune; dec  , mai bine
să se inchine de b  n   voi  , si să c  scige prin
ac  sta inimile Turcilor  , de c  t   să arunce
intr-un   pericol at  t   de mare si ostile sale

si cele turcesc  . Iuon r  spunse: V  di   pr  -
bine la ce strimtorare sunt ajuns  ; av  nd  
ins   impregiurul   me   at  ta pedestrime si a-
t  t   de brav  , de-si pot   să cadi  , dar nu fără
mare perdere din partea v  str  . Cuget  nd  
dec   să ced   fortunei si necesit  ti  , nu refus  
de a mă inchin  : asi   ins  , ca comandanti  
vostri să jure, si nu o dată ci de siepte ori,
că-mă vor   p  str   vi  tia si vor   observ   in
t  t   intregimea t  te condi  iunile ce le voi  
propune. Dic  nd   acestea, po  ti pre soli să se
retragă afară de int  riturile castrelor  , pro-
mit  nd   a le dă r  spuns   c  t   mai cur  nd  .
După aceea, adun   impregiuru-si at  t   pre
C  zac   c  t   si pre Rom  ni, si astfel   le gr  i.
Dioa de ast  d  , viteji   mei, di trist   si neno-
rocit   pentru noi, ne costringe, s  u a ne su-
pune, ori a muri cu toti   intre aceste int  r  -
turi. Spuneti dec  , ce vi se pare a fi mai cu
cale, a ne inchin   acest  i inimiz   crudel  , a  ,
deschidi  nd   portile castrelor  , s   mergem  
la o m  rte sigur  , si s   c  dem   cu glori   dup  
ce vom   t  i   si noi pre inimiz  . M  rtea sin-
gur  , f  r   indo  l  , va pune capet   tuturor  

tis ac misera a nobis, fortissimi viri, aut deditionem extorquet, aut hic inter haec septa enectos mori iubet. Quare vtrum consultius rebus nostris sit, an sese huic truci hosti dedere, vel portis castrorum patefactis in indubitata morte mori, ac non sine caede hostium gloriose cadere: in medium consulite. Mors certe sola finem omnium malorum afferet, quae corpus a cruciatu, oculos ab indignis rebus auertet, nosque diuino conspectu frui efficiet. Plura loqui volentem ac cupientem vis lacrymarum orta praepediuit. Ad quae

Polonorum res-
ponsum.

sic Poloni. Mors nobis, Iuonia, nunquam acerba ac atrox et est, et erit. Quare, si ita animo destinasti, hunc crudelem hostem inuadamus, potiusque gloriose cadamus quam ab eo capti, per ludibrium, per dedecus, per varios cruciatus, non sine contumelia vitam finiamus: praesertim cum nulli Christianorum fidem datam conseruet. At contra Valachi, quorum tantus animus in morte non fuit. Deditionem quidem non se

Valachorum res-
ponsum.

abnuere, si pro certo Iuonia sciret, Turcisque fidere, quod ipsum incolumem conservaturi essent, posset. Si de fide eorum dubitaret, se cum Polonis ad vi-

timam internecionem, fidei semel ipsi datae memores, contra Turcas malle dimicare, quam per fraudem illorum omnibus esset pereundum. Iuonia huc illuc animo fluctuans, quid sibi faciendum esset, animi dubius, in diuersum curis trahebatur. Mouebatur indigna calamitate suorum, eo quod multi siti enecti, in dies magis atque magis moriebantur, ac breui post omnibus pereundum erat: sero culpans consilium suum, quod in tam iniquo loco castra posuisset. Quare summo cum gemitu, et lacrymis sanguinolentis ita exclamat: Malo me hosti dedere, quodque aduersa sors attulerit, pati, quam vt mea causa tot millia hominum siti pereant. Percunctabor nihilominus legatos

Iuoniae verba
luctuosa.

ad me missos, an in hasce conditiones quas eis proposuero, iurare velint. Si iurauerint, tum me eis dedam. Quare legatos Turcarum, qui extra munimenta castrorum, responsum expectabant, acciri iubet, eosque ita affatur. Ite, vestrisque imperatoribus haec nunciate.

Iuonia legatis
respondet.

Quamuis firmissimas copias, quas ipsi cernitis, habeam: quorum fideli subsidio subnixus, hasce vestras vires sustinere possim: tamen necessitati hoc tempore cedendum arbitror. Qua-

acestoru rele, ea ne va scapă corpurile de suferintie, si ochii de vederea atatoru lucruri nedemne, ea in fine va face să putem vedea fața lui Dumnedieș. Inecată de lacrimi, nu mai putu vorbi. Er Căzaci răspușeră: De mărte nici odată nu ne temurăm, Iuone, si nici acum nu ne inspăimântă crudimea si amăreținea ei. Pentru aceea, dacă astfelii ai decisu, să năvălimu asupra tiranilor, si mai bine să cădemu cu gloriă, decât, fiindu prins de densi, să fimu viētia între chinuri, cu rusine si cu batjocură; mai alesu că Turculu nici odată nu păstrează credintia dată vreunui creștinu. Eră Românii, din contră, cu mai puțină inimă la mărte, răspușeră că ei nu refușă inchinarea, dacă Iuon scie de sigur si se pōte increde Turcilor că-i voru păstră viētia; er dacă se indoesce de credintia lor, atunci ei, neuitându credintia dată lui Iuon, sunt mai bucuroși a se luptă pân la mărte împreună cu Căzaci, decât să pără cu totii prin fraudă Turcilor. Iuon stă la indoelă, si împinsu de gânduri in tōte părțile, nu sciă

ce să facă. 'Lū miscă nenorocirea omeniloru sei, cari, topiti de sete, pre tōtă dioa totu mai multu muriă, si preste puțin eră să pără cu totii; prē-tărdiū imputându-si gresiēla că asiediasse castrele la unu locu atātū de nepotritu. Decī cu mari suspine si cu lacrimi de sange esclamă. Mai bucurosū mē inchinū inimiculu, ver-ce ar aduce asupră-mi sōrta cea nedrēptă, decâtu să lasu să pără de sete din cauza mea atâte mi de omeni. Să intrebu asiadar pre solii turcesci, dacă voru să jure pre conditiunile ce le voi propune; si dacă voru jură, mē voiū inchinā. Chiāmă decī la sine pre solii, cari asceptă rēspunsulū afară de intăririle castrelorū, si astfelii le dișe: Mergeti si spuneti asiā comandantilorū vostri, că de si am oște destulū de tare, precumū vedeti insivē, cu alū cărei ajutoriū credinciosu m'asiū putē opune puterilorū vōstre: m'am gânditū insă să cedū de o camdată necesităti. Asiadar, dacă toti comandanti si Pasi vostri, mī voru jură, fiāși-care de siepte ori, pre următōriele conditiuni: atunci mē voiū inchinā.

re si omnes imperatores et praefecti vestri, singuli septies, in has condiciones mihi iurabunt: tum primum me dedam: Pri-
mo, vt vniversum equitatum Po-
lonicum, singulari fide ac virtute praeditum, vna cum suis equis ac impeditis, a quavis gente magnificiendum, qui ad postulata mea venire, sine vilo impedimento saluum reuerti patiantur, liberumque eis transitum per Nestrum flumen dent. Secundo, vt
me ad Selymum, Turcarum imperatorem, dominum meum, viuum ac incolumem deducant. De Valachis nihil dico: quos ae-
quum est, cum Caesaris dedititij sint, conseruare: quos si vos violaueritis vel trucidaueritis, ingens detrimentum Caesari, vel ei quem ille post Valachiae praeficiet, estis allaturi. Haec legati vbi purpuratis et arcium praefectis exposuissent, omnes pedibus in condiciones eas eunt: septiesque singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorum militum nomine, confirmant. Tandem ipsemet ad purpuratos Turcarum, omni metu deposito, impendentisque periculi nescius, e castris egreditur, coramque sic pro equitatu Polonico verba facit. Cum

Prima conditio.

Secunda.

Tertia.

Oratio Iuoniae ad purpuratos.

ita Deo opt. max. visum sit, vt potestatis vestrae factus sim: vos ego per fidem vestram, quam mihi sacramento militari sanxistis, oro ac obtestor, vt equitatum Polonicum, libere in equis ad suos cum omnibus impedimentis reuerti patiamini. Digni etenim sunt ij viri vt eos omnes mortales colant, suspiciant, magnificent. Si quod vestrum odium est in eos, illud in me conuertite: quod ego pro eis ferre sustinereque paratus sum. Demum suis paulisper a castris remotis, ad Polonos, quos educebat, illa verba nouissima dixisse fertur. Nunc grauis ac acerba fortuna, viri fortissimi, me a vobis diiungit. quare hanc dextram vobis singulis porrigo, testorque, quoad vsque spiritus meus hoc in mortali corpore supererit, nomen vestrum grata animi memoria me prosequuturum. Non sine lacrymis haec Poloni audiuerunt: cuius dextram cum flebili vlulatu amplexi exosculabantur. Qui cum iam ad tertium telum a castris abfuissent, Valachos quoque pari ratione e castris educit: quibus non sine lacrymis valedicit. Recordatus auri ac vnionum, quos penes se habebat, iterum ad Polonos reuersus, gladio ac-

Nouissima oratio ad Polonos.

Valachi a Iuonia educuntur.

Ântăiū, dacă voră lăsă pre Căzaci, cariū aū venitū chiămatū de mine, ômeni distinsi prin credinția si virtutea lorū, si demni de lauda a tôte popôrele, a se întorče la ale sale, liberi, împreună cu caii si aparatele lorū, trecendū Nistrulū fără vreo pedecă. Alū douilea, ca pre mine să mă ducă viū si neatinsū la Selimū, împăratulū Turcilorū si domnulū meū. Despre Români nu dicū nimicū: acestia, fiindū supusi ai împăratulū, n'am indoelă că-i veti lăsă in pace, pre cariū, dacă 'i veti vêtēmă seū 'i veti ucide chiarū, veti face reū mare insusū împăratulū, seū aceluia pre care împăratulū 'lū va numi Domnū alū Moldaviei. Indată ce solii arătară acestea Pasilorū si comandantilorū de cetăți, toti se uniră in aceste conditiuni, întărindu-le cu jurământū militariū si in numele ostasilorū seī, de siepte ori fiasicare. In fine, Iuon, inlăturandū ver-ce frică, si nevrëndū a sci ceva de pericolulū ce-lū ameninția, est din castre si trecū la Pasii turcesci, si ast-feliū vorbi pentru Căzaci: De ôră ce asiă a vrutū Dumnedietū, ca să cadiū eū in mânilē vōstre; vē rogū si vē conjurū pe credinția vōstră ce mi o-atl întăritū prin jurământulū vostru militariū, ca pre călăretil

Căzaci să-i lăsatl a se întorče liberi la ale sale cu totū ce aū cu sine. Pentrucă sunt demni acesti bărbati să-i venereze, să-i privescă cu respectū si să-i mărescă toti muritorii. Er dacă aveti vreo mână spre dēnsii, aceea să o întorçeti asupră-mi, pentrucă sunt gata a o suferi si a o purtă eū insumi. După aceea, chiămandū pre Căzaci afară din castre, in ôre-care distanția de ai seī, acestea 'i fură cuvintele diu urmă cătră dēnsii: O grea si amară sôrte mă desparte acumū de voi, vitejii mei; vē intindū drēpta mea vouē tuturorū si fias-caruia, si vē incredintiezū pre toti, că până cândū va mai rămânē o suflare de vietiă in acestū corpū muritorii, de a pururea cu recunoscintiă 'mi voiū aduce aminte de numele vostru. Audindū acestea Căzaci, incepură să verse lacrimi, si suspinândū si plângendū 'i prindea drēpta si i-o sărută cu toti. După ce Căzaci se depărtară ca de vro trei lovituri, Iuon chiămă din castre pre Români, si de asemenea cu multe lacrimi se despărți de dēnsii. Aducēdu-si apoi a minte de aurulū si petrele scumpe ce aveă cu sine, se întorçe érăsi la Căzaci, incinsū cu o sabiă cu două tăiusiuri, si împărți

cinctus vtrinq̃ue acuto, omnia eis largitur, tan-
 demque flens sic inquit: O si
 Iuoniae verba ad Polones. } mihi iam ad manus vestrae co-
 piaē quam priores illæ duplo maiores essent,
 vel saltem eae integrae: efficerem profecto,
 Deo adiuuante, ne quis istorum canum ad oc-
 casum solis in hac regione, quam mihi Deus
 propter magnitudinem scelerum meorum adim-
 it, superstes foret. Sed frustra vos, viri for-
 tissimi, volubilitate verborum inani detineo. id
 ferre cogor, quicquid mihi Deus imponet. Vos
 ita a me discedere velim, et opto, vt vos Deus
 opt. max. incolumes ad patrios lares deducat.
 Me quoque si Deus e manibus cruentis hor-
 rum teterrimorum hostium conseruabit, me-
 que Turci Bassae, vti polliciti sunt, viuū
 et incolumem Selymo sistent, iureiurando mihi
 pro re certa polliceor, me post beneficio Se-
 lyimi, cuius sensus omnes calleo, Valachiam
 iterum habiturum. Vos interim oro, vt dul-
 cissima recordatione semper memoriam mei
 colatis. Quicquid opum et diuitiarum mihi post
 erit, id in vos conferam, vestraeque stirpis
 Polonicae homines ad summos gradus hono-
 ris, quoniam fides, fortitudo, constantia vestra,
 in rebus dubiis est mihi perspecta ac cognita,

eueham. Haec effatus, quicquid residui vni-
 onum aureorum habuit, id Polonis largitur, in-
 quiens: Nolo vt id in manus horum immanis-
 simorum hostium perueniat. Proinde conside-
 rans fortitudinem vestram, et fidelem operam,
 quam mihi adhuc nauastis, et eum affectum
 sane mirum, quo me prosequuti estis: omnia
 vobis dono: animi grati beneuolentiam erga
 vos, ac omuem gentem vestram, penes me re-
 linquo: quam semper ad extremum spiritum
 retinebo. cuius rei testem Deum, huius vni-
 uersitatis creatorem, inuoco: cui vos com-
 mendo. Huiusmodi precatio ac obtestatio Iuo-
 niae, omnibus Polonis lacrymas excussit: cui
 gratias egere. Qui armis a se abiectis, more
 supplicum, ad castra Turcarum, sumpto secum
 Polono Osmolio, peruenit: quibuscum integras
 quatuor horas colloquium habet. Ibi Bassa
 Capucius, fortassis oratione eius offensus, im-
 memor fidei sacramento militari confirmatae,
 Miserabilis ex- } quam Iuoniae dederat, stricto gla-
 tus Iuoniae. } dio, ventrem faciemque eius dis-
 cidit. Ita vulneratum Ianczari corripunt, et
 semiuiuo caput amputant: deinde truncum, pe-
 dibus duorum camelorum alligatum, discer-
 pendum obiciunt: quod belluae in diuersum

lorū tóte ale sale, si astfeliū le dise plângendū:
 Oh că-cl nu am o óste macar de dóue orǎ
 atáta pre cătǔeratǐ voi la inceputǔ, séu si macar
 óstea vóstrǎ de atuncǐ intrégǎ; si, cu ajuto-
 riulǔ lui Dumnedieū, vǐ incredintiezu, că pân
 de cu sérǎ nicǐ unulǔ din căni acestia n'ar
 măi rămânǐ în acéstǎ tiérǎ, carea mi o iea
 acumǐ Dumnedieū din mǎni pentru mărima
 fǎrǎdelegilorǔ mele. Inśǎ, indarnǔ vǐ măi
 tinǔ eǔ acumǔ, o vitejiǐ mei, cu vorbe desier-
 te: cautǎ sǎ mă supunǔ vointieiǐ lui Dum-
 nedieū. Acumǔ la despǎrtire vǐ dorescǔ, ca
 Dumnedieū sǎ vǐ pórte in pace. si sǎnǐtosǐ la
 casele vóstre. Incǎtǔ pentru mine, de ar dǎ
 Dumnedieū, sǎ scapǔ numai din mǎnile sǎn-
 geróse ale acestorǔ dusmanǐ rei, si Pasiǐ turce-
 scl sǎ mă ducǎ viǔ si intregǔ, precumǔ s'ǎu
 legatǔ prin jurǎmentǔ, la impǐratulǔ Selimǔ,
 că eǔ sunt măi multǔ decǎtǔ sigurǔ, că ér
 mă voiǔ intórce la domnia Moldaviei, prin
 gratia lui Selimǔ, a căruǐ inimǎ o cunoscǔ
 prǐ-bine. Ér pre voi vǐ rogǔ sǎ nu mă datǐ
 uitǎrei, si pururea cu iubire sǎ vǐ aducetǐ a
 minte de mine. Ver-ce stare si avere voiǔ
 măi avǐ, aceea a vóstrǎ va fi, pre ómenii
 vostri totǔ-deauna la cele măi innalte gra-

durǐ de onóre ʔ voiǔ ridicǎ, pentrucǎ am cu-
 noscutǔ credintia, vitejia si constantia vóstrǎ,
 in cele măi grele impregiurǎri. Dupǎ ce grǎi
 acestea, totǔ aurulǔ si tóte nestimatele ce a-
 veǎ la sine, le impǎrtǐ Cǎzacilorǔ, dicǐndǔ:
 Nu voiǔ sǎ ajungǎ acestea in mǎnile astorǔ
 pǎgǎni: tóte sǎ fiǎ ale vóstre, pentru vitejia
 si credintia ce mi-atǐ arǎtatǔ, si pentru rara
 afectiune ce mi-atǐ purtatǔ: numai recuno-
 scintia cătrǎ voi si tótǎ gintea vóstrǎ, o pǎs-
 trezǔ pentru mine, si o voiǔ pǎstrǎ pǎnǎ la
 mórte. Chiǎmǔ marturǔ intru acéstǎ pre Dum-
 nedieū, creatorulǔ universului, căruia vǐ re-
 comǐndǔ. Aste cuvinte dureróse ale lui Iuon,
 stórserǎ lacremǐ din ochii tutororǔ Cǎzacilorǔ.
 Acestia ʔ multiǎmirǎ, érǎ Iuon, descingǐndu-sǐ
 armele, trecǔ, ca unǔ captivǔ, in castrele tur-
 cescǐ, luǎndǔ cu sine unǔ Cazacǔ, anume Os-
 molski. Ajungǐndǔ la Turci, vorbi cu Pasiǐ
 patru ore intregǐ, cândǔ Capigi-basia, simtǐn-
 du-se ofensatǔ prin óre-care cuvinte ale lui
 Iuon, si uitǎndu-sǐ de credintia datǎ si in-
 tǎritǎ prin jurǎmentǔ militariǔ, luǎ hange-
 rulǔ si-lǔ tǎiǎ in faciǎ si in pǎntece. Vulne-
 ratǔ astfeliǔ, ʔlǔ apucarǎ ianiciariǐ, si pǎn a
 nu-sǐ dǎ incǎ sufletulǔ, ʔ tǎiarǎ capulǔ, érǎ

concitatae discerpunt. Caput hastae infixum: cadauer discerptum, in frustaque minutissima concisum: cuius ossibus inter se partitis, cruore cadaueris recentis gladios perungebant, sanguinemque equis suis bibendum porrigebant, deo supplicantes quo in ipsis quoque idem virilis animus, et eadem belligerandi ratio esset. Eum exitum Iuonia, vir memorabilis, habuit: qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefarie, omnium cum tristi desiderio, e medio sublatus fuit. Quod ei, reor, non accidisset, si in religione Christiana constantior fuisset, et imperata fecisset. Dolendus ipsius casus, in exemplum est { Exemplum Iuonia inconstantiae rerum humanarum. documentumque inconstantiae re-

secunda fortuna rebus supra vota fluentibus, tot tamque inclytas victorias ex Turcis attraxerat: ita nunc aduersa, quae ei indulgebat, velut in ostentationem fragilitatis humanae, destruens quae cumulauerat, exitum miserabilem, horrendam ruinam, foedamque mortem Iuoniae adiecit. Turcae miserabiliter Iuonia occiso, subito in Valachos, quos Iuonia e ca-

stris eduxerat, impetum faciunt, { Extremus conatus velitus. eosque instar pecudum crudeliter interficiunt. Poloni velites, visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum reditum in Poloniam esse cernentes, in castra iterum, ex quibus excesserant, regredi volebant. Sed ea a Turcis occupata iam erant. Demum, sese mutuo cohortati, in agmina densa Turcarum, pleni animi speique, summa vi incurrunt. quibus disruptis disiectisque, omnes fortiter occubere. pauci grauiter vulnerati: qui post Turcis admirationi fuere, quod paucissimi in numerosos prouissent, pugnarentque viriliter: quodque, lethaliter saucij, per media castra ambulassent, nec ob id mortui essent. Illi autem praecipui capti e Polonis fuerunt: Suierceuius, cuius praecipua virtus, industriaque singularis in eo bello extitit: Coslouius, Sadorscius, Iancius, Zalescius, Copitscius, Rescouius, Socolouius, Libisouius, Cisouius, Sucinius, Bogsicius: qui omnes post ab heris suis grandi aere redempti fuere. Sollicitabant autem eos Turcae, vt religione Mahometi amplexa, in verba eorum

trupulū 'lū legară de piciórele a dóuē cămile care, gonite intr'o parte si alta, 'lū rupseră in bucătî. Capulū i-lū infipseră intr'o sulitiă lungă, trupulū eră sfăsiatū si ruptū in niči bucătî, ósele-l le împărțiă intre sine, in sângele lui încă caldū 'si incrunță sabiele si-lū dă cailorū să bea, rugându-se lui dumnedieū ca să le dea si lorū inimă ca a lui Iuon si asemine măestriă de resbelū. Asiă finitū avū Iuon vodă, bărbatū memorabilū, care fū onoritū prin perfidia Turcilorū cu atăta crudime si fărădelege, lăsându intristarea si părerea de reū in inimele tuturorū. Ceea ce credū că nu eră să i se întempe, dacă rămâneă elū mai constantă in legea crestină si impliniă poruncile ei. Astă tristă întemplană pôte servi de exemplu si documentū alū inconstantiei lucrurilor omenesci. Că-cî, pre cătū eră de norocitū intru inceputū, mergendu-l intru tóte preste asceptare, căscigându atâte invingeri atătū de strălucite; pre atătū fū de nenorocitū in urmă, după ce se schimbă fația norocului, ruinându-l totū ce căscigase, si aducendu-l o mórte atătū de infricosiată. După ce Turciū uciseră pre Iuon cu atăta necredintiă, se repediră indată asupra Românilorū, pre cari Iuon 'i scosese

din castre, si-l tăiă fără milă ca pre nisce vite. Ėră Căzacii, vèdiendū perfidia Turcilorū, si incredintiati că nu mai eră chipū de a se întorce in patriă, cercară să intre Ėrăsi in siantiurile de unde esiseră, dar acestea eră ocupate dejă de Turci. In fine, indemnatī uniū de altiū, si plini de inimă si sperantiă, se aruncară cu putere in grămada Turcilorū, rupseră si desfăcură sîrurile lorū, tăiară si omoriră o multime, până ce in urmă periră si ei cu totiū vitejesce; pučini rēmaseră greū vulnerati, de cari apoi Turciū nu se puteă miră de ajunsū, cumu, fiindū ei atătū de pučini, se incumetaseră asupra unei osti atătū de numēröse, si se luptară cu atăta bărbătiă, si că rănitī de mórte, amblă prin midī-loculū castrelorū, fără să móră. Cei mai de frunte Căzacī ce cădiură in mânia Turcilorū eră: Svicevski care cu deosebire se distinse prin virtutea sa in acestū resbelū; Coslovski, Sadorski, Ianci, Zaleski, Copicki, Rescovski, Socolovski, Libisovski, Cisovski, Sucinski, Bogsicki, cari apoi toti fură rēscumpēratī de cătră domniī lorū cu mari sume de bani. Stăruia Turciū pre lângă dēnsiī, ca să priimēscă legea lui Moametū si să le jure credintiă, pro-

iurarent: pollicentes, fore vt amplissimis bonis a Selymo acceptis apud eos vitam tran-

Constantia Po-
lonorum. } quillam beatamque ducerent. Sed illi omnibus Turcarum pollicitationibus spretis, maluerunt apud suos vitam inopem agere, quam in opulentia ac omnium rerum affluentia, cum animae iactura, apud Turcas. magnae admirationis virtus eo-

Turcae captiuos } rum fuit: qui Turcae, quamuis Polonos laudant. } in suorum laudem propensi sunt, tamen vulgo sermonibus iactitarunt, in toto regno Poloniae, viribus, industria, belligerandi promptitudine, eis minime pares esse. Illi,

Captiui virtutem suam eleuant. } hisce auditis, Immo nos omnium, inquit, sumus infimi: qui ob inopiam apud nostros nullo loco habito, in hasce oras venimus, vel vt honeste patriam defendentes, mortem oppeteremus, vel praeda nacta, ea onusti, ad nostros reuerteremur. Quibus vt crederent, haud id in animum suum inducere poterant.

Selymus totam Moldauiam occupat. } Post tam ignobilem caedem Iuoniae, Selymus totam Moldauiam

occupat: omnes fere stirpis Valachicae, tam summos quam infimos, crudeliter e medio tollit. Totaque Valachia occupata, arcibusque ip-

sius firmo praesidio munitis, alia multitudine alibi in colonias deducta, in Russiam intentus est. Quae sibi vna cum vniuersa Polonia, a tam potenti, perfido et immanissimo hoste caueat. Nam optime, sollerti animo Turcae cernunt, occupata a se Valachia, ac deinde Pocucensis orae } cucensi orae, (quae est regio inter Hirassum et Tyram, vltra Camenecium versus Haliciam, Podoliae emporium, in vltiore Polonicae ditionis ripa, contra Zuthannam Tyrae impositum) pro qua Poloni cum Valachis ad internecionem pugnant, bello illato, omnia in Podolia ipsorum aperta fore libidini, quae se in Poloniam quoque extendere possit. Nam id est Turcicis imperatoribus in more positum, vt, si finitimi alicui genti sint, aucupata occasione, ac iniectis factionibus inter principes illius gentis, eam post facile bello aggressam vincant, eique perpetuum iugum imponant: vt memoria patrum Graecis fecere, nostra Vngaris, non ita pridem Valachis. Polonia est eis vndique praesidio tot gentium nudata: quae hactenus vires eorum, Scythicasque, in tanto dissidio Christianorum, qui sese cum applausu Mahometi, ciuili ferro confodiunt, sustinuit. De qua oc-

mitându-le că vorū priimī marī averī dela impēratulū Selimū, si voru duce o viētiā liniscită si fericită in midī-loculū Turcilorū. Ei însă despretiurā tōte promisiunile Turcilorū, si preferirā o viētiā de si mai lipsită între ai sei, de câtū averile Turcilorū cu periclulū sufletelorū. Turciī, cariī dealtmintrea nu prē laudă pre străini, admiră virtutea Cazacilorū, si diceă, că ei nu credū să mai fiă in tōtă Polonia ōmenī cariī să se pōtă asemēnă cu Căzaciī in virtutea si artea resbelului. Audindū acēsta Căzaciī, diceă: si cu tōte acestea, noi suntemū încă cei mai din urmă, cariī din cauza lipsei ce suferimū a casă, unde suntemū prē-pučinū consideratī, venirāmū in aceste părți, ca, sēu să murimū, apērându-ne patria cu onōre, sēu căscigândū pradă, să ne întōrcemū încarcătī la ai nostri. Turciī însă de abia puteă să le credă.

După omorulū celū infricosiatū alū lui Iuon, Selimū ocupă tōtă Moldavia si incepū să taie cu crudime pre totī Romāniī de tōte stările, mari si micī. După acesa, asiediāndū ostī prin cetătī, si colonie de Turci in tiēră, plecă cu ōstea asupra Rusiei, care impreună cu

tōtă Polonia de a pururea trebue să fiă in pază d acestu inimicū perfidū si infricosiatu. Pentru că bine sciū Turciī că, avēndū ocupată Moldavia si făcēndū resbelū Pocutiei (pentru care se luptă pre mōrte Poloni cu Moldoveniī), tōtă Podolia rēmāne deschisă pentru prădile lorū, de unde usiorū potū să se întindă apoi si asupra Poloniei. Este o datinā a impēratilorū turcesci, că, indată ce se facū veciniī vreunei natiuni, se folosescū de tōtă ocasiunea spre a împărechia pre cei mai de frunte ai ei, pentruca, sculându-se apoi cu resbelū asupra-ī, cu atātū mai usiorū să o pōtă invinge si subjugă pentru totū-deauna; asiā precumū făcură cu Greciī pre timpulū părintilorū nostri, in timpulū nostru cu Unguriī, si nu asiā de multū cu Romāniī. Polonia, lipsită de apērarea atātōrū gintī, rēmase espusă Turcilorū de tōte părțile; ea sustinū pân astăzi puterile Turcilorū si ale Tătarilorū, pre cāndū crestiniī, desbinatī, se luptă între sine spre bucuria Moametanilorū, cariī de multū se ocupă cu idea de a coprinde acēstă tiēră, prin care apoi să pōtă intră cu resbelū asupra Germaniei întregi, de ōră ce calea prin Austria in Germania este mai grea din cauza intări-

cupanda, non mediocris eos cura stimulat, vt per illam vniuersae Germaniae bellum inferre possint: cum ipsis ad Germaniam vastandam difficilis aditus per Austriam, ob munitiones Viennenses, pateat. Non diu post captam Valachiam Selymus superstes fuit: qui fere quarto anno post quam a patre Solymano regnare coepisset, fatalem horam an. Christi 1574, quindecima die Decembris, obiuit. in cuius locum filius, stirpis maximus, Sultanus Muratha, tanto silentio a Bassis ad occupandum imperium accitus successit, vt prius ad Constantinopolim veniret antequam adesse ab omnibus suspicaretur. Qui imperium suum a caede quinque fratrum, duarumque matrum, (quarum vna grauida erat) et multorum procerum, secutus morem veterum Turcarum Caesarum, inchoatus, omnibus terrori ac fornicidini studet esse. Hic, vt Ianczaros frementes placaret, quod ipsis insciis a Bassis accitus imperium inuasisset, haec eis postulata concessit. Largitus est singulis a summo ad minimum septuaginta quinque talerqs. stipendium illorum auxit: filios ipsorum, vbi adulescerent, Ianczaris ascribendos statuit. Numerum Ianczarorum duobus millibus maiorem fecit: ita vt iam sint sedecim millia. Postremo,

turilorū Vienei. Puḡinū după luarea Moldaviei muri Selimū la 15 decemvre 1574, după patru ani de domniă. In alu carui locū Pasiŭ cu atăta tăcere si luare a minte chiămară in scaunū la Costantinopoli pre fiu-seu Sultanū Muratū, incătū innainte de sosire-i nimen nu prinse de veste. Acesta incepū domniă cu omorulū a cincī frati si două mume (din care una eră însărcinată) si a mai multī bărbati de frunte, cercândū, la esemplulū vechilorū împăratī turcesci, să bage grôza si frica intru toti. Ca să imblândiescă pre ianiciari, carii murmură că s'a pusū împăratū fără de scirea lorū, le făcū mai multe concesiuni: dăruī fiăsi-căruia, dela mare pân la micū, câte siepte-dieci si cincī talerī; le adause lefile; decretă ca fiū lorū, indată ce ajungū la pubertate, să se inscriă intre ianiciari; mări numerulu lorū cu două mi, asiă incătū acumū sunt sieisprediece mi. Scuti de ôste pre cei mutilati in resbele, si ingrigi de tótă intretinerea si traiulu vietii lorū. După tôte acestea, aducându-si a minte de bătăile si prădătiunile ce făcū Iuon cu Căzacii in părțile turcesci, pentruca să-si răsbune

in praelio mutilatos, immunes a bello fecit, et omnem victum ad vitam transigendam eis dari iussit. His ita compositis, memor cladis quam Iuonia cum Polonis Kosacis, ditionibus Turcicis intulerat, vt aliquando Polonos vlcersceretur, immissis mense Octobri, anni 1575, centum et vndecim millibus Scytharum Praecopiensium, regiones Russicas quaua versus, ad quadraginta miliaria peruastauit. Ducentas domos equestris ordinis, ac pagos permultos, flamma iniecta ij immites hostes exusserunt: senes e plebe puerulosque plorantes contrucidarunt. Nobiles tamen haud plures triginta vel in praeliis occiderunt, vel pariter cum vxoribus liberisque in Valachiam, miseris modis colligatos abduxerunt. multi greges bouum ouiumque, multa equorum armenta, ab illis abacta sunt. Lassis crura succidebant: viuus coria ad vincendos homines detrahebant. In traiectu Nestri fluminis, magnus captiuorum planctus auditus est, quod se iam plane in acerbissimi hostis potestatem venisse viderent. Quos nostri liberaturi fuissent, ni confisi vanis promissis Petri Palatini Valachiae, qui se Scythis reditum in patriam, per Valachiam permissurum negabat, nostrisque id sancte promittebat, ad Krouiam, qua hostis venerat, eadem sperantes reditu-

odata de Poloni, trimise, in luna octovre 1575, una sută unspredece mi de Tătari in părțile Rusiei, cari prădară tiēra infricosiată in lungu si in latū, intr'o intindere de vro patrudieci miliarie: prefăcură in cenusie vro două sute case nobile, si o multime de sate; omorără betrăni si copii fără alegere; treidieci nobili fură parte ucisi, parte luati in captivitate, impreuna cu mueri si copii, ducându-i legati in Moldavia; de aseminea mēnară din dērētū turme de vite, de oui si de cai, care, dacă nu mai puteă merge de ostenelă, le tăia, si din peile lorū făcea curele ca să lege pre cei prinsī. La trecerea Nistrului, se audira din depărtare tipetele captivilorū, vėdiēdu-se acumū cădiuti in mănile dusmanului neimpăcatū; si eră să-i scape ai nostri, dacă ajungeă la Nistru mai curēndū, ei însă, incrediēdu-se in vorbele cele desierte ale lui Petru Domnulu Moldaviei, care i asigurase ca n'are să lase pre Tătari a se întorče prin Moldavia, plecara spre Chiovia pre unde venise inamiculu si pre unde credea că aveă să se si întorcă; astfelu sosiră la Nistru cam târdiū, unde, de-si uciseră multī Tă-

rum, conuersi, paulo tardius ad Nestrum concurrissent. Multi quidem tum Scythae occisi: plures tamen Russi abacti ab illis sunt: qui passim grassante tam numeroso hoste, conuenire ad Mieliectum Palatinum Podoliae, haud potuerunt. Interemptus quidam Scythia a Iacobo Niezabitouio, cum septingentis, quos ducebat: cuius frons viginti quatuor digitos lata fuit: manus et pedes, adeoque totum corpus stupendae magnitudinis: humi iacens cadauer, umbilicum viri stantis attingebat. Dum vero isti praedam in Valachia cum Palatino par-

tiuntur, Kosaci, Borysthenis accolae, milites generosissimi, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma et caedibus omnia complent, foeminarum vbera abscindunt, alias excaecant, liberos illarum collidunt, veteres captiuos liberant. Sed iam placet historiae finem imponere. Ex qua id inter alia discimus, Turcas vinci a Christianis posse, si sint fideles et impauidi milites, firma auxilia: ac (quod primum est) si sit fortis et gnarus militiae imperator.

tarî, dar mai multî Ruteni cădiură în mânilor Țătarilor, neputându să se adune la Mielecki palatinul Podoliei, din cauza multimei Țătarilor inimice care prădă în toate părțile. Un Țătar însemnat, împreună cu alți șapte sute ce aveau cu sine, fu omorât de către Iacov Niezabitoanski. Acela Țătar o frunte lată de douăzeci și patru degete, mânilor picioarele și totu corpul lui era de o mărime extraordinară: corpul lui zăcându la pământ ajungea până la brâuul unui om stând în picioare. Pre cându Țătarii în Moldavia împăr-

tiă prada cu Domnul, Căzaci delă Boristene, sub conducerea lui Bogdan Rosinski, năvăliră în țera tătarăscă cu foc și sabie, tăia Țătarii femeilor, altora le scotea ochii, pruncii lor și sfărâmă de ziduri, și liberă o mulțime de creștinii căduți de mai înainte în captivitate. Dar să punem acum capăt istoriei noastre. Din care, între altele învățăm, că Creștinii pot să învingă pre Turci, luptându-se numai cu credință și curaj, priimindu ajutorie bune, și mai cu deosebire, comandanți fiind de bărbat viteză și priceput.

IOHANNIS LASICII

**HISTORIA DE INGRESSU POLONORUM IN
VALACHIAM CUM BOGDANO VOIUODA,
(CUI SUCCESSIT IUONIA) ET CAEDE TUR-
CARUM: DUCIBUS NICOLAO MIELECIO
ET NICOLAO SIENIAWSCIO.**

A. MDLXXII.

IOANE LASICKI

**ISTORIA DESPRE INTRAREA POLONILORU
IN MOLDAVIA CU BOGDANU VOEVODU
(CARUIA I SUCESE IUON) SI TAIAREA TUR-
CILORU: SUB CONDUCEREA LUI NICOLAU
MIELECKI SI NICOLAU SIENIAVSKI.**

LA MDLXXII.

ILLVSTribUS ET MAGNIFICIS VIRIS, DN. NICOLAO MIELECZKI, VOIUODAE PODOLIAE, GRODENSEI: ET NICOL. SIENIAWSKI, STRIENSI PRAEFECTO, ATQUE COPIARUM REGNI IN RUSSIA PRIMARIO DUCTORI:
IOHANNES LASICIVS S.

NISI nos certa merces laborum, Christianorum causa susceptorum, in caelis maneret: nihil vobis, illustres viri, caeterisque isthic pacis publicae conseruatoribus, foret infelicius. Tanta sunt vestra in rempubl. Christianam merita, me latet an iam remunerata. Haec vero est illa maxima caritas, de qua sic inquit noster Seruator: Maiorem hac caritatem nemo habet, quam si animam suam ponat pro amicis suis. hoc illud quod Sirachus faciendum suadet, ne fratris et amici causa pecuniae parcamus. hoc quod Paulus scribit, Caritas non quaerit quae sua sunt: et omnia sustinet. Quae, quanta sint, quis non videt? Testis rei huius est, inter alia, haec quam ad vos mitto, Valachica Historia. nam quid vos aliud in Valachia, tanto cum discrimine vitae, nec absque impensis, et domesticis rebus postpositis, anno 1572 egistis, quam vt Bogdano, gentis nostrae amantissimo, in illam reducto, tutum ab illa parte a Turcis regnum Polonicum, firmissimum Germaniae murum, redderetis? quo beneficio quod aliud maius a vobis in rempubl. proficisci potuit? Itaque, ne dubitate, veniet aliquando illud tempus, cum, vt omnium Christo fidentium virtutes, ita vestra quoque haec de populo Dei merita, magnis praemiis afficientur. Nec ego valde miror, optatis conatibusque vestris fortunam non respondisse: cum nemo sit hominum, cui semper secunda sint omnia. In magnis, ait poëta, et voluisse sat est. Satis vos patriae, satis amico dedistis afflicto. Si Deo, mundi, quem creauit, admirando rectori, secus visum: quid dolemus? voluntati illius quis resistet? is vt dat, ita aufert reges, regna mutat, excitat et immittit hostes. non tamen absque causa: sed propter impunita scelera, idololatriam, superstitionem, pauperum oppressionem, iniurias, fraudes, furta, caedes, luxus, libidines, ebrietates. Ductus est in captiuitatem populus meus, ait vates Esaias, propterea quod non fuerit praeditus scientia: tympanum, tibia et vinum in conuiuuiis illorum: opus autem Dei non respiciunt. Neque vero vos tunc solum praeclearam patriae operam nauastis: magna semper ab illo tempore, ex quo vos in Russia diuina constituit prouidentia, vtriusque vestrum, maiorumque vestrorum, in repellenda vi barbarorum, vigilantia, industria, fortitudo enituit: si modo alij conatus adiuuissent vestros, vel si plura perficere per iram diuinam licuisset. Vtinam autem nostri, tam crebris Scytharum incursionibus exciti, qui mihi nihil nisi prodromi Turcarum esse videntur, de locis, qua illis accessus ad nos patet, muniendis tandem aliquando cogitarent. Vidisti tu, sapientissime Mieleci, in tua illa cum Comite Tarnouio et Stanislao Latalscio peregrinatione, vidisti inquam iuuenis, vt Itali Turcis, Hispani Mauris, Galli Anglis, Dani Suecis, Zelandi et Hollandi quibusuis, cum bellum est, nauibus ad se aditum prohibeant: vt ijs in locis, quibus commodus est ad eos accessus, arces praesidiaque habeant: collapsa instaurent, dies et noctes excubent. Cuius rei documenta si nunc hac tua et aetate et auctoritate ad tuum Nestrum atque Neprum, qua. ferus Scythia incurrit, ederes: certe hoc inter tot tuos, quos in arcendis hostibus suscipis labores, praecipuum, idemque immortale opus esset futurum. Ni vero id, hoste iam nobis propinquo, et incuria nostra nimium audaci facto, mature feceritis, quis mirabitur sequutam possessionis direptionem: quae, proh dolor, iam magna est, vbi nulla sepes fuit? Cui ducendae non dubito quin post tot calamitates, et Turcarum in Valachiam ingressum, manus sitis celeriter admoturi. Opto vobis Gedeonis fortitudinem, Samsonis vires, Dauidis felicitatem. Barcini, Kalendis Octobr. 1577.

**IOHANNIS LASICII HISTORIA DE INGRESSU POLONORUM IN VALACHIAM, CUM
BOGDANO VOIUODA, (CUI SUCCESSIT IUONIA) ET CAEDE TURCARUM:
DUCIBUS MIELECZKIO ET SIENIAWSKIO:
A. MDLXXII.*)**

VARIA esse gentis cuiusuis, vt virtutes, ita vitia, nemo est qui ignoret. Valachorum sane ea est leuitas animi, et perfidia, vt maior esse nequeat. Ij paucis ante annis, ne superiora commemorem, Alexandro principe suo eiecto, quendam Iacobum Despotem, qui Rostochij mathemata docebat, nostris quibusdam suo cum dispendio eum adiuuantibus, receperunt. quo occiso, rursus Alexandrum, postea Bogdanum admiserunt. Hoc fastidito, Iuoniae

se subiecerunt. isto Turcis prodito, ad Petrum defecerunt, quem quis diutius his regnaturum credat? Ita illud a Salomone vere dictum, vt omnia, propter improbitatem terrae, multos principes eius esse. Quamobrem haud mirum est, proposuisse id in concilio Lucensi, anno Christi 1429, Sigismundum Hungarorum Romanorumque regem, (vt testis est lib. 4 Chronicorum Polonicorum noster Miechouiensis) vt gens Valachica, vna cum suis Voiuodis extermini-

**IOANE LASICKI ISTORIA DESPRE INTRAREA POLONILORU IN MOLDAVIA CU BOGDANU VOEVODU (CARUIA I SUCESE IUON) SI TAIAREA TURCILORU: SUB
CONDUCEREA LUI MIELECKI SI SIENIAVSKI:
LA MDLXXII.**

NU este nimene care să nu sciă câtă de varie sunt atât virtutile câtă si vitiele orî-cărei gîti. Incâtă pentru Români, intru adevăr, atât de mare este usiurintia si perfidia loră, incâtă nu mai pôte fi altfel. Ei, cu puçini ani innainte, ca să nu mai vorbescă despre cele mai de demultă, după ce goniră pe principele loră Alexandru, priimiră pre ună ôre-care Iacovă Despotulă care dă lectiuni de matematică la Rostochă, unde 'lă intretinea căti-va de al nostri cu spesele loră proprie. Dar in urmă, ucigēdu-lă, priimiră érăsi pre Alexandru, si după aceea pre Bogdană. Urīndu-li-se si de

acesta, se supuseră lui Iuon. Pre acesta 'lă trădară Turciloră, si alergară la Petru, care si elă cine crede că va domni mai multă decătă cei-laltă? Astfeliă, precumă in tôte, bine a dîsă Solomon, că pentru reutatea pămēntului multă Domni voră fi preste dēnsulă. De aceea, nu este de mirare dacă in conciliulă dela Luca, la anulă lui Cristă 1429, Sigismundă regele Unguriloră si ală Romaniloră, propuse (precumă mărturisesce Miechoviu ală nostru, in cartea a patra a Croniceî Polone) ca gintea română să se estermine impreună cu voevodiă seî, ca una ce nimēnuî nu este cre-

*) Astă Istoriă se publicase in traducere si in *Bucimulă* (1864, Nr. 312. seq.) după editiunea lui Guagnini dela 1584.

naretur: quod nemini fida foret, furto ac praeda viueret. sed Wladislaum, regem Poloniae, Vito-udo, duce Lituaniae, fratre suo, praesente, respondisse: non esse aequum vt Valachi, regni Poloniae subiecti, exterminarentur: quorum si aliqui furto viuerent: id tamen non posse de omnibus dici. Licet autem hoc tum discordia regum non fuerit factum: at nostra aetate, magnis eos cladibus affligi: tandem etiam diuino permissu, Turcarum iugo subiici vidimus. Sic enim propheta Amosus, Dei nomine: Ecce, inquit, oculi Domini Iehouae in regnum quod peccauit: disperdamque illud e terra. Sic et apud Ieremiam Deus ait, Ego feci terram, et dedi eam illi cui mihi visum est. dedi omnes has terras Nebuchadnesaro Babylonio seruo meo. Quis igitur miretur tot gentes, quarum fides lubrica, iam in prouerbum abierat, in Turcicam deuenisse potestatem? nam quid Deo magis exosum, bilingui, perfido, fraudulento? Sed nos iam historiam aggrediamur, Paprocium sequuti.

Valachi, qui olim Getae et Daci, post ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Va-

lachi cognominati, gens misti seminis, ideoque ingenij varij et inquieti: concepto odio contra Bogdanum, suum Voiuodam, (vox ea lingua nostra exercitus ducem significat), quod Polonorum magna consuetudine sua in aula vteretur, his plurimum fidei haberet, horum beneuolentiam liberalitate demereretur, vni illorum sororem suam nuptum dedisset, ipse quoque vxorem genere Polonam ducturus esset: clam ineunt consilium de alio in locum illius sublegendo. Erat tum apud Imperatorem Turcarum Iuonia, (sic illi Iohannem appellant) filius Stephani, Voiuodae illorum, e concubina prognatus: qui anno salutiferi partus 1561, rege Sigismundo Augusto comitia Lublini agente, Iohannis Fierlei, Voiuodae Lublinensis, Marschalci regni Poloniae, senatoris grauissimi, minister fuit. Is Valachis visus est ad suscipiendum imperium satis idoneus. Ad hunc ergo de nouo principatu scribunt. quae et quanta a Bogdano et Polonis perferant mala, significant. si cito cum aliqua Turcarum manu veniret, prodituros se ei obuiam pollicentur: Polonosque vna cum Bogdano, et Petro fratre

dinciósă, si trăesce numaî cu furtisiaguri si prădi. Vladislău însă, regele Poloniei, fiindu de faţă si frate-seu, Vitoldu, ducele Litvaniei, răspunse: că nu este dreptu să se estermine Românii, cari sunt supusi Poloniei, că dacă uni dintr'insii trăescu cu furtisiaguri, acăsta nu se pôte dice despre toti. Dar de-si acăsta nu s'a realizat atunci din cauza discordiei regilor; astădi însă, 'i vedem isbiti de multe rele, si in cele din urmă, cu voia lui Dumnedieii, cădiuti si sub jugulu Turciloru. Că-cl astfeliu dice profetul Amos, in numele lui Dumnedieii: Ță ochii Domnului Iehova asupra împăratiei ce a păcătuitu, si o voi perde, dice, pre dănsa de pre fața pământului. De aseminea dice Domnulu si la Ieremia: Eu am făcutu pământulu, si l'am dat cu am voit eu: am datu tôte aceste țeri lui Navucodonozoru Vavilonianulu, servulu meu. Asiadar, de ce să ne mirăm dacă atâte gintă a căroru credință usioră ajunse de proverb, cădiură sub puterea turcăscă? Că-cl, ce este mai uritu innaintea lui Dumnedieii, decât făciaria, perfidia, fraudă? Dar noi să incepem istoria, urmându pe Paprocki.

Românii, cari odinioră se numia Geti

si Daci, si cari in urmă fură numiti Valachi, dela colonia Itailoru pre cari noi i numim Vlochi, sunt o ginte amestecată din diferite semintii, si de aceea, de unu caracteru schimbătoriu si neliniscitu. Ei incepură să prindă ură asupra lui Bogdanu voevodu (vorbă care in limba noastră însemnă conducătoru de ostire) pentrucă priimise Lesi pre lângă sine, cu acestia 'si petrecea, pre acestia i consultă, in ei aveă mai multă incredere, arătându-lie cu multă liberalitate si iubindu-lu si dănsii, pre soru-sa o măritase după unul dintr'insii, si elu insusi chiaru eră să-si iea de soție o Polonă. Deci se întieleseră intr'ascunsu să alégă altu Domnu in locul lui. Se află pre atunci la împăratulu Turciloru Iuon seu Ioan, fiulu lui Stefanu voevodu, făcutu cu o titorie, carele, pre la anul mântuirei 1561, cându regele Sigismundu Augustu celebră comitiile in Lublinu, eră servitoriulu lui Ioan Fierlei, voevodulu Lublinulu, si maresialulu Poloniei, senatoru de mare autoritate. Acesta părū Româniloru mai demnu de a luă puterea in mână. Asiadară i si scriu despre domnia țerei, i arată câte rele suferu dela Bogdanu si dela Poloni, si-i promitu că de se va grăbi

ipsius, vinctos viuos in potestatem eius tradituros. Iuonia iamdudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nuntio, protinus colligit Caesaris sui permissu, circiter viginti millia Turcarum, Graecorum, et Serborum. Porro Bogdanus, factus de his consiliis a quodam Valacho certior, simulque monitus vt profectus in Poloniam ad amicos, mature pararet auxilia, quibus se ab iniuria tueretur, vitaret insidias: illo ipso quo haec accepit die, (qui fuit Dominicus praecedens bacchanalia anni 1572) Valachia excedit. vbi primum Polonis, suis familiaribus, perfidiam insidiasque subiectorum suorum aperit. Egresso e Valachia Bogdano, ingressus in eam est Iohannes, ipsius aemulus, magnis Turcarum copiis stipatus. cui obuiam primates profecti, Gabriel Logofet, Dinga dux exercitus, Craczonus eremita, Visternicus rasmus, Lupulus Stroit, caeterique proditores: salutatumque reuerenter, lasum, vbi sedes Voiuodorum est, deducunt. Tum vero cognouere periuri Valachi, quam leuia fuerint priora incommoda illis quae a Turcis patieban-

tur nam nostri milites nihil aliud quam pabulum in vsum equorum, ex agris horreisque incolarum auferebant: at Turcae, praeter id, vxores quoque illorum, virgines, pueros constuprabant: parentes, propinquos flagitia prohibentes pulsabant: omniaque alia arbitratu suo agebant: adeo licenter, vt illos tum pluribus incommodis vnus Turca affecerit, quam antea triginta Poloni: nec dissimilis eorum conditio Iuonia imperante, illi Israëlitarum, Abimelecho rerum potente, fuerit. quae sors communis est iis omnibus, qui excusso dominatu a Deo accepto, alium sibi pro sua libidine, nefarie accersunt. Nam et ipse Iuonia, vel ob leuissimum delictum, poenam capitis in sontes statuebat, viuos excoriabat, palis infigebat, oculis priuabat, (quae poena apud Valachos familiaris est) naso et auribus praecisis deformes homines reddebat. breuiter, si quis illo inuito seu racemum suae vineae, seu quidpiam aliud, ex quo census penditur, vendidisset: hunc ille aut occidebat, aut hamo per nares illius traducto, manibusque post tergum

să vină cu ôre-care putere turcescă, eiău să-î éşă intru intimpinare, si-î voră dà in mână, vî si legatî, pre Polonă, impreună cu Bogdană si cu frate-seă Petru. Iuon, încă de multă ardiendă de dorintia de a domnă, priimindă acéstă scire, adună indată, cu voia împératu-luî, la vro două-dieci miî de Turci, Greci si Sêrbi. Eră Bogdană, insciintiată despre aceste planuri de cătră ună Română ôre-care, si sfătuită ca să mERGă in Polonia la amicii sei, spre a-sî pregăti de timpuriă ajutorie cu care să se apere in contra nedreptătiî ce i se făcea si să incungiure cursele ce i se tindea, plecă numaî de cătă din Moldavia, in Polonia, chiară in acea di in care fû insciintiată (care fû dumineca innaintea căsilegiloră anulă 1572) si descoperi Poloniloră perfidia si cursele supusiloră sei. După ce esi Bogdană din Moldavia, intră Iuon, rivalulă sei, incongiurată de o mare multime de Turci, căruia î esiră innainte boiariî: Gavriil logofetulă, Dincă hatmanulă, Crăciună, Irimia, visterniculă Rasu, Lupulă Stroită, si cei-laltă trădători, si inchinându-i-se cu supunere, lă aduseră la Iasi, scaunulă Domnei. Atuncă numaî perjură Moldovenă cunoscură, cu cătă eră mai de suferită

nevoiele de mai nainte, in asemănare cu acelea ce suferiă acumă dela Turci; pentrucă militarii nostri nu luă din tierinele si grânariile locuitoriloră, decâtă numaî nutretiulă necesariă pentru cai, eră Turci, pre lângă acéstă, le desonoră si muerile si fetele si copii, si maltrată pre părintă si altă de-aprópe cari voia a-î opri dela aceste infamie; cu ună cuvântă, făcea totă ce le plăcea, cu atăta desfrău, încătă acumă ună singură Turcă î incărcă cu mai multe nevoi decâtă mai innainte trei-dieci de Polonă. Sôrta loră sub domnia luî Ion vodă încă nu diferă multă de aceea a Israelitoră pre cândă împératiă Avimelech. Astă sôrta este comună pentru totă aceia cari, lăpădândă o domnia priimită dela Dumnediă, sî facă ei alta intr'ună modă nelegiuită, după plăcerea loră. Si in adevără că si Iuon, si pentru cea mai mică vină, î pedepsiă cu môrte, î beliă de vi, î puneă in cEPă, le scoteă ochi (pedepsă usitată in Moldavia), si-î diformă tăiându-le nările si urechile. In scurtă, numaî ună strugură de viă, seă ver-ce altă lucru după care se dă dare, să fi vëndută cineva fără voia luî, pre acela, seă lă ucidă, seă străpungându-î nările cu o unditiă, si legându-î mânile

colligatis, tortoribus, vel, si isti non essent, Nigritis (quos Ziganos vocant) per plateas immisericorditer flagellandum obiciebat: et (quod immanius est) caesorum cadauera, insepulta esse in foro sinebat, vt canes esu illorum saturarentur, homines aspectu obedientiores redderentur. Hac tali feritate, tantum sui metum amoremque (si modo in metu esse potest amor) plebi incussit, vt illum postea non modo honorarint horruerintque, verum etiam fortiter pro eo depugnauerint. Tale in illis locis, et ad Septentrionem, vulgi hominum ingenium est, vt castigatum, promptius, quam sua sponte officium faciat. Est in Russia nobilissimae prosapiae Casparus Paniewskius, praefecti Zidaczoniensis forma conspicua filius. huic Bogdanus suam sororem, matre id volente, bona cum dote locauit. Ipse etiam Bogdanus, Iohannis Tarlonis, signiferi Leopoliensis, pudoris pulchritudinisque eximiae filiam, ducturus in matrimonium erat. cui filiae, matrique eius, viro mortuo, rex Augustus tutores dedit senatores

illustres, Georgium Iaslouiecius Russiae, Nicolaum Mielecium Podoliae Voiuodas: qui puellam sponso, non secus quam si regia filia foret, tradituri erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implorat: suum honorem tuendum vt suscipiant, omnibus precibus rogat. idem petit et a militibus, finium regni custodibus. Hi itaque omnes, rei indignitate commoti, et illud Sirachi consilium sequuti: Iniuriam (inquit) patiententem eripe e manu iniuriam inferentis: neque vindicando animum paruum habeas: et eritis tanquam filij altissimi: quod et Dauid, Salomon, Ieremias, homines diuini, faciendum censuerunt: operas illi suas, ad vindicandum ius amissum, obtulere. miserat et ad Augustum regem certos homines, qui idem abs eo flagitarent. sed foedus cum Turcis antiquum, auxilia ferre non siuit. tamen quod praestare potuit, fecit. misso ad Turcam nobili legationibus viro, Andrea Taranowskio, Bogdano vt reconciliaretur, si modo offensus ab illo esset, vtque eiectum in

la spate, 'lă dă pre mânile gâdiloră seú Çiganiloru spre a-lă bate fără milă pre la răs-pintenă; si apoi (ce este si mai neominescū) corpurile celoră omorîti le lăsă să stea neimmormentate pre ulitie, ca să se sature căni din măncarea loră, si ômenă să se facă mai ascultători la asemine privire. Prin astfelu de crudimi, inspirase poporului de giosă atăta frică si amoră de sine (dacă in frică pôte fi si amoră). încâtă nu numaă că-lă onoră si-lă purtă grôza, dar încă se si luptă pentru dănsulă cu celu mai mare curagiă. Astfelu e natura vulgului prin acele locuri, si in părțile de mediă-nôpte, că mai bine 'si implinescū datoră pedepsiti decâtă lăsati in voia loră. Se află in Rusia ună Caspară Panievski, dintr'o familiă fôrte nobile, fiulă prefectului de Zidaczov, tēnēră de o frumusetiă insemnată: acestuia dete Bogdanu in căsătôră pre sorusa, după vointia mume-sei, dotându-o fôrte bine. Bogdană insusă inca eră să ica de soçiă pre fia lui Ioan Tarlone, ștegariulă de Leopoli, copila virtuôsă si de o frumusetiă strălucită. Astă fată, după môrtea tată-sei, fû pusă, impreună cu mumă-sea, de insusă regele Augustă, sub tutela ilustriloră senatori, Giorgiū

Iasloviecki voevodulă Rusiei, si Nicolae Mielecki voevodulă Podoliei; acestia aveă să presinte sponsului copila, intocmai ca pre o fată de rege. Bogdană, asiadar, viindă la dănsă, le ceră ajutoriulă in contra necredinciosiloră sei Moldoveni, rugându-i cu totă de a dănsulă, ca să mērgă să-i apere onôrea; totă astfelu rugă si pre militarii ce păziă marginile regatului. Totă acestia, miscati de necredintia Moldoveniloră. urmară invētiătura ei lui Sirach ce dice: Smulge pre celu ce suferă nedreptate din mânile celui nedreptă, si să nu aibă sufletă mică in rēsbunare, si vetă fi ca nisce fi ai celui prē-innaltă; totă asiă invatiă si dumnedieescă Davidă si Solomon si Ieremia. Decă, totă 'i oferiră ajutoriulă spre a-si revindică dreptulă perdută. Trimisese ômenă si la regele Augustă ca să cēră si ajutoriulă lui; dar regele nu pută să-lă ajute, din cauza vechieloră legături ce aveă incheiate Polonia cu Turci. Cu tôte acestea, făcū ceea ce-i stete prin putintă, pentrucă trimisă solă la Turculă, pre Andreiă Taranovski, bărbatū celebru prin atâte solă ce indeplinise, rugându pre sultanulă ca să erte pre Bogdană dacă i-a făcută cumva vreo supărare, si să-i redea

patrium principatum restitueret, orauit. Egresso e Valachia absque omni operaepretio legato, confestim Bogdanus cum bis mille fere, voluntariis militibus e nobilitate conflatis, in patriam irrumpit. quos traducto Nestro flumine, voluntate omnium, Nicolao Mielecio, propter prudentiam et rei bellicae scientiam inter omnes summo, ducendos, regendosque committit. Is sibi laboris socium et adiutorem adiungit Nicolaum Sieniawskium, Palatini Russiae filium, Striensem praefectum, non minus quam ipse, rei militaris scientia clarum: cui breui post, omnis orae illius militiae cura a rege commissa est. Horum ductu ingressi in Valachiam, rei frumentariae paulo licentius studere coeperunt. qua re cognita, Mielecius furcam mediis in castris erigit, poena capitis raptoribus statuta: quod non ad hostes, sed ad suos venissent, quibus dominum restituere conarentur expulsum. Habitus est ibidem delectus militum. septingenti, bello gerendo parum idonei, domum reuerti iussi, mille trecenti relictis: pauci numero, sed animi corporisque viribus praestantes. Postero die iter ingres-

si per syluam faginam (quae quondam ab incolis ^{1494.}) callide succisa, nostris perniciose fuit) ad Prutum amnem peruenere. vnde misso Pilawskio centurione cum Bogdani famulis, vt Chocimo tormenta bellica adueherent: ad Stephanowczum (qui locus ad eundem fluuium est), processere. vbi facti de vicinis hostibus certiores: visum imperatoribus est, quo ad illos suis cum centuriis profiscerentur insignis fortitudinis audaciaeque viri, Stanislaus Lanczcoronskius Scalensis, Michaël Iaslouiecius Chmielnicensis, praefecti: Nicolaus Herburtus, Stanislaus Volskius, Crussielniczkus, Temrucus Pietichorensis cum suis, et triginta Croatis. Hos Valachi conspicati, quorum ductor Dambroua, Pruto celeriter traiecto, terga dedere. ibant ergo nostri secundum vnam ripam, hostes ex aduerso secundum alteram: eius animi, vt sex millia virorum quadringentos Polonos non fuerint adoriri ausi. Nostri, nulla re memorabili patrata, in castra reuersi, ire rursus ad excubias agendas iussi sunt. profecti, incidunt in Turcicos et Valachicos excubitores: qui multis in locis ignes excitarant, vt hac ra-

domnia părintescă din care a fostu alungatū. Intorcându-se solulū din Moldavia fără de nici o ispravă, Bogdanū fără întârziare irrupse în tiără cu vro două mii voluntari adunati din nobilime, pre carii, după ce trecură Nistrulū, Ți puse, cu invoirea tuturorū, sub comandulū lui Nicolae Mielecki, celū mai însemnatū dintre totȚi prin întieptiunea si sciintia sa militariă. Acesta luă de soȚiū si ajutoriū pre Nicolae Sieniavski, fiulū palatinului Rusiei, si prefectū de StriȚ, bărbatū nu mai puȚinū strălucitū în artea resbelului, căruia apoi, nu multū după acēsta, Ți incredintiă regele tōtă ôstea din acele părȚi. Intrândū în Moldavia sub conducerea acestora, soldatiȚi incepură a căută provisiuni într'unu modū cam licentiosū; atunci Mielecki ridică furci în midȚi-loculū castrelorū, amerintiândū cu mōrte pre totȚi răpitoriȚi, dicēndū că nu se află la inimici, ci la amici, la cariȚi veniseră să le restituia Domnulū alungatū din scaunū. Aci se făcū o alegere de ostasi; siepte-sute insi, cariȚi nu se găsiră destulū de bunȚi pentru bătaia, fură trimisi inderētu acasă, si se aleseră numaȚi una mie trei sute: puȚini la numărū, dar totȚi bine făcutȚi si plini de inimă. A două di, trecēndū prin pădurea de fagi (unde periseră odiniōră

ai nostri, cândū ômenii locului o tăiasera cu violenȚă) ajunseră la Prutū. De aci, trimitiēdu pre căpitanulū Pilavski cu servitoriȚi lui Bogdanū, ca să aducă tunurile de resbelū dela Hotinū, purceseră la Ștefănesci, totū lānga Prutū; unde aflândū că inimici nu eră de parte, comandantiȚi deciseră, să plece asupra lorū viteȚii bărbati, Stanislaū Lanckoronski prefectulū de Scal, Michail Iasloviecki prefectulū de Chmielnicz, impreună cu centuri-ele lorū, precumū si Nicolaū Herburtū, Stanislaū Volski, Crussielnicki, Temrucū de Pietichor, cu ai sei, si cu trei-dieci Croati. RomânȚi, cariȚi aveă de căpitanū pre Dumbravă, îndată ce vėdiură pre ai nostri, trecură Prutulū si deteră dosū. Ei mergeă pre latura uneȚi ripe, ér ai nostri pre cea-laltă lature, cu atăta inimă arētându-se cătră inimici, încātu acestia, de-si eră în numărū de sieze mii, nu cutezară a atacă patru sute de Poloni. Astfelū ai nostri, nefăcēndū nici o faptă însemnată, se întōrseră în castre, si fură trimisi érasi la veghiă. Plecândū, deteră preste veghiile turcesci si moldovenesci, care făcuseră focuri în mai multe locuri, pentruca să pară a fi mai multȚi, de-si nu eră preste o mie. Ai nostri, îndată ce-Ți vėdiură, pentrucă

tionem, quamvis mille capita non superarent, plures esse viderentur. His nostri coelo iam albente visis, etsi impares, tamen se tenere non potuerunt quin sublato clamore in illos irruerent. at Turcae, armis protinus correptis, conclamant et ipsi: Volschianosque atque Croatas, qui eos inuaserant priores, abs se propellunt. sed posteaquam Herburtus, Lanczcoronskius, Iaslouiecius, Crusielnizkius cum tympanis accessere, illico pedibus salutem quaesierunt: nostris fugientes, veluti pecora cadentibus. viginti quatuor viui capti: nostri omnes salui. Croatae solum unus, cui effraenatus equus erat, Turca fugiens, caput acinace abstulit. Hic cum quidam Temrukianus Scythae, Volskij cohortem repulsam esse ab hoste vidisset, insciis omnibus, ad imperatorem cum nuncio caesorum Polonorum aduolat. cui praemij loco catenae iniectae, quod vano rumore animos militum frangeret. Subiecti quaestionibus captiui, in proximo esse magnas suorum copias confessi sunt. Quapropter centuriones, suos quisque protinus instruunt ac ordinant: imperatorem de victoria, et hoste ultra montem abdito,

edocent, maioraque auxilia rogant. Voiuoda, interrogato iuvene an nobili genere ortus esset eoque id aiente, Lesciniumque dici, et Herburti famulum esse: respondet, Ergo (inquit) ea quae refers, vera sunt. nam nihil magis nobili, quam ut semper vera et comperta dicat, eurae est. accipe, ingenue adolescens, hoc laeti nuncij praemium, quo seruus Scythae minime dignus fuit. Lescinio muneribus affecto, et suorum animis recreatis, praemissisque ad illos qui opem implorabant, Ioanne Iordano et Cosielski: ipse item eos Voiuoda cum reliqua manu sequitur. ubi conuenerunt, primum Deo. auctori salutis omnium, caedis vero hostium: post ipsis etiam, pro opera primo aggressu bene nauata, gratias egit. Interim Pilawski cum tormentis venit: quae Iacobi Iordani fidei tradita sunt. Progressi omnes ad Iasum, animaduertunt magna Turcarum Valachorumque agmina tumulos Stepanowscios insedis: adhaec, Valachos conspectis nostris, acies suas osentare. Hic Mielecki, quid hostes auderent, periclitaturus: Herburtum, Iaslouiezkium, Temrucum, eos ad praeludium pugnae eli-

se crepă de dioă, de-si eră mai puţin la număr, nu se putură tinere de a nu năvăli într'insii cu mare sgomotu. Turcii însă, apucându si ei numa de câtu armele respinseră ômenii lui Volski si pe Croatii, carii cei d'ântăii se repediseră asupra-le. Dar după ce se apropiară Herburtu, Lanczoronski, Iasloviecki, Crusielnicki, cu trămbiteie, si-i atacară, Turcii apucară fuga, tăiându-i ai nostri ca pre vite: vro două-dieci si patru prinseră de vii; ai nostri toti scăpară, afară de unu singuru Croatu care avându-si calulu neînfrénat, unu Turcu in fugă, 'i tăia capulu cu sabia. Într'aceea, unu Tătaru de al lui Temruk, vëdiëndu trupa lui Volski respinsă de inamicu, alergă la comandantele, fără scirea cui-va, insciintiându-lu că Polonii sunt batuti; dar, dreptu recompensă, fu aruncatu in lançuri, că descuragëză pre ostasi cu sciri desierte. După aceea, captiui fură supusi cercetării, si mărturisiră că ceta loră cea mare se află in apropiare. Atunci căpitani inceptoră îndată a se găti de luptă, fias-care cu ai sei; totu odată trămitu pre unu june, ca să insciintieze pre comandantele despre invingerea căscigată, să-i spună că inamiculu stă ascunsu in apropiare din colo de delu, si să-i cëră aju-

torie mai multe. Bogdanu voevodu, întrebându pre june dacă eră nobilu de nascere, si răspundiëndu-i acesta, că-lu chiamă Lescinski si că eră servitorulu lui Herburtu, 'i dise: asiadar adevëru e totu ce arëti tu, că-cl nimicu nu e mai nobilu decâtu a spune totu-deauna adevërul; priimesce, deci, nobile june, acestu premiū alu bune sciintie ce adusesi, de care servitorulu Tătaru nu sciū a se face demnu. Încărcându pre Lescinski cu daruri, incuragiându pre ai sei, si trimitiëndu la ceilalti in ajutoriu pre Ioan Iordanu si pre Cosielski, plecă apoi după dënsii si voevodulu cu cele-lalte trupe ale sale. Ajungëndu acolo, multiām mai ântăiu lui Dumnedieū, mântuitorulu lorū, si pierdiëtorulu inamicilorū, apoi si ostasilorū, pentru bărbătia cu care se arëtară chiaru dela începutu. Într'aceea sosi si Pilavski cu tunurile, care fură incredintiate lui Iacovu Iordanu. Innaintându cu totii spre Iasi, observară, cumă mai multe cete de Turci si Moldoveni se asiediaseră in mare număr pre movilele dela Ștefănesci, si cu ce mândriă se arëta Moldovenii, vëdiëndu pre ai nostri. Atunci Mielecki, voidu să incerce curagiulu inamicilorū, însărcină pre Herburtu, Iasloviecki si pre Temrucu. ca să-i provöce la luptă; ini-

cere iubet. Verum ij, animaduersis insidiis, (posuerat enim dux in occulto Czeremissios praestantes iaculatores) prodire in aciem noluere. Mielecius quoque, consideratis hostium viribus, nec ignarus aliud resistendi, aliud cedendi tempus esse: regredi potius quam temere cum paucis in Valachiam progredi, consilium capit. quare iubet per speciem quaeri vada Pruthi, quasi Iasum iter flexurus, cum (opinor) reditus Chocimum versus esset in animo. cur enim infinitis hostibus exiguum suorum numerum, nulla habens certa auxilia, opponeret? Dies Iouis prima a paschate fuit, cum conuersi Chocimum, sequentes se prope magnis agminibus habuerunt hostes. Quorum audaciam minime ferendam esse Voiuoda existimans, monet Herburtum, Lanczcoronskium, et aliquot alios, vt illos suis a ceruicibus reiicerent. quod hi propter loci iniquitatem, et quia sol ad occasum vergebat, facere tum detrectarunt, operam suam loco aequiore temporeque magis opportuno ipsi polliciti. Proin nostri procedebant vltcrius, hoste incassum e

decliui loco tela tormentis in eos iaciente, donec inter Pruth et alium fluuiolum peruenerunt. Nocte sub armis vigilanter transacta, cernunt prima luce hostes id vnum conari, quo ipsos circumnuerent et in angustias redigerent. Sed Herburtus sua cum centuria, quae semper extremum agmen claudebat, multitudinem hostium falcata aggressus, in aquas compellit. Quibus actis effudit se quidam e suorum grege Turca hastatus, more militari aliquem e nostris ad monomachiam prouocans. Vix haec effatus, aduolat a latere cum venabulo Stanislaus Vistempus, exigui quidem corporis, sed (vt tales sunt) pectoris impauidi: quo venabulo Turcam vno ictu transuerberat. Accurrunt Turcae subsidio prouocatori animam agenti: nostri item Vistempo triumphanti. Fit mediocrè certamen: in quo Zebro, Polonus centuriae Lanczcoronskianae, occubuit. Turcae tali viro amisso, ibant quieti die illo, qui Veneris fuit: illis ideo sacer, vel quod Mahometes creatus ab illis hoc ipso die rex foret: vel quia, vt a

micii însă observându cursa, că generalulū pusese într'ascunsū câți-va săgetători aleși Czeremusiani, nu voiră a eși la luptă. Mielecki încă, considerându puterile inamiculū, si bine sciindū că, dacă sunt impregiurări cândū e consultū a se opune, sunt éráși altele cândū e mai bine a cede si a se retrage, află mai cu cale, a se reintórce, decâtū a innaintă cu cutezare cu mica sa trupă in Moldavia. De aceea, poronci la ai sei, ca să se facă a căută vadurile Prutulū, ca si cumū arū voi a-si indreptă drumulū spre Iasi, cândū cugetulu lui, in adevêrū, eră, precumū credū, de a se întórce la Hotinū; că-cl, de ce să-si pună in periclu trupa sa cea mică contra unū inamicū nenumăratū, mai cu séna cândū nu aveă nici unū ajutoriū sigurū din altă parte? Eră in jouia pascilorū cândū se întórse cătră Hotinū, avêndū la spate cetele cele mari ale inamicilorū, cari i urmăria de aproape. Voevodulū socotindū că nu mai e de suferitū cutezantia lorū, invită pre Herburtū, Lanckoronski si pre alti câți-va, ca să-i răspingă dela cerbicile lorū; dar acestia, atâtū pentrucă locul eră nefavorabilū, câtū si pentrucă sórele inclină cătră apusulū seū, desaprobară acésta, promitêndu-i totū ajutoriulū posibilū, dar la locū mai potrivitū. si la timpū mai favorabilū.

După aceea, ai nostri purceseră innainte, urmăriti de inamicū, care dedea de pre delū, dar indesiertū, cu săgetile si tunurile într'insă, până ce ajunseră la unū locū intre Pruth si unū riū mai micū. Tótă nóptea o petrecură veghiândū cu armele in mână, ér in diori observară că inamiculū se incercă să-i incongiure si să-i apuce la locuri strimte. Atunci Herburtū, cu centuria sa, care de apururea incheiă sirurile trupei polóne, atacă multimea inamicilorū celorū armati cu cósé, impingêndu-i in apele Prutulū. După acésta, unū Turcū, armatū cu sulitiă, se repede din ceta turcésca, si după datina militariă, chiamă la luptă singulare pre ori-care va voi din ai nostri. De abiă pronuncia vorba, si Stanislaw Vistempū, omū micū de trupū dar (precumū sunt acestia) plinū de inimă si neinspăimêntatū, sbóră din laturea ostirei cu palosiolū in mână, si-lū rêstórnă dintr'o singură lovitură. Turci alérgă îndată in ajutoriulū provocatorulū care de abiă 'si mai tineă sufletulū, ér ai nostri, in apêrarea triumfătorulū Vistempū. Se nasce o mică luptă, in care cade Zebro, unū Polonū din centuria lui Lanckoronski. Turci, după ce perdură asemine bărbatū, se retraseră in pace in acea di, fiindū vineri, di sacrá la dên-si, seū pentrucă Moametū in acéstă di se

Christianis superstitione diuersi sunt, ita etiam aliud colendi Dei tempus, aliunquē modum habent. Nos enim ad orientem solem, patriae orientalis, e qua Adam eiectus est, memores: illi, ad meridiem conuersi, Deum hac die adorant. Postera luce, nostros Chocimum tendentes magna phalanx Turcarum insequuta est. vbi rursum alius Stanislaum Ciolcum, armis habituque, qui luteus erat, inter caeteros fulgentem, ad singularem pugnam euocat. His auditis, currit ad Voiuodam Ciolcus, ac vt ipsum in sui honorem, tanto cum viro hasta certare permittat, etiam atque etiam orat, obsecrat. Cui is, Ego vero, inquit, non sinam vt quisquam vestrum, qui diuitiores habemini, tali barbarico certamine, periculo se exponat. E re magis vestra futurum, si iunctis animis dextrisque, hostem, vbi necesse erit, aggrediamini. Dolenter haec Ciolcus tulit. Hoste in prouocatione perstante, et lingua Slauonica, veste pennisque nitentem prouocante, obsecrat prouocatus, vt, si hoc sibi non liceret, saltem quispiam suorum famulorum cum barbaro in arenam descenderet:

ne impune Christianis insultare videretur. Data facultate, statim contra illum cum hasta prouit Paulus Chauzowskius: nec id segnius Turca fecit. sed vterque cursu irritō. Tum Paulus, manu promptus iuuenis, districtum subito ensē fronti hostis infigit: adhaec vulneratum, ferrum haerens extrahentem, brachiis corripit. Visa longiuscula luctatione, decurrunt ad comilitionem Stanislaus Visga, et Stanislaus Niegozckius: hic, Baworowskij, ille Herburti minister. Turca manibus Pauli elapsus, recipit se ad suos. qui subito, lethali cognito vulnere, complures adorti illos tres, egregie se a vi magna defendentes, vndique petunt. Laborantibus subueniunt suis cum turmis Herburtus et Volskij. fit caedes magno strepitu. sospitat Christus praelium Christianis. barbari in fugam vertuntur: quos ij cedentes acriter persequuntur. Exclamant imperatores, fine persequendi facto, pedem referrent, et ad signa redirent: clamitant et centuriones, inhibentque frustra. adeo iam animi victorum incaluerant, vt reuocari ab incepto non potuerint. Quod cernentes alij centuriones, non multis in castris re-

făcū rege, seū pentrucă, avându ei credință deosebită de a crestinilor, voiră a se deosebi si in timpul si modulū de a adora pre Dumnedieū. Că-ci, pre cândū noi ne închinămū lui Dumnedieū întorcându-ne spre răsăritū, amintindu-ne pământul orientală de unde fu gonitū Adamū, ei se închină în această di întorcându-se spre mēdiă-di. In dioa următōriă, plecându ai nostri spre Hotinū, fură urmăriti de o mare cētă de Turci, cândū unulū dintr'insii chiāmă ărăsi la luptă singulariă pre Stanislaū Ciolcu ce stralucia între cei-lalti prin armele si imbrăcăminte sa. Acesta îndată ce audi, alergă la Bogdanu voevodū, si-lū rugă si-lū jură ca să-i permită a se bate la sulitiă, pentru onōrea lui, cu unū bărbatū atâtū de însemnatū. Voevodulū i rēspunse: Eū, într'adevērū, nu voiū lăsă ca vreunulū din voi cari sunteti din cei mai cu stare, să se espună intr'o astfeliū de luptă barbară. Va fi cu multū mai folositoriū pentru voi, atacându inimiculū, cu inime si brație unite, acolo unde va cere trebuintia. Cu părere de reū priimi Ciolcu acestū rēspunsū; dar persistându inimiculū in prouocatiunea sa, si chiāmându in limba slavōnă pre celū ce strălucia prin haina si penele sale, Ciolcu se rugă, ca, dacă nu-i dă voiă lui, celū puçinū să lase pe vreunulū din ser-

vitoriū sei, să descindă in arena cu barbarulū, ca să nu rămână fără pedepsă insultătorulū crestinilor. Dându-se voiă, îndată Paulū Chauzovski sări cu sulitia asupra Turcului; Turculū se repedi si dēnsulū cu aceeași iutime; dar si unulū si altulū indesiertū. Atunci Paulu, tēnērū agerū de mână, scōte iute sabia si o înfige dreptu in fruntea inimicului. Intr'aceea, vulneratulū cercându a-si scōte ferulū, Paulū l'apucă de brație; cândū, Stanislaū Visga, servitorū alū lui Bavorovski, si Stanislaū Niegocki, alū lui Herburtū, vēdiendū lupta, alērgă in ajutoriulū consoçiului lorū de arme. Turculū scăpândū din mănile lui Paulū, fuge la ai sei, cari, vēdiendū că rana eră de mōrte, alērgă îndată mai multū de tōte părțile contra celorū trei Poloni, cari se apēră vitejesce contra puterei mai mari a inamicilorū. Intr'aceea alērgă intr'ajutoriū Herburtū si Volski cu ai lorū; se face o bătaia infricosiată; dar Cristū ajutā pe crestinī, si barbari se puseră in fugă, persecutându-i ai nostri si tăiându-i cumplitū. Comandantiī strigă, să se lase de gōnă, să se retragă si să se întōrcă la stēgurile lorū; strigă si căpitanii cătū putea, si amerintiă, dar tōte indesiertū, că-ci astfeliū se aprinseseră inimele invigētorilorū, in cătū eră cu neputință de a-i mai opri. Vē-

lictis, pugnantibus animos suo aduentu addidere. Tum vero omnes simul multo feruentius hosti numero instare, caesim punctim ferire, donec illos ad ipsa statua Valachica compulerunt. Prouecti calore pugnandi vltra tubicines et tympanotribas, animaduertunt se nimium procul a suis abscessisse. quapropter coacti in vnum, ad eos redeunt. Res mira, nec alij quam Deo, suorum pilos numeratos habenti, adscribenda, quod eosque pugnando progressi, nec circumdati ab hostibus essent, nec in conflictu acerrimo plures vnico, qui fuit Volskij, ceciderint. Reuersos palam obiurgabat imperator Mielecius, tacite laudabat fortitudinem: quod praetersuum iussum, rem summi periculi pauci tentassent. Nos vero, respondent, collegae tui permissu id fecimus. quidni enim, Deo conatus secundante nostros, hostem fugientem persequeremur? Loco quodam coenoso superato, qui haud procul Chocimo aberat, Turcae nostros ea cum vociferatione assequuntur, vt viuos deuoraturi viderentur. Stanislai vero Czureli centuria maxime petebatur. ad quos conuer-

tente se Czurelo, procurrit cum malleo acuto Mielecij minister Radeckius, bellandi cum Turcis gnarus: quem capiti vnus vbi impegisset, eximere non quiuuit. hunc imitatus Czurelo, cum centum suis equitibus, tantum hostium numerum aggressus est, vt nostri inter illos dispersi, non iam apparerent. at imperator extemplo mandauit Ossowskio, vt cum suorum equitum manu perturbatis succurreret. Caeterum Turcae, visis pluribus nostrum ad se, tanquam irritatis feris, currentibus, euestigio retrocesserunt. vt enim Scythas, ita etiam Turcas, fortitudo statim deficit vbi quis illis viriliter resistit. imbellem si videant, magno eum impetu inuadunt. Sex tantum e Czurelianis desiderati: at vero Turcae atque Valachi concisi contritque passim iacebant. Tendentibus nostris Nestrum versus, Turcae suo incursu nouissimos pene attingebant. Molestie id ferebat respectans animosus Herburtus: nihil tamen iniussu sui ducis tentare ausus. Tringinta Czeremissij ab tergo constituti, glandibus tormentorum incursantes repellebant. Fuit

diëndü acésta cei-laltî căpitani, intrară si ei in lupta generale, asià în câtu prè-puçinî ră-maseră în castre. Atuncî, incuragiându-se unî de alții, si aprindiëndu-se si mai multü, loviră inimiculü mai cu tăria, tăiându-lü, începându-lu si răspingëndu-lü până la castrele moldovene. Innaintându astfelü in ferbintéla luptei, până ce nu mai audiă nici tobele nici trămbitiele, in fine observară că prè se depărtaseră de ai sei; decî, stringëndu-se la unü locü, se întórseră în castre cu totii. E unü lucru de mirare, care negresitü nici că se pôte atribui decâtü lui Duinnedieü, că ei, cariî innaintaseră atâtü de multü luptându-se, scă-pară fără a fi incungiurati de inimicü, si fără a căde, într'o luptă atâtü de crâncenă, mai multî de unul singurü, care eră dintr'ai lui Volski. După ce se întórseră, Mielecki comandantele le impută în fația tuturorü, că fără poronca sa încercaseră unü periclu atâtü de mare; ér inlăintrulü seü lăudă vitejia lorü. Ei răspunseră, că au făcutü acésta cu permisiunea colegului seü: si cumü nu eramü să persecutămü, diseră, pre inimiculü pusü în fugă, cândü Dumnedieü eră în ajutoriulü nostru? Trecëndü preste unü locü mocirlosü, care nu eră departe de Hotinü, Turcii ajunseră pre ai nostri, si se aruncară asupra-le cu atăta larmă,

incätü se părea că au să-i mănânce de vii. Ei atacă mai cu sémă compania lui Stanislau Ciurel; atuncî Radecki, servitoriü alü lui Mielecki, care sciă a se bate cu Turcii, se repedî într'insii cu unü baltagü ascutitü, si-lü însipse în capulü unuia incätü nu-lü mai putü smulge. Imitându-lü si Ciurel, cu cei o sută călăretü ai sei, atacă unü numărü de inimici atâtü de mare, incätü ai nostri, amestecatî printre dënsii, de abiă se mai deosebiă; comandantele însă poronci îndată lui Osovski, ca să mērgă cu călărimea sa într'ajutoriulü lorü si să-i scape din periclu. Turcii, vëdiëndü mai multî de ai nostri alergändü spre dënsii intocmai ca nisce fere turbate, se retraseră numai decâtü. Că-ci Turcii, ca si Tătarii, perdü curagiulü din momentulü ce vëdü că le resistă cineva mai cu bărbătia; ér daca vëdü pre cineva mai slabü, năvălescü asupra-i cu totă furia. Dintr'ai lui Ciurel numai siese insi cădiură; ér Turci si Moldoveni zăceă tăiatî si trunchiatî in toate părțile. Pre cândü ai nostri mergeă spre Nistru, Turcii alergändü după dënsii, mai-mai ajunseseră cōda ostirei. Inimosulü Herburtü uitându-se îndērëtü, de si-i veniă greü să-i lase astfelü, cu toate acestea nu cureză să le facă nimicü fără ordinea comandantelui. Eră în urmă la spatele ostirei

ibidem quidam palustris locus, nostris trans-eundus: ad quem hostes celeriter concurrerunt, aditu eos prohibitori. verum iussu vicarii imperatoris, exonerata contra illos a Stephano Garnissio, Herburti subcenturione, 12 minora tormenta, vnum maius ab ipsomet Ciolco, conturbatos vltra montem reiecerunt. Exantlatis tot aduersis, tandem ad Chocimensem arcem, concubia nocte venerunt: quam arcem Dobrosolouius Polonus, paruo praesidio tenebat, et fide bona (cuius gens nostra natura seruans est) Bogdano tamdiu seruabat. vbi Turcae nostros, iam securiores, et ordinis negligentes, facile oppressissent, ni Temrucus centurio, tamdiu illos sustinuisset, dum singuli suis sub signis consisterent. Godzissewskius prior e centuria Goraiskij hostes sensit, deinde alij: qui celeriter a Sienawskio ordinati, productis ante aciem tormentis, hostem opperiebantur. nec res, tametsi copiis nostri multo forent inferiores, certamini moram fecit. Vetuerat autem Mielecius, ne quid ipse Bogdanus attentaret: sed contentus iis quae alij pro eo subirent, in castris, vbi erant praestantio-

res, maneret. Ibi prima contentio inter nostrum exiguum peditatum et Valachos de sepe quadam orta. Dehinc Turcae nostros inuadere, premereque. Rogante Ciemierinskio auxilia, Temrucus et Herburtus, a Sienawskio ferre iussi, respondent, minime committi debere velites loricatos, venabulis vtentes, cum Turcis hastatis et scutatis: (nam facile ab illis dispergerentur) sed hastatos cum hastatis, vt sit pugna aequior. se vero praesto fore, vt hostem alia ex parte inuadant. Tali excusatione vsis successit Sienawskij mandato, Iacobus Iordanus: cuius centuria hastata ex imberbibus constabat, sed quibus erant animi Herculei. In hac quatuor fratres ipsius germani fuere. Hi omnes, diuina ope implorata, eo impetu in hostem incurrunt, vt nullius hasta ab aduersario aberrauerit. pugnantis subueniunt a latere Herburtus et Sigismundus Rozenus: sed protinus resiliunt saucij Turcae. quos hi verberando, vsque ad ipsorum castra variis tramitibus fugarunt. Callide autem, dum fugerent, arma, pileos caeteraque impedimenta abiiciebant, dummodo se insequentes ad ea

fiindă asediată vro trei-dieci Ceremusiană, a-cestia răspingeă pre năvălitori cu glontiele tunurilor. Eră acolo ună locă băltoșă preste care aveă să trecă ai nostri; aci alergară inimici cu totă iutiela, ca să oprască trecerea ostirei noastre. Dară, din ordinea locotenintelui de comandante, Stefană Garnisă, subcăpitanulă lui Herburtă, descărcândă asupra loră 12 tunuri mai mici, si ună altă tună mai mare insusă Ciolcu, ă răspinseră in disordine dincolo de munte. In fine, dupe atâte adversități, cătră mediulă noptii ajunseră la cetatea Hotinului, care o ținea, si o apără pân la venirea lui Bogdană, Polonulu Dobrosolovski, cu pușină ôste, si cu dréptă credință, virtute firască a Poloniloră. Aci Turcii ară fi putută lesne prăpădi pre ai nostri, cari crediându-se acumă siguri inergeă fără de nici o ordine, dacă nu se opunea căpitanulă Temrucu, până să se asiedie fiă-care sub stégulă seă. Celă d'ântăiă care simți pre inimicū fū Godzisevski din centuria lui Goraiski, apoi si alții, pre cari puindu-ă numai de cătă in ordine Sienavski, si asiediândă tunurile innaintea liniei de bătaia, asceptă pre inimicū; nici întârdiară a incepe lupta îndată, de-si eră cu multă mai pușină la numără. Eră Mielecki oprise pre Bogdană de a luă parte la bătaia, invitându-lă, a se

multiămă cu cele ce alții făcea pentru dănsulă, si a rămâne in castre unde se află cei mai alesă. Lupta se incepă la ună sianțiă ôre-care intre mica noastră pedestrime si intre Moldovenă, după aceea năvăliră Turcii si copleșiră pre ai nostri. Ciemierinski ceră ajutoriă; Temrucă si Herburtă cărora Sienavski le poroncise să dea ajutoriulă cerută, răspunseră că nu e bine a încăieră pre călăreții imbrăcați in ză si armați cu palosie, cu Turcii armați cu sulitie si scute, ci pre sulitiasă cu sulitiasă, pentruca lupta să fiă mai dréptă; dar că dănsii voră fi gata a atacă inimiculă de altă parte. Atunci Sienavski poronci ca, in loculă acestora cari aduceă astfeliă de scuse, să mērgă Iacovă Iordană, a căru centuriă armată cu sulitie se compunea totă din tineri fără barbă, dar cari aveă totă inimă de Erculi, intre cari se află patru frați bună ai lui Iordană. Totă acestia, rugându-se lui Dumnedieș, se repediră asupra inimiculă astfeliă, încătă nici unulă nu-si aruncă sulitia indesiertă. Dela cōste le veniră apoi intr'ajutoriă Herburtă, si Sigismundă Rozenă. Turcii se retraseră îndată, bătută si alungată de ai nostri, si fugindă pre tôte cărările pân la castrele loră. In fugă aruncă cu viclenă armele fesurile si alte lucruri ale loră, pentruca să le culégă ai nostri.

colligenda pertraherent: sed quia de vita et gloria certamen fuit, spreta haec omnia a victore. Porro Garnissus, vbi illos plus satis excurrisse vidit, alta inclamavit voce vt servato ordine retrocederent. Fecit hoc cum Lanczconskio Herburtus. redigunt paucos in ordinem a caede retractos, et reducunt: Iordanianis nihilominus, variis in sylva locis, hostem dispalatum persequentibus. Inest enim nostris quidam pugnandi ardor, vt cessare nesciant ante quam vel vincantur vel vincant. ferrum nihili ducunt, modo ad illum qui ferit, perveniunt, et caedendo cupiditatem expleant suam. Postquam Turcae nostros longe digressos, et omnibus destitutos auxiliis vident: deintegro circiter sexcenti integri, quadraginta defessos aggrediuntur, et magno concursu multi paucos premunt. opportune autem tunc ad illos forte fortuna delati fuere, Rozenus et Io. Radeckius, generosi pugnatore. Tum Herburtus paucis socios cohortatur, ne ipsorum animi multitudine hostium labascerent: quos, Deo freti, non secus quam prius disiecturi forent, modo honesti et famae memores, quae bona fortes

sequitur, dimicarent viriliter. Quibus dictis, seque sequi iussis, incitat equum in hostes appropinquantes. Inuadunt in eos, etiam reliqui. Instauratur acris pugna, si quae vnquam alia. Qua crudescente, auulsum ab aliis Herburtum permulti impetunt. Et ipse quidem singulari fato patriae servatus est: verum socij eius quatuor, Dobruczkus, Golinskius, Voziraczkius, Conarskius, interempti sunt. Vagabatur aliquandiu inter hostes Herburtus, pro Valacho ab illis propter vestem habitus. ita oculi illorum diuinitus obcoecti erant, vt, cuius conspectum toties fugissent, eum nequaquam agnoscerent. Sic ne in bello quidem, diuina homines probos destituit providentia. Verum enimvero ne illinc quoque sine damno dato discederet, nactus opportunum tempus et locum commodum, vni e Turcis graue infligit vulnus, seque subito fugae mandat: fossam quandam mire latam et profundam equo adacto transilit. Tollitur clamor Turcice, Gaur gaur, wur, wur. Valachice autem, Ocide, ocide. hoc est Occide Ethnicum. Ad quae verba proiliunt duo Turcae: quorum vnus a dextro la-

Dar lupta erà pentru viétiã si gloriã, si invingëtorii despretiurã tôte acestea. In cele din urmă, Garnisü, védiëndü cá innaintaserã prè-departe, strigã cu vóce innaltã ca sã se întorcã cu totiî in ordine bunã. Lanckoronski si Herburtü, conformü ordinei, strinserã câti-va dela gônã, si puindu-l in ordine, 'i întörserã in caste. Êr ómenî lui Iordanü urmãriã necontentitü pre inimicü pre tôte potecele pãdurei. Cã-ci aü ómenîi nostri o deosebitã ardóre de luptã, incãtã nu sciü a se retrage de cãtã sêu invinsî sêu invingëtorî; nu tinü socotélã de ferulü inimiculü, ei cautã numai sã se apropie de celü ce lovesce, si sã se sature apoi de omorü. Védiëndü Turciî pre ai nostri depãrtatî de soçi si lipsitî de verî-ce ajutórie, se repedü din ei vro siese sute insî, nescosî incã la luptã, lovindü cu furiã pre cei patru sute ai nostri, cariî, pre lãnga ce erã mai puçinî, erã si obositî de totü. Din norocire insã, tocmai atunci venirã si Rosenü si Ioan Radecki, douî luptãtorî cu inimã mare. Atunci Herburtü indëmnã pre ai sei cu puçine cuvinte, ca sã nu-sî pérdã curagiulü védiëndü multimea inimicilorü, cã-ci, ajutându-le Dumnedieü, ei 'i vorü invinge ca si mai nainte, numai sã se lupte cu bãrbãtiã, aducëndu-sî aminte de o-

nórea si fama care insoçesce pre cei vitejî. Astfeliü dicëndü, si ordinându la ai sei ca sã-lü urmeze, dã pintenî calulü asupra inimiculü ce se apropiã; de aseminea se repedü si cei-laltî, si se incinge o luptã din cele mai crãncene ce a fostu vodatã. Intetîndu-se lupta, Herburtü, nãpãditü de multimea Turcilorü, se perde de ai sei; de tôte acestea, pre elü sórta 'lû pãstrã pentru binele patriei, ér patru soçi ai lui, Dobrucki, Golinski, Voziracki, Conarski, furã omoritî. Elü umblã mai multü timpu prin midî-loculü inimicilorü, trecëndü de Moldovianü pentru haina ce purtã: asiã orbise Dumnedieü pre inimici, in cãtu nu mai cunosceã de locü pre acela de a cãruî privire fugiserã de atãte ori. Astfeliu, chiarü in resbelü, Dumnedieü nu pãrãsesce pre cei bunî. Dar Herburtü, pentruca sã nu plece nici de aci fãrã a pedepsi pre inimici, folosindu-se de o ocasiune bunã si de unü locü favorabilü, isbi pre unulü din Turci, si fugi apoi numai decãtã, sãrindü cu calulü preste unü siantiü fórtë latü si adëncü. Indatã Turciî incepurã sã strige: Ghiaur, vur, vur, érã Românü: Ucide, ucide pãgãnulü. La aceste vorbe sãrirã douî Turci, din cariî unulü din latu-rea dréptã 'lû lovesce cu sulitia in cãtã erã a-

tere ipsum ita sarissa petit, vt ex ephippio pene iam excuteret: alter, ab sinistro, momento eodem, (admirandam Dei prouidentiam) conatus transuerberare, in equum subleuat. Accepto tali beneficio, equo addit calcar. Fugienti, capite humerisque gladio protectis, obuius fit Slesinskius, armiger Lanczkoronskij. hunc agnitum, sibi vt opituletur, si quid possit, orat. Facit hoc non impigre armiger. Sed Turcae, viso praesenti auxilio, destitit cursu. Auxiliator benigne remuneratus, et magnam apud omnes, quod tantum virum seruasset, iniit gratiam. Famuli maesti, viso reduce hero, maior in modum refocillati sunt, periisse illum iam opinati. In tam impari pugna, praeter hos quos commemorauimus, haud plures vel octo vel decem interiere, qui erant Lanczcoronskij et Ioannis Iordani. quos inter nobilior fuit Stanislaus Gosdzikowskius, Iordani collega. quocum sui famuli occumbere, quam illo deserto, vitae suae fuga consulere maluerunt. Vulnerati non pauci. Caeteri ictus hostium incurrentium armis auercentes, incolumes ad castra reuenere. Venien-

tes Cosielskius centurio, Turcas esse opinatus, hastis excipere voluit, ni sermo Polonos esse prodidisset. Non desiere Turcae in Cosielskianam centuriam, quae primam aciem tuebatur, impressionem facere, donec eos Iacobus Iordanus, tormentis et peditatui praefectus, abegit. Fuit autem vnus ex illis, prae caeteris audacior, magni (vt videbatur) inter suos nominis. nam, quocumque iter intendebat, semper illum turmatim caeteri sequebantur. is identidem nostros ad pugnam lacescebat. nimium gestientem Mlodeczkij, Kosielskij socius, globo petit tormentario: labentemque ex equo hisce verbis alloquitur: Itane vero hic iam iaces bacchanal? Fuit enim pennis struthiocameli, et exuviis leopardinis, instar personae, cum Bacchi festum agitur, perbelle ornatus. hunc assecrae correptum ad suos cursim deferunt. Post haec Mielecius, rebus hostium bene consideratis, monitusque a Pencoslawskio, Iac. Iordani vicario, castra illinc alio mouit, ab hostibus ita infestata, vt cassidem Gabrielis Remboskij, assidui sectatoris Mielecij, glans ferrea attigerit. Tum autem Co-

prope să-lū dobóriă de pre calū, cândū celū-laltū din stânga totū intr'acelū momentū cercândū să-lū taie, printr'o minune adevăratū dumnediească 'lū ajută a se asiedia érási pre calū. După acéstă bine-facere, dete pinteri calului. Pre cândū fugia apărându-si capul si umeri cu sabia, 'i esi innainte Slesinski, scutariulu lui Lanckoronski, pre care cunoscându-lū, 'lu rugă, să-i dea ajutoriulū posibilū. Scutariulū nu infărdia a face acéstă cu tótă silintia. Turcii vėdiendū acestu ajutoriū, se opriră din gónă. Ajutoriulū fū bine recompensatū in urmă, si dobândi mare favóre innaintea tuturor, că mântuise viétia unui bărbatū atâtū de insemnatū. Servitoriī ce stă tristi socotindū că domnulū lorū perise, se bucurară si mai multū vėdiendu-lū intorsū. In acéstă luptă atâtū de neegale, afară de aceia despre cariī am vorbitū mai susū, nu periră mai multū de optū séu diece, din ómeniī lui Lanckoronski si Ioan Iordanū, intre cariī celū mai nobilū eră Stanislaū Gosdzikowski, colegulū lui Iordanū, ce cădiu impreună cu servitoriī sei, cariī voiră mai bine să móră de câtū să-si scape viétia cu fuga, părăsindū pre domnulū lorū. Dar vulneratū nu eră pučini. Cei-laltī intorcendū armele contra inimiculū ce-i goniă, se întórseră in castre nevětēmatī. Căpitanulū Cosielski luându-i

dreptū Turci, eră aprópe să întórcă sulitiele asupra lorū, dacă nu i-ar fi cunoscutu după vorbă că eră Poloni. Turciī cu tóte acestea nu incetară de a se arėtā la centuria lui Cosielski, care ocupă prima liniă de bătaia, până ce Iacovū Iordanū 'i rėspinsē in urma cu tunurile si cu pedestriemea. Eră unulu dintr'insii mai cutezătoriu decătū cei-laltī: elū, după cumū se pără, eră de unū rangū mai mare intre ai sei, că-cī orī incotro mergeā, totī urmă după dēnsulū ca o turmă. Acesta totu intr'una provocă pre ai nostri la luptă. Dar Mladecki, sočulū lui Kosielski, 'lu lovi cu unū glontiū, si rėsturnandū pre sumetiulū giosū de pre calū, 'i diše: Aha, mascară ce esi, aci zacī tu dar acumū. Pentru că eră prē-frumosū impodobitū cu pene de strutiū si cu pele de leopardu, precumū e datina a se mască in di-lele de carnevalū. Pre acesta 'lū apucară ai sei indată si-lū duseră in castre. După acestea Mielecki, vėdiendū puterile inimicilorū, indemnatū si de Pencoslawski, locū-tiitorulū lui Iac. Iordanū, decise să strămute castrele din acelū locū, fiindū atâtū de multū infestatī de inimicū, incătū unū glontiū atinse chiarū coifulū lui Gavril Remboski, sočulū nedespărțitū alū lui Mielecki; Kosielski însă, din ordinea comandantelui, si indemnatū de sucesulū de

sielskious, et mandatu ducis, et successu hortante priore, castra adortus hostilia, complures in eis interfecit: insuper tormenta aliquot parua, et signum militare rubrum, illis eripuit. tam audaci incursu hostes haud mediocriter perturbati: frequentissimi paucis cedebant. quibus eo modo repulsis, castra locata sunt ad Chocimum. Primarij in arcem ingressi caeteri, stationes suas foris seruabant. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeckium, nobilem Mielecij famulum, orans eum ne sibi patrium dominatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet. alioquin non futurum diuturnum, inique acquisitum imperium, cogitaret, nihil esse grauius quam de statu pristinae dignitatis, propter vim alicuius, demigrare. Ideo expectaret ab alio paria iis quae faceret alteri. Deum enim hac ratione solere vlscisci omnem iniuriam. Auxit rem eam verbis pluribus. Quibus minime motus Iuonia, legatum custodiae Pyri czausi tradit: dehinc, cum nulla alia ratione quenquam e Polonis nancisci viuum potuerit, iure gentium violato, Selymo imperatori, domino suo, mittit. Perductum ad Meh-

met Bassam, ait Pyrus captum in praelio esse: negat id Radeckzkius, sed tamen non fit ideo liber. Fuerunt tunc temporis Constantinopoli nobiles Poloni, Andreas Taranowskious, et Christophorus Dzierzkious: hic interpretes, ille nuncius regius. Ij nonnihil tentauere, ne quid grauius in insontem Radeckzkiu statuaretur. verum Bassa, postquam de strage suae gentis hominum in Valachia, intellexit, non solum tulit hoc acerbissime, sed etiam captiuum, more aliorum remigum, toto corpore rasum, ad triremes damnauit. multa hi tum aduersa a Turcis experti. Non praetereundum hic esse videtur huius Dzierzkij, dum Constantinopoli disceret sermonem Turcicum, singulare in gentem Polonam studium. multos enim captiuos, variis artibus, dura seruitute liberauit. saepe hostium de nobis consilia, praesertim interregni tempore, Senatui aperuit. pericula hoc nomine adiit: impensis non pepercit. Huius opera Mielecius (cuius is munificentiam erga se maxime sensit) vsus apud Bassam primum est, in liberando Radeckzio. qui Bassa, cum et ex aliis czaussis, (aulicos illi, qui huc atque illuc

mai nainte, atacându castrele inimice, omori multî dintr'insii, si le răpi câte-va tunuri mici si stindardulū celū rosiu. Inimiciî, de-si eră in numărū cu multū mai mare, inspăimântatî de acestă cutezătoriă incursiune, se retraseră de naintea celorū puçinî ai nostri, cari după ce-î respinseră astfeliū, 'sî asiediară castrele la Hotinū. Ceî mai de frunte intrară in cetate; ér cei-laltî steteră afară pre la posturile lorū. După aceea, Bogdanū trimise la Iuon vodă pe Radecki, unū servitoriū nobilū alū lui Mielecki, rugându-lū să nu-î răpescă domnia părintescă la care nu aveă nici unū dreptū, că-cî nu va tinē multu timpu o putere pe nedreptū căscigată; să cugete că nimicu nu e mai gravū decâtū a fi respinsū din demnitatea sa de mai nainte prin violentia altuia; de aceea să ascepte si elū dela altulū ceea ce elū face altuia: ast-feliū răsbună Dumnadieū tótă nedreptatea. Aдаuse si alte mai multe vorbe, care însă intru nimicu nu miscară pre Iuon vodă, pentrucă acesta oprî pe solū si-lū dete in paza ciausului Piru; ér după aceea, violându dreptulū gintilorū, 'lū trimise la imperatulū Selimū, fiindū-că pre nime altulū nu putuse prinde viū dintre Poloni. Fiindū dusū innaintea lui Mehmet-pasia, Pirū spuse că eră prinsū in bătaia; Radecki arêtă că nu e asiă,

dar cu tóte acestea nu fū liberatū. Se află pre atunci in Constantinopoli douî nobilî Poloni Andreiū Taranovski si Cristoforū Dzierksi, unulū ca interprete la Pórtă, celū-laltū ca nunciū alū regelui. Acestia nu lăsară nimicu neincercatū, spre a nu se întemplă ceva mai reū innocentelui Radecki; dară Pasia, după ce audî despre perderile Turciloru in Moldavia, nu numaî se amări fórte multū de acestă, dar încă condannă pre captivū la galere, punēndū să-î radiă totū corpulū, după cumu se face cu altî galeriani, multe rele suferindū atunci dela Turci. Si aci să nu trecemū cu vederea deosebitulu zelū cu care se purtă acestū Dzierksi câtră Poloni precându invetiă in Constantinopoli limba turcescă, pentrucă multî captivî a scăpatū, prin diferite midî-lóce, din servitutea cea aspră, si descoperi adese senatulū, mai cu sémă pre timpulū interemaului, planurile inimicilorū asupra nóstră, infruntându pericole, si necrutiându bani. Prin stăruintia acestuia, Mielecki (care se arêtă cu multă liberalitate câtră dēnsulū) midî-loci la vizirulū liberarea lui Radecki. Vizirulū incredintiându-se si dela altî ciausi (astfelū numescū ei pre aceia ce se trimiţū încóce si incolo cu ordinile) si dela Petru, fratele lui Bogdanū, care muri apoi acolosî, că Radecki nu fusese prinsū in resbelū,

cum mandatis mittuntur, sic vocant) et ex Petro Bogdani fratre, qui post ibidem decessit e viuis, cognouisset, Radeczkiū non in praelio, sed legatione ad Iuoniam fungentem, captum fuisse: diu perquisitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzerskiō iussit: verum (vt isti mali solent) clam ei porrecto veneno. quod ipsi mortem attulisset, ni ibidem liberator, dato mature remedio, succurrisset. Liberatus, rediit post in patriam cum Martino Broniewski, ad petendas inducias, dum in locum demortui Augusti, alius rex substitutus esset, misso. Mielecius, videns in dies copias augeri Iuonianas, suas vero magis ac magis inedia confici, (nam dies aliquot equis nostrum, nullum aliud pabulum quam frondes et frutices erant) adhaec memor illius oraculi, Dei voluntate dari populis abrogarique reges: quamobrem, ne cum Deo pugnare videretur, neve quos induxit, perderet, de reditu in patriam cogitare coepit. Interim Iaslouiecius, copiarum regni Poloniae ductor, cognito Valachiae turbulento statu, iamiam erat Nestrum traiecturus cum equitatu octingentorum fere

virorum, ni id prudens Mielecius dissuasisset: opinor, ne magis irritatis barbaris, suos in discrimen adduceret. Ne vero nihil ageret, mittit quosdam e suis ad praefectum Bialogrodensem, qui haec illi dicerent. Hi, inquit, Poloni, quos Bogdanus, neque rege, neque me sciente, dominatum recuperaturus auitum, e Polonia eduxit, amici mei sunt: quibus Caesaris tui voluntas a Bogdano alienata, et in Iuoniam propensa, minime nota fuit. At vero, vbi ita se rem habere, ex Caesarianis quotidie crescentibus copiis perceperunt: reuerti illo vnde exierant, voluerunt, sed a tuis impediti sunt. Quare, si lubet, ita tuos compesce, ne quod nostris obiciatur impedimentum. Quod ni feceris, necesse me erit cum his paucis, quibuscum ad terminos regni nostri et tui Caesaris veni, breui plures habiturus, meos amicos ab omni iniuria tueri atque vindicare. Quodsi factum erit, vereor ne te consilij tui poeniteat. Praefectus, (Sendziacum illi vocant) simulatque haec audiuit, continuo Turcas atque Valachos a ripa Nestri abscedere iussit. Traiicientibus nostris augustis nauigiis quinque diebus flumen, multi

ci trimisū in calitate de solū la Iuon vodă, puse să-lū caute multū timpū (că-ci dejă corăbiele eră pre mare) si-lū dete in șema lui Dzerski. Insă, după cumū au datină acesti ămeni rei, 'i deteră veninū intr'ascunsu, si eră aprôpe să mără, dacă liberatoarele nu-i viniă intr'ajutorii, dându-i medicamente la timpū. Astfelii liberatū, se întorse apoi in patriă, impreună cu Martinū Broniewski, trimisū spre a cere prelungirea păcii, fiindū-că in loculū răpăusatului Augustu urmase altū rege. Mielecki, vėdiendū că ostirile lui Iuon creșcă pre fiă-care dī, őr ale sale slăbiă din ce in ce (că-ci mai multe dile caii nostri nuse nutritiă decâtū cu frundie si tufe); aducēdu-si aminte si de sânta scriptura unde dice, că Dumnedieū dă popórelorū si Dumnedieū le iewa regi; pentruca să nu se pară a se luptă contra vointiei lui Dumnedieū, si să-si pėrdă toti ămeni cu cariī venise, incepū să cugete la reintórcerea in patriă. Intr'aceea, Iasloviecki, hatmanulū Poloniei, vėdiendū starea turburată in care se află Moldavia, eră pre aci să trecă Nistrulū cu vro optū sute călăreti, dacă intieleptulū Mielecki nu-lū abăteă dela acēsta: crediū că cu scopū, ca, nu intėrtăndū si mai multū pre barbari, să pună pre ai sei in si mai mare periclu. Decī, pentruca să

nu pară a fi venitū fără de nici o trėba, trimise cătī-va din ai sei la sangiaculū dela Cetatea-Albă, cariī astfelii 'i vorbiră: Acesti Poloni, pre cariī Bogdanū, fără scirea regelui si fără scirea mea, 'i scóse din Polonia, spre a-si rēcâscigă domniă părintescă, sunt amici mei, cariī nu sciă că impėratulu teū s'a depărtatū de cătră Bogdanū si că elu protege acumū pre Iuon. Dar indată ce aū cunoscutū dela ostirile impėrătesci, ce creșcă pre fiă-care dī, că lucrulū stă astfelii, voiră a se întórcē a casă, dar sunt impedeatī de ai tei. Decī, dacă voesci, opresce pre ai tei, ca să nu facă vreo pedecă la ai nostri. őr dacă nu vei face acēsta, să sciī că voiū fi costrinsū cu acesti puçini cu cariī veniī la marginile regatului nostru si ale impėratului teū, putēdu avē preste puçinū mai multī, să apėrū si să rėsbunū pre amicii mei de ver-ce injuriă: de care mē temū să nu te căesci, apoi mai la urmă. Audindū acestea sangiaculū, poronci indată să se retragă Turciī si Moldoveniī dela malurile Nistrului. Astfelii trecură ai nostri riulu in nisce barce ănguste cincī dile de a rândulū; multī cai cădiură dintr'insele in apă si se innecară. Dar nu toti Moldoveniī se retrăseseră dela malū, cariī, incercādu-se a atacă cōda ostirei, fură rėspinsi si de tunurile pedestri-

equi ex eis praecipitati, vi fluminis abrepti ac suffocati sunt. Non discesserant vero a ripa omnes Valachi. qui extremum agmen carpere conati, et a peditatu in tergo collocato cum tormentis, et ex ipsa arce Chocimensi, iaculis repressi fuere. Nostri, traducto Nestro, Deo in primis, deinde ductoribus suis gratias egere: hi contra illis, quod obedientes, quod fortes in praeliis se praebuissent. Vulgo creditum, Mielecium suis vitam a Deo deprecatum esse. non raro enim pernox supplicare Deo visus. Quamobrem magnam hinc ille laudem suo cum collega tulit. Ibant autem omnes seruato ordine vsque ad Cameneciam arcem, diuina manu munitam. Vbi Bogdanus, indigne patrimonio spoliatus, actis omnibus gratiis, qui se ipsius causa innumeris periculis exposuerant, cuius quidem eorum beneuolentiae, quoad viueret, qualicunque fortuna, memor esse vellet: diuersum ab illis iter cum aliquot Polonis suscepit. Porro relictus in arce Chocimensi Dobrossolouius, cum septuaginta iaculandi peritis peditibus, fortissime illam a vi Turcica aliquot hebdomadas, factis interdum eruptioni-

bus, defendit. Hunc Iuonia, cum nec precibus nec minis eo adducere posset vt arce excederet: scribit ad Iaslouieciū litteras, quibus illam tradi sibi petit: se tale iusiurandum daturum suis cum proceribus promittens, quale rex Augustus dari mandaret. (nondum enim mors ipsius diuulgata erat) annuit Iaslouiecius, quod haec mandata abs rege accepisset. Igitur in haec verba iurat: Nos, (inquit) Iohan, Voiuoda terrarum Moldauiae et Valachiae, dominus atque haeres: iuro per Deum omnipotentem, ac ritu feudali promitto, nos successoresque nostros, vna cum senatu et subditis nostris, fideles, constantes, obedientes fore serenissimo Poloniae regi Sigismundo Augusto, successoribus senatoribusque eius, ac ipsi reipublicae. Idem Senatus iurauit. Fuerunt autem isti praecipui: Isaias episcopus Radziouiensis, Iohannes, Golofelt Moldauiae, Bochdanus. Post haec Dobrossolouius, ab imperatore Iaslouiecio verbis regiis iussus, cum milite ex arce descendit. His ita transactis, Turcae, Valachi, Scythae, numero circiter centum millia virum, accepto de obitu regis Augusti nuncio,

mei noastre asediate la spate, si de săgetile aruncate din cetatea Hotinului. Ai nostri, îndată ce trecură Nistrulū, multiāmirā mai āntāiū lūi Dumnedieū, apoi căpitanilorū; căpipitanii le multiāmirā si dēnsii, că aū fostū supusii si s'au purtatū cu vitejiā in bātāl. Se crede in generalū, că Dumnedieū, prin rugătiunile lūi Mielecki, scăpā viētia ostirei sale, pentrucă de multe ori se vedeā Mielecki petrecēndū noptile in rugătiuni, pentru care multū fū lăudatū elū, cumū si colegulū seū. Astfelū merserā in bună ordine până la Camenitia, cetate întărită de mâna lūi Dumnedieū. Unde, Bogdanū, despoiatū pe nedreptate de domnia părintescă, multiāmi tuturorū că se espuserā la atâte pericole pentru causa sa, dicēndū că nici odată, in ver-ce sōrtă s'ar aflā, nu va dā uitării bunăvointia cu care i se arētarā. Apoi plecā de aci pre o altă cale impreună cu cătīva Poloni. Erā Dobrosolovski rămāindū in cetatea Hotinului cu siepte-dieci pedestri, soldati deprinsi, o apērā căte-va septēmāni bārbațesce incontra puterei Turcilorū, făcēndū din cāndū in cāndū si căte o eruptiune. Pre care Iuon neputēndu-lū induplecā să-ī predea ce-

tatea nici prin rugătiuni nici prin amerintiări, scrise lūi Iasloviecki, promitēndū că, de-ī va dā cetatea, elū cu boiariī seī va face jurāmētū, orī-cumū va cere regele Augustū (că-cī nu se sciā încă de mōrtea regelui). Iasloviecki se invoi, dicēndū că priimise mandatū dela regele; si Iuon jurā cu aceste cuvinte: Noi Ioan voevodū, domnū si moscenitorū alū tieriī Moldaviei, jurū pre atotū-putintele Dunnedieū, si promitū după ritulū feudalū, cumcă noi si sucesoriī nostri, impreuna cu boiariī si supusiī nostri, vomū fi cu credintiā, constanți si supunere cătrā serenitatea sa regele Poloniei Sigismundū Augustū, cătrā sucesoriī si senatoriī seī, si cătrā insasi republica polonā. Totū astfelū jurarā si boiariī, intre cariī cei mai de frunte erā: Isaiia episcopulū de Rădăuți, Ioan logofētulū Moldaviei, Bogdanū. După acēsta, Dobrosolovski, priimindū ordine in numele regelui dela hatmanulū Iasloviecki, esī din cetate impreună cu militarii seī. Făcēnduse tōte acestea, Turciī, Moldoveniī si Tătariī, in numărū cam de o sutā mii de omenī, aflāndū de mōrtea regelui Augustū (care se întēmplā la siepte iuliu) aveā de gândū să in-

(erat autem septimus Iulij dies, quo vita functus est Sigismundus Augustus) intenti in Russiam, non prius a Nostro secedere voluerunt quam ea de re Caesarem consulissent, et precibus Iuoniae a proposito reuocati essent. Parci foederatis Caesar Selymus iussit: nisi forte talem sibi ipsi constituerent regem, qui ipsius hostis esset. (quo in numero et Moschum et

familiam Austriacam habebat) Lectus rex Henricus, dux Andium, Henrici 2, regis Gallorum, filius: vbi regnum largitione quaesitum, et 4 solum menses administratum, patrio postposuisset: hos eosdem Scythas discessu suo, anno Christi 1574 in Russiam, mense Octobre attraxit: quo anno Iuonia, inique parti dominatus: Valachi, perfidiae poenas dederunt.

FINIS.

tre in Rusia, nici voiră a se retrage dela Nistru până a nu consultă mai întâi pre împăratul: in fine fură chiămatî îndărăt la rugătiunile lui Ion vodă. Împăratul Selim pōronci să lase in pace pre federatîi Poloni, afară numai dacă si-arū pune rege vreunul din inimičiai Turcilorū (între cari se numără si Muscalulū si Austriaculū). Alegēdu-se rege

Enricū, ducele de Andiu, fiulū lui Enricū II, regele Galilorū, acesta, dobāndindū regatulū prin largitiuni, domni numai patru luni, si se întōrse la scaunulū patriei sale. Prin depārtarea sa atrase ērāsī in Rusia pre acei Tātari de mai nainte, in luna octovre 1574, in care anū plătiră scumpū, atātū Iuon, domniā cea reū căscigată, cātū si Moldoveni, perfidia lorū.

FINE.

AD LECTOREM.

Quem Gorecius pag. 12 Tyram vocat, Strabo, Ptolemaeus, Stephanus et alij, nominant Tyram seu Tyran. quamobrem pag. 112, a Gorecij codice discedere, et veterum auctoritatem sequi non dubitauimus. Eiusdem, non nostra culpa, tam varia est in quibusdam nominibus, praesertim exoticis, scriptura et inflexio. Eidem, non nobis, tribuenda est deponentium pro passiuīs, actiuorum pro deponentibus usurpatio, transpositiones relatiuorum commatum inusitatae, nominaliui et accusatiui pro ablatiuīs absolute positi, similesque aliae syntaxeos et phraeos formae insolitae.

[Pag. 12, răspunde la pag. 210 a edițiunei noastre: ēră pag. 112, la 250.]

NOTE

(1) D. Laurianu binevoi a ne trimite următoria insemnare asupra monetei lui Ion vodă, care cu atât e mai importante, că până în acest moment nime n'a sciut să esplice inscripțiunea de pre acesta monetă; unii mergea pân a crede că akve ar fi *ecce* latinesc, părere evidentă falsă. Etă ce dice D. Laurianu despre această monetă: «Fația: Efigia lui Ioan cu inscripțiunea: **ΩΤΕΥ. ΜΟΛΔΑΒΕΙ.** *Tatălă Moldovel.* «Litera **Υ** se vede pusă în locū de **Π**, în **ΩΤΕΠ**, ta-tălū. — Reversul: Capul de bou cu o stea între corne, si cu inscripțiunea: **ΡΥΚΘ. ΓΧΕΡΘΓΙΘ. ΜΟΛΔΑΒΕΙ.** *Banū cu marca Moldovel.* *Akge* turcesce, «*ἀσπρον* grecesce, *nummus* latinesce, adecă *banū*; ¹⁾ *χρυσί*, în locū de *χαρᾶν* grecesce, însemnăză *marcă* (empreinte franc.) — Anulū **ΣΠΑ** (7081) dela Adamū, este 1573 dela Christū.»

(2) Despre Ion vodă n'avemū descriere mai bună decâtū acesta a lui Gorecki. Amū Ńi fericitū cândū amū avē despre multī Domni asemīni descrieri. *Fredro*, în *Gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio, Dantisci*, 1652, la pag. 189—249, se pōte dice că reproduce pre *Gorecius*, fără a-lū cită, însă în stilū mai elegantū, ér câte odată *ad literam*, si' pre arare ori făcēndū câte o adaogere de pučină importantă.

(3) Precum însemnarām în Prefațiunea noastră (pag. 203), Gorecki se află tradusū în limba germană încă dela 1578. Traducătorulū, Hōniger, intercală la pag. XV—XXII a traduceri sale, următoria descriere a bă-tăliei dela Obertinū, care de abiă se deosebesce de acea făcută de Strykovski si alti Poloni.²⁾ «La anulū 1531, cu finele lunei lui martiū, Petru vodă Domnulū Moldaviei, perfidū si necredinciosū ca totī predecesori' sei, nu putū să stea în pace si linisce, ci călcēndū intru ascunsū tratatele de pace incheiate între Poloni si Moldoveni, se sculă asupra Polonilorū, si intrândū fără veste în Podolia, care se tine de regatulū Poloniei, prădāndū si ardiēndū totū ce-ī stă în cale, în puține dile ocupă această provincie.»

«Astă batjocură, precumū si alte mai multe asemīni acte de inimizităț, ne mai putēndū-le snferi maiestatea sa regele Poloniei, dete ordine ca numai decătū să scriă si să stringă în totū regatulū o armată de cei mai alesi si mai esperti ōmeni de reabelū. Care

se si făcū în curēndū, prin stăruintă celebrnī domnū comite de Tarnovū, palatinulū Rusiei si hatmanulū Poloniei, bărbatū deprinsū în trebi de resbelū. Ōmenī de arme se adunără la mai multe locuri, si acesta cu scopū, ca inimizicūlū să un pōtă află cu siguranțiă țăria Polonilorū.»

«După ce strinse ōstea de pretutinde, si o provēdiū cu tōte cele necesarie, o conduse la locurile de margine, unde se asiediasc inimizicūlū prin cetăți si se întărise cu sianturi. Acestă eră pučinū mai nainte de dioa S. Iacovū. Ōstea polonă eră compusă numai din călăretī, afară de trei sute pedestri cari eră ordinați la artilerie si la paza altorū aparate de resbelū. Din această călărime, Tarnovski trimise înainte două mī si câte-va sute însă din cei mai buni, ca să năvălēscă în Podolia asupra Moldovenilorū, fără veste, în mai multe locuri si cetăți de odată, pre unde se asiediaseră, ardiēndū si prădnādu-ī astfeliū ca să-ī dōră, pentrucă nu-si aducea a minte Moldoveni că vorū fi atacați de Poloni atâtū de curēndū. Se află asiediați spre apărarea acestei provincie vro mīie patrū sute Moldoveni, ostasi vechi si probați, precumū si nnū mare numărū de ōste adunătură, care cursive de tōte părțile la prădi si furtisiaguri.»

«Ostasi poloni asemēnāndn-se ordinei priimate, năvăliră în Pocutia pre mai multe locuri, si tinură câte-va lupte cu Romāniī, în care omoriră multī, si multī prinseră de vii, între cari, cea mai mare parte, eră amici de aprōpe, consiliari intimi, precumū si servitori de curte ai voevodulū. Astfeliū, în două dile Poloniī ocupară tōtă Pocutia, afară de unū castelū tare, numitū Gwosdziecz, care 'lū luaseră en puterea dela nnū nobilū polonū, anume Tworosci, pre care 'lū goniseră; dar dnpă unū asediū violentū de câte va dile, Poloniī reocupară si acestū castelū, asiediaūdū intr'insulū, spre apărare, pre unū căpitanū, anume Vlodek. Ocupāndū Poloniī Pocutia atâtū de repede, Moldoveni, fără să întârdie unū momentū, fugiră numai decătū cu totī îndērētū în Moldavia. La această primă invingere si ocupatiune a Pocutiei, comitele de Tarnow nn fū faciă, ci se asiediasc cu corpulū celū mai mare alū ostiī la unū locū în apropiare, asceptāndū resnltatulū acestui primū atacū. Prima sciintiă despre această invingere o adnse regelnī Sigismundū în Cracovia, tēnerulū Tarnov, anume Spiteck, carele celū de întâiū după invingere veni

1) Laurianu, *Suplementū la Istoria Romanilorū. I. Despre Mēsuri*. pag. 56. 2) Engel, *Gesch. der Moldau*. 173.

la Cracovia cu Turci si Români prinsi in resbelu. Nu multu după acesta, sosi nobilulu domn Ieronim Schrafaniecz cu mai multi captivi, carii fură trimisi si aruncati in inchisorile cetătilor Poloniei. Acesta e prima invingere a Polonilor asupra Moldovenilor, in mai susu disulu anu.»

«După această pierdere, Petru vodă se mânia foarte tare; si adună numai decâtu totă oștea din totă țiera, si împărțindu-o in trei corpuri, in număr de douăzeci mii, călăreți si pedestri, pusese dreptu asupra Pocutiei, trimițându inainte siese mii de călăreți, ca să bată si să ocupe castelul Gvosdziecz.»

«Aflându de acesta hatmanul Tarnovski, plecă îndată cu totă oștea sa, intru apărarea acestui castel. Eră Românii si Turcii, vâdiându apropiarea Polonilor, se opuseră cu țăriă, si tinură o bătăie cumplită, care, cu ajutoriul lui Dumnedieș, o cășcigară Poloni, sfărâându de totu pre cei siese mii de călăreți, alungându-i si prindiundu multi, cu deosebire din cei mai de aproape ai lui vodă, rude, omeni de curte si servitori ai lui, carii cunoseă toate secretele si măestriele lui. Acesta e a doua invingere a Polonilor asupra Românilor, care se întâmplă la nouăsprezece august 1531.»

«Cându află voevodul de pierderea ostii sale, dela doi căpitani ce scăpaseră din bătăie fugindu, astfelu se turbură, încâtu poronci ca numai decâtu să taie capetele acelor doi căpitani fugari; si numai după mai multe rugătiuni din partea altor căpitani, scăpară de morțe. Dar cu toate acestea, nu-i lăasă fără de nici o pedepsă, ci puindu-i in feră i aruncă intr-o închisoriă grea pre timp îndelungat. Pentrucă este datină la Moldoveni, ca celu ce fuge din bătăie pre ascunsu si nevățemat, să se omoră cu morțe cu multi mai crudă, decâtu cându ar fi peritu in resbelu. De aci vine că Moldovenii sunt cu multu mai erudi, mai selbatici si mai costanti in resbelu, de câtu alte popore, fiindu-le frică a se întorce a casă fără a fi invinsu pre inimiču.»

«Vădiundu voevodul si această a doua pierdere, se turbură si mai reu. Deci, plecă acum cu toti boiarii si cu toti omenii sei de arme asupra Polonilor; incungiuă si lovi castele lor, îngrădite, după datina polonă, cu cară si siantiuri, si-i aduse la mare strimtorare prin artileria cea grea ce aveă cu sine.»

«In astă strimtorare si nevoiă, Poloni, vâdiundu că nu mai eră altă speranță, de câtu a încercă să eșă din caste cu o pierdere fiă ver-căt de înfricosiată, cumpăniră noroculu cu nenorocirea, invocară numele lui Dumnedieș, se incuragiară unii pre altii, si in cele din urmă, eșiră din siantiuri, plini de inimă si in cea mai bună ordine, asupra inimičului, înputându-i perfi-

dia si necredintia, si provocându-lu la luptă in câmpu. Atunci incepu o bătăie serioasă; amândore părțile se luptară cu bărbăție si constantă; lupta tinu cinci ore fără intrerumpere; multă vrsare de sânge se făcu; in fine, ajută Dumnedieș pre Poloni in contra tiranulu, si cășcigară Poloni invingerea, tăiându totă oștea voevodulu, încâtu de abia scăpară cu viața vreo sută inși, carii si acestia, cea mai mare parte, eră vulnerati de morțe; mai multe mii zăceă morti pre câmpulu de luptă, voevodulu insusi priimi două rane grele, si de abia scăpă cu viața.»

«Mare pradă făcură aci Poloni. Cinci-deci tunuri de cele mari cădiură in mâinile lor, multă erbă de puscă, glontie de feră, cară, munitiune, provisiuni. Inre tunuri, unele pură stema polonă, altele stema ungurească, care tunuri Moldovenii le luaseră, inainte de acesta cu trei-deci de ani, cându se subtraseră de suptu Poloni si Unguri, bătându-i si gonindu-i din țiera lor. Ocupară Poloni si două stindarte foarte pretioșe, si alte multe lucruri si instrumente de resbelu. Acesta se întâmplă la douăzeci si două avgustu 1531.»

«După invingere, Poloni luară la gonă pre inimiči, cale de unu miliaru si jumătate, omorindu si prindiundu multi din cei mai de frunte. Voevodulu insusi, precum se dise, de abia putu să scape numai cu trupulu rănit, cu toate că se luptase ca unu viteză, si făcuse totu ce se cuveniă să facă unu bun căpitan si comandante de resbelu.»

«(4) După ce publicărăm pre Gorecki, găsimu cu cale de a mai reproduce două bucăți relative la Ion Vodă: a) scrierea lui Paprocki, care a servitu de base compilatiunei lui Gorecki; astă scriere a lui Paprocki, despre care vorbirăm la pag. 203, ne mai aflându-se in limba polonă, o publicăm in vechia traducere germană dela 1576. Cunoscețorii, suntemu incredintiatu, ne voru mulțami pentru acestu pretiosu document. Traducerea in româneșce eră de prisosă după ce publicărăm pre Gorecki si in traducere. b) Reproducemu, dar numai in limba latină, disertatiunea intitulată: *Ivonias, publice consideratus a Iohanne Hauboldo Kirchbach, in Auditorio Majori, 15 Maj. Ao. 1672. Wittembergae. 1686.* 10 foi in 4°. Astă disertatiune e unu studiu criticu asupra lui Ion vodă. Autorulu citeză pe Paprocki, Gorecki, Thuanu, s. a. Disertatiune importante in literatura istoriei noastre; in totu casulu, unu rar studiu pre acelu timp, mai alesu din partea unui străinu care dice că aveă de gându să trateze totă istoria Moldaviei. E interesantă a vedă in această disertatiune, mișlăcele ou căre autorulu se serviă pre atunci in studiile sale asupra istoriei române.»

WARHAFFTIGE BESCHREIBUNG DES KRIEGES, WELCHEN

DER WALACHISCHE WOIEWOD IUON

MIT DEN TÜRCKEN GEFÜRET,

ITEM,

WIE UND AUS WAS URSACH ER SICH WIDER SIE GESETZET, UND IRER SICH EINE LANGE ZEIT RITTERLICH ERWETRET, DIE TÜRCKEN UND MULDAWER ERLEGET, IST ABER HERNACH SCHENDLICH VERRATEN WORDEN.

ITEM:

VOM TÖDTLICHEN ABGANG DES TÜRCKISCHEN KEISERS SOLYMANNI, UND VON DER GRAWSAMEN TYRANNEY SEINES SONS AMURATHES.

Von einem Polnischen Edelman, also, wie es eigentlich von anfang bis zu ende sich verlauffen, trewlich beschrieben, Und erstlich, Anno 1575. in Polnischer Sprachen zu Krakaw ausgegangen, Itzt aber zu nutz und wolgefallen deutscher Nation auff's fleissigste verdolmetscht, und in druck verfertigt.

MDLXXVI.

IVON der Mannlich Fürst und Held,
Viel hundert tausent 'Türcken fellt.
Sein Hauptman zletzt meineidig wird,
Des Türcken Macht ins Land auch fürt.
Dern sich Iuon wol lang erwehrt,
Bis sich der Feind selbst zu im kert,
Und im ein Frieden beutet an,
Darein willigt der thewre Man.
Doch also das sie siebemaal
Ihm musten schweren allzumal.
Den Eid die Bösswicht doch nicht hielten,
Den Iuon gar zu stücken spieltn,
Zerhackten, theilten fleisch und bein,
Blut, haut und harr gleich in gemein.

BESCHREIBUNG DES KRIEGES, WELCHEN IUON DER WOIEWOD IN DER WALACHEY WIDER DIE TÜRCKEN GEFÜRET.

ALS man zalte nach der Geburt Christi 1574. an der Herrn Fastnacht, den 21 Tag Hornungs, sandte der Türkische Keiser Solymann seinen Czaussn, zum Iuon dem Woiewoden oder Gubernatoren in der Walachey als zu seinem geschwornen Zinsbaren Leheman, begerende von im nicht, wie vor, den gewöhnlichen Tribut, sondern gedoppelten, Wo er sich aber des wegerte, solt er als bald sich zum Keiser verfügen, denn Keiserliche Majestat, sprach er, hat schon einen andern verordnet, der das Land sol einnehmen, und die Regierung vorsehen, hat im auch nicht ein geringen Hauffen des Streitbarsten und Wolgerüsten Türkischen Kriegsvolcks heissen zugeben, das in sicher in diese Herrschafft beleite, und einsetze. Ia dieser hat auch schon dem Keiser zugesagt, doppelten Tribut zu geben, und hierzu nicht allein sich, sondern auch alle seine Nachkömlingen zu ewigen zeiten mit Eidspflicht verbunden, alle Iar, irer Majestat, und dero Erben Zinsweise zuerlegen hundert und zwentzig tausent Ungerische gülden. Darumb lesst die Keiserliche Majestat gleich also sagen, Wo du nicht gesinnet werest einen solchen Tribut zu geben, das du dem jenigen weichen sollest, den er in das Land wird schicken, damit er friedlich one hindernus herein

möge ziehen, und des Keisers Volck in der Walachey nicht dörffe umbbringen und verderben. Im fall du aber Keiserlicher Majestat ernandten Tribut zu übersenden bedacht, so gebieten sie dir, du wollest irer Majestat Volck und Unterthanen in diesem Land, welches du aus irer Majestat vergönnung und Gnaden innen hast, forthin wie bisher in gutem frieden regieren, und beherrschen so lange du lebest.

Iuon, als der umb der Türcken Handlungen, Trew und glauben gut wissenschaft hatte (sintemal er zu vor in der Türckey gewonet, ehe denn er in die Walachische Herrschafft gesetzt ward) fürete im selbst wol zu gemüte, wie die Türcken gegen jedem Chrislichen Herren pflegten zu handeln, und inen Trew und Glauben zu halten, Nam sich derhalben selbst erstlich zu rath, und bedacht sich wol, ob er einen solchen grossen Tribut, als von im ward erfordert, zu erlegen, verwilligen solte, oder nicht, vermerckte wol, so ers dissmaal thet, das er ubers Iar noch einen grössern würde auszalen müssen, Zu dem sahe er wol, das er seines Lebens nicht sicher würde sein, die weil ein ander nach der Regierung stünde.

Beruffte derwegen von stundan seine Rehte zu sich, und fraget sie, Ob sie darein

verwilligen, und dem Keiser einen solchen grossen Tribut, als der Gesandte bald on allen verzug haben wolte, auszuzalen gesinnet, Wo ir, sprach er, bewilliget, so bin ich auch wol mit zu frieden, denn nicht ich, sondern ir, und ewre Nachkömlinge ihn erlegen müsset, und wird aber doch dabey nicht bleiben, sondern über ein Jar wird er noch einen grössern von euch haben wollen. Derhalben so ir willens mir trewlich und Ritterlich bey zustehen, so wil ich diesem Heidnischen Hunde, weder den Tribut, welchen er itzt fordert, noch den gewöhnlichen schicken, der zuvor von Mir und meinen Vorfaren alle zeit erlegt ist worden. Hier-auff haben sie alsbald mit Eidspflicht sich alle im verbunden, das sie bei im halten wolten, so lange sie eine lebendige Ader im Leibe hetten. Unser Hab und Gut, sprachen sie, wollen wir auff ewer Schloss Chocim zu hauff führen, mit unsern Weibern und Kindern darauff wonen, das ir uns gebietet, und mit uns schaffet nach ewrem willen, so lang bis ir euch dieses Tyrannen erwehret.

Iuon bedankte sich freundlich gegen inen, wegen solches geneigten willens, und fertigte bald darauff des Keisers Gesandten ab, mit gar glimpfflichen worten zu im sprechende. Meinem Gnedigen Herren dem Keiser kan ich auff so geschwinde plötzliche förderung ein solchen Tribut dissmal nicht übersenden, weil meine Unterthanen durchaus in keinem wege da zu verwilligen wollen, das seiner Majestat so ein grosser Tribut auszalet werde, Sie beklagen sich auch, das schon vorhin sie genug und nur zu viel seien von irer Majestat geschetzet worden, Bezeugen darneben und sagen rundheraus, sie wolten Keiserlicher Majestat lieber ire Helse geben, als eine solche ewige schwere Dienstbarkeit, und so grossen Tribut und Last, auff sich und ire Nachkömlinge laden. Hiemit fertiget er in ab, und ob wol sonsten sein brauch war, das er des Keisers Legaten mit etwas Geschenck pflegte zu verehren in der Abfertigung, so that ers doch dissmal nicht, sondern bald nach gegebener Antwort, befahl er etlichen Walachen, das sie in bis an die Donaw beleiten solten.

Unter des samlet er ein Kriegsheer, manete zugleich auff die Herrn und das Landvolck, Als sie nu zuhauff waren komen, verpflichten sie sich zum andern mal mit einem Eid, das sie im bis in tod Ritterlich beystehen wolten, und in vor dem grawsamen Wüterich

beschützen helfen, baten doch daneben sehr fleissig, er wolte auff ein gebürlichen Sold Polnisch Kriegsvolck annemen, so viel er haben möchte. Verwilligten und beschlossen auch hierzu als bald einmütig all zugleich ein gemeine Geltstewer zuerlegen.

Dieweil sie denn im so fleissig rieten, das er sich umb die Polen bemühen solte, bekam er daraus gute zuversicht, dassie im trewlichen helfen würden. Sandte derwegen von stundan zum Polnischen König Henrico, hülff und beystand wider den grawsamen Tyrannen, und erlaubnus begerende, das er so viel Volck als im von nöten, aus Polen auff sein eigen Unkosten, führen und zu Camienetz, Lemberg, und andern Reussischen Stedten, öffentlich ausruffen lassen, umschlagen, und Volck annemen möchte, Nachmals dem bestelten Volck vergönnet werde, auff sein des Iuons Sold und Unkosten frei sicher in die Walachey zu ziehen. Alber der Polnische König Henricus hat im das nicht wollen gestaten, wegen des Bunds, welchen die Polen allezeit mit den Türcken gehalten.

Doch nichts desto weniger hatten etliche wenige aus den Grentzen sich in die Walachey begeben, Welches dem Iuon bald war zu wissen gethan worden, das, Nemlich etliche Kosaken, oder Polnische Reuter zu Felde legen, die wol an der zal nicht starck, aber doch sonst Tapffere und wolgeübte Kriegsleut weren, als die nur allein pflegten darumb aus zu ziehen, Damit sie einen guten Namen, und etwan ein Bautpfenning, zugleich mit eringen möchten. Zeigten im ferner an, wie das sie schon widerumb one Beut zu Haus gedeckten, Vermaneten derhalben den Iuon, und rieten im, er solte eilends zu in schicken (denn es wer ein Volck, das nicht gewonet lang müßig zu gehen) und verträgen in, das sie one zweiffel auff sein begeren sich nicht werden wegern zu im zu komen. Also sandte Iuon von stundan auff der Post eilends zu inen, und bat, sie wolten doch zum wenigsten in besuchen, und ansprechen, Wo er ja nicht das zugleich mit erlangen möchte, das sie im vor dem grawsamen Heidnischen Tyrannen wolten sein Vaterland helfen beschützen und verteidigen. Both inen darneben an ein Sold zu geben, wie sie selber würden fordern, und denselben nicht allein alle Monat, sondern auch alle Quatember, Ia wo es inen also gefellig,

wöchentlich, endlich alle Tage aus zuzelen nach all irem wunsdch und begeren.

Als nu dieser Walachische Abgesandte sie auff dem Gefilde antroffen, warb er bey inen umb alles, das im von seinem Herrn anzutragen befohlen war. Und sie als Kriegerleut, die alle zeit mehr zu Feld, denn zu Hoff sich aufgehalten hatten, wusten nicht, gedachten auch nie dran, das solch ir fürnemen dem König zu wider sein solte, Gaben also derhalben bald stat dem begeren des Woiewoden, und zogen auff sein Lager zu. Ihrer waren aber 1200 Reisige, Erstlich hatte einer von Adel aus den Grentzen, mit namen Schwiertzowski 200 Man zu Ross. Aus dem Schloss Bar, welches auch in Grentzen ligt, waren auch 200. die gaben sich unter des Schwiertzowski Regiment. Von Braczlau waren auch 200 Pferde, die gleicher gestalt sich dem Schwiertzowski untergaben. Kosslowski hatte auch zwey hundert Man, Und Stuzenski 200. Ianczy hundert, und Sokolowski einer aus den Grentzen, auch hundert. Diese alle waren irer gewonheit nach zu Felde gezogen, beide inen selbst und iren Herrn einen guten Namen, darneben auch etwas von Raub zuerwerben, denn die Herrn derselben gegend also pflegen zu thun, das sie zu gewissen gelegenen zeiten, entweder selbst Persönlich ausziehen, oder aber doch ire diener auff Gefilde schicken, wegen der Türcken und Tattern, das sie dieselben aufffangen, und nachmals von inen erforschen, was sie in irem Land fürhaben. Sintemal dis böse Volck, ob es schon mit den Polen ein Bund hat, pfleget es doch nichts desto weniger zum öfftern einzufallen und grossen schaden zu thun den Polen und den Landsherrn in Reussen. Daher diese Kosaken oder Polnische Reuter inen widerstand thun, und zwar wo sie nur zu rechter bequemer zeit sie betreffen, fügen sie inen herwider so einen grossen schaden zu, das nicht allein ir keiner in Polen kompt, sondern auch sehr wenige, in ir eigen Land wider zurück ziehen mügen. Und wenn schon der Heiden ein gewaltiger grosser Hauffen, dieser Polnischen Reuter aber nur ein kleine summa ist, so wissen sie dennoch inen dermassen zubegegnen, das sie allezeit mit grossen schaden erleget werden.

Nu, spreche ich, diese Kosaken, weil sie nicht gedachten, das solch ir fürhaben, wider ire Herrn sein solte, zogen sie dem Iuon zu, welcher, sobald sie den Walachischen Boden

betraten, und er von irer zukunfft verständiget ward, inen entgegen sandte mit ernstem Befehl, man solt sie allenthalben auff bester verehren, und sampt den Pferden mit aller notdurfft wol und überflüssig versehen. Und da sie bis auff zwo meilen des Iuons Lager erreicht hatten, zog er selbst mit etlichen Walachischen Herrn inen entgegen, und als er sie nu empfangen, fieng er vor grosser Freude so hefftig an zuweinen, das er kein wort mit inen reden kundte. Darnach nam er die Obersten und Hauptleute zu sich, that inen grosse Reverentz, un lud sie zu sich auff ein Legermahl. In dem sie aber dem Lager zunaheten, befahl Iuon, man solte auff blasen, paucken, pfeiffen, drometen und schiessen, welches denn geschach, und dermassen, das von dem grossen getöss und schall, der Erdboden sich erschüttete. Bald hierauff hies er seiner Ianzaren oder Trabanten so viel ordentlich herfür treten, als viel der Polnischen Pferde waren, befahl nachmals ein jeder solt von jedem das Pferd nemen, und es so versehen, als wenns sein eigen were, in Habern und Gersten genug geben, Nach abgenommenem Sattel sie fleissig und wol wischen, strigeln und zudecken, Verbot zugleich gantz ernstlich, das niemands das geringste entwenden, verwarlosen, oder beschedigen solte.

Die Polaken und ire diener hies er bald sich zu Tische setzen. Die Obersten sampt den Walachischen Herrn sassen an seiner Tafel in seinem Gezelt. An einem andern Tisch sassen die Diener, in einem andern Zelt gegen den Polaken uber, da war alles so reichlich und überflüssig mit Speise und Tranck versehen, als irgens auff einer grossen statlichen Hochzeit. Als man nu hatte abgessen, gab man bald wasser, und hies Iuon in silbern Schüsseln Ungarische gülden auftragen, und den Obersten fürsetzen, desgleichen vor die diener schütte man gute Taler, und Iuon batt sie alle samptlich und sonderlich, sie wolten dissmaal damit für lieb nemen, denn er gebe es inen nu zu einem kleinen Geschencklein, sich damit beim Belbiren zu Kolben und putzen zu lassen. Aber sie wegerten sich erstlich solches zu nemen, doch endlich, da sie von in und den Walachischen Herrn durch bitt gleichsam darzu genötiget wurden, namen sie es mit Dancksagung an, stunden auff und traten für den Woiewoden. Da verordnet er inen als bald ein Platz zur Lincken sei-

ten seines Gezelts, darauff sie ir Leger zu nechst neben im auffschlagen solten.

Nachdem sie sich nu gelagert, und zu ruhen nider gesetzt hatten, schickt er inen sechs fass Wein, und sechs hundert Thaler, die sie solten umb seiner gesundheit willen vertrincken. Über das ordnet er je auff zehen Personen zween diener, oder Aufwarter, mit ernst inen befehlende, das in allen dingen, so sie nur fordern, oder je ir Hertz begeren würde, den Pferden so wol, als inen, ein völliges genügen und wilfarung geschehe. Des folgenden tages früe, kam er selber zu den Polaken, und bat sie, das sie alle zu im in sein Gezelt komen wolten. Welches one verzug von inen geschach. Da fieng er mit gar freundlichen worten an auff Polnisch mit inen zu reden (denn er diese Sprache so fertig kundte, als irgend ein Polake) Bedanckte sich erstlich gegen inen, wegen ires so geneigten willens, das sie auff sein begeren zu im komen weren, also sprechende, Edle, Gestrenge Ritter, meine liebe frome Polaken, Ich bedancke mich höchlich gegen euch, das ir auff meine Bitt in meiner Noth mir zu hülff komen seid, als Christen gegen Christen zu thun schuldig seid, Ir wollet mirs glauben, das ich euch gleich so lieb hab, als wenn ich sonst an der Volck zwelff tausent bei mir hette. Aber auff dissmal kan ich vor grosser freude und weinen mit euch weiter nicht reden, Iedoch was ir für ein Sold fordern werdet, sol euch folgen, und geben werden.

Die Polaken, weil sie seine grosse Danckbarkeit, und sonderliches gefallen ob irer Zukunfft sahen, und erkandten, wolten der Besoldung halben mit im kein Pact noch Geding machen, sondern antworten im auff solche gestalt, Gnediger Herr, wir sind zu E. G. wegen des soldes fürnemlich nicht komen, sondern viel mehr, das wir als Kriegesleut, die Ehr und Gut zu erjagen begirig, uns gebrauchen liessen. Denn als wir von E. G. Abgesandten zu uns, vernomen, das sie gesinnet wider den grawsamen Tyrannen und Heiden zu kriegen, so sind wir als Christenleut, E. G. als einem Christlichen Herrn nach allem unsern vermögen, stercke und krefft, wie sie uns hie gegenwertig sehen, zu dienen williglich zugezogen. Hierauff hat sich der Herr Woiewod freundlich gegen inen bedancket, und die Obersten allein zu sich in sein

Gezelt auff ein Legermahl gebeten, und an seine Tafel gesetzt. Sonst sassen auch zwene Walachische Herrn seine Rethe zu nechst bei im, Als nemlich, auff der einen seiten der Logoffet, An der andern seiten Ieremias sein Hauptman. Über einem andern Tisch sassen die andern Landsherrn aus der Walachey. Und geschach in der Mitfasten auff Letare, im Iar Christi 1574. den 20. Martij. Gerade mitten unter der Mahlzeit, kamen die von der Wach, zeigten dem Woiewoden an, Wie das ein gros Volck auff sein Land zueile, dessen anzahl man wegen der grossen Menge nicht wol wissen köndte. Iedoch wenn man solte ungefehrlich drauff rathen, so weren irer mehr als hundert tausent, Unter denen sie auch sehr viel Türcken, augenscheinlich gesehen hetten, sie weren auch nicht weit mehr von seinem Lager. Denn Iuon war bald, wie er nur sein Kriegsvolck zusammen gebracht, auff die Muldawer Grentzen verrucket, weil er sich besorgte, die Feinde würden dannen her ins Land fallen, darumb er irer alda bald zeitlich wartete. Nu wusten aber die Muldawer hievon nichts, furen derhalben frei sicher über den Flus Muldaw sampt den Türcken und Ungern, Wolten alda beim Flus sampt iren Pferden ein wenig ruhen, gedachten gar nicht, das Iuon schon so bald von irer Zukunfft solt verständiget sein worden. Denn der Flus scheidet die Walachey von der Muldaw. Nu schickte aber Iuon die Polnischen Reuter bald zuvor an, der Feinde Menge und fürhaben auszukundschaften, und gab inen noch sechs tausent Walachen zn, diejenigen, Nemlich, welche von inen selber ausgelesen oder begert würden, Er aber mit dem gantzen Hauffen rüstete sich eilends, und folgete stillschweigend hernach.

Es baten in auch die Polaken, das er on gross wesen nnd geschrey allgemach mit dem Hauffen hernach rücken wolte. So bald nu die Polen fortgezogen, haben sie von stundan der Muldawer Wach umgeben, und nicht einen davon komen lassen. Es waren ir aber vierhundert, Von denen bekamen sie bald gewisse kundschaft, das die Feinde one Sorge und sicher weren, essen, die Pferde abgesattelt, und auff die Weide hetten lauffen lassen, und das itzt gute gelegenheit were sie zu überfallen. Item, das der Muldawer siebenzig tausent, der Türcken dreissig tausent, der Ungern drey tausent weren. Nach solchem ein-

genommenen Bericht, thun sie eilends dem Woiewoden zu wissen, das er auff schleunigste mit dem Hauffen herzu rücken solte, Sie aber warteten unter des seiner, und stunden still, nicht weit von der Feinde Lager bei zwe stunden. Iuon sobald er mit dem Hauffen ankam, befahl dem Schwiertzowski die Polnische Reuter an zu ordnen und aus zuteilen, wie ers am besten verstünde, und im namen Gottes die Feinde anzugreifen. Er aber Iuon hatte seine Ordnung mit den Walachen so gemacht, das die Feinde von im auff dreien seiten, und von Polen auff der vierten überfallen wurden.

Nu waren aber die Walachen noch nicht gar herbey komen, da die Polnische Reuter als geschwinde hurtige Leute schon waren ins Lager brochen, und mit einem grossen geschrey, was inen fürkamen von Türcken und Muldauern darnider geschlagen hatten, und also den ganzen Hauffen überfallen, der sogar erschrocken, das ir keiner zur Wehre komen, noch fliehen kundte, weil sie nicht hatten worauff, noch wusten wohin. Bald drauff sind die Walachen den Polen zu gesprungen, und haben alles wie das Vieh geschlacht und umgebracht.

Allein der Muldawische Woiewod sampt seinem Bruder Petro, den er in die Walachey einsetzen wolte, fielen auff gute Pferde, schwemeten über den See, welcher aus der Donaw sich ergesuset, Und entflohen auff das Schlos Brailow zum Türckischen Amptman oder Landrichter. Und sind also von so grossem Hauffen nicht mehr als diese zween davon komen, die andern sind alle zu boden geschlagen und erleget worden.

Die Walachen haben alda von so grossem Volck alle mit einander ein unseglichen Raub bekommen. Auff der Wahlstadt ruheten sie vier Tage, suchten unter den erschlagenen den Woiewoden und seinen Bruder. Als sie aber deren keinen funden, zogen sie fort auff die Muldaw zu, alda gebot Iuon, man solte alles darnider schlagen, was man antreffen würde, Menner und Weiber, hies auch Stedte und Dörffer zu Asschen verbrennen, solchs werete bis er an Siebenbürgen kam, und das Schlos Brasovietz ansichtig ward, da kert er mit seinem Volck wider umb, und zog die Donaw hinunder. Indem wird er für gewis berichtet, wie das der Muldawische Woiewod sampt seinem Bruder auff dem Schlos Brailaw were, derhalben zog er bald mit seinem Volck dem Schlos und der Stad Brailow zu, und machte sein La-

ger auff solcher Stell bald über der Donaw, das im das Geschütz weder aus der Stad, noch dem Schlos schaden möchte. Nach dem schickt er zween Gefangene Muldawer zum Landrichter mit Brieffen, darin er von im begerte, er wolte im bald on verzug die Verrhether heraus geben, die im nach dem Leben gestanden hatten, denn er gewis in erfahrung komen, das sie bey im auff dem Keiserlichen Schlos sich auffhielten.

Der Landrichter sandte hergegen vier Türcken zu im, zween vom Schlos, und zween aus der Stad. Schickte im darneben Büchsenkugeln, Haken, Rohr, und ein par Pferd mit folgenden Worten im zu entbietend, Das du des Keisers Diener seiest, weis ich mich wol zu erinnern, leugne unter des auch gar nicht, das diejenigen bei mir sein, derenhalben du mir geschrieben. Aber weil ich von dir gehöret, wie du des Keisers Volck, Türcken, Muldawer, und Ungern haste rschlagen, die doch aus des Keisers befehl seinem Lande zu zogen, So wisse das, wo du nicht von hinnen weichst, beide du und alle dein Volck, mit solchen gerichteten, wie ich dir sie ubersende, itzund bald gespeiset und verehret solt werden. Iuon, als er uber solcher Botschaft ergrimmet, hies von stundan die Boten greiffen, inen die Nasen, Meuler und Ohren abschneiden. Letzlich befahl er, man solt sie mit eisern Negeln an Pfele mit den Füssen anhefften, und also auff den achseln vor die Stad tragen, mit den Köpffen auff der Erden schleiffen, und endlich vor die Stad hinwerffen. Gebot zugleich eilends und schnell dem Walachischen Fussvolck, die Stadt mit eim Sturm anzulauffen, welches geschahe, denn sie schon bereite Leitern hatten, auff denen sie die Mauern in eim hin mit grossem geschrey erstiegen, und sich mit gewalt in die Stad drungen, die Türcken sebelten, und nicht das jüngste Kind, das erst eines tages alt war, bei leben liessen. Das blut rann auff den gassen der Donaw zu, wie kleine Bechlin. Da rissen sie alles ein, plünderten und branten vier gantzer tage, suchten die Leute aus allen Gewelben, und winkeln herfür. In summa, da blieb kein Hund lebendig da ward kein stein auff dem andern gelassen, so weit die Stad vor gestanden. Allein das blosses Schlos blieb stehen, denn er sein Volck mit Belagerung und stürmung desselben nicht bemühen noch verderben wolte, Zwar aus dieser Stad haben sie nicht wenig Silber, Gold, und uberaus viel

köstlicher Kleinoter bekommen, denn sie alles überflüssig und reichlich vermochte, weil von der zeit an, da die Türcken Griechenland eingenommen, sie allewege in guter ruhe und frieden gestanden. Am fünfften Tage nach der eröberung, ward dem Iuon zu wissen gethan, wie der Türcken etliche tausent das Schlos zu besetzen und zu erretten, ankemen, Welchen er bald den Schwiertzowski mit den Polnischen Reutern entgegen schickte, gab im noch etliche tausent Walachen zu, da wurden die Feinde abermal schnell erlegt, das irer nicht gar tausent davon kamen, Ir waren aber fünffzehen tausent.

Die Flüchtigen kund man nicht ereilen, denn sie flohen auff ein Türckisch Schlos Teinia genant, bey dem ein ander Hauffen Kriegsvolck von Türcken und Tattern unter dem Schlos lagen. Darumb wie Iuon solchs erfuhr, verlies er das Schlos Brailow, und zog davon ab mit seinem Volck auff diese Feinde zu, wider welche er sich auch tapffer und Mannlich verhielte, die Stad Teiniam eroberte, verbrandte, und darinne alle Menschen umbbrachte, befahl auch kein Hund beim leben zu lassen. Den brauch hielt er, wenn er wider die Türcken zog, das er allezeit die Polnischen Reuter voran schickte, Welche vom Schwiertzowski gar glücklich gefüret, und regieret wurden, Schlug durch ire Hülff die Türcken öftermals ganz Ritterlich und Mannlich. denn er stellet sie gerade an die Spitze wider die Türcken also das die Hakenschützen vornher zogen, und allezeit mit dem Geschütz die Türcken, aus der Ordnung brachten, und verwirreten. Zur lincken Hand stellet er die mit den Spiessen, und zur Rechten die mit dem Bogen. Auff solche gestalt wurden allwege mit dem Geschütz die Türcken erstlich vermendet, darauff fielen die Walachen zu, und schlugen das vermischte Volck darnider.

Sechshundert Kosaken aus den Fussknechten, die küne Wagehalse waren, kamen unter die Türckische Stad Bialogrod, brandten die halbe Stad weg, und nach dem sie eine grosse Beute erjaget, zogen sie mit gutem frieden von der Stad wider ab. Dasselbst ruhete Iuon mit seinem Volck acht gantzer tage, nach dem er vom Schlos Temia, welches er blos hatte stehen lassen, war abgezogen, In des wird im angezeigt, das von Bialogrod über die zehen tausent Türcken und Tattern kamen, Diese wusten aber nicht das Iuon so nahe

mit seinem Volck sich gelagert hatte, darumb führen sie one sorg über den Fluss Nester, nicht weit von des Iuons kriegsvolck. Und die Polnischen Reuter wurden irer bald gewahr, baten den Woiewoden, das er inen wolte erlauben auff sie zu ziehen. Iuon antwortet, und sprach, Im namen Gottes, lieben Herrn, Polaken, im namen Gottes, Mein lieber Schwiertzowski, Gott dem Herrn und dir befehl ich das ehrlich und Ritterlich Kriegsvolck, du machst es ordnen und regieren wie du von Gott unterrichtet bist, und am besten verstehest. Gab im darneben noch drey tausent Walachen zu, welche er doch unter sein Volck nicht mengine, sondern stellte sie auff ein Hinderhalt zu rück, damit heuffig nach gelegenheit der sachen, die Feinde zu überfallen. Die seinen aber deren zwelff hundert waren, ordnet er nach seiner gewonheit in drey Hauffen, An die spitze fornan her, vierhundert mit Haken und Pucklern. Mit andern vierhundert Bogenschützen nam er selber die rechte seiten ein. Und zur lincken Hand stellet er auch vierhundert mit den Spiessen. Als nu die Türcken irer nur so wenig sahen, fiengen sie an ire Ordnung zu machen, und auff die Polen zu zugehen. Greifen bald einander Mannlich an, und die Hakenschützen trenneten der Feinde Ordnung, und trieben die mit den Bogen auff einer seiten, und die mit den Spiessen auff der andern seiten, sie von einander, dass sie sich zerstreuten. (denn die Türcken pflegen nur mit einem Hauffen zu streiten.) Wie nu die Walachen solchs warnamen, sprungen sie den Polaken zu, und schlugen getrost in die Feinde, Solch Scharmitzeln werete bey einer guten stunden, darnach halff Gott den Christen, das sie überhand behielten, und die Türcken flüchtig wurden, darauff eilten die Polen und Walachen inen auff dem Fuss nach, also das irer wenig davon kamen.

Aus dem Polnischen Hauffen wurden nur drey diener erschlagen, Aus den Walachen hundert. Und Iuon stund mit seinem Volck nicht weit davon, sahe zu, wie sie mit einander zu Chor giengen. Dasselbst eroberten sie nicht ein kleinen Raub, neben zwey hundert Gefangenen, die dem Woiewoden gleich wie das Vieh zugeschleppt wurden. Und bald befahl er, man sollte sie unter das Fussvolck führen, und mit den Sensen zu stücken zerhauen, das keiner davon kome. Ihr Oberster war ein reicher ansehnlicher Man, der erbot sich gegen den Po-

laken, er wolte inen sechsmal so viel Gelt und Wahr liefern, als er wigete, allein sie solten in dem Woiewoden nicht überantworten. Er wolte inen, Nemlich geben dreymal so schwer Silber, zweymal so schwer Gold, und einmal so schwer Perlen. denn er war überaus ein reicher, wolhabender Man.

Aber die Polen hatten damals an Gold, Silber und Perlen keinen mangel, darumb fuhrten sie in imer fort dem Woiewoden zu, der sich etliche tage mit im besprach, und allershand von im, was die Türckische sachen antraff, erforschte, demnach aber in vom Fussvolck mit den Sensen zerhacken lies.

Von dannen ruckte er fort, und kam zu seiner Stad Uszy genant, in der Walachey gelegen, da lies er das Volck ausruhen, schickte aber doch den Ieremias Burkalab Czarnewietzki mit dreyzehn tausent Reutern zur Donaw unterhalb der Türckischen Stadt Obluczycz, das er alda fleissig warneme, Ob die Türcken etwan wolten überfahren auff die Walachey zu, das er inen Ritterlich und Mannlich widerstand thet. Ieremias neigte sich, und sagte dem Woiewoden zu, das er im treulich dienen wolte, In des erlaubete Iuon seinem Volck, das sie mochten zu Haus ziehen, Speise und andere Notdurfft zu holen, Und demnach one verzug solten widerumb zu im komen. Weil aber Ieremias sich mit seinem Volck an die Donaw gelagert hate, schaweten die Türcken sich überzufaren, drumb erdachten sie diesen list, sandten einen zu im ab, der im brachte dreissig tausent Ungerische floren zu einem Geschencklein, begerte dagegen nichts mehr, denn allein das er wolte in geheim mit im etwas reden lassen. Ieremias nam das Geschenck an, und wilfaret inen willig und gern, besprach sich mit Petro des Muldawischen Woiewoden Bruder, der uber der Donaw ein unseglischen grossen Hauffen Türkisch Kriegsvolck hatte, Als sie nu einander empfangen hatten, fieng Petrus mit folgenden Worten an zu reden, und sprach, Iuon kan forthin durchaus in keinem weg ewer Herr sein, sintemal er, wie du selber weist, viel von des Kaisers vock erschlagen, darumb er beim Kaiser nimmermehr zu gnaden mag komen, Ich aber aus verwilligung und gnade seiner Majestat werde in kürzten one zweiffel ewer Herr sein, darumb sage ich dir zu, bey Kaiserlicher Majestat solche Gnad und Gunst zu wegen zu bringen, als du imer magst oder kanst

hoffen, dich und all dein Geschlecht wil ich reich und selig machen, Sey mir nur günstig, und lass des Kaisers Volck frey sicher und unverhindert über die Donau faren, und thu dem Iuon nichts hiervon zu wissen, sondern begib dich mit deinem Volck von dieser stellen, damit ich mit dem Türckischen Zeug hinüber komen möge. Der Verrhete that solchs, wiche ab, und Lagert sich mit seinem Volck auff eine andere seite. Unter des kamen bald der Türcken etwa zwey hundert tausent hinüber mit dem Geschütz und anderer Rüstung. Als irer nu so viel hinüber waren, hiessen sie den Verrhete Ieremia, er solte dem Iuon zu wissen thun, das die Türcken über die Donaw füren, Auff das zog er selber zum Woiewoden, brachte im die Botschafft, und sprach, Gnediger Herr, Ich kan den Türcken die Überfahrt nicht erwerben, denn sie mit grosser Macht uber die Donaw schiffen, Es sind ankomen Rennschiffe, Galehen, und sonst andere grosse Schiffe, derhalben, bitte ich E. G. sie wolte eilends mit dem Hauffen sich auffmachen, Und mir seinem diener zu hülff komen, Iuon fragte unerschrocken mit freidigem Gesicht, Wie viel denn der Türcken weren, darauff er antwortete, das ungefehrlich irer zehen oder zwelf tausent weren, ehe denn er aber mit seinem Volck an keme, würden irer wol fünfzehen tausent, oder mehr sein.

Damals war Iuon unter dem Schlos Tetinia, und wolte es stürmen. Als im aber diese Botschafft zu kam, beratschlaget er sich mit seinen Rethen, was er thun solte, Ob er das Schlos zerstören, oder aber wider die Feinde ziehen solte. Die Herrn und Rethen gaben ire stimmen und sahsens für gut an, Das er erstlich solte die Feinde zurück treiben, oder gar erlegen, und demnach die Schlösser zerstören, Diesem Rath folgte er, lies das Schlos zu frieden, und zog auff die Feinde zu, lies droheten, Paucken und Trummen schlagen, zogen also fort mit lust, und kamen in vier tagen erst zum andern Hauffen, denn sie des Fussvolcks schoneten, das es nicht übereilet würde.

Am Mittwoch vor dem Fronleichnamstage am neunenden Iunij obberürten Iars, als sie noch drey Meilen vom Türckischen Lager waren, da kamen die Polaken zusammen, fiengen an mit sich selbst zuratschlagen, und sprachen, Wir wollen wider die Feinde ziehen, und haben noch keine wissen-

schaft von irer Menge und stercke, der Woiewod verlesst sich auff sein Volck, aber unsern bedüncken nach wolten wir im rathen, das er nicht so fest drauff bawete, Es ist einmal von noten, das wir selber mit im davon reden, darauff giengen sie zu im hin, sprechende, Gnediger Herr, Es haben E. G. wol ein gros Volck, aber wie es eine gestalt mit den Feinden habe, wisset ir nichts gründlichs. Iuon aber verlies sich auff seinen Ieremiam, weil er nicht ein kleine zeit zuvor, in der Türckey und andern Lendern sich bey im, ehe er Woiewod in Walachen ward, alle zeit wol gehalten hatte, Antwortet derwegen inen also, Meine liebe, Ehrliche, Gestrenge Ritter, Ich habe nicht einen schlechten, leichtfertigen Menschen auff die Wach geschicket, sondern einen solchen, dem ich alwege zuvor viel vertrauet habe, und von im noch nie bin betrogen worden, derhalben ich im auch itzund vertraue, und guten glauben gebe, in dem, das er mich berichtet, weis auch das er mich nicht wird betriegen, Ihr sollet auch gantzlich in dafür ansehen, das er sich auff das Volck, obs viel, oder wenig sey, wol verstehe.

Nu spricht er aber, das seinem bedüncken nach der Feinde nicht mehr seien, als etwan funffzehen tausent. Ich setze aber, das ir dreissig tausent seien, Was ist das, Mit Gottes Hülff wolten wir sie wol erlegen. Hierauff baten die Polen, er wolte inen erlauben nach kundschaft auszuziehen, Unter des solte er mit dem Hauffen stille halten und warten. Dies geschach, und er gab inen auch zu, seinen Hauptman Ieremiam mit funff tausent Walachen, traffen also bald die Wach der Türcken an, deren sechs tausent waren, schlugen sie, und namen etliche gefangen, von denen sie etwas gewisses zu erfahren, verhofften, Weil sie aber sehr verwundet waren, und wol merckten, das ires Lebens nicht mehr sein würde, sagten sie, es were ein kleiner Hauffen. Die Polen aber namen leichtlich aus dem ab, das ein grosser Zeug sein muste, weil die Wach so starck war. Warnten derhalben den Iuon, das er sich in guter acht wolte halten, und wacker sein. Er verlies sich aber auff den Ieremiam, und sprach zu inen, Seid getrost und unverzagt, Wir werdens bald selber erfahren, wie viel ir sein. Ich bin darumb hieher komen, das ich mein Vaterland vertedige, bis auff den letzten athem.

Hierauff lies er das Lager, und den Tross bleiben an einer gewissen Stelle beim See,

welchen die Donaw ausgeusset, und befahl, man solte den Polaken und Walachen, die in der vergangenen Nacht der Türcken Wach erlegt hatten, geruhete frische Pferde geben, Zogen also nur mit einem Ross, als zum Streit der Feinde Lager zu, und kamen leichtfertig auff einen Berg, vermerckten bald vier Wach der Türcken, welche, da sie der Walachen gewar wurden, wichen sie allgemach zurück in ein Thal zum andern Hauffen, der so verborgen stund, das er von Walachen nicht kund gesehen werden, sie kamen denn gar nahe zusamen.

Nach dem theilte Iuon sein Kriegsvolck in 30. Hauffen, und stellte das grosse Geschütz ordentlich vor dem grossen Hauffen her. Der grossen Feldbüchsen aber waren in die achtzig, one andere kleine. Im Hauffen war kein Pferd, sondern lauter Fussvolck. Der Woiewod selbst war auch unter diesem Hauffen, denn das Landvolck wolte iz nicht unter die Herrn lassen, weil es sich befürchte, er möchte von inen verrhaten werden. Allein zu den Polen liessen sie in gehen, wenn ers begeret. Das Fussvolck fürte leichte Rüstung, als Sensen, Bogen und Seblen, und dem Woiewoden war es sonderlich geneiget und günstig.

Als nu Iuon fortrückte mit seinem Volck, mit den Türcken zu streiten, stiege er zuvor mit dem Hauffen auff einen Berg, und sahe der Türcken eine grosse unzelige Menge, da erkandte er erst, das er verrhaten were, Es war aber zu spete, denn er itzt mit den Feinden streiten solte. Doch fordert er bald den Ieremiam zu sich, Er wolte aber nicht zu im komen, sondern sagte zum Boten, Ich kan dismal nicht zu im komen, wie du sihest, Ich wil aber itzt gehen, und vor ihn streiten. Er hatte aber unter seinem Regiment dreyzehen tausent wolgerüste Man zu Ross, Und als er nu, der Verrhater, mit den Feinden solt streiten, zog er getrost und freidig mit seinem Hauffen auff sie hinein, So bald er zu inen nahete, lies er das Fehnlein niederschlagen, und das unterst zu überst keren, die seinen hies er die Hute auff die Wehren und Spiesse stecken, und über sich empor heben mit neigung des Hauptes. Als die Türcken sahen, das sie sich ergaben, huben sie die stiel irer Spiesse auch in die höhe.

Der ander Walachische Hauff aber, als er merckte die Verrhater, zog wider hinder

sich zurück dem Woiewoden zu. Und die drey zehen tausent Walachische Reuter wurden als bald von Türcken an die spitze vorher gestellt, musten also vor inen her mit den Walachen streiten, und wurden auff des Iuons Geschütze zugetrieben, welcher befahl, man sollte aus allem Geschütze auff sie hinein schissen, als ins Rohr. Die Türcken unter des trieben sie imer vor inen her, und von hinden schlugen sie auff sie zu, und fielen also in die Walachen hinein, als ob sie blind weren.

Die Polaken aber brachen gegen der Seiten in der Türcken Ordnung ein, auff die gestalt, wie sie sonst allezeit gewonet waren. Damit wurden die Türcken irre gemacht, und ire Ordnung zertrennet. Auff das kam ein ander Hauff der Walachen, der stritte Ritterlich wider sie, also, das sie auch in die Flucht getrieben wurden. Den Flüchtigen jagten sie nach eine gute halbe Meile, so lange, bis die Türcken ir Geschütze erreichten. Da fieng man an zu schiessen auff die Walachen. Der Schwiertzowski aber, da er dis sahe, schrie er zum gantzen Walachischen Hauffen, und zum Polen, das sie zurück weichen solten. Wie dis geschach, sprang das frische geruhete Türkische Kriegesvolck auff sie zu, thaten in aber doch kein schaden, sondern die Walachen kamen mit gewagneter Hand wider zum Iuon, und wurden bald auff new sampt den Polen wider in die Ordnung gestellt, rüsteten darneben das Geschütz zu, namen Pfeil in die Köcher, und versahen sich mit Speise, stunden also eine kleine weile in der Ordnung. Die Türcken hatten sich gleicher weise wider in ire Ordnung gestellt, und eilten auff die Walachen zu, aber das Geschütz verwirrete sie bald, darauff schlugen sie einander Ritterlich und Mannlich bey einer guten halben stunde, also, das vor grossem dampff und staub keiner den anderen kundte sehen, der Schützen wuste auch keiner wo er hin schiessen sollte. Derhalben Iuon seinem Hauffen zuschrie, er sollte mit dem Fehnlein hinder sich den Geschütze zuweichen. Die Türcken begaben sich auch zurück, welches die Leute in der Türkischen Stadt Obluczycz über der Donaw gelegen, warnamen, und vermeineten die Türcken weren von den Walachen überwunden, darumb sie anfiengen aus der Stad auff der Türcken Land zu zulauffen so weit si kundten. Sie hatten kaum auffgehöret mit einander zustreiten, da fiel bald ein seer grosser Platzregen, traff alle

mit einander beide Türcken und Walachen, Es war ein geschwinder Regen, als wenn man mit Zübern gösse, höret aber plötzlich wider auff. Daher ward der Staub und Dampff geleschet, und alles Geschütz der Walachen ward gar nass, damit sie sonst einen grossen Abbruch hetten den Feinden gethan. Bald wurden zwentzig tausent Türcken in die Ordnung gestellt, die auff der Lincken seiten in die Walachen fielen, weil das nasse Geschütz inen nicht schaden kundte. Da schlugen sie wider einander getrost und Mannlich ein zimliche weile.

Auff der andern seiten wurden sie auch von Tattern, und dem gantzen Türkischen Hauffen überfallen, denn als sie merckten das inen das Geschütz nicht schaden mochte, kamen sie alle aus dem Thal herfür, sprungen herzu, mit grossem Feldgeschrey, und trieben die Walachen von dem Geschütz ab, daher gaben sich die Walachen in die Flucht, und ein jeder da er das Feld am weitesten sahe, dahin wandte er sich, und lieff was er lauffen kundte, imer der Walachey zu. Die Türcken aber jagten inen nach, schlugen, sebelten, und zertraten sie wie das Viehe. Allein die Polaken, deren nur etwan noch dritthalb hundert waren, blieben fest beim Iuon stehen sampt dem Landvolck, und die Türcken durfften sie nicht künlich angreifen.

Nach dem sprang Iuon zu den Polaken, und sprach, Meine liebe, frome und redliche Polaken, Heute wird meine Seel bey Gott dem Herrn sein, und mein Leib wird liegen bey ewren Körpern. Darauff antwortet Schwiertzowski, Nicht also, Mein Herr Woiewod, Ob wir schon müssen unsere Helse dargeben, Iedoch wolten wir diese Heidnische Hunde auch zum teil noch vorhin richten, sprungen auff das von Pferden, und giengen zum anderen Walachischen Fussvolck, Namen mit sich sechtzig gros Feldgeschütz, Iuon auch selber fieng an mit einer Hand ein solch Geschütz zu schleppen daran sonst zwelff Pferde zogen. Aber die Polaken namens u. gaben im ein leichters. Also giengen sie allgemach fort mit dem Walachischen Fussvolck in guter Ordnung, des Landvolcks aber, waren beim Iuon noch zwentzig tausent, das ander Geschütz aber, welches sie musten dahinden lassen, damit es nicht den Türcken zu teil und nutz keme, fülleten sie voller Pulver, daher nachmals, da

die Türcken haben wolten damit schiessen, sie gar zu stücken zersprungen sein.

Also ruckte der Iuon mit obbeltem Geschütz, und Volck allgemach fort, kundt aber doch wegen der Menge der todten Körper weiter nicht als eine meile fortziehen. Demnach umschantzten sie sich an einer Stelle, da vor ein Dorff gestanden, und abgebrandt worden war. Daran sie doch nicht weislich gehandelt, wegen mangel des Wassers, denn sie nachmals in derselben Schantzgrub, oder Wagenburg vor durst musten verschmachten. Am Tage des Fronleichnams Christi, ein stund vor Abend, kamen die Türcken so den Walachen hatten nachgejaget, widerumb zurück, und lagerten sich gerings herumb umb die Wagenburg, mit einem solchen grossen Hauffen, das man sie auff keiner seiten übersehen mochte. Umbringeten also die Valachische Wagenburg durch aus, und brandten die gantze Nacht die Scheunen umbher, oder Schöber, denn sie sich besorgeten, es würde inen jemand entrinnen aus der Wagenburg, oder sie mochten sonst von inen überfallen werden, liessen sie derhalben zu frieden, die gantze Nacht uber.

Des Morgens früe, im anbrechenden Tage, fiengen die Türcken an auff sie zu ins Thal zu schiessen, kundten in aber doch nichts schaden, denn sie wol umschantzt waren, Wehren sich also tapffer und Ritterlich gnug aus der Wagenburg, thaten den Feinden grossen schaden, die zween Tage über, als nemlichen, am Freitage und Sonnabend. Des Sontags hernach, fiengen die Türcken an wegen des Friegens mit inen zu handeln, und sprachen zum Iuon, Wie ist im denn? Wiltu bey Leben bleiben, Warumb ergibestu dich nicht. Du sihest, das du nicht weg komen magst, hast auch auff keine hülf nirgends her zu hoffen, Lieber verderbe nicht also dein eigen Volck und das unsere. Iuon antwortet, Ich kan mich zwar in dieser Wagenburg noch eine gute weile fristen, und euch widerstehen, Aber doch so ir alle unter euch mir zum siebenden mahl schweren wolt, auff die Artickel und Puncten, so ich euch werde fürhalten, so möcht ichs vielleicht thun können, das ich mich ergebe. Hies darauff die Türkische Abgesandten bey seit weichen auserhalb der Wagenburg, und beruffte die Polaken sampt den Walachen zusammen, beriete sich mit inen, und sprach, Meine liebe Gestrenge Ritter, frome und ehr-

liche Kriegsleute, Nach dem uns Gott der Herr umb unser Sünden willen also gestrafft, das der grawsane und schreckliche Feind uns itzund in seiner Hand und Gewalt hat, So helfft nu-zu rathen, was uns zu thun? Ob wir uns wehren, oder ergeben sollen? die Polaken antworten, Wir für unser Person, wolten uns lieber weren, denn wir gewis wissen, das die Türcken keinen glauben halten.

Die Walachen aber sagten zum Iuon, Wo sie euch unsern Herrn wollen beim leben lassen, und ir es dafür haltet, das in volz trawen sey, so wollen wir uns irem Ioch unterwerffen. Wo ir aber daran zweiffelt, wollen wir uns lieber mit den Polaken wehren, umb bey euch halten steiff und feste, so lange wir, wie wir geschworen, ein lebendige ader im Leibe haben. Aber Iuon sahe, wie das Volck in der Wagenburg verschmachte vor durste, darumb er inen also antwortet, und sprach, Ich wil kein Mörder sein an meinem Volck, derhalben wo sie mir werden einen solchen Eid schweren, als ich von inen begeren werde, so mus ich mich inen ergeben. Beruffte darauff die Türkischen Abgesandten wider zu sich, und sprach, Ihr sehet selber, wie ich noch ein Wolgerüst starck Volck beyeinander habe, mit dessen hülf ich zwar den Türcken noch lange köndte widerstehen, unnd irer zuvor viel noch hinrichten, ehe denn ich selber erleget würde. Aber doch wo alle ir Obersten und Richter mir zum siebenden mahl auff folgende Artickel ein Eid thun werdet, nicht allein für euch selbst, sondern auch für das gantze Volck, so wol für die Türcken, als Tattern, so wil ich mich ergeben. Fürs Erste, das ir die Polaken als Ritterliche, ehrliche Kriegsleute, welche auff meine bitte in meiner noth zu mir komen sind, wollet gewagnet in irer Rüstung und Ordnung, als ein Ritterlich mannlich Volck, das billich von allen Nationen lieb und werd sol gehalten werden, one alle hindernis des Türkischen Volcks, über den Fluss Nester auff Polen zu ziehen, und passiren lassen. Fürs Ander, das ir mich zum Türkischen Keiser, meinem Herrn, lebendig führen wollet, der Walachen halben sage ich nichts, Es ist des Keisers Volck, so irs umbringet, thut ir nicht mir, sondern Keiserlicher Majestat damit schaden, und demjenigen, welchem ire Majestat die Regierung dieses Landes übergeben wird.

Hierauff kamen die Türkischen Ge-

sandten wider zu den iren, welche als bald darein verwilligten, und alle Basche und Richter schwuren zum siebenden mahl, beide vor sich und ir Volck. Nach dem bat Iuon widerumb selber mündlich für die Polaken, und sprach, Ich und die Walachen werden zu euch hinaus gehen one Wehre, Aber die Polen, werden mit gewagneter Hand zu Ross in irer Rüstung und Ordnung fortziehen, wie ir mir geschworen habt, so wol für das Volck als auch für euch selber. Auff das, bat er, sie wolten ein wenig weichen, bis er das Volck aus der Wagenburg beleitete, gehet darauff zun Polaken, und gesegnet sie mit weinenden augen, auch alle seine Schetze, die er damals bey handen hatte, theilet er unter sie aus, hies sie aufsitzen, also, wie es vormals vonnöten war, da sie sich zum Streit rüsteten, gab jedem in sonderheit die Hand, so kleglich weinende, das im die Blutstropffen in augen stunden.

Da sie sich nu auff die Pferde gesetzt, und in drey Heufflein ausgeteilet hatten, zogen sie an der einen seiten der Wagenburg darvon. Auff der andern seiten beleitet er auch die Walachen, und gesegnet sie auch mit grossem trawrigen schmerzen.

Nach dem er nu alles volendet, hat er noch viel Kleinoter bey sich, unnd sonderlich ein gros breit zweyschneidig Schlachtschwert, Gieng derhalben wider zu den Polaken, gab in alles, und segnet sie abermal mit so betrübtem hertzen, und seufftzen, das im schier geschwanet, und blutigen threnen die Wangen herab rannen, zu inen sprechende, Wenn ich ewer noch zweier so viel hette, in der Gestalt, wie ir erstlich zu mir seid kommen, Darneben dieser Hauffe noch bey einander were, so wolt ichs noch mit euch wagen wider diese Heidnische Hunde, und meines erachtens, solte mit der hülff meines Gottes, heute irer keiner bis auff den Abend lebendig bleiben allhin in diesem Lande, welches mir Gott itzund wegen meiner Sünden nimet, Aber es ist vergebens itzund viel davon zu reden, Ich ziehe nur euch und mich auff, Ich mus leiden was mir Gott zugeschickt hat, und nu mehr euch verlassen, Ich gesegene euch und wüdsche von Gott, das er selber aus diesem Lande euch heim beleiten wolle. Zwar so mich Gott der HERR beschützt vor der Gewalt dieser Heidnischen Hunde, das sie mich nur lebendig zum Keiser führen, So

weis ich gewis, das ich bald widerumb ein Herr dieses Landes werde sein. Wo es denn sach were, das mir Gott solches verleihet, so bitte ich gantz fleissig, Ihr wollet meiner andenck sein, und mich besuchen, Ich wil als denn euch, und alle ewer Geschlecht reich machen, Ia nicht allein euch, sondern ein jeden aus Polen, auch die Hunde, wo sie zu mir aus ewrem Lande kemen, wolt ich lieb und werd halten, denn sie mir verden günstig sein, und die Feinde helfen beissen.

Endlich nam er alle Kleinoter, die er nur bey handen hatte, und theilet sie unter die Polaken aus, und sprach, Ich wil nicht das etwas bey mir bleibe, das den Türcken mochte zu teile werden, Euch gebe ichs alles, dazu mein geneigter guter Wille, und meine Liebe, so ich trage gegen euch, für ewer trewe, ehrliche, gutwillige dienste, und gegen jedem Polaken, sol bleiben bey mir, von nu an, und imermehr, bis in meinen Todt, sol sie nicht in vergess gestellt werden. Das bezeuge und schwere ich bey meinem Gott, in dessen schutz und schirm ich euch alle hie-mit dissmaal befehlen thue.

Auff solche worte fiengen die Polen alle an mit im zu weinen, neigten ire Heupter, und danckten im, darauff gieng er bald von inen, nam nicht mehr zu sich als einen Polaken mit namen Osmolsky, legte die Wehre von sich, und kam also zu den Türcken.

Nach dem sich die Türckischen Herrn mit im in Türckischer sprache auff vier stunden lang unterredet hatten, so zeucht Kosintzki ein Basche sein Sebel aus, sticht den Iuon durch den Bauch und 'das Angesicht. Darauff sind balde die Ianizaren da, hawen im den Kopff abe, und nemen zween Kameln, binden an jeden ein Fuss, zerreißen in also von einander, stecken das Haupt auff eine Stangen, und zerhackten den Körper zu kleinen stücken, theilten solche unter sich aus, sampt den Beinen, bestrichen auch mit irem Blut die Sebel und Ross, wüdschende von Gott, das er inen auch eine solche Mannligkeit und Geschickligkeit wie er gehabt, geben und mitteilen wolte, Nach dem sie aber nu seinen Leib unter sich ausgeteilet hatten, eilten sie balde auff die Walachen zu, zertratten und schlachten sie wie das Vihe.

Da die Polaken solchs merckten, das die Türcken nicht glauben hielten, sprungen sie zu rück wider der Wagenburg zu, aber

die Türcken waren in schon zuvor komen, derhalben da sie sahen, das es umb sonst war, machten sie sich an die Türcken, stritten mit inen wol eine halbe stunde, und schlugen sich durch, musten doch bleiben, Nur etliche wenige wurden hefftig verwundet, gefangen, und für ein gros Wunder behalten, und verwaret, denn sie verwunderten sich über irer sonderlichen gedult, das ob sie schon sehr verwundet waren, dennoch sich Mannlich wehren, Item, über der grossen Kühheit, das sie sich nicht gefürcht noch geschewet, wider eine solche grosse menge Volcks zu streiten. Darauff gaben sie inen Wein zu trincken neben Speise und ander Notdurfft, so viel sie mochten.

Die Polaken aber so von Türcken lebendig gefangen wurden, waren diese, Schwiertzowski der oberste Hauptman, Koslowski, Zadorski, Ianczy, Zaleski, Kopytski, Resskowski, Sokolowski, Libissowski, Czysskowski, Suczynski, Bokssycky. Diese alle wurden von iren Herrn wider ausgelöset und erkaufft.

Diese allein sind auch darvon komen, aus allen die dem Luon zu dienen waren zugezogen. Was für Preis aber, ehr und Lob alle Polaken, beide erschlagene, und überlebene unter den Heiden erlangt und bekommen, ist genugsam kundbar von inen selber. Denn

ob sie wol in dem Fall fast neidisch und missgünstig sind, das sie niemands Rhum was gelten lassen, sondern alle bewiesene Mannlichkeit in Krieg und Schlachten inen selbst zu messen, Iedoch verschweigen sie hierin das Lob der Polen nicht, sondern sagen wider einander selbst, das der Polnische Zeug der Mannlichste gewesen sey, und das nicht kühner und Streitbarste Menner seien, als die gewesen, so da erschlagen waren worden.

Als aber die Gefangene anzeigten, wie das sie in Polen kein eigene Güter hetten, nur Armut halben bey den Polnischen Herrn Dienst haben möchten, und also der ursach halben hinein gezogen weren, das sie entweder ehrlich umbkemen, oder Gelt und Gut erwürben, da haben inen die Türcken nicht glauben geben, sondern gesagt, Fürwar wenn ewre Herrn in Polen von ewer Mannlichkeit nichts wüsten, sie würden euch langsam wider lösen und erkauffen. Wo ir aber euch wolt beschneiden lassen und Türkisch werden, wollen wir euch bey Keiserlicher Majestat solche Gnade erlangen, und zu wege bringen, das er euch zu Herrn machen wird. Sie aber wolten hierin nicht verwilligen, sondern wolten lieber Gottes gnade und gunst haben, denn grosse Herrn werden, und ire Seele dem Teufel übergeben.

FINIS,

NOTA. In originală mai sunt patru pagine, despre mórtea lui Solimană si tirănia fiu-seă Amurată; si trei pagine, o poesiă câtră lectorii creştinî. Aste două bucăţi le lăsarămă afară.

Q. D. B. V!

J V O N I A S,

PRÆSIDE

CONRADO SAMUELE SCHURZFLEISCH,

PUBLICICE CONSIDERATUS

A

JOHANNE HAUBOLDO KIRCHBACH,

IN AUDITORIO MAJORI, 15 MAJ. ANNO 1672.

WITTENBERGAE,

TYPIS MATTHAEI HENCKELII, ACADEM. TYPOGR.

ANNO MDCLXXVI.

I.

VANQVAM institueram referre de Moldavorum¹⁾ rebus universe, jamque materia creverat sub manu; tamen recessi ab instituto quod crederem, opportunius fore, si partem mihi seligerem illius historiae, in qua sigillatim bello enituit strenuus, idemque varii ingenii bellator JvONIAS.

(1) Horum, sive ut vocantur, Valachorum origines sollicite eruit Jo. Leunclavius Pand. Hist. Turc. p. 146, eaque studii parte vincit Episcopum Nucerinum P. Jovium, et Sebastianum Munsterum. Adjungi possunt Aeneas Sylvius, Antonius Bonfinius rer. Ung. l. 1. decad. 1. qui Moldavos, quasi molles Davos, id est, Dacos censet appellatos: item Martinus Cromerus rer. Pol. l. XII. p. 216. De G. Hornio miror, quod, dum excuteret origines Valachorum, non excusserit una authores fide insigniores: Hist. Imp. p. 340. Sed is dum incertos secutus duces est, deflexit in lubrica fabularum. Quod alioqui pertinet ad Moldaviam majorem et minorem, vid. exquisitae eruditionis Vir Io. Christoph. Becmanus Hist. Geog. p. 136, 137. Ad Montaninam ac Transalpinam, praeter accuratiores terrae menses, nominabo autores Bonfinium, et Gorecium. Si quid insuper inter Moldavos Valachosque discriminis est, non deerit Cromerus. Caeterum hodierna consuetudine etiam Moesorum nomine veniunt. Thuanus Hist. l. XVII. A. 1556. olim pro parte Getarum habitos fuisse, opinatur Boufinius. Alii veteribus Dacis vindicant.

II.

De sorte nascendi non suppetunt multa: nec facile scio, consilio id principis, au negligentiae scriptorum tribuam. Mihi sufficit, extare in eo vestigia Moldavicae stirpis,¹⁾ unde jam olim et viri insignes, et Duces bellorum usu periti adoleverunt.

(1) Quod stirpis interest, certos de ea nos reddunt scriptores rerum Moldavicarum, atque ex his omnium evidentissime Leonhardus Gorecius, Eques Polonus, literis aequae ac armis clarus, in bell. Jvon. p. 24. is tradit, ex antiquis Valachiae regulis ortum esse. Thuanus nescio quo autore nixus scribit, ipsummet Jvoniam dictitasse se nothum Stephani Valachorum Palatini. Quod patriam spectat et nativitatis locum, res valde ambigua est, eamque litem nunc non attinet expedire. Sunt, qui in Polonia natum putent: reperiuntur etiam, qui in Masovia editum credant in lucem. Vid. Gorecius, et post eum Thuanus H. l. LXIX. Causas enim habeo, cur scriptores ferme domesticos inspicere ante externos velim, praesertim, quum hi illis sua ferant accepta.

III.

Noscitur factis suis noster,¹⁾ et quod forte imaginibus deest, id omne supplevit vigor militaris.

(1) Vulgo nominant Johannem Valachum, nec absurde, et lingua Moldavorum convenienter. Alius adeo

est a Jacobo Valacho, cujus meminit Thuanus H. l. XXXIX. ad A. 1561. Noster enim si ab insigniori eventu aestimetur, memoratur ad A. 1574. David Chytraeus hic turbat nonnihil seriem Moldaviae regulorum, in Valach. p. mih. 31. Ivoniae res gestas composuerunt ex professo Bartholomaeus Paprocius, ab industria nobis commendatissimus, et qui hunc sequitur praedictus Leonhardus Gorecius, fide et diligentia illi proximus. Praeterea hunc Johannes Lasicius in hist. ingress. Pol. in Valach.

IV.

Animus gloriae avidus fuit, corpus statura eximium, vultus decore virili gravis, membra innato robore firma memorantur.¹⁾ caetera ad militarem habitum comparata, manu et armis promptum indicarunt.

(1) Supplendus hic ex Gorecio Thuanus est, qui ingenium descripsisse contentus, de corpore viribusque silet. Ille vere sigillatim persequitur utrumque, Vegetii memor, qui et ingenium, et vires in milite pensitandas, autor est: de re militari l. 1. c. 2. et c. 6. Hodieque Turcae insistant huic praecepto, qui dum legunt praetorianos, corporis vel maximam rationem habent, ut prodidit Ricautius. De veteribus Scythis id notius est, quam ut dici egeat.

V.

Priusquam vero ad justi maturique Ducis famam contenderet, sive mora, sive ratione altiores impetus sedavit, animumque applicavit ad mercaturam.¹⁾ His rebus et aditum habuit ad proceres Sultani insigniores, et ingenia eorum penitus exploravit, et consilia spectavit ex propinquo. Donec speciosis artibus se insinuaret in Selymi²⁾ Turcarum Imperatoris familiaritatem, ac mox sui dissimilis, ex mercatore evaderet regulus³⁾ Valachorum.

(1) Olim apud Romanos Sarmatasque ab aratro acciti, qui gererent summos magistratus. Nunc mira conversione apud Valachos evocatur ex taberna institorum, qui regulorum obeant munus. Neque id prorsus insolens putabimus, qui sciamus, extitisse negotiatores apud Belgas, a commerciis maritimis subductos ad clavum navalis rei.

(2) Qui calculum ponunt, facile observant, Selymum II. fuisse, capta Cypro, et praeliis in Jonio mari commissis celebratum, quo vid. Petrus Pizzirus de bell. Cyp. Leunclavins, Thuanus, alique.

(3) Regulus, scribo: haud enim facile est assequi, an, prout usus legem facit, recte scribatur Palatinus, sive quod significatione respondet, Vaivoda. Namque compertum est, Graecorum aemulatione despotas dici maluisse, quam Vaivodas. Forte ut indicium esset, dominatus nulla parendi lege adscripti, quem vulgo absolutum vocant. Eo vid. Leunclav. pand. Turc. cap. 71. et ex eo Zach. Theobaldus bell. Huss. ad A. 1442. Hodie rudera quaedam affectati nominis conservant, titulo Hospodar appellati, imagine saltem amplissimae dignitatis, jubendi vero decernendique potestate adempta. Cujus tam foedae servitutis, in quam despota isti redacti sunt, indignationem nec sub hoc tempus dissimulare potuit Hünkel, ancipitis inter fidem et rebellionem animi despota, in tantum commotus, ut ambiat Viesnovicii patrociniū, postliminio, si per fortunam et vires liceret, in veterem clientelam reiturnis, egerato obsequio Turcarum. Quod si impleri eventu posset, plurimum proficeret Christianorum rebus, maxime Polonorum. Idque partim obpremeandos ex propinquo Turcas, et alendos in hostico exercitus, partim ob transitum eorum per Danubii pontes impediendum. Et forte in ipsa Graecia non essent tuti, si Valachiam concordibus studiis recuperaremus.

VI.

Sed non quanta crescendi felicitas, tanta succedendi justitia fuit. Namque omne praesidium habuit in calliditate, et quod praecipue dixerim, in opportunitate rerum, quum sciret, Selymum¹⁾ nullas, neque iniquissimas comparandae pecuniae rationes aspernari, quo haberet, unde reficeret classem, et stipendia persolveret suis. Itaque occasione usus, praefectos pecunia, Sultanum officis et largitionibus sibi devinxit, arbitratus, hanc unam esse expeditam ad dominatum viam. Neque illa opinio Jvoniam fefellit, vel maxime ideo, quod Selymi animus jamdiu ante multis offensionibus a Bogdano²⁾ antecessore alienatus esset: tum quod perspectum haberet, non innocentia, sed muneribus parari amicitiam Turcarum.

(1) Avaritia Selymi exploratissima est: Gorec. Bell. Jvon. p. 28. Cujus cum cepisset oblitio Jvoniam, ingens malum sibi accersivit, excandefacto Selymo ob legatos sine muneribus dimissos, Id. p. 46. Quamquam enim id ipsi, dum se pro libero gerebat, consensione gentium licebat jure legationis militariae, tamen hic prudentiae legi aliquid dandum fuerat, praesertim quod ipsi res esset cum potentiori hoste. At haec fata hominum sunt, cum sui obliviscuntur, proxime ab exitio absunt,

(2) Bogdanus Alexandri Valachorum Palatini filius, Princeps nullius culpa scelerisque conscientia, ab animo minime illiberali celebratur, quoniam et invidia popularium, et ambitio Jvoniae deiecerunt, caetera innoxium. Prima mali causa fuit, quod Polonos magis committere haberet, ac Valachos suos. Propterea hi irritati, ut olim Macedones adversus Alexandrum, artes repereunt. quibus opprimeretur velut omnis comitatus domesticae oblitus. Creverunt indies odia, jamque universi insurgere coeperant. Selymnus studium in Polonos pro consilio rebellionis habuit, inprimis, quod se inscio in consultoque foedus iniisset cum Polonorum Rege, Jvonias auxit suspiciones, et sumpta obtrectandi ansa exaggeravit nefas, inde quid ex occasione agendum esset, observavit. Nec defuit consilio prosperior exitus, Bogdano in Russiam profecto. Autor belli Jvon. p. 19. 20. 21. et seq. Attendite animum, Principes. Tribuite aliquid amicitiae exterorum, sed praeferte indigenas, et date his locum, quem dedit conditio nascendi et virtus. Asciscite Germani Germanos, et suos quisque fovete: nullum certius vobis fidei vinculum, nullum tutius munimentum erit. Huc vid. anonymus Gallus de regn. ed. A. 1577. theorema. 3. Simul et prudenter agite cum civibus, quorum novistis obsequium anceps et studia diversa. Erit vobis exemplo Bogdanus, cujus absentia extitit potissima causa amittendi Valachiae Palatinatus. Erit novissime Carolus I. Angliae Rex qui si Tiborium imitatus, non descruisset Loudinum, Principem regui sedem, et caput Britannicarum rerum, feliciter eluctari potuisset ex funestissimis turbis. Quod argumentum eleganter persequitur Im. Hof. Historiam condidit Batens in Elench. not. Anglie.

VII.

Hinc a caliditate ad fraudes,¹⁾ a fraudibus ad impietatem sola dominandi libidine abreptus est. Bogdano, ut modo traditum, immane Sultani odium excitavit, ac ne quid injuriae deesset, audacissime affirmavit, partibus hostium studere. Nec satis id nostro ad promerendam Turcae gratiam erat. Etiam tanti dominatus spes religionis²⁾ dispendio constabat.

1) Non jure, sed fuco et fallaciis obtinuit Palatinatum Jvonias. Atque id quidem de jure successionis expeditum est. Tametsi enim ejus origo referatur ad ultimos Valachorum regulos, nunc tamen nullum hujus momentum erat, quod jamdudum Jvoniae majores Jure atque possessione Palatinatus excidissent. Si quaestio sit, an jure exciderint, cogitandum, veteres controversias partium patientia et temporis diuturnitate sopitas non esse denovo excitandas. Alb. Gentilis de Jur. bell. lib.

I. cap. 22. Si potestas Sultani, sive ut Domini beneficiarii, sive ut Domini clientelae obtendatur, et quae dein porro quae ex scaturigine dimanat, libera electio exaggeretur, iterum disceptatio erit, legitima electio fuerit, nec ne? Et utrum non peracta sit contra instituta Valachorum, quod quidem colligere est ex iis, quae Jo. Leunclavius habet supplement. Aun. Turc. pag. 73. Accedit, quod Principes, quum semel inauguraverint sibi beneficiaria lege obnoxios, citra injuriam eos non possint a parto jure dimovere, si nil admiserint beneficiarii ac clientium fide devincti, propter quod dimoveantur. Ad quid admiserat Bogdanus? Suspiciones colligebantur; sed has diluere paratus erat: criminationes adferebantur, sed et has refellere in animo habebat. Verum enimvero non audiebatur Bogdanus, sed indicta causa, et quidem absens movebatur loco: quicquid etiam hujus sit, nulla dubitatio est, Jvoniam fraude et dolo impetrasse Palatinatus dignitatem. Historia repetatur ex scriptore belli Jvoniae: Judicium civile addatur quasi condimentum.

(2) Initio Graecorum sacris initiatum fuisse, colligamus licet ex religione Valachorum, quae colitur ritu Graeco, de qua annotarunt Cromeras rer. Pol. l. 12 p. 216. et Edoardus Brerewod. scrut. relig. cap. 6. p. mih. 138. Autor bell. Jvon. ex hac causa animum ejus velut impietate efferatum notat. Nempe adeo praeceps turbidusque dominandi affectus est, ut, quos laceffit, aut corrumpat incautos, aut non obnitescentes subvertat. Quanto melius olim sentiebant Romani, apud quos religio publica privatis affectibus antecellebat, Florus Hist. Rom. l. 1. cap. 13. Caeteroquin imitantur Jvoniam hodierni Cosaci, praesertim qui sunt partium Doroszenki, quibus religio saepenumero ludus est, nisi forte instrumentum est ditiendi ac virium augendarum. Ipse Doroszenkus Graecorum religioni initiatus, quam non pronus nuper fuit flecti in barbarae gentis sacrum! De Cosacorum motibus horumque causis nil addo: alienum enim hoc loco est, et jamdudum id executus luculenter est Paulus Piascius.

VIII.

Non audebat obsistere Bogdanus, perfidia barbarorum circumventus, et hosti adeo animis opibusque viginti impar. Ergo adsciscitur Jvonias,¹⁾ et muneri, quod Bogdanus gesserat, imponitur, ac inter festas Valachorum Turcarumque acclamationes renunciat Valachiae Palatinus. Sed ut vehemens iniquitumque Jvoniae ingenium erat, non multo post in gravissimas incidit calamitates, ac parvo temporis momento res maximas, principatum juxta et vitam amisit.²⁾ Eo usque humana consilia nec opinantes frustrantur, et

mille saepe casibus contra, quam destinamus, involvuntur.

1) Scriptor belli Jvon. p. 25. memorat, Jvoniam prolixo Turcarum comitatu in Valachiam venisse, ac ut Bogdanum ingeniose deciperet, habitu mercatoris incessisse, vafroque consilio consilium occupandi Palatinatus texisse. Quod satis felici eventu comprobatur, adactis in verba Jvoniae Valachia, et haud dubie, ut gens illa facile affectibus rapitur, novum regulum cum plausu atque gratulatione excipientibus: quod vehementissime odissent Bogdanum, ac prospera atque felicia cuncta sperarent sub recens creato Palatino. Nec facile quis negaverit, Turcas simili incitatos exemplo, altis, ut solent, vocibus, si grata sibi atque utilia evenerint, faustas ominatos esse: hoc magis, quod liberalitate et vitae quodam Turcis consentiente decore plurimum gratiae atque existimationis apud eos adeptus fuisset noster.

(2) De hoc exitu recensebimus infra.

IX.

Sed metu solutus erat Jvonias, quippe Sultani gratia, et popularium studiis subnixus. At cum ita existimaret, mox spe deceptum se sensit, et Sultani, ad quem tradendi Palatinatus jura atque auspicia pertinebant, insidias dolosque intellexit. Mittebat is legatum, qui aut posceret tributum plus duplo auctum,¹⁾ aut denunciaret, principatu abundum esse, et alii, qui pendere imperatum vectigal vellet, faciendum succedendi locum. Jvonias pristinae sortis beneficiique accepti immemor, postulati indignitatem ostendit suis, et recuperandae libertatis studium offert. Assentiuntur Valachi, et propositum Jvoniae laudant, ac in pleno senatu pro eo suffragia ferunt, rati, hoc auspiciatum tempus esse, quo avaritiae atque libidini Turcarum eripiantur. Sic legatus repulsam passus, a gente pertinacissima, atque exitii sui ignara discessit, renunciaturus Sultano, Valachos autore Jvoniam moliri res novas.

(1) Duplam pensionem commemorat Thuanus ad An. 1574. Addit huic numero aliquid scriptor belli Jvon. pag. 28. 29. et 31. ac tributum duplo majus exegisse Selymum scribit, cujus auctoritati nunc stamus. Quamquam pauci ipsius meminerunt, nec ille, qui novissime de historicis Latinis spicilegium edidit, Johannes Haller vordus. Allegat Zeilerus ejus Historiam Valachicam, Basileae A. 1588. vulgatam: sed quod recordari liceat, illa hactenus non occurrit: occurrit autem Francofurtensis ad dictum annum 1578. ex officin. Wecheliani. Neque vero

hic praeternitendum duxerim manifestae ultionis exemplum. Primo Jvonias Bogdano, mox Jvonias regulus Valachiae Transalpiniae insidias struxit. script. bell. Jvon. p. 27. 28. Nempe interdum puncto temporis intercidit, cujus fructum diuturnum sperabamus. Sed ita provisum certa Dei lege est, ut fraudes fraudibus vindicentur, et quibus quaeque modis parantur, iis ipsa vicissim amittantur. Tum ab aemulo calumniis petebatur Jvonias, ut iram Selymi accenderet magis. Hocque dum agebatur, iterum par pari reddebatur. Ad haec referebatur de astu ejus, et cogitata ad Sarmatas defectione, ut primum ipsi data facultas foret. Praeterea ejus inconstantia, et iniquitas, et perfidia allegabantur, atque hoc tanto enixius, quod rediisset ad pristina Christianorum sacra. Scilicet erant fallendi artes nostro, quibus elaboretur, si persolveret tributum duplo majus, si donis honoraret Selymum, si conciliaret purpuratos, si comiter haberet legatos, si memior clientelae obsequium pertinaciae, si pacem bello praeferret, si denique retineret Mahomedis ritus. Sed nulla jam neque solertia, nec fraudes valebant: ambitio omne salutare consilium avertit, ipsumque in rebellandi studio confirmavit, unde et Dei ultoris ira, quod in antecessorem peccasset, et benignitas apparet, quod in hac conversione fortunae nuncium misisset cultui Mahomedis, cui se paulo ante addixerat, ut Selymi gratiam captaret. At qui ferme hic lando Selymum, quamquam alias barbarum, tamen in judicando consideratum. Namque multo melius pronunciabat in causa Jvoniae, quam Bogdani: quandoquidem tot calumniis lacessito, fidem patrocinii sui dabat, si faceret officium clientis, et venderet vectigal. Verba Selymi, quae per interpretem indicari Jvoniae jussu erat, literis mandavit Leonhardus Gorecius, Hist. Valach. p. 29. Formula haec fuit. *Selymus memor constantiae, virtutis, fidei tuae, non vult tibi in imperio (beneficii ac clientelae lege devincto) Valachiae molestus, si id tributum quamprimum mittes, esse.* Verum enimvero ut quisque agit, ita sortitur exitum, ambiciosi ruunt, moderati conservantur. Adeo verum est, quod prodidit Polybius, scriptor prudentia et judicio maximus l. VI. Hist. Fortunam saepe, dum adhuc vigeat, prosperiorque futura censeatur, contrarias vel momento vices experiri.

X.

Hoc rerum statu Selymus, quomodo Jvoniae factionem opprimeret, velut ita pudoreque excitatus assidue cogitabat. Cumque suo ductu experiri nollet¹⁾ bello, regulum Valachiae Transalpiniae²⁾ in vindictam Jvoniae excivit, eique conficiendae hujus rei curam mandavit, ipse arma, vires auxilia, et quicquid in tempore paratum promptumque habebat, sup-

peditavit.³⁾ Nec vanum Selymi consilium fuit, nec citra vincendi omen. Nam et Transalpino opportunior ad invadendum hostem aditus erat, et iterum, quibus falleret, rationes exacte tenebat, et propter vetus Jvoniae odium impatiens morae, eoque cupidissimus ultionis videbatur.

(1) Forte quis existimet, Selymum ob varias rerum difficultates Transalpinum Valachum Turcicis copiis cum summo Imperio praefecisse. At vero is se servabat gloriosiori hosti, et Jvoniam in tantum despiciebat, ut nollet in rebeli obsolescere gloriam suam: Idque partim propter alios Principes, partim propter opinionem, qua ipsi res magnae constabant, apud Turcas retinendam. Et quam securus fuerit Selymus, vel ex eo intelligamus, quod Transalpino praecepisset, captivum duceret Jvoniam, Moldaviaeque Petro Fratri auspicio suo regendam traderet. Script. bell. Jvon. p. 46. Sed brevi illum poenituit tantae fiduciae, ut metus quoque eum incusseret Valachiae, Graeciaeque amittendae. Id. p. 61. quod documento est, prudenter attentosque principes nil hostile infra curas suas ducere oportere. Multum enim sidi vindicat in rebus humanis fortuna, et securitas saepe iis aufert, quod tempestiva industria praesentique milite servaturi erant: sunt sane plurima exempla, quae ostendant, ab exiguis initiis maxima pericula crevisse.

(2) Nec infaestorem Jvoniae hostem optare Selymus, nec acriorem reperire potuisset. De causa belli tradere, non est arduum, si, ut res gestae atque, recte teneamus. Quippe Selymi arma justa erant atque necessaria ad honoris jurisque supremi Imperii nomine competentis defensionem. Reguli enim Valachorum, iudice Leunclavio, non multum distant a veteribus praesidibus provinciarum, praeterquam quod ordinarie continuantur, ac transeant ad haeredes si in fide et gratia Sultani perseverent. Ac quum hoc forte non respondeat in solidum praefecturae Valachorum, satis tamen est, sacramento adactum fregisse fidem, et degenerasse ab officio beneficiarii civis, et nulla veterum meritorum conscientia repudiasset legatos Imperatoris atque Domini sui, cui ex causa asperioris tributis non continuo esset movendum bellum. Cogitare debuisset, Palatinatus Valachicos Imperio herili subditos libertatem dudum amissam sperare quidem, sed jure repetere non posse. Atque id ante oculos sibi ponunt Principes Transylvanorum, dum inter minas metumque Sultani agunt. Triste hic est recordari Georgii Ragotzi, Keményjanos, infelicium Transylvaniae Principum, qui pro nutu a Turcis dejecti sunt, relicta tamen ordinibus specie quadam electionis, ac privilegiis nonnullis, sibi autem confirmandi jure atque exauctorandi potestate reservata, si Principes quid agat moliturve contra bene-

ficiarium iusjurandum. Huc conf. Dacia Joh. Trosteri Transylvani.

(2) Numerus fuit septuaginta millium Valachorum Transalpinorum, et triginta millium Turcarum, duorumque millium Hungarorum. Script. bell. Jvon. p. 46. 48. praecipue 78. ex responso speculatorum ab Jvoniam interceptorum.

(3) Vera odii causa, quod Petrum fratrem suum communi eorum vitio, qui nimis necessitudinibus indulgent, everso Jvoniam, ad dignitatem Palatinatus evectum cupe-ret. Vid. script. bell. Jv. p. 46. ubi legas, consilio Palatini Valachiae ulterioris respondisse eventum.

XI.

Nihilo segnius res suas ordinavit Jvonias, Valachosque ad fortitudinem accendit, multa praefatus de libertate, quae non deminuta hactenus, sed paene oppressa a barbaris esset. Igitur erigerent se et recte de proposito existimarent, animosque caperent viris dignos, persvasi, autore se victoriam reportaturos.¹⁾

(1) Extat Jvoniae concio ad Senatum Valachiae apud script. Hist. Val. p. 31. 32. estque ea non quidem ingratum, sed spiritus militaris plena, et haud dubie plus audaciae, quam prudentiae illa continetur. Nil ferme ingeminat, nisi odium servitutis: nec cogitat de eventu imminentium vicissitudinum: de parandis armis, de instruenda acie multus sermo est. At non aestimat suas vires, multo minus, cum quo hoste res futura sit, hoc est, non cum regulo, qualis ipse erat, sed cum potentissimo pertinacissimoque imperatore, qui ab Euphrate ad Danubium usque tot gentium auxilia accire posset: Ipse vero a finitimis nec copias, nec pecuniam expectare audebat: Poloni quietem, non bellum optabant: Henricus insuper Polonorum Rex foedere prohiberi se ad summittendum militem dicebat, script. bell. Jvon. p. 36. Unum in Cosacis praesidium collocabat, sed minime tanto hosti sustinendo suffecturum, vid. ib. pag. 37.

XII.

Nil renuebant Valachi, populus alioqui mobilis, et factionibus assuetus. Addebant fiduciam Cosaci,¹⁾ Duce Suiercevio magnis itineribus a Borysthene, auxiliatum profecti, jamque cum Jvoniam conjungere vires animosque parati. Dici non potest, quantus horum ardor, quanta alacritas fuerit. Valachis salutem, sibi praedas, hosti clades mutua bellandi societate paciscebantur.

(1) Duo hic tradenda sunt, et nomen Gosacorum, et ingenium. De illo annotat Reinholdus Heidensteinius denotare viarum latronem, rer. Pol. l. XII. de hoc praeter Piasecium, idem testatur: post hos personatus Marinus de scop. Polon. Joh. Frid. Popping. Orb. illustrat. p. 393. et qui novissime res belli statusque Polonici descripsit anonymus p. 147. ed. Norimb. A. 1666. Gens ista, si ulla alia, praedarum studiosissima est, temeritate, audacia, licentia immanissimas latrones imitatur. Olim Reipublicae Polonicae cives, nunc desertores facti, autore primum Chmielnecky, quem A. 1649 proditorem patriae judicatum accepimus. Hodie sunt in clientela Turcarum, et Tataris juncti foedissimas saepe in Poloniam irruptiones faciunt. Qvanquam in universum omnes nolunt teneri obsequio Turcarum, praesertim Hanenkanae factionis, qui non parum hactenus obstiterunt conatibus Doroszenkanis. Loca, quae incolunt, sive paludosa, sive montana, eoque tere inaccessa sunt. Olim cum Polonorum hostibus, nunc cum ipsis Polonis bella gerunt. Nec tamen inficias iverim, jam tum superiori saeculo indicia praecipitis licentiae prodidisse. Nam ut apud Gorecium est p. 38. inscio Henrico Polonorum rege, perinde ac si jure suo regerentur, Valachis suppetias tulerunt. Idem observat Heidensteinius, actate Stephani regis erupisse proterviam gentis, quod sprete reipublicae auctoritate, non legibus, sed sua libidine cuncta facerent. Nostro tempore optamus, ut vario praecipitique ingenio assistant, et redeant ad corporis societatem, unde recesserunt. Rex regni quoque ordines hic Venetos imitabuntur, qui ut Morlacos, ita ipsi Cosacos, si diligentiam adhibuerint, comitate et praemiis ad obsequium reducent.

XIII

Nil Jvoniae reliquum fortuna fecerat, quam ut justo praelio periclitaretur incertae salutis eventum, et aut gloriose vincere aut ignominiose moreretur. Res quippe jam eo redierat, ut Turcae infestas cohortes immisuri, trajicerent Moldavam¹⁾ amnem. Cujus adventus fama cum perferretur, ex improvviso castra hostis adortus, plurimos nil tale timentes oppressit, reliquos terrore late edito fugavit.²⁾ Neque eo secius exciti in auxilium Suicervii velites fortissime exceperunt Turcarum impetus, et non modo irruentes strenue repulerunt, sed etiam instaurandae puguac intentos hastis sclopetisque ita disturbarunt, ut, quum nec colligere se, nec reparare aciem possent, magno numero caderent, capti velut pecudes frustillatim concerperentur. His ex sententia gestis, socii in Valachiam ulterio-

rem³⁾ movent, urbesque et oppida magna vi diripiunt, nullum vel foedissimae crudelitatis exemplum praetermittentes. Selymus accepto de hostium successibus nuncio, ferme Graeciae timebat,⁴⁾ praesentemque vicem ita dolebat, ut simul cogitaret de futuris. Itaque suos viribus et supplementis auctos redire ad signa, et transire Danubium jubet. Nec moram facit Jvonia, accersitque Czarnievecium castris Chociemiensis praefectum,⁵⁾ ut in tanto gloriae victoriarumque cursu adesset sibi, et munus praefecti militaris obiret, unde et dignitatem, et praemia, et praedas amplissimas adepturus esset. Venit Czarnievecius, et ab eo tempore omnis fortuna destituit Jvonia. Ille enim Turcarum pollicitationibus corruptus, primo transitum Danubii permisit, mox contra datam fidem desertor factus, hostibus se junxit, copiae, quas duxit sive subita defectione percussae, sive viribus suis diffusae, nec fugere, nec pugnare voluerunt. Hinc partim ab hostibus, partim a suis caesae protritaeque sunt, ut sanguis toto campo manaret, cadaverumque tumuli passim accumularentur. Jam sera omnia remedia videbat noster, consilia vel ex desperatione, vel ex deditone capienda erant, praesertim quum sive coelesti ultione excussi obsequii, sive perturbatione quadam ingenii castra sua iniquissimo loco metarentur.⁶⁾ In ea rerum commutatione, Jvonia cum suis siti sudoreque confectos cerneret, necessitati cessit, certis conditionibus vitae incolumitatem sibi suisque pactus. Sed vix e castris excesserat, cum Turcae jurisjurandi septies repetiti immemoris,⁷⁾ in obvios effusi, omnes Valachos funestissima caede confecerunt, Jvoniae caput praeciderunt, truncum bestiis objecerunt, et quasi honorem ac principale nomen quietemque non caperet, nulla venia dignum arbitrati, gladio expiandum nefas censuerunt.

(1) Hinc Moldaviae nomen recte arcessitur. Oritur hic amnis ex Daciae montibus, et inde longius labitur, Moldaviamque interluit. Vid. aut. Hist. Val. p. 11. et Thuan. A. 1574.

(2) Scriptor belli Jvon. p. 49. Faustum illud praelium exploratoribus debuit, qui de rebus Turcarum perconati, nunciarent idoneum tempus esse invadendi incautos. Erantque isti periti Turcae linguae, et adeo ad dolum militarem instructiores. Mox et id erat e commodo Jvoniae, quod emissi speculatores Turcarum captivi ducerentur. Vid. Id. p. 47. 48.

(3) Aut. Hist. Jvon. p. 49. 50. Soli evaserunt Palatinus Valachiae Transalpinae, et frater ejus. Ut prope hi victores excesserint victorum modum, quod postea a Turcis parisaevitia repensatum est Gentes enim hae ut parum exultae sunt ad humanitatem, ita belli jure saepe utuntur, cum non est ratio hujus exercendi.

(4) Qvam supra Transalpinam, nunc ulteriorem Valachiam dicimus, de qua multa industria tradidit Heidensteinus rer. Pol. l. XII. p. 359. Unde cognitum pono, Valachiam citeriorem esse eam, cui regendae impositus fuit Jvonias, ulteriorem ab illa Danubio discerni, et perqvandam loqvendi eminentiam dici Valachiam. Valachorum nomen ignorat antiquitas, populus alioqvi sat vetustus, et olim, qvum coaluisset cum Imperio Romano, sive sub Dacis, sive sub Getis est comprehensus, qvem nobilitavit expeditio Imp. Trajani. Ab Imperio Germanico semper separatas rationes habuit: Siqv ad seqviora tempora perveniamus, Valachia primo Hungariae, deinde Turcis, mox per vices iterum Hungariae Poloniaeqve facta tributaria est. Thuan. ad. A. 1574. Hodie utraqve solo Turcarum jure continetur regiturque. Script. Hist. Valach. p. 61.

(5) Nomen integrum, Jeremias Czarnaviecius Barcabalus. Aut. Hist. Pol. p. 79. turpis sni Ducis prodi-

tor et transfuga, et mox a dolo ad perfidiam conversus, id. p. 84. 91. Antea fuit praefectus Chocimi, aut. hist. Val. p. 25. Alii Chocimium signant, ut Heidenstein rer. Pol. l. 12. si munitionum dicitur, scriptori bell. Jvon. id pro conditione munitionum illius loci intelligendum docet Heidensteinus.

(6) Jvonias in extremo rerum discrimine non est functus officio boni Imperatoris, qvi vel maxime ex Vegetii praecepto in id intentus esse debet, ut castra metetur iis locis, qvibus aqvandi pabulandiqve copia est, in qva parte peccavit noster. script. bell. Jv. p. 10¹, et 104. eamqve circumstantiam praeterit Thuanus d. l. Alioqvi conf. ad rationes et instituta militaria Veg. l. 1. c. 21. Scip. Amirat. diss. Polit. ad Tac. l. 19. disc. 9.

(7) Hinc accipe Turcarum animos, qvi aliqvando servant fidem, interdum violent: piget immorari exemplis. Neqve tamen diffiteri ausim id de rebellibus potissimum interpretari Turcas. At rebelles qvoqve, dum qvaesito argumentorum colore se pro liberis gerunt, haud dubie pactorum promissorumqve jurato initorum sunt capaces. Quod non ita pridem in simili causa apud animum expendere debuisset, qvi adversus Reinkingium scripsit Laurentius a Dript. in antidecal. prop. 11. art. 5.

FINIS.

HORJA UND KLOTSKA

OBERHAUPT UND RATHGEBER

DER AUFRÜHRER IN SIEBENBÜRGEN.

EINE PHYSIOGNOMISCHE SKIZE

HISTORISCH UND KARAKTERISTISCH BEHANDELT; NEBST
DER GESCHICHTE DIESES AUFRUHR.

EIN BLITRAG ZUR

MENSCHENKUNDE UND GESCHICHTE DER UNMENSCHHEIT

im 18-ten Jahrhundert des Jahres 1784.

MIT BEIDER ÄÄNLICHEN SCHATTENRISSSEN, NEBST WAPEN
UND INSIEGLN.

HORIA SI CLOSCA

CAPII SI INDEMNATORII

RESCOLEI DIN TRANSILVANIA.

O SCHITIA FISIONOMICA

PERTRATATA IN MODU ISTORICU SI CARACTERISTICU, IM-
PREUNA CU ISTORIA ACESTEI RESCOLE.

UNU ADAUSU LA

CUNOSCINTIA DE OMENI SI LA ISTORIA BARBARIEI

din seclulu XVIII, anul 1784.

CU SILUETEL AMENDURORA, PRECUMU SI CU INSEMNELE
SI SIGILULU.

Karlsburg und Herrmannstadt, 1785.

IN KOMMISSION IN DER BUCHHANDLUNG DER GELEHRTEN
ZU LEIPZIG.

Alba-Julia si Sabiu, 1785.

IN COMISIUNE LA LIBRARIA INVETIATILORU
IN LIPSIA.

HORIA ȘI CLOSCA

ISTORIA Românilor din Transilvania, este istoria țieranilor din Transilvania. Invinsi de Unguri cu începutul secolului X, Românii fură desbrăcați cu încetul de toate drepturile politice, de toate drepturile omenești.

Ungurii, apucându la domnia țierei, începură și în Transilvania, la exemplul țierei ungurești, a împărți între sine locurile ocupate, *împreună cu toți locuitorii*¹⁾. Astfel se inaugură sistemul feudal în Transilvania.

Nicăiri această sistemă nu se dezvoltă mai neomenesce. Învingătorii, pușini la număr, dar barbari și sumetli preste măsură, de altă limbă, de altă lege, pururea trebuia să tremure de frica Românilor, cari eră mai numeroși fără asemănare, și cari nici în servitute nu voia să-și uite, că sunt Români, și că țiera e a lor. Ungurii, deci, credeă, că nu si-ar putea afla scăparea decât, se în stirpirea de tot a Românilor, se în cea mai adâncă apăsare a lor.

Când un popor e despoiat de toate, și mai rămâne un drept care nimen nu i-l poate răpi: dreptul urei sclăviei și a tiranului, dreptul firesc al *reșbunării*.

Dela început și până în zilele noastre, în curgerea amară de aproape una mie de ani, Românii, subjugati de barbari, părăsiți cu necredință de cei mai de frunte ai seii, de abia lăsară vre o ocaziune nefolosită, fără să apuce arma reșbunătorii în contra jugului străin. Er când nici reșculă nu se mai putea, nici asuprirea a o mai purta: atunci, trecea muntii la frații lor din țierile vecine, cu Negru, cu Dragosi, și alții.

Paginele istoriei sunt pline de revoltele țieranilor (*tumultus rusticorum*). Istoria și legile țierei, scrise de Unguri, numai sub nume de *hoți și tâlhari* cunosc pre Românii. În istorie, în decrete și legi, nu odată se vorbește despre *stirpirea* lor. Ba Sigismund, regele Ungurilor, propuse în conciliul dela Luca, la 1429, ca să se *estermine* până și Românii din Principate, împreună cu voievozii lor, ca unii ce nu sunt credincioși nimerei și trăesc numai din *furtisiaguri și pradă*.²⁾

Însă, *apa trece, petrele rămân*.

O răscălă înfricosiată făcură Românii la 1437. Dar urmările ei fură și mai fatali pentru Românii. Încă din secolul XII se mai asiediasă în țieră un element străin și inamic Românilor: oșpetii Sasi. Străinii, subjugători ai pământului și ai pământenilor, Ungurii, Secuii și Sasi, pușini la număr, coprinși de groza Românilor, înspăimântați de numărul și neastâmpărul acestor vechi domni ai țierei, se uniră strâns între sine, și se legară prin formală jurământă asupra Românilor.

Astă serbătorască conjurațiune, cunoscută sub numirea legală de *Unio trium nationum*: astă treime afurisită, încheiată cu scop de dechiarat de a ține pre Românii în servitute perpetuă și a-i *stirpi* chiar, aveă acum să devină fundamentul constituțiunei, temeiul drept-

1) Ibi dux (Arpad) condonavit snis nobilibus loca cum omnibus habitatoribus suis. Anonymus, Beale reg. Notar. c. XL. cf. XXI. XXII. XXX. — Mai toate faptele mai vechi, atinse în acest articol, se află mai pre larg documentate în *Istoria Românilor din Dacia Superiore*, tom. I, edit. 2, publicată de noi în Viena 1852.

2) *Miechow*, l. 4. Vedii și *Tesauri*, III, 255.

tului publică ală Transilvaniei, în cursu de mai bine de patru sute de ani. Astă conjurațiune pre faică, se reinnoia de a pururea, dela 1437 până în plin anul 1848, prin jurăminte publice si solemne, făcute de câtră regi, principii si împărați, si de câtră Staturile si Ordinele țierei, adică, de câtră acei ce pretindea a represintă întregă țiera Ardélului. Ce dicu pân la 1848? Chiaru în momentele ce scriemă acestea, se convoca la Clusiū o dietă, în temeiulă acestei păgâne *Uniri* de la 1437, dietă care să decidă despre esistintia țierei Ardélului...

La 1514, o altă răscolă de țierani devastă Ungaria. Țieranii fură invinsi. Doja, capul lor, fu pusă pre un tron de feră arsă, cu asemenea corună în cap, cu asemenea sceptru în mână. Complici lui, după fôme de 15 zile, fură condamnați să-și mănânce carnea friptă. Se făcu lege prin care totă țierani din totă țiera se condamnă la môrte, si môrtea numai pentru aceea să nu se esecute asupra tuturoră, ca să nu se stingă totă țierănimă, *fără de care*, dîce legea, *nobilimea pucini pôte*¹⁾, (ce naivitate barbară!); dar totă țierani din totă țiera ungurască si părțile ei, să-și pîrdă dreptulă strămutărei, să rămână *legati de pămîntu*²⁾, supuși domnilor cu adevărată si perpetuă *iobăgia*. Totu atunci se priimi si cartea de legi a lui Verböczy, în care se dîce că, *țieranul nu are nimic afară de simbria muncii sale*.³⁾

Mai departe nu putea merge barbaria aristocratică a Ungurilor.

De-si Românii din Transilvania nu luaseră parte la această răscolă: astă lege draconică se întinse totuși si asupra lor. Pînă acî țieranulă avea dreptulă de a cumpără pămînt: acestu dreptu 'lă perde acumă pentru *totă-d'auna*. De asemenea perde si dreptulă liberei *strămutări*, adică tristulă dreptu de a schimba ună jugu cu altul: singura usurare ce mai rămîne celui asupritu; acumă e legatu de pămîntu, cu legătură nedesfacută si perpetuă.

Asuprirea trecu preste toate marginele în secl. XVI si XVII. Acumă se desvîltă uniunea celor trei natiuni în totă vigôrea ei. Legile dechiară pre Români de *suferiti în țiera numai pentru folosul țierei si numai pîn la bună-plăcerea Ungurilor, Securilor si Sasilor*. De asemenea *suferita* si legea română. Arme Românii nu potă să pîrte, sub pedepsă de a li se tăia drépta; nici haine de pînură albastră, nici cămesiă de giolgiu. Popii români se tratéază ca si iobagii. Ei se chiamă *hoți publici si telhari* în legile țierei, si se potă prinde la simplu prepusu. Ei, popii români, se îndatoră a ernă căni de vînatu ai domnilor unguri. Ună episcopu român fu aruncatu jos pre feréstră din palatulă domnescu. Renumitulă mitropolită Sava Brancovich, aruncatu în temniță, de unde se scotea în totă vinerea de-lă bătea cu toiage pîn ce muri. Acestea câtră finitulă seculul XVII. Dacă astfel se trată capii beserecei, 'si pôte cineva face ideă despre asupririle ce trebuia să suferia bietii țierani. Acestia de abiă 'si mai putea răsuna acumă, cu ocaziunea invasiuniloră Domniloră din România si Moldavia: atunci cându ună Stefanu, ună Petru, ună Michaiu, si alți Domni viteji, intră în Transilvania, țieranii români de aici mai prindea inimă, se uniă cu ostile române, si ucidă pre Unguri, si ardea si prădă. ca într'o țiera care pentru ei eră valea plângerei, în care ei de abiă numai după môrte putea să capete ună petecă de pămîntu spre a repăusa de durerile vietiei. Legile relative la țieranii români în acestu periodu sunt: *de repetitione iobagionum*, adică, cumă să cêră si să aducă îndêrêtu legatu pe țieranulă fugitu dela ună domnă la altul; *de latrocinii Valachorum*; *de extirpatione radicis populi valachici*, item *de Valachorum progenie a stirpe delenda*; adică: despre lotriele Româniloră, si despre stingerea si stirpirea din rădăcină a gîteii române. Ună capu de Română omoritu făcea 40 de florini unguresci.

Cu finele secululă XVII venindă Transilvania sub casa habsburgică, Românii se implura de speranță, că Împăratulă *Romanilor* are să-și scape de apăsările barbariloră.

Trei cestiuni mari începă a se agită de acî înainte în Transilvania: cestiunea religioasă, cestiunea politică, si cestiunea socială a Româniloră, toate trele strîns legate între sine.

Religiunea ortodosă eră numai tolerată în țieră. Românii, persecutati înfricosiatu în credintia loră, crediură că n'ar fi altă chipu mai sigură de scăpare, de câtă a se alipi lînga

1) Quamquam omnes rustici..... capitali poena essent plectendi; ne tamen tanti sagvinis effusio adhuc sequatur et omnis rusticitas (sine qua nobilitas parum valet) deleatur; statutum est, etc.

2) glebae adstricti.

3) Rusticus praeter mercedem laboris sui nihil habet.

vreuna din religiunile recunoscute prin lege. La indemnurile curții împărătesci, Români, amăgiți, se uniră cu besereca Romei; însă numai o parte dintr'insii, și numai în cunoscutele patru puncte. Prin astă rumpere fatală din corpul României, popii români, ce e drept, scăpară de a mai ernă câinii de vênat ai boiarilor unguri, precum și de alte câte-va asemîni înfămie ce suferiă mai înainte, mai cu sémă sub principii unguri, până și sub Apafi; scăpară în parte de neînchipuitele persecutii religioase; li se dete voia de a învăția carte; se întemeiară câte-va scóle române; se trimiseră câti-va tineri la Roma, în Institutul de *propaganda fide*, și aiurea, de unde se întorseră apoi Klein, Maior, Sincal, și alții, inspirați, mai mult de geniul Romei antice, decât alu celei nouă. Etă mai tôte folósele Unirei. Dar de altă parte, religiunea română, în faptă, eră totu tolerată ca și mai înainte, și, ce eră și mai fatalu, Români eră rupti în două, și, desbinați, se certă acum între sine despre lucruri necuprinse de mintea omenescă, lucruri care póte nici în Cериu nu-sú definite. Apoi, pre lângă tótă voia căpétată de a ámbli la scólă, Ungurii se opunea cu tóta puterea, desceptărei Românilor, împedecându-i dela învătiatură și prin miđ-lóce violente. Asiă, de exemplu, într'o cercetare făcută din poroncă împărătescă pre la a. 1721, la plângerea Românilor din tinutul Albei și Ariesiului, se spunu tiraniile ce făcea domni unguresci, mai ales Kemenyesci, cu Români din acele tinuturi: cum nu-i lasa a merge la învătiatură, și dacă scapă ore-care la scólă, 'lă aducă inderétu cu mâinile legate la spate: asiă l'au adusu pre fiulu popii din Grindul dela scólă din Clusiu, și l'au pusu la bivoli domnesci, și dupa ce a fugitu érási din curte, ca să mérgă la scólă curtenii baronului Kemeny l'au persecutatu până la Ariesiu, acolo a săritu în apă de frică.

În cestiunea politica, Români cereă recunoscerea natiunii române, alătura cu cele tici natiuni conjurate. La care cerere, conjurati, în dieta lor dela 1743, cu mare indignatiune aduseră lege, prin care se respinge asemenea pretensiune, ca una ce *ar resturnă de totu sistema politică*, adecă *constitutiuinea séu dreptul publicu alu tierci*.

Desbinați în credință, tolerati și injurati în legea și în nationalitate lor, starea sociale a Românilor nu mîi eră de suferitu. Câte o singură mosiă de tieranu, adesu se împartiă la câte 8 și 12 insi, și apoi dela fiă-care se cereă servitie și pentru o mosiă intréga. Pre a locurea, lucră numai câte patru zile pre septemână pre séma domnului, cu mîncarea, cu vitele și unelte lor; ér pre timpul culesului și caratului, se îndatoră a lucra câte două-trei, ba și mai multe septemâni de a rîndulu, pîn ce isprăvia totu lucrul domnescu, încatu apoi pre séma lor numai atunci puteă să scere și să culéga, cându fruptele cădeă de pre-cópte ce eră, și numai atunci puteă să-si semine, cându timpul sementului eră trecut. Afară de acésta, mai răspundeă câte 22 fiorini de mosiă. Femeile și fetele trebuia să tórcă, să cósă, să tiésă, în curtea domnescă pre séma dómnei, fără a li se tiné în sémă. Unu tieran răspundeă câte unu fiorinu pentru femeile lor. Pre la unele sate eră constrinsi să priiméscă dela proprietariu vinu în pretiu de 25 fiorini, și daca nu voia să-lu priiméscă, trebuia totusi să-lu plétéscă. Proprietarii și arendasi vinul celu reu 'lu împartiă la tierani ca să-lu vëndiă, și dacă si vinul se strică au nu puteă să-lu vëndiă, căuta să răspundiă pretiul. La grapă 'i prindeă si pre ómeni ca pre vite. Afară încă de tóte acestea, mai dà dicimă atălu din bucate câtu și din vite; apoi, găini de anulu nou, purcelu grasu, ovésu, și alte onorarie.¹⁾ Astfeliu, tótă diua în brazda domnescă, nici nóptea nu eră totu-d'auna a tieranului, nici averea, ba nici femeia și copila sa. Tieranulu nici serbatorile nu eră totu-d'auna liberu. Dreptu de a cumpără imobile nu aveă; fiindu legatu de pămîntu, dela unu domn la altulu nu se puteă strămută. Curtea imperatésca aveă multe interese de a îndreptă și a regulă sórtea tieranilor; cu deosebire, pentru regularea finanțelor tierii, eră neapertu a alege mosiele colonicali, și a îmbunătăți și starea tieranilor, de óra ce acești tierani, *tolerati, în vechia lor patriă, numai pentru folosulu tierci*, și despoiat de tóte drepturile, eră încarcati cu tóte îndatoririle, nu numai cătră proprietari, dar și cătră Statu ei singuri purtă tóte sarcinele publice, de unde se și numia *mis ra plebs contribuens*. Dar

1) Sa se védia tóte acestea si alte mai multe si mai pre largu la Klein, *Historia Daco Romanorum*, publicata de D. Laurianu, în *Instructiunea publică*, foia pre luna lui Martiu si Aprilie 1861, pag. 112; precum si în *Grof Teleki Domokos, A Hora-tamadás tortenete. Pest, 1865. pag. 65—68.*

tóte propunerile, făcute de Curte, câtră tóte dietele, fără incetare, in favórea Românilor, cu mână se răspingeă séu se aruncă la o parte. Adesú Curtea se vedeă nevoită a face legi prin decrete date in favórea Românilor, care însă de abia mergeă mai departe decâtă a dà formă legale asupririlor seculare; nici măcară libera strămutare nu li se acordă. Pre la 1743, asistându in dietă si nemuritoriul episcopu unitu, Inocentiu Klein (Miculu), începú de o dată a suspinā si a geme. Intrebarā Ungurii, «că-cl suspinā astfelu.» Răspunse episcopul: «Plângu si suspinū pentru dreptate, care, de câte ori e vorba de Români, nu mai are locu nici votu in acéstă casă a terei, că nimen nu-si ridică cuvântul pentru usiurarea Românilor, si toti pentru apăsarea lor.» Magnati, turbati, cu vóce innaltă incepură a răcni: «Ce felu, Românul dela oi, acestu Oprea, să ne invetie pre noi dreptate»; si apucându pre episcopu, eră pre aci să-lu arunce de susú pre feréstră, dacă nu intreveniā alti mai cu minte¹⁾. Episcopul însă nu incetă de a se luptă pentru drepturile Românilor, pân ce in urmă se vediu nevoitu a fugi din tiéră, si a muri in durerile esiliului.

Astfelu stă lucrurile pre timpul împărătesei Mariei-Teresiei.

Unirea, precumú insemnarămú, adusesese câti-va tineri dela Roma, cari vėdiuseră acolo columna lui Traianu. Inturnându-se a casă, ei incepură a desceptă ideile de nationalitate. Românii, mândri de innalta lorú origine, incepură a crede cu tărfa, că, după dreptu, tiéra e a lorú, si nu a străinilor. Ideile prindeă totu mai adēnci rădēcini prin scóle, la care Românii 'si trāmiteă copiii cu totu de a dinsulu, pre lângă tóte pedecile ce intimpinā din partea Ungurilor. Asiā, Românii, sub Maria-Teresia, si mai alesú sub Iosifú II, aveă câti-va ómeni, pre câtú de invētiati pre atātu de mari Români. Insemnāmú, pre lângă episcopul Klein, pre episcopul Grigorie Maior, care aflându-se odinórá in visitatiune canonică in tinentul Desiului, i se plāseră credinciosii că n'au beserecă, nici capētă locu ca să-si facă: atunci episcopul, răpitú de spiritul divinú, 'si ridică mânilē câtră ceriuri si eschiamă: *Dóme Dumnedieule, asiā-ti trebue, dacă ai datú toti locul domnilorú, de acumú n'ai nici atāta, ca să-ti ridice ómeni casă.* Strimtoratú de inimiți sei si ai Românilor, Maior se lāsă de episcopfa la 1782, si muri cu inceputul anului 1785. Sub Iosifú împēratu inforiā si nemuritoriul Sincai, Istoriculú. Elú eră Directoru alú scólelor române din Transilvania, dela 1780, pân la 1792, cândú 'lu scóseră inimiți genulú românú, si-lú persecutară apoi pân la cele din urmă, asiā încātu pân astădi nu se sci loculú nici anulú mórtei lui. Trei sute scóle române intemeiasē neobositulú Sincai.

Domnindú încă Maria-Teresia, Iosifú II cercetă Transilvania la 1773. La anulú următoru, 1774, guvernulú Transilvaniei priimi ordine să pregătēscă o lege regulátóriā raporturilor între tierani si proprietari.

După mórtea Mariei-Teresiei la 1780, luă frēnele guvernulú fiu-seú Iosifú II. Iosifú, indatā la 1781, introduse concivilitatea universale; decretă apoi tolerantia religiósă; publică decrete favoritóriē tieranilor, precumú libera migratiune si altele. Principiulú celú mare alú egalitātii eră să se realizeze. Aceste reforme intērtă pre Unguri, si impleă de sperantie pre Români.

In vara anului 1783, împēratulú visită Transilvania. Românii alergă din tóte pârtilē in calea împēratului, si-i încarcă trāsura cu plāngerī amare de asupririle ce suferiā din partea Ungurilor; că-cl, pre lângă tóte decretele împērātesci, asupririle totu nu voiā să inceleze, si acumú pēreā a fi cu multu mai dureróse si mai nesuferite ca veri-cāndú altă dată.

In midi-loculú acestorú suferintie amare si reforme neputincióse, o mică schintea puteă să aprindă unú mare focu.

Unú procesú între tieranii si administratorii domeniului Zlatna, pentru nedreptătile ce li se făceă, rēsculă pre acesti Români, desperati de a-si mai găsi dreptate pre altă cale. Horia, Closca si Crisianu, se punú in fruntea lorú. In scurtu rēscóla iea unú caracterú serios si generalú: ea se intinde nu numai in Transilvania, dar pân si între Români din Banatú si de pre Crisiu.

Români pradă si taiă pre Unguri, amerintiāndú a-i stinge pre toti.

1) Klein, la Laurianu, Instructiunea publică, 1861, pag. 112.

Pretensiunile lor sunt: ca nobilii si privilegiații să nu mai fiă în țieră; nici iobagi să nu mai fiă; toți țieranii să se facă proprietari de pământ; toți locuitorii țierei, fără deosebire, să dea dare; drepturi si îndatoriri egale pentru toți; cu un cuvânt: *libertate si deplină egalitate, civile si politică*. Etă marile idei, sociali si politice, pentru cari se sculară si se luptară Românii din Transilvania la anul 1784.

Reu armati, neorganizati, fără căpitanii instruiti, părăsiti de fruntasii natiunii, țieranii români nu se putură ține lungu timp în fața ôstei împărătesci. Ei se supuseră, capii lor fură trădati, si preste puçin, executati în modul cel mai barbar.

Multă vorbă s'a făcutu, si multe cercetări, mai alesu din partea Ungurilor, asupra cauzelor si asupra scopului acestei răscole. Êră unu istoric adevăratu, care scie si vră să privescă lucrurile cu ochiul filosofic, care cunoșce legătura logică a celorl trecute cu cele presinti, nu pôte să stea unu momentu la indoelă, nici asupra cauzelor nici asupra scopului adevăratu al răscolei dela 1784. Nu procesulu cu dregătorii si arendasii domeniulu Zlatna; nu conscriptiunea militară la care alergă Românii; nu călătoriu lui Horia la Viena, nici reformele lui Iosifu, sevă slăbiciunea si lipsa de întielegere a guvernulu civilu si militaru alu Transilvaniei, sunt adevăratele cauze ale acestei răscole. Tôte acestea eră incidente cari puteă să grăbescă si să ajute chiaru, ér nu să dea nascere unei revolutiuni. Revolutiunile nu nascu dintr'unu incidentu, ci dintr'o necesitate. Grămada apăsărilor de seculi, ce nu mai eră de purtat: etă adevărata cauză a răscolei lui Horia.

Ce se tine de scopulu răscolei: cine se mai pôte indoi că, Horia se luptă pentru libertate, si încă pentru libertate, nu numai sociale, dar si politică si nationale, precum se vede din puntele ce a trimisu elu tablei din Hunedóra. Elu se luptă pentru dreptulu poporulu celui mai vechiu si mai asupritu alu țierei, în contra celui mai neînfrénat popor aristocraticu care nu-si întemeiă tirănia decâtu în fortiă, în sabiă, în cucerire. La 1784, elu proclamă cu arma în mână, într'o țierisioră depărtată si de abiă cunoscută a Europei răsăritene, principiile, cari, preste vreo cinci ani în urmă, aveă să triumfe în cea mai luminată si mai civilisată țieră a Apusulu si a Lumei. La 1784, elu cade martiru ideiloru pentru cari aveă să se lupte si nepotii lui la 1848.

Crudimi s'au comis, ce e dreptu, mari si infricosiate, prădi, aprinderi, omoruri, din partea Românilor ca si din partea Ungurilor, la 1784 ca si la 1848. Acésta e trista fatalitate a tuturor răscoleloru, a tuturor justitiilor populare. Sunt durerile nasceriloru si ale renasceriloru, sunt urmările justitiei răsbunătorie. Considerându natura desvălirei omenesci, noi plângem mai multu decâtu ne mirăm de aceste crudimi. Crudimile nôstre se comitu la 1784, se comitu în Transilvania, la marginea Europei, si asupra unei aristocratii cerbicoșe si neînfrénate. Êră în Francia, cea civilisată, în urmă cu cinci ani, la 1789, răsturnându-se institutiunile lunei vechi, se proclamă libertatea țieranulu de cătră chiaru domniul lui. Aici, răsbunarea, ar crede omulu, nu-si mai puteă avè locul: din contra, numai recunoscintia cătră generosii liberatori. Si cu tôte acestea, țieranii francesi, în locu de mulțămă, chiaru în momentele eliberării găsiră de cuviintiă a răsplăti boiariloru nedreptățile seculiloru. Eră o crimă atunci a fi nobil, nici sexulu nici etatea nu mai apără de răsbunarea multimei. Crudimile lor înfiorătorie ținu vreo doui ani de dile, crudimi cu cari nu se mai potu asemănă escesele țieraniloru români dela 1784.

Noi plângem, nu aprobăm aceste justitii, dar nici putem acușă pre cine-va din popor: nu, pentru că justitiile lui sunt *impersonali, ca justitia lui Dumnedișu*, cum dice Victor Hugo¹⁾. În locu de a acușă cu nesocotintiă, mai bine să întrebăm si să cercetăm ca istorici si filosofi, ce voia Românii dela 1784, si ce voia aceia asupra căroră se răsculaseră ei? Acești țierani, acești Români, despoiați de tôte, golii si flămândi, pre ale căroru fece eră săpate nedreptățile si durerile vécuriloru, selbatici de suferintie si de răsbunare, urlându si dându pre mórte, cu sapa, cu cósă, cu securea, ce voia ei? Ei voia capetulu apăsării, libertatea si egalitatea, pânea pentru toti, dreptatea pentru toti; împinsi la cele din urmă, afară de sine insisi, ei voia tôte acestea prin violentia cea mai selbatică. Asiă, ei eră sel-

1) Les Misérables.

batici, dar eră sëlbaticii *civilității*: de-si cu furiă, prin cutremur și spaimă, ei proclamă dreptatea; ei părea a fi barbari, si ei eră mântuitori. Dar inimi lor ore ce voiă? Străini in țieră, dar îmbrăcați si sătu din sudorea de sânge a pământenilor aserviti, ei insistă pentru totu ce e mai neomenesc din evul mediu, pentru servitute, pentru tortură, si pentru mörte cu chinuri, asupritori si omoritori de ömeni după forme: acestia eră civilizati, dar civilizati *barbariei*.

Pre cari să-i preferimu?

Negresitu că e mai bun progresul fără teröre. Dar fiindu acesta cu neputintiă, si avëndu să alegem între cei d'ântăiu si cei de alu douilea, noi nu ne indoinu unu singuru momentu, a ne pune in sirurile *barbarilor* civilitati.

Etă cumu judecăm noi pre Horia, si tôte crudimile comise in rëscolă dela 1784.

Nu, Horia nu eră hotiu si ucigetur; elu eră unu mare tieranu, o rară figură in istoria desvoltării omenesce, una din acele inime mari cari sunt capabili a coprinde singure in sine tôte durerile seculare ale unui popor, si tôte suvenirile lui, si tôte patimele lui cele legitime. Răpitu de suvenirile trecutului, de durerile presintelui, de patima cea dulce a libertății, de ura cea sacra a tiraniei, apuca arma in mână, totu cei asupriti 'i urmază cu insulfetire, si se aruncă asupra străinului apăsătoru, cu mai multa patima decâtu inteligintiă. Daca intru adevêru Horia eră unu tieranu fără invetiatura: mintea si inima lui cu atât e mai mare, că au știutu să se inualtie la ideile umanității, si părăsitu, seu celu-pușinu, ne-ajutat de cei mai de frunte ai natiunei, inșoțitu numai de tierani, a avut curagiul de a se sacrifică pre sine pentru aceste idei. Eu mă inchinu cu umilintiă si cu respectu memoriei acestui mare tieranu, si nemuritoriu Român.

Istoria acestei rëscole de acumu 81 de ani, nici pân astăzi nu e scrisă. Ungurii nu o scrie: ei aru fi doritu ca, din totu ce privesce acêstă rëscolă, să nu rămână decâtu o vagă aducere a minte de jafurile si omorurile ce au comis Românii; apoi si de almintrea, e cunoscutu cumcă Ungurii sunt cei mai partiali, cei mai rei istorici. Êr Românii nu cuteză să o scriă. De aci a urmatu că, noi insine, Românii din Transilvania, pre cându âmblam la scôla, eram apröpe de a crede, după câte audiam dela profesorii nostri unguri, că Horia, ca si Michaiu, nu aru avê altu locu in istoria, decâtu locul ce se cuvine hotiloru si telharilor celor famosi. Si dacă n'ar fi între Românii cine să scria istoria dela 1848: dupa cele ce scriu Ungurii chiaru si astăzi, sunt hoti si telhari totu ce făcurăm noi si la acestu anu in Transilvania.

Încă din copilăria mă interesam de totu ce se atinge de rëscolă lui Horia. Dar pușine documente am pututu culege. Bibliotecile eră departe. Archivele unguresci ne eră inchise.

Etă ce putem presintă de o cam dată lectorilor nostri:

1) *Horia und Klotska, Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. etc. Karlsburg und Herrmannstadt, 1785.* 71 pagine in 8°. La inceputul cârtii se află silhueta lui Crisianu, la capetulu ei, a lui Horia si a lui Closca, precumu si sigilul si insemnele lui Horia, facsimilate. Autorulu scrierei nu se arată; dar elu are destula cunoscentiă a impregiurărilor țierei de atunci. Titlul acestei cârti 'lu cunosceam mai de multu din Catalogulu bibliotecei Szechenyiane din Pesta. La 1863 ne indreptarăm cătră onorabilul nostru amic, D. A. Romanu, profesor la universitatea din Pesta, care binevoi a ne procură o copiă ndela, revédiută de dumnealui insusi, după esemplariulu din Pesta. D. Profesoru Romanu o si publicase atunci, in traducere, in diariulu seu *Concordia*. — Astă scriere, după impregiurări, e destul de impariale din partea unui străinu. Cele ce spune despre planul lui Horia, de a restabili *Imperiul Daco-Romanu*, precumu si despre relatiunile ce ar fi avut elu cu Românii din Principate, multu ne tememu nucurva să fiă calomnie de acelea care Ungurii totu-d'aua știu să le reinnoesca la asemin impregiurări. Totu asi de pușinu putem crede in autenticitatea sigilulu si insemnelor lui Horia. Pre insemn stă scris impregiur: HORIA REX DACIAE. 1784. NOS PRO CAESARE. Êr pre sigil, de o parte: R. D. HORIA. 1784; de alta: *Horia bē si hodinesce, Tiēra plānge si pletesce.* HORIA REX DACIAE: acêsta ar fi fostu o crimă in contra maiestății, care de sigur n'ar fi rămas neatinsă in sentintia dată

asupra lui Horia; sentinția însă o cunoșcem, și despre această monedă și titlu nimic nu memorizăm. Apoi, dacă cântecul ce fermecă până astăzi pe toți Ardelianii:

Horia bē la cărelmă in dēlū,
Domnii fugū totii din Ardēlū.
Haidetii feciori după mine,
Să vē invētiū a trăi bine.

e un cântec românesc; nu mai incape îndoială că versul:

Horia bē și hodinesce,
Tiera plânge și plētesce.

e produsul imaginației poetice a Ungurilor. — Mai cetim în această cârtică, că Horia ar fi fost fratele unui episcop român care l-ar fi numit căpitan într-un escadron de husari ridicat de însuși episcopul pre seama împăratului. Dar n'avem nici o altă probă pozitivă întru acesta. De altminteră e că se scrie istoricul Klein despre episcopul Aaron din *Bistra*: «Pre la 1755, când tinea Maria-Teresie bătaia cu Prusul (Burcusiul), Episcopul Aaron de împreună cu totu clerul au dat o companie, adică 130 de husari cu arme, cu cal, cu haine și cu toate cele de trebuință. Totu preotul spre rădicarea companiei acestia au dat câte un galbinu.»¹⁾

Partea 1 și 2 a acestei scrieri e tradusă de noi, e partea 3, cea mai grea, binevoi a o traduce onorabil domn Eugen Predescu, membru al Înaltei Curți de Casație și de Justiție.

2) *Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen entstandenen Unruhen, von G. M. Wien, 1784.* 8 foi în 8°. Aveam și noi această cârtică; ne mai trimise un exemplar spre întrebuințare pre-onorabil domn A. Hurmuzachi din Bucovina. Exemplarul domnului Hurmuzachi cu atât e mai pretios că, afară de copia însemnelor lui Horia, are și portretul unui Român înarmat, apoi un tabel care arată cum au prins pre Horia și pre Closca, și un alt tabel, cum stau ei, amândoi, închisi la Alba-Julia. În fine, în exemplarul domnului Hurmuzachi se mai află două foi scrise cu mână: descrierea chipului lui Horia și Closca.

3) Corespondință de gazete franceze contimpurane, culese de Nicu Bălcescu, comunicate de D. Odobescu.

4) *Acta et Relationes de funestissimo tumultu Transylvanico, quem praedo Hora, alias Nicula Ursz, Dux rebellium Valachorum cum Kloszka Ivon Csuri excitavit. MDCCLXXXIV. Figuris illustrata.* Manuscript contimpuran, de 67 foi în 8°, comunicat totu de onorabil D. Al. Hurmuzachi. Cu totă probabilitatea, această colecție de documente, e de celebrul istoric Jos. Benkő. Între altele coprinde și faimoasă relație a comitatului Hunedorei către comisariul Iancowics: *Species facti de Lanienis per Gentem Valachorum in Inqlyto Comitatu Hunyadiensi cum Zarand unito, anno 1784, sub decursu mensis Novembris patrat.*

5) Cartea intitulată: *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freiherrn Samuel v. Brukenenthal Gubernators von Siebenbürgen. Aus archivarischen Quellen gesammelt von Joh. Georg Schaser, Pfarrer zu Thalheim. Hermannstadt, 1848.*, are un capitol întreg despre răscola lui Horia, intitulată: *VII. Des Gubernators Berichte über den Aufruhr walachischer Unterthanen unter Hora und Kloszka und die dem Br. Brukenenthal erteilten kais. Befehle.* pag. 60—99.

6) În pretiosul volum de documente ms. care mai anul trecut binevoi a ni-l face daru Esclentia Sa Părintele Mitropolit Alex. Conte Sterca-Sulutiu, se află și câte-va documente relative la această răscolă.

7) *Foia pentru minte inima și literatură*, N° 31, 32, 33, 34 și 45 din a. 1862, și N°

1) Acte și Fragmente istorice-beserecești, de Tim. Cipariu. pag. 107.

1 si 2 din 1863, încă contină câte-va documente despre răscola dela 1784; între altele, sentința dată asupra lui Horia și Closca.

8) *A Hóra-támadás története. Irta id. Gróf Teleki Domokos. Pest, 1865.* are un merit necontestabil că ne arată o multime de documente relative la această răscolă, aflătoare în biblioteca Telekiană din Osiorhei, în biblioteca muzeului din Clusiu, precum și în alte colecțiuni și biblioteci private.

9) Interesanta critică a domnului Francisc Szilagyi asupra scrierei contelui Teleky, în traducere în diariul *Concordia* N° 8, 9 și 10 din an. 1865.

10) Afară de siluetele și desemele din cărticica *Horja und Klotska*, si afară de tabelele din cartea comunicată de D. Hurmuzachi, mai posedem noi însine următoarele: a) silueta lui Horia și Closca, edițiune originală în 4°, pre care se citește următoarele: *Nicola HORA und Gloska IVAN, Oberhäupter der rebellischen Wallachen, wurden d. 3ten Januar 1785. in der Radaker Waldung gefangen genommen, und von dem Obristlieut. von Kray vom 2ten Szeckler Regiment nach Carlsburg gebracht. Moeglich fec. et excud. Norimb. adeca: Nicolae Horia și Ioan Closca, capi Românilor rebeli, fură prinși în pădurea Radacului la 3 ianuariu 1785, și aduși la Alba-Iulia de locotenente-colonelul Kray din ală douile regimentu secuescu. b) silueta lui Horia, a lui Crisian și a lui Closca, edițiune originală în 4°, pre care, pre lângă numele lor, stă scris: *In Wien zu haben bey Antonius Aloysius Haeinle, Kupferst. c) trei busturi ale lui Horia, toate trei în edițiuni originale în 8° mic; pre două stă scris: HORIA Wallach: Rebelle.; érá pre ală treilea: Horja Anführer der Walachischen Rebellen welcher d. 30 Dec. 1784 in der Radaker Waldung gefangen genommen worden. F. M. Will exc. A. V. adeca: Horia, conducătorul rebelilor români, care fu prins în pădurea Radacului la 30 decembrie 1784. d) Portretul lui Horia, pre care stă scris: I. Adam fe. Orden des Hora. (stă si ordinul). Hora Anführer der Wallachischen Rebellen welcher den 30ten X^{ber} 1784 in der Radaker Waldung gefangen genommen worden. e) Portretul lui Closca, totu edițiunea lui Adam în 8°: Gloska, ein Gehülfe des Rebellen Hora, welcher mit ihm gefangen worden. adeca: Closca unu ajutoru alu rebelului Horia care a fost prins împreună cu densusu. f) Altu portretu alu lui Closca, totu de Adam. g) Chipu alegoricu alu lui Horia. I. Percz à Czechow fec. reprezintă crudimile lui. h) Portretul lui Horia, Closca, și Crisianu, în 4°, dupa esemplarele ce se află în biblioteca Brukenthal în Săbiu. Părintele Vasile Rusu, demnulu protopopu al Săbiului, si vechiu amic al nostru, rugat de noi în vara trecuta, binevo a ne procură copie exacte, luate prin fotografiă, după aceste trei portrete. Pe portretul lui Horia stă scris: NIK. URSZ ALIAS, HORA TUMULTUS RUSTICANI VALACHORUM IN TRANSILVANIA A° 1784 EXCITATI AUTHOR. adeca: Nicol. Ursu, séu Horia, autorul răscolii țieranilor români din Transilvania la 1784. Pre alu lui Closca: VARG. IUON ALIAS KLOSKA IUON HORAE PRIMARIUS CAPITANEUS. adeca: Iuon Varg. séu Closca, căpitanulu primariu alu lui Horia. Pre alu lui Crisianu: KRISSAN DSURDS EX KERPENYES TUMULTUS IN TRANSILVAN. A° 1784 EXCITATI CORIPHEUS TERTIUS. adeca: Giorgiu Crisianu din Cărpensi, alu treile corifeu al răscolii din Transilvania dela 1784.**

Toate documentele, precum și portretele, desemele și tabelele, mai susu atinse, le vomu publică pre rând. Nu mai puțin, și câte altele vomu mai priimi și descoperi de aci înainte.

București, octovre 1865.

A. PAPIU ILARIANU.

ICH' ICH von dem Karakter, der Geistesfähigkeit und Nichtfähigkeit, dem Personal, und äusserlichen Ansehen, Gemüthsbeschaffenheit, nach allen ihren Krümmungen und Gleichen u. s. w. spreche, will ich erst Handlungen und Thatsachen vorausschicken; darauf Physiognomik und Pathognomik*) vereint damit vergleichen, und dann endlich das Resultat nach

jenen herleiten und durch Erfahrung bestätigen. Und eh' ich noch zu Thatsachen und Handlungen komme, will ich erst die Leser mit dem Nazional dieser Aufrührer überhaupt bekannt machen, weil gewis unter ihnen viele seyn werden, die die Wallachen dem eigentlichen Ursprung und ihrer izigen Völkerschaft nach, nicht kennen.

*) Physiognomik und Pathognomik werden richtig so von einander unterschieden: erstere (wenn sie der Pathognomik entgegen gestellt wird) ist Kenntnis der Zeichen der Kräfte und Anlagen des Menschen; letztere (der Physiognomik entgegen gesetzt), ist Kenntnis der Zeichen von den Leidenschaften. — Die Physiognomik zeigt den stehenden, die Pathognomik den bewegenden Karakter. Der stehende Karakter liegt in der Form der vesten, und in der Ruhe der beweglichen Theile. Der leidenschaftliche in der Bewegung der beweglichen. — Physiognomik zeigt die Summe der Kapitalkraft; Pathognomik das Interesse, das jene abwirft. Erstere, was der Mensch überhaupt ist, und letztere was er in dem gegenwärtigen Augenblick ist; erstere, was er seyn kann, letztere, was er seyn will. Die erstere ist die Wurzel und der Stamm der andern; der Boden, worauf die andere gepflanzt ist. Wer die letztere ohne die erstere glaubt, glaubt Früchte ohne Stamm, Getreide ohne Boden. Pathognomik hat mit der Verstellungskunst zu kämpfen; nicht so die Physiognomik. und doch leseu mehrere pathognomisch als physiognomisch; aber für Wahrheit und Richtigkeit sind beide Wissenschaften unzertrennlich.

MAI innainte de a vorbi despre caracterul, capacitatea si incapacitatea spirituale, despre persoana si inafisarea dinafara, si despre insusirile inimei acestor resculatori: voi espune mai antaiu faptele lor, le voiu considera apoi dupa legile fisionomice, si patonomice*), si in fine, voi deduce rezultatul

dintr'insele, si-lu voiu intari prin esperiintia. Si inca innainte de a trece la espunerea faptelor, voi sa facu cunoscuta lectorilor nazionalitatea acestor resculatori, pentrucă, nu me indoescu că voru fi multi cari nu cunoscupre Romani dupa adeverata lor origine si nazionalitate.

*) Fisionomica si Patonomica se pot deosebi pre-bine in urmatoriu mod: Fisionomica (opusa Patonomice) ne arata semnele puterilor si aplecarilor omului; Patonomica (opusa Fisionomice), semnele pasiunilor lui. Fisionomica ne arata caracterul statatoriu, er Patonomica caracterul cel miscatoriu al omului. Caracterul statatoriu zace in forma partilor celor solide, si in repausulu celor miscatorii; er caracterul miscatoriu, in miscarea partilor celor mobile. Fisionomica arata suma puterei capitale; era Patonomica, aplecarile ei. Fisionomica invatia, ce este omulu preste totu, Patonomica, aceea ce elu este intr'unu momentu datu; Fisionomica, arata ce pote fi omulu, Patonomica, ce vre a fi. Fisionomica e radecina si trupina Patonomice, fundamentulu pe care e plantata Patonomica. A presupune una fara de alta, insemneza a presupune frupte fara trupina. Patonomica se lupta cu arta faciariei; cu totulu altmintea e cu Fisionomica. Cu tote acestea, mai multi privescu la Patonomica decatu la Fisionomica; pentru aflarea adeverulu insa. Aceste dou sciintie sunt nedesparte.

1. WER UND WAS DIE WALACHEN WAREN UND IZT SIND.

Selbst die meisten Zeitungsschreiber scheinen diese Nation noch nicht genau zu kennen; man hat dieses in den meisten fliegenden Blättern, und fast in allen undeutschen Zeitungen bemerkt; und insonderheit haben hierin die englischen und holländischen gegen die Geographie angestossen, die sich gar keinen Begriff von den Wallachen in Siebenbürgen machen zu können, scheinen. Man hörte sie immer von einem gefährlichen und grossen Aufstande in der Wallachey schwätzen, und was unverzeihlich ist, von dem kaiserlichen Antheile in der Wallachey; da sie sich doch aus jedem geographischen Handbuche hätten unterrichten können, dass der Kaiser nicht einen Zoll breit Land in der Wallachey besitze; denn die Bucowina ist ein Theil von der Moldau und gehört keinesweges zur Wallachey. Wahr ist's inzwischen, dass auch Wallachen in Siebenbürgen, Kroatien, Ungarn und in noch einigen anderen dortigen kaiserlichen Provinzen wohnen; allein man muss hier unterscheiden, dass Wallachen kein eigentlicher oder eigenthümlicher Name (*nomen proprium*), sondern nur ein Bei oder Zuname (*appellativum*) von allen jenen Völkern ist, die von Römern herkommen.

Die Slaven und Ungern belegten sie mit dem Namen Wlachen oder Wallachen; die Deutschen nennen sie Walische oder Wälsche, in den Niederlanden heissen sie Wallonen, und in England hat die Provinz, wo die römischen Kolonien wohnten, ebenfalls davon den Namen Wales bekommen, und das gemeine Volk spricht daselbst dieselbe Sprache, die die Wallachen in der eigentlichen sogenannten Wallachey, in Siebenbürgen und Ungarn reden.

Die Wallachen in Siebenbürgen sind mithin Nachkömmlinge der römischen Kolonien von Dacien. Die mehresten sind griechischer Religion, und machen bei weitem den grössten Theil der Einwohner des Großfürstenthums aus. Ihre Anzahl belief sich im Jahre 1761. auf 547,243; in der hierauf im Jahre 1766. gehaltenen Zählung der übrigen Glaubensgenossen aber nicht mehr als 93,135 Katholiken, 130,365 Lutheraner, 140,043 Calvinisten und 28,647 Socinianer, zusammen auf 392,190. Seelen. Im Jahre 1772. betrug nach einer genau angestellten Zählung die ganze Summe der nicht unirten oder altgläubigen Wallachen 558,076, und der (im Jahr 1698 mit der katholischen Kirche) unirten 119,230, und ihre ganze

CINE SI CE AU FOSTU ROMANII SI CE SUNT EI ASTADI.

Chiară si cea mai mare parte din publicistă, nu pară a cunoaște bine această națiune: precum s'a putut observa chiară si in cele mai multe din gazetele germane, si mai in toate cele ce esă afară din Germania; cu deosebire gresiesc in această privire, gazetele engleze si olandeze, cari se pare că nu-si pot face nici o idee despre Românii din Transilvania. De a pururea le audia făcendă vorbă despre o mare si periculoasă răscălă in Tiăra-Romănescă, ba încă, ce nu li se pôte eră, despre o parte de locă ce ar fi posedendă împăratul in această tiără; cu toate că usioră se putea incredintă din ver-ce manuală geografică, cumcă împăratul nu posedă nici o palmă de locă in Tiăra-Romănescă, de oră ce Bucovina e o parte a Moldaviei, ce nu se tine de Tiăra-Rom. Adevărată că locuesc Români si in Transilvania, si in Croatia, si in Ungaria, precum si in alte provincie imperiale; dar este de luată aminte, cumcă numele de Valachi nu e nume propriu, ci ună nume apelativă, comună tuturoră poporeloră ce se tragă dela Romani.

Slavi si Unguri deteră acestoră popore numele de *Plachi* sêu *Valachi*; Nemti le dică, *Walische* sêu *Wälsche*; in Belgia se chiamă *Valoni*; de asemenea in Englitera, provincia in care se asiediară colonie romane, priimi numele de *Wales*, si poporulă de acolo vorbesce totă acea limbă care se vorbesce si in Tiăra-Romănescă, in Transilvania si in Ungaria.

Asiadar, Românii din Transilvania sunt descendinti ai coloniilor Romane din Dacia. Cei mai multă sunt de religiunea grecăscă, si facă partea cea mai mare a locuitoriloră acestui mare principat. In a. 1761, numărul loră se urcă la 547,243; ér următorii celorlalte confesiuni, după conscriptiunea făcută mai in urmă, la 1766, eră numai 93,135 catolici, 130,365 luterani, 140,043 calvini, si 28,647 sociniani, cari totă împreună facă 392,190 suflete. După o conscriptiune mai acurată dela 1772, Românii neuniti eră in numără de 558,076, éră cei uniti la 1698 cu besereca Romei, 119,230; prin urmare totă Ro-

Volkszähl zusammen 677,306 Seelen. Die meisten dieser Menschen sind von einem wohlanscheinlichen, schön männlichen, vesten starken Körperbau und besonders fruchtbarem Geschlecht, welches aus römischen Stamm entsprossen das Feuer seines Ahnenbluts nicht leicht bergen kann, ihr Durst nach Freiheit ist eben so unwiderstehlich als unaustilgbar, und ihr Schmachten nach dem Ansehen ihrer Urväter blickt selbst unter dem izzigen härtesten Drukke des von ihren Ueberwindern den Ungern eingeführten unseligen Feudalsystems, (das in Siebenbürgen noch nicht wie in Ungarn durch ein menschenfreundliches Urbarium gemässigt und erträglich gemacht worden ist) — und der daraus entstehenden Unwissenheit und Rohheit, doch noch sichtbar aus ihren Augen hervor. In der That sind sie seit ihrer Ueberwindung an Grund und Boden haftende Sklaven ohne Eigenthum und Rechte gewesen, und — noch. Ihre Grundobrigkeiten haben sie meistentheils mit so

wenig Schonung behandelt, dass ihnen nie so viel Zeit übrig blieb, dass sie ihr eignes Feld selbst hätten bestellen können; sondern die Weiber musten solches bestellen, um nur die Familie kümmerlich zu nähren. — Diese Völkerschaft also ward zu Rebellen! — Und wenn man nun zu diesem Drukke die natürliche Abneigung hinzu thut, welche die Wallachen gegen die Ungern als fremde Nazion und Katholiken haben, so ist die Möglichkeit leicht einzusehen, dass der einmahl unter ihnen entstandene Aufruhr so schnell hat um sich greifen können, und so verwüstend hat — ausfallen müssen. Aber bei weitem nicht so leicht und so bestimmt lässt sich die eigentliche Veranlassung dieses Aufruhrs angeben, und bis izt entscheidend vestsetzen; Indessen will ich meine Leser vermöge der vor mir habenden Nachrichten auf die Spur und Bahn dazu führen, in so weit mir's möglich ist, und so viel sich thun lässt.

2) ANLASS, URSACHE UND BEWEGGRÜNDE DES IM JAHR 1784 ENTSTANDENEN AUFRUHRS IN SIEBENBÜRGEN — GESCHICHTE DES FORTGANGS UND DER ENDIGUNG DESSELBEN.

Schon seit geraumer Zeit bemerkte man ein sichtbares Misvergnügen der Wallachen, welches sich in den letzten Tagen des Okto-

bers 1784, auffallend äusserte; besonders geschahe dies zuerst im sogenannten Hatzeg, da eine grosse Anzal Bauern sich zusammen rottete

măniî împreună numără 677,306 suflete. Cea mai mare parte a acestorî omeni, sunt bărbati frumoși, tari, bine făcuti, si de unû genû forte sporitoriû, cariî, fiindû de vitiă romană, nu usiorû potû s'ascundă sângele celû infocatû alu străbunilorû sei. Setea lorû de libertate este neinvinsă, si dorulû mărimel strămosiesci străluce invederatû in ochiî lorû, chiarû si sub apăsarea cea crudă a sistemel feudale, si sub vëlulû nesciintiel si ruditătîl ce urmă din acestă sistemă. In Transilvania, sistema feudale, introdusă de Ungurî, invingetoriî lorû, nu se imblândi încă prin unû urbariû mai umanû, ca in Ungaria; ci, dela supunerea lorû încôce, ei aû fostû in faptă sclavi legatî de pământû, fără proprietate, fără drepturi, si — mai sunt încă si astăzi. Domniî lorû de pământû, cea

mai mare parte, i-aû tratatû cu atăta necrutare, încătû nici odată nu le mai rămâneă timpû ca să-sî pôta lucră si pământulû lorû propriû: acesta eră nevoite femeile lorû in sesi să-lû lucreze, spre a-sî putè sustinè biéta familiă. Êta poporulû care se facû rebelû! Să se mai adaoze la acestă apăsare, ura firăscă ce pôrtă Româniî câtră Ungurî, ca câtră o natiune străină si catolică, si usiorû va intielege ori-cine, cumû isbucnindû odată răscôla, se lăti atătû de repede si atătû de infricosiatû. Dar nu este totû atătû de usiorû de a arêtă si propria causă ce provocă acestă răscôla. Cu tôte acestea, vomû urmări si acestă causă, intru câtû e cu putintiă, după sciintiele ce ne staû innainte.

3) CAUSA SI MOTIVELE RESCOLEI DIN TRANSILVANIA DELA 1784. ISTORIA LATIREI SI INCHEIARII EI.

De mai multû timpû se observase intre Români o invederată nemultiămire, care in dilele din urmă ale lui octovre se manifestă

si mai apriatû, cu deosebire in asiă numita tiéra *Hatieguluî*, unde adunându-se unû mare numărû de tieraniî refusară de a mai lucră pre

und weigerte noch ferner Herrendienste zu leisten, weil sie nur allein den Kaiser über sich haben und für niemand mehr robotten, sondern nach Art der Szekler zur Gränzmiliz angenommen werden wolten. Die abschlägige Antwort, die ihr Gesuch dieserhalb vom Kaiser erhielt, machte sie um so weniger muthlos, in ihrem Begehren zu beharren, da man ihnen die Vertröstung gab, ihren Beschwerden abzuhelpen. Da sie nun von der Conscriptio hörten, so glaubten sie, dass nun die Zeit ihrer Erlösung ganz gewiss gekommen sey. Sie liefen noch vor der Zeit, haufenweise zu dem Conscriptioffizieren, und baten sehnlichst, sie zu conscribiren. Anfänglich that man es ohne weiteres Bedenken, weil man die Folgen nicht vorher vermuthen konnte; aber kaum war ein Dorf conscribiret, so meldeten sich gleich 20 und 30 auf einmal; und sobald sie conscribiret waren, hielten sie sich auch für freie Leute, die ihren vorigen Tyrannen, nun keinen Gehorsam weiter schuldig wären. Sie legten ihren Edelleuten zur Last, dass sie ihnen die günstigen kaiserlichen Befehle vorenthalten hätten, und diesem zufolge begien

sie allerlei Ausschweifungen. In dieser Gährung fanden sie unglücklicher Weise einen eben so kühnen als verschmitzen Anführer, der die Glut vollends in helle Flammen brachte. Anfangs gab man zwei Häupter an, davon man den einen Salins (andere Salis), den andern Horja (auch Hora, Horiah) nannte, und gewöhnlich beide mit einander verwechselte.

Dieser Salins ist von gräflichem Geblüt, war vormaliger Major unter einem K. K. Regiment Szekler, soll aber verschiedener schlechter Streiche wegen verabschiedet und aus dem Lande verwiesen gewesen seyn; nun ward er Oberhaupt der Rebellen in Siebenbürgen und endlich Renegat. Man hält diesen Verräther durchgängig für einen tapferen und verständigen Mann, so dass, wenn die Wallachen seinen Plan befolgt hätten, ihr Aufruhr von weit gefährlichern Folgen würde gewesen seyn. Denn nach der nachherigen Aussage der Gefangenen, ist Salins Absicht in der Verschwörung der Wallachen zum Aufruhr dahin gegangen, alle Wallachen in Geheim in ihr Complot den Winter überzuziehen, und erst in dem folgenden Frühjahr im Maimo-

séma domniloră*), dicându că numai împăratul este mai-marele lor, pentru aceea robote nu vor să mai facă pentru nimene, ci vor să se facă grăniceri ca și Secușii. De și împăratul le refuză această cerere, ei nu se descurăgă de loc, ci, de oră ce împăratul 'i mângâie că sorta lor are să se usiureze, stăruie încă și mai mult în pretensiunea lor. Audind ei de conscripțiunea militară, nu se mai indoie de loc că acum a sosit timpul mântuirii lor. Deci și alergară, încă înainte de timp, glote, glote, la ofițerul de conscripțiune, rugându-se cu neastempără ca să-i conscrie. La început 'i și conscrieă fără vreo dificultate, neputându-se prevedea urmările; dar de abia se conscrieă un sat, și îndată se înștiință câte alte două-dieci trei-dieci de sate, și din momentul ce se vedeă conscrise, se și credeă omenii liberi, cari nu mai sunt datorii nici o ascultare tiranilor și de mai înainte. Ei inculpă pre nobili, că ar fi ținut ascunse mandatele împărațesci date în

favorea lor, și astfel începură a comite tot felul de escese. În această febră, găsiră din nenorocire un conducător pre cât de cutezători pre atât de vicleni, care aprinse în flacăra focului ce ardea sub spuză. La început se credeă că sunt două capi, Salins și Horia, confundați adesea unul cu altul.

Acest Salins era dintr-o familie de conți; mai înainte fusese major într-un regiment de Secușii, dar în urmă, fu destituit, precum se dice, și esilat, din cauza mai multor necuviințe; și acum se puse în capul rebelilor din Transilvania; în cele din urmă, Salins se făcu renegat. Se crede în general, că acest trădător era un bărbat viteț și înțelept, și încă, de urmă Românii planul lui, răscola era să aibă urmări cu mult mai periculoase. Căci, după cum mărturisiră mai târziu cei prinși, planul lui Salins, la începutul conjurației Românilor, era, ca în cursul unei să tragă pre sub mână în acest complot pre toți Românii, și numai în pri-

*) Așa se cheamă boierii din Transilvania.

Traducăt.

nate allenthalben zugleich auszubrechen, um an einem verabredeten Tage alle Grundherrschaften auf einmal zu erschlagen. Aber so fingen sie durch den Horja dazu angereizt, welcher eine ihm zugefügte Beleidigung rächen wollte, ihre Verwüstungen in einer schon späten Jahreszeit, ohne Waffen, Munition, Lebensmittel u. d. gl. an. Horja war nämlich im vorigen Sommer nach Wien gegangen, um bei Hofe die Marktgerechtigkeit für Brad, ein Ort im Zarander Kreise, zu erbitten. Sein äusseres einnehmendes Wesen soll ihm wirklich Audienz bei dem Kaiser verschafft haben, dem er auch zugleich bei dieser Gelegenheit die Beschwerden seiner Landesleute vorgelegt hatte, denen der Monarch, gütig und gerecht, abzuhelpfen ihm gnädigst versprochen. Insonderheit habe er sich über die Gewaltthätigkeiten seines Stuhlrichters beschwert, und auch einen derben Verweis bei dem Monarchen an selbigen ausgewürkt. Der Stuhlrichter aber habe dem Horja dafür eine schwere Tracht Schläge zumessen lassen. Es kann seyn, dass dieser Umstand, wenn er wirklich wahr ist, eine Ursache mit zu diesem

Aufzuge gewesen ist, allein nur nicht die einzige, wie man schon aus vorhergegangenen ersehen haben muss; indem die Verschwörung schon vorher zubereitet und vermuthlich durch Salins Erregung eines Mistrauens gegen die Obrigkeit bei versagter Conscriptio u. s. w. angestiftet war; aber zum schnellern Ausbruche gab der Umstand mit Horja doch die Gelegenheit, und das war zum Glück, denn wäre es nach Salins Plane gegangen, so mögten die Unruhen (wie schon erwehnt) um ein grosses gefährlicher geworden, und nicht so leicht zu stillen gewesen seyn. Ueberhaupt scheint es, dass Horja die Abänderung durch den Kaiser selbst nicht hat abwarten, und nun durch die übele Bewegung des Stuhlrichters noch mehr zur Rache gereizt, sich und seine Landesleute selber hat rächen und in bessere Umstände versetzen wollen. Denn kaum war er von Wien zurück, so schien er auch schon am 28ten Oktober (1784) zu Brad und beredete die allda auf dem Wochenmarkte häufig versammelten Wallachen, dass sie sich in drei Tagen auf den Feldern bei dem Dorfe Messtakeh einfin-

măvara următoră, în luna mai, să erumpă de odată tot de toate părțile, și într-o anumită zi să ucidă de odată pre totți domni de pământ. Românii însă, atîtiți de Horia, care voia a-si răsună de o insultă ce i se făcuse, începură prădătiunile lor în mîdi-locul unei, fără arme, fără muniție și fără mîdi-loc de viață. Horia adevă, fusese în vara trecută la Viena, ca să ceară dela împăratul un drept de tîrg pentru orașelul Brad din cercul Zarandului. Se dice că într-adevăr Horia, prin înfăcișarea sa cea plăcută, isbuti să capete audiință la împăratul. Cu astă ocaziune, elu arătă împăratului și năpăstuirile conationalilor sei. Era împăratul, drept și bun, se îndură a promite că va îndrepta sorta Românilor. Cu deosebire se plînsă Horia de violințele subprefectului*) din cercul sei, și mîdi-loc dela împăratul o aspră înfruntare către acel subprefect. Subprefectul însă pedepsi pre Horia cu o bătaie foarte aspră. Se pôte că acestă împregiurare, decumva este adevărată, încă va fi fost una din cauzele mai de aproape ale răscolului; dar de

bună sîmă, nu acesta a fost unica cauză, precum s'a putut vedea și din cele mai susdise. de oră ce conjurațiunea era pregătită de mai înainte, și cu totă probabilitatea, urdită prin uneltirile lui Salins, care, după ce se refușă Românilor conscriptiunea, și mai vîrtosă atîtiă pre Români către mai-marii lor. Cu toate acestea, împregiurarea cu Horia a fost cauza pentru care răscola a izbucnit mai curînd; și acesta a fost o norocire, că-cî de se întîmplă după planul lui Salins, turburările (precum s'a disu) era să iese cu multă mai periculoasă, nici s'ar fi putut liniși atît de ușor. Preste totu, se pare că Horia se urise a accepta până ce va îndrepta lucrurile împăratul; de altă parte, întîrită și mai mult prin tratarea cea neomenosă a subprefectului, a voit să-si răsună și pentru sine și pentru conationalii sei, cercîndu a-i asedia într-o stare mai bună. Deci, întorcîndu-se dela Viena, încă la 28 octovre 1784 se și ivi la Brad, și îndemnă pre Români ce era adunați acolo la tîrg în număr mare, ca preste trei zile să se afle cu totii pre câmpul

*) Unguresce *Szolgabiro*, care va să dică *judele sclavilor*, numire din evul mediu, care Ungurii o păstrară si la 1848, și o restaură cu entuziasm de cîte ori Nemiutul găsește cu cale de a le recunoaște libertatea și dreptul aviticu (!) de a domni preste cele-lalte popore. *Traducet.*

den sollten, weil er ihnen auf Befehl und im Namen des Kaisers, mit dem er gesprochen, wichtige Dinge vorzutragen habe. Die nach Freiheit gähnenden, leichtgläubigen Wallachen erschienen, über 500 an der Zahl, richtig am festgesetztem Tage, welches der 1ste November war, und am bestimmten Orte, nämlich auf den zwischen Körösbaya und Brad liegenden Feldern. Horja mit einer messingenen Kette behangen, an der eine Denkmünze mit dem Bilde des Kaisers sich befand, und mit einem Kreuze, ebenfalls von Messing (was er aber alles für das schönste Gold ausgab, und jene nicht kannten, vielweniger unterscheiden konnten, da sie wohl gar kein Gold oder doch nur selten in der Nähe gesehen hatten) wie auch mit einem mit goldenen Buchstaben beschriebenen, und mit grossen Siegeln bedrückten Patente versehen war*), redete hier das Volk an; zeigte ihm des Kaisers Bild, sein Kreuz und sein Patent, und sagte: sie könnten daraus sehen, dass er vom Kaiser gesandt sey, sie von der Tyranney ihrer Herren

zu erlösen, und durch Unterjochung derselben, sie zu freien Leuten zu machen; sie sollten ihm nur folgen; er wolle sie nach der Vestung Karlsburg führen, wo sie vom Hofe aus mit den nöthigen Waffen versehen werden würden, um gegen Edelleute zum Kampfe gehen zu können. Das Freiheit träumende und von Hofnung schon trunkene Volk lies sich leicht zu dem Versprechen bereden, alles zu thun, was er von ihnen fordere. Aber der aufmerksame Vicegespann des Zarander Comitats, Stefan Hollaki, bekam Nachricht von ihrer Versammlung, und vielleicht selbst von ihrer Verschwörung, und schickte drei Stuhlrichter mit einigen Panduren (Comitatssoldaten) aus, um sich des Horja zu bemächtigen. Es war schon tief in die Nacht als sie zu Kureti ankamen, um daselbst den Horja aufzusuchen; der aber ihre Ankunft bemerkte, und sich unter einen Dachstuhl verkroch; jedoch entdekt und hinweggeführt wurde. Unterwegs erhob nun Horja ein ganz erbärmliches Geschrei, das seine Mitbrüder erweckte, die also gleich zusam-

*) Es war dieses das Marktgerechtigkeitsdiplom, welches ihm zu Wien ausgefertigt worden war, und das er zur Begünstigung seines Vorhabens bei sich behalten hatte. Da es nun auf Pergament, wie gewöhnlich, mit goldenen Buchstaben geschrieben und mit grossen Siegeln versehen war, und die Wallachen nicht lesen konnten, so zweifelte keiner an seinem Vorgeben.

de lângă satul Mestécănă, pentru că are de a le spune, din poronca și în numele împăratului cu care a vorbită, lucruri de mare importanță. Românii, setosi de libertate și ușiore creditori, se și infăcisiară într-o adevăr, pre dioa anumită, care era dioa de 1 nouemvre, la locul însemnată, adică pre câmpul ce zace între Baia-de-Crisiu și între Bradu, în număr de vro cinci sute inși. Horia se presintă cu ună lanțu de aramă la gât, de care atârna o monetă cu chipul împăratului; și cu o cruce, aseminea de aramă, dicându el că sunt de aur curat, era tieranii nu le cunoscea, cu atât mai puțin le putea deosebi, că-ai pre-arare ori li se întâmplă a vedea mai de aproape monetă de aur. Mai avea Horia și o patentă scrisă cu litere de aur, și cu mari sigile pre densa.**) Deci, încep să vorbească către popor; le arată chipul împăratului, crucea sa și patentă, dicându: din acestea puteți vedea că eu sunt trimis de im-

păratul ca să vă scap de tirănia domnilor, să supuiți pre acestia, și să vă facu omenii liberi. Urmați numai mie: eu voi să vă duc la Cetatea-Albă, unde veti primi armele necesare spre a putea es la luptă asupra nobililor. Poporul, care visă libertate și era îmbătut de speranță, promise fără greutate, că va face tot ce cerea Horia dela densul. Într'aceea, Stefanu Hollaki, vice-comitele Zaranului, observându cu luare aminte miscările Românilor, aflându de adunarea, și pôte chiar și despre conjurarea lor, espedi îndată trei subprefecți cu câți-va panduri, ca să pună mâna pre Horia. Era târziu noptea pre cându ajunseră subprefecții la Curechiu, unde aveau să caute pre Horia. Horia aflându de sosirea lor, se ascunse suptu o lavitiă. Dar Ungurii 'lă găsiră și-lă luară cu sine. Horia pre cale încep a se vaieta și a tîpa atât de cumplit, încâtu desceptându-se Românii din somn, și alergară îndată într'ajutorii, uciseră pre sub-

*) Aceasta era diploma pentru tîrgul Bradului, care i se dedese în Viena, și care Horia o pastră la sine pentru planurile sale. Astă diploma, fiindu, după datină, scrisă pre pergamentu cu litere de aur, și avendu pre densa sigile mari, Românii, ca unii ce nu știu carte, nu se indoiră despre adevărul cuvintelor lui Horia.

men liefen, die Stuhlrichter und ihre Bedekung erschlugen, und ihren Horja befreiten. Nun war das Signal gegeben, und es war izeit nicht mehr zeit, bis auf den Maimonat zu warten, sondern die Gewaltthätigkeiten nahmen von Stund an ihren Anfang. Sie fiengen ihre Verwüstungen gleich in Kureti an, wo sie alles Eigenthum der Edellente zerstörten, und das Volk mit sich gehen hießen, und setzten dergleichen Unfug und Verwüstungen den 2ten, 3ten und 4ten November in den Ortschaften Michaljesd, Kristyor, Brad, Ribicze, Lunka, Straniczka, Solymos, Haro, Illye und 10 bis 12 andere Ortschaften fort. Die Wallachen gesellten sich von allen Orten her zu ihnen und vermehrten ihre Zahl haufenweise. Die Aufrührer suchten nur die Edelleute und ihre Angehörige auf, die sie sogleich erschlugen oder verstümmelten, und deren Eigenthum, Schlösser, Scheuern, Getreidevorrath, Weine

u. d. gl. sie in Brand stekten, zerschlugen oder in die Maros warfen.

Salins, der die Verblendung der Wallachen kannte, benutzte ihre Plünderungen dazu, um sich ein ansehnliches Felleisen mit Geld, Kleinodien und andere Kostbarkeiten zu füllen, und damit zu entweichen; denn er wuste wohl, dass man zu Konstantinopel, eben so wie anderwärts, eine traurige Figur macht, wenn man mit leerem Beutel ankommt; und nach Konstantinopel wollte er. Er erhielt auch alles, was er verlangte, und die Wallachen bereits geplündert hatten, indem er vorgab, dass er zu Konstantinopel dafür Gewehr und Munition kaufen wolle*). Aber er kam nicht wieder und schickte auch kein Gewehr. Erst nach Salins Entweichung übernahm also Horja das Obercommando der Rebellen, und blieb nun einzig ihr Oberhaupt (wenigstens bekanntes Oberhaupt) bis zur Endigung des Aufhüres.

*) Schon zu Anfang des Februars sprachen öffentliche Blätter von einem sogenannten General, welcher nach Konstantinopel gegangen, den Turban angenommen und ehestens zum Pacha von drei Rosschweifern erklärt zu werden Hofnung habe. Die Zeitungen benannten hierunter geradezu den Grafen von Salins; allein noch neuere Berichte besagen jetzt: dass der gewesene K. K. Major, Graf von Salins, izeit wirklich unweit der Stadt Seraglio in Bosnien aus einer unbekannten Ursache angehalten worden sey; der K. K. Hof dürfte also nunmehr bei der Pforte das förmliche Ansuchen um dessen Auslieferung machen. Also kann der fremde Officier, der zu Konstantinopel ein Türke geworden, wol nicht dieser Salins seyn.

prefectii si pre pandurii, si scăpară pre Horia. Semnalulü eră datü: acumü nu mai eră timpü de a acceptă pân la luna lui maiü: actele de violintie datăză din acelu momentü. Devastările incepură indată in satulü Curechiü, unde prădară totă averea nobililorü, ér pre sătenii luându-i cu sine, in dilele de 2, 3 si 4 nouembre continuară a devastă satele, Mihălesci, Crisciorü, Bradü, Ribitia, Lunca, Branicica, Sioimusiü, Haro, Ilia, si încă alte 10—12 sate. Românii veniă glöte glöte din töte părtili si se insoacă cu răsculatii. Ei cercă numai pre nobilii si pre al lorü, pre cariü i si uideă pre locü seü i bătea de mörte, ér averile, castelele, siurele, bucatele, vinatiile scl. le aprindeă, le nimicia seü le aruncă in Muresiü.

Salins, care cunosceă orbirea Românilorü, se folosi de aceste prădătiuni, spre a-si implë sacul cu bani, petri scumpe, si alte lucruri pretiose, si a o luă apoi pre piciorü; bine sciindü, ce tristă figură face cineva, ajungëndü cu punga desiértă in Costantinopoli, precumü si orü-unde aiurea; si dënsulü voia să mērgă la Constantinopoli. I si deteră Românii totü ce pofi din prada ce făcuseră, sub cuvëntü că va să mērgă la Costantinopoli să cumpere arme si munitiune.*) Dar Salins nu se mai întorse apoi, nici vreo armă nu mai trimise. Horia numai după fuga lui Salins se puse in fruntea rebelilorü; si rămase apoi pân la finitulü răscölei, singurulü lorü conducătoriü cunoscutü. Se intielege însă, că,

*) Incă cu inceputulü lui fevruariü vorbiă gazetele despre unü pretinsü generalü, ce ar fi mersü la Constantinopoli, unde, făcëndu-se Turcü, speră acumă să se facă pusiă. Gazetele fineă cumcă acesta nu puteă fi altulü decâtü insusi contele Salins. Insä, după sciri si mai nouë, fostulü maiorü imperătescü, contele Salins, s'ar fi arestatü intru adevëru, dintr'o causă necunoscută, nu departe de Seraglio in Bosnia, si nu incăpe indoeä cumcă cortea impërătescă va cere formalü dela Pörta estradarea lui. Prin urmare, ofşerulu străinu ce se facü Turcü in Costantinopoli, nu pöte să fie acestü Salins.

Es ist inzwischen zu vermuthen, dass er bei der immer mehr zunehmenden Menge noch verschiedene Unteranführer gehabt hat, worunter insonderheit Klotska einer der vornehmsten, entschlossensten, ihm unentbehrlichsten gewesen ist, den er auch seinen Lieutenant, Adjutanten und zuletzt Kapitain nannte.

Die verübten Grausamkeiten dieser Rebellen waren izt schon schaudervoll genug, wurden es aber noch mehr. In Brade erschlugen sie den Edelmann, Niklas Brady, den dasigen reformirten Prediger und dessen Ehefrau, die sich in die Kirche geflüchtet hatten, den Schulmeister, weil er die Sturmglocke läutete, und eine Edelfrau, nach dem sie 6 ihrer Kinder vorher unter ihren Augen auf die grausamste Art ermordet hatten. In Ribicze wurde Herr Sigmund von Balog das Opfer ihrer Wuth; auch setzten sie alle 24 Edelhäuser und Wirthschaftsgebäude in Flammen, und verschonten weiter nichts als das Haus, worin die königliche Kasse war. In Lunka plünderten sie den Pallast des Grafen Franz Giulay rein aus, stekten verschiedene seiner Häuser an, und schenkten das, was sie im Schlosse geraubt hatten, den Einwohnern. In Praniczka zündeten sie das schöne Castell

des Baron Anton Iosika und seine Mühlen an, und gossen über tausend Eimer Wein und Brandwein in die Maros.

Auf diese Art hauseten sie allenthalben, wo sie hinkamen, verbreiteten sich immer weiter umher, vermehrten sich an der Zahl zusehends bis in die 5000 in den ersten vier Tagen, und wurden von Tag zu Tag kühner, unternehmender und grausamer. Die Edelleute, um ihrem Verderben zu entgehen, flüchteten von allen Seiten mit Weib und Kindern nach Deva, Hermannstadt, Klausenburg, Arad, Lugos und Temesvar. Die Aufrührer hatten Muth genug ihnen nach Deva zu folgen, um sie in dieser Vestung zu belagern. Schon am 4ten November erschien ihr Vortrab allda, der so viel Schrekken verbreitete, dass die Edelleute grötentheils auch von hier wieder wegflüchteten. Man detaschirte zwei Compagnien Gränizsoldaten und 100 Husaren aus der Besatzung an den Marosfluss, um den Aufrührern, die jenseits des Flusses sich zeigten und allda verschiednen Ortschaften in Brand stekten, das Uebersezen zu verhindern; aber sie kamen am 6ten November, des Abends, dennoch über den unteren Theil des Flusses, und nun wurden alle Glocken zum Sturm in Deva geläut-

immultîndu-se din ce în ce numărul rebelilor, elî numî si altî mai multî conducători subordinați sie, între cariî celî mai însemnatî, mai decisî si mai trebuinciosî, eră Cloșca, pre care 'lî si numî de locoteninte si adjutante alî seî, si în urmă de căpitanî.

Crudimile rebelilorî pre tîtî dia deveniî totî mai înfîorîtorie. În Bradî uciseră pre nobilulî Nicolae Bradi, pre predicatorulî reformatî de acolo, împreună cu soția sa, ce se retrăseseră în beserecă, pre invîtiîtorulî scîoleî, din causă că se apucase să tragă clopotele, de asemenea si pre o femeî nobilî, după ce însă mai ântîiî 'î omorîrî în modulî celu mai crudî si înaintea ochilorî, siése copî ce aveî. În Ribitia omorîrî pre domnulî Sigmundî Balog, si deteră focî la 24 case nobile si alte edificie economice; numî casa în care se aflî baniî împîrîtescî o lîsarî neatînsă. În Lunca devastarî de totî, palatulî contelî Franciscî Gyulai, si-î aprînseră mai multe case, eră prada făcutî în castelu o împîrtîrî locuitorilor. În Branicica aprînseră frumosulî castelî precumî si morile baronu-

lî Antonî Iosica, si vîrsarî în apa Murîsiului preste o mie de vedre de vinî si de rachiu.

Astfelî de rele făceî pretutînde pre unde ajungeî, întîndîndu-se totî mai departe, si immultîndu-se vîdiîndî cu ochiî. În cele d'ântîiî patru dile numărulî lorî se urcase pîn la vro 5000, si din dî în dî totî mai cutezîtorî, mai întreprîndîtorî si mai crudî se făceî. Nobiliî, ca să scape de peire, fugî din tîte pîrtile, cu femeî cu copî cu totî, la Deva, la Săbiî, la Clusiî, la Aradî, la Lugosiî si la Timisiîora. Rîsculatî avurî curagiulî de a-î urmîrî pîn la Deva, spre a-î incongiurî în acîstî cetate. La 4 nouemvre avantgarda lorî si ajunse acolo, si atîta grîzî băgî în Ungurî, încîtu cea mai mare parte dintr'însî fugirî si de aci mai departe. Douî companie de grînicerî si o sutî husarî se trîmiseră din garnisiîna cetîtiî la Murîsiî, ca să impedece trecerea rîsculatilorî, cariî se arîtî de ceea parte a riului dîndî focî la mai multe sate. Cu tîte acestea, la 6 nouemvre, despre sîrî, rîsculatî trecurî Murîsiulî în partea sa

tet. Die Einwohner, Edelleute und Bürger ergriffen die Waffen und vereinigten sich mit den Truppen, welche in die Aufrührer feuerten, einige vierzig erlegten, etliche über hundert zu Gefangenen machten und die übrigen in die Flucht schlugen. Die Empörer liessen sich jedoch nicht abschrecken, sondern vertheilten sich in mehr oder wenige zahlreiche Divisionen, und kamen am folgenden Tage, den 7ten November, wieder bei 400 Mann stark über den Fluss. Alles was Waffen tragen konnte, gieng ihnen entgegen und umringte sie. — Die Aufrührer hatten zwar schon damals Feuegewehr, aber noch inangelte es ihnen an Pulver. — Man wurde Handgemein: Die Aufrührer wehrten sich Tapfer; allein endlich zogen sie doch den Kürzern, mehr als 140 blieben todt oder blessirt auf dem Platze, und von den übrigen, welche die Flucht suchten, kamen viele in der Maros um. Ein Haufen ihrer Rottgesellen wollte ihnen, da sie im Gedränge waren, zu Hülfe kommen, aber man hinderte sie daran, indem man sich noch zeitig genug ihrer dazu nöthigen Schiffe bemächtigte. Unter den Gefangenen waren Jünglinge, Weiber und Mädchen, die mit den Streit gezogen waren. Man machte zu Deva

gleich Exekution und richtete 34 aus denselben hin. Alles dieses stillte nicht — sondern vermehrte vielmehr die Wuth der Aufrührer. Nun thaten sie längst der Maros sogar einen Streifzug nach Ungarn, im das zu nächst gelegene Kraszner und Arader Comitat, in welches sie am 8ten und 9ten November bis Ottvosch nahe bei Radna eindringen, und in den Ortschaften Zamni, Petriss, Tok, Szaborsin, Torvarad und andern eben so wie in Siebenbürgen haussten, bis endlich die Truppen gegen sie ausrückten, und sie wieder nach diesem Fürstenthume zurückwiesen, wo sie ihre Gewaltthätigkeiten nun weit und breit umher verbreiteten. Vom Bannate aus sah man die ganze beuachbarte Gränze in Flammen stehen; die Edelleute, Weiber und Kinder flohen von allen Seiten herbei, um nur ihr Leben zu retten, nachdem schon in den ersten 8 oder 9 Tagen bei 120 derselben sollen getödtet worden seyn. Uebrigens war man im Bannate selbst nicht ganz sicher; die dasigen Wallachen äusserten viel Wohlgefallen an den Unternehmungen ihrer Brüder in Siebenbürgen; sie fingen an ganz laut zu reden, und eilten so viel sie konnten, den Aufrührern in die Arme. Während dem dieses vorgieng, und

mai din josü. Unguriî atunci începură a trage de alarmă toate clopotele din Deva. Locuitorii, nobilii şi cetăţianii, totuşi apucară armele, şi se uniră cu trupele, cari trăgea cu puştile în răsculaţi; omorîră vro patruzecăci însi, şi prinsă răste o sută, pre cei-laltii îi puseră în fugă. Răsculaţii însă nu se înspăimântară, ci împărţindu-se în mai multe cete, în dioa următorie de 7 noiembrie, erau trecută Mureşul în număr de vro patru sute însi. Toti câti putea să prindă o armă, pleacă asupra lor şi-i încungurară. Tieraţii aveau deja arme de foc, dar le lipsia erba de puşcă. Deci se încăieră la luptă; tieraţii se apără cu vitejii, dar în fine se vedură siliti a cede; mai bine de 140 rămaseră morţi sau răniţi pe câmpul luptei, mulţi voind să scape cu fuga se înecară în Mureş. Pre cându era mai strimtoră, o altă cetă de tieraţi era să le vină într'ajutoriu, dar podurile trecătoare fiindu trase de Unguri din bună oră, nu putură trece Mureşul. Intre cei prinsii se află copii, femei, si fete, cari de asemenea se învăluiseră în luptă. Nobilii din Deva si începură îndată cu ese-

cutiunea, 34 din cei prinsii fură condamnaţi la moarte. Dar această rigore în locu s'astempera, înterită şi mai multă furia tieraţilor. Răsculaţii cutezară acum a face o excursiune de a lungul Mureşului în Ungaria, în vecinele comitate ale Crasnei şi Aradului. La 8 si 9 noiembrie pătrunseră până la Otvoşiu aproape de Radna; prădară satele, Zamu, Petrissiu, Tocu, Saborcinu, Totvaradia si altele, intocmai ca si în Transilvania; până ce în fine pleacă trupele asupra lor, şi-i respinseră înderăt în Transilvania; unde continuă apoi în drăpta si stanga escesele si pradile lor. Din Bănatu se putea vedea totă marginea Transilvaniei în flacări; nobilii, cu femei, cu copii, fugi din toate părţile spre Bănatu, ca să-si scape măcaru viaţa, că-ci numai în cele d'ântăiu optu nouă zile fură omorîţi ca la vro 120 însi. Dealtmintrea în Bănatu încă nu era de totu siguri. Românii de aci încă începură a-si arăta pre faţă bucuria de întreprinderile fratiloru sei din Transilvania; si pre câtu era cu putinta, alergă si densii în braţele răsculaţilor. Pre cându se pe-

die Gefahr so sehr überhand nahm, machte die Landesregierung noch immer nicht die nöthigen Gegenanstalten. Es wäre vielleicht Anfangs, da die Zahl der Aufrührer noch gering war, ein leichtes gewesen, mit einem gegen sie abgesendeten Detaschement der Truppen, das Ernst gezeigt hätte, die Unruhen zu unterdrücken; aber man lies die Sache auf eine unverzeihliche Art überhand nehmen und fast bis auf den äussersten Grad kommen*). Nach erhaltenem Bericht von dem Aufstande berathschlagte sich der Gouverneur Baron Brukenthal, zwar mit dem kommandirenden General von Preyss über die zu treffenden Gegenanstalten; aber diese beiden Herren thaten dieses durchaus nicht anders als schriftlich, und verwendeten zu ihrer Korrespondenz von einem Hause zum andern, ohne mit einander ein Wort mündlich zu sprechen (welches auf die Art kaum ein Viertelstunde erfordert hätte) vier volle Tage, bis endlich

beschlossen wurde, die Truppen gegen die Aufrührer bis auf weitere Befehle nur zur Beobachtung derselben anzusenden, vorläufig aber durch Räthe, Bischöfe und Comitatsbeamte dieselben beruhigen zu suchen. Während dessen war der Bericht von diesen Vorfällen in Wien angekommen: täglich trafen allda Staffeten mit den betrübtesten Nachrichten ein.

Unterdessen fuhren die Rebellen immer fort, zu sengen und zu brennen, wo sie hinkamen, verschonten aber doch dabei noch immer alle kaiserliche Gebäude, wenn sie aber einen ungarischen Edelmann in die Hände bekamen, so wurde er jämmerlich gemishandelt und getödtet, denn sie wollten von keinem Edelmann mehr abhängen, sondern dem Kaiser allein ihre Steuern geben, ihm allein nur unterthänig seyn, und dagegen alle Edelleute durchgehens in Siebenbürgen ausrotten. Die Kronstädter, welche auch einen Ueberfall befürchteten, brannten ihre eigene

*) Aus Ursachen ähulicher Zögerung verlor auch England America. — Hätten sie nicht so lange gezaudert und sich nicht zu sehr überlegen und sicher geglaubt; so wäre America gewis noch unter Brittaniens Zep-ter. Mancher Staat sollte sich diese Vorfällenheit zur Warnung dienen lassen. Aber wir haben ja mehrere dergleichen Beispiele in der ältern Geschichte, und doch — es ist wunder — ist man gewöhnlich da von jeher am saumseligsten zu Werke gegangen, wo man am eiligsten hätte sein sollen — und so umgekehrt.

treceă acestea, si pericolul crescă in așa mare măsură, guvernul țerei încă totu stea în nelucrare, fără a lua vreo măsură în- contra răscolci. La începutu, pre cându numărul răsculătilor ță încă mică, ar fi fostu pôte usoră de a pune capetă turburărilor prin o divisiune de trupe ce ar fi plecată cu serioșitate asupra lor; dar guvernul lăsă într'ună modă neertată, să se ingrășie lucrurile si să ajungă la extremitate.*) Adevărat că guvernatorul baronul Bruckenthal, după ce priimi sciință despre răscolă, începă să se consulte cu comandantele generalu de Preyss asupra măsurilor ce ar fi să ță; dar acești două domni, în locu de a se înțeli la un loc si a se înțelegi prin graiă, la care de abia aveă trebuință de un pătrariu de oră: începă a se consulta prin scrisori, întrebuințând patru zile întregi pentru corespondința

loru dintr'o casă într'alta; până ce în fine, se decise ca sa trimită oște asupra răsculătilor, însă, pân ce le ară veni alte ordinu dela curte, numai cu scopu de a-ți observă; ță de o cam dată să cerce a-ți linisci prin comisari, prin episcopi, si prin dregători de comitată. Într'aceea ajunse si la Viena scirea acestor turburări: pre totă dioa sosiă acolo stafete cu sciri totu mai îngrijătorie.

Rebeli, întru adevăru, continuă prădând si ardiendă pre ori unde ajungeă; numai zidurile împărătesci le crutiă încă; ță dacă le cădea în mână vreun nobil unguru, pre acesta lă maltrată fără de nici o milă si-lă uceă, dîcendă că nu voră să mai atêne dela nici un nobilu, ci numai împăratulu voră să răspundă dare, lu singuru voră să rămână supuși, ță pre nobili din Transilvania voră să-ți stingă pre tot. Brășoveni, temendu-se nu cumva

*) Totu din cauza unor asemăni întârziări perdă si Englitera America. Dacă nu întârziă atât de mult si nu se pră incredea în puterile sale: Britania de bună sēmă si astăzi ar ave America sub sceptrul ei. Astă esemplu ar pută servi de învățătură unor staturi. Dar ascănim esemple avemă mai multe din istoria vechiă, si cu tôte acestea, lucru de mirare, omenii în generală chiară atunci sunt mai inetti, cându ar fi să se grăbăseă mai mult, si din contra.

Brücke selbst ab, um den Rebellen das Ankommen zu erschweren. Die in Wien befindlichen Siebenbürger Kaufleute getraueten sich nicht nach Hause zu reisen, noch weniger ihre Waaren zu schicken, weil sie bereits drei Wagen mit Kaufmannsgütern von mehr als 40,000 Fl an Werth auf dem Wege verbrannt hatten.

Der Kaiser inzwischen gab sogleich Befehl, (da er nur die gefährlichen Umstände erfahren hatte) die zunächst in und an Siebenbürgen gelegenen Regimenter alle gegen die Auführer ausrücken zu lassen, aber gegen dieselben jedoch, (und das wohlweislich) so viel, als möglich Schonung zu zeigen; einen Generalpardon publiciren zu lassen, und 300 Dukaten auf das Haupt des Anführers zu setzen. Dem Generale Preyss gab er (wohlgegründet) seinen Abschied, und ernannte den General Fabris an dessen Stelle; der Gouverneur erhielt einen Verweis, und zur Untersuchung der ganzen Sache wurde der verdienstvolle Graf Iankovicz und der General Papilla nach dem Großfürstenthume beordert, denen eine Dictators Gewalt und unumschränkte Vollmacht gegeben wurde, zu thun und zu unternehmen, zu belohnen und zu bestrafen, wie sie immer für gut befinden würden.

Obschon die meisten seitdem in öffentlichen Blättern erschienene Berichte theils durch das erste Schrecken, theils absichtlich mit unter übertrieben gewesen seyn mögen, so ist jedoch gewiss, dass die Rebellen sehr viele und grosse Grausamkeiten ausgeübt haben, die mit jedem Tage zunahmen, besonders seitdem der Religionsfanatismus mit ins Spiel verwebet wurde. Es schien ihnen nicht immer hinlängliche Genugthuung zu seyn, die Edelleute und ihre Angehörige zu ermorden, sondern sie ersannen auch bedächtig die grausamsten Todesarten und haben viele derselben von den Stokwerken herabgeworfen, und mit Heugabeln und Spiessen aufgefangen, beim Feuer gebraten (wie unter andern diese grausame Marter ein angesehener Jude mit zuerst und lebendig erfahren musste) lebendig geschunden und verstümmelt; sie schonten weder Geschlecht noch Alter: und weder Kirchen noch Priester, noch Leichen in den Gräbern waren ihnen heilig; sie wollten auch nicht blos morden, sondern auch zerstören, und übten ihre Wuth an Häusern wie an Menschen aus. Verschiedene katholische Kirchen sind geplündert und abgebrannt, und die heiligen Gefässe profanirt worden. Aus den geraubten Gefässen besoffen sie sich in

să năvălescă si asupra lorū, 'sī arseră ei singurī podulū, ca să impedece venirea rebelilorū. Negustorii ardeleni ce se află in Viena, nu îndrăsnī să se întorcă acasă, cu atâtū mai puţin, să-sī espedescă mărfile, pentru că rebelii le arseseră dejă pe drumū trei care încărcate cu mărfi negustoresci, in valōre de vro 40,000 fiorini.

Împăratulū, care pân acum nu aflase de câtū numai urmările cele periculoase ale răscōlei, trimise îndată ordine ca să plece asupra rebelilorū tōte regimintele din Transilvania si dela marginile Ungariei; poroncindū însă totū de odată, si acēsta cu multă intieptiune, ca, pre câtū e cu putintă, ōstea să se arete cu crutiare; să se publice unū pardonū generalū, si să pună pretiū de 300 galbini pre capulū conducătorului. Dimisionă, cu multă cuvântū, pre generarulū Preyss, si numi in locu-i pre generarulū Fabris; înfruntă pre guvernatorulū, si spre cercetarea a totū lucrulū, trīră-se in Transilvania pre domnulū conte Iankovicz si pre generarulū Papilla, dându-le putere dictatoriale nemărginită, să remunerēze,

să pedepsescă, si cu unū cuvântū, să facă totū ce vorū găsi a fi mai cu cale.

De si multe din scirile publicate prin gazete, potū să fiă exagerate, parte de spaimă, si parte intr'adinsū; cu tōte acestea, e afară de tōtă indoēla, cumcă rebelii aū comisū multe si mari crudimi, crudimi cari cresceă pre tōtă diua, mai alesū din momentulū ce se adause si fanaticismulū religiosū. Acumū nu se mai multiāmia a omorū ori-cumū pre nobili, ci inventă totū genulū de mortī înfricosiate: pre unī 'ī aruncă din rândurile de susū ale caselorū, si-i prindeă in furci de ferū si in frigări, pre altii 'ī frigeă la focū, precumū friperă de viū intre cele mai înfiorătorie chinuri pre unū Evreu insemnatū, pre altii 'ī belia de vii si-i ciunthia: nu mai crutiă nici sexū nici etate: nimicū nu mai eră sacru, nici besereci, nici preoti, nici morminte; si nu omoriă numai, ci si nimiciă totū, intindindu-sī furia asupra caselorū si lucrurilor ca si asupra ōmenilorū. Prădară si arseră mai multe besereci catholice, si profanară vasele sacre, din cari apoi, intrândū in pivnitiele domnilorū,

den Kellern. Von den Edelfrauen haben sie jedoch mehrere am Leben gelassen; aber sie musten sich umtaufen lassen, und zum Theil an die Wallachen verheirathen; ein gleiches thaten sie auch mit einigen Mönchen, die sie umtaufen, und mit irgend einem Weibe, und zum Spass, meist mit alten Zigeunerinnen verheirateten. Jedes junge Mädchen, welches sich weigerte, ihre Religion abzuschwören, den Ritus der nicht unriten Griechen zu befolgen, und auf der Stelle einen dieser Barbaren zu heirathen, wurde auf der Stelle viehisch gemishandelt, und hernach auf das grausamste ermordet, viele sind auch zu Tode geschändet worden. u. s. w. Durch diese Grausamkeit des ruchlosesten Volkes, das vielleicht sehr gut zu thun vermeinte, rechnete man schon in der Mitte des Novembers, dass gegen 300 Personen um das Leben gekommen, darunter viele von Adel waren. Die Familie Csiszar soll gänzlich ausgelilget seyn, und man bedauert insbesondere die beiden jungen Ribiczey, zwei liebenswürdige und hoffnungsvolle Jünglinge, die eben von Göttingen kamen, wo sie studiert hatten, um in die Wuth der Rebellen zu fallen und ihr Leben zu verlieren. Der Schade aber, der auf den Edelgüt-

tern und Höfen ist angerichtet worden, übersteiget alle mögliche Angaben.

Bei dergleichen mislichen Umständen war das Gubernium in grosser Verlegenheit, und wuste nicht, welchen Entschluss es zu fassen hätte. In Erwartung einer Instruktion vom Hofe suchte es jedoch nur mit Gute und Drohungen die Flamme zu stillen; es sendete Kommissarien und den griechischen Bischof an die Aufrührer, suchte ihnen durch verschiedene Kundmachungen ihren Irrthum zu benehmen, und versprach endlich eine Prämie von 30 Gulden auf die Einbringung eines jeden Aufrührers. Zugleich wurde der Oberstlieutenant Schulz mit einigen Truppen von den Szekler Husaren und einiges anderes Militaire zu den Aufrührern gesendet, aber mit dem Ausdrücklichen Auftrage: nur im Falle sie angegriffen würden, sich zur Wehre zu seetzen. Der Oberstlieutenant von Schulz erwarb sich bei dieser Gelegenheit die vorzüglichste Achtung des Kaisers. Wider die Rebellen kommandirt* sah er, dass ihrer Menge wegen (die jezt bis auf 16000 angewachsen war, die auch nunmehr Gewehr, Pulver und alles hatten) ausserordentlich viel Blut vergossen werden müste; er lud also den ge-

bea de se îmbetă. Din femeile nobile însă lăsară în viață mai multe, dar le siliă să se boteze a doua oară, și să se mărite după Români. Totu așa făcură și cu unii călugări catolici, pre cari 'i boteză și apoi 'i insură în batjocură, cu câte o ȝigancă bătrână. Pre junele fete de nobili, ce nu voia să-si abjure credința, și să trecă la legea grecească, și să se mărite apoi îndată după vreunul dintr'insii, barbarii le rusină îndată, și apoi le omoriă cu crudime; pre multe dintr'insele atăta le rusinară de muriră din această. Prin crimile acestor ōmeni blestemați, cari de ultimă credea pōte că lucrăză fōrte bine, până cătră midii-loculū lui nouemvre periră vro 300 persoane, în mare parte nobili. Familia Csiszar se dice că e de totu siinsă; se gelesce cu deosebire mōrtea tinerilor Ribiczey, duoi tineri amabili și plini de speranțiă, cari întorcându-se chiarū atunci dela Gotinga unde 'si terminaseră studiile, cădiură în mâinile rebelilorū si-si perdură viața. Paguba

ce făcură în mostele și curtile nobililorū, nici că se pōte calculă.

În aceste împrejurări critice, guvernulū se află în mare perplexitate, încâtū nu sciă ce să facă. În acceptarea vreunei instructiuni dela cnrte, cērcă să potolēscă flacăra, numai cu binele și cu amerintiări; trimitea comisari la rēsculați, trimise și pre episcopulū grecescū, publică proclamațiū spre a-i scōte din rătēcire, în fine, promise unū premiū de 30 fiorini de fiă-care turburătorii ce i s'ar aduce prinsū. Totu de o dată se trimise asupra rebelilorū locotenintele-colonelū Schultz, cu puȝină ōste de Secui și alți militari, dar cu acea instructiune, că, numai în casulū de a fi atacați, să prindă arma spre a se apēră. Multă stimă 'si căscigă Schultz cu această ocasiune innaintea împēraturulū. Comandatū în contra rebelilorū, se incredintiă că, fiindū acestia în numărū de 16 mi, cu arme, prafulū și tōte cele necesare, ar trebui să se verse preste mēsură multū sânge pân ce i-ar supune.

genseitigen Anführer, unter der Bedingung, dass beide ihre Waffen ablegen solten, zu einer mündlichen Unterredung ein, und fragte ihn alsdann in Tone eines rathenden Freundes um die Ursache ihres Betragens. — «Herr! war Horja's Antwort: glauben Sie ja nicht, dass wir ohne Grund und ohne die dringendste Noth diesen traurigen Schritt wagten; hier haben Sie zuverlässige Abschriften Königlicher Verordnungen, die zum Besten der hiesigen Unterthanen gegeben und uns nie bekannt gemacht wurden. Alle Vorstellungen waren vergebens; wir wurden allemal abgewiesen, und die äusserste Sklaverei hat uns endlich zu diesem Schritte genöthigt, der un ganz gewiss sehr übel genommen werden wird, der aber auch eine gerechte Untersuchung hervorbringen muss. Im schlimmsten Falle vertauschen wir ein unerträgliches Leben mit dem gewünschten Tode, und unsere Kinder werden dadurch aus schändlich gedrückten Sklaven in zufriedene Unterthanen umgeschaffen und in die Rechte der Menschheit wieder eingesetzt werden.» — Schultz übernahm es also, sich für die Erhaltung folgender drei Punkte zu verwenden: 1) dass ihnen

Generalpardon gegeben werde; 2) dass man ihre Klagen unpartheyisch untersuche, und 3) die zu häufigen Robotten, nach Vorschrift der Königl. Patente, vermindere. Bis zur Entscheidung dieses Gesuchs versprach der Auführer, dass von seinen Leuten nicht die geringste Ausschweifung begangen werden solle. — Diese und dergleichen Anstalten bewirkten zwar, dass ein Theil der Auführer sich zur Ruhe begab, und nach Hause kehrte, aber unterdessen fuhr ein anderer weit grösserer Theil fort, bei seiner Widerspenstigkeit und seinen Gewaltthätigkeiten zu beharren. Die Edelleute des Landes, denen diese Anstalten nicht thätig genug schienen, glaubten sich eher zu einer Insurrektion berechtigt, die sie ohne weitere Anfrage vornahmen, und dann Truppenweise gegen die Auführer auszogen, wo sie dieselben anträfen, erschlugen, oder gefangen nahmen, und hernach ohne weitem Prozess rädern, hängen, köpfen, spiesen lassen, u. s. w. Sie bedienten sich hiebei zwar allerdings des Naturrechtes; sie verfolgten ihre Feinde, um ihr eigenes Leben zu sichern; aber wer weiss nicht, dass man bei dem Eintritt in die bürgerliche Gesellschaft auf dieses

Deci invită pre conducătorul rebelilor să vină să se întâlnească la un loc amândouă fără arme, și să se înțeleagă verbal; și înțelebindu-se, 'lă întreba ca un amic, ce cauze au putut să-lă indemne la aceste fapte? Domnule, răspunse Horia, să nu credi dominația ta că ne am sculat noi fără de cauză: nu mai aveam încătrău: apăsarea și nevoia cea din urmă ne împinse la acest pas trist și cutezătoriu. Etă, acestea sunt copie adevărate de poronci împărătești, cari au fost date pentru binele supusilor de aici, și cari noi nău nică odată nu ni s'au făcută cunoscute. Tote plângerile noastre au fost indesierte: totdeauna am fost respinsi; în fine, ne mai putendă purtă sclăvia, furăm siliți a face acest pas, care de sigură ni se va impută forte, dar care totă de odată va căută să tragă după sine și o cercetare dréptă. În cazul cel mai reu, bucurosă schimbăm cu mórtea o viétă nesuferită ca acésta: astfeliu, celă puçin copiii nostri se voră preface din sclavi apăsati cu rusine în supusi multiămiti, și voră intră é-răsi în drepturile omenirei. Schultz luă asupra și însărcinarea de a midă locă incuviintiarea

următorielor trei puncte: 1) să li se dea o amnestiă generale; 2) să li se cerceteze plângerile fără părtinire; și 3) ca desele robote să se impuțineze amésurată patenteloră împărătești. Pău ce se va decide asupra acestoră cereri, Horia promise, că din partea ómenilor sei nu se va comite nică cea mai mică necuviintiă. Urmarea acéstei și altoră asemăni procederi fū, că o parte a răsculatiloră se retrase în linisce la ale sale; partăa cea mai mare însă, urmă și de aci înainte cu îndărăniciă escesele sale de pău acumi. Érá nobili tierel, cărora aceste măsuri ale guvernului nu se păreă a fi destulă de energice, se crediură în dreptă de a se răsculă și dănsi, aceea ce și făcură fără a mai întreba pre cineva. Astfeliu, împărtiti în cete, plecară asupra răsculatiloră, și unde-i întâlneă și uicideă, séu și prindeă, și apoi fără vreun proces, și puneă în rôtă, și spănzură, le tăia capulă, și începă, și asiă mai incolo. Ei, ce e dreptă, se serviă întru acésta de dreptulă naturei; ei persecută pre inimiă loră, spre a-si asigură viétia propriă; însă, cine nu scie că omulă intrăndă în viétia civile renunță la acestă dreptă ală

Recht Verzicht thun muss? Dessen Ausübung die Grundstüzen der bürgerlichen Gesellschaft erschüttert, welche die Handhabung der Sicherheit sehr weislich in die Hände der Regierung gelegt hat. Es war den Edelleuten keineswegs erlaubt, das Urtheil zu sprechen, ob das Gouvernement thätig genug zu Werke gehe; am allerwenigsten aber den Maasregeln desselben, die in Güte die Ruhe herzustellen suchten, schnur starks entgegen zu handeln, und durch die grössere Erbitterung, die dadurch bei den in Wuth gesezten Volk entstand, sie vielleicht gar zu vereiteln. — Ausser den 34 zu Deva hingerichteten, wie vorhin schon gemeldet, wurden nun zu Brad, Hallmagy und Kristyov mehrere gehangen, und zu Karlsburg, wo gegen 300 gefangen sassen, deren Zahl täglich vermehrt ward, wurden auch 21 zugleich hingerichtet; und so begann die Justiz fortzufahren, den verübten Greuel an Ort und Stelle zu bestrafen. — Aber was soll da aus dem Staate werden, wo die Edelleute sich so etwas erlauben, wo ein Theil der Staatsbürger die exekutive Gewalt der Regierung eigenmächtig an sich reisset? heisst das nicht auch rebellisch handeln? — Endlich scheint auch wirklich das Gubernium weit weislicher zu

Werke gegangen zu seyn, ob es sich schon in Anfang (wie schon vorher angemerkt worden) auch eines gewissen nicht un sondern sehr wichtigen Vergehens — Fehlers oder — Nachlässigkeit schuldig gemacht haben mag; denn hätte man sie ernsthaft angegriffen, da sie auf dem platten Lande, an den beiden Ufern der Maros ihr Unwesen trieben, so wär' es ein leichtes gewesen sie zu Paaren zu treiben; denn da waren sie weniger bewafnet, und bei weitem noch nicht so stark; aber so zogen die Soldaten hin und her, sahen zu, und hatten nur die Erlaubniss gegen Angriffe sich zu vertheidigen, welche die Rebellen nie gewaget haben; und hier war eine dergleichen gegebene Nachsicht und Gelindigkeit eben so wenig passend und gut gethan, als sie nachher in dem Schritte des Herrn Oberstlieutenants Schulz (wie schon erwehnt) seyn konnte und in Rücksicht der zu überhand genommenen Wuth, des gelungenen Trozes und der beides unterstützenden Menge, fast nothwendig, wenigstens um Blut zu schonen — das zuträglichste, und bei gewisser Behutsamkeit auch das sicherste war; aber dieses unrecht oder zu früh angewandt — machte sie nun noch kühner und in ihrem Wahne bestärkender. — Doch die Herrn Ungern

firei? Esercitiulū acestui dreptū ar clătina temeliele societății civilī, carea, cu multă intieptiune, a incredintiatū in mânia guvernului sustinerea securității publice. Asiadar nobililorū nu le eră ertatū nicī intr'unū chipū, de a decide ei, dacă guvernulū desfășurā destulā energīā sēu ba; si cu atātū mai puținū, nu aveā voia de a lucrā de a dreptulū in contra măsurilorū luate spre a restabili pacea cu binele, si de a zădărnici chiarū aceste măsurī, inversiunându prin procederea lorū încă si mai multū unū poporū înteritatū. — Afară de cei 34 executatī in Deva, precumū se spuse mai susū, nobilii spēnzurāră acumū si mai multī la Bradū, Halmagiū si Crisciorū; la Alba-Iulia, unde zăceā in prinsōriā ca la vro 300 insī, alū cărorū numărū cresceā pre tētā dioa, mai spēnzurāră încă 21 insī deodată; si astfelū incepū a procede justitia, pedepsindū crudimea prin crudime in fația locului. Inșā, ce se va alege de Statulū unde nobilimea cutēzā asemene lucrurī, unde o parte a cetătianilorū Statulul 'si insusiesce cu fortia puterea executivā a guvernului? ôre nu e si acēsta rebeliune? Intru adevērū, guvernulū a-

cumū in urmă cu multū mai intieptiesce se apucā de lucru; că-clī la inceputū (precumū s'a dīsū) si guvernulū pare a fi comisū o vinā, sēu gresiēlā, destulū de insemnatā, de ôrā ce, dacă 'ī atacā cu totū de a dīnsulū atunci indată pre cândū se aflā prădândū la siesū pre tiermurī Murēsiulul, usiorū erā să-ī desfacā pre totī, pentrucā atunci si arme aveā mai puține, nicī nu erā atātū de numerosī; dar asiā plimbându-se soldatī in susū si in giosū, priviā numai la dēnsiī, neavēndū voia de câtū a se apērā cândū arū fi atacatī, aceea ce inșā rēsculatī nicī odatā nu cutezāră să facā; decī in aceli rāndū o ast-felū de indulgentiā fū totū atātū de puținū potrivită, pre câtū blāndetia erā la loculū seū pre cândū se trimise Schultz; ba acumū, după ce furia revoltei se lătise, numărulū rēsculatilorū se immultise, si se păreā a fi isbutitū prin chiarū îndērētnicia lorū, nicī că erā altū midī-locū mai folositorū, nicī mai potrivit si mai sigurū, spre a incungiarā vēr-sarea sângelui. Indulgentia inșā reū sēu pre timpurīū intrebuintiatā, 'ī făcū pre tieranī mai cutezătorī si-ī intārī in nālucirile lorū.—

fehlten noch mehr: sie schnaubten Rache gegen ihre Unterthanen, die sie vorher so sehr gedrückt haben, dass sie endlich sich revoltiren mussten, und wolten nun gern alle Rebellen (die izt muthiger und stärker als sie waren) mit Feuer und Schwerdt vertilgen. Aber das Gouvernement bedachte klüglich, dass die Wallachen zwei Drittheile der Landeseinwohner ausmachen; dass sie alle zusammen hängen, dass sie die Landanbauer sind, und mit ihrer Vertilgung das ganze Land in eine Einöde verwandelt werde; es kannte den Werth der Menschen besser, besonders aber den Vorzug zweyer arbeitsamen Hände vor einem blos verzehrenden Munde, — wenn doch ein Vergleich zwischen beiden statt haben musste.

Von diesen Grundsätzen beseelt, misbilligte das Gubernium die Insurrektion nicht nur sehr, sondern machte auch Gegenvorstellungen, die nichts anders als den absurden Verdacht erzeugten, dass Horja's Vorgeben wahr sey, und die Regierung ihn begünstige. Dieser Verdacht verstärkte sich in jenen Köpfen um so mehr, da mit einem am 26ten November zu Hermannstadt angekommenen Kourier, aus Wien, die Nachricht einging, dass der Kaiser den Rebellen einen Generalpardon anzubie-

ten befehle, die Insurrection sehr missbillige und ernstlich verbiete, und alle fernere Vollziehung der Todesstrafen solange untersagte, bis die (schon vorhin benannten) kaiserlichen Kommissarien Graf Jankovicz und General Papilla, und der zum Generalkommandanten an die Stelle des General Preyss ernannte General Fabris angekommen seyn würden. — So wies auch in den Augen der ganzen Welt diese Anstalten seyn müssen, um so mehr, da man zugleich erfuhr, dass der Kaiser das Anfangs nicht genug lebhaftes Benehmen des Guberniums einsah, und durch die Absetzung des Generals Preyss und derbe Verweise misbilligte, dass die ernannten Kommissarien mit unumschränkter Vollmacht versehen, und verschiedene in Siebenbürgen und Ungarn liegende Regimenter befehliget worden, von allen Seiten zusammen zu rücken, und die Rebellen rings umher einzuschliessen, und so, wo möglich ohne Gewalt zum Gehorsam zu bringen, wenn es aber nicht möglich, auch Gewalt anzuwenden. Die Rebellen, welche ihre Gewaltthätigkeiten schon im Zarander = im Hunyader = und in einem Theile des Albenser Comitats, innerhalb dem nördlichen und östlichen Ufer der Maros (über die sie nur ein-

Totul domniilor Unguri gresira si mai mult: ei respira resbunare in contra tieraniloru pre cari ei i resculara prin compluta loru apesare, si aru fi vrutu sa-i stinga acumu pre toti prin focu si prin sabia, daca tieranii nu era si mai curagiosi si mai tari decat nobili. Insa guvernulu a socotitu cu intieptiune, ca Romani facu doue din trei parti a locuitoriloru tieiei, ca ei formeza o masa compacta, ca ei cultivu pamentulu tieiei, si ca stirpindu acestu poporu, tota tiea s'ar preface intr'unu desiertu; guvernulu scia sa pretiuesca mai bine valoarea omeniloru, si cu deosebire, ca, daca ar trebu a face alegere, apoi totu mai multu platescu doue mani lucratorie de catu o gura ce numai consuma.

Condus de aceste principie, guvernulu descuviintia insurectiunea nobilimei; de unde nobilimea incepu sa credia ca ar fi adevarata aretarea lui Horia cumca guvernulu tine cu densulu. Astu prepus absurdu se intradecina inca si mai multu in capulu nobililoru, dupa ce, la 26 nouemvre, ajunse la Sabiiu unu curieru din Viena, cu scire, ca impreatulu da amnestia generale, ca descuviintieza forte in-

surectiunea si o opresce seriosu, de asemine opresce verce executare de pedepsa de morte, pan la sosirea comisariloru imperiali, contelu Jancovicz si generarulu Papilla, precumu si a comandatelu generaru Fabris, numitu in locul generarulu Preyss. Dar toti omeni cel cu judecata laudara aceste mesuri intiepte, mai cu sema dupa ce aflara, cumu impreatulu incredintiandu-se de putina energia ce a desvelitu guvernulu dela inceputu, destitui pre generaru Preyss, si infrunta aspru pre guvernatoru, er de alta parte investu cu putere nemarginita pre comisarii numiti, si trimise ordine la mai multe regimente din Transilvania si Ungaria, sa plece fara intardiare, si sa incungiure pre rebeli de tote partile, si de va fi cu putintia, sa-i aduca la ascultare fara a intrebuintia puterea, er neputendu-i supune astfelu, sa-i costringa prin arme. Rebeli pradandu si jafuindu, se intinsesera preste totu comitatulu Zarandulu si alu Hunedorei, precumu si o mare parte a comitatulu Albei, pre malulu nordicu si resaritenu alu Muresiulu, care insa numai odata iu trecusera la Deva, precumu vediu-

mal, wie schon vorher gemeldet, bei Deva herübergekommen, aber wieder zurück getrieben wurden,) ausgebreitet hatten, von einem guten Theile ihrer Anhänger verlassen, und von den aus den benachbarten Orten gegen sie ausgerückten Truppen harzelliret, hatten unterdessen schon in geringer Anzahl in das Gebirge bei Tepanfava in den nördlichen Theile des Albenser = Comitats sich zurück gezogen. Nach der bereits eingeführten Unterredung zwischen dem Oberstlieutenant Schulz und dem Hauptanführer der Rebellen, Horja, am 8ten November, da selbige noch im Hunyader Comitrat am meisten hauseten, lies dieses Rebellen Oberhaupt, gleich darauf, am 10ten November nachstehende Kapitulationspunkte der Hunyader Comitratstafel schriftlich übergeben: 1.) •Soll der Comitrat samt allen seinen adelichen Possessoren einen Eid unter dem Kreuze ablegen, (welches Anfangs unter den Rebellen herumgetragen wurde, und wozu alle Anhänger schwören musten).*) 2) •Soll kein Adel mehr seyn; wer einen kaiserlichen Dienst bekommen kann, soll davon leben. 3) •Sollen

die Edelleute wie das gemeine Volk die Contribution entrichten. 4) •Sollen die Adelichen aus ihren Besizungen den Fuss alsogleich hinaussetzen. 5) •Sollen die adelichen Grundstücke, in Gemasheit einer erfolgenden allerhöchsten kaiserl. Befehls unter das Baueravolk vertheilt werden. 6) Wenn die Tafel vorstehende Bedingnisse eingehen will, soll dieselbe bei dem Schlosse sowohl als an dem Ende des Marktes Deva weisse Fahnen ausstecken. Zur Erhaltung einer Antwort wolten sie bis zum 14ten November ruhig warten, bis an welchem Tage dieselbe zu dem Popen Daniela in Kristyor gebracht werden sollte, widrigenfalls sie Capitaine Horja zu folgen, und Deva zu stürmen drohten. — So unverdaut diese Punkte auch sind, so sind sie doch sehr merkwürdig, weil sie anzeigen, wo eigentlich die Aufrührer, so zu sagen, der Schuh drückte. — Eine andere Nachricht setzt hinzu, dass Horja auch ein Cirkulare habe ergehen lassen, wodurch er allen ungrischen Edelleuten Frieden und Ruhe anbieten lies, doch unter den Bedingungen: 1) •Dass sie ihren Adel ab-

*) Man sehe auf dem Kupfer das Kreuz, welches auf ein Gebirge steht und drey Querbalken hat, Horja bediente sich dessen auch mit, nebst den anderen dort angegebenen Insignien, in seinem Wapen und Insiegel.

rămă, dar fură răspinsi; ér acum, în urma-rea măsurilor luate de împăratul, vându-se părăsiti de ai sei, si lovit de trupele împăresci, se retraseră în număr mic spre muntii dela Câmpeni în partea de miedia-nop-te a comitatului Albei. Pre cându Horia, capul rebelilor, jăfuiă comitatul Hunedorei, la 10 nouemvre, îndată după întelnirea sa cu Schultz din 8 nouemvre, trimise tablei comitatului Hunedorei următoriele puncte de capitulatiune în scris: 1) comitatul si toti nobili să facă jurământu pre cruce (o cruce care la începutul rebelii o purtă pretutindene cu sine, si pre care trebuia să jure cu toti*). 2) Mai multu nobili să nu fiă; ci celu ce ocupă unu postu împărescu, să trăescă dintru acela. 3) Nobili să plătescă contributiune întocmai ca si poporul de rând. 4) Nobili să părăsescă îndată posesiunile lor de pân

acum. 5) Pământurile nobilitare să se împartă între tieranii, conformu unei pre-inalte poronci împăresci ce are să se publice. 6) Dacă tabla voesce a priimi aceste conditiuni, să pună flamure albe atât în castelul câtu si la marginile orasiului Deva. În fine dechiarară, că voru asceptă în pace răspunsul pân la 14 nouemvre, pân la care terminu să-lu aducă negresitu la popa Dănilă din Criscioru, că-cl la din contră, condusi de Horia, se voru scula cu toti asupra Devei. Ori câtu de nerumegate să fiă aceste puncte, ele totusi sunt demne de totă luarea aminte, pentru că dintr'insele se potu vedea adevăratele lor cugete si adevăratele lor dureri. Spunū unii că Hori ar mai fi publicatū o circulare, prin care propunea Ungurilor pace sub următoriele conditiuni. 1) ca să renuncie nobilităti, si proprietătile lor de pân acum să le im-

*) Vezi această cruce în alăturatul desen: ea e asediată pre unu munte, si are trei grindii puse cruciș. Horia priimi si această cruce în stema si sigilul se, împreună cu celelalte însemne arătate în desen.

schwören, und das Eigenthum ihrer Güter mit den Wallachen theilen; 2) »Dass sie, bis zur Krönung eines rechtmässigen Königs ihn als Generalcapitain ansehen, und ihm gehorchen; und 3) Dass sie die katholische Glaubenslehre verlassen, und die griechische Religion annehmen sollten.« — Dieser Rebelle hatte weit aussehende Gedanken bekommen, wie man sieht; und er soll sich sogar haben verlauten lassen: es sei seine Absicht, mit seinen Glaubensgenossen, den Wallachen, in der Wallachey sich zu verbinden, und mit ihnen gemeinschaftlich ganz Siebenbürgen zu erobern, und das alte römische Reich, woher sie (wie schon gezeigt) entspringen, wieder zu erneuern. Das letzte Cirkulare der Auführer war an alle Wallachische Dörfer gerichtet, und lautete nach seinem Hauptinhalte so: »Der Kaiser würde schon bei ihnen seyn, wenn sie nicht die Ungern mit einer im Lande grassirenden Pest belogen hätten, er würde aber nach drei Wochen gewis kommen, und ihnen befehlen, was sie zur gänzlichen Vertilgung der Ungern weiteres zu unternehmen hätten.« Zur Niederschreibung solcher Befehle und Ergehungen bediente sich Horja eines gewissen reformirten Predigers, den er zu Abrudbanya erhascht hatte, ihn allenthalben mit sich herumführte,

und als seinen Secretär gebrauchte. Solche und dergleichen listige Ränke spielte Horja und sein Vertrauter, Klotska, und das arme Volk, gelockt von der Hofnung eines zukünftigen Eigenthums, und der Befreiung von den verhassten Roboten, lies sich mit der den Wallachen ganz eigenen Leichtgläubigkeit, zum Verderben hinreissen. Alle Ortschaften waren von diesem unseligen Wahne angestekt; allenthalben wartete man auf den Horja, wie auf einen Erlöser, und setzte sich über die schuldigen Dienste hinaus, oder murrete doch darüber.

Allein aus allen den Erwartungen und Versprechungen ward nichts, auch erfolgte keine Antwort auf die vorher mitgetheilte und durch die Rebellen vorgeschlagene Punkte, sondern an deren Statt wurden nun die Truppen in und um Deva vermehret, und der Obristlieutenant Schulz erhielt 900 Mann, theils Husaren, theils Infanterie, von den Gränztruppen (Szeklern) vor welchen die Rebellen sich in die Gebirge zurückzogen. Bisher hatte Horja durch allerlei Versprechungen, Kundmachungen und ausgesprengte Gerüchte von seiner vorgeblichen Korrespondenz mit dem Kaiser, noch immer einen grossen Theil der leichtgläubigen Wallachen zu erhalten und gegen

partiă cu Români. 2) ca pân la încoronarea regelui legitimă, să-lă recunoscă pre dânsul de căpitan generală, si să-l dea ascultare. 3) ca să părăsescă legea catholică si să priimescă cea grecă. — Acestă rebelă, precum se vede, incepuse a cōce planuri mari; se dice că cugetulă lui eră, a se pune in legătură cu Români din Tiéra-Românescă, pentruca in unire cu acestia să ocupe Transilvania, si să restabilescă vechiulă imperiū Romană, din care 'si tragă ei originea, precum vëdiurăm. Ultima circulară a rebelilor eră îndreptată cătră tōte satele românesce, si se dicea intr'insa, că Impăratulă ar fi acumă la ei, dacă Ungurii nu i-ar fi mintitū că domnesce ciumă in tiéră, dar preste trei septemăni are să vină de bună sēmă, si are să le poroncescă, ce mai e de făcutū spre a stirpi pre Unguri de totū. La scrierea acestorū poronci si circulare, Horia se serviă cu unū predicatorū reformatū, pre care 'lă prinsese la Abrudă, si-lă purtă cu sine pretutindene, intrebuintându-lă ca secretariū. Cu de aceste si alte asemină măestrī viciene âmblă Horia

si credinciosulă seă Closca, amăgindū bietulă poporū, care, in sperantiă de a căpētă pământū si a scăpă de robote, cu credulitatea propriă Românilorū urmă orbesce pân la peire pre conducetoriū sei. Tōte satele fură molișite de aceste nenorocite amăgiri, pretutindene asceptă pre Horia ca pre unū mântuitoriū, murmurândū si refusândū de a mai lucră pe sēma nobililorū.

Insă, din tōte asceptările si promisiuni-le acestea nu se alese nimica; la puntele propuse de rebeli încă nu veni nici unū răspunsū; ci din contra, se adause numărulă ōstei la Deva si impregiurulă Devei; locotenintele-colonelū Schultz căpētă 900 ōmeni, parte husari parte pedestri din granitia militaria secuia, dinaintea cărora rebeli se retraseră in muntă. Pân acumă Horia, prin promisiunile si circularile sale, si prin faimele răspândite că ar stă in correspondintiă cu impăratulă, sciū să tînă impregiuru-si o mare parte a Românilorū, si a-lă face surdi la tōte poroncile guvernului. Pasivitatea in care se tî-

alle Vorstellungen des Guberniums taub zu machen gewust. Anfangs kam ihm auch die Unthätigkeit des Militaire zu statten, aus der er den Beweis seiner Behauptungen zog. Als endlich das Militaire aber eindrang und Gewalt zu brauchen anfieng, und dieses den Wallachen bedenklich vorkam, so wuste er sie noch zu bereden, dass es keine ächte Soldaten des Kaisers, sondern nur in Uniform verkleidete Ungern seyen, die ihnen ein Leid zufügen wolten. Unterdessen zog er sich doch immer tiefer in die Gebirge zurück, in welche die wenige Mannschaft sie nicht verfolgen konnte, weil die Gebirge theils unzugänglich sind, theils von Waldungen gedeckt werden, und die Wallachen immer von einem Orte zum andern entgingen, wenn sie irgend wo verfolgt wurden. Auch wusten sie die Zugänge so künstlich zu verhauen, und ihre Vorposten wie Kriegsleute auszustellen, dass es um so schwerer wurde, sie anzugreifen. Von diesen Umständen begünstigt, hatten sie mit Drohungen, Gewalt und Versprechungen von neuem im Zarander und zum Theil im Hunyader Comitats sich ausgebreitet, und dieselben fast gänzlich in Besiz genommen. Da alle Edelleute jenes Co-

mitats theils erschlagen oder geflüchtet, und keine Magistratsperson vorhanden war, so machten sie sich ganz zu Herren davon. Sie nannten die Gegend umher ihr Reich, vertheilten die Ländereyen unter sich, fingen an die dortigen Bergwerke für sich zu bearbeiten, und machten mancherlei Einrichtungen. Der Anführer Horja gab sich das Ansehen eines Königs, vertheilte Geschenkbriege über die von den Seinigen in Besiz genommenen Güter, und gab sich immer höhere Titel, wie der Kamm (mich des Ausdrucks zu bedienen) ihm wuchs. Anfangs nannte er sich nur Capitain, nachmals Obergespann des Hunyader Comitats, endlich Dux Chrysialis von Chrysus oder Köras Fluss, der durch den Zarander Comitats strömet, wo er sich Herr dünkte: zuletzt nannte er sich gar Rex Daciae (König von Dacien)*). Die Gewaltthätigkeiten der Rebellen schränkten sich nicht bloß auf die Ermordung der Edelleute ein, sondern sie verbrannten auch ganze Dörfer, deren Einwohner ihnen nicht folgen wolten. Bisher hatten sie noch immer alles verschont, was unmittelbar dem Kaiser zugehörte, izt aber, da sie die Truppen wider sich sahen, hörte auch je-

*) S. die Abbildung, wo auch die Krone befindlich, die er ebenfalls auf eines seiner Petschafte hatte stehen lassen.

neà militia la început, și serviă dreptu dovadă că arătările-î sunt adevărate. Er in urmă, după ce oștea se adăose și începă a întrebuința puterea, Horia vedîndu că Românii s'au spăriat, mai sciă încă și acum să-î amăgescă, dicîndu că aceia nu sunt soldați împărătesci, ci Unguri îmbrăcați în uniformă. Într'aceea Horia se retrăgea cu al sei totu mai înlăuntrul muntilor, unde pușina oștire nu putea să-î urmărescă, din cauză că muntii sunt parte nestrăbătută parte acoperită cu pădure, și Românii cîndu eră atacati trecea îndată dintr'unu locu într'altul, er pasurile asiă bine sciă să le astupe și să le păsescă în modu militariu prin avantgardele lor, în cătă eră forțe greă a-î atacă. Favoriti de aceste impregiurări, rebelii erăsi se lătiră, prin amenințări și violintie, și prin promisiuni înșelătorie, în totu comitatul Zarandului și în o parte a comitatului Hunedorei, ocupăndu pre sêma lor tôte aceste locuri, și făcîndu-se

domni ai comitatului, de oră ce nobili și tot dregătorii unguresci eră parte ucisi parte fugiti. Ținutul ocupat ălu numiă țiera lor, unde și începură a împărți pământurile, și a lucră minerele pre sêma lor, și alte asemenea. Horia începă acum să iea autoritate de rege; elu împărțiă cîrti donationali asupra locurilor ocupate de al sei, arogăndu-si din ce în ce totu mai mari titluri. La început se numiă numai căpitan; apoi comite suprem al Hunedorei; după aceea duce de Crisiu, dela riul Crisiu ce curge prin comitatul Zarandului, unde se credea elu Domn; în urmă luă titlul de rege al Daciei*) Rebelii omoriă nu numai pre Unguri, dar dă foc și la tôte satele ai căror locuitori nu se uniă cu dînsii. Până aci eră cu crutiare cătră tôte lucrurile împărătesci, er acum după ce vîdiură trupele în contra sa, încetă și astă crutiare, și îndată la începutul acestei innoite răscole, cu ocasiunea jăfuirii Băiei-de-

*) Vedi desemnul coronei care de asemenea o puse și pre sigilul sei.

nes auf; und so führten sie z. B. gleich im Anfange dieses neuen Benehmens, bei der Plünderung in Kerespanya die Königliche Bergbaukasse und den Goldstaub mit sich fort. Ferner ermordeten sie die Frau und Kinder des dasigen reformirten Predigers in dessen Gegenwart, ihn aber führten sie in die Kirche und schlugen ihn vor dem Altare todt. Einige von den dortigen Franciskanern verloren ebenfalls ihr Leben, und diejenigen, die sich in den Thurm geflüchtet hatten, wurden entweder erdrosselt oder hinunter gestürzt. Während dem fielen mit den kaiserlichen Truppen verschiedene Angriffe und Scharmüzel vor. Am 29ten November, ward ein Lieutenant von Orosz, Namens Meszterhazi, welcher einigen zu Offenbanye geängstigten Truppen zu Hülfe gehen wolte, auf dem Wege angefallen und nebst 8 Mann todt geschossen. Am 30ten November griffen einige Truppen von Toscana und 70 Szekler Husaren, unter dem Obristlieutenant Schulz die Rebellen bei Remette an, und schlugen einen grossen Theil derselben zurück, wurden aber am folgenden Tage angegriffen und zum Weichen gebracht. Um die nämliche Zeit hatte der Obristwachmeister Staonits von den Szekler Husaren bei Brad einige Haufen der Rebellen angegriffen,

die auch sogleich zum Gehorsame sich ergaben. Am 8ten Dezember sties der Obristlieutenant Kray mit 400 Szeklern zwischen Michele und Blesseny im Zarander Comitatz auf ungefähr 2000 Rebellen, und forderte sie unter Anbietung eines Generalpardons auf, sich zu ergeben; aber sie trauten seinen Anbietung nicht nur nicht, sondern bestanden fest auf ihren vormals überreichten Punkten, und erlaubten sich sogar solche Beleidigungen, dass es darüber zum Streite kam, in dem einige 90 Rebellen auf dem Plaze blieben, 150 verwundet und 30 gefangen wurden. Von den k. k. Truppen wurden dabei 17 Mann blessirt, aber kein einziger getödtet. Zu gleicher Zeit bot auch der nicht unirte Bischof Nikititsch bei Brad den Wallachen den Generalpardon an, sie wolten ihm aber eben so wenig trauen und scholten ihn einen Betrüger und Bischof der Ungern. Der Obristlieutenant Schulz zog indessen die ganze Zeit über in den Gebirgen umher, und verfolgte die Rebellen, die nach und nach Haufenweise sich ergaben. Unter so bewandten Umständen wurden die Aussichten des Horja und seiner immer mehr abnehmenden Anhänger sehr venget. Sie waren schon auf einen kleinen District eingeschlossen, wo sie anfiengen an

Crisiū, luară cu sine si cassa montanistică si prafulū de aurū. Mai incolo, omoriră femeea si copiii predicatorului reformatū de acolo, in fiantia lui de faciă, ér pre dēnsulū 'lū duseră in beserecă si-lū ucisera innaintea altariului. De asemenea 'si perdură vieția si vocăti-va Franciscan de acolo, ér cei ce scăpără in turnulū beserecei fură parte sugrumati parte aruncati giosū. Intr'aceea urmară mai multe loviri si scărmanături cu trupele împărătesci. La 29 nouemvre, unū locoteninte din regimentulū Orosz, anume Mesterhazi, care voia să mērgă intr'ajutorilū ostilorū împărătesci strimtorate la Ofenbaia, fū atacatū pre cale si omoritū impreună cu alti ostasi. La 30 nouemvre, câte-va trupe din regimentulū Toscana, si 70 husari secuī, sub comandulū vice-colonelului Schultz, loviră pre rebeli la Reme-tea, si răspinseră o mare parte dintr'insii; dar in dioa următōriă fură atacati imperiali si răspinsi. Totū pre acelū timpū, maiorulū Staonits, din regimentulū husarilorū secuī, atacă la Bradū câte-va cete de rebeli, cari in-dată se si supuseră. La 8 decemvre, locote-

nintele-colonelū Craiū cu 400 secuī, dete preste o glōtă de vro 2000 rebeli intre Mihăileni si Blăsiani in comitatulū Zarandului, si promitēdu-le pardonū generalū 'i invită să se supună; dar ei nu numai că nu se incrediură promisiunei lui, ci pretindeă mai cu cerbică implinirea puntelorū asternute de mai nainte, si-si permisēră ast-felū de injurie, in câtū lucrulū ajunsē la luptă, in care cădiură morti vro 90 rebeli, 150 rănitī, si 30 prinsī. Din óstea împărătescă numai 17 fură rănitī, si nici unulū mortū. Totū intr'unū timpū, episcopulū neunitū Nikitich mergēdu la Bradū propuse Românilorū annestiă generală, dar Românii nu se incrediură nici episcopului lorū, ci-lū injurară numindu-lū insielătoriū si episcopū alū Ungurilorū. Intr'aceea vice-colonelulū Schultz alergă prin munti in susū si in giosū, gonindū pre rebeli, cari cu incetulū se si supuneă cu glōtele. In astfelū de impregiurări Horia si puçiniū partisanī ce mai rămaseră impregiuru-i si cari pre totū momentulū se impuçină, incepură a-si perde sperantia. Ei eră strimtorati acumū intr'unū micū tinutū unde

allen Lebensmitteln Mangel zu leiden, weil ihnen die Zufuhr abgeschnitten und in ihrer Gegend alles verwüstet war. Ueberdies riss nun auch allgemeines Mistrauen ein; man erkannte die Nichtigkeit der von Horja gemachten Versprechungen; und drang sehr in ihn, seine Beglaubigungsbriefe vorzuzeigen. Er wurde zuletzt selbst von den Seinigen bewacht, weil man besorgte, dass er entweichen und sie im Stiche lassen mögte. Dem Horja musste hiebei um so mehr bange seyn, da das Gubernium auf seinen Kopf 300 Dukaten gesetzt hatte, wogegen er jedoch seiner seits 600 Dukaten demjenigen versprach, der ihm den entdeckten würde, welcher ihn fangen wolte.

Unter diesen verzweifelten Umständen, da er nun schon nicht mehr so sehr gegen die Edelleute als gegen die kaiserlichen Soldaten selbst zu fechten hatte, für die er den Aufruhr mit unternommen zu haben vorgab, kam er auf den Anschlag, mit den misvergnügten Edelleuten gegen den Kaiser sich zu verbinden. Der Graf Csaky, Obergespann des Albenser Comitats stand mit einem Theile der insurgirten Edelleute bei Ola Hemes, nicht weit von Klausenburg, um von dieser Seite zu verhindern, dass die Wallachen nicht aus dem Gebirge hervorbrechen könnten. Die

Wallachen machten einen Versuch am 8ten Dezember, wurden aber zurückgeschlagen. Hierauf sendete Horja Deputirte an den Grafen Csaky und lies ihm sagen: er wolle mit den Edelleuten Friede machen. und wenn sie wolten, mit einem grossen Anhang mit ihnen sich verbinden, und zu allen ihren Absichten sich gebrauchen lassen. — Er wuste, dass die Edelleute misvergnügt waren, und hoffte nun durch eine Verbindung mit ihnen, und durch Begünstigung ihres Widerwillens, sich zu retten und seine grossen Plane auszuführen. Aber, nicht wolte ihm meh gelingen. Der neue commandirende General Fabris war am 13ten Dezember zu Herrmannstadt angekommen, und die beiden bevollmächtigten Kommissäre, nachdem sie einige Zeit vorher zu Arad, verblieben, und allda mehrere gefangene Wallachen verhört hatten, trafen sie hierauf am 15ten Dezember zu Deva ein. Auf ihre ersten Berichte hatte der Kaiser schon geschärfte Befehle ertheilt, mit allem Ernste gegen die Rebellen zu Werke zu gehen und im Nothfalle auch Gewalt zu brauchen. Zu dem Ende wurden von allen Seiten der benachbarten Gegenden in Ungarn und Siebenbürgen das Husarenregiment Alexander Toskana, (ehedem Kalnoki) das Dragonerregiment

ducea lipsă de toate mijloacele vieții, comunicațiunea fiindu-înteruptă și totu-întinutulul jăfuit. Afară de acesta, se lăsa o neîncredere generală; oamenii începuseră a vedea că Horia i-a înșelătu, și-lu strimtoră cu totu de a dînsul, să arete cărțile și poroncile cu care i-a sculat. În urmă 'lu păziă chiar ai se, temîndu-se nu cumva să fugă și să-î lase în pericol. Horia trebuia să se tîmă cu atătu mai vîrtos, că guvernul pusesse prețiu de 300 galbeni pe capulul lui, cu toată că și elu promise 600 galbeni pe capulul celui ce ar cerca să-lu prindă.

În împregiurări atătu de desperate, vîdiîndu că acum nu are a se luptă atătu în contra nobililor cătu în contra ostii împărătesci, cu care elu pretindea a fi întielesu la această rîscolă, 'și propuse în cele din urmă, a se alia cu nobilii cei nemulțămîti cu împăratul. Contele Csaky, comitele supremu alu Albei, se află cu o parte a nobilimei rîsculate la Ghimisiul românesc, nu departe de Clusiu, pentru a să impedece de această

parte năvălirile Românilor din munt. Românii la 8 decembrie făcuseră o încercare, dar fură rîspinsi. Atunci Horia trimise soli la contele Csaky, dicîndu-î: că vră să facă pace cu Ungurii și a se împreună cu dînsii, și a-î servi intru toată împreună cu totu ai se. Horia adevă scia bine, cumu nobilii sunt nemulțămîti cu împăratul, și speră că unindu-se cu dînsii și spriginîndu opozițiunea lor, va scăpa și va putea îndeplini planurile sale cele mari. Acum însă nimic nu-î mai succedea. Noulu comandant-generalu Fabris sosise la Săbiu la 13 decembrie, ăr cei doi comisari plenipotențari ajunseră la 15 decembrie în Deva, după ce petrecuseră cătu-va timp în Arad, ascultîndu pre mai multu Românii prinsi acolo. Împăratul îndată la cele d'întăiu raporturi ce priimi, și trimise aspre poronci, ca să păsiescă asupra rebelilor cu totu de a dînsul, și la casu de necesitate să întrebuinteze și puterea. Spre acestu scopu priimira ordine de a plecă asupra rebelilor: regimentul de husari Alexandru Toscana (mai înainte Kalnoki), regimentul de dragoni Sabaudia, regimen-

Savoyen; das Infanterieregiment Orosz und einige Compagnien Szekler; — aus Ungarn: die Dragonerregimenter Württemberg und Berlichingen; die Obristdivision von dem Kürassierregiment Karamelli und die beiden Infanterieregimenter Devenz (sonst Siskowicz) und Preissach beordert. Ehemalig aber noch vernahm, dass diese Truppen zusammen eingetroffen waren, erhielt man schon die Nachricht von der ganzlichen ohne Gewalt und Blutvergiessen erfolgten Stillung des Aufwuhres, indem sich die Rebellen nach und nach freiwillig ergaben und um Gnade baten, wozu Horja selbst, nur noch von einigen wenigen seiner Getreuen begleitet, ihnen rieth, die Begünstigung des ihrer freiwilligen Ergebung angebotenen Generalpardons sich zu Nuzze zu machen; doch er selbst trauete für seine

Person nicht, sich zu ergeben, sondern bat, dass man daher ihm erlauben mögte, sein Heil in der Flucht zu suchen. Welches dann auch bewilliget ward; darauf dann er und sein Vertrautester, nämlich Klotska, entflohen; die übrigen aber ergaben sich alle, und waren listig genug, sich sehr demüthig, reuevoll und gehorsam zu bezeugen. Auch erboten sich sogleich einige, den Horja und Klotska aufzusuchen, und sie beide bald gefangen einzubringen. *)

Horja, der des Mitbruder Salins Beispiel gern gefolget wäre, wagte es nun nicht mehr geradezu ins Türkische hinüber zu flüchten **), sondern irrte von Berg zu Berg weiter, um am Ende Ungarn zu erreichen, und alsdenn durch Kroatien und Dalmatien in die

*) Die Rebellen waren nicht nur bis in den Temesvarer Banat, sondern sogar bis in den Comitatus von Byhara in Ungarn eingedrungen. Die Generals von Barco und Török haben sich vermittelst hauptsächlichster Unterstützung des braven Szekler Regiments bei dieser Gelegenheit auch sehr hervorgethan, um durch ihre Bemühungen diese wüthenden Ungeheuer zurückzutreiben. Diese hatten sich, noch kurz vor ihrer Gefangennehmung in grosser Anzahl versammelt, um 14 Weiber und Mädchen, meistens vom Adel, lebendig zu verbrennen. Nachdem aber dieses Szekler Regiment Nachricht davon erhalten hatte, fiel es ihnen noch zu rechter Zeit auf den Hals, dass mehr als Hundert derselben niedergesäbelt wurden, und dass die traurigen Schlachtopfer einer höllischen Wuth das Glück hatten gerettet zu werden.

**) Gleich nach der Entweichung des berühmtesten Salins, zogen die Türken jenseits der Gebirge, welche Siebenbürgen von der Wallachey trennen, einen Truppenkordon, um sowohl ihre eigene Unterthanen von Theilnehmung an diesen Unruhen abzuhalten, als auch um die an der andern Seite immer mehr in die Enge gedrängten Rebellen zu verhindern, ihre Verheerungen herüber zu bringen, wo sie in Rauberhorden verwandelt, so leicht nicht wieder hätten ausgerottet werden können.

tulă de infanterie Orosz. și câte-va companie de Secui: acestea din Transilvania; ă din Ungaria: regimentele de dragoni Württemberg și Berlichingen, diviziunea de colonelă a regimentului de curasieri Caramelli, și ambele regimente de infanterie Devenz (altmintre Siskowicz) și Preissach. Dar până a nu sosi încă raportul despre împreunarea acestor osti, se primi scirea cumcă rescăla s'a linsită de sine și fără de nici o vărsare de sange, supuinu-se rebeli de bună voiă și cerând gratiă; însuși Horia, însoțit de un mic număr din cei mai credincioși ai săi, îi consiliă, ca să se supună de bună voiă, folosindu-se de amnestia generale ce li se ofe-

re; numai pentru persoana sa îi rugă, ca, neputând el spera ertare, lui să-i dea voiă a-si căuta scăparea în fugă. Aceea ce i se și acordă. Deci el fugi împreună cu credinciosul său Closca; ă cei-laltă se supuseră totă, și ă destulă de vicleni, de a se arăta cu totă umilintia, supunerea și părerea de reu. Ba încă unii dintr'insii se și imbiară îndată, de a căuta și a prinde pre Horia și Closca. *)

Horia, de si bucuros ar fi urmată exemplul confratelui său Salins, dar nu cuteză să fugă de a dreptul în împărăția turcă **); ci mergea înainte, rătăcind din munte în munte, ca să ajungă în Ungaria, si a-

*) Rebelii pătrunseră nu numai în bănatul Timișoarei, dar până și în comitatul Bihariei în Ungaria. Generalii Barco și Török, ajutați mai cu seamă de bravul regiment al Secuilor, încă se distinseră forte cu această ocaziune, silindu-se a respinge pe acești monstri furioși, cari, cu pușcă mai nainte de a fi prinși, se adunaseră în mare număr, ca să ardă de vie, 14 femei și fete, mai toate din nobile; auzind de această regimentul de Secui, se repedă îndată asupra lor, măcelări vro câte-va sute dintr'insii, și scapă cu norocire tristele victime de furia acestor neomeni.

**) Îndată după fuga faimosului Salins, Turcii asiediară un cordon de trupe de a lungul Carpatilor ce despart Transilvania de Țara-Românească, cu scopul de a împedea, atât pre supușii lor, nu cumva să iea și ei parte la aceste turburări; cât și pre rebelii din Transilvania, cumva, strimtorăți și goniti de acasă, să trecă muntii la densii, unde apoi formându-se în bande de hoți nu ușori i-ară fi putut stăpini.

Venetianischen Staaten flüchten zu können. Allein er fand alle Zugänge und Schleifwege zu gut besetzt, und die umständlichste Beschreibung seiner Person, war aller Orten schon ausgetheilt. Und so wurde er denn auch nebst seinem Vertrauten, Klotska, bald ergriffen; sie wurden in der That von ihren eigenen Kameraden verrathen, welche den auf die Köpfe dieser Rebellenhäupter gesetzten Preis verdienen wolten. — Dies ist die gewöhnliche Katastrophe derjenigen, welche sich erfrechen, Unterthanen gegen die Befehle ihres rechtmässigen Beherrschers aufzuwiegeln. — Die Gefangennehmung selbst gieng so zu: Horja und Klotska waren, wie man von zweien ihrer Vertrautesten Wallachen (welche nichts weiter als Bauern, aber dabei zugleich als gute Läger bekannt waren) zuverlässig erfuhr, in die Radaker Wälder geflohen; der Obristlieutenant Kray, vom 2ten Szecklerregimente, setzte ihnen einige Tage vergebens nach, bis ganz

unvermuthet die beiden Wallachen, unterm Vorwande der Jagd, sie beim Feuer sizzend, überraschten; und dem Obristlieutenant Kray, den Wink von ihrer Preise gaben, der bereits in der Nähe darauf harrete, und sie sogleich mit seinem Husaren umringte und in Empfang nahm*). Als Horja die auf ihn losstürmenden Soldaten sich annähern sah, besass er noch die Gegenwart des Geistes, und warf ein Paket Schriften (vermuthlich wichtige Nachrichten und strafbare geheime Correspondenzen) das er unter der Weste hervorzog, ins Feuer, worin auch alles bei der Heftigkeit desselben, ohne auch nur ein Blatt retten zu können, im Rauch aufgieng. Auch war Horja, als er sich Fesseln anlegen sah, noch so unverschämt dreist, und sagte: dass er wenn er frei geblieben wäre, nach Wien gereiset sein würde, um Sr. Majestät dem Kaiser die Beschwerden der Nation zu Füßen zu legen. — Horja hatte, als er gefangen ge-

*) Den weisen Verfügungen des Kaiserl. Herrn Kommissärs, Grafen von Iankowicz, war dieses alles vorzüglich zu verdanken, so dass es zuletzt dem Herrn Obristlieutenant Kray gelingen musste, mit Hülfe dieser zweien Wallachen selbige zu fangen. — Auch der Abt von Arad, von der nicht unirten griechischen Gemeind hat werththätig und vorzüglich dazu beigetragen, die Wuth der Wallachen zu stillen.

poi trecându prin Croatia si Dalmatia să pôtă scăpă in Staturile Venetiei. Inșă, tôte pasurile si potecile le găsiă ocupate, ér descrierea acurită a persônei sale eră împărtită pretutindene. Astfelü, nu trecü multü, si fü prinsü împreună cu credinciosulü seü Closca. Ei fură trădati de câtră camaradii lorü insisi, cariü voiră să merite pretiulü pusü pre capetele acestorü căpitanü de rebeli. In generalü, acesta e finitulü tuturorü acelorü ce cutéză să răscôle pre supusi in contra domnilorü seü celorü legitimi. Ér prinderea lorü astfelü se întemplă: Horia si Closca fugiseră in pădurile Radacului, precumü se află cu sigurantiă dela doui Românü incrediuti ai lorü, tierani amëndoui, dar fôrte bunü vênători. Vice-colonelulü Kray, din alü douile regimentü de Secui, plecă in urma lorü, căutându-i vro

câte-va dile indesiertü, până ce in fine, acei doui Românü, sub cuvëntü că aü esitü la vênatü, surprinseră pre neasceptate pre ambiü rebeli siediëndü la focü; dândü deci semnü v. colonelului, ce se află asceptândü in apropiare, acesta i incungioră indată cu husarii seü si-i prinse.*). Cândü vedü Horia căsoldatii năvălescü asupra-i, avü încă presintia de spiritü, să arunce indată in focü unü pachetü de scrisori, fără indoélă scrisori importante, si corespondintie secrete, ce le tineă ascunse sub peptariü. Nicü măcarü o fôia nu scăpă de flacăra focului. Pre cândü lü legă in lançiorü, avü cutezarea si nerusinarea de a dice: că, de scăpă elü liberü, eră să mERGă la Viena, să astERNă la piciórele maiestăti sale împëratului plângerile natiunei române. Horia cândü fü prinsü n'aveă la sine atătia bani si lucruri

*) Tôte acestea sunt de a se multiămi mai cu sEMă măsurilorü celorü întiepte ale comisariului împëratescü contelui Iankowicz; aatfelü a pututü să isbutESCă v. colonelulü Kray a prinde pre rebeli cu ajutoriulü acelorü doui Românü. — Archimandritulü neunitü dela Aradü încă contribui fôrte multü spre a linisi furia Românilorü.

nommen ward, nicht so viel Geld und Geschmeide, als es anfänglich hiess*), sondern nur 7 Gulden bei sich; sagt aber jetzt, er habe eine beträchtliche Summe dem berühmten Salins gegeben, der dafür im türkischen Gebiet Lebensmittel und Munition habe einkaufen sollen, allein nicht wieder gekommen sey. Man vermuthet aber, dass er noch grosse Niederlagen von Geld und Kostbarkeiten in den Gebirgen versteckt habe, welche die Folter zu seiner Zeit schon herausbringen würde**). Das schönste Kleinod aber, das bei ihm gefunden wurde, waren die Insiegeln seines neuen Königreichs, in welchem er zum Hauptwappenbilde ein von einem Degen durchbohrtes Herz***) mit der Umschrift *Horja Rex Daciae* (Horja König von Dacien) und in ei-

nem andern die Krone, wie auch das schon oben bemerkte dreibalkige Kreuz auf Gebirge gepflanzt (wie alles in der Abbildung deutlich vorgestellt ist) führte. Der erste Arrestort, wo der Oberrebell Horja mit seinem Spiessgesellen, Klotska, festgesetzt wurde, war Zalatna, wo sie aber nicht lange blieben, sondern zu mehrerer Sicherheit nach der Festung Carlsburg übergebracht wurden, woselbst sie noch jetzt, jeder absondert durch ein Offizier und 50 Mann bewacht werden, von welchem immer 6 Soldaten innerhalb jedes Zimmers den Gast darinn Tag und Nacht nicht aus dem Auge lassen. Bei der Transportirung derselben von Zalatna nach Carlsburg hatte man den auf den Wagen geschlossenen Horja zum Spott eine Krone von Gold-

*) Die Zeitungen und öffentlichen Blätter meldeten nämlich, dass Horja bei seiner Gefangennahme bei 30000 Gulden, theils am gemünzten Golde und goldenen Ketten, theils an Juwelen bei sich gehabt habe; aber seine eigene Ordenskette und Kreuz war ja nur von Messing?

**) Noch hat man nichts zuverlässiges und wichtiges von dem Examen des Horja erfahren können; man möchte gern von ihm selbst wissen, ob er nicht, wie man vermuthet, heimliche Anstifter und Unterstützer gehabt hat. Allein es wird schwer halten, diesem Elenden die Zunge zu lösen, und wohl am wenigsten durch die Folter. Denn wer die Wallachen kennet, weiss, dass sie die grausamsten Martern mit der grössten Gleichgültigkeit auszustehen fähig sind.

***) Dieses grausame Sinnbild sollte vermutlich anzeigen: dass er durch Gewalt und Schwerdt sich selbst zum Könige gemacht habe, und dass, um dieses Königreich zu erhalten, das Schwerdt nie in der Scheide ruhen, sondern beständig in dem blutendem Herzen der Widersacher wühlen sollte.

scumpe, precumă se vorbiă la început*) ; de abiă aveă siepte fiorini; spune însă că ar fi dată o sumă însemnată famosului Salins, ca să mîergă în tîera turcescă să cumpere arme și munitiune, dar Salins nu se mai întorse. Se crede însă că ar fi avîndu ascunse în muntî, mari sume de bani și alte lucruri prețioase, pe cari le va descoperi tortura la timpul său.***) Celu mai frumosu clenodiū ce se găsi la Horia, eră însemnele noului său regatu: unulū din aceste însemne aveă de emblemă principale o inimă străpunsă de o sabiă***), cu înscriptiunea: *Horja Rex Daciae* (Horia Re-

gele Daciei); ér celū-laltū represintă, o corónă, precumă și crucea cea triplicată, amin-tită mai susū, plîntată pre unū munte. Horia și Closca fură arestatî mai ântăiū la Zlatna, dar aci nu-î tinură multū, ci pentru mai multă sigurantă ȳ transportară la Alba în cetate, unde se află și acumū, închis de osebi unulū de altulū, și păzit de unū ofi-çerū și 50 soldatî, din cari 6 insi de a pururea staū lângă dînsi, înlontrulū chilieî fîcărui, spre a nu-î perde din vedere nici dioa nici nîptea. Cîndū transportară pre Horia dela Zlatna la Alba, fiindū elū legatū în că-

*) Gazetele adecă spuneă cumeă Horia cîndū l'ău prinsū ar fi avutū la sine vro 30000 fiorini, parte în aurū bătutū și în catene de aurū, parte în petri scumpe; noi însă scimū că chiarū lançiuļ și crucea sa propriă eră numai de aramă!

**) Nu s'a auditū încă nimicū sigurū despre examinarea lui Horia; ar fi de doritū a se sci dela elti însuși, ore n'a avutū elū, precumū se presupune, alți indemnători și spriginitori ascunși. Va fi însă forțe cu greū a deslegă limba acestui misieli, și încă cu atătū mai puçinū prin tîrtură. Pentrucă, celū ce cunîșce pre Românî, scie bine că acestia sunt în stare de a suferi și cele mai înfricosiate torturi cu cea mai mare nepăsare.

***) Prin acestū simbolū crudelū voia elū negresitū să aiete, că în puterea sabiei s'a făcutū rege, și că, spre a-si sustinē regatulū, nici odinîoră sabia sa nu va odihni, ci de a pururea va sfîșia inimele sîngerînde ale inamicilorū.

papier, mit Galgen und Rad bemahlet aufgesetzt*).

Diejenigen Gränzbauern, welche den Horja und seinen Mitgenossen. Klotska, zu entdecken und einzufangen behülflich waren, haben nicht nur 600 Ducaten Remuneration sondern auch sogar Befreiung von allen Abgaben bis auf ihre Kindeskinde erhalten. Der Jäger, welcher ihnen den Weg gewiesen, so wie der Obristlieutenant Tiell von Toskana Husaren, send ebenfalls jeder mit 100 Ducaten beschenkt worden; und der Obristlieutenant von Kray, vom Szekler Husarenregiment, der alles eingeleitet und ausgeführt hat, wurde, gleich nach seiner That, besonders der allerhöchsten Zufriedenheit versichert, und ist

nummehro zum Obristen und Marien Theresien Ordensritter erhoben worden, welches er mit Recht verdient. Auch die bei der Gefangennehmung kommandirte Gemeinde und Unteroffiziere, sind jeder besonders beschenkt worden. Der Hofrath Irdenzy, der in dem Comitatz von Neutra, entstanden Unruhen so geschickt zu stillen wuste, erhielt von dem Kaiser eine Gratifikation von 300 Ducaten; und der infolirte vorhergenannte Abt von Arad, welcher zur Beilegung der Wuth der Wallachen wesentlich beigetragen und zur standhaften Gegenwehre der Einwohner eines vom Horja angegriffenen, aber das von da mit seinen Räubern zürückgetriebenen Rebellen, befreieten Ortes wesentlich beigetragen hatte, befahl der Kaiser mittelst eines eigenen Hand-

*) Ich will nicht untersuchen, ob dergleichen Spott oder — Spass allemal und in dergleichen Fällen gut angebracht sey, und was er dem unbefangenen Auge von den Ansüßern verrathen mögte — Noch weniger aber ist zu billigen, und ich mögte fast mit der Menschheit ausrufen, dass es unmenschlich — gransam — ist, und ebenfalls nicht besser als rebellisch genannt werden kann; wenn es wahr ist, dass der Baron Kemny, unter dessen Verwahrung sich Horja zu Karlsburg befindet, den angenommenen Sohn dieses Bösewichts — und obschon eben auch einen Bösewicht — hat spiesen lassen, weil er ihm einmal soll haben sagen lassen, wenn er ihm in seine Hände bekäme, wolle er ihn lebendig schinden lassen. Das sprach damalige zur Grausamkeit und in Wildheit erzogene Rache ans ihm. Was aber bewürkte die That bei dem Baron? — — Repressalien können es nicht genannt werden — auch findet das Recht der Natur hier nicht statt — ausser nur der rohesten Natur. — Nur die Justiz kann in dem Falle entscheiden und bestrafen — Warum überlies man es dieser nicht? O Menschheit! — Josephs II. Wille war es gewis nicht.

rutiă, 'i puseră în cap, în bătaia de joc, o coronă de chărthiă aurită, pre care eră de pinse furcile si róta.*)

Tieranii mărginenii cari trădără pre Horia si Closca, pre lângă ce căpătară remuneratiunea de 600 galbin, fură scutiti, ei si copiii lor, de totu felulu de dăr. Vânătorii care le arătă drumulu, precum si locotenintele-colonel Tiell dela regimentulu de husari Toscana, încă fură remunerati fiă-care cu câte o sută galbin. Er locotenintele-colonel Kray, celu ce a condusu si a executatu totu lucrulu, indată după acéstă faptă priimi asigurarea deosebitei multiămiri a maiestății

sale, si fu numitu colonelu, si cavaleru alu ordinelu Mariei-Theresiei, ce cu dreptu a meritatu. De aseminea fură remunerati toti suboficerii si soldatii comandati cu ocasiunea prinderii lui Horia si Closca. Consiliariulu de curte Irdenzy, care cu atăta abilitate a sciutu să domolască turburările ivite in comitatulu Nitrei, priimi dela împăratulu o gratificatiune de 300 galbin. Mai susu numitul archimandritu dela Aradu, care contribuise forte multu spre a alina inversiunarea Romanilor, si care scăpase pre locuitorii unu satu atacatu de Horia, făcendu-i să se apere cu constantia până ce rebelulu fu gonitu cu

*) Nu voiă a cercetă dacă asemine batjocură leu glumă 'si pôte avé loculă totdeanna in asemine imprejurări, si ca ce ar puté dovedi atare glumă din partea autorilor ei in ochii unni omu cu judecată. Dar cu atât mai puçinu se pôte incuviintiă, si din parte mi mai că asiu puté esclama in numele omenirei, că este nău lucră neomenosu, barbaru, si totu atât de rebelu, si ceea ce a făcutu baronulu Kemény, de va fi adevăratu cumcă dănsulu, snptu a căru pază se află Horia la Cetatea-Albă, ar fi pusu in cēpă pre fiulu adoptiv alu acestui făcătoru de rele, ori cătu să fi fostu de criminalu si acelu fiu, numai pentru cuvântulu că odinioară i-ar fi trimisu răspunsu că, de-i va căde in mână, are să-lu jupoe de viu. Dintr'insulu vorbiă atunci astfelu, răbunarea, cea crudă si inelbătăcită, ce coceă in inima sa. Dar pre baronulu ce l'a pututu ore indemnă la asemine faptă? Represalie nu se pôte numi faptă sa; dreptulu naturei încă nu si are locul, afară de cătu alu naturei celei mai brutale. Numai justitia singură pôte decide si pedepsi in asemine casu. De ce nu s'a lăsatu dar justitiei cursul ei? Oh omenire! negresitu acesta nu eră vointia lui Iosif II.

billets an die Ungarische Kanzlei, diesem patriotisch gesinnten Abte eine mit einer goldenen Medaille versehene goldene Kette zuzustellen, und denselben dabei zu versichern, dass er bei der ersten Gelegenheit ein erledigtes Bissthum erhalten solle. Auch wurden (noch im Dezember) auf Befehl des Kaisers 400 Ducaten an zween Zolleinnehmer ausgetheilt, welche soviel Muth und Treue besaßen, mit Lebensgefahr ihre Kassen noch zu rechter Zeit zu retten. Ueberhaupt hat der gütige Monarch alle diejenigen groszmüthig belohnt, welche sich durch ihren Eifer für den allerhöchsten Dienst bei diesen mislichen Umständen hervorthaten, und fährt mit dergleichen Belohnungen noch immer fort. Den bei diesem Wallachen Aufstande fast gänzlich um das Ihrige gekommenen Grundbesitzern, haben Sr. Majestät die gnädigste Zusicherung ertheilen lassen, dass der Kaiserliche Schatz ihnen allen thätigen Beistand zur Wiederaufbauung ihrer Häuser und zu anderen erforderlichen Einrichtungen leisten werde. Verschiedenen dieser Grundbesitzer haben Sr. Majestät auch bereits sehr beträchtliche Summen anweisen lassen. — Um dergleichen traurige Auftritte in der Folge bei diesem rohen Volke zu ver-

hüten, sollen den Siebenbürgischen Unterthanen durch das Militaire alle vorfindige Monturen und Armatursorten abgenommen werden. — Das Verhör des Horja zieht sich sehr in die Länge, und es wird vermuthlich noch eine geraume Zeit vergehen, ehe man ein Urtheil über ihn fällt. Die bereits vorgenommene Verhöre aber über beide sind nunmehr an des Kaisers Majestät zum Urtheilspruche nach Wien eingesendet worden. Die Vollziehung desselben wird ohnfehlbar solchergestalt eingerichtet werden, dass sie einen dauernhaften Eindruck mache. Indessen fahren die K. K. Kommissarien, der Gubernialrath von Brukenthal und der Graf Iankovicz noch immer mit Untersuchung dieses Aufstandes eifrigst fort. Dieser Verzug zum letzten Spruch der Strafe für diese Verbrecher zeigt, wie genau man sich zu erforschen bemühet: welches die Ursachen, die Mitschuldigen, wie auch die öffentlichen und heimlichen Unterstützer des Aufruhrs gewesen sind, den einige Anfangs für unbedeutend hielten, der aber durch die Zusammenkunft verschiedener Umstände sehr gefährlich hätte werden können. Auch war das Feuer des Aufruhrs durch die Gefangennehmung dieser beiden Rädelsführer noch nicht gleich ganz gedämpft,

toti hotii lui, acestui archimandritu patriotu, poronci imperatulul printr'unu biletu de mana catre cancelaria ungarésca, sa i se dea unu lanciu de aur cu o medalia de aur, asigurandu-lu totu de odata ca la cea d'antaiu oca siune are sa capete o episcopia. Inca in luna decemvre se impartira din ordinea imperatului 400 galbini, la doui vamesi cari avura curagiulu si credintia de a scapa din buna ora si cu pericululu vietiei cassele incredintiate lor. Preste totu, bunulu monarcu remunera cu generositate pre toti acei ce se distinsera prin zelulu si servitiulu lor in aceste impregiurari critice, si urmeza a-i remunera si acumu. Pre proprietarii de pamentu cari cu oca siunea acestei rescole a Romanieloru 'si perdura mai totu ce avura, maiestatea sa 'i asigura ca visteria imperatésca are sa le dea totu ajutoriulu pentru reedificarea caselor si pentru alte asemini trebuintie. Unora din acesti proprietari maiestatea sa le-a si datu deja sume insemnate.

Si pentruca in viitoriu sa nu se mai intemple asemini scene-sangerose, militia va culege tote monturele si armele ce va gasi la supusii din Transilvania. Instructiunea lui Horia tine forte lungu, si cu tota probabilitatea va trece inca multu timpu, pan la pronuncierea sentintiei. Cercetările facute pan acumu asupra amendurora, sunt innaintate la imperatulul spre a se pronuncia sentintia, er executarea se va face nesmintitu astfelu, ca sa producă o impresiune durabile. Intr'aceea, comisarii imperatéscai, consiliariulu guvernialu de Bruckenthal, si contele Iankovicz, urmeza cu totu zelulu cercetarea acestei rescole. Asta intardiare in pronuncierea sentintiei acestoru criminali, arata, cu cata acuratetia se cerceteza causele, si complicii, precumu si spriginitoriil pre facia si ascunsi ai acestei rescole, care la inceputu se credeau de multu a fi neinsemnata, dar care in urma, prin concursulu mai multoru impregiurari, putea sa devina forte periculosa. Nici ca s'a potolit

sondern schien lie und da wieder auflodern zu wollen. *) Doch hatte man zu hoffen, dass es nicht leicht wieder in lichte Flammen ausbrechen werde; indem man sogleich die gute Vorsicht gebrauchte, in allen Comitaten Siebenbürgens Verhältnissmässige militairische Detaschements zu postiren und dadurch auf die beste Art den fernern Räubereien vorbeugte und Einhalt that. Dass nummehr gar nichts mehr zu befürchten sey, zeigt der Umstand, dass izt die nach Siebenbürgen beorderten K. K. Regimenter sich bereits wieder zurückziehen **).

Nach einer circulirenden Liste beläuft sich die Anzal der von den Rebellen blos im Hunyader Comitete eingäscherten oder wenigstens über die Hälfte verwüsteten Dörfer auf 62, und jene der Edelhöfen auf 132. Die Anzal der gesammten Rebellen soll bei ihrer grössten Stärke über 16000 betragen haben, und sollen durch ihre unmenschlichen Grau-

samkeiten bei 4000 Menschen das Leben eingebüsst haben. Die zal der im Kampfe gebliebenen Rebellen soll nur einige über 700 betragen, ohne wie viel nach und nach durch die Iustiz hingerichtet worden sind.

Die geraubten Güter, welche die sich ergebenden Rebellen mitbrachten, wurden von einer eigends hiezu niedergesetzten Kommission übernommen und den Eigenthümern zurückgestellt. Diese geraubte Güter bestanden meistens in Vieh, Mobilen, Silber und Goldgeschmeide und vielem baaren Gelde. — Und so ist dann die selige Ruhe wieder hergestellt. — Welcher Patriot würde nicht an dieser Freude Theil nehmen? Die gewesenen Rebellen beweinen nun selbst ihre Raserei, und weinen Thränen den Unglücklichen, die sie ermordet haben. — Und Horja der Bösewicht ist wirklich gefangen worden, und erwartet sein Urtheil, den Lohn seiner fürchterlichen schwarzen Thaten! — —

*) Man wolte mit Gewalt Horja und Klotska der Banden entlediget und wieder frei haben.

**) Dennoch wird indessen aus kluger Vorsicht ein zahlreicheres Militäre als sonst gewöhnlich war, in Siebenbürgen nterhalten werden. Vielleicht aber wird diese Verfügung aus der Absicht getroffen, um den ewigen *Tergiversationen* der Türken ein Ende zu machen; wovon wohl die Abtretung der kleinen Vestung Wihartsch, nebst einigen an dem Unnafluss gränzenden Distrikten, die Schlussfolge seyn mögte.

foculă răscôlei îndată prin arestarea celor două conducători, ci pre alocurea se părea că érási va să se aprindă *). Cu toate acestea, era bună speranța că răscola nu usioră va putea erupe din nou, de oră ce se ingrigiră de timpuriu a împărți oște de ajunsă prin toate comitatele Transilvaniei, cu scopul de a preveni și a împedeca în modulul cel mai potrivit totă incercarea de prădătiuni. Acumă nu mai e nici o temă; dovadă că regimentele împărătesci ce aveau ordine pentru Transilvania, acumă érási se întorcă înderăt. **)

După o listă ce circulă, rebelii numai în comitatul Hunedorei prefăcură în cenusă și cel puțin devastară de tot, 62 sate, și 132 curți domnesci. Cândă era mai în putere, numărul lor trecea peste 16 mii. Vro

patru mii omeni și perdură viața prin neomenosele lor crude. Afară de cei executati din cândă în cândă prin justiță, peste 200 rebeli cădiură morți în lupte.

Bunurile cele rapite cari le aducea rebelii cândă se supunea, se da în priimirea unei comisii inadinsă numite, spre a le înapoiă celor în drept. Aceste bunuri prădate era mai cu sémă, vite, mobile, lucruri de argint și aur, și multă bani gata. — Si întru acest chip se restabili pacea dorită. Care patriot nu se va bucura de acesta? Fosti rebeli plângă acumă ei singuri nebulia lor, și varsă lacrimi amare pentru nenorociti pre cari și omorîră. Si Horia, blestematul, legat acumă în feră, și ascéptă sentința, răsplata negrelor și infricosiatelor sale fărădelegi!

*) Pre Horia și Ciosca cercară să-lă deslege cu puterea și să-lă elibere.

**) Cu toate acestea în Transilvania are să se asiedie un număr de oște mai mare decâtă altă dată. Pote că acesta se face cu scopul de a pune odată capetă eternelor *tergiversatiuni* ale Turcilor, cari, în fine, cu totă probabilitatea, vor cede cetătiua Bihaci, împreună cu câte-va districte de lângă rîul Una.

H O R J A.

PORTRAIT DESSELBEN.

Ich wollt' er wäre fetter — sprach Cäsar — zwar fürcht ich ihn nicht; aber doch, wenn sich Cäsar fürchten könnte, so kenne ich keinen anderen, vor dem ich mich so sehr hüten würde als vor dem mageren Cassius. — Der Cassius dort, hat ein hageres, hungriges Gesicht; er dachte zu viel, — dergleichen Leute sind gefährlich! — —

Diese Anmerkung, die der grosse Cäsar so gerne machte, dass er sich nur für blassen hageren Leuten fürchte, kommt mir bei

dem Portraite des berühmten Horja sehr zu statten, indem ich ihn bainahe ganz geschildert zu haben glaube, wenn ich wünsche, dass er fetter wäre. Dunkel und schwermüthig, aber scharf und durchdringend ist sein Auge. — Beständiger Ernst hat in seinen Wangen mehr Falten gezogen, als auf seiner Stirne. — Ein dünner schwarzer Bart trägt zur Schattierung oder Verfinsterung der Mine noch mehr bei. Des Hauptes Umriss ist länglich, das ganze Gesicht oval, mit nicht ganz hoher aber auch

H O R I A

PORTRETULU ACESTUIA

«L'asiu fi voitü să fiă mai grasu,» dicea Cesar, «nu dör că mă temü de dënsulü; dar totusi, dacă s'ar putë ca Cesar să se témă de cineva; apoi nu cunoscü pre nimene altulü de care m'asiu ferü asiä de tare, ca de slabulü Casiu : Casiu acela are unu chipü costelivü si lichnitü: elü cugetă prë-multü: ast-felü de ömenü sunt periculosü!»

Acéstă observatiune ce o făcea cu atăta franchetiä marele Cesar, cumcă s'ar teme numai de ömenü palidü si uscatü, 'mü vine förte

multü in ajutoriü la portretulü famosulü Horia, de örä ce credü că voiü fi isbutitü a-lü schitiä mai in intregulü seü, cându voiü dice : că asiü dörü să fiă mai grasu. Căutătura lui este posomorită si melancolică, dar ochiulü agerü si pëtrundiëtorü. O perpetuä seriositate a trasü mai multe iucretituri pe fačia decâtü pe fruntea sa. O barbă négră subtire, contribue si mai multu la umhrirea seü innegurarea fisionomiei lui. Configuratiunea capulü este prelungă, totü chipulü ovalü, cu o frunte

nicht ganz flacher — langer scharfer Stirne und richtig gebauten Augknochen; die Nase ist Falkenartig, von schmalem Rückenbügel, übrigens ganz fein und in sonderheit an Wurzel und Knorpel sehr scharf, der Mund ist gut mit dem Ganzen proporzionirt, mit klugem Einschnitt, den einzigen widrigen Eindruck macht der untere Lippenschwung nach dem Kinn zu; das Kinn selbst, ob es gleich lang herunter gedehntes, spiziges und viel unter sich vorstehendes Kinn ist, macht kein übeles Profil, sondern gehört vielmehr zu einer solchen Stirne, wie überhaupt zu einem so ovalen Gesicht. Der Hals ist lang, und wirklich schön und richtig gestreckt; seine Haltung zeigt nach physiognomischen Grundsätzen an, dass er eine Stütze ist, die keinen Alltagskopf trägt. Doch hievon weiter unten und izt nur gemahlt und erzählt. Das Gesicht ist, wie schon gesagt, sehr hager, schwarzgelb und braunblasen Teints, grubig und sommerfleckig, die Wangen ziemlich mit Falten durchfurcht; besonders sind ihm die obere und untere Augenlider hellroth, fleischigt, wie angeschwollen, so dass auch der Augenschlitz wenig Oefnung hat, indem, ein zwar nicht grosses-mehr klei-

nes, aber doch überaus feuriges schwarzes Auge auf einmal rollt und auch auf einmal wieder staunend steht. Das Haupthaar ist lichtbrauner Farbe, und kurz und schwach, wie auch die Augenbraunen, Wimper und der Schnauzbart. Der Körperhöhe nach ist er mittlerer Mannsstatur, nicht dicken, sondern mehr schlanken Leibes, wie überhaupt der ganze Körperbau mit vester, starker Brust und Schulter einen angenehmen männlichen Wuchs und richtige Proportion im Ganzen machen, zu mahl da er sich im Gehen und in seiner Stellung immer gerade hält. Dem Ansehen nach, kann er nicht über 48 höchstens 50 Jahre alt sein. Seine gewöhnliche Kleidung war, die im Zatlathner Dominio gewöhnliche Kleidung, welche in einem schwarzen beinahe bis an die Knie reichenden, an beiden Seiten blau ausgezier-ten Kittel, weissen mehr eng als weiten ungarischen Hosen und halb geschnürten Zischmen (Bundschuhen) an den Füßen, bestehet; trug ferner gewöhnlich eine schwarze rauche Mütze auf dem Kopfe (wie in der Abbildung zu sehen) und meistens einen dünnen Haselstok in der Hand. Gieng bei seiner Gefangennehmung eben so gekleidet, bis auf den Kittel,

lungă, ascuțită, nici prè-innaltă, dar nici prè-indesată, cu osul sprâncenei bine potrivită. Nasul este ca de siomiu, de o incovoietură îngustă, altmintrelea de o mare finetă, si mai cu osebite la rădăcină si la sgârciu foarte ascuțit. Gura, bine proporționată, si de o tăietură inteligentă. Singura impresiune neplăcută ar fi numai inclinarea buzei inferioare spre bărbie; bărbia însă, de-si este lăsată mult în jos, ascuțită si cu prè-multă proeminință a părții de desubtă, nu face însă ună urită profil; ci mai alesă convine la o astfel de frunte, si încă mai vîrtosă la ună chipă asiă de ovală. Gîtul este lung, într-adevăr frumos si drept: tinerea lui dovedesce, după principiile fisionomice, că ună asemenea postamentu nu pòrtă asupra sa ună capu ordinaru. Însă, despre această mai la vale; acum să procedem la desemnă si a nară. Chipul este, precum s'a disu, foarte costeliv, smeadu-inchis, cu o pelitiă palidu-brună, ciupită si pistruia, fața brădată de o multime de încrețituri. Cu deosebire pleópele din sus si din jos, sunt de ună rosiu deschis si cărnose, ca si cum ar fi inflata, astfel încât si crepătura ochiului are pușină deschidere, in

care se zărescu nisce ochi negri, nu tocmai mari, mai multă mică, dar plini de foc, cari aci se rostogolesc d'odată, aci érási d'odată sta în uimire. Pèrul capului este castaniu deschis, scurt si môle, precum si sprâncenele, genele si mustacia. După innăltimea corpului, elu este o de statură de mijloc, de o taliă nu coipulenta ci mai multă svelță; si in genere totă structura corpului, cu peptul si umeri solidi si tari, formeză in totul o făptură bărbătescă plăcută si proportiunată, mai alesă că atât în âmbletulă cât si in postura sa elu se tine totu-d'auna drept. După aparință nu pòte ave etate mai mare de 48, cel mult pân la 50 de ani. Portul se obicnuit éra acela ce se pòrtă in comun in domeniul Zlatnei, si care este, unu sumanu negru ce ajunge mai pân la genuchi, sàraduit de amendoue laturile cu cuseturi vinete; cióreci unguresci, mai multă strimti decât largi; in picioare, călcioni, pre jumătate strinsi. Elu mai purtă in capu, o căciulă negră pèrosă, precum se pòte vedè in desemnulă alăturat, si mai totu-d'auna éra cu o cărjă subtire de alună in mână. Totu astfel éra îmbrăcatu si cându 'lu prinseră, afară numai de sumanu, in lo-

an dessen Staat er izt einen mit der Wolle inwendig gekehrten Schaafpelz anhatte.

Horja ist ein Name, den sich der Hauptrebell selbst beigelegt hat; sein wahrer Name ist Nikula Ursz, und er ist ein geborner Wallache aus Nagy Argyos (in Siebenbürgen) zur dasigen Kirche gehörig, Albakuty genannt; hatte aber seit langer Zeit kein Eigenthum mehr daselbst, sondern hielt sich seit geraumer Zeit bei seinen Anverwandten und Befreundeten auf. Sein Bruder war Wallachischer Bischof, und errichtete, weil er viel Vermögen besass, im vorigen Preussischen Kriege zwei Eskadronen Husaren auf seine Kosten, wobei er von dem Hofe die Erlaubniss erhielt, 2 Rittmeister und 2 Lieutenants selbst zu ernennen. Die eine Rittmeisterstelle gab er seinem Bruder, dem nunmehrigen Horja, der hernach bei Kalnoky, jezt Leopold Toskana Husaren stand. Zu Ende des Krieges verkaufte er seine Stelle: brachte aber das Geld bald durch, legte sich, da er nichts mehr übrig hatte auf Betrügereien, nahm unter allerhand Vorwand

Geld von den reichern Wallachen auf, und brachte, unermögend zu zahlen, seinen Landsleuten den verführenden Wahn bei, dass sie, vermöge alter Privilegien vollkommen freie Leute wären. Er zeigte und las ihnen einige von ihm selbst verfasste, mit grossen Siegeln versehene Patente vor, wozu noch das genannte Marktgerechtigkeits Diplom kam, welches er für Brad, in Wien, ausgewirkt hatte, und erwarb sich dadurch (wie schon umständlich erzählt worden) einen grossen Anhang, mit welchem er das Land durchstreifte, und so endlich mit Beihülfe dazukommender vorgenannter Umstände, jenen fürchterlichen Aufbruch anfieng. Ueberhaupt schien Horja zum herrschen geboren, und verrieth allerdings während der Zeit, da er seine Rolle spielte, dass er derselben gewachsen sey. Der natürliche Abscheu gegen die Gewaltthatigkeiten der Edelleute, und die Sucht nach Freiheit und Eigenthum für sich und seine unterdrückten Landesleute und Glaubensgenossen, schienen die Triebfedern seiner Unternehmung gewesen zu sein, die bei ihm um so wirksamer seyn mussten,

culă căruia aveă acumă pre dănsulă ună cocă de pele de oiă, intorsă cu lăna spre partea dinlontru.

HORIA este ună nume pre care capulă rebeliloră si l'a dată elă insusă; adevăratulă seă nume este Nicolae Ursulă. Elă este născută Română din Arișulă mare in Transilvania, si se tine de comuna bisericească de Albacă; însă de multă nu măi posedă nici o avere in partea locului. si dela ună timpă ore-care trăia pe la rude si pe la amicii seă. Fratele seă fusese episcopă română, care, avândă o avere insemnată, ridicase in resbelulă trecută cu Prusia, două escadrone de husari cu spesele sale, pentru care căpătase dela Curte voia, de a numi elă insusă două căpitani de cavaleria si două locoteninti. Unulă din acele posturi de căpitană lă dete fratele seă, celui de acumă Horia, carele in urmă se află in regimentulă de husari Kalnoky, acumă numită Leopoldă Toscana. Elă însă după finitulă resbelului 'si vândă postulă, si curândă după aceea 'si cheltuă totă bani. Decă, fiindă-că nu-l măi rămăsese nimică, se apucă de inșelătoari: luă sub diferite preteste bani

de pe la Românii cei avuți, si ne măi fiindă in stare a le plăti, elă le băgă in capă compatriotiloră seă amăgitoră chimeră cuncă, ei, in puterea unoră vechi privilegie, ar fi omeni de totă liberi; le arătă si le cită ore-care patente, compuse de elă insusă, cu nisce sigile mari pre dăsele; pre lângă cari măi venia si o diplomă pentru infintiarea unui tără, care o scosese elă dela Viena pentru comuna Bradă; si 'si căscigă prin acăsta (precumă s'a arătată pre largă) o multime de partizani, cu cari cutrieră tiera; si astfel, in fine, cu concursulă descrieloră impregiurări ce se adăuseră măi in urmă, incepă acea infricosiată răscolă. Ce e dreptă, Horia parea a fi născută pentru a domni; si cu adevărată, pre câtă timpă si-a jucată rolulă, elă a dovedită că eră demnă de asemenea rolă. Ura sa naturală in contra acteloră de violintă ale nobililoră, si dorulă seă de libertate si de proprietate pentru sine si pentru conationali si coreligionari seă impilată, parea a fi fostă in demnurile intreprinderi sale, cari aă trebuită să aibă cu atâtă măi multă efertă asupră-l, cu câtă se dice că elă nu este ună ignorantă, dar încă măi alesă ună omă bine instruită, care nu

da er ein nicht unwissender, sondern sogar wolunterrichteter Kopf seyn soll, der nicht nur sehr fertig deutsch spricht, sondern auch die deutschen klassischen Schriftsteller liest, und, wie mehrere Personen, die ihn zu Wieg ge-

sehen haben, bezeigen, — nur allein sich beschweret, dass Klopstock ihm etwas schwer zu verstehen sey. Er soll schon ehemals einmal wegen Vergehungen gefänglich eingezogen, aber wieder begnadiget worden seyn,

KLOTSKA.

POURTRAIT DESSELEBEN.

Klotska Iuon von Kerpenjas, zur Szalathner Kammerherrschaft gehörig, ist ungefähr 40 Jahre alt, kleiner zusammengedrängter Statur, vollen braunen, mehr runden Angesichts, hat eine ziemlich grosse, aber dabei doch stumpfe, kolbige zusammengedrückte Nase, dunkelbraune Haare, einen röthlich braunen Schnauzbart, und mittelmässige schwarze Augen, aber dem ungeachtet wenig Feuerstern darin, sondern mehr stumpfen, in sich verschlossenen als vorblitzenden fassenden Blick;

ist stark von Knochen, stösst im Reden mit der Zunge an, hat übrigens mehr eine rasche als dumpfe Stimme, gehet und steht gerade, gieng gewöhnlich in gleicher Landeskleidung, wie der vorher beschriebene Horja, pflegte aber auch zuweilen einen kurzen wallachischen Pelz mit halben Ärmeln von Schaafpelz mit der Wolle auswärts zu tragen, ritt immer ein gutes, leichtes und kastanienbraunes Gebirgspferd, worauf ein gewöhnlicher ungarischer Sattel mit einem schwarzen Schaaffell gedeckt,

numai vorbeşce cu multă inlesnire limba germană, dar citeşce si chiară clasică autori germani, si după cumă incredintăză mai multe persoane cari l'au vădiutu in Viena, elă numai de

aceea se plânge că întielege cam anevoiă pre Klopstock. Se dice că ar mai fi fostu arestată odinioară pentru ore-cari abateri, dar că a fostă agratiată.

CLOSCA

POURTRAITULU ACESTUIA

Iuon Closca, din Cărpensiă, in dominiul Zlatnei, este in etate ca de 40 de ani, micu la stată si indesaţă, cu chipă smolită, mai multu rotundă si plină la faţă; are nasulă destulă de mare, dar ceva cam cărnă, nodurosă si turtitu; părulă castaniu inchisă, mustaţia brună roscată, si nisce ochi negri de marime potrivită, dar cu puţină schintea de focă intr'insă: o căutătură mai multă ponivă si posomorită, decâtă schinteioasă si perspicace; elă este tare in oşe; vorbeşce

peltică; are cu tôte aģestea o voce mai multă repede decâtă găngavă; âmbă si sta dreptă. Elu pură obicinuită totă acea imbrăcăminte locală ca si cea mai susă descriă a lui Horja; obicinuiă însă a pură une ori ună cocelă scurtă românescu de pele de oie, fără mâneci, si intorsu pre dosă. Mergeă totă-d'una călare pre ună cală bună de munte, castaniu inchisă si usioră, cu o siea ungurască ordinară, acoperită cu pele de oie neagră; frələ si celelalte rafturi eră de pele neagră or-

der Zaum und Zugehör war von ordinären schwarzen Leder*). Er trug zuweilen die dort zu Lande üblichen Mützen von Lampfell, zuweilen aber auch eine mit schmalen, fingerbreiten goldenen Galouen, oben eingefasste unausgeschnittene Csakelhaube, mit einer daran befindlichen goldenen Schlinge, jedoch ohne Schnur.

* * *

Diese beiden Profile physiognomisch betrachtet, so gewinnt Horja unendlich von Klotska; und ohne Rücksicht auf Verhältniss, ohne Vorwissen der Handlungen und Thaten, d. i. Erfahrung, würde gewiss kein Physiognom in der Welt hinter diesem Profil einen solchen Bösewicht, sondern vielmehr — einzig das Kinn ausgenommen — (denn solcher Kinnarten so unterwärts spizzig vorgebaut zeigen gewöhnlich böartige Herzen nebst einen grossen Theil von Unüberlegenheit und Geneigtheit zu widersinnigen dummen Projekten an), zu finden geglaubt haben. So ein Stirnbug mit so einem Augenknochen, zeigt immer einen nicht alltäglichen Denker an; und

in der Mittelfläche dieser Stirn, liegt ungemein viel veste Beharrlichkeit, was man bei Helden Trotz, Standhaftigkeit nennen würde; die Nase nur allein zeigte Schwäche, aber doch auch bei der Wurzel von der Augenlage ab, bis zur mittlern Erhöhung viel Dreistigkeit mit Unternehmungskraft; der Augenknochen schönes Talent, und die Halsstrecke waren Muth. Schade ist es, wirklicher Schade um die Augenlage und Mundschnitt, dass sie einem Rebellen gehören, unmöglich kann der Physiognomist diesen daraus spähen, insonderheit gibt der untere Lippenschwung einen ganz anderen Menschen zu erkennen, wahre Gelassenheit und sicheres Mitleid spricht davon. und — doch ist alles ganz anders, aber der Pathognomist wird nach der wahren Natur des Gesichts, wie solches in vorhergegangenen Portraits beschrieben und bezeichnet worden ist, auch ganz anders sprechen. In den fleischigten, wie unterlaufenen Augenlidern, wird er gleich das rachgierige neidische Herz spähen, dessen dadurch verdorbene

*) Dergleichen Ritzeugs bediente sich auch Horja und ritt ein dergleichen farbiges Pferd.

dinară. *) Elă purtă une ori o căciulă de pele de ôie, precum este în uză în partea locului; câte odată însă purtă o chiveră nedespică, tivită în partea de sus cu sîrete de aur, înguste de unu degetu, cu o cătaramă de aur, dar fără sînoru.

* * *

Privindă cineva amîndouă aceste profile din punctul de vedere fisionomică: Horia căscigă nemărginită în comparațiune cu Closca; și fără a ave în vedere impregiurările, fără o cunoscință de mai nainte a faptelor și a urmărilor lui, adecă, fără esperință: negresit, nici un fisionomist în lume n'ar fi credută a întîmpina sub acest profil un asemîne scleratu; ci mai alesu din contra, esceptîndu numai singură bărbia (că-cl asemîni specie de barbă cu proemininția ascuțită și întorsă înafară, dovedescu în genere nisce inime răutaciöse, pre lângă acesta, o mare doză de nesocotință și aplecare la proiepte contra bunului simțiu și stupide), o frunte astfelă arcată cu un astîl de aparată ososă alu ochiului, indică totu-d'una o

inteligință care nu este din cele ordinare; și apoi în partea mediă a aceste frunți sta o nespasă țără nepregetătoria, ceea ce la ei s'ar numi cerbică, constantă. Numai nasul singur arată moliciune; dar totuși și aci, la rădăcina lui, începîndu dela imbinarea ochilor pînă la protuberanția mijlociă, stă multă cutezare și putere întreprindetoria. Talentu frumosu arată osul sprîncenei, și structura grumazului, adevărată bravură. Păcatu, intru adevăru păcatu, de o asiă pozițiune a ochilor, și de o asiă țărătură a gurei, că sunt ale unui rebelu. Este cu nepuțință ca un fisionomist să-l pôtă recunoșce după aceste semne; mai cu osebire, saltătura buzei inferiöre indică cu totul un altfel de om: o adevărată domolire și o pietate vîdiută vorbescu dintr'însa; și cu toate acestea toate sunt cu totul altfelu. Dar și fisionomistulu, după adevărata natură a chipului, precum s'a descrisă acesta și s'a desemnatu în portretul precedent, se va pronunția cu totul altfelu. Elu va descoperi îndată în acele gene cărnoșe și răzbuțate o inimă

*) Cu asemîne aparate de călărie se serviă și Horia, și călărie pe un cal de aceeași coloră.

Blutmasse solche aufgedunstat, in dem Auge Herrsucht, so wie in den tiefgefurchten Wangen das äusserst unruhige Gemüth wahrnehmen, welches sich auch aus der ganzen Gesichtsfarbe und besonders in den Blicken lesen lassen würde; im übrigen würden Physiognomist und Pathognomist ziemlich kontrastiren — im Augenknochen und dem Munde wenigstens ganz kurz; das Resultat würde mehr für als wider ihn fallen, wenn Unbewustseyn der Thaten und Unbefangenheit gegen die Personen sie für nöthigen Ausnamen schützte, und blos Kunstbegriff ihr Urtheil leiten sollte; kurz, das schlimmste Resultat von allen würde allenfalls höchstens seyn; was Cäsar von Cassius äusserte. Un dem allen zu folge, was ich erfahren, glaube ich dreist behaupten zu können, dass Horja, wenn gleich seiner ersten Aufführung klüglich Einhalt gethan und er vorsichtig aus seiner Sphäre herausgehoben und in eine andere Lage gebracht worden wäre, er gewis ein nicht unnützes Staatsglied gewesen sein würde; er würde — ein eben so guter Partheygänger gewesen seyn, als er, wie die Erfahrung lehrt, ein verschmizter,

muthiger Rebelle war. Dies zeigt sein ganzes Profil; der Physiognomist und Pathognomist, müssen, wann sie unbefangen und unpartheysch seyn wollen, hierin übereinstimmen, und — die Erfahrung hat es, wenigstens von deren Seite bestätigt.

Ich habe schon gesagt das Klotska's Profil weit hinter Horja's steht. Kein Physiognomist wird von einer so kurzen und so tief zurückgedrückten Stirne und von einem so ohne alle Schweifung, breitem Kinn, Weisheit und Verstand lesen, eiserne Härtnäkkigkeit von Dummheit dirigirt, steht darauf, mit stark gezeichneten Buchstaben geschrieben, der Augenknochen allein hat einige Pretension, sonst ist auch im ganzen Gesicht nichts davon zu wittern; aber auch diese Pretension höret auf, so bald man den unteren Lippenschwung damit vergleicht, die zwar ziemlich gut gekerbt ist, dessen stumpfer Schlif aber, und ihr von der Oberlippe zu schlaf herabhängen, die äusserste Kälte und das gröste Phlegma verräth, und doch ist leidenschaftliche Wollust im Profil, die vorzüglich sein Kinn ausgedrückt

răsbunătoriă si invidioasă, a cărei masă de sânge coruptă le-a întărită si pre acelea; elă va recunósce in ochi patima de a domină, precumă va recunósce in adăncile incretituri ale feței acelă spirită neastămpărată cu totulă, care se pôte vedă in tótă colórea fisionomieí si măi cu osebite in căutătură. In cele-lalte s'ar pută fôrte bine, ca fisionimistulă si patonimistulă să contrasteze intre dănsilă, celă-puțină in ceea ce privesce partea osósă a ochiului, si gura. Resultatulă, in scurtă, ar fi măi multă pentru decâtă in contra lui, dacă necunoscintă faptelei si lipsa de predispunere contra persónelor i-ar scuti de nisce esceptiuni necesarie, si dacă verdictulă loră ar fi dictată număi de notiunea artei. Resultatulă celă măi reu ar fi, pentru tótă întămplarea, celă multă aceea ce a disă Cesar despre Cassiu; si după tóte câte sciă din esperiintă eă credă că asiă pută sustină cu tăriă cumcă Horia, dacă se mărginiă elă in dată la inceputulă carierei sale intr'ó intielăptă rezervă, si s'ar fi ridicată cu precautiune afară din sferă sa, transportându-se intr'ó altă positiune, ar fi devenită negresită ună membră ală societăti nu din cei nefolositori; elă

ar fi fostă totă asiă de bună partizană, pre câtă a fostă, după cumă arată esperiintă, de astută si curagiosă rebelă. Acăsta ó demonstră intregulă seă profilă. Fisionimistulă si patonimistulă, dacă voră a fi fără prejudiciu si fără părtinire, caută să se unescă intră acăsta; esperiintă ină a probată acăsta, celă puțină in parte.

Am disă dejă, că profilulă lui Closca stă cu multă măi innăpoia aceluia ală lui Horia. Nică ună fisionimistă nu va cetă pre ó frunte asiă de îngustă si asiă de plioscită, si pre ó asemine bărbăi lată fără cea măi usioră proeminintă, intieleptiune si rationamentă; din contra, pre acestea stă scrisă cu litere bine marcate ó incăpăcinare de feră condusă de imbecilitate. Număi aparatulă ososă ală ochiului are óre-care pretinsiune; incolo in totă chipulă seă nu se simte nimică de asemenea; ină si acăstă pretinsiune pere indată ce se va pune in paralelă cu dănsă, desvoltarea buzei inferióre care, de-si este bine adusă, totusi ină tăiătura ei bontită, si atărnarea ei molesită dela buza de asupra in josă, atestă ó estremă rēcăla si cea măi mare flegmă; si cu tóte acestea esistă ó vo-

ist. Grausamkeit — Grausamkeit ohne alles Erbarmen verräth augenscheinlich eine solche. Oberlippe, und doch ist Kleinmuth mit jeder Linie in dieses Profil gezeichnet, insonderheit deutet solchen die Nase an. Es ist überhaupt ein sehr korrupt zusammen gesetztes Gesicht, und doch nicht das geringste Merkwürdige für den Physiognomist und Pathognomist darin

* * *

enthalten, wenn die äusserste Rohigkeit und Dummheit davon ausnimmt; beide Kunstverwandte müssen nach der Regel hierü überein kommen, wann sie Portrait und Silhouette gegen einander halten, und die Erfahrung bestätigt durch Vergleichung diesen Ausspruch unumstösslich.

KRYSCHAN GYOSG.

DRITTER HAUPTREBELLE IM AUFRUHR VON SIEBENBÜRGEN, UND VERTRAUTER SPIESSGESELLE VON HORJA UND KLOTSKA.

Gleich bei der Gefangennehmung des Horja und Klotska berichteten öffentliche Blätter, dass noch einem dritten Auführer nachgespüret würde, und dass man Hofnung habe, auch dessen bald habhaft zu werden; welches denn auch geschehen ist, und er wurde wirklich am 1sten Februar 1785 nach Karlsburg eingebracht. Er heist, wie schon gesagt, Kryshan Gyosg (oder Györ's-George) und wird für den ärgsten Hauptrebelen ausge-

geben. Auch physiognomisch betrachtet, zeigt dieses sein Gesicht an: überaus viel flüchtiges Feuer spricht von dem obern Gesichtstheile, so auch in der Oberlippe, das Kinn aber zeigt Kaltsinn an, und fast gutmüthiges Phlegma, mit solcher und Nase aber zusammen gesetzt, kann es auch das Gegenteil — äusserste Kaltsinnigkeit gegen Erbarmen und grosse Gelassenheit in Verübung der grössten Grausamkeiten werden, wie hier der Fall ist

luptate pasionată în profilu, espresă prin cipalminte în bărbia. O buză superioară de felulă acesta, probéză invederatū crudimea, si o crudime fără cea mai mică misericordia; si cu tôte acestea pusilanimitatea este marcată în fia ce linia a acestui profilu; acesta o indică mai cu deosebire nasulă. În genere chipulă acesta este fôrte coruptū compusū, si cu tôte acestea nu contine într'insulă nici celū

* * *

mai micū lucru remarcabilū pentru fisionomistū si patonomistū, afară numai de extrema brutalitate si imbecilitate. Ambii confratî de arte, în regulă, trebuie să se unescă asupra acestui punctū, dacă vorū pune faia în faia portretulă si silueta, si esperiintia prin comparatiune confirmă acestă conclusiune în modulū celū mai necontestabilū.

GIORGIU CRISIANU.

ALU TREILEA CAPU ALU REBELILORU ÎN RESCOLA DIN TRANSILVANIA, SI INTIMU SOCIU SI COMPLICE ALŪ LUI HORIA SI CLOSCA.

Îndată după arestarea lui Horia si a lui Closca, foile publice anunciară că s'ar fi datū în urma si unuî alū treile rebelū, si că eră sperantiă de a se pune curëndū mâna si pre acesta; ceea ce s'a si întemplatū; si într'adevărū că si acesta fū adusū la 1 februaru 1785 în Alba-Iulia. Elū se numesce, precumū s'a disū dejă, Giorgiū Crisianū; si se dice că ar fi celū mai reū dintre capii rebelilorū. Chiarū după observatiunea fisionomică, o do-

vedesce acesta insusi chipulū seū: fôrte multū focū sburaticū apare în partea superioară a chipulū, totū asiă si în buza superioară; bărbia însă arată rēcělă si încă s'ar putē dice o bonomia flegmatică; însă tôte acestea alăturate la unū locū si cu nasulū împreună, potū produce din contra cea mai estremă indiferintiă si neindurare, si o mare neturburare în esercitiulū celorū mai mari atrocitati, precumū este aici casulū. Dar cu totū foculū celū iute si sbu-

Aber bei all dem schnellen, flüchtigen Feuer schimmert doch Kleinmuth und Verzagtheit aus allen Linienbögunen dieses Profils durch; dieses ist vorzüglich sichtbar in Kinnschweif, im Mundschnitt und der Augenknochenhöle; sonst zeigen Stirn und Nase ziemlich Verstandesfähigkeiten an, und insonderheit hat der Nasenknorpel kluge Pretension. Ueberhaupt bildet dieses Profil kein unbehaglich männliches Gesicht ab, wie überhaupt die ganze Körperstructur, nur zu viel rohes un-

kultiwirtes Wesen macht das Ganze unangenehm. Aber dieses Unangenehme wird nur der Pathognomist bemerken, der Physiognomist wird immer mehr für als wider dieses Gesicht sein, weil er bloß das Profil oder doch nur den stehenden, der Pathognomist aber den bewegenden Charakter beurtheilt. Für den Physiognomist ist beigefügter Schattenriss hinlänglich, für den Pathognomist aber ist es nöthig, dass ich ihm das ganze Aussehen im Portraite abschreibe, welches folgendes ist.

PORTRAIT DES KRYCHAN GYOSG.

Er stellte in allem Betracht, eine wolgemachte Figur dar von grosser männlicher Mittlerstatur, von starkem, vesten Knochenbau, etwas starken Leibes, doch nicht zu fett, sondern ganz so, wie es ein solches Körpersystem von so einer Höhe und so einem starken Knochengebäude (dergleichen schon aus dem vorstehenden Schattenrisse abzunchmen ist) erfordert. Dass sein Gesicht ein angenehmes männliches Gesicht gewesen, giebt ebenfalls vorstehendes Schattenris zu erken-

nen. Eine etwas hohe Stirn, ein gut gewölbter Augknochen, mit schwarzen vollen Augenbraunen und eben so farbiger voller Wimper geziert; ein Paar ziemlich grosse schnellrollende schwarzbraune Augen, mit vollem Feuerstern und raschem Blick; ein gut proportionirter Mund mit vollem schwarzem Bart; ein etwas vorgeründetes und nur wenig gespaltetes Kinn; ein etwas langer, weder zu starker noch zu schwacher Hals, mit guter Streckung und richtiger Haltung; eine hohe Brust, zwischen

ratecū, totuși printre incovoiațurile linielor acestui profilu se intrevade lucindū pusilanimitatea si poltroneria: acēsta se invederēză principalminte in extremitatea barbiei, in croiēla gurei, si in adēncătura aparatului ososū alū ochiului. Dealtmintea fruntea si nasul vēdescu destulā capacitate in rationamentu, si mai cu osebite sgārciulū nasului are multā pretinsiune la prudintia. Orī-cumū, profilulū acesta nu formēză unū chipū barbătescū neplăcutū, precumū in genere si totā structura corpului; numaī o prē-multā abrutisare si

lipsă de cultură face ca totulū să fiā disgrațiosū. Inșā acēsta o pōte observā numaī patonomistulu, ēr fisionomistulū va fi totū-d'au-na mai multū pentru decātū contra acestui chipū, pentru că-cl elū criticā numaī profilulū, sēu celū multū numaī caracterulū in stare de rēpaosū, de orā ce patonomistulū 'lū criticā in niscarea sa. Fisionomistulū 'ī este destulū silhue'a ce stā de fația; patonomistulu inșā are nevoiā să-ī descriū totā infățisarea dinafară in portretū, care este celū următorilū.

PORTRETULUI LUI GIORGIU CRISIANU

Acesta presintă sub totā privintia o figură bine facută, de o statură bărbătescā de mijlocu marc, de o structura ososā tare si solida, de unū corpū cam plinū, inșā nu prēgiasū, ci tocmai asiā cumu se cere la o asemenea sistemā corporalā de o asemenea națime, si la o făptură ososā asiā de forte (precumu se pōte vedē din silhueta ce stā de fația). Cumcă chipulū acestuia a fostū unū chipu barbătescu plăcutū, acēsta ni-o dā sa intielegemū chiaru silhueta alăturată. O frunte cam

naltă, cu partea ososā a ochilorū bine arcată; cu nisce sprāncene negre stufoșe, ornate cu gene stufoșe de aceeași colōre; nisce ochi mari negri, iuți si plini, si cu o căutătură ageră; o gură bine proporționată, cu o barbă nēgră stufoșă; o bărbia cam rotunjită si prē-pučinū despicață; unū gūtū cam lunguetiu, nici prē-grosu nici prē-subțire, bine intinsū si dreptū; unū peptū scosū afară intre douī umeri cam latī, si alte asemenea, sunt insusiri care vēdescū unū bărbatū ner-

etwas breiten Schultern u. d. gl. sind Eigenschaften, die einen wohlgebauten nervigten Mann abzeichnen, und die diesen Rebellen ganz eigen waren. Sein brauner Teint, von vollem schwarzen Haupthaar umschattet, gab seinem Gesicht eine männliche Schönheit mehr. Auch hatte sein Mienensystem nichts zweideutiges, bis auf den einzigen beständig lächelnden Zug, welcher die Gränze der Wange von dem unteren Anwuchs der Nase an bezeichnet. Dieser Zug soll lächelnd geblieben seyn, auch da, wenn er die grössten Grausamkeiten verübt haben soll, wie auch da, als er in Verhaft genommen worden ist. Aus einem solchen Zuge, kann der Pathognomist viel lesen; nach der Regel — und auch fast immer nach der Erfahrung deutet er grosse Herzenskälte und eiserne Grausamkeit an. Weiter war keine Gelegenheit da, von dem Gesicht dieses Rebellen Bemerkungen zu sammeln, ausser, dass zwischen Stirn und Nase, vorzüglich an der Wurzel derselben, grosser Kleinmuth sichtbar ausgedrückt war, welche auch schon der Physiognomist in diesem blossen Profil lesen muss,

und die, wie bekannt, die Erfahrung bestätigt hat; denn am 16ten Februar (den 1ten war er gefangen worden*) erhenkte er sich selbst im Gefängniss, vermöge einer dünnen Schnur, die er beständig um, den Leib getragen und die man bei der Visitation seiner gefänglichen Einziehung nicht entdekt hatte. Auch stach sein Charakter von der Festigkeit, oder — wie sollich es nennen — boshaften Hartnäckigkeit Horja's (Klotska ahmte blos — wie in allen Stücken — so auch hierin Horja's Betragen nach) darinn sehr ab, dass er ungefragt mehr erzählte, als man verlangte. Er war ebenfalls von Geburt ein Wallache, und aus dem Szalathner Dominio, wo er in einem hiezu gehörigen Dorfe Bauerrichter gewesen und durch Horja's Vorgang aufgemuntert, sich selbst zum Anführer seiner Gemeinde, (der er nachher noch verschiedene andere beigesellte) aufgeworfen haben soll. Seine Verbrechen sind mit jenen des Horja's und Klotkas gemein; aber in der Grausamkeit, umbarmherzigsten Grausamkeit — soll er jene, und insonderheit den Horja sehr übertroffen, (denn Klotka war

*) Man hatte diese Gefangennahme den Bemühungen des Oberstwachmeisters von Pükler zu verdanken.

vosu bine făcutu, si care era proprie acestui rebelu, Pelitia lui, brună, umbrită impregiură de un përu negru stufos, contribuia si mai multu spre a dà chipului seü o frumusetiä bärbătescă. Ninicü equivocu nu era in sistema fisionomiei lui, afara de o singură trăsura a unui surisü continuu, care marca limitele feiei de câtră partea inferiöră a nasului. Acestă trăsura se dice că rămânea totu zimbitöriä, si chiaru atunci cându comitea cele mai mari crudimi, precum si in momentul cându a fostu datu la inchisöriä. Dintr'o asmine trăsura pöte ceti pre-multu unu patonomistü. In regulă, si după esperiintiä chiaru, trăsura acestä insemneza o mare rēcä a inimii si o crudime neinduplecată. Mai iacolo nu s'a mai presintatu nici o ocasiune spre a fi pututu adunä observatiuni asupra acestui rebelu, afara numai atäu că, între frunte si nasu, mai alesu la radęcina acestuia, era espresa in tötä evidintia. o mare pusilanimitate. pre care si fisionomistulu chiaru trebue s'o citescă numai după profilulu aces-

ta, si pre care, precumü este sciutu, a întemeiat'o si esperiintia; că-clä la 16 februarü (la 1 fusese prinsu*) elü se spënzurä singuru in temnitä, prin ajutoriulu unui gäitanü subtire ce-lü purtä totu-d'auna impregiurulu corpului, si care nu s'a descoperitu la visitatiunea făcută in momentul intemnitärei lui. Caracterulu seü încă contrastă förte multu, cu tärä seü, cumü amü dice, cu rëutaciösa încäpëcinare a lui Horia, (Closca imitä si aici ca in tötë purtarea lui Horia) intru aceea, că fără a fi intreatu, elü narä mai multe decâtu i se cereä. Si acesta asemenea era Românü de nascere, si totu din domeniulu Zlatnei, unde fiindu fostu jude la unu satü, si incuragiätü de esemplulu lui Horia, se impuseg elü ipsusi pre sine de comandante alü comunei sale, câtră care in urma mai adäps si alte. Crimele lui sunt comuni cu cele ale lui Horia si ale lui Closca; dar in crudimeä cea nimbländita se dice sä-i fi inträcutu cu multu pre acestia si mai cu sëmă pre Horia (pentrucă si Closca era förte crudu); si mai

*) Arestarea acestä se datoresce ostenelilor generalü-maiorului Pükler.

auch sehr grausam) und vorzüglich einen Wohlgefallen an der verübenden aussersten Grausamkeit gegen das Frauenzimmer gehabt haben. Die Kleidung, so er trug, war ganz mit der, am vorigen beiden Rebellen beschriebenen gleich, und auf dem Kopfe hatte er gewöhnlich eine solche Mütze, mit einem Federbusch und herabhängenden goldenen Schnuren, nach Art der Husaren, wie auf der Abbildung zu sehen. — Sein Körper wurde den Tag darauf, als er sich selbst erhenkte, auf der Schandbühne zu Karlsburg geviertheilt, und ein Theil davon an das dortige Thor geheftet; die übrigen Theile wurden nach Deva, Hunyad und seinem Geburtsorte geschickt.

* * *

Horja und Klotska leugneten in allen Verhören alles rund weg; und was sie ja noch gestanden haben mögen, mag nun freilich wohl nicht alles bekannt worden seyn, denn der Graf Jankovicz, der die Sache zu untersuchen hatte, traktirte alles sehr geheim. Indessen scheint es, dass sie sehr schwer zu einem Geständnisse zu bringen, gewesen seyn müssen, — wenn sie irgend dazu gebracht worden sind — weil so viele Leute vor Gericht gefordert wur-

den, um wider beide als Zeugen aufzutreten. Das einzige soll Horja gesagt haben, als man ihn befragte, von denn das geraubte Geld, Gold und Silber hingekommen sey? — Dass er keins habe, sondern dass der berühmte Salins (davon schon erwähnt worden) solches mitgenommen habe. — Dadurch wurde nun freilich erst eine Sache aufgeklärt, wovon bisher niemand etwas mit Zuverlässigkeit sagen konnte. Horja drang fast in allen Verhören darauf, dass er mit dem Monarchen selbst sprechen müsse, welchem er Sachen von der grössten Wichtigkeit zu entdecken habe. Anfänglich hies es auch so, dass er und Klotska nach Wien gebracht werden sollte; aber es geschah nicht, (entweder glaubte man, — wahrscheinlich — dass dies nur ein Kunstgriff sei, um bei dieser Gelegenheit seine Begnadigung desto eher erlangen zu können, oder — man vermuthete auch wahrscheinlich — Entdeckungen in Verwicklung unangenehmer Folgen für vielleicht noch Manchen —) sondern der Prozes wurde gemacht, und in aller Geschwindigkeit am 28ten Februar (1785) zu Karlsburg vollzogen. Beide wurden von unten auf gerädert, sodann geviertheilt und auf die

vêrtosû se dice că simțiã o mare plăcere pre cândû esecutã cele mai extreme atrocități asupra femeilorû. Costumulû seû erã in totulû asemênatû cu alû celorû-laltî douî rebelî cariî s'au descrisû mai susû; pre capû purtã obicnuitû o căciulã intocmai cu aceea ce se vede in desemnû, cu unû pênasiû si ciucurî de firû atêrnatî, dupã modulû husarilorû. Corpulû seû, a doua dî dupã ce se spênzurã elû insusî, fû tăiatû in patru părți pre esiafodû in Alba-Iulia, si o parte fû atêrnatã la pórta de acolo, ér cele-lalte părți se trimiserã, la Deva, la Hunedóra, si la loculû nascerei lui.

* * *

Horia si Closca la tôte interrogatoriile aû negatû totû cu desevisire; ba incã si câte le vorû fi mărturisitû pôte, se intielege că nu s'au pututû aflã tôte, că-cl contele lancowicz carele erã însărcinatû cu cercetarea, tratã totulû fôrte in secretû. Intr'aceea, se pare că a trebuitû să fiã fôrte greû de a-l aduce la vreo mărturisire, daca cumva se vorû fi adusû la acêsta, pentrucă s'au citatû atãti ômenî inaintea judecãtiî ca să depunã ca marturî in contra acestorû douî. Unû singurû lucru să fi disû numai Horia, cândû a fostû întreatû,

despre ce s'a făcutû cu baniî furatî, cu aurulû si argintulû? cumcã dênsulû nu are nimicû dintr'acestea, dar că le ar fi luatû cu sine faimosulû Salins (despre carele s'a făcutû dejã mentiune). Print'r'acêsta s'a lãmuritû ôrecumû o impregiurare, despre care până atuncî nimezea nu putuse ceva spune cu incredintiare. Horia insistã mai in tôte interrogatoriile sale, cumcã elû trebuie să vorbescã cu insusî Impêratulû, căruia ar avè să-l descoperiã lucruri de cea mai mare importantiã. Se si diceã la inceputû, cumcã dênsulû si Closca vorû fi transportatî la Viena; dar acêsta nu s'a făcutû, seû pentrucă s'a crediutû pôte (ceea ce erã probabilû) că acêsta ar fi numai o apucăturã, ca cu acêstã ocaziune să-sî pôtã căpêtã mai lesne prin rugãtiunî gratiarea sa, seû că se presupunèã (érãsi probabilû) niscare-va descoperiri ce arû fi implicatû pre mai multî pôte in nisce consecintie neplacute. Procesulû dar se făcû, si sentintia se esecutã in cea mai mare grabã la 28 fevruariû (1785) in Alba-Iulia. Amêndoul furã frântî cu róta de josû in susû, dupã aceea sfêrticatî in patru bucãti, si espusî pre strade pentru esemplu. Closca fû celû d'ântãiu esecutatû. Elû

Strassen zur Warnung aufgestellt. Klotska wurde zu erst hingerichtet, und gebärdete sich dabei sehr zaghaft mit Wimmern, Wehklagen und fürchterlichen Brüllen; Horja musste der ganzen Exekution zu sehen, gab aber keinen wehklagenden Laut von sich, sondern gieng mit erstaunenswürdiger Standhaftigkeit oder — Frechheit — seinem fürchterlichen Tode entgegen. — Dass dies nicht nur wohlverdiente, sondern fast noch zu gelinde Strafe für diese Verbrechen war, (obschon in andern Fällen das Menschenmorden und — Wiedermenschenmorden durch eine andere, noch treffendere, und doch der Menschheit und zugleich dem Verbrecher und auch zu andern Nuzzen — angemessenere Strafe ersetzt werden könnte) ist nach dem allgemeinen Völkerrechte und der Vernunft keine Frage, und — zur Warnung dienlich. Ob aber, durch Einwilligung in Horja's Verlangen, ihn vor den Monarchen selbst zu bringen, mit dem er selbst sprechen müsse — nicht noch grosse und — für die Zukunft vielleicht (wenn es nicht schon izt war) manche Entdeckungen hätten gemacht werden können, ist eine andere — und auch keine andere Frage, die aber hier zu erörtern nicht der Ort,

noch Raum, noch Zeit zur Untersuchung da ist. — — Damit man überzeugt wurde, dass diese Hinrichtung wirklich vor sich gegangen sey, so wurden aus jedem der Orte, wo sie vorher gehauset, und aus dem Volke, das unter ihrem Komplott gewesen, einige Mann beordert, selbige mit anzusehen.

* * *

Man versicherte unter dem 22 Januar d. J. in allen öffentlichen Blättern, die Türken hätten den Graf Salins, noch ehe er das Venetianische erreichen können, angehalten und über die Gränze herüber geliefert. Dies schrieb man aus dem Oesterricheischen. — Und nun versichert dagegen der Hamburger unpartheyische Korrespondent, unter dem 21sten März; er habe von ganz zuverlässiger Hand erfahren, dass der Graf Salins, der vormals als Major unter den Kaiserlichen Gränztruppen gestanden, auf keine Weise in dem Baueraufstande in Siebenbürgen verwickelt gewesen; ja sich nicht einmal dort, noch in K. K. Erblanden seit einigen Jahren aufgehalten habe, und dass alles, was von dem Grafen Salins gesprochen, grundfalsch und erdichtet gewesen, daher zu widerrufen sey. Wäre dieses, wie wuste denn

se arëtă förte inspăimântatü, gemëndü, väitându-se si răcnindü grozavü. Horia trebui să privescă totă executiunea; elü insă nu scăse nici celü măi micü sgomotü de tânguire, ci merse cu o minunată fermetate, sêu răutate, innaintea mörtei sale celei ingrozitörice. Cumcă acésta fu o pedépsă nu numaí meritată, dar încă, măi că s'ar putè dice pôte, prè-usiöră pentru asemenea crime, după dreptulü comunü alü gintilorü si după ratiune, si care va servi de esemplu si altora, nu măi incupe indoélä, cu tôte că in alte casuri, omuciderea pentru omucidere s'ar putè inlocui printr'o altä pedépsă măi nimerită si care să pôtă fi folositorä totü-odatä omenirei, criminalului, precumü si altora. Daca insă prin incuviintiarrea cererii lui Horia, de a-lü duce chiarü innaintea monarchului, cu carele diceä că trebuie insusü să vorbescă, nu s'arü fi pututü face niscare-va descoperiri märi, pôte pentru viitorü, daca nu chiarü pentru acumü: este o altä, si éräsi nu este o altä intrebare, ceea ce insă nu e nici loculü nici spatiulü nici timpulü de a se desbate si a se cercetä aici. Spre a se incredintiä vercine, cumcă acéstä executiune s'a efectuatü in realitate, s'a datü or-

dine a se aduce de prin tôte satele pre unde prädaserä ei măi innainte, si dintre totü poporulü care fusesi in complotulü lorü, câtü-va ömeni ca să o privescä.

* * *

Se incredintiä prin tôte foile publice din 22 ianuarü anulü curente, cumcă Turcül arü fi opritü pre contele Salins până a nu apucä să intre in tinutulü venetianü, si l'arü fi trämisiü incöce preste fruntarie. Acésta se scrieä din Austria. Ér acumü din contra, «Correspondintele impartialü de Hamburgü» asigurä cu data din 21 martiü, că ar fi aflatü dela locü förte sigurü, cumcă contele Salins, care măi nainte a servitü ca major in trupele grenicerilorü imperiali, n'ar fi fostü nici cumü amestecatü in rescöla tieranilorü din Transilvania, ba încă nici că s'ar fi aflatü acolo, nici in Statulü cesaro-regescü, de mäi multü ani, si cumcă totü ce s'a vorbitü despre contele Salins ar fi cu totulü falsü si imaginariü, de aceea se si retractézä. De ar fi asiä, cumü dar a sciutü Horia cumcă esistä in lume unü Salins, si chiarü daca ar fi sciut'o, pentru ce l'ar fi numitü tocmäi pre densulü, de öräce nu-i puteä folosi intru nimicü,

Horja, dass ein Salins in der Welt war, und wenn er's auch wuste, warum hätt' er ihn eben nennen sollen, da es ihm nichts helfen konnte — und er doch sonst so wenig aussagte; wenigstens ist von keiner andern Person etwas bekannt worden, die er angegeben hätte, und — warum just den Grafen Salins, wenn dieser gar nicht in diesem Aufruhr impliziert gewesen wäre? doch izt wollen diese Zeitungen auch nun widerrufen: Dass Horja nie im K.K. Diensten als Rittmeister gestanden und auch keinen Bruder gehabt habe, der Wallachischer Bischof gewesen sey — Das sey nun alles, wie ihm wolle, hier ist der Ort nicht die Ur-

sachen aufzusuchen: warum — und warum nicht? — Träfe es sich aber demungeachtet, dass der Graf Salins doch von diesem Aufruhr Mitschuldiger gewesen sey, und die Sache erhellt sich in der Zukunft, so sollen meine Leser ihn als einen Pendant zu diesen gewis nachgeliefert erhalten; — denn genealogische Materialien sowohl als biographische charakteristische dazu, sind bereits hinlänglich vorhanden. Bleibt es aber bei dieser Widerrufung oder überhaupt — davon stille; nun so kann auch freilich nichts weiter davon geschrieben werden.

si încă elu care altminterea mărturisă forțe puține, celu puțin nu s'a mai aflatu despre nici o altă persoană pe care s'o fi denunciatu elu, si pentru ce tocmai pre contele Salins, daca acesta n'ar fi fostu nici cumu implicatu in rebeliune? Dar acumă aceste diarie voiescu a revoca si acea: cumcă Horia nici odată n'a statu ca căpitanu de cavaleriă in servitiulu imperialu, si că nici că a avutu vreunu frate care ar fi fostu episcopu român. Acumă despre acestea fiă ori-cumu va fi; aici nu e locul de a cercetă cauza, pentru ce, si pen-

tru ce nu; de s'ar întempla cu tôte acestea, ca contele Salins totu să fi fostu complice in rebeliunea acésta, si de s'ar lămuru lucrulu in viitori; atunci cetitori mei 'lă voru căpeta de siguru ca unu suplementu la acestea; că-cl despre materiale atâtu genealogice câtu si biografice si caracteristice intru acésta avemu déjà destulă provisiune. Er de va trebui să ne oprimu la acésta revocare, seu ori-cumu să tăcemu: atunci neapăratu nici că se pôte scrie mai multu despre acésta.

UMSTÄNDLICHER BERICHT	RELATIUNE CU DE A MERUNTULU
VON DEN IN	DESPRE
SIEBENBÜRGEN ENTSTANDENEN UNRUHEN	TURBURARILE IVITE IN TRANSILVANIA
AUS	CULESA
WAHRHAFTEN NACHRICHTEN GESAMMELT	DIN INSCIINTIARI ADEVERATE
VON	DE
G. M.	G. M.

WIEN 1784.

VIENA 1784.

NB. Acastă cărticică contimporană e tipărită în 8°, și are 8 foi:

VORERINNERUNG.

Da die Gerüchte von den gegenwärtig in dem Grossfürstenthume Siebenbürgen entstandenen Unruhen die allgemeine Neugierde rege gemacht haben, so glaubet der Herausgeber dem Publicum einen nicht unangenehmen Dienst zu erweisen, da er demselben hie mit eine Sammlung verschiedener Nachrichten überliefert, welche dessen Neugierde einigermaßen zu befriedigen, überhaupt jenen Gegenstand zu erläutern vermögend sind.

PRENOTITIA.

Fiindă-că fama turburărilor ivite acum în marele principat al Transilvaniei, a descepată curiozitatea tuturor: editorul crede că face publicului un servitiu nu neplăcut, prezentându-i o culegere de deosebite relațiuni, care ar pute să-i mulțămescă în câtă-va curiozitatea, și să arunce oarecare lumină asupra acestor impregiurări.

Schon in den Monaten Iuly, August, September und Oktober (so lauteten die Berichte) wurden einige geheime Zusammenkünfte der wallachischen Bauern bemerkt; allein ihre abscheulichen Rathschläge wussten sie so zu verhohlen, dass nicht das mindeste von ihren Zusammenrottungen und bösen Absichten vernommen werden konnte, bis nicht am 1sten November der Funke, der unter der Asche glommt, in helle Flammen ausbrach. Es versammelten sich also erstbesagten Monat und Tage eine Anzahl von einigen Tausenden Wallachischer Bauern, aus verschiedenen Gegenden und Dörfern, in das in der vereinigten Hunyader und Szarander Gespannschaft gele-

gene Dorf Messtalou; allda beschlossen sie einmüthig und mit vereinigten Kräften die Festung Karlsburg zu überrumpeln, das dasige k. k. Zeughaus anzugreifen, und sich also mit Waffen zu versehen. Auf dem Wege nach dieser Festung kamen sie in das Dorf Kurety, und wollten allda einige Herren Vicestuhlrichter zwingen, sich ihrer Rotte anzugesellen; da aber diese Herren sich dieser Angeseßung weigerten, so wurden sie von dieser Rotte grausam mishandelt: doch aber waren sie noch so glücklich, ihrer Wuth zu entfliehen, und das Leben zu retten; nur der Inspektor der Zalathner kön. Herrschaft, Hr. Hora, wurde ermordet. Von der Festung Karlsburg musste die

Incă in lunele, iuliū, augustū, septemv্রে si octov্রে (asiă sună insciintiările) se observaseră ôre-carî intruniri ascunse ale tieranilorŭ români; însă consultările lorŭ cele blesmate, asiă de bine sciură să le ascundă, încâtŭ nu se putŭ află nici cătusî de puçinŭ despre intrunirile si cugetele lorŭ cele rele, până ce la 1 nouemv্রে schintéua ce ardeă sub spuză erupse in flacări viie. Deci, in disa lună si dî se adună unŭ numărŭ de câte-va mîi de tieranî români din deosebite tinute si sate, la satulŭ Mestécănŭ, in comitatulŭ unitŭ alŭ Hunedôrei si Zarandulŭi; aci deciseră să

năvălésză de odată cu o inimă si cu puteri unite asupra Cetăti-Albe, să atace arsenalulŭ împărătescŭ, si astfelŭ să se provédiă cu arme. In calea cătră cetate ajungëndŭ la satulŭ Curechiŭ aci voiră să silésză pre ôre-carî domni subprefectî ca să se insoçésză cu ceta lorŭ; fiindŭ însă că acestî domni refuseră de a se insoçi, fură maltratati intr'unŭ modŭ fôrte crudŭ de cătră acéstă ceta; dar totusî fură destulŭ de norociti a-sî scăpă viétia prin fugă; numai inspectorulŭ domeniulŭ regescŭ de Zalatna, domnulŭ Hora, fŭ omorîtŭ. Dela Cetatea-Albă, banda de hotîi trebui

Räuberbande fruchtlos abziehen: sie wandten sich sodann gegen einige ungarische Dörfer, um den Adel allda zu berauben, und zu ermorden. In dieser Absicht überfielen sie das Dorf Mihajleszd, und ermordeten daselbst dessen Besitzer, Hrn. Ladislaus Czistzar, nebst seiner ganzen Familie, raubten alles aus, und nahmen eine beträchtliche Beute mit sich fort. Von da fielen sie in die Zarander Gespanschaft, wo der meiste Adel wohnt, ein, bemächtigten sich des Dorfes Kristsor, und ermordeten allda alles, was nicht mit der Flucht sein Leben retten konnte. Ja auch die säugenden Kinder wurden ein Opfer ihrer Tyrannei. — Am 2ten November begaben sich die Räuber in die ohnweit dem Dorfe Krystsor liegende Stadt Brad, ermordeten ebenfalls daselbst den Adel, und hieben dem Ortspfarrer allda mitten in der Kirche den Kopf ab. — Am 3ten Novem. machte diese boshafte Menschenrotte öffentlich bekannt, dass sie den gesamten Adel des Grossfürstenthums Siebenbürgen aus dieser Absicht ermorden wollten, damit jene Güter in ihre Hände fallen möchten; und nun wirklich dieser schrecklichen Unternehmung zu Folge verfügten sie sich in das Dorf Ribitze, und behandelten daselbst den Adel auf oberwähnte Art. Sie setz-

ten zwar bis hieher noch kein Haus unter Feuer; allein als sie die Wohnung des Herrn Josephs Ribitzei, die von Stein aufgeführt ist, stürmen wollten, und sie sich dieser kleinen Festung nicht bemächtigen konnten, zündeten sie sämtliche Gebäude an; der Herr aber erhielt dem ehrwürdigen Greise in dieser grossen Gefahr das Leben. — Den 5ten November, nachdem sie den Adel des Zarander Komitats theils geplündert, theils ermordet hatten, begaben sie sich in die Hunyader Gespanschaft, plünderten und mishandelten hier sowohl den niederen, als höheren Adel, und brannten alle am Maroschflusse gelegene adeliche Höfe, Kastelle und Schlösser ab. In diesen traurigen Umständen hat sich die übrig gebliebene Anzahl der Edelleute aus den benachbarten Gegenden in die Festungen Vajda-Huniad, und Deva geflüchtet: aber auch diese Festungen wollten die Räuber bestürmen, um den dahin geflüchteten Adel gleichfalls zu berauben und zu ermorden. — In dieser Absicht überfielen sie am 6ten November die Festung, brannten die Vorstadt um 5 Uhr Abends ab, und wollten nun unter einem grässlichen Geschrei die Festung selbst bestürmen. Ein Ausfall der Festungsguarnison, und der zu Hilfe detaschirten Truppen, ver-

să se retragă fără ispravă; ei se întorseră atunci asupra unor sate unguresci, spre a prăda și a omori pre nobili de acolo. Cu acest scop atacară satul Mihălesci, omoriră pe proprietarii de acolo, domnul Ladislaș Csiszar, împreună cu toată familia sa, prădară totu, și luară cu sine o pradă însemnată. De aci cădiură asupra comitatului Zarandă, unde se află cei mai mulți nobili, ocupară satul Criscioru, și omoriră pre totți câți nu-si putură scăpa viétia prin fugă. Până si copiii dela țătia cădiură vîptimă a tirăniilor lor. — La 2 noiembrie tîhării intrară în orasiul Bradu, nu departe de satul Criscioru, omoriră si acolo pre nobili, si tăiară capulu parocului localu în midî-localu beserecei. — La 3 noiembrie, această bandă de ômeni rei făcū cunoscutu în publicu, că ei voru să omoră toată nobilimea din marele principatū alu Transilvaniei, cu scopu ca bunurile lor să le ocupe densii. Decî, în urmarea acestei înfricosiate întreprinderi, si merseră acumî într'adevăr în satul Ribitia, si pre nobili de acolo încă 'l tratare în modulū de susu. Pân aci încă nu de-

teră focu la nici o casă, ér acumu, voindusă atace casa domnului Iosifu Ribitzei, care eră de pîtră, si neputendu să ocupe această mică intaritură, deteră focu la tôte zidurile; ér Dumnedieū păstră viétia venerabilului bîtrănu în acestu mare periclu. — La 5 noiembrie, după ce parte prădară parte omoriră pre nobili comitatului Zarandă, plecară în comitatulu Hunedorei; prădară si maltratară aci atâtu pre nobili mai mari câtu si pre cei mai mici, si aprinseră tôte curtile si castelele nobilitarie de pre lângă Murăsiu. În aceste triste impregiurări, nobili ce mai scapaseră din vecinele tinuturi, se retraseră în cetătile Hunedóra si Deva; dar hotîi cercară să atace si aceste cetăti, spre a prăda si a omori pre nobili fugiti colo. — Cu această intentiune, la 6 noiembrie atacară cetatea, la 5 ôre sêra apriuseră orasiulu, si voiră să iea cetatea prin asaltu între cele mai înfiorătoare strigete. Garnisóna ce esi din cetate, cu ajutorulū trupeilor trimise în ajutoriu, nu fû în stare să gonéscă această cétă de tîhări; ei din contra, soldatii fură bătuti îndêrétu, si după ôre-ca-

mochte nicht, diesen Räuberhaufen abzutreiben; sie wurden vielmehr von selben zurückgeschlagen, und mit einigem Verluste genöthiget, sich in die Festung zu flüchten. Durch diesen hier erhaltenen Sieg wurden sie noch wüthender, und droheten, im Falle sich die Besatzung nicht ergeben würde, alles mit Feuer und Schwerdt zu verheeren.

In dieser Gefahr, die noch mit vielen Schüssen, und einem fürchterlichen Geschrey der aus mehreren Gegenden um 10 Uhr Vormittags herbegekommenen Räuberrebelln begleitet war, beschloss der in der Festung eingeschlossene bewaffnete Adel, einen Ausfall zu wagen, und zur Deckung des Rückens, die Garnison mitzunehmen. Die Räuber kamen auch wirklich schon an die ersten Schanzen der Festung, und es wurde durch eine Zeit von 10 Minuten von beyden Seiten ziemlich gefeuert. Die Edelleute beschlossen sich sodann einig, und zohen aus der Festung, um ein Treffen mit diesen gottlosen Räubern zu liefern. — Es gelunge auch denen Edelleuten, und die Rauber wurden mit grossem Verluste zerstreuet; ein grosser Theil davon wurde in den Maroschfluss hineingesprengt, welche auch ersäuften; von denen Edelleuten aber wurde hieby keiner getödtet. Zu diesem Siege trug a-

ber auch die scharfe Bewachung der Mannschaft auf der Maroschbrücke vieles bey; denn jenseits des Flusses waren noch mehr als 1000 Bauern, die sich mit denen andern Räubern vereinigen wollten. Jene wurden also auch mit Verlust zerstreuet, und aus einander getrieben. Von dieser Gegend entferneten sie sich nun, und zohen in das Banat, wo sich das meiste wallachische Volk, unter dem Namen Fratruschi, haufenweise zusammenrottete, und eben allda verschiedene Gewaltthätigkeiten ausübten, und sich wider die siebenbürgischen Ungarn verschworen, alle mit Feuer und Schwerdt zu verheeren, und ihr Gedächtniss zu vertilgen. Von da zogen diese Räuberrebelln in die Arader Gespanschaft, und richteten ebenfalls an verschiedenen Orten durch Rauben und Feuer vielen Schaden an, unter dem unsinnigen Vorwande, dass es Sr. M. Befehl und Wille wäre, alle Edelleute auszuroten. Den 10 November machten sie den Anfang in Petrisch, einem dem Herrn v. Szalbeck angehörigen Dorfe, wo sie die Unterthanen gegen die Herren von Baida, Kaszonyi und Forray so aufgetzt, dass ein Dorf das andere anzünden musste. Aller Orten zohen die Richter mit, um ihre Anstalten, als ob es wirklich eine befohlene Sache wäre, desto kräftiger auszu-

re pedere, nevoiți sa fugă înderētū in cetate. Prin asta invingere, tieranii deveniră si mai furiosi, si amenintă că, dacă garnisóna nu se va supune, ei vorū devastă totulū prin focū si sabiă.

In acestu periclu, care mai eră insoțitū si de multele impuscături si infricosiatele urlete ale altorū hotū de rebeli ce veniseră in ajutoriū diminétia pre la 10 ore din mai multe tinute, nobiliū ce se inchiseseră in cetate, se inarmară si deciseră, să cuteze o erumpered in cetate, luândū cu sine si garnisóna spre a-i apărà dela spate. Hotiū si pētrunseră intr'adeverū pân la ântăiele siantiurī ale cetătiū, si foculū tinū de ambe părtilē vro diece minute. Atunci nobiliū se deciseră in unire, si estră din cetate, spre a dă lovine cu acesti tēlharī fără de Dumnediēū. — Nobiliū isbutiră, si tēlharī fură răspânditī cu mare perdere; o mare parte dintr'insī fură aruncatī in Muresiū unde se si innecară; din nobiliū nu cădiū nici macarū unulū mortū. La acestă invingere contribuī multū si agera pază a trupelorū la po-

dulū de preste Muresiū; pentrucă preste Muresiū eră încă mai bine de o mie de tierani carī voia să se unescă cu cei-alti tēlharī. Deci, fură gonitī si acestia si răspânditī. Depărtându-se astfeliu din acestū tinutū, tieranii se traseră spre Bănatū. Numērosulū poporū romanū de aici, sub nume de Frătuti, încă se adună in cete, si comise feliurite acte de violentiă, conjurându-se asupra Ungurilorū din Transilvania, spre a-i nimici pre toti prin focū si sabiă, si a stinge memoria lorū. De acolo hotiū de rebeli intrară in comitatulū Aradului, si de asemenea făcură mari pagube prin deosebite locuri, prădândū si aprindiendū, sub acelu nebunu pretestū, că ar fi porouca si vointia maiestătiū sale, de a stirpi pre toti nobiliū. La 10 nouemvre, incepură in Petrisiū, unū satū alū domnului Salbeck, unde astfeliū întertară pre tieranii asupra domnilorū Vaida, Kaszonyi si Forrai, încătū unū satū trebuia să dea focū celui-altū satū. Pretutindene mergea impreună si judeciū sătesci, pentruca atâtū mai cu putere să esecute mēsurile lorū, ca si cumū intr'adeverū totulū ar fi din po-

führen. Einige Herrschaften flohen, und liessen ihre Habschaften der Wuth der Räuber über. Da diese gottlose Räuberbande bis Solmos vorgerückt war, gieng ihr ein detaschirtes Militairkommando bis Radna entgegen. Der Herr Rittmeister v. Festenberg nahm drey Mann mit sich, und Herr Siegmund v. Edelsbacher mit seinen Knechten, der Herr Ingenieur v. Szüllö eben so, und der Herr Kommissair Hendrey rückten mit 10 gut bewaffneten Hussaren nach Solmos vor, und recognoscirten die Gegend von Milova, wo es noch brannte; desgleichen eben so zu Otvosch, in welchen noch vier herrschaftliche Gebäude brannten. Diese Herren haben nun einige Flüchtlinge zu paaren getrieben, einige erschossen, und zehn gefangen nach Arrad gebracht. Dieses Scharmützel hat die Strifenden erschüttert und zerstreuet, so dass sich die meisten all-
da verlossen haben.

Ein anderes Schreiben von 14 Novemb. welches aus Klausenburg eingelaufen ist, meldet auch von der dortigen Gegend die schauderndsten Begebenheiten. Es ware die Angst von den aufrührischen Wallachen, die wir vor wenigen Tagen hatten, kaum verschwunden,—heisst es allda, so versetzte uns eine weit grössere Anzahl eben solcher Unmenschen,

und zwar eine Rotte von 8000 an der Zahl in noch stärkere Furcht und Schrecken. Diese Anzahl weigerte sich vor einigen Monaten, ihren Grundherrschaften die Roboten zu entrichten, und wollten gänzlich nach Art der Szekler (diese seynd alle Soldaten) in Kais. Dienste treten. Da sie aber von dem Monarchen solches nicht erhalten haben, so geriet-
hen sie auf den abscheulichen Einfall, mit Gewalt ihre Freyheiten zu behaupten, und ihre Grundherrschaften auszurotten. In dieser erschrecklichen Absicht versammelte sich in denen Waldungen zwischen Karlsburg und Deva eine Rotte, beynahe gegen 13000 solcher Räuber-Rebellen, die auch wirklich gegen ihre Grundherren und deren Beamte grausame Gewaltthätigkeiten verübten, und zugleich drohten, nicht eher aufzuhören, bis sie ihre Absichten erfüllet sähen. Die Grausamkeiten, die sie an jenen, welcher sie habhaft wurden, ausgeübet haben, sind ganz erstaunend. Sie haben einige Beamte lebendig gespießt, gebraten, anderen Hände und Füsse abgehauen, und d. g. l., einige herrschaftliche Höfe geplündert, niedergerissen und verbrannt. Letztlich waren sie schon in einen 4 Meilen von oben-
genannter Festung entlegenen Marktflecken Thorotzka gekommen, von welchem aber zum

roncă mai înaltă. Unii din domniș proprietari apucară fuga, lăsându totu avutulu loră pradă furiei tēlhariloră. Fiindū-că banda acestoră tēlhari fără de Dumnediēu învaintase până la Sioimusiū, se trimise întru întimpinarea loră unū comandū militariū până la Radna. Domnulū căpitanū de cavaleriă Festenberg luă trei ōmeni cu sine, domnulū Siegmundū Edelsbacher, pre servitoriī sei, domnulū inginerū Szüllö de asemenea, si domnulū comisariū Hendrey diece husari bine într'armati, si merseră la Sioimusiū, si observară tlnutulū Milovei unde ardeă încă; de asemenea si la Otvosiu, unde ardeă încă patru zidiri domnesci. Acesti domni, deci, luară la gōnă câtiva fugari, pre unii 'i impuscară, pre diece insi 'i aduseră prinsii la Aradū. Astă scărmanătură 'i inspăimēntă si-ī rēspāndi asiā in cātū mai toti fugiră care încatrău.

O altă scrisōiă din 14 nouevre, venită din Clusiū, aduce scire despre cele mai înfio-

rătōrie lucruri ce se petrecū si in acea parte de locū. De abiă trecuse spaima ce ne coprinsese cu câte-va zile mai înainte, din cauza Romāniloră rēsculati (se dice in acea scrisōriă); si eti unū numărū cu multū mai mare de acesti neōmeni, o bandă de vro 8000 la numărū, ne aruncă într'o frică si spaimă si mai mare. Acestū numărū de tierani, încă înainte de acēsta cu câte-va luni, refusă de a mai face robote proprietariloră, pretindiēndū că ei vorū să intre in servitiulū impērătescū, întocmai ca Secuii (cari toti sunt militari). Si fiindū-că impērăatulū nu le incuviintiă acēsta, ei cădiură la afurisita ideă, de a-si căscigă libertatea in putere, si de a stirpi pre domniș proprietari. Cu acestū cugetū infricosiatū se adună in pădurile dintre Alba si Deva o bandă de vro 13000 de acesti tēlhari de rebeli, cari întru adevēu si comiseră escesele cele mai crude in contra domnilorū si dregătoriloră, amerintiēndū că n'au să inceteze, până

Glück der Adel, dem sie besonders nachstrebten, sich theils nach Karlsburg, theils nach Klausenburg geflüchtet hatte. Allein da auch diese Städte nicht ganz ausser Gefahr waren, so wurden alle mögliche Anstalten getroffen, jene Aufrührer nach ihrer Würde zu empfangen. In der Festung Karlsburg wurden die Thore gesperrt, die Brücken aufgezogen, und die Kanonen gepflanzt. Auch in Klausenburg geschah es auf gleiche Weise, und man hat den Bürgern Befehl ertheilet, alles was Waffen tragen kann, im Nothfalle auszurücken. An eben dem nämlichen Tage (den 14. Nov.) musste sich das bürgerliche Korps in Gegenwart des Hrn. Grafen v. Csaky, und des Hrn. Stadtrichters vor die Stadt versammeln, um dessen Anzahl zu vernehmen, die aus 4000 Mann bestand, wobey obige Befehle erneuert wurden. Die Einwohner vor der Stadt mussten die ganze Nacht hindurch Licht halten, und alle Zugänge der Stadt waren Tag und Nacht mit starken Posten bewachtet. Auch ward eine grosse Quantität Kugeln gegossen, die samt dem Pulver unter die Bürgerschaft, die ihre Gewehre geladen halten mussten, ausgetheilt wurden. Dieser von dem Hrn. Grafen von Csaky so gut angestellten Rüstung ohnge-

achtet waren doch viele noch in Sorgen, von denen Räubern überfallen zu werden, weilen die ganze Besatzungs Truppen, von dieser Stadt sowohl, als auch von den umliegenden Gegenden wider die Rebellen ausgegangen sind. Wirklich haben die Truppen mit denen aufrührerischen Räubern zu zweymalen scharmuziret, und erstere haben von denen letzteren einige Hundert in den Maroschflusse hineingesprengt, und auch viele gefangen genommen.

Der Herr von Rosenfeld, Obergespann des Herrmanstädter Comitats, dann der Herr Gubernialrath v. Bruckenthal, und der Wallachische Hr. Bischof, haben sich zu einigen dieser Rebellen hinbegeben, um wo möglich durch Güte, verschiedene Vorstellungen und Unterrichtungen sie zu gutem und ruhigem Lebenswandel zu bringen: was aber der Erfolg ihrer Bemühung war, ist bishero noch nicht gemeldet worden. Vielmehr dergleichen traurige Berichte von verschiedenen Gegenden melden eben so grausame Unternehmungen, die diese Aufrührer ausgeübt haben, welche denen obenangeführten bald ganz gleich kamen.

Der erste Aufwiegler, oder Rädelführer, dieser Räuberrebellen, meldet ein Schrei-

ce nu-si voră vedē dorintiele implinite Pre unii dregători 7 traseră in țepe si-i fripseră de vii, altora le tăiară mânila si picioarele, si altea aseminea; prădară si stricară curți domnesci si le deteră focu. In urmă veniseră la orasiul Trascău, cale de patru mile dela mai susă numita cetate, de unde nobilimea; pre care cu deosebire o caută, scăpă cu norocire, fugindă parte la Cetatea-Albă si parte la Clusiū. Dar fiindă-că aceste cetăți încă nu sunt de totă afară de periclu, asiă se luară tôte măsurile putinciōse, spre a priimi pre rebeli după cumă merită. La Cetatea-Albă, se incuiară portile, se traseră podurile, si se asiediară tunurile. Totă aseminea se făcu si in Clusiū, si se dete ordine cetătianiloră, ca totă cătă potă purtă arma, să fiă gața a esi la casă de nevoiă. Intru aceeași di de 14 nouemvre, corpulă cetătianiloră trebui să se adune innaintea cetătii in presintia domnului conte Csaky, si a domnului judeului cetătii, pentruca să vadiă numărulă loră, care eră de patru mi; cu acăstă ocaziune se reinnoiră ordinele de sustă. Clusianiă tótă nōptea trebuiă să stea cu lu-

minarea aprinsă; tôte intrările orasiului fură păzite cu tăriă di si nōpte. Se vēră si o mare cătime de glōntie, cară se împărtiră, impreună cu erbă de puscă, la cetătiană, cară trebuiă să stea cu pusile încărcate. Cu tôte aceste măsură luate de contele Csaky, totusi multă eră încă coprinsă de grijă, să nu dea tēlharii năvală asupra-le, de oră ce tôte trupele de garnisōnă, atătă cele din Clusiū cătă si de prin pregiură, esiseră asupra rebeliloră. Trupele in adevăr se loviră in două rânduri cu tēlharii rebeli, aruncândă in Murēsiū vro căte-va sute, si prindiendă multă.

Domnul Rosenfeld, comitele supremă ală comitatului Săbiiū, precumă si domnului consiliariū gubernială Bruckental, si domnului episcopă romănă, se duseră la unii din acesti rebeli; ca cu vorbe bune si alte invetiături si aduceri aminte, să-i întorcă la pace si linisce: însă rezultatulă ostenelei loră, nu se scie încă. Dar mai vētosă vină sciri triste si din alte deosebite părți despre crudimile ce comitū rebeliă.

Celū mai de frunte agitatorū sēt cori-

ben aus der Festung Deva vom 10 November, sollte Hornyak heissen, welcher ein Mensch ist, der aus einem Gefängnisse, wo er auf dem Tode sass, sich zu flüchten wusste, und da er zweymal in Wien gewesen zu seyn vorgab, so warf er sich zum Harumbascha, (Kapitain der rebellischen Rotte) auf. Zu diesem Ende lies er sich einen grossen Brief mit goldenen Buchstaben schreiben, welchen er vorgab, von Sr. Majestät dem Kaiser mit dem Befehle empfangen zu haben, dass er den Siebenbürgischen und Ungarischen Adel ausrotten, und ermorden sollte. Dieser so vermessene und abscheuliche Majestätslästerer und Landbetrüger hieng sich auch ein Kreuz um den Hals, bey dem ihm seine Anhänger die Treue schwören mussten. Mit diesen seinen zwey falschen Ehrenzeichen blendete er jenes rohe Volk, welches die Tyranney ohnedem seit der Zeit, als es ehemals im Türkischen Gebiet war, noch nicht ganz vergessen hatte, dass es ihm in diesen Befehlen folgte, als er in Wallachischer Sprache diese lästerliche und abscheulich vermessene Worte ausrief! — *Das ist des Kaisers Befehl* — und kaum als er diese Worte gerufen hatte, so schnaubte das Volk schon vor Begierde und Rache gegen ihre Grundherren. Der zweyte eben solche Böswichte und

Auführer, soll sich Baranyaisay nennen, und ungefähr vor 14 Jahren als Rittmeister unter einem K. K. Husarenregiment gestanden, nachher aber in die Kaiserliche Ungnade verfallen seyn; von welchem aber bis anhero keine weitere Nachricht erfolgt ist. So lauten die Originalbriefe von 10 November dieses Jahres.

Se K. K. Majestät haben alsogleich zu befehlen geruhet, dass die nöthigsten und geschwindesten Anstalten gemacht würden, und durch Zuziehungen des Militairs auf die Räuber loszugehen sey, dadurch ferners die Ruhe, Friede und Eintracht unter dem Volke auf einen dauerhaften Fuss hergestellt werden möge. Auch sind seit dieser Zeit von weiteren Verwüstungen keine Nachrichten eingegangen; wohl aber solche, welche melden, dass von diesen Räubern keine grosse Gefahr zu fürchten ist, indem selbe die meisten schon zerstreuet, und aus ihren stärkeren Aufenthaltswinkeln durch die K. K. Truppen überall verfolgt werden.

Zu Temesvar, allwo auch alles in Furcht war, von den Rebellen überfallen zu werden, weil sie in den Gebirgen von Lugosch und Caransebesch grosse Schlupfwinkel hatten, wurden auch

feû al acestorû tîlharî de rebelî, (insciintîeză o scrisorîă din Deva dela 10 noemvre) se dice că se chiamă Hornyak: elû este unû omû care fiindû condamnatû la inchisorîă pre vietiă, sciû să scape din temnitiă prin fugă, si spuindû că elû ar fi âmblatû la Viena in două rândurî, se impuse pre sine de Harumbasia, adecă, căpitanû alû cetei rebele. Cu acestû scopû lâsă să-i facă o patentă mare cu litere de aurû, despre care dicea că o are priimită dela împêratulû, cu ordine ca să stîrpescă si să omorâ pre totî nobilî si Ungurî din Transilvania. Acestû cutezătorî si blestematû clevetitorû de Maiestate si inielătorû de tiéră, 'sî atêrnă si o cruce la gâtû, pre care trebuia să-i jure credintiă totî partizaniî sel. Cu aceste două false semne de onóre, orbi elû pre acelû poporû crudû, care si afară de acêsta nu se desvêtiă încă de totû de tirania ce contractă pre timpulû cândû se află sub domniă turcescă. Decî, de abiă pronuncia cutezătorulû in limba română acele vorbe defăimătorie si blestemate: *Acêsta e vointia împêratulû*; si poporulû incepû să se infurieze de pofta rês-

bunârei inontra domnilorû de pămêntû. Alû douile, totû atâtû de scleratû si rebelû, se dice că se chiama Baranyaisay (?), carele inainte de acêsta cu vro 14 ani să fi servitû ca căpitanû intr'unû regimentu împêrâtescû de husari, ér după aceea ar fi cădiutû in disgratiă împêratulû; despre elû însă nu affarâmû nimicû mai multû pân acumû. Asiă sună scrisorile originalî din 10 nouemvre ale acestui anû.

Maiestatea sa imperiale binevoi a poronci indată, ca cu cea mai mare grăbire să se iea mësurile necesarie, să se stringă ôste si să plece asupra tîlharilorû, spre a se putè restabili liniscea pacea si buna intielegere in poporû pre unû piciorû durabilû. De atunci nu mai veniră scîrî despre devastârî ulterióre; dar de altă parte, se insciintîeză, că nu mai e témă de mare periclu din partea acestorû tîlharî, fiindû-că cea mai mare parte sunt rês-pânditî de câtră ôstea împêrâtescă, si gonitî pretutindene din cele mai tarî locuri de retragere.

In Timisióra, unde încă eră coprinsî de frică cu totî, să nu fiă atacatî de rebelî, carî

alle mögliche Anstalten gegen sie gemacht, dass sie nicht so viele Gelegenheiten zu ihrem verborgenen Aufenthalte oder Nahrung finden mögen. In dieser Absicht wurde mit Zuziehung von verschiedenen Gespannschaften, auch von dem Militairkommando, der Kameralbehörde, und den Deputirten, unter dem Vorsitz des von Sr. Majestät dahin gesandten Herrn Grafen von Jankovics Excell. als königl. Kommissair, eine Zusammenkunft gehalten, wovon das Resultat seyn soll: Erstens; in den altgläubischen Dörfern solche Geistliche anzu-

stellen, welche die Fähigkeit besitzen, ihren Pfarrkindern bessere Begriffe von der Religion und Nächstenliebe bezubringen, und sie zu belehren, dass die schlimmen Folgen von Rachgierde und Menschenmord immer unausbleiblich sind: Zweitens; dass die in den Wäldern und Gebirgen zerstreuet liegenden Häuser in ordentliche Gassen zusammengezogen; endlich in den Ortschaften nach dem Verhältnisse ihrer Grösse, Militair einzuquartieren, um die Räuber künftig zu verscheuchen.

avea multe locuri ascunse in muntii dela Lugosiu si Caransebesiu, inca se luara tote măsurile putincioase asupra lorü, ca sä nu pötä gäsä atäte ocasiuni de a se ascunde si a se intretinë. Spre acestü scopü se tinü o conferintia, sub presiedintia escelintiei sale contelui Iancovics, comisariului regescü, trämisü de câträ maiestatea sa, compusä din delegati numiti din partea mai multorü comitate, a comandului militariü, si a dregëtorfei cameralie. Resultatulü conferintiei ar fi: äntäiü, ca

in satele de legea räsäritenä sä se asiedie preoti capabili, cariü sä sciä dä filorü sei sufletesci idei mai bune despre religiune si despre iubirea deapropelui, si a-i invëtia, cumü urmärirele cele rele ale poftel de rësbnare si ale omorului nici odatä nu potü sä lipsescä; alü douilea, ca casele cele risipite in pädurü si in muntii sä se adune la unü locü in ulitie regulate; si in fine sä se asiedie in cuartirü öste dupä mărimea localitätilorü, spre a inspäimëntä pre tëlharü in viitoriü.

SCIRI DESPRE RESCOLA LUI HORIA, CULESE DE NICU BALCESCU, DIN DIARE FRANCESE CONTIMPURANE.

Intre manuscriptele rămase dela răpausatul Nicu Bălcescu, ce se află in posesiunea onorabilului nostru amic, D. Odobescu, sunt si trei bucăți de estrase de corespondintie despre răscola lui Horia, culese din gazete francese contimpurane. Ântâia bucată e culésă din *Journal politique de Bruxelles*, 1785; a doua, din *Gazette de France*, 1785; a treia, nu se arată de unde e scósă, pôte că totu din *Gazette de France*. Cele de ântâiu două bucăți sunt de insasi mâna Bălcescului, culese cu mare grabă, cu prescurtări si fără ortografiă, pre 15 foi in 4° din *Journal de Bruxelles*, si pe trei foi, din *Gazette de France*. A treia, de 5 1/2 foi in 4°, scrise de o altă mână.

D. Odobescu avu amicabila bună-vointiă de a ni le comunica spre publicare.

Scirile ce coprindă aceste corespondintie de gazete, cea mai mare parte sunt totu cele cunoscute si autorelui cârticelei *Horja und Klotska*. Ba încă bucata a treia, dacă nu e cumva o traducere din cârtica nemtiésă, apoi, fără indoélă, cârtica le-a priimitu din gazeta francesă. Chiaru pentru aceea, noi găsirăm de prisosu a mai traduce si in românesce aceste escerpte de gazete. Dar nu e fără interesu, a le reproduce celu-pučinu in limba franceza, spre a vedé cumu judecă lumea străină de atunci, miscările române din Transilvania.

Să insemnămu însă, că in aceste insciintiări de gazete, aflăm si ôre-caru lucruri cari aiurea nu le citrăm.

Intr'una din aceste corespondintie ale Jurnalului de Bruxel, se dice că contele Salins eră fiulul unu nobilu din Lotaringia si alu unei contese Andrasu din Ungaria; sub cursul resbelulu dela 1756 ar fi servitu in regimentul Ioseph-Eszterházy; cu ocasiunea infintiării regimentelor de margine fu numitu căpitanu, pentru valoarea sa militariă, precumu si pentru că cunosceă forțe bine limba ungurésă si română; după aceea se făcu majoru; dar purtarea sa eră de a pururea forțe desregulată; la 1774 fu casatu pentru o prevaricatiune de 4000 fiorini; elu merse atunci la Viena impreună cu soția si copiii (dou din fiil sei sunt ofițeri in armata austriacă forțe stimati) spre a cere gratia împărătesei; neputându însă dobândi ertare, elu 'si părăsi de odată familia, care după aceea se sustinu din bine-facerile magnatilor; cercându-si noroculu si in Polonia, dar indesiertu, se rentorsese in Transilvania, unde fu priimitu cu ospitalitate. In cele din urmă, luându cu sine o mare sumă de bani adunată din jafuri, trecu in Turcia unde se află si acum. E in etate de 62 ani, micu de stat si indesațu; se dice că e unu omu de spiritu si curagi. — Êră in bucata III se dice despre Sa-

lins, că elū nici odată n'ar fi luatū parte la acésta rebeliune; ci cauza pentru care s'au implicatū in acéstă afacere, este, că, la începutulū răscólei, circulă in Ungaria si in Transilvania o publicatiune, in care contele Salins eră arétatū ca unū insielătorū care amăgiă pre supusi împărătesci să părăsescă împărăția spre a intra in serviciū străinū, si se pusesse pretiu de 100 galbinī pre capulū lui. — Intr'unū interesantū articlu alū domnului Franciscū Szilágyi, despre răscóla lui Horia, reproduș si in *Concordia* (Nº 8—367, an. 1865), încă se dice despre Salins, că eră unū aginte prusianū care amăgiă pre supusi austriaci la emigrare, si că cu răscóla lui Horia n'avū nimicū de a face.

Totū in Jurnalulū de Bruxel cetimū: că rebeliī se află in numărū de 20 miī, si cu tóte că Pórta ar fi datū cele mai severe. ordinī de a ucide pre toti căti s'arū presintă la fruntariile Turciei: cu tóte acestea, unū vechiū locoteninte-colonelū austriacū ar fi ridicândū in România turcescă unū corpū de câte-va miī de vagabondi pre séma rebelilorū. — Ér in bucata III stă: că, chiaru in dioa esecutării lui Closca si Horia, unū Românū bătrânū, anume Nicolae Popa, despre care se crede că ar fi tatălū lui Closca, voiă să trecă din Tiéra-Românescă cu 600 Români, dar Domnulū tierעי aflândū de acésta, incunoscintiă pre consululū austriacū, care 'lū arestă si-lū trāmise la Săbiū. Toti sunt curiosi să afle motivele acestei cutezări; dar ne fiindū elū încă cercetatū, nu putemū dice nimica.

Intr'altă corespondintiă se dice că rebeliī, in lipsă de plumbū, făcea glóntie din argintulū furatū dela Unguri.

Capii rebeliloru, se dice intr'altū locū, sunt Horia si Sofronie. Horia este unū omū de multū spiritū naturalū; ér Sofronie, unū popă turburătorū si intrigantū, care la 1773 fusese condamnatū la inchisóriă perpetnă, din care însă găsi midī-locū să scape. Se dice că rebeliī aū ocupatū pasulu dela Pórta-de-ferū; cu chipulū acesta, nu numai că dobândiră optū tunuri, dar totu-d'odată, si comunicatiune liberă cu Româniī din Bănatulū Timisiórei.

In bucata III cetimū: Unu preotū luminatū, anume Adamovici, dete unū prè-frumosū esemplu colegiloru si credinciosilorū sei. Capii răsculatilorū voiră a-lū trage in partea lorū, sub pretestu ca imperatulu ar fi ordinarū de a extermină tótă nobilimea ungurESCă. Ér dem-nulu preotū le răspunse: Eū n'am priimitū asemenea ordine nici verbalū nici in scrisū; eū sciū că împératulū e unū principe umanū, si nu potū crede să fi datū asemenea ordinī; si chiarū dacā cugetulū împératulū ar fi de a vė ajuta, 'mī este preste putintiă a crede că v'ar fi însărcinatū cu ordinī asiă de sângeróse, care sunt diametralū opuse si religiunei sale si caracterulū seū celū umanū; pentru aceea, eū, fără a mai dà ascultare propunerilorū vóstre, vė declarū că, nici eū nici parochianiī mei nu vorū ajutoră intru nimicū planurile vóstre. Audindū împératulū despre purtarea acestui preotū, 'i trimise o medalie de aurū cu chipulū seū împărătescū.

După aceste gazete, nici unū Românū Unitū n'ar fi luatū parte la acéstă rebeliune.

Horia (se dice intr'o corespondintiă) păsi la mórte cu curagiū si cu tăriă, dicendū: EU MORIU PENTRU NATIUNE.

I.

JOURNAL POLITIQUE DE BRUXELLES, 1785.

De Vienne, le 13 Décem.

Nous avons aujourd'hui une connaissance plus exacte de ce qui se passe en Transylvanie. Les changemens médités par S. M. I. dans les juridictions et dans les prérogatives seigneuriales, changemens qui ont souffert quelques oppositions de la part des intéressés, paraissent avoir animé contre eux les paysans. Dès le mois de Juillet, on s'aperçut que ces Valaques tenaient des assemblées secrètes: cependant leurs desseins n'éclatèrent qu'en Novembre. Plusieurs milliers de ces paysans s'assemblèrent dans le village Mestallou, du Comté Hunyad: là ils prirent la résolution unanime de surprendre la forteresse de Carlsbourg, d'en attaquer l'arsenal, et de s'y pourvoir d'armes. Le même jour ils désolèrent plusieurs villages, et commirent d'abominables cruautés. Le 5 Nov. ils déclarèrent publiquement leur projet de se défaire de toute la noblesse de Transylvanie, et de s'emparer de ses possessions. Les jours suivans ils continuèrent à assassiner, à bruler, tout ce qu'ils rencontrèrent. On comptait environ 13,000 de ces séditeux; leur chef en effet était un ancien officier, chassé de son corps pour des prévarications. Uniquement armés contre leurs seigneurs, ces conjurés affectaient le plus grand respect pour l'Empereur, et s'autorisaient de ses intentions paternelles pour dévaster les domaines des Magnats, et pour les égorger.

Le Cte Palfy n'en sera pas quitte pour 200,000 fl. Les brigands ont incendié plusieurs villages, en ont massacré les principaux habitants; et dans l'une de ces expéditions, ils jettèrent au milieu des flammes une jeune fille de 16 ans. Deux gentilshommes adolescents revenus depuis quelques jours de l'université de Leipsick ont été étranglés et empalés: les châteaux, les bourgs, les villages furent abandonnés de leurs habitants qui se réfugièrent dans les villes.

A l'arrivée des troupes, cette rage s'est adoucie; l'on prend des mesures pour l'empêcher de renaître, et la plus grande partie de ces paysans a mis bas les armes. Cette expédition a été accompagnée d'une Ordonnance rendue par le Gouvernement de Trans. le 23 Sept. en ces termes:

«Durant le cours de la sédition actuelle fomentée par la populace Valaque, qui se permet toutes sortes d'excès, on remarque que cette troupe de rebelles cherche chaque jour à propager ce mal de plus en plus, par des séducteurs apostés, qui, de village en village, débitent les mensonges les plus grossiers et les plus préjudiciables aux deux partis, pour attirer dans leur complot les habitants peu éclairés de la campagne. Or, afin que ce dangereux venin de la sédition ne se repande davantage, et que ceux dont la fidélité pour le souverain et la patrie a été reconnue jusqu'à présent, ne s'abandonnent pas à un égarement si déplo-

nable, on notifie à tous et à un chacun, en vertu de cette patente, émanée du Gouv. Royal, que quiconque arrêtera un des séducteurs, et le remettra entre les mains des Magistrats du Comitat le plus à portée, touchera sans délai pour cette preuve de fidélité envers le souverain et la patrie une récompense de 30 florins pour chaque tête, dès que la personne arrêtée aura été juridiquement convaincue de son crime; au lieu que, si une Commune était assez perverse pour admettre chez elle des gens de cette sorte, ou qu'elle se laissât entraîner par leurs artifices, le juge du village et deux des habitants jurés seront, en conformité des lois nationales, empalés, sans le moindre espoir d'obtenir grâce.

Le Gouvernement de la Trans. a été confié par S. M. I. au C^e de Wallis Lieutenant-Feld-Maréchal des Troupes Impériales. Le C^e de Fabris est Commandant-Général des Troupes de cette province.

Une lettre d'Hermanstadt.

Les rebelles retirés dans les environs de Clousemburg, ont accepté une suspension d'armes jusqu'au 22 de ce mois. Le Lieutenant-Colonel de Schultz s'étant approché d'eux, sans armes, le 12 Nov., pour savoir les causes de leur soulèvement, les rebelles repliquèrent, que c'était la faute de leurs seigneurs qui ne remplissaient pas les ordres de l'Empereur. Sur une nouvelle demande de M. de Schultz, à quoi tendait donc leur entreprise inconsidérée, le chef des révoltés, aussi désarmé, vint lui déclarer que sa troupe se retirerait paisiblement, pourvu qu'on lui accordât les trois demandes suivantes: «1° Un pardon général en faveur de tous, nul excepté; faute de quoi ils se défendraient réciproquement: 2° Une recherche exacte de leurs justes plaintes, afin que les gentilshommes les traitassent avec plus d'humanité: 3° Enfin, qu'à l'avenir on n'exigeât d'eux rien au de là des Ordonnances Impériales.» M. de Schultz se fit donner ces trois propositions par écrit, et donna aux révoltés sa parole, qu'il les appuierait auprès du Gouv., qui s'y rendit. A cette nouvelle, les mutins se séparèrent pour retourner tranquillement chez eux.

D'autres racontent les circonstances suivantes.

Un major du régiment de Sekler Housards, rencontra le 19 Nov. une troupe de 6000 Valaques armés. Le Major leur envoya un trompette, pour demander une entrevue avec le chef des révoltés. Aussitôt se présenta un Valaque à cheval la tête couverte d'un casque surmonté d'un panache. Le Major intrépide, quoique n'ayant sous ses ordres qu'un détachement peu nombreux, ordonna néanmoins au chef des mutins, de dire à ses camarades qu'ils eussent à poser leurs armes, faute de quoi, la troupe du Major ferait feu sur eux. On prétend qu'ils auraient répondu, *que leur intention n'était pas de combattre les troupes Autrichiennes, mais qu'ils voulaient massacrer leurs seigneurs, suivant l'ordre insinué à Horiah par l'Empereur.* Il faut donc attribuer cette révolte à la séduction et à l'ignorance aussi bien qu'à l'oppression trop grande des Nobles. Voici une preuve évidente que les révoltés ne se sont pas soulevés contre leur souverain. Un officier Autrichien escortant, il y a peu de jours, une caisse impériale à la tête de 80 hommes, tomba parmi une troupe de 2,000 révoltés qui le traitèrent avec beaucoup d'humanité. Ils ont cependant dévasté déjà plus de 40 villages. En vertu de sentences prononcées par des Conseillers de Guerre, 300 de ces rebelles ont été exécutés. Mais le Souverain ayant défendu cette façon de procéder trop expéditive, les prisonniers seront à l'avenir jugés en vertu des lois civiles.

De Vienne le 20 Décembre 1784.

Les troubles de la Transilvanie sont à peu près entièrement apaisés. Les rebelles ont été coupés de tous côtés; on leur a intercepté la communication avec ceux de Temesvar. Leur férocité a précipité leur ruine: en devastant et en incendiant les villages, ils se sont enlevé les moyens de subsistance. Leur seul but, à ce qu'il paraît, a été d'exercer des vengeances: quelques vexations présumées, l'ignorance, et des idées vagues de liberté suggérées par quelques ordonnances Impériales mal interprétées, ont animé ces malheureux. Nombre d'entre eux se sont enfui dans la Valachie. Chaque jour on apprend des détails des horreurs qu'ils ont exercées. Le 17 Novembre, il pendirent deux Capucins et deux Franciscains, au pied d'un autel, après les avoir tourmentés.

Le 1er de ce mois par ordre de M. Holaky quatre subalternes s'étant rendu au village de Kurety, pour s'y saisir d'un chef de parti Valaque, ils les conduisirent dans la prison du Comitat, lorsqu'il appela à son secours ses partisans, en leur disant: mes enfans, voulez-vous me laisser aller en prison et me livrer à la justice? A l'instant les 4 satellites du tribunal furent mis à mort par les rebelles; ils ont tué dans le village de Kristor, vingt-cinq gentilshommes, et le juge Joseph Brad; ils ont coupé la tête au ministre réformé et à son épouse. Le 3, au moyen d'une mine, ils ont fait sauter en l'air la maison du receveur général des Tailles, résidant dans le village de Ribitze. Ils ont précipité de son grenier Mme Balogh qui a été reçue dans sa chute sur des fourches; son mari et plusieurs gentilshommes ont péri sous les coups de bâton, ainsi que leurs épouses. Les bandits ont jeté au feu les deux enfans de M. Georges Katona, ministre réformé; ils ont pendu à la muraille M. Cziszar, et éventré sa femme et ses enfans à ses yeux. Ils n'auraient peut être pas borné là leur cruauté, si un capitaine du régiment de Orosz n'était heureusement venu apporter du secours. Plus de trente de ces malheureux ont péri en se défendant.

Plus de 150 villages ont été dévastés en Transilvanie. 500 rebelles avaient déjà péri aux dernières nouvelles, soit par le fer des soldats, soit par la résistance de la noblesse, soit exécutés; le reste n'est pas encore entièrement soumis ou dispersé: il continue à ravager, à bruler, à assassiner. Manquant de plomb, ils ont fait des balles de l'argent volé; on n'avait pas revu d'exemples dans ces provinces de pareilles cruautés depuis la guerre des Hussites; les sanguinaires insurgens ont forcé plusieurs filles, dont ils ont assassiné les parens, à passer dans leurs bras en qualité d'épouses. La province est tellement dévastée, que l'Empereur y a fait passer des grains de la Hongrie.

Le 25 Novembre on a fait à Carlsbourg et à Mulbach l'exécution de plusieurs Valaques rebelles. Le fils du fameux Horiah chef des rebelles, pris par les troupes impériales, a été empalé vivant; les autres ont été décapités, et leur tête mise sur des pieux. Antérieurement un Lieutenant du régiment d'Estherasy, et un autre officier du régiment d'O-

tokz, tombés entre les mains de ces brigands, avaient été aussi empalés vifs.

Depuis l'exécution de ce fils d'Horiah, ce rebelle est devenu encore plus terrible. On a coupé aux rebelles auxquels se sont associés des Turcs et des Hongrois, la retraite dans la Valachie, et on espère par ce moyen, de les forcer à se rendre. Les régimens qu'on a envoyé contre eux ont ordre de faire feu sur eux à la moindre résistance

De Kars. le 25 Décemb.

Le Hosp. de Mold. a fait avancer un détachement sur les frontières, pour prévenir qu'aucun de ses sujets ne se joigne aux rebelles de la Trans.

On assure que ces misérables ont forcé les moines d'un couvent de Franciscains à monter dans la tour du Monastère, dont le pied était entouré de fourches, et qu'ils les ont précipités l'un après l'autre.

Entre autres excès qu'on en rapporte, ils ont dépouillé un Comte de Hongrie, ils l'ont lié tout nud à un sapin, ont mis le feu au haut de l'arbre, de manière que la résine tombant goutte à goutte et toute brûlante sur le malheureux Comte, ils est mort dans les plus affreuses douleurs. Ils ont garroté une autre victime de leur rage sur une planche et l'ont jetée dans un grand feu. Le Général Spleny, commandant des Hussards de Seckler, envoya au commencement de ce mois un quartier-maître et 12 hommes à la découverte des rebelles; ils rencontrèrent une bande de 2,000 Valaques dont ils furent aussitôt entourés; cependant ils eurent le bonheur de se faire jour, d'en tuer 23 et d'en amener 18 prisonniers. Le même quartier-maître se retira ensuite dans un village éloigné de deux lieues où il croyait être en sureté et où il fit son rapport au Commandant; celui-ci détacha d'abord 150 hom., qui avec les premiers s'avancèrent, au point du jour, pour attaquer ces mutins. L'officier qui était à la tête de ce corps, leur envoya un trompette avec un étendard blanc, pour demander un pour-parler avec les chefs qui parurent immédiatement, et l'officier les ayant sommés de dire pourquoi ils ravageaient ainsi leur propre pays, ils répondirent qu'ils ne mettraient pas les armes bas, qu'ils ne cesseraient de s'en servir comme ils faisaient, que lorsqu'ils seraient égaux aux gentilshommes, et que les biens que les no

bles et les seigneurs possédaient seuls seraient plus également partagés; que dans le cas contraire ils étaient décidément résolus à continuer de massacrer tout ceux qui s'opposeraient à ce qu'ils se fissent justice, et qu'ensuite ils érigeraient eux-mêmes un royaume de Valaques.

Les gazettes disent que Horiah est déterminé à rétablir l'*Empire de Dacie*. Horiah est très instruit dans l'Histoire ancienne. Cet Horiah, disent des conteurs qui trouvent dans ces exploits un exercice du droit naturel, a pris le titre d'*Altesse Royale*. Il est âgé de 50 ans, beau et robuste, et finira comme Pagatchev dont il a imité la barbarie et la maladresse.

Quant au Cte *Salines*, et non *Salis* comme on l'avait débité, autre chef des insurgens, voici ce qu'il y a de vrai dans ses aventures.

Il est fils d'un Comte *Salines*, Gentilhomme Lorrain chef des Troupes Toscanes et d'une Ctesse Hongroise *Andreassi*. Pendant la guerre de 1756 il servit dans le régiment *Joseph Esterhazy*. Quand on établit les 4 régimens de frontières on le fit Capitaine à cause de son mérite militaire et parcequ'il savait parfaitement les langues Hongroise et Valaque. On le fit Major. Sa conduite était toujours très déréglée. En 1774 il fut cassé à cause d'un déficit de 4000 fl. dans la caisse. Il s'adressa avec sa femme et ses enfans à Vienne (2 de ses fils sont officiers Autrichiens et sont estimés) pour implorer la grâce de l'Impératrice. N'ayant pu obtenir son pardon il quitta tout d'un coup sa famille, qui depuis a subsisté des bienfaits de la haute noblesse. Après avoir cherché inutilement fortune en Pologne, il revint en Transylvanie où l'hospitalité de ce pays le soutint pendant quelques tems. Il s'est procuré beaucoup d'argent par les pillages, et est retiré actuellement dans le territoire Turc. Il est âgé de 62 ans, d'une figure petite et ramassée; on lui donne de l'esprit et du courage.

De Vienne le 11 Janvier.

La révolte des Valaques Transylvains n'est pas encore assoupie: les rapports sont si variés, si peu authentiques, si invraisemblables, touchant l'état actuel de cette insurrection, qu'il est difficile d'en bien déterminer le danger et l'influence des remèdes employés jusqu'ici. Ce qui est certain c'est que, malgré

les attaques de nos troupes, ces sauvages ne sont encore ni réduits ni même dispersés; malgré les pertes considérables qu'ils ont faites, les supplices infligés, ils persistent dans une résistance d'autant plus opiniâtre qu'après les horreurs commises ils sentent combien ils sont indignes de la grâce du Souverain.

Différentes lettres continuent en ces termes le récit des événemens du mois dernier dans les provinces dévastées.

Sur le fleuve de Marosch il y eut une bataille dans toutes les formes entre les rebelles et plusieurs régimens impériaux, où il resta 2,500 hommes des premiers, et environ 5 à 600 des derniers.

Les Valaques résistèrent près de deux heures au feu des pelotons, jusqu'à ce qu'enfin la canonade les fit reculer. Il y a maintenant ordre de l'Empereur de n'épargner aucun de ces rebelles. Le lendemain de cette affaire on pendit 100 des Valaques faits prisonniers. Ces rebelles se trouvent encore aujourd'hui au nombre de vingt mille hommes, et quoique la Porte eut donné les ordres les plus sévères de tuer tous ceux qui se présenteraient aux frontières de la Turquie, il n'y a pas moins un ancien Lieutenant-Colonel au service de l'Autriche, qui dans la Valachie turque lève un corps de quelques mille vagabonds pour renforcer ces rebelles.

Selon d'autres rapports du 31 Décembre dernier, le général Fabris vient de faire marcher trois régimens contre les rebelles, dont on a fait 700 prisonniers du nombre desquels s'y trouve être le second fils de Horiah; on ignore s'il éprouvera le même sort que son frère aîné; on assure que Horiah veut se faire couronner Prince de Transylvanie. Les troupes sur la réquisition qui leur en a été faite, ont formé un cordon contre les rebelles. On parle aussi de troubles en Hongrie. L'Empereur a ordonné qu'on se rendit maître du chef de ces nouveaux rebelles.

Le célèbre Salins a disparu emportant avec lui plus de 300,000 florins pillés en partie dans les caisses des mines à Zalatzna, car les rebelles ne respectaient pas au commencement de leur brigandage ce qui appartenait à S. M. I.

Les deux principaux chefs des rebelles qui existent encore sont Horiah et Soffrony. Le premier est Valaque, homme de beaucoup d'esprit naturel; l'autre est un pope remuant,

intrigant, cabaleur, condamné en 1773 à une prison perpétuelle, d'où il a trouvé moyen de s'échapper. On dit que les rebelles ont eu l'adresse de se rendre maître du pas d'Eisenthor, ce qui leur a procuré, non seulement huit canons, mais aussi la libre communication avec les Valaques dans le territoire de Temesvar.

Tous ces on dit sont bien vagues et bien incertains. Il faut les regarder plutôt comme l'opinion du jour que comme des faits avérés. Il en est probablement de même d'une lettre vraie ou fausse, écrite de Clauserbourg, le 14 Décembre dernier, et qui dit.

Depuis quatorze jours, les rebelles sont à une lieue de cette ville, et depuis ce temps, les troupes qui sont ici ne quittent plus leurs habits. Il ne se passe guères de jours sans effusion de sang; les attaques sont vives et quoique les rebelles soient repoussés chaque fois, nous y perdons aussi du monde. Les officiers détestent cette guerre avec ces bandits, on n'y gagne point d'honneur, et quand on a le malheur d'être pris par eux on est livré aux supplices les plus barbares. Le nombre de ces malheureux n'est pas connu au juste, mais on ne s'écartera pas beaucoup de la vérité, en les portant à 20,000. Tous les jours on amène ici des prisonniers rebelles, ils sont exécutés sur le champ. Le 15 de ce mois ils se sont emparés dans le Comitat d'Arad, d'une caisse royale dans la quelle il y avait 10,116 fl. en argent comptant. Deux compagnies du régiment d'Orosz gardent le passage de la Porte-de-Fer, et les Seckleriens, Hussards, les mines d'argent appartenant au domaine. Indépendamment de deux régimens qui sont en marche, on attend encore ici le régiment de Caramel Cuirassiers.

Une lettre postérieure d'Hermanstad s'exprime ainsi :

Il a été formé autour des districts que nous venons de nommer, un cordon de troupes, composé des régimens de Léopold de Toscane, de Giulay, des Grenadiers d'Orosz, des Hussards-Sicules et de l'infanterie ou milice-frontière de Granicie. Ces troupes amènent quatre pièces de campagne; et l'on pense qu'elles atterreront bien tôt les rebelles. de façon à les forcer à une prompte soumission; ce qui fortifie cet espoir, c'est qu'ils ne sont point pourvus de munitions de guerre, et que les vivres commencent à leur manquer. Parmi les familles qui ont été victimes de leur ven-

geance sanguinaire, sont celle du Baron de Iosika et du baron de Nalazi. Dans les terres de ces deux gentilshommes ils n'ont pas laissé pierre sur pierre. Le Cte de Bethlem à Foldt et Bengens, et le Baron d'Orban ont aussi essuyé des pertes immenses et irréparables. Le Lieutenant-Colonel de Gray, ayant rencontré près de Krisiser une troupe de rebelles leur a offert le pardon impérial; mais ils ont paru se défier de ses offres, au point de commettre des voies de fait, et d'obliger cet officier à faire tirer sur eux. Alors ces malheureux se réfugièrent dans le village; on les y poursuivit, et l'on en fit une trentaine prisonniers.

L'esprit de révolte a aussi gagné plusieurs comitats de la Hongrie. Près de 6,000 paysans, conduits, dit-on, par leur seigneurs, se sont rassemblés à Siclas, au dessus de Bude, et s'opposent, les armes à la main, à la conscription militaire. On a envoyé de ce côté des troupes des garnisons de Bude et de Pesto pour soutenir les opérations de la conscription.

De Vienne le 20 Janvier.

Horiah chef des rebelles Valaques est pris. Voici deux rapports différens au sujet de cette prise.

« On ne nomme point le jour de l'événement, mais ce sont, dit-on, les Hussards Sicules ou de Seckler, sous la conduite du Lieutenant-Colonel Kray, qui ont fait cet heureux coup de main. On s'est servi de deux Valaques rusés, instruits du lieu de retraite d'Horiah, et qui, en feignant de chasser, le découvrirent assis auprès du feu, avec son lieutenant Gloska, *alias* Klodhek, *alias* Sofrony, car on ne s'accorde pas plus sur les noms que sur le reste. Les soldats vinrent à la suite des deux Valaques, les deux coupables ont été transférés à Carlsbourg. Leur dernier crime, dit-on sérieusement, fut d'attaquer une société de personnes qui dansaient, d'en tuer les hommes, d'en violer les femmes, et de les enterrer vivantes. »

On assure que ces rebelles n'ont laissé subsister que cent maisons dans les deux Comitats les plus ravagés: plusieurs familles nobles sont absolument éteintes, de sorte que le retour des fiefs au Suzerain vaudra plus de 600,000 florins au fisc impérial. —

Voici une autre tradition plus vraisemblable. Après avoir fait des efforts inutiles pour

s'échapper secrètement, Horiah persuada aux Valaques qu'il irait lui-même à Vienne solliciter leur grâce de l'Empereur: ce projet accepté, il s'éloigna avec son compagnon Gloska, ecclésiastique Grec, et chercha à se sauver dans le territoire Ottoman: toutes les avenues en étaient gardées. Il fallut se jeter dans l'intérieur du pays avec l'espoir de gagner la Pologne, sous un travestissement. Un piquet des troupes Impériales rencontra heureusement les fugitifs, et en reconnut Horiah dont le signalement avait été donné avec la plus grande exactitude. L'officier le fit dessiner sur le champ, et envoya son profil à Vienne. Un peintre va graver le portrait de ce démagogue.

Lorsque Horiah fut arrêté, disent les uns, on lui trouva 3000 florins tant en argent qu'en bijoux; le plus précieux de ces bijoux était le sceau du royaume de Dacie, dont l'écusson portait un coeur percé d'une épée, et sur l'exergue *Hora Rex Daciae*.

D'autres donnent à ce devastateur une fermeté et un sang froid héroïque et lui font jeter au feu, en présence des soldats, une liasse de papiers qu'on prétend avoir dû renfermer la connaissance des ressorts secrets de la rebellion. Le graveur qui se proposait de tirer parti de la tête du rebelle a reçu défense de s'occuper de ce travail.

Les deux lieutenants du détachement qui a saisi Horiah ont reçu chacun 50 Ducats de récompense; le Lieutenant-Colonel Kray a l'assurance d'une grâce particulière. Le reste des rebelles encore armés se rendent successivement à l'amnistie, et ils ont remis aux Commissaires impériaux tout le produit de leurs brigandages, en bestiaux, vaisselle, argent, bijoux; tous ces effets seront restitués à leurs propriétaires. Le régiment des Hussards Sicule se replie sur Klausenbourg et va reprendre ses quartiers ordinaires. L'Evêque d'Arad, du rit grec, a beaucoup contribué à désarmer ces rebelles.

De Vienne le 27 Janvier.

Le Lieutenant-Colonel Kray a été fait Colonel et chevalier de l'ordre de Marie-Thérèse. Les paysans qui ont aidé à cette capture ont reçu 600 ducats, et ont été affran-

chis de tout impôt jusqu'à la 3ème génération. Horiah a subi le 1er interrogatoire, d'où il résulte, à ce qu'on prétend, que la révolte avait dû commencer dès le 1er Mai dernier et qu'il s'agissait d'assassiner toute la noblesse: des divisions entre les conjurés retardèrent l'exécution de ce complot.

On donne encore en ces termes une troisième relation de la catastrophe du chef de ces conspirateurs.

Horiah se voyant abandonné de ses partisans, se retira dans le bois de Radak, où l'on n'aurait rien pu entreprendre contre lui sans un grand danger et sans des pertes considérables. On imagina un stratagème qui réussit. Un Colonel-Lieutenant nommé *Tilk* se choisit 40 Valaques affidés. Avec ce cortège il alla chez Horiah. Ils se donnèrent pour déserteurs, et surent si bien le persuader, qu'il leur donna à chacun 6 ducats pour les engager à son service. Ils vécurent avec lui, et se conduisirent comme il l'exigeait. Cependant le Colonel-lieutenant fit donner des avis et faire des rapports par un de ses affidés à M. de Kray, Lieutenant-Colonel du 2ème régiment de Sekler, qui commandait le corps. Horiah et Gloska étaient placés avec 4 paysans dans le bois autour d'un feu, quand ceux-ci, d'intelligence avec M. Tielk, donnèrent leur signal; chacun des paysans prit en même temps son homme (il y avait donc encore deux autres que Horiah et Gloska) et le désarma, et la milice survint. Horiah assura que, s'il s'était aperçu un moment plus tôt de leur dessein, ils ne les auraient pas eu vivants.

On espère que cet événement apaisera entièrement les troubles. Les étincelles de l'incendie s'étaient communiquées à d'autres Comitats; 18 Popes, ou prêtres Grecs avaient tenu un synode de conspiration; l'un d'eux écrivit à Horiah, pour lui demander si l'on devait l'attendre, ou commencer sans lui; cette lettre a été interceptée, et le prêtre saisi: il sera empalé, après sa dégradation de la prêtrise. La conduite de ces popes est une étrange marque de leur gratitude envers l'Empereur qui a fait jouir les Grecs Schismatiques de la tolérance! On ne pense point qu'Horiah soit transféré à Vienne: son supplice aura lieu à Hermanstad.

II.

GAZETTE DE FRANCE 1785

14 Janv. 1785.

Le 25 Nov. 1784 on a fait à Carlsbourg et à Mulbach l'exécution de plusieurs Valaques rebelles; le fils de Horiah a été empalé et les autres décapités.

21 Janv. 1785.

Le nouveau Commandant-Général Comte de Fabris arrive à Hermanstad le 13 du mois dernier (Décembre); le Comte de Jankowics et le Général de Papilla arrivèrent dans le même temps par Arad à Deva. La révolte des Valaques qu'ils sont chargés d'apaiser n'est point encore étouffée. Les rebelles osent se mesurer avec les troupes, et il y a eu déjà entre eux quelques escarmouches assez vives. On apprend cependant de Carlsbourg en date de 2 Décemb., que le Major Stoanich a forcé 5000 rebelles a mettre bas les armes. On dit qu'ils sont encore au nombre de 9000 dans les environs de Thorda et de Therozko. On a promis 300 ducats de récompense à ceux qui arrêteront et livreront le fameux Horiah leur chef.

25 Janv. 1785.

Les Valaques révoltés des Comitats de Hunyade et de Zarante sont ramenés à leur devoir. Horiah et son complice s'est retiré dans les montagnes après avoir été abandonné de leurs autres partisans.

1 Février 1785.

Le Colonel Kray du second régiment de Szekler a pris dans le bois de Radaker le rebelle Horja avec un des ses compagnons nommé Gloska, et ils ont été conduits dans les prisons de Carlsbourg.

15 Février.

On porte à 62 le nombre des villages incendiés par les rebelles, et à 132 celui des châteaux et terres de la noblesse.

Tieraniî ce aû contributî la prinderea lui Horia aû priimitî gratificatiî in bani, si scutiri — pour toujours des corvées et quelques autres impositions.

1 Mars.

L'Empereur a envoyé dans les Comitats (de sus) le sieur de Bruckenthal en qualité de Commissaire Imp.; il lui a donné l'administration provisoire des affaires de ce Canton, et lui a adjoint le Comte de Jancovicz; ils sont partis de Hermanstad le 23 Janvier.

8 Mars.

Le Lieutenant-Colonel de Kray à qui on doit la prise des deux chefs rebelles, a été fait Colonel; le garde de forêts et les six Va-

laques dont il s'est servi, ont obtenu chacun une gratification de 100 ducats; ces derniers ont été en outre exemptés eux et leur descendants de toutes espèces de servitude.

Baron de Preiss Général-Comm. de Transylvanie vient d'obtenir sa démission.

15 Mars.

On vient de saisir un troisième chef de rebelles qu'on nomme Gyorg. On ajoute que bien différent de Horia et Kloska, dont on ne peut arracher que difficilement des aveux, il déclare tout ce qu'il sait avant même qu'on l'interroge.

18 Mars 1785.

On écrit de Hermanstad en date de 10 du mois dernier, que l'on a affecté de répandre dans plusieurs endroits qu'il était douteux que l'on se fut véritablement saisi du rebelle Horia, et que beaucoup des Valaques paraissent prêter confiance à ce bruit; pour les détromper, le Commissaire impérial et royal a ordonné qu'il fut conduit sous bonne garde et chargé de fers dans tous les villages situés près du fleuve Maros.

29 Mars 1785.

Le 3ème chef de rebelles, Georges Krischan, arrêté depuis quelque temps, et soigneusement gardé dans sa prison (à Carlsbourg) par les soins du Major Général Comte de Puckler, a trouvé le moyen de se donner la mort, et d'éviter ainsi le supplice auquel les lois l'auraient condamné; il s'est servi pour cela de la corde qu'il avait autour du corps, et qu'il a fait passer à son cou.

1 Avril 1785.

Le cadavre de Krischan a été écartelé; on en a attaché partie à une des portes de la ville, et partie a été envoyée à Deva, à Hunyad et dans l'endroit de sa naissance. Horia et Kloska ne tarderont pas être jugés;

les autres prisonniers rebelles en nombre de 150 ont été livrés aux tribunaux des Comitats.

5 Avril.

Les chefs des rebelles, Nicolas Ursz, surnommé Horia, et Jean Kloska, ont été jugés, et on subi le supplice de la roue; leurs corps ont été écartelés ensuite, pour être exposés dans les divers endroits où ils ont commis les plus coupables excès. On avait ordonné, quelques jours auparavant, à tous les juges des Comitats voisins, d'envoyer ici six habitants de chaque village pour être témoins de l'exécution.

14 Décembre 1784.

Se scribe de la Viena 27 noemvr.

Il est arrivé une estafette du Général Preiss Comm. en Transylvanie qui annonce que les Valaques au nombre de 10,000 se sont soulevés; sur cette nouvelle on a fait marcher contre eux 3 régimens.

17 Décem.

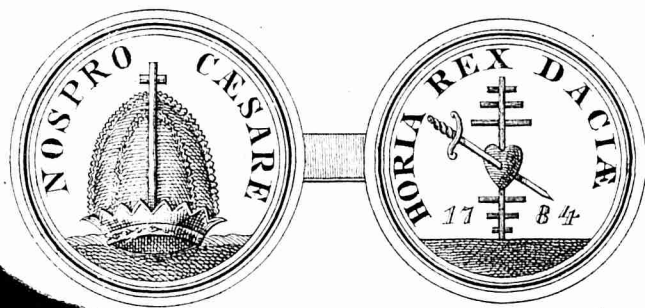
de Vienne 1 Decemv.

L'Empereur nomme à la place de Preiss le Lieutenant-Général Co^{te} de Fabris qui est parti le 27 du mois dernier pour se rendre dans cette province. Sa M. avait nommé déjà le Cte de Jancovitz et le Général de Pappila Commissaires pour faire des recherches sur les Valaques qui s'y sont soulevés contre leurs seigneurs territoriaux, et ont commis des dégâts de toute espèce en pillant et en dévastant le plat pays.

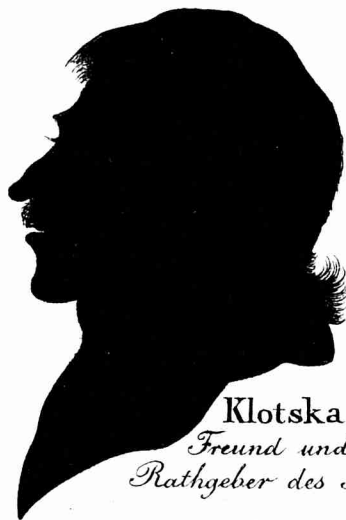
31 Décem.

(de 15 Decemv. Vienne.)

L'Empereur a nommé le Lieutenant Feld-Maréchal Comte de Wallis au gouv. de la Transylvanie.

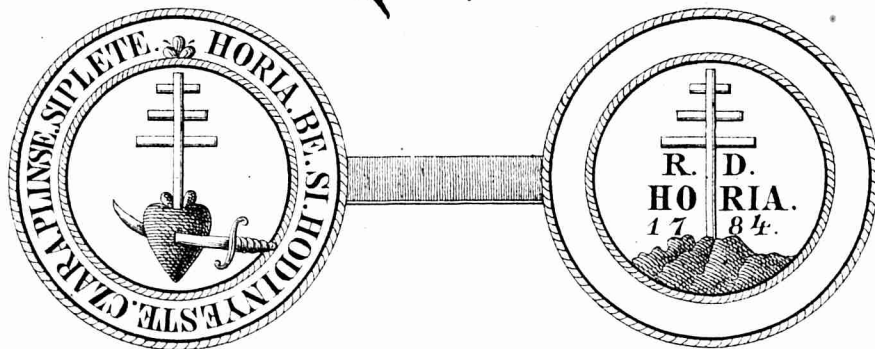
Horja
*Überhaupt der Rebellen
in Siebenbürgen.*

Klotska
*Freund und
Rathgeber des Horja.*

Krischan Gyosg.

© Nikola HORA und Gloska IVAN, Oberhäupter der rebellischen Wallachen, wurden d. 3ten Januar 1783 in der Radaker Waldung gefangen genommen, und von dem Obristleute von Kray, vom 2ten Szeckler Regiment nach Carlsburg gebracht.

Horja, J. Nicola Ursz. Krischan Gyösg.

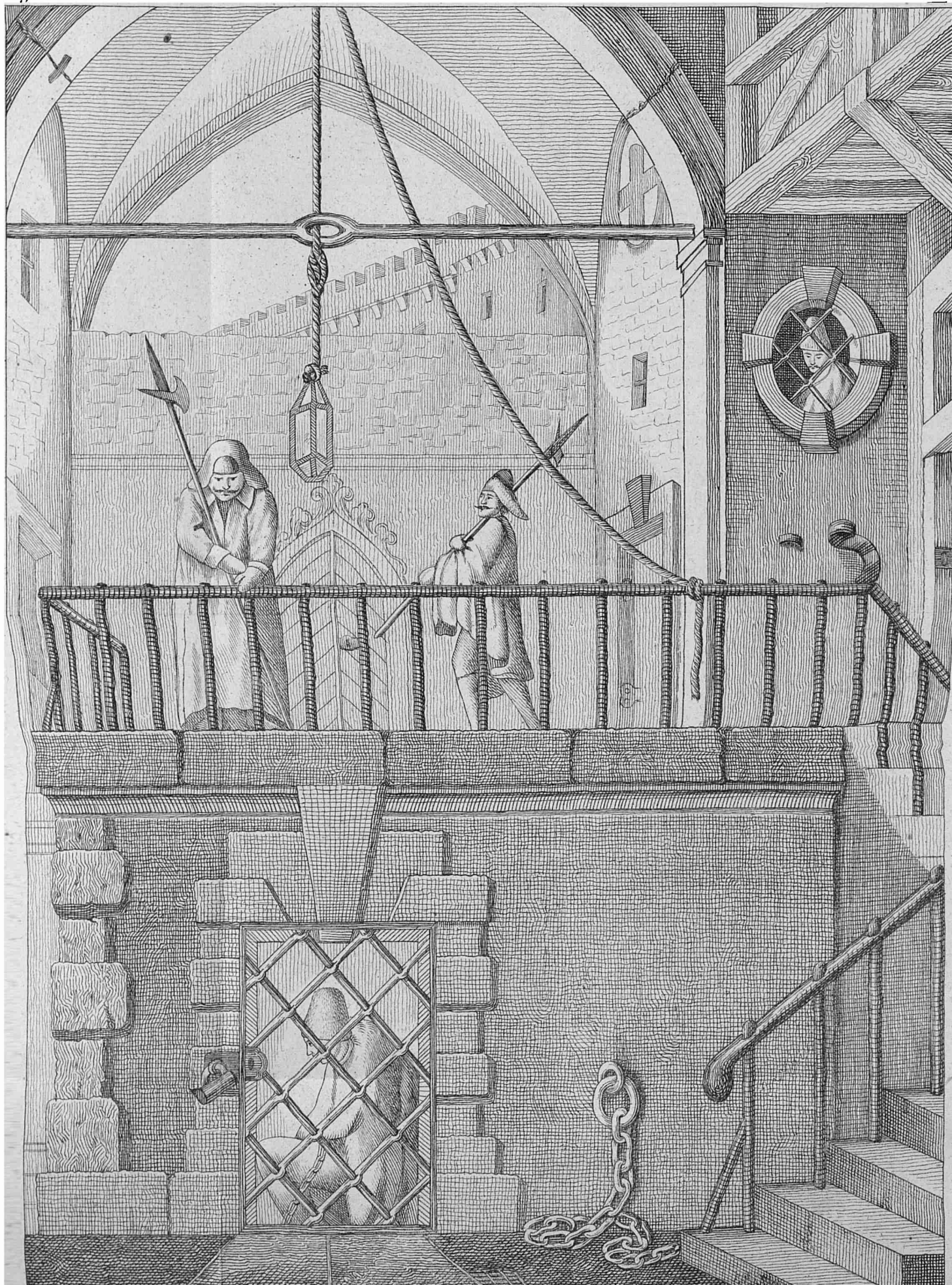
Kloszka Ivan.

In Wien zu haben bey Antonius Aloyßius Hæhnle, Kupferst.

Horja Anführer der Siebenbürgischen Rebellen.

Gloschka Siebenbürger Rebelle.

*Horja und Gloska, Haupt anführer der Siebenbürgischen Rebellen
wie bejde in der Gefangenschaft setzen.*
*Horja a Gloska, Slavnij vůdcové Sedmihradských Rebellenův gaš onj
oba ve vězení sedieji.*

III.

Le Comte Salins ou Salis n'a jamais eu de part à cette rébellion. On l'a impliqué dans cette affaire, par ce qu'à son origine, il circulait en Hongrie et en Transylvanie des auis où le Comte Salins était indiqué comme un fourbe occupé de déboucher des sujets impériaux pour le service étranger, et où sa tête était mise au prix des 100 ducats.

Le vrai et seul chef de la rébellion est Horiah. Son aversion pour les gentilshommes et le désir de se délivrer, lui et ses compatriotes, des violences de la noblesse, ont été les premiers ressorts de son entreprise. Il parle bien l'allemand, et il a lu les meilleurs auteurs en cette langue. L'été dernier, il vint à Vienne solliciter de la Cour la permission d'une foire pour le bourg de Brad, dans le cercle de Zarand. Son extérieur prévenant lui procura une audience de l'empereur; il mit les griefs de la Nation sous les yeux du monarque qui lui promit de mettre fin à ces tyrannies.

Revenu de Vienne, il parut à Brad le 28 Octobr., et persuada aux Valaques qui se trouvèrent en foule à la nouvelle foire, de se rendre en trois jours dans les champs près le village de Mestasken où il leur communiquerait des choses importantes de la part de l'Empereur. Plusieurs centaines des Valaques crédules s'assemblèrent à l'endroit indiqué. Là Horiah exposa son projet, et l'appuya de ses prétendues lettres de créance, qui n'était autre chose que le diplôme pour l'établissement de la foire

demandée; diplôme délivré par la Chancellerie de Vienne. Selon l'usage, il était écrit sur du vélin en lettres d'or, avec les sceaux attachés. Les Valaques qui ne savaient pas lire, ne doutèrent plus un moment de la certitude de la mission d'Horiah. Il la confirma encore par une Croix de cuivre jaune suspendue à son cou, qu'il donna pour une croix d'or, et sur laquelle tous ses adhérens prêtèrent serment.

L'intention des conjurés était d'abord d'attirer peu à peu et en secret tous les Valaques dans leur complot, de commencer à se soulever à la fois, au mois de Mai prochain, et de tuer en un jour fixé tous les gentilshommes seigneurs de terres. Mais la chose ayant été ébruitée, on envoya quelques juges et des soldats s'emparer de Horiah; il fut pris, mais, dans la route, il cria si fort, que ses confrères approchèrent et le délivrèrent. Il n'était plus temps d'attendre jusqu'au mois de Mai; les violences commencèrent. Quoiqu'on ait outré les choses en partie à dessein, il est cependant certain que les rebelles ont commis de grandes cruautés, et surtout depuis que le fanatisme religieux fut mis en jeu. Il ne se bornèrent point à tuer les gentilshommes avec leurs familles, ils en raffinèrent les tourments. Cependant ils ont conservé beaucoup de femmes nobles, qu'ils ont mariées avec des Valaques; ils marièrent aussi des moines, par divertissement, avec quel-

ques vieilles Egyptiennes. A peu près trois cents personnes ont perdu la vie, parmi lesquelles un grand nombre de nobles. La famille Csiszar est entièrement exterminée, et l'on plaint surtout les deux jeunes Ribiczey, jeunes gens intéressants et aimables, qui revenaient malheureusement de Guetingue, où ils avaient fait leurs études, pour perdre la vie par la fureur de ces rebelles. Le dommage causé dans les terres est très considérable.

Le gouvernement provincial était très embarrassé, et ne savait quel parti prendre. En attendant une instruction de la Cour, il chercha à apaiser les troubles, en partie par la douceur, en partie par les menaces. Il envoya des commissaires et l'évêque grec aux rebelles, chercha à les tirer d'erreur, et promit enfin un prix de 30 florins pour la capture de chacun d'eux. En même temps le lieutenant-général Slutz fut envoyé vers eux avec quelques militaires, mais avec ordre de ne recourir à la voie des armes que dans le cas où il serait attaqué. Une partie des révoltés regagnèrent leurs maisons ; mais la plus grande partie continua les violences. Les gentilshommes, qui crurent que le gouvernement manquait d'activité pour réprimer la rébellion, se crurent autorisés eux mêmes à une insurrection ; ils allèrent en troupe contre les rebelles, les assommèrent où ils les rencontrèrent, et firent rouer, pendre, décapiter, empaler les prisonniers sans autre forme de procès. Par là, les gentilshommes agirent directement contre les mesures du gouvernement qui tendait à ramener la paix par l'indulgence, et ils augmentèrent par leur propre violence la fureur des révoltés. Il n'est pas permis à une partie de citoyens de s'emparer de sa propre autorité du pouvoir exécutif. N'est ce pas être rebelle soi même. Les gentilshommes hongrois voulaient se venger de leurs sujets qu'ils avaient forcé à la révolte par leurs oppressions, et ils manifestaient le dessein de les exterminer tous. Le gouvernement considéra que les Valaques composent les deux tiers des habitants du pays, et, qu'en les exterminant, la province deviendrait un désert ; il apprécia mieux les hommes, et sentit la préférence qu'il faut donner à deux mains qui travaillent sur une bouche qui ne fait que consommer.

Animé de ces principes, le gouvernement a désapprouvé l'insurrection, et a fait aux

nobles des représentations, qui ont accrédité les soupçons absurdes qu'Horiah était réellement favorisé. Ce soupçon augmenta encore dans beaucoup de têtes, quand, le 26 Novembre, arriva à Hermanstad un courrier de Vienne qui portait des ordres de l'empereur, d'offrir un pardon général aux rebelles, et l'avis que S. M. désapprouvant l'insurrection, la défendait sérieusement ; en même temps il fut interdit de punir de mort qui que ce fut, jusqu'à l'arrivée des commissaires impériaux, du comte Iankovich, du général Papilla, et du général Fabris, nommé à la place du général Preiss commandant général. Les commissaires avaient de pleins pouvoirs illimités ; plusieurs régiments en Transylvanie et en Hongrie reçurent ordre de s'assembler de tous les côtés, d'enfermer les rebelles, et, s'il était possible, de les réduire à l'obéissance. Les rebelles, harcelés par les troupes, s'étaient retirés dans les montagnes. Déjà auparavant, entre le 8 et le 10 Novembre, le lieutenant-colonel Schultz avait fait une trêve avec eux, s'était entretenu avec Horiah et ses affidés, leur avait demandé ce qu'ils désiraient, et la cause de leur soulèvement ; il avait promis qu'il chercherait à remédier à leurs griefs, s'ils se conduisaient avec modération et s'ils se tenaient en repos. Ils présentèrent après cela, par écrit, à la table du comitat de Hunyad, les points de capitulation suivants, 1° Le Comitat et les Possesseurs nobles prêteront serment sous la Croix. 2° Il n'y aura plus de noblesse ; qui peut avoir un emploi impérial en doit vivre. 3° Les gentilshommes, comme le petit peuple, doivent payer la contribution. 4° Les nobles doivent quitter leurs possessions. 5° Les terres des nobles, conformément aux ordres que S. M. l'Empereur donnera, seront répartis entre les paysans. 6° Si la table consent aux conditions précédentes, elle exposera des étendarts blancs. Ils voulaient attendre la réponse jusqu'au 14 Novembre, auquel jour on devait l'apporter au Pope Daniela Kristior ; si elle n'arrivait pas, alors ils suivraient leur capitaine Horiah, et attaqueraient Deva. La réponse demandée n'arriva point, mais les troupes furent augmentées, et le lieutenant-colonel Schultz eut 900 hommes, en partie housards, en partie infanterie des troupes des frontières (Szecler), et les rebelles se retirèrent dans des montagnes presque inabordables. Ils surent si bien fortifier les avenues et les

garder, qu'ils ne parvinrent pas seulement à se défendre, mais aussi à s'étendre de nouveau dans les comitats de Zarand et de Hunyad. Ils nommèrent ces contrées leur empire, et partagèrent les terres entr'eux. Horiah ne se donna jamais autre titre que celui de capitaine. Pendant ce tems, il y eut plusieurs affaires entre les troupes et les rebelles qui ne se fièrent point au pardon offert. Enfin ils furent réduits aux extrémités, les vivres étaient coupés, et dans leur retraite le pays devasté. La méfiance d'Horiah parmi les siens alla en augmentant. Dans cet embarras Horiah forma le projet de se réunir contre l'Empereur avec les gentilshommes mécontents. Il envoya ses députés au comte Scari qui se trouvait avec une partie des gentilshommes insurgens, près de Clausembourg; il leur offrit la paix et de se joindre à eux avec ses Valaques, pour exécuter leur dessein. Mais rien ne devait plus lui réussir,

Le général Fabris était arrivé le 13 Décembre à Hermanstad, et les deux commissaires, après avoir séjourné à Arad pour interroger plusieurs Valaques captifs, se montrèrent le 15 Décembre à Deva. D'après leurs premiers avis, l'Empereur avait donné des ordres d'agir sévèrement contre les rebelles, d'employer contre eux la force en cas de besoin. Les régimens qui s'approchèrent étaient de la Transylvanie, le régiment des husards, Alexandre Toscana; le régiment de dragons de Savoye; le régiment d'infanterie Orosz, et quelques compagnies Szecler (troupes de frontières) de la Hongrie; les régimens dragons Viertemberg et Berliching; une division des régimens des Cuirassiers de Caramelli, et les deux régimens d'infanterie Devens et Preisach. Avant qu'on sût l'arrivée de ces troupes on reçut la nouvelle que le soulèvement était entièrement apaisé, sans qu'on ait employé la force ou versé du sang. Les rebelles se sont rendus peu à peu volontairement, et ont demandé grâce; enfin Horiah entouré d'un petit nombre de ses fidèles, leur a conseillé lui même de profiter du pardon, et de lui permettre de chercher son salut dans la fuite. — On a suivi son avis. Il prit la fuite avec un seul de ses camarades. Tous les autres se sont rendus; quelques uns ont offert d'aller à la recherche de Horiah et de l'amener captif. Les rebelles ont tué près de 300 hommes, 5 ou 600 nobles entr'eux ont

péri, 60 soldats impériaux et un officier ont été tués. Il se peut toujours que la conversation de Horiah avec l'empereur ait contribué à encourager celui-ci à son entreprise; mais souvent dans ces occasions un chef n'est pas assez maître du mouvement de la machine. Les troubles de la Bohême, sous Marie Thérèse, ressemblaient beaucoup à ceux-ci. On profitera à Vienne de cet événement, pour amener plus vite des changements qu'on paraît avoir en vue depuis long-tems.

L'ignorance des papiers publiés ayant donné lieu à beaucoup de méprises sur le lieu de cette tragédie, et sur les peuples qui en ont été les acteurs, quelques lecteurs nous sauront gré d'une explication historique à ce sujet. Trompés par le nom, la plupart des novellistes ont placé le lieu de la scène dans la Valachie, dont l'empereur ne possède aucune partie. Cette dénomination générale de Valaques désigne les peuples de ces contrées, descendus des Romains, dont la langue est un mélange de latin et d'esclavon. Les Slaves, après leurs victoires donnèrent aux Romains fugitifs ce sobriquet méprisant de Valaques, qui signifie en esclavon, un nomade. Lors de l'incursion des Barbares, les Romains réfugiés dans les montagnes furent flétris de cette épithète. Ce qu'on nomme Valaques dans ces contrées on l'appella en Allemagne *Valisch* ou *Vaelschi*. En Angleterre, la province jadis habitée par une colonie romaine prit le nom de Wales (Gales). La langue du pays de Wales ressemble encore à celle des Valaques, soit dans la Valachie propre, soit en Hongrie ou en Transylvanie. Une observation singulière est que, quoique dans la langue valaque le latin ait prévalu sur le sclavon, on n'y trouve cependant aucune trace du mot *amare*, ni de celui *d'amor*.

Ajoutons, pour achever, ce qui concerne cette révolte, qu' Horiah persiste à demander une entrevue avec l'empereur, pour l'instruire à fond et pour lui révéler des choses importantes. On mande aussi de Vienne, qu'il s'y trouve un Ecclésiastique Protestant de Hongrie, qui reçoit du Monarque un demi-souverain d'or par jour et dont les révélations sont de la plus grande conséquence.

Le 15 de Février on arrêta ici 8 Valaques, munis de faux passeports. On parle de transporter dans la Bukowine une partie de

ces rebelles. Horiah a été promené de Deva à Carlsbourg, avec un chapeau de paille sur le quel étaient peints des roues et des gibets. Après avoir été exposé à la risée publique, ce malheureux, dont le sort est si peu risible, sera condamné, selon les nouvellistes, à recevoir 50 coups de bâton dans chacune des villes de la domination Impériale, et à remonter les bateaux du Danube le reste de sa vie. On ne peut comter guères moins de 300 villes dans les États de l'Empereur: ce serait donc 15000 coups de bâton distribués au préalable à Horiah: or, 15000 bastonnades dispensent pour toujours celui qui les recoit, de remonter des bateaux

George Krischan, ce troisième chef des rebelles valaques, dont nous avons parlé, s'est étranglé dans la prison avec sa ceinture. Ses membres ont été exposés au dessus des portes de Carlsbourg, à Deva, à Hunyad; 150 autres prisonniers sont actuellement entre les mains des commissaires pour être jugés suivant les règles du pays.

Un ecclésiastique éclairé nommé Adamovich, durant le dernier soulèvement des Valaques en Transilvanie, a donné un exemple remarquable à ses collègues et à leur troupeau. Lorsque les chefs des révoltés voulurent l'entraîner dans leur parti sous prétexte que l'Empereur leur avait ordonné d'exterminer la noblesse de Hongrie; ce digne ecclésiastique répliqua: «Je n'ai ordre ni verbal ni écrit de mon supérieur; je connais l'Empereur pour un Prince trop humain, pour croire qu'il ait donné des pouvoirs semblables. Supposé même que l'intention du Monarque fut de vous assister, il m'est impossible de croire qu'il vous chargeât d'ordres aussi sanguinaires, qui sont diamétralement opposées à sa Religion et à son caractère humain. — Sans vouloir écouter davantage vos propositions, je vous déclare que ni moi, ni aucun de mes paroissiens ne contribueront à la réussite de vos projets.» Dès que l'empereur ait été informé du procédé de cet ecclésiastique, S. M. ordonna au commissaire impérial de lui remettre une médaille d'or sur la quelle est empreinte l'effigie du Monarque.

Au défaut d'informations bien certaines sur le supplice des deux chefs Valaques à Carlsbourg, voici ce qu'on raconte, vrai ou faux, des circonstances de cet événement.

Lors de l'exécution de Horiah et de Kloska, 2000 Valaques des comitats de Zalanthe et de Huniade se trouvaient à Carlsbourg; ces paysans s'imaginaient, lorsqu'ils reçurent l'ordre de s'y rendre, qu'il s'agissait de corvées, mais ils furent conduits par trois régiments du cercle, soutenus par de la cavalerie, et furent obligés d'être, ainsi que leur chef Horiah, spectateurs du supplice de Kloska, qui fut roué, sans être étranglé, et sans recevoir le coup de grâce. Tandis qu'il vivait encore on lui a coupé la tête et ensuite on l'a écartelé; il n'y a pas de jurement et de blasphèmes qu'il n'ait proférés; mais le bruit et le roulement continuel d'un grand nombre de tambours, empêchèrent qu'ils ne fussent entendus des spectateurs. Horiah s'avança avec courage et fermeté pour subir le même supplice, en disant: *Je meurs pour la Nation*; il ne poussa aucun cri, et ne donna aucune marque de douleur. Leurs membres écartelés ont été exposés sur les grands chemins, et leurs têtes plantées sur des piquets devant la porte de leur maison.

On va actuellement procéder à la punition des 150 Valaques remis à la justice des différents comitats, pour être jugés et exécutés, selon les lois du pays. Le même jour que se fit l'exécution, un vieux Valaque, nommé Nicolas Popa, que l'on présume être le père de Kloska, voulait emmener de la Valachie 600 Valaques; le Prince de Valachie qui en fut informé, en avertit notre Consul, qui le fit arrêter et conduire à Hermanstadt. On est fort curieux d'apprendre quel motif l'a pu engager à tenter un coup si hardi; comme il n'a pas encore été interrogé, on ne peut encore rien dire sur son compte.

De Vienne, le 11 Avril.

Un quatrième chef des Valaques révoltés, nommé Inezar, a été dénoncé au gouvernement par les Popes du pays, et emprisonné. Une remarque qu'on ne doit pas omettre, est qu'on n'a pas trouvé un seul Grec-Uni dans le nombre des rebelles. Quant au Baron de Wesselinj ou Wesselingi, enfermé dans la forteresse de Kufstein, ainsi que nous l'avons rapporté l'ordinaire dernier, c'est un gentilhomme protestant, très riche, très dure envers ses vassaux, et très turbulent.

ACTA ET RELATIONES

DE

FUNESTISSIMO TUMULTU TRANSYLVANICO

QUEM

PRAEDO HORA ALIAS NIKULA URSZ

DUX REBELLIIUM VALACHORUM

CUM

KLOSZKA IVON CSURI

EXCITAVIT

MDCCLXXXIV.

ACTE SI RELATIUNI

DESPRE

FUNESTA RESCOLA DIN TRANSILVANIA

ATITIATA DE

PRADATORIULU HORIA SEU NICULA URSU

DUCELE REBELILORU ROMANI

CU

IUON CLOSCA

,LA

MDCCLXXXIV.

FIGURIS ILLUSTRATA,

CU FIGURI.

NOTA

Atinserăm despre acestu manuscriptu, comunicatü de on. D. Al. Hurmuzachi, in *Prefatiunea* nöstră pag. 301bis, dîcîndü cã acêsta pôte sã fiã colectiunea lui J. Benkő, despre care memorézã contele J. Kemény, cã o ar fi avutü si dînsulü copiatä dela Samuil Demény, si cã in urmă i-ar fi peritü la 184^{5/9}. (*Uj Magyar Museum*. 1856). — Esemplariulü domnului Hurmuzachi pare a fi o copïä contemporană; mai multe gresielî ortografice le indrep-tărămü singuri. — Lângă epigrame, are si silbuețele lui Horia si Closca, reü copiate. — Are si copia monetei lui Hora: *Moneta quam Rebellis Hora cudi curavit*; legenda: *Horia bē si hodinesce, Tiēra plānge si plētesce.*, e tradusă in latinesce: *Hora bibit et quiescit, Patria plangit et lugescit*; precumü si in slavonesce: *Hora odpocivog apy, Splacem to krajna poplaty*. De asemenea are si crucea de aurü a lui Horia: *Cruz Aurea quam per Suam Maiestatem Sacratissimam sibi fuisse datam, Praedo-Rebellis Hora mentitus est.* — Pre Horia nu sciü de unde 'lū numesce: *Hora de Flo-ra*; ér pre Closca, 'lū numesce si *Csury, Czuri, Dsuri*: nucumva *Giurgiü*, confundāndu-lü cu *Giurgiü Crisianü*? — In cātü pentru relatiunea comitatului Hunedórei, insusî contele Teleki se vede nevoitü a mărturisi, cã, fiindü scrisă sub influintia acelorü infricosiate evenimente, midî-lócele ce propune astă relatiune, spre apēsarea turburărilorü, uu numai cã sunt neoportune, dar si neumane, si caracteriséză cu deosebire timpulü si ómenit de atunci *Transilvaniei*. — In fine, se mai pôte vedē in acestü manuscriptü si portretulü unui curierü alü lui Horia: *Curier des Hora*, imbrăcatü romănesce, cu căciulă, cu sumanü cumü se pórtă in Zăraudu, si cu opinci; in mână ține o puscă.

Redactiunea Tesaurului,

EPIGRAMMA

IN EFFIGIEM REBELLIS HORA.

Festve van az raman, egy forma tekintető
Haman,

S Hora kinek neve lett, egy Catilina fellet.
Emberi formaban fenne vad neme gyilkos
Olaihban

Actaeont harapo vén eb, uraba kapo.
Egy hegyi patkanybul, farkas szoptata mo-
kanybul,

Roka Kiraly hitettő szolgaj partot ütö.
Erdeme büzlött dög, maga Lerna kiben Pokol
Erdög

Kart valamenyi akart, tenni csomoba takart.

EPIGRAMA

LA CHIPULU REBELULUI HORIA.

Chipulü seü are chiarü căutătura rebe-
lulü Haman; acestü Horia si-a făcutü unü
nume mai reü si decâtü Catilina. E o fără
selbategă in formă de omü, acestü {Românü
crudu; e cânele bătrânü, ce muscă pre Acteonü,
ce sare asupra insusî stăpânulü seü. Din so-
bolü de munte, din mocanü ce a suptü lapte
de lupóică, elü se făcü unü rege-vulpe amăgi-
torü si răsculătorü de servî. Meritulü seü
sunt grămedile cadavrelorü; elü insusî e Lerna
in care se grămădiă tófe jafurile si stricătiu-
nile diavolescî câte voi să facă.

EPIGRAMMA

IN EFFIGIEM REBELLIS IVAN GLOSKA.

Tigris az orczajat, vad kan formalta ki szaját
A neve fessed ala, Klotska kegyetlen Olah
Klocska hazug szajnak, pükedelme szölette
nadalyinak

Vett agyaba, veszett, Hora fejbül eszett.

Két szeme vért forgat, s agyart Magyarokra
tsikorgat,

Illy dühös éles agyart, rontani kely ki Magyar.

EPIGRAMA

LA CHIPULU REBELULUI CLOSCA.

Făcia-î e de tigrü, gura de porcü sel-
bategü, numele lui Cloasca, scuipatü de gură
mincinósă, fiiü de lipitóriă. Mintea si-o im-
prmută din capulü celü turbatü alü lui Ho-
ria. Ochii-î se întorcü in capü sângerosî, ér
dintii scârsînescü asupra Ungurilorü. Scólă-
te Ungure, si sdrobesce acestî dintî atâtü de
ascutîti si turbati.

PRAENOTATIO

HISTORICAM TUMULTUS TRANSYLVANICI VALACHORUM SYNOPSISIM CONTINENS.

Quam funestus, et truculentus, praeclarisque inprimis Nobilitaribus Familiis, Valachorum Transylvanicus fuerit Tumultus; promiscue et prope Orbi Terrarum: Ratio tamen, unde hic originem sumpsit, et quomodo immensum crevit; Status item Rebellionum, paucis admodum constat. Necessarium proinde esse existimo, eatenus quaedam, prout ab amicis relata accepi manibus, prae-notata, Posteritati relinquere.

Transylvania, antiquitus Dacia, a pluri-

bus saeculis Hungariae Provincia, iteratim Muselmannis subjecta, et subinde suae etiam Libertati restituta, infinitarum seminatrix Revolutionum, et multorum malorum radix, Comitatum Hunyadiensem, a genitore Regis Matthiae Corvini denominatum, alio Zarandiensi unitum, Valachiae, Turcico Dominatui obnoxio Regno, finitimum, sinu complectitur suo, in quo Regio-Fiscale, quod Camerae subjacet, Zalathna Dominium, notabilem constituit partem.

Viget in his partibus Ruthena potissimum,

INSEMNARE PRELIMINARA

CARE COPRINDE SINOPSA ISTORICA A RESCOLEI ROMANILORU DIN TRANSILVANIA.

Câtă de funestă si infricosiată fű răscola Românilorű din Transilvania, măi alesű pentru familiile nobile cele măi illustre: acuesta o scie lumea tötă. Ér aceea ce sciű măi pućinű, este cauza si originea acestei răscöle, si cumű a crescutű ea in asiă mare mėsură, si cumű si in ce stare se află rebeliű. Etă pentru ce am crediutű a fi de nevoieă, a lăsă posteritătii órecari insemnări despre acestă răscölă, asiă precumű le priimiű si eű din mână amice.

Transilvania, Dacia celorű vechi, in cursű

de măi multű seculű provinciă a Ungariei, supusă după aceea Turcilorű, ér câte odată liberă si independente, fântăna si rădęcina atătörű răscöle si atătörű rele, coprinde in sinulű seű comitatulű Hunedórei (astfelű numitű dela părintele regelű Mathia Corvinű) unitű cu alű Zarandulű. Elű se mărginesce cu Tiéra-Romănescă care e supusă domniei turcesci. Domeniulű regescű fiscalű seű alű Camerei, face o parte insemnată a acestű comitatű.

In aceste părți e lătătă măi cu sémă le-

seu Graeci Ritus non Unitorum, vulgi plebeorum Religio, ubi sacerdoti, quem Presbyterum, vulgarius Poppam vocant, legere et scribere, cum ex suggestu, ex se ipso, et scientia sua perorantibus, nisi ex Libro sermonem ad plebem perlegerint, nihil ipsis credatur, scire sufficit.

HORA ergo, alias Nicula Ursz, ex possessione Albak, fato comitatu Hunyadiensi, ejusque circulo seu processui Aranyos adjacente, oriundus, lecturae et scripturae gnarus, pluribus annis Poppae sustinuerat ministerium: donec tandem ex mandato Mariae Theresiae, Reginae Hungariae, qvo omnes Poppae eruditi et theologi esse jubebantur, degradatus, plebei in eadem Albak possessione Judicis personam induit, ex animarum rudi et indigno custode, expilator communitatis et prona ad quasvis res novandas plebis seductor factus.

Recte his temporibus officiales fiscalis domini Zalathna, nemine a qvo vererentur exstante, licentius muniis suis defungentes, subditos tractabant durius. Quibus malis hi, accedente etiam portionalis qvanti praegravio, concitati; primum pagi Gonzaga incolae mili-

tiae nomen omnes, sub finem mensis Julii 1784, apud vice-colonellum a Karp, assumpserunt, ut hac ratione, in libertatem vindicati, publica et dominalia onera eludant.

Haec est prima Tumultus et Rebellionis origo.

Horum enim exemplum Walcherienses, et complurium vicinorum locorum coloni turmatim secuti, spe ponendi sese in libertatem, per statum militarem comiter in ordinem beligerantium suscepti, et etiam reclamante licet statu politico, conscripti, non nisi per mandatum regium, quo, et novus eorum militaris status, et facta per militiam conscriptio, abrogantur, ad priorem rediere obedientiam.

Non quieverunt tamen.

Per militiam namque, ut status sui militaris corroborationem a Sua Majestate Sacratissima expetant, inviati; fine hoc, Niculam Ursz, alias Hora de Flora dictum, cum Ivone Kloszka Csury vocato, pagi Karpenes eidem Zalathna dominio incorporato accola, Viennam Austriae ablegarunt.

Idem ergo Hora, cum Kloszka, Viennam ascendens, sollicitis precibus, qvo domini Zalathna subditi, in statum militarem, sub no-

gea rutenă sêu grécă a Neunitilor: acêsta e legea plebeilor, la cari este de ajunsă daca preotul sêu popa, cum lă numescă ei, scie cetă si scrie, de oră ce îndată ce ar vorbi cătră popor din amvon, din capul si sciintia sa propriă, si nu i-ar cetă cuvântarea din carte, nimic nu i s'ar crede.

HORIA sêu Nicula Ursu, se trăgea din satul Albac al disul comitat al Hunedorei, cercul Ariesiului. El scia scrie si cetă, si fusese popă mai mult ani, până ce in fine, fū degradat, conform mandatu Marii Teresiei, reginei Ungariei, prin care se cerea ca toti popii să fiă ômenii învătiati si teologi. Atunci Horia se făcū jude sătescū in Albac: din ingrigitor al sufetelor, prost si nedemn, se făcū impilatorul comunei, si amăgitorul poporului plecat la ver-ce lucru nou.

Chiar pre acest timp, dregătorii domeniului fiscal al Zlatnei, nefind nimeni de cine să se témă, incepură a abusa de functiunile lor, si a se purta mai aspru cu supusii. Invitati de aceste rele, la cari se mai adăogase si greutatea dărei, mai ântăi locuitorii satului Gonzaga tot se conscriseră ca militari la vice-colonelul Karp, pre la finele lunei

iulii 1784, pentruca, căscigându-si libertatea cu chipul acesta, să scape de greutătile publice si domnesci.

Acêsta e prima origine a răscôlei.

Căci, esemplul acestora urmându-l si cei din Vâlcele, precum si alte sate vecine, mergend glôte-glôte la conscriere, in sperantia de a-si căsciga libertatea; si fiindcă autoritatea militare i conscriea, pre lângă toate reclamatiunile autoritatii politice: de abia se întorseră la supunere, in urmarea mandatu regesc, prin care totă conscriptiunea acêsta făcută de dregătoria militare se desfiintă.

Tieranii însă nu se linisciră.

Pentruca, invetiându-i militia ca să ceră dela maiestatea sa împăratul întărirea lor in statul militar; ei, spre acest scop, trămiseră la Viena pre Nicula Ursu, numit si Horia de Florea, cu Ivon Closca Ciuri din satul Cărpensis tot din domeniul Zlatna.

Deci, acest Horia, împreună cu Closca, mergend la Viena, se rugară cu stăruintă la augusta Curte, ca supusii domeniului Zlatna să se facă militari sub nume de grăniceri. Er maiestatea sa împăratescă le respinse cu

mine confiniariae militiae, commutarentur, Augustam interpellabant Aulam. A quali nihilominus temerario postulado, per Suam Majestatem Caesaræo-Regiam cum displicentia remotus; ne disconsolatus ad suos revertatur populares; medio cujusdam impostoris, Hungaræ Nationi exitiosi, sub nomine Iosephi II, Romanorum Imperatoris, Regis Hungariæ, et Transylvaniæ Principis, mandatum aureis literis scriptum: quo, de medio tollenda omnis Hungaræ Nobilitas, et Valachi Transylvani pro statu militari armandi, ordinabantur, fabricari; una vero etiam, crucem auream, quasi hæc sibi in tesseram fidelitatis per Imperatorem oblata fuisset, cudi curavit.

His itaque falsis præmunis documentis, ad patriam redux, se se ducem rusticanae plebis, medio emissarii sui Kloszka, primum die 28^a Octobris 1784. in Foro Bradiensi, occasione hebdomadalium nundinarum; tandem in confluxu multitudinis, 31 ejusdem mensis Octobris, in templo Mastakinensi, per loci Popam sub concione publicato eodem mandato, proclamari, non erubuit.

In complementum istius falsæ confictæ ordinationis Caesaræo-Regiæ, Plebs, duce eo-

dem Hora, ad capiendâ ex armamentario regio Alba-Carolinensi arma consurgens, in itinere per ordinationem comitatensem dissipata, obque ducem suum die 1 Novembris interceptum, at mox per se eliberatum; quasi Magistratus Comitatus Hunyadiensis, et Nobilitas, Mandatum Regium in favorem Valachorum elargitum, contemneret, exasperata, virus suum in viscera Nobilitatis convertit; in diesque ad numerum 30, imo ut alii referebant, ad 70 plane millia hominum, aucti rustici, omnia sacra et profana, ferro et flamma miscentes, tam atrociter, statu militari, præsentem, videntem, rapinas tamen has et praedocinia tanta dissimulante, grassabantur; ut obvias nobiles familias, ultra octuaginta, variis, quæ vel excogitari poterant, cruciatuum generibus, penitus deleverint.

Rusticanae istius et Plebeae conspirationis, summus, ut præfertur, et primus Dux erat HORA, seu Nicula Ursz.

Alter KLOSZKA IUON CSURY dictus antesignanus.

Tertius, sub larvato cognomine HORNYAK, ex familia comitum a Salmis dicebatur fuisse, qui, desertis militaribus Caesaræo-Regiis, ubi Tribuni militum, seu Capitanei officio funge-

neplăcere astă cutezătoriă cerere. Cu tóte acestea Horia, ca să nu se întorcă fără de nici o mângăiere la ai sei, 'si fabrică, prin midlocirea unui impostorŭ fatalŭ pentru natiunea ungurască, unŭ mandatŭ, făcutŭ sub numele lui Iosifŭ II, împăratulŭ Romanilorŭ, regele Ungariei si principele Transilvaniei, si scrisŭ cu litere de aurŭ, prin care se ordină stingerea a tótă nobilimea ungurască, si intr'armarea militariă a totŭ Românŭ din Transilvania; de asemenea 'si făcŭ o cruce de aurŭ, dŭcendŭ că i o ar fi datŭ împăratulŭ in semnŭ de credință.

Întăritŭ cu aceste false documente, îndată ce se întorse a casă, Horia avŭ nerusnarea de se proclamă pre sine duce alŭ țieranilorŭ, mai întâiŭ la 28 octovre 1784, prin midlocirea emisarului seŭ Closca, in orasiulŭ Bradŭ, cu ocasiunea unui tĕrgŭ de septătămână, ér după aceea, in adunarea multimei din 31 octovre, in besereca din Mestécănŭ, prin preotulŭ localŭ, care sub predică publică aceluŭ mandatŭ.

Spre indeplinirea acesteŭ inchipuite si false ordinatiuni împărețesci, se sculară țieraniŭ sub conducerea lui Horia, si plecară spre

Alba-Julia ca să ieă arme din arsenalulŭ împărețescŭ de acolo; dar in cale fură risipiti prin trămisŭi comitatului, si Horia fŭ prinsŭ la 1 nouemvre, dar îndată 'lŭ eliberară țieraniŭ, cariŭ, întărtati acumŭ si mai multŭ, sub cuvântŭ că magistratulŭ comitatului Hunedórei, si nobilimea, arŭ fi despretiindŭ mandatulŭ împărețescŭ datŭ in favórea Românilorŭ, totŭ veninulŭ si-lŭ întórseră asupra nobilimei, si immultindŭ-se pre tótă dioa pân la 30, ba, cumŭ spuneă altŭi, chiar si pân la 70 miŭ ómenŭ, incepură a devastă prin focŭ si sabiă, tóte lucrurile sacre si profane, cu atăta atrocitate, încâtŭ aŭ stinsŭ de totŭ peste 80 de familie nobile ce le cădiură in cale, prin totŭ genulŭ de chinuri ce se potŭ inchipui: si tóte acestea in presintia militiei care se făcea că nu vede aceste fărădelegi.

Primulŭ si celŭ mai de frunte căpitanŭ alŭ acesteŭ conspiratiuni plebee, eră, precumŭ se dise, HORIA seŭ Nicula Ursu.

Alŭ douile corifeŭ eră IUON CLOSCA disŭ si Ciuri.

Alŭ treilea, sub falsulŭ nume de HORNYAK, se dice a fi fostŭ din familia comitilorŭ de Salmis, care, părăsindŭ óstea împăre-

batur, signis, aut, ut alii dicunt, ab hoc officio, cum ignominia remotus, Ductorem se Rebellium Valachorum praebuit. et

Quartus KEISSAN.

Horum, perdurante hac Revolutione et Rebellionem, HORNYAK seu Comes a Salmis, convasata ex rapinis Rf. 125000 summa, male susceptae expeditionis malum praemetuens eventum, in Turcicas aufugit provincias.

HORA de FLORA, seu NIKULA URSZ.

1° Rebellium Valachorum Dux.

2° Summus Dux.

3° REX Antiquae Daciae, et ultimam CSASZAR Daciae renunciatus, gestabat pendentem de collo,

Primum, illam, quam sibi per Imperatorem fuisse oblatam mentiebatur, Auream Crucem.

Tandem in locum hujus abjectae, stellam, in cujus medio conspiciebantur literae

H. F.

R. D.

Quibus *Hora Flora Rex Daciae*, designabatur.

In medio autem harum literarum, erat Cor framea hungarica transverberatum, cui

supereminebat quadruplicata, et subiciebatur Crux duplicata.

Curavit etiam Monetam ad suum nomen nomen cudi, in cujus unius faciei medio, cordi framea praedicta transverberato, triplicata crux fuerat implantata, et in circumferentia legabantur duo versiculi:

Hora be si hodinessy

Csara plincze si pletesty.

vel

Csara plinze si zelesti.

In altera autem monetae facie, praerupto monti, aut saxi illocata triplicata crux, inter literas

R. D. et

annum 1784, assurgebat: qualibus literis

Rex Daciae

denotabatur.

KLOSZKA IVON CSURYI, perditissimus maledictae memoriae homo, omnem in eo collocabat felicitatem, si novas et novas, ad excarnificandos Nobiles poenas excogitare, et Horium, ut his Nobilitatem afficiat, persuadere valeat.

Ultimam tandem, plebe, ob acerbissimam frigiditatem solitasque mensibus Novembri et

téscă unde eră căpitană, seă, precumă dică altă, depărtată cu rusine din serviciu, se făcă conducătoră ală rebeliloră români, si

Ală patrulă, CRISIANU.

Dintr'acestia, Hornyak seă comitele de Salmis, încă sub cursulă revoluțiunei, adunându din prădi o sumă de 150,000 fl., si temându-se de relele urmări ale acestei expedițiunii rău începute, fugi în țiera turcescă.

HORIA DE FLÔRE seă NICULA URSU

1° Duce ală rebeliloră români.

2° Supremă Duce.

3° REGE ală Daciei Antice, si în fine, IMPERATU ală Daciei, purtă la gâtă:

Mal întâiă, acea cruce de aură, care mîntiă că i o ar fi dată împăratulă.

Êr în urmă, aruncându crucea, purtă o stea, în mijlă loculă căreia stă literela:

H. F.

R. D.

adeacă *Horia Florea Regele Daciei*.

În mijlă loculă acestoră litere eră o inițială străpunsă de o sabie ungurească; de a su-

pra, o cruce împătrată, si de desuptă, una indoită.

Bătă si o monetă pre numele seă. Pre o parte a monetei, la mijlă locă, eră inima străpunsă de sabie, în care eră plântată o cruce întreită, ér în circonferență se cethia urmăriile două versuri:

Horia bē si hodinesce,

Tiēra plānge si plētesce.

seă

Tiēra plānge si gelesce.

Êr de cea-laltă parte a monetei, eră asediată pre o stâncă o cruce întreită, între literele: R. D. si anulă 1784, cari litere însemnă *Regele Daciei*.

IVON CLOSCA CIURI, omă perdută si de blestemată memoriă, tōtă fericirea si-o puneă într'aceea ca să găsescă nouă si ér nouă chipuri de a omori pre nobili, cercându să induplece pre Horia ca astfel să omoră pre nobili.

În cele din urmă, poporulă, după ce devastă curtile nobililoră, si consumă si arse

Decembri tempestates, post expilatas Nobilium curias, consumptis et exustis victualibus, ad Lares sensim remeante; iidem, HORA, KLOSZKA et KRISAN, cum aliquot aliis primoribus, domum redire non ausi, dignas idcirco evitaturi poenas, clandestinam arripientes fugam, ac in abstractos montium Hungariae conterminorum anfractus secedentes, occulto cuidam antro se se condiderunt.

Sed sequente a tergo ultore non diu latuerunt. Prodiit enim, Krissan, ne in manus legitimae potestatis veniat, in eodem se suffocavit antro. Kloszka autem, ipso quo captivabatur momento, evibrato, ac ictum minante gladio caput HORII amputasset, verum per vicecolonellum Gray, cum subsidio militari antrum irruentem, in manu gladium tenente, uno vulnerato, duobus autem digitis abscissis, sauciatus, una cum primore Duce Hora, venit in captivitatem, die 30 Xbris 1784.

His captis, intercepti sunt postea omnes rebellium primipili.

Capta est etiam Horii uxor, quae quae Regina et Imperatrix, vestimenta, auro, gemmis, lapidibusque praetiosioribus corruscantia, rapinisque, praedociniis et spoliis, convasata,

viptualele lorū, intorcându-se cu incetulū la ale sale, din cauza asprimei frigului si a tempestătilorū ordinare din lunele nouemvre si decemvre; HORIA, CLOSCA si CRISIANU cu alți câți-va mai de frunte ai lorū, necutezându a se întorce a casă, spre a incungiurā pedepsele ce meritā, apucarā fuga intr'ascunsū, retrăgându-se în muntii invecinatii cu Ungaria, si ascundiendu-se intr'o speluncă.

Dar isbânditorulū urmârindu-i dela spate, nu rămaseră lungū timpū ascunsii; ei fură trădatii. Crisianū ca să nu cadiā în mânilē justitiei, se sugrumă singurū pre sine în acea speluncă. Eră Closca, chiarū în momentulū ce fū prinsū, scotiendū sabia, amenintia să taie capulū lui Horia; dar intrândū în speluncă vice-colonelulū Kray cu ajutoriū militariū, si cu sabia în mână, Closca fū prinsū împreună cu Horia, cu unū degetū vulneratū si cu două degete tăiate, la 30 decemvre 1784.

După aceea fură prinsii si cei-laltii capi ai rebelilorū toti.

Fū prinsă si soția lui Horia, care, ca Regină si Impărătesă, purtă vestminte strălucitorie, încărcate cu aurū, petre scumpe si alte nestimate, adunate din prădi si jafuri, în

valoris plurium centenorum florenorum millium, gestabat.

HORA et KLOSZKA incarcerati, gravibus compedibus onerati, manibus tibiis injectis, catenis, a collo, pedibus, et manicis ferreis manualibus alligabantur.

Tandem mensibus Januario et Februario 1785, iidem HORA et KLOSZKA, per loca illa, in quibus praedocinantes, caedes et incendia patrabant, et per illa, ex quibus plebem ad insurgendum seduxerant, ut omnis mortalitas nefanda ipsorum crimina cognoscat, et scelera nunquam hactenus audita detestetur, circumducti, ignitis, per vices temporum, lacerabantur forcipibus, cogebanturque ubique sua voce proclamare: mandatum illud, ad Valachos armandos, et delendam Nobilitatem, fuisse false compilatum.

Denique, hoc modo excarnificati et dilaniati, semiusti, post exolutas sufficientes scelerum poenas; die 2 Martii 1785. manu carnificis, HORA quidem a pectore, sed KLOSZKA, a pedum tibiis et cruribus, incipiendo, Rota fracti, et capitibus securi a humeris revulsis, quadripartiti, dignam sceleratae anteactae vi-

valóre de mai multe sute mii de florini.

HORIA si CLOSCA dusi la inchisória, fură încărcatii cu lanțuri grele de feru, la mână, la picioare si la gât.

În lunile ianuariu si februaru 1785, HORIA si CLOSCA fură purtati în giurū prin toate locurile pre unde comiseră prădile, omorurile si aprinderile lorū, precum si pre acolo pre unde amăgiră plebea la răscolă, pentrucă totă lumea să cunoască infricosiatele lorū crime, si fărădelegile lorū cele ne mai audite pân atunci; la restimpuri le rumpea carnea cu clesce arse, si-i constringea să mărturisască ei insisi cu voce innaltă, că poronca aceea pentru inarmarea Românilorū si stingerea Ungurilorū, eră falsa.

În fine, rupti si sfâsiati astfel. si jumătate arsi, răsplătiti cu prisosū pentru fărădelegile lorū, la 2 martiu 1784, din ordinea maiestății sale regelui, fură pedepsiiti cu mörte prin mâna carneficelui, în Alba-Julia în Transilvania. Ei fură frânti cu rota, si anume HORIA începându dela peptū, er CLOSCA începându dela tălpile si fluierile picioareloru; li se tăiară apoi cu secura capetele dela umeri, si în fine, fură tăiatii în câte patru bucăti: astfelū 'si lu-

tae, ita Regia Majestate ordinante, subiverunt
Albae-Juliae in Transylvania mortem.

Haec est Synoptica variorum de scele-

stissimis his Praedo-Rebellibus relatio. Si-
gnata in Kis-Csepsén, mense Majo 1785. per

I. B. C. m. p.

MISSILIS LITERA AD DNUM KOVACS SCRIPTA.

Spectabilis etc.

dd. Varadini, 19 9bris 1784.

A nagy félelemből majd alig irhatok ször-
nyű gyilkosság miatt, melyet vigben visznek
a Schismaticus Olahok még Varadon: azt adig
ki pusztították volna, de a sok katona ki gya-
log ki lovass ejell napall szüntelen mennek
ellenek. Itt Váradon és vidéki helységeken
rendeltettet, hogy minden háznál töltött fegy-
verek, és emberek éjjel nappal készen legye-
nek; minden éjjel 30 fegyveress Burger ab
hora 7^a vespertina, az utzákon járnak s vigyáz-
nak. Forray V. Ispán Urnak minden némű
joszágit, faluit felégettek fel prédálták. Arad
vármegyében és Bihárnak szélén, minémő sok
károkat tettek, meg nem bizonyoss. Az hirte-
tik, hogy Zaránd vármegyében omnibus Cot-
tensibus occisis, 8 solummodo Offles se fuga

ară demna pedepsă a vieticii loră ceî scelerate.
Acésta e relatiunea sinoptică despre a-

SCRISORIA CATRA D. KOVACS.

Onorabile etc.

Oradea-Mare, 19 nov. 1784.

De abiă potă scrie de frica cea mare,
de infiorătóriele crudimă ce comită încă Ro-
mânii schismatici în Orade; pân acumă ar fi
pustiită de totă acestă orasiă, dar neincetată,
diao si nóptea, merge asupra loră óste multă,
pedestime si călărime. Acî in Orade, precumă
si in satele acestui tînută, s'au dată ordine,
ca la tótă casa să fiă arme încărcate, si óme-
niă să stea gata si diao si nóptea. 30 de ce-
tătianî armatî se plimbă pre ulitie, si prive-
ghéză tótă nóptea dela siepte ore de séră.
Aū aprinsă si aū prădată tóte bunurile si sa-
tele domnului vice-comite Forray. Insă nuse
scie bine ce marî pagube aū făcută in comi-
tatulă Aradului si la marginile Biharului. Se
spune că in comitatulă Zarandului aū ucisă
pre totă nobiliă, de abiă putură scăpă optă

Aradinum salvaverunt, Transylvaniae Nobiles
omnes Cibinium se receperunt.

Ime a más foliusan ex Originali szorúl
szora irom mi történt valóba Erdelybe, etc.

SZÉLYI ADAM. m. p.

EXEMPLAR PROVOCATAE LITERAE, QUA MAESTISSIMUS
CASUS COTTUS ZARANDIENSIS DESCRIBITUR.

Spectabilis etc.

Die ultima 8bris anni currentis in pago
Messoken consilium inter se Plebs Rusticana
habens, adfuit quidam Germanus, Germanico
vestitu indutus, arco filo ornatus, cujus nomen
ignoratur. Secundus seductor quidam Vala-
chus, ex pago Kerpenes I. Cottus Albensis,
nomine Georgius, cognomen nescitur.

Hinc 1° die 9bris jubente Dno subst. v. comite
Stephano Hollakj, Dni Judlium Michaël Gall Kö-
rösbaniensis, Volfgangus Nalaczy Bradiensis, Ga-
briel Kristori Blesengensis, et Belau Kristori

cesti scelerati prădători si rebeli. Scrisă in
Kis Csepsén, in luna maiă 1785, prin

I. B. C. m. p.

dregători cu fuga la Aradă. Nobiliă din Tran-
sylvania totă aū fugită la Săbiu. — Etă pre
foia următórieă descriu din originală din cu-
vëntă in cuvëntă cele întemplate in Transil-
vania.

ADAMU SZÉLYI.

COPIA SCRISORIEI PROVOCATE IN CARE SE DESCRIE TRI-
STA INTEMPLARE A COMITATULUI ZARANDU.

Onorabile etc.

In diao din urmă a lui octovre anulă
curinte, se adună tieraniă la satulă Mesté-
cănă, si tînură sfată. Eră de faciă si ună
Némtiă imbrăcată nemtiesce, alu căruî nume
nu e cunoscută. Ală douile amăgitoră eră ună
Română din satulă Cărpensiu in comitatulă
Albei, numele lui Giurgă, conumele nu e cu-
noscută.

La dî 1 nouemvre, domniă subprefectă,
Michaiă Gall din Baia-de-Crisiă, Lupu Na-
laczi din Bradă, Gavril Cristori din Blășiană,

Processus Szelistiensis Commissarius, se ad interceptum praeattactos contulere ad pagum Kureti, ubi Valachum inventum intercepte, ac manibus ligatum ad cottenses carceres ducere intendentes, exclamat hic Valachus plebi in quodam monticulo reconditae: En me intercepterunt, vultisne mi filii, ut arresto mancipatum ducant? Haec audiens plebs illico in hos irruit, ac omnes 4 officiales neci exponentes e vita extinxerunt.

Die 2 9^{bris} aggressi sunt pagum Kristor, ubi quotquot nobiles reperti sunt, omnes intercepterunt, circiter N° 25; hinc eadem die progressi ad possessionem Brad, ubi emeritum Or. Judlium, pastorem reformatum, cum sua consorte, Ribiczei Albertianam, Iosephum Bradi et Ioannem Makra occiderunt.

3 die se contulerunt ad pagum Ribicze, ubi domum regii perceptoris D. Moisis Ribiczei, pulveribus pirii succensam, spoliaverunt; amanuensem ejus Iosephum Szalay jun., Ladislaum Nemes, matrem meam in Francisci Balogh domo e podio detrusam ne in terram ruat furcis ferreis cadenti obversi compre-

si Bela Cristori comisariulă cercului Seliscei, merseară, din ordinea domnului substitută v. comite Stefană Hollaki, la satulă Curechiu, să prindă pre mai susă atinsii, unde găsindă pre Românulă si puseră mână pre dănsulă; si voină a-lă duce legată la temnitia comitatulă, Românulă incepă să strige cătră tieraniă ce stă ascunsi după ună delă: Etă că mă prinseră, veti lăsa voi, fii mei, să mă ducă la închisoriă? Audindă acăsta multimea, sări indată, si omori pre totă patru dregătorii unguri.

La 2 nouemvre, loviriă satulă Cristioră, unde căti nobili găsiriă, pre totă 7 prinseră, vreo 25 la numără. De aci merseară la Bradă, totă intru acea di, unde omoriă pre fostulă subprefectă, pre preotulă Reformatiloră de împreună cu soăia sa, pre vėduva Albertă Ribiczei, pre Iosifă Bradi si pre Ioan Macra.

La 3 nouemvre, intrară in satulă Ribitia, unde prădară casa perceptorului regescă, domnului Moise Ribiczei, dândă focă casei cu erbă de puscă. Er pre secretariulă lui Ribiczei, Iosifă Szalay tēnărulă, pre Ladislaă Nemes, si pre maică-mea, cari se retrăseseră in podulă casei lui Franciscă Balog, 7 arun-

hendere; genitorem aeqve meum securibus occiderunt. D. V. Judlium Iosephum Madocsay, Ladislaum seu Emericum et Aron Nemesones, item Gabrielem Ribiczey, una cum uxore et prolibus, necnon Alex. et Iosephum Bealis cum uxore et una prole, Georgium Katona, pastoris reformati duas proles in domum succensam injicere. Stephano Ribiczianam una cum sorore, germanicum arcularium Czibino reducem, dnum perceptorem Moyssem Ribiczey obeqvitatorem, Franciscum Nemes, hos et alios non cottenses crudeliter trucidarunt, sed e dno Szalatnensi subditi Moczones, incolae cottus solum praedae inhaeserunt; tandem Moczones revertentes aggressi sunt Ladislaum Czi-szar in pago Mihelyen residentem, qvem clavis parieti affixum in duas partes consecuerunt, dnam consortem ejusdem cum duabus prolibus pariformiter totam domum expoliantes recessere.

Die vero 4, e dno illustrissimi dni generalis Francisci Gyulaj et illustrissimi dni Iosephi Betlehem subditi Körösbanyam invaserunt, claustrum P. Franciscanorum templum et criptam spoliaverunt; Georgii Kis commis-

cară josă din podă, si ca să nu cadă pre pă-mēntă, 7 prinseră in căderea loră in furci de feră; pre tată meă 7 uciseră cu securea. Pre domnulă subprefectă Iosifă Madocsai, pre Ladislaă, Emerică si Aron Nemes, pre Gavril Ribiczei, împreună cu femeile si copiii loră, precumă si pre Alesandru si Iosifă Bialis cu femeia si cu ună copilă, pre Georgiă Katona, si două copii ai preotului reformată, 7 aruncară in casa aprinsă; de asemenea, pre vėduva Stefană Ribiczei împreună cu sora, pre ună mēsariă nēmtiă ce se intorceă dela Săbiu, pre domnulă perceptoră Moise Ribiczey, pre Franciscă Nemes; pre acētia si alții mai multă 7 omoriă cu crudime, nu tieraniă din comitată, ci Motii din domeniulă Zlatnei; locuitoriă comitatulă numaiă prădă. In fine, Motii atacară pre Ladislaă Csiszăr din Michăileni, pre care 7 bătură cu cuie la părete, si apoi 7 tăiară in două bucăti; de asemenea si pre nevastă-sa si pre două copii, in fine, prădândă totă casa, se retrăseră.

Er la 4 nouemvre, tieraniă din domeniulă ilustrătiă sale domnului generală Franciscă Gyulai, si ală ilustrătiă sale domnului Iosifă Betlen, atacară Baia-de-Crisiă, prăda-

sarii uxorem, et Georgium Sz : Kiralyi interfecerunt; catholicas uxores et virgines spoliatis vita maritis vi Valachis in matrimonium dederunt; reformatos ad valachicam religionem assumendam compulerunt; domum commissarii, curiam illustrissimi dni Francisci Gyulai et s. dni Stephani Hollaky sub v. Comitibus in Ocs prius spoliatas combusserunt; inde vero Kis Hagymadnum se conferentes, curiam et palatium plane spoliatum in cineres redegerunt.

5 die illustrissimi dni Josephi Betlen tam e domestico, quam popinali cellariis vina extracta effuderunt, et non plene igne consumptas domum et popinam securibus consecuerunt; dein domum et Michaelis Makay invadentes, vinum, frumentum, avenam, lardum, et omnia quae in domo erant, expoliaverunt; currum florenis 140 emptum, januas, fenestras, almaria, fornaces et alia omnia consecuerunt. Deus novit quae fuissent facta, ni sonitus scoporum factus (num ex mandato d. capitanei i. regiminis Orosziani, ignoro) et ultra 30 hominum trajectorum casus desperatos et nobilium sanguinem inhiantes terreri fe-

cisset et fugasset. Hinc Acsvan et Acsvazan descendentes, curias Paulo Hollakianas,

Die item 6 in Fleshocza Kesmajanam, cum frumento, foeno et similibus combusserunt.

HALMAGYI.
Tricesimator.

dd. Debreczini 27 9bris 1784.

En ide szerencsésen meg irkeztem. Folytattom is a menyire lehet, de meddig, nem tudom: mert, Erdelyben, Hunyad varmegyében Deva körül, a mint ezt egyenessen onnan jött leveléből tudom, Salis, kitt a mult nyaron mint népünkett az Ország elhagyására ingerlő személt felakasztani parantsalanak, és Popperszky, ez előtt muszka tiszt, s egy harmadik esméretlen személy vezérleése alatt fel tamadott, már 16. ezeret haladó Olahság, ott minden pusztitván, ölvén, vagván. már Kolosvarhoz közelet; más reszről az Körös mellett levő Oláhok is már Bihár Varmegye szeleit erik. Aradot pedig rongallyák. Zarand varmegyében fenne kegyetlensegeket, 4 szolga-

ra mănăstirea părintilorū Franciscanī, besereca si cripta; omorira femeea comisariului Giorgiū Kis, si pre Giorgiū Sz. Kiralyi; femeile si fetele catolice, după ce omoriă pre bărbatī, le maritā cu de a sila după Romāni; casa comisariului, curtea ilustratīi sale domnului Franciscu Gyulai, si a onorabilei domnū subs. v. comite Stefanu Hollaki din Ociū, după ce le jăfuiră, apoi le aprinseră; trecendū de aci la Hălmăgelū, de asemenea prădară de totū curtea si palatulū, si apoi le prefăcură in cenusă.

La 5 nouevre, sparseră butile si vesară vinurile ilustratīi sale domnului Iosifu Betlen, atātū in pivnitia din casă, cātū si in cea din cărciumă, si vėdiendū că casa si cărciuma n'au arsū de totū, le sfērmară cu securile. După aceea intrară in casa lui Michaiu Makai, si o jăfuiră de tôte, de vinū, de grău, de ovėsū, de lardū, si de tôte ce aflară in casă; stricară o trăsură cumpărata cu 140 fiorinī, stricară usiele, ferestrele, almariele, sobele, si tôte cele-lalte. Dumnedieū numai scie ce eră să mai facă, dacă sunetul puscilorū (nu sciū dacă din poronca domnului căpitanū alū regimentului Orosz) si preste vro trei-dieci de soldatī, n'arū fi inspăimētatū pre acestī omēni

insetatī de nenorocirea si sângele nobililorū, si nu i-arū fi fugăritū de aci la Acia si Acia, unde ajungendū, dederă focū curtīi lui Paulu Hollaki, ér

La 6 nouevre, in Plescutia, curtīi Kesmariane, impreună cu tôte bucatele, fēnulū si alte asemenea.

HALMAGYI
Tricesimator.

Debrecinū 27 nouevre 1784.

Am sositū aici cu norocire, si voiū stă până cândū voiū putē, [dar până cândū, nu sciū. Pentrucă in Transilvania, in comitatulū Hunedorei, impregiurulū Devei, precumū o sciū acēsta din scrisorī venite de acolo de a dreptulū, rēsculāndu-se Romānimea in numărū de 16 mīl, sub conducerea lui Salis pre care in vara trecutā se dedese poroncă să-lū spēnzure ca pre unū omū care amăgiā poporulū la emigrare, si a lui Popperski care mai nainte fusese ofīcerū rusescū, si încă a unei a treia persōnă necunoscutā, taiā, omorū. si pradā totū, si dejă se apropiā de Clusiū. De altā parte, Romāniī de lângă Crisiū, încă pētrundū la marginile comitatulū Biharū. In Aradū facū stri-

birót s temérdek nemességet meg öltek. Az a hére hogy Generalis Baronyay Szaldbosy ki nalunk Borsodba fogva volt, söt Baro Veselenyi Miklós és közöttünk volna: Az erdélyi uraság a ki nem szaladhatott nagy részént Kolosvára vette magát. Ott a város 5800 embert fegyverkeztett ellenek, mint a város obesterének Andrasy Antal leveléből olvastam, és rendszerent 300 ember tart pigveret. Groff Csakyis ki ment elejekben 500 nemes embe-rekell; mi haszonnal, még nem tudják. Itt a hétin minden nap megyen a staffetta, egy nap ött ment keresztül Debreczenyen. Nagy-Banyát igyekeznek előtni. Már mind az itt fekvő militia együl egyik elment Erdélben, mint tegnap a Preisak regementyenek és egy resze

itt masérozott keresztül; birnaké velek, meg válik. Ott Barkó huszáray eleget probalgattyák, leis csapdosnak benne, de a mint ma halom, nikieis mind egy felek mar cl hűlot. Hallatik hogy a Verestoronynál mint egy 25 ezer Török lészen. Mit ad a jo Isten, nem tudjuk. Itt 391 szabadsagoss katona volt, kik tegnap hazonkint kerestetvén, csak 19 talaltatott, a többi nem tudatik hol van. Varom én itt a jövő postát, azon bizonyosabbakat reményem fogok tudhatni. P. S. Tegnap az itt maradot generalisnak lévő vaross deputatiojanak discursusaban mondotta a generalis, hogy igaz hogy 16 ezeren vagynak, de nem oly nagy veszedelem, mint itt hirdettik.

VAJ IÓSEPH m. p.

DEDUCTIO REBELLIONIS VALACHORUM TRANSYLVANIAE
COMISSARIO REGIO COMITI IANKOWICS REPRÆSEN-
TATA 24 X^o 1784.

Excellentissime ac Illustrissime Domine Comes et Commissarie Regie Domine Nobis peculiariter Colendissime!

Securitas publica (qvae communis feli-

citatiunt. In comitatulū Zarandulū crudimī sēl-batice: omorirā patru subprefectū si multime de nobili. Se dice că generalulū Baronyai Szaldbosi care a fostū arestatū la noi in Borsiodū, ba si baronulū Nicolaū Veselenyi ar fi impreună. Domniū din Transilvania, mare parte, se retraserā la Clusiū. Acestū orasiū inarmézā vro 5800 ómenī in contra lorū, precumū am vēdiutū din scrisória lui Antoniū Andrasy din Clusiū, si in regulā 300 ómenī tīnū pazā. Conteale Csaky încă plecā in contra lorū cu 500 nobili: cu ce ispravā, nu se scie încă. Aici in tóte dilele merge stafeta. Intr'o di de cincī orī trecū prin Debrečinū. Baia-mare încă aū de gândū sā o lověscā. Óstea de aici tótā pān la unulū a plecatū la Tran-

citatis mater est) per Rebellionem Valachorum, in finitimo hoc Hunyadiensi, cum Zarand unito Cottu, quantum conquassata sit, quibus caedibus, latrociniis, incendiis et sacrilegiis, ex odio Nationis, et ex odio Religionis, in communi, contra omnes Hungaros, contraque alias Religiones a Dis-Unita Trae-

silvania; asiā erī a trecutū pe aici si o parte din regimentulū Preissach. Se va alege, ce vorū putē face. Husariū lui Barko 'si dāu destulā ostenelā, mai ucidēndū din rebeli, dar precumū aflu astādī, dintr'insī încă cādiurā ca la jumētate. Se aude că la Turnulū-rostiū vorū fi ca la 25 miū Turci. Ce va dā bunulū Dumnedieū, nu sciū. Aici aū fostū 319 soldatī congediatī, cariū cāutāndu-se erī din casā in casā, numai 19 se gāsirā; cei-laltī nu se scie unde sunt. Asceptū posta viitōriā, in sperantiā de a aflā lucruri mai certe. P. S. Erī dise generalulū ce a rēmasū aici, in discursulū ce a tīnutū deputatiunei orasiulul, că desi tieraniū sunt la 16 miū, dar pericululū nu e asiā de mare, precumū se vorbesce.

IOSIFI VAJ.

DESCRIEREA REBELIUNEI ROMANILORU DIN TRANSILVANIA, ASTERNUTA COMISARIULUI REGESCU COMITELUI IANCOVICS, LA 24 DECEMBRE 1784.

Escelentia si Illustritate Ta, prē-onorate domnule Comite si Comisarie regescu!

Cātū s'a turburatū securitatea publicā,

maica fericirei comune, prin rebeliunea Romanilorū, in acestū comitatū de margine alū Hunedórei unitū cu alū Zarandulū; ce omoruri, lotrīi, aprinderi si sacrilegie, aū comisū ei, in cea mai de curēndū trecutā lunā a lui nouevre, din urā natīonale, si din urā religīunariā, preste totū in contra tuturorū Un-

ca Religione, diversas, proximo mense 9^{br} sævierint, in subnexa Facti Specie, ex rei veritate concinnata, Excellentiae Vestrae, velut pro hoc objecto altissimo loco denominatae, de gênu submittimus.

SPECIES FACTI

DE

LANIENS

PER

GENTEM VALACHORUM

IN

INCLYTO COMITATU HUNYADIENSI CUM ZARAND UNITO

ANNO

1784.

SUB DECURSU MENSIS NOVEMBRIS PATRATIS.

Veterani Furis et Impostoris HORA dicti, in Fiscali Dominio Zalathinensi, Possessionis Abac Incolae, ac Subditi Fiscalis, praecipuus Emissarius Kloszka Csuryi vocatus, Subditus pariter Fiscalis in eodem Dominio Zalathniensi Possessionis Karpenyes Incola.

28^a mensis Octobris, qva die in Foro Possessionis Brad adjacentis Circulo Zaradniensi Nundinae Hebdomadales celebrari solent,

accessit ad Forum ejusdem Possessionis; eademque occasione, sub pontem fluvio Kôrös impositum semet recondendo, successive ex foro plures accersiri curavit Valachos, qvibus pervasit, praememoratum Hora adtulisse a Sua Matte Mandatum, ut Valachis Arma distribuerentur. Ad conciliandam vero dictis fidem, conmonstrabat qvandam crucem auream, qvam ipse Hora ab atefata Sua Majestate cum Credentialibus Literis datam esse dictitans, simul autem eum accedentibus inculcavit, qvatenus proximo die dominico, qvi fuit ultimus mensis Octobris, ad Templum pagi Mestaken, velut locum multitudini commodissimum, qvo majori possibile esset numero, Valachi pro audienda Mandati Regii publicatione convenirent.

Eodem itaqve Dominico ad Templum pagi Mestaken ex eodem circulo Zarandiensi, item ex Fiscali Dominio Zalatniensi, ut et ex circulo qvoque Hunyadiensi, insolita Valachorum multitudo coadunata est.

An in hac Valachorum concione, idem impostor Hora personaliter adfuerit? Relationes non conveniunt; sed memoratum ejus emissarium Kloska Czuri adfuisse certum est.

gurilorû, si incontra celorû-lalte religiunî deosebite de religiunea grecă-neunită: cu supunere si din genuchî asternemû Escelentiei Vóstre, pre care v'a numitû maiestatea sa in acéstă causă, alăturata descriere a faptelorû, făcută după adevêrulû lucrulû.

DESCRIEREA CRUDIMILORU

COMISE

DE

GINTEA ROMANILORU

IN

NOBILULU COMITATU ALU HUNEDOREI UNITU CU ALU

ZARANDULUI

IN ANULU

1784

SUBDECURSULU LUNEI NOUEMvre.

CLOSCA, numitû si *Ciuri*, supusû alû domeniulû fiscalû de Zlatna, si locuitoriû din satulû Cârpenisiû, celû mai de frunte emisariû alû veteranulû hotiû si amăgitorû, anume HORIA, supusû de asemenea alû domeniulû Zlatna, si locuitoriû din satulû Albacû,

La 28 ale lui octovre, di in care se face tîrgû de septêmână in orasiulû Bradû din cer-

culû Zarandulû, merse si dînsulû la tîrgû; si cu acea ocasiune, ascundiîndu-se sub podulû de preste riulû Crisiû, chiamă pre rândû la sine mai multî Români din tîrgû, pre carii 'l făcû să credă cumcă, mai susû disulû Horia ar fi adusû dela maiestatea sa o poroncă ca să se impartiă arme Românilorû; si pentruca să nu se indoiască cumva a dă crediēmîntû diselorû sale, le arêtă si o cruce ôre-care de aurû, dicîndû că aceea o-ar fi priimîtû Horia chiarû dela maiestatea sa, impreună cu o carte credentiale; totû de odată invită pre totî cei ce veniă la dînsulû, ca in cea mai de aprôpe duminecă, care eră ultima di a lunei octovre, să se adune Români, in numărû câtû se va putè mai mare, la besereca dela Mestécănû, celû mai potrivitû locû pentru multime, să asculte poronca impêrătescă.

Deci, in acea di de duminecă, se adună la besereca din Mestécănû, o neobicînuită multime de Români, din cerculû Zarandulû, din domeniulû fiscalû alû Zlatnei, precumû si din cerculû Hunedôrei.

Fost'a ôre si impostorulû Horia in persónă la acéstă adunare a Românilorû? acéstă

Quidam vero captivorum in benevolo examine perhibuerunt, eadem occasione in templo Mastakinensi, adfuisse hominem aliquem peregrinum et ignotum, populo se non exhibentem, qva occasione per parochum localem, sacris celebratis, sive impostorem sive ejus emissarium Kloska Czuri, certum est, populo pervasisse, impostori Hora a Sua Sacratissima Majestate concreditum extitisse, ut Valachos pro recipiendis induendisqve armis Albam-Corolinam deduceret, quibus Hungari penitus delendi abolendiqve essent. Malam impostoris fidem secuta Valachorum multitudo, illum, seu ejus emissarium Kloska Dsuri, versus Carolinam, adusqve pagum Cureti comitata est. Sed inter ea consiliis ac moliminibus Valachorum substituto v.comiti circuli Zarand relatis, pro intercipiendo impostore vel ejus emissario, V. Iudices Nobilium Gal ac Nalaczi vocatos. cum sex militibus confestim expedit, qui seductorem interceperunt quidem, sed mox per multitudinem Valachorum aggressi, seductor manibus ereptus est, ipsi vero V. Indices Nobilium interfecti, militesqve gravius verberati sunt. A quorum caede lanienae initio facto, in effundendo contra Hungaros fu-

rore, morae impatientes Valachi, intermisso itinere Caroliensi,

Die 2da mensis Novembris eruperunt in possessionem Kristor, omnesqve Hungaros domi oppressos interfecerunt: nomine tenus, ex possessione Kristor interfecti sunt, Gabriel, Ioannes, Samuel, Andreas, Thomas, et Adamus Kristori, Andreae Kristori vidua cum tribus prolibus, vidua Michaëlis Kristori cum duabus prolibus; Michaël Pokol V. Iudium, uxor parochi Helveticae confessioni addicti, cum duabus prolibus, horumqve omnia bona per Valachos direpta sunt; item sub iisdem turbulentis filia occisi V. Iudium Michaëlis Pokol, honestis parentibus nata, contra Iura naturae, et gentium, contraqve naturam rationalem, invita et coacta, prius ritum Graecae religionis baptizata, dein Valacho cuidam Kristoriensi matrimonio per Valachos juncta est.

Eodem die turba illa Valachorum descendit ad possessionem Brad, quorum imminenti adventu Hungari praevidente intellectu, refugerunt in turrim templi Helveticae confes-

nu e sigură; dar cumcă emisariulă seă, Closca, a fostă faciă, acăsta e afară de totă indoelă. Țr uniă din cei prinsă, la cercetarea benevolă ce li s'a făcutu, mărturisiră că, cu acea ocasiune, eră faciă in besereca dela Mes-tecănu, unu străinu ôre-care, necunoscută, care nu se arătă poporului. Ț certă însă, cumcă, cu acea ocasiune, după ce paroculă localu servi sânta liturgiă, seă impostorulă seă Closca emisariulă incredință pre poporă cumcă, impostorulă Horia ar fi avendă poroncă dela maiestatea sa împăratulă, ca să ducă pre Români la Alba-Julia, spre a luă arme cu totă, cu cară să stergă apoi si sa stinga pre totă Unguri. Multimea Româniloră urmândă reoa credință a impostorulă, lă petrecă, pre dănsulă seă pre emisariulă seă Closca, cătră Alba-Julia, pân la satulă Curechiă. Intr'aceea însă, substitutulă v.comite ală Zarandului, aflândă de consiliile si miscările Româniloră, espedi de îndată pre subprefectă Gal si Nalaczi, împreună cu siese soldată, ca să prindă pre impostorulă seă pre emisariulă lui; si intru adevără că si prinseră pre impostorulă; dar sâriindă îndată multimea Româniloră, lă smulseră din mânilă soldatiloră si lă elibera-

ră, uciândă pre subprefectă, si bătendă reă pre soldată. Dela acăstă ucidere datéză crudimile: Români, nerăbdători, părăsindu-si acumă drumulă la Alba, incepă a-si versă totă furia asupra Unguriloră.

La 2 nouemvre dă năvală asupra satulă Cristioră, si ucidă pre totă Unguri de acolo apucându-i in casele loră; si anume, uciseră: pre Gavril, Ioan, Samuel, Andreiă, Toma si Adamă Kristori, pre vėduva lui Andreiă Kristori cu trei copă, pre vėduva lui Michaiă Kristori cu doi copă, pre subprefectulă Michaiă Pokol, pre soă paroculu protestantă cu doi copă; si prădară tôte bunurile loră. Sub aceste turburări, pre fiiă ucisulă subprefectă Michaiă Pokol, incontra dreptulă natură, mai ântăiă o botezară cu de a sila in legea grecescă, si apoi o măritară după ună Romănu din Cristioră.

Totă intru acea di, astă cėtă de Romăni trecă la Bradă. Unguri, luândă scire de amenințătoră loră apropiare, vioră să scape in turnulă beserecei protestante; dar Romăni sacrilegi, spărgendă usiele beserecei, se

sioni addictorum, verum Valachi templi quoque ianuis sacrilege effractis, turrim conscenderunt, indeque detractis refugientibus, potiores eorum trucidarunt, nec nisi infantibus uxoribusque quorundam trucidatorum Hungarorum per Valachos, ea quidem lege vitae gratia facta est, ut Graecam non Unitorum religionem suscipiant. Quidam, partim Romano-Catholici, partim Helveticae confessioni addicti, sub comminatione mortis, cogentibus Valachis, iuxta ritum Graecae religionis non Unitae

Die 4^a mensis Novembris baptizati sunt. Nomina autem occasione hujus Ianiensis in possessione Brad interfectorum Hungarorum haec sunt. Nicolaus et Iosephus Brady, ille Supr. Iudex Nobilium, vidua Alberti Ribiczey, Moises Nemes, cum filia, Michaël Szombati, commissarius, parochus H. C. Ex Ianiensis vero Bradensi die 2^a 9^{br} ad silvas evaserant: L. Magister H. C., quidam sacerdos catholicus, Iosephus Kis, Stephanus et Georgius Anka, Iohannes Nemes, cum duobus filiis minorennibus, quibus Valachi sub conditione suscipiendae Graecae Religionis Non-Unitae, gratiam vitae appromiserunt, quo promisso pellecti sunt ad propria domicilia; sed Valachi innox mentita

fide eosdem incaptivarunt, adque pontem fluvio Körös impositum 3^a 9^{br} eductos, ne minorennibus parcendo. modis de industria adhibitis, singulos eosdem ibidem interemerunt.

Post peractam Ianiensem Bradiensem, vespero diei 2^{dae} 9^{bris} bipartito agmine devolarunt Valachi ad possessiones Ribicze et Michalercz. In possessione Ribicze potiores Hungarorum, aedibus Iosephi Ribiczey, antea Regii Perceptoris, inclusos, igne aedificiis imposito, expugnarunt, trucidarunt. Ex eadem vero possessione Ribicze, tum et postea, durantibus his turbulentis, interfecti sunt Hungari, ex utroque sexu, Gabriel et Stephanus Ribiczey, huiusque uxor, cum consanguinea puella Susanna, Iuliam, quam vivam inhumatam fuisse, terramque corpori levius impositam, post inhumationem vivo corpore movisse perhibetur, vidua Francisci sen. Ribiczey, puella Alexandri Ribiczey, Iosephus Madoczay V. Iudium, Aaron Nemes cum uxore et tribus liberis, Sigismundus Balogh cum uxore, Ladislaus senior ac junior Nemes, Emericus Nemes, qui semi vivus inhumatus est, ejusque Emerici Nemes uxor, Iosephus Bialis, Alexander Bialis cum uxore, uxor Francisci Nemes, Benja-

sură în turnu, si scotiându-l de acolo, pre cei mai de frunte 'i uciseră; numai pre copiii si femeile unora din cei ucisi 'i ertară cu viața, dar si pre acestia numai sub condițiune că, voră priimi legea grecăscă-neunită. Unii dintr'insii, parte catolici, parte protestanti, cu amerintiări de morțe, fură botezați,

La 4 nouemvre, in legea grecăscă. Numele Ungurilor celorlu ucisi cu ocaziunea acestui măcelu din Bradu, sunt: Nicolaș si Iosif Bradi, celu d'ântăiu jude supremu, vėduva lui Albertu Ribiczei, Moise Nemes cu fiă-sa, Michaiu Szombati comisariu, si paroculu protestantu. Din acestu măcelu dela Bradu, scăpaseră cu fuga la pădure, la 2 nouemvre, unu preotu catolicu, dascălulu reformatu, Iosifu Kis, Stefanu si Giorgiu Anca, Ioan Nemes cu doui copii minori, cărora Romănil le promisera ertarea vietii, sub condițiune că voră priimi legea grecăscă-neunită. Amăgiti de asemenea promisiune, Ungurii se întorseră a casă; dar Romănil mincinosi, călcându-si credința, 'i prinseră indată, si ducându-l la podulu de preste Crisiu, nici pre minori măcaru nu-l ertă-

tară, ci-l uciseră acolo pre toti in felurite moduri.

După măcelulu dela Bradu, in sėra de 2 nouemvre, Romănil împărțindu-se in două cete, se repediră asupra satelor Ribitia si Michaileni. In Ribitia, năvălind asupra caselor lui Iosifu Ribiczei, fostu perceptoru regescu, unde se retrăseseră cei mai de frunte Unguri, le deteră focu si-l uciseră. In Ribitia, atunci, cumu si mai in urmă, sub cursulu acestor turburări, mai fură încă ucisi Unguri de ambe sexele, Gavril si Stefanu Ribiczei, si soția acestui din urmă, impreună cu sora Susana, despre care se dice că o-ară fi ingropatu de via, si acoperindu-o mai usioru cu pământu, ar fi miscatu încă cu trupulu in mormentu si după ce o ingropară; vėduva lui Franciscu Ribiczei bătrănu, copila lui Alexandru Ribiczei, Iosifu Madocsai subprefectulu, Aron Nemes cu soția si trei copii, Sigismundu Balog cu soția, Ladislaș Nemes bătrănu, si Emericu Nemes pre care 'lu ingropară jumătate-viu, soția acestui Emericu Nemes, Iosifu Bialis, Alesandru Bialis cu soția, soția lui

min Nemes cum uxore, Martinus Nagy, uxor Petri Nagy, Francisci Horvat cum filia, Emericus Orban, cum genero et unica filia; provisor Gabriel Ribiczey conditione libertinus, natione Hungarus; cantor H. C., scriba perceptor Iosephus Salay, Iosephus Asztalos, conditione libertinus, natione Germanus.

In possessione vero Michalercz occiderunt Ladislaum Csiszar; filia defuncti vice-comitis Pauli Hollaky ea lege vita relicta est, ut ad Graecam non Unitam religionem trans-eat, hujus tandem religionis ritu ter baptizata est.

In oppido Körös-Banya interfecerunt Georgium Szentkiralyi procuratorem, et Georgium Kis cum uxore; in possessione Luncos interfectus est provisor C. D. Francisci Gyulay Generalis, Ioannes Gentsi. Interfectorum vero praescriptorum pari furore expulsi et destruxerunt omnes curias atque cujuslibet nominis possessionaria aedificia in possessionibus Brad, Ribicze, Mihaleni, Lunkai, Ocs, Atsova, Acsuesa, Pleskucz, Trestina, Nagy et Kis Halmagy, existentia, abstuleruntque ex iisdem cuncta possessorum bona faciliore manu mobilia.

Franciscu Nemes, Véniaminu Nemes cu soția, Martinu Nagy, soția lui Petru Nagy, si Franciscu Horvath cu fia, Emericu Orban cu ginerele si unica fiică, provisorulu Gavril Ribiczei, de conditiune libertinu, de natiune Ungurü, cântăretilu beserecei reformate, secretariulu Iosifu Szalay, Iosifu Asztalos, de conditiune libertinu, de natiune Germanu.

Eră in Michăileni uciseră pre Ladislaü Csiszar; pre fia mortulu vice-comite Paulu Hollaky o lăsară in vietiă, sub conditiune ca să trecă la legea grecăscă neunită, deci o botezară după ritulu acestei legi, cufundându-o de trei ori in apă.

In opidulu Baia-de-Crisiü, uciseră pre Giorgiü Szent-Kiralyi procuratorulu, si pre Giorgiü Kis cu soția. In satulu Lunca pre provisorulu domnulu conte Franciscu Gyulay generalulu, si pre Ioan Gentsi. Cu aceeași furiă stricară si prădară tôte curtile si zidirile celorü ucisi in Bradu, in Ribitia, in Michăileni, in Lunca in Ociü, in Acua, in Acutiua, Plescutia, Trestia, in Hălmagiü si Hălmăgelü, luându cu sine tôte lucrurile ce se puteă transportă mai usiorü.

In oppido Körös-Banya contra Religiosos quoque Patres Ordinis Sancti Francisci Bulgari saevierunt, Religiosique Patres omnes, unico solum in residentia relicto, qui postea per Valachos graviter verberatus est, fuga vitae suae consulere coacti sunt, ibidemque Basta, et sepulchra locaque mortuorum manu sacrilega aperuerunt; proximo praeterito anno conditum D. Ladislai Marijassy, dum vixisset, sepulchrum violarunt, ut nulli usui esse possit; diffractae B. Virginis Mariae imagines, exclamaruntque, ut R. Virgo, Hungarorum Patrona, nunc Hungaros suos adjuvaret; hostias consecratas, ad pavimentum coniectas, pedibus conculcarunt; item apud Helveticae confessioni addictos, spurcitate in sacrum calicem deposita, inclamarunt, Eam esse Hungarorum Encharistiam.

Eadem barbara Gens Valachorum, per occasionem harum turbulentiarum, ex curia Lunkaensi Comitibus Francisci Gyulay Generalis, duas puellas honesto ac nobili loco natas, minimeque florem aetatis assecutas, exemplo Baroaro, unam quidem, ablicentiatu cuidam militi valacho, aliam pariter Valacho, incolae Loncajensi, invitas matrimonio junxe-

Totü cu asemine crudime se purtară in Baia-de-Crisiü si incontra Părintilorü Franciscanü Părintii se vëdiură nevoiti a fugi cu totiü, lăsându in mănăstire numa pre unulü singurü, pre care apoi Românii 'lu bătură forte reü. Deschiseră cu mână sacrilegă mormintele celorü răpusati; stricară si mormentulu ce si-lü făcuse încă in vietiă D. Ladislaü Mariassi cu unü anü mai naunte, asiă încätü acumü nu mai pôte fi de vreunü usü; stricară icónele Fericitei Vergurei Mariei, strigându ca, Fericita Vergură, Patróna Ungurilorü, să vină acumü si să ajute pre Unguri; Sânta Cuminecătura o aruncară la pământü si o călcară in picioare; la Reformati se spurcară in sânțulu potirü, si strigară: Êtä acésta e Cuminecătura Ungurilorü.

Astă barbară ginte a Românilorü, cu ocasiunea acestorü turburări, pre două copile nobile din curtea comitelui Franciscu Gyulay generalulu, copile neajunse încă in flórea etàtiü, le măritară cu fortia, ca la barbari, pre una după unü Românü, soldatü congediatü, pre cea-laltă deaseminea după unü Românü din Lunca; mai in urmă apoi scăpară cu

runt, qvae tandem manu militari ab inhumano illo matrimonii supplicio liberatae sunt.

In oppido Kőrös-Banya honesto loco nata vidua Iohannis Gál exordio turbulentiarum ad possessionem Kureti occisi V. Iudlium, perinde invita, post puerperium duabus hebdomadis matrimonio juncta, indeque manu militari emancipata est. His et aliis multis, qvae digne haud describi possunt, in Circulo Zaradiensi per gentem Valachorum patratiss,

Die 4^a 9bris eruperunt Valachi, ex circulo Zaradiensi in circulum seu antiquum Cotum Hunyadiensem. Incolae Valachi, jam ante per emissarios ad societatem expeditionis contra Hungaros susceptae invitati, libenter socias manus junxerunt, indeque factum est, quod rebellium numero per incolas locorum Valachos libenter semet associantes aucto, ubique eodem tempore plura loca caede, incendio et latrocinis corruperint, initio vero depopulationis, praedarumque, a possessione Branciskis facto, in circulo Hunyadiensi, cis et trans Marosiano, in districtuque Hodsztag, paucis locis exemptis, castella, curias nobilitares, do-

mosque parochiales, templa, oratoria religionum, a Graeca Dis-Unita religione diversarum, desolarunt, destruxerunt, familiarum archiva violarunt, literalia instrumenta dislocarunt et annihilarunt, multum auri et argenti in pecuniis et rudi metallo, aliasque res speciales abstulerunt, cellaria, granaria, corbes evacuarunt, ita quidem, ut nunc in curiis et locis parochiarum, in templis, cimiteriis, horror, silentium, vastitas, rerum ablatarum vestigia, solaeque aedium rudera, et nihil aliud cerni possit; complures spoliatorum nudipedes, nudo capite, semiindutivae, ex periculo vitae diffugientes, vix ad tegendam corporis verecundiam a proximis vestes: coquisiverunt, et panem quoque multi ex charitativo proximorum subsidio acquirunt; cum vero ipsimet spoliati priorum damnum consignationem ex rei veritate indulgente Excellentia Vestra suo tempore individualiter exhibituri sint: nunc supplici huic libello pro praeliminari dumtaxat idea, Specificationem desolatorum castellorum, et curias domorum parochialium ac templorum, cum nominibus

puterea militiei din supliciuľ acestei neome-nóse căsătorii.

Totú asiă căsătoriră cu fortia in Baia-de-Crisiú, la două septemăni după ce a născutú, pre nobila veduvă a lui Ioan Gal, subprefectul pre care 'lú uciseseră la Curechiú cu inceputulú turburărilor; pre acésta încă militia o scăpă in urmă din astă silită căsătorie. După aceste, si alte asemină fărădelegi, cari nici se potú descrie intr'unú modú cuviinciosú, ce au comisú Românii in cerculú Zarandului,

La 4 nouevre, năvăliră din cerculú Zarandului in cerculú adecă vechiulú comitatú alú Hunedórei. Locuitorii Români de aici, invitati de mai nainte prin emisari, ca să iea parte la acéstă espeditiune in contra Ungurilor, se insociră bucurosi; si crescendú astfel de bună voie numărulú rebelilorú, incepură de o dată in mai multe locuri, omorurile, aprinderile si lotriele. Astfelú, incependú prădătiunile dela satulú Branicica, desolară totú tînutulú Hunedórei, dincóce si dincolo de Muresiú, si cerculú Hatiegului, afară de pre-puşine ocuri, stricandú toate castelele si curtile no-

bililorú, casele parochiale si beserecele si capelele religiunilorú deosebite de religiunea grécă-neunită, sparseră archivele familiilorú, rupseră si nimiciră toate documentele si chărthiele, răpiră multú aurú si argintú, in bani gata si in metalú crudú, desiertară celariile si grânariile, asiă încatú, in locurile unde era mai nainte curtile nobililorú, si casele parochiilorú, si besereci si cemetirie, astăzi numai tăcerea, pustietatea si orórea domnesce, nici se mai vede altú ceva, afară de ruinele edificiilorú; multú din cei despoiatú, scăpandú din pericolú vietii, desculti, cu capulú golú, si mai desbrăcatú, de abia 'si putură acoperi trupulú cu haine imprunutate dela altii, multú si pânea de toate dílele si-o câscigă dela bună-vointia si iubirea de aprópelui. Dar fiindú că cei prădatú vorú să infăcisieze ei singuri, la timpulú seú, cu voia Escelentiei Vóstre, o insemnare adevărată de toate daunele ce au suferitú: noi, pre lângă acéstă de faţie rugămintă, găsirămú cu cale de a vë asterne cu umilintia, in alăturata tabelă lit. A, o specificatiune de castelele si curtile nobilitare, de curiele caselorú parochiale si ale beserecelorú, prădate si stricate, impreună cu numele pro-

possessorum et reliquorum in Tabella sub Litera A. demisse advolvendam censuimus.

Interim in circulo Hunyad occisorum Hungarorum nominibus isthic subnexis Ladislaus Krajnyak Ilicensis cum matre uxore et septem liberis, parochus H. Confessionis Iliciensis cum uxore et filio, Alexandri Bar uxor Gurahadiensis cum filio in lecto puerperii cum duabus prolibus, Ladislaus Galfy commissarius, Emerico Gudiciană cum unica filia, Sigismundus Balog, vidua Georgii Nandra, Iohannes Kovats, Bilszskörensensis Iohannes Maguliczky et filius, Stephanus Kolontze, Alexander Nagy, Iohannes Toth, filia in capillis constituta, Iohannes Lörincz, Ladislaus Varady, vidua Ladislai Buda cum filia, qui praescripti occisi sunt in possessionibus Solymos, Bereczkö, Hauro, Babolna, Bokay, Daraszava et Illye.

Nefandorum autem praedictorum actuum causas pro homagiali illa, qua in summum terrae Principem ferimur fidelitate, ut sincere detegamus, praesentes circumstantiae exposcunt.

Bene notum est, in corpore humano,

morbos gravissimos non subito exoriri, sed malos humores sensim colligi, et cum in maiori quantitate jam adessent, tum primum morbum erumpere, aegroque corpori mortem inferre.

Ita se res habet etiam in corpore publico, turbatio tranquillitatis publicae, quo morbo nihil peius esse potest, non subito, sed sensim vires colligit, fomentaque sibi, quos ad in apertam flammam eruperit, per longiutempus adqvirit.

Causae remotae sunt: Plebs Valachica jam a pluribus seculis, tam sub Regibus Hungariae, Principibus item Transilvaniae, quam sub svavissimo Austriacae Domus Regimine, partim Fisco Regio Transylvanico, partim Nobilitati Hungaricae subdita erat; nunquam tamen a tot seculis eidem in mentem venit, ut generalem, prout nunc factum, excitaret tumultum. Fuerunt tamen difficillimae in provincia hac circumstantiae: propriis bellis involuta erat, saepe fame premebatur, militia regulata carebat, quae sub Principibus Austriacis ad propulsandum externum hostem educebatur, quod proxime in septennali bello Borussico contigit; nunquam tamen plebi huic

prietariloră, spre a vĂ pute face si pân atunci o idee preliminară despre adevărul lucrului.

Intr'aceea, pre lângă numele Ungurilor celoră ucisi in cerculă Hunedórei, să se mai adaoge: Ladislău Crainică din Ilia, cu muma, soția si siepte copii, paroculă reformată din Ilia, cu soția si fiulă, soția lui Alesandru Bar din Gura-sada, ce se află in patulă nascerei, impreună cu doi copii, Ladislău Galfi comisariulă, vĂduva Emerică Gudici cu unica fiă, provisorulă Tompos din Sântă-Măria-de-pĂtră, Sigismundă Balog, vĂduva lui Giorgiă Nandra, Ioan Kovacs, Ioan Magulicki din Birsău cu fiulă, Stefană Kolontze, Alesandru Nagy, Ioan Toth cu fia, Ioan Lörincz, Ladislău Varady, vĂduva lui Ladislău Buda cu fia: toti acestia de mai susă fură ucisi in satele, Sioimusiă. Birsău, Hărău, Băbălăna, Bocăintia, Gura-sada si Ilia.

Impregiurările in cari ne affămă, ceră ca să vĂ descoperimă causele acestoră fără-delegi, cu tĂtă sinceritatea, si cu tĂtă credintia omagiale ce suntemă datoră cătră principele tiei.

Este cunoscută cumă in trupulă omi-

nescă bólele cele mară nu nască de odată, ci mai ântăiă se stringă cu incetulă umorile cele rele, si numaă după ce se adună într'o cătime mai mare, atunci bóla erumpe, si aduce mărte corpulă slăbită.

De asemenea si in corpulă socială, turburarea liniscei publice, bóla decâtă care nu pĂte fi alta mai mare, nu erumpe de odată, ci mai ântăiă si-adună cu incetulă puteră, si-si căscigă nutrimente timpă mai îndelungată, până ce apoi erumpe in flacări apriate.

Causele mai depărtate ale răscólei sunt. Poporulă română de mai multă secolă încóce, atâtă sub regiă Ungariei, si principii Transilvaniei, câtă si sub blândulă guvernă ală casei austriace, a fostă supusă, parte fisculă regescă ală Transilvaniei, parte nobilimei unguresci, si nici odată in cursă de atâtă secolă nu i-a trecută prin minte, ca acumă, să facă o răscólă generale. Si cu tĂte acestea, astă tiĂra s'a aflată de multe ori in impregiurări fĂrte grele, a fostă înveluită in resbele interne, fost'a adesă asuprită de fĂme; tiĂra nu aveă őste regulată; őr sub principii austriaci őstea se scoteă asupra inamiculă dinafară, precumă se întemplă mai de curĂndă in resbelulă celă de siepte

Valachicae temeritas haec in mentem venit. Qvo modo nunc evenire potuerit, ut aliquot legionibus regulatis in provincia existentibus, pluribus item confinariis militibus ad limites provinciae arma ferentibus, recte nunc sub potentissimi, optimi et prudentissimi Principis, cuius praecipuae curae est, felicitas populi eidem subjecti, Imperio, tam nefandi sceleratique eveniant casus? tanta seqvatur depopulatio, qvantam nec Turca, nec Tartary in hac provincia peregerunt? Ejus rei causae sincere detegendae sunt, videlicet.

Plebs Valachica omni moralitate caret, nullam justī aeqvique habet cognitionem, domestica ejus educatio est perversa, christianae religionis principia, non ut ipsa, sed nec Popae ejus sciunt, qvi, si subscribere, legere, sacra decantare noverint, sufficiens ad Presbiteratum commendatio est. Valachi majus scelus esse credunt, jejuniū frangere, qvam hominem occidere; juramenta huic solum se obstrictos esse putant, qvando sponte sua, nec alio jubente juraverint, sibi juramentum a civili magistratu injunctum licite violari credunt; mala qvaecumqve in hac vita perpetraverint,

si ea in hac vita ulta haud forent, in vita futura ultorem neminem credunt neqve timent: Popas enim precibus suis vulgo Szerendar dictis, eosdem ex inferno etiam eliberaturos credunt. Dies festos, qvos habent innumeros, non pro exercitio pietatis, verum pro otiosa, a laboribus, sed non a sceleribus abstinencia, observant. Tam perversis moralibus principiis imbutus, tum solum mali aliquid non facit, dum timet se in malitia a magistratu deprehendendum et puniendum. Majores nostri, ubi plebis hujus advertissent indolem, eandem severissimis legibus in regni comitiis institutis, quae Approbatarum nostrarum Constitutionum Partis 3^{ae} Tit. 43°, aliisque locis insertae sunt, in obsequio et officio continendam censuerunt, gravissimis poenis statutis, tam contra singulares malefactores, qvam contra pagos in communi delinquentes.

Non diffitemur, Excellentissime Domine, prioribus saeculis, et nostris etiam temporibus, latronum catervam 400 et plures latrones constituentem, in sylvis, quae provinciam hanc undiqve cingunt, latitasse, domosqve Nobilium, et ditiorum etiam Valachorum invasisse; ve-

anī cu Prusiī: si cu tōte acestea, poporulū românū nicī prin gândū nu i-a trecutū vr'odată asemenea cutzare. Cumū a pututū dar să se' întemple acumū, lucrulū atātū de scelerate, si atâte prădătiuni, câte n'au mai făcutū in acestă tiéră, nicī Turculū nicī Tătarulū, acumū cândū in tiéră se află vr'o câte-va legiuni regulate, si atătia grănicerī, chiarū acumū, sub guvernulū celū mai putinte, mai bunū si mai întieptu principe, care nu are altă grijă afară de fericirea poporului seū? Causele acestuī lucrū e neapăratū a se descoperi; si anume:

Plebea română e lipsită de tōtă moralitatea; ea nu are nicī o cunoscintiă despre ceea ce e dreptū si legiuitū; crescerea domestică a Românilorū e perversă, principiele religiunei crestine necumū să le cunōscă ei, dar nicī popiī lorū nu le cunoscū, cariī dacă sciū a se subserie, a ceti si a cântă cele beserecesci, se credū de ajunsū recomandatī pentru preotīă; Româniī credū că e mai mare fărădelege a nu postī, decâtū a ucide omū; prin jurământū numai atuncī se credū legați, cândū jură de bună voiă, ér nu din poronca altuia; pentru aceea, jurământulū datū de ma-

gistratulū civilū, credū că 'lū potū violă fără de păcatū; ver-ce rele să facă in lumea acēsta, dacă acelea aū rămasn nerēsbnate in viētiă, după mōrte nu se mai temū de nicī o pedēpsă, crediēndū că popiī, prin rugătiunile lorū, care se chiamă Sărindariū, aū să-ī scape si din iadū; serbătorile, care la ei sunt nenumērate, nu le observă spre a face fapte bune, ci spre a se abstinē de lucru ér nu de fapte rele. Celū ce e imbuibatū de principie morale atātū de perverse, numai atuncī se feresce de a face reū, cândū se teme că dregătorulū 'lū va prinde si-lū va pedepsi. Părintiī nostri, observândū natura acestuī poporū, judecară că numai prin pedepsele cele mai aspre 'lū vorū putē tinē in ascultare si supunere, pedepse ce si instituiră apoi in adunările tierei, precumū se vede din partea 3, art. 43, si alte locuri ale *Aprobatelorū Constitutiuni*, nu numai asupra singuratecilorū făcētori de reū, dar si in contra satelorū culpabili, in comunū.

Nu negămū, Escelentiă, că si in secolii trecutī, precumū si in timpulū nostru, se află in codrii ce incingū tiéra nōstră de tōte părțile, cete de hoti, in numărū de câte patru sute insi si mai bine, cariī năvăliă si prădă

rum ubi illi intercipiebantur, secundum Legis rigorem, per magistratum civilem, cujus eo tempore authoritas erat summa, pro gravitate criminum poena etiam exasperata, in exemplum aliorum castigabantur.

Magna item erat dominorum terrestrium, in sibi subjectos authoritas; hi enim Ius Gladii habentes, in foris Dominalibus, instituta in sceleratos actione, reos puniebant.

Sapienter id omnino a majoribus nostris factum: olim enim Dominus terrestris tantum ajebat in circulo aliquo, quantum subalternus officialis in legione, excessus minores puniebat, et de majoribus solum ad officiolum referebat. Solis his legibus, et hac agendi methodo evenit, ut per plura saecula svavissima pace ingenui charae nostrae patriae frueremur, neque ulli in mentem venerit, ut suos subditos in Transylvania timeret.

Cura majorum nostrorum erat, externum hostem propulsare, et illum timere, imo Hun-

garus Hungarum magis persequeretur, et persecutus, ope Valachi sui subditi se tuebatur; turbulentissimis temporibus, Turcis scilicet, vel Tartaris, Transylvaniam invadentibus, coram fidei Valacho, res terrae infossae et absconditae, restituta pace, domino suo reddebantur; nunc vero ab eo, quem a pueritia dominus educabat, perditus et occisus est.

Qui igitur id factum? Unde tanta mutatio? Mediis illis, quibus provincia haec in pace conservata fuit, nunc haud exhibitis, quid mirum, si tanta secuta sit rerum conversio? Media vero illa plebem in officio conservandi, erant officialium et dominorum terrestrium authoritas, sed nunc utrorumque reverentia, apud plebem ea ratione evuluit, quod et officiales et domini terrestres, licite, et impune a plebe accusantur, investigationes decernantur, peraganturque, nunquam tamen decidantur: prout etiam in hoc Cotto contra circuli Zarand officiales peracta investigatio haeret adhuc in suspensio; ita investigatio contra turbatores arendatorum fiscalium in dominio Zalathensi

casele nobililoru, ba si ale Românilorû mai avuti; însă, îndată ce se prindea unii ca a-cestia, se si pedepsiă de cătră dregătoria civile, care pre atunci se bucură de mare autoritate, după totă rigorea legii, si cu pedepsă înăsprită după mărimea crimei, spre a fi de exemplu si altora.

Proprietarii încă aveă atunci mare autoritate înaintea supusilor sei, pentrucă se bucură de dreptul sabiei, si cercetă si pedepsiă pre culpabili in forurile lorū dominale.

Intru adevăr cu multă intieptiune se făcuse acêsta de cătră părintii nostri, pentrucă mai nainte unū proprietariū atâtă putere aveă într'unū cercu, câtă are unū ofieru subalternu într'o legiune; vinele mai mici le pedepsiă elu singuru, si numai despre cele mai mari raportă la dregătorii. Numai cu asemeni legi, si numai intru acestu chipu s'a întemplatū, ca nobili de acêsti iubite patrie să ne bucurăm in cursu de mai multī secolī de cea mai dulce pace, nici că-i trecea cui-va prin minte de a se teme de supusii sei in Transylvania.

Grija mai marilor nostri eră, cumu să gonască pre inamiculū dinafară: numai de a-

cesta purtă frică; ba mai multu persecută Ungurul pre Unguru, si celū persecutatū se apără cu ajutoriul Românilui, supusulū seu. In timpuri turburate, cându cu invasiunile Turcilor si ale Tătarilor in Transylvania, lucrurile ingropate si ascunse in pământu înaintea credinciosulū Românū, după restabilirea păcii se aduceă înderētu domnului seu; ér astădi domnulu fū perdutū si ucisu de acela pre care lū crescuse din copilaria sa.

Ei bine, cumu s'a întemplatū acêsta? de unde atâtă schimbare? De ôră ce midlôcele, prin cari se păstră pacea acêstei tieri, astădi nu se mai întrebuietăză, ce mirare de atâtă schimbare a lucrurilor? Midlôcele prin cari poporul mai nainte se tineă in supunere, eră autoritatea dregătorilor si a proprietarilor; ér acumū autoritatea si a unora si a altora astfeliū a cădiutū înaintea poporului, încătū dregătorulū si proprietariulū se acasă de cătră tieranū fără témă de pedepsă; la acusatunile tieranului se rânduescū si se facū cercetări, fără să se decidă apoi v'odată; asiă, de exemplu, cercetarea făcută in acestu comitatū in contra dregătorilorū cercului Zarandū, stă încă suspinsă; de asemenea, in urmarea

instituta nunquam decisa est. Unde laesis officialibus honor nunquam restituitur, nec indebite accusantes puniuntur.

Qva ratione, officialium, et dominorum terrestrium quoque autoritas ne pessumdetur, Sua Majestas Sacratissima, in clementissima sua ordinatione regia, ad Excelsam Cancellariam Hungarico-Aulicam et ad Excelsum quoque Gubernium Regium, de modo regulationis objectorum politicorum recentissime edita, sapientissime cavit, ne ullus supplex libellus acciperetur, qui non quorum inferiora dicasteria transisset. Ante vero praesentis instituti publicationem praevis libelli, aut Augustae Aulae immediate, aut Regio Gubernio porrigebantur. Illi, quamvis nulla suffulti fuissent proba, et simplex modo expositio (ita ut ille, cujus nomen subscriptum esset, saepissime negaverit se supplicem libellum porrexisse); simplex tamen expositio, quamvis falsissima deprehensa fuerit, nulla nihilominus falsum accusatorem poena subsequebatur: qva etiam ratione tam dominorum terrestrium, quam etiam officialium comitatensium autoritas labefactata est.

In statu militari accusatio solidasque

subordinationis, eo vel maxime censetur, quod quia impune justus accusari non potest, injuste nemo accusare audeat; sanctimoniamque disciplinae militaris conservat summum illud interdictum, ne miles officiali obloqui, vel contra eum gliscere audeat.

Praevio modo, politici magistratus auctoritate sensim sensim labefactata, id unum adhuc superfuit, ut rustici metu rigoreque legum in officio continerentur; verum posteaquam advertissent voluntarios homicidas, incendiarios, domorum depraedatores, si intercepti etiam, convictique fuissent, secundum legum severitatem haud puniri; sed poenam mortis, fundamentalibus patriae legibus, temperamento nationum per majores patresque nostros accomodatis, contra ejusmodi delinquentes statutam, nunc in captivitatem temporaneam commutari,

Impunitate mitigationeque poenarum crevit audacia. Tot malefactorum in carceribus detentione factum est, ut carceres comitatus captivos haud caperent, nulloque superexistente loco, ubi detineri, et post moram coerceri possent, criminum minorum rei dimitterentur, ne ad majora mala prorumperent.

cercetăreî făcute în contra turburătoriloră a-rendasiloră din domeniulă Zlatnei, nici pân astăzi nu s'a datu vr'o decisiune. Astfeliu, o-nórea vătămătă a dregătoriloră nici odată nu se repară, nedreptăi acuatoriloră nu se pedepsescă.

Vădiendă acestă scădere a autorităti dregătoriloră, si a proprietariloră de mosii, maiestatea sa împăratăscă, prin îndurata sa ordinațiune, dată acumă de curēdu cătră cancelaria ungurăscă de curte si cătră innaltulă guvernă regescă, despre modulă regulării obiecteloră politice, cu întieieptiune a poroncită, ca, de aci înainte, să nu se mai primăscă nici o plângere care n'ar fi trecută pre la dicasteriele inferioare. Că-ci, înainte de acestă ordinațiune, se dă plângeră de a dreptulă la innalta Curte, sau la guvernulă regescă; si, de-si-ase-mină plângeră nu eră întemeiate pre nici o probă, ci eră numai simple espuneră, asiă încătă prăadese ori se întēplă că, celă subscrită, în urma negă că elu ar fi datu suplica: totusi, si după ce asemine simplă espunere se găsiă a fi mincinosă, mincinosulă acuatoru rămâneă fără de nici o pedepsă; etă cumă s'a slăbită autoritatea dregătoriloră de comitată si a proprietariloră de pământu.

În milițiă, subordinațiunea cu deosebire prin aceea se sustine, că nimene nu cutéză să acuze cu nedreptulă, nimene fără tēmă de pedepsă; santitatea disciplinei militare se mai conservă prin acea ordine severă, că soldatulă e oprită a răspunde ofițerului seă, si nu cutéză a suflă macară înainteă lui.

Slăbindă astfelă, cu incetulu, autoritatea dregătoarei politice, nu mai rămase altă modă de a tinē pre tierană în supunere, decâtă numai frica si rigórea legiloră; dar după ce ei observă, cumă ucigătoră cu precugetare, si incendiari si pradători de case, prinsă si convinsi, nu se mai pedepsescă după severitatea legiloră, ci că, pedepsă mortii, instituită prin legile fundamentali ale patriei, acomodate de părintii nostri după temperamentulă natiuniloră acestei tieră, acumă se schimbă în inchisóriă pre timpă mărginitu.

Cutezarea loră crescă si mai multă prin astă impunitate si usiurare a pedepseloră. Împlēdu-se inchisorile cu atâtă făcători de reă, nu mai eră locă unde să-i inchidă, si criminali mai mici se eliberă, ca să nu devină si mai rei; întēplatu-s'a si aceea, mai de multe ori, atâtă în acestă cercă, câtă si în alte co-

rent; imo tam in hoc circulo, quam etiam in aliis comitatibus saepissime evenit, ut multitudo captivorum, carceribus effractis, fugam arriperent; et si domum redire haud ausi, in domibus inter silvas sitis latitando, per latrocinia grassarentur; Leges vero criminales recentioribus ordinationibus, non tantum quoad personas singulares praevisio modo cum periculo publicae securitatis mitigatae, sed quoad communitates quoque non sine minore securitatis periculo alteratae sunt; lege namque antiqua Approbatarum Constitutionum Parte 3^a Titt. 41. Art. 10., cautum fuit, qualiter communitas in casibus communium criminum puniendi, quando Iudex et duo Iurati palo ingigendi sint?

Cujus antiquae legis verba haec sunt:
 •Ha vala melly falu vagy varosbeliek mezün
 •és erdön lappango latrokkal gazdalkodnak,
 •vagy azoknak kergetésére nem mennek, fel
 •nem tamadnak, tiz vagy több faluknakis fe-
 •löle hirt nem tenninek, a falu 500 forintal
 •büntetessék, a Biro pedig és polgarok, ha
 •rajtok mulnék, karoba veressenek». Verum novellaribus ordinationibus antiquus ille et salutaris comuniter puniendi modus abrogatus,

mitate, că multimea celoră arestată a spartă închisória si a fugitú, si dacă nu cuteză a se întorče a casă, se ascundeă pre la casele din păduri, si comiteă totú felulú de hoti. Eră legile criminală, precumú s'a disú mai susú, nu numai in privirea particulariloru s'aú imblânditú prin ordinationile mai nóuë, cu periculú securitătii publice; dar s'aú schimbatú si in privirea comunitătilorú, cu nu mai puținú periclu alú securitătii: că-cl, prin legea vechiă (Aprobat. Constit. part. 3, titl. 41, art. 10) se prevedeă, cumú să se pedepsescă comunitatea in casuri de crime comune, si cândú să se tragă in cěpă judele si doui jurati?

Etă cumú sună acea lege vechiă: •Dacă
 •óre-carl sătenl aú orășianl priimescú in gaz-
 •dă lotri caril se tinú prin păduri ori câmpii,
 •aú nu se scólă să mčrgă in góna lorú, nici
 •daú de scire despre acéstă la diece séú si la
 •mai multe sate: satulú să se pedepsescă cu
 •500 fiorinl, ér judele si juratil, fiindú cul-
 •pabil, să se pună in cěpă. Inasă. acestú ve-
 •chiú si salutarú modú de a pedepsi comuni-
 •tatea, se abrogă prin ordinationile mai nóuë,
 si se inlocui prin aceea ca, nu comunitatea

isque substitutus est, ut non communitas, sed coriphaei poena corporali puniantur.

Cum vero in gente Valachorum, ad excogitandas contra intentionem legis fraudes ingeniosa, vix aliquando coriphaei detegi possunt, delicta ea ratione publica plerumque impunita manent: jamque ad acqviendam impunitatem nihil libentius rustici accipiunt, quam ut delictum per multitudinem patratum fuisse dicant.

Cum enim recentioribus ordinationibus multitudo puniri nequeat, quod multitudinis factum efficitur manet impunitum. Praemissa vero legum mitigatio, recentioribus ordinationibus introducta, valent, valetque, inter nationes benemoratas, ubi etsi omnes bene eruditi non sint, singuli tamen clementiora Religionis principia sciunt, puerisque religio erga Deum, fidelitas erga terrae Principem, obedientia erga Magistratum, amor erga proximum, reverentia erga parentes, a teneris inculcatur.

Sed Gens Valachorum, ex commixtione Romanorum Coloniarum cum antiquis Daciae incolis propagata, naturaliter propendit ad furta, rapinas et homicidia; pueris in ipso fragmine lingua dimidiata verba tentantibus

ci corifeii să se pedepsescă cu o peděpsă corporală.

Dar fiindú-că gintea Romăniloru e fórte ingenioasă intru a fraudă intentiunea legel, corifeii de abiă se potu descoperi vre odată; si astfelú, delictete comune mai totu-d'auna rămănu nepedepsite; si acunu tieraniil, spre a rămăne nepedepsiti, nimicu nu priimescu mai bucurosu, decâtú a dice că, delictulu s'a comisú de cătră multime.

Că-cl, de óră ce, prin ordinationile mai nóuë, multimea nu se póte pedepsi; fapta, atribuiu-se multimei, rămăne nepedepsita. Dar astă imblândire a legiloru, introdusa prin ordinationile mai nóuë, póte bine să-si aibă loculú la natiunile cele civilisate, la carl desi nu sunt toti ómeni invětati, dar toti cunoscú principiele cele salutarie ale religiunei, si făcare din copilăria cresce in religiune cătră Dumne-dieú, in credintiă cătră principiele tie-rei, in ascultare cătră dregători, si in reverintiă cătră părinti.

Er gintea Romănilorú, fiindú propagată din amesteculú colonielorú romane cu vechil locuitoril al Daciei, dela natură e plecată spre furtisiaguri, răpiri si omucideri; pre copii încă

loqvendi consuetudo per enunciationem impuro-
rum vocabulorum procuratur; indeque sceleribus innutrita gens poenis captivitate vel periculum honoris inducentibus parum commovetur, nec nisi solo mortis supplicio adductus absterreri potest. Legibus vero Criminalibus enervatis, officialiumque auctoritate, quae legum praesidio conservabatur, labefactata, dominorum quoque terrestrium reverentia ea adhuc ratione eviluit, quod apud plebem Valachicam, in rebus illicitis valde credulam, mendaciorumque appetentissimam, vix non in omnium ore impie ac sacrilege contra haereditariam et congenitam Suae Sacratissimae Majestatis clementiam circumferri ab aliquo tempore inceperit, Suam Majestatem Nobilitatem Hungaricam ferre non posse, quo quidem commento nihil magis impium excogitari potuit.

Nihilominus inde arripuit occasionem Impostor ille Hora, persuadendi plebi commentum, a Sua Majestate sibi commissum esse, ut Hungaros per Valachos deleri ita quidem curaret, ne lapis super lapidem maneret.

Haecque praemissa, sunt causae turbulenti-
arum remotae.

din légănŭ incepŭ sã-ı invëtie a pronunție cu-
vinte necurate. O ginte, crescută astfelŭ in
fãrãdelegi, puținŭ se mescă prin pedepse
carŭ atingentŭ numai libertatea si onórea, nici se
inspãimentă dela fãrãdelegi prin vre o altă
pedepsă, afară de mórte. Cu slăbirea legilorŭ
criminala, slăbi si autoritatea dregătorilorŭ,
care numai in puterea acestorŭ legi se con-
servă; ér respectulŭ câtră proprietariŭ pãmên-
tului astfelŭ scădiu, încâtŭ, dela unŭ timpŭ
incóce, tieraniŭ românŭ, usiorŭ crediătorŭ de
tóte cele neertate, si lacomŭ de minciuni, purtă
din gură in gură, intr'unŭ modŭ impiu si sa-
crilegŭ pentru innăscuta si ereditaria clemen-
tiă a maiestătiŭ sale, cumcă maiestatea sa n'ar
puté suferi nobilimca unгурescă: născocire
decătu care nici că se póte inchipui alta mai
impiă.

Si cu tóte acestea, impostorulŭ acela de
HORIA, de aseminŭ născociri se folosi, cândŭ
făcu pre tieraniŭ să credă, cumcă maiestatea
sa l'ar fi incredintiati pre densusulŭ, ca să stingă
prin Românŭ pre toti Unguriŭ, astfelŭ încâtŭ
să nu rămână pétřă pre pétřă.

Si acestea de mai susŭ, sunt cauzele de-
pãrtate ale turburãrilorŭ.

Causa autem proximior modernarum tur-
bulentiarum fuit Arenda educillationis in do-
minio fiscali Zalathnensi, unde hic eventus
prodiit, scilicet.

Iu dominio Zalathnensi, Capitaneus qui-
dam Emericus Aron dictus, projectum forma-
vit, de augendis proventibus educillaribus, qui
ut ad 10, vel 12 augerentur millia, educil-
latio Armeno hujati Martino Bosuyák in A-
rendam elocata est; dominio vero Zalathnensi
in tria minora dominia distributo, fiscus regius,
ante arendam, in uno solummodo dominio
educillabat, educillatione reliquorum duorum
dominiorum in florenis 150, prout innotuit, do-
minii rusticis elocata.

Qui rustici, ad planum provinciae de-
scendentes, doliolis vino ac cremato repletis,
illud inter se ac urburarios distrahebant.

Sed Arendator praeattactus, post arendam,
in omnibus tribus dominiis ad educilla-
tionem praetendebat.

Incolae vero domini Zalathnensis, jam
tum autoritate officialium comitatensium et
montanisticorum quoque parum curata, con-
venticula primum inter se celebrant, mox duce
Hora, et aliis fiscalibus subditis, arendatoris

Er causa mai de aprópe fŭ arenda cãr-
ciumãritului in domeniulŭ fiscalŭ alŭ Zlatnei;
de aci s'a născutŭ rêscóla; si étă cumŭ:

In domeniulŭ Zlatnei, unŭ căpitanŭ, a-
nume Emericŭ Aron, 'si propuse să marescă
veniturile cãrciumãritului; decŭ, spre a le sui
la 10 sêu 12 miŭ, dete cãrciumãritulŭ in a-
rendă unŭ Arménŭ de acolo, Martinŭ Bosni-
acŭ. In sã, domeniulŭ Zlatnei fiindŭ împãrtitŭ
in trei domenie mai mici: innainte de arendă
fisculŭ regescŭ numai in unulŭ din acestea
cãrciumãriă, ér in cele-lalte dóuë domenie
cãrciumãritulŭ 'lŭ dă in arendă tieranilorŭ din
domeniŭ pre câte 150 fioriniŭ.

Tieranŭ, descindiendŭ la siesulŭ tieriei,
cu vase mai mici, pline de vinŭ si vinarsu, 'lŭ
desfăceă intre sine si altiŭ.

Er arendatorulŭ mai susŭ numitŭ pre-
tindeă ca, elŭ singurŭ să cãrciumãrescă in tóte
trei domeniele.

Locuitoriŭ din domeniulŭ Zlatnei, fiindŭ
pre atunci dejă cădiută autoritatea dregător-
ilorŭ de comitatŭ, si puținŭ considerată si a-
ceea a dregătorilorŭ montanistici, mai ântăiŭ
tînură adunări ascunse; preste puținŭ apoi,

vina, excussis doliis, effundunt, commissoque eodem actu comitatensibus et dominalibus officialibus inobedientes esse incipiunt, usque adeo, ut manu militari compesci debuerint, unoque non nisi coriphaeorum intercepto. HORA, videns se manus militari resistere imparem fuisse, qvaesivit sibi occasionem, ut cum multitudine grassari possit.

Intereaue contigit militaris Conscriptio, qvae immediata rusticanorum tumultuum per impostorem Hora excitatorum causa est.

Eadem vero militaris conscriptio, sine altissimis ordinibus, sineque interventu officialium suscepta, originem inde sumpsit, sequentique modo peracta est.

Ex pago Gonzaga, non procul ab opido Hatseg distante, mensibus Iulio, vel Augusto, proxime superioribus, insinuant se quidam apud Dnum Karp, Primae Legionis Pedestris Valachicae V. Colonellum, ea cum declaratione, quod illi militiam suscipere vellent. Eorum exemplo incolae quoque vicini pagi Valcher, eadem cum declaratione, eidem Dno V. Colonello, semet insinuarunt; quos tandem vix non omnium vicinorum incolae certatim secuti, plerique ex hoc comitatu, ad memoratum V.

Colonellum Karp, quidam vero ad militarem praefecturam Albo-Carolinensem, eodem fine concurrebant.

Cuius tam tumultuaris, spontaneique concursus causa fuit, non amor militiae; notum enim est ex multis praecedentibus exemplis rusticos Valachos, odio taedioque militiae, et ad evitandam militiam, occasione statutionis tyronum saepe proprium mutilavisse; sed ideo tam libenter certatimque concurrisse, quia occasione huiusmodi conscriptionis, nndiquaque acquisiverant spem, non tantum obtinendae libertatis ex statu iobagionali, verum retinendi quoque fundos, quos nunc possident, cum exclusione dominorum terrestrium, item alleviandae contributionis quoque.

Qvae erronea plebis repraesentatio, metusque inde seutarum turbulentiarum, post exordium conscriptionis, teste exemplo relationis sub N° 1 advoluto, per Tabulam Comitatus Hunyadiensis sub 19. mensis Aug. currentis anni 1784, pro congrua medela Excelso Regio Gubernio relata sunt.

Porro ingravescentibus turbulentiis ex militari conscriptione, atefato Regio Guber-

condusî de Horia si alti supusî fiscali, se apucară de sparseră butile cu vină ale arendatorului; după care faptă, începură a se arătă cu neascultare cătră dregătorii comitatului si ai domenului, astfel încâtă trebuî a-i supune cu putere militară, prindiendă însă numai pre unul din corifei. HORIA. care vėdiendă că n'a fostă in stare de a reziste puterei militare, cercă ocaziune de a se opune cu multi-meă.

Totă pre atunci se întemplă conscriptiunea militară, care e cauza imediată a răscólei de tierani atitiate de impostorulă Horia.

Er conscriptiunea aceea militară, întreprinsă fără ordină mai innalte si fără întrevinerea dregătoriloră, étă cumă a începută si cumă s'a făcută.

In lunele iuliă si augustă, mai multă locuitori din satulă Gontiaga, nu departe de Hatiegă, se infăcisiară la domnulă Karp, vice-colonelulă ăntăului regimentă română, cu dechiaratiune că si dănsi ară dori să se facă militari. Exemplulă acestora 'lă urmară si locuitori din vecinulă sată Vălcele, cu aceeasi dechiaratiune, si totă la același domnă vice-colonelă. Asemenea făcură locuitori din mai

tóte satele vecine, alergândă pre întrecute cu totiă spre acestă scopă la disulă domnă vice-colonelă, ér altiă la comanda militară din Alba-Iulia.

Er cauza pentru care alergă ei acumă la arme cu grămada si de bună voia, nu eră dóră amórea militiei, pentrucă se scie din mai multe esemple de mai nainte, cumcă tierani români urescă militia, asiă încâtă, cu ocaziunea recrutatiunei, se ciunthiă, numai ca să scape de óste; ci numai pentru aceea alergă ei acumă atâtă de voiosi si pre întrecute, pentrucă, cine scie in ce chipă, se impluseră de sperantiă cumcă, prin acéstă conscriptiune, voră scăpă nu numai de iobăgiă si de domni, dar voră căscigă si pământurile ce posedă acumă, si li se va usiură si contributiunea.

Astă inchipuire rătécită a tieraniloră, precumă si téma de turburările ce voră să nască de aci, se raportară, îndată la începutulă conscriptiunei, innaltulă regescă guvernă, spre a luă măsurile cuviinciose; precumă se vede din relatiunea, alăturată sub No. 1, a tablei comitatului Hunedórei, din 19 aug. 1784.

Turburările devenindă totă mai serióse din cauza conscriptiunei militare, la 23 ale

nio per Tabulam Comitatusensem 23ª repraesentatum exstitit, suis verbis, Tabula rem non exaggerat, sed ex rei veritate, Excelso Regio Gubernio, demisse repraesentat, turbulentiam plebis, ex conscriptionibus Hatsegiensi et Alba-Carolinensi, eo processisse, ut palam publice et ubique de incipiendis caedibus, rapinis, et incendiis loqvatur, jam officiales securitatem administrandi summum servitium amiserunt, in collectione contributionis, qvomodo procedendum sit, Regii Perceptores anxii haerent, summatim securitas publica ad eum articulum redacta est, ut nisi tempestive medela adhibeatur, parva scintilla magnum excitabit incendium.

Ad qvas Tabulae Comitatusensis repraesentationes, juxta exempla Decretorum 21 et 26 mensis Aug. exaratorum, sub N° 3 Art. 4 advolutorum, Excelsum Regium Gubernium, prout solet semper, provide Excelsam Armorum Praefecturam, pro desistenda militari conscriptione, qvae magnarum turbulentiarum causa esse inceperat, requisivit; item pro securitate publica, duas in hunc circulum centurias pedestres, totidemqve equestres, dislocari petiit. Advenientibus vero pedestribus

lunei tabla comitatului érášl insciintia pre inaltulu guvernú in următorii terminí: Tabla nu esageréză nimicú, ci, după adévêrulú lucrulú, cu supunere aduce la cunoscintia inaltulú guvernú, cumca turburarea născută din cauza conscripțiunei din Hatiegú si Alba, a ajunsú acolo, încátú acumú, tieranií vorbescú pre față, in publicú si pretutinde, despre inceperea uciderilorú, jafurilorú si aprinderilorú; dregătorii nu-sí mai potú impliní dregătoría; perceptorií regescí nu sciú cumú vorú stringe darea; cu unú cuvêntu, securitatea publică a ajunsú in asià stare încátú, de nu se vorú luà mësuri la timpú, din astă mică schintea are să se atitie unú mare incendiú.

La aceste relatiuni ale tablei comitatului, inaltulú regescú guvernú, precumú se vede din decretule sale din 21 si 26 augustú, alăturate sub No 3, art. 4, poftí îndatá pre inalta prefecturá de arme, ca să dea ordine sa inceteze cu conscripțiunea militară, care incepuse a fi causă de mari turburări; cerú totú de odatá, a se trimite in acestú cercú, pentru sigurantia publică, dóuë centurie de pedestri si alte dóuë de călăretí. Ajungêndú cen-

centuriis, iisdem praeponitur dominus capitaneus Richard, cum adjuncto ex parte provinciali Commissario Francisco Bodyo, qvi per pagos publicandum suscepit, conscriptionem militarem, velut sine altioribus ordinationibus susceptam, invalidam esse, plebique Valachiae, eadem occasione, subordinationem erga provinciales officiales, et dominos terrestres inculcavit.

Sed cum eandem publicationem ad sedandos plebis animos, spiritu obtinendae libertatis contra officiales provinciales, dominosqve terrestres, ex militari conscriptione, sine praescitu, sineqve interventu provinciali suscepta, armatos, parum valere, inio ex parte militari errorem ejusdem conscriptionis studiose reticeri, Ego Supremus Comes, in qvibusdam publicationum locis praesens, advertissem, haec omnia in repraesentatione sub N° 5 isthic adnexa Excelso Regio Gubernio sub 12 proximioris mensis 7^{or} retuli, iis precibus, ut inclutus status militaris in publicando conscriptionis errore, invalidationeqve, pro convictione plebis ad majorem categoream observandam compellatur; nec non, in hunc Comi-

turiele pedestre, comandantulú lorú, căpitanulú Richard, impreună cu orânduítulú din partea civile comisariú Franciscú Bodia, incepură a publică prin sate, cumcă, conscripțiunea militară, fiindú făcută fără poroncă mai inaltă, nu are nici o putere, si tieranií să fiă cu supunere cătră dregătorii civilí si cătră proprietarii de pământú.

Intr'aceea, eú, comitele supremú, fiindú insumí de față in unele locuri unde se făcú acéstă publicatiune, si băgândú de semă câtú de puținú folosescé spre a linisci inimele tieranilorú, cari eră imbuibate de spiritulu libertătií, si atitiate in contra dregătoriloru civilí si a proprietarilorú de pământu, din cauza conscripțiunei militare intreprinse fără scirea si fără intevenirea dregătoriei civilí; ba, ce e mai multú, observândú eú, cumú din partea militară se rêtace intr'adinsú erórea ce a comisú cu conscripțiunea: eú, prin relatiunea din 12 septemvrie, alăturatá aci sub No. 3, am adusú tóte acestea la cunoscintia inaltulú guvernú regescú, cu rugăminté, ca dregătoría militară să se indemne a ti cu mai multă franchetiă in publicarea erórei comise cu conscripțiunea, pentruca să se convingă tieranií despre acéstă

tatum cum Zarand unitum, pro conservatione securitatis, qvatvor centuriae pedestres, et una divisio equestris disponantur.

Ad quam meam propriam, subsecutasque in eodem objecto, Or. V. Comitit, et officiolatus, repraesentationes, tenore decreti sub 19ª proxime superioris mensis 8^{bris} emanati, hicque sub N° 6 advoluti, Excelsum Regium Gubernium, dignatum est gratiose rescribere his verbis: interpellatam fuisse Supremam Armorum Praefecturam, ut V.Colonellum Karp ad accuratorem ordinationum, cointelligenter ei datarum, observantiam inviare, eidemque qvalificativas ejusmodi responsiones interdicere; pro avertendis autem, qvae ex perduratione concitationis facile enasci possent, ingratit sequelis, qvatuor e regulata militia centurias pedestres et unam divisionem equestrem ad hunc cum Zarand unitum Comitatum, pro servandis hybernalibus stativis, commode disponere velit, ut ordinata militia, in iis, qvae ad militaria officia pertinent, objectis, immediate a suis praepositis dependeat; in iis vero, qvae ad sedandos plebis animos congrua erunt, momentis, cum officialibus provincialibus cointelligenter agat, atque unitis consiliis et auxiliis ad intercipiendos coriphaeos procedat; militiamque ad ea loca disponat, in qvibus magis necessarium erit.

telligenter agat, atque unitis consiliis et auxiliis ad intercipiendos coriphaeos procedat; militiamque ad ea loca disponat, in qvibus magis necessarium erit.

Circa exordium vero conscriptionis, saepe memoratus Dominus V. Colonellus à Karp, medio stabi legionarii, submiserat Excellentissimo Dno Commendanti Generali plures iobbagyionum qverelas, contra dominos suos terrestres, prout idem Dnus V. Colonellus exponebat, eidem, ea occasione, dum pro militibus se conscribi flagitarunt, praesentatas, qvibus per Excellentissimum Dnum Commendam Generalem, Excellentissimo Dno L Baroni Gubernatori Regio communicatis, Excelsum Regium Gubernium, medio idoneorum ac disinteressatorum Commissariorum, easdem qverelas investigari, vigore gratiosi Decreti 18^a mensis Aug. a. c. 1784 editi, cujus exemplum sub N° 7 advolutum est, jussit.

Mox autem peracta, subque 15 mensis 7^{bris} Excelso Regio Gubernio submissa investigatione, idem Excelsum Gubernium eandem revidere, et ad Tabulam Comitatusensem rescribere dignatum est, his verbis sub N° 8: Ex ea, quam Dominationes Vestrae, ad exigentiam

eróre si despre desfîntîiarea conscriptiunei; si ca să se mai trimită pentru conservarea securităţii în acestu comitatū unitū cu Zarandulū, încă patru centurie de pedestri si o divisiune de călăreţi.

La această a mea, precumū si la alte în urma acesteia făcute relatiuni a vice-comiteului si a dregătoriei de comitatū, innaltulū regescu guvernū, prin decretulū seū din 19 octovre, alăturatū aci sub N° 6, a binevoitū a ne răspunde în următorii terminî: cumcă a interelatū pre innalta prefectură de arme, ca să indemne pre vice-colonelulū Karp, de a observă mai acuratu ordinele ce i se trimitū de aici în cointielegere, si să-lū opréscă de a mai face aseminî răspunsurî calificative; ér, spre a împedecă neplăcutele urmări ce usiorū arū putē să nască din agitatiunea tieranilorū daca această ar tîne si mai îndelungū, să binevoiéscă a dispune din óstea regulată patru centurie de pedestri si o divisiune de călăreţi, carî să se asiedie de érnă în acestū comitatū unitū cu Zarandulū; si ca această militiă în tóte cele militare să depindă de a dreptulū dela mai marii seî, ér în tóte cele ce se vorū găsi cu cale a se face pentru liniscirea tieranilorū, să

lucreze în impreună-intielegere cu dregătoría civile, si cu unite consilie si ajutórie să procedă la prinderea corifeilorū; ér militia să se asiedie acolo unde se va simţi mai multă trebuinţă.

La inceputulū conscriptiunei, adesū memoratulū domnū vice-colonelū Karp, prin midîlocirea stabulū regimentulū, trimisese escelentiei sale domnulū comandantū generalū, mai multe plângerî din partea iobagilorū în contra domniloru de pămêntū, care, precumū spuneă acelū domnū vice-colonelū, le priimi-se dela tieranî cu ocaseunea cererei ce făcuseră ei de a fi inscrişi ca militari. Aste plângerî comunicându-se apoi de escelentia sa domnulū comandantū generalū, escelentiei sale domnulū liberū baronū guvernatorulū regescū: innaltulū guvernū regescū, rânduindū comisari capabili si disinteresati, a poroncitū a se face cercetare, în virtutea induratulū decretū din 18 avgustū 1784, alăturatū aci sub N° 7.

Dar puçinū după această, făcêndu-se cercetarea, si la 15 septemvre innaintându-se innaltulū guvernū regescū, acesta a binevoitū a o observă si a răspunde tablei comitatulū în următorii terminî: Din cercetarea făcută de

ordinationis Gubernialis sub 18° Aug. a. c. exaratae, medio Pauli Ponory, et Michaelis Viczmandi, peragi curarunt, et horsum sub 15 mensis et anni currentium submiserunt, investigatione, prodiit uberius, occasione illa, qva memorati exmissi Commissarii in singula ac graviora momenta et circumstantias, qvae incolas complurium pagorum in eodem circulo, ad ambiendam militiam persvasissent, realitatem, item originem et authores allegatorum in domini Colonelli Sbaglati relatione, publicationem perperam praetensorum Mandatorum Regiorum inquisivissent: unum saltem ex convocatis colonis Dumitron Bajeszck subditum Samuelis Farkas, conqvestum esse, se ea de causa ad suscipienda arma et conscriptionem militarem properasse, qvòd memoratus suus dominus terrestris, absqve relaxatione robotarum eidem terrenum ante concessum ademerit; reliquos vero in specificatis pagis aegre comparentes, non aliam, qvam contributionis gravitatem, pro motivo suscipiendorum armorum allegasse: pro no fluere dignoscitur alveo, eam, qvam memoratus Dominus Colonellus, in datis ad Inclytam Supremam Armorum Praefecturam, suis cum Regio Gubernio communicatis relationibus, de

robotis, per dominos terrestres excessive exactis, adduxerat, plebis concitationis causam haud verificam esse; prodiit porro, complures, inter vociferationes et declaratas animositates, se, praeter Augustissimum Imperatorem, nec officialibus, nec dominis terrestribus obedientiam praestituros, et a conscriptione nullo modo destituturos, qvin imo potius emigrationem suscepturos, clamitasse; prodiit deniqve eam, qvae Georgio Varady imputabatur, de sex dierum, per septimanam, robotis, capitaneo praestandis obligationem, longe aliter inventam esse, eamqve, habita ad numerum plurimum colonorum, in una antiqva sessione habitantium, consideratione, partim in antiqvo usu robotarum, partim vero ex consensu ipsorum colonorum processisse, regulas tamen in hac materia directivas haud excessisse; hinc siqvìdem haud obscure concludi possit: attentatam a plebe rusticana recalcitrationem, et inobedientiam, non in irregulari officialium ac dominorum terrestrium facto, verum in cujusdam animositate, in specie vero in suscepta per Dominum V. Colonellum Karp pagorum conscriptione, quaerendam esse etc.

Qvibus ita gestis, vel si omnes silerent,

Dv., conformu decretulu guvernialu din 18 augustu a. c., prin Paulu Ponory si Michailu Viczmandi, si trimisa incòce la 15 ale lune curente, resultà cumcà, cu ocasiunea cercetàrei ce àu făcutu mai susu numitil comisari, asupra tuturorù causelorù si impregiuràrilorù celorù mai grave ce àu indemnàtù pre locuitoril mai multorù sate din acelu cercu, ca sà cerà a se face militari; precumù si asupra adevèrulu, originei si autorilorù alegatiunilorù coprinse in relatiunea domnulu colonelù Sbaglati, si asupra publicatiunei pretinselorù mandate regesci: din toti tieranil chiàmatil, numai unulu singurù, si anume Dumitru Baiescu, supusù alù lui Samoil Farcas, se plânse cã, elù de aceea a alergatù la conscriptiunea militarã, fiindù-cã numitulù seù proprietariù i-a luatù pãmèntulù ce aveà mai nainte, fãrà ca sã-lù erte si de robote; èrà cei-laltù tieranil din celelalte sate, infãcisiându-se de asemenea, nu arètãrã nici unù altù motivù care i-ar fi indemnàtù de a se face militari, afarã de greutatea contributiunei. Din acestea dar, lãmuritù se cunòsce, cã, nu este adevèratù cã cauza atitiàrei poporulu ar fi greutatea escesivã a robotelorù cu carl i-arù fi asuprindù proprie-

tariù, asià precumù arètã memoratulù domnù colonelù in relatiunile sale cãtrã innaltulù comandù generalù, comunicate cu guvernulù regescù. Resultà mai incolo din acea cercetare, cumcã mai multù tieranil strigà cu animositate, cã, ei, afarã de innãltiatulu impèratù, nu vorù a se mai supune nici dregètorilorù, nici proprietarilorù, si de conscriptiune nu se lapèdã, fiindù mai bucurosil sã pãrãsescã tièra. In fine, resultà cã, si imputarea făcutã lui Giorgiù Varadi, cã ar fi indatorindù pre tieranil la siése dile de robote pe septëmãnã, s'a descoperitù a fi cu totulù altmintrea, cã-ci acestã indatore, luându in bãgare de sémã numèrulù tieranilorù locuitoril pe aceeași sesiune anticã, a urmatù, parte dupã vechiulù usù alù robotelorù, parte dupã invoirea tieranilorù insisil, fãrà ca prin acestã sã se fi cãlcatù regulele intocmite in acestã materiã. Din aceste tôte cu evidentiã se pòte incheiã, cumcã incercarea de nesupunere a tieranilorù nu e de a se cãutã in vre o faptã abãtutã a dregètorilorù, si a proprietarilorù, ci numai in pisma cui-va, si cu deosebire, in conscriptiunea satelorù intreprin-sã prin domnulu vice-colonelù Karp.

Carl asià fiindù, chiarù de arù tãcè cu

nemoque accusaret, nihilominus ex praecitatis publicis actis prodit, modernae rusticanae tumultuationis immediatam causam esse, factam sine jussu Sacratissimae Suae Majestatis, apud militares praefecturas Hacszegiensem conscriptionem; plebem vero valachicam, non amore militiae, quam hactenus mutilatione quoque membrorum evitare conabatur, sed ideo tam tumultuarie turmatimque ad conscriptionem evolasse, quia popae Valachorum, doctibus testimonialibus sub N° 9 advolutis, et alii quoque, instillarunt plebi valachicae persvasionem: eandem per suscipiendum statum militarem, non tantum emancipationem e statu iobagyonali consecuturam, verum fundos etiam nunc possessos cum exclusione dominorum terrestrium retenturam; in specie, juxta sub N° 10, ipsemet etiam V.Colonellus Karp id plebi occasione conscriptionis infundate et periculose persvasit. Ex qua confusa illa emancipationis retentionisque fundorum persvasione, quae occasione conscriptionis inculcata est, modernas turbulentias profluxisse, inde patet, quod tumultuantes inter pacis condiciones, per salinalem officialem Magno-Solymosiensem, ad Tabulam Comitatusensem transmissas, vel maxime

emancipationem retentionemque fundorum sibi indulgeri proposuerint; eadem vero Valachorum condiciones, ex possessione Kristyor expeditae, sub N° 11 advolvuntur.

Praeter infundatam vero illam persvasionem, occasione conscriptionis militaris plebi instillatam, non minor turbulentiarum causa fuit, quam quod idem V.Colonellus Karp, contra bene constitutam regendi artem, cum confusione iurisdictionum, in objecta politico-provincialia semet immittendo, querelas plebeorum contra dominos terrestres recipere, illas disquirere, ac ad Excelsam Supremam Armarum Praefecturam promovere, extra sphaeram activitatemque proprii sui officii praesumerit; quo officiales provinciales et domini terrestres in contemptum, in vilipendium, in odium et in diffidentiam adducti sunt; ex contemptu autem, ex diffidentia, ex odio, exque vilipendio officialium provincialium dominorumque terrestrium id secutum est, ut Valachi publicationibus benignarum ordinationum, per provinciales officiales institutis, non crederent, in linea et in ordine provinciali ad summum servitium inobedienter et irregulariter concurrerent, deque subordinatione, tam erga officiales

toti si nimene n'ar acusă, din mai susu citatele acte publice rezultă totuși, că, cauza imediată a răscolului de astăzi a țieranilor. e conscripțiunea făcută la prefecturile militare fără ordinea maiestății sale; si că țieranii români, nu din iubirea militei care pân aici căutau să o încungiure chiar și prin ciuntirea membrorului sale, ci numai pentru aceea alergă la conscripțiune cu grămada, fiindu-că popii lor, precum se vede din probele alăturate sub N° 9, si alții, le băgaseră în cap, că, făcându-se militari, voru scăpa nu numai de iobăgiă, dar că si pământurile ce posedă acum, voru deveni ale lor propriie; cu deosebire, după actul sub N° 10, si însuși vice-colonelul Karp incredință pre țierani despre această, cu ocaziunea conscripțiunei, într'unu modu foarte neintemeiat si periculos; si apoi, cumcă turburările de astăzi au cursu întru adevăr din acele incredințări confuze ce priimă ei cu ocaziunea conscripțiunei, cumcă voru fi emancipați, si pământurile voru rămâne ale lor; se vede de acolo că, între condițiunile păcii ce trimiseră turburătorii, prin dregătoriu de saline din Sioimusi, la tabla de comitat, au propus cu deosebire, emanciparea si impro-

prietărirea lor. Acele condițiuni ale Românilor, trimise din satul Cristior, se alătură aci sub N° 11.

Dar afară de această neintemeiată incredințare ce li se făcu cu ocaziunea conscripțiunei militare, o altă cauză nu mai mică a turburărilor fu, că, același domn vice-colonel Karp, 'și permise a se amesteca, afară din sfera activității si dregătoriei sale, confundându jurisdicțiunile, în contra tuturor regulor de bună administratiune, în trebi civile si politice, a priimă plângeri ale țieranilor încontra proprietarilor, a le examina, si a le innalța către înalta prefectură de arme; prin această, dregătorii civili cădiură în despretiu, în ură si în neîncredere, ér din despretiu, ura si neîncrederea dregătorilor civili si a proprietarilor, a urmatu că, Români nu mai credea înduratelor ordinațiuni publicate prin dregătorii civili, se arăta cu nesupunere si neregularitate în toate câte eră dator în cele civili, si începura a cugeta cum să se desfacă de totă supunerea si ascultarea către dregătorii civili si proprietarii de pământ; în fine, asiă precum sunt obicinuți Români de a căde din confuziunea mai mul-

provinciales, qvam erga dominos terrestres, excutienda, cogitare inciperent, demumqve, prout solet plebs praecipue valachica, ex collectione plurium confusarum repraesentationum, ad illicita prolabi, excitato publico tumultu, provincialem subordinationem excutere adtentaverit; concitatione autem plebis, post annihilatam etiam militarem conscriptionem, perdurante, medio repraesentationum sub N^{ris} 12 et 13 adnexarum, ab Excelso Gubernio demissis precibus sollicitavere, nullum tamen subsidium militare, quod tenore Gratosi Decreti, superius per extensum descripti, applacidatum fuerat, submissum, sed ad investigationem, jubente excellentissimo Dno L. Barone Caesareo Gubernatore, per Dominum Secretarium Gubernialem Koszta sub manu peractam, inviatum negotium exstitit; Decreti ejus exemplar dd^o 2 9^{br} sub N° 14 advolviturum (*sic*) obtentum.

Ex locis proinde his, regulatae militiae subsidio destitutis, eo adactus impostor ille Hora, qui ob tumultum contra arendatores fiscalium educillorum dominii zalathnensis excitatum, perdurante investigatione in negotio ejus demandata, patria extorris vagabatur,

toru ideî râtécite la fapte neertate, atîtiândû o rêscôlă publică, eî cercară a se scutură de tótă supunerea civile. Agitatiunea poporului urmândû si după ce s'a desfiintiatû conscriptiunea militară, dregătorîa comitatului, de-si a solicitatû cu supunere, prin relatiunile şale, alăturare sub N° 12 si 13, la innaltulû regescû guvernû, dar nu s'a trimisû nici măcarû ajutoriulû militariû incuviintiatû prin induratulû decretû mai susû descrişû, ci s'a amânâtû totû lucrulû pân la cercetarea făcută sub mână, din ordinea domnului liberû baronû guvernatorû împărătescû, prin domnulû secretariû de guvernû, Costa. Copia acestui decretû din 2 nouevre, se alătură aci sub N° 14.

Remâindû astfeliû aceste locuri, lipsite de militiă, impostorului Horia, care din cauza rêscôlei atîtiate asupra arendasilorû domeniului Zlatna, âmblase afară din tieră sub cursulû cercetărei rânduite in acéstă causă, si spuneă apoi la totî, că ar fi fostû in mai multe rânduri in persônă la maiestatea sa împăratulû, si ar fi adusû cu sine poronci împărătesci; câtră finitulû luneî octovre amăgi pre

seque Viennae apud Sacratissimam Suam Majestatem saepius personaliter fuisse, indeqve Benignas Resolutiones adtulisse divulgabat, circa exitum mensis Octobris plebem valachicam, jam tunc turbulentam, mendacio armorum Albae-Carolinae, ex Altissimo Mandato distribuendorum, eas, quae cum caedibus, rapinis, incendiis et sacrilegiis postea secutae sunt, et nunc quoque vigent, turbulencias excitavit.

Qvas turbulencias, primum in Zarandensi Comitatu excitatas, ejusdem circuli S. V. Comes officiolatui comitatensi sub 2 mensis 9^{bris} retulit; ejusdem vero relationem comitatensis officiolatus penes repraesentationem sub N° 15 isthic adjacentem sub 3 mensis 9^{bris} iis precibus Excelso Consilio Regio submit, ut ad sedandas turbulencias, manum militarem impetrare dignaretur; simul autem idem comitatensis officiolatus, eodem die, Dominum vice-Colonellum Karp, locumtenentesqve Simonj et Kajany, pro ferendo in occursum mali, sine mora, huc Devam succursu militari, requisivit; dieqve altero, idest 4 mensis 9^{bris}, circa horam 8 matutinam, cum 70 vel 80 pedibus adfuit dnus locumtenens Kajany; receptum est responsum domini v.colonelli quoque

tieraniî românî, ca să plece cu totî la Alba-Julia, mintîndu-le că ar fi poroncă împărătescă să se impartiă arme la Românî; si cu chipulû acesta, atîtiă rêscôla care a urmatû apoi prin ucideri, jafuri si aprinderi, si care tine si pân acumû.

Despre turburările atîtiate mai ântăiû in cerculû Zarandului, domnulû substitutû vice-comite alû acestui cercû, a raportatû dregătoriei comitatului la 2 nouevre. Acéstă relatiune, dregătorîa comitatului o asternû innaltulû consiliû regescû, pre lângă represintatiunea sa din 3 nouevre, alăturată aci sub N° 15, cu rugămintे, ca să binevoiescă a dobândi ajutoriû militariû pentru liuiscirea turburărilor; totû de odată, dregătorîa comitatului, totû intru acea di, pofti pre domnulû vice-colonelû Karp, si pre locotenentiî Simoni si Caiani, ca să vină fără întârziare la Deva cu ajutoriû militariû, spre a putè intimpină reulû. In dioa următôriă de 4 nouevre, pre la 8 ore de diminétia, si sosi domnulû locotenentû Caiani cu 70 seû 80 de pedestri; se priimi si răspunsulû domnului v.colonelû Karp,

Karp, super factis de militari succursu dispositionibus, et ipsemet etiam v.colonellus sub vesperam ejus diei, sed sine omni militia, juxta literas sub N° 16 adjacentes, ut antecederent appromisit, accessit; nihilominus domino locumtenente Simony et ejus eqvitibus, ut et pluribus etiam peditibus, ex dispositione dni locumtenentis Kajani supervenientibus, conveniant eadem vespera huc Devam 150 pedites, 30 eqvites.

Eodem vero die, rebelles Valachi versus circulum trans-marusianum Hunyadiensem, per vallem Kajan procedebant; retuleratque fidus exploratorum, vino tam temulentos esse, ut 30 vel 40 militibus repelli possent. Ea propter, prout dnus Ludovicus Nopcsa Or. Iudlium in advolutis sub N° 17 testibus perhibet, intercessit officiolatus apud dominum v.colonellum Karp, ut 50 praesidiariis Devae relictis, reliquam manum, ex 100 peditibus et 30 eqvibus constantem, rebelibus obviam expediret; ad repellendos eosdem verum ab eodem domino v.colonello impetratum non est, ut manum militarem Devae praesentem dismembret.

Quod si vero rebelles ex faucibus vallis Kajan, eorum repulsi ac dissipati fuissent, sa-

crilegia, rapinae, incendia et depopulationes ad circulum Hunyadiensem propagatae non essent.

Porro, juxta alios testes No. 18 adnexos, neque dnus senior Samuel Ballya, actualis assessor, die 5^{9^{br}} ab eodem domino v.colonello, pro sistendis in pago Solymos, oppido Deva vicino, depopulationibus, ut ut exiguum manum militarem impetrare potuit, verum dominus v.colonellus, juxta relationem dni Or. Iudlium Iohannis Brivoi sub No. 19 advolutam, eodem die cis Marusium progressus, die 6° ad oppidum Szasz-Varos pervenit, intereaque, id est diebus mensis 9^{bris} 5 et 6, rebelibus Valachis, in Circulo Trans-Marusiano, ab itinere, per quod incluta militia procedebat, vix quadrante milliari distante, Hungaros in pago Solymos, Harto, Bergszo, Kemend, Bán Patakya, Gyertyanos, Arany, Nagy Rapod, Tole, Babolna, et Algyogy, palam publice et manifeste depopulantibus et trucidantibus, in praefata militia sub praefectura domini v.colonelli marsvante, casusque inspectante, nusquam et nunquam in circulo illo Trans-Marusiano qualitercunque iisdem obstitutum est.

Tumultu vero in circulo Zarand oriente,

despre măsurile ce a luatǎ pentru ajutoriulǎ cerutǎ; si sub sǎrǎ ajunse si domnulǎ vice-colonelǎ insusǎ, insǎ, nu cumǎ promisese mai nainte, ci fǎrǎ de nici o miliitǎ; precumǎ se vede din scrisoria alǎturatǎ sub N° 16. Cu tóte acestea, cu venirea domnului locotenentǎ Simoni si a cǎlǎretilorǎ sel, precumǎ si a mai multorǎ pedestri ai domnului locotenentǎ Caiani, intru acea sǎrǎ se intrunirǎ in Deva 150 pedestri si 30 cǎlǎretǎ.

Er rebeliǎ romǎnǎ, in aceeași di, innaintǎ spre cerculǎ Hunedórei preste Murǎsiǎ pre valea Caianului, si unǎ esploratorǎ demnǎ de tótǎ credintia, raportase cǎ, atǎtǎ erǎ de betǎ, incǎtǎ cu 30-40 de soldatǎ i-ar fi pututǎ rǎspinge. Decǎ, precumǎ se vede din scrisoria domnului subprefectǎ Ludovicǎ Nopcea, alǎturatǎ aci sub N° 17, dregǎtoria si poftǎ pre domnulǎ v.colonelǎ Karp, ca, lǎsǎndǎ in Deva 50 soldatǎ, cea-laltǎ óste, de 100 pedestri si 30 cǎlǎretǎ, sǎ o trimittǎ in drumulǎ rebelilorǎ ca sǎ-l gonǎscǎ; dar nu s'a pututǎ dobǎndǎ dela domnulǎ v.colonelǎ ca sǎ despartiǎ puterea militariǎ din Deva.

Si dacǎ Ț goniǎ si-l risipiǎ atuncǎ pre rebelǎ din gura vǎliǎ Caianului; sacrilegiele,

jafurile, aprinderile si prǎdǎtiunile, nu erǎ sǎ se intǎndǎ asupra cercului Hunedórei.

De asemenea, la 5 nouemvre, nici domnulǎ Samuil Balia bǎtrǎnulǎ, n'a pututǎ sǎ capete dela domnulǎ v.colonelǎ, fiǎ cǎtǎ de puçinǎ mǎnǎ de ajutoriǎ, spre a impede cǎ devastǎrile din satulǎ Sioimusiǎ, aprópe de Deva, precumǎ se vede din alǎturarea cu N° 18; ci din contra, domnulǎ v.colonelǎ, dupǎ relatiunea domnului subprefectǎ Ioan Brivoi, alǎturatǎ sub N° 19, intru aceeași di plecǎ pre dincóce de Murǎsiǎ, si la 6 ajunse la opidulǎ Orcestia, pre cǎndǎ rebeliǎ romǎnǎ, chiarǎ in dílele de 5 si 6 nouemvre, de ceea parte a Murǎsiului, nu mai departe de unǎ pǎtrǎriǎ de miliariǎ de calea pre unde mergeǎ innainte multǎ onorata óste, prǎdǎ si ucideǎ, in façia tutororǎ, pre Ungurǎ, in satele Sioimusiǎ, Hǎrǎǎ, Birsoiǎ, Chimindea, Ban-pataka, Cǎrpenisiǎ, Uroiǎ, Rapoldǎ, Foldǎ, Bǎbǎlna, si Giógiude-giosǎ; si tóte acestea se fǎceǎ sub ochiǎ militiei care mergeǎ innainte sub comandulǎ domnului v.colonelǎ, fǎrǎ sǎ li se fi opusǎ vrodatǎ cǎtusǎ de puçinǎ in acelǎ cercǎ de preste Murǎsiǎ.

Totǎ asiǎ si in cerculǎ Zarandului, is-

ibidem dominus capitaneus Cseppi cum unica centuria praesens pariter nihil adversus tumultuantes egit; agere autem eo magis debuisset, quod ad persecutionem latronum in circulum Zarand expeditus erat; qui vero majores latrones esse poterant, quam cum tumultu Hungaros, eorumque sacerdotes, trucidantes, sacraque omnia et profana depopulantes Valachi? quae intermissi officii culpa contra eundem capitaneum Cseppi, acclusis sub No 29 testimonialibus comprobatur.

Cum vero impostor Hora populo valachico inique et sacrilege persvasisset, esse voluntatem Sacratissimae Suae Majestatis, ut Hungari deleantur: in eadem persvasione vel maxime eo confirmati sunt Valachi, quod cum exordio turbulentiarum Valachis, Hungaros expilantibus et occidentibus, nuspiam status militaris restiterit.

Porro sub No 21 advolutae testimoniales Generalis Perceptoris Iosephi Kenderessy comprobant, dominum Capitaneum Henug, pro impediendis desolationibus in vicinum pagum M Bretye ex oppido Hatszeg expeditum, modo

moreque militari contra depopulantes Valachos nihil durius egisse, sed solum curiam Borne-miszaianam, placida persvasione, quod pro casarmis idonea foret, a desolatione praeservasse; item altero die milites ejus ex eodem pago M. Bretye luto inquinatos, vinoque madidos rediisse; nec secus aliae ejusdem Perceptoris testimoniales sub No 22 exhibitae fidem faciunt, ad impediendos tumultuantium excessus, petitam adistentiam militarem eidem a domino v. colonello denegatam esse.

Qua assistentiae militaris denegatione multum corroborata est Valachorum persvasio, in mendacio impostoris Hora fundata, quod scilicet Hungari Iussu Regio trucidandi essent; quae eorum persvasio vel maxime confirmari potuit, sub No 23 exhibitis, ad Valachos habitis, propriis domini v. colonelli Karp verbis; qualia illa verba fuerint, et quid arguere possint, gratiose Excellentiae Vestrae iudicio subternitur. Liqvet denique ex testimonio sub No 24 accluso, dominum capitaneum Henug de mitiori quam debuisset in possessione M. Bretye agendi modo, et quae perceptorum Kenderessy exposuerat, domino sub-

bucnindă răscola, domnului căpitanu Ceppi, care se află în fața locului cu o singură centuriă, nu făcă nimic în contra turburătorilor; și trebuia să facă, cu atât mai vârtos că, era trimis acolo pentru gona lotrilor; și cine putea fi lotri mai mari, decât Românii cari se răsculasă spre a ucide pre Unguri și preoții lor, și spre a devastă toate cele sacre și profane? care vină a domnului căpitanu Ceppi, intru împlinirea datoriei sale, se probază prin alăturările sub No 29.

Si fiindcă impostorul Horia incredințiasse pre poporul român, într'unu modă necuviincios și sacrilegă, cumcă ar fi vointia maiestății sale sacratissime, ca să stingă pre totți Ungurii: Românii se întăriră și mai mult în acastă incredințiară, vâdiendă, camă militia, la începutulă turburărilor, nu se improviată nicăiri Românilor cari despoiă și ucidă pre Unguri.

Mai incolo, precum se vede din scrișoria, alăturată sub No 21, a domnului perceptoru generală Iosif Kenderessy: domnului căpitanu Henug, trimisă din Hătiegă ca să impedece devastările în vecinulă sată Bretea, a fostă departe de a se purtă cu asprimea

cea indatinată a ostasiloră, ci numaî curtea lui Bornemisza o apără de pustiire, în acea plăcută persvasiune, că ar fi foarte potrivită de casarmă; ăr în dia următoria, soldatii se întorseră din Bretea, plini de tină și de vin. De asemenea incredințiază acelasi domn perceptor, prin alăturarea No 22, cumcă, cerendă asistentiă militară pentru impedearea esceseloră turburătorilor, domnului v.colonelă i-o refusă.

Prin care refusă de asistentiă militară, Românii se întăriră și mai mult în persvasiunea lor, întemeiată pre minciuna impostorului Horia, că adecă ar fi poroncă împărătescă de a ucide pre totți Ungurii. Care persvasiune și mai vârtosă a putut să se confirme prin vorbele proprie ce a tinută cătră Românii domnului v.colonelă Karp, precum se vede din alăturarea No 23. Ce vorbe au fostă acestea, și ce potă ele să probeze; se lasă cu supunere la judecata escelenței vostre. În fine, din alăturarea No 24, se vede purtarea sa, cea mai blândă de cumă se cădea, în satulă Bretea; cumă și cele ce a disă cătră perceptorul Kenderessy, și cătră domnului substitut v.comite Szilvász, și cumă nu a luat

stituto quoque v. comiti Szilvaszy consensum fuisse, hominemque de persona sedvictoris Salis ibidem suspectum interceptiendum non curasse.

Qua molliori inclyti status militaris contra tumultuantes agendi modalitate, quam noncenter ad exercendas depopulationes tumultuantibus animus additus sit, patet ex testimonio supra dicto, juxta quod testimonium, captivus incola quidam Nemethensis in benigno examine fassus est, se ad societatem die 7 mensis 9bris in oppidum Deva iterum tentandae irruptionis, eo motivo per alios illectum fuisse, quod ab inclita militia, vespera diei 6ae, contra irrumpentes nihil ibidem in oppido Deva directe actum vel indirecte extitisse. Mitior itaque agendi modus ad compescendas turbulentias fuit medium optimum; tumultuantes enim animis inde acceptis longius latiusque depopulationes continuarunt, eoque incendium ex minori scintilla propagatum est, ut florentissimam Principatus partem, nempe integrum Comitatum Hunyadensem cum Zarand unitum, partemque comitatus Albensis, Tordensis, Kolosiensis et Cibiniensis, corripuerint, interversa est ibidem politicae administrationis forma, status contributionalis con-

fusus est, eoque turbulentiae processerunt, ut, quae in exordio, exhibita necessaria severitate ac celeritate, unica vel duabus centuriis compesci potuissent, nunc pluribus legionibus compescendae sint. Necessaria severitate et celeritate in exordio per statum militarem non adhibitis, jure inculpatae tutelae coacti sunt aggressi Hungari in pluribus casibus a vita bonisque suis periculum proprio Marte propulsare; ut in exemplis, die 6a 9bris post vesperam Valachi facta in oppidum Deva irruptione, villae viduae Adamo-Ribiczianae ignem imposuerunt, indeque excitati luminis beneficio, iidem aggressores observati, quidam quatuor trajecti, singuli vero rejecti sunt; die altero post meridiem, cum exclamatione et vociferatione, quod ebibere velint sangvinem Hungarorum, iterum tentata irruptione, non magna Hungarorum manus, auxilio Coelesti corroborata, injustos illos aggressores praesente inclyto statu militari vicit, profligavitque, qui casus ad absterrendos arcendosque a depopulatione oppidorum Deva et Vajda-Hunyad tumultuantium animos multum valuit; idem in Possessionibus Ak ac Pestes et Tamas Ilke iidem tumultuantes in loco et in facto

măsurî de a prinde pre unŭ individŭ despre care se prepuneă că eră insusî amăgitorulŭ Salis.

Prin astă purtare molatică a onoratei militie incontra turburătorilorŭ, câtŭ de periculosŭ s'au incuragiatiŭ ei intru urmarea devastărilorŭ, se vede din alăturarea de mai susŭ; după care, unŭ tieranŭ din Minthiea, fiindŭ prinsŭ, mărturisî de bună voia, că si elŭ a luatŭ parte la a două năvală ce făcură Românî asupra Devei, in dioa de 7 nouemvire; dar că a fostŭ amăgitŭ de altîi cu aceea că, in sêra dilei trecute, onorata militiă din Deva, nu făcŭ nici o miscare, fiă directă aŭ indirectă, incontra năvălitorilorŭ. Astă molătare fŭ celŭ mai bunŭ midî-locŭ pentru lătirea turburărilorŭ. Intru adevêrŭ, turburătorii, incuragiatî prin acêsta, continuară devastările; si aprinderea, născută dintr'o mică schintea, astfeliŭ se lăti, încâtŭ nimici partea cea mai înflorită a principatului, adecă întregŭ comitatulŭ Hunedorei si Zarándului, si o parte a comitatelorŭ Alba, Turda, Clusiŭ si Săbiiŭ; se resturnă tótă administratiunea publică de acolo; se cufundă tótă starea contributională; cu unŭ cuvêntŭ, rêscôla a ajunsŭ dejă la asiă

gradŭ, încâtŭ, de ôră ce la începutŭ, dacă se urmă cu cuvenita severitate si grăbire, ar fi fostŭ de ajunsŭ una sêu două centurie spre a o potoli, astădi se cerŭ mai multe regimente spre a o sugrumă. Astfeliŭ, militia neintrebuintiândŭ dela începutŭ severitatea si celeritatea necesariă: Unguriŭ, atacati in viétia si bunurile sale, se vèdiură nevoiti in mai multe casuri, a rêspinge pericolulŭ cu puterea lorŭ propriă, intemeiatŭ pre dreptulŭ apêrării legitime. Asiă, de esemplu, la 6 nouemvire, după ce innoptase, cercândŭ Românî să irumpă in Deva, deteră focŭ la vila vèduvei lui Adamŭ Ribiczei, si fiindŭ agresoriŭ observati la lumina focului, de-si trecură vro patru insi, dar fură rêspinsi. Êr in dioa următôriă după amédiadi, făcêndŭ ei o nouă incercare de a irumpe, intre strigări si vociferări, că vorŭ să bea sângele Ungurilorŭ: o mână de Unguri, nu prè-mare, dar întărită prin ajutoriulŭ cerescŭ, invinse si sfêrmă pre nedrepti agresori, in presintia onoratei militie. Astă invingere contribui fôrte multŭ spre a inspăimêntă pre turburătorii si a-i opri dela prădarea opidelorŭ Deva si Hunedôra. De asemenea, in satele Pestisiŭ si Tamastelecŭ,

detecti, per Hungaros perinde victi, dissipatique sunt; tum in possessione Berzencze dominus Supremus Vigiliarum Praefectus a Stojanich, exemplo ad compescendos turbulentos utilissimo, eosdem, subordinata sibi manu nobilium et militum, aggressus, profligavit, aedificiaque jam igne correpta vindicavit: qui casus illi ad propriam laudem, in communi vero ad sistendas depopulationes pertinuit; item in districtu Hatszeg, juxta pagos Hatszeg, Nalacz-Vad, Rea, Kernyes et Klopotiva, plures depopulantium praesente domino v. colonello Karp caesi sunt.

In eodem denique districtu nobiles pagi Barbatoces, ad propulsandum vitae bonorumque periculum, quosdam ejusdem farinae Valachos interimere coacti fuerunt. Quibus aggressionibus inter aggressores et aggressos ita gestis, postea contigit D. Molnar cum tumultuantibus in Circulo Zarandiensi aliquot dierum inducias pepigisse; cujus jussu id factum sit, ex publicis actis notum non est, sed idem factum dupliciter publico nocuisse certum est: primo, quod tumultuantes inde formaverint aliquam justam de tumultibus suis speciem, tractatus enim induciarum solum cum justo et ex-

terno hoste instituendus est; et secundo, sub tempore induciarum habuerunt moram elaborandi apparatus suos ad continuandum tumultum.

Ex praemissa vero facti specie, juxta rei veritatem, quantum hoc adsequi potuit, concinnata, patet, primitivos et originarios immediatosque turbulentiarum antesignanos esse colonos fiscalis domini Zalatnensis, non vero iobbagiones privati alicujus domini terrestris; Valachos, juxta isthic sub N^o advolutam V. Iudlium processus Zalatnaiensis relationem, in verbis pag. 1 circa finem: „az holottis e-rös hittel öszve esküdtek, hogy uttyokban, melybe Felséges Czaszarunk Parancsolattya-bül indultak, egy Lab Magyart s Tésztet eletbe nem hagynak.” non distincte contra nobilitatem, verum in communi contra omnes Hungaros conjuravisse, proindeque, juxta principia conjurationis, non contra solos nobiles, sed omnes Hungaros saevierunt; ex praefati V. Iudlium relatione in oppido Abruh-Bánya officiales camerales expilarunt, pecuniam aeriariam diripuerunt, vina fiscalia excussis doliis effuderunt, contra Benignam Suae Majestatis Christianam Tollerantiam, cum exordio Regi-

turburătorii, surprinsî in locu asupra faptului, fură invinsî de Unguri si risipiti. De asemenea, in satulă Binçinçiu, domnulu majoru Stojanich dete unu frumosu esemplu de a infruna pre turburătorii, pentru-că, puindu-se in fruntea nobililoru si a ostasiloru, sfermă pre răsculati, si scăpă zidirile de focu: astă faptă lui 'i aduse laudă, ér tinutului amerintiatu, scăpare. Asisiderea in districtulu Hatiegü, in satele Hatiegeli, Nalatiu-vadu, Ria, Cârnesci si Clopotiva, mai multi prădătorii fură tăiatii in presintia domnului v.coloneli.

Totu in acelu districtu, nobiliu din satulu Bărbăteni, spre a-si scăpă vietiă si averea, se vediuă nevoiti de a ucide mai multi Romani de asemenea tertiă. Pre candu urma lucurile astfelu intre agresori si agresii, se întemplă că domnulu Molnar incheiă cu răsculătorii din cerculu Zarandului o incetare de ostilităti pre câte-va zile; din a cui poroncă s'a făcutu acesta, din actele publice nu se cunoşce; dar e certu că, acestă faptă fu induoită stricăciósă: antăiu, pentrucă răsculătorii 'si inchipuiră acumu, ca si cumu răscolă loru ar fi unu felu de răscolă justă, de oră ce tratate de incetare de arme nu se potu incheiă decâtu nu-

mai cu unu inimicu justu si esternu; si alu douile, pentrucă, in intervalulu acestei încetări de arme răsculati auură timpu de a se pregăti pentru continuarea răscolei.

Din astă descriere a faptelor, câtu se pôte mai adevărată, se vede cumcă primitivii si immediatii autori ai turburărilor, sunt tierenii din domeniulu fiscalu alu Zlatnei, ér nu iobagii vreunui domnu privatu; si că Romani jurară mörte nu numa nobilimei, ci preste totu tuturoru Unguriloru; precumu resultă din următoriele cuvinte ale relatiunei subprefectulu din cerculu Zlatnei, aci alăturate: „Romani făcură jurământu tare, ca, in drumulu loru, la care au plecatu din poronca pre-in-năltiatulu nostru împăratu, să nu lase in vietiă nici măcaru unu picioru de Unguru si de dregătoriu.” Asiă-dar, conformu principieloru acestei conjuratiuni, ei comiseră crudimi, nu numa in contra nobililoru, ci in contra tuturoru Unguriloru. După relatiunea dîsulu subprefectu, in opidulu Abrudu prădară pre dregătorii cameraii, de asemenea si banii erariali, sparseră butile si vîrsară vinurile fiscalu; si in contra tolerantieii crestinesci introduse de maiestatea sa cu inceputulu guvernă-

minis introductam, vi conscientiis illata, qvosdam ad Religionem Graecam Dis-Unitam, violenter adhibito baptizmate, transire coëgerunt, templa, imagines, altaria, omniaque alia cledonodia corrupta sunt; unde qvavis concludere posset, Valachos ad excidium Nationis Hungaricae conjurantes, contraque eandem Nationem in communi, et in eversionem Religionum a Graeca Dis-Unita diversarum saevientes, ut id faciant, excessus robotarum dominalium inductos esse; illosque in specie Valachos, turbulentiarum incensores, qvorum plerique in dominio Zalatnensi et circulo Zarandiensi habitantes, ordinarias actualesque robottas neque praestabant, sed servitia ex contractu praevie cum dnis terrestribus inito, parata pecunia redimebant,

Qvi qvidem turbulentiarum incensores in felicissimi regni parte, penes fodinas, beneficio circulationis pecuniae gaudente, omnium facillima vitae media acqvirebant.

Olim qverelarum contra robottas nec nomen notum fuit. Tunc amor subditorum erga do-

minos terrestres, erat qvasi naturalis, et domini qvoque terrestres, iobbagiones, velut vivam suam haereditatem, conservare studebant; nuptias iobbagionum suorum adjuvabant, ut iobbagionum filii bonas uxores acqvirant, operam dabant; officiales in pagum condescendentes ne iobbagionibus oneri sint, liberaliter excipiebant; executoribus militaribus pro iobbagionibus, pane et vino saepe destitutis, vinum panemque suppeditabant; dum provincia fame premebatur, victualibus iobbagiones adjuvabant; hisque et aliis officiis iobbagiones conservabant; sicque iobbagiones sibi, dominis terrestribus, et Principi, bene conservati sunt. Sed per ordinationes successive editas et publicas illis inculcata instillataque dominos suos terrestres accusandi libertate, amorem cum reverentia erga eos conjunctum, eo magis excusserunt iobbagiones, qvod viderent se cum dominis suis rigide confrontari; excedentes dominos terrestres puniri; sed injuste conquerentes iobbagiones, non tantum non puniri, imo propter depositas querelas ne qvapiam injuria adficiantur, severissimis ordinationibus arceri; in administratione politica, nullum Man-

rii sale, făcură silă consciinteloră, constrîngendă pre mai multă să trecă la legea grecăscă, si botezându-î cu de a sila; stricară besereci, icône, altarie, si alte scule; de unde fiă-cine pôte să deducă, cumcă Românii, făcendă impreună jurămētă ca să stingă natiunea ungurăscă, si răsculându-se asupra acestei natiuni preste totă, precumă si asupra tuturor religiunilor deosebite de cea grecă-neunită: spre a putē face acēsta, luară de pretestă, greutatea nesuferită a roboteloră domnesci; cu tôte că autorii principali ai turburărilor sunt chiară acei Romăni, cari, locuindă, cea mai mare parte, in domeniul Zlatnei si in cercul Zaratului, iu faptă nici nu făceă robote, ci le răscumpără in ban gata, prin contracte incheiate de mai nainte cu domni lor de pămētă.

Acesti autori ai turburărilor, aflându-se in cea mai fericită parte a țerei, care, pre lângă minere, se bucură de beneficiul circulației baniloră, tôte midl-lócele de vietiă le căscigă in modulă celă mai usioră.

Mai de demultă plângerile in contra roboteloră nici de nume nu eră cunoscute. Atunci, amórea supusiloră cătră domni pămē-

tului eră firăscă; si domni de pămētă încă 'si dă tótă silintia de a conservă pre supusi ca o ereditate viiă a loră; dă mână de ajutorii la căsătorirea iobagiloră; cercă ca tinerii loră să-si găsăscă bune neveste; cândă veniă dregătorii la sate, 'i priimiă ei singuri cu tótă liberalitatea, ca să nu fiă spre greutatea țieraniloră; esecutoriloră militari dă vină si pâne, care adese ori lipsiă țieraniloră; cândă țiera eră asuprită de fómete, ajutoră pre iobagi cu bucate; cu acestea, si alte asemeni indatoriri, conservă domni pre iobagi; si astfel steteră țieranii, spre binele loră, ală domniloră de pămētă, si ală principelui țierei. Er prin ordinationile mai din urmă, publicate una după alta, acordându-li-se libertatea de a acusă pre domni sei, Românii perdură tótă amórea si reverintia de mai nainte, cu atât mai vėrtosă după ce vėdiură, cumă 'i pună față in față cu domni după tótă rigórea, si cumă se pedepsescă domni de pămētă pentru escesele ce comiteă; er țieranii ce acusă pre nedreptă, nu numai că nu se pedepsiă, dar se dă încă cele mai aspre poronci, nu care cumva să le facă ceva pentru tânguirile ce infăcisiă. In administratiunea politică, mai tôte ordinile ce vină,

datum saepius occurrit, quam ut coloni, tamquam vivum aerarium, omnibus studiis contra omnes injurias defendantur, tituloque vivi aerarii colonorum praestationes in tantam chrysim et censuram hodie inciderunt, et ipsi domini terrestres in eam apud colonos suos adducti sunt diffidentiam, cum vilipendio conjunctam, ut jam de obligatione robottas, aliaque dominalia praestandi, iobbagiones dubitent, num quid de jure praestare debeant? iustis quoque rationibus ad requiescentiam convinci possint.

Undecumque vero turbulentiae Valachorum profectae fuerint, ac undecumque inceptae et continuatae sunt, satis est quod, cum summa Augustissimi nominis injuria, et cum sacrilegio contra Sacratissimam Suam Majestatem commisso, antesignani et coriphaei turbulentiarum plebi inculcando persvaserunt, impium commentum, Hungaros, quorum fidelitas erga Augustam Domum, quemadmodum semper distincta fuit, ita clementiam quoque Regiam specialem ac distinctam promoverunt, jussu Regio delendos esse. Quo commento ausi sunt exercere crudelitates plusquam barbaras,

et non aetati, non sexui, neque sacris pepererunt, imo contra gloriam etiam Augustissimi nominis eodem commentio grassati sunt.

Si omnium legum criminalium vigor concentrari posset, ad puniendos tamen eosdem pro condigno haud sufficeret. Cum vero nos ex homagiali vinculo fidelitateque, quid quid dominatui Sacratissimae Suae Majestatis noticium praevidemus, subditali fidelitate revelare teneamur: Excellentiae Vestrae, tamquam Regio Commissario, bona conscientiae revelamus, turbulentias Valachorum ex odio Nationis et ex odio Religionis profectas; iisdem duobus principiis, nisi turbulentiae hae et cito et fundamentaliter non sopitae solum, sed eradicatae fuerint, directe dominatui Suae Majestatis multum nocere posse; turbulentis enim in adventum veris propagatis, easdem turbulentias reliquo quoque in hoc Principatu Valachorum plebs, eorum, quae titulo Religionis, nomineque Nationalitatis, circumferuntur seqvacissima, certatim sequetur; praeter Valachos vero Transilvanos, quae insuper est Valachorum multitudo, in Banatu, Valachia, Moldavia, planeque toto Illyrico?

nu coprindă decâtă ca tieraniî să fiă apărati, ca unŭ erariŭ viŭ, incontra tuturorŭ asuprîrilorŭ. Sub acestŭ titlu de erariŭ viŭ, indatoririle tieranilorŭ câtră proprietari, la asiă mare critică si censură ajunseră, si domniŭ proprietari la atăta neincredere si despretiŭ cădiură innaintea tieranilorŭ, încâtŭ astădi iobagiŭ se indoescă, dacă mai sunt obligati după legi a-si implini indatoririle ce au câtră domniŭ sei, si prin cele mai juste ratiuni încă nu se potŭ linisci si convinge.

Dar de veri-unde să fiă purcesă turburările Românilorŭ, si de ori-unde să fiă începutŭ si continuatŭ: destulă că autorii si corifeii au făcutŭ pre poporŭ să crediă, cu cea mai mare injuriă a pre-innălțiatului nume, si cu celŭ mai mare sacrilegiŭ comisă incontra maiestății sale sacratisime, cumcă Unguriŭ trebuie să se stingă toti din poroncă împărătescă, Unguriŭ cariŭ, precumŭ s'au distinsă totŭd'auna prin credintia lorŭ câtră pre-innălțiată casă, de asemenea s'a arătatŭ si regele câtră ei de a pururea cu cea mai speciale grațiă si îndurare. Cu această născocire cutezară Româniŭ a comite crudimi mai multă decâtă barbare, necrutiândŭ nici etate nici sexŭ nici ce-

le sacre, ba nici gloria pre-innălțiatului nume, sub a căruŭ scutiŭ cutezară a comite prădătiunile si fărădelegile lorŭ.

Dacă s'ar pută concentra rigorea tuturorŭ legilorŭ criminale, încă n'arŭ fi de ajunsŭ spre a-i pedepsi după cum merită. Dar de oră ce noi suntemŭ obligati prin legătura si credintia noastră omagiale, a descoperi, ca nisce supusi credinciosi, totŭ ce vedemŭ că aduce stricătiune domniei maiestății sale sacratisime: descoperimŭ in cugetŭ curatŭ, Escelentiei Văstre, ca comisariŭ regescă, cumcă răscăla Românilorŭ, fiindŭ provenită din ură de natiune si din ură de religiune, de nu se va potoli, si chiaru desrădăcină, câtŭ mai iute si din temeiŭ, după aceste două principie ale originei sale; ea pôte să aducă multă stricătiune chiaru domniei maiestății sale. Că-cl, de vorŭ tine aceste turburări pân in primăvara viitoră, vorŭ luă parte cu totŭ de a dinsulŭ si Româniŭ din celelalte părți ale terei, cariŭ sunt forțe ascultători la tôte câte li se spunŭ in numele Religiunei si alŭ Nationalității. Si apoi, afară de Româniŭ Transilvaniei, câtŭ este încă de mare numărulŭ lorŭ, in Bănățŭ, in Moldavia, in România, până si in totŭ Iliriculŭ?!

Fundamentalem item turbulentiarum correctionem, nisi juxta fundamentales Patriae leges, communitates, unde turbulentiae exortae fuerunt, punitae exstiterint, et contra coriphaeos quoque, sacrilegos, homicidas, virginum matronarumque violatores et raptore, pariter juxta rigorem patriarum legum processum fuerit, procurari haud posse.

Gens enim Valachorum tam dura est, ut captivitate, aliisque mitioribus poenarum speciebus, parum, verum solo mortis supplicio absterreatur.

Contra gentem eandem, quo durius Ius Criminale, juxta leges Patriae, indoli nationis accommodatas, adhibitum fuerit, severitate legum emollitis et correctis moribus, succedente tempore eo pauciores peribunt; ita namque cum nationibus induratis comparatum est, ut quo durius est earum Ius Criminale, tanto pauciores peccare audeant, ideoque pauciores puniantur; sub remisso vero, leviorique Iure Criminali, quia mitioribus poenis indurati mores coerceri non possunt, successive plures pereant; proutque ex generali legum criminalium effectu observatum est, ob Iuris Criminalis ultra genium et induratum nationis

temperamentum mitigationem, et nocentes et innocentes plures successive pereunt.

Cum itaque gens Valachorum, extra morum culturam constituta, vitioque indolis turbulentiarum appetentissima, nunc publicis et solemnioribus poenarum executionibus, a concitatione turbulentiarum, a homicidiis, sacrilegiis, raptu, et rapinis absterrenda sit; nisi severissimis poenis absterrita fuerit, audebit iterum, signo per quoscumque impostores vel emisarios dato, contra hostem externum magna impendia, distractionem rerum, et aerariales expensas facere.

Si quidem autem, juxta regulam, in arte quoque regendi observatam, admittenda sit in parte imperfectio, ut obtineatur totius perfectio, Excellentiam proinde Vestram perdemisse oramus, dignabitur ex zelo in commune bonum multis exemplis comprobato, occasione modernarum turbulentiarum sibi altissime conceditae provinciae effectum eo dirigere, ut sine mora, sub hibernis his diebus incaptivandi coriphaei, aliique distincti delinquentes, ad correctionem totius populi, et ad commune in provincia exemplum, in diversis regni locis condigno, et pro viribus modernarum circumstan-

De altă parte, nu se poate spera vreo îndreptare, de nu se voru pedepsi conformu cu legile fundamentali ale patriei, comunitatile de unde s'au ivitu turburările; si de nu se va procede totu după rigorea legiloru patriei si in contra corifeiloru, sacrilegiloru, ucigasiloru, violatoriloru si rapitoriloru de matrone si vergini.

Pentruca atatut e de dura ginta Romaniloru, incatu numai prin pedepsa mortii se in spaimenta, si pre-pucinu prin inchisoria si alte genuri mai usiore de pedepsa.

In contra acesteii ginti, cu catu se va aplica mai aspru dreptulu criminalu, care prin legile patriei nostre e potrivit după caracterulu natiunei, cu atatut mai usioru se voru imblandi si se voru indrepta naravurile prin severitatea legiloru, si cu atatut voru peri mai pucini cu timpul. Pentruca asi stă lucrulu cu natiunile cele invertosiate, ca, cu catu e mai aspru dreptulu loru criminalu, cu atatut mai pucini cuteza a comite faradelegi, si mai pucini se pedepsescu; er cu unu dreptu criminalu mai usioru, in urmarea timpulu peru mai

multu, din cauza ca naravurile cele obstinate nu se potu infrana prin pedepse mai usiore.

Aflandu-se, deci, ginta Romaniloru afara din sfera culturei, si prin natura sa cea vitiōsa, fiindu lcomă de turburari, si neputendu-se ea infrana dela rescole, ucideti, sacrilegie, pradă si jafuri, altmintrea, decatu prin esecutiuni de pedepse publice si solemne: de nu se va in spaimenta prin aplicarea celoru mai severe pedepse, ea va cuteza din nou a face turburari la celu antaiu semnu alu ver-carui impostoru seu emisariu, si va cauza erariulu spese enorme, ca si unu dusmanu din afara.

Si fiindu-ca, după regula observata si in artea guvernareii, caută să se admită si ore-care imperfectiune in parte, spre a se pute indrepta totul: rugamu cu umilintia pre Excelentia Vostra, ca, după zelulu ce aveti pentru binele comunu, si care l'ati probatu prin atate esemple cu ocasiunea acestoru turburari, să binevoiti, in virtutea puterei ce vi s'a incredintiatu dela pre-innaltulu locu, a indrepta lucrulu astfeliu, ca, corifeii si cei mai de frunte culpabili ce se voru prinde, să se pedepsescu, fără întârziare, încă in aceste dile de erna, si in diverse parti ale terei, cu pedep-

tiarum, qvalificato mortis supplicio puniantur; ut et contra popas qvoqve Valachorum, prae-textu religionis plebi, ut Hungaros dealeant, irreligiose inculcantes, exemplares poenae statuuntur.

Item in locis, ex qvibus turbulentiae exortae sunt, non tantum coriphaei, sed iudices qvoqve ac jurati, qvi clandestinae conspirationis initia magistratui confestim deferre debuissent, tenore legum patriarum, Approbatum Constitutionum Par. 3. Tit. 43. statutis poenis afficiantur; nec non generaliter omnia arma plebi Valachicae adimantur; regulae deniqve directivae, qvoad constantiam pagorum, per dominos a se invicem remotos dispersorum, aliaeque, sub praesidio Excellentiae Vestrae, pro Banatu Temesiensi sapientissime constitutae, in hunc qvoqve Principatum, quantum systema provinciae admiserit, introducantur. Porro,

Excellentissime Domine, Alicubi non sunt domini terrestres, ut robotae colonorum ad uniformitatem reducantur; ne tamen, si qvalemcumqve urbarialem regulationem, hoc tempore introduci contingeret, plebs sibi persvadeat, ejusmodi regulationem, se modernis turbu-

lentiis expugnasse, motivoqve inde accepto, mox aliis etiam occasionibus pro acqvirenda status sui mutatione, qvalem ex confusis suis repraesentationibus praeoptaret, iterum ad publicas turbulentias erumpat: demisse petimus, per Excellentiam Vestram, ab Augustissimo praedecarata ex ratione impetrare, ut urbarialis regulatio, non nisi fundamentaliter eradictis modernis turbulentis, post aliquam justam moram introducatur.

Ultimo, ex comperta rei veritate, reverenter ac demisse prout decet, declarare sustinemus, teste relatione superiori repraesentationi huic per extensum sub N° 2 inserta, in exordio militaris conscriptionis 23 mensis Augusti, ex observatis tunc circumstantiis, Excelso Regio Gubernio nos praedixisse, parvam illam scintillam, nisi medela tempestive adhibeatur, magnum incendium excitaturam.

Optassemus augurium effectu carere, sed proh dolor! incendium secutum est, magnamqve et opulentam Principatus hujus partem corripit:

Ita nunc etiam ex zelo apud Excellentiam Vestram, cui propter summam fidem concedit Sua Majestas eminentem illam curam

să demnă, după impregiurări cu pedepsă de mörte calificată, penruca să se facă esemplu publicū in tötă tiéra, si să se îndrepteze totū poporulū. De asemenea să se pedepsască in modū esemplariū si popii români, cari sub pretestū de religiune, invetiară pre Români ca să stingă pre Unguri.

Eră in locurile de unde s'au născutū turburările, să se pedepsască nu numai corifeii, dar si judecii si juratii, cu pedepsele stabilite prin legile patriei, (partea 3, titlulu 43, din Aprobatele Constitutum), penruca ei eră datorii a aduce indata la cunoscintia inceputurile acestei conspiratiuni ascunse; si preste totū, să se iea dela poporulū românū tôte armele; in fine, să se aplice si in Transilvania măsurile penru regularea satelorū risipite, precum si alte măsurii si regule ce s'au aplicatū cu atăta intieleptiune, sub presiedintia Escelentiei Vöstre, in bănatulū Timisoarei.

Escelentiă, Domnii pământului nu se opunū de a se reduce intr'o formă robotele tieranilorū; dar cu tôte acestea, de témă ca, nucumva, întemplantū-se să se introducă acumū vreo regulare urbariale verii-si-care, tieranii să crédă că asemenea regulare ei o-arū fi storsū

prin răscöla lorū de acumū; si luändū apoi motivū de aci, să facă turburări si altă dată, penru schimbarea stărei lorū, asiă precumu si-arū inchipui ei că ar fi mai bine: cu umilitiă ne rugămū de Escelentia Vöstriă, ca, intemeiatū pe acestū cuvântū, să obtineți dela maiestatea sa, ca regularea urbariale să se introducă mai in urmă, după ce turburările de astăzi se vorū desrădăciună din temeiū.

In fine, ne luămū voia de a dechiară cu respectu si cu supunere, precumū se cuvine, si după cunoscutulu adevēru alū lucrului, cumcă noi, precumū se vede din relat'unea alăturată mai susu sub No 2, încă cu inceputulū conscriptiunei militare, la 23 augustū, observându impregiurările de atunci, predisesemū innaltulu guvernū regescū, cumū acea mică schintea, de nu se vorū luă măsurii la timpū, are să producă unū mare incendiū.

Doritū-amū fi ca predicerea să nu se implinēscă; dar, durere, incendiulū a urmatū, si a stricatū partea cea mai mare si mai avută a tieriei.

De asemenea găsirămū de cuviintiă a dechiară si acumū cu tötă supunerea innaintea Escelentiei Vöstre, căruia maiestatea sa, penru multa vöstră credintiă, v'a incredintiātū

turbulentias ex hoc Principatu eradicandi, cum subjectione declarandum duximus, nisi officium autoritas dominorumque terrestrium reverentia, et sacer legum vigor rigorque, restituta fuerint, item limitaneo-militares praefecturae, ab involutionibus in provincialem jurisdictionem effective ac severe cohibitae existerint, Principatum hunc tranquille et sine intestinis turbulentis per Augustam Domum regi haud posse.

Item si exemplares poenae in modernis circumstantiis adhibitae non fuerint, subversari justum metum, ne cum gente Valachorum,

in simulandis affectibus versuta et versipelle, turbulentis quidem nunc ad speciem compositis, ignis cineri doloso suppositus, mox iterum, qualicumque occasione, in incendium erumpat.

Nam jam etiam minas spargunt, vere adveniente illos novis turbulentis grassaturos; gens vero haec minas effectui tradere solet. Eaque ratione lege antiqua, solam incendii comminationem, effectu licet non secuto, poena mortis irremissibiliter puniebatur.

Penes quorum fidelem atque genuinam relationem etc. perseveramus. Devae die 24 Decembr. 1785.

IOANNES BARO BORNEMISZA. m. p.
Supremus Comes.

SAMUEL jun. : BALKYA Or.
Notarius m. p.

IMPROTHOCOLLATIO I: COTTUS ZOLIENSIS DIE 18 IANUARIJ 1785.

Circa seditiosorum in Transylvania Coriphaei Hora nominati, simul cum Socio suo Kloszka Ivan, fugam susipientis, et per passum Fekete-Tajensem Hungariam versus iter

(ut refertur) susipientis, solertissimam in pontibus, trajectibus, et sylvarum montiumque anfractibus abditis, lateralibusque viis observationem et perquisitionem, penes institu-

innalta grijă de a desrădăcină turburările din această țieră, că: de nu se voră restitui autoritatea dregătorilor, si respectul domnilor, si puterea si rigorea cea sacră a legilor; mai incolo, de nu se voră opri intru adevăr si cu totă severitatea, prefecturile militare de margine, de a se mai amesteca in trebile jurisdictiunei civile: principatulă acesta nici odată nu se va pută guvernă de câtră innalta casă împărătească, in pace si in linisce, si fără turburări intestine.

Si érási, de nu se voră aplică pedepse esemplarie in impregiurările de față, e fôrte de temutú cu Românii, cari sunt fôrte vicleni

intru a-si ascunde patimele, nucumva asiediându-se acumú turburările la parere, foculú ascunsú sub cenusiă să erumpă érási in flacări la cea d'ântâiú ocasiune.

Că-ci, încă de pre acumú amerintiă, că cu primăvara viitóriă din nouă aú să începă turburările. Si această ginte are datina de a-si indepliní amerintiările. Pentru aceea, după legea vechiă, singură amerintiarea de aprindere, de-si rămâneă fără vreunú efectú, se pedepsiă cu mórte fără de ertare.

Pre lângă care fidele si adevărată relatione, suntemú. Deva, 24 decemvree 1784.

IOAN BARON BORNEMISZA
Comite supremn. m. pr.

SAMUEL jun. BALKYA
Notariu. m. pr.

IMPROTOCOLATIUNEA NOBILULUI COMITATU DE ZOLIOM 18 IANUARIU, 1785.

In privirea lui Horia, corifeul rebelilor din Transylvania, precumú si a soțului seú Ioan Closca, cari aú apucatú fuga, luându, precumú se dice, drumulú spre țiera ungurască, prin

pasulú Lacului-negru; se pune indatorire subprefectorú comitatului, de a luă măsurile covenite, ca să fiă urmăriti si căutati cu totă băgarea de sémă, pre la poduri, pre la trecē-

endam eorum personalis descriptionis isthic advolutae, cum expressa relate ad priores eatenus interventas intimationes 100 aureorum praemii interceptori clementer promissi notificatione, circumstantialem currentationem intra ambitum Cottus istius Zolien. opportunas

ponere dispositiones, processualibus magistratualibus incumbere. 18 Ianuarii 1785.

Execuți sunt 2. Martii 1785, et Krissan se suffocavit in antro; rota fracti et quadripartiti Albae-Juliae.

BESCHREIBUNG DES REDELFÜHREN HORA, WECLHER MIT EINEM SEINER ANHÄNGER NAMENS: KLOSKA IVON DURCH DEN PASS FEKETE-TOO AUS SIEBENBÜRGEN NACH HUNGARN ENTWICHEN SEIN SOLLE.

HORA, alias NICULA URSZ, beyläufig 48 bis 50 Jahr alt, aus Nagy Aranyos, zur dasingen Kirche gehörig Albakuty genannt, hat kein Eigenthum allda, sondern hält sich bey seinen Befreunden auf; ist mittlerer Statur, mehr schlangen als dicken Leibs, lichtbraunen kurzen Haaren, fast rötlicht Schnauzbart, länglichen Angesichts, sehr kleinspitzige Nase, oval, grübig, und sommerfleckig, besonders aber sind ihm die obere und untere Augenlider hellroth, fleischig; hält sich in gehen und seiner Stellung gerade; trägt an seinem Leibe die in Zalathner Dominio gewöhnliche Kleidung, bestehend in einem schwarzen bei-

nahe bis an die Knie reichenden, an beiden Seiten blau ausgezirten Kittel; hat weisse mehr eng als weite hungarische Hosen; seine Füße sind mit halb geschnürten Zischmen bedeckt; trägt itzt einen mit der Wolle inwendig gekehrten langen Schafpelz; hat eine gewöhnliche schwarze Mütze auf den Kopf, und meistens einen dünnen Haselstock in der Hand.

KLOSKA IVON von Kerpenjes zum Zalathner Dominio gehörig, beyläufig 40 Jahr alt, kleiner zusammengedrängter Statur, vollen braunen mehr runden Angesichts; hat ein stumpfe zusammen gedruckte Nase, dunkelbraunes

tori, pre potecile ascunse ale păduriloră si muntiloră, si pre căile si drumurile laterale; publicându-se prin circularie in totă cuprinsulă acestui comitată, descriptiunea loră personale aci alăturată; cu incunoscintiare că, celă ce i-ar prinde are să priimască dela gra-

tia innăltiatului împărată ună premiă de 100 galbină. 18 ianuariă, 1785.

Esecutiunea loră a urmată la 2 martiă 1785, fiindă frântă cu róta, si tăiată in patru bucăti in Alba-Iulia. Crisiană se sugrumase in speluncă.

DESCRIEREA PERSONALE A CORIFEULUI HORIA CARE DE IMPREUNA CU UNULU DIN SOCII SEI ARU FI APUCATU FUGA DIN TRANSILVANIA SPRE UNGARIA PRIN PASULU LACU-NEGRU.

HORIA, seă NICULA URSU, in etate ca de 48—50 de ani, din Albacă, nu posedă nimic, ci se ține pre la amici; elă este de o statură de midă-locă, de o taliă nu corpulentă, ci mai multă sveltă; părulă capulă castaniu-deschisă si scurtă; mustația rosiatică; fația prelungă, ovale, ciupită si pistruia, nasulă fôrte ascutită; cu deosebire, pleopele din susă si din giosă sunt de ună rosii deschisă si cărnă; in âmbletulă seă totă-d'auna se ține dreptă. Portulă seă obicînuită, e acela ce se pôrta in comună in domeniulă Zlatnei, adecă ună sumană negru ce ajunge mai pân la genuchă, sârădăuită de ambe laturile cu cusetură vinete;

ciôrecă ungurescă, mai multă strimă decătă largă; in piciôre, călciună pre jumătate strinsă. Êr acumă, are pre dânsulă ună cojocă lungă de pele de ôie, întorsă cu lâna spre partea dinlontru; in capă o cujmă negră obicînuită; si in mână, o cârjă subțire de alună.

IVON CLOSKA, din satulă Cârpenisiă ce se ține de domeniulă Zlatnei, in etate ca de 40 ani, mică la stată si indesață, cu chipulă sinolită; mai multă rotundă si plină la fația; nasulă cărnă si turtită; părulă castaniu închisă; mustația brună roșcată; elă este tare in ôse; vorbește peltică; are cu tôte acestea, o vôte mai multă repede decătă gângavă; âmbă si

Haar, einen röth'ich braunen Schnautzbart; ist stark von Knochen, stost in Reden mit der Zunge an, hat übrigens mehr ein rasche als dumpfe Stimme; gehet und stehet gerade; ist in gleicher Landkleidung, wie der unter beschriebene HORA, pflegt aber auch ein kurzes walachisches Pelzek mit halben Ermeln von Schafpelz mit der Wolle auswärts zu tragen; reitet ein gutes, leichtes, kastanien braunes Gebirgspferd, worauf ein gewöhnlicher hun-

garischer Sattel mit einem schwarzen Schaffell bedeckt, der Zaum und Zugehör ist von ordinären (schwarzen Leder. Er trug zuweilen die dort zu Lande üblichen¹⁾ schwarzen Mützen von Lampelfell; zuweilen aber auch eine mit schmalen fingerbreiten goldenen Galon oben eingefasste unausgeschnitten Csako-hauben, mit einer dabey goldenen Schlinge, jedoch ohne Schnur.

Sign. per

GABRIELEM FOGARASSY,

antelati Cottus Zolien: Or: Jur: Notarium. m. pr.

stă dreptu. Pórtă totu acea inbrăcăminte locale ca si cea mai susu descrisă a lui Horia; une ori însă pórtă unū pieptariū scurtu românescū de pele de óie, fără de mânecă, si intorsu pre dosu. Âmbă cãlare pre unū calū bunū de munte, castaniū-inchisū si usiorū, cu o siea ungurască ordinară, acoperită cu o

pele de óie négră; frêulū si celelalte rafturi sunt de pele négră ordinară. Elū purtă une ori o căciulă de pele de mielū; de alte ori însă, o chiveră nedespică, tivită in partea de susu cu sirete de aurū, ânguste de unū degetū, cu o cătaramă de aurū, dar fără sinorū.

Semnată de

GAVRIIL FOGARASSY

Notariū juratū alū dlsului comitatū de Zoliom.

FINE TOMULUI III.

¹ Cuvintele din parentesel ipescu in manuscriptul domnului Hurmuzachi; noi le adausem după cârticica *Horja und Klotska*.

Redactiunea.

TABLA TOMULUI III.

I. Documente Ms. din Arhivul secret din Berlin :	VI. Cetatea Troesmis, Inscriptiuni, de Laurianu.	197—202.
1) Petru Raresiū : Tractatul si Obligatiunile, cu Ioachimū Electoriulū, la 1542 ; precum si alte documente relative, posterioare	VII. Gorecki, Resbel. lui Ion vodă.	203—252.
2) Documente relative la istoria lui Michaiū V.	VIII. Lasicki, Intrarea Polonilor in Moldavia cu Bogdanū vodă, 1572.	253—272.
3) Documente relative la vietiā si mórtea in esiliū a lui Ion Giorgiū-Stefanū W.	IX. Paprocki, despre Ion vodă, editiunea germană. 1576.	273—286.
4) Documente despre Principele Radu Cantacuzinū	X. H. Kirchbach, <i>Ivonias</i> (Disertatiune despre Ion vodă), 1686.	287—295.
II. Reichersdorf, Chorograf. Moldaviei. 1541.	XI. <i>Horja und Klotska</i> , descrierea rescólei Românilor din Transilvania dela 1784, de unū Anonimū.	297—340.
III. Ant. Veranciū, despre espeditiunea lui Solimanū in Moldavia asupra lui Petru ; si despre starea Transilvaniei, Moldaviei si a Tierei-Român.	XII. G. M. <i>Umständlicher Bericht</i> , Relatiune despre turburările dela 1784.	341—349.
IV. Ph. Avril, Călătoria prin Moldavia, pre la 1689.	XIII. Sciri despre rescóla lui Horia, culese de Nicu Bălcescu, din diarie franceze contimpurane ; comunicate de D. A. Odobescu	351—364.
V. Anafora despre Çiganī, dela 1766, comunicată de Pr. Al. Cantacuzinū.	XIV. <i>Acta et Relationes</i> , acte si relatiuni despre rescóla lui Horia, Ms. comunicatū de D. Al. Hurmuzachi.	365—405.

FACSIMILE, PORTETE SI DESEMNE.

La pag. 16, subscrierea, precum si unū fragmentū, din tractatul lui Petru-Raresiū, facsimilate.

La pag. 73, portretele lui Giorgiū-Stefanū, si Costantinū Sierbanū W. litografiate.

La pag. 134, Charta Moldaviei dela 1541, după editiunea dela 1595.

La pag. 205, Banulū lui Ion vodă, litografiatū.

La pag. 297. 1) Silhuetele lui Horia, Closca si Crisianū, impreună cu sigilulū si insemnele lui Horia, după cartea *Horja und Klotska*. 2) Silhuetele lui Horia si Closca; după editiunea originală, din colectiunea noastră. 3) Silhuetele lui Horia, Closca si Crisianū; după editiunea originală, din colectiunea noastră. 4) Prinderea lui Horia si Closca, din colectiunea Dluī A. Hurmuzachi. 5) Horia si Closca, in inchisóriā; din colectiunea D. A. Hurmuzachi.

FINELE TABLEI.

ERRATA CORRIGE

Pag.	ord.			Pag.	ord.		
10,	6, inf.	cnmũ	cumũ	181,	4,	cóte precumũ	cóte, precumũ
—	12, —	intru	intre			se póte, vedè	se póte vedè
48,	27,	serv abatur	servabatur	299,	4, inf.	Beale	Belae
60,	14, inf.	câ ră	câtră	301,	25,	nationalitate	nationalitatea
89,	13,	Cel ^{nis}	Cel ⁿⁱ	309,	10,	Haro	Hârâu
105,	3, inf.	ln	la	322,	2, inf.	Ghimisiulũ	Vlacha
135,	1,	Iprimis	Inprimis			românescũ	
136,	11,	eos	eo	348,	14,	cleveti orũ	clevetitorũ
145,		Partea I.	Cartea I.	367,	4, inf.	Transilvaniei.	ai Transilvaniei.
169,	3,	compartiune	comparatiune.	381,	4, inf.	Lunca	Lunca,
175,	30,	Iandoscha.▪	landoscha.	392,	1,	exa-	ex-
175,	30,	Ispin.	Ispin.▪				

Alte erori de tipariũ mai puçinũ insemnate le va indreptà lectorulũ binevoitoriũ. Altele multe sunt erori ale originalelorũ, cari le lăsarănmũ neatinse.

